

Հարգելի՛ ընթերցող,

Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորման (ԱԵԳՄՄ) նախագիծ հանդիսացող **Արցախի Էլեկտրոնային Գրադարանի** կայքում տեղադրվում են Արցախի վերաբերյալ գիտավերլուծական, ճանաչողական և գեղարվեստական նյութեր՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: Նյութերը կարող եք ներբեռնել ԱՆՎՃԱՐ:

Էլեկտրոնային գրադարանի նյութերն այլ կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ ԱԵԳՄՄ-ի թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

Շնորհակալություն ենք հայտնում բոլոր հեղինակներին և հրատարակիչներին՝ աշխատանքների էլեկտրոնային տարբերակները կայքում տեղադրելու թույլտվության համար:

Уважаемый читатель!

На сайте **Электронной библиотеки Арцаха**, являющейся проектом **Объединения Молодых Учёных и Специалистов Арцаха (ОМУСА)**, размещаются научно-аналитические, познавательные и художественные материалы об Арцахе на армянском, русском и английском языках. Материалы можете скачать БЕСПЛАТНО.

Для того, чтобы размещать любой материал Электронной библиотеки на другом сайте, вы должны сначала получить разрешение ОМУСА и указать необходимые данные.

Мы благодарим всех авторов и издателей за разрешение размещать электронные версии своих работ на этом сайте.

Dear reader,

The Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh (UYSSA) presents its project - **Artsakh E-Library** website, where you can find and download for FREE scientific and research, cognitive and literary materials on Artsakh in Armenian, Russian and English languages.

If re-using any material from our site you have first to get the UYSSA approval and specify the required data.

We thank all the authors and publishers for giving permission to place the electronic versions of their works on this website.

Մեր տվյալները – Наши контакты - Our contacts

Site: <http://artsakhib.am/>

E-mail: info@artsakhib.am

Facebook: <https://www.facebook.com/www.artsakhib.am/>

ВКонтакте: <https://vk.com/artsakhiblibrary>

Twitter: <https://twitter.com/ArtsakhELibrary>

ԵՄՇԷ

ՎԱՍՆ
ՎԱՐԴԱՆԱՅ
ԵՒ
ՀԱՅՈՑ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

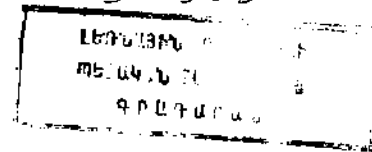
93/10

ԵՄՇԷ

ՎԱՐԴԱՆԻ
ԵՎ
ՀԱՅՈՑ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ
ՄԱՍԻՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐԸ Ե. ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍՅԱՆԻ

30.363

Հրատարակության է պատրաստել բանասիր. գիտ. դոկտոր,
պրոֆ. Գ. Գ. ԱՆԱՆՅԱՆ

«Ուսանողի գրադարան» մատենաշարի խմբագրական հանձնաժողով.
ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ Ս. Ա. (նախագահ), ԱՂԱՅԱՆ Է. Բ.,
ԱՆԱՆՅԱՆ Գ. Գ., ԹԱՄԲԱԶՅԱՆ Հ. Ս., ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Բ. Հ.,
ՄԿՐՏՉՅԱՆ Լ. Մ.

Եղիշե

Ե400 Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին / [Աշխարհարար
Թարգմ. և ծանոթագր. Ե. Տեր-Մինասյանի]. — Եր.: Երևանի հա-
մալս. հրատ., 1989. — 448 էջ. — Ուսանողի գ-րան / Երևանի պետ.
համալս.; հմբ. հանձնաժողով՝ Համբարձումյան Ս. Ա. (նախագահ)
և ուրիշներ:

Եղիշեն V դարի հայ պատմագրության ու մշակույթի նշանավոր ներկայա-
ցուցիչներից է: Նրա երկը նվիրված է հայ ժողովրդի պատմության այն ժամա-
նակաշրջանին, երբ անհավասար պայքար էր մղվում ազատության և երկրի ան-
կախության համար: Գիրքը գրական ու պատմական արժեքավոր հուշարձան է,
ինչպես նաև՝ կարևոր սկզբնաղբյուր Հայաստանի և հարևան երկրների պատ-
մության ուսումնասիրման համար:

4702080000 _____ 30—88
b 704(02)—89

ԳՄԳ 63.3(22)42+8421-4

ЕГИШЕ
О ВАРДАНЕ И АРМЯНСКОЙ ВОИНЕ
(На армянском языке)
Издательство Ереванского университета
Ереван — 1989

**ՎԱՍՆ ՎԱՐԳԱՆԱՅ
ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ
ԴԱԽԹԻ ԵՐԻՅՈՒ ՄԱՄԻԿՈՆԻ ՀԱՅՅԵԱԼ**

Զբանն վասն որոյ պատուիրեցեր՝ արարի, ո՛վ բաշ. վասն Հա-
յոց պատերազմին հրամայեցեր, յորում բազումք առաքինացան քան
զսակաւս:

5

Ահա նշանագրեցի յայսմ եւթն յեղանակիս.

Առաջին՝ զժամանակն:

Երկրորդ՝ զԻրացն պատահումն յիշխանէն արեւելից:

Նրրորդ զՄիաբանութիւն ուխտին եկեղեցւոյ:

Զորրորդ՝ զԵրկպառակութիւն ոմանց բաժանելոց ի նմին ուխ-
տէ:

ԱՔԳԵԶԸԹԺԻԿԿԿԵՆՆԵՂՅՏՔՔ ուենն հետևյալ վերնագիրք.—Պատմութիւն սրբոյն Վարդանայ
քաչի և Հայոց սպարապետի (ԸԽՏՔՔ ստրատելտի) և վկայի Քրիստոսի յՈղի-
շայէ սրբոյ (Բ շի՛՛ սրբոյ) Դաւթայ (ՏՔ ի Դաւթայ) երիցու (ԲԽՏՔՔ երիցուէ)
հայցեալ (Կ հարցեալ) գրեաց (ՉՏՔ շի՛՛ գրեաց):

ԷՎ Նղիշէի վարդապետի զոր արարեալ է (է էր) ի խնորոյ Դաւթի Մամիկոնի վասն
Վարդանայ և Հայոց պատերազմին (է և Վարդանայ և Հայոց պատերազմին):

ԼՍ Յիշատակարան և պատմութիւն սրբոյն Վարդանայ քաչի և Հայոց սպարապետի
և վկային (Ս սուրբ վկային) Քրիստոսի աստուծոյ (Ս աստուծոյ մերոյ):

Տ՛ Օգնեա տէր. Պատմութիւն Նահատակութեան Վարդանայ քաչի՝ Հայոց սպարապե-
տի՝ սրբոյ վկային Քրիստոսի աստուծոյ մերոյ արարեալ մեծին Նղիշէի՝ զիտ-
նական վարդապետի աշակերտի սրբոց թարգմանչացն մերոց Սահակայ և Մե-
րոպայ:

ՏՅ Նղիշէի վարդապետի վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին Դաւթի երիցու
Մամիկոնի հայցեալ:

Բ Վերնագրից հետո՝ «Օգնեա աստուած»:

**ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ ԴԱՎԻԹ ԵՐԵՅԻ
ԽՆԴՐԱԾ [ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ] ՎԱՐԳԱՆԻ
ԵՎ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՄԻՆ**

Այն գործը, որ պատվիրեցիր, կատարեցի, ո՛վ առաքինի. Հայոց պա-
տերազմի մասին հրամայեցիր [գրել], որի մեջ քչերի հանդեպ շատերն
առաքինի գանվեցին:

Ահա շարագրեցի այս յոթը գլուխների մեջ:

Առաջին՝ ժամանակը:

Երկրորդ՝ Արևելքի իշխանի ձեռնարկած գործերը:

Նրրորդ՝ Եկեղեցու ուխտի միաբանութունը:

Զորրորդ՝ Նույն ուխտից բաժանված մի քանիսի երկպառակութունը:

Գ Վերնագրից հետո կարմիր քանախով՝ «Յիշատակարան սրբոյն Վարդանայ Հայոց
զօրավարին»:

Կ Վերնագրից հետո՝ «օգնեա Յիսուս տկարիս»:

1 ԱՔԳԵԶԸԹԺԻԿԿԿԵՆՆԵՂՅՏՔՔ զբանն վասն որոյ ՏՅ Բանն վասն որոյ ԱՎԺան. Բանն զոր
և ով բաշ, արարի ԴԱՍՑ՝ որ վասն 2 ԸՉՏՔՔ զոր հրամայեցեր ԳՆ յորոց ՍՏ՝ Վժան.
որոց Հ որում ԱՔԸԹԻԿԿԵՆՆԵՂՅՏՔՔ քան թէ սակաւ ԴժԱՍՑՏՐՈՒՍՔՔ քան թէ սակաւ Ե քան թէ սակաւ
4 Բ նշանագրեցից ԵԹժ յեթն ԱԳԻԺԻԿ յեղանակի ԲԸԹՎՁ Եղանակի Ս յղանակ Կ Եղա-
նակիս Հ նշանակի փխ յեղանակիս 5 ԹԻՎՁՁ ատաղինն ԱԳԻԵԼԹԺԻԿԿԵՆՆԵՂՅՏՔՔ զժա-
մանակն ՎԱ զժամանակն Բ զժամանակս 6 Լ զիրաց Բ շի՛՛ պատահումն ԱԵԹԻՂՁ
իշխանէն յԱրևելից Բ յիշխանացն յԱրևելից ԴՍ Արևելեաց 7 Հ երրորդն ԱԳԵԼԹՏՔՔ
զմիաբանութիւն ուխտի ԲԹ ուխտի եկեղեցւոյն ԴԱՍՑ՝ զմիաբանութիւն եկեղեցեացն (Լ
եկեղեցաց) 8 ՋԷՎ երկպառակութիւն Բ բաժանելոյ Գ բաժանելոց ԴԱՍՑ՝ շի՛՛ ոմանց
բաժանելոց ԴՆ ուխտն:

Հինգերորդ՝ զՅարձակումն արեւելեայց:

Վեցերորդ՝ զԸնդդիմանալն Հայոց պատերազմաւ:

Եփեերորդ՝ զՅերկարումն իրացն խռովութեան:

3 այսմ յեփն գլուխս կարգազրեալ և եղեալ ծայրալիր պատարմամբ զսկիզբն և զմիջոցն և զկատարումն, զի հանապազորդ ընթեռնուցուս, լսելով գառաքինեացն զքաշութիւն, և զյետս կացելոցն զվատթարութիւն. ոչ յանձին կարօտութիւն երկբաւոր առատ գիտութեան լրման, այլ այցելութիւն երկնաւոր տնտեսութեան, որ մատակարարէ յառաջգիտութեամբ զհատուցմունս երկոցունց կողմանցն, որ երեւելիօքն զաներեւոյթն գուշակէ:

Այլ դու, ո՛վ մեծո՞ւ գիտութեանն Աստուծոյ, առ ի՞նչ արդեւք հրամայեցես, քան եթէ հրամայիցիս լաւագունացն: Որպէս երևի ինձ և քեզ և այնոցիկ, որ զեզերեցին յիմաստասիրութեան, երկնաւոր սիրոյ է նշանակս այս և ոչ երկբաւոր փառասիրութեան. որպէս և ասացին իսկ ոմանք ի քաշ պատմագրացն. «Ձուգութիւն է մայր բարեաց և անզուգութիւն ծնող շարեաց»:

Որպէս և մեր իսկ հայեցեալ ի սուրբ սէր քոյոյ հրամանիդ՝ ոչ ինչ գանդաղեալ վիհհերեցաք հայեցեալ ի մեր տգիտութիւնս: Քանզի բազում ինչ է սրբութիւն՝ սատար լինել անօտրութեան, որպէս աղօթք գիտութեան, և սէր սուրբ՝ միաբան օտրոցի:

Ձոր և մեր ընդ հրամանին քում ընկալեալ՝ յօժարութեամբ ձեռնարկեցաք զայս ինչ, որ է մխիթարութիւն սիրելեաց և յոյս

1 Բ յարուցումն փխ յարձակումն ԱԳԵԸԻՍԿՏ՝ արեւից ԲԵԹԵԶ յարեւից 2 ԲԹ զնորմանալն ԴԼԾ վեցերորդն դիմանալ զՀայոց պատերազմէն 3 ԱԲԳԸԹԻԼԽԵՍՏ՝ զերկարումն ԼԾ իրաց ի խռովութեանց 4 ԱԲԵԹԻԶ զգլուխս Դ գլուխն Լ եօթերորդ զգլուխն Ս եօթերորդ գլուխն ԲԸԺԻԵԶ կարգազրեալ Ձէ գրեալ փխ կարգազրեալ ԱԲԳԵԸ ԹԺԻԵԿԶՍՏ պատարմամբ Ա պարապմամբ 5—6 ԱԲԳԴԸԹԺԻԵԿԶ զկատարումն փխ զկատարածն Ա և այլք զկատարածն Բ հանապազ Դ զի որք ընթեռնուցուն ԼԾ զի որք հանապազորդ ընթեռնուցուն 6—7 Ե զառաքինացն Բ քաշութիւն և զյետ ՁԵՄ յետս ԴԼՏ՝ զվատութիւն 7—8 ԱԳԸԲ կարութիւն ԲԵԸԹ կարողութիւն (Ժ կարօտութիւն) քո առ տգիտութեան զալ լրման Ա գիտութեանդ Կ ի՞մ այլ 8 ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԼԽԵՍԿԶՏ՝ այցելութիւն Ա յայցելութիւն 8—9 Ա տնտեսութեանն ԴԼՏ՝ տնօրենութեան փխ տնտեսութեան ՁԵ ի՞մ որ ԴՏ՝ ի՞մ որ մատակարարէ յառաջգիտութեամբ 9—10 ԴԼՏ՝ զհատուցումն Ձէ յառաջգիտութեան զհատուցումն Ա երեւելիօքն զաներեւոյթն 11 ԴԸԵ զեկող փխ դու ով ԱԲԳԵԸԹԺԻԵԿԶ մեծո՞ւ ըն ով մեծո՞ւ 12 ԱԵԻԶ ի՞մ հրամայեցես քան եթէ ԴԼՍ Թէ Բ հրամայիցես լաւագունիցն է լաւագունիցն Բ ի՞մ քան եթէ հրամայիցիս Տ՝ հրամայիցե՞ս քան Թէ հրամայիցիս 12—13 Ա ի՞մ քեզ և

Հինգերորդ՝ Արեւելցիների հարձակումը:

Վեցերորդ՝ Հայերի ընդդիմանալը պատերազմով:

Յոթերորդ՝ Խռովության գործերի երկարաձգումը:

Այս յոթը գլուխների մեջ կարգով գրեցի և մանրամասն շարադրեցի սկիզբը, միջին [ժամանակն] ու ավարտը, որպեսզի շարունակ կարդաս, լսելով առաքինի քաջությունը և հետ կացածների վատթարությունը, ո՛չ թե երկրավոր առատ գիտության անձնական պակասը լրացնելու, այլ երկնավոր նախախնամության այցելության համար, որ նախագիտութեամբ երկու կողմերին էլ հատուցում է տալիս, որ տեսանելի բաներով անտեսանելին հայտնի է դարձնում:

Իսկ դու, ո՛վ մեծո՞ւ աստվածային գիտության մեջ, ինչո՞ւ արդյոք [ինձ] հրամայեցիր, քանի որ ինքդ կարող էիր հրամաններ ընդունել ավելի լավերը [գրելու] համար: Ինչպես թվում է ինձ և քեզ և իմաստասիրութեամբ պարապած մարդկանց՝ այս բանը երկնավոր սիրո նշան է և ոչ թե երկրավոր փառասիրության, ինչպես որ հմուտ պատմագիրներից ոմանք առել էլ են՝ «Միաբանությունը բարի գործերի մայրն է, իսկ անմիաբանությունը՝ չար գործերի ծնողը»:

Այսպես և մենք տեսնելով, որ քո հրամանը անկեղծ սիրուց է [առաջացել], ամենևին չդանդաղեցինք և չվախեցանք՝ մեր տգիտությունը նկատի ունենալով: Որովհետև մեծ բան է անկեղծությունը տկարությանն օգնելու համար, ինչպես աղօթքը՝ գիտության, և մաքուր սերը՝ հասարակաց օգտի համար:

Որ և մենք քո հրամանի հետ ընդունելով՝ հոժարութեամբ սկսեցինք այս բանը, որ սիրելիների համար մխիթարություն է, հուսացողներին՝

ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶ որպէս երկի ինձ և քեզ և այնոցիկ յորեզրեցին (ե որ զեզերեցին) յիմաստասիրութեան ԴԼՍ զեզերեցին ԴԼՍԸ յիմաստութիւն Ա յիմաստասիրութիւն Կ յիմաստութեան 14 ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶ նշանակս այս Ա ի քեզ այս նշանակ ԴԼՍ սիրոյս փառասիրութիւնս 14—15 ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶ որպէս և Ա քանզի և ԴԼՍ որպէս աւելի իսկ ՁԵ ի՞մ իսկ 15 Զ պատերազմագրացն ի պատմագրացն ԱԲԳԵԸԹԺԻԵԿԶ զուգարութիւն Լ ի՞մ է 16 ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶ և անզուգութիւն Ը շարաց 18 ԴԼՍ՝ վերջացաք փխ վիհհերեցաք ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶ հայեցեալ Ա հայելով ՁԵ ի մերս գիտութիւնս Զ տկարութիւնս փխ տգիտութիւնս 19 Զ նրբութիւն փխ սրբութիւն ԴԼՍ՝ տկարութեան փխ անօտրութեան 19—20 է ի՞մ անօտրութեան որպէս աղօթք գիտութեան Ժ անօտրութեան (վերևում՝ տկարութեան) 20 ԳԸԵԿ աղօթք՝ տրքնութեան ԵԹ տրքնութիւն փխ գիտութեան Ա աղօթք՝ տրքնութիւն ԲԵԶ տգիտութիւն 21 ԴԸԼՍ Տ՝ քոս հրամանի (Ը քոս հրամանին) Ա ընդաւել 22 Բ ի ձեռն արկաք ՁԵ ձեռնի արկեցաք ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶ զայն ինչ Լ ձեռագիրը ստորին յաւանգեալ՝ սեղիշէ պատմագրի յաղագս Վարդանայո և այսպես մինչ վերջը:

յուսացելոց, քաջալերութիւն քաջաց, կամակարութեամբ յարձակեալ ի վերայ մահուան, յառաջոյ տեսանելով զգորագլուխն յաղթութեանն, որ և ոչ ումեք ոտնհար լիցի թշնամութեամբ, այլ ամենեցուն ուսուցանէ զիւր անպարտելի զօրութիւնն: Եւ ահա ո՛ր որ կամեսցի՝ ընդունի իբրև զնահատակ առաքինի: Եւ քանզի յազմադիմի է նահատակութեանդ անուն, և նա բազմադիմի շնորհս բաշխէ ամենեցուն. զոր և մեծ իսկ քան զամենայն՝ սէր սուրբ յաննենգ մտաց գիտեմք:

Այս պարզութիւն զվերնոյն բերէ զնմանութիւն. զոր և մեր ի քեզ տեսեալ, մոռացար զմեր բնութիւնս: Եւ ահա վերաբերիմք ընդ քեզ ճախրելով, և իբրև բարձրաթռիչս եղեալ՝ զամենայն վնասակար մրրկածին օղովք անցանիցեմք, և փոքր ի շատէ ծծելով յանապական վերին օդոցն՝ առնուցումք զգիտութիւն ի փրկութիւն անձանց և ի փառս ամենայաղթ եկեղեցւոյ: Ուստի և բազում սուրբ պաշտօնեալքն գուարթութեամբ կատարեսցեն զսպաս վիճակին իւրեանց, ի փառս Հօրն բոլորեցուն. ուր ընդ նմին սուրբ երրորդութիւնն ցնծայեալ բերկրիցի յանտրամական չիւրում էութեանն:

Այդ որովհետև ընկալար զհրաման պատուիրանի յաննախանձ քոյոց բարուց բնութեանդ, սկսցուք ուստի արժան է սկսանել. թէպէտ և ոչ յօժարիցեմք զթշուառութիւն ազգիս մերոյ ողբալ: Ահա ոչ ըստ կամաց արտօսրալիք ողբովք ճառագրեմք զբազում հարուածս՝ յորում պատահեցար և մեր իսկ ականատես լինելով:

1—2 ԱՔԳԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏ և քաջալերութիւն Ըն քաջալերութիւնք ԱՔԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏ րրոնութեամբ փխ կամակարութեամբ ԳԿ բռնաւորութեամբ ԴԺ յարձակել ԱՔԹԺԻԿԿԶԶ մահու 2 ԳԶԷԺԼ առաջի ԱՔԹԻ յատուցոյ ԲԼ գորագլուխն 3 ԱՔԳԵԹԻԿԿԶԶ և ոչ ումեք է ումեքլ ոտնահար 3—4 ԱՔԳԵԹԻԿԿԶԶ լիցի Ա լինի ԶԷ անդ փխ ամենեցուն ԼՄ շիԳ ամենեցուն ԱՔԳԿԵԶԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏՏ ուսուցանել է անդ ուսուցանել Ա ցուցանել 4 ԱՔԳԵԸԹԺԻԿԿԶԶ զիւր զանպարտելի զօրութիւն 4—5 ԱՔԻԶ որք որ Գ ո ս ք որ եշ որ կամեսցի ԶԷ որ և ԸԹԺԿԵՏՏ օք որ ԶԷ շիԷ իբրև զնահատակ առաքինի ԴԼՏՏՏ գառաքինի նահատակ 6 Թ նահատակութեան ԴԼՏՏՏ առաքինութեանդ փխ նահատակութեանդ է նահատակութիւնդ ԶԷ բազմադիմի է 6—7 ԱՔԵԸԹԻԿԿԶԶՏՏ քաջալ ԲԹ և նա և քաջիւն ԴԶԷԺԼԱ քաջիւնաց է զոր և մեր իսկ ԱՔԳԿԵԶԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏՏ սէր Ա Վ 1852 զսէր 7—8 ԶԶ անենեգ Ի գիտեմ 9 ԳԺԼՏՏՏՏ զի այս փխ այս ԲԳԿԼՄԿՏՏ զվերնոցն ԱՔԵԻԶԶ մեք փխ մեր 10 ԳԼ տեսար ԱՔԳԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏ բնութիւն: Վերաբերեմք 11 է ճոխորելով 11—12 ԱՔԳԵԹԺԻԿԿԶԶՏՏ իբրև ի բարձրաթռիչս ԱԵԸԹԺԻԿԶԶՏՏ օղովք Բ օղով ԳԼՏՏՏ օղովն ԳԱ օղովք ԶԷՏՏ օղովքս 12—13 ՏՏ անցու-

հույս, քաջերին՝ քաջալերութիւն, որոնք հոժարակամ հարձակվում են մահվան վրա՝ առաջները տեսնելով հաղթութեան զորագլխին³, որք ոչ որի թշնամութեամբ չի արհամարհի, այլ բոլորին սովորեցնում է իր անպարտելի ուժը: Եվ ահա՛, ով որ կամենա՝ կընդունվի որպէս քաջ զինվոր: Եվ քանի որ նահատակութիւնն բառը բազմանշանակ է, նա էլ բազմապիսի շնորհներ է բաժանում բոլորին, որ և աննենգ սրտի սուրբ սերն ամեն բանից մեծ ենք ճանաչում:

Այս պարզութիւնը նման է երկնային պարզութեանը. և այս էլ քո մեջ տեսնելով՝ մոռացանք մեր բնութեան [հասկացութեաները]: Եվ ահա բեկ հետ վեր ենք բարձրանում սամառնելով, և երբ բարձր թռած կանցնենք բոլոր վնասակար մրրկածին օդերից, փոքրիշատի ծծելով վերին անապական օդերից, կստանանք գիտութիւն մեր անձերի փրկութեան և ամենահաղթ եկեղեցու փառքի համար: Ուստի և բազմաթիւ սուրբ պաշտօնյաները թող զվարթութեամբ կատարեն իրենց պաշտօնն ու ծառայութիւնը, որպէսզի փառավորվի բոլորիս հայրը. ուր և նրա հետ ցնծա ու բերկրի սուրբ երրորդութիւնն իր անտրտում էութեան մեջ:

Արդ որովհետև քո աննախանձ բարք ու բնութեանից պատվեր ու հրաման ստացանք, սկսենք, որտեղից արժան է սկսել, թեպէտև շէինք հոժարի մեր ազգի թշվառութիւնը ողբալ: Ահա մեր կամքի հակառակ արտասովալից ողբերով շարագրում ենք այն բազմաթիւ հարվածները, որոնց մեջ հենց մենք էլ ընկանք՝ ականատես լինելով:

գանիցեմք ԱՔԳԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏ և փոքր ի շատէ ծծելով Ա ծծելով փոքր ի շատէ ԴԼՏՏՏ ծածկելով փխ ծծելով ԴԶԷԺԼ յանպակաս վերին օդոյն ԿԶ օդոյն 13—14 ԱՔԳԵԸԹԺԻԶ գիտութիւն ԱԷԹ ի փրկութեան Գ փրկութիւն անձանց մերոց Ը գիտութիւն անձանց մերոց ԼՄ զգիտութիւն փրկութեան անձանց մերոց ՏՏ զգիտութիւն 14—15 ԳԶԷԼՏՏՏ շիԷ և (քաղում) Ի քաղումք ԱՔԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏ պաշտօնեայք ԴԼՄ պաշտօնեայք սուրբք ԶԷ կատարեսցեն զպսակս 15—16 ԴԼՄ վիճակի ԱՔԳԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏ նախառոյ փխ հօրն ԴԼՄ բոլորեցունց ԴԼՄ որ փխ որ 16—17 ԲԳԿԵԶԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏ երրորդութիւն Ա երրորդութիւն ԱՔԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏՏ բերկրի ԴԼՄ բերկրեցի ԴԷԼՄ իբրում 18 ԱՔԳԿԵԶԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏՏ պատուիրանին 19 ժեԼԵՍՏՏ: բնութեանց ԱՔ արժանի է ԵԹԻԶԶ արժանի 20 ԴԺԷԼԶ յօժարիցեմք ԱՔ յազգիս մերոյ ԲԳԿԵԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏՏ ազգիս մերոյ ԱՏՏ մերոյ ազգիս է ողբալ զշուրց Զ ոչ բոս կամաց մերոց 21—22 Գ արտօսրայի ԶԷՏՏ արտասովալից Ընձ արտասովալի ԼՏՏՏ արտասովալի ԱՔԳԵԶԸԹԺԻԿԿԶԶՏՏՏ հարուածս Ա հարուածն 22 ԲԵԸԹԺԻԿԶՏՏ ականատես ԴԼՏՏՏ ականատես եղևայ ԱԳԶ ԷԱ ականատեսք:

ԺԱՄԱՆԱԿՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Քանզի ի բառնալ ազգին Արշակունեաց, տիրեցին աշխարհիս
 Հայոց ազգն Սասանայ պարսկի, որ վարէր զիւր իշխանութիւնն
 օրինօք մոզուց. և բազում անգամ մարտնչէր ընդ այնոսիկ՝ որ ոչ
 ընդ նոսիին օրինօք մտանէին, սկիզբն արարեալ յամացն Արշա-
 5 կայ արքայի որդւոյն Տիրանայ, և կոռէր մինչև յամն վեցերորդ
 Արտաշիսի արքայի Հայոց, որդւոյն Վոսմապուհոյ: Եւ իբրև զնա ևս
 մերժեաց ի թագաւորութենէն, ի նախարարասն Հայոց անկանէր թա-
 գաւորութիւնն. զի թէպէտ և զանձն յարքունիս Պարսկաց երթայր,
 սակայն այրուծին Հայոց քովանդակ ի ձեռն նախարարացն առաջ-
 10 նորդէր ի պատերազմի: Վասն որոյ և աստուածապաշտութիւնն
 բարձրազուի կամակարութեամբ երևելի լինէր յաշխարհին Հա-
 յոց, ի սկզբան տէրութեանն Շապուհ արքայից արքայի մինչև յամն
 երկրորդ Յազկերտի արքայից արքայի՝ որդւոյ Վոսմայ, զոր եգիտ
 սատանայ իւր գործակից, և զամենայն միեկեալ թոյնսն թափեաց
 15 ի բաց, և ելից զնա իբրև զպատկանդարան ղեղեալ նետիւք: Եւ ըս-
 կըսաւ եղչելու անօրէնութեամբ, գոռզանայր, և զոռուով
 հողմն հանէր ընդ շորս կողմանս երկրի, և թշնամի և հակառակորդ
 երևեցուցանէր իւր զհաւատացեալքս ի Քրիստոս, և նեղեալ տագ-
 20 նապէր անխաղաղասէր կենօք:

Ե՛րբ Արշակունայաց ցեղը՝ վերացավ, Հայոց աշխարհին տիրեց պար-
 սիկ Սասանի ցեղը՝, որ իր իշխանութիւնը վարում էր մոզբրի կրոնի հա-
 մաձայն և շատ անգամ կոխվ էր մղում նրանց հետ, ովքեր չէին ընդու-
 նում նույն կրոնը. սկսելով Տիրանի որդի Արշակ թագավորի օրերից՝
 կովում էր մինչև Վոսմապուհի որդի Հայոց Արտաշես արքայի վեցե-
 րորդ տարին: Եվ երբ սրան էլ զրկեց թագավորութիւնից, իշխանութիւնն
 անցավ Հայոց նախարարներին. նորովհետև թեպետև հարկը Պարսից
 արքունիքն էր գնում, սակայն Հայոց հեծելազորն ամբողջապէս նախա-
 րարներն էին առաջնորդում պատերազմի ժամանակ: Այս պատճառով էլ
 սաստիճակապաշտութիւնը բաց ճակատով ու ինքնիշխան փայլում էր
 Հայոց աշխարհում, արքայից արքա Շապուհի՝ թագավորութեան ըս-
 կըզբից մինչև Վոսմի՝ որդի արքայից արքա Հազկերտի՝ երկրորդ տա-
 րին, որին՝ սատանան իրեն գործակից գտավ, և հավաքված ամբողջ
 թույնը դուրս թափեց և լցրեց նրան ինչպես թոնձալորված նետերով լի
 կապարճ: Եվ սկսեց հոխորտալ անօրէնութեամբ, գոռզանում էր և աղմը-
 կելով քամի էր բարձրացնում աշխարհի շորս կողմերը, և մեզ, Քրիս-
 տոսի հավատացալներին, իրեն թշնամի և հակառակորդ էր ներկա-
 յացնում և նեղվում ու տագնապում էր անխաղաղասեր կյանքով:

ԱՐԳԿԵԸԸԹԺԺԻԽԵՄԿԸՋՏՏՑՐՆԵՆ (է եոյնիսկ ևոր տաղով չի սկսում) ՏՉ
 նախարանից հետա՝ Գլ. Ա. առաջին զժամանակն ՏՊԱ առաջին յեղանակ ժամանակեց
 1 ԱՐ շառնգիս ևոր տաղով և մեծատուով Ս ծաղկազրով և 3 տող կաւմիր բանաճով
 ՏՉ զնում է նախ՝ Գլ. Ա. առաջին զժամանակն ՋԵՏՏ աշխարհին 2 Գ Հայոց Սասանա
 2—3 Աի զիւր զիշխանութիւնն Ել իշխանութիւն 2 զիշխանութիւնն ԱՐԳԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ
 մո- ղուց ԱՏՍ մոզուցն 2 մոզուցն է մաբոցն ԳԼՄՏՐ լի և ԱՐԳԿԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑՐՆԵՆ
 ԱԿԸՍՉ օրինօքն 4 Ա յամաց 5 ԱիՉՍ Տիրանայ Տրգատայ ՔՑՏՏՏՑ Տիրանայ թո-
 արդուոյն Տրգատայ վիՍՉ լի թոռորդոյն Տրգատայ ԳԵՋԵԸԸԹԽԵՄ Տրգատայ փի Տիրանայ
 (ն լուսանցքով ալլ գրով՝ Տիրանա «Տրգատայ»-ից առաջ) (ծ լուսանցքով՝ Տիրանայ)
 5—8 ԱԳԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ յամն Ք լի յամն Գ ի յամն Լ ամա ՄՏՐ յամն վիՍՉ ցամն
 ԱԳԵԸԸԹԺԽԵՄՏՐՆԵՆ ԳԳՉՎ Սրտաշեսի Ք Վոսմապուհոյ ԳԼՄՏՐՏՑ Ստահրաշապուհոյ ՋԵ
 Նատահաշապուհոյ ԳԼՄ լի և ԱՐԳԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ լի ևս 7 ԱՐԳԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ ի նախա-
 րարս Կ նախարարացն 8 է լի զի ԳԼՄՉ լի և ԳԼՄ յարքունիսն 8—9 է յարքու-
 նեիս երթայր Պարսկաց 9 ԳԼՄՏՐ լի Պարսկաց ԳԸԼԽՄՏՐ լի Հայոց Կ լի բովանդակ
 9—10 ԳԼՄՏՐ նախարարացն Հայոց առաջնորդը ի պատերազմին ԵՏՏՑ ի պատերազմին

10—11 Բնութ աստուածապաշտութեամբ Լ աստուածապաշտութիւն 11—12 ԳԼՄ բարձրի-
 զուիս Կ կամակարութեամբ ԳԼՄՏՐ երևեալ լինէր է աշխարհին ԳԼՄ յաշխարհիս 12 Ա ի
 սկզբանց Ջի սկզբանն 12—13 Ք Շապուհոյ Ա ցամն 2 ցամն երկրորդի ՏՉ յամն երկրորդ
 13—14 ԳԼՄՏՐ լի մինչև յամն երկրորդ Յազկերտի արքայից արքայի որդւոյ Վոսմայ
 Գորդոյն ԳԼՄ իւր գործակից սատանայ 14—15 Ա միթարեալ 2 միթարեալ Լ լի մը-
 թիւրեալ ԳԼՄՏՐ և զամենայն զթոյնսն ի նա թափեաց ՔՑ թոյնս 15—16 ՏՉ զպատ-
 կանդարան տեղովք ԳԸԼԽՄՏՐ ղեղով փի ղեղեալ նետիւք 16—17 ԱՐԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ
 և զոռզանայր Խ անօրէնութեան ԳԳՉԸԸԹԺԽԵՄՏՐ լի գոռզանայր ԱՐԳԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ
 հողմն հանէր ԳԸԼԽՄՏՐՏՑ հող հանէր (Մ-ում Ենա զարձեճ է հողմ) 18 Ա երևեցուցանէր
 զհաւատացեալսն ի Քրիստոս Ք հակառակորդէր և ցուցանէր զհաւատացեալսն ի Քրիստոս
 Գ Ես փի իւր ԳԼՄ իւր ցուցանէր զհակառակորդս ի Քրիստոս ԵՓԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ լի իւր
 ԳԵԸԸԹԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ զհաւատացեալսն ՏՐ իւր ցուցանէր 19 ԱՐԺԽԵՄԿԸՋՏՏՑ և նեղը 20 ԳԳԵԸԸԸ
 ԸԼԽՄԿԸՋՏՏՓՏՐ խաղաղասեր (1) ԱՏՉԿԵ (1852, 1893 և այլն) անխաղաղասեր ժ իսովա-
 սեր:

Քանզի յոյժ սիրելի էր նմա խոռովութիւն և արինհեղութիւն, վասն այնորիկ յանձն իւր տարաբերէր, եթէ յո՞ թափեցից զգառնութիւն թիւնաւոր, կամ ո՞ւր բացատրեցից զբազմութիւն նետիցն: Եւ առ յոյժ յիմարութեան իբրև զգազան կատաղի յարձակեցաւ ի վերայ աշխարհին Յունաց, եհար մինչ ի քաղաքն Մծբին, և բազում գաւառս Հոռոմոց անբեհաց ասպատակաւ, և զամենայն եկեղեցիս հրձիգ արար. կուտեաց զաւար և զգերի, և ահարեկ արար զամենայն զօրս աշխարհին:

Իսկ երանելին Քէոզոս կայսր, քանզի էր խաղաղասէր ի Քրիստոս, ոչ կամեցաւ ընդ առաջ նորա ելանել պատերազմաւ. այլ այր մի Անատոլ անուն, որ էր նորա սպարապետ արեկից, առաքեաց առ նա բազում դանձիւք: Եւ արք պարսիկք, որք փախուցեալ էին վասն քրիստոնէութեան և էին ի քաղաքի կայսեր, կալաւ և ետ ի ձեռս նորա: Եւ զամենայն զոր ինչ ասաց ի ժամանակին՝ կատարեաց ըստ կամաց նորա, և արգել զնա ի բազում բարկութենէն, և դարձաւ անդրէն ի քաղաքն իւր Տիգրոն:

Եւ իբրև ետես անօրէն իշխանն, եթէ յաջողեցաւ շարութիւն նորա, սկսաւ այլ ևս խորհուրդ յաւելուլ, որպէս որ զի ի հուր բորբոքեալ յաւելու բազում նիւթս փայտից: Քանզի ուստի սակաւ մի կասկածոտն էր, անտի աներկիւզ հաստատեցաւ. վասն այնորիկ զրդուեցոյց զբաղումս ի սուրբ ուխտէն քրիստոնէից, էր՝ զոր բանիւք սպառնալիօք, էր՝ զոր կապանօք և տանջանօք, էր՝ զոր շարաշար մահուամբ վախճանէր: Յափշտակութիւն առնէր ընչից և արարոց, և մեծաւ անարգանօք տանջէր զամենեսեան: Եւ իբրև ետես՝

1 ԱԲԵԹԺԺԶ արեան հեղութիւն Գ4 արինհեղութեան ԴԼՄՏ՝ և արինհեղութիւն ԸեՍԶ արեան հեղութեան Ա շի՛ և 2 ՁԷՏ՝ աարբերէր Ա թէ յո՞ Բ թէ յո՞ թափեցէ 2 թէ ո՞ ԳԵԸԹԺԻԵ Թէ 2—3 ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ թիւնաւոր (ԲԹՁ Թունաւոր) ԴԼՄՏ՝ զՊոյնս դառնութեան ԱՏ՝ զգառնութիւն թիւնից 3 ԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ և կամ ԴԼՄՏ՝ Բացատրեցից ԴԼՄ նետից 4 ԱԲԵԸԸԹԺԻԵՏ՝ յիմարութեան ԳԴԸԸԼԵՍԿԱՏ՝ յիմարութեան ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵ ԿՏՁ զգազան կատարի ԴԼՄՏ՝ շի՛ կատարի ԱՏ՝ մի կատարի 5—6 ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ և եհար մինչև ԴԼՄՏ՝ աշխարհիս Հայոց և Յունաց և եհար ՄՏ՝ շի՛ եհար Գ Մծին Կ Նծբին ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ և զբազում քաղաքս ԳԴԸԸԼԵՍԿԱՏ՝ զբազում Դ աւարեաց 6—7 է ամենայն ԱԲԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ եկեղեցիս երկրին և և զբազում եկեղեցիս երկրին Դ եկեղեցիս Ը և զբազում եկեղեցիս ԵԶՁ շի՛ հրձիգ 7 ԴԼՄՏ՝ շի՛ կուտեաց զաւար և զգերի 8 ԲԹ զօրս փիլ զօրս 9 ԴԼՄ իսկ Քէոզոս կայսր երանելի Ժ կայսրն Լ Քէոզոս Ա խաղաղասէր էր 10—11 ԱՏ՝ ելանել ընդ առաջ Ե շի՛ ընդ առաջ ԳԶԷԿՏ՝ Անատոլ ԴԼՄ Անատոլի (ՄՏ՝ Անատոլի) ԴԼՄԶ յարեկից 12 ԱԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ որ 13 ԱԲԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝

Որովհետև նրան շատ սիրելի էր խոռովութիւնն ու արյունահեղութիւնը, այդ պատճառով էլ ինքն իր մեջ արեկոծովում էր, թե ո՞ւմ վրա թափեմ դառն թույններս կամ ո՞ւր արձակեմ բազմաթիւ նետերս: Եվ սաստիկ հիմարութեան պատճառով ինչպես կատաղի գազան հարձակվեց Հունաց երկրի՞ վրա, հարվածեց մինչև Մծբին՞ քաղաքը և ասպատակ սփռելով՝ ավերեց Հոռոմների շատ գավառներ և հրդեհեց բոլոր եկեղեցիները: Բայց ու գերի հավաքեց և ահարեկեց երկրի ամբողջ զորքը:

Իսկ երանելի Քէոզոս կայսրը՞, որովհետև խաղաղասեր քրիստոնյա մարդ էր, չկամեցավ նրա դեմ պատերազմի դուրս գալ, այլ Անատոլ անունով մի մարդու, որ Արեւելքի նրա շարապետն էր, շատ գանձերով նրա մոտ ուղարկեց: Եվ բռնեց ու նրա ձեռքը տվեց այն պարսիկ մարդկանց, որոնք քրիստոնյա լինելու պատճառով փախել էին և զբռնելով էին կայսեր քաղաքում: Եվ այն ամենը, ինչ որ ասաց [Հաղկերտը] ժամանակին, [Քէոզոսը] կատարեց նրա կամքի համաձայն և իջեցրեց նրա մեծ բարկութիւնը: Եւ այսպիսով նա վերադարձավ իր քաղաքը՝ Տիգրոնը:

Երբ անօրեն իշխանը տեսավ, որ իր շարութիւնը հաջողվեց, սկսեց մի այլ խորհուրդ էլ մտածել, ինչպես մի մարդ, որ բորբոքված կրակի մեջ շատ վառելիքայալ է սփռելու: Որովհետև որտեղից մի քիչ կասկած ուներ, այնտեղից լիովին ապահովվեց. այդ պատճառով էլ քրիստոնյաների սուրբ ուխտից շատերին խախտեց՝ մեկին սպառնալի խոսքերով, մյուսին շղթաներով ու տանջանքներով, երրորդին շարաշար մահով սպանելով: Հափշտակում էր նրանց ստացվածքն ու կալվածքները. և մեծ անարգանքով տանջում էր բոլորին: Եվ երբ տեսավ, որ ցիրուցան

և կային ի քաղաքին կայսեր ԳԵԸԸԸԼԵՍԿԱՏ՝ ի քաղաքն ՁԷԸԹ 15 Գ նետագրից այստեղ քեթ է ընկած. վերջանում է զբոս կամ[աց] քառերով. վերսկսում է 18 աղ 10 սեկեալ հասեալ է քառերով 16 Ա դարձաց ԱՏ՝ իւր քաղաքն Բ Տիգրոն ՁԷ Տիգրովն 2 Տիպոն ԱԳԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ Տիպոն 2 նետագրիք վերջանում է այստեղ Ե բազում բարկութենէն քառերով 17 ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ և իբրև տեսանէր ԴԼՄ առողեցաւ ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ թէ ոչ յաջողեցաւ շարութիւն է յաջողեաց 2 որ ոչ յաջողեցաւ ԱՏ՝ շարութեան 18 ԴԼՄՏ՝ սկսաւ այնուհետև (Դ այնուհետև) ԴԼՄ շի՛ այլևս ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ որպէս որ ԼՄ իբրև որ Ա իբր որ Տ՝ իբրև թէ որ Բ զի հուր 19 ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ յաւելու... փայտի ԴԼՄՏ՝ յաւելուցու ի բազում... փայտի ԿՏ՝ յաւելու զբազում Ա յաւելու 19—20 ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ սակաւ մի կասկածէր... հաստատէր ԴԼՄՏ՝ կասկած ուներ 21 ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ զրգեցոյց ն զրգեցոյց Բ էր որ ԱԲԵԸԸԹԺԻԵԿԶՏ՝ և էր զոր 22—23 Ա շի՛ և Բ շի՛ և տանջանօք ԴԼՄՏ՝ էր զոր բանիւք և էր զոր սպառնալիք և էր զոր կապանօք տանջէր Բ էր զոր շարաշարանօք մահուամբ վաղճանէր: Դ և զոր է վաղճանեաց 23—24 ԱԲԹ՝ յնչից ԴԼՄՏ՝ ստացուածոց փիլ արարոց Բ ն զամենեսեան:

եթէ վայրատեալ ցրուեցան ի բազում կողմանս, ի խորհուրդ կոչէր զպաշտօնեայս ձախակողմանն, որք կապեալ էին ի կոապաշտութեանն անլուծանելի հանգուցիւք, վառեալք և ջնոեալք իրրև զհնոց առ այրել զուխտ սուրբ եկեղեցոյ:

- 5 Քանզի էին իսկ այնպիսիքն բնակեալ ի կեանս իրեանց իբրև ի թանձրամած խաւարի, և ոչիքն արգելեալք ի մարմնի իբրև ըզկենդանի ի գերեզմանի, յորս ամենեկին շժագէ նշոյլ սուրբ լուսոյն Քրիստոսի: Նա և արջք օրհասականք ընդ վախճանել շնչոցն հզօրագոյնք կուրին. յորոց և իմաստունքն տեղի տուեալ փախչին ի նոցանէ: Այսպիսի իմն եկեալ հասեալ է վախճան տէրութեանն. եթէ հարկանին՝ շղզան, և եթէ հարկանեն՝ շիմանան, և իբրև ոչ գտանի արտաքին թշնամի, ընդ անձինս իրեանց մարտ եղեալ կուրին: Ի զէպ իսկ ելանէ բան մարգարէին ի վերայ նոցա, «Այր, ասէ, առ քաղցի, իւրում շրջեցի և կերիցէ զկէս անձին իւրոյ»:
 - 15 Սմին նման և Տէրն ինքնին ասէ. «Ամենայն տուն և թագաւորութիւն՝ որ յանձն իւր բաժանի, ոչ կարէ կալ հաստատուն»:
- Արդ զի՞ կոծիս, զի՞ մրցիս, զի՞ այրիս, զի՞ բորբոքիս, զի՞ շիջանիս. զի՞ կոչես ի խորհուրդ զայնասիկ, որոց զոգիսն ձեր ի ձէնչ քաղեալ՝ հանեալ է զանապականդ յապականութիւն, և զապականելի մարմինդ գէշաբարչ արարեալ իբրև զազիր մեռելոտի ի բաց ընկեցեալ: Ապաքէն զայդ կամիս, զի ծածկեցի խորհուրդ ամբարշտութեանդ. տեսչիր յորժամ յայտնեցի, ապա գիտասցես զելս կատարածի դորս:
- 20

1 ԱԲԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ վայրավատեալ ցրուին ի բազում կողմանց (ԲՔ շիլ բազում ՏՏ վայրավատեալ) ԴԺՄՏ՝ վայրատեալ 4 վարավատեալ ԱԲԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ կոչեաց 2—3 ԴՄՏ՝ զձախակողմեան զպաշտօնեայն ելժժ ձախակողմեանն ԲՏ՝ կապեալք ԱԲԴԵԹԺԻՄԿ ի կոապաշտութիւն ՉԷԸՏ՝ Ա կոապաշտութեան 3—4 ԴՄՏ՝ անլուծանելի կապանօք Ա հանգուցիւք Բ վառեցեալք ԴՄՏ՝ շեռոցեալք ԱԲԴԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ առ ի յայրել 4 4 զուխտս Բ զուխթ 4 եկեղեցոյն 5 ԴՄՏ՝ են իսկ փխ էին իսկ 5—6 ԱԲԵԸԹԻԿՆԵՏՏ իբրև թլ ի 6 2 Շոգիքն ԱԲԵԸԹԻԿՆԵՏՏ արգելեալ ի մարմինն ԴՄՏ՝ ի մարմնան 7 ԴՄՏ՝ ոչ ծագէ 8—9 և օրհասարակ նորս 2 նահ արք քաջք ուարհասականք ԱԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ շնչոցն հզօրագոյնք (Տ՝ շնչոյն) Թ շնորհացն հզօրագոյնք ԴՄՏ՝ հզօրագոյն ԴՄՏ՝ շիլ և Չէ վախճանեալք Ա շնչոյն հզօրագոյնս 9—10 Բ որոց և իմաստունն ԴՉԷՄՏ՝ իմաստունք Տ՝ տուվեալ ԴՄՏ ի նոցանէն է փաղչելին 10—11 ԱԲԴԵԹԺԻԿՆԵՏՏ՝ հասեալ էր վախճան տէրութեան Ը ի վախճան ԱԳԴԶԺԻԿՆԵՏՏ՝ շղզան (Ա հետո դարձած է օչնոգան) ԲՔԻՏ՝ շնորհան ԴՄՏ՝ և եթլ զոր հարկանեն է հարկանին 11 էն շիմանան ԱՏ՝ և իբր ԲԴՄՏ՝ շիլ և Զ իբր 12 ԴՄՏ՝ մար-

եղան այս ու այն կողմ, խորհրդի կանչեց ձախակողմյան պաշտօնյաներին¹³, որոնք կոապաշտութեան մեջ կաշկանդված էին անբակտելի կապերով, վառված ու կրակ կտրած ինչպես մի հնոց՝ եկեղեցու սուրբ ուխտն այրելու համար:

Որովհետև այդպիսիները հենց իրենց կենդանութեան ժամանակ բնակվում են ինչպես թանձրամած խավարում, և հոգիները մարմնի մեջ փակված են ինչպես կենդանի [մարդը] գերեզմանում, որոնց [հոգիները] վրա ամենեկին չի ծագում Քրիստոսի սուրբ լույսի նշույլը: Օրհասական արջերն էլ շնչերը հատնելիս ավելի ուժգին են կոպում, և իմաստունները խույս տալով փախչում են նրանցից: Այսպիսի մի վախճան է եկել-հասել այդ տեղութեանը. կրք նրանց խփում են՝ շին զգում, և երբ [իրենք] են խփում՝ չեն հասկանում. իսկ երբ արտաքին թշնամի չի գտնվում, իրենք իրենց հետ են կռիվ սկսում, մարտնչում: Մարգարեի խոսքը հենց հարմար է գալիս նրանց վերաբերմամբ. «Մարդ, ասում է, իր քաղցածութունից [ստիպված] շուտ կգա և կուտի իր անձի կեսը»: Սրա նման ասում է նաև Տերն ինքը. «Ամեն մի տուն և թագաւորութիւն, որ բաժանվում է ինքն իր մեջ, հաստատուն մնալ չի կարող»:

Արդ, ի՞նչ ես ծեծկվում, ի՞նչ ես կռիվ տալիս, ի՞նչ ես այրվում, ի՞նչ ես բորբոքվում, ինչո՞ւ ես հանգչում, ի՞նչ ես խորհրդի կանչում նրանց, ովքեր ձեր հոգիները ձեզնից խլել՝ ձեր անապականը ապականութիւն են գարծրել, իսկ ձեր ապականացու մարմինը զազրելի դիակի նման բարչ են տվել ու դեն գցել: Զէ՞ որ այդ ես կամկնում, որ ամբարիշտ խորհուրդդ ծածկվի. կտեսնես՝ երբ կհայտնվի, հետո կիմանաս զրա վերջը:

30 365

տեալ ԸՍ բանս 14 ԲՔ ի քաղցի ԴՄ շիլ ասէ էի իմում փխ իւրում ԴՄ և կերիցէ, ասէ 15—16 ԱԲԴԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ սմին նման և տէր (ԲՔ տէր ինքն) ԱՏ՝ նման սմին է նման է սմին տէր ժ սմին նման և տէրն իսկ Վ1852 տէրն Դ իսկ փխ ինքնին Դ շիլ որ է անձ իր ԱԲԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ բաժանեցի 16 Գ բաժանիցի ԴՄՏ՝ յանձն իւր բաժանեալ ԴՄՏ՝ ոչ կա ՉԷԸԿ կեալ 17—18 Ի և մրցիս և չի՞ զի՞ մրցիս, զի՞ այրիս ԱԲԴԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ զի՞ շիջանիս ԴՄՏ՝ Վ1852 շիջանիս Ա ոչ շիջանիս 18—19 ԴՄՏ ի խորհուրդդ ԱԲԴԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ շիլ քաղեալ ԴՄՏ՝ որոց զոգիս ձէնչ հանեալ և քաղեալ է զանապականութիւն ԶՏ՝ որ փխ սրոց ժ զոգիս Տ գհոգիս 20 ԴՄՏ՝ ՎՏ՝ զիշաբարչ է շիլ արարեալ 20—21 ԱԳԵԺ զազիր Դ զազարի ԴՄՏ՝ մեռելոտիս է շիլ իբրև զազիր մեռելոտի է գէշաբաց ընկեցեալ 21—22 ԱԲԴԵԸԹԻԿՆԵՏՏ՝ ՎՏ՝ խորհուրդ ամբարշտութեանդ ԴՄՏ՝ ծածկեցես զխորհուրդդ Ա խորհուրդն ամբարշտութեան ԶԷՏ՝ զի ծածկես զխորհուրդ ամբարշտութեան էն յայնժամ փխ յորժամ 23 և կոտորածի փխ կատարածի:

Ասեն մողքն. «Արքայ քաջ, աստուածքն հստուն քեզ զտէրու-
 քինդ և զյաղթութիւն. և ոչ ինչ կարօտ են նորա մարմնաւոր մե-
 ծութեան, բայց եթէ ի մի օրէնս դարձուցանես զամենայն ազգս և
 ազինս, որ են ի տէրութեան քում. յայնժամ և աշխարհն Յունաց
 5 հնազանդեալ մտցէ ընդ օրինօք քովք: Արդ զմի բան զմեր վաղ-
 վաղակի կատարեա զու, արքայ. զօր զումարեա և գունդ կազմեա.
 խաղա գնա զու յերկիրն Քուշանաց. և զամենայն ազգս հաւաքեա
 և անցո ըստ Պահ զուուն ի ներքս. և զու անդէն արա քեզ բնա-
 կութիւն: Յորժամ արգելուս և փակես զամենեսեան ի հեռաւոր օ-
 տարութեան, կատարին խորհուրդք կամաց քոց. և որպէս երևիս
 10 մեզ ի դննիս մերում, տիրես զու և երկիրն Քուշանաց, և Յունք իսկ
 ոչ ելանեն ընդ քո իշխանութիւնդ: Բայց միայն զազանդ քրիստոն-
 էից բարձ ի միջոյ»:

Հաճոյ թոսեցաւ խորհուրդն թագաւորին և մեծամեծացն, որ էին
 15 ի նմին բանի. հրովարտակս գրէր, պնդադեսպանս արձակէր յամե-
 նայն տեղիս տէրութեան իւրոյ: Եւ այս է պատճէն հրովարտակին.

«Առ ամենայն ազգս տէրութեան իմոյ՝ արեաց և անարեաց,
 բազմասցի ի ձեզ ողջոյն մարգասիրութեան մերոյ. զուք ողջ լե-
 րուք, և մեք մեզէն ողջ եմք դիցն օգնականութեամբ:»

«Առանց զձեզ ինչ աշխատ առնելոյ խաղացաք զնացաք յեր-
 20 կիրն Յունաց, և առանց գործոյ պատերազմի սիրով մարդասիրու-
 թեամբ նուաճեցաք զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայութիւն: Դուք
 զբարի զմտաւ ածէք և անսպառ լիւրուք յուրախութեան. բայց զայս

1—2 ԲԹԿՏՁ գլաղթութիւնդ ԴՆՏՏՁ զտէրութիւնդ զայդ և զյաղթութիւնդ Զէ զտէրու-
 քին ՏՅ զտէրութիւն և զյաղթութիւն 2—3 ԱԲԳԵԶԷԸԹՏՏՁԱ կարօտեն ժիւնչձ կարօտ
 են Տ՛ կարօտին է մեծութիւն 3 Ը շիւ է ԲԹ դարձուցես 3—4 ԴՆՏՏՁ զազինս
 որ են ընդ տէրութեամբ քո 4—5 ԳԴՆՏՏՁ շիւ և ԱԲԹԻ հնազանդեալ լինի Գ եղիցի
 փխ մտցէ ԴՆՏՏՁ շիւ հնազանդեալ նԸԺԽՁՏՁ հնազանդեալ եղիցի Կ մտանէ 5—6
 ԱԲԵԸԹԺԽՁՏՁ Արդ զմի բան զմեր շիւ զայտոսիկ ԳԿ զբան մի զմեր զայս ԴՆՏՏՁ զբան
 մեր շիւ զայտոսիկ ԱՏՁ զբանս զայտոսիկ ԴՆՏ շիւ զու 6—7 Ը շիւ և գունդ կազմես
 ԱԹ շիւ զու ԱԲԳԴԵԸԹԺԽՁՏՁՁ յերկիրն ԱՏՁ յաշխարհն 7—8 ԱԲԳԴԵԸԹԺԽՁՁ
 ՏՏՁ հաւաքեա ԱՏՁ ժողովես փխ հաւաքեա ԲՏՁ ընդ Պահ զուուն ԴՆՏՏՁ ընդ Պահլա
 զուուն 8—9 ԱԲԵԸԹԺԽՁՏՁ և զու անդէն արքայ արա ԴՆՏ և զու քեզ անդրին արա
 Ը ի բնակութիւն ԴՆՏ շիւ քեզ ԴՆՏ փակես և արգելուս 9—10 ԱԲԳԵԶԷԸԹՏՏՁ ի հեռաւոր
 րութեան, շիւ օտարութեան ԴՆՏՏՁ օտարութիւն ԸԺԿՏՁ ի հեռաւորութեանն Ը ի
 հեռաւորութիւն Բ շիւ քոց և ԲԴՆՏ խորհուրդ շիւ և Զէ խորհուրդքն—երկի մեզ ԴՆՏ երևիս
 զու 10—11 ՆՏՁ որպէս երևիս զու երկիրն Քուշանաց: շիւ մեզ ի դննիս մերում՝
 տիրես զու և 11—12 ԱԲՆԹԻԶ տիրեսցես զու յերկիրն Քուշանաց (Բ և դննիս յա-

Մողքն¹⁴ ասում են. «Քա՛ջ թագաւոր, աստվածները տվին քեզ այս
 տերութիւնը և հաղթութիւն. նրանք ամենեւին մարմնավոր հարստու-
 թյան կարոտ չեն, միայն լիթն մի կրոնի դարձնես քո տերութիւն մեզ
 գտնված բոլոր ազգերին ու ժողովուրդներին, այն ժամանակ Հույների
 երկիրն էլ հնազանդվելով՝ կենթարկվի քո իշխանութիւնը: Արգ, մեր մի
 խոսքը շուտով կատարի՛ր, արքա՛, զորք հավաքիր և գունդ կազմիր,
 վեր կաց գնա Քուշանների՝¹⁵ երկիրը և բոլոր ազգերին ժողովիր և անց-
 կացրու Պահ զունից՝¹⁶ ներս, և այնտեղ շինիր քո բնակութիւնը: Երբ բո-
 լորին արգելես ու պահես հեռավոր օտարութիւն մեզ, քո կամքն ու խոր-
 հուրդները կկատարվեն և, ինչպես երևում էս մեր զուշակութիւններին՝¹⁷
 մեզ, զու կտիրես նաև Քուշանների երկիրն և մինչև անգամ Հույները
 քո իշխանութիւն զեմ զուրս չեն դա: Միայն թե քրիստոնյաների կրոնը
 մեզտեղից վերացրու:»

Այս խորհուրդը հաճելի եղավ թագաւորին ու լիրեն համամիտ մե-
 ժամեծներին. հրովարտակներ գրեց, արագագնաց սուրհանդակներ ու-
 ղարկեց իր տերութիւն բոլոր կողմերը: յնվ այս է հրովարտակի պատ-
 ճենք.

«Իմ տերութիւն բոլոր ազգերին, արիներին և անարիներին՝¹⁸, թող
 բազմանա մեր մարդասեր ողջույնը ձեզ. զուք ողջ եղեք, մենք էլ արդեն
 ողջ ենք աստվածների օգնութիւնով:»

«Առանց ձեզ որեւէ նեղութիւն տալու ելանք-զնացինք Հույների եր-
 կիրը, և առանց պատերազմի, սիրով ու մարգասիրութիւնով նվաճեցինք
 ամբողջ երկիրը մեզ ծառայելու: Դուք բարին մտածեցեք և անսպառ ու-
 րախութիւն մեզ մնացեք. բայց շուտով կատարեցեք այս բանը, որ ա-

սանցում՝ «հաւատոյս») ԴԵ շիւ և ՏՁ զննիս մերում, տիրեսցես ԱԲԳԵԶԷԸԹՏՏՁ շիւ իսկ
 ԴՆՏ և ոչ յոյքս ելանեն 12—13 ԱԲԳԴԵԸԹԺԽՁՁ իշխանութեանդ ԲԳԹՁ զազանդն Ը
 զազանդ (!) ԸՏՁ քրիստոնէիցն 14—15 ԴՆՏՏՁՁ և հաճոյ ԱՆԻԶ խորհուրդ ԴՆՏ
 բանն փխ խորհուրդն ԴՆՏՏՁ ի նմին զբանն փխ ի նմին բանի 15 ԱԹ հրովարտաք
 ԲԵԹՁՁ հրովարտակ Զէ հրովարտաքս Բ պնդադեսպանս ԴՆՏՏՁ հրովարտակ գրէր, պնդով
 զեսպան արձակեաց Զէ պնդա դեսպանս առաքէր ՏՁ պնդով զեսպանս ՏՁ պնդադեսպանս
 առաքէր 16 Գ տէրութեանն ԴՆՏՏՁ կողմանս փխ տեղիս ԴՆՏՏՁ և այս էր հրովար-
 տակին պատճէն էի հրովարտաքին 17 Ա ազգ տէրութեան իմոց ԳԵԸԹԺԽՁՁ ազգ
 18—19 ԱՆՏՁ բազմասցի ձեզ ԴՆՏ առ ձեզ ԹԺԽՁ շիւ ի (ձեզ) է մարգասիրութեանն
 ԱԲԹԿ իմոյ փխ մերում Զէ շիւ մեք ի շիւ մերում ԴՆՏ և զուք 20—21 ԴՆՏ ինչ զձեզ
 ԱԲԳԵԸԹԺԽՁՁՁ աշխատելոյ փխ աշխատ առնելոյ և քնացի ԱԳԵ ի յերկիրն 21—22
 ՏՁ գործոց է շիւ սիրով մարգասիրութեամբ 22—23 է շիւ զամենայն երկիրն ԱԲԵԸԹ
 ԺԽՁՁՁ ի ծառայութիւն մեզ Կ ի հնազանդութիւն փխ ի ծառայութիւն ԴՆՏ և զուք ԱԲԳ
 ԵԸԹԺԽՁՁՁ բարի է մտաւ: Զէ յուրախութեանն:

բան կատարեցէք վաղվազակի, զոր ասեմ:

«Մեք ի մտի եղաք անվրէպ խորհրդովք խաղալ գնալ յաշխարհըն արևելից, աստուածոցն օգնականութեամբ դարձուցանել ի մեզ գտէրութիւնն Քուշանաց: դուք իբրև զհրովարտակս զայս տեսանէք, անխափան վաղվազակի այրուծի գումարեցէք առաջոյ քան զիս, յանդիման լինիչիք ինձ յԱպար աշխարհին»:

Ըստ այսմ պատճենի հրովարտակ եհաս յաշխարհն Հայոց, ի վրաց և յԱղուանից և ի Լիփնաց, ի Սաւղէից և ի Կորդուաց, յԱղձնեաց և քաղում այլ տեղեաց հեռաւորաց, որոց ոչ էին օրէնք երթալ զայն ճանապարհ յառաջ ժամանակաւ Գունդ կազմէր ի Հայքց Մեծայց զազատ և զազատորդի, և յարքունի տանէ զոստանիկ մարդիկ. ըստ նմին օրինակի ի վրաց և յԱղուանից և յաշխարհէն Լիփնաց, և որ այլ ևս ի կողմանց կողմանց հարաւոյ մերձ ի սահմանս Տաճկաստանի և ի Հոռոմոց աշխարհն և ի Կորդուաց և ի Դասն և ի Մաւղէ և յԱրզնարդիւն, որք էին ամենեքեան հաւատացեալք և մկրտեալք ի մի կաթողիկէ և առաքելական եկեղեցի:

Սւ անմեղութեամբ ոչ գիտացեալ զերկզիմի միտս թագաւորին՝ խաղացին գնացին յիրաքանչիւր աշխարհաց լրջմտութեամբ և տիրասէր խորհրդովք, կատարել զսպաս զինուորութեան աներկբայ հաւատովք: Բարձին ևս ընդ իւրեանս զաստուածային սուրբ կտակարանն բազում պաշտօնէիք և քահանայիւր: Բայց հրաման

1 ԱՐԹԻՏ՝ զայս բան ԳԼՄՍ՝ զբանս զայս ԱՏ՝ բան զայս ԱԳԵԸԹԻԿԿԶ զոր ասեմ
ԱՐՏ՝ ասեմս ԱՏ՝ ասեմքս 2 ԳԼՄ և անվրէպ խորհրդով ի մտի եղաք ԼՏ՝ լիք փնալ
2—3 ԲԵԻ աշխարհն յարևելից 3 ԳԼՄՍ՝ շաստուածոցն ՁԷ օգնութեամբ 4 ԱԵԷԹԻ
զաւերութիւն էՎ զհրովարտացս 4—5 ԲՏ՝ տեսանիցէք է անխաբան 5—6 ԱՐԳԳԵ
ԸԹԺԻԼԿԶՏ՝ այրուծի ԱՏ՝ այրուծի ԳԼՄՍ՝ յառաջ ԱՏ՝ առաջի ԱԳԵԸԹԻԿԿԶ և յանդիման
լինիչիք Բ և յանդիման լինիք ինձ ԳԼՄՍ՝ լինիցիք ԸԽՏ՝ և յանդիման լինիք ՁԷՏ՝ Ա լերուք
6 ԱԳԵՏ՝ աշխարհի ԲԹԻ յԱպար աշխարհի և յաշխարհին 7 ԳԼՄ հրովարտակն է
հրովարտաք ԱՐԳԵԸԹԻԿԿԶՏ՝ եհաս և ի (Բ լիք ի) Հայոց աշխարհն 8—9 ԱՐԵԸԹ
ԺԻԿԶ և Լրնաց և Սօղէից և Կորդուաց և Աղձնեաց (Ա յԱղձնեաց) և այլ քաղում Գ
լիք ի (Լիփնաց): և ի Սաւղէից—և ի յԱղձնեաց ԳԼՄՍ՝ և ի Սաւղէից, ի Կորդուաց. յԱղձ-
նեաց և ի քաղում յայլ տեղիս հեռաւորս Տ՝ յայլ քաղում տեղիս հեռաւորս ՁԷ և յԱղձ-
նեաց (է ի յԱղձնեաց) ՁԷԳ յայլ ԸԺ տեղաց և լիք այլ 9—10 Գ ոչ էր օրէն
ԱՐԵԸԹԻԿԿԶՏ՝ զայն ճանապարհ երթալ (է երթեալ) 10—11 ԱԳԵԸԹԻԿԿԶՏ՝
գունդս Տ՝ լիք զազատ ժ զազատորդիս 11 ԱՐԳԳԵԸԹԻԿԿԶՏ՝ զոստանիկ ԱՏ՝ Տ՝
զոստանիկ 12—13 Լ աշխարհին Բ Լրնաց ԳԼ և որ ևս յայլ կողմանց ԳԼՄՍ՝ և
մերձ ի կողմանց ՁԷ ի կողմանս և լիք կողմանց 14 ԳԼՄՍ՝ և ի հոռոմայնոց աշխար-
հէն Ա աշխարհն 14—15 լիք և ի Կորդուաց և ի Սաւղէ ԳԵԳԹԻԿԿԶՏ՝ լիք և (ի Կոր-

սում եմ:

«Մենք մտքներումս դրել ենք անպատճառ վերկենալ—գնալ Արևելքի աշխարհը, աստվածների օգնությամբ մեզ ենթարկել Քուշանների տիրու-
թյունը. դուք հենց որ այս հրովարտակը տեսնեք, շուտով առանց ուշաց-
նելու այրուծի ժողովեցեք՝ ինձանից առաջ, ներկայացեք ինձ Ապար
աշխարհում»¹⁹]

Նյս պատճենի համաձայն հրովարտակ հասավ Հայոց, վրաց և Աղ-
վանից²⁰ և Լիփնաց²¹, Մավղեից,²² և Կորդվաց,²³ Աղձնյաց²⁴ աշխարհները
և շատ ուրիշ հեռավոր տեղեր, որոնք առաջ պարտավոր չէին այն ճա-
նապարհը գնալ: Զորք էր ժողովում Մեծ Հայքից ազնվականներին և ա-
զատորդիներին և թագավորական կալվածներից ոստանիկ մարդկանց.
նույն օրինակով վրաց, Աղվանից և Լիփնաց աշխարհներից, և հարավի
զանազան կողմերից՝ Տաճկաստանի²⁵ և Հոռոմների աշխարհի սահման-
ներին մոտիկ, և Կորդվաց և Դասն և Մավղեից և Արզնարդյուն²⁶
[երկրներից], որոնք բոլորն էլ հավատում էին մի կաթողիկե առաքելա-
կան եկեղեցուն և մկրտված էին:

Ընդ անմեղությամբ լիմանալով թագավորի խարդախ միտքը՝ յուրա-
քանչյուրը իր երկրի զվարթությամբ և տիրասեր խորհրդով ելան—գնա-
ցին, աներկբա հավատով կատարելով [իրենց] զինվորական ծառա-
յությունը: Իրենց հետ վերցրին նաև աստվածային սուրբ կտակարան-
ները շատ պաշտոնյաներով և քահանաներով: Բայց հրաման տվին ի-

գունաց) ԲԹԻ և ի Հոռոմոց աշխարհն. ի Կորդուաց և ի Սօղէ և յԱղնարազուն Ա և յԱղ-
նարազուն ԳԼՄՍ՝ Գլաց, Սաւղից և յԱրզնարազուն ՁԷ յԱրզնարազուն է Ձօղէիցն ՁԷԱՏ՝
Դղացն փխ Դասն ԱՐԹԻ լիք ի Դասն և ԱՎՏ՝ յԱրզնարազուն ԳԵԸԹԻԿԿԶՏ՝ ի Դասն և ի
Սաւղէ և յԱղնարազուն և լիք ամենեքեան 15—16 ԱՏ՝ հաւատացեալք և մկրտեալք
ի մի կաթողիկէ և ԲԳԳԵԸԹԺԻԿԿԶՏ՝ հաւատացեալք և մկրտեալք ի կաթողիկէ և Ա
լիք և մկրտեալք 16 ԱԻ և յառաքելական ԳԵԸԹԻԿԿԶՏ՝ և առաքելական Ա լիք և 17
և ոչ իմացեալ 18 է խաղային փնային Ը յաշխարհաց ԱՏ՝ և անարտում խնդութեամբ
(և տիրասէր) ԱՐԳԳԵԸԹԺԻԿԿԶՏ՝ լիք և անարտում խնդութեամբ 19—20 Լ խոր-
հրդով ԱՐԳԳԵԸԹԺԻԿԿԶՏ՝ կատարել Ա կատարեալ Տ՝ կատարեալք ՁԷՎ կատարեալք
զսպաս ԳԿԼՏ՝ զինուորութեանն Բ վարուք Գ վաստակաւ ԱՏ՝ վաստակովք փխ հաւա-
տովք ԱԳԵԸԹԺԻԿԿԶՏ՝ հաւատովք 20—21 Գ և փխ ևս Ա լիք զաստուածային
ԱՐԳԵԸԹԺԻԿԿԶՏ՝ զաստուածային զսուրբ (ԲԳԸԽՏ՝ սուրբ) կտակարանն Կ
զաստուածային կտակարանն Ա կտակարանս Վ քաղում սուրբ 21 ԲԳԶ քաղմագունդ
քահանայիք ԱՏ՝ թաղմագոյն քահանայիք Գ քաղմագոյն (այս Գ նեազիրը գրում է
նաև ստուակայապաք, նորայ, նոցայ, նոքայ, Այլն չիքն ճշմանով):

տուեալ աշխարհի՝ ոչ իբրև յակնկալութիւն կենաց, այլ իբրև ի վճարումն վախճանի, յանձն առնելով միմեանց զոգիս և զմարմինս: Զի թէպէտ և խորհուրդ թագաւորին չէր յայտնեալ նոցա, սակայն կարծիք ի մտի էին ամենեցուն. մանաւանդ իբրև բեկեալ տեսանէին զգորութիւնն Յունաց առաջի նորա, յոյժ հարեալ խոցեցան ի խորհուրդս իրեանց:

Բայց քանզի պատուիրանապահ էին սուրբ կտակարանացն Աստուծոյ, հանապաղ յիշէին զպատուիրեալսն ի Պաւղոսէ, եթէ «Մառայք, հպատակ լերուք տերանց ձերոց մարմնաւորաց. մի՛ սուտակասպասք և առաջս աշտակելով. այլ սրտի մտօք ծառայեցէք իբրև Աստուծոյ և մի՛ իբրև մարդկան. քանզի ի Տեառնէ է հատուցումն արդար վաստակոց ձերոց»:

Եւ այսու ամենայնիւ բարեմտութեամբ յուղարկեալք յաշխարհէ և յանձն եղեալք սուրբ Հոգւոյն, յանդիման լինէին՝ փութով կատարեալ զհրամանն, և զամենայն արարեալ բոստ կամաց նորա: Յոյ՛ ուրախ լինէր թագաւորն, իբր այն եթէ կատարեցան կամք կարծեաց նորա. և ահա առնէր ընդ նոսա զայն ինչ, զոր պաշտօնեայրն ամբարշտութեան նորա խրատեցին:

Ապա իբրև ետես թագաւորն զամենայն կազմութիւն և զբազմութիւն գնդին բարբարոսաց, որք սրտի մտօք եկեալ էին ի վաստակ արքունի, առաւելապէս ևս ուրախ լինէր առաջի մեծամեծացն և ամենայն բազմութեան զօրաց իւրոց: Ի վերին երեսս թարուցանէր զկամս մտաց իւրոց, և ակամայ տոտաւապէս պարգևէր զնոսա: Խաղաց գնաց միանգամայն ի վերայ տէրութեան Հոնաց աշխարհին, զոր Քուշանս անուանին. և զերկեամ մի կուռեալ՝ ոչ ինչ կա-

1—2 Լ յաշխարհի ԲԴ ակնկալութիւն Ըն շի՛ յակնկալութիւն կենաց. այլ ԳՁԷՄ շի՛ ի 2 զվճարումն 2—3 ԲԴ շի՛ միմեանց է զմիմեանց ԱԳԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ զոգի և զմարմին ՔԼԾ զոգի և զմարմինս ԲԴ զոգիս ԳԶ շի՛ և (խորհուրդ) ԱՏՅ զոգիս և զմարմինս 4 ԲԴ կարծիքն ԱԵԸԺԺԻ ունէին փխ էին 5 Դ էր փխ էին ԲԳԶԷԿԱՏՏ տեսին ԱԲԻ զգորութիւն Դ զգորութիւն յունացն 5—6 Ըն խոցան ԲԴ ի սիրտս փխ ի խորհուրդս 7 Կ գի փխ քանզի ՏՅ զպատուիրանապահս ԳԸ ի սուրբ Բ կտակարանաց 8 ՊԵԸԺԺԻԿ ԼԾԿԶ ԲԼ փխ ԵԲԼ 9—10 ԱԳԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ հպատակ լերուք ԱՏՅ ննազանդ լերուք ԱԳԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏՏ սուտակասպասք ԲԴ սուտակասպաս աշտակելով Ա սուտակասպաս 10—11 ԱԳԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ ծառայեցէք ԱՄՏՅ ծառայել ե՛լ ծառայեցէր (1) ԱԸԺԺԻԿԶ իբրև վնասաւանդ Զե շի՛ իբրև (Աստուծոյ) 11 ԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ զի փխ բանզի ԱԲԳԴԵԶԷ 12 ԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ արդար վաստակոց ձերոց ԱՏՅ շի՛ արդար 13 ԱԲԳԴԵԶԷԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ Եւ այսու (2 զայսու) ամենայնիւ ԱՏՅ և ամենայնիւ այսու

րենց աշխարհում, որ կյանքի ակնկալութիւն շունենան, այլ իրենց վախճանին [սպասեն], հանձնարարելով միմյանց իրենց հոգիներն ու մարմինները: Որովհետև թեպէտև թագաւորի մտադրութիւնը նրանց հայտնըված չէր, բայց բոլորի սրտում էլ կասկած կար. յամանավանդ երբ հուշները գորութիւնն էլ ընկճված տեսան նրա առաջ, շատ խիստ խոցվեցին իրենց մտքերում:

Բայց որովհետև Աստու սուրբ կտակարանների պատվիրանները պահող մարդիկ էին, շարունակ հիշում էին Պողոսի պատվերները, թե՛ «Մտռանե՛ր, հնազանդ եղեք ձեր մարմնավոր տերերին, ո՛չ թե կեղծավորութեամբ և աշտակութեամբ, այլ սրտանց ծառայեցէք ինչպես Աստուծուն և ոչ ինչպես մարդկանց. որովհետև տիրոջից է լինելու ձեր արդար վաստակների հատուցումը»:

Այս ամբողջ բարեմտութեամբ ուղեւորվելով [իրենց] աշխարհից և իրենց հանձնելով սուրբ հոգուն, հրամանը շուտով կատարելով՝ ներկայացան, ամեն ինչ անելով նրա կամքի համաձայն: Թագաւորը շատ ուրախացավ՝ այն մտքով, թե իր կամքը կատարվեց. և ահա նրանց հետ վարվում էր այնպես, ինչպես խրատել էին նրա ամբարիշտ պաշտոնյաները:

Ապա, երբ թագաւորը տեսավ բարբարոսները՝²⁷ գնդի ամբողջ պատրաստութիւնն ու բազմութիւնը, որոնք հոծարակամ եկել էին արքունի ծառայութեան, ափելի ևս ուրախանում էր իր մեծամեծների և զորքերի ամբողջ բազմութեան առաջ: Արտաքրոստ թարքնում էր իր մտադրութիւնները և ակամա առատ-առատ պարգևներ էր տալիս նրանց: Մեծապէս զնայաց Հոնաց աշխարհի տերութեան վրա, որին Քուշանք են անվանում, և երկու տարու շափով կովելով՝ նրանց ոչ մի վնաս հասցնել չկարո-

13—14 Բ զարկեալք և ամենայն Գ յանձնեալք ԲԴ լինելով փխ լինէին 15 ԱԲԳԸԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ կատարել ԱՏՅ կատարեալ ԱԳԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ շի՛ և Բ և զամենայն 16 Ըն յայնմամ փխ յոյժ ԱԲԳԴԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ իբրև ԱԳԴԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ թէ է կամքն 17—18 Բ կարծեացն ԲԴ շի՛ ահա ԱԸԺ պաշտօնեայր ամբարշտութեան էին և նորա խրատեցին ԳԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏ պաշտօնեայր (Գ ամբարշտութեանն) 18 ԲԳԼՍՏՏՏ խրատեցին զնա 19 Ա Արդ փխ ապա Դ կազմութիւնն Ըն շի՛ կազմութիւն և 20 Ա գնդի ԲԴ բարբարոսացն 21 Ա շի՛ ևս ԱՏՅ ուրախ եղև և մեծացն 22 Ե բազմութիւն է զամենայն բազմութիւն ԲԳԺ զօրացն 23 ԱԲԳԴԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏՏ մտաց ԱՎ1852 մտացն ԱԲԳԴԵԸԺԺԻԿՆՍԻՏՏՏՏ առատապէս Ա առաւելապէս ԲԴ պատուէր գնոսա և ի վերին երեսս թարքուցանէր զկամս մտաց իւրոց 24 Ա տէրութեանն 2 յունաց փխ հոնաց 25 ԲԳԴ Քուշանն ԳԼ անուանէին:

րաց ազգիչ նոցա: Ապա արձակեաց զմարդիկսն յիրաքանչիւր տեղիս, և զայլս փոխանակ նոցա առ իւր կոչեաց նովին պատրաստութեամբ: Եւ այսպէս ամ յամէ սովորութիւն կարգեաց, և իւր անդէն քաղաք բնակութեան շինեաց, սկսեալ ի շորորդ ամէ տէրութեանն իւրոյ մինչև յամն մետասաներորդ թագաւորութեանն:

5 Եւ իբրև ետես, եթէ հաստատուն կացին շոտմք յուխտին իւրեանց, զոր եղին ընդ նմա, և զաղարեցին խայլնորք ելանել ընդ պահակն ճորայ, և յամենայն կողմանց խաղաղութեամբ բնակեաց աշխարհ նորա, և ի նեղ ևս էարկ զթագաւորն շոտաց, քանզի աւերեաց զբազում գաւառս նորա և յաշողեցաւ տէրութիւն նորա, աւետաւորս առաքեաց ընդ ամենայն ատրուշանս աշխարհին իւրոյ, ցլուք սպիտակօք և գիսաւոր նոխազօք առատացոյց զգոհս կրակի, և խիտ առ խիտ թանձրացոյց անդուլութեամբ զպաշտօն պղծութեան իւրոյ. պսակօք և պատուովք մեծարեաց զբազումս ի մոգաց 15 և զբազմագոյնս ի մոգպետաց: Ետ ևս հրաման յափշտակել զամենայն ինչս քրիստոնէից և զստացուածս, որք էին ի մէջ Պարսկաց աշխարհին:

Եւ այսպէս հպարտացաւ բարձրացաւ ի միտս իւր, ի վեր քան զմարդկային բնութիւն ընդվզեալ ապարթանէր ոչ միայն յիրս մարմնական պատերազմացն, այլ մեծ ոմն զինքն կարծէր քան ըզբնութիւն հայրենի կարգին. վասն այնորիկ կեղծաւորութեամբ թագուցանէր զինքն ըստ կարծեացն, և որպէս երևէր իմաստնոցն, յանմահից իմն կարգի դնէր զինքն: Եւ յոյժ էր ցասուցեալ ընդ ա-

1 Թ ազգ աննել փխ ազգի 1 արձակեաց ԱԳԵԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎ զմարդիկսն ԳՂՎՏՅ զմարդիկսն ԲԷԱ 41852 զմարդիկսն 2 Դ և զայլսն առ իւր կոչել փոխանակ նոցա ԶԷՎՏՅ և զայլսն փոխանակ նորա առ իւր կոչել Դ տեղիսն Ա և զայլսն ի նոցա տեղիս փոխանակ առ իւր կոչեաց Բ կոչեալ 3 Զէ շիբ և 2 Եւ այնպէս 3—4 ԶԷՎ անդրէն Բ շինեաց բնակութեան Դ քաղաք շինեաց բնակութեան Ե բնակութեան 4—5 ԱնէՂԻԼԵՄՏՎ արևութեան 5 ԲԴ ամի շիբ թագաւորութեանն և ամն ԳՂԷՎ թագաւորին փխ թագաւորութեանն Կ թագաւորութեան 2 շիբ իւրոյ 6—7 ԸԽՏՂ Թէ Վ շոտմք Ե Թոմք ԱԷԻ ուխտին Թ ուխտին իւր 7—8 ԱԳԵԹԺԻԼԵՄԿԶ Տայլ ընդ որոյք Բ պաղարեցին ի զօրս ելանել փխ խայլնորք Զէ խայլնորք (է խայլնորք. Ենտո ավելացրած է՝ Ե: Ե: Ե: Ե) Դ ի զրոնոս ելանել Ծ զաղարեցին հայել ընդ պահակն Ծ զաղարեցին հայել ընդ որեք 8—9 Է ամենայն ԲԴժ աշխարհն ԴՏՅ արկ Ի շիբ Է բազում 2 յունաց (!) 10 ԱԲԳԴԵԶԷԸԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎՏՅ զաւառս նորա և յաշողեցաւ տէրութիւն նորա (է յաշողեաց) Ա շիբ և յաշողեցաւ տէրութիւն նորա 10—11 ԶԷՎՏՅ աւետիս ԳԿ աւետարանս ԲԴ արձակեաց Ի առաքեցաւ ԲԴ ընդ ամենայն աշխարհս տէրութեան իւրոյ առ ատրուշանս սպիտակ ցլուք (Դ ցլուք) ԶՂԷ ցլուք սպիտակուք 2 շիբ իւրոյ 12 Բ նոխազիք ԱԲԳԵԶԸԹԻ ԳՂՏՅ կրակին 13 ԱՆՆԵ, օր-

զացաւ: Հետո զինվորներին ուղարկեց յուրաքանչյուրին իր տեղը և նրանց փոխարեն իրեն մոտ ուրիշներին կանչեց նույն պատրաստութեամբ: Եվ այսպէս տարեցտարի սովորութիւն սահմանեց, և այնպեղ իր համար բնակութեան քաղաք շինեց, իր թագաւորութեան շորորդ տարվանից սկսած մինչև իր իշխանութեան տասնմեկերորդ տարին²⁸ շ:

Եվ երբ տեսավ, որ շոտմները հաստատ մնացին իրենց դաշինքին, որ զրել էին նրա հետ, և խայլնորքները²⁹ զաղարեցին ճորա պահակն³⁰ անցնելուց, և իր երկիրն ամեն կողմից խաղաղութեան մեջ է ապրում, և դեռ շոտմերի թագաւորին էլ նեղն է լծել, որովհետև ավերեց նրա շատ զավառները, և իր թագաւորութիւնը հաջող դրութեան մեջ է,— ավետաւորներ ուղարկեց իր երկրի բոլոր ատրուշանները³¹, սպիտակ ցլուքով և գիսաւոր նոխազներով առատացրեց կրակի զոհերը և միանգամայն անընդհատ դարձրեց իր պիղծ պաշտամունքը. մոգերից շատերին և մոգպետներից էլ ավելի շատերին մեծարեց պսակներով ու պատիվներով: Նաև հրաման տվեց հափշտակել Պարսից աշխարհում գտնվող քրիստոնյաների ամբողջ ինչքն ու զուլբը:

Եվ այսպէս հպարտացաւ, գոռոզացաւ իր մտքում, սանձարձակորեն հոխորտում էր մարդկային բնութիւնից էլ վեր, ո՛չ միայն մարմնական պատերազմների գործերի մեջ, այլ ինքն իրեն հայրենի կարգի բնութիւնից մեծ մի բան էր կարծում. այդ պատճառով նա կեղծաւորութեամբ ինքն իրեն իր կարծիքով թագքնում էր, բայց ինչպէս նկատում էին իմաստունները, ինքն իրեն կարծես անմահների կարգն էր դասում: Եվ

Եակի Թիֆլիսի 1879 թ. տպագրութեանը և Երան Ենեւելով ուրիշներ խիտ փխ իրա առ խիտ ԱՆԸԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎՏՅ անդուլութեամբ ԲՏՂ անդադար լրտութեամբ էՂՏՅ անդադար ԱՎ¹⁸⁵² անդադարութեամբ է շիբ և 13—14 ԱԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎ զպաշտօնն պղծութեան իւրոյ ԲԳԵԸԸ զպաշտօնն պղծութեան Ա պղծութեանն ԵԸԼ պատուօք ԱԲԳԵԸԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎ ի մոգուց (ԲԴԹԻ ի մոգուցն 15 ԱԳԵ զբազմագոյնս ԱՆԸԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎ և հրաման ետ ևս ԳԷՏՅ ետ ևս հրաման լՍՏՎ և ետ հրաման ևս Ա շիբ ևս 15—16 ԱԳԵԸԷ ԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎ յափշտակել զամենայն ինչս քրիստոնէից ԱՏՅ յափշտակել զքրիստոնէից զինչս Դ զպանս փխ զինչս 18 ԲԴ շիբ բարձրացաւ Վ շիբ ի միտս 13—19 ԱՆԸԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎ զմարդկան բնութիւնն ընդվզեալ ապարթանէր (յուսանցում՝ «հակառակէր») 19—20 ԲԴՏՂ բնութիւնս անդր վաղեալ բնութեանը ԳՂԷԼՍԿՏՎ անդր վաղեալ ապարթանէր ԵԻ զմարդկան ԶԷՏՅ բնութիւնս Վ1852 բնութիւն Ա ապարտանէր ԲԴԶԷՎՏՅ իւր փխ իրս ԶԷՎՏՅ ի մարմնական Վ1852 իրս 20—21 ԲԴ շիբ ոմն Գ քրիստոնէին 21 Դ այսորիկ ԲԴ շիբ կեղծաւորութեամբ 21—22 Ա թագուցանէր Դ ընդ փխ ըստ Ե շիբ զինքն 22 Բ ընդ կարծեացն որպէս երևի ԱԳԵԸԹԺԻԼԵՄԿԶՏՎ իմաստնոց Դ շիբ երևէր իմաստնոցն ԳՂԷ շիբ և 23 Զ յանմահի ԲԴ յանմահի կարգ իմն զնէր զինքն Վ յանմահի հիմն կարգի զնէր զինքն Զ յիմն ԸԵ շիբ կարգի ԲԴ և յոյժ ցասուցեալ էր Զէ շիբ էր:

նունն Քրիստոսի, յորժամ լսէր՝ թէ տանջեցաւ, խաչեցաւ, մեռաւ և թաղեցաւ:

5 Եւ իբրև այսպէս օր շատ օրէ ի սոյն միտս ցնորեալ դանդաշէր, մի ոմն մանկագոյն ի նախարարացն Հայոց ընդդէմ բանս եղ և ասէ. «Արքայ քաջ, դու ուստի՞ գիտես զայդպիսի բանս խօսել ըզ-
Տեանէն»: Ետ պատասխանի թագաւորն և ասէ. «Իմ իսկ առաջի ըն-
թերցան զգիրս մոլորութեան ձերոյ»: Ետ պատասխանի անդրէն
պատանեակն և ասէ. «Ընդէ՞ր, արքայ, ցայդ վայր միայն ետուր
ընթեռնույ. այլ յառաջ ես մատո զկարդացումն, և լսես անդ զյա-
10 րութիւնն, զյայտնութիւնն առ բազումս, զվերացումն յերկինս, ըզ-
նստելն ընդ աշմէ Լօր, զխոստումն երկրորդ զայտեանն՝ զհրաշա-
կերտ յարութիւնն անելով բոլորեցունց. զհամառօտ հասուցմուն-
սըն արդար դատաստանին»: Իբրև լուա զայս թագաւորն, ի խոր
խոցեալ՝ վեր ի վերոյ ծիծաղեցաւ և ասէ. «Այդ ամենայն խաբէու-
15 թիւն է»: Ետ պատասխանի զինուորն Քրիստոսի և ասէ. «Եթէ հա-
ւատարիմ են քեզ մարմնաւոր շարչարանքն նորա, հաւատարմա-
գոյն ևս լիցի քեզ երկրորդ ահաւոր գալուստն նորա»:

Եւ զայս լսելով թագաւորին՝ բորբոքեցաւ իբրև զհուր հնոցին
ի Բաբելոն, մինչ և իւրքն իսկ անդէն զեռ ևս իբրև զքաղզէացիսն
այրեցեալ լինէին:

20 Յայնժամ զբոլոր բարկութիւն սրտմտութեանն եհեղ յայրն ե-
րանելի, որում անուն էր Գարեգին: Կապեալ ոտիւք և կապեալ ձե-
նօք զերկեամ մի տուա ի շարչարանս, և հանեալ ի բաց զտէրու-
թիւնն ի նմանէ՝ ընկալաւ զվճիռ մահու:

սաստիկ զայրացած էր Քրիստոսի անվան վրա, երբ լսում էր, թե տանջ-
վեց, խաչվեց, մեռավ և թաղվեց:

Եվ երբ այսպէս օրեցօր ցնորված տարուբերվում էր նույն մտքով, Հա-
յոց երիտասարդ նախարարներից մեկն ընդդիմաբանեց նրան և ասաց.
«Քաջ թագավոր, դու որտեղից գիտես Տիրոջ մասին այդ բաները, որ խո-
սում ես»: Թագավորը պատասխան տվեց և ասում է. «Հենց իմ առաջ կար-
դացին ձեր մոլորության գրքերը»: Կրկին պատասխան տվեց պատան-
յակն և ասում է. «Թագավոր, ինչու մինչև այդտեղ միայն կարգալ
տվիր. շարունակել տուր կարգալը, և այնտեղ կլսես հարությունը, շա-
տերին հայտնվելը, երկինք վերանալը, հոր աչ կողմը նստելը, երկրորդ
գալստյան խոստումը՝ բոլորին հրաշալի կերպով հարություն տալով,
արդար դատաստանի համառօտ հատուցումը»: Երբ թագավորն այս լը-
սեց, խոր խոցված՝ երեսանց ծիծաղեց և ասաց. «Այդ բոլորը խաբեու-
թյունն է»: Քրիստոսի զինվորը պատասխան տվեց և ասաց. «Եթե քեզ
համար հավատալի են նրա մարմնավոր շարչարանքը, է՛լ ավելի հա-
վատալի պիտի լինի քեզ համար նրա երկրորդ ահավոր գալուստը»:

Թագավորը այս լսելով՝ բորբոքվեց Բաբելոնի հնոցի³² կրակի նման,
այնպես որ մինչև անգամ չուրայինները ևս քաղղեացիներին նման այր-
վում էին:

Այն ժամանակ ամբողջ բարկությունն ու զայրույթը թափեց այն
երանելի մարդու վրա, որի անունը Գարեգին էր: Կապված ոտներով
ու կապված ձեռներով երկու տարու շափ հանձնվեց շարչարանքների և
իշխանությունից զրկվելով՝ մահվան դատապարտվեց:

1 ԲԳ ընդ անուն քրիստոնէութեանն Գ անուն ԼՄ ընդ անուանն 1—2 Ձէ թէ Քրիստոս տանջեցաւ—և մեռաւ թաղեցաւ ԲԳ տանջեցաւ Քրիստոս, խաչեցաւ, մեռաւ, թաղեցաւ և յարեալ Ի շի՛ մեռաւ և Լ և թաղեցաւ և յարեալ Մ շի՛ յարեալ Զ շի՛ տանջեցաւ 3 ԲՏՅ շի՛ և ԱԹԻ իբրև օրըստօրէ այսպէս ի սոյն միտս Դ շի՛ օր ըստ օրէ Դ ի նոյն ԱՆԸԹԺԻԵԶ դանդաշէր (լուսանցեալ՝ «Երկրայէր») ԲԳ իբրև այսպէս ի նոյն միտս ցնորեալ դանդաշէր օր ըստ օրէ 4 ԲԳ մի ոմն ի մանկտոյն ԲԳ շի՛ Հայոց ԲԳ եզ ընդդէմ բանս 5 ԲԳ շի՛ դու ԲԳԳԵՏՅՅ այդպիսի ԱԸԹԺԿ այդպիսի բանդ ՉՄՏՅ այսպիսի բանս 41852 զայդպիսի ԺԼՄԶն այդպիսի բանս Թ խօսիլ 6 ԿԹ ետ պատասխանի և ասէ թագաւորն 7 ՉՄ զգիրսն Ա մոլորութեանն ԱԳԵԸԹԺԻԵՄԶՏՅՅ անդէն ԲԳ շի՛ անդրէն 8 ԱԲԳԳԵԸԹԺԻԵՄԶՏՅՅ պատանեակն Ա պատանին ՉԼՄՏՅՅՅՅՅ ընդէ՞ր ցարդ վայր, արքայ 9 ԲԳ այլևս յառաջ մատո Թ և այլ յառաջ ևս ԲՉՏՅ զկարդացումն 9—10 ԱԵԷԻ զյարութիւն, զյայտնութիւնն ԲԳԹՏՅ և զյայտնու-
թիւնն Դ և զյայտնութիւն ԼՄ և զյայտնութիւնն և զվերացումն Վ յարութիւն 10—11

Ի զնստեալն ԼՄ և զնստելն Ա ընդ յաշմէ ԱԲԳԵԸԹԺԻԵՄԶՏՅՅ զալստեանն Ա զայստեալ-
12—13 ԵԹԻԶ յարութիւն ԳՉԵԿ շի՛ բոլորեցունց ևս զբոլորեցունց ԱԳԵԸԹԺԻԵՄԶՏՅՅ հա-
տուցմունն ԲԳԷ զհատուցումն Դ շի՛ զհամառօտ Վ անելով զհամառօտ հատուցմունն
Ա հատուցմունս 13 ԱԳԵԸԹԺԻԵՄԶ իսկ իբրև լուա 13—14 ԲԳ ի խոր խոցեցաւ
վեր ի վայր ծիծաղելով ասէ ՉԼՄՏՅ խոնարհեալ վեր ի վայր Թ խոցեցաւ ծիծաղեալ
ՉԼԹԿՄՏՅ շի՛ և վ՛¹⁸⁵² ի խոր խոցեալ վեր ի վերոյ 14 ԱՏՅ ամենայն այդ 15—16
ԲԳ շի՛ քեզ ԳԸԼՄՏՅ հաւատարիմք 16 Ա շարչարանք ՏՅ շի՛ նորա 17 ԳԵԸԹԼԵՄ
ԿԶՏՅՅ շի՛ ահաւոր ԳԳԸ գալուստ 18 Բ լուեալ թագաւորն Կ թագաւորն 19
ԱԸԸԹԻԿՏՅՅ ի Բաբելոն ԳԵԸԹԵՄՏՅՅ ի Բաբելոն ԴՎ՛¹⁸⁵² Բաբելոնի Ա ի Բաբելոնի 19—20
Բ մինչև ինքն իսկ անդէն իբրև զքաղղեացիսն այրեցեալ լինէր Գ մինչև ԴԼՄՏՅՅ ինքն իսկ
ԴԼՄՏՅՅ շի՛ գեռես ԴԼՄՏՅՅ այրեալ լինէր ԹԻ մինչև ինքն իսկ անդէն զեռ ևս Թ լինէր
21 ԳԵԸԹԼԵՄՅՅ սրտմտութեան Բ ի յայրն 21—22 ԵԶ երանելիս 22—23 Չ անունն
ԲԼՄՏՅՅ ետ հրաման կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռնօք 23 ԲԳԳԵԸԹԺԻԵՄԶՏՅՅ
տունեալ 23—24 ԲԵԷԶ զալուստիւն 24 Գ ի նմանէն ԱԲԳԳԵԸԹԺԻԵՄԶՏՅՅ ըն-
կալաւ Ա ընդունէր Ը վճիռ Կ մահունս:

ԻՐԱՅՆ ՊԱՏԱՀՈՒՄՆ ՅԻՇԽԱՆԷՆ ԱՐԵՒԵԼԻՑ

ԱՐԵՎԵԼԻՔԻ ԻՇԽԱՆԻ ԶԵՌՆԱՐԿԱՏ ԳՈՐԾԵՐԸ

Որոց ոգիքն թուլացեալ են յերկնաւոր առաքինութենէն՝ յոյժ
ընդ ահիւ անկեալ ի բնութիւն մարմնոյ. յամենայն հողմոյ շարժի,
և յամենայն բանէ խոռովի, և յամենայն իրաց դողայ. երազագէտ
է այնպիսին ի կեանս իրում, և յանգիւտ կորուստն յուղարկի ի
մահուան իրում: Որպէս և ասաց ոմն ի հնումն, մահ ոչ իմացեալ՝
մահ է, մահ իմացեալ՝ անմահութիւն է: Որ զմահ ոչ գիտէ, երկնչի
ի մահուանէ. իսկ որ գիտէ զմահ, ոչ երկնչի ի նմանէ:

Եւ այս ամենայն շարիք մտանեն ի միտս մարդոյ յանուսում-
նութենէ: Կոյր զրկի ի ճառագայթից արեգական, և տգիտութիւն
զրկի ի կատարեալ կենաց: Լաւ է կոյր աշօք քան կոյր մտօք: Որ-
պէս մեծ է ոգի քան զմարմին՝ այսպէս մեծ է տեսաւորութիւն մը-
տաց քան զմարմնոց:

Եթէ որ կարի առաւելեալ իցէ աշխարհական մեծութեամբ, և
մտօքն աղքատագոյն, այնպիսին ողորմելի է քան զբազումս. որպէս
և տեսանեմք իսկ՝ ոչ միայն ի շափաւոր մարդիկ, այլ և յոր մեծն
է քան զամենայն: Թագաւոր եթէ ոչ ունի գիմաստութիւն աթոռա-

Ում հոգիները թուլացած են երկնավոր առաքինությունից, սաստիկ
երկյուղի մեջ է ընկած [նրանց] մարմնի բնությունը. ամեն հողմից
շարժվում է և ամեն խոսքից վրդովվում և ամեն բանից դողում. այդ-
պիսի մարդը երազական բաներով է անցկացնում իր կյանքը, իսկ մահ-
վան ժամանակ էլ անդառնալի կորստյան է մատնվում: Ինչպես որ հնում
մեկն ասել է՝ չհասկացված մահը մահ է, հասկացված մահը՝ անմահու-
թյուն: Ով որ շգիտե, թե ինչ է մահը, վախենում է մահից. իսկ ով գիտե
մահը, նրանից չի վախենում:

Եվ այս բոլոր շարիքները մարդու միտքն են մտնում անուսումնու-
թյունից: Կոյրը զրկվում է արեգակի ճառագայթներից, իսկ տգիտությունը
զրկվում է կատարյալ կյանքից: Լավ է աշքով կոյր [լինել], քան մտքով
կոյր: Ինչպես որ հոգին մեծ է մարմնից, այնպես էլ մտքի տեսողու-
թյունը մեծ է մարմինների տեսողությունից:

Եթե մեկը շատ ճոխացած լինի աշխարհական մեծությամբ, իսկ
մտքով ավելի աղքատ լինի, այնպիսին ողորմելի է շատերից. ինչպես
որ տեսնում էլ ենք ո՛չ միայն հասարակ մարդկանց մեջ, այլևս նրա մեջ,
որ ամենից մեծն է: Եթե թագավորը իմաստությունն իրեն աթոռակից

Վերնագիր—ԱՔԳԳԵԶԷԸԹԺԻԽՄԿԶՄՏՏՏՏ Երկրորդ՝ գիրացն պատահումն իշխանէն
արևելից (Բ ի իշխանէն ԶԷԸն յարեւից Ըն իշխանէն ԶԷ յերկրորդ Զ իրացն իշխանէն
յԱրեւելից ՏՅԱ իրացն) Տ՝ Գլուխ Բ. երկրորդ՝ գիրացն պատահումն իշխանէն արևելից
1 և ոգիք Ա թուլացեալ են ԲԳԺԻՏՏՏ թողացեալ 2 Բ անգեալ է Դ մարմնոյն Ի
մարմնաւոր ԲԳ հողմոց ԱԶԷԹՎ շարժին 3 ԱԶԷԹՎ խոռովին ԳԵԺԻԽԿԶ շիբ և Բ գողա
4 Ի անգիւտ ԱԶԷ կորուստ 4—5 Բ յղարկի ի մահուանն է յուղարկի ԳԼ ի մա-
հուանն ԵԺՏՏ մահուանն 5 Դ շիբ և ԲԳԵԶԷԸԺԺ ի հնումն ԱԹԻ ի հնոյն և ասաց ի
հնումն Զ ի հնումն Տ՝ շիբ ոմն Ա ի հնոցն ԲԳ և մահ 6 Զ շիբ մահ է, մահ իմացեալ
7 ԵԺԻԽԶՏՏՏ ի նմանէ փխ ի մահուանէ Ը երկնչի ի նմանէ Վ ի մահուանէն Կ զմահն
Կ ոչինչ երկնչի ԱԶԻ ի մահուանէն փխ ի նմանէ ԲԳԵԶԷԸԺԺԻԽՏՏՏ ի մահուանէ ԿԶՎՅՏԶ

ի նմանէ 8 է շարիքս Ա մտան փխ մտանեն Բ ի սիրտս փխ ի միտս Դ ի սիրտ
մարդոցն ԶԷ մտանի (է ուղղված է՝ մտանեն) Տ՝ մարդկան 8—9 Բ յանուսումնութենէ
9 Կ տգիտութիւնն 10 ԽՏՏ զրկէ ԲԳ շիբ կատարեալ ԳԵԸԸԺԺԽՏՏ կենացն Թէ գկոյր
11 ԱՔԳԳԵԶԷԸԹԺԻԽՄՏՏՏՏ ոգի ԱՏՏ հոգի ԲԳ այնպէս ԲԳ տեսութիւն փխ տեսաւորութիւն
Կ տեսութիւնն Բ զմարմնոյ Դ զմարմնոյն Գ մարմնոց 13 ԲԳԿ կարի որ Թ և եթէ
կարի որ ԳԵԸԺԺԽԶՏՏՏ շիբ կարի 14 ԲԳ աղքատագոյն է, ողորմելի է այնպիսին քան
զբազումս ԵԺԸԸԸԸՏՏՏ շիբ այնպիսին ԳԵԸԸԸՏՏ մտօք 15 Դ մարդիք ԵԶ մարդիկ
ԱՔԳԳԵԶԷԸԹԺԺԻԽՄՏՏՏ այլև որ և որ Բ մեծ Դ յեծ է 16 ԱԹԻՎՏՏՏ որ փխ ԼԹԷ է Թագա-
ւոր որոյ շունի:

կից իւր, որ կարէ ի վիճակին իւրում վայելուչ գործ իսկ եթէ առ մարմնաւորս այսպէս, ո՛րչափ ևս առաւել առ հոգևորն:

5 Քոյոր մարմնոյս հոգի է կենդանութիւն, իսկ մարմնոյ և հոգոյ միտք են կառավար. և որպէս առ մի մարդ՝ այսպէս առ բոլոր աշխարհոյ: Թագաւոր ոչ զիւրն միայն տաղէ պարտիս, այլ և որոց եղև պատճառք ի կորուստ:

10 Բայց մեք թէպէտ և ոչ ունիմք հրաման բամբասել զիշխանս, և ոչ զովոզք կարեմք լինել այնմիկ՝ որ աստուածամարտն լինիցի: Այլ զանցս իրացն պատմեմ, որ ի նմանէ ընդ սուրբ եկեղեցիսն էանց, և ոչ զանդադիմ, ոչ բամբասասէր մտօք, այլ ճշմարտութեամբ զելս իրացն առելով ոչ լռեցից: Ոչ ի կարծ ընդոտուցեալ, և ոչ ի լուր զարթուցեալ, այլ ես ինքնին անձամբ ի տեղուշքն պատահեցի և տեսի և լուայ զձայն քարբառոյ յանդմարար խօսելով. **Իբրև զհողմ սաստիկ՝ զի բախիցէ՝ զծով մեծ, այնպէս շարժէր և տատանէր զամենայն բազմութիւն զօրաց իւրոց:** Եւ հանդէս առնէր ամենայն ուսմանց, և ընդաճէր զմոզութիւնն և զբարեզնութիւնն և զամենայն ուսմունս աշխարհին իւրոյ: Արկանէր ի ներքս և զքրիստոնէութիւն կեղծաւորութեամբ, և ասէր զայրացեալ մտօք. «**Հարցէք, քննեցէք, տեսէք թող որ լան է՝ ընտրեալ կաշցուք:**» Եւ փութայր որ ինչ ի մտին էր, զի վաղվարդսն կատարեսցէ:

15 Իսկ ի կողմանց կողմանց քրիստոնեայքն, որ ի զօրուն էին, իմացան զհուրն որ ի ծածուկ վառեալ բորբոքեր, և կամէր հրդեհել

Իսկ ի կողմանց կողմանց քրիստոնեայքն, որ ի զօրուն էին, իմացան զհուրն որ ի ծածուկ վառեալ բորբոքեր, և կամէր հրդեհել

1 Բ իւր փխ իւրում Դ ի վիճակին իւր վայելուչ կալ 1Տ՝ կալ ԱԶԵԹԻՎՏՏ՝ երկրաւորս Ը լիւ առ 2 Ժ մարմնաւոր Բ այսպէս է ԱՅԶԵԹԹԺԻԿԵՆՏՏ՝ հոգևորն ԲԳՎ1852 ի հոգևորն ԳԿ հոգևորս Ա առ հոգևորն 3 ԳԿ մարմնոյ Դ մարմնոյն ԵԸԼԵՆՆ մարմնոյն հոգին է ՏՔ մարդոցն հոգին Կ կենդանութիւնն ԲԴՆ հոգոյ և մարմնոյ Թ ժ մարմնոյն և հոգոյն 4 ԵԸԹԵՆ միտքն Բ կառավարք Դ լիւ մի ԳԴԵԸԺԻԿԵՆՏՔ այսպէս և 5 ԸԺԻԿՏՔ Թագաւորն ԱԲԳԴԵԶԵԹԻԿԵՆՏՏՔ ոչ միայն զիւրն միայն տաղէ (ԲԳԴԵԼԻԿԵ լիւ միայն) ԵՆ զպարտիս ԳԵԸԼԵԿԵՆՏՔ Վ1852 Ա զիւր 6 Բ եղևն պատճառս կորստանս ԴԵԸԺԻԿԵՆՏՔ եղևն Դ պատճառ կորստանս 7 ԲԴՏՔ լիւ մեք ԱԲԳԴԵԸԹԺԻԿԵՆՏՔ շունիմք ԲԴՏՔ իշխանութիւն փխ հրաման ԲԴ զիշխանս ԳԵԸԺԻԿԵՆՏՔ Վ1852 զիշխանս Ա զիշխանս բայց (և ոչ զովոզք) 8—9 ԱՅԶԵԹԹԺԻԿԵՆՏՔՏՔ առաստածամարտ լինին (ԳԶԿ լինի) ԲԴ աստուածամարտն կամին լինել (Դ աստուածամարտն) Բ արդ փխ այլ 9 ԱԹԻ զանցս իրացս 2 զանցսսիրացն ԱԲԵԶԵԹԹԺԻԿԵՆՏՔՏՔ պատմեմ Վ1852 Ա պատմեմք Դ ի նմանէն ՏՔ որ լիւրմէ փխ որ ի նմանէ 10 ԱԲԳԶԵԹԻՎՏՔ անցանէր ԲԴ լիւ և Գ լիւ ոչ 1 զանդադիմ փխ զանդադիմ ՏՔ զանդադիմ Բ բամբասասէր փխ ոչ բամբասասէր 11 ԱԶԹԻ զիւն ԲԴ ասել զելս իրացն ոչ լռեցից Դ լիւ ասելով ԵՆ լռեցի 11—12 Թ ընդոտուցեալք 12 Բ և ի լուս փխ և ոչ ի

շունի, չի կարող իր վիճակի մեջ վայելուչ լինել: Իսկ եթէ մարմնավոր բաների վերաբերմամբ այսպէս է, որքա՞ն ավելի ևս հոգևոր բաների վերաբերմամբ է:

Ամբողջ մարմնի կենդանութունը հոգին է, իսկ մարմինն ու հոգին կառավարողը միտքն է. և ինչպես որ մի մարդու վերաբերմամբ է, այնպես էլ ամբողջ աշխարհի վերաբերմամբ: (Թագավորը միայն իրեն համար չէ պատասխանատու, այլ նաև նրանց համար, որոնց կորստյան պատճառ է եղել):

Բայց մենք թեպետև թույլութիւն շունենք բամբասելու իշխաններին, բայց չենք՝ էլ կարող գովաբանել մի մարդու, որ ասածու դեմ է կովում: Այլ կպատմեմ անցքերն ու զեպօքը, որ նրա ձեռքով անցան սուրբ եկեղեցիների գլխով, և չեմ զանդադի. գործերի ընթացքը ո՛չ թե բամբասասեր մտքով, այլ ճշմարտությամբ պատմելուց չեմ դադարի: Ո՛չ կարծիքներով եմ վեր թեւել և ո՛չ էլ լուրերից արթնացել, այլ ե՛ս ինքս անձամբ նույն տեղում պատահեցիչ և տեսա ու լսեցի հանդգնարար խօսելու ձայնը. ինչպես սաստիկ քամին արեկոծում է մեծ ծովը, այնպես էր շարժում ու տարուբերում իր զօրքերի ամբողջ բազմութունը: Եվ բոլոր ուսմունքների հանդիսավոր քննութիւն էր կատարում, կշռադատում էր մոզութիւնն ու քաղցրութիւնը՝ և իր աշխարհի բոլոր ուսմունքները կեղծամզորությամբ մեջ էր բերում նաև քրիստոնեանութիւնը և ասում էր զայրացած. «**Հարցրե՛ք, քննեցե՛ք, տեսե՛ք. որը լավն է՝ թող այն ընտրենք ու պահենք:**» Եվ շահք էր գործ զնում, որ իր մտադրութիւնը շուտով կատարի:

Իսկ զորքի մեջ եղած զանազան կողմերից եկած քրիստոնեայնորդ հասկացան այն կրակը, որ ծածուկ վառվում-բորբոքվում էր և ուզում էր լինենքն ու դաշտերն առհասարակ հրդեհել: Նրանք էլ կրակ կտրե-

լուր Դ լիւ և ոչ ի լուր 12—13 ՏՔ լիւ անձամբ ՏՐ լիւ և տեսի Վ անձամբ ի տեղուչն ԱԲԳԶԵԹԻ լիւ անդէն ԲԴ պատահեցա 13 ԵԸԺԻԿՏՔ բարբառոյն 14 ԴՏՔ խօսելու ԱՅԸԺԻԿՏՔ զհոգին ԳԴԿ հոգմ Դ որ փխ զի ԵԸԺԻԿԵՆՏՔՏՔ բախիցէ 15 և ամենայն ԲԱ զօրացն 16 ԱԲԳԴԵԶԵԹԹԺԻԿԵՆՏՔՏՔ ընդաճէր Ա անդաճէր ԱԲԳԶԵԹԹՏՔ զամենայն մոզութիւնն 16—17 Ա զմոզութիւն և զբարեզնութիւն ԳԵԸԺԻԿԵՆՏՔԶԱ լիւ զամենայն 1ՏՐ լիւ և զբարեզնութիւն 17—18 ԲԴ և արկանէր Ա ի ներք 18 ԳԴԵԸԺԻԿՏՔ քրիստոնէութիւնն 2 լիւ և և զամենայն ...քրիստոնէութիւնն 19 ԲԴ տեսէք քննեցէր ի լիւ տեսէր Բ լու է՝ ընտրեալ 19—20 Ի և կայցուք Բ և փոյթ ի մտի կայր Դ որ ի մտին կայր ԱԶԵԹԵ փխ զի 20—21 ԱԳԵԶԵԹԹԺԻԿԵՆՏՔՏՔ կատարեցէ ԲԱ Վ1852 կատարեցի Թ Բէ վաղվաղակի կատարեցէ 22 ԲԴ իսկ քրիստոնեայն որ ի կողմանց կողմանց Ե քրիստոնեայն 23 Վ1852 Ա զխորհուրդն փխ զհուրն Ա ծածուկ Թ բորբոքեր:

զիբրինս և զդաշտս առհասարակ: Ջեռան և նորա անծախական հրովքն, և սաստկապէս պատրաստեցան առ ի փորձութիւն զաղտնի մեքինայիցն:

5 Ակասն այնուհետեւ բարձր բարբառով, սաղմոսիւք և երգովք հոգևորօք և մեծապայծառ վարդապետութեամբ յայտ յանդիման մեծի բանակին զպաշտօնն ցուցանել. և աներկիւղ առանց զանգիտելոյ՝ ո՛ր որ և երթայր առ նոսա, ուսուցանէին կամակար: Եւ Տէր յաջողէր նոցա նշանօք և արուեստիւք. քանզի բազում հիւանդք ընդունէին զբժշկութիւն ի հեթանոսական զօրուէն:

10 Իսկ անօրէն իշխանն իբրև գիտաց եթէ յայտնեցաւ խորամանկութիւն խորհրդոյն, և պատրաստեալ հորն՝ մինչև ուրաք ի նա փշեալ՝ վառումն նորա յայտնի իմացաւ երկիւղածացն Աստուծոյ՝ սկսաւ ծածուկ նետիւք խոցոտել զմիտս իւրոյ շարութեանն. և անբժշկական վէրս յոգիս և ի մարմինս տեսանէր:

15 Մերթ շանթէր գալարէր իբրև զօձ թիւնաւոր, մերթ պարզէր գոչէր իբրև զառիժ զայրացեալ. գելոյր, գլորէր, տապալէր երկդիմի մտօք և զխորհուրդս կամացն կամէր կատարել: Քանզի ձեռն արկանել և ունել ոչ կարէր, — վասն զի ոչ էին համազունդ ի միում վայրի առ նմա, — սկսաւ այնուհետեւ յառաջ կոչել զկրսերս յաւազաց և զանարգս ի պատուականաց և զտգէտս ի գիտնոց և զանարիս ի քաջ արանց. և զի՛ մի մի թուիցեմ, այլ զամենայն զանարժանն յառաջ մատուցանէր և զամենայն զարժանաւորսն յետս տանէր. մինչև զհայր և զորդի քակէր ի միմեանց:

20 Թէպէտ և ընդ ամենայն ազգս առնէր զանկարգութիւնս զայս, առանել ընդ Հայոց աշխարհին մարանչէիք. քանզի տեսանէր զհրսս ջերմագոյնս յաստուածպաշտութեան, մանաւանդ որք էին յազգէ

25

ցին անմարեկի հրով և սաստկապես պատրաստվեցին զաղտնի որոգայթներին փորձութեան դեմը:

Այնուհետև սկսեցին բարձրաձայն, սաղմոսներով ու հոգևոր երգերով և մեծապայծառ վարդապետութեամբ [իրենց] պաշտամունքը կատարել մեծ բանակի դեմ հանդիման, և աներկյուղ ու անվախ հոծարուեցան սովորեցնում էին իրենց մոտ եկող մարդկանց: Եվ Տերն էլ հաջողում էր նրանց [գործը] զանազան հրաշքներով, որովհետև հեթանոսական զորքից շատ հիվանդներ բժշկվում էին:

Իսկ անօրին իշխանը որք իմացավ, թե հայտնվեց [իր] խորամանկ մտադրութեանը, ի պատրաստված հորը՝ դեռ ոչ որ նրա վրա շփշած՝ նրա վառվելը հայտնի դարձավ աստծու երկյուղածներին. սկսեց ծածուկ նետերով խոցոտել իր շար միտքը և անբուժելի վերքեր էր պատրաստում հոգիների և մարմինների համար:

Մերթ շանթում՝ գալարվում էր ինչպես մի թունավոր օձ, մերթ ձրգվում՝ մոնչում էր ինչպես զայրացած առյուծ, ճմլվում ու թապալակվում էր խորագալի մտադրութեամբ և կամենում էր իր կամքը կատարել: Քանի որ ձեռքը ձգել և բռնել չէր կարողանում, — որովհետև ամենքը միատեղ չէին նրա մոտ միևնույն վայրում, — այնուհետև [սկսեց առաջ քաշել կրտսերներին ավագների միջից, և անարգներին պատվականների միջից, և տգեաններին գիտունների միջից, և վախկոտներին քաջ մարդկանց միջից. և էլ ի՛նչ մեկ-մեկ թվեմ, Դրուր անարժաններին առաջ էր քաշում, իսկ բոլոր արժանավոր մարդկանց հետ էր տանում. մինչև անգամ հորն ու որդուն բաժանում էր միմյանցից]

Թեպետև բոլոր ազգերի վերաբերմամբ էր այս անկարգությունն անում, բայց ավելի Հայոց աշխարհի դեմ էր մարտնչում. որովհետև նրանց ավելի ջերմեռանդ էր տեսնում աստվածապաշտության մեջ մա-

1—2 ԳՆԸԺԼԽԿԶՏՉ ղեկունին ԱԲԳԵԶԷԸԹԺԻԽԿԶՏՉՏՉ հրովն A հրով 2 ԱԶԷԹ ԻՏՅ ի փորձութիւն ԳՆԸԺԼԽԿԶՏՉՏԶՎՅԵԶ առ ի փորձութիւնն Գ փորձութիւննսն A չիք ի 4 ԱԹԻ չիք և (երգովք) 5 ԲԴԷ չիք և (մեծապայծառ) 6 Գ բանակին մեծի ԱԲԵԶԷԸԹԺԻԽԿԶՏՉՏՉ զպաշտօնն ցուցանէին A ցուցանել ԲԳ կատարել փիս ցուցանել ԲԴԸԺՏԻ չիք և ԵԸԼԽԶՏՉ աներկիւղ և 7 Գ որք փիս ո՛ր որ է և ո որ չ որ երթայր 8 Գի աջողէր ի նշանիւք ԲԳ հիւանդք և արուեստիւք 9 ԱԳԵԶԷԸԹԺԻՏՉՏՉ ի հեթանոսական զօրուէն և զօրութեանէն փիս զօրուէն ԲԳՎՅԵԶԱ զօրուն 10—11 Գ խորամանկութեան լ խորամանկութիւնն 11 ԱԶԸԹԻՆՏՅ խորհրդոցն ԲԳ նորա խորհրդոցն ՎՅԵԶԱ խորհրդոյն ԱԹ պատրաստել 12 ԱԴԷՎ երկիւղածաց 13 ԵԸԺԼԽԶՏԿՏՉ շարութեան իւրոյ 14 ԱԶԷԹԿՎ ի հոգիս և ի մարմինս Բ ի յօգիս Գ ի մարմինսն Թ տեսանեմ 15 Բ մերթ թշնամանէր մերթ գալարէր ԱԲԳԵԶԷԸԹԺԻԽԿԶՏՉՏՉ թիւնաւոր A թունաւոր 16 և գալարէր փիս գոչէր ԱԶԷԹԻՏՅ գելոյր գլորէր տապալէր Բ գելոյր տա-

պալէր Գ գլորէր տապալէր ԱՏՉՎՅԵԶ գելոյր և տապալէր 17 ԲԴԵԸԺԼԽԶՏՉՏՉ և զխորհուրդս A չիք և (զխորհուրդս) ԵԸԺԼԽԶՏՉՏՉ կատարել կամէր 18 ԳԿ չկարէր փիս ոչ կարէր ԲԳ քանզի փիս վասնզի 18—19 չ ի մի վայրի Գ առ նա 19 ԱԴԵԶԷԸԹԺԼԽԶՏՉՏՉ զկրսերս ԲԳԱ զկրտսերս 20 Թ յաւազացն Ի աւազաց ԲԳ ի գիտնականաց 21 ԲԳ թուեցից ԳՆԸԺԼԽԿԶՏՉՏՉ թունմ (Լե թըւեմ) 21—23 Բ չիք այլ ԱԶԷԹԻՏՅ այլ զամենայն զանարժանն յառաջ մատուցանէր և զամենայն զարժանաւորսն յետս տանէր Բ անարժանու արժանաւորս յետս մատուցանէր ԳՆԸԺԼԽԿԶՏՉՏՉ անարժանու արժանաւորս (ՏՉ զանարժանաւորս) (Ըն զարժանաւորս) A չիք զանարժանն յառաջ մատուցանէր և զամենայն 24 ԱԳԵԶԷԸԹԺԻԽԿԶՏՉՏՉ թէպէտ և A և թէպէտ ԲԳ չիք և Ըն չիք ամենայն 24—25 ԲԳ զայս անկարգութիւնս, տեսնել ևս Թ զանարգարութիւնս ԸԺԼԽԶՏՉՏՉ բայց առանել 26 ԲԳԴԵԸԹԺԼԽԿԶՏՉ ջերմագոյն ԳԳ յաստուածպաշտութեան ԵԸԺԼԽԶՏՉ յաստուածպաշտութիւնն ԳՆԸԺԼԽԶՏՉՏՉ չիք մանաւանդ A նախարարաց

սպար ունեւում կրակի. և ի վերայ այս ամենայնի և զմոզութեան օրէնս կատարելով, զի մի՛ ինչ ամենեկին պակաս առնիցենն»:

Զայս ասելով քարոզ կարողայր ի մեծի կարւանին, և պատուէր սաստիւ ի վերայ դէր ամենեցուն. և դեսպանս ստիպաւ արձակէր յամենայն ազգս հեռաւորս, զդոյն պատուէր հրամանի առ ամենեկան արկանէր:

Արդ ի սկզբան երկոտասաներորդ ամի թագաւորութեան իւրոյ զունդ կազմէր անհամար բազմութեամբ, յարձակեալ հասանէր յերկիրն Իտաղական: Զայս տեսեալ թագաւորին Քուշանաց՝ ոչ հանդուրժէր ելանել ընդ առաջ նորա պատերազմաւ. այլ խոյս տուեալ ի կողմանս ամուր անապատին, թագստեամբ ապրէր հանդերձ ամենայն զօրօքն իւրովք: Իսկ սա ասպատակ արձակէր գաւառաց, տեղեաց, վայրաց. առնոյր զբազում բերդս և զքաղաքս, և կուտէր զգերին, զառ և զապուռ և զաւար, սծէր հասուցանէր յերկիր իւրոյ տէրութեանն: Եւ անդ այնուհետև լընդունայն եղեալ ի նոյն խորհուրդս՝ հաստատէր ի կարծիս մոլորութեան, ասելով զբայաշտօնեայս ամբարշտութեանն. «Զի՞նչ հատուցուք մեք աստուածոցն փոխանակ այս մեծի յաղթութեանս, որ ոչ ոք կարաց ելանել ընդդէմ մեր պատերազմաւ»:

Յայնմ ժամանակի առ հասարակ մոզք և քաղեայք բարձին զձայնս իւրեանց միաբան և ասեն. «Աստուածքն որ ետուն քեզ զտէրութիւն և զյաղթութիւն ի վերայ թշնամեաց քոց, ոչ ինչ են կա-

սավորելով կրակին. բացի այս ամենից՝ մոզութեան օրենքներն էլ կատարեն, առանց որեւէ բան պակաս թողնելու»:

Այս ասելով՝ բարձրաձայն հրապարակում էր [հրամանը] մեծ բանակի մեջ և խիստ պատվեր էր տալիս ամենքին. և շտապով սուրհանգակներ էր ուղարկում բոլոր հեռավոր ազգերի մոտ, այդ նույն հրամանը հասցնում էր բոլորին:

Արդ, իր թագաւորութեան տասներկուերորդ տարվա սկզբին անթիվ քանակութեամբ զորք ժողովեց և հարձակվելով հասավ Իտաղական երկիրը՝:

Այս տեսնելով Քուշանների թագաւորը՝ շկարողացավ պատերազմի դուրս գալ նրա դեմ, այլ փախուստ տալով ամուր անապատի կողմերը՝ թաքելով ազատվեց իր ամբողջ զորքի հետ: Իսկ սա ասպատակ սփռեց գավառների, տեղերի, վայրերի վրա. առավ բազմաթիվ բերդեր ու քաղաքներ, հովաքեց գերիներ, կողոպուտ ու ավար և տարավ-հասցրեց իր իշխանութեան [տակ գտնված] երկիրը: Եվ ահա այնուհետև նույն դատարկ մտադրութեան հետևից ընկած՝ հաստատվեց իր մոլոր կարծիքի վրա, յասելով իր ամբարշտ պաշտոնյաներին. «Ի՞նչ տանք մենք ասվածներին այս մեծ հաղթութեան փոխարեն» յոր ոչ ոք չկարողացավ մեր դեմ պատերազմի դուրս գալ»:

Այն ժամանակ բոլոր մոզքերն ու քաղեաները միաբերան իրենց ձայնը բարձրացրին և ասացին. «Աստվածները, որ քեզ տվին տերութիւն և հաղթութիւն քո թշնամիների դեմ, ամենեկն կարիք չունեն քեզ-

1 ԶԵԹԻՏՅ շի և (ի վերայ) ԿՏՅ և զմոզութեան ևս 2 ԱԲԳ զևս օրէնս ԶԵԹԻ ևս օրէնս Դ կատարի ԱԳԵԶԵԼԺԼԻԿԿԶՏՏՅՅ զի մի՛ ինչ Ա շի և զի Բ զի մի՛ ամենեկին ինչ Դ շի և զի մի՛ ինչ ամենեկին պակաս առնիցեն ԳԵԼԺԼԻԿԿԶՏՏ շի ամենեկին ԹԻ զմի ինչ 3 ԳԵԼԺԼԻԿԶ առնելով փխ ասելով ԲԿԶ ձեծ ԳԵԼԺԼԻԿՏՅ ի մեծ 3—4 ԲԳՏՏՏ սաստիկ Կ և պատուիրէր սաստիւ 4 ԸԽՏՅ զներ ի վերայ Բ ամենեցուն դէր: 4—5 Ստիպով առաջէր ԳԵԼԺԼԻԿԶՏՏ ընդ ամենայն ԵԼԺԺԼԻԿԶ զեսպան ժ ստիպաւ արձակէր ընդ ամենայն 5 ԲԴ և զդոյն ի զտան փխ զդոյն Կ զդոյն պատուիրէր և հրաման 6 Բ ակնարկէր Դ առաքէր ԸԽՏՅ արձակէր փխ արկանէր ? ԱԶՎ երկոտասաներորդի ամի թագաւորութեան ԲԴՏՏ երկոտասան ՏՏ թագաւորութեանն ԲԴ երկոտասան ամի տէրութեան 8 Բ զունդ ԱԲԳԴԵԶԵԼԺԼԻԿԿԶՏՏՅ կազմէր ԱՎ1852 զումարէր ԲԴ անհնարին փխ անհամար 9 ԱԲԶԵԹՏՏՏՏ իտաղական ԳԵԼԺԼԻԿԿԶՏՏ իտալական (ժ այլ գրչով սկզբից ավելացրած է ռՔ) Դ իտաղական Ա թիտղղական 10 ԱԲԳԹԺԹՏՏՏՏ ելանել ընդ առաջ նորա ԵԶԵԼԺԼԻԿԶ ևլանել ընդ յառաջ նորա ԴՎ1852 ընդ առաջ նորա ևլանել Ա ընդ առաջ ևլանել նորա ԳԵԹ այլև 11—12 Ա թագստեամբ ԲԴՎ1852 ապրէր ամենայն զօրօքն հանդերձ ՄՏՏ շի հանդերձ 13—14 ԱԻԾՎ վայրաց և զքաղաքաց կուտէր զգերին ԲԴ զաւառաց և վայրաց և տեղեաց և շի զբազում 2 բազում ԲԴԶԵԹԻ շի առ-

նոյր զբազում բերդս և (է-ում հետո ավելացրած է) ԳԵԼԺԼԻԿԶՏՏՏ շի և (կուտէր) Ե զգերի Դ զքաղաքս ակերէր կուտէր ԶԵ և զքաղաքաց կուտէր զգերին Բ զքաղաքս ակերէր կուտէր զգերին և զառ ԱՏՏ զապուր ԳԵ զաւարն 14 ԲԴ ածեալ ԶԵ սծէր և հասուցանէր ԵԼԺԺԼԻԿԶՏՏՏ զաւարն հասուցանէր սծէր 14—15 ԱԲԴԶԵԹԻՏՏՏՏ յերկիրն ԵԼԺԺԼԻԿԶՏՏ տէրութեան իւրոյ 15—16 ԲԴ ընդ նոյն ևլեալ զնոյն խորհուրդ հաստատէր ԳԵԼԺԼԻԿԶՏՏ ևլեալ փխ եղեալ ԼԾ ընդունայն ևլեալ 16—17 ԲԳԴԼԺԹԺԼԻԿԶՏՏ մոլորութեանն: ցալաշտօնեայն 17 ԵԹ ամբարշտութեան ԲԴ շի մեք 17—18 Ի շաստուածոցն և սաստուածոց 18 Ա փոխարէնս ԴՎ1825 փոխարէն այսմ Կ այսմ մեծի յաղթութեան ՏՏ կարէ Վ1852 կարաց 19 Ա ընդդէմ Դ ընդդէմ մեր ևլանել 20—21 Ա յայնմ ժամանակի միաբան մոզքն և քաղեայքն բարձին զձայնս իւրեանց միաբան և ասեն ԲԴ յայնմամ միաբան մոզքն և քաղեայքն ամբարձին զձայնս իւրեանց և ասեն ԲԴ միաբան փխ առհասարակ Վ1852 առհասարակ ՄՏՏ մոզքն և քաղեայքն ԵԶԵԼԺԼԻԿԿԶՏՏՏ յորեայր շի միաբան ՄՏՏ շի միաբան է զձեռս փխ զձայնս 21 ԲԴ ասեն արբայ Գ աստուած 22 ԳԵԼԺԼԻԿԶ զտէրութիւնդ զայդ ՏՏ տէրութիւն ԲԴ զտէրութիւնդ ԲԴԵԼԺԼԻԿԶՏՏ և զյաղթութիւնդ է յաղթութիւն ԱԲԳԴԵԶԵԼԺԼԻԿԿԶՏՏՏ ոչինչ են կարօտ Ա Վ1852 ոչինչ կարօտ են

բոտ խնդրել ի քէն յերեւելի պատուականացս, այլ զի բարձցես զամենայն ուսմունս մուրուրեան մարգական, և ի մի դարձուցես օրէնս զբարդաշտական պատուիրանին»:

5 **Հաճոյ թուէր բանն առաջի թագաւորին և ամենայն մեծամեծացն, մանաւանդ որ էին առաջակայք օրինացն: Խորհուրդ ի մէջ առեալ յաղթէր խրատն:**

Անդէն ի ներքոյ Պահ դրանն արգելոյր զբաղմութիւն այրուծիոցն Հայոց և զՎրաց և զԱղուանից, և զամենեցուն՝ որ էին հաստացեալ ի սուրբ աւետարանն Քրիստոսի: Եւ հրաման սաստիս դռնապանացն առնէին, եթէ որ յարեւելս առ մեզ դայցէ՝ թողցեն, իսկ յարեւելից յարեմուտս անանց լիցի ճանապարհ:

Եւ իբրև արգել և փակեաց զնոսս յամուր և յանել դառագիղն, — և յիրաւի ասացի ամուր և անել, քանզի չիք անդ տեղի փախուստի և թաքստի, վասն զի շուրջանակի թնամիք են բնակեալ, — յայնմ ժամանակի ձեռն արկանէր ի նոսա, և մեծաւ շարչարանօք և պէսպէս տանջանօք վատթարէր զբազումս ի նոցանէ, և ստիպէր ուրանալ զճշմարիտն աստուած, և խոստովանել զերեւելի տարեբաւ: Իսկ զօրականքն առ հասարակ գեղեցիկ խորհրդով, քաջապէս զօրութեամբ միաբան աղաղակէին և ասէին. «Վկայ են մեզ

15 **երկինք և երկիր, որ ոչ երբէք հեղզացեալ եմք յարքունի վաստակս, և ոչ խառնեալ վատութիւն ընդ արութիւն քաջութեան. ի զուր և անողորմ են հարուածքս ի վերայ մեր»:**

Եւ բազմանայր գոչումն աղաղակի նոցա, մինչև ինքնին թա-

նապարհ 12 ԲԳ փակեաց և արգել զնոսս յամուրս Գ արգել փակեաց ԵՃԺԼԽԿԶ իմ և (փակեաց) ԳԵԼԺԼԽԶՏՏ անել և ամուր ԳԵԼԺԼԽԿԶՏ իմ և (յանել) 12—13 ԲԳ զաւառին փխ գառագիղն (Գ յետո անխցրած գառագիղն) ԶԵՎ գառագիղն Գ զամագիղն 13 ՏՏ որ ի յիրաւի ԱՎԼԵԶ և յիրաւի Կ տեղի անդ 14 ԲԳ շուրջ Թ էին 14—15 ԱԳ բնակել փխ բնակեալ 15 Ի՛ յայնժամ ԱԲԳԴԶԷԸԹԺԼԽԿԶՏՏՏ և մեծաւ Ա իմ և ԶԵ և մեծամեծ փխ մեծաւ 15 Դ իմ և պէսպէս տանջանօք Գ ի նոցանէն 17 Ի գՔրիստոս ճշմարիտն աստուած է խոստովանէր 18 ԱՏՏ տարեբաւ ԵՃԺԼԽԶՏՏ տարեբաւ Ը խորհրդովք 18—19 ԲԳ քաջապէս աղաղակէին միաբան և ասէին ՎՏՏՏՏ վկային ՏՏ իմ մեզ 20 ԲԳ զի ոչ ԳԶԷԹԻԿՏՏ իմ որ Գ հեղզացեալ մեր իմ եմք է յարքունիս ԵԼԺԼԽԶ վաստակ 21 ԲԳ ոչ խառնեալ զքաջութիւն ընդ վատութիւն ԱԷԶԹ ընդ արութեան քաջութեան Գ արութիւնս Զ ալ յարութիւն փխ արութիւն 21—22 Ա ի զուր անողորմ են Ի զի զուր Կ զի զիր(Լ) 22 ԳԵԼԺԽՏՏ հարուածս 23 Գ գոչին Զ կոյուն և աղաղակ

նից խնդրելու այս տեսանելի պատվական բաներից, միայն թեմարդկանց բոլոր մուր ուսմունքները վերացնես և [բուրբին] զբարդաշտական կրոնին³⁵ դարձնես»:]

Այս խոսքին հավանեցին թագաւորն ու բոլոր մեծամեծները, մանաւանդ նրանք, ովքեր կրոնի առաջնորդներն էին: Խորհուրդ արին, և այդ խրատը հաղթող հանդիսացաւ:

Այնտեղ՝ Պահ դոսն ներսում, արգելեց Հայերի, Վրացիների և Աղվանների և այն բոլորի բազմաթիվ հեծելազորը, ովքեր հավատում էին Քրիստոսի սուրբ ավետարանին: Եվ դռնապաններին խիստ հրաման տվին, որ դեպի Արեւելք մեզ մոտ եկողներին ներս թողնեն, իսկ արեւելքից արեւմուտք փակ լինի ճանապարհը:

Եվ երբ արգելեց ու փակեց նրանց ամուր և անել վանդակի մեջ, — և իրավացի ասացի ամուր և անել, որովհետև այնտեղ փախչելու և թաքչելու տեղ չկա, քանի որ շորս կողմը թշնամիներ են բնակվում, — այն ժամանակ գործի ձեռնարկեց նրանց վերաբերմամբ և նրանցից շատերին թուլացրեց մեծ շարչարանքներով ու պես-պես տանջանքներով, և ստիպում էր ուրանալ ճշմարիտ աստծուն և հավատալ տեսանելի տարրերին: Իսկ զօրականներն առհասարակ գեղեցիկ խորհրդով, արիասիրտ զորութեամբ միաբան աղաղակում էին և ասում «Վկա են մեզ երկինքն ու երկիրը, որ երբեք չենք ծուլացել արքունի ծառայութեան մեջ և ոչ էլ վախկոտութեամբ ենք խառնել [մեր] արութեան ու քաջութեան հետ. զուր և անողորմ են մեզ վրա [տեղացող] այս հարվածները»:

Եվ այնքան շատացաւ նրանց գոռում-գոչումի ձայնը, մինչև որ ին-

նապարհ 12 ԲԳ փակեաց և արգել զնոսս յամուրս Գ արգել փակեաց ԵՃԺԼԽԿԶ իմ և (փակեաց) ԳԵԼԺԼԽԶՏՏ անել և ամուր ԳԵԼԺԼԽԿԶՏ իմ և (յանել) 12—13 ԲԳ զաւառին փխ գառագիղն (Գ յետո անխցրած գառագիղն) ԶԵՎ գառագիղն Գ զամագիղն 13 ՏՏ որ ի յիրաւի ԱՎԼԵԶ և յիրաւի Կ տեղի անդ 14 ԲԳ շուրջ Թ էին 14—15 ԱԳ բնակել փխ բնակեալ 15 Ի՛ յայնժամ ԱԲԳԴԶԷԸԹԺԼԽԿԶՏՏՏ և մեծաւ Ա իմ և ԶԵ և մեծամեծ փխ մեծաւ 15 Դ իմ և պէսպէս տանջանօք Գ ի նոցանէն 17 Ի գՔրիստոս ճշմարիտն աստուած է խոստովանէր 18 ԱՏՏ տարեբաւ ԵՃԺԼԽԶՏՏ տարեբաւ Ը խորհրդովք 18—19 ԲԳ քաջապէս աղաղակէին միաբան և ասէին ՎՏՏՏՏ վկային ՏՏ իմ մեզ 20 ԲԳ զի ոչ ԳԶԷԹԻԿՏՏ իմ որ Գ հեղզացեալ մեր իմ եմք է յարքունիս ԵԼԺԼԽԶ վաստակ 21 ԲԳ ոչ խառնեալ զքաջութիւն ընդ վատութիւն ԱԷԶԹ ընդ արութեան քաջութեան Գ արութիւնս Զ ալ յարութիւն փխ արութիւն 21—22 Ա ի զուր անողորմ են Ի զի զուր Կ զի զիր(Լ) 22 ԳԵԼԺԽՏՏ հարուածս 23 Գ գոչին Զ կոյուն և աղաղակ

զաւորն ականատես լինէր իրացն յանդիմանութեան, և անդէն վաղ-
վաղակի հրոմամբ հաստատէր և ասէր. «Ոչ թողացուցից ձեզ, մինչ-
չև կատարեսցիք զամենայն կամս հրամանաց իմոց»:

5 Եւ ահա իշխանութիւն առեալ շարասէր սպասաւորացն, զի ըզ-
չորս զինուորսն ի բուն աւագացն մատուցեն ի փորձութիւն տան-
չանացն: Եւ զառաջեալ դատեալ բազում հարուածովք, նովին
կապանօք անցուցին ի տեղիս արգելանին: Իսկ այլոցն խաբէու-
թեամբ առ ժամանակ մի թողութիւն արարեալ, և զամենայն վնա-
սուն պատճառս արկանէր զկապելովքն. և զայս առնէր սատանա-
10 յական խրատուն:

Եւ յետ երկուսասան աւուր հրաման տայր ընթրիս գործել ա-
ռատութեամբ և աւելի բուն զաւուրց սովորութիւն, և կոչէր զբա-
զումս ի զինուորական քրիստոնէիցն: Եւ ի ժամ զահուն պատրաս-
տութեան զհրաքանչիւր տեղի շնորհէր նոցա զբազմականին. և սի-
15 րով խոնարհութեամբ խօսէր ընդ նոսա ըստ առաջնում կարգին, զի
թերևս հաւանեցին ուտել զմիս գոհեալ, զոր ոչ էր երբէք օրէն ու-
տել քրիստոնէից: Իբրև ոչ կալան յանձին ամենեքին, ոչ ինչ կարի
ստիպեաց, այլ հրամայեաց մատուցանել նոցա զսովորական կերա-
կութն, և առաւել զինեօքն յաւելոյր ի տաճարին զխրախոթիւն:

20 Եւ անտի ի դուրս հիւալ ի սրահն արքունի, արգելին զոմանս ի
նոցանէ ձեռս չեպս կապելով, և զիտնջանունան կնքելով և զգուշու-
թեամբ պահելով՝ էր որ զԼերկուս աւուրս, և էր որ զԵրիսթ Բազում և
այլ ևս յանարժան հարուածս շարշարէին, զոր և ոչ ընդ գրով իսկ

1—2 Ե իբաց Բ Ի շի վաղվարակի 2 ՂեՎՏՅ թուլացուցից (ՏՅ թուլացուցից)
2—3 ԱՎ կատարեսցիք զկամս ԲԳ զձեզ, մինչև կատարեսցիք զկամս իմոյ հրամանաց (Գ
հրամանացս) 3 ՂեՔի շի՛ զամենայն թԼԿՏՏՂ զձեզ կատարիչիք 4 ԳԵԼԺԼԽԾԿ
ՀՏԻՏՂ շարասէր Ե. ՂեՔԻՅՏՂ շարասէր ԲԳ շար 4—5 ԱԲԳԵԶԷԹԺԼԽԿԶՏՏՂՏՅՏՅ զի
զչորս Ա շի՛ զԻ 5 Բ զինուորս ԲԳԵԼԽ յաւագացն ԳԵԼԺԼԽՀՏՏՂՏՅ մատուցանել Բ
մատուցանել Գ մատուցանելին Ա մատուցին 5—6 ԱԲԳԶԷԹԺԼԽԿԶԷ Ի փորձութիւն
տանջանաց ԳԵ ի փորձութիւն տանջանաց Ա ի փորձութիւն տանջանաց 6 ԳԶԷԹԻՏՅ
շի՛ և ԳԶԷ զառաջաւ ԱԶԷԹՅ զատել և զամենայն փխ բազում ԳԶԷԹԻ և նովին 7
ԱԶԷԹԻՏՅ կապանօք անյին Բ կապանօք անցանէին յարգելարանին 7—8 ԲԳ շի՛ խա-
բէութեամբ 8 ԱԳԶԷԹԻՏՅ առժամանակն ԵԼԺԼԽՀՏՏՂՏՅ թուլութիւն փխ թողութիւն Գ
առ ժամանակ մի խաղաղութեամբ Բ. զդուրսն արարեալ 8—9 Բ զվնասուն պատ-
ճառն արկանէր զկապելուքն 10 ԵԼԺԼԽՀՏՏՂՏՅ խրատուն է խրատուն 11 Ա Իսկ
յետ ԱԶԷԹԻՏՅ կազմե, փխ գործել 12—13 ԱԳԳԵԶԷԹԺԼԽԿԶՏՏՂՏՅ շի՛ և Բ զաւուրցն սո-
վորութիւն ԳԶԷԹՏՅՏՅ զայլ աւուրցն Ե այլ աւուրցն Թ սովորութիւն Բ կոչէր զբազմու-
թիւն զինուորական 13 ԱԶԷԹՏՅ քրիստոնէից ԱԲԳԵԶԷԹԺԼԽԿԶՏՏՂՏՅ զահուն Ա պա-
հու 13—14 ԱԲԳԵԶԷԹՏՅ պո որատուութեամբ 14 ԲԳ տեղիս բազմականին շնոր-

բր թաղաւորն իր աչքով տեսավ կատարվող անցքերը և տեղնուտեղը
խկույն երդումով հաստատեց ու ասաց. «Ձեզ չեմ զիջանի, մինչև չկա-
տարեք իմ ամբողջ կամքն ու հրամանները»:

Եվ ահա շարասեր սպասավորները իրավունք ստացան, որ բուն
ավագներից շորս զորականի մեջտեղ բերեն և սկսեն տանջել: Նախ և
ստաջ նրանց դատաստանը տեսան խիստ ծեծելով և նույն կապանքներով
տարան բանտը գցեցին: Իսկ մյուսներին [Թաղավորը] առժամանակ խա-
րեությամբ ներեց և ամբողջ մեղքը գցեց բանտարկվածների վրա. և այս
կատարում էր սատանայական խրատի համաձայն:

Իսկ տասներկու օրից հետո հրաման տվեց առատ և սովորական օ-
րերից ավելի ճոխ ընթրիք պատրաստել և հրավիրեց քրիստոնյա զին-
վորականներից շատերին: Եվ սեղանի պատրաստության ժամին՝ յու-
րաբանչլուրին իր նստելու տեղն էր շնորհում սեղանի շուրջը և խոսում
էր նրանց հետ սիրով ու խոնարհությամբ առաջվա կարգի համաձայն,
որպեսզի գուցե համաձայնեն զոհած միս ուտել, որ երբեք օրենք չէր
ուտել քրիստոնյաներին: Երբ ոչ մեկն էլ հանձն չառավ [ուտել], շատ
էլ շատիպեց, այլ հրամայեց մատուցել նրանց սովորական կերակուրը և
առավելապես զինիով էր ճոխացնում սեղանի ուրախությունը:

Եվ երբ այնտեղից դուրս եկան արքունի սրահը, նրանցից ոմանց
ձերբակալեցին՝ ձեռները հետևեցրը կապելով և խոնջանները կնքելով³⁶,
և զգուշությամբ պահում էին որի՛ն երկու և որի՛ն էլ երեք օր: Շատ
ուրիշ անարժան շարշարանքներ էլ էին տալիս, որ մինչև անգամ գրի

Նր նոցա ԱԳԵԶԷԹԻՏՅՏՅ տեղիս ԸԽՏՂ ի բազմականին 15 Բ խաղաղութեամբ փխ
խոնարհութեամբ ԵԼԺԼԽՀՏՏՂՏՅ և սիրով և խոնարհութեամբ ԲԳ առաջին 16 ԲԳ
զմիսն Գ զոր չէր օրէն ԲԳ շի՛ երբէք ԳԵԼԺԼԽՏՏՂՏՅ ոչ երբէք օրէն էր Թ օրէն երբէք Կ
երբէք էր օրէն Հ երբէք զօրէն էր 17 Բ քրիստոնէիցն լՏՏՂ շի՛ քրիստոնէից 2 ընկա-
լան Ը յանձն ԲԳ ամենեքեան 18 ԱԳԶԷԹԻՏՅ հրամայեաց նոցա մատուցանել Գ հրամանաց
Բ շի՛ մատուցանել 18—19 Բ կերակուրսն 19 ԱԶԷԹԻՏՅՏՅ այլ առաւել զզինեօքն
(ՂԻ առաւել է զզինեօքն նետ է ավելացրած) ՏՅ այլ առեալ փխ առաւել ԳԵԼԺԼԽՀՏՏՂՏՅ
շի՛ և առաւել—զխրախոթիւն ԲԳԿ խրախոթեան (Բ խրախոթեանն) Թ զխրախոթիւնն
20 ԱԲԳԵԶԷԹԺԼԽԿԶՏՏՂՏՅՏՅՏՅ և անտի ի դուրս ԵԼԽԿԶ և անտի իբրև ի դուրս
էին Լ անդէն փխ անտի է արքունիս 21—22 Գ զխոնջանունան ԵԼԽԿԶ
շի՛ և (զգուշ...) է նետ ավելացրած է՝ և զխոնջանունան կնքելով և զգու-
շութեամբ պահելին 22 ԱԵԶԹԺԼԽՀՏՏՂՏՅՏՅՏՅՏՅ պահելով ԲԳ պահէր ՏՅ պահեալ Ա
պահին ԲԳ երկուս ԲԳ շի՛ էր որ զերիս ԵԼԺԼԽՀՏՏՂՏՅ զերիս աւուրս ՏՅ և էր որ զերեք
սուրս ԱԶԶՏՅ Ե բազում Բ շի՛ բազում ԳԵԼ 22—23 Ե բազում այլ ևս Կ Ե բա-
զում այլ 23 Գ անարժան հարուածովք շարշարէին զնոսա ԱԳԵԶԷԹԺԼԽԿԶՏՏՂՏՅՏՅ
զոր և ոչ Բ զոր և ոչ իսկ ընդ գրով Ա զոր ոչ:

արժանի համարեցաք արկանել: Եւ զոմանս ի նոցանէ հետացուցին
և քարշեցին յազնուական պատուոյն անարգեալ:

5 Եւ զունդս զունդս դարձեալ զումարէին ի նոցանէ յերկիր հեռա-
տոր՝ յամուրս անապատին՝ ի մարտ պատերազմի թշնամեացն ար-
քայի: և բազմաց իսկ անդէն հասանէր վախճան մահու սրով: Եւ
զամենեցուն զկարգեալ թոշակն նուազեցուցանէին, և քաղցիւ և
ծարաւով տառապեցուցանէին զնոսա, և ձմերոցի տեղիս զզօնեալ
վայրսն հրամայէին նոցա. և անարգս և վատթարս յաշս ամենե-
ցուն զնոսա ցուցանէին:

10 Իսկ նորա առ սէրն Քրիստոսի յոյժ խնդովեամբ ընդունէին զա-
մենալն շարշարանսն վասն մեծի յուսոյն, որ առաջի պատրաստեալ
կայ պատուիրանապահ համբերողացն: Որչափ շարութիւն զանարգու-
թիւն բազմացուցանէր, նորա ևս քան զես զօրանային ի սէրն Քրիս-
տոսի. մանաւանդ զի բազումք ի նոցանէ զգիրս սուրբս օսեալ էին ի
15 մանկութենէ, զանձինս մխիթարէին և զընկերս քաշալերէին, և իբրև
աշտարակ լուսոյ զպաշտօնն ունէին և բազմացուցանէին:

Վասն որոյ և բազումք ի հեթանոսաց, որոց հեշտ և ցանկալի
ձայնքն թուէին, քաշալերէին զնոսա, և ասէին բանս մխիթարութեան,
իբրև թէ լաւ իցէ մարդոյ մահու շափ ճգնել՝ քան յայդպիսի օրի-
20 նաց ուրանալ:

1—2 ԱԲԶԷԹԻՆՏՏՅՈՒՆ Ի նոցանէ հետացուցին և քարշեցին յազնուական (Բ և յազնու-
կան) պատուոյն անարգել (ՏՅ անարգեալ) ԳՆԸԺԼԽՏՂ Ի նոցանէ հետացուցանէին յազ-
նուական պատուոյն դարշեցուցանէին (Ը քարշեցուցանէին) անարգեալ Դ ի նոցանէ հե-
տացուցին և քարշեցին և յազնուական պատուոյն ընկեցին ԿՎ¹⁸⁵² Ի նոցանէ հետացուցա-
նէին և դարշեցուցանէին յազնուական պատուոյն անարգեալ ՏՂ ի նոցանէ հետացուցին և
քարշեցին, և յազնուական պատուոյն դարշեցուցանէին անարգեալ Ա և զոմանս ի նո-
ցանէ ընդ քարշ վարէին յօտարութիւն յազնուական պատուոյն անարգեալ 3—4 Բ և
զունդս զունդս ի նոցանէ զումարէին յերկիր հեռատորս ի յամուրս Դ ի նոցանէ զումար-
րէին ԱԶԷԹԻՎՏՏՅՈՒՆ յերկիրն ի հեռատոր յամուրս Դ շի՛ր դարձեալ ԵՂ դարձուցեալ ԳԴԵԸԺԼԽ
ԿՂՏՏՅՈՒՆ Վ¹⁸⁵² հեռատոր Ա հեռաստան ԵԸԺ Թշնամեաց 5 ԱԹԻ և բազմաց իսկ և իսկ
անդէն ԵԸԺԼԽՏՏՅՈՒՆ անդէն իսկ ԶԷՏՅՈՒՆ իսկ և իսկ ԲԴ վճիռ փխ վախճան 2 շի՛ր վախճան 1
շի՛ր մահու 6 ԱԲԳԴԵԶԷԹԻՎՏՏՅՈՒՆ ՎԵԸԺԼԽՏՏՅՈՒՆ ՍԱՄԵՆԵԳՈՒՆ Ա զամենեցունց ԲԳԴԵԸԺԼԽԿՂՏՏՅՈՒՆ
թոշակն ԱՏՅ թոշակն ԲԴ նազեցուցանէր 7—8 ԲԴ ձմերոցի տեղիս հրամայէին
զզօնեալ վայրս (Դ տեղի) ԳԵԸԺԼԽԿՂ զձմերոցի տեղիս 9 ԱԶԷԹՏՅՈՒՆ զվայրսն ԱԶԷԹԻՎ
վատթար 10 1 շի՛ր սէրն (Մ ունի սէրն) 11—12 ԲԴ շարշարանս ԱԶԷԹԻ յու-
սոյն Քրիստոսի որ առաջի պատրաստեալ կայ պատուիրանապահ համբերողացն ԲԴ

տանել արժանի շենք համարում: Եվ նրանցից ոմանց էլ ազնվական
պատվից զրկելով՝ քաշեցին և հեռացրին:

Եվ դարձյալ նրանցից խումբ-խումբ ուղարկում էին հետավոր եր-
կիր՝ անբնակ վայրերի ամբողջները՝ թագավորի թշնամիների զնմ պա-
տերազմ մղելու համար. շատերը հենց այնտեղ էլ իրենց մահը գտան
սրով: Եվ բոլորի նշանակված թոշակները պակասեցնում էին և քաղցով
ու ծարավով տանջում նրանց. ձմեռելու համար գծնդակ տեղեր էին նշա-
նակում նրանց և բոլորի աչքում անարգ ու վատթար նրանց էին ցույց
տալիս:

Իսկ նրանք Քրիստոսի սիրո համար մեծ ուրախությամբ էին հանձն
առնում բոլոր շարշարանները այն մեծ հույսի ակնկալությամբ, որ ա-
ռաջուց պատրաստված է պատվիրանապահ համբերողների համար: Որ-
քան շարությունը ավելացնում էր անարգանքը, այնքան նրանք ավելի
ևս զօրանում էին Քրիստոսի սիրո մեջ. մանավանդ որ նրանցից շատե-
րը սուրբ գիրքը սովորել էին մանկությունից, մխիթարում էին իրենց
և քաշալերում ընկերներին, և որպես լուսի աշտարակ կատարում ու ա-
վելացնում էին [քրիստոնեական] պաշտամունքը:

Այս պատճառով էլ հեթանոսներից շատերը, որոնց ախորժելի ու
ցանկալի էին թվում [նրանց երգերի] ձայները, քաշալերում էին նրանց
և մխիթարության խոսքեր ասում, թե լավ է մարդ մահու շափ շարշա-
րանք կրի, քան այդպիսի կրոնն ուրանալ:

յուսոյն Քրիստոսի որ առաջի կայր պատրաստեալ պատուիրանապահացն և համբերողացն
ՎՏՅՈՒՆ անուանն Քրիստոսի և մեծի յուսոյն, որ առաջի պատրաստեալ կա պատուիրա-
նապահ համբերողացն ԵԸԺԼԽՂՏՏՅՈՒՆ Վ¹⁸⁵² յուսոյն որ ի Քրիստոս, որ առ յապա պատրաս-
տեալ կա պատուիրանապահ համբերողացն ԳԿ յուսոյն ի Քրիստոս Ա տապալս պատրաս-
տեալն 12 ԲԴ ևս որչափ ԳԵԸԺԼԽՏՏՅՈՒՆՆԵՐ յուսոյն դարձուցին ԱԲԳԴԵԶԷԹԻՎՏՏՅՈՒՆ
զանարգութիւն (ԲԴ շարութիւնն) 2 զշարութիւն և զանկարգութիւն ԳԵԸԺԼԽՏՏՅՈՒՆ
զավիւն ԱՎ¹⁸⁵² շարութեամբ զանարգութիւնն 14—15 Գ սուրբ ԶԷ ուսեալք Բ ման-
կութենէ Գ ի մանկութեան 15 ԱՎ¹⁸⁵² այնու (զանձինս) ԱԲԳԴԵԶԷԹԻՎՏՏՅՈՒՆ
զանկերս (ԱԷԹԻՎ զնկերս Ծ զընդերս) Ա զընկերսն 15—16 ԲԴՏՏՅՈՒՆ և իբրև աշտարակ յուսոյ
զպաշտօնն առնին ի բազմացուցանելն (ՏՂ աշտանակ ՏՂ շի՛ր լուսոյ) ԱԶԷԹԻՎ
աշտարակ՝ ԿԵԸԺԼԽԿՂՏՏՅՈՒՆ Ա աշտարակ ԳԵԸԺԼԽԿՂ շի՛ր ունէին Դ տանելն 17 ԱԷԹԻՎՏՏՅՈՒՆ
շի՛ր ու-
սումը Զ ի նոցանէ փխ բազումք ԲԴ վասն որոյ հեթանոսք որ լսէին հեշտ 18 և
մխիթարական 19 ԱԶԷԹՏՅՈՒՆ իբր ԱԲԳԴԵԶԷԹԻՎԿՂՏՏՅՈՒՆ թէ Ա եթէ ԲԴ շի՛ր իբրև ԲԴ թէ
յուս 1 մարդոյ մահու ճգնել թ ճգնել 19—20 ԶԷ այդպիսի օրինացն:

Բայց սակայն թէպէտ և նորա առ սէրն Քրիստոսի յոյժ զուարթութեամբ խնդային ըստ ներքին մարդոյն, արտաքին տեսին կարի ողորմ էր յօտարութեան: Այնպիսի պատուական զինուորութիւն հասեալ էր ի շարաշուք անարգութիւն, և հայրենի ազատութիւնն շարաշար կայր ի ծառայութեան մարդախոշոշ ընկաւորին. որ և ընդ հեթանոսաց օրէնս անցանէր արինհեղութեամբ, և ամենևին շկարծէր՝ թէ գուցէ այսր ամենայնի վրեժխնդիր յերկինս:

5 նա և ոչ գերկրաւոր վաստակս ուրուք չիշէր. և որ մեծն քան զամենայն է ըստ մարմնաւոր կարգի, քանզի գոչին սմանք ի նախարարացն, որոց զեղբարս նորա սնուցեալ էր մայրենի կաթամբն իւրեանց, առաւել ևս քան զամենեսեան զնոսա դատէր:

10 (Այլ յայսր ամենայնի վերայ այլ ևս շարութիւն խորամանկեաց: Զմի ոմն ի հաւատարիմ ծառայից իւրոց ի գործ առաքէր յերկիրն Հայոց՝ որում անունն էր Գենշապուհ: ի որ եկեալ հասեալ հրամանաւ արքունի, զողջոյն բերեալ զմեծ թագաւորին, և խաղաղասէր կեղծաւորութեամբ աշխարհագիր առնել ամենայն երկիրն Հայոց ի թողութիւն հարկաց և թեթևութիւն ծանրութեան այրուծիոյն: Թէպէտ և ի վերին երեսս կեղծաւորէր, այլ ի ներքոյ խորհուրդք շարագոյն ցուցանէին:

20 Առաջին, զազատութիւն եկեղեցւոյն արկանէր ի ծառայութիւն: Երկրորդ, միայնակեաց քրիստոնեայք, որ բնակեալ էին ի վանորայս, ընդ նովին աշխարհագրով էարկ:

Սրբորդ, զհարկ աշխարհին առաւել ծանրացոյց:

1 ԳԳԵԼԺԼԽԿԶՏՏՃ շիւ առ սէրն Քրիստոսի 1—2 Բ նոքա յոյժ զուարթութեամբ էին ի ներքին մարդոյն ԶԵԹՏՅ զօրութեամբ փխ զուարթութեամբ 2 Գ էին փխ խոնդային 3 ԲԳՏՃ ողորմելի էր Ա յօտարութեանն ԱԲԳԳԵԶԵԼԹԺԼԽԿԶՏՏՃՅ այնպիսի Ա այսպիսի ԲԳ սեփական փխ պատուական ԳԴԸԺԼԽ զինուորութիւնն 3—4 ԵԼԺԼԽԶՏՏՃ հասանէր 4 ԲԳ շարաշուք Ե ազատութիւն 5 ԵԼԺԼԽԶ ի ծառայութիւն ԵԹ մարդախոշոշ ԲԳ շիւ և Թ թէ փխ և ԱԲԳԳԵԶԵԼԹԺԼԽԿԶՏՏՃՅ ընդ Ա ըստ 2 շիւ ընդ Գ հեթանոսացն 6 Գն հեթանոսաց օրէնս Բ անցուցանէր ԱԹԻՏՃ արինհեղութեամբ ԵԾԶ արինհեղութեամբ ԸԼն արեան հեղութեամբ 7 ԲԳ ԵԹԵ Բ այսմ ԵԼԺՏՏՃՅ որ և ամենևին ԱԶԵԹԻՎՏՏՃ վրէժխնդիր գոյ յերկինս ԳԵԼԺԼԽԶՏՃՅ վրէժխնդրութիւն Ը երկնից ԱՎ¹⁸⁵² գուցէ այսր ամենայնի վրէժխնդիր յերկնից 8 Գ զվաստակս ԲԳ իշնաց ԲԳ շիւ և 8—9 ԴԸ որ մեծ է քան զամենայն ԵԹԺԼԽԶՏՃՅ մեծն է 9 Բ զի փխ քանզի 9—10 ԱԶԵԹԻՎ (նախարարացն) Հայոց ԳԵԺԼԽ որոյ ԳԸ զեղբարս ԲԳ նոցա փխ նորա ԱԲԳԶԹԻՎՏՏՃ կաթամբ է կաթամբ իւրոց 11 ԱԲԳԳԵԶԵԼԹԺԼԽԿԶՏՏՃՅ առաւել ևս ԲԳ առաւել ևս զնոսա դատէր: շիւ քան զամենեսեան Ա շիւ ևս 12 ԵԹԶ

Սակայն թեպէտև նրանք Քրիստոսի սիրո պատճառով խիստ ուրախ և զվարթ էին ներքուստ, բայց [նրանց] արտաքին տեսքը շատ ողորմելի էր օտարության մեջ: Այնպիսի պատվական զինվորությունը հասել էր շարաշուք և անարգ վիճակի, և հայրենի ազատությունը շարաշար կերպով գտնվում էր մարդախոշոշ բռնավորի ծառայության մեջ, որը արյունհեղությամբ հեթանոսների օրենքներից էլ գերազանցում էր և ամենևին չէր կարծում, թե այս ամենի համար կարող է երկնքում մի վրեժխնդիր լինել:

Այլև ոչ ոքի երկրավոր ծառայությունները չէր հիշում. և որ ամեն բանից մեծ է մարմնավոր կարգով, այնտեղ կային նախարարներից ոմանք, որոնք նրա եղբայրներին մեծացրել էին իրենց մայրենի կաթով, ամենից ավելի նրա՛նց էր տանջում:

Բացի այս ամենից՝ մի այլ շարություն էլ նյութեց: Դր հավատարիմ ծառաներից մեկին, որի անունը Գենշապուհ էր, գործով ուղարկեց Հայոց երկիրը. սա եկավ տեղ հասավ արքունի հրամանով, բերեց մեծ թագավորի ողջույնը և խաղաղասեր կեղծավորությամբ ամբողջ Հայոց երկիրը աշխարհագիր արեց՝ իբր թե հարկերը ներելու և այրուծիու ծանրությունը թեթևացնելու նպատակով: Թեպետև երեսանց կեղծավորություն էր անում, բայց ներքուստ երևում էին շարագույն գիտավորությունները:

Առաջին, եկեղեցու ազատությունը ծառայության տակ դրեց:

Երկրորդ, վանքերում բնակված միայնակիաց քրիստոնյաներին նույն աշխարհագրի տակ զցեց:

Սրբորդ, երկրի հարկն ավելի ծանրացրեց:

այսր Բ այլ և ած դմտաւ խորամանկութեամբ Գ այլ ևս ածէր զմտաւ խորամանկութեամբ 13 ԱՎ¹⁸⁵² ծառայիցն Գ առաքէր ի գործ ԼՏՃ շիւ ի գործ է զերկիրն 14—15 ԱԲԳԳԵԶ անուն ԱԹ Գենշապու Գ Գենշապուհ ԲԳ հասեալ յերկիրն հրամանաւ արքունի ԱԶԵԹԻՎՏՏՃ զողջոյնս 15 Ե զմեծն Կ արքային 16 ԲԳ առնել աշխարհին Հայոց Ա առնելով ամենայն երկիրն ԲԳ շիւ ի 17 ԱԶԵԹՎ և ի թեթևութիւն այր և ձիոյ ԲԳԶԵԹԻՎՏՏՃ յիւ ծանրութեան ԲԳԹ այրուծիոյ ԱԶԵԹԻ թէպէտ 18 ԱԶԵՎ Երեսն ԳԵԼԺԼԽԿԶՏՏՃՅ զուս կեղծաւորէր (Կ զայր) ԲԳ խորհուրդս շարագոյնս ԵԼԺԼԽՏՃՅ խորհուրդքն է խորհուրդք է խորհուրդն 19 ԲԳԹ ցուցանէր 20 ԱԳԵԶԵԼԹԺԼԽԿԶՏՏՃՅ եկեղեցւոյն ԳԱ եկեղեցւոյ Բ եկեղեցւոյ ԱԶԵԹԻՎՏՏՃ արկանէր ընդ ծառայութեամբ 21 ԱԶԵԹ երկրորդք 2 երկրորդն ԱԲԳԶԵԹԺԼԽԿԶՏՏՃՅ միայնակեացք ԵԼԺԼԽԶՏՏՃՅ շիւ քրիստոնեայք 21—22 Բ վանորայս Կ վանորայս ԱԶԵԹԻՎՏՏՃ ընդ նովին աշխարհագրաւ արկանէր ԲԳ ընդ նոսին աշխարհարգաւ առնէր Ը արկ 23 2 երրորդն ԱԹԻ զհարկս Բ առաւել զհարկ աշխարհին ԳԵԶԵԼԹԺԼԽԿԶՏՏՃՅ շիւ զհարկն Լ զհարկն: շիւ աշխարհին Ս զհարկ աշխարհին:

Չորրորդ, զնախարարեանն բանսարկութեամբ արկ ընդ միմեանս, և յամենայն տան արար խռովութիւն:

5 Եւ զայդ՝ ամենայն առնէր՝ թերևս զմիաբանութիւնն քակեսցէ, և զուխտն եկեղեցւոյն ցրուեսցէ, և զմիայնակեացսն փախուսցէ, և զշինականսն վատնեսցէ. և առ յոյժ աղքատութեանն՝ ակամայ դիմեսցեն յօրէնս մոգուց:

10 Եւ ե՛ւա շարագոյն հինգերորդն. քանզի որ հազարապետն էր աշխարհին, իբրև զհայր վերակացու համարեալ էր աշխարհականաց քրիստոնէից գրգռեաց յարոյց զամբաստանութիւն ի վերայ նորա, և հանեալ զնա ի գործոյն՝ փոխանակ նորա պարսիկ ած յաշխարհըն, և մնա ևս մոգպետ՝ դատաւոր աշխարհին, զի գեկեղեցւոյն փառսն աղաւաղեսցեն:

15 Իբայց սակայն թէպէտ և ամենայն գործքս այս դժնեայ էին, չև էր ուրուք ձեռն արկեալ յայտնի լիկեղեցին. վասն այնորիկ և ոչ որ ընդդիմացաւ նմա, թէպէտ և էր ծանրութիւն հարկացն: Քանզի ուստի արժան էր առնուլ հարիւր դահեկանաւ շափ, կրկին առնուին. նոյնպէս և եպիսկոպոսաց և երիցանց դէէին, ոչ միայն շինաց, այլ և աւերակաց: Նա և բնաւ ո՛վ իսկ կարէ պատմել վասն ծանրութեան մտից և սակից, բաժից և հասից լերանց և դաշտաց և մայրեաց: Ոչ ըստ արքունի արժանաւորութեանն առնուին, այլ հինաբար յափշտակելով, մինչև ինքեանք իսկ մեծապէս զարմանային, թէ ուստի այս ամենայն գանձ ելանէ՝ զիա՞րդ շէն կայցէ աշխարհն:

Եւ իբրև տեսին՝ թէ այսու ամենայնիւ շկարացար ձանձրա-

1 2 չորրորդն ԱԳՁԷԹԻԼԿՏՅՅ բանսարկութեամբ զնախարարեանն էարկ (ՏՅ արկ) ԲԳԺԸ բանսարկութեամբ արկ զնախարարսն (ԸԺ զնախարարսն էարկ և էարկ զնախարարսն) ԵՂՏՂՏՂ բանսարկութեամբ զնախարարս էարկ 3 ԲԳԱ զի թերևս ԱԳԵԶԷԸԹԺ ԻԼԽԿԶՏՏՏՂ լիք զի ԱԲԵԶԷԸԹԺԻԼԽՏՏՏՅՅ քակեսցէ ԱՎՂՏՏՅՅ քակեսցէ 4 ԱԷԸԸ և զուխտս ԲԳ զուխտ Ի լիք և զուխտ եկեղեցւոյն ցրուեսցէ Բ ցրեացէ զմիայնակեացսն ցրուեսցէ և փախուսցէ 5 Ե զշինական Բ զի և ընդ յոյժ Գ զի փխ և Դ աղքատութիւնն է աղքատութեան 6 ԲԳ մոգութեանն ԳԵԹԺԼԽՏՏՅՅ մոգուց 7 ԵԸԺԼԽՏՏՂՏՏՅՅ հինգերորդն ևս շարագոյն ԳԵԸԺԼԽՏՏՅՅ հազարապետ աշխարհին էր 8—9 ԲԳ որպէս հայր ԳԴԸԸ հայր ՏՂ իբր ԱԲԳԶԷԹԻԿՏՅՅ շարագոյն աշխարհին և քրիստոնէիցն ԳՎ աշխարհականաց և քրիստոնէից Ա աշխարհականացն 9—10 ԳԵԸԺԼԽՏՏՅՅ զգրգռեաց ԲԳ յարոյց ի վերայ ամբաստանութիւն և հանեալ զնա 10 Թ էած 2 եկաց փխ էած Դ ի յաշխարհն 11—12 Դ լիք ևս Բ զի գեկեղեցւոյն զփառսն աղաւաղեսցեն Դ զեկեղեցոյն փառսն աղաւաղեսցեն Ա գեկեղեցոյն փառս 13 Խ լիք թէպէտ ԼՏՂՏՂ լիք այս ԲԳ այս ամենայն գործք ԶԷ զձեռնալ 13—14 ԲԳ չև ուրուք յայտնի ձեռն արկեալ էր

Չորրորդ, նախարարներին բանսարկութեամբ թշնամացրեց միմյանց հետ և ամեն տան մեջ խռովութիւնն գցեց: Եւ յայս ամենն անու՛մ էր, որպեսզի գուցե քանզի միաբանութիւնը, և եկեղեցու ուխտը ցրվե, և միայնակացներին փախցնի, և շինականներին տկարացնի. և շափազանց աղքատութեան պատճառով ակամա ընդունեն մոգական կրօնը:

Իբայց ամենից վատթարը հինգերորդն էր. որովհետև նա, որ երկրի հազարապետն³⁷ էր, համարվում էր քրիստոնյա աշխարհականների վերակացու հայրը. սրա դեմ գրգռելով ամբաստանութիւնն հարուցեց, և նրան գործից հանելով՝ նրա փոխարեն մի պարսիկ բերեց [մեր] աշխարհը, և մի մոգպետի էլ աշխարհիկ դատավոր [կարգեց], որպեսզի եկեղեցու փառքը նսեմացնեն:

Սակայն թեպետև այս բոլոր գործերը դժնեայ էին, բայց դեռ ոչ որ հայտնի կերպով ձեռք չէր տվել եկեղեցուն. այդ պատճառով էլ ոչ ոք նրան չընդդիմացաւ, թեև հարկերը ծանր էին չլրորովհետև որտեղից պետք էր հարյուր դահեկան³⁸ առնել, կրկնապատիկն էին առնում. այսպես էլ [հարկի տակ] գրին եպիսկոպոսներին և երեցներին, ո՛չ միայն շին, այլև ավերակ տեղերը: Մանավանդ ո՛վ կարող է պատմել, թե ինչպիսի ծանր տուրքեր ու սակեր, բաժիր ու հասեր³⁹ էին նշանակված լեռների, դաշտերի և անտառների վրա: Առնում էին ո՛չ թե ինչպես վայել է պետական արժանապատիւթեանը, այլ ավազակաբար հափշտակելով, այն աստիճան, որ իրենք էլ մեծապես զարմանում էին՝ թե մի տեղից որ այսքան գանձ է դուրս գալիս, էլ ինչպե՞ս է շին մնում այդ աշխարհը:

Եւ իբր տեսան, թե այն ամենով շկարողացան զզվեցնել, այն ժամ

37 ձեռնարկեալ ԵԸԺԼԽՏՏՅՅ լիկեղեցին յայտնի ԲԳ այսորիկ ոչ ոք ԱԶԷԹԻՏՅՅ լիք և (ոչ ոք) 14—15 ԳԿ և ոչ ընդդիմացաւ որ նմա Լ սմա փխ նմա 15 Դ հարկաց 16 ԱԶԹ արժանն ԱԲԳԶԷԹԻԿՏՅՅ դահեկանաւ շափ կրկին առնուին Գ դահեկանաւ շափ կրկնէին ԵԸԺԼԽՏՏՅՅ դահեկանի շափ կրկնէին և առնուին Ա դահեկան, նորայտի կրկնէին և առնուին Ա սոյնպէս 17 Բ սոյնպէս եպիսկոպոսաց Գ եպիսկոպոսացն Դ լիք և (եպիսկոպոսաց) ԹԻՏՅՅ նոյնպէս և ԵԺԼԽԿԶ եպիսկոպոսացն և երիցանցն 18 ԲԴԼ նա և բնաւ իսկ ո՛վ 9 և ո՛վ իսկ է նա և ԺԽԿԶ բնաւ և ո՛վ իսկ ԱԵԶԸԹԻԿ լիք և (բնաւ) 10 Զի ծանրութեանն ՏԼ լիք ծանրութեան ԱԶԷԹԻՎ զսակից ԳԵ հարկաց փխ հասից ԸԺԽԿԶ բաժից և հարկաց Լ հասից և հարկաց Ս և բաժից և հասից և հարկաց ՏՂ և հարկաց լերանց ՏՂ բաժից և հարկաց լերանց 20 ԱԲԳԶԷԹԻՎ լիք արքունի Ե արժանաւորութեան 21 ԱԶԷԹԻՎ քինաբար (է հետո ուղղված է՝ հինաբար) ԲԳ առնուր յափշտակութիւն առնելով մինչ ԵԸԺԼԽՏՏՅՅ յափշտակէին է ինքեանք ԸԽՏՂ լիք իսկ ԲԴ լիք մեծապէս 22—23 ԵԷԸ կացցէ Ա աշխարհն շախատանայ 24 ԲԳԵԸԺԼԽՏՅՅ լիք և ԲԳ ԵԹԷ փխ թէ Խ շկարացին Վ շկարաց ՏՂ շկարացան

ցուցանել, յայնժամ յայտնապէս հրաման ետուն մոզաց և մոզպետաց նամակ մի գրել ըստ ձախողակի դենին իւրեանց: Եւ է պատճէն նամակին այս.

«ՄԻՉԲՆԵՐՍԵՆՉ ՎՋՈՒՐԿ ԲՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ԵՐԱՆ ԵՒ ԱՆԵՐԱՆ. Հայոց մեծաց ողջոյն շատ».

5

«Բուք գիտաւջիք, ամենայն մարդ՝ որ բնակեալ է ի ներքոյ երկնի, և ոչ ունի զօրէնս դենի մազգեզն, նա խուլ է և կոյր, և ի դիւաց Հարամանոյ խաբեալ:

10

Քանզի մինչ չն էին երկինք և երկիր, Զրուան մեծն աստուած յաշտ առնէր զհազար ամ և ասէր. «Թերևս լիցի իմ որդի Որմիզդ անուն, արասցէ զերկին և զերկիր»: Եւ յղացաւ երկուս յորովայնի. մի վասն յաշտ առնելոյ՝ և զմեւսն ևս ի թերևսն ասելոյ: Իբրև գիտաց, եթէ երկու են յորովայնի, «Որ վազ եկեացէ, ասէ, նմա տաց զթագաւարութիւնս»:

15

«Իսկ որ էր ի թերահաւատութենէն յղացեալ՝ պատառեաց զորովայնն և ել ի դուրս: Ասէ ցնա Զրուան. «Ո՞վ ես դու»: Ասէ, «Որդին քո եմ Որմիզդ»: Ասէ ցնա Զրուան. «Իմ որդին լուսաւոր է և անուշահոտ, դու խաւարային ես և շարասէր»: Եւ իբրև կարի դառնապէս ելաց, ետ ցնա զթագաւորութիւնն հազար ամ:

1 Դ շիւ յայտնապէս Բ մոզացն է մոզոց մոզպետաց Թ մոզուց ՏՉ մոզացն և մոզպետացն 2 է ձախողակն փխ ձախողակի ԲԳՆՏՎՄՅԶ էր փխ է Ի շիւ է 3 Ըե շիւ և 1 պատճէն նամակին այս 4 ԲԳՆԻՆ Միբհնքսեհ ԺՂ Մեհնքսեհ Զ Վիհնքսեհ և ԲԲԶԵԹԻՏՎՄՅՆՅՎ 1852 Վզրուի և և Վզրուի (և լուսանցում՝ մեծ) ԸՂ Վզրուի (լուսանցում՝ մեծ) Եժ Վզրուի (լուսանցում՝ մեծ) ՄՏՎ Վզրուի ԱՋԵԻՎ հրամատար Գ հրամատար ԲԳՏԲ ի հարմատա ԵԸԹԺԻՆՎՅՆՅՎՏՏՏՏ հրամանատար ԱԲԳԵԶԵԸԹԺԻՆՎՅՆՅՎՏՏՏՏ ԵՍՏՏՏՏ ԵՍՏՏՏՏ (Բ Տանքերան) Դ Տարքերան (ԵԸԹ լուսանցում՝ մեծարոյ և պատուական) ԽԸ մեծար և պատուական Թ մեծատուն պատուական 2 մեծարոյ և պատուական) Ա Անդրան 6—7 Բ բնակեալ են ի ներքոյ երկնից և ոչ ունին զօրէնս մազգեզանց 2 բնակեալ է ի վերայ ամենայն երկնի Գ են փխ է Դ երկնից ԶԵԹ յերկնի ԳՆՏՏՏՏ մազգեզանց Թ գենի մազգեզն (լուսանցում՝ հաւատոց հաւատ) ԵԸԹՆ մազգէն (լուսանցում՝ հաւատոյ հաւատ 2 զնի մազգէն (լուսանցում՝ հաւատոյ հաւատ) ԳԵԸԻՆՎՅՆՅՎՏՏՏՏ շիւ ի 3 ԳԲ հարամանաց ԶՎ Հարամանոյ է Հրամանոյ ԳԵԸ հարամանոյ (ԵԸ լուսանցում ավիլացում է՝ պատրողաց) ԺԻՂ հարամանոյ (2 հարամանոյ) (լուսանցում պատրողաց) ԼԿ դիւաց հարամանոյ ՏՏՏՏ հարամանոյ 9 ԵԸԹԻՆՉ Զրուան (լուսանցում Կոռնոս կամ Արամազդ) ԲԳՆԸԺԻՆՉՏՏՏՏ մեծ աստուածն 10 Թ յաշտ առնէր (լուսանցում՝

մանակ հայտնապէս հրաման տվին մոզերին և մոզպետներին մի նամակ գրել՝ իրենց ձախուծուտ հավատի համաձայն: Եվ նամակի պատճենն այս է.

«ՄԻՉԲՆԵՐՍԵՆՉ ՎՋՈՒՐԿ⁴⁰ ԲՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ԵՐԱՆ ԵՒ ԱՆԵՐԱՆ⁴¹, Հայոց Մեծաց շատ ողջոյն».

«Իմացած եղեք, որ ամեն մարդ, ով բնակվում է երկնքի տակ և շունի դենիմազգեզն⁴² կրոնը, խուլ է և կույր և Հարամանի⁴³ դեերից խաբված:

«Որովհետև քանի դեռ չկային երկինքն ու երկիրը, մեծ աստված Զրվանը հազար տարի զոհ էր անում և ասում էր. «Թերևս ինձ մի որդի լինի Որմիզդ անունով, որ ստեղծի երկինքն ու երկիրը»: Եվ հղացավ երկու հոգի [իր] որովայնում. մեկը՝ զոհ մատուցանելու և մյուսն էլ՝ թերևս, ասելու համար: Երբ իմացավ, որ որովայնի մեջ երկուսն են, ասաց. «Որը շուտ դուրս գա, նրան կտամ թագավորությունս»:

«Բայց նա, որ թերահավատությունից էր հղացած, պատառեց որովայնը և դուրս եկավ: Ասում է նրան Զրվանը. «Ո՞վ ես դու»: Ասում է՝ «Թո որդին եմ՝ Որմիզդը»: Զրվանն ասում է նրան, «Իմ որդին լուսավոր է և անուշահոտ, դու խավարային ես և շարասեր»: Եվ երբ խիստ դառնապէս լաց եղավ, թագավորությունը նրան տվեց հազար տարով:

ներգործէր) ԵԸԺԻՂ յաշտ (լուսանցում՝ ներգործէր կամ ստեղծագործէր) ԲԳՏՉ լինիցի իմ որդի մի Գ սոզդի մի քաներից ԵՍՏՏ ԵՍՏՏ է ընկել. պակասում է մինչև էջ 52 սող 20 «առան» Կ ինձ որդի մի ԵԸԺԻՆՉՏՏՏՏ որդի մի Որմիզդ (լուսանցում՝ անդրանիկ) 11 Ո՞րեԸԺԻՆՎՅՆՅՎՏՏՏՏ անուն նորա, որ արասցէ զերկինս և զերկիր Բ յուղացաւ 11—12 Ո՞րՏՏ մի յաշտ առնելով ԵԸԺԻՂ մին Թ յաշտ առնելոյ (լուսանցում՝ ներգործելոյ) 12 Ա ևս թերևսն ԲԳՏՉ միւսն թերևս ասելով ԶԵԹԻՏՏ շիւ ի է զմիւս: ասելով ԸԼԵԿ շիւ ևս ԽՎՏՏ թերևսն ասելով Թ ասե:ոյն և ի թերևսն յասելոյն ԵԸՂ միւսն ԳԵԸԸԿ Թ է Ի շիւ եթէ 13 ԲԳՏՉ յորովայնի, ասէ, որ վազ եկեացէ. նմա տայց ԵԸԹԻՆՉ յորովայնի, ասէ ? էՆՏՏ յորովայնի և շիւ ասէ ԼԵՏՏՏ տացէ 15 ՏՉ շիւ էր ԲԳՏՉ իսկ որ ի թերահաւատութենէն յացեալ էր 15—16 ԱՐ զորովայնս 16 ԲԳՏՉ արտաքս փխ ի զուրս Դ և ասէ՝ ԻՆ ասէ ցնա ԲԴ ցնա Զրուանն՝ Ե՞ ևս դու ԱԴԶԵԻԿՏՏՏՏ Զրուանն ԵԸԸՂ Զրուանն (լուսանցում՝ Արամազդ) Թ Որմիզդ (լուսանցում՝ անդրանիկ հարազտ!) և Որմիզդի Կ ԱրՏՆ փխ Որմիզդ ԱԲԳԶԵԹԺԻՆՎՅՆՅՎՏՏՏՏ Զրուանն ԵԼԵ Զրուանն ԲԴ շիւ ևս 19 ԱԲԳԵԶԵԸԹԺԻՆՎՅՆՅՎՏՏՏՏ զհազար:

«Իբրև ծնաւ զմեւ ևս որդի, անուանեաց զնա Որմիզդ, եհան զթագաւորութիւնն յԱրհմնէ, և ետ ցՈրմիզդն և ասէ ցնա. «Յայժմ ես բեզ յաշտ արարի, արդ զու ինձ արար». Եւ Որմիզդ արար զերկինս և զերկիր. իսկ Արհմն ընդդէմ շար գործեաց:

5 «Եւ այսպէս բաժանին արարածքս. հրեշտակը Որմիզդի են, իսկ դերն Արհմնոյն, և ամենայն բարիք, որ յերկնից և այսր լինին՝ Որմիզդի են, և ամենայն վնասք, որ անտի և այսօր գործին՝ զայն Արհմն արար: Սոյնպէս յերկրիս որ ինչ բարի է՝ զայն Որմիզդն արար, և որ ոչն է բարի՝ զայն Արհմն արար. որպէս զմարդ Որմիզդ արար, և զախտս և զհիւանդութիւնս և զմահ Արհմն արար: Եւ ամենայն թշուառութիւնք և պատահարք որ լինին, և պատերազմունք զառնութեան, շարին մասին արարածք են. իսկ յաշողութիւն և տէրութիւնք և փառք և պատիւք և առողջութիւնք մարմնոց, գեղեցկութիւնք դիմաց և ճարտարութիւնք բանից և երկայնակեցութիւնք ամաց, այդ ի բարտոյն առնուն զգոյացութիւն. և ամենայն որ ոչ այդպէս է, ի նա շարին արարած խառնեալ է:

15 «Եւ ամենայն մարդիկ մոլորեալեն, որ ասեն՝ եթէ «Զմահ Աստուած արար, և շար և բարի ի նմանէ լինին»: Մանաւանդ որպէս բրիստոնեայք ասեն՝ թէ «Աստուած նախանձոտ է. վասն թզոյ միոյ ուսեղոյ ի ծառոյն՝ Աստուած զմահ արար, և զմարդն էարկ ընդ այ-

20 1 Բ եւ իբրև ԱԳԶԷԸԹԺԻԽԿ¹⁸⁵² որդին ԲԳՏԱՏ² միւս որդին եւ զմիւս որդին ԸԺԼԽԶ շիւ ևս ԴԵԸԺԼԽԶՏ² զանուն նորա Բ անուանեաց անուն նորա Որմիզդ Թ Որմիզդ (լուսանցում՝ անդրանիկ) 2 Բ թագաւորութիւնն ԱԴԶԹԺԻՏ³ զթագաւորութիւնն ԲԴ յԱրհմնէն Ե յԱրհմնէն Տ² յԱրհմնէն Բ յՈրմիզդ ԴՏ² ցՈրմիզդ 3 Բ յաշտ Թ յաշտ արարի (լուսանցում՝ ներդործեցի) ԵԸԺԼԽԶՏԱՏ³ զու արա արդ ինձ է շիւ Ե Դ Որմիզդն Վ¹⁸⁵² զերկին 4 Վ¹⁸⁵² զշարն 5 ԱԹՏ³ Վ¹⁸⁵² բարձանին ԲԴ բարձանէին արարածք Տ² բաժանէին Թ Որմիզդին (լուսանցում՝ հարազատին) 6 Բ և զեր Արհմնոյ Դ և զեր Ահրմոյն ԵԺԼԽՏ² և զեր Արհմնոյ (և Արհմնոյ) Կ Արհմին հրմնոյ. Ը Արմնոյ Վ¹⁸⁵² Խարամանդն ԸԿՂՏ¹ և փիս իսկ ԱԶԺԻ բարիքն ԲԴ շիւ և այսր ԵԺ ի յերկնից և այսր իրնի 6-7 Թ Որմիզդի (լուսանցում՝ անդրանիկին) 7 Ա անդի Մ անդր և այսր գործին 7-8 Բ Արհն 8 Ի և այնպէս Թ նոյնպէս յերկինս ՄՏ՝ սոյնպէս և յերկինս Ը երկիրս ԱԸԺԼԽԿ¹⁸⁵² յերկիրս ԶԵՄՏԱ յերկիրս ԲԴ սոյնպէս որ ինչ յերկրիս բարի է Ե սոյնպէս երկիրս Բ Որմիզդ արար և որ չէ Դն Որմիզ Ե Որմիզդ եւեւ շիւ և որ ոչն է բարի, զայն Արհմն արար 9 Բ Արհն Թ Որմիզդն ԿՏ՝ շիւ որպէս զմարդ—Արհմն արար (տաղ 9-10) Տ² սոյնպէս և որ ինչ յերկրիս բարի է, զայն Որմիզդ արար, և որ չէ բարի, զայն Արհմն արար 10 ԱԶԺԻՄ զախտ Դ զհիւանդութիւնն Բ Արհն 10-11 և և զամենայն թշնամութիւնք արար և 11 ԵԸԺԼԽԶՏԱՏ¹ թշնամութիւնք փիս թշուառութիւնք Դ շիւ և պատահարք Մ շիւ որպէս զմարդ Որմիզդ արար և զախտս և զհիւան-

«Երբ ծնալ մյուս որդին ևս, անունը Որմիզդ դրեց. թագաւորութեանը խնց Արհմնից և ավեց Որմիզդին, և ասում է նրան. «Մինչև այժմ ես բեզ զոհ արի, այժմ զոհ ինձ արա»: Եվ Որմիզդն ստեղծեց երկինքն ու երկիրը, իսկ Արհմնը [նրա] դեմ շար գործեց:

«Եվ արարածներն այսպես են բաժանվում. հրեշտակները Որմիզդին են, իսկ գեները՝ Արհմնինը, և այն բոլոր բարիքները, որոնք երկնքից գալիս են երկիր, Որմիզդին են, իսկ այն բոլոր վնասները, որ գործվում են այնտեղից այստեղ, Արհմնի արածներն են: Նմանապես երկրիս վրա ինչ որ բարի է, այն Որմիզդն է ստեղծել, իսկ ինչ որ բարի չէ, այն Արհմնն է ստեղծել, ինչպես որ մարդուն Որմիզդն է ստեղծել, իսկ ախտերը, հիվանդություններն ու մահը Արհմնն է ստեղծել: Եվ բոլոր թշնամություններն ու փորձանքները, որ լինում են, և դառն պատերազմները շարի մասի արարածներն են. իսկ հաջողություններն ու իշխանությունը և փառքն ու պատիվները, և մարմնի առողջությունը, դեմքի գեղեցկությունը և ճարտարախոսությունն ու երկարակեցությունը,— սրանք բարիք են [իրենց] գոյությունն առնում. իսկ այն ամենը, որ այդպես չէ, նրա մեջ շարի գործ է խառնված:

«Եվ մոլորված են այն բոլոր մարդիկ, որ ասում են, թե «Մահն աստված է ստեղծել, և շարն ու բարին նրանից են լինում»: Մանավանդ, ինչպես բրիստոնյաներն են ասում, թե «Աստված նախանձոտ է. ծառից մի թուզ բուռելու համար աստված մահ ստեղծեց և մարդուն այդ պատ-

դութիւնս և զմահ Արհմն արար (Լ անի այս) Բ շիւ որ 12 Կ արարածք են Արհմին Վ շարին և մասին արարածք են Տ² շարի մասին Բ մասին ԲԴ շիւ ևս շար մասին 12-13 ԱԶԺԻՄ իսկ յաշողութիւնք մարմնոց գեղեցկութիւն դիմաց և տէրութիւնք և փառք և պատիւք և առողջութիւնք մարմնոց ճարտարութիւնք բանից Դ աշողութիւնք Դ շիւ և (երկայն...) 14 Դ ճարտարութիւն խօսից ԵԸԶՏԱ յաշողութիւնք: պատիւ առողջութիւն ՄՏ՝ ճարտարութիւնք Տ² խօսից փիս բանից Թ գեղեցկութիւնք Բ իսկ յաշողութիւնք մարմնոց, գեղեցկութիւնք դիմաց և ճարտարութիւն խօսից և երկայնակեցութիւն ամաց Դ շիւ և տէրութիւնք և փառք և պատիւք և առողջութիւնք Ը և երկարութիւնք ամաց ժնՏ² պատիւ և յերկարութիւն ամաց ի երկայնակեցութիւն 15 ԱԶԷԸԹԼՏ՝ այդք Ե այսր բարտոյն ԲԴ զգոյացութիւնն և որշափ փիս որ ոչ Լ շիւ ոչ Զ որ ինչ փիս որ ոչ 16 ԱԹԻԶԷԸԹԺԻԽԿ¹⁸⁵² շարին արարած խառնեալ է (Դն արարածք ԹԻ շիւ է) Ա շարի մասն Կ սոց 9-10 որպէս զմարդ—Արհմն արար դեում է այստեղ 17 Դն մարդիկ Բ որք ասեն ԲԴ շիւ եթէ Թ թէ 18 ԲԴԼԽՏ² լինի ԲԴՏ² 19 բրիստոնեայն ԵԺԿՂՏԱՏ¹⁸⁵² բրիստոնեայք է բրիստոնեայք Դ շիւ աստուած 19-20 ԹԻ Թոզ միոյ ի մտոյն ուսեղոյն Ե Թուզ մի ուսեղոյն ԸնՏ՝ և վասն Թուզ մի ժԼԿ Թուզ Զ վասն Թուզ մի ուսեղոյն Տ² Թուզ մի ի մտոյն ուսեղոյն Վ¹⁸⁵³ թզոյ Ա վասն թզի միոյ 20 ԱԸԶԷԸԹԺԻԽԿ¹⁸⁵² շարի ԲԴ արկ Գ կտրված թերթեր են Բ շիւ ընդ:

նու պատուհասիւ: Զայդպիսի նախանձ և ոչ մարդ առ մարդ ունի, թո՛ղ թէ Աստուած առ մարդիկ. զի որ զայս ասէ՝ նա խուլ է և կոյր: և ի դիւաց Հարամանոյ խաբեալ:

5 «Դարձեալ մեա ևս այլ մոլորութիւն. «Աստուած որ գերկինս և գերկիր արար՝ եկն, ասեն, և ի կնոջէ ումեմնէ ծնալ՝ որում անու: էր Մարիամ, և առն նորա Յովսէփ»: Այլ ճշմարտութեամբ՝ Բանթուրակայ ուրումն եղևալ նա որդի յանկարդ խառնակութենէ: Եւ զհետ այսպիսի մարդոյ մոլորեալ են բազումք:

10 «Եթէ աշխարհն Հոռոմոց առ յոյժ յիմարութեան տգիտաբար մոլորեալ են և գրկեալ ի կատարեալ դեմէս մերմէ, յանձանց պարմայնն զվնասն իրեանց. դուք ևս ընդէ՞ր զհետ նոցա մոլորութեանն ցնորիք: Այլ զոր օրէնս տէրս ձեր ունի, զնոյն և զո՛ւր կալարուր. մանաւանդ զի՛ և առաջի Աստուծոյ վասն ձեր համարս ունիմք տալ:

15 «Մի՛ հաւատայք առաջնորդացն ձերոց, զոր նածրացիսդ անուանէք. քանզի յոյժ են խաբեբայք. զոր բանիւք ուսուցանեն, գործովք ոչ առնուն յանձն: «Միս ուտել, ասեն, ոչ են մեղք», և ինքեանք ուտել ոչ կամին. «Կին առնել արժան է», բայց ինքեանք և հայել ի նա ոչ կամին. «Կարասի որ ժողովէ, ասեն, մեղք են յոյժ», բայց զաղքատութիւն առաւել քան զյոյժ գովեն: Յարգեն զթշուառութիւն, և պարսաւեն զյաջողուածս, ծաղր առնեն զանուն բախտի, և զփառաւորութիւն յոյժ այգանեն. սիրեն զանշքութիւն հանգերձից, և յարգեն զանարգս քան զպատուականս, գովեն զմահ և պարսաւեն

20

1 Խ պատուհասիս Դ այնմ 2 ընդ մահու պատուհասի և զայսպիսի 2 Դն մարդիկը Ըն և որ փխ զի որ Դ չի՛ նա Կ կոյր և և խուլ և խոյր: 3 ԱՁԹԻ ի դիւաց է Արհամանոյն չի՛ ի ԲՎ¹⁸⁵² Խարամանոյ Դ Խարամանոյ: ԵԼԺԼԽԶ Խարամանոյ (լուսանցում՝ նազօրեցի) Թ Խարամանոյն Լ Խարամանոյ Ս Խարամանոյ (ուղղված է, եղել է Խարամանոյ) Կ Խարամանոյ է Կ ի դիւաց Արհամանոյն Տ՛Տ՛ Խարամանոյ է ԵԼԺ ԽԼԶ Խաբեալ 4 ԱԲԶԹԺԺԽԿԶՏՏՅՎ¹⁸⁵² այլ մոլորութեան ասեն Դ դարձեալ և այլ մոլորութիւն ասեն 5 ԵԼ ասն զաստուած... էԲՏ՛ ասն աստուած, ասն ԱԶԹԿՏՅՎ¹⁸⁵² աստուած, ասեն, որ էԼԺԹԼԽԿԶ չի՛ ասեն Բ գերկին արար և գերկիրս ԲԴ չի՛ եկն ասն և ԼՏ՛ չի՛ և ՉՎ անունն ԸԺԼԽՍ ասն անուն 2 ասնն անունն 6 Դ ասնն Ժ Յօզ-սէփ: 6-7 Միայն Ա-ն է «Յօզսէփ» բառից հետո ավելացնում՝ «Այլ ճշմարտութեամբ Բանթուրակայ ուրումն եղևալ նա որդի յանկարդ խառնակութենէ» Գ ձեռագրից այստեղ քերք է ընկած 8 Ի այնպիսի փխ այսպիսի 9 ԼԶ Հոռոմոց 10 ԱԶԼԿԿՏՅՎ¹⁸⁵² զրկեալ են Դ չի՛ և զրկեալ 9-11 ԲԴ առ յոյժ մոլորութեան տգիտութեան մոլորեալ են ի կատարեալ դեմէս մերմէ զի անվնաս է իրեանց դուք ընդէ՞ր ևս 10 ԵԼԸ ԽԿԶՏ՛Տ՛ չի՛ մերմէ ԸԹԺԽ դէմէս (լուսանցում՝ հաւատոյս) ԵԼԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛ՅՎ¹⁸⁵² պարմայնն ԱԶԼԿԿՎԱ պայմանն Դ կուզած քերքեր են 11 ԹԺ չի՛ ևս Ի գեր փխ դուք Դ զհետ մոլորութեան նոցա ԵԼ մոլորութեան 12 ԲԴ այլ գօրէնս զոր տէրն ձեր ԵԼԺԼԽԿՏ՛ օրէնք Թ գտոյն 13 ԲԴ չի՛ զի և ԵԼԺԼԽԿՏ՛ համարս ունիմք տալ վասն

մին ենթարկեց»: Այդպիսի նախանձ մարդն էլ շունի մարդու նկատմամբ, ո՛ւր մնաց թե աստված [ունենա] մարդկանց նկատմամբ. որովհետև ով ասում է այս բանը, նա խուլ է և կույր, և Հարամանիի դեերից խարված:

«Մի ուրիշ մոլորություն էլ. ասում են՝ «Աստված, որ ստեղծեց երկինքն ու երկիրը, եկավ և ծնվեց մի կնոջից, որի անունն էր Մարիամ և նրա մարդու [անունը] Հովսեփ»։ Իսկ ճշմարտությունն այն է, որ նա Բանթուրակ անունով մեկի որդին է եղել, անկարգ խառնակությունից [ծնված]⁴⁴։ Եվ այդպիսի մարդու հետևից են մոլորված շատերը:

«Եթե Հոռոմների աշխարհը մեծ հիմարության պատճառով տգիտաբար մոլորվել է և զրկվել մեր կատարյալ հավատից, իրենց անձերին են պատճառում իրենց վնասը. էլ դուք ինչո՞ւ եք նրանց մոլորության հետևից զնալով խելացնորվում: Այլ՝ ինչ կրոն որ ձեր տերն ունի, դուք էլ նույնն ունեցեք. մանավանդ որ աստծու առաջ էլ ձեզ համար հաշիվ պետք է տանք:

«Մի հավատաք ձեր առաջնորդներին, որոնց նածրացի⁴⁵ եք անվանում, որովհետև սաստիկ խաբեբաներ են. ինչ որ խոսքերով ուսուցանում են, գործով հանձն չեն առնում: Ասում են՝ «Միս ուտելը մեղք չէ», և իրենք չեն ուզում ուտել. «Կին առնել պետք է», բայց իրենք նրա վրա նայել էլ չեն ուզում. «Հարստություն ժողովելը, ասում են, շատ մեղք է»⁴⁶, բայց աղքատությունը շափից ավելի են գովում: Հարգում են թըշվառությունը և պարսավում հաջողությունը. ծաղրում են բախտի անունը և խիստ պախարակում են փառավորությունը. սիրում են անշուք հագուստը և անարգ բաներն ավելի են հարգում, քան պատվականները.

ձեր (Ժ տալոյ) Բ տալոյ Դ տալոց 14 Դ հաւատար ԲԴԵԺԽՏ՛ առաջնորդաց ԲԿ նազօրեցիսդ Դ նազօրեցիս ԵԼԶՏ՛ նազօրեցիսդ է նազօրեցիսդ ԸԺ նազօրեցիսդ (լուսանցում՝ նազօրեցի) Թ նազօրեցիսդ (լուսանցում՝ քրիստոնէայ) և նազօրեցիսդ (լուսանցում՝ նազօրեցիսդ) Տ՛ նազօրեցիսդ 15-16 ԱԶԼԿԿՏ՛ գործովք ոչ կարեն յս Կն անուլ ԲԴԿԿ¹⁸⁵² գործովք ոչ կամին յանձն առուլ 16 ԲԴԶՏ՛ ոչ է փխ ոչ են Տ՛ միս ոտել ոչ ասեն մեղք և չի՛ ոտել 17 ԲԴ կին ասն ասնել Ը ասնելն Վ¹⁸⁵² կե՛ ասնել ասն արժան է Բ չի՛ և 17-18 ԵԿԶ չի՛ ի նա Դ և ինքեանք ի նա ոչ կամին հայել Թ հայել 18 ԲԴԵԺԼԽԿՏ՛ կարասի, ասեն, որ ժողովէ յոյժ մեղք են (ԲԴ որ ժողովեն) է ժողովի ԿՏ՛Վ¹⁸⁵² յոյժ մեղք են Այս հատվածն անշուք աղավաղված է. ըստ իմաստի պետ է ինե՛ր՝ «չեն ինչ մեղք» (Ն. Ակիբյան) ԲԴ և փխ բայց մյուս բոլոր ձեռագրերից՝ բայց 19 Թ գովեն (լուսանցում՝ մեծարեն) Բ զաղքատութիւնն առաւել գովեն Դ չի՛ զյոյժ ԲԵԼԺԼԽԿՏ՛Տ՛ չի՛ քան զյոյժ Ըն աղքատութիւն 20 ԱԶԼԿԿ ԻՎ զյաջողութիւն ԵԼԺԽ զաջողուածս Լ զյաջողուածս 2 Զյաջողուածս 20-21 ԱԶԼԿԿ չի՛ և Լն փառաւորուն ԳԵԼԺԿՏ՛Վ¹⁸⁵² զփառաւորուն (զփառսորեն) 2 զփառաւորեն 21 ԳԴԵԼԺԼԽԿՏ՛ զանշքելութիւն 22 ԲԴ չի՛ և ԱԶԼԿԿՎ զանարգն Թ յարգեն (լուսանցում՝ պատուին) և զանարգանս (!) Թ զաստուականն:

զկեանս. անարգեն զծնունդս մարդոյ և գովեն զանորդութիւն: Եւ եթէ լսէ որ դոցա և ի կանայս ոչ մերձենան, աշխարհի վախճան վաղվազակի հասանէ:

5 «Այլ ես ոչ կամեցայ զամենայն ըստ մասանց ընդ գրով արկանել առ ձեզ. զի բազում այլ ինչ է, զոր խօսին դորս: Ոչ շարագոյն ևս է քան զոր գրեցաքդ, զԱստուած ի խաչ ելեալ ի մարդկանէ քարոզեն, և զնոյն մեռեալ և թաղեալ, և ապա յարուցեալ և վերացեալ յերկինս: Ո՛չ ահա ձեզէն իսկ արժան էր անդէն դատաստան առնել վասն այդպիսի անարժան ուսմանց: Դեւք ոչ շարք են, ոչ ըմբռնին և տանջին ի մարդկանէ, թո՛ղ թէ Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց. զոր ձեզ ամօթ է ասել, և մեզ կարի անհաւատալի բանք:

10 «Արդ երկու իրք կան առաջի ձեր. կամ արարէք բան առ բան նամակիրդ պատասխանի, և կամ արիք ի Դուռն եկայք, և յանդիման լերուք մեծի հրապարակին»:

ԱՆՈՒԱՆՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅՆ, ՈՐԲ ԺՈՂՈՎԵՑԱՆ ՅԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԳԱՒԱՌՆ ԵՎ ԱՐԱՐԻՆ ՆԱՄԱԿԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

- 20 **ՅՈՎՍԷՓ** եպիսկոպոս Այրարատոյ.
- ՍԱՀԱԿ** եպիսկոպոս Տարօնոյ.
- ՄԵՂԷՏ** եպիսկոպոս Մանազկերտոյ.
- ԵՋԼԻԿ** եպիսկոպոս Բազրեանդայ.
- ՍՈՒՐՄԱԿ** եպիսկոպոս Բզնունեաց.
- ՏԱՃԱՏ** եպիսկոպոս Տայոց.

1 ԲԳՎ¹⁸⁵² զծնունդ կանանց և յարգեն զանորդութիւն ԳԿ և յարգեն փիւ և գովեն եւթժևհՀՏՏ¹ և յարգեն զանորդութիւն 2 ԱԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² եթէ լսէ որ դոցա Ա եթէ լսէ որ դոցա ԲԴԼ եթէ լսէ որ դոցա ԳԵՏ չիք և ԱԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² մերձենան Բ յմերձենայք է ի կանայս որ ոչ մերձենան Ա մերձենայք ԱԲԳԴԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² աշխարհի Ա աշխարհիդ 3 ԴԹԼՏՏ¹ հասանի եւթժևԿ հասանէ վաղվազակի 4 ԲԴ զամենայն 5 ԳԿ չիք առ ձեզ լեՏՏ արկանել զոր խօսին դորս եւթժևհՀՏՏ¹ չիք առ ձեզ զի բազում այլ ինչ է ԱԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² այն փիւ այլ ԲԴ ինչ այն է որ խօսին դորս 6 ԲԴ գրեցաք ՏՏ գրեցաք ԲԴՎ¹⁸⁵² խաչեալ Բ չիք և (ապա) 7—8 Բ ապա յարուցեալ յերկինս համբարձեալ Դ յարուցեալ և յերկինս համբարձեալ 8 ԱԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² անդրէն Բ ո՛չ առ այդ ձեզէն իսկ արժան է այդրէն Դ ո՛չ առ այդ արժան է ձեզէն այդրէն դատաստան առնուլ ժՏՏ պատասխանի առնել ՏՏ անդրէն պատասխանի առնել Բ առնուլ եւլ պատասխան փիւ դատաստան ԸԵ պատասխանի 9 Դ անորէն փիւ անարժան 10 ԲԴ աստուած որ արարիչ է չիք աստուած Դ չիք ամենայն 11 ԲԴ որ փիւ զոր

մահը գովարանում են և կյանքը պարսավում. մարդու ծնունդն անարգում են և գովում են անզավակուսթյունը: Եվ եթէ մարդ գրանց լսի և կանանց շմերձենա, շուտով կհասնի աշխարհի վերջը:

«Սակայն ես չկամեցա ամեն բան մանրամասն գրել ձեզ, որովհետև ուրիշ շատ բաներ էլ կան, որ խոսում են դրանք: Այս բոլոր գրածներիցս ամելի վատթարագույնն այն է, որ քարոզում են, թե աստված մարդկանց ձեռքով խաչ բարձրացվեց, նույնը մեռավ և թաղվեց, և ապա հարուսթյուն առավ ու երկինք վերացավ: Չէ՞ որ դուք ինքներդ պետք է դատաստան անեիք այդպիսի անարժան ուսմունքների համար: Դեկերը, որ շար են, չեն բռնվում ու տանջվում մարդկանց կողմից, ո՛ր մնաց աստված, բոլոր արարածներն արարիչը. այսպիսի բաներ ասելը ձեզ համար ամոթ է, իսկ մեզ համար՝ խիստ անհավատալի:

«Արդ, երկու բան կա ձեր առաջ. կա՛մ կետ առ կետ պատասխան տվեք այս նամակին և կա՛մ վեր կացեք Դուռն եկեք և ներկայացեք Մեծ ատյանին»:

ԱՅՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԵՆՐԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԺՈՂՈՎԵՑԻՆ ԱՅՐԱՐԱՏՅԱՆ ԳԱՎԱՌԸ ԵՎ ՆԱՄԱԿԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏՎԻՆ

- 20 **ՀՈՎՍԵՓ** Այրարատի եպիսկոպոս.
- ՍԱՀԱԿ** Տարօնի եպիսկոպոս.
- ՄԵՂԷՏ** Մանազկերտի եպիսկոպոս.
- ԵՋԼԻԿ** Բազրեանդի եպիսկոպոս.
- ՍՈՒՐՄԱԿ** Բզնունյաց եպիսկոպոս.
- ՏԱՃԱՏ** Տայոց եպիսկոպոս.

ԱԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² լսել փիւ առել ԲԴ չիք կարի 13 ԲԴ չիք իրք 14 ԱԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² նամակիդ ԲԴ չիք նամակիդ Ա նամակիս ԲԴ չիք և (կամ) եւթժևհՀՏՏ¹ եկայք ի Դուռն ԲԴԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² չիք և (յանդիման) Ի չիք արիք 15 ԲԴ հազարապետիս փիւ հրապարակին ԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² ի մեծի հրապարակիս (ԸԵԿ չիք ի) ՏՏ ի մեծի հրապարակի 16 Վերևագիւր. Բ անուանք եպիսկոպոսացն, որք ժողովեցան յԱյրարատ գաւառն ԴԼՏՏ¹ որք ժողովեցան յԱյրարատ գաւառն (ԼՏՏ գաւառին) և արարին նամակին պատասխանի ԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² չիք որք—պատասխանի Ե եպիսկոպոսաց ԱԶԸԹԻ Ա որք պատասխանեցին նամակին 19 ԱԲԳԴԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² Այրարատոյ և յԱյրարատոյ Ա Այրարատոյ 21 ԱԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² Մեղէտ ԲԴՄ Մեղիսէ ԻԿ Մեղէտ ԱՏՏ Մեղիսէ ԳԵԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² Մանազկերտի 22 ԱԶԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² Բազրեանդայ ՏՏ Բազրեանդոյ 23 ԲԳԴԸԹԻԺԿԿԿԿԿԿԿԿԿԿ¹⁸⁵² Սորմակ ԵՃ չիք Սուրմակ եպիսկոպոս Բզնունեաց և չիք Բզնունեաց Դ ի Բզնունեաց:

ԹԱԹԻԿ Եպիսկոպոս Բասենոյ.
 ՔԱՍՈՒ Եպիսկոպոս Տորուբերանոյ.
 ԵՐԵՄԻԱ Եպիսկոպոս Մարդաստանի.
 ԵՒՂԱՂ Եպիսկոպոս Մարգսյաղոյ.
 5 ԱՆԱՆԻԱ Եպիսկոպոս Սինեայ.
 ՄՈՒՇԷ Եպիսկոպոս Արծրունեաց.
 ՍԱՀԱԿ Եպիսկոպոս Ռըշտունեաց.
 ԲԱՍԻԼ Եպիսկոպոս Մոկաց.
 ԳԱԳ Եպիսկոպոս Վանանդայ.
 10 ԵՂԻՇԱ Եպիսկոպոս Ամատունեաց.
 ԵՂԲԱՅՐ Եպիսկոպոս Անձաւացեաց.
 ԵՐԵՄԻԱ Եպիսկոպոս Ապահունեաց.

ԹԱԹԻԿ՝ Բասենի Եպիսկոպոս.
 ՔԱՍՈՒ՝ Տորուբերանի Եպիսկոպոս.
 ԵՐԵՄԻԱ՝ Մարդաստանի Եպիսկոպոս.
 ԵՒՂԱՂ՝ Մարգաղվս Եպիսկոպոս.
 ԱՆԱՆԻԱ՝ Սյունյաց Եպիսկոպոս.
 ՄՈՒՇԵ՝ Արծրունյաց Եպիսկոպոս.
 ՍԱՀԱԿ՝ Ռշտունյաց Եպիսկոպոս.
 ԲԱՍԻԼ՝ Մոկաց Եպիսկոպոս.
 ԳԱԳ՝ Վանանդի Եպիսկոպոս.
 ԵՂԻՇԱ՝ Ամատունյաց Եպիսկոպոս.
 ԵՂԲԱՅՐ՝ Անձաւացյաց Եպիսկոպոս.
 ԵՐԵՄԻԱ՝ Ապահունյաց Եպիսկոպոս:

Այս ամենայն Եպիսկոպոսք և բազում քորեպիսկոպոսք և պատուական երիցունք ի տեղեաց տեղեաց հանդերձ սուրբ ուխտի 15 Եկեղեցոյ՝ միաբանք և միահասակք, միահամուտ ժողովակալք ի թագաւորանիստ տեղին յԱրտաշատ, հաւանութեամբ մեծամեծ նախարարացն և ամենայն բազմութեամբ աշխարհին արարին նամակին պատասխանի:

Այս բոլոր Եպիսկոպոսները⁴⁷ և բազմաթիվ քորեպիսկոպոսներ⁴⁸ և պատվական երեցներ⁴⁹ զանազան տեղերից եկեղեցու սուրբ ուխտի հետ միասին՝ միաբան և միահասակ, միահամուտ ժողովակալով թագաւորանիստ վայր Արտաշատում՝ մեծամեծ նախարարների և աշխարհի ամբողջ բազմութեան հովանութեամբ գրեցին նամակի պատասխանը:

«ՅՈՎԱԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ՀԱՆԴԵՐՁ ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԻԱՐԱՆԵԼՈՎՔՍ
 20 Ի ՄԵԾԱՄԵԾԱՅ ՄԻՆՉԵՒ ՅՓՈՔՈՒՆՍ, ՄԻՀԻՆԵՐՍԵԶԻ ՄԵՍԻ
 ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԻ ԱՐԵԱՅ ԵՒ ԱՆԱՐԵԱՅ՝ ԲԱԶՈՒՄ ԽԱՂԱՎԱՍԻՐ ՄՏՕՔ
 ԲԱԶՄԱՍՅՆ՝ ՈՂՋՈՅՆ ԱՌ ՔԵՁ ԵՒ ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԵՍԻ ՄՊԱՀԻՒ ԱՐԵԱՅ.

ՀՈՎԱԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ինչ նետ միարանածների նետ միասին մեծամեծներից մինչև փոքրերը, Արիների և Անարիների Միհրեկեսեի մեծ հազարապետին շատ ու շատ ուղղույն խաղաղասեւ մտաով, քեզ և Աւայաց ամբողջ զորաբանակին⁵⁰:

«Ի նախնեաց ունիմք սովորութիւն աստուածատուր պատուիրանա՝ ազօթս առնել ի վերայ կենաց թագաւորի, և անձանձրոյթ խնդրել

«Նախնիներից սովորութեան ունենք՝ աստվածատուր պատվիրանի համաձայն՝ ազօթք անել թագաւորի կյանքի համար և անզազար խնդ-

2 ԳԵՐԺԻԼՀՏԻՏՅՈՒՆ՝ Քասու ԱԶԷԹՎ Քասու ՔՏ՝ Քասու Գ Քարկու և Մասու Կ քասուսուն Ա Քասուն ԲԳԵԶԸԹԺԻԽԵՀՏԻՏՅՈՒՆ՝ Տորուբերանոյ ՔՏ՝ Տորբերանոյ է Տարուբերանոյ ԳԼ Տարբերանոյ Կ Տարբերանոյ Տ՝ Տարբորինունոյ ՏՅՎ՝ Տարբերանոյ ԱՏ՝ Տարբերանոյ 4 ԱԳԵԶԸԹԺԻԽԵՀՏԻՏՅՈՒՆ՝ Եղաղ Տ՝ Եվաղ Բ Ղաղաղ Գ Ղաղ Ա Եվալի ԱԳԵԺԻ Մարդասյաղոյ ԲԳ Մարդասյաղոյ էՔ Մարդասյաղոյ Կ Մարդասյաղոյ 2 Մարդասյաղոյ Կ Մարդասյաղոյ ԸԻԽՏՅՎ՝ Մարդասյաղոյ ԼՏ՝ Մարդասյաղոյ 5 ԲԳ Սինեայ մեծաց Ի Սունեաց 6 ԱԶԷԻՎ Մուշեա ՏՅ՝ Մուշեայ 7 ԳԳԵԸԺԻԽԵՀՆ՝ ըմբշտունեաց 8 Գ Բասիլ ԳԼՏ՝ Բարսեղ Ենձ Վասիլ ՍՏ՝ Նախ Բարսեղ Մոկաց, ապա Սահակ ըմբշտունեաց 2 Մոկաց 9 Բ Գաղէ է Գաղ Ք Գատ Բ Խաղ Բ Վանքնդայ ԸԹԺԻԽԵՀՏԻՏՅՈՒՆ՝ Վանանդոյ 10 ԱԳԵԶԸԹԺԻԽԵՀՏԻՏՅՈՒՆ՝ Եղիշա ԱՏ՝ Եղիշէ 11 ԳԵԸԺԻԽԵՀՆ՝ Անձաւացեաց (Ե Անձաւացեաց) ԱԶԷ՝ Անձաւացոյ Թ Անձաւացոյց Ի Անձաւացոյ ՏՅՎ՝ Անձաւացոյց Ա Անձաւացեաց 12 ԱԶԷԹԻՏՅՈՒՆ՝ Երե-

միաս 13 Գ ամենեքին փխ ամենայն Վ՝ՅՏ՝ այս ամենեքին ՔՏ՝ և բազում ևս այլք Գ բազում և այլք 2 Եպիսկոպոսունք ԲԳ շիլ քորեպիսկոպոսք 14 2 Երիցունք ԵԸԺԻԽԵՀՆ՝ տեղաց տեղաց 2 շիլ հանդերձ ԲԳՏ՝ ուխտին 15 Ի միաբան ԲԳ ժողովակալ 15— 16 ԲԳ թագաւորանիստ տեղին յԱրտաշատ ԸԽ Արտաշատ Լ ի թագաւորական տեղին 2 տեղոյն ԳԵԸԺԻԽԵՀՏԻՏՅՈՒՆ՝ տեղին Տ՝ ի յԱրտաշատ Ա քաղաքն փխ տեղին 16 ԲԳ շիլ մեծամեծ 17 ԲԳ՝ բազմութեան 18 Բ պատասխանի Պարսից 20 ԱԳԹԻ ի փոքունս ԲԳԳԻԽԵՀՆ՝ Միհրեկեսեի հազարապետի (Գ Միհրեկեսեի ԵՂ Մեհրեկեսեի ԺԽԵ Միհրեկեսեի) ԸԺ շիլ մեծի 21 ԸԺԼՏՅՈՒՆ՝ հազարապետի ԱԶԷԹԻ Ա հազարապետի ԲԳ շիլ և անարեաց 22 Գ ողջոյն մեր առ ձեզ ԱԲԶԷԹԻՎ՝ առ ձեզ ՏՅ՝ շիլ առ քեզ ԲԳՏ՝ և ամենայն մեծամեծաց (Գ շիլ մեծամեծաց) սեփականաց արեաց Գ շիլ և ԵԸԺԻԽԵՀՆ՝ սպահիք (յուսմեցում՝ հեծելիտ) ԸԹԺԻԽԵՀՆ՝ հեծելիք է ըսպահիք 23 է ի նախնից ԱԶԷԹՎ՝ պատուիրանաց ՔՏ՝ պատգամօքն փխ պատուիրանու Գ պարգեօքն 24 ԱԶԷԻՎ Ի վերայ կենաց թագաւորաց ԲԳ թագաւորին և խնդրելով:

յԱստուծոյ վասն երկայն ժամանակաց դորա, զի խաղաղութեամբ վարեացէ զտիեզերական իշխանութիւնդ, զոր աւանդեալ է դմա յԱստուծոյ, զի ի դորա յերկար խաղաղութեանն և մեք առողջութեամբ և աստուծապաշտութեամբ կատարեսցուք զկեանս մերս

5 Վասն նամակին որ քո ի մեր աշխարհս տուեալ էր՝ առաջ ժամանակաւ մի ոմն ի մոզպետաց, որ կատարելագոյն էր ի դեմիդ ձերում, և դուք առաւել քան զքնութիւն մարդկան ի վեր համարէիք զնա, հաւատաց նա յԱստուած կենդանի՝ յարարիչն երկնի և երկրի, և բան առ բան ելոյծ և իմացոյց ձեզ զօրէնս ձերս: Եւ իբրև ոչ կարացին բանիւ զդէմ ունել նորա, քարկոծեալ մեռաւ յՈրմզգէ արքայէ: Եւ եթէ հաւատարիմ համարիցիս զմեր բանս լսել, ի բազում տեղիս այդր աշխարհիդ ձերոյ զտանին գիրք նորա. ընթերցիր, այտի տեղեկանաս:

15 «Այլ վասն օրինացս մերոց, ոչ ինչ աներևոյթ են, և ոչ յանկեանս ուրեք աշխարհի քարոզի, այլ համատարած ընդ ամենայն երկիրս. ընդ ծով և ընդ ցամաք և ընդ կողիս. ոչ միայն ընդ արեւմուտս, այլ և ընդ արեւելս, այլ և ընդ հիւսիս և ընդ հարաւ և ի միջոցս լի է հոծութեամբ: Ոչ մի մարդ ապաստան՝ եթէ վերակացուաւ տարածեսցի ընդ աշխարհս. այլ ինքն յինքենէ ունի զհաստատութիւն: Ոչ առ այլովք վաստարօքն վեհ երևի, այլ ի վերուստ յերկնուստ ունի զանստ օրէնսդրութիւնն. ոչ միջնորդաւ, զի մի է Աստուած, և չիք այլ որ քաց ի նմանէ. ոչ երկցագոյն և ոչ կրսերագոյն:

20 «Ոչ սկիզբն առեալ յունեթէ լինել Աստուած, այլ ինքն ինքեամբ մշտնջենաւոր. ոչ ի տեղուջ ուրեք, այլ ինքն ինքեանս

1 Գ երկայնութեան 2 ԳեղծվեծճՏՅ իշխանութիւնս 2 իշխանութեամբս ԲԳ շիւ է 3 է շիւ ի Ք երկար ԲԳ շիւ յերկար ԲԳ խաղաղութեանդ Ե խաղաղութեան 3—4 Ը աշոբութեամբ փխ առողջութեամբ 4 ԳճՅ շիւ և աստուածապաշտութեամբս ԲՃՏՏՅ վարեսցուք փխ կատարեսցուք 5 ԱԲԳԴԵՁԷԸՔՍԺԿՎՅԶՏՆՏՅ որ լՏԻ որոյ Ա զոր Բ շիւ քՅ 6—8 ԲՏՅ ժամանակաց 6 ԲԳ մոզպետացն Թ կատարելագոյնն Թ զեկնիգ (յուսանցում հաւատոյց) 7 Ըն շիւ ի վեր ԲՏՅ համարեալ էրք Թ համարէք 8 ԲԸ արարիչ ԳեթվԿ յարարիչ էՔ յերկրի Թ արարիչն երկնի 9 Բ շիւ ձեզ 9—10 ԳԿՃՅ Կարաց ՆԸ կարիցիք ԸժվեՏՅ կարացիք 10 ԳեղծվեծճՏՅ զդէմ նորա ունել ԲԳ զնորա զիմ ունել ԲԳԴԵԸՓՎԵՏճՏՃՅ մեռաւ քարկոծեալ Վ յՈրմզգէ 11 ԲԳ համարեսցես ԳԴժՎեՏՅ համարեսցիս ՆԸ համարեսցի ճՅ շհամարիցիս ԲԳ զիմ բանս առեջ այդրէն ի բազում 12 ԱԻ յաշխարհիդ Բ շիւ այդրս շիւ ձերոյ ԳեղծվեՏՅՎՅՏՅՏՅՅՅՅՅ յայդրէն յաշխարհիդ ձերում լԸ անդրէն ԳՆՃՅ ձերում 12—13 Ա անդի տեղականաս ԲՎՅՅՅՅ անտի ԳԴԵՒՎՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ և անտի ՁԷՔՅ անդի ԿԸ և անդի ԽԸ տեղականաս Լ տեղեկանս 14 ԲԳ օրինաց Լ այլ օրինացս մերոցս ԲԳ շիւ ինչ ճՅ շիւ ոչ 15 ԱԸԷՔԻՎ ուրուք ԲԳ շիւ ուրեք ԱԸՔԻՎ յաշխարհի ԳեթվԿՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ յաշխարհիս ԸՑ

րել աստծուց նրա համար երկար կյանք, որպեսզի խաղաղությամբ վարի այն տիեզերական իշխանությունը, որ աստված է հանձնել դրան. որպեսզի դրա երկարատև խաղաղ կատավարության ժամանակ մենք էլ առողջությամբ և աստվածապաշտությամբ անցկացնենք մեր կյանքը:

«Մեր աշխարհն ուղարկած քո նամակի վերաբերմամբ [պատասխանում ենք]. առաջ ժամանակները մոզպետներից մեկը, որ ձեր հավատի մեջ ամենից կատարյալն էր, և դուք նրան մարդկային բնությունից վեր մի բան էիք համարում, հավատաց երկնքի ու երկրի արարիչ կենդանի աստծուն, և կես առ կես հերքեց ու հասկացրեց ձեզ ձեր կրոնը: Եվ երբ չկարողացան խոսքով նրա դեմն առնել, քարկոծելով մեռավ Որմզգո արքայից⁵¹: Եվ եթե ճիշտ կհամարես լսել մեր ասածը, այդտեղ ձեր աշխարհի շատ վայրերում կա նրա գիրքը, կարդա և այնտեղից կտեղեկանաս:

«Ինչ վերաբերում է մեր կրոնին, ամենևին աներևոյթ չէ այն և ոչ էլ աշխարհի որևէ մի անկյունում է քարոզվում, այլ համատարած ամբողջ աշխարհում, ծովի և ցամաքի ու կղզիների վրա, ո՛չ միայն արեւմուտքում, այլև արևելքում, այլև հյուսիսում ու հարավում և մեջերքում լի է հոծությամբ: Ո՛չ թե մարդու է ապաստանած, որ վերակացուի միջոցով տարածվի աշխարհում, այլ իր հաստատությունն իր մեջ ունի: Ո՛չ թե ուրիշ վաստարների մոտ է վեհ երևում, այլ վերևից երկնքից բնի [իր] անստ օրենսդրությունը, ո՛չ միջնորդի ձեռքով, որովհետև մեկ է աստված և բացի նրանից ուրիշը չկա, ո՛չ ավելի մեծ և ո՛չ էլ ավելի փոքր:

«Ո՛չ թե որևէ մեկից է աստված սկիզբն առել, այլ ինքնուրույն բան մշտնջենավոր է. ո՛չ թե մի որևէ տեղ է, այլ ինքը տեղ է իրեն համար:

յաշխարհիս ԳեղծվեՏՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ թՎ շիւ քարոզի ճՅ քարոզեցին 16—17 է ընդ ծովու ԲԳ շիւ և ընդ կողիս ԲԳԴԵՒՎԿՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ յարեւմուտս փխ ընդ արեւմուտս: յարեւելս փխ ընդ արեւելս 17 ԳՃՅՐՎԵՒՎՅՅՅՅՅՅ շիւ այլ և ընդ ԱԸ և ընդ հիւսիսի և ի հարաւ Բ արեւելս և ի հիւսիսի և ի հարաւ Գ ի հիւսիսի և ի հարաւ ԼեՎԸ ի հիւսիսի և ի հարաւ Ա ի հիւսիսի և ի հարաւ Բ ի հարաւ Ը ի յարեւելս ի հիւսիսի և ի հարաւ Գ ի հարաւ Դ ի հարաւ Ե ի հարաւ Զ հիւսիսի և ի հարաւ Է ի հարաւ Ը ի յարեւելս ի հիւսիսի և ի հարաւ Թ շատութեամբս 18 ԲԳԷ և ոչ ի մարդ ապաստանէ ԳեղծվեՏՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ ռչ է 19 ԳԵ ընդ աշխարհի ժՎԸ աշխարհ ԲՏՅ յինքեան փխ յինքենէ ՏՅ զհաստատութիւնն 20 ԱԲԳՁԷՒՎՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ յայլովքն (ԲԳ այլաբն) Բ ի յերկնից Գ յերկնից 21 ԲԵ շիւ զանստ ԱՁԷԻ օրէնսդրութիւնդ Բ զօրէնսդրութիւնն Ե օրէնսդրութիւնն Խ շիւ ոչ ճՅ շիւ աստուած 22 ԱԲԳՁԷՒՎՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ յարեւելս ԵՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ յարեւելս 23 Խ այլ փխ ոչ ՆԸ յինիլ Գ ինքն ինքեան Թ յինքեամբ 24 Ը յինիլ մշտնջենաւոր Բ տեղուջ Թ յինքեան Ի շիւ ինքն Վ ինքն յինքենէ:

տեղի- ոչ ի ժամանակի իմիք, այլ ժամանակը ի նմանէ գոյացան. և ոչ միայն քան զերկինս երկցագոյն, այլ և քան զկարծիս մտաց մարդկան և հրեշտակաց: Ոչ ձեռնայ ի տեսիլ տարրեղէն, և ոչ անկանի ընդ տեսչամբ ական. և ոչ միայն ձեռին շղննի, այլ և ոչ

5 ընդ միտս ուրուք հարկանի, ոչ միայն ընդ մարմնականացս, այլ և ընդ անմարմին հրեշտակացն. բայց եթէ ինքն կամի, իւրոց արժանաւորացն մտաց իմանի, այլ ոչ աշաց տեսանի. և մտաց՝ ոչ երկրաւորացս, այլ որ յԱստուած են հաւատացեալ ճշմարտի:

«Եւ անուն նորա Արարիչ երկնի և երկրի. իսկ յառաջ քան զերկին և զերկիր, որպէս ինքնագոյ՝ ինքնանուն է: Ինքն անժամանակ է, իսկ արարածոցս յորժամ կամեցաւ՝ սկիզբն արար լինելոյ, ոչ յընչ՝ այլ յոչընչէ. զի ինչ՝ նա միայն է, և այլս ամենայն ի նմա՝ է ընչացաւ: Ոչ եթէ իբրև յետոյ իմացաւ և արար, այլ մինչ չև արարեալ էր նորա՝ ի կանուխ գիտութեանն իւրում տեսանէր զարարածըս. որպէս և այժմ մինչ չև է գործեալ մարդոյ բարի ինչ կամ չար: Աստուծոյ յայտնի են գործք մարդկան: Սոյնպէս և յայնժամ մինչ չև էր արարեալ, ոչ խառն ի խառն ինչ ճանաչէր զանեղսն, այլ կարգեալ և յարմարեալ կային առաջի նորա իւրաքանչիւր մասանայն տեսակքն. իսկ մարդկան և հրեշտակաց՝ և տեսակքն և որ

20 տեսակին լինելոց էին:

«Եւ քանզի արարող զօրութիւն է, ոչ կարէր խափանել զնորա բարեբարութիւնն մեր շարութիւնս. որպէս և Եղև իսկ, և ունիմք զա-

2 ԲԳԳԵԸԺԼԿՆԿՆՏՑ և ոչ Ա ոչ Վի և ոչ Ի զերկին 2 իրիցագոյն ԲԳ շիբ և Բ շիբ մտաց 3 Գ զհրեշտակաց 3—4 Բ անգանի 4 ԲԳ ական ոչ ձեռաց զննի այլ S² ի ձեռաց 4 զննի վիս զննի ԲԳ ի միտս 5 ԵԸԺԼԿՆՏՑ շիբ ընդ (մարմնականացս): Ը արկանի ԳԵԼՏՏՑ մարմնականաց ԲԳԸԼ մարմնաւորս Գ մարմնաւորացս ԸԺԵ ի մարմնականաց 4 մարմնականացն այլ և ոչ 5—6 ԱԲԳԸԼԺԿՆՏՑ այլ և ոչ ընդ Ի այլն ոչ անմարմին 6 ԳԵԸԺԼԿՆՏՑ հրեշտակաց Ի շիբ եթէ Թ շիբ կամի 6—7 ԳԵԼԿ արժանաւորաց 7 ԲԳՏՑ շիբ մտաց Թ մտացն Բ այլն Գ այլ և ոչ աշաց Զ շիբ ոչ Գ ոչ մտաց 7—8 ԲԳ ոչ երկրաւորաց, այլ որ յաստուածն 8 ԳԵԸԺԼԿՆՏՑ երկրաւորաց Գ այլն 9 ԳԵԼԿՆ անուն է ԸԵ անուն էր ԺՎ¹⁸⁵² անուն է նորա 9—10 ԲԳ շիբ իսկ յառաջ քան զերկին և զերկիր Ի առաջ ԳԵԸԺԼԿՆՏՑ ինքնագոյ է, նոյնպէս և ինքնանուն է նոյնպէս և ինքնանուն է և նոյնպէս և ինքնագոյ է՝ նոյնպէս և ինքնագոյ է՝ նոյնպէս և ինքն անանուն է Ծ ինքն անանուն է ԼՂ որպէս ինքն անգոյ է, նոյնպէս և ինքնանուն է Գ ժամանակ է վիս անժամանակ է S² ինքնաժամանակ է 11 ԲԳՏՑ զարարածն ԲԳՏՑ լինել 11—12 ԳԵԸԺԼԿ լինել է ոչ ինչ է 12 ԵԸԺԼԿՆՏՑՑ այլքս Թ շիբ ամենայն Ի ինժանէացաւ(1) 13 Վ¹⁸⁵² ոչ իբրև եթէ ԲԳՏՑ շիբ իբրև ԵԸԺԼԿՆՏՑ յետո իբրև Ի մինչ մինչ չև 13—14 S² մինչ չև էին արարեալ ԲԳ մինչ չև էին արարեալ, կանխագիտութեամբ իւրով տեսանէր

և ո՛չ թև գտնվում է որևէ ժամանակի մեջ, այլ ժամանակները նրանից են գոյացել. և ո՛չ միայն ավելի հին է, քան երկինքը, այլև քան կարող են մտածել ու կարծել մարդիկ ու հրեշտակները: Տարրեղեն կերպարանք չի բնորոշում և աշքի տեսողութեան շի ենթամրկվում. և ո՛չ միայն ձեռքով չի կարելի գննել, այլև ոչ ոքի մտքի տակ անգամ չի ընկնում, ո՛չ միայն մարմնավորներին, այլև անմարմին հրեշտակներին. բայց եթե ինքը կամենում է, ճանաչվում է իր արժանավորներին [Վավատացյալներին] մտքով, բայց աչքերին չի երևում, և այն էլ՝ ո՛չ թև երկրավորներին մտքով (է ճանաչվում), այլ նրանց, ովքեր ճշմարտութեամբ հավատացել են աստծուն:

«Եվ նրա անունն է երկնքի ու երկրի արարիչ. իսկ երկնքից ու երկրից առաջ, որպես ինքնագո՝ ինքնանուն է: Ինքն անժամանակ է, իսկ արարածներին երբ կամեցավ՝ լինելու սկիզբ դրեց ո՛չ թե ընչից, այլ ղչնչից. որովհետև ինչը միայն նա է, և մնացած ամեն բան նրանից ընչացավ: Ո՛չ թե իբր հետո իմացավ և ստեղծեց, այլ դեռևս չստեղծած՝ իր կանխագիտութեամբ տեսնում էր արարածներին. ինչպես և այժմ նախքան մարդու բարի կամ չար բան գործելը՝ աստծուն հայտնի են մարդկանց գործերը: Այսպես էլ այն ժամանակ, երբ դեռ չէր ստեղծել, ո՛չ թե խառնխուռն էր ճանաչում դեռ չստեղծվածներին, այլ յուրաքանչյուր մասերի տեսակները նրա առաջ կային կարգավորված և հարմարեցված. իսկ մարդկանց և հրեշտակների [վերաբերմամբ]՝ թե՛ տեսակները և թե՛ այն ամենը, ինչ որ լինելու էին տեսակի մեջ:

«Եվ որովհետև ստեղծող զօրութուն է, մեր շարութունը չէր կարող արգելք լինել նրա բարեբարութեանը. ինչպես որ հենց եղավ էլ, և

զարարածս (Գ նորա արարեալ) 14 էՎ¹⁸⁵² գիտութեան ժ իմում վիս իւրում 15 ԱԳԸԸԺ էր վիս է Գ շիբ է 15—16 ԱԶ մինչև էր գործել ԲԳ մինչ չև մարդոյն ինչ գործեալ բարի կամ չար, յաստուծոյ V մինչ չև էր գործեալ S² մարդոյն գործեալ Ի յաստուծոյ 16 ԱԸԸՑ գործք A է անգործք ԸԸԹԻ են գործք (է Եկառ զարժած 1 անգործք) ԲԳ շիբ գործք մարդկան S¹ անգործք մարդոյն S² անգործք մարդոյն ԳԵԸԺԺԼԿՆՏՑ մարդոյն Ի արժամ 17 ԲՏՎ¹⁸⁵² մինչ չև էր արարեալ ԳԵԸԺԼԿ մինչ չև էր արարեալ զանեղսն շիբ ոչ խառն և խառն ինչ ճանաչէր Գ մինչ չև էր արարեալ, ոչ խառն A շիբ արարեալ 17—18 ԿՂ մինչ չև էր արարեալ զանեղսն, այլ կարգեալ ԲԳՏՑ շիբ ինչ Գ զեղիալսն վիս զանեղսն ՃՑ արարեալ զանեղսն է արմարեալ Խ գոյին 18 Ը յիւրաքանչիւր 19 ԱԳԸԹՏՑՎ¹⁸⁵² տեսակքն A տեսակք Բ մասանց տեսակքն Իսկ մարդկան և հրեշտակաց տեսակքն Գ և հրեշտակացն ԳԵԸԺԼԿ շիբ և (տեսակքն) ԱԶ էՑ որ և վիս և որ 19—20 Ի շիբ որ V որ և ի տեսակքն Գ լինելոցք 21 ԲԳ շիբ և S¹ զօրութեան S¹ շիբ է ԳԵԸԺԼԿ կարէ 21—22 է ոչ կարէ խարանն զնորա բարեբարութիւն ԲՏՑ բարութիւնն Ի բարեբարութիւն 22 ԱԸԸԹԻ և որպէս Գ եղև իսկ ԱԳԸԹ ՚V և որ ունիմք զաստուծոյ

ատար զաչն արարիչ: Չեոք որ գերկինս և գերկիր հաստատեցին, նոյն և տախտակս քարեղէնս փորագրեցին և նստն մեզ զպրութիւն, որ ունի զօրէնս խաղաղականս և փրկականս. զի գիտացուք զմի Աստուած արարիչ երեւելեաց և աներևութից. ոչ ալ և այլ, իբր թէ ոմն բարի և ոմն չար, այլ մի և նոյն համակ բարի:

5 «Բայց եթէ թուիցի քեզ չար ինչ գոյ յարարածս Աստուծոյ, ասա համարձակ, զի թերևս ուսցիս զճշմարիտն բարի: Զդևս չար ասացեր. գոն և դևք բարի, գոր և դուք և մեք հրեշտակս անուանեմք. եթէ կամին՝ և դևք բարի լինին, և եթէ կամին՝ և հրեշտակք չար լինին: Այդ և ի մարդէի երևի, և առաւել ի միոյ հօր որդիս. է որ հնազանդ և հպատակ է հօրն, և է որ չարագոյն քան զսատանայ: նա և ինքն իսկ մարդն առանձին յերկուս բաժանեալ տեսանի, երբեմն չար և երբեմն բարի. և որ բարին էր՝ նոյն և չարացաւ, զէպ եղև, զի դարձեալ անգրէն ի բարին շրջեցաւ, և բնութիւն մի է:

15 «Բայց այն որ ասեսն, եթէ վասն թողոյ միոյ մահ արար Աստուած, վատթարագոյն է պատառ մի մագաղաթ քան զթուղ. ապա եթէ քան թագաւորին նկարի ի նմա, ո պատառէ դնա, մահու ընդունի զպատուհաս: Իսկ արդ չար արժա՞ն է ասել թագաւորին, քաւ, ես ոչ ասեմ, այլ խրատ ի գործ արկեալ զայլս ուսուցանեմ: Յա՛յնժամ էր Աստուած նախանձոտ, թէ չէր պատուիրեալ շուտել ի ծառոյ անտի. ապա եթէ յառաջագոյն զգուշացաւ, զգութ բնական սիրոյն իրոյ յայտնեաց ի նմա: Իսկ արհամարհելով մարդ՝ ընկալաւ զպատիժ մահուան:

«Բայց այն զոր ասացեր՝ եթէ Աստուած ի կնոջէ ծնաւ, յայդմ

1 ԱՋԷԹԻ զաչն արարչին ԳեժիեԿԶՃՏՏՏՎ¹⁸⁵² նոյնք Բ շի՛ և 2 ԲԳՏՑ զտախտակս 2—3 Դ զպրութիւնս ԵԸԺԻԼՉ զպրութիւնս 2 որ ուներ Բ զօրէնսգրութիւն Ե՞ զօրէնսգրութիւնս Դ զօրէնս զպրութեան 3 Ի շի՛ և փրկականս ԲԴ գիտեմք փխ գիտացուք 4 Դ շի՛ արարիչ Թ յաներևութից 5 ԲԳԴԵԸԼԼԵԺ իբրև թէ ԵԳԺԼԵԿԶՃՏ և համակ 6 ԳԸԺԺԵԿԶ թէ Ը թուեցի 2 թուիցէ ճ՞ Ե՛՛ Ե՛՛ Լ յաստուծոյ 7 ԲԵԺԼԵՏՑՑ զճշմարիտ բարին Դ զճշմարտութիւն փխ զճշմարիտն բարի ճ՞ բարիք ԳԿ չարս 8 Բ շի՛ և (դուք) 9 ԳԵԸԺԼԵԿԶՏ: թէ Զ բարին ԱԲԳԴՁԹԻԿ չարք ԵԺԼՉ շի՛ և Եթէ կամին՝ և հրեշտակք չար լինին Բ շի՛ և (Եթէ) Ըն շի՛ և Եթէ կամին 10 է շի՛ ի վ: ¹⁸⁵² այլ փխ այդ Բ ի մարդկանէ առաւել Դ արդ և ի մարդկանէ երևին ժև երևին Տ՞ ի մարդկան իրևի ԼԵԿ մարդիկք Մ մարդիկ երևին Դ շի՛ և Դ առաւել ի միում ԵՁՏՑ Կրևին 12 ԲՏՑ շի՛ իսկ ԳՏՑ շի՛ ինքն Դ նաև ինքն մարդ ԵԸԺԼԵԺ նաև մարդն իսկ առանձինն Վ մարդիկն առանձին ԸԴՎ¹⁸⁵² տեսնիքն 14 ԲԴ շի՛ գի ԳԺ բարի փխ ի բարին ԱԲԵԻ ի բարի շրջեցաւ Դ յայլ բարս շրջեցաւ ԳԸԺԼԵԿԶՏ բնութիւն 15 ԱՋԹ

դատաւոր ունենք արարիչ աչը: Այն ձեռքը, որ երկինքն ու երկիրը հաստատեց, նույնը և քարեղէն տախտակների վրա փորագրեց և դպրութիւն տվեց մեզ, որը պարունակում է խաղաղական և փրկարար օրենքներ, որպեսզի ճանաչենք երևելի և աներևութ [արարածների] արարիչ մի ասածուն. ո՛չ այլ և այլ, իբր թե մեկը բարի և մյուսը՝ չար, այլ միևնույնը համակ բարի:

«Բայց եթե քեզ թվա, թե աստու ստեղծածների մեջ չար բան կա, ասա՛ համարձակ, որպեսզի թերևս ճշմարիտ բարին սովորես: Ասացիր, թե դևերը չար են. կան և բարի դևեր, որոնց թե՛ դուք և թե՛ մենք հրեշտակ ենք անվանում. Եթե կամենան՝ դևերն էլ բարի կլինեն, և եթե կամենան՝ հրեշտակներն էլ չար կլինեն: Այս բանը մարդկանց մեջ էլ է լինում, և ավելի միևնույն հոր որդիների մեջ. կա, որ հնազանդ ու հպատակ է հօրը, և կա՛, որ սատանայից էլ ավելի վատ է: նույնիսկ ինքը մարդն էլ առանձին՝ երկուսի բաժանված է ելևում, երբեմն չար և երբեմն բարի. նա, որ բարի էր, նույնը չարացաւ, պատահեց, որ կրկին դեպի բարին շրջվեց, բայց բնությունը մեկ է:

«Իսկ այն, որ ասում ես, թե մեկ թուղի համար աստված մահ ըստեղծեց, մի կտոր մագաղաթը ավելի աննշան քան է, քան թուղը, բայց եթե թագավորի խոսքը գրվում է նրա վրա, ով այն պատռում է, մահվան պատիժ է ստանում: Արդ, կարելի՞ է չար ասել թագավորի մասին. ամենեկին, ես չեմ ասում, այլ որպես խրատ գործածելով՝ ուրիշներին սովորեցնում եմ: Աստված այն ժամանակ նախանձոտ կլիներ, եթե պատվիրած շի՛ներ այն ծառից շուտել. իսկ եթե առաջուց զգուշացրեց, իր բնական սերն ու գութը ցույց տվեց նրա վերաբերմամբ: Իսկ մարդն արհամարհելով [այն]՝ մահվան պատիժ ընդունեց:

«Բայց այն, որ ասացիր, թե աստված կնոջից ծնվեց, դրանից քեզ

ասեն փխ ասեսն ԲԴ ասէք է ասես Ի ասեն ԳԴԵԺԿԶ թէ 17 Դ թէ ճ՞ նկարագրի փխ նկարի ԵԸԺԼԵԿՏՑՑ ով փխ ո 17—18 ԲԴ նկարի ի վերս նորս որ պատուանցն նա Տահու պատուհաս քեկալաւ ԱՋԷԹԻՎ զպատուհասն ԵԸԺԼԵԿՏՑՑ մահու պատուհաս ընդունի 18 ԳԵժԼԵ էր փխ է 18—19 Կ քաւ լիցի, և ես 19 ԲԴ զայս փխ զայս Ա և զայս ԱԳԵՁԸԸԹԺԵԿԶՎՄՃՑ ուսուցանէ 20 Բ աստուած էր ե ուտել (1) 21—22 Դ անդի ԳԵԼԿԵ թէ ԵԸԺԼԵԿՏՑՑ զգուշացոյց, զբնական գութ սիրոյն իրոյ 2Ց ԳԵԺԸԼԵԿԶՏՑՑ նմա ԲԴ մարդոյն ԳԿճ՞ մարդն Ը շի՛ իսկ արհամարհելով մարդ 22—23 ԵԺԼԵԿՏՑՑ իսկ մարդն արհամարհելով՝ ընկալաւ զպատիժ մահուան (Տ՞ մահուն) Ա զըպատիժս մահուն 23 ԲԴ զպատիժ պատուհասին 24 ԱՋԹԻ այնմ ԲԸԵՏՑ շի՛ այն Կ գի փխ զոր ԳԴԵԸԺԿԶ թէ ԲԴ յայդմանէ Ի շի՛ յայդմ:

չէր արժան քեզ խորշել և փախչել. զի ահաւասիկ Արշմն և Որմիզդ
ի հօրէ ծնան և ոչ ի մօրէ. որում եթէ քաջ միտ դնես, և ոչ դու
յանձն առնուս: Եւ մնաւ ևս այլ ծաղրագոյն քան զայդ, Միհր աս-

5 «Այդ սակաւիկ մի եթէ ի բաց թողացուցանէիր զփրոսմն տէրու-
թեանդ, և ընկերաբար գայիր ի պայքար, գիտեմ զի իբրև այլովդ
ամենայնիւ յոյժ իմաստուն ես, և վասն ծննդեան Տեառն մերոյ ի
սուրբ Կուսէն՝ ոչ աւելաբանութիւն համարէիր, այլ առաւել քան
10 զարարչութիւնն յոչընչէ զաշխարհս մեծագոյն զվերջին փրկութիւնն
իմանայիր, ազատութեան մարդոյն զյանցաւորութիւնն զնէիր, և
բարեբարութեանն Աստուծոյ՝ զազատութիւնն ի ծառայութենէ:

«Քանզի յորժամ լսել եթէ յոչընչէ արար Աստուած զամենայն
աշխարհս բանիւ ծնունդ իմաստիւր զարարածս: Իսկ քանզի Աս-
տուած, որ զայս մեծ մարմին առանց շարշարանաց ծնաւ, ապաքէն
15 իբրև զհայր գութ ունի ընդ սմա: Զի որ ինքն անապական է, և զա-
րարածս առանց ապականութեան ծնաւ. իսկ սա կամօք գլորեալ
ապականեցաւ, և անձամբ ևս ոչ կարէր կանգնել կալ ի վերայ ո-
տից: Վասն զի էր ի հողոյ, անձամբ անձին արարեալ՝ անդրէն ի
նոյն բնութիւն դարձաւ. և իբրև ոչ եթէ յօտար գորութենէ շարի ինչ

20 ընկալաւ ուրուք զպատիժս պատուհասին, այլ ի յիւրմէ հեղգութեն-
էն չլսել բարեբար պատուիրանին, խրատեցաւ ծառայական մասնն
մահուամբն, զոր կրեաց յանձն իւր:

1 ԵԼԺԼԽԶՏՉ շէր քեզ արժան ԲԴ շիք քեզ ԱԶԷԹԻՎ Խորշել փխ Խորշել ԲԴ շիք զի
ԲԴ ահաւասիկ Արշմն և Որմիզդն ԳԵԼԺԼԽԶՏՉՏՉ շիք ահաւասիկ Կ Արհն Թ Որմիզդն
(յուսանցում՝ հարազատ) 2 ԲԳԵԼԺԼԽ Թէ ԲԴ շիք ոչ Եւ 3 Բ շիք այլ
ԱԲԳԴԵԼԺԹԺԼԽԶՏՉՏՉՎ1852 ծաղրագոյն ԸԱ ծանրագոյն Խ ծանրագոյն ԳԵԼԺԼԽ Միհր
4 ԳԵԼԺԼԽԶՏՉՏՉՏՉ ծնանի ՏՅԱՎ1852 և այլք ծնաւ: 5 ԲԴ առ սակաւ մի Թէ ԳԵԼԽԶ
Թէ ԳԿ շիք եթէ ի շիք ի բաց ԲԴ ըստ բուն փխ զփրոսմն 6 2 կայիր փխ գայիր Բ
պայքար (յուսանցում՝ հակաճառ) Բ որպէս փխ զի իբրև և այլովք 7 ԲԳԵ ծննդեանն
ԲԴ շիք մերոյ 8 2 առաւելաբանութիւն 9 Խ զարարչագործութիւնն Եէ զարարչու-
թիւն Դ յոչընչէն Թ յոչնչ ԳԿ զաշխարհ 2 աշխարհս ԳԵԼԺԼԽԶՏՉՏՉ մեծագոյն փրկութիւն
զվերջինն ԱԶԷԹԻԿՏՉՏՉ փրկութիւնն Բ փրկութիւնս 10 ԲԴ զազատութիւն մարդոյն
ԵԼԺԼԽՏՉՏՉ ազատութիւն մարդոյն է զյանցաւորութիւն Մ յանցաւորութիւնն ՏՉՏՉ ի յան-
ցաւորութեան աստուծոյ 11 Ե բարեբարութեանն Եէ զազատութիւն ԸԽ զազատութեանն
ի ծառայութիւն ԲԴ ծառայութեանն 12 ԵԼԺԼԽ Թէ Ե՞ շիք աստուած զամենայն ԲԳԴԵԼ
ԺԼԽԶՏՉՏՉ շիք զամենայն 13 ԲԳԵԼԺԹԺԼԽԶ զաշխարհս ԳԿ գաշխարհ Թ զաշխարհս
ամենայն ԲԴ բանիւ զարարածս իմաստիւր ծնունդ Գ բան փխ բանզի Դ շիք քանզի
13-14 Բ իսկ աստուած որ զաշխարհս մեծամարմին 14 ԵԺԼԶ մեծ մարմին աշ-

վայել շէր խորշել և փախչել. որովհետև ահաւասիկ Արշմնը և Որմիզ-
դը հորից են ծնվել և ոչ թե մորից, որի մասին եթե լավ մտածես, դու
էլ չես ընդունի: Եվ մի այլ դրանից էլ ավելի ծաղրելի բան, Միհր աստ-
վածը կնոջից է ծնվում, եթե [Եներելի է, որ] մեկն իր ծնողի հետ պառ-
կի:

«Բայց եթե մի քիչ քեզնից հեռացնէիր իշխանական գոռոզությունդ,
և գայիր ընկերաբար պայքարելու, գիտեմ, որ ինչպես ուրիշ ամեն բա-
նով շատ իմաստուն ես, մեր տիրոջ սուրբ կույսից ծնվելն էլ ավելորդա-
բանություն չէիր համարի, այլ աշխարհս ոչնչից ստեղծելուց ավելի մե-
ծագունը կհամարեիր վերջին փրկությունը, հանցավորությունը կվե-
րագրեիր մարդու ազատությանը, իսկ ծառայությունից ազատվելը՝ աստ-
ծու բարեբարությանը:

«Որովհետև երբ լսում ես, թե աստված այս ամբողջ աշխարհը ո-
չընչից ստեղծեց, այնպես պետք է հասկանաս, որ արարածները նրա
խոսքով ծնվեցին: Իսկ աստված, որ այս մեծ մարմինն առանց շարշա-
րանքի ծնեց, իհարկե, լբրև հայր գութ ունի սրա վրա: Որովհետև քա-
նի որ ինքն անապական է, արարածներին էլ առանց ապականության
ծնեց. իսկ սա իր կամքով գլորվելով ապականվեց, և ինքն իրեն այլևս
չէր կարող ոտքերի վրա հաստատուն կանգնել: Որովհետև հողից էր
[ստեղծված], ինքն իրեն վնասելով՝ նորից նույն բնությանը դարձավ,
և քանի որ ոչ թե ուրիշ որևէ շար գորությունից ընդունեց պատիժն ու
պատուհասը, այլ իր անհոգությունից, որ չլսեց բարեբար պատվիրանը,
[Երա] ծառայական մասը պատժվեց մահով, որ կրեց իր անձի մեջ:

Խորհս Թ մեծ մարմինս ԸԽ զայս մեծ մարմին աշխարհս և զայս ՏՉՏՉ մեծամարմին աշ-
խարհս 15 ԳԿ ապա փխ իբրև Դ հայրն փխ զհայր ԵԼԺԼԽԶՏՉՏՉՏՉ որպէս զհայր է
յուսանցում Ետտ ավիլացում է՝ գթութիւն 14-15 Բ ապաքէն ապա և հայրն գութ
ունի ընդ սմա Գ. անապատականն ԵԼԺԼԽԶՏՉՏՉՏՉ որպէս փխ որ 15-16 ԵԼԺԼԽԶՏՉ
շիք զարարածս Կ ծնաւ բանիւ ԲԴ գլորեցաւ Բ գլորեալ(1) 17 ԱԶԷԹ շիք և ԲԴ ա-
պականեալ անձամբ և ոչ ես Թ շիք և անձամբ և ոչ ես Թ կուրգնել 2 կանգնել և կալ ԸԽ
շիք կալ 17-18 ԲԳԵԼԺԼԽԶՏՉՏՉՏՉ յոտից վերա, 18 Մ ի հողոյ և հողոյ(1)
ԱԳԵԼԺԼԺԼԽԶՏՉՏՉ և անձամբ ԱԷԹԻ անդէն 19 ԱԶԷԹ բնակութիւն ԲԴ շիք բնու-
թիւն ԲԳԴԵԼԺԼԽԶՏՉ շիք և (իբրև) ԸԺ ԼԽՏՉՏՉ իբր ոչ եթէ ի օտար ԲԴ յօտարութենէ
փխ յօտար գորութենէ 19-20 Դ շար ինչ ունեք ընկալաւ զպատիժ 20 ԱԳԵԼԺԼԺ
ԺԼԽԶՏՉՏՉՏՉ ուրուք ընկալաւ ԳԵԼԺԼԽԶՏՉ զպատիժ Բ շար ինչ յումեքէ: զպատիժս ԶԸԼԽՎ
շար ինչ ԱԳԵԼԽ շիք ի 21 ԵԼԺԼԽՏՉ չլսեց Դ բարեբարին ԵԼԺԼԽԶ բարեբարի
ԶԸԺԼԽԶՏՉՏՉՏՉ մահուամբն Թ յառաքեցաւ փխ խրատեցաւ ԲԳԴԵՏՉ մահու
22 ԱԲԳԴԵ
ԶԸԺԼԽԶՏՉՏՉՏՉՏՉ մահուամբն Ա մահուամբ Բ անձն:

«Արդ եթէ գմահ շար արտուածն արար, զի՞նչ գոյացութիւն երկի մահու ի միջի. և ո՛չ ինչ: Բայց զբարի Աստուծոյ զարարածն խանգարեաց: Եթէ այդ այդպէս է, նմա և բարի իսկ ասել ոչ մարթի, այլ կիսագործ ապականացու: Եւ որոյ աստուծոյ արարածքն 5 ապականելիք են և եղծանելիք՝ նմա անեղծ Աստուած շարթի ասել: Տի՛ օն անդր թողէք զյիմարութեան զբարբանջմունսդ:

«Միոյ աշխարհի երկու դեհապետք ոչ լինի, և ոչ միոյ արարածոյ երկու աստուածք: Եթէ ժպրհեսցին և լինիցին երկու թագաւորք միոյ աշխարհի, աշխարհն եղծանի և թագաւորութիւնքն խանգարին: 10

«Աշխարհս նիւթեղէն է, և նիւթքս որիչ որիչ են և ընդ միմեանքս հակառակ. մի է արարիչ հակառակորդացս, որ ատէ զսոսա ի սիրելութիւն հաւանութեամբ. որպէս մալեալ կակղէ զշերմութիւն հրոյն՝ օդոյս հովութեամբ, է զապառումն բրտութիւն օդոյն՝ հրոյն եռանդամբ. սոյնպէս և զմանրամաղ փոշիացեալ հոգս՝ ջրոյն խոնաւութեամբ զանգանէ, իսկ զ՛ի վայր ծորելի բնութիւն ջրոյն՝ սալալատակ տրամացեալ հողոյն կափմամբ: 15

«Զի եթէ միաբանէին տարերքս, զուցէ ոք ի կարճամտաց և Աստուած անապական զսոսա կարծէր, և թողեալ զարարիչն՝ արարածոցս զերկրպագութիւն մատուցանէր. վասն այնորիկ, որ արար զսա՝ զգուշացու յառուչագոյն, զի հայեցեալ մարդիկ ի յանդիմա-

1 Դ շար արար աստուած 2 ստացուածն փխ աստուածն 1—2 Գեղժիկեղձ՝ ԵՄՍՂ զի՞նչ է գոյացութիւն մահու երկի ի միջի (ԸԼԽԿԶ ավելացեալսմ են՝ «և ոչինչ») ԲԳ մահու երկի 2 ԵԼԺԼԽԶՏՂ Բայց զի զբարոյն և շի՛ աստուծոյ ԲԳ արարածս ԳեղժիկեՍՂ զարարածն 4 արարուածն 3 ԱԳ խանկարեաց ԳԺԿ թէ ԳԵԿ շի՛ այդ ԵԼԼԽԶՏՂ թէ այդպէս է ժ թէ փխ եթէ այդ ԲԳ նմա և ոչ բարի ասել մարթի 3—4 Գեղժիկեղձ՝ ԵՄՍՂ ոչ մարթի ասել 4 ԲԳ և ապականացու Թ և որ փխ որոյ ճ՞ որոց 5 ԲԳԵԼԺԼԽԿԶ ճ՞ՍՂ շի՛ ապականելիք են և ԲԳԵԼԺԿ եղծանելիք են Դ արարածքն եղծանելիք են: և անեղծ 6 ԲԳՏՂ շի՛ տի՛ ԳԵԺԽ տի՛ր է ի բաց թողէք 4 տիր ան անդր ի բաց թողէք ԱԶԺԹի զբարբանջմունսդ ԲԳՏՂ բարբանջմունս ԳԿԽ բարբանջմունս ԵԼԺԼ բարբանջմունս ՏՂ ՎՂՍՂ զբարբանջմունսդ 7 ԲԳ մի փխ միոյ ԱԶԼԻ զահպետք ԳԿԿՍՂՏՂ զհհպետք ԵԼԺԼ զհհպետք (յուսանցեալ՝ զխաւորք) 2 թեհպետք (յուսանցեալ՝ զխաւորք) Թ զահպետք (յուսանցեալ՝ թագաւոր) V զահպետք Գ զհհպետք ոչ կարեն լինել Թ լինել են մի փխ միոյ 2 միոյ միոյ 7—8 ԱԲԳՏՂՎՂՍՂ արարածոց 8 ԲԳԼ և եթէ 3—9 ԱԶԼԹ թագաւորութիւնն Թ մի աշխարհի երկու թագաւորք Դ ժպրհեսցին և լինին միոյ աշխարհի երկու թագաւորք Թ ժպրհեսցի ԳԵԼԺԼԽԿԶՏՂ լինին ԳԵԼԺ աների (Ե օերի) փխ եղծանի 9 Թ աշխարհ 9—10 ԱԲԷՎ խանկարին ԳԵԼԺ եղծանին փխ խանգարին ԼԽԿԶՏՂՏՂ

«Արդ՝ եթե մահը շար աստվածն ստեղծեց, մեջտեղը մահվան ի՞նչ գոյացութիւնն է երևում. ոչինչ— Բայց բարի աստուած արարածներին փշացրեց— Եթե այդ այդպես է՝ նրան չի կարելի բարի էլ ասել, այլ կիսագործ ապականացու: Եվ ո՛ր աստուած արարածները ապականվող են և փշացող, նրան չի կարելի անեղծ աստված ասել. թողե՛ք, ուրեմն, այդ հիմար բարբաջանքները:

«Մի աշխարհը երկու իշխող չի ունենա, ո՛չ էլ մի արարածը՝ երկու աստված: Եթե մի աշխարհին հանդգնեն իշխել երկու թագավորներ, աշխարհը կփշանա և թագավորութիւնները կոչնչանան:

«Այս աշխարհը նյութեղեն է, և նյութելը ջոկ-ջոկ են և միմյանց հակառակ: Այս հակառակորդների արարիչը մեկ է, որ համաձայնեցնելով սրանք՝ սիրել է տալիս միմյանց. ինչպէս որ [ստեղծողը] կրակի ջերմութիւնը ճզմելով՝ մեղմացնում է օդի հովութեամբ, և օդի կարծր բրտութիւնը՝ կրակի ուժով, այնպէս էլ մանրամաղ փոշիացած հողը զանգում է ջրի խոնավութեամբ, իսկ ջրի վայր թափվող բնութիւնը սալահատակի նման ամրացնում է հողի խառնուրդով:

«Որովհետեւ եթե այս տարրերը միաբանվեին, գուցե կարճամիտներից մեկը անապական աստված էլ կարծեր սրանց, և արարչին թողնելով՝ այս արարածներին երկրպագութիւն մատուցաներ. այդ պատճառով էլ՝ ով որ սրան ստեղծեց, առաջուց զգուշացավ, որպեսզի մարդիկ

աշխարհն աների և թագաւորութիւնքն եղծանին 11 ԳԵԼԺԼԽԿԶՏՂ աշխարհ ԲԳ և նիւթն Լ նիւթս և նիւթք ԲԳ շի՛ են 11—12 ԱԶԺԹՏՂՎՂՍՂ ընդ միմեանց Թ և հակառակ ընդ միմեանց ԸԺԼԽԶՏՂՏՂ և հակառակ ընդդէմ միմեանց (ՏՂ հակառակք) Կ և ընդդէմ միմեանց հակառակ ԳՃ՞ ընդդէմ միմեանց 12 ԲԳ և մԿ է Թ հակառակորդացի: զնոսա 13 ԵԼԺԼԽԶՏՂ ի լինելութիւն փխ ի սիրելութիւն ԲԵ հաւանութեան Բ կակղեալ Կ մոլեալ կակղեալ 14 ԱԶԺԻՎՏՂ շի՛ հրոյն ԱԹԻԼԽՏՂ հաւանութեամբ ԲԳԵԼԺԿԶՏՂ հրոյ օդոյն հաւանութեամբ Դ հրոյ տալ օդոյն հաւանութեամբ ԶԺՃՂՏՂՎՂՍՂՎՂՍՂ հաւանութեամբ ԾՏՂ զապառում ԸԼԽ զապառումն ԳԿԵԼԺԼԽԿԶՏՂՎՂՍՂ լրտութեան 14—15 ԱՏՂ պնդութեան հրոյն եռանդամբ ԶԻ պնդութեան է պնդութեամբ (յուսանցեալ՝ օդոյն) ԱԻ շի՛ օդոյն 15 ԱԲԳԶԺԺԿՏՂՎՂՍՂ մանրամաղ է մանրամաղ Դ շի՛ փոշիացեալ և և փոշիացեալ 16 ԱՏՂՎՂՍՂՎՂՍՂ զանգանի 15—16 Թ խոնա ութեան զանգէ Դ խոնաութեամբն զանգէ և կանաւութեամբ(1) փխ խոնաւութեամբ ԶԺԹԻ զանկանի ԱԻՎ ծորեալի ԲԳ իսկ զի ի վայր ծորեալ բնութիւնն ի ջրոյն ԸԽ ջրին 17 ԱԳԵԶԺԺԿԵԼԺԼԽԿԶ ճ՞ՍՂՏՂՎՂՍՂՎՂՍՂ արամացեալ (է արամացեալ) Ա արամացեալ ԲԳ արամացեալ հողմոյն 19 ճ՞ շի՛ աստուած Դ անական փխ անապական ԲԳ զսա Լ զգոսա Ծ զնոսա Բ շի՛ և (թողեալ) 19—20 ԲԳԳԵԼԺԺԽԿԶՏՂՎՂՍՂ արարածոցս Լ արարածոց ԱԶԺԹԻԱ արարածոյս 20 ԳԵԼԺԼԽՏՂ երկրպագութիւն 20—21 Թ որ արար զնոսա 21 ԿԼՏՂՍՂ զնոսա ԲԳ զյանգիմանութիւն:

նութիւն ապականացու տարերցս՝ անապական միայն ղկառավար սորա իմաստցին, զմի և ոչ զերկուս. զնոյն արարիչ շորեքին նիւթոցս, յորմէ ա՛հնայնքս ծննդագործին հրամանաւ արարողին իւրեանց:

5 «Եւ շրջագայութեամբ շորիւք յեղանակօք կատարեալ գործեն զտարևոր սպասաւորութիւնն. և շորեքեան հային կամաց ակնարկելոյ արարչին իւրեանց, և անդգայութեամբ լծեալ են ի գործ հարկաւորութեան, չսփշտակելով զկարգ պատուոյն ի միմեանց:

10 «Եւ ահա պարզաբար ասացեալ դիւրատար լուսաւորութիւն յահանջս ամենեցուն:

«Զի այն որ հուրն է, գոյացութեամբ և զորութեամբ խառնեալ է յերիս ևս մասունս՝ իբրև գտանի շեքմութիւնն յուլնագոյն ի քարինս և յերկաթս, և սակաւագոյն ի յօդ և ի ջուր, և ինքն առանձին ուրեք ոչ սրկի: Իսկ ջրոյ բնութիւն գոյ առանձինն, գոյ և ի խառնուածսն երից ևս մասանց, յուլնագոյն ի հողարոյսս և սակաւագոյն ի յօդ և ի յուր: Իսկ օդն թափանցանց է ընդ հուրն և ընդ ջուրն, և ի ձեռն շրոյն ընդ կերակուրս աճեցականս:

15 «Եւ այսպէս խառնեալ են տարերքս այս, և գոյացեալ իբրև զմի մարմին, և ոչ կորուսեալ զիւրաքանչիւր բնութիւնս, և ոչ եր-

1 ԱԳԻԿԸՑ՝ ապականութեան ԱՔԴԻԵԼԹԺԻԽԼՏՆՑ՝ տարերցս Ա տարերացս ԶԷԹԽ ապականութիւն փխ անապական ԳԿ ղկառավարն ԵԼԺԽԼՏՃ միայն տնայտլիւն ղկառավարն սոցա Ի երկուս 2—3 ԳԵԼԺԽԼԷ և ղնոյն ԲԴ շորից նիւթոցս ԼՏՇ շորեքին նիւթոցս ԳԵԼԺԽԿԿՆՎ Եփթոցս ԱԶԷԹԻՆՆ Եփթոյս Է շիբ յորմէ Կ ղտար և ոչ ղերկիրս(Լ) վիս դմի և ոչ ղերկուս ԲԴ յորմէ ամենայն արարածք ծննդագործին: Մչուս բոլոր ձևագիրներ՝ ամենայնս 3 ՏՇ արարչին 5 ԱԲԶԵԶԼԺԻԽԿԶԸՆՏՆՑՇ շորիւք յեղանակօք Գ շորիւք յեղանակիւք ՏՆՆ շորեք յեղանակիւք ԲԳԷԹՇ շրջագայութեամբ շորիւք ևդանակօք ԱԶԷԻ կատարեալք ԲՏ՝ կատարելագործեն ՏՆՎՆՏՇ կատարեալք գործեն Գ գործէին 6 ԱՅԶԷԻ սպասաւորութիւն ԵԼԺՏՇ շորեքեանն ԲԳՏՇ ի կամս ԵԼ կամացն 7 ԱԶԷ անդգայութեամբ ԲԴՏՇ՝ յանդգայութեան ԳԵԿԵԶԸՆՏՇ գգայութեամբ(ն) ԸԺԺ սգայութեամբ(ն) ՏՆ սկայութեամբ(Լ) 7—8 ԱԲԶԵԶԼԺԺԻԼ հարկաւորութեան Ա հարկաւորութեանն ԲԳՏՇ գործս հարկաւորութեամբ 8 Գ ոչ յսփշտակելով 9 ԱԲԶԶԵԻԿ պարզաբար ասացեալ դիւրատար լուսաւորութիւնն (ԲՇՏՆՎՆՏՇ ի դիւրատար) 9.—10 ԲԳՏՇ դիւրատար լուսաւորութեամբ յահանջս ամենեցուն ՃՇ պարզաբար դիւրաւորաւորութեան Ա պարզալան շիբ առաջեալ: դիւրատար ի յահանջս 11 ԶԷ միայն փխ զի այն 12 Բ շիբ է Գ յերկինս փխ յերիսն ԲԺԺԽՏՇ յերիս է յերկինս և մասունս Ա յերիսն ևս ՃՇ յերեսն ևս մասունս Գ և փխ իբրև Ա զի գտանի ԵԺԼԽ շեքմութիւն ԲԳԿ յուլնագոյնս

տեսնելով այս ապականացու տարերբի ակնեքնութունը, միմիայն սրա կառավարողին ճանաչեն անապական, մեկին և ո՛չ երկուսին, նույն արարչին այս շորս տեսակ նյութերի, որոնցից առաջանում են բոլոր բաները իրենց ստեղծողի հրամանով:

Եվ շրջափոխվելով՝ շորս եղանակով կատարում են իրենց սարևոր սպասավորությունը. և շորսն էլ նայում են իրենց ստեղծողի կամքին ու ակնարկությանը, և առանց գիտակցելու լծված են անհրաժեշտ գործք կատարելու՝ պատվի կարգը շահափշտակելով միմյանցից:

«Ահա պարզորեն ասված ամեն մարդու համար դուրբմբոնելի բացատրությունը:

Որովհետև կրակը գոյացությամբ և զորությամբ խառնված է երեք մասերի մեջ էլ. այնպես որ շեքմությունն ավելի շատ գտնվում է քարերի և երկաթների մեջ, և ավելի քիչ՝ օդի և ջրի մեջ, բայց ինքն առանձին ոչ մի սեղ չի երևում: Իսկ ջրի բնությունն այնպես է, որ առանձին էլ կա, երևը մասերի հետ խառն էլ կա, ավելի շատ՝ հողաբույսերի մեջ և ավելի քիչ՝ օդի և կրակի մեջ: Իսկ օդը թափանցանց գտնվում է կրակի և ջրի մեջ և ջրի միջոցով էլ՝ բուսական կերակուրներին մեջ:

«Եվ այսպես այս տարերբը խառնված են և դարձել են ինչպես մի մարմին, և չեն կորչեքել յուրաքանչյուրն իր բնությունը, և երբևք էլ կանգ

13 ԳԿ յերկաթ ԲԳԻԵԼԺԿ շիբ ի (յօդ) 13—14 ԲԳՏՇ ինքեանք առանձինն երբէք (Գ շիբ երբէք) ոչ երկին Գ առանձինն ԵԼԼ առանձին 14 ԳԵԺԽԿԷԼ երեքին Լ երեքին փխ երկի Մ երկին ԱԲԵԶԷԹՎ ի ջրոյն ԸԽ ջրին ԲԳԻԼԼՏՆՑՇՆՎՆՏՇ ջրոյն ԲԳԻԼՏՇ բնութիւնն ԱԲԶԶԸԺԺԻԽԿԶՇՎՏՇ 14—15 ՏՆՎՆՏՇ խառնուածսն ԲԴՏՇ խառնուածս Ա խառնուածս ԳԺԼԷ գոյ ևս ի խառնուածս (Գ շիբ ևս) 15 ԲԳԶԷԻՎՏՆՑՇ մասանցն ԱԲԶ երիցն ևս մասանցն Գ ի հողս ի բոյսս Ե ի հողաբոյս ԱԲԶԷ և ի հողաբոյսս 16 Ա յօդ ԱԳԵԺԼ շիբ ի ԲՇ յօդ և ի ջուր ԲԴ ի հուր և յօդ ԶԷՎ ի ջուր փխ ի հուր 16—17 ԲՇԲԹՆՏՇ իբրանցէ ԲՏՇ թափանցանց ընդ ջուրն և ընդ հուրն Գ թափանցաց Գ շիբ է ԱԲԶԳԵԶԷԺԺԻԽԿԶՇՎՏՇՆՎՆՏՇ ընդ ջուրն ԱԹ ի ջուր էՎ կերակուրն 18 ԲԴ և այնպէս շիբ այս ՏՆ և այնպէս խառնեալ են տարերք և գոյացեալք 19 ՃՇ կորուսանէ ՎՆՏՇ բնութիւն:

* Բ ձեռագրում սկզբից երկու բերք կա, օրսն պարունակում են նախկին մի հատված: Այդ հատվածի առաջին և երկրորդ բերքի ընթերցվածները նշառակով են 68, 70, 72, 80 և 82 ԲՇ տառով:

բեք զկայան առեալ հակառակութեամբ, հայելով ի մի իշխանն յանխառնն, որ զխառնուածսն յարմարեալ կազմել առ ի բնակութիւն կենդանեաց ամենեցուն, և տեղողութիւն յարակայութեան բոլոր աշխարհիս:

5 «Իսկ եթէ առ անբան աշխարհս այսպէս հոգ տանի Աստուած, որչափ ևս առաւել առ բանաւոր աշխարհս՝ մարդս:

«Ձոր և ձեր ոմն քաջ չիմաստնողն ասաց, եթէ Միհրն աստուած մայրածին էր ի մարդկանէ, և թագաւոր աստուածազաւակ է, և համհարզ քաջ եւթներորդաց աստուածոց: Եւ եթէ հաւատալ արժան է առասպելարանութեանդ, — դոր դուք և գործովք իսկ կատարեալ ցուցանէք ի զենիդ ձերում, — մեք ոչ ևս առասպելացն հաւատամք, այլ աշակերտք Էմբ մԼօիին Մովսիսի մարգարէին, ընդ որում Աստուած խօսեցաւ ի մորեհետն ի Սիսնէ, և զէմ յանդիման օրէնս զրեաց և ետ ցնաւ. և ծանոցց զնիսթիզէն աշխարհս իբրև դարարածս, և զիւր աննիթ էութիւնն՝ արարիչ նիւթոցս յոչընչէ. և զԼրկիրս երկրաւորօքս և զերկինս երկնաւորօք ծանոցց նմա, զի գլործք ձեռաց նորա են: Բնակիրք երկնի՝ հրեշտակք, և բնակիրք երկրի՝ մարդիկ. բանաւոր՝ մարդ և հրեշտակ միայն, և Աստուած ի վեր քան զերկինս և զերկիր:»

15 20 «Եւ ամենայն արարածք անբանութեամբ կատարեն զհրամանս պատուիրանի նորա, և ոչ Երբէք անչանեն ըստ եղևալ սահմանն ի-

չեն առել հակառակութեամբ, հնազանդ մնալով այն անխառն իշխանին⁵², որ խառնվածները հարմարեցնում է իրար հետ՝ բոլոր կենդանիների բնակութեան և ամբողջ աշխարհիս հարակա տեղութեան համար:

«Իսկ եթէ այս անբան աշխարհի համար այսպես հոգ է տանում աստված, ինչպե՞ն ավելի կհոգա բնավոր աշխարհի՝ մարդու համար:

«Այս բանն ասաց նաև ձեր երեւիլի իմաստուններից մէկը, թե Միհր աստվածը մարդկային մոր ծնած էր, և աստվածազաւակ թագաւոր է և քաջ համհարզ յոթերորդ աստվածների: Եթէ կարելի է հավատալ այդ առասպելարանութեանը, — որ դուք նույնիսկ գործերով կատարյալ եք ցույց տալիս ձեր հավատի մեջ, — մենք այլևս առասպելներին չենք հավատում, այլ աշակերտ ենք մեծ Մովսես մարգարեի, որի հետ աստված խօսեց մորենու մեջ Սինայում, և զեմառդեմ օրէնքներ գրեց և տվեց նրան. և հասկացրեց այս նյութեղեն աշխարհի արարածական լինելը, և իր աննյութ էութիւնը, որ այս նյութերի ստեղծողն է ոչնչից. և հասկացրեց նրան, որ այս երկիրը երկրավորներով և երկինքը երկնավորներով նրա ձեռքի գործն են: Երկնքի բնակիչները հրեշտակներն են, իսկ երկրի բնակիչները՝ մարդիկ. բնավոր են միայն մարդն ու հրեշտակը, իսկ աստված բարձր է երկնքից և երկրից:

«Եվ բոլոր արարածներն անբանորեն կատարում են նրա պատվիրաններն ու հրամանները և երբեք չեն անցնում իրենց համար զոված

1 ԲՏ՝ զկալ առեալ են ԱՔԳԳԵԶԷԸԺԼԻԿԿԷԴՃԺՏ՝ անհակառակութեամբ ՎՏՏՏՁ հակառակութեամբ Ք տոնալ անհակառակ ԲԳԿՏ՝ հայելով ի միխառնն ԲՔ իշխանն ԸԼԽԾ՝ շիբ իշխանն ԱՔԳԳԵԶԷ 2 ԸՔԺԻՏ՝ՏՆՎԷՃՎՍՑՆ՝ մի խառնն լևԾ՝ խառնն 2 զմի խառնն ԳԵԸԺ զխառնուածս Ա յանխառնն ԲԳ ամենայն կենդանեաց և առ ի 3 ԳԵԺԼԽԿԷԴՏ՝ կենդանեացս Տ՝ և առ ի է տեսողութիւն փիս ակուզութիւն 3-4 ԱՔԷԶՔԻՎ յարակայութեան կենդանեաց բոլոր աշխարհիս ԲԳՏ՝ բնու փիս բոլոր եւ շիբ բոլոր եժԼԽՏ՝ աշխարհիս է ԿՎ աշխարհիս իսկ է 5 ԱԳԿՎ իսկ է եթէ Կ շիբ իսկ է առ աստուած ԸԻԽ շիբ առ 6 ԳԿԶՃ՝ շիբ առաւել Թ աշխարհ լե՞ շիբ աշխարհս բանաւորս ԱՔԳԳԵԶԷԸԺԺԻԿԿԷԴՏՏՆՎՍՑՆ՝ մարդս Ա մարդն 2 և մարդս 7 ԱՔԷԶԷԻՎ ձերումն փիս ձեր ոմն Բ՝ իմաստնողն եԸԺԼԽԷՏ՝ՏՆՎՍՑՆ՝ զոր և ոմն ի ձեռք իմաստնողն: շիբ քաջ է շիբ սուաց ԸԽ շիբ եթէ 2 թէ ԳԻ Միհր 8 ԲԳ մայրածին մարդկան էր եւ մարդածին փիս մայրածին Կ մայրածին է Թ և թագաւոր աստուածոցն յաւակ է Գ աստուածոցն դաւակ լՏ՝ շիբ և թագաւոր աստուածազաւակ է Տ՝ և թագաւոր և աստուածոցն դաւակ 9 Բ և համահարց գրաջ եւթներորդացն աստուածոցն ՄՏ՝ՏՔ համհարզ ԸՏ՝ՏՑ կրակ Գ եւթներորդացն աստուածոցն ԳԵ աստուածոցն ԲԳԴԺԼԽԿԷՏ՝ իբ նու (Կթէ) 10 ԳԵԸԼ զոր և դուք Գ գործով ժՏՏ՝ և դուք գործով իսկ 10-11 Բ՝ ցուցանէք կատարեալ Ք ի զենիդ (խառնեց՛ում՝

նոտարոյ) 11-12 ԲԳ մեք ոչ հաւատամք առասպելացց Գ առասպելաց եԸԺԼԽ ասասպելաց 2 յառասպելաց Տ՝ աստուայացց 12 Ք՞ զի փիս այլ ԲԳ այլ մեք աշակերտ Էմբ Մովսեսի մեծի եԸԺԼԽԷՏ՝ մեծի մարգարէին Մովսիսի եժ աշակերտ է Մօսիսի 2 Մովսէսի ձ՞ շիբ մարգարէին Գ մարգարէի Ը շիբ ընդ 13 ԱՔԳԳԷԶԷԸԺՎՏՃՎՍՑՆ՝ ի մորենոցն ի Սիսնէ եԸԺԺԼՏ՝ Սիսնայ(1) ԲԳԽԿՏՆ՝ Սիսնա Ա և ի Սիսնէ 14 է շիբ և (ծանոց) ՎՎՏՆ՝ աշխարհն է և իբրև 15 Գ արարածս եԸԺԼԽԷ աբարած ձ՞ գարարած ԲԳ աննիսթութիւնն Բ արարչին նիւթոց յոչընչէ ԳԴ նիւթոց ձ՞ նիւթոյ 15-16 ՔՏ՝ շիբ և զերկիրս երկրաւորօքս 16 ԱՔԳԳԷԶԷԸԺԺԼԽԷՎՏՃՎՍՑՆ՝ ծանոցց նմա Ա եցոյց փիս ծանոցց ԲԳՏ՝ երկնաւորօքն ծանոցց մեկ Ե կրկնաւորօքն ծանոցց մեզ նմա ժ երկնաւորօքն Կ շիբ և զերկինս երկնաւորօք 17 ԳԺԼԽԿԷԴՃՃՏՆՎՍՑՆ՝ իւրոց փիս նորա ե իւրոց են Ը իւրեանց 17-18 ԳԹ հրեշտակք բնակիչք երկնի և մարդիկ բնակիչք երկրի ԱՔԷԶԷԸԺԺԽՎ մարդիկք և շիբ բնակիչք երկնի հրեշտակք և 18 ԲԳ բանաւոր միայն մարդ և հրեշտակք ԲՔ հրեշտակ և մարդիկք միայն եԸԺԼԽԷ հրեշտակք Ք՞ հրեշտակք և մարդ 18-19 եԸԺԼԽՏՆՎՍՑՆ՝ է ի վեր քան զերկինս և զերկիր աստուած 20 է շիբ եւ անբանութիւն ԲԳՏ՝ շիբ անբանութեամբ եԸԺԼԽԷՏ՝ անբանութեամբ 20-21 Գ գրաման բանի նորա Բ բանի փիս պատուիրանի ԳԿ զհրաման պատուիրանին եԸԺԼԽԷՎ գրաման 21 ԱՔԳԳԵԶԷԸԺԺԼԽԷՎ շիբ և ԲԸԺՃՏ՝ ընդ փիս ըստ ԲԳՏ՝ սահմանս:

րեանց. բայց մարդ և հրեշտակ ազատ թողեալ ի կամս անձին, քան-
 զի մտաւորք են, եթէ կայցեն ի հրամանի նորա, անմահք են և որ-
 դիք Աստուածոյ: Ջրոլոր արարածս տուեալ է ի ծառայութիւն, զեր-
 կիրս՝ մարդկան, և զերկինս՝ հրեշտակաց. սպա եթէ ստուգա-
 5 նիցեն և անցանիցեն զպատուիրանաւ, զընդդէմսն գործեսցեն Աս-
 տուծոյ, չիրաքանչիր պատուոցն զանարգանս ընկալցին. զի
 երևեսցի տէրութիւնն անբամբաս և յանցատրք յանցանացն ամօ-
 թալից:

«Իսկ եթէ դու ի տգիտութեան վրիպեալ ես, ես որ հաստա-
 տունս քիտեմ, ոչ կարեմ գալ զկնի քո մոլորութեանդ: Եթէ աշակեր-
 10 տիմ անուսումնութեանդ, երկոքինս յանգիւտ կորուստն մատնիմք,
 թերևս ես շարագոյն քան զքեզ, քանզի վկայ ունիմ ինձ գինքնա-
 սաց ձայնն Աստուծոյ. «Մտռայ, ասէ, որ ոչ գիտէ զկամս տեառն
 իւրոյ, և արժանի զանի ինչ գործ գործէ, ըմպել ըմպէ գան, այլ
 15 սակաւագոյն» իսկ որ տեղեկագոյն է կամաց թագաւորին, և յան-
 ցանէ ինչ առաջի նորա, առանց բարեխօսի բազմապատիկ տան-
 չի:

«Արդ աղաչեմ զքեզ և զամենեանն, որ ընդ քոյով իշխանու-
 թեամբ են. մի՛ դու ընդ իս բազմապատիկ տանջիր և ոչ ես ընդ քեզ
 20 սակաւագոյն. այլ ես և դու և ամենայն բազմութիւնդ հանդերձ արի
 թագաւորաւդ այնպէս աշակերտեսցուք աստուածային գրոց, զի ի
 տանջանացն ապրեսցուք, և զգժոխս արհամարհեսցուք, և յանշէչ
 հրոյ դերձանիցիմք, և զարքայութիւնն ժառանգիցեմք, և անցաւոր

1 ԲԴԸԺԺ հրեշտակք ՏՁ և հրեշտակք (փակագծով՝ և մարդիկ) ԹՁ զկամս փխ ի
 կամս ԼՏ՝ չի՛ք «բայց—անձին» և չի՛ք բայց մարդ և շ ազատ թողեալ զկամս անձանց
 իւրեանց ճՅ անձին իւրեանց ԳեԼԺԽԶՏՁ անձանց իւրեանց ԱԲԲԳԶԷԹԻԿՎՄՏՁ¹⁸⁵² անձին
 իւրոյ 2 ԲԳԿ կայցեն ԲԳՏ՝ և գրոլոր 3 ՏՅ առեալ է փխ տուեալ է 3—4 ԱԲԳ
 եԼԹԺԻԽԿՎՂ զերկիր 4—5 Ա ստուկանիցեն և անցանիցեն ըստ հրամանաւ ԲՏՏՁ¹⁸⁵²
 անցանիցեն ըստ հրամանաւ ԳեԼԺԽԿՎՂՏՁ՝ ստուգանեսցեն և անցցեն ԵԺԽԶՏՁ զպատուի-
 րանան ՉէԹԻՎ ըստ հրամանաւ ԲԳ ստուգանեն և անցցեն (Դ անցանեն) զպատուիրա-
 նաւ նորա և ընդդէմս (Գ ընդդէմ) աստուծոյ գործիցեն 5—6 եԼԺԽԶՏՁ՝ աստուծոյ
 գործեսցեն ՏՁ և զընդդէմսն աստուծոյ գործիցեն 6 ԲԳՏՁ պատուոյ եԼԺԽԶՏՁ՝ պա-
 տուոյն ԱԲԹԻ զանարգան ՉԷՎ զանարգս եԼԺԽԶՏՁ՝ ընկալցին զանարգանս 6—7 ԲԻ
 զի տէրութիւնն անբամբաս երևեսցի 7 ԵՂ տէրութիւն ԱԲԳԶԷԹԻՎՄՏՁ¹⁸⁵² յանցա-
 տրքն ամօթալից յանցանացն ԲԳ և յանցատրքն յամօթ լիցին 7—8 Կ յամօթալից
 յանցանացն ԵԺԷ և անցատրքն է յանցոտրքն ՃՅ չի՛ք յանցանաց 9 ԳեԼԺԽԿՎՂՏՁ՝ ՏՁ
 տգիտութեամբ ԲԳ զի դու տգիտութեամբ մոլորեալ ես շ տիգութեամբ(1) Ա վրիպեալ ի-

սահմանից. բայց մարդն ու հրեշտակը ազատ են թողնված իրենց կամ-
 րին, որովհետև բանական են. եթե նրա հրամանին հնազանդ մնան, ան-
 մահ են և աստծու որդիներ: Բոլոր արարածներին տվել է ծառայության
 համար—երկիրս՝ մարդկանց, իսկ երկինքը՝ հրեշտակներին. իսկ և թի ա-
 կանը շղնեն և պատվիրանը լպահեն, աստծուն ընդդեմ գործեն, ամեն
 պատվից [կընկնեն] և կանարգվեն, որպեսզի [նրա] իշխանությունն
 անբամբաս երևա, իսկ հանցանք կատարողներն ամօթալից լինեն:

«Իսկ եթե դու մոլորվել ես տգիտության մեջ, ես, որ հաստատ գի-
 տեմ, չեմ կարող քո մոլորության հետևից գալ: Եթե հետևեմ քո անու-
 սումնությանդ, երկուսս էլ անդառնալի կորստի կմատնվենք, գուցե՝ ես
 քեզանից ավելի վատթար, որովհետև ինձ վկա ունեմ աստծու ինքնա-
 սաց ձայնը. «Այն ծառան,— ասում է,— որը շքիտե իր տիրոջ կամքը և
 ծեծի արժանի մի գործ է կատարում, ծեծ ուտելն ուտում է, բայց ավելի
 քիչ. իսկ ով լավ տեղյակ է թագավորի կամքին և որևէ հանցանք է
 գործում նրա առաջ, բազմապատիկ տանջանքի է ենթարկվում առանց
 բարեխօսի»:

«Արդ, խնդրում եմ քեզ և քո իշխանության տակ եղած բոլորին. ո՛չ
 դու ինձ հետ բազմապատիկ տանջանքի ենթարկվիր, և ո՛չ էլ ես քեզ
 հետ՝ ավելի քիչ. այլ ես ու դու և ամբողջ բազմությունդ քաջ թագավո-
 րիդ հետ միասին այնպես աշակերտենք աստվածային գրքերին, որ
 տանջանքներից փրկվենք և զժոխքն արհամարհենք և անհանգչելի կրակից
 աղատվենք, և արքայությունը ժառանգենք, և այս անցավոր կյանքով

ցես 9—10 է հաստատուն 10 Ա որ փխ ոչ ԱԳԵԹԺԽԿՎՂՏՁ՝ քոյոյ փխ քո
 10—11 ԳեԼԺԽԶՏՁ՝ չի՛ք եթէ աշակերտիմ անուսումնութեանդ 11 ԲՃՅ քո անու-
 սումնութեանդ ՉԷ անյուսումնութեանդ ԲԻ երկոքեանս ԵԺԽԶՏՁ և երկոքեանս ԲԳ չի՛ք յանգիւտ
 ԲԻ ի կորուստ 12 ԲԳ և թերևս ԵԿ և Ես շ թերևս և Ես ճՅՏՁ չի՛ք ինձ ճՅ ունիմ վկա
 13 ՄՏՅ ձայն ԲԳԸԽ չի՛ք սաէ եԺԷՏՅ ձայնն աստուծոյ որ սաէ Ը չի՛ք աստուծոյ ԲԻ
 դիտելէ 14 Բ գանի ինչ արժանի գործէ ԳԿ ինչ գանի գործ գործէ Գ գանի ինչ գոր-
 ձի ճՅ չի՛ք ինչ ԸԽՏՁ չի՛ք գործ շ յերեւով ընրէ ԱՉԷ այս փխ այլ 15 ԱԳԵԶԷԸԸ տե-
 ղեկագոյնն Բ չի՛ք է Բ թագաւորին է Գ թագաւորին կամացն 15—16 Ձ յանցանէ(1)
 Ի անցանէ 16 ԲԳ չի՛ք ինչ Լ աստուծոյ փխ նորա ՃՅ չի՛ք առաջի նորա ԱԳԵԶԷԸԹԺԽ
 ԿՂՎ և առանց 18 ԼՂ աղաչեմք Կ զամենեսին ԸԽ որ են ճՅ չի՛ք ընդ ԲԳ քո Գ քով ճՅ
 Աերով փխ քոյով 19 Ը չի՛ք են ԲԳ չի՛ք դու Ե ընդ յիս Թ չի՛ք իս 20 Դ չի՛ք և
 (ամենայն) Գ բազմութեամբդ 21 ճՅ չի՛ք այնպէս եԼԺԽԶՂ աշակերտիմք ԲԳ աստու-
 ճեղն 22 Ե ի տանջանաց ԳԺՏՁ տանջանաց ԳեԺԽԵՄՏՁ և զգժոխսն շ և զգժոխքն
 ԲԻՏՁ՝ չի՛ք և զգժոխս արհամարհեսցուք Ա սո ոտն կոխեսցուք փխ արհամարհեսցուք
 է անշէչ 23 ճՅ զերձանիմք եԼԺԽԶՏՁ՝ զերձուց ԵՂ զարքայութիւն ԲԳԿեԼԺԽԶՏՁ՝
 ժառանգեսցուք:

կենօքս զանանց մեծութիւնն անվախճան ունիցիմք:

«Քայց յորմէ դուզ վարհուրեալ ես՝ դիւրահաւան լեր, և վաղվա-
ղակի աշակերտիս ճշմարտութեանն:

«Ոմն ի հրեշտակաց յանմահիցն գնդէն ստամբակեալ և ի բաց
5 գնացեալ յերկնից, և ի մեր աշխարհս եկեալ՝ պատիր բանիւք և
սուտ խոստմամբ զանլինելի յոյսն առաջի դնէր՝ իբրև տղայ ման-
կան՝ անփորձ և անկիրթ նորաթեք մարդոյն, ի վեր հայեցուցանե-
լով զմիտս նորա, ուտելով ի պտղոյ ծառոյն, — յոր հուսն չհրամա-
յեաց երթալ, — զի լիցի աստուած: Իսկ նորա մոռացեալ զպատուի-
րանն Աստուծոյ, խաբեցաւ զկնի մոլար խաբէութեանն, կորոյս զոր
10 ունէր զփառս անմահութեանն, և շեհաս երազայոյս կարծեացն:
Վասն որոյ և մերժեալ ի կենաց տեղուոյն, ընկեցաւ յապականելի
աշխարհս, յորում և դուք էք բնակեալ այժմ, և ցնորեալ մոլորիք
զկնի նորին խրատուի. ոչ ես ուտելով ի պատուիրեալ ծառոյն,
15 այլ զարտրածս աստուած ասելով, և անխօս տարերցս երկիր պա-
գանելով, և անորովայն դիւաց կերակուր մատուցանելով, և յա-
րարչէն բոլորեցուցի ի բաց լինելով:

«Ոչ յագի շար խրատուուն, այլ կամի, զի քան զինքն շարա-
գոյնս արասցէ: Քանզի գեւըն ոչ եթէ բոնաբար զոք վարեն ի կո-
20 րուստ, այլ զմեղս քաղցրացուցանեն ի կամս մարդոյն, և ողոր-
նօք որսան զանուսմունս ի խաբէութիւն, որպէս բազում մարդիկ
զընկերս իւրեանց ի գողութիւն և յաւաղակութիւն. իբրև ոչ եթէ բոնի
ինչ վարելով, այլ պատիր խաբէութեամբ տան գործել բազում շա-
րիս, զոմանս ի կախարչութիւն, և զոմանս ի պոռնկութիւն, և զո-

1 ԱԲԳԴԵԶԸԹԺԻԿՎՅԾ՝ՏՂ կենօքս Ա կենօք է կենացս եւ մեծութիւն ճՅ անուցումք
փխ ունիցիմք 3 ԳԿ ճշմարտութեամբ Ե ճշմարտութեան 4 ԲԳՏ՝ յանմահ ԳԵԸԺ գնդէ
ԱԳԶԸԸԹԺԿՆՂՎ լիք և 4—5 ՄՏՊՎՅՁԱ և ի բաց գնաց Ա լիք և (ի բաց) 5 ԹԻ ի
մեր աշխարհս եկեալ ԳԵ աշխարհ 6 ԱԲԳԵԶԸԸԹԺԿՆՂՎՍՏ խոստմամբ ԲԳ գրոյսն ԳԺԿԿ
յոյսս ԳԿԿ զնկ ճՅ եղեալ 7 Կ նորաթագ(!) Ի և վեր 8 ԶԵՎ լիք զմիտս նորա,
ուտելով Ի ուխտելով փխ ուտելով Ա ուտել 8—9 ԳԵԸԺԿՆՂՎՍՏ՝ հրամայեաց յերթալ
ճՅ յոր հուզ լինել չհրամայեաց: լիք երթալ 10 ԱԳՏ՝ խաբեալ 10 ճՅ լիք զկնի
մոլար խաբէութեանն Ե խաբէութեան 10—11 ԲԳՏ՝ճՅ կորոյս զանմահութեան զփառսն
զոր ունէր 11 ԳԿ փառս ԵԸԸՂ անմահութեան ԲԳ և երազայոյս կարծեացն շեհաս Ը
երազայոյս կարծեացն ԲԿ լիք և 12 Ե ի կենացն և անկու ԲՏ արտաքս անգաւ Գ
արտաքս անկեալ Ի ապականելի 13 Կ կենցաղս փխ աշխարհս ԱԳԶԸԹԺԿՎՅՁՎՅՁ
դուքս
եժն լիք և ԲԳՏ՝ այժմ բնակեալ չք ճՅ լիք այժմ ՄՏ՝ մոլիք փխ մոլորիք (Տ՝ մոլիք զկնի
նորա) 13—14 Գ ցնորիք մոլորեալ Գ (նորին) խրատուի 14 ԵԸԺԿՆՂՎՍՏ՝ (նորին)

ունվերջ ունենանք անանց մեծությունը:

«Քայց ինչ բանից որ դու զարհուրել ես, բարեհաճ եղիր և շուտով
կաշակերտես ճշմարտությանը:

«Հրեշտակներից մեկն անմահների գնդից՝ ապստամբվելով և հեռա-
նսւլով երկնքից և գալով մեր աշխարհ՝ խաբեական խոսքերով ու սուտ
խոստումով անիրագործելի հույս տվեց անփորձ ու անկիրթ նոր եղած
մարդուն, ինչպես մի մանուկ տղայի, ըմբոստացնելով նրա միտքը, որ
ուտի այն ծառի պտղից, որին հրամայել էր չմոտենալ, — որպեսզի աստ-
ված դառնա: Իսկ նա Ա.ստծու պատվիրանը մոռանալով՝ խաբվեց-գնաց
մոլար խաբէության հեւեից, կորցրեց իր ունեցած անմահ փառքը և չը-
հասաւ երազով հուսայած փառքին: Ուտի և մերժվելով կյանքի վաչ-
րից՝ գցվեց այս ապականելի աշխարհը, որի մեջ դուք էլ բնակված եք
այժմ, և ցնորված մոլորվում եք միևնույն խրատուի հետեից, այլևս
չուտելով պատվիրած ծառից, այլ արարածներին աստված անվանե-
լով, և անխոս տարրերին երկրպագելով, և անորովայն գեւորին կերակուր
մատուցանելով և բոլորի արարչից հեռացած լինելով:

«Չար խրատատուն չի կշտանում, այլ կամենում է, որ իրենից է՛լ
ավելի վատթարները կատարի: Որովհետև գեւերը ո՛չ թե բռնությամբ են
մարդուն գեպի կորուստ տանում, այլ մեղքը քաղցրացնում են մարդու
քմբի համար և հորդորելով որսում են անուսումներին ու խաբում, ինչ-
պես որ շատ մարդիկ իրենց ընկերներին գողության և ավաղակության
են հորդորում. ո՛չ թե որևէ բռնությամբ մղելով, այլ ստապատիր խա-
րեությամբ շատ շարքներ են գործել տալիս, ոմանց կախարգություն,
ոմանց պոռնկություն և ոմանց էլ շատ ուրիշ անթիվ աղտեղի բաներ: Եվ

խրատուն ԶԸԹԻՎ խրատուի ԲԳՏ՝ խրատու Գ ոչ ուտելով ևս Թ ուտել ԳԵԸ ծառոյ 15
ԱԳԶԸԹԻԿ աստուածս ճՅ խոստովանելով փխ աւելով ԹՂ տարեկացս 15—16 Վ եր-
կրոպագանելով 16 Ը յորովայն փխ անորովայն ԲԳԳ կերակուրս 16—17 ԵԸԺԿ
ՄՏ՝ և յամենեցուն արարչին ի բաց միրժելով Ղ ամենեցուն յարարչէն ԳճՅ ի բաց եյա-
նելով ԳԿճՅ ամենեցունց Կ ելանելով փխ լինելով Ա և յարարչէն բոլորեցունց ի բաց
մերժելով 18 ԲԳՏ՝ որ ոչ յագի շար խրատուն ԵԸԸԹԻԿՆՂՎՍՏ՝ խրատուն է խրատոյն Թ
խրատատուն 18—19 ԳԿՎՅՁՎ շարագոյն 19 ԲԳ դեք 19—20 ԲԳՏ՝ ոչ զոք
բոնաբար վարեն ի կորուստ Գ լիք եթէ Ա վարեն գոք 20 ԳԵԸԺ զմեղսն ԲԳ մարմ-
նոյն փխ մարդոյն 21 ԱԶԸԹԻՎ զանուսումս Գ զանուսմունսն ԳԵԸԺՏՏ
որպէս և ԳԹ մարդիկք 22 Բ զկեանս փխ զընկերս Ի աւաղակութեան ԲԳԳՏ՝ իբրև Ի
և իբր 23 ճՅ լիք ինչ Ե խաբէութեան ԲՏ՝ անբաւ ԳԵԸԺԿՆՂՎՍՏ՝ ան թիւ փխ բազում
23—24 ճՅ և յայլ բազում շարիս ճՅ լիք էլ 74 տաղ ԶՅ—էլ 76 տաղ Վ՝ ասան գործել
— աղտեղութեանս 24 Ղ լիք ի պոռնկութիւնս

մանս յանթիւ ի բազում յայլ իրս ազտեղութեան: Եւ արդար դատարօք վրէժ առնուն մահու շափ. իբր ոչ հթէ բարի Աստուծոյ դատարօք իցեն բարեգործ, և շարին շարագործ. զի բազում անգամ է՝ զի ի բարի մարդկանէ շարք լինին, և չետոյ ի շարագունից անտի կատարելագոյն բարիք:

«Եւ դատարօք ստոյգ, որք դատին պարագործս, ոչ հթէ շարք անուանին և շարշարիչք, այլ յոյժ բարիք և բարեգործք. և բնութիւն մի է, և ոչ երկու. իսկ ի միոջէ անտի գործք երկուութեան երկին, սմանց սատակիչք, և ոմանց պարգևատուք: Եւ հթէ առ մարդիկ այս պաշտի ի ձեռն թագաւորական վիճակին խրատուն խնամ տանել իւրում իշխանութեանն, ո՞րչափ ևս առաւել Աստուծոյ բոլոր աշխարհս, որ ընդ ամենեցուն կեանս կամի և ոչ զմահ: Եւ ահա ուր բազմացաւ յանցատրութիւն, տանջեաց զամենեւեան մահումք. իսկ ուր եղև ունկնդրութիւն հնազանդութեան, շնորհեաց զպարգևս անմահութեան:

«Այն է ճշմարիտ Աստուած՝ բոլորեցունց մեր արարիչ, զոր դու աներասանակ արձակ բերանով՝ անահ աներկիւղ համարձակութեամբ հայհոյես: Թողեալ զՅիսուս Քրիստոս զփրկական անունն՝ Փանդուրակայ որդի անուանես, և մարգ մոլորեցուցիչ կարծես. և զերկնաւոր փրկութիւնն ազաւաղես և անարգես ի կորուստ անձին և բոլոր աշխարհիս: Զոր տալոց և հատուցանելոց ես զանանցական վրէժ տանջանացն յանշէջ հուրն սպաննացեալ գեհենին,

1 շի՛ և զոմանս յանթիւ S² և զոմանս բազումս Գե՛ժժիկ⁴ S¹ շի՛ յանթիւ Անձէ՛թիս այլ ԲՏ² շի՛ իրս ԲՏ² ազտեղութիւն Գ և զոմանս ի բազում ազտեղութիւնս 1—2 ԲԳԲ գատարօք 2 Գե՛ժժիկ⁴ S¹ մահումս շափ ԲԳԳե՛ժժիկ⁴ S² իբրև 3 Աձէ՛տ բարեգործք ԲԳԾ⁶ դատարօքն իցեն արարածք Գե՛ժ արարուածք վիս բարեգործ ժե՛ՄԿ S¹ S² արարածք ԲԳ և շարի շարագործքն ԱԳԵ՛ձէ՛թիկ⁴ S² շարագործք 3—4 ԲԳ S² բազում այն է որ ի բարի Ը՛Կ և վիս զի (ի բարի) Գե՛ժս անգամ և ի բարի 4 Գե՛ժժիկ⁴ յետոյ և 5 ԲԳ S² կատարելագոյնք լինին բարիք 6 ԲԳ և ստոյգ դատարօք որ S² և ստոյգ դատարօք 2 դատեն Գ զշարագործսն Ը՛ն շի՛ և 7 ԲԳ շի՛ և շարշարիչք ԲԳ շի՛ բարիք և ԲԳԳիկ⁴ S² բնութիւնն 8 Կ ի միջոյ վիս ի միոջէ ԲԳԸ՛ժժիկ⁴ S¹ երկու վիս երկուութեան ԳԿ երկուութիւն Ս2 շի՛ իսկ ի միոջէ անտի գործք երկուութեան S² երկու երեկ Ճ⁶ երկու բնութիւն 9 ԵԸ՛ժժիկ⁴ S¹ սատակիչ ծժ՛Ը՛Կ S¹ պարգևատու S² և ոմանց պարգևիչ ԲԳԳԸ՛ժժիկ⁴ S¹ S² ի մարդիկ 10 ԲԳԸ՛ն S² պատշաճի վիս պաշտի ԲԳ խրատուն վիճակին հրաման տալ Գե՛ժ S² խրատու է խրատոն 11 Ե իշխանութեան 2 իւրում իշխանութեան ԳԿ առաւել ևս Ճ⁶ շի՛ առաւել 11—12 ԲԳ

արդար դատարօքն երի միջոցով մահու շափ վրեժ են առնում. ո՞չ իբր թև բարի աստծու դատարօքն բարձգործ են լինում, իսկ շարինը՝ շարագործ. որովհետև շատ է պատահում, որ բարի մարդկանցից շարություն է բխում, և հետո այն շարագունեցից էլ՝ կատարյալ բարություն:

«Եվ ճշմարիտ դատարօքն, որոնք դատում են շարագործներին, ո՞չ թե շար ու շարշարող են կոչվում, այլ շատ բարի և բարեգործ. և բնությունը մեկ է և ոչ թե երկու. իսկ այն մեկից երկան են գալիս երկու տեսակ գործեր. ոմանց համար մահաբեր, իսկ ուրիշների համար պարգևատու: Եվ եթե մարդկանց մեջ այսպես է կիրառվում, որ [դատարօք] թագաւորից ստացած իրավունքի համաձայն պատժի միջոցով կառավարում է իր իշխանությունը, որչափ ավելի կլինի աստծու խնամքը ամբողջ աշխարհի համար, որ բոլորին էլ կյանք է կամենում և ոչ թե մահ: Եվ ահա, ուր բազմացավ հանցանքը, բոլորին էլ մահով պատժեց, իսկ ուր հնազանդություն և լսողություն եղավ, անմահության պարգևներ շնորհեց:

«Ճշմարիտ աստվածք, մեր բոլորիս արարիչը նա է, որին դու անսանձ արձակ բերանով անահ, աներկյուղ, հաւարձակ յայհոյում ես: Թողած Հիսուս Քրիստոս փրկական անունը, Փանդուրակի որդի ես անվանում և կարծում ես, թե մոլորեցուցիչ մարդ է. այլև երկնավոր փրկութիւնն աղավաղում-անարդում ես՝ անձիդ և այս ամբողջ աշխարհի կորստյան համար: Այդ տանջանքների անանցական վրեժը՝ պիտի փոխհատուցես սպաննացված Գեհենի⁵³ անշեջ կրակի մեջ՝ քո բոլոր գործա-

շի՛ բոլոր 12 Բ որում վիս որ ընդ Ճ⁶ զամենեցուն Գ որում ամենեցուն ԲԳ մահ Գե՛ժ ընդ մահ 13 ԱԲԳԳե՛ժժիկ⁴ S² իսկ ուր է իսկ որ Կ2 իսկ վիս և ահա է բազմացէ V իսկ ուր բազմաց է S² S¹ S² իսկ ուր բազմացաւ 13—14 Գ մահումս 14 ԲԳ հնազանդութեանն 15 ԱԲԳԳե՛ժժիկ⁴ S¹ զպարգևս Ա պարգևս 16 Գե՛ժժիկ⁴ S² բոլորեցուն ԲԳ S¹ շի՛ մեր Գ դուն 16—17 ԱԳԸ՛Ը՛Յ աներեսանակ Թ աներեսանակ (լուսանցում սանձ) 17 Ճ⁶ շի՛ արձակ 2 առանց սանձի աներեսանակ S² A համարձակ 18 Ե2 զՅիսուսի Քրիստոսի Գե՛ժ փրկական 19 ԱԳԵ՛ձէ՛թիկ⁴ S¹ S² զամարձակ 20 Ե2 զՅիսուսի Քրիստոսի Գե՛ժ փրկական 20 ԵԸ՛ժժիկ⁴ S¹ S² զանանցս ԲԳ Փակթուրակայ (Եժ՛ժ լուսանցում) հիւան Քն հիւան Ը հեւան) Ա Բանթուրակայ Ճ⁶ սանս վիս անուանես 20 ԵԸ՛ժժիկ⁴ S¹ զերկնից Եէ փրկութիւն Ա ազուաղես Կ անձիդ 21 Ճ⁶ աշխարհի Ա աշխարհիդ Ճ⁶ շի՛ և հատուցանելոց 21—22 Ճ⁶ շի՛ զանանցական ԱԳԵ՛ձէ՛թիկ⁴ S¹ S² 22 վրէժս Կ վրէժսն 2 զվրէժս ԲԳԳԸ՛ժժիկ⁴ S¹ S² տանջանաց ԲԳ S² յանշէջ ուր ԲԳ S² գեհենին շի՛ սպաննացեալ Գե՛ժժիկ⁴ հուր սպաննացեաց ԲԳ S² գեհենին յանսպառ տանջանքն Ճ⁶ սպաննացեաց:

հանդերձ ամենայն գործակցօք թուլք, առաջնովք և միջնովք և վերջնովք:

«Այլ մեք այսպէս գիտեմք զԱստուած, և ի սոյն հաւատամք յաներկբայս:

5 «Աստուած, որ արար զաշխարհս, նոյն եկն և ծնաւ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, յառաջագոյն նկատելով մարգարէիցն, առանց իրիք պատճառանաց մարմնաւոր կարգի: Որպէս յոչընչէ արար զայս մեծ մարմին աշխարհս, սոյնպէս առանց իրիք մարմնական միջնորդի առ զմարմինն յանվորձ կուսէն ճշմարտիւ, և ոչ ստուերադիր երեմամբ: Էր Աստուած ճշմարտիւ, և եղև մարդ ճշմարտիւ, ոչ ի լինելն մարդ՝ կորոյս զաստուածութիւնն, և ոչ ի կալ մնալն Աստուած՝ ազաւազեաց զմարդկութիւնն, այլ նոյն և մի:

15 «Այլ քանզի ոչ կարէաք տեսանել զանտեսանելին և մերձենալ յանմերձեանարին, եկն եմուտ ընդ մերով մարդկութեամբս, զի և մեք մտցուք ընդ նորա աստուածութեամբն: Ոչ անարգանս ինչ համարեցաւ զգեհնուլ զիւր ստեղծուած մարմինս, այլ մեծարեաց իբրև զաստուածաստեղծ զիւր գործ: Ոչ առ սակաւ շնորհեաց ինչ սմա զանմահութեան պատիւն՝ իբրև զանմարմին հրեշտակաց, այլ միանգամայն զբոլոր բնութիւնն մարմնով, շնչով և հոգով զգեցաւ, և միաբանեաց ընդ աստուածութեանն. միութիւն, և ոչ երկուսութիւն. և այսուհետև մի գիտեմք զաստուածութիւնն, որ յառաջ էր քան ըզաշխարհս, նոյն և այսօր:

25 «Այս միասին Քրիստոս, որ յիւր մարմինն փրկեաց զբոլոր աշխարհս, սա եկն կամաւ ի մահ. և որպէս ինքն աստուածութիւնն գիտէ՝ թանձրացաւ յանարատ կուսէն, և ծնաւ և պատկեցաւ ի խանձարուրս և եղաւ ի մսուր, և շարժեաց էած զմոզան յարեւելից յերկր-

1 ՃՅ գործովք փխ գործակցօք A թուլք փխ թուլք ԱԳԳԵԼԹԺԻԼԽԿԶՏՏՏ թուլք B առաջնաբն, միջնովք 1—2 ՃՅ շիբ «առաջնովք—վերջնովք» ԳԳԵԺԽԿԶ շիբ և (միջնովք) ՁԷԻՎ շիբ և վերջնովք 4 ԸԽ աներկբայս ՎՏՅԱ ի յաներկբայս 5 A և փխ աստուած Ձ զոր փխ աստուած որ B որբոյ 6 ԱԶԷԹԻՎ զուշակելով փխ նկատելով ԲԳՏՏ ասելով փխ նկատելով նժ մարգարէից 6—7 ԲԳ առանց և ոչ մի (Գ միոյ) իւր մարմնաւոր կարգի պատճառս ՏՏ առանց և ոչ մի իրիք պատճառաց 7 ՏՏՎ շիբ արար 8 ՏՏՅԱ մեծամարմին ԲԳ մեծ մասն աշխարհիս Գ մեծ զմարմին շ զաշխարհս ԲԳ շիբ իրիք Բ մարմնականի 9 Ի և առ Բ զմարմին ԱԳԳԵԼԹՎՃՅ էառ զմարմին(ն) ԵԷԸԺԻԼԽԿԶՏՏ էառ մարմին ՏՏ առ զմարմին Ի անվորձ 9—10 ԱԶԷԻՎՃՅ ՏՏՏՅՎՁՏՏ և ոչ աստուերագիր երեմամբ ԳԺԼԽ ստուերագիր (տողամիջին՝ «առ աշ») Գ շիբ և ոչ ստուերագիր ճշմարտիւ (բայց հետո ավիացրած և յաւանցում) Թ շիբ և ոչ ստուերագիր երեմամբ 10 Բ շիբ և եղև մարդ ճշմարիտ ԵԸԺԽՍՏՏՏ ճշմարիտ 11

կիցնեբով մեկտեղ, առաջիններով, միջիններով և վերջիններով: «Իսկ մենք այսպես ենք ճանաչում աստծուն և այս բանին հավատում ենք աներկբա:

«Աստված, որ ստեղծեց այս աշխարհը, նույնը եկավ և ծնվեց սուրբ կույս Մարիամից, ինչպես առաջուց գուշակել էին մարգարեները, առանց մարմնավոր կարգի որևէ պատճառի: Ինչպես որ ոչնչից ստեղծեց այս մեծամարմին աշխարհը, այնպես էլ առանց որևէ մարմնական միջնորդի [իր] մարմինն առավ անարատ կոյսից ճշմարտապես, և ոչ իբրև ստվեր երևալով: Ճշմարտապես աստված էր և ճշմարտապես մարդ դարձավ. ո՛չ մարդ դառնալիս աստվածությունը կորցրեց, և ո՛չ էլ աստված մնալիս՝ ազավազեց մարդկությունը, այլ [մնաց] միևնույնը:

«Բայց որովհետև չէինք կարող տեսնել անտեսանելուն և մերձենալ անմերձեանուն, ուստի եկավ մեյ մարդկությունն ընդունեց, որպեսզի մենք էլ նրա աստվածություն [ից բաժին] ընդունենք: Ամենևին անարգանք չհամարեց իր ստեղծած մարմինն առնելը, այլ մեծարեց նրան իբրև իր աստվածաստեղծ գործը: Ո՛չ թե քիչ-քիչ շնորհեց սրան անմահության պատիվն ինչպես անմարմին հրեշտակներին, այլ միանգամից զգեցավ ամբողջ բնությունը մարմնով՝ շնչով և հոգով, և միացրեց աստվածության հետ. միություն և ոչ թե երկուսություն. և այսուհետև մեկ ենք ճանաչում աստվածությունը, որ կար այս աշխարհից առաջ, նույնը և այսօր:

«Այս Հիսուս Քրիստոսը, որ իր մարմնով փրկեց ամբողջ աշխարհը, իր կամքով դեպի մահ եկավ. և ինչպես ինքն աստվածությունը գիտե՞ մարմնացավ անարատ կույսից և ծնվեց ու խանձարուրներով փաթաթվեց և մսուրի մեջ դրվեց, և արեւելքից մոզերին շարժեց-բերեց իրեն երկր-

ԲԳ ոչ ի մարդն լինել ԱԲԶԷԹՎ մնալ 12 ԳԵԺԼԽԶՏՏ շիբ և ոչ զմարդկութիւնն» և այլ մի և նոյն 13 ԲԳ շիբ այլ 4 զի փխ քանզի ԵԸԺԼԽԶ ոչ որ կարէ ՏՏ ոչ որ կարէր 14 Բ մերում փխ մերով ԳԺԽԿԶՃՅ շիբ և 15 Ե աստուածութեամբ Ա անարգա ԳԵԸԺԼԽԿԶՏՏ ոչինչ անարգանս 15—16 ԲԳՏՏ ոչինչ անարգութիւն ՃՅ սղեհուլ 16 ԲԳՏՏ արարած փխ ստեղծուած Կ զմարմինս 16—17 A աստուածաստեղծ ԲԳ աստուածաստեղծագործ փխ զաստուածաստեղծ զիւր գործ 18 Ի և իբրև 19 ԲԳԳԵ բնութիւն Գ մարմնովն ՏՏ և շնչով ԱԶԷԻՎ սղեցաւ (է սղեցօ) 20 Ի աստուածութեան ԲԷ երկութիւն ԲԳ շիբ և 21 ԲԳՏՏ շիբ էր ԵԸԺԼԽԶՏՏ որ էր յառաջ 22 A այսօր և յալիտեան ԳԿ նոյն է և այսօր 23 Գ իւրով մարմնով ԵԸԺԼԽԶ մարմնով իրով ՏՏ որ մարմնով փրկեաց 24 ԲԳՏՏ սա եկն ինքնիկ կամաւ A կամօք ԲԳ շիբ և Ե աստուածութիւն ՃՅ շիբ աստուածութիւնն 25 ԵԸԺԽ շիբ և (ծնաւ) 26 ԲԳ շիբ և (շարժեաց ՏՏՏՏՏՏ ած Գ աստուած փխ էած ԳՅ յարեւելից զմոզան A յարեւելից կողմանցս:

պագութիւնս. սնաւ իբրև զտղայ կաթամբ, աճեաց և մեծացաւ ամս
երեսուն, մկրտեցաւ ի Յովհաննէ ի յամլորդոյն ի Յորդանան գետ:
 Արար նշանս մեծամեծս և արուեստս ի մէջ Հրէիցն. մատնեցաւ և
 բանանայից, դատապարտեցաւ ի Պիղատոսէ Պոնտացու: Խաշեցաւ,
 մեռաւ, թաղեցաւ, յարեաւ յաւուր երրորդի. երևեցաւ երկոտասան
 5 աշակերտացն և այլոց բազմաց աւելի բան զՏիեզ Հարիւրոյն: Եւ
 շրջելով ընդ նոսա դաւուրս բոստսուն՝ վերացաւ ի լեռնէն Ձիթե-
 նեայ յերկինս յամպիման իւրոց աշակերտացն, ել և նստաւ ի հայ-
 10 րկնի աթոռն հոստացաւ երկրորդ անգամ գալ ահաւոր զորութիւնամբ
 յարուցանել զմեռեալս, նորոգել գրուր սշխարհս, առնել դատաս-
 ան արդար ի մէջ արդարոց և մեղաւորաց, տալ սլարգես արժա-
 նաւորաց, և հատուցանել պատիժս շարագործաց, որ այսմ ամե-
 նայնի բարեւարութեանց ոչ հաւատան:

«Յայսմ հաւատոց զմեզ ոչ սր կարէ խախտել, ոչ հրեշտակը և
 ոչ մարդիկ ոչ սուր և ոչ հուր, ոչ ջուր, ոչ ամենայն զինչ և են դա-
 15 ւորն հարուածք:

«Ամենայն ինչք և ստացուածք մեր ի ձեռս քո, և մարմինք
 մեր առաջի քո կան. ըստ կամաց քոց արա զինչ և կամիս: Եթէ
 սովին հաւատովք թողուս, ոչ յերկրի այլ տէր փոխանակեմք ընդ
 20 քեզ, և ոչ յերկինս այլ Աստուած փոխանակեմք ընդ Յիսուսի Քրիս-
 տոսի, որ իբ այլ Աստուած քաց ի նմանէ:

«Այա եթէ յետ այսր մեծի վկայութեան այլ ինչ հարցանես,
 աւասիկ կամք զբոլոր մարմինս տուեալ ի ձեռս քո. վաղվաղակի
 արա զինչ և կամիս: Ի բէն տանցանք և ի մէնջ յանձնատութիւնք.
 25 սուրբ քո՝ և պարանոցք մեր: Չեմք ինչ յաւ մեր բան պատճիսն. որ
 յայսր վկայութեան վերայ կզին զինչս և զստացուածս և զմարմինս
 իբրեանց:

1 ԲԳ սնաւ կաթամբ իբրև զտղայ ճ՞ աճեաց ըստ մարմնոյ 2 Է ի յորովայնէ
 փխ Յովհաննէ եօթեճ՞ շիբ ի (յամլ...) ԲԳՆ՞ ի սուրբ Յովհաննէ ամլորդոյն մկրտեցաւ ի
 Յորդանան գետ Թ Յորդան գետ ԳԿ ի սուրբ Յովհաննէ յամլորդէ 3 ԱԳՁԷԻԿՄՏ՞
 զարուեստս ԲԴ զորութիւնս փխ արուեստս ԵԼԺԼԽՆՆՏ՞Տ՞ և արուեստս մեծամեծս ԳԾԺ
 Հրէից 3—4 ԲԴԺԼԽՏ՞Տ՞ շիբ մատնեցաւ ի բահանայից ԸԶ մատնեցաւ բահանայից
 4 ԲԴԴԵԸԼԿԽՆՆՏ՞Տ՞ զատեցաւ ի Պիղատոսէ (Բ Պեղատոսէ) ճ՞ շիբ պնեւացու: 5
 ԱԶԷԹԻՄ և երևեցաւ Բ աւելի ևս 6 ԲԴՏ՞ հարիւրոց ԲԴ շիբ և 7 ԵԼԺԼԽՆՆ Երկեր
 նոցա ցանկ փխ և յըջելով ընդ նոսա ի և շըջեալ ԲԴ սուրս 7—8 Ա յերկինս ի լեռ-
 նէն Ձիթենեայ Է ի լեռնէն 8 2 շիբ յերկինս ԲԴ շիբ իւրոց ժ աշակերտացն իւրոց
 ԲԴ և նստաւ 9 ԲԴՏ՞ խոստացաւ գալ երկրորդ անգամ 12 ԳԹ յարագործացն
 ԲԴՏ՞ այսր փխ այսմ 12—13 ԲԴՏ՞ ամենայն 13 ԲԴԸԽՏ՞ բարութեանց ճ՞ շիբ
 բարեւարութեանց 14 Դ հաւատոյ Է նախատել փխ խախտել ճ՞ ի մերոց հաւատոյս

սլագկու. որպես երեխա սնվեց կաթով, աճեց ու մեծացավ երեսուն տա-
 րի, ամլորդի Հովհաննեսից⁵⁴ մկրտվեց Հորդանան գետում⁵⁵, Մեծամեծ
 հրաշքներ ու սքանչելիքներ գործեց հրեաների մեջ. մատնվեց քահա-
 նաների կողմից, դատապարտվեց Պոնտացի Պիղատոսի⁵⁶ կողմից: Խաշ-
 վեց, մեռավ, թաղվեց, երրորդ օրը հարություն առավ. երևաց տասներկու
 աշակերտներին և ուրիշ շատերին՝ ավելի քան հինգ հարյուրի: Եվ նրանց
 հետ շրջելով քառասուն օր՝ երկինք վերացավ Ձիթենյաց սարից⁵⁷ իր
 աշակերտներին աչքի առաջ, ելավ ու նստեց հայրենի աթոռը: Խոստա-
 ցավ երկրորդ անգամ գալ ահավոր զորությամբ՝ մեռելներին հարություն
 տալու, ամբողջ աշխարհս նորոգելու, տրդարների և մեղավորների մի-
 ցի արդար դատաստան անելու, արժանավորներին պարգևատրելու և
 ա՛յն շարագործներին պատժելու համար, ովքեր այս բոլոր բարեբարու-
 թյուններին չեն հավատում:

«Այս հավատից մեզ ոչ ոք չի կարող խախտել, ո՛չ հրեշտակները և
 ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուրը և ո՛չ հուրը, ո՛չ ջուրը և ո՛չ էլ որևէ այլ դառն
 հարված:

Մեր ամբողջ գույքն ու ստացվածքը քո ձեռքումն են, և մեր մար-
 մինները քո առաջն են. քո կամքի համաձայն արա՛, ինչ ուզում ես: Եթե
 այս հավատի մեջ թողնես, ո՛չ երկրի վրա ուրիշ տեր կընդունենք քո
 փոխարեն և ո՛չ էլ երկնքում ուրիշ աստված կընդունենք Հիսուս Քրիս-
 տոսի փոխարեն, որից յացի՛ ուրիշ աստված չկա:

Իսկ եթե այս մեծ վկայությունից հետո ուրիշ բան հարցնես, ահա-
 վասիկ պատրաստ ենք՝ մեր ամբողջ մարմինք քո ձեռքը տված. արա՛
 շուտով՝ ինչ որ կամենում ես: Քո կողմից տանջանք, խսկ մեր կողմից
 հանձնատություն. քո սուրը և մեր պարանոցները: Մենք ոչնչով ավելի
 լավ չենք մեր նախնիներից, որոնք այս հավատի համար գրին իրենց
 գույքն ու ստացվածքը և մարմինները:

խախտել զմեզ ոչ կարէ ԳԾԺԽ շիբ և (ոչ մարդիկ) 15 Դ մարդիկը, ոչ սուր ոչ հուր
 ՁԷԹԵՄ մարդիկը և ոչ մարդիկ և ոչ հրեշտակը ԲԴԵԺ շիբ և (ոչ հուր) Է և ոչ ջուր և ոչ
 Տ՛ ինչ և են ճ՞ շիբ ոչ ջուր շիբ զինչ և են Բ և ոչ ջուր և ոչ ամենայն 16 ԲԴ տան-
 ցանք փխ հարուածք 15—16 Է շիբ ամենայն զինչ և են դառն հարուածք 17 ԱԲԶ
 ՉԻԿ և ամենայն ինչք ԼԽ ինչ ճ՞ շիբ մեր 18 ճ՞ շիբ կան Ի շիբ քոց ճ՞ արա զոր ինչ
 կամիս ԲԴՏ՞ արա ըստ կամաց քոց 19 ԲԴ հաւատով ԲԴԳԵԾԺԿԶՏ՞ ի յերկրի 19—
 20 ԲԴ ընդ քո ԲԴԳԵԾԺԿԶՏ՞ ի յերկինս Թ շիբ այլ 21 ՄՏ՞ բայց 22 Դ ապա
 եթէ ի վերայ այսր Կ թէ Թ այս փխ այսր ԸԽ վկայութեանս 23 ԲԲԶ՞ ահաւասիկ
 ԱԲԲԶԳԶԷԹԻԿ մարմինս Ա մարմին ԵԼԺԼԽՆՆՏ՞Տ՞ մարմինս մեր ճ՞ մարմինք մեր ԲԴ
 տամբք Տ՞ տամք փխ տուեալ 23—24 ԲԴ արա վաղվաղակի 25 ԲԴԵԺԼԽԿՏ՞
 պարանոց ԲԴ շիբ ինչ ԵԼԺԼԽՆՆՏ՞ մեր յաւ 25—26 Խ որ այս վկայութեան ի վերա,
 ԲԴճ՞ եզին պանձինս իբրեանց և զստացուածս 26 ճ՞ շիբ և զստացուածս և զմար-
 մինս իբրեանց 27 Բ շիբ իբրեանց:

«Զի եթէ անմահք իսկ էաք, և մարթ էր մեզ մեռանելի վասն սիրոյն Քրիստոսի, արժան էր. քանզի և նա անմահ էր, և ա՛յնչափ սիրեաց զմեզ, մինչև մահ ի յանձն էառ, զի և մեք նորա մահուամբն յա-
 5 փտենական մահուանէն ապրեսցուք: Եւ եթէ նա յիւր անմահու-
 թիւնն ոչ ինայեաց, մեք զի կամօք եղաք մահկանացուք, կամօք մեռ-
 ցուք վասն սիրոյ նորա, զի կամօք յանձն առցէ զմեզ յիւր յանմահու-
 թիւնն. մեռցուք իբրև զմահկանացուս. զի ընկալցի զմեր մահն իբրև
 զանմահից:»

«Այլ դու յետ այսր ամենայնի այլ զմեզ մի՛ հարցաներ. զի ոչ
 10 եթէ ընդ մարդոյ է ուխտ հաւատոց մերոց, եթէ պարիցիմք իբրև
 զտղայս. այլ անլուծութեամբ ընդ Աստուծոյ, որում չիք հնար քակ-
 տել և ի բաց ելանել, ոչ այժմ և ոչ յապա, և ոչ յափտեանս, և ոչ
 յափտենից յափտեանս»:

Ի սմին մեծի հաւանութեան ամենայն բազմութիւնն միաբա-
 նեաց ի մեծամեծաց մինչև ցփոքունս. անսուտ երդմամբ եղին
 15 վկայութիւն՝ կենօք և մահու ի նմին կալ հաստատուն:

Եւ իբրև Էհաս նամակն յարդունիս, և ընթերցան ի մեծի խո-
 նաստանի յանդիման ամենայն բազմութեան կարաւանին, բա-
 զումք այնոքիկ էին, որ իբրև լսէին՝ գովէին զպատասխանիսն:
 20 Թէպէտ և երկնչէին յահէ տէրութեանն, սակայն ի ծածուկ առ մի-
 մեանս զնոյն վկայութիւնս գովութեանց տային. առաւել քան ընդ
 ճարտարաբանութիւնն ընդ համարձակութիւն աներկիւղութեանն

1 Բ զի թլ Գժեհ42 և անմահք Գ անմահ Ել և անմահ ԲԳժ⁶ շի՛ մեզ ԳԿՏ² մեռանել
 մեզ Բ²ԹԻ մեռանել 1—2 Ճ⁶ վասն սիրոյն Քրիստոսի մեռանել ԵժԼե2 մարթ էր և
 մեռանել մեզ Ի մեր Տ՛ զի եթէ և անմահ իսկ էաք. մարթ էր և մեռանել մեզ վասն սի-
 րոյն Քրիստոսի 2 ԵԼԺԼե2Տ՛Տ² շի՛ արժան էր Ե շի՛ և նա Խ շի՛ և (նա) Գ շի՛
 քանզի և նա անմահ էր է այնչափ ԲԳԳԵԺԼե42Տ՛ շի՛ և (այնչափ) Գ զմեզ աստուած
 2—3 Ճ⁶ զմեզ սիրեաց 3 ԲԳԵԺե42 դմահ յանձն առ (ժեւ էառ) ԳԵ շի՛ ի ՄՏ²
 զմահ Ա զի մեք 3—4 Բժ⁶ ի յափտենական ի մահուանէն ԳԺԿ ի յափտենական V
 յափտենականէն 4 ԲԳ շի՛ նա 4—5 ԱԶԷՏ³վ1852 յանմահութիւնն և անմահու-
 թեանն 5 Գ Եղեաք 2 մեղօք փխ Էաք Խ շի՛ Եղաք մահկանացուք կամօք Ճ⁶ կա-
 մաւ 6—7 ԳԳԺԵԼԼ անմահութիւնն է յանմահութիւն 7 Բ մահկանացուք Գ զմահ-
 կանացուք 8 Ի զանմահութիւն փխ զանմահից 9 ՄՏ՛Ա այլ դու յայսր ամենայ-
 նի ԲԳՏ² այլ բանիք զմեզ ԳԿժ⁶ զմեզ բանիք ԵԼԺԼե2Տ՛ զմեզ բանիւ այլ մի՛ հարցա-
 ներ 10 ԲԳԸԻԼեժ⁶ պարիցիմք 11 ԲԳ անլուծութեամբ ԵԵր Տ² ԼԵք ընդ աստու-

Որովհետև եթե անմահ էլ լինեինք և պետք լիներ մեզ մեռնել
 Քրիստոսի սիրո համար, արժան էր, որովհետև նա էլ անմահ էր, բայց
 այնչափ սիրեց մեզ, որ մինչև անգամ մահ հանձն առավ, որպեսզի
 մենք էլ նրա մահով փրկվենք հավիտենական մահից: Եվ եթե նա իր
 անմահությունը չինայեց, մենք, որ [մեր] կամքով մահկանացու եղանք.
 [մեր] կամքով էլ կմեռնենք նրա սիրո համար, որպեսզի նա էլ հոժա-
 րությամբ ընդունի մեզ իր անմահության մեջ. կմեռնենք իբրև մահկա-
 նացունեք, որպեսզի [նա] մեր մահն ընդունի որպես անմահների մահ:

«Իսկ դու այս ամենից հետո մեզ այլևս մի՛ հարցնի. որովհետև
 մեր հավատի ուխտը ո՛չ թե մարդու հետ է, որ երեխայի նման խաբ-
 վենք, այլ աստծու հետ է անլուծելի կերպով, որ անհնար է քանզի ու
 հեռանալ, ո՛չ այժմ և ո՛չ հետո, ո՛չ հավիտյանս, և ո՛չ էլ հավիտենից
 հավիտյանս»:

Ամբողջ բազմությունը, մեծերից մինչև փոքրերը, միաբանվեցին
 այս մեծ վկայությունը. անսուտ երդում գրին՝ կյանքով և մահով հաս-
 տատ մնալ նրա վրա:

Նրբ բայ նամակն արշունիք հասուվ և կարգացին մեծ խոնաստա-
 նում⁵⁸ բանակի ամբողջ բազմության առաջ, շատերը, որ լսում էին, գո-
 վում էին [տված] պատասխանները: Թեպետև տերությունից երկյուղ էին
 կրում, սակայն զաղտնաբար մեկմեկու մոտ նույն գովասանական վկա-
 յությունն էին տալիս. ճարտարաբանությունից ավելի դարմանում էին

ձոյ ԲԳՏ² չէ փխ չիք V որ ոչ ու՛նիմ չիք փխ որում չիք Ճ⁶ որև չէ իսկ հնար 11—12
 ԲԳԵԼԺԼե2Տ՛Տ² քակել Թ քակտիլ 12 ԲԳԵԼԺԼե2 առ յապա ԸԽ շի՛ և ոչ յափտեանս
 12—13 Լ շի՛ յափտենից ԲԳ և ոչ յափտեանս յափտենից 14 Գ ի նմին Ե բազ-
 մութիւն 15 ԶԷՄՏ³ մինչ ԳԿ ի փոքրիւնս ԵԼՏ՛ ի փոքրիւս ԸԽ շի՛ ի մեծամեծաց
 մինչև ցփոքունս 16 Գ մահուամբ 17 ԵԼԺԼե2 շի՛ Եւ (իրրե) ԳԳԵԺ յարունիսն
 ԳԵԼԺԼե42Տ՛Տ² ընթերցեալ 17—18 ԱԲԹԻ խոնաստալի (յուսանցեալ՝ երախանի)
 ԳԵԼ խոնաստանին ԳՏ՛ խորաստանին Ի երախանի խոնաստանի Կժ⁶ Հոնաստանին 18
 ԶԷՄ ամենայնի Գ շի՛ բազմութեան Գ կարաւանին և յաւգիման ամենայն զօրուն ՄՏ՛
 շի՛ յանդիման կարաւանին 18—19 ԲԳՏ² բազում փխ բազումք 19 Գ այն էին
 փխ այնոքիկ էին Բ շի՛ իբրև ԲԻՎ¹⁸⁵² զպատասխանին 20 Լ չերկնչէին(!) Գ ի յահէ
 և տերութեան ԳԵԽ շի՛ ի 2 շի՛ ի ծածուկ 21 Գ զնոյն տային վկայութիւն Խ չիք
 ընդ 22 Բ ճարտարութեանն Գ ճարտարութիւն բարարանութեանն և Խ զճարտարա-
 նութեանն և ընդ Ե՛ աներկիւղութեան Տ² աներկիւղութեանն:

զարմանային: Եւ բազումք ահաբեկեալք սկսան զրահել պնդապէս, և զնոցն շնչին լսէին յամենայն շրթանց:

5 Իսկ շարասէր մոգպետն հանդերձ մեծ հազարապետան շնչեաց շարախօսութիւն, և բորբոքեաց զթագաւորն իբրև զհոյր անշիջունելի: Եւ սկսաւ կրճատել զատամունսն իբրև զօրհասական վիրաւոր. և յայտ յանդիման ձայն արձակեաց առ մեծ հրապարակն և ասէ. «Գիտեմ ես զշարութիւն բազմութեան մարդկանս, որ թերահաւատեն ի մերոց օրինացս, և զկնի կախարդութեան մոլորեալ են ան- 10 զարձութեամբ: Եւ իմ եղեալ է ի մտի, թէ ոչ ումեք թողացուցից ի մեծամեծ հարուածոցն. մինչև ապամայ ի բաց կայցեն յայնպիսի վրիպական օրինաց. եթէ ոք կարի ի մերձաւորաց իցէ, զնոցն անցս և բնդ նա անցուցից»:

15 Յայնժամ ծերն դառնացեալ բանս ի ներքս քնկէց, և ասէ ցրթագաւորն. «Առ ի՞նչ է քո այդ մեծ տրտմութիւնդ. զի եթէ կայսր շէլանէ ըստ քո հրաման, և Հոնր կան քեզ ի ծառայութեան, ո՞ր մարդ է յերկրի, եթէ կ'արոտ է ընդդէմ դառնալ քում հրամանիդ: Տիրաբար հրաման տուր ի ներքս, և ամենայն որ ինչ և ասես՝ վազ- 20 վազակի կատարի»:

Եւ անդէն թագաւորն ի ներքս կոչեցեալ զղպրապետն, հրամայէր 20 գրել հրովարտակ. և ոչ ես ըստ սովորութեանն, այլ բանս զայլազինս իբր առ ատելիս և անպիտանս, չիղելով ամենեին զմեծամեծ վաստակս տիրասէր մաշդկանն. այլ միայն կոչոյ հրաման տուեալ յականէ յանուանէ զարս. զոր ինքն ճանաչէր, որոց անուանքն են այս:

25 Ի տոհմէն Սիւնեաց ՎԱՍԱԿ անուն:

1 Դ շիլ եւ էլ բազում Ա յահաբեկելոց Բ յահաբեկեալք ԵԼԺԼԽԶՏՏՏՏ ահաբեկեալ Գ սկսան խիզախել 2 Բ շնչին Դ շնչէին և ասէին յամենայն շրթանց 3 Խ հազարապետին 4 Ըն շարախօսութեամբ Դ իբրև զհոյր անշիջ զթագաւորն ծ զթագաւորն ի բարկութիւն 5 Դ կրճել: Գծ զատամունս Ըն զատամունս իր ձ իբր 2 հասարական(!) փխ ցօրհասական 6 ԱԲԳԶԷԿՊ յանդիմանութեամբ Ի յանդիմանութիւն Ըն ձայն արձակեաց ՏՅՎՅՏՏ ձայնարկեաց Ա ձայն արկեալ ի մեծ հրապարակին ԴՏՎՅՏՏՏ հրապարակին Կ հրապարակին(!) Դ հազարապետն փխ հրապարակն Դ Դ մարդկանն 7—8 Բ թերահաւատին 8 Է ի մերոյ Դ արդար օրինացս Կ շիլ կախարդու (բաց տեղ է քաղած, երևի օրինալը փշացած է եղել) Դ և զկնի մոլորութեան կախարդութեան վրիպեալ են 8—9 Դ շիլ անզարձութեամբ է անզարձակութեամբ(!) 9 Դ ի մտի եղեալ է էՎ շիլ և իմ եղևալ է ԲԵԼԹԺԽ Եթէ Դ ոչ երբէք ԵԼԺԼԽԶՏՏ շիլ ումեք 10 ԳԵԼԹԺԽԶՏՏՏՏ մեծամեծաց հարուածոց ԲԹ յակամայ Դ շիլ ապամայ ԱԵԶԷԺԻԽՆՆՆՎՏՏՎՅՏՏՏ կայցեն Բ յակամայ 11 ԳԵԼԺԼԽԶՏՏՏ վրիպակ Դ օրինացն ԱԲԶԷ ի կարի մերձաւորաց ԳԵԼԺԼԽԶՏՏՏ

աներկյուղ համարձակութեան վրա: Եվ շատ ահաբեկվածներ սկսեցին ամբաստան գործանալ և նույն շնչունն էր լսվում բոլոր շրթունքներից:

Իսկ շարասեր մոգպետը մեծ հազարապետի հետ միասին շարախօսութիւն շնչեց և թագավորին իբրև անշիջանելի հոյր բորբոքեց: Եվ նա սկսեց ատամները կրճտացնել ինչպես մի օրհասական վիրավոր և բոլորի առաջ ձայն արձակելով մեծ ատյանում՝ ասաց. «Ես գիտեմ այդ բազմաթիվ մարդկանց շարութիւնը, որոնք թերահաւատութեամբ են վերաբերվում մեր կրօնին և անդարձ մոլորված են կախարդութեան հետեւից: Եվ ես մտքումս դրել եմ, որ ոչ ոքի մեծամեծ հարվածներից չազատեմ, մինչև որ ապամ հեռանան այնպիսի սխալ կրօնից. եթե ամենամոտիկ մարդկանցիցս մեկն էլ լինի, նույն պատիժները նրան էլ կտամ»:

Այն ժամանակ դառնացած ծերը⁵⁰ խոսք վրա բերեց և ասաց թագավորին. «Ինչո՞ւ համար է այդ քո մեծ տրտմութիւնը, որովհետեւ եթէ կայսրը քո հրամանից դուրս չի գալիս, և հոնքը քեզ են ծառայում, էլ ո՞ր մարդն է երկրի վրա, որ կարող է ընդդիմանալ քո հրամանին: Տիրաբար հրաման տուր ներսը⁶⁰, և ինչ էլ որ ասես՝ իսկույն կկատարվի»:

Եվ թագավորն անմիջապես ներս կանչելով ղարապետին՝ հրամայեց հրովարտակ գրել. 1 բայց այլևս ո՛չ թե սովորութեան համաձայն, այլ զայլազին խոսքեր ինչպես ատելի և անպիտան անձերի, ամենեին շիջելով տիրասեր մարդկանց մեծամեծ ծառայութիւնները, այլ միայն անուանական կանչելու հրաման տալով այն մարդկանց, որոնց ինքը ճանաչում էր և որոնց անուններն են՝

Վ Սյունյաց տոհմից ՎԱՍԱԿ անունով.

և եթէ կարի որ Ի շիլ ի Դ շիլ «եթէ ոք—անցուցից» 12 ՎՏՏՏՏ նոսա փխ նա 14 Դ արդ քո Ի շիլ քո Բ մեծութիւնդ փխ մեծ տրտմութիւնդ 2Վ տերութիւնդ է տերութիւն ԳԿ սրտմութիւնդ Դ շիլ եթէ Բ կայսրն 15 ԳԵԼԺԼԽԶՏՏՏՏ ոչ ելանէ ԱԲԶԹԻ քեզ փխ ըստ Դ քեզ քո հրամանդ է հրամանդ(!) 2 յոնք փխ հոնք Խ ո՞վ 16 Դ իցէ յերկրի եթէ կարէ Դ կամաց քոց փխ քում հրամանիդ 17 ԱԲԳԶԷԿՊՎ գեղն ԴԺԽ զոր ինչ ասես ԵԼԼՏՏ և զամենայն որ ինչ ասես ԺԽ զամենայն 18 Դ լինի փխ կատարի Խ կատարեա 19 ԱԲԶԷԹԻ թագաւորն վազվազակի ի ներքս ԵԼԺԼԽԶՏՏ և թագաւորն անդէն (ԵՆ անդրէն) Բ կոչեաց Ա կոչեալ Դ և անդէն թագաւորն զղպրապետն ի վազվազակի ի ներս կոչէր Ե և հրամայէր Խ հրամայէ 20 ԳԵԼԽԶՏՏ շիլ և (ոչ ևս) ԵԼԺԼԽ ոչ փխ և ոչ ևս Ե՛ս սովորութեան ՏՏ հրովարտակ ոչ ըստ սովորութեան 21 ԳԴԵԼԽԶՏՏՏ իբրև 21—22 Դ շիլ զմեծամեծ 22 Դ զվաստակս ԲՏՏ մարդկան 22—23 ԵԼԺԼԽԶՏՏՏ կոչելոյ հրաման տայր 23 ԼՏՏ շիլ զարս ԳԵԺԽԶՏՏՏՏ զորս 23—24 ԱԲԶԷԹԻԿՎՏՏՏՏՏՏՏՏ որոց անուանքն (Բ անուանք) են այս ԳԴԵԼԺԼԽԶՏՏՏՏՏՏ որոց անուանք են այսոքիկ Ա և այս անուանք են նախարարացն 25 ԴՆՏՏՏ զնում են նախ ի տոհմէն Արծրունեաց, ասա՛ ի տոհմէն Սիւնեաց:

- Ի տոհմէն Արծրունեաց ՆԵՐՇԱՊՈՒՂ անուն:
- Ի տոհմէն Ռըշտոնեաց ԱՐՏԱԿ անուն:
- Ի տոհմէն Խորխոսունեաց ԳԱԴԵՇՈՅ անուն:
- Ի տոհմէն Մամիկոնէից ՎԱՐԳԱՆ անուն:
- 5 Ի տոհմէն Մոկաց ԱՐՏԱԿ անուն:
- Ի տոհմէն Ապահունեաց ՄԱՆԵՃ անուն:
- Ի տոհմէն Ամատունեաց ՎԱՀԱՆ անուն:
- Ի տոհմէն Վահուունեաց ԳԻԻՏ անուն:
- Ի տոհմէն Անձևացեաց ՇՄԱՎՈՆ անուն:

10 Զայս նախարարքս յակտէ յանուանէ կոչեցին ի դուռն արքունի, և կէսքն առ նմա իսկ էին ի կարաւանին, և այլքն ի կողմանց հիւսիսոյ ի Հոնաց պահակին. թողեալ էր զոմանս ի նախարարացն անդէն յաշխարհին Հայոց:

Արդ թէպէտ և ոչ համազունդ ի միոջ վայրի դիպեցան ամենքեան, սակայն յառաջագոյն գիտացեալ զխորհուրդս շարաքարոյ բռնաւորին, և զհեռաւորսն ևս իբրև զմերձաւորս ի միոջ վայրի առ միմեանս համարէին:

20 Եւ ի ձեռն սրբոյն Յովսեփու եպիսկոպոսի նովին ուխտիւ հաստատեալ՝ խօղացին գնացին յիւրաքանչիւր տեղեաց ի դուռն արքունի: Եւ յոյժ փութային վասն եղբարց և որդեաց և սիրելի դայեկասնունդ բնակացն, որ շարաշար կային ի մեծի նեղութեանն: Վասն որոյ և նոքա զանձինս ի մահ մատնեցին՝ ոչ ինչ զանգիտելով իբրև զանարի վառասիրտս. այլ յոյժ քաջութեամբ պնդեցին զանձինս, զի թերևս կարացեն փրկել զնոսա ի մեծամեծ հարուածոցն:

25 Են իբրև հասին ի դուռն արքունի, ի մեծի շաքաթու զատկին յանդիման լինէին թագաւորին: Բայց թէպէտ և տեսանէին զեղ-

- Արծրունյաց տոհմից ՆԵՐՇԱՊՈՒՂ անունով.
- Ռշտունյաց տոհմից ԱՐՏԱԿ անունով.
- Խորխոսունյաց տոհմից ԳԱԴԵՇՈ անունով.
- Մամիկոնյան տոհմից՝ ՎԱՐԳԱՆ անունով.
- Մոկաց տոհմից ԱՐՏԱԿ անունով.
- Ապահունյաց տոհմից ՄԱՆԵՃ անունով.
- Ամատունյաց տոհմից ՎԱՀԱՆ անունով.
- Վահունյաց տոհմից ԳՅՈՒՏ անունով.
- Անձևացյաց տոհմից ՇՄԱՎՈՆ անունով:

Այս նախարարներին անուն-անուն կանչեցին արքունի դուռը [Հայ նախարարներ] մի մասը հենց իրեն մոտ էին՝ բանակում, մյուսներն էլ հյուսիսային կողմերը՝ Հոնաց սահակում. նախարարներից ոմանց էլ թողել էր Հայոց աշխարհում:

Արդ, թեպետև բոլորը միևնույն տեղում շարատահեցին միմյանց, բայց առաջուց իմանալով շարաքարո բռնավորի մտադրությունները, հեռավորներին էլ իբրև միևնույն վայրում հղած մերձավորների միմյանց մոտիկ էին համարում:

Եվ սուրբ կպիսկոպոս Հովսեփի ձեռքով նույն ուխտի մեջ հաստատվելով՝ շարաքանչյուրն իր տեղից ելան-գնացին արքունի դուռը: Եվ շատ էին շտապում [իրենց] եղբայրների, որդիների և դայեկասնունդ⁶¹ սիրելի մտերիմների համար, որոնք խիստ մեծ նեղության մեջ էին: Այս պատճառով էլ նրանք իրենց անձը մահվան մատնեցին՝ ամենևին չվախենալով ինչպես թույլ վատասիրտներ, այլ մեծ քաջությամբ սիրտ էին տալիս իրենց, որ գուցե կարողանան նրանց փրկել մեծամեծ հարվածներից:

ԱՅրբ հասան արքունի դուռը՝ զատկի ավազ շաքաթ օրը ներկայացան թագավորին: Եվ թեպետ իրենց եղբայրներին տեսնում էին մեծամեծ

1 ԱԳՁԷԻԿՎ Մերշապուհ Բ Մերշահ 2 ԳեղժիկեղժՏՏՏ Ընդշտունեաց Արտակ ՏՏ Արտակ (Ընդշտունեացի վերելք գրված է՝ Մոկաց) 3 ԱԳԵՂԷԹԹԺԿԵԿՂՎՏՏՏՏՏՏՏՏՏ Գաղեղ(1) Թի Գաղեղ Դ Գաղեղ Ե Գաղեղ Զ Եպիսկոսունեաց, ապա՝ Ռշտունեաց 4 ԱԳՁԷԻԿՎՏՏ Մամիկոնեից 5 Դ չիք ի տոհմէն Մոկաց Արտակ անուն 6 Դ Ամատունեաց փխ Ապահունեաց Դ Մանաճիհ 7 Դ Ապահունեաց փխ Ամատունեաց Դ Մահակ փխ Վահան 8 ԱԳՁԷԹԻԿՎՎՏՏՏ Գիա 9 ԱԳԴՁԹՎՏՏՏՏՏՏՏ Անձևացոց ԳԵԸԺԺԿԵԿՂՏՏ Անձևացեաց է Անձևացոյ ի Անձևացիոց 10 Խ այս ԱԳԷԻԿՎ նախարարք ԳԿ նախարարս 11 Դ և կէսքն իսկ առ նմա Կ առ նմին ԳԵԸԺԺԿԵԿՂՏՏ անդէն ի կարաւանին, և այլք Դ ի դրան Արքունի փխ ի կարաւանին 2 ի կարաւանի 11—12 Դ ի կողմանց հիւսիսոյ 12 ԶԿ Կիւսուսոյ թԴ չիք էր 13 Դ յաշխարհէն Ի աշխարհին 14 ԳԵԸԺԺԿԵԿՂ չիք և Բ չիք ոչ Գ ի միոջ վայրի Ե ի միոջ վայր լի վայր 15 ԱԳԷՎՏՏՏՏՏՏՏ զխորհուրդս ԳԵԸԺԺԿԵԿՂ զխորհուրդ Թ զխորհուրդն Դ անօրէն փխ շա-

րարարոյ 2 շարաքարոյ 16 Բ զհեռաւորս է հեռաւորսն և ԲԿԵԸԺԺԺ չիք ևս Ա զմերձաւորսն ՏՏ զմերձաւոր ԸԹԹՏՏ ի միոջ վայրի 16—17 ԹԴ իւրեանս փխ միմեանս 2 առ ի միմեանս 11 ԲԿԵԸԺԺՏՏՏՏ սրբոյն Յովսեփայ լի սրբոց Յովսեփա Ա Յովսեփու մեծի եպիսկոպոսի Դ ուխտին 19 ԳԵԸԺԺԿԵԿՂՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ 20—21 ԳԵԸԺԺԿԵԿՂՏՏՏ զայնսուն 21 Ա շարեկամացն փխ բնակացն ԲԿԵԸԺԺՏՏՏ ընկալացն է բանակացս ԱԳԷԹԻԿՎ և փխ որ ԱԷԻ ԿԵԻՆ ԶԷԹ ԿԵԻՆ Վ ԿԵԻՆ(!) Ե նեղութեան 22 ԹԴ մատնելով ԲԴ զանգիտեցին 23 ՎԱՏՏ պնդէին 2 պնդեցին ԲԴ զանձինս իւրեանց 25 ԱԳԴԵԹԹԹԻԿԵԿՂՎՏՏՏ և ի մեծի Կ և ի մեծ 25—26 է չիք շաքաթու զատկին յանդիման լինէին 26 ԱԳԷՎՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ մեծի թագաւորին ԲԴ չիք բայց ԳԵ զեղբարսն Դ զեղբարս ԸԽՂ զեղբարսն և չիք և:

բարս իւրեանց ի մեծամեծ վիշտս տառապանաց, որ վասն անուանն Քրիստոսի ճգնեալք էին պնդապէս, ոչ ինչ տրտում և տխուր գերեսս ցուցանէին հրապարակին: Ըն որչափ նորա զուարթագին երևէին ամենեցուն, առաւել զարմանալին շարասէրքն:

5 Ըն զի օրէնք էին յառաջ ժամանակաւ, յորժամ ի Հայոց այրու-
ծի ի դուռն երթայր ի ձեռն պատուաւորի զորագլխի ուրուք, այր
ընդ առաջ յղէր, և հարցանէր զողջոյն և զխաղաղութիւն Հայոց աշ-
խարհին, և երկիցս և երիցս անգամ զնոյն առնէր, և զհանդէս գրն-
դին ինքնին տեսնէր և յառաջ քան ի գարծ պատերազմին հասանել
10 զգալն իսկ առ նա՝ մեծ շնորհակալութիւն համարէր, և առաջի աթո-
ռակցացն իւրոց և ամենայն մեծամեծացն՝ զովութիւն մատուցանէր
ամենեցուն, և յիշէր զնախնեացն զվաստակս, և զառն առն քաջու-
թիւն պատմէր նոցա:

Իսկ այն օր և ոչ մի ինչ յայցացանէ ամենեւին ինչ ոչ յիշեաց, այլ
15 իբրև զշարագև մի՝ ոչ զազարէր յուզել և շարժել զբուք ձմերայնույր
Ռրպէս և նմանեալ իսկ էր ծովածուփ ալէկոծ խոտովութեան, ոչ
զուղնաքեայ վեր ի վերոյ, այլ անզատին յանգնոց քարձրանայր
փրփրեալ կուտակեալ, վիշապաձայն սրտալուով, գազանաբար գո-
չելով առհասարակ զողացուցանէր զտիեզերական զիւր իշխանու-
20 թիւնն, որպէս զի փլեալ տարածանիցի համատարած ամենայն ի
վերայ լերանց, խորոց, ձորոց՝ ապականել միանգամայն զլայնու-
թիւն զաշտացն վայելչութեան:

Մոնչելով քարբառ արձակեալ և ասէ. «Ծրդուեալ իմ յարե-
գակն, ի մեծն աստուած, որ ճառագայթիւքն իւրովք լուսաւորէ

վշտերի ու տառապանքների մատնված, որոնք Քրիստոսի անվան հա-
մար սաստիկ նեղութիւն մեջ էին, բայց դեմքերին ոչ մի տրամուխուն
ու տխրութիւն չէին ցույց տալիս ժողովի առաջ: Եվ որքան նրանք ու-
րախ-զվարթ էին երևում բոլորին, այնքան ավելի էին զարմանում շա-
րասերները:

Առաջվան ժամանակներում կարգն այն էր, որ երբ Հայաստանից
որևէ պատվավոր զորավարի առաջնորդութիւնով հեծելագոր էր գնում
Գուռք, [Թագավորը] մարդ էր ուղարկում ընդառաջ և հարցնում էր Հա-
յոց աշխարհի ողջութիւնն ու խաղաղութիւնը. և երկու-երեք անգամ
նույնն էր անում. զորահանդեսն էլ [Թագավորն] ինքն էր անում և պա-
տերազմ սկսելուց առաջ նրանց իրեն մոտ գալ՝ տեղ հասնելն անգամ
մեծ շնորհակալութիւն արժանի էր համարում և իր աթոռակիցների ու
բոլոր մեծամեծների առաջ գովասանք էր տալիս ամենքին, հիշում էր
նրանց նախնիների ծառայութիւնները և պատմում էր նրանցից յուրա-
քանչյուրի քաջութիւնը:

Իսկ այն օրը սրանցից և ոչ մեկն էլ չհիշեց, այլ ինչպես մի շար
զև՝ չէր զազարում ձմեռվա բուքը հուզելուց և շարժելուց. ինչպես որ
հենց նմանվում էլ էր վրդովված ալէկոծ ծովի, որը ո՛չ թե երեսանց է
մի քիչ [հուզվում], այլ նույնիսկ անդունդից էլ քարձրանում փրփրած
ու իրար վրա դիզված, վիշապաձայն սրտալուով, գազանի նման մոնչա-
լով ընդհանրապես սարսափեցնում էր իր տիեզերական իշխանութիւնը,
կարծես թե փուլ գալով պիտի տարածվեր ամեն կողմ լեռների, ան-
դունդների և ձորերի վրա՝ լայնարձակ ու գեղնցիկ դաշտերը միանգա-
սայն փչացնելու համար:

Մոնչալով ձայն արձակեց և ասաց. «Ծրդվել եմ մեծ աստված արե-
գակով, որ իր ճառագայթներով լուսավորում է ամբողջ տիեզերքը և իր

1 Գ շիվ իւրեանց ԲԳԵԺԼԶՏՏԻ Ի մեծ Ըն ի մեծ վշտի Բ որք 2 Կ շիվ ինչ 3
ԲԳ հրապարակին ցուցանէին 4 ԱԳԶԼԹԻԿՎ շիվ առաւել զարմանալին շարասէրքն ԲԳ
նորա առաւել արհամարհէին զնոսա փյա առաւել զորմանալին շարասէրքն 5 ԱԲԳԶԶԷԻ
ԿՎ շիվ Են Գն շիվ ի (Հայոց) 5—6 Դ ալրուծին 6 ԲԳ երթայր ի դուռն ԲԳԵԺԸԺ
ԼնԿԶՏՏՏ պատուաւոր Բ առն փիս այր 7 ԲԳ շիվ ընդ առաջ ԳԵԻ յառաջ 7—8 Դ
ուրուք առն յղէր ԳԵԺԺԼնԿԶՏՏՏ աշխարհն Հայոց 8 ԲԳ շիվ անգամ 9 ԲԳ
ինքն ԳԵԺԺԼնԿԶՏՏՏ տեսանէր ինքնին Ա տեսանէր թաղաւորն ՏՅ Գ ի գործ Ա զգործ Գ
պատերազմի 10 Մ շիվ իսկ ԲԳ շիվ առ նա ԲԳ մեծ շնորհակալ լինէր Ա մեծի շնոր-
հակալութեան 10—11 ԲԳԵԺԸԺԼնԿԶՏՏՏ առաջի թագաւորացն փիս աթոռակցացն
11 ԲԳԼՏՏՏ շիվ իւրոց ԶԵ շիվ ամենայն ԲԳ մեծամեծաց ԱԶԼԹԻՎՏՏՏՏ ամենեցուն գո-
վութիւն մատուցանէր ԳԵԺԺԼնԿԶՏՏՏ շիվ ամենեցուն 12 ԲԳ զնախնեաց է նախա-
բարացն փիս նախնեացն ԳԵԺԺԼնԿԶ վաստակս 12—13 ԲԳ քաջութիւնս 14 ԱԶԼԹԻ
ՎՏՏՏՏ և ոչ մի ԲԳ և ոչ մի ինչ յիշեաց յայցացնէ Ա շիվ և Բ շիվ ամենեկն ինչ ոչ
Դ շիվ ամենեկն ԳԵԺԺԼնԿԶՏՏՏ և մի ինչ ԳԵԺԺԼնԿԶ ամենեկն յայնմանէ ոչ յիշեաց ՏՏՏ
յայնմանէ 15 ԱԶԼԹԻՎ զշար գն մի Թ շարագև ԱԶԼԹԻՎՏՏՏՏՏՏ ոչ ևս Գ ոչ ևս զա-
ղարէր ԶԷ ի շարժել ԲԳ շարժել և յուզել 16 է շիվ և Ըն ալէկոծութեան ԲՏՏ խոռ-

զամենայն տիեզերս, և ջերմութեամբն կենդանածնէ զամենայն գո-
յացեալսն, եթէ ոչ վաղիւ ընդ առաւօտն, ընդ երևումն սքանչելուցն,
ընդ իս իւրաքանչիւր ծունր նմա ոչ կրկնեսցիք՝ խոստովանելով զնա
աստուած, ոչ ինչ թողացուցից ձեզ՝ զամենայն նեղութիւնս շար-
շարանացն ի վերայ ածելով մինչև ակամայ կատարիցէք զկամս
հրամանաց իմոց»:

Իսկ հաւատացեալքն հաստատեալք ի Քրիստոս՝ ոչ ի սառնա-
մանեաց ձմեռայնուցն հովանային, և ոչ ի տապոյ խորշակին ջեռ-
նութիւն, և ոչ յահագին ձայնէն սարսէին, և ոչ ի սպառնալիաց տան-
ջանացն զանդիտէին . այլ ի վեր հայեցեալք՝ զգորութիւնն Քրիստո-
սի յօգնութիւն եկեալ սեասնէին, և զուարթագին դիմօք և համեստ
բանիք յառաջ մատուցեալ՝ տային պատասխանի թագաւորին.

«Շնորհմբ ի քէն, արքայ քաջ, ունկն դիր սակաւ բանից մերոց,
և քաղցրութեամբ լուր զոր ասելոցս եմք:

«Քանզի յիշեցուցանեմք քեզ զժամանակն Շապուհոյ արքայից
արքայի, որ էր հայր հաւուն քո Յազկերտի, և ետ նմա Աստուած
զերկիրն Հայոց ի ծառայութիւն սովին օրինօք, որով և մեք իսկ
վարիմք այժմ. և հարքն մեր և հաւք հարցն մերոց կացին նմա ի
ծառայութեան վաստակս, և սիրով կատարէին զամենայն հրա-
ման բանի նորա, և բազում անգամ ի նմանէ մեծապարգևք լի-
նէին: Եւ յայնց ժամանակաց մինչև ի քո հայրենի աթոռ՝ և մեք
զնոցն ծառայութիւն ծառայեցաք. բայց թերևս քեզ լաւագոյն քան
զառաջնոցն»:

Չայս ասելով ցուցանէին զքաջութիւն արութեանցն լաւագոյն
քաջ զառաջնոցն ըստ զինուորութեան կարգի: Իսկ զմտից և զսա-
կից, և որ այլ ևս էին հարկ աշխարհին, բազմագոյն քան առ հար-
բըն նորա երթայր յարքունիս:

1 ԲԳԳԵԸԺԻԿ ջերմութեամբ ԲԳ իւրով կենդանութիւն 1—2 Դ զարարածս փխ զգո-
յացեալսն ԲԳԸԺԻԿԵ գոյացեալս 2 ԲԳԵԸԺԻԿԵԿԸՏՏՏ շիբ ոչ ԳԺԿԸ առաւօտս Դ ընդ վա-
ղիւ ընդ առաւօտն Ե վաղիւն ընդ առաւօտս ԲԳ երևումն նորումն սքանչելեացն է սքան-
չելեացն 3 ԹԺ զիւրաքանչիւր ԲԳ նմա ոչ կրկնեսցիք զծունր Բ խոստովանել Դ խոս-
տովեալ 4 Բ շիբ ինչ ԲԳ շիբ ձեզ Դ ոչ թողացուցանեմ 5 ԲԳԳԵԸԺԻԿԵԿԸՏՏ շարշա-
րանաց ԱԲԳԸԺԹԻՎՏՏՅՎ¹⁸⁵² կատարեսցիք ԲԳ զբան փխ զկամս 7 ԲԳ և հաստատեալքն
Ի շիբ հաստատեալք 8 ԴԷ ձմեռայնո Դ խորշակի 9 ԲԳ ի սպառնալիացն 9—
10 ԲԳ շիբ տանջանացն 10 ԲԳ հայեցեալ Ե զգորութիւն և զօրութիւն 11 ԱԲԸԷ
ԹԻԿՎՏՏՅՎ¹⁸⁵² յօգնականութիւն Դ զօգնականութիւնն աստուծոյ է տեսանիցնն է շիբ և
(զուարթագին) Ի ևս փխ և (զուարթագին) 12 ԲԳ պատասխանի և ստէին ցթագա-
ւորն 13 ԲԳ թագաւոր քաջ ԲԳ շիբ սակաւ ԳՍՏ՝ սակաւիկ մի Կ սակաւիկ բանից մե-

ջերմութեամբ կենդանացնում է բոլոր արարածներին, որ եթե վաղն ա-
ռաւոտյան, սքանչելու ծագելուն պես, բոլորդ ինձ հետ միասին ծունր
չդնեք նրա առաջ՝ նրան աստված դավանելով, ձեզ ամենեկին զիջողու-
թյուն չիմ անի, ամեն տեսակ նեղություն ու շարշարանք կթափեմ ձեզ
վրա, մինչև որ ակամա կատարեք իմ կամքն ու հրամանքը»:

Իսկ հավատացալները՝ Քրիստոսի մեջ հաստատված՝ ո՛չ ձմեռային
սառնամանիքից էին հովանում և ո՛չ խորշակի տոթից տաքանում, ո՛չ
ահագին ձայնից էին սարսափում և ո՛չ էլ տանջանքների սպառնալիքից
վախենում, այլ վերև նայելով՝ տեսնում էին Քրիստոսի զորությունն ի-
րենց օգնության եկած և զվարթ դեմքերով ու համեստ խոսքերով առաջ
անցնելով՝ թագավորին պատասխան տվին.

«Շնորհում ենք քեզնից, քա՛ջ թագավոր, ականջ դիր մեր մի քանի
խոսքին և քաղցրութեամբ լսի՛ր, ինչ ուր ասելու ենք:

Եթե՞զ հիշեցնում ենք արքայից արքա Շապուհոյի ժամանակները, որ
քո պապ Հազկերտի⁶² հայրն էր, և Աստված նրան Հայոց երկիրը հպա-
տակեցրեց հենց այս կրօնով, որով և մենք ենք կառավարվում այժմ. և
մեր հայրերն ու մեր հայրերի պապերը նրա ծառայության մեջ մնացին
և սիրով կատարում էին նրա բոլոր հրամանները, և շատ անգամ էլ
նրանից մեծամեծ պարգևներ էին ստանում: Եվ այն ժամանակներից
մինչև քո հայրենի աթոռը նստելը՝ մենք էլ նույն կերպով ծառայեցինք
և, թերևս քեզ ավելի լավ, քան [քո] նախորդներին»:

Այս ասելով՝ ցույց էին տալիս, որ զինվորության կարգի մեջ իրենց
քաջություններն ավելի էին, քան առաջիններինը: Իսկ սուրբեր, սակեր և
աշխարհի ուրիշ ինչ տեսակ հարկեր որ կային, ավելի շատ էին մտնում
արքունի [զանձարանք], քան նրա հոր ժամանակ:

բոց ԵԸԺԻԿԸՏՏ սակաւ մի ԱԸԷԹԻՎՏՏ սակաւ բանից մերոց 14 Ա լուսնս ԹժԼ ա-
սելոց 15 ԲԳ զժամանակս 2 զժամանակքն ԳԸ Շապուհոյ Ե Շապուհոյ 16 Բ հա-
ւու ԳԳԺԿՏՏՏ շառոյ Ըն հաւառոյ փխ հաւուն 2 հաւասար(1) հօր քո Յազկերտի ԱԲԸԷԻՎ
Ազկերտի 17 2 շիբ Հայոց ՄՏՏԱ ի ծառայութիւն փխ ի ծառայութիւն Բ օրինակով
Դ օրինակաւ Ի օրինակօք ԲԳն շիբ և ԵԸԺԻԿԸՏՏ շիբ իսկ 18 ԲԳ վարիմքս Տ՝ եմք
մեք և վարիմք այժմ ԲԳ հարք ԱԸԷԹՏՅՎ¹⁸⁵² հարքն ԳԵԸԺԻԿԸՏՏՏ հարանց ԴԷ կային Ի
շիբ նմա 19 ԲԳ կատարեսցին 19—20 ԴԷԿՏՏՏ հրամանս Ը հրամանք Բ զամե-
նայն բանս հրամանի նորա 20—21 ԵԸԺԻԿԸՏՏՏ մեծապատիւ փխ մեծապարգևք
ԱԲԳԳԵԸԺԹԻՎՏՏՅՎ¹⁸⁵² յեւէին Ա եյանէին 21 ԲԳ ի հայրենի քո Ի շիբ
մեք 23 ԱԲԸԷԹԻԿ առաջնոցն 24—25 ԲԳ բայց առաւել քան զառաջնոցն քեզ
ցուցանէին ըստ զինուորութեան կարգի (Դ կարգին) 4 շիբ զայս ասելով—զառաջնոցն
ԳԵ արութեանց 25 ԵԸԺԻԿԸՏՏՏ զինուորական ԳԵԸԺԻԿԸՏՏՏ կարգին Բ զոր 26
ԳԵԸԺԻԿԸՏՏՏ են փխ էին ԲԳԳԵԸԺԻԿԸՏՏՏ հարկք ԱԷ բազմագոյնք Գ շիբ քան 27 ԲԳ
քո փխ նորա ԲԳ այժմ երթայ յարքունիս:

«Ենա և ի սուրբ եկեղեցուն, որ էր ազատ ի Քրիստոս քստ կարգի նախնեացն մերոց ի սկզբանէ, և դու ընդ հարկաւ եղիր. և մեր առ սէր քոյոյ տէրութեանդ ոչ ինչ ընդդիմացար թեզ: Արդ վասրն է՞ր յուզեալ իցէ ցատումնս այս ի վերայ մեր. ասա դու մեզ 5 զպատճառս վնասուն. եթէ օրէնքն մեր պատճառք իցեն անվաստակ լինելոյ առաջի քո»:

Իսկ շարագեն լի ամենայն նենգութեամբ՝ զերեսս ի մի կոյս զարձուցեալ և ասէ. «Վնաս համարիմ ընդունել ի դանձ արքունի զհարկս աշխարհին ձերոյ, և անօգուտ զբաշտութիւն արութեան ձերոյ. քանզի տգիտաբար մուրրեալ էք ի ճշմարիտ օրինացս մերոց, և զաստուածս անարգէք և զկրակ սպանանէք և զչուրս սղծէք, և ըզմեռեալս ի հող թաղելով զերկիր ապականէք, և թրպիկար* շառնելով ոյժ տայք Հարամանոյ. և որ մեծ զամենայն, զի հանապազ ի կանայս ոչ մերձենայք. և մեծապէս լինի գեւաց խնդութիւն, շխարտելով ձեր և չղահելով զամենայն կարգս մոզաց: Տեսանեմ 15 զձեզ իբրև զխաշինս ցրուեալս և վայրատեալս յանապատի, և յոյժ զեղջ է մտաց իմոց, թէ զուցէ աստուածքն բարկացեալ վասն ձեր՝ ի մէջ շիւղեմ առնուցուն: Այլ ոտք եթէ կամիր կեալ և կեցուցանել զանձինս ձեր և մեծարանօք անզրէն յուղարկիւ, զոր ասացի՞ վաղիւ 20 վաղվադակի կատարեցէք»:

Յայնժամ երանելի նախարարքն առ հոտարակ զձայնս իրեանց բարձին և ասեն յանդիման ամենեցուն. «Մի՛ դու, արքայ, և մի՛ զարդ այլ առ մեզ ասիր. քանզի ոչ է կէկղեցի շինուած մարդոյ, և ոչ սուրբ արեգական. որպէս դուդ այլ ընդ այլոյ կարծես՝ թէ աս-

1 Ձէթիյ շիլ և Բ և սուրբ եկեղեցի որ ազատ էր Գ և եկեղեցի որ ազատ էր Ձէ յազատ 2 և նախնեաց V շիլ ընդ ԲԵԹԼԷՄ: եղից 3 ԲԳԵԼՄԵՆՏՍՏ՝ շիլ թեզ 4 ԲԳ յուզեցաւ ԱԳԵՁԵԼՄԵՆՏՍՏ՝ ցատումս այս ամենայն (ԳԼ ցատումն ՏՏ ցատումն) ԲԳ ցատումն սրտաութեանս այս (Գ սրտաութեանս) 5 ԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ զպատճառ ՁէՄ զպատճառն ԲԻ վնասով ԱԲԳԴԵԹՄԵՆՏՍՏ՝ օրէնք ԲԳ են ԵԼՄԵՆՏՏ՝ հեռն պատճառք ՏՏ իցնն պատճառ 6 ԲԳ լինել Բ ի մէջ նոցա փխ առաջի քո 7 Բ կողմ փխ կոյս ԵԼՄԵՆՏՏ՝ ի միտ կողմն 8 ԲԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ շիլ և Բ ի գանձն արքունի 9 ԲԳԵԼՄ ԵՆՏՏ՝ զհարկ ըն արիութեան 10 ԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ ձեր ճշմարիտ օրինացս ԲԳ օրինաց 11 ԵԼՄԵՆՏՏ՝ շիլ և ԲԳ զաստուածուն և զաստուած Ս զկրակս Թ շիլ և զկրակ սպանանէք ԲԳ զչոր 11—12 Բ շիլ և զմեռեալս 12 ԴԼՏՏ՝ Թարգալ Ս թրտիկար ԱԲԳԴՁԵԼ ՔՄԵՆՏՏ՝ զքաղաք Լ թրտիկար ԵԼՄԵՆՏՏ յաւանցում՝ յայտարարն ի փոր շառնելով մտա տայք զիսաց և հոտոյ զարդութեանս՝ Ա քոտար* 13 ԱԶԵԹԻՄ յոյժ փխ ոյժ Լ շիլ շառնելով ոյժ տայք ԱԶԵԹԻՄ Հարամանոյ (է հրամանոյ) ԲԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ Կարամանոյ Գ հարամանոյ ԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ մեծն ԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ շիլ զի 13—14 ԲԳ է քան զամենայն՝ ի կանայս լինելունդ լինի 14 ԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ ոչ մերձենալով ԳԵԼՄԵՆՏՏ

«Նույնիակ սուրբ եկեղեցիք, որ մեր նախնիներս կարգի համաձայն սկզբից և եթ ազատ էր ի Քրիստոս, դու հարկի տակ դիր, և մենք քո տերութեանդ սիրտ համար ամենեկին ընդդիմացանք թեզ: Արդ, ինչո՞ւ համար է այս ցատումը հարուցված մեզ վրա. դու մեզ ասա՝ մեր հանցանքն ու մեղքը. մի՞թե մեր կրոնն է պատճառ, որ մենք անվաստակ ենք դուրս եկել քո առաջ»:

Իսկ շար դեր, ամեն նենգութեամբ լցված, երեսը մի կողմ դարձրեց և ասաց. «Վնաս եմ համարում արքունի գանձարանն ընդունել ձեք աշխարհի հարկը, և ձեր արիութեանն ու քաջութեանն էլ՝ անօգուտ, որովհետև տղիտութեամբ մուրրվել էք մեր ճշմարիտ կրոնից, աստվածներին անարդում էք, կրակն սպանում, ջրերը պղծում և մեռելներին հողի մեջ թաղելով՝ երկիրն ապականում, և մեր կրոնի պատվերները՝ յիստարեւով՝ ուժ էք տալիս Հարամանին. և, որ ամենից մեծն է, ամեն ժամանակ կանանց չեք մերձենում. և դեերը մեծապես ուրախանում են, երբ չեք խրատվում և չեք պահում մոզերի բոլոր կարգերը: Տեսում եմ ձեզ ինչպես անապատի մեջ ցրված ու մուրրված խաշինք և ես շատ վախենում եմ՝ չլինի՞ թե աստվածները ձեր պատճառով բարկանան ու մրեծը մեզանից առնեն: Իսկ դուք եթե կամենում եք աղբիւ և ձեր անձերը փորկել, և մեծարանքներով հետ ուղարկվել, ինչ որ ասացի՞ վաղը շուտ կատարեցէք»:

Այն ժամանակ Երանելի նախարարներն առհասարակ բարձրացրին իրենց ձայնը և ասացին բոլորի առաջ. «Մի՛, թագապետ, այլևս մի՛ ասի մեզ այդ բանք. որովհետև եկեղեցին մարդու շինածը չէ և ո՛ր էլ արեգակի տվածք, որի մասին դու թշուրիմացութեամբ կարծում ես, թե աստված

ՏՏ՝ շիլ և Գ են զիսացն 15 Բ կարդ մոզացն Դ կարդ մոզացն և մտալ(!) փխ մոզաց Ը տեանեմք 16 Ի խաշինս Դ նոցա Բ վարանեալս Գ վարամտեալս ԵԼՄԵՆՏՏ՝ զվաքստեալս ԳԼՄԵՆՏՏ՝ վարամտեալս 17 ԲԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ ԵԼՄԵ 18 ԲԳ վրէժ ամունս ի մէջ ԳԶԵԹԻՄՏՏ՝ վրէժ ԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ թէ 19 Բ լղարկել յաշխարհն ձեր դոր սառցի Դ անդուն դանոս: շաշխարհն ձեր ԳԶ անդուն ի նոյն յուղարկել ԱԵԺԵԼՄԵՆՏՏ՝ Անդուն յուղարկել Գ սառցին ՏՏ վաղին ԲԳ շիլ վաղիւ 20 Գ կատարիղք 22 Բ ամենեցոց 22—23 ԱԳԹԻՄ զայդ բան ԲԳԵԼՄԵՆՏՏ՝ և մի՛ դու զայդ բանը Ա այլ ևս էթն շիլ այլ 23 ԲԳԴ շինած մարդկան ԵԼՄԵՆՏՏ՝ մարդկան 24 ՏԵՏ՝ առաջը(!) փխ սուրբ (ՏՏ) շիլ և ոչ սուրբ արեգական ԲԳ շիլ դուդ ԲԳ կարծել ԱԵԺԵԼՄԵՆՏՏ՝ թէ ես ԳԵ եթէ ես ՏՏ թէ արեգակն աստուած է: * Ուղղում ենք՝ «Երգիկար», ու նշանակում է «Վարանուտըւթան արձանի բարկ գործն»: «Քրտիկար» անշուշտ աղավաղված է «Երգիկար» բառից. տե՛ս 2. Անանեան, Արմատ. բառարան, հ. VI, էջ 1556—1557 և Միխայիլ Փորտուզլի փաշա, Եղբիլի վարդապետի վասն Վարդապայ և Հայոց պատեւագմին և ՚հեւադատութիւն, Վենետիկ, 1908, էջ 252—253:

տուած իցէ. ոչ միայն զի աստուած չէ, այլ և կենդանի չէ: Այլ ե-
կեղեցիք ոչ են պարզեք թագաւորաց, և ոչ արուեստ ճարտարու-
թեանց, և ոչ զհառք իմաստնոց, և ոչ աւար քաջութեան զինուորաց,
և ոչ պատիր խաբէութիւնք զիւաց. նա և բնաւ իսկ ամեննին զինչ և
5 ասասցես յերկրաւորացս, կամ ի վեհից կամ ի վատթարաց, բնա-
ւորեք եկեղեցի ի նոցանէ ոչ գտցի: Այլ շնորհք են մեծին Աստու-
ծոյ, ոչ միում ումեք ի մարդկանէ տուեալ, այլ ամենայն բանաւոր
ազգաց, որք վիճակեալք են ի բնակութիւն ի ներքոյ արեգականաւ:
Հիմունք նորա եղեալ են ի վերայ Հաստատուն վիմի. ոչ ներքինք
10 շարժել կարեն. և ոչ վերինք զրդուեցուցանել: Եւ զոր ևրկինք և եր-
կիր ոչ զողացուցանէ, մի՛ ոք ի մարդկանէ խորոխասցի յաղթել
նմա: Հա՛պա, որով օրինակաւ զինչ կամիս առնել, կատարեա. պատ-
րաստ եմք ամենեքեան առ ամենայն մեքննայս ճարտածոցն տան-
ջանաց, զոր սպառնացար. ոչ միայն ի շարշարել, այլ և ի մեռանել:
15 Եւ եթէ դարձեալ ևս զնոյն բանս հարցանես, ի միոջէ միոջէ լուիցես
առաւել քան զդոյն պատասխանի»:

Յայնժամ դռնացեալ քան զլիդի թագաւորն՝ փուլանէր անդէն
ի փորին զծով կամաւոր մաղձոյն իւրոյ. և ընդ քիթն և ընդ բերանն
առ հասարակ գոլորշի շերմախառն իւրանէր, իբրև ի սաստիկ հնոցէ
20 ծուխ թանձրացեալ: Եւ առ շհանդուրժել սրտին իւրոյ՝ կոտորէր
զգօրութիւն մարմնոյն, և ծակուտէր զբազմամթեր աման խորհրդո-
ցրն, ցրուէր և վատնէր զամենայն խորհումն նենգութեան: Եւ զոր
ոչ երէք կամէր իւրոց սիրելեացն յայտնել, ակամայ առաջի ծա-
ռայիցն Քրիստոսի մերկանայր և դնէր զամենայն կարգաւ:

Երեքկնէր և շորեքկնէր լանսուտ երզումն յարկաւն, և ասէր

1 ԵԼԺԽԶՏՏ է փխ իցլ ԱԲԳԴԵԶԷԹԸԻԼԻԿԿԶՏԻՏՏ այլև ոչ կենդանի Ը և այլ ոչ ևս
վենգանի ԵԼԺԽԶՏԻՏՏ իսկ փխ այլ (եկեղեցիք) 1—2 Գ Եկեղեցի 2 ԲԳ շիբ են
ԷԼՏՏ շիբ և ոչ (արուեստ) ԲԳԴԵԶԷԹԸԻԿԿՏ արուեստք 2 արհեստք 2—3 ԲԴԼ ճար-
տարութեան 3 ՄՏՅ գիտք ԲԴԼՏՏ շիբ և ոչ (աւար) Ի շիբ և ոչ աւար քաջութեան
զինուորաց 4 ԲԴԵԼԽ խաբէութեան ԳԸԺ զիւթաց փխ զիւաց 4—5 ԲԴ Եան բնաւ
զինչ ասիցեն (Դ ասեն) յերկրաւորաց: 5 ԼՏՏ ասես ԶԷԻՄՏՅՎԼՏՏԱ յերկրաւորացն
6 ԲԴԵ ոչ ուրուք ի նոցանէ գտանի Եկեղեցի ԳԸԺԽԶՏՏ ի նոցանէ եկեղեցի ոչ գտցի
ԳԸԺԽԶՏՏ ուրուք փխ ուրեք 2 շնորհք ԲԴ շիբ մեծին 7 ԲԴ ի նոցանէ փխ ի մարդ-
կանէ Բ տուեալ է նա Դ տուեալ են ԸԽ շիբ ումեք ի մարդկանէ տուեալ է շիբ «այլ»—96
Էջ տող 1—2 Երբով ցանկացեալդ էր» ԵՂ շիբ ամենայն 7—8 ԲԴ բանաւոր մարդ-
կան անզգաց 8 ԲԴ վիճակեալ են Բ ներքոյ արեգականն ԳԵԽՏՏ արեգական Դ երկ-
նաւոր արեգականն 9 Բ եղեալ են ԴԽ ներքին 10 Խ վերին ԳԵԺԿԶՏՏՏ զրդուե-
ցուցանեն Գ երկիր և երկինք ԹԻ երկին ԱԹԻ ոչ կարեն զողացուցանել 10—11 ԲԴ
զողացուցանեն ԶՄ շիբ և զոր երկինք և երկիր ոչ զողացուցանէ 12 ԵԼԺԽԶ շապա

է. ո՛չ միայն աստված չէ նա, այլև կենդանի էլ չէ: Իւր եկեղեցիները
ո՛չ թագավորի պարզև են, ո՛չ ճարտարարվեստների գործ, ո՛չ իմաս-
տունների գյուտ, ո՛չ զինվորների քաջության ավար և ո՛չ էլ դևերի ստա-
պատիր խաբէություն. այլև ինչ էլ որ ասելու լինիս երկրավորներիցս,
վեհ բաներից թե վատթարներից, ոչ մի տեղ նրանցից ամեննին եկեղե-
ցի չի ստեղծվի: Այլ մեծ աստծու շնորհն է այն, որ տվել է ո՛չ թե մարդ-
կանցից որևէ մեկին, այլ բոլոր բանական ազգերին, որոնց վիճակված
է այս արեգակի ներքո բնակվել: Նրա հիմքը դրված է հաստատուն վե-
մի վրա. ո՛չ ներշնչանքը կարող են [այն] շարժել և ո՛չ էլ սիրենն-
ները զրգվեցնել: Իսկ ինչ որ երկինքն ու երկիրը չեն կարող խախտել,
թող մարդկանցից ոչ ոք չխորոխտա հաղթել նրան: Ուրեմն, ինչ ձևով ու-
զում ես վարվել՝ վարվիր. բոլորս պատրաստ ենք այն ամեն հարված-
ների ու տանջանքների մեքնանքների համար, որ սպառնացիր, ո՛չ միայն
շարշարվելու, այլև մեռնելու Եվ եթե դարձյալ նույն բանը հարցնես, ա-
մեն մեկիցս սրանից էլ ավելի [կտրուկ] պատասխան կլսես»:

Այն ժամանակ թագավորը՝ լեղուց ավելի դառնացած փորի մեջ
կուտակված կամավոր մաղձի ծովը փուլ էր ածում, և նրա քթից ու բե-
րանից առհասարակ շերմախառն գոլորշի էր դուրս գալիս, ինչպես սաս-
տիկ հնոցից թանձր ծուխը: Եվ սիրտը չհամբերելու պատճառով՝ կոտ-
րում էր իր մարմնի զորությունը, ծակոտում մտազրությունների բազ-
մամթեր ամանը և ցրվում-տարածում էր [իր] բոլոր նենգավոր մտած-
մունքները: Եվ ինչ որ ամեննին չէր կամենում հայտնել իր սիրելիներին,
ակամա արտահայտում էր Քրիստոսի ծառաների առաջ և ամեն ինչ
կարգով աւուժ:

Երեք-չորս անգամ կրկնում էր իր անսուտ երզումն արեգակի ա-

(լուսանցում՝ ահա զի կայր) ԲԴ արա և կատարեա 13 ԲԳԴԵԼԽՏՏ հարուծոց Դ
շիբ հարուծոց 13—14 ԲԴ տանջանացն 14 ԲԴ ի շարշարի Բ ի մեռանի 15
ԳԳԵԸԺԽԿԶՏՏ շիբ ևս ԲՏՏ և եթէ դարձեալ զնոյն բան հարցանես ԳԵԼԺԺ Բան ԱԳԵԶԸ
ԺԻԿԿԶՏՏ հարցես 15—16 Դ միոջէ առաւել պատասխանի տան Բ միոջէ զնոյն
յուրեքս 16 Բ շիբ առաւել քան զդոյն պատասխանի 17 Դ դառնացաւ ԵԼԺԽԶՏՏ
թագաւորն քան զլեղի 2 զղեղի 2 դառնացեալ թագաւորն Դ փուլէր ԲԴԼ անդէն 18
ԲԴԵՏՏ ի փորի Բ մաղձոյ Դ մաղձին ԹԻՄՏՏ մաղձուն ԴԵԸԺԽԶՏՏ և ընդ քիթն 19
Գ զլորշի ԵԼԺԽԿԶՏՏՏ գոլորշի ԲԴ շերմախառն փխ շերմախառն 20 ԱԶԻԿՄ չհան-
գարտել ԲԴ ի շլուծել 20—21 ԵԼԺԽԶՏՏ շիբ իւրոյ Ա զզօրութիւնս 21 ԲԴ
մարմնոյն իւրոյ Դ շիբ և Բ շիբ և ծակուտէր Բ զբազմամթերական Բ շիբ աման ԳԵԸԺԽԿ
ԶՏՏ խորհրդոյն 22 ԱԶԹԻՄ խոտորումն փխ խորհումն ԲԴ խորհուրդս ԳԵԺ խորումն
ԱԲԴԶԹԻՄ նենգութեանն Դ զորս 23—24 ԲԴ ոչ երէք իւր սիրելեացն կամէր ասել՝ ա-
ռաջի ծառայից Քրիստոսի ակամայ Գ սիրելեաց Ի ծառայից 24 Դ մերկանայր 25
Դ երզուման:

այսպէս. «Ոչ կարէք աւերել զանխար ամուրս իմ. և ոչ որում ցանկացեալդ էք՝ վաղվաղակի տամ գտանել ձեզ. այլ զամենևնեան զձեզ և որ ի գնդիս են՝ շարաշար կապանօք ի Սադաստան տամ անցուցանել ընդ անճանապարհ տեղիս, որ և բազումք ի ձէնջ ի խոր-

5 շակէ յերթալն սատակեցին, և մնացեալքն անկցին ի բերդս ամուրս և ի բանդս անելս: Եւ ի ձեր աշխարհն առաքեցից զօրս անթիւս հանդերձ փղօք, և զկին և զորդիս ի Խուժաստան տում խաղացուցանել. և զկնկեղցիս և զոր անուանէք վկայարանս՝ քակեցից, քանդեցից և յապականութիւն դարձուցից. և եթէ ոք ընդդէմ դարձեալ

10 զօցի, կոխան եղեալ գազանաց՝ անողորմ մեռանիցի: Եւ զամենայն սասցեալս որարից և կատարեցից առ մնացորդս աշխարհին»: Եւ վաղվաղակի հրամայէր զպատուական նախարարսն հանել մեծու անարգանօք յիրևաց իւրոց. և զգուշութեամբ հրաման տուեալ դահճապետին՝ առանց կապանաց յիրարանչիւր վանս պահել, և ինքն գտածուեալ տնորէն դատնալը անմիտիմար տրամուլեամբ

15 զօթեանս ագանէր: Իսկ հաւատացեալքն ճշմարտութեամբ ի Քրիստոս՝ ոչ ինչ երկմրտութեամբ թերահաւատէին յառաջին խրատուէ սուրբ վարդապետացն իւրևանց. այլ տակաւին ի խնդիր էին հնարիցն, թէ ո՞րպէս զանձինս և զսիրելիս հանցին ի մեծ նեղութենէն: Եւ բազում անգամ ջանալով, և մեծամեծացն՝ որ օգնականք էին նոցա ի Գրանն արքունի՝ խոստմունս մեծամեծս առաջի գնէին նոցա առ ի յոյս կարասուչ, և ոչ շակաւ գտնծս առ ժամայն ծախելն նոցա:

Եւ իբրև յամենայն կողմանց և կն փակեցաւ անել արգելուն նոցա, յայնժամ զխորհուրդն Արրահամու ի մէջ առեալ՝ աղաղակէին 25 և առէին ի սիրտս իւրեանց. «Ամենեցուն մեր նուիրեալ և եղեալ

1 Խ ոչ կարէք զուր ԱԳՁԵԸԹԺԻԿԿԿՆՏՏՏՏ աւերել զուր գտնխար 1—2 ԲԳ ցանկացեալ էք և ցանկացեալդ էք 2 Գ շիւ գձօզ և 2—3 Բ զամենևնեան որ ընդ իս են 3 ԳՁԵԸԹԻՎ Ասկաստան 4 ԲԸ շիւ և ԳԵԸԺԻԿԿԿՆՏՏՏՏ ուր և 5 ԲԳԳ յերթալն ի խորշակէն սատակեցին ԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏ սատակեցին յերթալն 6 ԲԳՏ ի բանդարդէս անելս Բ աշխարհս 7 ԳԵԸԺԻԿԿԿՆՏՏՏՏ բազում փղօք Գ փղօք ԳԵԸԺԻԿԿԿՆՏՏՏ շիւ տամ 7—8 Ը անցուցանել փխ խաղացուցանել 8 ԲԳ վկայարանս անուանէք, քանդեցից քակեցից ԳԾ անուանէք ԲԳ շիւ և (եթէ) 9 ԵՂ Կոթ և եղեալ ԲԳ գազանաց 10 ԲԳԳԵԸԺԻԿԿԿՆՏՏՏՏ մեղի ԳԵԺԻԿԿԿՆՏՏՏՏ և ես 11 ԱԳԺԺԻ առացեալս ԵՏՏ առացեալս Խ շիւ ասացեալս Ը և ես զամենայն արարից 11 ԲԳ առ մնացեալ աշխարհին ԳԵԺԻԿԿՆՏՏՏ աշխարհիս 12 ԲԳԿ հրամայէր հանել ԳԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏ հրամայեաց հանել ԳԵԺԻԿԿ զանել 13 ԲԳ շիւ մեծու 14 Խ առանց կապանօք ԲԳ տեղիս փխ վանս Ը և շիւ վանս 15 Խ դատնալը դարձուցանէր 16 ԱԲԳԵԸԺԻԿԿԿՆՏՏՏՏՏՏՏՏ զօթեանս ագանէր (ՏՏ յօթեանս) և զօթեանս անարդէր Ս յօթեանս

նունով և ասում էր այսպէս. «Ձեր կարող խախտել իմ հաստատուն որոշումները, և թույլ չեմ տա, որ դուք շուտով հասնեք ձեր ուզածին. այլ ձեզ բոլորիդ և ովքեր այստեղ զորքի մեջ են, շարաշար կապանօքներով Սադաստան⁶⁵ վտարել կտամ անճանապարհ տեղերով, այնպէս որ ձեզանից շատերը գնալու ժամանակ խորշակից կատակեն, իսկ մնացածները կգցվեն ամուր բերդերը և անեղանելի բանտերը: Ձեր աշխարհըն էլ անթիվ զորք կուղարկեմ փղերի հետ միասին և ձեր կանանց ու որդիներին Խուժաստան⁶⁶ քշել կտամ, և ձեր եկեղեցիները և ինչ որ վկայարան եք կոչում, կբանդեմ, կաղեբեմ և կփշայցնեմ, և եթէ էլի մեկը ընդդէմ դուրս եկած լինի, գազանների ստների տակ գցվելով՝ անողորմ մահով կմեռնի: Այս ամեն ասածներս կանեմ և կկատարեմ [ձեր] աշխարհում մնացածների վերաբերմամբ»:

Եվ անմիջապէս հրամայեց պատվական նախարարներին մեծ անարգանքներով հեռացնել իր աչքի առաջից, և զգուշութեամբ հրաման տվեց դահճապետին, որ նրանց տառնց կապելու յուրաքանչյուրին իր իշխանում պահէ, իսկ ինքը՝ իրենից դուրս եկած՝ անմիտիմար տրամուլեամբ նորից վերադարձալ և հաղիվ ընկալ իր օթեանները:

Իսկ Քրիստոսին ճշմարտութեամբ հովատացողները ամենին շէին երկմտում ու թերահաւատում իրենց սուրբ վարդապետների առաջին խրատի վերաբերմամբ, այլ զեռես հնարքներ էին մտածում, ինչ ինչպէս իրենց և իրենց սիրելիներին ազատեն այն մեծ նեղութունից: Եւստ Լին ջանք գործ զնում և հարստութեան մեծամեծ խոստումներ ու հույս Լին տալիս այն մեծամեծներին, որոնք [արքունի] Գրանը նրանց օգնում էին, և չենց նույն ժամանակ էլ նրանց ահապին գանձեր տվին:

Եվ երբ բոլոր կողմերից փակվեց նրանց անելանելի բանտի մուտքը, այն ժամանակ Արրահամի օրինակը մեջ բերելով աղաղակում և ասում էին իրենց սրտերում. «Մենք բոլորս մեր եղբայրներին ու որդի-

անկանէր A յօթեանս անկանէր 17 ԲԳ ի Քրիստոս ճշմարտութեամբ 18 ԲԳ թերահաւան փխ թերահաւատէին ԼՏՏՏ շիւ երկմտութեամբ ԱԳՁԵԸԿՎ խրատուէն ի սուրբ ԲԳՏՏՏՏՏ խրատուն ի սուրբ Լ խրատուէին ի սուրբ Թ խրատուուն ի սուրբ ԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏ խրատու 18—19 ԲԳՏՏՏՏՏՏ վարդապետէն 19 ԱԳԵԸԺԻԿԿԿՆՏՏՏՏ ի իւրեղիր էին ԲԳԻ հնարս իրացն գտանել ԺԼ ԻՎ իրացն ԳԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏ հնարիցն փխ հնարս իրացն ԽԿԱ խնդրէին հնարս իրացն 20 Գ զսիրելիսն ԶԵՎ Ենդութենէ 21 ԲԳ շիւ անգամ շիւ և (մեծամեծացն) ԱԲԳԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏՏ օգնական Թ օգնականքն 22 Ը դրան Ե խոստումնս ԱԳԵԸԿՎ մեծ փխ մեծամեծս Ը գնէին առաջի նոցա A շիւ նոցա 23 Գ կարասու ԵՂ զանձ ԲԳ նոցա ծախէին ԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏ ի նոսա 24—25 ԲԳ արգելանցն նոցա ԳԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏ արգելանն 25 ԲԳ զխորհուրդն է՞ խորհուրդն Թ ի միտ անուրին փխ ի մէջ առեալ 26 Գ շիւ և առէին ԲԳ շիւ և ԳԵԸԺԻԿԿՆՏՏՏՏ շիւ և եղեալ ԲԳ եղեալ է:

զեղբարս և զորդիս և զամենայն սիրելիս շնդ կապանոք իբրև զԻսահակ ի վերայ սուրբ սեղանոյն, ընկալ, Տէր, զկամաւոր պատարագս մեր, և մի՛ տար զեկեղեցի քո յայլայլ կատականաց անօրէն իշխանիս այսորիկս:

- 5 Մի ոմն ի ներքին խորհրդակցացն արքայի ի ծածուկ ունէր զանքակ սէրն ի Քրիստոսս, քանզի մկրտեալ իսկ էր յաւազանն կենդանի, և մեծապէս հոգ տանէր հնարից կենաց վշտացելոցն: Եւ իբրև ստուգեաց ճշմարտիւ, եթէ զոր սպառնացաւ թագաւորն զամենայն շարխսն՝ կամի անցուցանել ընդ աշխարհն Հայոց, թէպէտ և ոչ ամենեցուն՝ այլ սակաւուց ի նոցանէ ռուսոյց զխրատ հնարից, զի առ անգամ մի ի նեղութենէ անտի զանձինս ապրեցուցեն:

Եւ մինչդեռ գունդ կազմէին, որ զնոսա շօթակ արացցեն յանդարձ օտարութիւն, որպէս զբազում նախարարսն ի Վրաց աշխարհէն արարին, ի նմին ժամանակի գուժկան հասանէր ի կողմանցն Քուշանաց, եթէ գունդ հատաւ ի թշնամեացն, որ ելին աւերեցին զգաւառս բազումս արքունի: Եւ այս լինէր մեծ օգնականութիւն նոցա յերկնից: Եւ անօրէնն ճեպեալ տագնապէր զայրուծին յառաջ արձակել, և ինքն փութով ստէպ զհետ երթայր. և ի խոր խոցեալ ըզխորհուրդսն՝ ցրուէր զառաջին հաստատուն երզումն:

- 15 Իսկ երկիւղածացն Տեսն զայս տեսեալ՝ մեծաւ յուսով աղօթս անէլին և ասէին միարան. «Դու Տէր ամենայնի, որ զիտես զծածկեալս՝ սրտից մարդկան, և յայտնի են առաջի քո ամենայն աներևոյթ խորհրդոց, և ոչ ինչ խնդրես վկայութիւն յերևելացս, որպէս զի և զանգործս մեր տեսանեն աչք քո, արդ առաջի քո հեղումք

20 Իսկ երկիւղածացն Տեսն զայս տեսեալ՝ մեծաւ յուսով աղօթս անէլին և ասէին միարան. «Դու Տէր ամենայնի, որ զիտես զծածկեալս՝ սրտից մարդկան, և յայտնի են առաջի քո ամենայն աներևոյթ խորհրդոց, և ոչ ինչ խնդրես վկայութիւն յերևելացս, որպէս զի և զանգործս մեր տեսանեն աչք քո, արդ առաջի քո հեղումք

1 ՋԷՎ զեղբարս 1—2 ԲԳ Իսահակ ՏՅՂՂՂ զՍահակ 2 Դեմոստրաստ 2 Գեղձիւ 4 ՆՏՏՏ զբանարտ փխ զկամաւոր 3 ԲԳ իբ մեր Եթն մի՛ տալ ԲԳ այլն 5 ԱԲԳՁԷՎՏԳՎՅՏՅՏ մի ոմն ի ներքին խորհրդակցացն 6 ի ներքին թ մի ոմն ի ներքին խորհրդակցացն Ի մի ոմն ի ներքին խորհրդակցանացն 4 ի ներքին խորհրդակցանացն 2 ներքին ի խորհրդակցացն Ըն իբ ի ԵՎԱՍՏՏ մի ոմն ներքին ի խորհրդակցացն ԲԳ արքունի փխ արքայի Բ որ և ի ծածուկ 7 և ծածուկ 7 և ծածուկ 6 Բ սէրն որ ի Քրիստոսս ԳԴԵԼԺԵԿՆՎՆՏՏՏ Քրիստոսի 7 Ա կանաչանի ԲԳ իբ և ԱՋԼԺԻՎՏՅՅ խնամից փխ հնարից ԲԳ իբ կենաց 8 ԱԲՎՏՅՅ ճշմարտի 2 ճշմարտի ԱՋԼԺԻՎՏՅՅ քաղում (սպառնացաւ թագաւորն) 8—9 Ը իբ զամենայն ԱԲԳԴԵԼՁԷԿԺԺԻԿԵԿՆՎՆՏՏՏՅՅ զամենայն շարխսն Ա շարխս՝ զամենայն 9 ԲԳ անցուցանել կամի 10 ԲԳ բազմաց փխ ամենեցուն ԱՋԼԺԻԿԵԿՆՎՆՏՏՅՅ ռուսոյց զխրատ հնարից ԵՎԺԻԿՆՎԱ խրատ ետ և ռուսոյց կս հնարից Ա իբ ետ և կս Գ իբ խրատ ետ և ԲԳԴ ի նոցանէ ռուսոյց զխրատ հնարիցն Գ իբ կս 11 Դ զի առ անկամի ԲԳԵԼԺԻԿՆՏՏՅՅ իբ անտի Բ զանձինս ի նեղութենէն Դ զանձինս ի նեղութենէն ԲԳ ապրեցուցանիցեն 4 ապրեցուցանեն և ապրեցուցեն զանձինս 12 Կ իբրև փխ մինչդեռ ԲԳ զգունդն ԳԿ շկապակ Գ շկապակն ԵԼԺԺԻԿՆՎՆՏՏ շօթակ (Թ շօթակս) (լուսնեցում՝ տար-

ներին և բոլոր սիրելիներին նվիրել ենք և Իսահակի պես կապած դրել սուրբ սեղանի վրա. ընդունի՛ր, Տէր, մեր այս կամավոր նվիրը և մի՛ թույլ տա, որ այս անօրեն իշխանը քո եկեղեցին ծաղրութանակի ենթարկի»:

Թագավորի ներքին խորհրդակիցներից մեկը գաղտնի կապված էր Քրիստոսի անքակ սիրով, որովհետև նույնիսկ մկրտված էր կենդանի ավազանի մեջ, և մեծապես հոգ էր տանում վշտացածների կյանքը փրկելու: Եվ երբ հաստատապես ստուգեց, որ թագավորն իր սպառնացած բազմաթիվ շարխները բոլորն ուզում է կատարել Հայոց աշխարհի գրխին, թեպետև նրանցից ոչ բոլորին, բայց մի քանիսին խրատ տվեց և սովորեցրեց, թե ինչ հնարք գործ դնեն, որ առժամանակ իրենց փրկեն այն նեղ դրությունից:

Եվ մինչդեռ զորք էին պատրաստում, որ նրանց անդարձ օտարություն բշեն, ինչպես բշել էին Վրաց աշխարհի բազմաթիվ նախարարների, հենց այդ ժամանակ գուժկան հասավ Քուշանների կողմերից, թե թշնամիներից մի գունդ անշատվեց ու արքունի շատ գավառներ ավերեց: Այս բանը երկնային մի մեծ օգնություն եղավ նրանց համար: Անօրենն շտապով տագնապում էր հեծելազորն առաջ ուղարկել, և ինքն էլ անհապաղ նրա հետևից գնաց. և խոր խոցվելով իր մտադրությունների մեջ՝ խափանեց իր առաջին հաստատուն երզումը:

Իսկ աստվածապաշտներն այս տեսնելով՝ մեծ հուսով աղօթք էին անում և ասում էին միարան. «Դու, ամենքի Տէր, որ զիտես մարդկանց սրտի գաղտնիքը, և հայտնի է քեզ ամեն մի աներևույթ մտադրություն, և կարոտ չես տեսանելի բաների ոչ մի վկայություն, այնպես որ մեր չգործածներն էլ տեսնում է քո աչքը, այժմ քո առաջ ենք զնդում

աշխարհիկ) 13 ԳեկեՎՏՏ որպէս և ԸԺՂ և քաղում Ը և բազում ԲԳԴԵԺՎ նախարարս Վ աշխարհին 14 ԹԺ կողմանց 15 ԵՎՆՆՏՏ Թէ ԱՋԼԺԻՎ հատաւ փխ հատաւ ԲԳ ի Բշնայանց որք ԳԵԼԺԻՆՏՏՏ էլին աւերել 16 ԲԳԵԼԺԻՆՏՏՏ զբազում գաւառս Կ իբ բաղումս 16—17 ԲԳ և այս լինէր նոցա Թ իբ մեծ Ը և այսպէս ԵԼԺԻՆՏՏՏՏ օգնութիւն Բ իբ նոցա 17 Լ երկնից 17—18 Ա արձակեալ ԲԳ զայրուծին արձակէր է իբ տագնապէր զայրուծին յառաջ արձակել 18 ԱԳՁԷԿԺԺԻԿԵԿՆՎՆՏՏՏՅՅ փութով ստէպ (Ը սրտից) զհետ երթայր ԲԳ փութով զհետ երթայր ԵՎ փութով ստէպ երթայր Լ փութով ստիպէր զհետ երթայր Ա փութայր ստիպաւ զհետ երթալ 18—19 ԱՋԼԺԻԿԵԿՆՎՆՏՏՅՅ զխորհուրդսն ԳԼՏՏՅՅ զխորհուրդն ԵԺԻՆՆ զխորհն ԲԳ զխորհուրդս Ա ի խորհուրդսն 19 ԲԳ և զառաջին ԱԴՁԷԿԻ երզումն ԳԵԼԺԻՆՏՏՅՅ երզումնսն Խ զերզումնսն 20 Դ պարս ԼՏՏՏ աղօթելով ասէին 21 ԲԳ իբ ամենայնի 21—22 ԲԳԵԼԺԻՆՏՏՅՅ զծածուկս 23 ՎՏՅՂԱ յերևելաց 24 ԲԳ իբ զի և ԲԳԴ իբ մեր Ի տեսանին ՎՏՅՂԱ տեսին ԲԳ իբ արգ:

զինդրուածս մեր: Ընկալ, Տէր, զծածկութիւն աղօթից մերոց, և կատարեալ զմեզ ի հաճոյս պատուիրանաց քոց, զի ամաչեսցէ շարն, որ խրոխտացեալ մարտնչի ընդ մեզ իշխանութեամբ անօրինին: Շարժեալ, Տէր, զկամակոր խորհուրդս նենգաւորին և խափանեցո ըզկամս ամբարշտութեան նորա, և դարձո զմեզ խաղաղական խորհրդով անդրէն ի սուրբ եկեղեցին. զի մի՛ յանկարծակի յափշտակեալ աւերեսցի շարաշար ի թշնամեացս:

5 Եւ անձամբք իրեանց զայս ուխտ եղեալ անքակութեամբ ընդ Աստուծոյ, զի հաստատուն կացցեն ըստ առաջին խորհրդոցն, պատգամ ի ներքս յղէին զնոյն խրատտուն իրեանց, իբր թէ կատարեսցին կամք անօրէնութեան նորա:

10 Զայն իբրև լուսւ թագաւորն՝ յոյժ ցնծացեալ բերկրեցաւ, կարծեցեալ զգիսն հասանել նմա յօգնականութիւն, շրջեալ և աւերեալ զհաստատուն խորհուրդս ծառայիցն Աստուծոյ. և ահա մատուցանեն երկրապագութիւն արեգական, պատուեալ զնա զօհիւր և ամենայն օրինօք մոզուցեանն:

Եւ զայն ոչ կարաց իմանալ ցնորեալն, եթէ անստուեր լոյսն արեգականն արդարութեան սպառէր և մաշէր զխաւարային խորհուրդս նորա, և եղծեալ ապականէին զամենայն խեղաթիւր կամս նորա: Եւ կուրացեալ ի ճշմարիտ յայտնութենէն՝ ոչ ինչ իմացաւ զպատրանս խաբէութեանն, որով վրիպեացն: Հեղոյր արկանէր առաջի նոցա զպարգևս երկրաւորս, և վերստին ամենեցուն զպատիւս և զզահս նորոգէր, յառաջ մատուցանելով և երևելի առնելով ընդ ամենայն տիեզերական իշխանութիւնն: Եւ անբաւ առատութեամբ 25 ազարակս և աւանս միում միում նոցա յարքունուստ շնորհէր. սի-

մեր խնդրվածքը: Ընդունի՛ր, Տե՛ր, մեր ծածուկ աղոթքները և մեզ կատարյալ դարձրու քո պատվիրանների համաձայն, որպեսզի ամաչի շարը, որ խրոխտացած մարտնչում է մեր դեմ անօրենի իշխանությամբ: Տարուբերի՛ր, Տե՛ր, նենգավորի կամակոր մտադրությունները, և խափանի՛ր նրա ամբարիշտ կամքը և մեզ խաղաղ մտադրությամբ հետ դարձրու դեպի մեր սուրբ եկեղեցին, որպեսզի չլինի թե հանկարծակի հափշտակվելով՝ շարաշար ավերվի թշնամիների ձեռքով»:

Եվ ամենքն այս անքակտելի ուխտը զնելով աստծու հետ, որ հաստատ մնան իրենց նախկին մտադրության վրա, իրենց միևնույն խրատատուին պատգամավոր ուղարկեցին ներս, իբր թե կատարվելու է նրա անօրեն կամքը:

Նրբ այս լսեց թագավորը՝ շափազանց ցնծաց և ուրախացավ, կարծելով թե աստվածներն իրեն օգնության են հասել, շրջելով և ոշնացնելով աստծու ծառաների հաստատուն մտադրությունները, և ահա երկրպագություն են մատուցանում արեգակին, պատվելով նրան զօհերով և մոզության բոլոր օրենքներով:

Բայց այս բանը շկարողացավ հասկանալ ցնորվածը, թե արդարության արեգակի անստվեր լույսը մաշում և ոշնացնում էր նրա խավարային մտադրությունները և եղծում-ապականում էր նրա ամբողջ խեղաթիւր կամքը: Եվ ճշմարիտ հայտնությունից զրկված՝ ամենևին չհասկացավ այն պատրանքն ու խաբեությունը, որով սխալեցրին նրան: Նրանց առաջ երկրավոր պարգևներ էր թափում և նորից բոլորին վերադարձնում էր իրենց պատիվն ու զահը, առաջ քաշելով և երևելի դարձնելով նրանց իր ամբողջ տիեզերական իշխանության մեջ: Եվ նրանցից յուրաքանչյուրին անշափ առատությամբ ազարակներ ու ավաններ էր

1 Թ զխորհուրդս փխ զինդրուածս ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ շիվ մեր Բ զաղաչանս մեր ծածկութեան աղօթիցս Դ զաղաչանս ծածկութեան աղօթից ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ զծածուկ աղօթս մեր է մեզ 2 ԲԴ և փխ զի Թ ամաչեսցի 3 ԵԸԺԼԶՏՆՏՆ խորխտեալ ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ անօրինին 4 ԶԷՄՏՆՎԻՍՏ խորհուրդոն ԲԴ թագաւորին փխ նենգաւորին ԲԴԵԸԹԺԼԽԿԶՏՆՏՆ և խափանեա (ՏՆ խարանեա) 5—6 ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ շիվ նորա ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ խաղաղական խորհրդով ՎԱՏՆ խաղաղութեամբ խորհրդոցն ԱԲԳԴԶԷԹԻԿ խաղաղութեամբ խորհրդով 6 Դ եկեղեցիսն Խ շիվ մի՛ ԲԴ շիվ յանկարծակի 7 ԱԶԷԹԻՎ աւերեսցին և շիվ շարաշար Բ ի թշնամեացն է շիվ ի 8 է շիվ Եւ ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ անձամբ Դ անքակ մխարանութեամբ 9 ԲԴԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ շիվ զի Դ կացին ԱԶԹԻՎՏՆՎԻՍՏ կայցեն ԲԳԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ կային ԲԴ կարգին փխ խորհրդոցն 10 Բ պատգամս Բ ի ներք Բ ըստ առաջին խորհրդոցն իրեանց փխ զնոյն խրատտուն իրեանց Գ խրատտուին Դ պատգամս առաջին ի ներս ըստ առաջին խորհրդոյն իրեանց ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ խրատտուին ԶԷԹԻՎ խրատտուն ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ իբրու թէ 11 ԲԴ անօրէնութեան նորա կամքն 12 ԲԸԿ զայս ԲԳԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ շիվ թագաւորն ԳԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ զայն իբրև լուսւ՝ յոյժ ցնծացեալ բարձ-

րացաւ թագաւորն ԲԴՏՆ բերկրեցաւ թագաւորն 13 ԲԴ շիվ նմա ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ յօգնութիւն Զ օգնութիւն է յօգնականութեան Թ օգնականութիւն ԱԻ շրջել և աւերեալ ԳԴԵԸԹԺԼԽԿԶՏՆՏ շրջել և աւերել 14 ԲԴ շիվ զհաստատուն Դ զխորհուրդոն Ա զի փխ և ԲԴ շիվ և 15 Դ արեգական ԱԳԴԵԸԸԸԸԹԺԼԿԶՏՆՏ պատուել 16 ԲԴԵԸ մոզութեան 17 ԲԳԴԵԸԺԼԿԶ և զայս և կարացալ(1) Ի ցնորեալ ԵԸԼԽ Թէ ԲԴ անստա փխ անստուեր ԲԴԵՏՆ լոյս 18 ԲԴՄՏՆՏՆ զխաւար խորհուրդս 18—19 ԲԳԴԵԸԺԼԽԿԶ զխաւար խորհրդոց նորա 19 ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ ապականէր Ա ամենայն Ա կամք 20 Զ և կորացեալ Ա ի ճշմարտին յայտնութենէ ԳԿ իմացեալ ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ ոչ իմացեալ ՏՆՏՆ շիվ ինչ 20—21 Դ զպատիւր 21 ԲԷ խաբէութեան Դ վրիպեաց և վրիպեցան ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ շիվ արկանէր 22 Լ նորա Բ զպատիւս փխ զպարգևս Դ երկրաւոր Խ երկնաւորս ԵԸԼԽԶ շիվ ամենեցուն 22—23 ԲԴ զահս և պատիւս ԵԸԼԽԶ զպատիւս և զզահս Ա զզահս 23 ԲԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ շիվ և Դ երանելի փխ երեւելի ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏ առնել 24 Ե իշխանութիւն ՏՆ իշխանութեան 25 Վ յակարակս Ըն շիվ և ԲԴ ի միում միում ԲԴ ի նոցանէ փխ նոցա:

րելիս և բարեկամս կարդայր զնոսա, և առ հպարտ յանդգնութեան մտացն կամակորուսեան՝ կարծէր եթէ փոխանակիցի ճշմարտութիւնն ընդ ստութեանն:

5 Եւ զայս արարեալ, բազում այրուծի գումարէր ընդ նոսա, և ի մոգուցն ոչ սակաւս, աւելի քան զեւթն հարիւր վարդապետս յղէր ընդ նոսա, և զմեծ ոմն իշխան մոգպետ կացուցանէր ի վերայ նոցա: Խոնարհէր և աղաչէր պատուիրելով, թէ մինչ ես ի պատերազմէս դարձեալ զայցեմ խաղաղութեամբ, ձեր արարեալ և կատարեալ իցէ զամենայն ըստ կամաց իմոց: Եւ այսպէս շքով և պատուով առաջնորդէր նոցա զերկայնութիւն ճանապարհին անդրէն յերկիրն Հայոց: Եւ ինքն աւետիս խնդալիս առաքէր յատրուշանս բազումս, գրէր և ցուցանէր մոգաց և մոգպետաց և ամենայն մեծամեծաց կողմանց կողմանց աշխարհամ՝ ո՛րպէս դիցն օգնականութեամբ զգործ քաջութեան իմոյ յառաջ մատուցեալ:

15 Իսկ խոհերականքն այնուհետև յուրացեալ յիւրաբանչիւր խաւարային դարանաց՝ իղծք լինէին վաղվաղակի զհրամանն կատարել. ձայն արարեալ յաշխարհս հեռաւորս՝ միանգամայն խաղալ գրնալ յերկիրն արևմտից: Եւ մինչ չև հասեալ էին մեծ աշխարհն Հայոց, փայտ ընկենուին և վիճակս արկանէին, թէ ո՛ր լեզու որո՛ւմ դասու հասցէ յաշակերտութիւն: Զի առհասարակ հրաման տոեալ էր յարքունուստ, որպէս Հայոց աշխարհին, նոյնպէս և Վրաց և Աղուանից և Լիւնաց, Աղձնեաց և Կորդուաց և Մաւղէից և Դասն և որ այլ ևս ուրեք ուրեք ի ծածուկ յիշխանութեանն Պարսից ունէին զբրիստոնէութիւն:

25 Եւ անզգալ յարձակմամբ յաւարի առնուլ փութային զգանձս սուրբ եկեղեցեացն, և իբրև զգևս՝ այնուհետև միմեանց պատահէին: Եւ լինէր գունդ զօրաց բազմաց, և շարասէրն սատանայ իբրև

շնորհում արքունիքից, սիրելիներ և բարեկամներ էր անվանում նրանց և կամակոր մտքի հպարտ հանդգնությամբ կարծում էր, թե ճշմարտությունը կփոխանակվի ստության հետ:

Եվ այս անելուց հետո՝ շատ այրուծի ուղարկեց նրանց հետ, և մոգերից էլ ոչ պակաս, քան յոթ հարյուրից ավելի ուսուցիչներ հղեց նրանց հետ և մի մեծ իշխանի էլ նրանց վրա մոգպետ կարգեց: Խոնարհվում էր և աղաչում պատվիրելով, թե մինչև ես այս պատերազմից խաղաղությամբ հետ դառնամ, դուք ամեն բան արեք ու կատարեցեք իմ կամքի համաձայն: Եվ այսպես շքով ու պատվով երկար ճանապարհ էր դնում նրանց դեպի Հայոց երկիրը: Իսկ ինքն ուրախալի ավետիս ուղարկեց շատ ատրուշանների, գրեց և հայտնեց մոգերին ու մոգպետներին և զանազան երկրամասերի բոլոր մեծամեծներին, թե ինչպես աստվածների օգնականությամբ իմ առաքիլի գործը առաջ տարա:

Իսկ այն գարշելիներն այնուհետև դուրս գալով յուրաքանչյուրն իր խավար դարանից՝ փափագում էին շուտով կատարել [թագավորի] հրամանը. ձայն տվին հեռավոր երկրները, որ վեր կենան, զնան արեւմտյան աշխարհը: Եվ գեռ չէին հասել Հայոց մեծ աշխարհը, որ փայտի միջոցով վիճակ էին գցում, թե ո՛ր ժողովուրդը [մոգերի] ո՛ր դասին է բաժին ընկնելու աշակերտելու համար: Որովհետև առհասարակ հրաման էին առև արքունիքից մտնել ինչպես Հայոց, այնպես էլ Վրաց և Աղվանից և Լիւնաց, Աղձնյաց և Կորդվաց և Մավղեից և Դասն⁶⁵ աշխարհները, և դարձյալ ուր որ զանազան տեղեր Պարսից իշխանության մեջ ծածուկ պաշտում էին քրիստոնեությունը:

Եվ անակնկալ հարձակվելով՝ շտապում էին կողուպտել սուրբ եկեղեցիները և այնուհետև ինչպես դեւեր հանդիպում էին իրար: Եվ հալաբվեց մեծ զորաբանակ, և շարասեր սատանան իբրև զո-

1 ԳեղժիկեՆՏ՝ և սիրելիս ԲԴ հպարտութեանն 2 ԲԴ չի կամակորութեան էՔ չի մտացն կամակորութեան ԽՎ կամակարութեան ԳեղժիկեՆՏ թէ ԲԳԳեղժիկեՆՏ՝ փոխանակեցի թ փոխանակ լիցի 2—3 ԵՆՏ ճշմարտութիւն 3 ԱԶԻՏՅՅՅՅՅՅ ընդ ստութեանն 4 Դ զնոսա Բ զկնի նոցա փխ ընդ նոսա 4—5 ԱԲԳԶԵԹԻՎՏՅՅՅՅՅՅ ի մոգացն 5 ԳԿ մոգաց ԵԹԵՆՏ մոգուց Դ ոչ սակաւ ԳԻ վարդապետ ԲԴ յղարկէր 6 ԲԴ չի և 7 Կ պատուիրէր ԲԳԵԼժիկեՆՏ՝ ԵԹԵ Կ չի ԹԵ ԲԴԹ ի պատերազմէն 8 Կ դառնամ ԸԵ և հաստատեալ փխ կատարեալ 9 ԳեղժիկեՆՏ՝ իցէր 10 ԱԶԵԹԻՎՏՅՅՅՅՅՅ զերկարութիւն թ անդէն 11 Բ խնդալից աւետիս արձակէր Տ՝ աւետիսս Դ խնդալից արձակէր թ յատրուշանս (չուսանցեամ՝ կրակարան) 12 ԳեղժիկեՆՏ՝ մեծամեծ 13 ԸԿ չի կողմանց Դ աշխարհին Գ դից 14 ԱԶԵԹԻՎՏՅՅՅՅՅՅ մատուցից ԲԴ մատուցի 15 ԶԵՎ խորհրդակներն Ը ըստ հերականքն(!) ԸԹԵՆՏ՝ յարուցեալք Ե յարուցեալքն ԲԴ չի խաւարային 16 ԳեղժիկեՆՏ՝ դարանացն Ա իղծ Գ վաղվաղակ

17 ԲԴ ձայն արկեալ ԲԴԿ հեռաւորս և մերձաւորս 18 ԲԴԹ արկելից փխ արեւմտից ԶԵՎ յերկիրն յարեւելից ԲԴ չի Ի մեծ 18—19 ԳեղժիկեՆՏ՝ յաշխարհն մեծ Հայոց Ա յաշխարհն ԱԶԵԹԻՎՏՅՅՅՅՅՅ յերկիրն փխ ի մեծ աշխարհն 19 ԲԳԳեղժիկեՆՏ՝ փայտս ԲԴ չի և ԵԼԵԿԵ ԵԹԵ է չի Եարկանէին—որում» 21 ԱԲԳԶԵԹԻՎՏՅՅՅՅՅՅ որպէս աշխարհին Հայոց ԴԵԵ չի և (Վրաց) 22 Վ Լիւնաց ԸԵ Փլնաց Դ չի և (Մաւղէից) ԲԴԼՏ՝ Մաւղէից և Առասան ԵՆ և Դարսն ՏՅՅՅՅՅՅ Դասան Ա Դարսան ԱԳԶԵԹԻՎՏԻԿԵ Ե Դասն 23 Դ չի և յլ ԼԵՄ և յլ ուր ուր փխ ուրեք ուրեք Բ ծածուկ փխ ի ծածուկ Բ ի յիշխանութեանն Ե յիշխանութեան 24 ԲԳԴԹ Ե զբրիստոնէութիւն 26 Դ եկեղեցուլ Բ եկեղեցեաց ԲԴ չի և Ը չի և իբրև զղև 26—27 ԲԴ միմեանց հանդիպիլն է միմեանց պահիլն ԵԼժիկեՆՏ՝ միմեանց պատահէին իբրև զղև Ա առ միմեանս հասանէին:

զօրավար ի մէջ նոցա երևէր, և անդադար յորդորելով զամենեսեան ճեպեալ փութացուցանէր: Կէտ եղեալ զժամանակն՝ զամիսն վեցերորդ, տազնապէին և ստիպէին արքունի հրամանաւ:

5 «Մինչև ի նաւասարդէ ի նաւասարդ, ասէ, յամենայն տեղիս՝ որ իցեն ընդ իշխանութեամբ թագաւորին մեծի, բարձցին կարգը եկեղեցւոյ, փակեացին և կնքեացին դրունք սուրբ տաճարացն, զրով համարով առցին նուիրեալ սպասքն յարքունիս, լոնսցեն ձայնք սաղմոսացն և դադարեացեն ընթերցուածք անսուտ մարգարէիցն: Քահանայք մի՛ իշխեսցեն ի տունս իրեանց ուսուցանել զժողովուրդս, և հաւատացեալքն ի Քրիստոս՝ արք և կանայք, որ բնակեալ են յիւրաքանչիւր մենանոցս, փոխեացեն զհանդերձս իրեանց ըստ աշխարհական կարգաց:

15 «Դարձեալ և կանայք նախարարացն կալցին զուսումն վարդապետութեան մոզացն: Ուստերք և դստերք ազատաց և շինականաց կրթեացին ի հրահանգս նոցուն մոզաց: Կարճեացին և արգելցին օրէնք սուրբ ամուսնութեան, զոր ունէին ի նախնեաց ըստ կարգի քրիստոնէութեանն. այլ փոխանակ ընդ կնոջ միոյ՝ բազում կանայս արասցեն. զի աճեցեալ բազմացին ազգք Հայոց: Դստերք հարանց լինիցին, և բորք՝ եղբարց, մարք մի՛ ելցեն յորդուց, այլ և թոռունք 20 ելցեն յանկողինս հաւուց:

«Պատրուճակք մի՛ մեռցին անյազ, եթէ յօգեաց իցէ և եթէ յայծեաց և եթէ յարջառոց և եթէ ի հաւուց և եթէ ի խոզաց: Հայսք առանց փանդամի մի՛ զանգցին. ծիւք և քակորք ի կրակ մի՛ եկես-

րավար երեսց նրանց մեջ, և անդադար հորդորելով՝ բոլորին սաստիկ շտապեցնում էր: [Գործն սկսելու] ժամկետ նշանակելով վեցերորդ ամիսը՝ տազնապի մեջ էին և շտապեցնում էին արքունի հրամանով:

«Նավասարդից մինչև նավասարդ, ասում է, մեծ թագավորի իշխանութեան տակ գտնված բոլոր վայրերում պետք է վերանան եկեղեցու արարողությունները, պետք է փակվեն և կնքվեն սուրբ տաճարների դրունքը, նվիրական անոթները պետք է զրով ու համարով հարքունիս գրավվեն, լոնն սաղմոսերգութեան ձայները և դադարեն անսուտ մարգարեների ընթերցվածները: Քահանաները շփոթահանան իրենց տներում ուսուցանել ժողովրդին, և Քրիստոսին հավատացող այն տղամարդիկ ու կանայք, որոնք բնակված են մենանոցներում, փոխեն իրենց հազուստը՝ աշխարհական կարգի համաձայն:

«Նույնպես և նախարարների կանայք պետք է ընդունեն մոզերի ուսմունքն ու վարդապետությունը: Ազատների և շինականների տղաներն ու աղջիկները պետք է կրթվեն նույն մոզերի հրահանգների համաձայն: Պետք է կարճվի և արգելվի սուրբ ամուսնութեան օրենքը, որ ունեին նախնիքներից քրիստոնէութեան սովորութեան համաձայն. մեկ կնոջ փոխարեն թող շատ կանայք առնեն, որպեսզի Հայոց ազգն աճի-բազմանաւ: Աղջիկներն ամուսնանան [իրենց] հայրերի հետ, և բույրերը՝ եղբայրների հետ. մայրերը շխորչեն [իրենց] որդիներից, այլ և թոռները մտնեն [իրենց] պապերի անկողինը:

Ձոհելու կենդանիները շնորթվեն առանց [աստվածներին] նվիրվելու, թե՛ ոչխար լինի, թե՛ այծ, թե՛ արջառ, թե՛ թռչուն և թե՛ խոզ: Խցմորն առանց փանդամի⁶⁷ շնունցվի. ծիրան ու քակորը կրակի մեջ լը-

1 Դեզմոժ զզօրավար է զզօրաւար(1) ԲԴ լինէր փխ երևէր Թ երևիր Զ զամենեսեան 2 ԲԴ ժամանակ Ի զամիսս 3 ԲԴ տազնապէին ստիպով 4 ԱԶԷԹԻՎ ՏՅՎ1852 ի նաւասարդէ նաւասարդ ԵԸԿԷ մինչև ի նաւասարդ, ասէ ԳԺ ի նաւասարդ նաւասարդ ԸԿԷ լիք ի նաւասարդէ Խ լիք ի նաւասարդ ԲԴԼՍ մինչև ի նաւասարդէ ի նաւասարդ 5 ԱԲԳԹԻՎՏՅՎ1852 որ փխ որ ԴՏՅՎ1852 կարգ 6 ԲԴ լիք և կնքեացին ԳԵԺԽՏՏ տաճարաց 7 ԵԸԼն համարեացին ՏՏՏՏ զրով համարեացին ԵԸԺԼԽՏՏ լիք առցին ժՀ համարեացին նուիրեալ Բ սպասան Գ սպասան ԲԴԷԸԿ լոնսցին 8 ԱԲԳԵԺԵԻԿԷՆ սաղմոսաց ԲԴԷՀ դադարեացին Բ մարգարէից 9 է մի՛ իշխեսցեն 9—10 Բ զժողովուրդսն 10 ԱԲԳԴԵԺԸԹԻԽՆՀՏՏՏ հաւատացեալք 11 ԲԴ մենաստանս ԳԿ միայնանոցս ԵԸԺԼԽՆՀՏՏՏ մենարանս 12 է ըստ աշխարհականաց կախարդաց(1) 13 Գ նախարարաց Զ նախարացն(1) ԴԸ կալցեն 13—14 ԱԶՎ վարդապետութիւն ԲԴ զվարդապետութեան ուսումն մոզացն 14 ԳԵԸԺԼԽԿՀՏՏՏ մոզաց ԲԴ լիք և դստերք 15 Վ կրթեացեն ԱԵԶԷԹԺԼԽՆՀՏՏՏ ի հրահանկս (ՏՏ հրահանգս) ՎՏՏԱ ի հրապարակս փխ ի հրահանգս ՏՏ մոզացն Խ նոցին մոզուց ժԿԷ նոցուն մոզուցն ԳԵԸԼԿՏՏ մոզուց

ԲԳԴԷԸԿԷ նոցին մոզացն 16 ԲԴ ամուսնութեանն ՏՏ ունին ԲԴԵԼ ի նախնեացն 17 ԳԵԷ քրիստոնէութեան ԱԲԶԷԺԵԻԿԷ ընդ միոյ կնոջ ԳԴԵԸԹՏՏՏ փոխանակ միոյ կնոջ 18 Ս արասցեն ազգք Հայոց ԲԴ կալցին փխ արասցեն ՏՏ արասցին ԲԴ ազգն Թ ազգ Վ ազգը (1) ԲԴԵԸԹԺԼԽՆՀՏՏՏ Եարց ԲԴԵԷ լիցին 19 ԱԲԳԴԶԻՎ բույրք Բ բլբերք ԳԷ և մարք ԵԸԸԸԺԽԷ և մայրք ԲԴ լիք այլ 20 ԶԻՎ հաւոց է հաւատոց(1) 21 ԱԹԻ անյազ մի՛ մեռցին ԲՏՏ անյազք մի՛ մեռցին ԳԿՏ անյազք մի՛ մեռցին ԳԵԸԺԽԷ պատրուճաք անյազք մի՛ մեռցին Ս անյազք(1) ԳԴԵԸԺԸՏՏ լիք իցէ և 22 Ա յայծեաց եթէ յարջառոց Ա յարջառոց Բ եթէ յարջառոց, եթէ ի հաւուց եթէ ի յայծեաց, եթէ ի յայծեաց, եթէ ի խոզից ԴԸԺԼԽԿՀՏՏՏ խոզից է խոզոց է հայք(1) 23 Հ լիք առանց Բ փազամի Գ փազանի Կ փազամի ՏՏ փազամի ԵԸԹԺԽԷ փանդամի (ԵԷ փանդանի) (լուսանցում՝ կողպատ երեսացն) Ա փանդամի ԱԲԳԴԵԸԺԼԽՆՀՏՏ ծիւք (Ա այլ բանաբով ուղղված է՝ ծիւք) Դ ծիւք ԶԷԹԻՎՏՅՎ1852 ծիւք Կ ծիւքք ՏՏԱ ծիրան ԲԴՏՏ մի՛ ալրեացին փխ մի՛ կեկեացեն Ե մի՛ ծիւքեացին:

ցեն. ձեռք առանց գումիզոյ մի՛ լուսացին. շնչրիք և աղուէսք և նապաստակք մի՛ մեռցին: Օձք և մողէսք, գորտք և մրջմունք, և որ այլ ևս խառնափնդոր բազմաճճիք են, մի՛ կայցեն, այլ վաղ թուով համարով ի մէջ բերցեն ըստ արքունի շափոյն: Եւ որ այլ 5 ևս ինչ սպասք իցեն, կամ զոճից կամ սպանդից, ըստ տոնական կարգին՝ ստրեոր թուականին, և ըստ կապճաթիւ մոխրաշափ կարգին:

«Զայս ամենայն զոր սասցաք՝ առ ժամանակ մի մինչև ի գրութս տարւոյ կատարեսցեն ամենեքեան. և զայլն ամենայն առ 10 յապա պատրաստեսցեն»:

Իսկ զայս ամենայն հրաման պատուիրանաց առեալ մոգաց և մոգպետաց, զտիւ և զգիշեր փութային հասանել յաշխարհն Հայոց. և առ յոյժ խնդութեանն ոչ երբէք յագէին երկայնութեամբ ճանապարհին:

զցվեն. ձեռքերն առանց գումիզի⁶⁶ չլվացվեն, ջրշուններն, աղվեսներն ու նապաստակները շսպանվեն: Օձերն ու մողեսները, գորտերն ու մրջյունները և էլի ինչ-որ խառնափնթոր ճճիներ կան, ոչնչացվեն, և թվով ու համարով մեջ բերվեն արքունի շափի համեմատ: Եվ էլի ինչ-որ այսպիսի ծառայություններ կան՝ զոճելու կամ մորթելու վերաբերյալ, ըստ տարեկան տոների և կապճաթիվ մոխրաշափ⁶⁹ կարգով [պետք է կատարվեն]:

«Այս ամենը, ինչ որ սասցինք, միառժամանակ թող բոլորը կատարեն մինչև տարվա վերջը. իսկ մնացած բոլոր բաները հետագայում կպատրաստեն»:

Մոգերն ու մոգպետներն այս բոլոր հրամաններն ու պատվերները ստանալով՝ գիշեր ու ցերեկ շտապում էին հասնել Հայոց աշխարհը. և անշափ ուրախությունից բնավ չէին ձանձրանում ճանապարհի երկարությունից:

1 ԱԶԷԹԻՄՏՅՅՎ¹⁸⁵² գումիզոյ մի՛ լուսացեն ԲԴ գումիզի 2 կումիզոյ Տ՛ կովմիզոյ Տ՛ քումիզի Թ՛ գումիզոյ (լուսանցում՝ շոշան) ԵԸԺԽԶ գումիզոյ (լուսանցում՝ աւշան խտան է) Բ ԸՆՉՐԻՔ 2 ԱԲԳԿՏՅՎ¹⁸⁵² մողէզք ԳԾԺԽԶՏ՛Տ՛ մողիզք Դ մողէզք և գորտք Խ մողիզք և գորտք 3 ԳԴԵԸԺԺԸ՛Տ՛ խառնարնդոր Թ խառնափնդորք Բ ճճիք Դ ճիճիք ԲԴ չի՛ մի կայցեն ալլ Ա մի՛ կացցեն 4 ԲԴ չի՛ համարով ԳԵԸԺԺԽԿԶՏ՛ շի՛ վաղ 3-4 է վաղը թուով(1) ԵԸԺԽՅԶՏ՛ ալլ թուով և համարով Ա բերցին ԱԶԷԹԻՄ շափսն 4-5 ԲԴ և որ այլ ևս արքունի սպասք են 5 Ի օգնական փխ տօնական Լ տօնականին Տ՛ ըստ տօնականին 6 ԼՏ՛ չի՛

կարգին՝ տարեոր թուականին Գ տօնականին փխ թուականին Ե կարեոր տօնականին և ընդ ԸԺԽԶ կարեոր տօնականին ԲԴ չի՛ ըստ ԳԿ ընդ փխ ըստ Զ մոխրաշափին 8. Տ՛Ա որ փխ զոր 9 ԲԴԵԸԺԽԿԶՏ՛Տ՛ տարոյն ԳԴ ամենիքեան Զ ամենեքեայն 10 ԹԽ կատարեսցին փխ պատրաստեսցեն ԵՏՏ՛ սպատրաստեսցին Կ պատրաստեն 11 ԲԴ չի՛ իսկ Ա մոգացն 12 և փութանային ԸԽ չի՛ հասանել 13 Տ՛ չի՛ առ ԵԸԽԶ խնդութեան Տ՛ խնդութեանն Բ յայգէին 13-14 ԲԴ երկայն ճանապարհան Ի երկայնութին և երկայնութեան:

**ՎԱՍՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՍՈՒՐԲ ՈՒԽՏԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ**

**ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՍՈՒՐԲ ՈՒԽՏԻ՝
ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

Թէպէտ և ոչ իցեմք բաւական ասել զամենայն շարիսն, որ անցք անցին անդէն ի կարաւանին ընդ գունդն Հայոց, սակայն և ոչ լոնել կամիմք՝ ծածկելով զվիշտս նեղութեանն այլ ասասցուք փոքրր ի շատէ, զի ձայնակիցք լիցուք այնպիսի, որք դառնապէս զմեզ ողբային. զի և դու իբրև լուիցես՝ ոչ սակաւ արտասուս հեղուցուս ի վերայ ազգիս թշուառութեան:

Զի ահա անդէն ի մեծ բանակին Պարսից՝ յազգաց ազգաց որք էին հաւատացեալ ի սուրբ աւետարանն Քրիստոսի, իբրև տեսին զշար յանձնառութիւնն Հայոց, յոյժ հարան ի միտս իրեանց, և կործանեցան անկան ի վերայ դիմաց իրեանց: Բազումք ի նոցանէ թաղծեալ ի սուգ ծանրութեան, հարեալ յողիս և դառնացեալ յարտասուս, եկին և յանդիմանեցին զնախարարեանն, և յոյժ դարովեցին զուխտ քահանայութեանն:

Զզուէին զամենեսեան և ասէին. «Զի՞ առնիցէք զսուրբ կտակարանսդ, և կամ յո՞ տանիցիք զսպաս տէրունեան սեղանոյն, մոռանայցէ՞ք արդեւք զհոգևոր օրհնութիւնսդ. և կամ լոնալ զազարիցէ՞ք ի մարգարէական ձայնիցդ: Կափուցէք զաշս յընթերցուածոց, և խցէք զականջս ի լսելոյ. միթէ՞ զմտացդ անմոռացութիւն ո՞չ յիշի-

Թեպետև չնք կարող պատմել այն բոլոր շարիքները, որ բանակի մեջ անցան Հայոց զորամասի զլիսով, սակայն չնք էլ կամենում լոնել և ծածկել [մեր] վիշտն ու նեղութիւնը, այլ փոքրիշատե կասենք, որպեսզի ձայնակից լինենք նրանց, ովքեր դառնապես ողբում էին մեզ⁷¹, որպեսզի դու էլ, երբ լսել, շատ արտասուք թափես մեր ազգի թշվառութեան վրա:

Որովհետև ահա Պարսից մեծ բանակում զանազան ազգութիւնների մարդիկ, որոնք հավատացել էին Քրիստոսի սուրբ ավետարանին, երբ տեսան Հայերի շար հանձնառութիւնը, սաստիկ խոցվեցին իրենց մղաքերում և կործանվեցին-զետին ընկան իրենց երեսների վրա: Նրանցից շատերը ծանր սուգի թախծի մեջ՝ վշտացած հոգով ու դառն արտասուքով եկան ու հանդիմանեցին նախարարներին և խիստ պախարակեցին քահանաների խմբին:

Բոլորին խայտառակում էին և ասում. «Ի՞նչ պիտի անեք այդ սուրբ կտակարանները կամ թե ո՞ւր պիտի տանեք տերունական սեղանի անոթները. մի՞թե պիտի մոռանաք ձեր հոգևոր օրհնութիւնները և կամ պիտի լոնեք ու զաղարեցնեք մարգարեական ձայնը: Աչքերդ փակեցիք՝ չկարդալու համար և ականջներդ խցեցիք՝ չլսելու համար. մի՞թե պիտի

Վերնագիր ԱՔԳԵԶԹԻՆԿՄՏՆՍՏՆՍՏՆ Երրորդ (Վ Երկրորդ) (ՏՅԱ երրորդ լեզանակ) վասն միարանութեան սուրբ ուխտին եկեղեցւոյ (Բ հաւատոյ փխ եկեղեցւոյ) և Երրորդ վասն միարան ուխտին եկեղեցւոյ ԸժեՀՏՏՔ Երրորդ վասն միարանութեան ուխտի սուրբ եկեղեցւոյ և Երրորդ վասն միարանութեան վասն ուխտին եկեղեցւոյ ՏՆՏՔ Գլուխ Գ. (Երրորդ վասն...) 1 Մ իցեմ ըն շարիս Ք որք Ա շի՛ անցք 2 ՏՏ անդրէն Բ անդստին է այլ գունդն Հայոց 3 ԲԳ ոչ լոնեք փխ ոչ լոնել կամիմք ե՛ն նեղութեան 4 ԵՂԵՂՅԷՄ Գ յայժմիկ փխ այնոցիկ և որ Բ որ զմեզ դառնացուցին Ա զմեզն Գ որ զմեզ դառնապէս լացին 5 ԲԳ յորժամ լսիցես փխ իբրև լուիցես ԲԳ արտասուք եՂԵՂՅԷՄՏՆ չհեղուս 6 ԲԳԳԵՂՅԷՄԿՅԷՄՏՆՍՏՆ ազգիս Ա ազգին ևՏՆՏՔ թշուառութեանն 7 Ի անդրէն 2 սանակին փխ բանակին է յազգաց ազգս ժև յազգաց յազգաց 2 շի՛ յազգաց Գ ազգաց ազգաց ՏՅԱ են 8 ԲԳՂԵ հաւատացեալք ի Քրիստոս ԻԿ շի՛ տեսին

9 ե՛ն յանձնառութիւն ԲԳ շի՛ և 10 ԲԳՆՍ ի վերայ երեսաց Կ շի՛ իրեանց Ք բազում 11 ԱԳԶԷԹԿՏՅ Թաղծեալք ԲԳ Թախծեալք ԲԳ հարեալք ի յողիս իրեանց և դառնացեալք ԵՂՅԷՄՏՆ հարեալք ՏՏ յարեալք (1) ԹԻ յողիս 2 հողիս 12 ԵՂՅԷՄՏՆՏՆ շի՛ և Ի անդիմանեցին ԲԳԸԹՅԻԿՆՏՆՏՆ զնախարարսն ԵՂ զնախարարս 12—13 ԳԳԹՎ գրտովեցին 13 է գուխտք Ե քահանայութեան 14 ԲԳ զզվեցին 15 ԲԳԳՂՅԷՄ ԿՀՏՏ շի՛ կամ ԳԸԹՅԷՄԿՅՏՅՅՅ տանիցէք ըն զսպաս ԲԳԿ տէրունական 15—16 ԲԳ մոռացայք 16 ԵՂՅԷՄՏՆՏՆ օրհնութիւնդ Ի օրհնութիւնս ԲԳ դաղարեցէք 17 ԲԳ ձայնիցն է ձայնից ԱԸ ընթերցուածոց Բ ընթերցուածոց 18 Ը լսելոյ Ի Ի մտացդ ԲԳ մի՞թե զմոռացութիւն (Գ մոռացք Թիւն) ոչ յիշեցէք ԳԵՂՅԷՄ ո՞չ յիշեցէք է ոչ յիշէք:

ցէր Զի՛նչ աննիցէք զպատուիրեալսն ի Տեառնէ. «Որ ուրացի զիս առաջի մարդկան, յուրաստ եղէց և ես զնմանէ առաջի Հօր իմոյ, որ յերկինս է, և հրեշտակաց սրբոց»:

5 «Վարդապետք էիք առաքելական քարոզութեանն. արդ աշակե՛րտք լինիցիք մուլար խարէութեանն: Ուսուցիչք էին ճշմարտութեանն, արդ ուսուցանիցէ՞ք զպատիր խարէութիւն մոգաց: Քարոզք էիք արարչական զօրութեանն, արդ զտարերս աստուածս խոստովանիք: Յանդիմանիչք էիք ստութեան, արդ և քան զսուտն ստազո՞յնք լինիցիք: Ի հուր և ի հոգի էիք մկրտեալք, արդ ի մոխիր և յաճի՛ն թաթաւիցիք. կենդանի մարմնով և անմահ արեամբ էիք սնեալ, արդ ի ճենճե՛ր զոհից և ի շարաւս աղտեղի՞ս մրճոտիցիք: Աճաճար էիք Հոգւոյն սրբոյ, արդ զոհարան դիւա՞ց լինիցիք. քրիստոսազգեացք էիք ի մանկութենէ, արդ մերկացեալք ի փառացն՝ դիւարար արեգակա՞ն կաքաւիցէք:

15 «Ժառանգք էին արքայութեանն, արդ անձամբ զանձինս արարէք ժառանգ գեհնին: Նոցա՛ է սպառնացեալ հուրն անշէչ, ընդէ՛ր դուք ընդ նոսա այրեցեալ տոշորեցայք. նոցա՛ պարարի որդն անմահ, իսկ արդ դուք պարարիցէք զմարմինս ձեր նմա ի կերակուր. խաւարն արտաքին նոցա՛ թանձրացեալ պահի, դուք լուսազգեստք՝

20 ընդէ՛ր յուղարկեցայք ընդ նոսա ի նոյն խաւար: Նոքա ի վաղընչուց հետէ էին իսկ կուրացեալք, դուք զիս՛րդ զկնի կուրացն կուրացարուք: Նոցա՛ էր փորեալ զխորխորատն, դուք ընդէ՛ր լցէք յառաջագոյն: Ծ՛րբ ուսանիցիք զբազմաթիւ անուանս աստուածոցն

1 Ա զպատուիրեալն ԲԳ արդեօք զպատուիրեալսն է յուրացի 2 ՏՅԱ շի՛բ զնմանէ 3 ԳեծԿՀՏՏՏՏ շի՛բ որ Բ յերկինսն ԳեծԼեՏՏՏ շի՛բ է 4 Խ վարդապետ ԲԳ մարգարեական փիս առաքելական ե՛՛՛՛ քարոզութեան ՎՏՏԱ քարոզութեանցն 5 ԲԳ լինիք Հ լիցիք Ե խարէութեան Դ զմուլար խարէութիւն ԳԸԹԼ Խ խարէութիւն 4—5 է շի՛բ արդ աշակերտք լինիցիք մուլար խարէութեանն 5—6 ե՛՛՛ ճշմարտութեան 6 ԱԶԹԹԻՎՏՏ ուսուցանէք ԲԳԳԿ ուսանիցիք ԵԸԹԼԽՀՏՏՏՏ ուսանիք Բ խարէութիւն մոգացն ԵԸԹԼԽՀՏՏՏՏ մոգուց 7 ԱԶԹԻՎ զօրութեանցն ե՛՛՛ զօրութեանն Խ զարեարքս ԳԳԵԸԼԽԿՀ աստուած 7—8 ԲԳ խոստովանիցէք ԳԿ խոստովանիցէք ԲԳԳԸԽ ստութեանն ԴԵԸԽ շի՛բ և ԱԲԹԻԿ զսուտն 8—9 Բ ստագոյն ևս Դ ստագոյն 9 Բ մկրեալ փիս մրկըրտեալք ԴԽ մկրտեալ 10 Բ թաթաւիցէք ԵԹԼԽՀՏՏՏՏ թաւալիցիք ԲԳՏՏ կենդանական փիս կենդանի ԲԳՏՏ մարմնովն ԲԳՏՏ և անմահական արեամբն Գ և անմահութեամբ քրիստոսի փիս անմահ արեամբ ԵԹԼԽՀՏՏՏ անմահութեամբ 11 Դ շի՛բ ԲԳԵՄՀՏՏՏՏ ճենճերս ԵԹԼԽՀՏՏՏ շի՛բ զոհից Դ աղտեղս 12 ԲԳ սուրբ հոգւոյն 12—13 Ա քրիստոսազգեցք ԲԳԵԹԽԿՀՏՏՏՏ քրիստոսազգեստք ԴԶ քրիստոսազգեստ Լ քրիստոսազգեստք 13 ԳԳԵԸԸԹԽԿՀ մերկացեալ ԳԵԸԹԿՀ ի փառաց 14 Վ արեգակն (!) Բ երկիրպագանէք փիս կաքաւիցէք Դ երկիրպագէք ԳԻ կաքաւիցիք 15 ՏՅԱ ժառանգ ԴԶ ժա-

չհիշէք այն, ինչ որ անմոռաց կա ձեր մտքում: Ի՛նչ պիտի անեք Տիրոջ պատվիրածը՝ «Ով ինձ ուրանա մարդկանց առաջ, ես էլ նրան կուրանամ իմ երկնավոր հոր ու սուրբ հրեշտակների առաջ»:

«Առաքելական քարոզութեան վարդապետներ էիք, այժմ այն մուլար խարեութեան աշակե՛րտ պիտի լինիք: Ծճմարտութեան ուսուցիչներ էիք, այժմ մոգերի սուս խարեութեանը պիտի սովորեցնեք: Արարչական զօրութեան քարոզիչներ էիք, այժմ տարերիկն աստուած եք դավանում: Ստութունը հանդիմանողներ էիք, այժմ ստից էլ ավելի՞ սուտ պիտի լինեք: Հրով և հոգով էիք մկրտված, այժմ պետք է մոխրի և փոշու՞ մեջ թաթաւիվեք: Կենդանի մարմնով և անմահ արյունով էիք սնված, այժմ զոհերի ճարպի և կեղտոտ արյունի՞ մեջ պիտի աղտոտվեք: Սուրբ հոգու տաճար էիք, այժմ դեղերի զոհարա՞ն պիտի լինեք: Քրիստոսազգայց էիք մանկութեանից, այժմ այդ փառքերից զրկված՝ դեղերի նման արեգակի առա՞ջ պիտի պարեք:

Արքայութեան ժառանգ էիք, այժմ ինքներդ ձեզ Գեհնի ժառանգ դարձրիք: Նրա՛նց է սպառնացած անշեչ հուրը, դուք ինչո՞ւ եք նրանց հետ այլվում-խորովում: Նրա՛նց համար է գիրանում անմահ որդը, իսկ այժմ դո՞ւք եք ձեր մարմինները գիրացնում նրան կերակրելու համար: Նրա՛նց համար է թանձրացված պահվում արտաքին խավարը, դուք՝ լուսազգեստներդ՝ ինչո՞ւ նրանց հետ դեպի նույն խավարն ուղևորվեցիք: Նրանք վաղուց արդեն կուրացած էին, դո՞ւք ինչու կուրացաք կույրերի հետևից: Նրա՛նց համար էր փորված խորխորատը, ինչո՞ւ նախ դուք ընկաք նրա մեջ: Ծ՛րբ պիտի սովորեք նրանց աստվածների

ուանկը ՏՏ որդիք և ժառանգ ՏՏ որդիք և ժառանգ ե՛՛՛ արքայութեան ԱԶԹԻՎՏՏՏ արկէք ի ժառանգ 16 Դ ժառանկ ԸԶ գեհնի ԲԳԳԵԸԹԼԽԿՀՏՏՏՏ էր ԳԵԹԽՏՏՏՏ զհուրն 17 ԲԳ և դուք ԱԲԳԳԵԸԹԼԽԿՀՏՏՏՏ տոշորեցայք ԼՏՏ տոշորք Ա տոշորիցիք ԲԳՏՏ նոցա էր պատրաստեալ փիս նոցա պարարի Դ որդն 17—18 ԳԵԹԼԽՀՏՏՏ անբուն փիս անմահ Դ շի՛բ իսկ է շի՛բ պարարի որդն անմահ, իսկ արդ դուք 18 ՏՏ պատրաստիցէք փիս պարարիցէք Դ պարարեցէք ԲԳՏՏ զանձինս փիս զմարմինս: շի՛բ ի Բ դուք պատրաստիցէք զանձինս ձեր նմա կերակուր Դ նորա փիս նմա 19 Բ պահէր Դ պահէր ԵԸԹԼ ԽԶ պահի նոցա ԳԵԹԼԽՀՏՏՏ լուսազգեստք Վ լուսազգեստ 20 Բ յարկեցայք ԱԳԳԵ յուղարկեցայք Խ շի՛բ նոյն ԲԳ ի խաւարն ի նոյն ԵԹԶ խաւարն 21 ԲԳ շի՛բ իսկ ԳԳԸ ԹԼԽԿՀ շի՛բ հետէ ԳԵԸԿ իսկ էին ԲԳ կուրացելոցն կուրացայք Դ կուրացեալ 20—22 բալտ ձեռագիրներն անխաիւր տալիս են վերև դրված դաստաւորայունք, քայի Ա-ից. որք եալս դեամ է՝ «նոցա էր փորեալ...» և ապա՝ «նոցա ի վաղընչուց հետէ էին...» 21—22 ԵԸԹԼԽՀՏՏՏ զհետ կուրացն և դուք կուրացայք ԱԶԹԻՎ կուրացարուք 22 Բ խորխորատն Դ խորխորակն Թ լցիք 21 ոչ մի ձեռագիր չունի զիսորք բառը, որ ունի Ա-ն 23 ԱԲԳԸԹԻՎ զբազմութիւն ԳԵԸԹԼԽԿՀՏՏՏ զբազմաթիւ ԱԳԵԸԹԼԽԿՀՏՏՏ անուանս ԲԳ անուանց ԳԵԹԶ աստուածոց Դ շատուածոց:

նոցա, այն որ չիբ ուրեք ի միջի և ոչ մի Թեթևացեալք ի ծանր բե-
ռանց՝ անձամբ անձին առէք զբեռն ծանրութեան. ազատեալք ի
ծառայութենէ՝ շարաշար մտէք յանազատելի ծառայութիւնն:

5 «Եթէ գիտէիք և երևէր ձեզ յայտնի, սուգ առին երկինք ի վերայ
ձեր, և թաղծնցաւ երկիրս ի ներքոյ ոտից ձերոց:» Ընթշտակք ի
վերուստ են ձեզ բարկացեալք, և ի յերկրէս մարտիրոսքն են ձեզ
ցատուցեալք: Ողորմի՛մ, ողորմի՛մ սիրելեաց ձերոց, և բազում ան-
գամ ողորմի՛մ անձանց ձերոց: Զի թէ մարդոյ փրկեալ էր զձեզ ի
ծառայութիւնէ, և դուք անձամբ զանձինս ալլում ի ծառայութիւն
10 արկանէիք, ի մեծ բարկութիւն բրդէիք զառաջին տէրն ձեր. իսկ
արդ զի՛նչ աննիցէք զաստուածասաստ հրամանն. «Ես եմ Աստուած,
և չիբ այլ ոք բաց յինէն, և ոչ զկնի իմ այլ ոք լիցի Աստուած. Աս-
տուած նախանձոտ եմ ես, հատուցանեմ զմեզս հարց յորդիս մինչև
յեւթն դար»: Իսկ եթէ որդիքն արդարք՝ վասն հարցն մեզաց ընդու-
նին զսատակումն, յորժամ ինքեանք որդիքն իսկ մեզիցեն, ո՛չ
15 ա՛հա միանգամայն զանձանց և զհարց տայցեն ի միասին:

«Դո՛ւք էիք մեր ամուր պարիսպ ապաստանի. յորժամ աստի
վտանգ հասանէր, առ ձեզ յանդորր ելանէաք. արդ մեծ ամուրդ
այդ հիմն ի վեր տապալեցաւ: Դո՛ւք էիք մեր պարծանս առ թշնա-
20 միսն ճշմարտութեան, արդ դուք էք մեր նախատինք առ նոյն թըշ-
նամիս: Յայժմ վասն ձերոյ ճշմարիտ հաւատոցն և ի մեզ փոքր ի
շատէ խնայէին. և արդ ի պատճառս ձեր և զմեզ անողորմ դա-
տին: Ոչ միայն զանձանց դատաստան տալոց էք առաջի ահեղ ա-
տենին Աստուծոյ, այլև բազմաց ամենեցուն՝ որի ձեր պատճառս
25 և զնոսա ևս շարշարեցեն»:

1 ԲԳ չիբ նոցա այն ըն չիբ ուրեք ԲԳ թեթևացեալ էիք 2 ԲԺԻ յանձին Դ յան-
ձինս ՎՏՅ անձին անձամբ Ը առնէք Թ առիք Ա բեռն Դ ազատեալ էիք 2 ազատեալք ԳԵԹ
ԺԵԾԿՏԻՏՔ ազատեալք 3 ՎՏՅԱ ի մանկութենէ փխ ի ծառայութենէ Դ ընդ անաշա-
տելի ԱԲԾԶԷԸ ծառայութիւն 4 ԳԵԸԺԿԵԿՏՏՔՔ գիտէիք դուք և ե չիբ և Թ երկիր
5 ԲԳ չիբ և թաղծնցաւ երկիրս ի ներքոյ ոտից ձերոց ԵԸԺԿ Երկիր 6 ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ
բարկացեալ ԲԳԸՏՏՔ չիբ ի ԳԵԺ և յերկրէս ԱԲԶԻ մարտիրոսք 7—8 ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ
ցատուցեալ է չիբ և բազում անգամ ողորմի՛մ անձանց ձերոց 8 ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔՔ զի
եթէ 9—10 Բ արկանէիք ի ծառայութիւն ալլում Դ ի ծառայութիւն արկանէիք ալլում
10 ԳԵԸՏՔ բարկութեան Ը բերդիք (!) 11 ԲԳԺՏՔ զաստուածասաց է զաստուածատու
12 ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ բայց փխ բաց ԳԵ չիբ ոչ ԸԺԿԵԿՏՔ չիբ ոք ԲԳ լինիցի 12—13 չիբ
աստուած (նախանձոտ) է այլ (նախանձոտ) փխ աստուած 14 ԳԸ ցեթն ՏՐ ցը
եթն ՄՏՏՔՔ դարս ՏՔ որդիք ԱԹԻ արդար ԲԳ արդարք են և վասն հարցն մեզացն Խ
հարց մեզաց Թ մեզացն ԶԷՎ չիբ իսկ եթէ որդիքն արդարք 14—15 ԱԵԹԻ ընդունէին
15 ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ չիբ իսկ ԳԸԺԿԵԿՏՔ ինքեանք իսկ որդիքն Ե իսկ որդիքն ԱԶԷԹՎՏՔԱ

բազմաթիվ անունները. այն աստվածների, որոնցից ո՛չ մեկն էլ մեղաե-
ղում չկա: Ծանր բեռներից թեթևացած էիք, ինքներդ ծանր բեռ վերց-
րիք ձեզ վրա: Ծառայութիւնից ազատված էիք, շարաշար կերպով մտաք
անազատելի ծառայութեան տակ:

«Ի՛նչ կլինեք, գիտենայիք և հայտնի լինեք ձեզ, որ երկինքը սուգ
մտավ ձեզ վրա, և երկիրը վշտացավ ձեր ոտների տակ: Վերեից հրեշ-
տակներն են բարկացած ձեզ վրա, իսկ երկրից մարտիրոսներն⁷² են
զայրացած ձեզ վրա: Խղճո՛ւմ եմ, խղճո՛ւմ եմ ձեր սիրելիներին և ավելի
շատ խղճում եմ հենց ձեզ: Որովհետև եթե մա՛րդ ազատեք ձեզ ծառա-
յութիւնից, և դուք ինքներդ ձեզ ուրիշի ծառայութեան ներքս զնեիք,
սաստիկ կբարկացնեիք ձեր առաջին տիրոջը: Իսկ այժմ ի՛նչ պիտի անեք
այն աստվածասաստ հրամանը, թե՛ «Ե՛ս եմ աստված, և բացի ինձանից
չկա ոչ մի ուրիշը, և ո՛չ էլ ինձանից հետո ուրիշ որևէ աստված է լինե-
լու. նախանձոտ աստված եմ ես, հայրերի մեղքը հատուցանում եմ որ-
դիներին մինչև յոթը դար»: Եթե ուրեմն արդար որդիները հայրերի
մեղքերի համար մահ են ստանում, հապա երբ իրենք որդիները մեղք
դործեն, չէ՞ որ թե՛ իրենց և թե՛ հայրերի փոխարեն միտնգամայն պետք
է պատասխան տան:

«Դո՛ւք էիք մեր ապաստանի ամուր պարիսպը. երբ այտուելից վը-
տանգ էր սպանում, ձեզ մոտ էինք ապահովութեան գանում. այժմ այդ
մեծ ամրութիւնը հիմնահատակ տապալվեց: Դո՛ւք էիք մեր պարծանքը
ճշմարտութեան թշնամիների առաջ, այժմ դո՛ւք եք մեր նախատինքը
նույն թշնամիների մոտ: Մինչև այժմ ձեր ճշմարիտ հավատի համար
մեզ էլ փոքրիշատե խնայում էին. իսկ այժմ ձեր պատճառով մեզ էլ են
անողորմ կերպով դատում: Ի՛չ միայն ձեր անձերի համար եք պատաս-
խան տալու աստծու ահեղ ատենի առաջ, այլև այն բոլոր բազմաթիվ
մարդկանց համար, որոնց նույնպես շարշարելու են ձեր պատճառով»:

Իսկ յորժամ ինքեանք որդիքն իսկ Բ չիբ ոչ 16 ԲԳ ահա զանձանց և զհարց տայցն
վրէժս Բ չիբ միանգամայն ԳԳԵԸԺԿԵԿՏՔ զհարցն Ըն զանձանցն և զհարցն ԳԵԸԺԿԵԿՏՔ
տա-
ցեն 4 տարցեն 17 ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ չիբ պարիսպ 17—18 Դ աստ վտանկ 18
ԵԸԺԿԵԿՏՔ հասանէր մեզ Դ և արդ 19 ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ պարծանք 20 ԲԳ չիբ մեք
է մեզ ԵԸԺԿԵԿՏՔՔ դուք եղէք մեզ նախատինք (ՏՔ դուք եղեաք) 20—21 ԲԳԵԸԺԿԵԿՏՔ
թշնամիսն 21 ԲԳ հաւատոցդ 22 ԳԶԷՎ խնամէին փխ խնայէին ԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ չիբ
և (արդ) Բ ի պատճառս ի մեզ Վ չիբ ան(ողորմ) 22—23 ԲԳՔ զատեն 23 է
զանանց փխ զանձանց 24 ԲԳԿ Քրիստոսի փխ աստուծոյ ԱԲԳԳԵԺԿԵԿՏՔ զբազմաց
Դ չիբ ամենեցուն 25 ԳԸ չիբ և (զնոսա) Թ չիբ և զնոսա ևս ԲԳԿ զնոսա շարշարե-
ցին:

2 Հայս և առաւել քան զսոյն խօսեցան ընդ մեծամեծս աւագան-
ւոյն, և յաւելին ցաւս ի վերայ ցաւոց: Յայտնել և ցուցանել նոցա
զխորհուրդն ոչ կարէին, լռել և շտանել պատասխանի անհնար էր.
հեղձամղձուկ եղեալ մեծապէս յարտասուս հարկանէին: Ընդ նոսին

5 զառնացեալ լսողք և տեսողք յանմխիթար սուգ լինէին ամենեքեան:
Յայնմ ժամանակի քահանայքն որ անդէն ի զօրուն էին, առ
չժուժալ սրտիցն բարկութեան՝ քակեալ որոշեցան ի նախարարացն
և յամենայն բազմութենէն. և զմի ոմն դեսպան ձիով փութապէս
10 առաքեցին յաշխարհն Հայոց: Գոյժ ի բերան առնալ և զօձիս պա-
տառեալ, հասնալ ի ժողովս եպիսկոպոսացն, մեծապէս յարտասուս
հարեալ, կայր և պատմէր զամենայն անցս շարշարանացն. այլ ոչ
յայտնէր նոցա զծածկութիւն խորհրդոցն:

15 Յայնմ ժամանակի սփռեցան եպիսկոպոսքն յիրաքանչիւր իշ-
խանութիւնս, և առաքեցին զքորեպիսկոպոսս ի գեօղս և յազարա-
կրս և ի բազում ամուրս լեռնային գաւառացն: Դրոզեցին ժողովեցին
զբազմութիւն արանց և կանանց, շինականաց և ազատաց, զքահա-
նայից և զմենակեցաց. խրատ եղին, պնդեցին և արարին զամենե-
սեան զինուորս Քրիստոսի:

20 Եւ յառաջին քան խորհրդին այս հաստատեցաւ. «Ջեռն եղբոր
հարազատի ի մերձաւոր իւր լիցի, որ անցեալ իցէ ըստ ուխտ պա-
տուիրանին Աստուծոյ. և մի՛ խնայեսցէ հայր յորդի, և մի՛ ակն առ-
նուցու որդի հօր պատուոյն: Կին կռուեսցի ընդ առն ամուսնոյ, և
ծառայ դարձցի ընդդէմ տեսնն իւրոյ: Օրէնք աստուածայինք կաց-
ցեն թագաւոր ի վերայ ամենայնի, և ի նմին օրինաց ընկալցին
25 յանցաւորք զպատիժս դատապարտութեան»:

1 Դ զսոյնս ԲԳԵԸԹԺԽԷՏՏ մեծամեծ 2 Ի ցաւ Բ ցաւս ցաւոց ի վերայ ԳԴԵԺԼԽԷ
ՂՏՏՏ ցաւս ի ցաւոց վերայ Ը ցաւս ի ցաւոց ի վերայ ԴԵՆ շիբ նոցա ԱԶԷԹԻՄ նմա փխ
նոցա Բ շիբ նոցա 2—3 Բ ցուցանել զխորհուրդ ոչ կարէին 3 ԱԳԶԷԹԻՄԱ ոչ
կամէին ԲԳԵԸԹԺԽԷՏՏՏ ոչ կարէին 4 Դ շիբ մեծապէս Ը՛ ի յարտասուս Դ ընդ նոց-
սայ 5 ԲԴ շիբ լսողք Բ և տեսողքն անմխիթար Գ շիբ և տեսողք Բ շիբ սուգ Դ ա-
մենեքեան 5—6 Կ ամենեքեան քահանայքն որ էին 6 Ղ որ էին ԱԳԵԶԷԹԺԽԷՍ
ՏՏՏՏ որ էին անդէն ի զօրուն 6—7 ԲԴԶԸԹԼԽԵՏՏ առ ի շժուժել ՄՏՏ շժուժեալ 6—8
Ե շիբ այնմ ժամանակի—բազմութենէն 8 Ե ամենայն 8—9 ՄՏՏԱ առաքեցին
փութապէս ԲԴ արձակեցին յաշխարհն Հայոց փութապէս (Դ յարձակեցին) Ղ ձիով փու-
թով առաքեցին 9 Դ գոյժ Ղ շիբ ի բերան առնալ ԲԴ շիբ և 10 ԲԴ և ի ժողովս
12 ԲԴ զծածուկ խորհուրդն ԳԵԸԹԺԽԷՂՏՏՏ խորհրդոյն 13 ԲԴ եպիսկոպոսոսն
14 ԱԻ զքորեպիսկոպոս (1) ՂՏՏ շիբ և առաքեցին զքորեպիսկոպոս ԲՏՏ զքորեպիսկոպո-

Այս և սրանից էլ ավելին խոսեցին մեծամեծ իշխանների հետ և
ցավերի վրա ցավեր ավելացրին: Հայտնել և պարզել նրանց իրենց մտա-
դրութունը՝ չէին կարող, լռել և պատասխան չտալն էլ անհնար էր. սրբ-
տեբրը պատմվում էր, և հորդ արտասուք էին թափում: Նրանց հետ
միասին՝ լսողներն ու տեսողներն էլ դառնացած բոլորը անմխիթար
սուգի մեջ էին ընկնում:

Այն ժամանակ այնտեղ զորքի մեջ եղած քահանաները, սրտերի
բարկութունից այլևս չկարողանալով համբերել, անշատվեցին հեռացան
նախարարներից և ամբողջ բազմությունից և մեկին շտապով սուգհան-
դակ ուղարկեցին ձիով Հայոց աշխարհը: Սա գուշժը բերանն առած և
օձիքը պատասեւով հասավ եպիսկոպոսների ժողովին, սաստիկ արտաս-
վելով կանգնել-պատմում էր շարշարանների բոլոր անցուղարձը, բայց
նրանց չէր հայտնում ծածուկ մտադրութունը:

Այն ժամանակ եպիսկոպոսները ցրվեցին ամեն մեկն իր իշխանու-
թյունը, և քորեպիսկոպոսներ ուղարկեցին գյուղերն ու ազարակները և
լեռնային գավառների բազմաթիվ ամրոցները: Դրոզեցին հավաքեցին
մեծ բազմությամբ այր և կին, շինական և ազատ, քահանա և միայնա-
կյաց. իրատեցին, ամրապնդեցին և բոլորին Քրիստոսի զինվոր դարձ-
րին:

Եվ խորհրդի առաջին վճիռն այս հաստատվեց. «Հարազատ եղբոր
ձեռքը թող բարձրանա այն մերձավորի դեմ, որ դուրս է եկել աստծու
պատվիրանի ուխտից. հայրը շինայի որդուն, և որդին լակնածի հոր
պատվից: Կինը կովի իր ամուսնու դեմ, և ծառան դիմադրի իր տիրոջը:
Աստվածային օրենքը թագավորի ամեն բանում, և նույն օրենքից հան-
ցավորներն ստանան իրենց դատապարտությունն ու պատիժը»:

սունքն Դ զքորեպիսկոպոսքն Բ ի գեղս 15 ԲԴ լեռնային ժ զդրոզեցին փխ դրոզեցին
16 ԵԸԺԼԽԷՏՏ զշինականաց և զազատաց Կ զազատաց 17 ԲԴՂՏՏՏ զմիայնակեցաց
Գ զամենակեցաց (1) Ղ զմենակեցաց է զմիակեցացայց ԲԴԴԵԸԹԺԽԷՂՏՏՏ խրատեցին
Թ և պնդեցին 17—18 ԲԴ զամենայն փխ զամենեսեան Ղ զամենեսեան 18 ԴԷԸ
ՏՏ զինուորս 19 ԱԲԳԴԵԸԹԺԽԷՂՏՏՏ առաջին և առաջի 20 Դ շիբ ի ԱԳԶԷԹԻՄ
շիբ իւր Բ ի ձեռն եղբոր հարազատի մերձաւոր մի՛ լիցի ԲԳԵԸԹԺԽԷՂՏՏՏ է փխ իցէ
20—21 ԲԴ զպատուիրանան 21 ԳԵԺԼԽԷՂՏՏՏ շիբ և (մի՛ խնայեսցէ) 21—22
ԲԴ առցէ 22 ԲԴ ի հօր պատուոյ ԳԵԸԹՏՏՏ պատուոյ ՂՏՏ շիբ կռուեսցի ընդ առն ա-
մուսնոյ ԲԴՏՏ ամուսնոյ իւրոյ Ի ընդ ամուսնոյն 23 ԲԴԴԵԸԹԺԽԷՂՏՏՏ աստուածա-
յինք ԱԶԷԹԻՄՄՏՏԱ աստուածային 23—24 ԱԶԷԹԻՄ կայցեն 24 Դ թագաւորք
ամենայն Խ ի վերայ ամենայն կրկրի Բ շիբ ի վերայ 25 ԳԵԺԽԷ յանցաւորքն ԳԴԵԸԹ
ԽԷՏՏ զպատիժ Ը զատապարտութեանս

Այս իբրև այս այսպէս հաստատեցաւ կազմեցաւ, երևեցան ամենեքեան զինեալք և սաղաւարտեալք, սուր ընդ մէջ և վահան ի ձեռին՝ ոչ միայն արանց քաջաց, այլ և կանանց առնականաց:

Իսկ գունդն Հայոց ամենայն օգնականօքն հանդերձ և մոգացն 5 բազմութեամբ յամենանն շորրորդի եկին հասին յաշխարհն Հայոց, ի գիւղաքաղաք մի մեծ՝ որում անուն էր Անգղ: Բանակեցան, բոլորեցան, զհետեցան, և յամենայն կողմանց անդր ժողովեցան, և էին անթիւ բազմութիւն:

Այս եղև յետ ատուրց քսան և հնգից մոգպետն ինքնին մոգօքն 10 հանդերձ հասանէր մեծաւ զօրութեամբ՝ քակել զդրունս եկեղեցւոյն յաւուր միաշաբաթուն. զփորձ առնուլ կամէր զառաջարկութեան զործոյն: Իսկ սուրբն Ղևոնդ երէց միաբանութեամբ առաջին խորհրդակցօքն և բազում ուխտիւ ի տեղուց անդ պատրաստական զիպեցաւ: Թէպէպ և ոչ էր տեղեկագոյն մտաց ամենեցուն նախարարացն, և ոչ զօրութեան ուժոյ մոգպետին, ոչ ինչ եկաց մնաց ամենայն եպիսկոպոսացն, և ոչ առ սակաւ մի համբեր անօրէն իշխանին թողացուցանել. այլ բազում ամբոխ աղաղակի զօրացն և մոգացն հասուցանէր: Քանզի վիրգս ի ձեռն առեալ՝ զկառափունս մոգացն և մոգպետին ջարդեցին. փախստական յիրաքանչիւր վաճառարկանէին, և ինքեանք զպաշտօնն բարձրացուցեալ յեկեղեցւոյն՝ զտէրունական կանոնն կատարէին, մինչև ի նոյն միաշաբաթին անդադար լինելով:

Այս յետ այսր տազնապի խոսովութեան՝ յամենայն կողմանց 15 20

Այս յետ այսր տազնապի խոսովութեան՝ յամենայն կողմանց

1 V շիբ այս ԲԴ հաստատութեամբ կազմեցաւ 1—2 Զ ամենեքեայն 3 ԲԴՏՉ քաջ արանց ԱԶԻՎՏՅ կանաց ԲԳԺՏՁԱ առնականացն 4 Հ շիբ ամենայն Ի շիբ հանդերձ ԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ և ամենայն մոգոյն (ՏՉ մոգացն) 5 Է բազմութիւն ԲԴ բազմութեամբն ի յամենանն Զ յամենայնն Բ ի յաշխարհն 6 Բ ի գեղաքաղաքագեաղ(1) Է զեղաքաղաք ԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ շիբ մեծ Բ Ազգ ԴԹԼԽ Անկզ Ե քնակեցան փխ բանակեցան 7 ԲԴ շիբ զստեղեցան ԳԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ շիբ և Թ շիբ և յամենայն կողմանց անդր ժողովեցան 7—8 ԲԴ շիբ և էին ԳԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ և եղէն փխ և էին 9 Գ քսանհինգ ԲԴ շիբ ինքնին 10 ԼՏ շիբ հանդերձ ԱԶԻՎՏՅ զորունս ԲԴ սուրբ եկեղեցւոյն 11 ԲԴ միաշաբաթոյ Գ միաշաբաթոյ ԲԴ առաջարկութեան ԱԶԺԹԻՎ զառաջարկութիւն 12—13 ԲԴ խորհրդոյն փխ խորհրդակցօքն ԳԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ խորհրդոյն 13 ԲԳԴԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ շիբ և (բազում) 13—14 Բ ի տեղուցն զիպեցաւ Դ ի տեղուցն հանդիպեցաւ Խ ի տեղուցն անդր Ը անդր ԲԴՏՉ շիբ անդ պատրաստական ԶԷՎ պատրաստակ ԱԶԺԹԻՎՏՅԱ զիպեցաւ ոչ ևս թոյլ 14 Բ տեղեկագոյն ԱԳԵԶԹԺՎՏՅ մտացն ԲԴ ամենայն 15 ԱԶԺԹԻՎ զօրութիւն ուշոյ (1) ԲԴ և ուժոյ մոգպետին զօրութեան ԳԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ և ոչ ուժոյ մոգ-

Երբ այս այսպէս հաստատվեց ու կարգավորվեց, բոլորն էլ զինված դուրս եկան՝ սաղավարտները, զլիսներին, սրերը մեջքներին և վահանները ձեռներին, ո՛չ միայն քաջ սղամարդիկ, այլև արիասիրտ կանայք:

Իսկ Հայոց զորագունդը բոլոր օգնականներով ու բազմաթիվ մոգերով շորրորդ ամսին⁷³ եկան հասան Հայոց աշխարհը, մի մեծ գյուղաքաղաք, որի անունն էր Անգղ⁷⁴: Այդտեղ բանակ դրին, հավաքվեցին, տեղավորվեցին և ամեն կողմերից անթիվ բազմություն ժողովվեց այնտեղ:

Սլ այնպես պատահեց, որ քսանհինգ օրից հետո մի կիրակի օր մոգպետն ինքը մոգերի հետ միասին եկավ մեծ ուժով, որպեսզի քանդի եկեղեցու դռները. ուզում էր փորձել, թե գործն ինչ ընթացք կստանա: Իսկ սուրբ Ղևոնդ երեցը առաջին խորհրդակիցների և բազմաթիվ ուխտակիցների հետ միաբան այնտեղ պատրաստ գտնվեց: Թեպետև լավ տեղյակ չէր բոլոր նախարարների մտադրություններին և ո՛չ էլ մոգպետի ուժին ու զօրությանը, ամենևին չսպասեց բոլոր եպիսկոպոսներին և նույնիսկ մի քիչ էլ չհամբերեց ու շնորհեց անօրեն իշխանին, այլ մեծ աղմուկ ու տագնապ առաջացրեց զորքերի և մոգերի մեջ: Որովհետև զազանակները ձեռքերն առած՝ մոգերի և մոգպետի գլուխները ջարդեցին, բոլորին փախցրին իրենց կացարանները, իսկ իրենք պաշտամունքը վերսկսելով եկեղեցում՝ կիրակնօրյա կարգն էին կատարում, շարունակելով այն ամբողջ նույն կիրակի օրը:

Այս խոսովահույզ տագնապից հետո՝ Հայոց աշխարհի բոլոր կողմե-

պետին զօրութեան ԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ շիբ ինչ 16 Խ շիբ առ ՏԻՏՉ առ սակաւիկ ԲԳԺԽԶ սակաւիկ մի փխ առ սակաւ մի Դ և ոչինչ սակաւիկ մի ԲՏՉ համբերել ԴԼՏ համբերեալ V օրէն փխ անօրէն 17 ԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ թուպացուցանել ԲՏՉ թողացուցանէր ԱԳԵԶԹԺՎՏՅ ամբոխ Ա աղմուկ փխ ամբոխ ԸԽԶ բազմամբոխ (1) Հ բազում ամբոխ վաղվաղակի ԲԴՏՉ բազում ամբոխիւ աղաղակ 18 Ա մոգաց է վիրոյ փխ վիրոս ԳԵԺԼՏԻՏՅ ի ձեռս Ի ի ձեռին 19 ԲԴ մոգպետացն ջարդէին և Գ մոգաց ԲԳԴԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ ջարդէին ԵԼԼԽՏՅ զմոգպետին 18—19 Դ զկառապմունսն մոգպետացն ԹՉ զմոգպետացն Լ մոգուցն 20 Բ զպաշտօն ԲԴ բարձրացուցանէին 20—21 Բ յեկեղեցւոյ՝ տէրունական կատարէին և շիբ և ինքեանք—կատարէին 21 Դ տէրունական: շիբ կանոնն ԳԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ զտէրունի ԸԽ կանն (1) Ա յերեկոյն փխ ի նոյն Խ ի սոյն ԱԳԵՏՉ միաշաբաթի (Ն միաշաբաթ) 22 ՏՉ լինելոյ 23 ԼԽ շիբ յետ ԱԹԻՏՉ այս փխ այս ԲԴ և ի յայսմ տագնապ նեղութեան (Դ շիբ ի) ԳԺԿՏՉ և յայս տագնապ խոսովութեան (ՏՉ խոսովութեանց) ՉՏՉ խոսովութեանն ԵԼԸ և այս ժԼԽՏԻՏՅ յայս ԵԼԺԺԽԶՏԻՏՅ տագնապ խոսովութեանց:

յաշխարհէն Հայոց բազմութիւն արանց և կանանց ի տեղին հասանէին: Եւ անդ էր տեսանել զմեծ աղէտ տարակուսին. ոմանք զգերարտօսք արձակելով իբր յաղբերականց հոսէին յաշաց իւրեանց. այլքն բարձրաճիշ աղաղակաւ՝ իբր այն թէ գերկինս դողացուցանէին, իսկ կէսքն խիզախելով և ի զէնս ընթանալով՝ զմահ քան ըզկեանս ընտրէին: Իսկ ոմանք ի սուրբ ուխտէ եկեղեցւոյն՝ զաւետարանն ի ձեռն առեալ, աղօթիւք առ Աստուած կարգային: և այլք ըզձանային զպատարումն երկրին, զի անձանց լիցի գերեզման: Եւ այսպէս շտապ տազնապի ի վերայ մոզպետին հասուցանէին: Բազում անգամ աղաչէր զօգնականն իւր, զի ի մահուանէ կարասցեն զնա ապրեցուցանել, և ողջանգամ անդէն յարթունիս հասուցանել:

5 Այլ վասն գործոյն յոր եկեալն էր՝ ստիպէր զնոսա և ասէր. Վժող գրեմ և ցուցանեմ մեծ թագաւորին, զի ի բաց թողցէ զայսպետի իրաց առաջարկութիւն. զի եթէ և ինքեանք աստուածքն եկեացեն մեզ յօգնութիւն, չէ հնար օրինացս մոզութեան ի Հայս առնուլ զհաստատութիւն. որպէս զփորձ առի զմիարանութեան ուխտին եկեղեցւոյ: Զի թէ էին զօրք աշխարհիս մոզք, ոչ ինչ խնայէին սոքա ի նոսա սատակմամբ՝ ոչ միայն զարտաքինսն, այլ և լեղբարս և յորդիս և յամենայն մերձաւորս իւրեանց, նաև ոչ յանձինս իւրեանց: Մարգք, որ ոչ ի կապանաց զանգիտեն, և ոչ ի տանջանաց երկնչին, և ոչ ի ստացուածոց պատկառին, և որ յետին շար է քան զամենայն շարիս՝ զմահ քան զկեանս ընտրեն, ո՞վ է, որ կարէ նոցա դիմակաց լինել:

1 Ա կանաց ԵԸԺԽԶՏԻՏՂ ի տեղուն 2 ԲԴ աղէտս տարակուսանաց 3 ԱԲԳ ԴԹ արձակելով յաշաց իւրեանց (Գ շի՛ իւրեանց) իբր (ԲԴ իրրկ) յաղբերականց հոսէին (Գ յաղբերաց ականց ԶԴ հոսեալ) 2—3 Դ զվիրարտօսք արձակէին Տ՛ շարտօսքն ԳԵԶՄՏՅՅ զգերարտօսքն ԵԸԺԿԶՏԻՏՂ զգերարտօսքն արձակելով յաշաց իբրև յաղբերականց հոսէին (Տ՛ՏՂ աղբերականց) Ի զգերարտօսքն արձակելով յաշաց իւրեանց որ յաղբերականս հոսէին կե շի՛ յաշաց իւրեանց ԶԵՄՏՅ շի՛ արձակելով 4 Ա այլք ԲԳԴ իբրու այն եթէ ԵԸԺԿԶԶ իբրու այն 4 իբրու եթէ Դ գերկիրս 5 Գ շի՛ իսկ ԲԴ խիզախելով ի զէնս ընթանային ԳԵԺԿԶԶ ի զէն Դ շի՛ և 6 Դ ուխտ 7 Բ այլքն 7—8 ԵԸԺԿԶՏԻՏՂ ըզձանային 2 զձացին (!) 10 Բ զօգնականն Գ զնա կարասցեն 11 ԲԴ ապրեցուցանել զնա ԲԳԴԵԸԺԿԶՏԻՏՂ և անդէն յարթունիսն (ԳԵԸԿԶՏԻՏՂ յարթունիս) ողջանգամ հասուցանել ի և անդէն ողջանգամ Թ յարթունիսն 12 2 որ V որ որ վիս յոր Դ ստէր վիս ստիպէր 13 ԲԴ թող գրեմ մեծ թագաւորին և ցուցանեմ ԱԶԷԻ թողացուցէ Բ թողու ԳԵԸԺԿԶՏԻՏՂ թողցէ Դ թողուցու Թ թողացուցէ VԱ թողացուցանէ 14 Բ քանզի ԲԴԵԸԺԿՏՂ շի՛ և ԱԶԷ ԳԻ Թէ ինքեանք ԳԵԸԺԿԶԶ ինքեանք իսկ Դ ինքեանքն ԳԵԸԺԿՏԻՏՂ աստուածքն մեր Թ շատուածքն 14—15 ԲԳԵԸԿԶՏԻՏՂ Եկեացեն մեզ 15 ԱԶԷԹԻՏՂԱ շի՛ մեզ Դ յօգնականութիւն մեզ ԲԴ չէ հնար ի Հայք օրինաց մոզութեանն ԳԵԸԿԶՏՂ օրինաց Թ

րից տղամարդկանց ու կանանց մեծ բազմութիւն հասավ նույն տեղը: Պետք էր տեսնել, թե ինչպիսի՛ աղետալի իրարանցում ընկավ. ոմանք աղբյուրի պես հորդ արտասուք էին թափում իրենց աշքերից. ուրիշները բարձր ճշալով կարծես թե երկինքն էին դողացնում, իսկ կեսն էլ խիզախելով ու դեպի զենքը վազելով՝ նախընտրում էին մեռնել, քան թե ապրել: Իսկ սուրբ եկեղեցու ուխտից ոմանք, ավետարանը ձեռներն առած, աղօթքներով աստված էին կանչում: Ուրիշներն էլ փափագում էին, որ երկիրը պատովի, որպեսզի իրենց համար գերեզման դառնա: Եվ այսպես մեծ սարսափ էին գցում մոզպետի վրա: Սա ստեպ-ստեպ աղաչում էր իր օգնականներին, որ հնար գտնեն իրեն մահից փրկելու և ողջ-առողջ նորից արթունիք հասցնելու:

Իսկ այն գործի մասին, որի համար եկել էր, ստիպում էր նրանց և ասում. Վժողք գրեմ և ցույց տամ մեծ թագաւորին, որ ձեռք վերցնի այսպիսի առաջարկութիւններից. որովհետև եթե աստվածներն իրենք էլ մեզ օգնութիւն գան, հնարավոր չէ, որ Հայաստանում հաստատութիւն գտնի մոզական կրոնը, ինչպես որ փորձեցի եկեղեցու ուխտի միաբանութիւնը: Որովհետև եթե այս աշխարհի զորքն էլ մոգեր լինեին, նրանք ամենևին չէին խնայի և սրանց էլ կսատկեցնեին, ո՛չ միայն զրսից եկածներին, այլ և իրենց եղբայրներին, որդիներին և բոլոր մերձավորներին, ինչպես նաև հենց իրենց: Մարդիկ, որոնք ո՛չ շղթաներից են վախենում, ո՛չ տանջանքներից երկյուղ կրում և ո՛չ հարստութիւնը բանի տեղ դնում և, վերջապես, որ բոլոր շարիքներից ամենից վատթարն է, մահը գերազասում են կյանքից, ո՞վ է, որ կարող է նրանց դիմադրել:

օրինացն 4 մոզութեանն 16 Դ որպէս ևս է զփորձութիւն ԱԶԹՎ ի միարանութիւն ԵԸ միարանութիւն ԺԿԶՏՅ միարանութեան Լ միարանութեանն է շի՛ զմիարանութեան 16—17 ԳԵԸԿԶՂ ուխտի 17 ԲԳԴԵԸԿԶԶ եկեղեցւոյն ԲԴԿ զի եթէ Գ զի եթէ և ԵԸԶ զի թէ է էին Լ և էին Բ ինչ ոչ խնայէին նոքա Դ նոքա ԵԸԺԿԶՏԻՏՂ շի՛ սոքա Ի և նոցա վիս ի նոսա ԱԶԹՎ ոչ ինչ միայն 18 Դ յօտարս վիս զարտաքինսն 18—19 Զ լեղբայրս է եղբայրս Բ ոչ միայն յօտարս, այլ և յազգս և յեղբարս և յամենայն մերձաւորս իւրեանց Դ այլ և յորդիս և յեղբայրս ԵԸԺԿԶՏԻՏՂ զեղբայրս և զորդիս 19 Թ շի՛ իւրեանց 19—20 ԲԴ յանձինս իւրեանց խնային 20 Բ մարդիկ Դ մարդք ԱԶԷԹՎՏՅ սրք և կապանաց վիս տանջանաց ԲԴ շի՛ և (ոչ) 21 ԳԿ պատկառեն ԳԵԸԿԶԶՂ շարն Ի ինչ շարն է 22 ԱԶԷԹՎՄ մահ վիս զմահ 22—23 ԲԴ ո՞վ է որ զոցա դիմադարձ (Դ դիմակաց) կարէ լինել ԳԵԸԿԶՏԻՏՂ ո՞ Ըն ո՞ կարէ 23 ԳԵԸԿԶԶՏԻՏՂ գոցա Դ ընդդիմակաց Ե դիմակաց

Մտնորագրութիւն.—Գ ձեռագրում Ըախ պետ է կառույց 55-րդ բերթը, ապա 54-րդը, բերթերը խառնված են:

«Լուեալ իսկ էր իմ ի նախնեաց մերոց, եթէ յաւորս Շապուհոյ արքայից արքայի, իբրև սկսաւ ուսումնդ այդ աճել և բազմանալ և ընուլ զամենայն երկիրն Պարսից, և ևս անդր յարևելս հասանել, իսկ որ վարդապետքն էին օրինացն մերոց՝ յորդորեցին զթագաւորն, զի մի՛ բնաւ ամենեկին բարձցին օրէնք մոզութեան յաշխարհէն, ետ հրաման սաստիկ, զի լուեալ զազարեսցէ քրիստոնէութիւն: Եւ որչափ նա կարճելով արգելուլ կամեցաւ, նոքա ևս քան զևս աճեցին և բազմացան, և հասին մինչև յաշխարհն Քուշանաց, և անտի ի հարաւակողմն մինչև ի Ընդիկս տարածեցաւ:

10 «Եւ այնպես աներկիւղ և համարձակք էին յաշխարհին Պարսից, մինչև յամենայն քաղաքս աշխարհին եկեղեցիս շինեցին. որ զանցուցանէր պայծառութեամբ զթագատարնսկ արքունեօքն: Շինէին և վկայարանս իմն անուանեալս, և զնոյն զարդ եկեղեցեաց զարդարէին, և յամենայն տեղիս անապատս միայնանոցս շինէին: Եւ իբրև ոչ ինչ երևէր յայտնի օգնութիւն ուստեր, աճելով աճէին և բազմանալով բազմանային, և մարմնաւոր մեծութեամբք մեծունային: Զպատճառս հարստութեանն մեր ինչ ոչ գիտէաք, բայց այսչափ ինչ ճշգրտիւ իմանալաք, զի տիեզերք ամենայն զկնի ուսմանց նոցա գնային:

20 «Թէպէտ և էարկ ի նոսա թագաւորն զձեռն իւր խստութեամբ, և զբազումս կալաւ և շարչարեաց ի նոցանէ, և զևս բազումս մահուամբ սատակեաց, դառնացաւ և ձանձրացաւ յանձն իւր, և զնոսա ոչ կարաց նուազեցուցանել ի բազմութիւնէն: Դարձեալ թէպէտ փակեաց և կնքեաց զգրուես եկեղեցեացն ընդ ամենայն աշխարհն 25 Պարսից, նոքա զամենայն տուն եկեղեցի արարին, և յամենայն

1 ԲԴ լուեալ իսկ է իմ նախնեացն ԳԵԺԿԿՏՏՏՏ իսկ էր իմ Ըն լուեալ իսկ իցէր իմ ԱԶԷԹԿՎՏՏՏ լուեալ իսկ իմ էր Թ լուեալ իսկ է մեր ԳԾԺ նախնեացն ԳԾԺ յաւորսն 2 ԱԶԷԹՎ ուսումդ ԲԴ ուսումս այս 3 ԲԴ լի գամենայն Դ զերկիրն Դ լի յարեւելս էՎ այդր փխ անդր ԲԴԵԼԺԿԿՏՏՏՏ անցանել փխ հասանել Ա լի իսկ 4 Թ որք Դ վարդապետք Գ օրինաց 5 ԳԵԺԺԿԿՏՏՏ լի ամենեկին ԲԴ մոզութեանն ԲԴ լի յաշխարհէն Գ յաշխարհէն 6 Ը լուեաց է զի լուեացն ԱԲԴ զազարեսցի ԱԲԴՁԻ ՎՏՏ քրիստոնէութիւնն Ը ն զքրիստոնէութիւն 7 Զ կարճելով կամեցաւ է կամեցաւ կարճելով արգելուլ ՎՏՏՏ կամեցաւ արգելուլ լի կարճելով Ա լի նոքա 8 Թ մինչ 8—9 է լի «յաշխարհն—մինչև» 9 Թ ի հարաւակողմ 10 ԲԴ լի այսպէս ՏՏՏ և այսպէս ԲԴ աներկիւղ 11 Բ և փխ մինչև ԲԴԵԼԺԿԿՏՏՏՏ եկեղեցիս մեծամեծա Ա եկեղեցի 12 ԲԴ զանցանէր Բ զթագաւորական արքունեացն Դ արքունիքն 12 Զ վկարանս ԳԴԵԺԿՆ անուանեալ ԲԴԴԵԺԿՆ եկեղեցեացն 14 ԲԴ տեղիս՝ անապատս

«Ես լսել էի մեր նախնիքներից, թե արքայից արքա Շապուհոյ¹⁵ օրերում, երբ այդ ուսմունքն սկսեց աճել ու բազմանալ և լցնել Պարսից ամբողջ երկիրը և նույնիսկ մինչև արևելք հասնել, մեր կրոնի վարդապետները հորդորեցին թագավորին [այնպես անել], որ մոզության կրոնը բոլորովին չվերանա աշխարհից. նա էլ սաստիկ հրաման արեց, որ քրիստոնեությունը բոլորովին դադարի: Բայց որքան նա կամեցավ արգելքներ հարուցել, նրանք ավելի ու ավելի աճեցին ու բազմացան և հասան մինչև Քուշանների աշխարհը, և այնտեղից էլ [քրիստոնեությունը] տարածվեց դեպի հարավ մինչև Ընդիկաստան:

«Եվ այնպես աներկիւղ ու համարձակ էին նրանք Պարսից աշխարհում, որ մինչև անգամ երկրի բոլոր քաղաքներում այնպիսի եկեղեցիներ շինեցին, որոնք իրենց պայծառութեամբ զերազանցում էին թագավորանակ պալատներից: Շինում էին նաև վկայարան կոչվածները և նույնպես զարդարում էին եկեղեցիների նման, և բոլոր տեղերում անապատներ, միայնանոցներ էին շինում: Եվ թեև ոչ մի տեղից հայտնի օգնություն չէր երևում, բայց նրանք շարունակ աճում ու անընդհատ բազմանում էին և մարմնավոր մեծութեամբ ճոխանում: Հարստության պատճառների մասին մենք ոչինչ չգիտեինք. բայց այսբանը միայն ճշգրիտ իմանում էինք, որ ամբողջ տիեզերքը նրանց ուսմանքի հետևից էր գնում:

«Թեպետև թագավորն սկսեց խստություններ գործ դնել նրանց վերաբերմամբ և նրանցից շատերին բռնեց ու շարչարեց, և շատ շատերին էլ մահով սպանեց, բայց նա դառնացավ ու ինքն իրեն ձանձրացավ, իսկ նրանց բազմությունը չկարողացավ նվազեցնել: Նույնպես և թեպետ փակեց ու կնքեց եկեղեցիները դռներն ամբողջ Պարսից աշխարհում,

մենանոցս շինէին ՏՏ և յամենայն տեղիս անապատս միայնանոցս ՏՏՏ յապատս և յանապատս ԱԶԷԹԿՎ և յանապատս միայնոցս ԳԵԺԺԿԿՏՏ շինեցին 15 ԲԴԵԼԺԿԿՏՏ լի և (իբրև) Թ երկիր ՏՏ լի յայտնի ԱԶԷԹՎ օգնութիւնք ԳԴԿ օգնականութիւնք ԲԴԵԼԺԿԿՏՏՏ օգնականութիւն (եւ յօգնականութիւն) ԵԼԺԿԿՏՏՏ ուստիք յայտնի 16 ԲԴԵ մեծութեամբ 17 Բ հաստութեանն փխ հարստութեանն Դ հաստատութեանն ԴԹ զիտեմք 17—18 ԲԴ բայց միայն այնչափ գիտեմք (Դ գիտեմ) ճշմարտութեամբ 18 ԳԶԷԹԿՎՏՏ ճշմարտիւ Ը ճշգրտիւ ՏՏ ուսման 19 ԲԴԵԼԺԿԿՏՏՏ գնացին 20 ԶԷԹԺ լի և Ա արկ ԲԴ թագաւորն ի նոսա ձեռն խստութեամբ ԳԺԿԿՏՏՏ զձեռս ԵՂ ձեռս Դ լի իւր 21 ԲԴԵԼԺԿԿՏՏ կալաւ ի նոցանէ և շարչարեաց ԲԴ և զբազմազոյնս փխ և զևս բազումս 22 ԲԴ դառնացեալ ձանձրացաւ ԲԴՏՏ յանձն իւր թագաւորն 23 Վ լի կարաց ԱԴԴԵԺԿՎ նուազեցուցանել ԲԼ թէպէտս 24 Ը լի փակեաց ԳԾԺԿ եկեղեցեաց 25 ԲԴ տունս Կ լի և

տեղուց գիրեանց օրէնսն կատարէին, և զանձինս իւրաքանչիւր վկայարանս համարէին, և լաւագոյն գշինուածս մարդկեղէնս քան զհողեղէնսն հաշուէին: Սուրբ սպանողացն բթեցան, և նոցա պարանոցքն ոչ ձանձրացան. աւարառութեամբ ստացուածոց նոցա աշխատեցան, և աւարն օր քան զօր աճեցեալ բազմացաւ: Սրամտեալ էր թագաւորն, և յոյժ դառնացեալ դահիճք բարկութեանն. իսկ նոքա արթունք և զուարթունք, և խնդալից ընդունէին զամենայն հարուածս տանջանացն, և սիրով տանէին զամենայն յափշտակութիւն ընչից իւրեանց:

5 «Իբրև ետես թագաւորն, եթէ գոռհ տունալ դիմեցին ի մահ իբրև խաշինք սուրբք յաղն երկնաւոր, արգել և կարճեաց ի նոցանէ զհարուածս տանջանացն և հրաման ետ մոգաց և մոգպետաց, զի մի՛ ամենեկն որ խուսեցէ զնոսա, այլ հաստատեալ կայցեն աներկիւղութեամբ յիւրաքանչիւր ուսմունս, մոգն և զանդիկն և հրեայն և քրիստոնեայն, և որ այլ բազում կեշտք են ի կողմանս կողմանս աշխարհին Պարսից: Եւ ապա էառ երկիրն զխաղաղութիւն հաստատութեամբ, և լռեալ դադարեցին ամենայն խռովութիւնք յուղմանց: Քանզի ընդ մերոյ աշխարհին շարժման՝ և արեւմուտք ևս մեծապէս շարժեցան, և ամենայն Տաճկաստան ընդ նոսին խռովեցան:

20 «Զայն ահա ի լսելոյ գիտեմք. բայց այս որ ես ինձէն աշօր տեսի, թուի ինձ՝ թէ մեծագոյն ևս լինի քան զառաջինն: Արդ դու որ մարզպանդ ես աշխարհիս, պարտ է քեզ փոյթ յանձին ունել, գրել և ցուցանել յարքունիս զմիաբանութիւն բռնութեանս, ո՛րպէս աներկիւղութեամբ առ ոչինչ համարեցան զհրամանս արքունի: Եւ եթէ շէր մեր աճապարեալ և ի փախուստ դարձեալ, միտմ ի մէջն ոչ տա-

1 Բ օրէնս Գ զօրէնսն ԵԸԺԼԽՏՏՏՏ օրէնքն ԵԸԺԼԽՅՂՏՏՏՏ կատարեցին 1—2 ԲԳ լիք և զանձինս իւրաքանչիւր վկայարանս համարէին 2 ԲԴն մարմնեղէնս Ը մարմնեղէն 3 ԲԶԵԹՎՏՏ զհողեղէնս ԳԵ զհողեղէնսն Դ զհողեղէնս Դ բծեցան փխ բիցան 2 քթացան Թի րգեցան ԶԵՎ զրգեցան 3—4 ԲԳ պարանոցն 4 Ի աւարառութեամբ 4—5 ԶԷ յաշխատեցան 5 ԲԳԴ աճեալ ԲԳԵԸԺԼԽՏՏՏՏՏ բազմանայր 6 ԲԴ լիք էր ԲԴԼ բարկութեամբ Ը դահիճքն բարկութեան 7 ԲԴ խնդալիցք Դ լիք և 8 ԳԴԵԺԼ ԿՂՏՏՏ տանջանաց ԲԴ ընդունէին փխ տանէին ԲԴ լիք զամենայն ԲԴ զյափշտակութիւն Թ յափշտակութիւնն 9 ԳԿ ընչիցն 10 Լ և իբրև Դ թագաւոր ԵԼԽԿ Թէ ԳԴԺ զոռհ Կ զողթ ՂՏՏ զոռհ ԲԴ դիմեալ Գ ի մահն 11 ԱԴ սուր է յաղեղնաւոր (1) ԸԵ լիք յաղն երկնաւոր ԲԴՏՏ կարճեաց զնոսա ի շարժարանացն Դ ի նոցանէն ԵԸԺԼԽՏՏՏ ճախրեաց փխ կարճեաց 12 ԶԵՎ հրամանաւ փխ հրաման ետ Ը մոգպետացն 13 ԲԴ մի՛ որ ամենեկն ԱԶԵԹԻՎ խուսեցէ ԲԴ խռովեցուցէ ԵԼԽՂ յարեցէ ԲԹ կայցեն Դ կալցեն 2 զայցեն 14 Բ յիւրաքանչիւր ուսմունս աներկիւղութեամբ Դ իւրաքանչիւր ուսմունս աներկիւղութեամբ Բ զանդիկն ՏՏ անդիկն (1) Թ զանդիկն (լուսանցեում՝ սպասաւոր) Դ հողեղէն փխ զանդիկն ԲԴ լիք և (հրեայն) ԳԵԸԺԼԽՅՂՏՏՏ հայն փխ հրեայն է 123

բայց նրանք ամեն տուն եկեղեցի դարձրին և ամեն տեղ իրենց պաշտամունքն էին կատարում, և ամեն մեկն իր անձը վկայարան էր համարում, և մարդկեղէն շինվածքն ավելի լավ էին հաշվում, քան հողեղէնը: Սպանողների սրերը բթացան, իսկ նրանց պարանոցները չճոզեցին, նրանց ստացվածքն ավարի առնողները հողեղէն, իսկ ավարը օրեցօր աճեց ու բազմացավ: Քաղաքները զայրացած էր, և բարկացած դահիճները խիստ դառնացած, իսկ նրանք արթուն ու զվարթ՝ ուրախութեամբ էին ընդունում ամեն հարված ու տանջանք և սիրով տանում էին իրենց դուլքի ամեն մի հափշտակություն:

«Երբ թագաւորը տեսավ, որ գոռհ տալով գեպի մահ դիմեցին, ինչպես սուրբ զոհացուները դեպի երկնավոր աղը, արգելեց և վերջ տվեց նրանց հարվածներին ու տանջանքներին. և հրաման տվեց մոգերին ու մոգպետներին, որ ոչ որ ամենեկին նեղություն շտա նրանց, այլ ամեն մեկն աներկիւղութեամբ հաստատ մնա իր հավատին—մոգն ու զանդիկը⁷⁶ և հրեան և քրիստոնեայն, և էլի ինչ բազմաթիւ դավանութիւններ որ կան Պարսից աշխարհի զանազան կողմերում: Եվ այնուհետեւ երկիրը հաստատուն խաղաղութիւն ձեռք բերեց, և բոլոր խռովութիւններն ու հուզմունքները դադարեցին: Որովհետեւ մեր աշխարհի խռովության հետ՝ Արեւմուտքն ևս մեծապէս շարժվեց և ամբողջ Տաճկաստանն էլ նրանց հետ հուզվեց:

«Այն ահա լսելով գիտեմք. բայց այս, որ ես իմ աչքով տեսա, ինձ թվում է, թե է՛լ ավելի մեծ պիտի լինի, քան առաջվանը: Արդ, դո՛ւ, որ այս աշխարհի մարզպանն⁷⁷ ես, պարտավոր ես հոգ տանել, գրել և ցույց տալ արքունիքին սրանց միաբան ուժը, թե ինչպե՛ս աներկիւղաբար բանի տեղ շղթին արքունական հրամանը: Եվ եթե մենք շտապեինք

հրեայն 15 ԳԿ կէշք ԵԹԺԼ Կեշտք (լուսանցում՝ կրանք 2 կրօն) ԶԵՎ լիք կողմանս 16 ԲԴ Պարսից աշխարհին Լ յաշխարհին ՏՏՏՏՏ առ 16—17 ԲԼԽՏՏՏ հաստատութեան Դ լիք հաստատութեամբ 17 է լուսալ փխ լուսալ ԲԴՏՏ խռովութեանցն յուղմունքն (ՏՏ յուղմունք) ԳԵԺԺՏՏ յուղմանցն 18 ԴԺ միոյ փխ մերոյ ՏՏ ընդ մեր ԲԴ աշխարհի ԱԳԶԹԻՎՄՏՏ շարժմանն ԲԴ շարժեցան մեծապէս 19 ԲԴ ընդ նմին խռովեցաւ 20 ԲԴ բայց զայս փխ զայն ահա ԲԴ լիք ահա ԱԶԵՎ ի լսելոց Դ գիտեմ եւեկե՛զ զոր ԳԵԺԿԺ աշօրս 21 Ի լիք տեսի ԵԺԿԺ ԵԹԷ Դ լիցի 22 2 մարգարանդ ԲԳԴԵԸԺԼԽՅՂՏՏՏ պարտ էր քեզ ԱԶԵԹԻՎ Տոգ փխ փոյթ Բ հոգի (1) ՏՏ հոգ յանձին Դ հոգ յանձին առնել 23 Բ ի արքունիս ԲԴ լիք բռնութեանս ԵԺ թէպէտ փխ որպէս ԸԹԼԽՏՏՏ: Թէ որպէս 23—24 ԺԼ աներկիւղութեամբ 24 ԲԴ լիք առ ԲԴԹԻ զհրաման Դ զհրամանաւ թագաւորին ԲԳԴԵԸԺԼԽՅՂՏՏՏ լիք և (եթէ) 25 ԲԴ ոչ էր փխ շէր է ճարպեալ(1) փխ աճապարեալ Դ ոչ էին տունալ:

յին ապրելու Եւ եթէ անգէն մարդիկ այդպես բռնացան, եթէ յանկարծ զինուորս ևս ընդ ինքեանս միաբանեցեն, ո՞ կարիցէ կալ առաջի դոցա յանդուգն յարձակմանդ:

«Ես ահա անտեղեակ էի անքակ ուխտի եկեղեցւոյդ ի միմեանց. զի ա՛յլ է՞ զոր լսէ մարդ, և ա՛յլ է՞ զոր տեսանէ հաստատուն իւրովք աչօք: Դու որ ի մանկութենէ յայդմ օրէնս սնեալ էիր, և ճշմարտեալ գիտէիր զպնդութիւն մարդկանց, եթէ առանց բազում արիւն հեղոյ դոքա մեզ ոչ տան ձեռն արկանել յեկեղեցիսդ, ընդէ՞ր զայդ ամենայն հաւաստեալ յանդիման շասացեր ցթազատրն: Քանզի ամենայն նախարարացն աւագ դու էիր, և զբոլոր աշխարհս քեզ յանձն արարեալ էր մարդպանութեամբ. ընդէ՞ր ոչ մեծապէս հոգ տարար յանձն քու Զի յա՛յլ ժամս իմաստուն էիր, և ես գիտէի. զայս գործ ոչ իմաստութեամբ գործեցեր: Ապա եթէ ոչ, յայտ է եթէ և դու ի նոցա բանի ես, և քոյով խորհրդով անցուցին զայս անցս ընդ իս և ընդ զօրս:

«Արդ եթէ այդ այդպէս է, և քեզ կամք չէ ունել զմոգութիւն, մի՞ ինչ պատկառեր դու երկիրդ յարքայէ. ևս զբեմ և ցուցանեմ ի դուռն մովպետան մովպետի և դարանդարձապետի և մեծ հազարապետին, զի ածցեն զարքայ ի հաւանութիւն, որպէս զի ի բաց թողացուցէ ըստ առաջին հրամանին, և ի կամս մարդկան ապաստան արացեն, զի առ սակաւ սակաւ բնդիւցին ընդ օրէնս մոգութեանս. զի որք կայցին՝ սիրով երևեսցին կատարեալ զհրամանն արքունի: Քանզի մարդ է աշխարհս. գուցէ յորժամ վնաս ինչ առնի-

1 Ք ապրիլ ԲԳ այնպէս ԳԸԺԿ մարդիկը ԵԶ մարդիկը և մարդիկը ԲԴ այնպէս ՏՆ բռնեցան 1—2 Դէ զինուորս Ը անգործ(1) զզինուորսն ԲԳ եթէ զզինուորս ևս ընդ իրեանս յանկարծ միաբանեցեն 2 Եթէ ինչ Կ ընդ ևս ընդ Է ինքեան Ս ինքեանս Կ ինքեանս ԱԶԷԹԻՎՏՅԱ միաբանեցուցանեն ԳԵԺԿԶՏՆ միաբանեցուցանեն ԸԵՏՏ միաբանեցան ԲԳԳԵԸԺԿԶԶՏՆՏՆ ո՞ կարէ ԸԵԿ կեալ 3 ԲԴ նոցա Դ յանդուգն Զ յանդուգն ԲԴՏՏ յարձակմանն 4 Բ անտեղեակ իսկ էի անքակութեամբ ուխտիդ եկեղեցւոյ Դ անքակութեան ուխտիդ եկեղեցւոյ 4—5 ԲԴ չի՞ ի միմեանց զի 5 Ք որ 6 Դ իւր աւալքն Ք իւրով ԲԴ չի՞ որ ԲԴ լնալ փխ սնեալ 7 ՏՏ զպնդութիւնդ 8 ԲԳԵԸԺԿԶԶՏՆՏՆ արեան ԲԴ նոքա ԲԴ շտան մեզ Ը չի՞ մեզ Ը ոչ տան մեզ Դ յեկեղեցի և զեկեղեցիսդ 9 Ա ընդէ՞ր ոչ Ք այդ 9—10 ԲԴՏՏ Կ շասացէր յանդիման թաղաւորին (Ա յանդիման շասացեր) 10 Դ զի փխ քանզի 11 ԲԴՏՏ քեզ տուեալ էր և յանձն արարեալ մարդպանութեամբ Կ յանձնեալ էր Դ չի՞ էր 12 Է հոգս. ԲԴ զի ցայժմ փխ յա՛յլ ժամս 12—13 ԲԴ և ես գիտեմ. բայց զայս գործ իմաստութեամբ առնել ոչ գիտացեր (Դ իմաստութեամբ ոչ գործեցեր) 13 Ա չի՞ գործ Ք զայս գործ իմաստութեամբ ոչ գիտէիր ԱԶԻՎՏՅ զայս գործ իմաստութեամբ (ՎՏՏ իմաստութեան) ոչ գործեցեր է զայս ոչ իմաստութեամբ գործեցեր ԳԸԺԿԶԶՏՆՏՆ զայս գործ ոչ իմաստուն գործեցեր ԶԷԺԿԶԶՏՆՏՆ ապա թէ ոչ Ի ապա ոչ 14 Եթէ թէ փխ եթէ ԱԴԶԹՏՏ չի՞

ու փախուստի շնորհիւնք, մեզանից ոչ մեկին էլ կենդանի չէին թողնի: Եթե անգին մարդիկ այսպիսի ուժ ցույց տվին, հապա եթե հանկարծ զինվորներին էլ իրենց հետ միացնեն, ո՞վ կարող է դրանց հանդուգն հարձակման առաջ կանգնել:

«Ես ահա անտեղեակ էի, որ դու եկեղեցու ուխտը անքակտելի է միմյանցից. որովհետև ուրի՞շ բան է, երբ մարդ լսում է, և ուրի՞շ բան է, երբ հաստատ կերպով իր աչքով է տեսնում: Դո՞ւ, որ մանկությունից այդ կրոնի մեջ էիր սնված, և հավատարմորեն գիտեիր այդ մարդկանց համատեղությունը, որ առանց շատ արյուն թափելու դրանք մեզ թույլ չեն տա ձեռք տալու եկեղեցիներին, ինչո՞ւ այդ ամենը ճշտութեամբ շասացիր թագավորին իրեն: Քանի որ բոլոր նախարարներից մեծը դո՞ւ էիր, և այս ամբողջ երկիրը քեզ էր հանձնված որպես մազպանի, ինչո՞ւ դու ինքդ հոգ չտարար մեծապես: Որովհետև ուրի՞շ ժամանակ իմաստուն էիր, և ես այդ գիտեի, բայց այս բանն իմաստութեամբ չարհր: Եթե այդպես չէ, ապա հայտնի է, որ դու էլ նրանց համամիտ ես, և [նրանք] թո խորհրդով բերին այս անցքերը իմ ու զորքի գլխին:

«Արդ, եթե այդ այդպես է, և դու չես կամենում մոգություն ընդունել, ամենևին մի՞ քաշվի և մի՞ վախենա արքայից. ևս կգրեմ ու ցույց կտամ մովպետան մովպետին⁷⁸ և դարանդարձապետին⁷⁹ և մեծ հազարապետին⁸⁰, որ թագավորին համաձայնեցնեն, որպեսզի թույլ տա [վարվելու] առաջին հրամանի համեմատ, և մարդկանց կամքին թողնվի, որպեսզի փոքր առ փոքր ընտելանան մոգական կրոնին, որպեսզի ովքեր ընդունեն այն, սիրով կատարած լինեն արքունի հրամանը: Որովհե-

և Բ յայտ է եթէ ի նոցա բանի ես դու ԲԴ և քո խորհրդիդ Գ և քո խորհրդով ԵԺԿԶՏՆՏՆ և քո խորհրդով Կ քո ԲԴ անցուցին նոքա 15 և զայս բանքս Կ չի՞ անցս 16 ԳԵԸԺԿԶԶՏՆՏՆ չի՞ այդ ԳԵԸԺԿԶԶՏՆՏՆ չեն ԲԴ և քեզ կամք են շունել է կամք ոչ ունել ԲԳԳԵԸԺԿԶԶՏՆՏՆ զմոգութիւնդ Զ զմոգութիւնս 17 Ք չի՞ դու Դ չի՞ երկիրդ: 18 Գ չի՞ գումն ԲԴ մովպետին ԵԸԺԿԶՏՆՏՆ մովպետան մովպետի (յուսանցեալ՝ պարտնաց պարտնի) Ք մովպետան մովպետի (յուսանցեալ՝ իշխանաց իշխանի) Բ դարանդարձապետին Դ՛ զարանդարձապետի (յուսանցեալ՝ փառաշ) ԸԺԶ դերանդարձապետի (յուսանցեալ՝ փառաշ) ՏՆՏՏ դերանդարձապետի Ք դարանդարձապետի (յուսանցեալ՝ ֆառաշ սուլահարար) և դերանդարձապետի (յուսանցեալ՝ պարտնաց պարտնի. փառաշի) Ի և ի դարձապետի(1) 19 Ք արքայ և զարքայն ԲԴ ի հուան Ե չի՞ ի 20 ԲԴ չի՞ ի 21 ԲԴՏՏ արասցէ 2 արասցես Ի չի՞ առ ԲԴՏՏ ընտելեցին Ե՛ ընդհեցեն 21—22 Բ մոգութեանն Ա մոգութեան 22 ԲԳԳԵԸԺԿԶԶՏՆՏՆ կատարել ժ զհրաման ՎՏՏՆ զհրամանս 23 ԲԴՏՆՏՆ Քանզի ի մեր ձեռն է փխ քանզի մարդ է ԸԵԱ մարդ փխ մարդ Ք մարդ (յուսանցեալ՝ հարկ կամ աս):

ցեն, և ինքեանք ցրուեալ վատնեսցին յօտարութիւն: Իսկ յորժամ աշխարհս թափուր լինիցի ի մարդկանէս, յայնժամ և քեզ գլխովին մեծապէս վիրշտ հասանէ յարքունուստ»:

5 Եւ պատասխանի մարդպանն մոգպետին, և ասէ. «Ամենայն բանք խրատուող զոր ասացի՝ ճշմարիտ են. բայց զսուտաբանն զոր չիմացաք՝ տեսեր, և մեծապէս զղջացաք այժմ: Բայց դու արդ զոր ասեմս արա, և բարիոք թուեսցի քեզ. սակաւիկ մի երկայնամիտ լեր և զխորհուրդս քո արգել ի բազմաց. բայց արանց՝ որոց ես ասեմ՝ նոցա յայտնեա, ջինչև ես ինձ ոյժ ժողովեցից՝ զոր ի Ռիկունս ածելոյ, և զուխտ եկեղեցւոյ թերևս կարացից երկփեղկել: 10 Եւ եթէ զայդ այդպէս արարից, գիտեմ ապա թէ և զհրամանն արքունի կարող եմ կատարել»:

Եւ անդէն հրոս հանեալ ի Սիւնեաց աշխարհէն, զիր գունդն ստուարացոյց ի թիկունս օգնականութեան մոգաց և մոգպետին: 15 Եւ ապա սկսաւ ասել. «Աղէ դու անգամ մի հրովարտակ ի դուռն տուր վասն այրուծիոյն՝ որ յԱղուանսն է տասն հազար, զի ի ձմեռոց ի Հայս եկեսցեն. և յորժամ զնոսա ի ձեռն ունիցիմք, չիք որ որ եղծանել կարէ զհրամանն արքունի»:

Պատասխանի ետ մոգպետն և ասէ ցմարդպանն. «Այդ խորհուրդ դարձեալ իմոց բանիցս ընդդէմ է. քանզի մեք յորժամ բռնուութեամբ կոտեսցուք ընդ աշխարհիս, աշխարհս ի բաց քանդի, և մեք ի պատուհասէ շապրիմք. անձանց վնաս, և արքունի մեծապէս զհան»:

Եւ ոչ ինչ կամեցաւ ամենեկին ունկն դնել նմա մարդպանն, զի 25 սրտի մտօք կալեալ էր զպարսկական օրէնսն: Սկսաւ այնուհետև պատրել զոմանս կարասեաւ և զոմանս ողորական բանիւք. զոա-

1 Ա նոցա անիցեն Ըն անեն ի ոչ անիցեն (!) ԲԳ վատնեալ ցրուեսցին և ցրուեսցաք ԳԵԺԼԽԿՆՏՏՏ վատնիցին Գ յօտարութիւն և աշխարհս ԳԵԺԼԽԿՆՏՏՏ շիբ իսկ 2 և Թաբօր Ս Թափոր ԲԳ և աշխարհս Թափոր մնասցէ ի մարդկանէ Բ չիբ յորժամ Գ չիբ իսկ յորժամ է լիցի ԳԵԺԼԽԿՆՏՏՏ լինի եթէ ի մարդկանէ Բ և քեզ իսկ ԵԼԺԼԽԿՆՏՏ քեզ իսկ փխ և քեզ 3 ԱԶԷԹԻՎՏՅՏՏՏ վնաս փխ վիրշտ Թ հառանի 4 ԲԳ մարդպանն և ասէ զմոգպետն 5 Թ խրատուող ԵԼԺԼԽԿՆՏՏՏ զոր դու 6 ԲԳ Ե իմացաք ԲԳ չիբ դու ԵԼԺԼԽԿՆՏՏ բայց արգ դու ժ չիբ արգ 7 ԳԵԺԼԽԿՆՏՏՏ չիբ արա և Բ Եթէ բարիոք Թ բարուոք 8 ԶԷՎ սրբել փխ արգել Կ բաց յարանց 9 ԲԳ պատուիրեմ փխ ասեմ ժ մինչ չև ԵԼԺԼԽԿՆՏՏՏ ինձէն ԵԼԺԼԽԿՆՏՏՏ չիբ ոյժ Գ ոյն (!) 10 Խ յոյժ փխ ոյժ 9—10 ԲԳ մինչև ես զոր ի թիկունս ժողովեցից և զուխտ 10 Խ ինձէն ժողովեցից զոր Ե կատարեցից փխ կարացից Բ երկփեղկեալ 11 Եթժ այսպէս և այնպէս ԲԳ չիբ ապա ԲԳ զհրաման 12 ԲԳ կարացից փխ կարող եմ 13 Գ չիբ անդին ԱԳԵԺԷՏ հանել ԲԳՏՏ աշխարհն փխ աշխարհէն 14 ԳԿ մոգացն Գ մոգպե-

տև այս աշխարհը մի ծայրերկիր է. գուցե՛ հրք [նրանց] որևէ վնաս հասցնեն, նրանք էլ վեր կենան ցրվեն օտարություն: Իսկ երբ այս երկիրը մարդկանցից դատարկվի, այն ժամանակ քեզ էլ գլխովին մեծ վրտանգ կհասնի արքունիքից»:

Մարդպանը պատասխան տվեց մոգպետին և ասաց. «Այդ բոլոր խրատներդ, որ ասացիր, ճշմարիտ են. բայց ինչ որ մենք սկզբում շնասկացանք, դու տեսար, և այժմ սաստիկ զղջացինք: Իսկ այժմ ինչ որ ասում եմ, արա՛ և քեզ լավ կթվաւ Մի քիչ համբերություն ունեցիր և քո այս խորհուրդը ծածկի՛ր շատերից. բայց հայտնի՛ր այն մարդկանց, որոնց ես կասեմ, մինչև որ ես ուժ հավաքեմ, օգնական զորք կանչեմ, գուցե կարողանամ եկեղեցու այդ ուխտը երկփեղկել: Եվ եթե այդ այդպես անեմ, այնուհետև գիտեմ, որ արքայական հրամանն էլ կարող եմ կատարել»:

Եվ անմիջապես զորք հանեց Սյունյաց աշխարհից, իր ղորաման ստվարացրեց՝ մոգերին ու մոգպետին օգնության հասնելու համար: Եվ ապա սկսեց ասել. «Հապա դու մի թուղթ ուղարկիր Դուռը, որ Աղվանից աշխարհում գտնված տասը հազար այրուծին Հայաստան գա ձմեռն անցկացնելու համար. երբ նրանց մեր ձեռքի տակ ունենանք, էլ ոչ ոք չի կարողանա արհամարհել արքունի հրամանը»:

Մոգպետը պատասխան տվեց և ասաց մարդպանին. «Այդ խորհուրդը դարձյալ հակառակ է իմ խոսքերին, որովհետև եթե մենք բռնությամբ կռվենք այս երկրի հետ, ապա երկիրը կբանդվի, մենք էլ պատուհասից շենք փրկվի, մեր անձերին վնաս [կլինի] և պետությանն էլ մեծ կորուստ»:

Բայց մարդպանն ամենեկին չկամեցաւ նրան լսել, որովհետև սրտանց էր ընդունել պարսկական կրոնը: Այնուհետև սկսեց ոմանց խաբել զուլքով, ոմանց՝ հորդորական խոսքերով. բոլոր ոամիկներին էլ ահեղ

ուսց 15 ԳԵԺԼԽԿՆՏՏՏ չիբ ապա ԲԳ անգամ (Գ անկամ) մի դու ԳԵԺԼԽԿՆՏՏՏ առ անգամ մի ԵԼԺԼԽԿՆՏՏՏ ի դուռն արքունի 16 է այրուծիուն Դ յԱղուանս 16—17 ԲԳ զի ձմեռոց Գ զի ձմեռոցի 17 ՏՅԱ Հայսս ԲԳԵԼԹԺԼԽԿՆՏՏՏՏ ունիմք փխ ունիցիմք Գ չիբ որ 18 Գ եղծել ԱԲԳԶԹԻՎ զհրաման 20 ԲԳ չիբ դարձեալ ԸԻԽ իմոցս Գ խորհուրդս փխ բանիցս և բանից ԸԻԽ չիբ բանիցս ԲԳԵԼԺԼԽԿ յորժամ մեք լՏ՝ չիբ մեք 21 ԲԳ կոտիմք շ չիբ աշխարհս ԳԿ չիբ և 22 ԲԳ վնաս է 23 ԶԷՎ զեայն Թ զեան (յուսանցում) վնաս) Թ չիբ և 24 ԲԳ կամեցաւ մարդպանն ունկն դնել նմա Թ չիբ ամենեկին Վ պարզպանն (!) 25 ԳԵԺԼԽԿՆՏՏՏ ընկալեալ էր 26 է պարտել ԱԶԹԻՎՏՅՏՏ կարաստով ԵՂ զոմանս ողորական (Ղ ողորական) բանիւք և զոմանս կարասեաւ ԲԳ չիբ և ԲԳՏՏ զորկ (Գ ողորկ) փխ ողորական ԲԳ և զոամիկն ԵԺԼԽՏՏՏ զոամիկան է զոամիկն Ղ ոամիկան:

միկն ամենայն՝ ահեղ բանիւք սպառնացեալ սրտաթափ առնէր: Հա-
նապազորդ առատացոյց զոռճիկան տաճարին, և յերկարէր զնուագ-
արն ուրախութեան, մաշելով զերկայնութիւն գիշերացն յերգս ար-
քեցութեան և ի կաքաւս լիտութեան, քաղցրացուցանէր ոմանց ըզ-
կարգս երաժշտական և զերգս հեթանոսականս մեծապէս զովու-
թիւն մատուցանէր օրինաց թագաւորին: Բերեալ էր և յարքունուստ
բազմութիւն կարասոյ, և միում միում կաշառ գաղտ խթէր ի պատ-
ճառս պարգևի և պատուոյ. և բազում նենգութեամբ զանմեղ մար-
դիկ հրապուրէր և յինքն արկանէր:

10 Իսկ զայս ամենայն իբրև տեսին սուրբ եպիսկոպոսունքն, ևս
քաջ զրդեալ յորդորեցան ի նոյն միաբանութիւն. և հնարագէտ ի-
մաստութեամբ ընդ երկուս բաժանեցին զբանակին: Մանաւանդ իբրև
հաստատեալ գիտացին ի միտս իւրեանց, եթէ անօրէն իշխանն
Սիւնեաց զօրհասական վէրսն ի յոգիսն ընկալեալ էր, խորհեցան
15 մերժեցան և ի բաց փախեան ի նմանէ:

Խորհուրդ արարեալ ի գիշերի միում ամենայն ուխտին բազ-
մութեամբ՝ կոշեցին և զսպարապետն զօրուն ի խորհուրդն, հարցին
և քննեցին և ի վերայ հասին մտացն անշարժութեան, որոյ ոչ և
առ սակաւ մի թերացեալ էր ի սիրոյն Քրիստոսի: Եւ միաբան աղօ-
թքս արարեալ ի վերայ նորա, վերստին ընկալան զնա յառաքի-
նութիւն: Եւ նովաւ որսացան զբազումս ի նոյն միաբանութիւն, որք
20 ոչ էին քակեալ յառաջին միաբանութենէն. եկին և ժողովեցան
զունդ զօրաց բազմաց: Եւ ևս առաւել հեռագոյն զատան ի մոզացն
և ի մոզպետէն և յանօրինէն վասակայ:

25 Իսկ նա այնչափ յիմարեցոյց ամբողջոյց զմիտս մոզպետին,
մինչև շատ նմա իմանալ զելս իրացն: Սկսաւ բաշխել մոզս ի տունս
նախարարացն և մեծամեծ ոռճիկս կարգել, զսճել պատրուճակս,

1 ԳԳԿ սրտաթափս 2 ԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏՏՏ առատացուցանէր ԲԳԵԵԶ զոռճիկս ԳԿ
զոռճիկ Թ երկարէր 2—3 ԱԲԳԴԵԵԿ զնուագս 3 ԱԳԶԸԿ ուրախութեան ԲԴ գի-
շերոյն ի յերգս 5 ԱԳԶԸԹԻԿՎ շիբ երաժշտական և զերգս ԲԴ շիբ երաժշտական և
զերգս հեթանոսականս Դ զկարգս հեթանոսաց 5—6 ԱԲԿՎ գոհութիւն ԳԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ
զովութիւնս 6 Խ զօրինաց ԵԼԼԼ շիբ էր 7 Լ զբազում կարասոյ ԳԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ կա-
շառաբար 8 ԳԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏՏՏ պատուի և պարգևաց 8—9 Դ մարդիկք 9 ԲԳՏՏ
պատրէր փխ հրապուրէր 10 Դ շիբ իսկ Թ շիբ իբրև Դ իբրև զայս ամենայն ԲԳԴԵԼ
ՏՏՏՏ եպիսկոպոսքն 11 Գ քան փխ բաշ ԴԼ քաջորդեալ յորդորեցան ՏՏ յորդեալ յոր-
դորեցան Գ միաբանութիւնն 11—12 Դ իմաստութեամբն յերկուս բաժանեալ 12 Բ
յերկուս փխ ընդ երկուս Բ բաժանեալ փխ բաժանեցին Գ բաժանեցան Բ իբրև յորժամ
13—14 ԲԳՏՏ Սիւնեաց վասակ 1 ԳԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ իշխանին 14 ԲԴ զվէրսն ԳԵՏՏ շիբ

խոսքերով սպառնալով՝ վախեցնում էր: Մշտապես շատացրեց սեղանա-
տան մթերքները և երկարացնում էր ուրախութեան ժամերը, գիշերներին
երկարատևութունը մաշելով արքեպիսկոպոսի կողմից հրաժարման
ոմանց համար սիրելի էր դարձնում երաժշտական կարգերն ու հեթա-
նոսական երգերը, մեծամեծ զովեստներ էր տալիս թագավորի կրօնին:
Արքունիքից բերել էր նաև շատ դրամ և սրա-նրա գրպանը գաղտնի կա-
շառք էր խոթում, իբր թե պարզև ու պատիվ է տալիս. և մեծ նենգու-
թյամբ անմեղ մարդկանց հրապուրում էր և իր կողմը քաշում:

Իսկ երբ այս ամենը տեսան սուրբ եպիսկոպոսները, է՛լ ավելի
ուժեղ կերպով ամրապնդվեցին իրենց միաբանութեան մեջ և հնարա-
գետ իմաստութեամբ բանակը երկու մասի բաժանեցին: Մանաւանդ երբ
հաստատ կերպով՝ իմացան ու հասկացան, որ Սյունյաց անօրեն իշխանն
ստացել էր այն օրհասական վերքն իր հոգու մեջ, խորշելով հեռացան
և փախան նրանից:

Մի գիշեր ուխտի ամբողջ բազմութունը խորհուրդ կազմեց և զոր-
քերի սպարապետին՝ էլ կանչեցին խորհրդի. հարցրին, քննեցին և տե-
ղեկացան, որ նրա դիտավորութունն անշարժ է և մի փոքր անգամ չի թե-
րացել Քրիստոսի սիրուց: Եվ միաբան աղոթք անելով նրա համար, նրան
կրկին ընդունեցին առաքինիների շարքը: Նրա միջոցով շատերին էլ
զբաղվեցին նույն միաբանութեան մեջ, ովքեր առաջին միաբանութունից
անջատված չէին. եկան-հավաքվեցին և մեծ զորագունդ կազմեցին: Եվ
է՛լ ավելի զատվեցին-հեռացան մոզերից ու մոզպետից և անօրեն վա-
սակից:

Իսկ նա այնքան հիմարացրեց ու շվարեցրեց մոզպետի միտքը, որ
նույնիսկ շթողեց, որ նա զործի հետևանքները հասկանաւ: Սկսեց մոզքը
բաժանել նախարարների տները և մեծ-մեծ ոռճիկներ նշանակել, կենդա-

Ի Բ ի յոգիս Դ յոգիս ԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ յոգին Գ բնակեալ փխ ընկալեալ ԲԹ խորհեցան փխ
խորհեցան 15 ՁԵ փախեայն 17 ԲԴԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ զսպարապետ զօրուն ԱԳԶԸԹԻԿ
ՎՏՏՏՏ զօրաց 18 Բ մտիցն Դ անշարժութեան ԲԴ որ ոչ ԳԵԼԵԿ ոչ ևս փխ ոչ և ԱԲԹԹ
շիբ և 18—19 ՁԵՎՏՏ շիբ և առ 19 Դ սակաւիկ մի Խ վերացեալ էր (1) ԲԳԴԵԼ
ԺԼԵԿՏՏՏՏ շիբ և (միաբան) 20 Թ շիբ զնա 21 ԳԶԸՏՏՏՏ որսացեալ ԲԴ
դի փխ որք 22 ԲԴՏՏ շիբ և ԳԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ 23 շիբ առաւել ԲԴ զատան հեռացան
փխ հեռագոյն զատան Գ զատեցան ԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ զատան Լ ի մոզուցն Գ ի մոզաց 24
ԲԴԼ յանօրէն ԳԵԺԺԿՏՏՏ յանօրէն Խ ի վասակայ յանօրինէն 25 ՏՏՏ յիմարեցոյց և
ափշեցոյց ՁԵԹ յափշեցոյց Վ յարմարեցոյց փխ յիմարեցոյց 26 Թ միկն ԲԴՏՏ ոչ
ետ Գ ետ նմա ԲԴՏՏ սկսաւ ախուհետ ԲԳԴԿՏՏ մոզս բաշխել 26—27 ԱԶԸԹԻԿ շիբ
սկսաւ բաշխել մոզս ի տունս նախարարացն 27 Ձ կարգէր ԵԼԺԼԵԿՏՏՏՏ զպատրուճակս
(առաւեցում՝ ոչխար 2 ոչխարէ):

և բռնաբար կնքուոր մարդկանն տալ ուտել միս յազածոյ, և երկիր պագանել արեգականն: Իբրև սկօաւ բազմանալ ընդ ամենայն աշխարհն այնպիսի պղծագործ խառնակութիւն, յանդգնեցան և ևս կանայք փշտիպանացն յաւուր կիրակէի անցուցանել զճրագունս

5 եկեղեցւոյն և պատառել զհանդերձս հաւատաւոր կանանցն: Զայս գուժկան ազմկի իբրև տեսին միաբան սուրբ եպիսկոպոսունքն, զաւետարանն ի ձեռն առեալ հասին և անկան առանց հարցանելոյ ի վանս սպարապետին, ուր ժողովեալ էին զօրքն Հայոց:

10 Համբարձին զձայնս իւրեանց և ասեն. «Աղաչեմք զձեզ զամենեւեան սուրբ աւետարանաւ. եթէ ձերով խորհրդի գործեն զայն անօրէնութեան շարիս մարդպանն և մոգպետն, նախ զմեր պարանոցս հատէք, և ապա յեկեղեցին ձեռնարկեցէք: Ապա թէ առանց ձեր կամաց նոքա զայն շարիսն գործեն, այսօր խնդրեսցի վրէժդ այդ ի նոցանէ»:

15 Իսկ որք էին ի ներքս ի վանս սպարապետին՝ յոտն կացին, միաբան համբարձին զձայնս իւրեանց առ Աստուած և ասեն. «Դու Տէր սրտագէտ ամենեցուն, ոչ ինչ պիտի քեզ վկայութիւն ի մարդկանէ. եթէ խոտորեալ իցեմք ի քէն սրտի մտօք, զայն դու ինքնին քաշ գիտես. այսօր իսկ դատեալ զմեզ ըստ մեղաց մերոց: Ապա եթէ հաստատուն կամք յուխտի սուրբ աւետարանիս, զո՛ւ Տէր, լեր մեր օգնական այսօր, և տուր զթշնամիսն ճշմարտութեան ի ձեռս մեր, զի արասցուք ընդ նոսա ըստ կամաց մերոց»:

Զայս իբրև ասացին, ամենեքեան զզուիս զգետնի հարկանէին,

1 ԲԳ բռնաւոր փխ բռնաբար Գ կնքուորս մարդկան ԸԺ տան փխ տալ ԲԴՏ² յազածոյ միս տալ ուտել և արածոյ փխ յազածոյ 2 ԳԵՏՄՏ² արեգական ԲԴ և իբրև 3 ԱՔ աշխարհս ԳԵԺՂՏՄ² այսպիսի 2—3 ԲԴ այնպիսի (Գ այսպիսի) պիղծ խառնակութիւն ընդ ամենայն աշխարհն և շիւ «Իբրև սկօան—յանդգնեցան» Թ ՆՏ շիւ և ԲԴՏ² շիւ ևս ԳԵԺԺԽԿԶ ևս և 4 ԳԿ փռշտիպանացն Թ փշտիպանացն (յուսանցեալ՝ մարմնապահ կանայք մոգաց) ԵԺԺԽԶ փռշտիպանացն (յուսանցեալ՝ մարմնապահ(ք) կանայք մոգացն ժ արձնապահ) ԵԺ լաւուրն Բ կիրակէիին Դ կիրակէիին ՆՏ կիրակէի Դ զճրագոսան ԲՏ² 5 եկեղեցեացն Բ շիւ և ԱԻԽ պատառեալ Գ զհանդերձ Ի զհանդերձն լ հաւատար փխ հաւատաւոր ԲԳԿՏՄՏ² կանանց 6 V յայս փխ զայս Ա ԲԴԶԹՏ³ գոյ՝ V գուշ Ե գուժական Ի գուժ և յոյժ փխ գուժկան ԳԿԵԺԺԽԿԶՏ² շիւ ազմկի ԳԵԺԺԽԿԶՏՄՏ² միաբանեալ 6—7 ԲԴ միաբան եկեալ սուրբ եպիսկոպոսքն ԳԵԺՏՄՏ² եպիսկոպոսքն 7 ԲԴ շիւ և Բ առանց ուրուք 7—8 Դ անկան ի վանս սպարապետին առանց ուրուք հարցանելոյ 8 Բ ամբարապետին փխ սպարապետին Ի է փխ ին Գ զօրք 10 է աղաչեմ 11 ԵԺԽԶՏ² գործեն ԱԳԴԶԵԹԺԽԿՄՏ³Ա գործէ ժ գործէն Դ խորհրդով ը շիւ զայն 12 Ե անօրէնութիւն ը զանօրէնութեան 11—12 Բ խորհրդով գործեն զանօրէնութիւն և

նիներ զոհել և բռնութիւնս ստիպել կնքված մարդկանց, որ զոհած միս ուտեն և արեգակին կրկնապագութիւն տան: Երբ այսպիսի պիղծ խառնակութիւնն սկսեց շատանալ ամբողջ երկրում, այն ժամանակ մինչև իսկ փշտիպանները⁸² կանայք հանդգնեցին կիրակի օրը եկեղեցու ճրագները հանգցնել և հավատաւոր կանանց⁸³ շորերը պատառուտել:

Այս աղմուկն ու վայնասունը երբ տեսան միաբան սուրբ եպիսկոպոսները, ավետարանը ձեռներն առնելով զնացին և առանց հարցնելու մտան սպարապետի կայանը, որտեղ ժողովված էր Հայոց զօրքը:

Իրենց ձայները բարձրացրին և ասացին. «Ձեզ բոլորիդ աղաչում ենք այս սուրբ ավետարանով. եթե մարդպանն ու մոգպետը ձեր խորհրդով են գործում այն անօրեն շարագործութիւնները, նախ մեր պարանոցները կտրեցեք և հետո ձեռք տվեք եկեղեցուն: Իսկ եթե նրանք առանց ձեր կամքի են կատարում այն շարագործութիւնները, թո՛ղ այսօր ևեթ դրա վրեժը պահանջվի նրանցից»:

Իսկ սվքեր գտնվում էին ներսում, սպարապետի կացարանում, ոտքի ելան, միաբան իրենց ձայները բարձրացրին առ աստված և ասացին. «Դո՛ւ, Տէ՛ր, որ բոլորի սրտերը գիտես, քեզ ամենեկին պետք չէ մարդկանց վկայութիւնը. Լի՛ն մենք սրտանց խոտորված լինենք քեզանից, այն դու ինքդ լավ գիտես. հենց այսօր էլ պատժի՛ր մեզ մեր մեղքերի համաձայն. իսկ եթե հաստատ ենք մնացել այս ավետարանի սուրբ ուխտին, զո՛ւ, Տէ՛ր, մեր օգնական եղի՛ր այսօր և ճշմարտութիւն թըշնամիներին տո՛ւր մեր ձեռքը, որպեսզի նրանց հետ վարվենք մեր կամքի համաձայն:

Երբ այս բանն ասացին, բոլորը գլուխները գետնին էին խփում, և

զլարիսն Դ զայն անօրէնութիւնն և զլարիսն Թ շարիք 12—13 լ պարանոցն 13 ԲԳԿԵԺԽԿԶՏՄՏ² յեկեղեցիս ԳԿԶ ձեռն արկէք և ձեռնարկեցէք ԲԴ ձեռն արկանէք 13—14 ԲԴ ապա եթէ նոքա առանց ձեր կամաց ԳԵԺԺԽԿԶՏ² ապա եթէ Ի ձեռոց 14 ԱԲԳԹԻ շարիս ԳԵԺԺԽԿԶՏ² շարիսն և շարիքն Ա շարն ԲԳԿԵԺԽԿԶՏՄՏ² գործեցին ԳԵԺԺԽԿԶ յայսօր իսկ 16 ԳԵԺԿԶ որ Դ ինչոր Բ ասպարապետին ԲԴՏ² յոտն կացին ամենեքեան 17 ԲԴԶԽՏ² շիւ միաբան ԵԺԺՏՄՏ² համբարձին միաբան ԲԴԶ շիւ առ աստուած 18 է սրտոց գլտ ԲԿԵԺԺԽԿԶՏՄՏ² պիտոյ ի ԱԳԶԵԹԻԿՄՏ³Ա պիտի 18—19 Թ ի մարդկանէ վկայութիւն Դ մարդկան 19 և խոտորեալք ԳԵԺԺԽԿԶՏՄՏ² սրտիս և մտօք Թ զայց Թ ընքնին 20 ԵՂ շիւ «քաջ գիտես—այսօր իսկ» Դ շիւ իսկ ԸԺԽԿՏՄՏ² զու ինքնին դատեալ ԴԿ վասն փխ ըստ 21 Բ ի յուխտի ԲԴ շիւ սուրբ 21—22 ԲԴ տէր աստուած մեր, օգնական լեր այսօր ԸԽՏ² մեզ փխ մեր Ը շիւ այսօր Ի շիւ լեր ԱՂԵԹԻԿՄՏ³ զթշնամին ԴԿ զթշնամիս և ճշմարտութեամբ 23 Ա ըստ կամաց ըոց սրբոց 24 Դ զայս ասէին ամենեքեան ԲԴ զզուիսն ԳԵԺԺԽԿԶՏՄՏ² զզուիս Թ գլուխ լ գլուխս Գ գետնի ԻԽԿՏՄՏ³ Ի գետնի:

և ողջունեցան յաւետարանէն և յեպիսկոպոսացն:

Իսկ մի ոմն ի նախարարացն որ անդր դիպեցաւ, էր ի նոցա խորհրդի, և ոչ միաբանեաց ընդ նոսա ի մեծ վկայութիւնն. և անդէն առ ժամայն ի նոցունց ի տեղւոջն քարկոծեցաւ, և ա՛հ մեծ անկաւ ի վերայ ամենեցուն:

3 Յայնժամ ամենեքեան ի նախանձ բարկութեան բրդեցան, մինչև ամենայն տեսողացն երիկամունքն դողալին, որք առ ոչ ինչ համարեցան զպարգևս արքունի, և առ ոտն հարին զհրամանս ահագինս: Ընթացան վաղվաղակի ի զէնս իւրեանց, վառեցան կազմեցան զգիշերն ամենայն, և ընդ ծագել արեգականն զգունդն յերիս մասունս բաժանեալ ի բանակն արկանէին: Գունդն առաջին յարևելից կուտէ, և գունդն երկրորդ յարևմտից կողմանէ, և գունդն երրորդ ի հիւսիսոյ կողմանէ, շուրջանակի ի մէջ առեալ փակեցին զբազմութիւն բանակին. և զբազումս կոտորեցին, և զևս բազմագոյնս կապեցին զերեսիլ մարդիկ, և արկին ի բերդս ամուրս ընդ իւրեանց իշխանութեամբ: Եւ զառ և զապուռ և զաւար բանակին ի մի վայր ժողովեալ պահէին իբր հրամանաւ արքունի:

Իսկ զմարզպանն ձերբակալ արարեալ, և միաբանէր ընդ նոսա երդամբ՝ հաստատուն կալ յուխտին, զղջանայր զառաջին քակումն ի նոցանէ: Անկանէր ապաշխարութեամբ յոտս սուրբ եպիսկոպոսացն, և աղաչէր խաղապատելով՝ զի մի՛ մերժեալ ընկեացի առ ի նոցանէ: Կրկնէր և երեքկրնէր զանսուտ երդումն առաջի բազմութեանն ի սուրբ աւետարանն, զրէր և կնքէր զերդումն և կապէր զաւետարանէն. և աղաչէր՝ զի յԱստուծոյ խնդրեսցի վրէժխնդրութիւնն, և մի՛ նոքա մարդկաբար սատակեսցն զնա:

1 ԱԳՁՎ յաւետարանն 1 աւետարանէն Գ յաւետարանն և յեպիսկոպոսն V յաւետարանն Ի աւետարանն Թ՛՛՛ եպիսկոպոսացն 2 Բ՛՛ շի՛ք ոմն Բ անդն ԵԼԺԼԽՆՏՏ՝ անդ 2—3 Բ՛՛ էր ի Աստուայն խորհրդին ԳԵԼԺԼԽԿՂՏՏ՝ որ էր ի նորա խորհրդի 3 Բ՛՛ ի մեծի վկայութեանն Ե վկայութիւն 3—4 Ը շի՛ք «և ոչ միաբանեաց—ի տեղւոջն» 4 Թ ի տեղւոջս ՏՏ շի՛ք ի տեղւոջն ԵԺԼԽՆՏՏ՝ քարկոծեցաւ ի նոցունց է քարկոծեցան Ը կոծեցաւ փխ քարկոծեցաւ 5 ԱԲԳՁԵԿՎ ամենեցունց Գ նոցա ամենեցուն Խ շի՛ք ի վերայ 6 Բ նախանց ԼՏ՛՛ դրոցեցան 7 ԱԻ իրիկամունքն ԳԵԼԽ երիկամունք Բ զողացան Գ զողացին ԲԳ շի՛ք առ 8 Խ զպարգևսն ԵԺԼԽՆՏՏ՝ հարկանէին փխ հարին Ը առ ոտն արկանէին 8—9 Դ ահագին 9 ԼՏ՛՛ ընթացեալ ԲԳ վաղվաղակի ի զէնս (Դ զէնսն) իւրեանց ընթացան Ի ի զէն Ի շի՛ք իւրեանց 10 Ի ի գիշերն ԲԳ արևուն Դ ընդ երիս Թ երիս 11 Ի շի՛ք բաժանեալ ԱԳԹԻՎ զբանակն 12 ԲԳ կողմանէ փխ կուտէ ԲԳԿ շի՛ք կողմանէ ԸԺԼԽՆՏՏ՝ կուտէ փխ կողմանէ 12—13 Է շի՛ք և գունդն երրորդ ի հիւսիսոյ կողմանէ 13 Գ հիւստոս ԳԵ հիւստոս ԲԳ շի՛ք առեալ 14 ԲԳԳԿ շի՛ք և (զբազումս) ԵԼԺԼԽՆՏ շի՛ք և զբազումս կոտորեցին Բ և զբազմագոյնս Գ

ողջունչն ստացան ավետարանից ու եպիսկոպոսներից:

Իսկ նախարարներից մեկը, որ այնտեղ պատահեց, նրանց խորհրդի մեջ էր. սա չմիաբանվեց նրանց հետ այն մեծ վկայութեան գործում և իսկույն տեղնուտեղը նրանց կողմից քարկոծվեց, և մեծ սարսափ ընկալ բոլորի վրա:

Այն ժամանակ բոլորն այնպես բորբոքվեցին զայրույթով, որ մինչև անգամ բոլոր տեսնողների երիկամները դողում էին. նրանք ոչնչի տեղ դրին արքունի պարզաները և ոտնատակ տվին ահուկի հրամանները: Շտապով վազեցին զեպի իրենց զենքերը, ամբողջ գիշերը սպառազինվեցին՝ պատրաստվեցին և արևը ծագելուն պես զորքը երեք մասի բաժանելով՝ վրա տվին բանակին: Առաջին գունդն արևելյան կողմից, երկրորդ գունդն արևմտյան կողմից և երրորդ գունդը հյուսիսային կողմից շուրջանակի իրենց մեջ առան-փակեցին մեծաթիվ բանակը⁸⁴. շատերին կոտորեցին, է՛լ ավելի շատերին երևելի մարդկանցից կապեցին և ամուր բերդերում բանտարկեցին իրենց իշխանութեան տակ: Եվ բանակի կողոպուտը, թալանն ու ավարը մի տեղ ժողոված պահում էին իբր թագավորի հրամանով:

Իսկ երբ մարզպանին էլ ձերբակալեցին, նա երդումով միաբանվեց նրանց հետ, որ հաստատ կմնա ուխտին, զղջում էր, որ առաջ բաժանվել էր նրանցից: Ապաշխարելով ընկնում էր սուրբ եպիսկոպոսների ոտները և աղաչանք-պաղատանք էր անում, որ չմերժեն ու չհեռացնեն նրան իրենցից: Երկու-երեք անգամ անսուտ երդում տվեց սուրբ ավետարանի վրա բազմութեան առաջ, երդումը գրեց, կնքեց և կապեց ավետարանից. և աղաչում էր, որ աստված՝ վրեժխնդիր լինի [իրենից] և ո՛չ թե նրանք մարդկաբար սատակեսցնեն իրեն:

բազմագոյնս Գ և զբազմագոյն 15 Բ մարդկն Դ մարդիք. արկանէին 16 Գ և զառ զապուռ զաւար Գ շի՛ք զապուռ ԵԼԿՂ շի՛ք (և զապուռ) ՏՏ զապուռ Ա շի՛ք և (զաւար) 17 ԳԵԼԺԼԽԿՂՏՏ՝ արքունի հրամանաւ 18 Է զմարզմանն (!) 2 մարզպանն Բ և նա միաբանեալ Դ և նա ՏՏ և նա միաբանէր 18—19 ԲԳ երդամբ և խօսէր ընդ նոսա հաստատուն կալ 19 ԱԲԳՁԵԿՎ զղջանալ ԳԿ և զղջանալ ԵԼԺԼԽՆՏՏ՝ և զղջանայր ԲԳԵԺԼԽՆՏՏ՝ քակտումն 20 ԲԳ ապաշխարեսց Բ ի յոտս ԳԵԼԺԼԽՆՏՏ՝ շի՛ք սուրբ 20—21 Է եպիսկոպոսին 21 ԲԳ շի՛ք առ 22 ԲԳՏՏ զսուտ փխ զանսուտ Բ երդումն Դ երդմունսն ԸԽ շի՛ք և երեքկրնէր 22—23 Ե բազմութեան 23 Դ աւետարանին ԱԳԹԻՎ զնէր փխ գրէր ԱԲԳՁԵԿՎ զերդումն 23—24 ԸԽՏՏ կապէր ի սուրբ աւետարանէն 24 Դ շի՛ք և (աղաչէր) ԱԳՁԵԿՎ սաստուծոյ յայանեցի Թ շի՛ք զի ԲԳ սաստուծոյ յանձն լիցի վրէժխնդրութիւնն ԵԼԺԼԽՆՏՏ՝ սաստուծոյ վրէժխնդրութիւնն (ԵՏՏ՛՛ վրէժխնդրութիւն) 25 ԲԳ մարդկաբար նոքա էՏ՛՛ մարդաբար Թ՛՛ կատակեսցն (!):

Իսկ նորա թէպէտ և հաստատեալ գիտէին զնենգաւոր կեղծաւորութիւնն նորա, եթէ խաբէութեամբ դառնայ անդրէն ի հին մուրութիւնն, ոչ ինչ փոյթ առնէին ձեռն արկանել ի նա վասն առաջին յանցանացն, այլ սուրբ աւետարանին թողին ի դատապարտութիւնս: Իսկ որք եկեալ էին յաւարի առնուլ զսուրբ զանձս եկեղեցոյն, ակամայ եղին զանձինս և զաւար իւրեանց առաջի սուրբ և պիսկոպոսացն և ամենայն զօրացն. և եղծաւ ապականեցաւ հրաման թագաւորին: Եւ յաջողեալք զօրութեամբն Աստուծոյ՝ աղաղակէին և ասէին գոհանալով արք և կանայք և ամենայն ռամիկ բազմութիւնն. «Պատրաստ եմք ի հալածանս և ի մահ և յամենայն նեղութիւնս և ի շարշարանս վասն սուրբ եկեղեցեաց, զոր աւանդեցին հարքն մեր առաջինք՝ զօրութեամբ գալստեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով վերստին ծնաք ի մի յոյս հաւատոցն մկրտութեամբ ի Քրիստոս Յիսուս. ըստ նմին նմանութեան կամիմք շարշարանօք և արեամբ նորոգել զանձինս: Քանզի հայր մեր զսուրբ աւետարանն գիտեմք, և մայր՝ զառաքելական Եկեղեցի կաթողիկէ. մի՛ ոք շար անջրպետ ի մէջ անկեալ՝ զմեզ քակեցէ ի ամանէ»:

Ոչ երևէր այնուհետև առանել տէր քան զժառայ, և ոչ աղատ փափկացեալ քան զզեղչուկ վշտացեալ, և ոչ ոք քան զոք նուազեալ ի յարութենէ: Մի սիրտ յօժարութեան ամենեցուն արանց և կանանց, ծերոց և տղայոց և ամենայն միաբանելոց ի Քրիստոս: Քանզի առ հասարակ զմի զինուորութիւն զինուորեցան և զմի ազան զրահս հաւատոց պատուիրանին Քրիստոսի. միով զօտեաւ ճշմարտութեան պնդեցին զմէջս արք և կանայք:

Ընկեցեալ կայր այնուհետև ոսկի, և ոչ ոք առնոյր իւր առանձինն արծաթ, և արհամարհեալ առանց ազահութեան, անարգեալ

1 Բեթլեհէմ 2 Տէմ և թէ Ա և եթէ 2—3 Դ շի՛ եթէ խաբէութեամբ դառնայ անդրէն ի հին մուրութիւնն ԲՏ՝ սովորութիւնն Ե մուրութիւն 3 ԸՏ՝ ձեռնարկել ԱԳԶԷԹԻԿՎ շի՛ ի նա 4 Ի անցանացն Բ թողոյին ԳԿՏ՝ թողոյին ԲԴՆՏ՝ զմրվժանգորութիւնն փխ ի դատապարտութիւն 5 ԲԴԺԵ զզանձս սուրբ եկեղեցեացն (ԺԽ Եկեղեցոյն) 2 գանձս յեկեղեցոյն է՛Ա զանձն 6 ԲԴ ակամայ զանձինս և զաւարն (Դ զաւար) իւրեանց եղին ԳԵԼԺԼԽԿԶ շի՛ և զաւար 7 ԱԶԹԻԿՎԱ եղծեալ և եղծաւ և ապականեցաւ ԲՏ՝ շի՛ և 8 ԲՏ՝ յաջողեալ Դ աջողեալ 9 2 ըսամիկ Ե բազմութիւն V բազմութեանն 10 ԱԲԳԶԷԻԿՎՍ՝ ի հալածել և ի մեռանել Թ ի հալածել և ի մեռանել 10—11 Բ յամենայն ի շարշարանս ԳԵԼԺԼԽԿԶՏ՝ շի՛ և ի շարշարանս Դ շի՛ նեղութիւնս և ի 11 ԲԴ եկեղեցեացն 12 ԱԴԷ զալստեամբ ԵԶ շի՛ տեսն մերոյ 13 Դ հաւատոյ ԵԺԼԽ հաւատոց 14 ԲԴ նմանութեանն 15 և արեամբն ԲԳԴԵԼԺԼԽԿԶՏ՝ զանձինս մեր Տ՝ շի՛ քանզի 15—16 ԼՏ՝ սուրբ զա-

Իսկ նրանք թէպէտև հաստատ գիտեին նրա նենգավոր կեղծավորութիւնը, և թէ խաբէութեամբ նորից դառնալու է էլի առաջվա մուրութեանը, ամենևին հոգ չտարան նրա վրա ձեռք բարձրացնելու նախորդ հանցանքի համար, այլ նրա դատապարտութիւնը թողին սուրբ ավետարանին:

Իսկ նրանք, ովքեր եկել էին եկեղեցու սուրբ զանձերը կողոպտելու համար, իրենց անձերն ու ավարը ակամա գրին սուրբ և պիսկոպոսների և ամբողջ զորքի առաջ. և թագավորի հրամանը ջնջվեց-ոչնչացավ: Եվ աստու զօրութեամբ հաջողութիւն գտնելով՝ տղամարդիկ և կանայք և ամբողջ ռամիկ բազմութիւնը աղաղակում և ասում էին գոհանալով. «Պատրաստ ենք հալածվելու և մեռնելու և ամեն տեսակ նեղութիւնն ու շարշարանք կրելու այն սուրբ եկեղեցիների համար, որ ավանդեցին մեզ մեր նախահայրերը՝ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի գալստյան զօրութեամբ, որով նորից ծնվեցինք մի հավատի հուսով, մկրտվելով Հիսուս Քրիստոսի անունով. նույն նմանութեամբ կամենում ենք շարշարանքներով և արյունով նորոգել մեր անձերը: Որովհետև մեզ հայր ենք ճանաչում սուրբ ավետարանը, և մայր՝ առաքելական կաթողիկէ եկեղեցին. թո՛ղ ոչ ոք իբրև շար անջրպետ մեզ ընկնելով՝ մեզ սրանից չբաժանի»:

Այնուհետև տերը ծառայից ավելի շէր երևում, և ո՛չ էլ փափուկ մեծացած ազատը՝ տառապյալ գեղջուկից, և ո՛չ էլ մեկը մյուսից ավելի պակաս քաջութեան մեջ: Միևնույն հոժար սիրան ունեին բոլորն էլ՝ տղամարդ ու կին, ծեր ու տղա և Քրիստոսի անունով բոլոր միաբանվածները: Որովհետև առհասարակ [բոլորն էլ] միևնույն զենքով զինվորվեցին և Քրիստոսի հավատի պատվիրանի միևնույն զրահը հագան, ճշմարտութեան միևնույն գոտիով ամբացրին իրենց մեջքերը թե՛ տղամարդիկ և թե՛ կանայք:

Այնուհետև վեր ընկած էր մնում ոսկին, և ոչ ոք հատկապես իր համար արծաթ չէր վերցնում, և առանց ազահութեան արհամարհված, ա-

ւետարանն գիտեմք մեզ հայր 16 ԵԼԺԼԽԿԶՏ՝ կաթողիկէ եկեղեցի սուրբ ԲԴ և մայր զկաթողիկէ զառաքելական եկեղեցի ԴԹ մայր մեր ԼՏ՝ և զառաքելական կաթողիկէ եկեղեցի սուրբ մայր ԹԻ կաթողիկէ 17 Բ ի մէջ լեալ փխ ի մէջ անկեալ Բ շի՛ զմեզ Բ քակեսցի 18 Թ երևիւր ԵԼԺԼԽԿԶՏ՝ այնուհետև երևէր Բ ոչ էր փխ ոչ երևէր Թ Դ ի քաջութենէ ԲԴ այլ մի սիրտ ԺԼԽ յօժարութիւն էր 20—21 Ա կանայց ԵԼԶ էր ամենեցուն 21 ԲԳԴԿ շի՛ և (ամենայն) ԳԵ միաբանելոցն 22 Բ զինեցան 22—23 ԲԳՏ՝ զմի զրահ զգեցան 23 ԺԽ զզրահս ԲԴՏ՝ զհաւատոց ԳԵԼԺԼԽԿԶ և միով ԲԴ գոտով 24 ԲՏ՝ ճշմարտութեանն Դ ճշմարտութեամբ պնդեալ 25 Բ առնէր ԲԴ շի՛ և 25—26 Գ առանձինս:

պատուական հանդերձք առ ի զարդս մեծարանաց: Նա՛ իւրաքանչիւր ստացուածք ոչ ինչ համարէին յայս ստացողաց իրեանց: Տե-
5 ասանէին զանձինս իրեանց իբրև զմեռեալ դիակունս, և զիւրաքանչիւր գերեզմանս ինքեանք փորէին, և կեանք իրեանց ի մահ համարեալ էին, և մահք իրեանց անշուշտ կեանք:

Բայց այս բարբառ ստէպ ստէպ ընթանայր. «Քաջութեամբ միայն մեռցուք, զանուն և զոգիս ևեթ ժառանգեսցուք, զի կենդանի իցէ ի մեզ Քրիստոս, որում դիրին է միւսանգամ նորոգել զմեզ ի հողոյ և զամենայն զյառաջագոյն զննչեցեալսն, և հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ գործս իրեանց»:

10 Զայս և առաւել քան զսոյնս խօսելով, և մխիթարելով զանձինս և զմիմեանս, դարձեալ միւսանգամ զինուորքն պատրաստեցին զզէնս իրեանց, և աղօթականքն անդադար լինէին յաղօթսն իրեանց, և պահողքն ճգնէին ի պահս իրեանց: Զայնք պաշտօնէցին ի տուէ և ի գիշերի անհատ էին ի սուրբ սաղմոսսն. ընթերցուածք աստուածային կտակարանացն ոչ երբէք առնուին դադարումն յամենայն ժամ. սոյնպէս և մեկնիչքն ի մխիթարութիւն երկնաւոր վարդապետութեանն:

15 3այնմ ժամանակի դարձեալ յարձակեցան ի վերայ բերդիցն և աւանաց, զոր ունէին Պարսիկքն ի տեղիս տեղիս, յամբոցս աշխարհին. տապալէին քանդէին զբնակութիւնս նոցա: Առաջին զմեծն Արտաշատ հանդերձ աւանօք իւրովք. և առնուին զամմատոյց ամուրսն՝ զԳաւնի քաղաքն, զԱնին, զԱրտազերս և զաւանս իրեանց. զԵրկայնորդսն և զԱրխնին և զաւանս իրեանց. զԲարձրաբողն,

նարգված էին զարդարանքի ու մեծարանքի համար հատկացված պատվական հագուստները: Ինչպես և ամեն մի գույք ոչինչ էր համարվում իր տերերի աչքում: Իրենց անձերի վրա նաչում էին ինչպես մեռած դիակների վրա, և ամեն մեկն իր գերեզմանն ինքն էր փորում. իրենց կյանքը մահ էին համարում, իսկ մահը՝ հավաստի կյանք:

Բայց շուտ-շուտ այս խոսքն էր լսվում. «Միայն թե քաջութեամբ մեռնենք, միայն թե անուն և հոգի ժառանգենք, որ մեր մեզ կենդանի լինի Քրիստոսը, որի համար հեշտ է մյուս անգամ նորոգել մեզ հողից, ինչպես և նախկին բոլոր մեռածներին, և յուրաքանչյուրին հատուցանել իր գործերի համեմատ»:

Այս և սրանից էլ ավելին խոսելով և իրենց ու միմյանց մխիթարելով՝ զինվորները մի անգամ էլ պատրաստեցին իրենց զենքերը, և աղօթավորները շարունակում էին իրենց աղօթքները, և պահեցողները ճշգրտում էին իրենց պահքի մեջ: Պաշտոնյաների ձայները գիշեր-ցերեկ անպակաս էին սուրբ սաղմոսները կարդալու մեջ. աստվածային կտակարանների ընթերցումը երբեք չէր զադարում ոչ մի ժամ, այդպես էլ՝ մեկնիչների երկնավոր վարդապետութեամբ մխիթարելը:

Այն ժամանակ նորից հարձակվեցին այն բերդերի և ավանների վրա, որ երկրի զանազան ամուր տեղերում գրավել էին պարսիկները. կործանեցին-քանդեցին նրանց բնակությունները: Նախ՝ մեծ Արտաշատը իր ավաններով. և առան անմատչելի ամրոցները՝ Գաւնի քաղաքը, Անին, Արտազերսը և իրենց ավանները. Երկայնորդն ու Արխնին և իրենց ավանները, Բարձրաբողը, Խորանիստը, Մախանիստը, Կապահով Ողականը

1 ԲՊ հանդերձ ԲՊ ի զարդ ԲԳԵԼԺԼԽԶՏՏՏՏ նաև ԵԺԽԶՏՏՏՏ 1—2 իւրաքանչիւր ումեք 1 իւրաքանչիւր 2 ԲՊ ստացուած ԱԶԹԻ ստացողին իրեանց ՎՏՅԱ իրեանց ստացողին ԲԵԼԺԼԽԶՏՏՏՏ ստացողաց իրեանց ԳԿ ստացողացն իրեանց Դ տեսողացն փխ իրեանց ստացողին ԲԳ տեսին Դ շի՛ք իրեանց 3 ԲԳ որպէս մեռեալ Գ մեռեալ ԵԺԺԶՏՏ մեռեալ դիակունք 4 ԲԳՏՏ գերեզման Ա ինքեանք (լուսակցում՝ ց=ինքեանց) Գ ինքեանց Բ նոցա փխ իրեանց 4—5 Դ նոցա արհամարհեալ էին փխ իրեանց ի մահ համարեալ էին ԼՏՏ համարէին ԱԼԿԱ մահ 5 ԲՊ զանշուշտ կեանս ԵԼԺԽԶ անշուշտ (լուսակցում՝ անստ) 6 Դ ստէպ փխ ստէպ ստէպ 7 ԲԳԸ շի՛ք միայն Բ զոգի ԳԵԼԺԼԽԶՏՏՏՏ զհողիս Դ շի՛ք ևեթ 8 ԲՊ է փխ իցէ 9 ԲԳԳ զմեզ ի հողոյ զմեզ և զյառաջագոյն զամենայն ԼԽՏՏՏ ի հողոյ զմեզ ԵԼԺԿԶ զմեզ և զամենայն Թ զառաջագոյն Գ շի՛ք զյառաջագոյն 10 ԱԲԳԶԵԹԻՎՏՏՏ ըստ իւրաքանչիւր ԱԶԸԹՇՎՏՏՏ զգործս ԲԳ գործոց իրեանց Ժ գործս իւր Ի զգործս իրեանց ԵԶԼԽԶՏՏՏՏ իւր Թ իրեանց 11 ԱԲԳԹԻԼ զսոյն Դ խորհելով 12 ԱԶ և զինուորքն Բ զինուորքն միւսանգամ է և զինաւորքն 12—13 ԲԳՏՏ պատրաստէին 13 ԲԳԳԵԼԽԶԿԶ յա-

զօթս 14 Դ պահողքն պահէին զպահս ԲԳՏՏ և ձայնք 14—15 ԳԵԼ պաշտօնէից 15 Գ ինէին փխ էին ԲԳ շի՛ք սուրբ ԲԳ ի սաղմոսս ԱԶԽՎՏՏՏՏ սաղմոսն ԼՏՏ ի պահս և ի սուրբ սաղմոսսն 16 Դ կտակարանաց Բ առնուին 16—17 Դ զաղար ԲՊ մեկնիչք մխիթարութեան ԳԵԼԺԼԽԶԿԶ մեկնիչք 18 Ե վարդապետութեան 19 ԲԳ յայնժամ յարձակեցան: շի՛ք դարձեալ ԳԵԼԺԼԽԶԿՏՏՏ յարձակէին 2 արձակէին ԲԳԳԵԼԿ բերդից 20 Թ աւանացն ԵԺՏՏՏՏ զոր առեալ էին ԲԳԳԵԼԽԶԿՏՏՏՏ պարսիկք ԲՊ շի՛ք պարսիկքն ԲԳ ի յամուրս 21 ԵԺԼԽԶՏՏՏՏ զբնակութիւն Լ զբնակութիւն իրեանց 22 է Արշատ ԲՊ շի՛ք հանդերձ ԳԵԼԽ աւանօքն (Ե օսանօքն) Կ աւանօքն իրեանց Բ առնուին 22—23 ԲԳ զանմատոյց ամուրն զԳաւնի և քաղաք զԱնի ԱԹ ամուրն զԳաւնի քաղաք ԳԻԶԻԿՎ ամուրն 23 ԵԺԼԽ քաղաք է զԳաւնի(Լ) ՏՏ և քաղաք զԱնի ԵԶ զԱնի ԲՊ զԱրտաքերս ԵԶ զԱրտազերսն և զաւանս իւր է զԱրտազերս Ը զԱրտազերսն և զաւանս իւր ԺԼԽ զԱնի, զԱրտազերսն և զաւանսն իւր ՏՏՏ իւր 24 ԱԶԸԹԻՎՏՏՏՏ զԱրխնին ԲԳԳԵԼԽԶՏՏՏՏ զԱրխնին ԵԺԼԽԶ շի՛ք և (զԱրխնին) Կ զԱրխնին ԸԺԼԽԶ զԱրխնին և զաւանսն (2 զաւարսն) իւր ԵԼԽՏՏՏ իւր ԱԲԳԳԶԵԹԻԿՎ զԲարձրաբողն ԵԼԺԼԽԶՏՏՏՏ զԲարձրաբողն:

գևորանխտն, զՍախանխտն, զսնկասկածելի Ողականն, և ընդ նոսա և զաւանս իւրեանց. զԱրփանեալն, զՎանն աւան, ընդ նմին և զաւանսն իւր. զԳոեալն և զԿալոյտն, զՈրոտն և զՎաշակաշատն:

5 Զամենեսին զայս իւրաքանչիւր գեղիւք և ագարակօք, զօրօք և զօրագլխօք ի նմին ամի առեալ տապալեցին, և ի գերութիւն վարեցին զարս և զկանայս ընչիւք և ստացուածովք, հանդերձ պատուական զանձիւք և նոցին սպասուք: Տապալէին քանդէին զշինուածս նոցա, և այլէին կիզուին զտունս պաշտաման կրակի: Սրբէին զպղծութիւն կռապաշտութեանցն, և առնուին զկահ և զկազմածս 10 ատրուշանացն, բերէին և դնէին ի սուրբ եկեղեցւոջն, և ի ձեռն սուրբ քահանայիցն նուիրէին ի սպաս տէրունական սեղանոյն: Եւ փոխանակ սնտոի պաշտամանցն, զոր տապալեցին յամենայն տեղիս հեթանոսացն, զփրկական խաչն Քրիստոսի կանգնէին, զամենասուրբ սեղանն ուղղէին, և զկենդանարար խորհուրդն կատարէին սրբութեամբ. պաշտօնեայս և քահանայս ի տեղւոջն կացուցանէին: Յուսով հաստատեալ խնդս յր ամենայն երկիրն առ հասարակ:

20 Եւ մինչդեռ յայսմ մեծի առաքինութեան կատարեալ գործէին ըզգործ նահատակութեանն, երևէր իմն ի վերայ ամենեցուն աստուածային շնորհք. քանգի առանց հրամանի ի զօրացն Հայոց, յարևելից կողմանէ աշխարհին յարձակեցան ոմանք յԱտրպատական աշխարհոյն, և ի տեղիս տեղիս բազում վնաս արարին՝ առնելով և աւերելով և քանդելով զբազում ատրուշանս:

1 Կ զնորանխտն ԱԳԵԶԷԹԻԿԿԿՆՏՏՏՏ զՍախանխտն (Գ Սախանխտն է զՍախանխտն) Ա զՍախանխտն ԸԽՎ չի՛ գՍախանխտն Ս զՈղականն Տ՝ զՈղականն ընդ նմին ԱԶԷԹԻՎ Ողորկանն Բ Ողորկանն 1—2 Գ Ողկանն և ընդ նմին զաւանս ԲԼԽ և ընդ նմին զաւանս ԵԺԶ Ողկանն ընդ նմին և 2 ԱԶԹԻԿ և զԱրփանեալն և զՎանն աւան և ընդ նոսին Գ զԱրփանեալն և Դէ և ընդ նոսին Գ ընդ նոսին ԵԼԿԶՏՏՏ իւր փխ իւրեանց ԸՎ չի՛ զԱրփանեալն—զաւանսն իւր» ԱԳԴԶԿ և զաւանս իւրեանց 3 ԳԳԵԺԿ ԿԿԶ չի՛ և (զԿապոյտն) Տ՝ զԴոմիայն, զԿապոյտ 2—3 ՍՏ՝ զԳոեալն, զԿապոյտն, զՈրոտն, զԱրփանեալն, զՎանն աւան, ընդ նմին և զաւանսն իւր ԲԻ իւրեանց Գոմեայն, զԿապոյտ և զաւանս իւրեանց, ընդ նոսին զՈրոտն ԹԻ իւրեանց փխ իւր 2 զաւարան(Է) ԱԳԶԷԹԻԿՎ զՎաշակաշատն ԲՏ՝ զՎաշակաշատն ԴՏ՝ զՊաշտակաշատն Ա զՎասակաշատն ԳԵԺԿԿԶ չի՛ և 4 ԲԳԴԶ զամենեսեան ԵԼԺԿԿԶՏՏՏ զսոսս փխ զայս Բ զգեղանք Գ զգեղովք 5—6 ԲԳ զարս և կանայս ի գերութիւն վարեցին Գ ի գերութեան 6 ԳԻ ընչօք 7 Գ զանձուք ԲԳ սպասիւք Ի և ի նոցին սպասիւք ԼԿՆ սպասիւք Բ տապալեցին 8 ԳԵԺԿԿ չի՛ և Խ կիզուին ԹԻ զտունն Գ պաշտման ԱԶԷԹՎՏՏՏՏՏ Ա պաշտօնարկի

և սրանց հետ իրենց ավանները. Արփանյալը, Վան ավանը, նրա հետ նաև իր ավանները. Գոյալն ու Կապուլտը, Որոտն ու Վաշակաշատը⁸⁵:

Այս բոլորն ամեն մեկն իր գյուղերով ու ագարակներով, զորքերով ու զորագլուխներով նույն տարին առան ու կործանեցին և տղամադկանց ու կանանց գերի տարան իրենց գույքերով ու ստացվածքներով, թանկագին գանձերով ու կահ-կարասիով: Տապալում-քանդում էին նրանց շենքերը և հրկիզում էին կրակի պաշտամունքի տեղերը: Մաքրում էին կռապաշտությունների պղծությունը և գրավում էին ատրուշանների սարք ու կարգը, բերում-դնում էին սուրբ եկեղեցում և սուրբ քահանաների միջոցով նվիրում էին ի ծառայություն տերունական սեղանի: Եվ սնտոի պաշտամունքների փոխարեն, որ տապալեցին հեթանոսների բոլոր վայրերում, կանգնեցնում էին Քրիստոսի փրկական խաչը. ամենասուրբ սեղան էին շինում և սրբությամբ կատարում կենդանարար խորհուրդը, պաշտոնյաներ ու քահանաներ էին նշանակում այն տեղերում: Ամբողջ երկիրն առհասարակ ուրախանում էր հաստատուն հուսով:

Եվ մինչդեռ այս մեծ առաքինությամբ կատարյալ էին զարծնում իրենց նահատակության գործը, կարծես մի տեսակ աստվածային շնորհ էր երևում բոլորի վրա. որովհետև առանց հայոց զորքերից հրաման ունենալու՝ աշխարհի արևելյան կողմից ոմանք հարձակվեցին Ատրպատական⁸⁶ աշխարհի վրա և զանազան տեղերում մեծ վնասներ տվին՝ բազմաթիվ ատրուշաններ առնելով, ավերելով ու կործանելով:

և պաշտման ԲԳԴԵ կրակին ԲԳԴԺԿԿԿԶՏՏՏՏ և սրբին 9 ԲԳԴԸԺԿՏՏՏՏ կռապաշտութեանն ԱԶԷԹՎՏՏՏ կռապաշտութեանցն ԵԿԶ կռապաշտութեան ԳԵԺԿԿԶ առնուին ևս ԳԴԵԺԿԿԶՏՏՏՏ զկազմած Լ զկազմուած 2 զգահ և զկազմ 10 Թ ատրուշանացն (յուսանցում՝ կրակարանաց) ԲԳ բերէին դնէին ԲԳ ի ձեռս 11 ԱԳԵԶԷԹԿԿԶ քահանայագետիցն Լ քահանայից ԱԶ և ի սպաս ԳԵԺԿԿԶ սուրբ փխ տերունական ՍՏ՝ ի սպաս սուրբ եկեղեցւոյն 12 2 պաշտմանց ԲԳ տապալեալ էին ԳԵԺԿԿԶՏՏՏՏ տապալէին 13 Գ հեթանոսաց ԲԳ զխաչն Կ չի՛ Քրիստոսի 13—14 ԲԳՏՔ և զամենասուրբ Գ չի՛ զամենասուրբ սեղանն ուղղէին 14 ԸԺԿԿԿՏՏՏՏ զկենարար (Լ զկենարարն) 15 Ե պաշտօնայս 16 Գ չի՛ յուսով հաստատեալ Գ հաստատել ԵԶ հաստատութեամբ ԸԽ հաստատելով ԼՏ՝ հաստատելով Ժ հաստատվ փխ հաստատեալ ԲԳՏՔ և խնդար 18 ԳԵԺԿԿԶ յայս Ը առաքինութեանս է կատարեալ էին 19 ԲԳԴԵԺԶ Կահատակութեան ԱԿԶԷ և երևէր Թ և երևիւր է չի՛ իմն 20 Գ շնորհքն Լ շնորհ ԱԲ ԴԶԹՎ չի՛ ի 21—22 ԲԳ չի՛ յարձակեցան ոմանք յԱտրպատական աշխարհն և է յԱպատրական աշխարհին Ե աշխարհ ԳԴԵԺԿԿԶ չի՛ և 22 է և ի տեղիս ԳԴԵԺԿԿԶՏՏ վնասս ԲԼԶ առնելով Ա չի՛ և (քանդելով) 23 2 և զբազում է արտաւանս Թ ատրուշանս (յուսանցում՝ կրակարանս):

Իսկ որ ի մեծ ամուրսն անկանէին՝ խաշանշան արարեալ՝ ի վերայ զօրուն յարձակէին. որ և երկու մեծամեծ բերդացն պարիսպքն առանց ուրուք մերձենալոյ անկեալ կործանեցան. մինչև ամենայն բնակչաց երկրին զահի հարեալ ի մեծ նշանէն, ինքեանք ինքեանց ձեռք զկրակատունսն այրէին. ուրանալով զօրէնս մոգութեանն՝ խոստովանէին ի սուրբ աւետարանն:

Եւ այլ մեծամեծ աշողուքիւնք կատարէին ի ձեռն զօրականին. քանզի ուր ոչ էր ակնկալութիւն, եթէ զանուն Աստուծոյ որ յիշեսցէ, արհաւիրք մեծ անկանէին ի վերայ նոցա, և ամենայն մարդ պատմէր ընկերի իւրում տեսիլս նորս և զարմանալիս: Սոյնպէս և աստեղք ի յերկինս երևէին յոյժ լուսալիր պայծառացեալ, զոր ոչ ոնէին յառաջին բնութեանն: Եւ ամենայն տղայք աշխարհին իբրև զարս պատերազմողս խիզախէին:

Եւ ահա յետ աուրց բազմաց եկն հհաս հազարապետն Աղուանից սուրբ եպիսկոպոսաւ աշխարհին, մեծաւ տագնապաւ փութացուցանէր զզօրսն ասելով. «Դունդն Պարսից, որ էր ի կողմանս աշխարհին Հոնաց, դարձաւ այսրէն, եկն հմուտ յաշխարհս մեր. և բազում ևս և այլ այրուծի որ ի դրանէ եկն: Եւ թող զայս ամենայն, այլ երեք հարելք մոգ վարդապետ ածեալ ընդ իւրանս, պառակտեցին զաշխարհն, և զոմանս ոմանս յինքեանս արկին, և կամէին յեկեղեցին ձեռն արկանել. և հրամանաւ թագաւորին ստիպէին զամենեսեան և ասէին. «Եթէ կամօք յանձն առնուք զօրէնսն, պարզևս և պատիւս գտանէք ի նմանէ, և թողութիւն հարկացն յարքունուստ լիցի ձեզ, ապա թէ կամօք զայդ շառնէք, հրաման ունիմք ի գեղս և ի քաղաքս շինել ատրուշանս, և զվաճակարն կրակն ի ներքս

5
10
15
20
25

1 Գլ ամուրս ԲԳ և խաշանիչս Գ խաշան 1—2 ԱԶԹԻՄ ի վերայ զօրուն անկանէին (է արկանէին) յարձակելով 2 ԲԳԻԵԸԺԽԿԶ չիք որ ԲԳ երկուց մեծամեծաց պարիսպքն բերդիցն ԳԿ և երկուց է բերդոյն 2 բերդիցն պարիսպն Գ պարիսպ ԵԸԺԽԿ ՏԻՏ բերդից 4 Գ բնակիչք 4—5 Բ և իրեանց ձեռքն Թ յինքեանց Գ և իրեանց ձեռքն 5 է մեռօք փխ ձեռք Ը զկրակատունս ԲԳԴԿ աւերէին փխ այրէին Ե մոգութեան 6 Լ ի սուրբ աւետարանին 7 ԲԳ և այլ բազում զօրութիւնք կատարէին ԵԸԺԽԿԶ զօրութիւնք և յաշողութիւնք ԳԿ յաշողութիւնք Գ զօրականացն 8 Ե զանունն ԳԿ յիշցէ (և իշխեսցէ) 10 ԲԳ գտեալի նոր զարմանալիացն ԳԵԺԽԿԶ զտեսիլս Գ զզարմանալիս 10—11 Գ չիք և (աստեղք) ԳԳԵԸԺԿ չիք ի 2 աստեղս յերկինս 11 ԶԵՄ երեկն ԲԳ յերկնից յոյժ լուսալիր պայծառացեալ երևէին 11—12 ԲԳ շունէին 12 Տ յառաջ ի բնութեանէ Գ յառաջ բնութեանն ԹԽՏ յառաջ ի բնութեանն 14 ԲԳ ևս ապա ԲԳ չիք բազմաց 15 ԳԵԸԽԿԶ եպիսկոպոսապետաւ ԱԲԶԸԹԻՄՏՏԱ եպիսկոպոսաւ ԺՄ եպպաւ (եպիսկոպոսապետաւ?) 15—16 ԲԳ փութացուցանէին 16 ԲԳ զզօրսն և ասէին ԳԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ և ասէր ԱԶԹԻՄՏՏ գունգ

Իսկ ովքեր դեպի մեծ ամրոցներն էին դիմում, երեսները խաշակընքելով հարձակվում էին զորքի վրա. այդպիսով երկու մեծ բերդերի պարիսպներ՝ դեռ ոչ որ շմոտեցած՝ կործանվեցին-ընկան. այնպես որ երկրի բոլոր բնակիչները այդ մեծ հրաշքից զարհուրած՝ իրենք իրենց ձեռքով այրում էին կրակատները. ուրանալով մոգության կրոնը՝ հավատում էին սուրբ ավետարանին:

Ուրիշ մեծ-մեծ հաշողություններ էլ էին կատարվում զօրականների միջոցով. որովհետև ուր ամենեկին հույս չկար, թե սրևէ մեկը աստծու անունը կտա, այնտեղ մեծ արհավիրքներ էին թափվում նրանց վրա, և ամեն մարդ նոր ու զարմանալի տեսիլներ էր պատմում իր ընկերոջը: Նույնպես և աստղերը երկնքում սաստիկ լուսավոր ու պայծառ էին երևվում, մի բան, որ նրանց առաջին բնությանը հատուկ չէր: Եվ այդ երկրի բոլոր տղաները խիզախում էին պատերազմող տղամարդկանց նման:

Եվ ահա շատ օրեր անցնելուց հետո եկավ-հասավ Աղվանից հազարապետը նույն աշխարհի սուրբ եպիսկոպոսի հետ միասին, մեծ տագնապով շտապեցնում էր զորքին՝ ասելով. «Հոների աշխարհի կողմերը գտնված Պարսից զորքը ետ դարձավ այս կողմը, եկավ-մտավ մեր երկիրը. և շատ ուրիշ այրուծի էլ արթունիթից եկավ: Եվ բացի այս ամենից՝ հեռուները բերել են նաև երեք հարյուր մոգ վարդապետներ, պառակտեցին աշխարհը և ոմանց իրենց կողմը գրավեցին և կամենում էին եկեղեցու վրա ձեռք բարձրացնել. թագավորի հրամանով ստիպում էին բոլորին և ասում էին. «Եթե հոժարակամ հանձն առնեք [մոգական] կրոնը, պարզևս ու պատիվներ կստանաք նրանից, և արթունիքը կների ձեր հարկերը. իսկ եթե [ձեր] կամքով հանձն չառնեք այդ, մեզ հրամայված է գյուղերում և քաղաքներում ատրուշաններ շինել, և Վաճաճ-

ԲԳ չիք էր 17 2 յունաց (1) Գ և եկն ԲԳ յաշխարհս Բ չիք և (րազում) 18 ԲԳԵ ևՏՏ չիք և (այլ) ԲԳ այրուծի այլն որ եկն ի դրանէ թող զառաջինս ԳԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ և թող զբերդոսեան փխ և թող զայս ամենայն Թ զայլ փխ զայս 19 Ա այլ և Գ մոգք ԲԳ մարդպետն փխ վարդապետ Կ վարդապետ մոգ ածեալ էր ԲԳԴ ածեալ էր ԹԻ առեալ է ԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ ածեալ են Ա ածեալ (ուղղված է՝ առեալ) 19—20 ԲԳ և պառակտեցին 20 ԲԳ չիք ոմանս Ե զոմանս Թ յինքեանս ԲԳԻ յիրեանս արկին 20—21 ԲԳ կամէին և յեկեղեցի ԳԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ կամին յեկեղեցիս(ն) 21 ԳԵԺԽԿԶ ՏԻՏ և ասեալ ԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ առիպեն 22 ԳԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ և ասեն Բ առնոյք ԲԳԵԸ զօրէնս 23 Բ չիք և (թողութիւն) ԳԺ հարկաց 23—24 ԲԳ թողութիւն հարկաց լինի ձեզ ԳԴ չիք յարքունուստ ԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ արթունի 24 ԱԵԸԸԹԻՄՏՏԱ յինից ՏՏ լինի ԲԳ ապա եթէ կամօք զայն շառնէք ԵԸԺԽԿԶ ՏԻՏ զայդ շառնէք ԱԶԹԻՄՏՏԱ չիք զայդ Գ շառնիցէք զայդ Գ հրամանս Բ ի գեաղս Գ գիւղս ԶԵ ի գեղս 25 Թ ատրուշանս (ուսանցեալ՝ կրակարանս) 2 Վաճաճական (1) ԲԳ զկրակն 2 չիք կրակն Գ ի ներս:

դնել, և կացուցանել մոգս և մոգպետս օրէնսդիր ամենայն աշխարհիդ: Եւ եթէ ստամբակեալ որ ընդդէմ դարձցի, ինքն մահու պատուհաս ընդունի, և կին և որդիք այնպիսուոյն անաշխարհիկ և զեալ՝ յարքունիս երթիցեն»:

5 Իսկ գուշն Հայոց իբրև լուաւ զայս զօյժ գառնութեան, ոչ ինչ թուպցեալ լքան ի քաջութենէն. այլ դարձեալ համագունդ ժողով լինէր ամենայն աշխարհին վասն գուժաբեր հրեշտակացն, որ հասին առ նոսա: Եւ միաբան քաջալիբս տուեալ՝ արձակեցին զնոսա, զի առ ժամանակ մի զնոսա պատիր խարէութեամբ կայցեն, զի խափանեցին ի շար կամացն՝ շճեանարկել ի սուրբ ուխտ եկեղեցուոյն իւրեանց. և ինքեանք զօրութեամբն Աստուծոյ խորհուրդ ի մէջ տուեալ՝ հնարիւք ելս իրացն խնդրէին:

3 Եւ յամ ժամանակի զմի ոմն ի մեծ նախարարացն ի տոհմէն Գնունեաց՝ Աստոմ, ճեպով առաքեցին յերկիրն Արեւմտից, ցուցանել զայս ամենայն խորհուրդ զշարիմաց թագաւորին Արեւելից, միանգամայն և պատմել զիրեանց քաջութիւն արութեանցն, զոր գործովք կատարեցին՝ առ ոտն հարկանելով զհրամանն ահնդ, և մեծապէս սատակումն ի վերայ մոգացն հասուցանել, խնդրել ի նմանէ օգնականութիւն սատարութեան, և եթէ նա կամեսցի՝ նմա իսկ մտանել ի ծառայութիւն:

Եւ այս է պատճէն հրովարտակին, զոր գրեցին առ թէոզոս կայսր.

«ՅՈՎԱԾՔ Եպիսկոպոս բազում Եպիսկոպոսակցօք իմովք և ամենայն զօրք Հայոց, Վասակ մարզպան և Ներշապուհ Ռմբուսեան հանդերձ սպարապետաւս և ամենայն մեծամեծ նախարարօքս առ մեծանունդ թէոզոս կայսր, բազմացի ողջոյն մեր առ քեզ և ամենայն զօրաց քոց, որ խաղաղասէր մարդասիրութեամբ ձերով

կան կրակը՝ զնել նրանց մեջ և ձեր ամբողջ երկրի վրա մոգեր ու մոգպետներ կարգել օրենսդիր: Եվ եթե որեւէ մեկը անհնազանդ գտնվի և դիմադրի, ինքը մահվան պատիժ կկրի, իսկ նրա կինն ու որդիները երկրից արտաքսվելով՝ արքունի [կալվածներում աշխատելու] կգնան»:

Իսկ Հայոց զորքը երբ լսեց այս դառն գուշովը, ամենեկին շթուլացավ քաջութունից և չբվեց, այլ դարձյալ ամբողջ երկրից համագունդ ժողով արին այն բռթաբեր պատգամավորների վերաբերմամբ, որոնք եկել էին նրանց մոտ: Եվ միաբանությամբ քաջալիբելով՝ արձակեցին նրանց, որպեսզի միառժամանակ սուտ խաբեությամբ ետ պահեն նրանց իրենց շար կամբը կատարելուց, թույլ շտան իրենց եկեղեցու սուրբ ուխտին զիպշելու. իսկ իրենք աստծու օգնությամբ խորհուրդ անելով մի ելք էին փնտրում գործի համար:

Այն ժամանակ մեծ նախարարներից մեկին Գնունյաց տոհմից՝ Աստոմ անունով, շտապով ուղարկեցին Արեւմտյան երկիրը, որ Արեւելքի շարամիտ թագավորի այս բոլոր մտադրութունները հայտնի, միաժամանակ պատմի նաև իրենց քաջութունները, որ կատարեցին գործով, ոտի տակ տալով ահնդ հրամանը, և մոգերին մեծապես սատակեցնելը, և նրանից օգնություն ու օժանդակություն խնդրի, և եթե նա կամենա, նրա ծառայության տակ մտնեն:

Եվ այս է այն գրության պատճենը, որ գրեցին Թեոզոս կայսրին.

«Հովսեփ Եպիսկոպոս իմ բազմաթիվ Եպիսկոպոսակիցներով և Հայոց ամբողջ զորքով, Վասակ մարզպան և Ներշապուհ Ռմբոսյան, սպարապետի հետ միասին և բոլոր մեծամեծ նախարարներով՝ մեծանուն Թեոզոս կայսրիդ շատ ողջուն հասնի մեր կողմից քեզ ու քո բոլոր զորքերին, որ ձեր խաղաղասեր մարդասիրությամբ տիրում եք ծովին ու

ԳՆՈՎԱԾՔՍՑ՝ պատմել և ԲԴ շի՛ միանգամայն և պատմել ԲԴ և զիրեանց քաջութիւն արութեանն 16—17 ԲԴ շի՛ գործովք 17 Լ առ ոտս համարելով Մ առ ոտս հարկանելով ԲԴ շի՛ ահնդ ԳՆՈՎԱԾՔՍՑ՝ զահնդ հրամանն 17—18 ՍՑ՝ զմեծապէս 18 ԲԴ մոգուցն ի վերայ հասուցանել Տ՝ ի վերայ մոգուց հասուցանել Ա հասուցանելով ԵԼԺԼԽԶ մոգուցն ՍՑ՝ մոգուց 18—19 ԲԴ ի նոցանէ 19 էլ օգնութիւն ԲԴ նա իսկ կամեսցի շ նախ փխ նա ԵԼԺԼԽԶՍՑ՝ շի՛ իսկ (մտանել) 19—20 ԲԴ նմա մրտցեն 21 ԳԳԿ և այս պատճէն Գ հրովարտարին է հրովարտար ԲԴԿ առ երանելին Թէոզոս 21—22 ԲԴ շի՛ կայսր ԵԼԺԼԽԶՍՑ՝ երանելի կայսր (Ե երանելին) ՄՍ՝ Թէոզոս երանելի կայսրն 23 Բ Յովսէպ ԲԴ իւրովք փխ իմովք 24 ԱԳԶԹԻՎՍՑ՝ զօրք Բ մարզպանն ԶԻ մարձպան է մարցպան ԱԲԳԳԶԺԹԻՎ և Մերշապուհ Կ Մերշապուհ 24—25 ԲԴ Ռոսթերան ԳԵԷ ընթմբոսեան 25 Բ սպարապետաւս միայն Ա սպարապետաւս Վարդանաւ Բ մեծ փխ մեծամեծ Բ նախարարօքն Լ նախարարքս 26 ԲԴ մեծանուն շ Թէոթոս ԲԳԳ ձեզ փխ քեզ 27 ԲԴ զօրաց Հայոց փխ զօրաց քոց:

1 Դ զնել ԲԴ օրէնս զնել ԳԿ օրէնսդիրս Ի յօրէնսդիրս 1—2 ԲԳՆԼԽԶՍՑ՝ աշխարհիս Դ աշխարհին 2 Լ որ ստամբակեալ 3 Բ լնաշխարհիկս ԳԵԺԿՍՑ՝ անաշխարհիկք Դ յանաշխարհիկս 4 ԳԵԼԺԼԽԶՍՑ՝ երթալցեն Դ երթալցէ 5 ԲԴ լուան է յոյժ փխ գոյժ 6 ԼՍ՝ թուլացուցեալ ԳԵԺԽԶՍՑ՝ քաջ արութեանն ԲԴ ժողովէին 7 Բ շի՛ աշխարհին Գ աշխարհի Դ շի՛ ամենայն աշխարհին Բ գոյժարբր 8 ԵԼԺԼԽԶՍՑ՝ առեալ փխ տուեալ 9 Ա պատիր խարէութեամբ զնոսա ԳԳԵԺԼԽԶՍՑ՝ կայցին 10 ԱԳԶԹԻՎ խափանեցեն է խարանեցեն ԱԶԼՎ շճեանարկեալ ԲԴ շարկանել ձեռն 10—11 Գ եկեղեցույ և իրեանց ԲԳԵԼԺԼԽԶՍՑ՝ շի՛ իրեանց ԳԿ եկեղեցույ ԱԶԼԹԻՎՍՑ՝ Ե կեղեցուոյն իրեանց 11 Ս՝ և ինքեան ԱԶԼԹԻՎՍՑ՝ շի՛ ինքեանք 12 ԱԶԼԹԻՎՍՑ՝ Իրացն հնարիւք ելս խնդրէին 13 Լ շի՛ մեծ 2 մի զմմն 14 Լ Գնունեաց շ Կնունեաց ԱԲԳԶԺԹԻՎ շի՛ Աստոմ Գ ճեպովով ԲԳԳԵԿ առաքելին ԵԼԺԼԽԶՍՑ՝ առաքելին ճիպով Բ յԱրեւմտից 15 ԱԲԳԶԺԹԻՎ շարիմաց Ի յԱրեւելից ԲԴ Պարոբից փխ արեւելից 16

տիրէք ծովու և ցամաքի, և չիք ոք յերկրաւորացս, որ ձերում անարգել տէրութեանդ ընդդէմ դառնայցէ:

«Որպէս մեք իսկ ունիմք զանսուտ յիշատակարանն զառաքինի նախնեացն ձերոց, ունելով զձերոպէ՛ անցին և տիրեցին և Ասիացոց կողմանցն ի սահմանացն Սէիրայ մինչև ի կողմանս Գագերովնի, և ոչ ոք գտաւ ստամբակեալ և իլանել ըստ ձեռն նոցա:

«Եւ յայնչափ մեծ իշխանութեան՝ զաստակերտ մեծ և սիրելի զՀայոց աշխարհս անուանէին: Վասն որոյ և նախնին մեր Տրդատիոս յիշելով զառաջին սէրն ձեր, որ ի տղայութեան փախուցեալ ի հայրասպան մարգախողխող հօրեղբարցն իւրոց՝ ապրեալ սնալ յերկրիդ Յունաց, և ի ձէնչ թագաւորեալ տիրէր հայրենի աշխարհիս, սույնպէս և զհաւատսն որ ի Քրիստոս՝ ընկալեալ ի սուրբ եպիսկոպոսապետէն Հռովմայ, լուսաւորեաց զխաւարային կողմանս հիւսիսոյ. զոր և այժմ կամին ի մէնջ կորզել հանել խաւարասէր որդիքն արնելից:

«Եւ մեք ի ձեր քաջութիւն արութեանդ խիզախեալ, էր ինչ, որ ընդդէմ դարձաք նոցա հրամանացն, և բազում այն է՝ որ արդ առաջի պատրաստեալ էմք: Ընտրեցաք զմահ աստուածպաշտութեամբ քան զկեանս ուրացութեամբ. եթէ դուք ևս ի ձեռն առջիք զմեզ, ահա կրկին կենաց դիպեցաք և ոչ մի անգամ մահու: Եւ եթէ սակաւիկ մի հեղզայք, գուցէ բազում և այլոց աշխարհաց հասանիցէ տապ բոցոյ սորա»:

Եւ իբրև յանդիման եղևն մեծի թագաւորին, և ընթերցան զգիր պաղատանաց Հայոց աշխարհին և զյիշատակարանս նախնեացն, բազում մատենաք ի մէջք կկեալ ընթերցան, որ զնոյն ուխտ հաստատութեան ի ներքս գտանէին:

ցամաքին, և երկրավորնորիցս շկա մեկը, որ դեմ գնա ձեր խոչընդոտներ շունեցող տերութեանը:

«Ինչպէս որ մենք էլ ունենք ձեր առաքինի նախնիների մասին անսուտ հիշատակարաններ, նրանք Եվրոպան նվաճելով՝ անցան և տիրեցին Ասիացիների երկրներին ևս Սերայի սահմաններից մինչև Գագերովնի՝⁸⁸ կողմերը, և ոչ ոք չգտնվեց, որ ըմբոստանար և նրանց ձեռքի տակից դուրս գար:

«Եվ այնչափ մեծ իշխանութեան մեջ մեծ ու սիրելի զաստակերտ էին անվանում Հայոց աշխարհը: Այս պատճառով էլ մեր նախնին՝ Տրդատիոսը, հիշելով ձեր առաջին սերը, որ մանկութեան ժամանակ իր հորն սպանող մարգախողխող հորեղբայրների ձեռքից փախցրած՝ փրկվել ու սնվել էր հույների երկրում և ձեր օգնությամբ թագավորելով տիրեց իր հայրենի աշխարհին, սույնպէս և Քրիստոսի հավատն ընդունելով Հռոմի սուրբ եպիսկոպոսապետից, լուսավորեց հյուսիսի խավար կողմերը, որ և ահա արնելքի խավարասեր որդիներն ուղում են խել, կորզել մեր ձեռքից:

«Եվ մենք հույս զնելով ձեր արիութեան ու քաջութեան վրա, բաներ կային, որ ընդդիմացանք նրանց հրամաններին, բայց էլ ավելի շատ բան կա, որին պատրաստվել ենք այսուհետև [ընդդիմանալու]: Գերադասեցինք մահն աստվածպաշտութեամբ, քան կյանքն ուրացութեամբ. եթե դուք էլ պաշտպանեք մեզ, ահա կրկին կյանքի հանդիպեցինք և ոչ թե մահվան: Իսկ եթե մի քիչ էլ դանդաղեք, գուցե այս կրակի բոցը ուրիշ շատ աշխարհների էլ հասնի»:

Եվ երբ ներկայացան մեծ թագավորին և կարդացին Հայոց աշխարհի աղաչական դրույթունն ու նախնիքների հիշատակարանները, շատ զբեք մեջ բերին՝ կարդացին և նրանց մեջ էլ գտան նույն հաստատուն ուխտը:

5

10

15

20

25

սոյ ԲԳ զոր այժմ կամին կորզել հանել ի մէնջ Գ մերծել և հանել ՏՉ կորզել հանել ի մէնջ և կորզել և խանել(!) ԵՆԺԼՏՏ՝ կորզել և հանել ԱԲԳԴԶԵԹԻԿՎ խաւարային փխ խաւարասեր 15 ԻՉ յարեւից 16 ԲԳԴԵԼԺԽԶԿ և մեր Թ ի ձեր քաջութիւնդ արութեամբ Գ ի քաջութիւնդ ձեր խիզախեալ 17 Դ չիք հրամանցն Դ չիք և ԲԴ չիք արդ 17—18 ԲԳԴԵԼԺԽԶԿԼՏՏՏ՝ առաջոյ 19 է ուրախութեամբ փխ ուրացութեամբ ԲԳԴԵԼԺԽԶԿԼՏՏՏ՝ և եթէ Կ և փխ Եթէ և չիք ի ձեռն Բ յանձն առնոյք Դ յանձն առնոյք 20 ԲԳ հանդիպեցաք ԲԳՏ՝ և մահու և ոչ մի անգամ 21 ԲԳԴԿ և այլոց ԵԼԺԽԶԿԼՏՏՏ՝ դուցէ և այլոց աշխարհաց բազմաց ԱԶԵԹԻՎՏՏ՝ և բազում և այլ աշխարհաց 22 ԱԶԹ ԻՎ հասանիցի Կ բոցոյս ԲԳ նոցա փխ սորա 23 ԲԳ եղև ԲԳՏ՝ զգիրս 24 ԳԵԼԺԽԶԿԼՏՏՏ՝ աշխարհին Հայոց ԲԴ չիք և Ե յիշատակարանսն ՉՎՏ՝ զյիշատակարանսն ԲԳՏ՝ նախնեաց իւրոց և ի նախնեացն 25 ԲԴ և բազում 25—26 ԳԵԼԺԽԶԿԼՏՏ՝ ուխտ գտանէին հաստատութեամբ Դ ի ներս ԸԽԿԶ չիք ի ներքս:

5 Եւ մինչդեռ երանելի Քէոզոս հարցանէր զամենայն սինկղի-տոսն, և հնարս իրացն կամէր գտանել խաղաղութեամբ, և հոգ տանէր մեծաւ յօժարութեամբ, զի մի՛ հկեղեցիքն արեւելից յափշտակեացին յանօրէն հեթանոսացն, ի նմին ժամանակի անդէն վաղ-վաղակի հասանէր վախճան կատարածի կենաց նորա, և կարի շար խափանումն լինէր գործոյն օգնականութեան:

10 Եւ թագաւորէ փոխանակ նորա Մարկիանոս կայսր, և ի ձեռն վատթար արանց խրատուաց իւրոց ծառայից, Անատոլեայ՝ որ սպարապետն էր, և Եղփարիոս ասորի, երկոքեան անարգք և վատթար արանց, միանգամայն և անաստուածք, ի նոցա բանս երեւի թագաւորն, ոչ կամէր անսալ միաբան ուխտին Հայոց, որ ամենայն ուժովն իրեանց ընդդէմ կացեալ էին շարութեանն հեթանոսաց: Իսկ անարիս այս լաւ համարէր պահել զուխտն հեթանոսաց վասն մարմնական խաղաղութեան՝ քան պատերազմակից լինել ուխտին 15 քրսիտոնէութեան: Վասն այսորիկ փութացաւ արձակեաց դեսպանս առ թագաւորն Պարսից զնոյն Եղփարիոսն, և եմուտ ընդ նմա յուխտ հաստատութեան՝ ձեռնթափ լինել ի զօրացն Հայոց զօրու և զինու և ամենայն օգնականութեամբ:

20 Եւ իբրև այս այսպէս հաստատեցաւ, և հատու օգնականութիւն յուսոյ նոցա ի մարդկանէ, դարձեալ սուրբ եպիսկոպոսքն քաջալերել սկսան զանձինս և զօրսն Հայոց: Թէպէտ և հայէին յիրեանց սակաւութիւնն և յերկոցունց թագաւորացն միաբանութիւն, ոչ ինչ վատարտեալ զողային, այլ ըստ առաջին ուխտին խիզախէին և ասէին. «Պատրաստ եմք ի սպանանել և ի մեռանել. դիւրին է Աստուծոյ սակաւութիւնը զբազմաց գործ գործել, և անարգօք զմեծամեծ

1 Ս Քէոզոսն 2 Քէոբոս 1—2 ԱԶԹԻՎ սինկղիտոսն է անկղիտոսն Գ զսինկիտոսն ԸԺԵ զսինկղիտոսքն Ե զսինկղիտոսքն ԳԾԿ զսինկղիտոսն ԲԶ սինկղիտոսքն Լ զսինկղիտոսքն 2 ԼՏ՝ հնար 3 ԲԿ զի հկեղեցիք արեւելից մի՛ (Դ Ե կեղեցիքն) է յարեւելից 4 ԳԳԵԿԶ հեթանոսաց Լ անդրէն 4—5 ՄՏ՝ հա անդրէն վաղվաղակի 5 ԲԳ շի՛ կատարածի 6 ԱԳԵԶԹԻՎՏՅ խափան լինէր (ԶՎ խափանելիներ է խաբանելիներ) 2 շարխափան Բ օգնականութեանն 7 ԲԳԵԶԸԺԿԶՆՏՏ թագաւորն Տ՝ Մարկիանոս 8 Ա խրատուացն 2 խրատուացն Տ՝ խրատուացն Թ խրատուացն ԲԴ շի՛ իւրոց ԸԺԿԶՆՏՏ ծառայից իւրոց ԱԳԶԷԹՎՏՅ Անատոլեայ ԵԸԺԿԶ Անատոլայ 9 Բ ասպարապետն ԱԳԶԷԹԻՎՏՏՅ Եղփարիոս Բ Նիսիարի Գ Եփեսարի ԵԸԺԿԶՆՏՏ Եփեսարիոս Ա Փղորենտիոս ԲԵԸԿ Երկոքեանն 9—10 ԲԴ վատթարք յարանց ԳԵԸԺԿԶՆՏՏ ի վաս 2 անարգ և ի վատ առանց 10 ԲԳՏ՝ ի սոցա բան ԺԼՏ՝ եղեալ 11 ԳԵԸԺԿԶՆՏՏ թագաւորին ԲԴ կամեցաւ ԲԴ միաբանութեան ԵԸԺԿԶՆՏՏՏ միաբանել ԱԶԷԹԻՎՏՏ հատուց փխ Հայոց 12 ԲԳԵԶԸԿ ուժով ԲԴԵՎ շարութեան հեթանոսացն Լ շի՛ շարութեանն 13 ԲԳԴԵԸԿԶՆՏՏ շի՛ իսկ ԲԴ համարեցաւ զուխտ

Եւ մինչդեռ երանելի Քեոզոսը հարցուփորձ էր անում ամբողջ Սինկղիտոսին⁹⁰ և կամենում էր գործի համար մի հնար գտնել, խաղաղությամբ և մեծ հոժարությամբ հոգ էր տանում, որ Արեւելքի եկեղեցիները չհափշտակվեն անօրէն հեթանոսների կողմից, այդ նույն ժամանակ շուտով հասավ նրա կյանքի վաճխանքը և օգնության գործը շարաշար խափանվեց:

Եվ նրա փոխարեն թագավորեց Մարկիանոս կայսրը⁹⁰. սա իր խրատու վատթար ծառանների շնորհիվ, այն է՝ Անատոլ սպարապետի և Եղփարիոս ասորու,— երկուսն էլ անարգ ու վատթար, միևնույն ժամանակ և անաստված մարդիկ,— նրանց կողմն անցնելով թագավորը՝ չկամեցավ ուղադրություն դարձնել Հայերի միաբան ուխտին, որ իրենց ամբողջ ուժով ընդդիմադրել էին հեթանոսների շարությանը: Իսկ այս անարի մարդը ավելի լավ էր համարում իր դաշինքը պահել հեթանոսների հետ⁹¹ մարմնական խաղաղության համար, քան թե քրիստոնեության ուխտին պատերազմակից լինել: Այդ պատճառով էլ շտապեց, դեսպաններ ուղարկեց Պարսից թագավորի մոտ նույն Եղփարիոսին և հաստատուն դաշն կնքեց նրա հետ՝ օգնություն ցույց շտալ Հայոց զորքին ո՛չ զորքով և ո՛չ էլ զենքով ու ամեն տեսակ օժանդակությամբ:

Եվ երբ այս այսպես կատարվեց-պրծավ, և նրանց հույսը կտրվեց մարդկային օգնությունից, դարձյալ սուրբ եպիսկոպոսներն սկսեցին քաջալերել իրենց և Հայոց զորքին: Թեպետև տեսնում էին իրենց սավակությունն ու երկու թագավորների միաբանությունը, բայց և այնպես ամենևին չէին վհատվում ու դողում, այլ նախկին ուխտադրության համաձայն խիզախում էին և ասում. «Պատրաստ ենք սպանելու և մեռնելու աստծու համար հեշտ է քիչ մարդկանցով շատերի գործ կատարել և ա-

հեթանոսացն պահել ԵԸԺԿԶՆՏՏ զուխտն հեթանոսաց պահել (ՏՏ զուխտ հեթանոսացն պահել) 14 Բ խաղաղութեանն 15 Զ քրիստոնեութեանն ԲԳԴԵԸԺԿԶՏՏ վասն այնորիկ ԳԴԵԸԺԿԶՆՏՏ դեսպան 16 Ի զույն ԱԳԶԷԹԻՎՏՏՅՏՅ Եղփարիոսն Բ Փղարիոսն Դ Եփեսարիոսն ԵԸԺԿԶՆՏՏ Եփեսարիոսն Ա Փղորենտիոսն Բ ընդ նոսա փխ ընդ նմա ԹԹ ուխտ 17 ԲԴ և ձեռնթափ լինէր Գ ձեռնթափա (!) Դ շի՛ ի ԳԿ և զօրու 19 Ա շի՛ այս է հաստ փխ հատու ԱԶՎ օգնականութեան 20 Կ նորա փխ նոցա 20—21 Դ եպիսկոպոսն քաջալերել սկսաւ 21 ԲԴ և կամենայն գունդն փխ և զօրսն Կ զօրսն ԵԸԺԿԶՆՏՏ և զօրսն ամենայն Տ՝ զօրսն ամենայն ԵԸԺԿԶՆՏՏ շի՛ Հայոց Դ հային փխ հայէին 22 Ե սակաւութիւնն ԲԳԵԶԸԿԶՆՏՏ և յերկոց ԲԵ թագաւորացն միաբանութիւնն Դ շի՛ և յերկոցունց թագաւորացն միաբանութիւն 23 2 խիզախէին (յուսակցում՝ համարձակէին) 23—24 Թ շի՛ և ասէին 24 ԲԴ շի՛ ի սպանանել և ԹՂ ի սպանանել և ի մեռանել 25 ԲԸԿ անարգանաք Դ և դժեմամեծաց Թ շի՛ Ե և անարգօք—կատարել:

իրս կատարել»:

Թէպէտ և ոչ ունէին թաղաւոր առաջնորդ, և ոչ արտաքուստ օգնական զոք յօտարաց, սակայն անձանց առաքինութեամբ և սուրբ վարդապետացն մխիթարութեամբ՝ համազունդ ամենայն նախարարքն զօրօքն իրեանց յիրաքանչիւր տանէ ի մի վայր գային հասանէին վաղվաղակի. բազում և այլ այրուծի, որ յարքունի տանէ անտի էր:

Եւ զամենայն զօրսն յերիս գունդս բաժանէին:

20 Զգունդն առաջին տային ցնեղապուհ Ռմբոսեան, և զումարէին զնա պահապան աշխարհին, մերձ ի սահմանս Ատրպատական աշխարհին:

Եւ զգունդն երկրորդ տային ի ձեռն Վարդանայ զօրավարին Հայոց՝ անցանել ընդ սահմանս Վրաց ի վերայ մարզպանին Ճորայ, որ եկեալ էր աւերել զեկեղեցիսն Աղուանից:

15 Իսկ զգունդն երրորդ տային ի ձեռս Վասակայ իշխանին Սիւնեաց, որ ոչ ի բաց կացեալ էր յուխտէն հեթանոսաց ըստ ներքին խորհրդոցն իւրոց:

Ընտրեաց և էառ ընդ իւր՝ զորոց գիտէր զթուլութիւն հաւատոց նոցա.

20 Զիշխանն Բագրատունեաց զօրօքն իւրովք:

Զիշխանն Խորխոռունեաց զօրօքն իւրովք:

Զիշխանն Ապահունեաց զօրօքն իւրովք:

Զիշխանն Վահուանեաց զօրօքն իւրովք:

Զիշխանն Պալունեաց զօրօքն իւրովք:

25 Զիշխանն Գարեղենից զօրօքն իւրովք:

Զիշխանն Ուրծայ զօրօքն իւրովք:

Եւ զայլ բազում զօրս յարքունի տանէն արկ յինքն, և զսեպուհս ոմանս յայլմէ տոհմէ. Եւ խորամանակ խաբէութեամբ դարանա-

2 4 թէև Հ Բագուոր և առաջնորդ 4 Բագուորս ԱԶԹԻՎ յարտաքուստ ԲԴ շիբ արտաքուստ 2—3 ԲԴ և ոչ յօտարաց զոք օգնական 3 4 զօգնական ոք 4 ԱԶԷ ԹԻՎ վարդապետաց 5 ԱԶԷԻ զօրք նախարարացն ԳԹԿՏՅ զօրօք(ն) նախարարացն Բ զօրօքն Հայոց փխ նախարարքն զօրօքն իրեանց Դ զօրքն Հայոց ԱԲԳԶԷԹԻԿՎՏՅ շիբ իւրեանց V զօրօք նախարարացն յիրաքանչիւր տանէ Դ շիբ մի 5—6 Հ կային փխ գային 7 ԲԴ տանէ էին փխ տանէ անտի էր 8 Գ զգօրսն Թ երիս գունդս A բաժանեցին 9 Բ ցՄԵրշապուհ Ռոսոբեան Դ ցՄԵրշապուհ Ռոսոբեան 4 ներշապուհ Գ Ըսքմրոսեան Խ Ըմբոսեան 10 Գ շիբ աշխարհին (մերձ) 10—11 Բ Ատրպատականի փխ Ատրպատական աշխարհին Հ Ատրպատական (լուսանցում՝ Հղբջան) 12 ԻՂ գունդն ՆՏՏՅ շիբ և 13 Խ սահմանսն Հ մարզպանին Զորայ 14 ԱԶ աւե-

նարգնեքի միջոցով՝ մեծամեծ բաներ անել»:

Թեպետև թագավոր շունեին իրենց առաջնորդ և ո՛չ էլ դրսից որևէ օգնական օտարներից, բայց բոլոր նախարարներն անձնական առաքինութեամբ և սուրբ վարդապետների մխիթարութեամբ իրենց բոլոր զորքերի հետ միասին ամեն մեկն իր տնից շտապով եկան, մի տեղ հավաքվեցին, նաև ուրիշ շատ հեծելազոր, որոնք թագավորական տնից էին:

Եվ ամբողջ զորքը երեք գնդի բաժանեցին:

Առաջին գունդը տվին ներպաշուհ Ռմբոսյանին և ուղարկեցին նրան երկիրը պահպանելու Ատրպատական աշխարհի սահմաններին մոտիկ: Երկրորդ գունդը տվին Հայոց Վարդան զօրավարի ձեռքը, որ անցնի Վրաց սահմանից Ճորա մարզպանի վրա, որ եկել էր Աղվանից եկեղեցիներն ավերելու:

Իսկ երրորդ գունդը հանձնեցին Սյունյաց Վասակ իշխանին, որն իր ներքին մտադրություններով հեռացած չէր հեթանոսների ուխտից:

[Նա] ընտրեց և իր հետ վերցրեց այնպիսի մարդիկ, որոնց հավատի թուլությունը գիտեր.

Բագրատունյաց իշխանին իր զորքով.

Խորխոռունյաց իշխանին իր զորքով.

Ապահունյաց իշխանին իր զորքով.

Վահուանյաց իշխանին իր զորքով.

Պալունյաց իշխանին իր զորքով.

Գարեղենից իշխանին իր զորքով.

Ուրծա իշխանին իր զորքով:

Եվ ուրիշ բազմաթիվ զորք էլ արքունի տնից իր կողմը գրավեց, նույնպես և ուրիշ տոհմից մի քանի սեպուհներին: Եվ խորամանկ խա-

րեալ Բ աւերել ԳԵԼԵԿ զեկեղեցիս 15 ԲԴԵԺԼԵԺ Ի ձեռն 16 ԵժԼԸ որ ոչ էր ի բաց կացեալ ԵժԼԵ շիբ էր Ի ուխտին 17 ԲԳԿԵԼԵԿԷԼ խորհրդոց 18 A առ նա ընդ իւր փխ էառ ընդ իւր ԳԵԼԺԼԵԿԷԼՏՏ ընդ իւր զարս Բ և ընտրեաց առ իւր զարս զոր Դ և ընտրեաց առ ընդ իւր զարս զորոց ՆՏ ընտրեաց և առ ընդ իւր զարս որոց Դ հաւատոցն 19 Դ շիբ նոցա 20 Ա Բագրատունեաց Հ Պաքրատունեաց ԲՏՅ զօրօքն 4 զօրօք 21 ԲՏՏ զօրօքն 4 զարօք V շիբ զիշխանն Խորխոռունեաց զօրօք իւրովք 22 ԱԶԻԺՏՏ զօրօքն է զօրօք Թ զօրօքն իրեանց ԲԴ շիբ զիշխանն Ապահունեաց զօրօք իւրովք 23 Բ Վահանունեաց ԳԵԼԺԼԵԿԷԼ Վահուանեաց զօրօք ՆՏՅ Վահունեաց ԴՏՅ զօրօք Թ իւր 24 ԳԴԵԼԺԼԵԿԷԼ զօրօք 25 ԲԽ Գարեղիցից ԳԿ Գաբաղիցից ԱԶԻ զօրօքն էՎ զօրօք 26 ԳԵԼԺԼԵԿԷԼՏՏ շիբ զիշխանն Ուրծայ զօրօքն իւրովք Դ զօրօք 27 ԱԹՏՅ զայլս Ի այլ ԲԴ զօրս բազումս Թ արքունի ԲԳԴԵԺ տանէ ԱԶԷԺՎ շարկ ԲԳԴԵԼԺԼԵԿ արկ Ի էարք (1) 28 Դ ովմանս Խ յայլ ԲԴ տանէ փխ տոհմէ Բ դարանմուտ:

մուտ լինէր յամուրս իւրոյ աշխարհին, ի պատճառս կեղծաւորութեան՝ եթէ ընդ ճապով անդր անցանէ ի վերայ գնդին Պարսից՝ հալածականս առնել յաշխարհէն Աղուանից:

5 Իսկ նա յամրածածուկ հաւալոցէն ճեպով դեսպանս արձակէր առ գունդն Պարսից. «Ահաւագիկ քակեցի զմիաբանութիւն ուխտին Հայոց, և ընդ երիս կողմանս զգունդն քակեալ բաժանեցի: Զգունդն առաջին հեռացուցի ի կողմանս Հերայ և Զարեանդայ. և գունդս երկրորդ ընդ իմով ձեռամբ է, որոց ոչ ինչ տամ վնաս առնել զորաց արքունի: Եւ զայլ ամենայն, որ այլ կողուց յաշխարհի աստ գտանէր, ցանեցի ցրուեցի ընդ ամենայն միջոցս աշխարհիս: Բայց զգունդն երրորդ արարի ընդ Վարդանայ յԱղուանս՝ սակաւաձեռն և ոչ բազմաթիւս Ե՛լ համարձակ ընդ առաջ նորա, և մի՛ ինչ զանգիտեր ամենեկին տալ պատերազմ. գիտեմ՝ զի ի պարտութիւն մատնին առաջի քոյոյ մեծի զօրութեանդ»:

15 Զայս գրեաց և Երոյց մարզպանին՝ որում անունն էր Սեբուխտ: Իսկ նա իբրև լուաւ զայս ամենայն զբաշալերս ի Վասակայ, և ստուգեալ հաստատեաց ի միտս իւր, եթէ սակաւաձեռն գնդաւ գայ սպարապետն Հայոց ի վերայ նորա, ոչ եկաց մնաց ի կողմանս Ճորայ, այլ կուտեաց զամենայն բազմութիւն զօրու իւրոյ, և փութանակի անցանէր ընդ մեծ գետն Կուր անուն, և պատահէր նմա մերձ ի սահմանս Վրաց հանդէպ Խաղխաղ քաղաքի, որ ձմերոց էր թագաւորացն Աղուանից: Անցանէր քաւանդակէր ամենայն զօրօք իւրովք. ռազմ արարեալ զբոլոր մեծութիւն դաշտին ի ներքս փակէր. զլինեալք և վառեալք ամենայն պատրաստութեամբ ի մարտ

25 պատերազմի ընդդէմ գնդին Հայոց:

բեռութեամբ դարան էր մտնում իր երկրի բերդերում, կեղծավորութեամբ պատճառ բերելով, թե ճեպընթաց պիտի անցնի-հարձակվի Պարսից զորքի վրա՝ Աղվանից երկրից նրանց հալածելու համար:

Իսկ նա [իր] ամրածածուկ թաքստոցից շտապով դեսպաններ ուղարկեց Պարսից զորքերի մոտ, թե «Ահա քանդեցի Հայոց ուխտի միաբանութիւնը և երեք կողմերի վրա զորքը քանդելով բաժանեցի: Առաջին գունդը հեռացրի Հերի և Զարեանդի⁹² կողմերը. երկրորդ գունդը իմ ձեռքի տակ է, որոնց թուլ շեմ տա որնէ վնաս հասցնելու արքունական զորքին: Եվ էլի որքան պատերազմող մարդ որ կար այս աշխարհում, ցիրուցան արի այս երկրի զանազան կողմերը: Իսկ երրորդ գունդը Վարդանի հետ Աղվանք ուղարկեցի՝ փոքրաթիվ և ոչ թե բազմաթիվ: Համարձակ դուրս արի նրա առաջ և ամենեկին մի՛ վախենա նրա դեմ պատերազմի ելնելուց. գիտեմ, որ պարտութիւն պիտի կրեն քո մեծ զորութեան առաջ»:

Այս բանը գրեց և հասկացրեց մարզպանին, որի անունը Սեբուխտ էր: Իսկ նա, երբ լսեց Վասակից այս բոլոր խրախուսանքները և ստուգելով համոզվեց, որ Հայոց սպարապետը սակավաթիվ գնդով է գալիս նրա վրա, այլևս չմնաց Ճորա կողմերում, այլ հավաքեց իր ամբողջ բազմաթիվ զորքը և շտապով անցավ Կուր անունով մեծ գետը և հանդիպեց նրան Վրաց սահմաններին մոտիկ Խաղխաղ⁹³ քաղաքի հանդեպ, որ Աղվանների թագավորների ձմեռոցն էր: Անցավ սփովեց իր ամբողջ զորքով, բանակ դրեց և դաշտի ամբողջ մեծութիւնը բռնեց. զինված ու լիովին սպառազեն դուրս եկան կովելու Հայոց զորքի դեմ:

ու բազկաւ փխ և ոչ բազմաթիւ 12 ԵԼԺԿՎ ընդ առաջ ել նմա համարձակ ԲԳԴԵԼԺԺ ԽԿԶՏԻՏՔ և մի ինչ ԱԶԵԹԻՎՏՏՒԱ շի ինչ 12—13 ԵԼԺԿՎ զանգիտել ամենեկին 13—14 ԲՏՔ մատնիցի Դլ մատնեցի և մտանին (1) 14 Գ տէրութեանդ փխ զօրութեանդ ԼՏՒ տէրութեան 15 Ի յորում ԱԳԵՁ անուն ԴԼՏՏՔ մարզպանին Սեբոխտայ Բ Նրոխտա մեկձ Սեպուխտ 16 Գ իբրև զայս ամենայն լուաւ Դ զայն ԳԻԼ շի ամենայն ԲԻ քաջալիրս ԵԼԺԿՎ իսկ նա իբրև զայս ամենայն քաջալիրս Լուա Ի Վասակայ Կ շի քաջալիրս Թ շի Ի 17 ԲԳԼՏՏՔ գիտաց փխ հաստատեաց Ի շի իւր ԳԵԼԺ Կ Թէ ԴԾ գնդու 18 Բ ասպարապետն Բ շի Հայոց ԵԼԺԿՎՔ ի սահմանս փխ ի կողմանս 19 Է Ճորայ Բ զբազմութիւն զօրացն փխ բազմութիւն զօրու իւրոյ Դ զօրացն: շի իւրոյ Թ զօրաց իւրոց 20 Բ անցանել ԲԳ շի անուն և պատահէր նոցա 21 Թ շի հանդէպ ԲՁ Խաղաղ 22 ԱԶԵԹՎ Թագաւորաց ԳԵԼԺԿՎՔՏՏՒԱ թագաւորութեանն Աղուանից ԲԳՏՔ բովանդակ ԳԵԼԺԿՎՔՏՏՒԱ բովանդակէր ԱԶԵԹՎՏՏՒԱ բաւանդակէր ԲԳԴԵԼԺԿՎ զօրօքն 23—24 ԲԳ դաշտին մեծութիւնն ի ներքս փակեալ 24 ԲՏՔ զինեալ և վառեալ ԼՏՒ շի և վառեալք 25 ԲԳՏՔ Վարդանայ փխ Հայոց:

1 ԲԳ ի յամուրս իւրոյ իշխանութեանն 3 ԲԳ հալածական Թ անելով ԽԿ առնէր Գ Աղուանից(1) 4 Գ սա փխ նա շ ամրածածուկ ԳԳԿ դեսպան է զիսպանս(1) ԲԳԴԵԼԺԿՎՔՏՏՒԱ առաջր փխ արձակէր 5 ԲԳՏՔ առ գունդն Պարսից և ասէր ԲԻ ահաւագիկ ԳԵԼԺԿՎՔՏՏՒԱ ահաւագիկ Ա ահա աւագիկ շ թէ աւատիկ Կ զմիաբանութիւնս ԱԳԵԹԺԿՎՔՏՏՒԱ ուխտս 6 Բ հաստատոց փխ հայոց Դ հաստատյ Բ և յիբիս Կ զգունդս Ա գունդս գունդս փխ զգունդն Դ զգունդս բաժանեալ քաքանցի Դ և յերիս մատունս զգունդն քաքանեալ ԲԵԼԺԿՎՔՏՏՒԱ քաքանեալ Լև քարայեալ Բ բարձանեցի ԲԿԵԼՏՔ և զգունդն ԵԺԿՎ զունդն 7 ԲԳ Զարեանդայ Դ Զարեանդայ Դ Զարեանդայ ԵԼԺԿՎՔՏՏՒԱ Խիրայ և Զարեանդայ (Ժ Զարեանդայ) 8 Բ ձեռամբս Դ ձեռոցս Բ շի է ԵԼԿՎՔՏՏՒԱ ոչինչ վնաս տամ Ժ շի տամ 8—9 ԲԳԵԿՎՔ զօրացն Դ առնել վնաս զօրացն Ժ վնաս տամ առնել զօրանց ԵԼԿՎ շի վնաս 9 Խ և այլ զամենայն ԱԶԹԻՎ որ է այլ կողուց ԲԳՏՏՒԱ որ այլ կողուց գտանէր յաշխարհիս ցանեալ Գ զտանէր յաշխարհի աստ Խ շի աստ 10 ԵԼԺԿՎ զտանիւր ԲԳՁ շի ամենայն ԳԵԹԺԿՎ միջոց շ Ե. փխ Բայց 11—12 ԲՏՔ բազմաւ փխ բազմաթիւ ԴԼՏ և

Իսկ քաջ Վարդան և ամենայն զօրքն, որ ընդ նմա էին, իբրև տեսին զբազմութիւն պատրաստութեան զնորին հեթանոսաց, հայեցան և յիւրեանց սակաւութիւնն. թէպէտ և կարի յոյժ նուազունք էին քան զնոսա, ոչ ինչ զանգիտեցին առ ի յոյժ բազմութեանէն, այլ առ հասարակ միաբան համբարձին յերկինս զձեռս իւրեանց, ազազակէին և ասէին.

«Դատեա, Տէր, զայնոսիկ, ոչք դատին զմեզ. մարտիր ընդ այնոսիկ, որ մարտնչինս ընդ մեզ. զինու և ասպարաւ քով օգնեա մեզ: Շարժեա և դողացո զգունդագունդ բազմութիւն անօրինացս. ցրուեա և վատնեա զշար միաբանութիւն թշնամեաց քոց առաջի քոյոյ փրկական մեծի նշանիս, և տուր ի ձեռն սակաւուցս զբազմութիւն յաղթութեան ի վերայ անհնարին բազմութեանս: Ոչ ի պարծանս սնտոի փառասիրութեան անօգուտ վաստակոց ինչ աղաչեմք, կամ յազահութիւն ընշասիրութեան զանցաւոր մեծութիւն կապտելոյ, այլ զի ծանիցեն և զիտասցեն ամենեքեան այնօրիկ, որ ոչն հնազանդին սուրբ աւետարանին քարոզութեան, եթէ դու ես Տէր կենաց և մահու, և ի ձեռն քո է յաղթութիւն և պարտութիւն: Եւ մեր պատրաստ եմք ի մեռանել վասն քո սիրոյդ. և եթէ սպանանել ևս հասանէ զնոսա, եղիցուք վրէժխնդիրք ճշմարտութեանն»:

Եւ զայս ասելով՝ խումբ արարեալ յարձակէին, և զաջ թին բեկեալ՝ ղձախոյ կողմամբն արկեալ, սրոյ ճարակ զամենեսեան տային ընդ երեսս դաշտին, և փախստական առնէին մինչև յամուր տեղիս մայրեացն առ խորագոյն զարիւքն Լոփնաս զետոյ: Ուր ընդդէմ զարձեալ թագաւորազանց ոմանց Բաղասական արքայի, ընկեցին զոմն ի ձիոյ ի նախարարացն Հայոց, ի գնդէն Դիմաքսե-

1 ԲԳ շիբ էին 2 շիբ տեսին Գ զպատրաստութիւն բազմութեանն ԲԳ շիբ հեթանոսաց 3 ԹԻ իւրեանց Ե սակաւութիւն ԲԳ շիբ կարի ԲԳԳԵԿ նուազ Ը նուազ ԺԼԵՏՏ նուազ 4 ԵԼ զանգիտացին ԶԹԻՎՏՏ շիբ ի 5 ԱԲԳԵԸԸԹԺԻՄՃՏՏՏ առնասարակ ԳԶՎՏՏՏՏ հաւարակ ԱԶԸԹԻՎՏՏ միաբանեցին և ԲԳԳԿ միաբանեցան և Բ ի յերկինս ԳԵԸԺԼԽԿԿՃՏ ղձայնս փխ զձեռս 5—6 Բ աղազակեցին և ասեն 6 ԲԳԷ որ փխ սյբ ԳԵԸԺԼԽԿԿՃ որ (Հ որք) դատինս բնդ մեզ էԹՄՏՏՏ դատեն ԸՏՏ ընդ մեզ փխ զմեզ ԳԵԸԺԼԽԿԿՃ և մարտիր բնդ սոսա 8 ԲԳ մարտնչին է մարտնչին զմեզ Գ զինու քո ԶԷԹՎ ասպարոք Բ քոյով ԶԷՎ շիբ քով Թ քո 9 Խ շիբ մեզ Գ զգունդ բազմութեան ԱԶ զբազմութիւն ԲԳ անօրինացն 10 Բ զշարութիւն փխ զշար միաբանութիւն 10—11 Գ վատնեա զգորութիւն թշնամեացն առաջի քո փրկական նշանիս Բ քո փխ քոյոյ ՏՃ շիբ և վատնեա ԳԸ թշնամեացս Գ փրկական քոյոյ նշանիս մեծի ԵԺԼԽԿՏՏ թշնամեացս քոց ԵԿՃՏՏ շիբ քոց 12 ԲԳ այլափ բազմութեան փխ անհնարին բազմութեանս Ի

Իսկ քաջ Վարդանը և նրա հետ զտնված ամբողջ զօրքը, երբ տեսան հեթանոսների գնդի մեծ պատրաստությունը, նայեցին նաև իրենց սակավությանը. թեև թվով նրանցից շատ ավելի քիչ էին, բայց ամենևին չվախեցան նրանց մեծ բազմությունից, այլ բոլորը միասին իրենց ձեռքերը դեպի երկինք բարձրացրին, աղաղակում էին և ասում.

«Դատիր, Տէր, նրանց, ովքեր դատում են մեզ. կովի ելիր նրանց զեմ, ովքեր ահա մարտնչում են մեր դեմ. քո զենքով ու ասպարով օգնիր մեզ: Թափահարիր և զողացրո՛ւ այս անօրենների գունդագունդ բազմությունը. ցրիր և ոչնչացրո՛ւ քո թշնամիների շար միաբանությունը այս քո փրկական մեծ նշանի առջև և մեր՝ սակավաթիվներիս ձեռքով քաջություն ու հաղթություն պարգևի՛ր այս անհամար բազմության զեմ: Ո՛չ թե անօգուտ վաստակների սնտոի փառասիրությամբ պարծենալու համար ենք աղաչում կամ թե ընչասեր ազահությամբ անցավոր հարքստություն կողոպտելու, այլ որպեսզի ճանաչեն ու իմանան այն բոլորը, ովքեր շեն հնազանդվում սուրբ ավետարանի քարոզությանը, թե դո՛ւ ես կյանքի ու մահվան տերը, և քո՛ ձեռքին է հաղթությունն ու պարտությունը: Իսկ մենք պատրաստ ենք մեռնելու քո սիրո համար. և եթե պետք լինի նրանց սպանել էլ, ճշմարտության համար վրեժխնդիր կլինենք»:

Այս ասելով՝ խումբ կազմեցին ու հարձակվեցին, և աջ թևը ճեղքելով՝ ձախ կողմը պցեցին, բոլորին սրի ճարակ արին ամբողջ զաշտի վրա և փախցրին մինչև անտառի ամուր տեղերը՝ Լոփնաս զետի⁹⁴ խոր ձորերի մոտ: Այստեղ Բաղասական⁹⁵ թագավորի թագավորազներից ոմանք ետ դարձան, Հայոց նախարարներից մեկին ձիուց վայր պցեցին,

բազմութեան 13 ԱԶԷՎ փառասիրութեան 14 ԱԲԳԸԸԹԺՎՏՏ շիբ կամ ԳԸԺԼԽԿԿՃ ՏՏՏ և ոչ փխ կամ Ե ընշասիրութիւն Զ ինշասիրութիւն 15 ԲԳ շիբ զի 16 ԱԳԵԶ ԷԸԹԺԼԽԿԿՃՎՏՏՏ շիբ ոչն ԲԳ շիբ աչոքիկ ԳՏՏ ոչ ԲԳ քարոզութեանն ԳԵԸԺԼԽԿԿՃ թէ 17 ԱԲԳԿԶԸԹԺԿՎՏՏ ի ձեռս ԵԸԺԼԽԿԿՃՏՏ և ի քո ձեռս է Ի շիբ է 18 Թ ի մեռանի Բ սիրոյդ քո Գ վասն անտան քո փխ վասն քո սիրոյդ ԸԶ և թէ 19 ԲԳԿԵԸԺԼԽԿԿՏՏ հասցէ ԲԳԷԸԼԽԿՏՏ վրէժխնդիր ԵԸԶՏՏ ճշմարտութեան միայն Ա ոչ եթէ մեզ ինչ, այ ճշմարտութեանն եղիցուք վրէժխնդիրք 20 ԲԳԵԸԺԼԽԿԿՃՏՏ ասացեալ Ը և զայս ասացեալ ԲԳ յարձակէին ի վերայ նոցա է շիբ և 21 Ժ դերեալ փխ բեկեալ Գ և ղձախով է ձախու ԱԶԷՎ և սրոյ ճարակ ԲԳՏՏ զձախակողմամբն արկանէին և ԳԹԻԿՎՏՏ և սրոյ ԵԸԺԼԽԿԿՃՏՏ արկանէին և սրոյ 22 Ե երես ԲԳԿԵԸԺԼԽԿԿՃ շիբ և ԳԵԸԺԼԽԿԿՃ փախստականս 23 Խ շիբ տեղիս ԲԳ զարիւք ԵԼԹ զարուքն Զ տարուքն ԲԳԹ Լփնաս ԳԵԸԺԼԽԿԿՏՏ Լոփնաս Զ Լոփնաց է Լոփնաս ՏՃ Լփնաս ԲԳ որ փխ ուր 24 Բ Բաղասակա 24—25 ԲԳԿԵԸԺԼԽԿԿՃՏՏ ընկեցին ի ձիոյ զոմն 25 ՎՏՏ ի նախարարաց:

նից զՄուշ սպանին, և զԳաղղիկ վիրաւորեցին:

5 Յայնմ տեղոջ դէտակն ի վեր ամբառնայր Արշաիր Արշարունի, գոչէր առիւծաբար և յարձակէր վարազաբար, հարկանէր և սատակէր զՎուրկն քաջ զեղբայր թագաւորին Լինաց, և զբազում համհարզս նորին ընդ նմին սատակէր: Եւ այնպէս ամենեքեան առհասարակ այր զախոյեան իւր յերկիր կործանէր: Եւ առ յոյժ յանդուզն յարձակմանն յուովագոյն այն էր զոր գետամոյնս առնէին քան զանկեալսն սրոյ ի ցամաքի: Եւ ի բազմութենէ դիականցն անկելոց՝ յատակ ջուրք գետոյն յարին դառնային, և ոչ գտանէր ոք ամենեկին ի նոցանէ ապրեալ և թագուցեալ յանտառախիտ մայրիս դաշտացն: Բայց մի ոմն ի զօրականէ թշնամեացն՝ զինու հանդերձ ելեալ ի նիւս երիվարին անցանէր ընդ մեծ գետն, մազապուր պրծեալ ի պատերազմէն՝ գոյժ տանէր ի մնացեալ բուն բանակն, որք փախստական անկանէին ի մեծ շահաստանն:

15 Յայնմ ժամանակի զօրքն Հայոց կատարելով զմեծ գործ պատերազմին՝ դիակապուտ դառնային, ժողովէին զբազում աւար բանակին, և կողոպտէին զանկեալ դիակուսնս. և կուտէին բազում արծաթ և ոսկի, զզէնս և զզարզս զարի արանց և զքաջ երիվարաց:

20 Գարձեալ յարձակէին ոչ սակաւ քաջութեամբ ի վերայ բերդիցն և քաղաքաց, զոր ունէին Պարսիկքն յաշխարհին Աղուանից, հզօրապէս մարտնչելով այրէին զամուրս արգելանաց նոցա, և զերամս երամս մոգացն, զոր պատրաստական ածեալ էին աշխարհին գայթակղութիւն, ո՛ւր և գտանէին յամուրս ամուրս վայրացն, սրոյ ճարակ տուեալ՝ զնէին զէջ թռչնոց երկնից և զազանաց երկրի: Սըրբէին զտեղիսն յամենայն պղծագործ զո՛հիցն, և փրկեալ ազա-

1 Եթէնշ Դիմաքսեան զՄուշն և սպանին ԳԿՏՁ զՄուշն Դ Դիմաքսեանից ԸԺ Դիմաքսեան Բ զՄուշկանն Դ զՄուշկանն ԳԵԸԼԽԵՅՁ ԳԳաղղիկն Դ զԳաղղիկանն ԲՏՁ զԳաղղիկանդր վիրաւորեցին 2 ԲԳ յայնժամ փիս յայնմ տեղոջ ԲԳ դիտակն է դիզակն 2 համբառնայր ԲԳԵԺԿԿԶ Արշաիրն 2—3 Դ Արշարունեաց 3 է յարկակէր (1) ԿԶ արձակէր ԵԶ վարդանման ԸԺԵ վարազանման և շի՛ վարազարար հարկանէր ԲԳ շի՛ և 3—4 Մ շի՛ սատակէր Տ՛ շի՛ վարազարար հարկանէր և սատակէր 4 ԲԳ զՎրտկն ԲԳ և զեղբայր ԱԶԷՄՏԹ թագաւորին Լինեաց արքային ԲԳ զԼինաց արքային ԳԿ Լինաց արքայի Թ թագաւորին Լինաց արքային Ի Լոփնեաց արքային Բ շի՛ և զբազում 5 Գ զհամհարզս ԲԳ համհարզս զորս ընդ նմին սատակէր Գ սատակեաց է և այսպէս 5—6 ԲԳ շի՛ և այնպէս—յերկիր կործանէր» 6 Գ զահոյան իւր 7 2 անգութն փիս յանդուզն ԱԶԷԹԻՄ զիտամնացս Բ զիտասոյզ Դ զիտազոյզ ԳԿ զիտամացսն Լ զիտամոյսն (1) Մ զիտամոյսն 8 Դ զանկեալսն Ի ի սրոյ ՏՁ սրով ԱԶԷԹԻՄՏԹ շի՛ և 9 Բ անգելոցն Ծ յատակ փիս յատակ Դ ջուր յարին դառնայր 9—10 Բ շի՛ և ԲԳ և ոչ ոք ի նոցանէ ամենեկն գտանէր 10 ԳԿ ապրեալք և ԱԳԶԷԹԻՄ թագուցեալք Ա

Դիմաքսեան զնդից Մուշին սպանեցին և Գաղղիկին վիրավորեցին: Այնտեղ աչքը վեր բարձրացրեց Արշավիր Արշարունին, մոնչաց առյուծի պես և հարձակվեց վարազի նման, խփեց սատակեցրեց Լինաց թագավորի եղբայր քաջ Վուրկին և նրա բազմաթիվ համհարզներին էլ նրա հետ սպանեց: Եվ այսպես առհասարակ յուրաքանչյուրն իր ախոյանին գետին էր գլորում: Եվ սաստիկ հանդուգն հարձակման պատճառով գետը թափածների թիվն ավելի շատ էր, քան թի ցամաքի վրա սրի անցրածներին: Եվ ընկած դիակների բազմությունից գետի հստակ ջրերը արյուն դարձան, և նրանցից ոչ ոք չկարողացավ փրկվել և թաք կենալ դաշտերի խիտ անտառներում: Բայց թշնամիների զորականներից մեկը իր զինքերով միասին բարձրանալով ձիու մեջքին՝ անցավ մեծ գետը, մազապուր պրծավ պատերազմից՝ գոյժ տարավ մնացած բուն բանակին, որոնք փախան զնացին մեծ շահաստանը⁹⁶:

Այն ժամանակ Հայոց զորքերը պատերազմի մեծ գործն ավարտելով՝ սկսեցին դիակների կողոպուտը, հավաքեցին բանակի մեծ ավարը և կողոպտեցին ընկած դիակները. ժողովեցին շատ արծաթ ու ոսկի, արի մարդկանց և լավ երիվարների զենքերն ու զարդերը:

Գարձյալ ոչ պակաս քաջութեամբ հարձակվեցին այն բերդերի և քաղաքների վրա, որ գրավել էին պարսիկներն Աղվանների աշխարհում, հզորապես մարտնչելով հրդեհում էին նրանց ամուր բերդերը. և մոգերի այն խմբերը, որոնց պատրաստել-բերել էին երկրում գայթակղություն զցելու համար, ո՛ւր էլ գտնում էին ամուր-ամուր տեղերում, սրի ճարակ զարձնելով՝ թողնում էին երկնքի թռչուններին և երկրի գազանների կերակուր: Այն տեղերը մաքրեցին բուրբ պիղծ զոհերից և հկեղեցի-

յանտառախիթ 10—11 Եթէնշ յանտառախիտս մայրից դաշտաց 11 Բ ի զօրականն ԵԸԺԼԽԶՏ՛ ի զօրաց ԲԳ զինուն 12 ԲԳԵԺԼԽԵ ի նուս ԸԶՏ՛ՏՁ ի յուս Դ երիվարին իւրոյ Գ ընդ գետն մեծ է մեծագետն 13 Դ գում ԵԸԺԼԽԶՏ՛ՏՁ գոյժ արկանէր ԲԳՄ շի՛ մնացեալ 13—14 ԲԳ ի բուն բանակն 14 Բ անգան Դ անկան էՏՁ արկանէին 16 Ա ի դիակապուտս ԼՏ՛ շի՛ դիակապուտ դառնային ԲԳ զբազմութիւն փիս զբազում 17 ԲԳ շի՛ և կողոպտէին զյանկեալ դիակուսնս Դ շի՛ բազում 17—18 ԲԳ արծաթ և ոսկի բազում յոյժ, զէնս և զարզս զանգելոցն 18 Ե զարզս ժ զզէնս ՏՁ զզարգս զանկելոցն զարի արանց Դ զզարգս անկելոցն զարի ԲԳ և զերիվարացն 19 ԳԵԸԺԼԽԵ ԿԶՏ՛ յարձակէր Ի արձակէին ԲԳ շի՛ ոչ սակաւ ԲԳԳԵԺԿԿԶ թերդից 20 ԶԷԹԻՄՏՁ քաղաքացն Դ որ ԴԺԻԽԿԶ պարսիկք 21 ԲԳԳԵԸԺԼԽԵԿԶՏ՛ՏՁ այրէին ԱԶԷԹԻՄՏՁ՛Ա և այրելով ԱԶԷԹՄ արգելաց Ի արգելեաց ԳԵ արգելանացն 22 ԵԸԺԼԽԶ մոգուցն ԲԳ զորս պատրաստականս ԲԳ ածեալ էին առ ի յաշխարհին Ա շի՛ էին Ի յաշխարհին 22—23 է գայթակղութեան ԵԸԺԼԽԶՏ՛ ի գայթակղութիւն 23 ԲԳ մայրացն փիս վայրացն 24 ԱԳԵԸԺԹԻԽԵԿԶՏ՛ՏՁ գէջ զնէին (2 տային՝ գէջ զնէին) ԲԳ արարեալ՝ գէջ տուեալ թռչնոց է թռչնոցն 25 ԲԳ և սրբէին զտեղիս Ի ամենայն:

տէին զեկեղեցիսն յանհնարին նեղութենէն:

5 Եւ բազումք ի նախարարացն Աղուանից և յամենայն շինականացն, որք վասն անուանն Աստուծոյ ցրուեալ և վատնեալ էին յամուրս լեռանց Կապկոճի, իբրև տեսին զաջողութիւն գործոյն, զոր կատարէր Աստուած ի ձեռն զնդին Հայոց, գային ժողովէին և նոքա, և խառնէին ի զօրս նոցա, և միաբանք և հաւասարք կցորդք լինէին գործոյն նահատակութեան: Խաղային զնային այնուհետև ի վերայ պահակին Հոնաց, զոր ունէին բռնութեամբ Պարսիկքն. առնուին քանդէին զպահակն, և կոտորէին զզօրսն, որ ի ներքս բնակեալ էին, որ զդուռնն տային ի ձեռն վահանայ, որ էր յազգէ թագաւորացն Աղուանից: Եւ յայտք ամենայն քաջութեան վերայ ոչ որ անկեալ վիրաւորեցաւ ամենեկին ի նոցանէ, բայց ի միոյ երանելոյ, որ կատարեցաւ նահատակութեամբ ի մեծ պատերազմին:

15 Եւ անդեհն ի նմին տեղուք զայրն՝ որում զդուռնն յանձն արարին՝ զնոյն զեսպան արձակեցին յաշխարհն Հոնաց, և ի բազում յայլ ազգս բարբարոսաց, որ համագործք էին Հոնաց աշխարհին, բանս զնել ընդ նոսա և ուխտ հաստատել՝ անքակութեամբ ունել զմիաբանութիւնն: Իսկ նոքա իբրև զայն ամենայն լուան, փութապէս վաղվազակի հասանէին ի տեղին, և ականատեսք լինէին գործոյն յաղթութեան: Եւ ոչ ինչ յապաղեցին երդմամբ յուխտ մտանել ըստ կարգի իւրեանց օրինաց, յանձն առին և զերզումն քրիստոնէից՝ պահել ընդ նոսա հաստատութեամբ զմիաբանութիւն:

20 Իսկ իբրև զայս կատարեցին և արարին իւրեանց մեծապէս հաստատութիւն, և դեռ անդէն ի տեղուքն զետեղեալ էին խաղաղութեամբ, գուժկան հասանէր յաշխարհէն Հայոց, զճակատ հարեալ և

25 1 ԲԳ յամենայն նեղութեանց փխ յանհնարին նեղութենէն 2 Ի ամենայն 3 ԲԳ ցրուեալ էին և վատնեալ 4 Ի շիֆ լեռանց ԳեղժիկեճԷՆՆՆՆ լեռանցն Կապկոճի ԲԳ լեռանցն Կովկաս 5 Կովկասայ ԲԳ և իբրև տեսանէին ԼՏՏՏ իբրև տեսանէին ԵԼԺԺԿԷ տեսանէին զյաջողումն ԱԶԳՏՏ զյաջողութիւն է զյաջողութեան ԸԺԽ գործոցն 4—7 Կ շիֆ «զոր կատարէր—գործոյն» 6 ԲԳ և միաբանութեամբ կցորդ ԳԻ կցորդ ԵԼ ԺԺԷՆՏՏՏ և միաբան հաւասարեալ կցորդ 7 Բ լեալ փխ լինէին ԲԳ գործոյ նահատակութեանն Գ գործոյ Ծ գործոց ԵԼԺԺԷՆՏՏՏ գործոյ նահատակութեան նոցա Բ խաղացին զնացին 8 ԲԳԳԵԿԷ Պարսիկք 9 ԱԶԷ զպահակքն Հ շիֆ և 9—10 ԵԼ ԺԺԷՆՏՏՏ զզօրսն որք (ԼՏՏՏ որ) բնակեալ էին ի նմա Գ ներս 10 ԱԶԷԹԻՎ և զգունդն փխ զգունն ԲԳԺԿ զգունն Գ տայր ԳԿ ի ձեռս 11 Խ յայտմ Հ այտք Բ ամենայնի Գ քաջութեանց 12 Բ մի փխ միոյ 13 Ա կատարեցան 14 ԲԳ շիֆ ի

նեքը փրկեցին—ազատեցին անտանելի նեղութիւնսն:

Աղվանից նախարարներից ու բոլոր շինականներից շատերն էլ, որոնք աստօւ անվան համար ցիրուցան էին եղել Կապկոճ լեռների⁹⁷ ամուր տեղերում, երբ տեսան այդ գործի հաջողությունը, որ աստված կատարում էր Հայոց զորագնդի միջոցով, նույնպես եկան-ժողովվեցին և խառնվեցին Հայոց զորքի հետ և նրանց հետ միաբան ու հավասար մասնակցեցին քաջության գործին: Այնուհետև զնացին-արշավեցին Հոնների պահակի⁹⁸ վրա, որ բռնությամբ գրավել էին պարսիկները. առան, քանզեցին պահակը և կոտորեցին ներսում բնակված զորքը և Դուռը հանձնեցին վահանին, որ Աղվանների թագավորների ցեղից էր: Եվ այս բոլոր քաջագործություններն անելիս՝ նրանցից ամենեկին ոչ ոք չվիրավորվեց, բացի մեկ երանելուց, որ նահատակվեց մեծ պատերազմի մեջ:

Եվ տեղնուտեղը այն մարդուն, որին հանձնել էին Դուռը, հենց նրան էլ զեսպան ուղարկեցին Հոնների երկիրը և Հոնների երկրին գործակից ուրիշ շատ բարբարոս ազգերի մոտ՝ նրանց հետ բանակեցելու և դաշն կնքելու, որ հաստատ մնան այդ միաբանության վրա: Իսկ նրանք երբ այս բոլորը լսեցին, շտապով եկան-հասան այնտեղ և իրենց աչքով տեսան հաղթության գործը: Եվ չհապաղեցին երդումով դաշն կրնքել իրենց օրենքով ու կարգով. ընդունեցին նաև քրիստոնյաների երդումը՝ հաստատ պահելու միաբանությունը նրանց հետ:

Երբ այս բանն ավարտեցին և իրենց համար մեծ ապահովություն ձեռք բերին, և դեռևս նույն վայրում տեղավորված էին հանգիստ կերպով, Հայոց աշխարհից մի գուժկան հասավ, ճակատը վիրավորված ու

նմին տեղուք ԱԲԳԴԶԷԹԻԿՎԱ զգունն 15 ԱԶԷԹԻՎՏՏ զեսպանս ԲԳ առաքեցին փխ արձակեցին Հ Յոնաց ԱԲԳԶԷԹԻՎ շիֆ ի 16 ԱԶԷԹԻՎ և որ համագործք է էին համագործ ԵԼԺԺԷՆՏՏՏ էին համագործք Ա համագործքն 17 Գ ուխտս 17—18 ԱԲԳԵԶ ԹԻԿԷ զմիաբանութիւն 18 Ան զայս Թ շիֆ զայն Թ զամենայն ի շիֆ ամենայն ԲԳ փութով փխ փութապէս 19 ԲԳ ի տեղին հասանէին ԳԵԼԺԺԷՆՆՆՆ ախանտես 19—20 ԲԳԿ յաջողութեան Գ աջողութեան փխ յաղթութեան ԵԼԺԺԷՆՆՆՆ ամենայն աջողութեան գործոյն ՏՏՏՏ ամենայն յաջողութեան գործոյն 20 ԲԳԵԼԺԺԷՆՆՆՆ շիֆ և ԲԳ ուխտ հաստատել Թ ուխտ ի շիֆ յուխտ 21 ԲԳԳԵ օրինացն Բ յանձն առնոյին ԳԵԼԺԷՆՆՆՆՆ առնուին 21—22 ԲԳ շիֆ ընդ նոսա ի ընդ նոսին ԲԳ քրիստոնէիցն պահել հաստատութեամբ զմիաբանութիւնն 22 ԳԴԺԿ զմիաբանութիւնն 23 Խ զայս ամենայն ԲԳ արարին և կատարեցին ևս արարին 24 ԳԿ ի տեղուք ԲԳ շիֆ զետեղեալ Ը գտեղեալ 25 ԳԵԼԺԺԷՆՆՆՆ լեռերէն փխ յաշխարհէն:

զօճիս պատառեալ վասն ապստամբին Վասակայ. «Յետս կացեալ յուխտէն քրիստոնեութեան և աւերեալ դբազում տեղիս Հայոց աշխարհին, մանաւանդ զձմերոցս արքունի, որ կայանք զօրացն էին, զԳառնին և զԵրամանս և զԴրասխանակերտն՝ զմեծ դաստակերտն, 5 զՎարդանաշատն և զամուրն Օշական, զՓառախոտն, զՄարդեանան, զՁողակերտն աւան և զբերդն Արմարի, զԿուաշն աւան, զԱրուճն, զԱշնակն և զամենայն ոտն Արագածու, և զնահանգն Արտաշատու և զԱրտաշատն ինքնին գլխովին, և զամենայն գեւղս և զաւանս, որ շուրջ զնովաւ էին, առեալ աւերեալ և հրձիգ արարեալ, և զամենեցուն ձեր գրնտանիս փախուցեալ մերժեալ յիրաքանչիւր բնակութենէ: Ձեռն արկեալ և ի սուրբ եկեղեցիսն, տարեալ և զսուրբ սպաս եկեղեցոյն սեղանոյ. գերի վարեալ զրնտանիս քահանայից, և զնոսին կապեալ և եղեալ ի բանդի. և ինքն սփռեալ տարածեալ ասպատակաւ աւերէ զերկիրն ամենայն: Եւ զունդն, որ էր ի կողմանս Ատրպատականի, ոչ ժամանեաց ձեռն տալ ի միջոց աշխարհին: Եւ զօրքն, որ անդ մնացեալ էին. խոյս տուեալ յանօրինէն մերժեցան յկար աշխարհին, և զեռ պահեն ընդ ձեզ զուխտ միաբանութեան սիրոյն Քրիստոսի: Բայց այն որ ընդ նմայն էին՝ են ոմանք, որ փախեան յիրաքանչիւր տեղիս, և բազումք այն են, որ զհետ մոլորեցան նորա ամբարշտութեանն»:

20 Չու արարեալ ի տեղուղէ անտի՝ դառնալ անդրէն յաշխարհն

օճիքը պատառուոված [և պատմեց] աստամբ Վասակի մասին. «Հեռացել է քրիստոնեութեան ուխտից և ավերել Հայոց աշխարհի շատ տեղերը, մանավանդ արքունի ձմեռոցները, որոնք զորքի կայաններն էին, Գառնին և Երամանքը և Դրասխանակերտը՝ մեծ դաստակերտը, Վարդանաշատը և Օշական ամրոցը, Փառախոտը, Մարդյանքը, Ձողակերտ ավանը և Արմավիրի բերդը, Կուաշ ավանը, Արուճը, Աշնակը և ամբողջ Արագածոտնը, Արտաշատի նահանգը և նույնիսկ Արտաշատն⁹⁹ ամբողջովին, ինչպես և նրա շուրջը գտնված բոլոր գյուղերն ու ավանները՝ առել, ավերել և կրակ է տվել և ձեր բոլորի ընտանիքները փախցրել-հեռացրել է իրենց բնակությունից: Ձեռք է տվել նաև սուրբ եկեղեցիներին. տարել է նաև եկեղեցու սեղանի սուրբ անոթները. գերել է քահանաների ընտանիքներին, իսկ նրանց կապել ու բանտ է դրել. և ինքը ասպատակ սփռելով ու տարածելով ամեն կողմ՝ ամբողջ երկիրն ավերում է: Եվ այն գունդը, որ Ատրպատականի կողմերում էր, շկարողացավ օգնության ձեռք մեկնել Միջնաաշխարհին¹⁰⁰: Իսկ այնտեղ մնացած զորքը՝ փախուստ տալով այդ անօրենից՝ քաշվել է երկրի մի ծայրը և դեռևս պահում է Քրիստոսի սիրո միաբանության ուխտը ձեզ հետ: Իսկ նրանք, ովքեր նրա հետ էին, ոմանք փախան ամեն մեկն իր տեղը, բայց ավելի բազմաթիվ են նրանք, ովքեր մոլորվեցին և հետևեցին նրա ամբարշտությանը»:

[Հայոց զորքը] խիստ շտապով լվեց այնտեղից՝ մեծ ավարով և ան-

1 է զանձինս փխ զօճիս ԲԴ ապստամբին ԳԵԺԿԷ ապստամբն ՄՏ՝ ապստամբութեանն 1—2 Ե յուխտէ ԲԴ յետս կացելոցն Կ յետս դարձեալ 2 Ա քրիստոնէութեան ԲԴ քրիստոնէից Դ և աւերեալ 3 Բ զձմերանոցն ԳԴԵԺԿԷ զձմերոցսն 2 զձմերոցսն ԳԵԺԿԷԿԷՆՏ՝ ուր 4—5 ԳԵԺԿԷԿԷ զԱռնին և ԱԶԷԹԻՎ զերամաւանս ԲԳԵԺԿԷՆՏ՝ զԵրամանս Կ զերամանս ԴԷ զերամայինս Ա զերամայինս ԱԳԴԵԺԿԷԿԷ շիբ և (զԴրասխանակերտն) ԱԶԷԹԻՎՏ՝ զԴրահանակերտն ԲՏ՝ շիբ զԴրասխանակերտն Ժ զԴրոնակերտն Խ զԴրսնակերտն 2 զՏրսխանակերտն ԵԼԿԷՆՏ շիբ զմեծ դաստակերտն Բ զդաստակերտն մեծ, զՎարդանաշատն Դ զդաստակերտն մեծ զդաստակերտն 5 Կ զՎարդաշատն ԳԵԺԿԷԿԷԿԷՆՏ՝ յնեւո Են Արմարից Ենտա 5—6 ԱԶԷԹԻՎ զԱրդեանիսն, զՁողակերտ (ԱԶԷԹՎ զՁողակերտն) Էն զԱրդեանն, զՁողակերտն Գ զԱրդեանն, զՁողակերտն Դ զՄարդեանն, զՁողակերտն Կ զԱրդեանն զՁողակերտն աւան 2 զԱրդեանն, զՁողակերտն Բ Մարդեանն, զՁաղակերտն, զբերդն Ամուր և զամուրն Օշական Ա զՑոլակերտն Թ Արմարի 6—7 ԳԵԺԿԷԿԷ Արմարուի և զամուրն Օշական, զԱրուճն և զԱշնակն, զԿուաշն աւան և Դ զբերդն Ամուր և զամուրն Օշական, զԱրուճն և զԱշնակն, զԿորշ աւան և Ժ զԱրդեանն, զՁողակերտն աւան և զբերդն Արմարի և զամուրն Ուշական, զԱրուճն և զԱշ-

նակն, զԿուաշն աւան և զամենայն ոտնն Արագածու և զնահանգն Արտաշատու և զԱրտաշատն 2 Արմարուի: շիբ զԱրուճն և զԱշնակն Տ՝ զՄարդեանն, զՁողակերտ Տ՝ զԱրդեանն, զՁողակերտն Բ շիբ զԿուաշն աւան Բ զԱշնակն, զԿորշն աւան և Գ ոտնն Բ Արագածոյ 7—8 Բ զԱրտաշատ Դ Արտաշատ 8 Գ ինքն փխ ինքնին Բ զգեալս ԱԶ զեւղ Կ զեւղս 9 Դ զնովան ԲԴ առեալ և աւերեալ 10 Դ փախուցեալ և մերժեալ 11 Գ ձեռնարկել 11—12 ԲԴ և տարեալ զսպաս սուրբ եկեղեցեացն ԳԿ շիբ և ԵԼԿԷԿԷՆՏ և տարեալ զսպաս սուրբ սեղանոյն 12 է շիբ սպաս Բ շիբ սեղանոյ Կ սեղանոյն ԳԴԿ եկեղեցիս 2 յեկեղեցիս ԳԷԿԷ շիբ եկեղեցոյն ԲԳԴ քահանայիցն 13 ՏՏ՝ զնեսա ԲԴ և ինքեանք 14 է ասպատակեալ ԱԴԵԺԿԷԿԷՆՏ աւերել Բ աւերին Գ աւերել Թ զունդն 14—15 ԲԴ շիբ էր ի կողմանս 15 է Ատրպատականի ԲԴ որ յԱտրպատականի ԵԼԿԷԿԷՆՏ ի միջոցս 16 Թ որք ԳԵԺԿԷԿԷՆՏ անդէն ԲԴ և զօրքն որ ընդ նմա անցեալ էին Ի կացեալ փխ մնացեալ 17 Ա յեղերս ԻԹ եղերս է յերս Վ յեղերս ԳԿ շիբ և է պահէին Բ ընդ բեզ փխ բեզ ձեզ ԱԶԷԹԻՎ ուխտ Գ ընդ մեզ ուխտ 17—18 Բ ուխտ միաբանութեամբ 18 ԲԴ շիբ այն ԵԼԿԷԿԷՆՏ՝ այնք ԵԼԿԷՆՏ նմա 19 ԲԳԹ բազում 20 ԲԴ մոլորեցան զհետ ԵԼԿԷԿԷՆՏ՝ նորա ամբարշտութեան մոլորեցան Ըն շիբ նորա 21 ԲԴՏ՝ Ձայս յուեալ ԲԴ շու արարեալ ԳԵԺԿԷԿԷՆՏ շու ասարարին Բ գնալ փխ դառնալ Բ շիբ անդրէն Բ յաշխարհ Դ գնալ յաշխարհն Հայոց:

Հայոց մեծաւ ստիպով և բազում աւարաւ և անշափ մեծութեամբ, և անտրտում ուրախութեամբ երգս ի բերան առեալ և ասէին ձայնիւ. «Խոստովան եղերուք Տեառն, զի բարի է, զի յախտեան է ողորմութիւն նորա. ո՛հհար զազգս մեծամեծս և սպան զիշխանս հզօրս, զի բարի է, զի յախտեան է ողորմութիւն նորա»: Եւ զայս սաղմոս երգելով մինչև ի վախճան կատարեալ աղօթիւք փառաւորութիւն սուրբ Երրորդութեանն մատուցանէին: Անդ յանձանձէր ածէր զօրավարն զկաց և զմնաց զօրականին առաջապահօք և վերջապահօք, կողմապահօք ողջ և առողջ հասուցեալ յաւուրս երեսուն մերձ ի սահմանս հայրենի աշխարհին:

Ազդ եղև ուրացեալն Վասակայ և իշխանացն որ ընդ նմա էին՝ քաջութիւն նահատակութեան զնդին Վարդանայ յաշխարհին. Աղուանից, և միաբանութիւնն ևս Հոնաց: Մինչև յանդիման եղեալ էին միմեանց, զգիշեր մի օգնական գտեալ նորա՝ փախստեալ անկանէր յամուրս իւրոյ աշխարհին. և այնպէս տազնապաւ մերժեցաւ, զգերի և զաւարն զոր առեալ էր յկնարատ դաւառէ, ակամայ զիւրն ևս ի վերայ եթող և փախեաւ:

Եւ քանզի ժամանակ ձմերայնոյ հասեալ էր, և զուճիկս՝ թըշնամեաց գնդին հարեալ էր, ոչ կարէր զմիով տեղեաւ համագունդ զօրսն զարմանել. այս սփռէր տարածանէր ընդ գաւառս գաւառս աշխարհի առ ի հանգիստ ձմերոցին: Պատուէր հրամանի տայր պատրաստական լինել կազմութեամբ առ ժամանակ զարնայնոյն: Եւ զսակաւս ի գնդէն յաւագ նախարարացն զործակից իւր թողեալ, բռնանայր ի վերայ՝ ունելով զթագաւորանիստ տեղիսն:

1 Տ՝ մեծութեամբ փխ մեծաւ ստիպով ԳեղժԿՆ շիբ և լ շիբ մեծաւ ստիպով և բազում աւարաւ և անշափ Տ՝ շիբ և բազում աւարաւ և անշափ մեծութեամբ 1-2 ԳեղժԿեճ շիբ և (անտրտում) ԲԳ մեծաւ աւարաւ և բազում փութով և ուրախութեամբ երգս Բ շիբ և անտրտում ուրախութեամբ 2-3 ԳեղժԿեճ շիբ և Բ ասէին փխ և ասէին ձայնիւ և երգէին փխ ասէին 3 ԲԳ քաղցր է փխ բարի է 3-4 ԱԳ ողորմ փխ ողորմութիւն և շիբ ողորմութիւն նորա ԵժԿեճՏՏՏ որ փխ ո ԱԳԻ հար 4 ԲԳԳեժԿեճՏՏ Եզազումս փխ մեծամեծս Բ էսպան ԲԳ շիբ և սպան 5 ԲԳԳեժԿեճՏՏՏ մեծամեծս փխ հզօրս ԲԳ շիբ զի բարի է ԱԳ ողորմ և շիբ ողորմութիւն նորա 6 ԱԳԵՁ ԸժԿեճՏՏՏ սաղմոսս ԳԵ վախճանն Գ շիբ աղօթիւք 7 Բ սրբոյ ԲԳն արդ փխ անդ ի անձանձէր 8 ԲԳ շիբ ածէր Ե զօրավարն V առաջապահօք 8-9 ԲԳԵՆՏՏ շիբ և վերջապահօք ԳԸԿեճ շիբ և ԳԵԸԿե կողմնապահօք է շիբ և վերջապահօք կողմնապահօք 9 Կ կողմնապահօք վերջապահօք ԲԳ հասուցանել է ցաւուրս Հ աւուրս 11 է ազդել (1) Բ ստա փխ ազդ ԲԳ ուրացողին ԵԶ ուրացելոյն և ուրացելոյն Վասակայ և ամենայն իշխանացն ԱԶԳԵ նմայն Գ շիբ էին 13 ԱԳԳՁԹԻԿ՝ զմիաբանութիւն Բ զմիաբանութիւնն Հոնաց է և զմիաբանութիւնն ԵԸԿեճՏՏ է և ԲԳԵԸԿեճՏՏ շիբ ևս և Հայոց փխ Հոնաց Շ Զոնաց 13-14 Բ էխալ միմեանց Գ շիբ էին 14 ԲԳ նմա փխ նորա ԱԳՁԵ

շափ հարստութեամբ նորից Հայոց աշխարհը վերագրանալու համար. և անտրտում ուրախութեամբ բարձր ձայնով երգում էին և ասում. «Գոհութիւն մատուցեք Տիրոջը, որովհետև նա բարի է, որովհետև նրա ողորմութեամբ հավիտենական է. ո՛վ ջարդից մեծամեծ ձոզերին և սպանեց հզօր իշխաններին, որովհետև նա բարի է, որովհետև նրա ողորմութեամբ հավիտենական է»: Եվ այս սաղմոսը մինչև վերջը երգելով՝ կատարեալ աղօթքով փառք էին տալիս Սուրբ Երրորդութեանը: Այնտեղ զորավարը խնամքով հոգում-կարգավորում էր զորքի դրութեանը առաջապահներով, վերջապահներով ու կողմնապահներով և երեսուն օրվա մեջ ողջ ու առողջ հասցրեց հայրենի երկրի սահմանները:

Լուր հասավ ուրացյալ Վասակին և նրա հետ եղած իշխաններին Վարդանի զորախմբի արիութեանն ու քաջութեանն մասին Աղվանից աշխարհում, ինչպես նաև հոնքրի միաբանովելու. մասին: Դեռ միմյանց շէին հանդիպել, նա մի գիշերից օգուտ քաղելով՝ փախավ-ընկավ իր երկրի ամրոցները և այնպիսի տագնապի մեջ հեռացավ, որ Այրարատ գավառից վերջրած գերին ու աշարը, իրն էլ ակամա վրան ավելացրած, թողեց ու փախավ:

Եվ որովհետև ձմեռ ժամանակը վրա էր հասել, և պաշարները թըշնամիները գունդն ավարել էր, [Վարդանը] շխարդացավ ամբողջ զօրքը մի տեղում պահել ու մատակարարել, այլ սփռեց-տարածեց երկրի գանազան գավառները՝ ձմեռը հանգստանալու համար: Պատվեր տվեց, որ կազմ ու պատրաստ լինեն գարնան պահին: Եվ ավագ նախարարների խմբից քերին իրեն զործակից թողնելով՝ ուժեղացավ և գրավեց թագավորանիստ տեղերը:

ԹԻԿ փախստական Գ շիբ անկան[եր] (մեացել է միայն էր-ը) V արկաներ 15 Կ յա-ժուրն Թ մերձեցաւ Դ և այսպէս տագնապաւ մերժեցաւ զի զգերի ԲԳ 15-16 զի զգերի և գաւար 16 ԳԵ աւարն Կ շիբ և Գ Այրար (1) Բ Այրարատեան և սակամա և Գ զիւր 17 V շիբ ի վերայ 18 ԲԳԵԿԵճ ժամանակն ևս Գ ժամանակն ձմերայնոյ ՏՏ ժամանակ ևս Բ և ԲՈՏԻԿ Կ զուճիկս 18-19 Գ շիբ սե զուճիկս-հարեալ էր 19 ԲԳԹԻՏՏՏ հատեալ փխ հարեալ 19-20 ԲԻ ոչ կարէր համագունդ զմիով տեղեալ զզօրսն գո-մարեալ (Գ գումարեալ) ԵԶ ոչ կամէր ԵԿԵճ միով Թ միով տեղեալ ԳԵ զզօրն 20 ԲԳ սփռեալ և տարածէր 20-21 Դ ընդ ամենայն աշխարհին Բ ընդ ամենայն գաւառս աշխարհին Հ աշխարհին 21 Լ ձմերային և ձմերոցն Ա ձմերոցի Գ և պատուէր տուեալ Բ շիբ հրամանի 22 ԲԳ կազմ փխ պատրաստական Ի լինիլ Բ շիբ կազմու-թեամբ Ե կազմութեան ԲԳ առ ի ժամանակ ԳԵԾ գարնանոյն և գարնանային 23 ԲԳ սակաւս ի յաւագ նախարարացն էԶ սակաւս ԲԳ շիբ ի գնդն Դ առ իր ժողովեալ զոր-ծակից ԱԳԵԸԿեճՏՏՏ առ իւր Բ առ իւր զործակից ժողովեալ ԵԸԿեճՏՏՏ թողոյր փխ թողեալ 24 Ը րաճայր (1) Դ շիբ ունելով ԲԻ բռնանայր ի վերայ թագաւորանիստ տեղեացն:

Եւ զունդս զունդս արձակէր յաշխարհն Սիւնեաց, առնոյր և
աւերէր զբազում գաւառս. և այնպէս ի նեղ արկանէր զնա և զամե-
նայն զօրսն որ ընդ նմա էին. զի զէշս և զձիս մեռելոտիս առ սովոյն
վտանգի անխտիր ուտէին: Եւ բազում հարուածս հասուցանէր ի վերայ
5 ուրացելոյն. մինչև ժողով սուրբ եպիսկոպոսոսացն և ամենայն ուխտ
քահանայութեանն դառնապէս արտասուս իջուցանէին ի վերայ
չարաչար վշտացելոցն, որ բոկ և հետի վարէին զարս և զկանայս
փափկասունս, և բազում տղայք զբարի հարեալ ընկեցան յանցս
ճանապարհաց:

10 Իբրև այս ամենայն աջողութիւն լինէր երկիւղածացն Աստու-
ծոյ, ամենայն եպիսկոպոսունք և երիցունք պատուէր հրամանի
տուեալ աշխարհին, զողջոյն ամիսն Քաղոց պահօք և աղօթիք
առնել խնդրուածս առ Աստուած, և զտօն պատերազմացն յաղթու-
թեան խառնել ի սուրբ տօն յայտնութեանն Քրիստոսի, զի անխա-
15 փան կացցէ մեծ յիշատակարանս այս ընդ աստուածային անանց
տօնին:

Եւ զսոյն զայս ամենայն այցելութիւնս Աստուծոյ, որ ի վերայ
աշխարհին Հայոց մեծապէս երևեցաւ, գրեցին սուրբ եպիսկոպո-
սունքն և ետուն տանել յաշխարհն Յունաց ի մեծ քաղաքն առ սուրբ
20 ուխտ եկեղեցւոյն. զի և եղբա աղօթս առնելով խնդրեցե՞ն յԱստու-
ծոյ, որպէս սկսաքս ի նմին և կատարեսցուք:

Եւ զամն յառաջին կապելոցն Պարսկաց լուծեալ և ածեալ զա-
ռաջեաւ նախարարացն, խօսէին ընդ նմա և ցուցանէին զամենայն
վնասն որ եղև, կամ աշխարհացն աւերել, կամ զօրացն արքունի
25 հարկանել, և կամ որ այլ իբր արաջոյ լինելոց էին: Եւ իբրև զայս
ամենայն բովանդակ ցուցին նմա, միաբան լինէր ամբաստանու-
թիւն երկոցունց կողմանցն՝ զառաքինեացն և զյետս կացելոցն.

1 Դ և զունդ ի զունդս արձակէր ԲԳ ի յաշխարհն 3 Գ զօրս 2 որք ԲԳՏ ընդ
նմայն ԱԲԶԷԹՎՏՏ էր փիւ էին Ի շիբ էին Դ վէշ և զձի և զձիս մեռելոտի 4 ԱՎ վր-
տանկի Ա հատուցանելին Բ անցուցանէր Գ անցուցանել 5 Ա ուրացելոցն ԲԳՏ արտ-
ցելոցն Վասակայ ԲԳ շիբ սուրբ է ուխտի 6 և քահանայութեան 7 Բ վտանգի ուրցն
Դ վտանգի ուրցն Թ վշտացն վիս վշտացելոցն է ճետակ 2 յետիտ Դ զայս 8 ԱԶԷԻՎ
զփափկասունս Թ տղայս Ի հարեալք ԵԼԺԼԵՏՏ ընկեցեալ 10 Դ եւ իբրև Բ եւ իբրև
այս ամենայն յաջողեցաւ Գ աջողացաւ ԳԾԿ յաջողութիւն Թ աջողութիւն 11 ԱԲԶԶԷ
ԸԹԻՏՏ եպիսկոպոսք Բ ամենայն երիցունքն և եպիսկոպոսունքն Գ եպիսկոպոս 2 իբի-
ցունք 11—12 ԲԳ շիբ պատուէր հրամանի տուեալ աշխարհին 12 Խ Քալոց
13 ԲԳԵԼԺԵԿՏՏ մեծապէս խնդրուածս և մեծամեծ խնդրուածս ԳԸԺԼԵԿՏՏ յատուծոյ
13—14 ԲԳ յաջողութեանն Դ աջողութեանն ԵԼԺԼ աջողութեան ԽԾԿՏՏ յաջողութեան փի
յաղթութեանն ԲԳ խառնելին Թ ի տօն սուրբ Դ տօն 2 շիբ սյաղթութեանն—բրիտոսի
զիս 14 Ել յայտնութեան Ժ շիբ զի 15 Բ կացցեն ԲԳ բոս փիւ ընդ շիբ անանց

Եվ զունդ-զունդ զօրք էր ուղարկում Սյունյաց երկիրը, առնում ու
ավերում էր շատ գավառներ. և այնպես նեղը լծեց [Վասակին] և նրա
հետ եղած ամբողջ հորքին, որ սովի վտանգից անխտիր սատկած էշերի
և ձիերի միս էին ուտում: Եվ շատ հարվածներ էր հասցնում ուրաց-
չալին, այնպես որ սուրբ եպիսկոպոսների ժողովն ու քահանայութեան
ամբողջ ուխտը դառն արտասուք էին թափում շարաշար տանջվածների
վրա, որովհետև բոքիկ ու ոտքով էին բշտում տղամարդկանց ու փափկա-
սուն կանանց և շատ տղաների քարերին խփելով սպանեցին-զցեցին
ճանապարհների վրա:

Երբ աստծու երկյուղածներն այս ամեն հաջողութուններն ունե-
ցան, բոլոր եպիսկոպոսներն ու երեցները հրաման արձակեցին ժողո-
վրդին՝ ամբողջ Քաղոց ամիսը¹⁰¹ պահօք ու աղթքով խնդրվածք ա-
նել աստծուն, և պատերազմների հաղթութեան տանը խառնել Քրիստոսի
Հայտնութեան սուրբ տօնին, որպեսզի այս մեծ հիշատակը անխափան
մնա աստվածային անանց տոնի հետ:

Եվ աստծու այս բոլոր այցելութունները, որոնք մեծապես երևա-
ցին Հայոց աշխարհի վրա, սուրբ եպիսկոպոսները գրեցին և ուղարկե-
ցին Հայնների երկիրը, մեծ քաղաքը՝ եկեղեցու սուրբ ուխտին, որպեսզի
նրանք էլ աղթք անեն և աստուծոց խնդրեն՝ որ խնշողես սկսել ենք, այն-
պես էլ ավարաներ:

Եվ Նախկին բռնված պարսիկներից մեկին [կապանքներից] ազա-
տեցին ու բերին նախարարների առաջ. նրա հետ խոսում էին և ցույց
էին տալիս այն բոլոր վնասները, որ եղան. թե՛ երկրների ավերվելը,
թե՛ արքունի զորքերի ջարդվելը և թե՛ այն բաները, որ դեռ պետք է
լինեին առաջիկայում: Եվ երբ այս բոլորը լրիվ հասկացրին նրան, եր-
կու կողմերն էլ՝ թե՛ առաքինիները և թե՛ հետ կացածները՝ միաբան-

16 Կ շիբ տանին 17 Դ տոն 4 շիբ գայս Կ զամենայն ԱԵԶԺԹԺԿ զայցելութիւնս
18 Բ Հայոց աշխարհին ԳԻԵԼԺԵԿՏՏ Հայոց աշխարհին ԽԾՏ Հունաց(1) աշխարհին
18—19 ԱԲԳԻԵԶԷԹԻՏՏ եպիսկոպոսք 19 Թ տանել 19—20 Բ և սուրբ եկե-
ղեցին Դ ի սուրբ եկեղեցիսն 20 Բ արասցեն խնդրելով 21 Բ զի որպէս սկսաք
Դ զի որպէս կամք և որպէս և 22 ՏՏ կապելոց Դ պարսկացն 22—23 ԲԳ լու-
ծեալ ածեն առաջի ՏՏ առաջի 23 ԲԳ ցուցանէին նմա 24 ԵԼԺԼ վնասն ԲԳ որ
ձղկն ԱԲԳԶԷԹՎՏՏՏ ակերել 24—25 ԳԵԼԺԼԵԿՏՏՏԱ ավերել: հարկանել Ի աշխար-
հաց ակերին ԳԵԼԺԼԵԿՏՏ և կամ զօրացն ԱԶԹԻՎՏՏ հարկանելն ԲԳ շիբ կամ զօրացն ար-
քունի հարկանել 25 ԲԳ տոնք ԲԳ լինելոց էր Գ զայն ԵԼԺԼԵԿՏՏ շիբ գայս 26
ՆԵԼԵ զամենայն ԲԳ շիբ բովանդակ ԲԳՏՏ ցուցանելին Թ շիբ նմա 26—27 է ամբարա-
ւանութեան (1) Կ ապստամբութիւն ԲԳՏՏ ամբարտան զերկոցունց կողմանցն 27 ԳԵԼ
ԺԿՆ զերկոցունց Ա ստաքինեացն և յետս կացելոց:

ո՞րպէս զուր և տարապարտուց նեղեաց զնոսս ի հայրենի օրինացն յիստ կալ, և զխաբէութիւն ապստամբին Վասակայ, որպէս Հայոց բանիւ խաբեաց զթագաւորն, յանձն առնուլ զմոգութիւն. իբրև չէր ուրուք ընդ նմա բանս եղեալ, նա յանձնէ սուտակասպաս լինէր:

5 Իբրև լիով զայս ամենայն իմացուցին, արձակեցին զնա հրեշտակութեամբ յաղերս ապարանութեան և ի հնարս հայթաթմանաց, թերևս կարացցեն զեղբայրս իւրեանց ի նեղութենէն գողանալ:

Այլ առ նա՝ անօրէնն Վասակայ զուժկանքն յառաջագոյն հասեալ էին, պատմել զաղէտս տարակուսանացն, զոր անցուցեալ էր ընդ զօրսն արքունի. և ամենայն ամբաստանութիւնն ի սուրբ ուխտ եկեղեցւոյն կրթեալ էր: Քանզի այն իսկ կամբ էին անօրինին, եթէ զմիաբանութիւն եպիսկոպոսացն քակտեսցէ ի նախարարացն. և զայս ոչ էր տեղեկացեալ սակաւին, եթէ հոգի և մարմին բաժանիցին առ ժամանակ մի՝ զոյ տեսանել ի բնութեանս, այլ որ սիրովըն Աստուծոյ յուխտ մտեալ է՝ այսմ անհնար է լինել:

15 Արդ երթեալ այրն ի տեղի ձմերոցին, պատմեաց զայս ամենայն յականջս թագաւորին, շարժեալ դողացոյց, որ և յամենայն զօրութենէն պակասեալ պտաւ. մանաւանդ զի յարեւելից պատերազմէն կորակոր և ոչ բարձրագլուխ էր դարձեալ: Իբրև ստուգեալ հաստատեաց ի վերջին ճիշտակէն, որ եհաս առ նա, զամենայն վնասս զիւր գործոցն զխորհրդակցօքն արկանէր: Եւ անդէն շիջանէր ի բազմարոց բորբոքմանէն. քանզի խցաւ բերան շար խրատտուացն, որ անզաղար յորդորէին զնա ի գործ դառնութեան: Խոնարհեցաւ ի բարձր հպարտութենէն, և զվայրենացեալ սիրտն 25 դարձոյց ի մարդկային բնութիւն. հայեցաւ և ետես զինքն լի տկա-

վեցին ու ամբաստանեցին, թե ինչպե՞ս զուր և անտեղի ստիպեց նրանց հայրենի կրօնից հրաժարվել, և ապստամբ Վասակի խաբեությունը, որը թագավորին խաբեց՝ որպես թե հայիրը հանձն են առնում մոգությունը, մինչդեռ ոչ ոք նրան խոսք չէր տվել, այլ նա ինքն իրենից բծնկով խաբել էր:

Երբ այս ամենը լիովին հասկացրին, նրան պատգամավոր ուղարկեցին [թագավորի մոտ]՝ եղածն արդարացնելու և հնարքներ գտնելու, որ թերևս կարողանան իրենց եղբայրներին նեղությունից ազատել:

Բայց նրա մոտ անօրեն Վասակի զուժկանքն ավելի առաջ էին հասել, որ պատմեն արքունի զորքի գլխով անցած բոլոր աղետները, և ամբողջ մեղքը գցել էր եկեղեցու սուրբ ուխտի վրա: Որովհետև անօրենի կամքն հենց այն էր, որ եպիսկոպոսների միաբանությունն անջատի նախարարներից. բայց այն բանը դեռ չէր իմացել, որ բնության մեջ պատահում է, որ հոգին ու մարմինն առժամանակ բաժանվում են միմյանցից, բայց ով որ աստծու սիրով է ուխտ կապել, այդ բանը չի կարող լինել:

Արդ, այն մարդը գնալով ձմեռոցի տեղը¹⁰², այս ամենը պատմեց թագավորին, շարժեց-դողացրեց նրան, և նա իր բոլոր ուժը կորցրեց-թուլացավ. մանավանդ որ արեւելքի պատերազմից կորագլուխ էր վերադարձել և ոչ թե բարձրագլուխ: Երբ իրեն մոտ հասած վերջին պատգամավորից ստուգեց ու հաստատեց ամեն ինչ, իր գործերի անհաջողության ամբողջ մեղքը խորհրդակիցների վրա գցեց: Եվ այն ժամանակ մարեց նրա բոցավառ բորբոքումը, որովհետև փակվեց շար խրատտունների բերանը, որոնք անզաղար հորդորում էին նրան դժնդակ գործեր կատարել: Խոնարհվեց իր բարձր հպարտությունից և վայրենացած սիրտը մարդկային բնության փոխարկեց. նայեց ու տխուսվ, որ ինքը լի է տկա-

անօրինին այն իսկ էին ՔՏ՝ կամբ էին աւէ անօրինին ԸԺՏ՝ կամբ անօրինին այն իսկ էին ԳԵԸԺԿՂ Թէ 12 Ա քակեօղէ ԲԳՏ՝ քակել կարացել 12—13 ԲԳԳԸԺԿԿՂՏ՝ և զայն 13 ԱՁ տեղակացեալ ԸԶ տեղեկացեալ նորա ԵԸԺԿԿՂ նորա տակաւին Բ և եթէ ոգի Ի չի՞ Կզգի ԳԳԵԸԺԿԿՂՏ՝Տ՝ ոգի 13—14 Բ բարձանեցեն ԳԵ բաժանեցին 14 Բ ի բնութիւնս Գ զբնութիւնս Ը բնակութեանս (1) Դ չի՞ որ 15 Գ չի՞ աստուծոյ Թ ուխտ Ի լինիլ 16 ԲԳ զայն 17 ԲԳԳԵԸԺԿԿՂ չի՞ որ 18 Դ զօրութենէ 19 ԲԳՏ՝ կորեկոր ԲԴ ոչ բարձրագլուխ դարձեալ էր ԲԴ և իբրև 20 Բ ի նա փխ առ նա 21 Ա զվնասս ԳԿ վնաս ԲԹ իւր ԵԸԺԿԿՂՏ՝ իւրոյ գործոյն 22 Դ խցան բերանը 22—23 և խրատուացն Բ շարախրատուացն 2Տ՝ խրատուացն Թ խրատուացն (1) Ա խրատուցն ԳԸԺԿ դառնութեան 23—24 է խորհեցաւ փխ խոնարհեցաւ 24 է զվայրենացեալ 25 Բ բնութիւնս ԲԳ հայեցեալ ետես ԲԴ ի տկարութեան փխ լի տկարութեամբ է լիակատարութեամբ (1):

1 ԲԳ չի՞ զուր Ա նեղեցան 2 ԲԴ կսցուցանել փխ կալ 2 յիստ կացեալ Բ և խաբէութիւն ապստամբութիւնն Դ և խաբէութեամբն ապստամբութեամբն Վասակա Թէ ԱԹ ապստամբ ԴԵԺԿԿՂ ապստամբն 3 Մ խարանեաց(1) ԲԳԳԿ զմոգութիւնն Ժ մոգութիւնն 4 ԳԿ ընդ նոսս ԲԴ ուրուք բանս եւեալ ընդ նմա՝ այլ նա ԳԿ սուտապասեակ Ե սուտակասպասեակն ԸԺԿԿՂ սուտապասեակ Թ սուտապաս Ծ՝ սուտապասեակ լինիլ 5 Դ իբրև զայս ամենայն ծանուցին ԵԸԺԿԿՂՏ՝Տ՝ և իբրև ԵԸԺԿԿՂՏ՝ իմացուցին նմա 5—6 ԲԳՏ՝ հրեշտակութեամբ յաղերսարանութիւնս 6 ԱԸԸԸԹԻՄ յաղերսարանութեան ԳԵԺԿԿԿՂՏ՝Տ՝ յաղերս ապարանութեան ԲԳԵԸԺԿԿՂՏ՝ չի՞ և Կ խայթայթանաց . 7 ԳԵ ԸԿԵ զեղբայրս ԲԳՏԻ մեծ նեղութենէն Ի գողանալ ի նեղութենէն ԵԸԺԿԿՂՏ՝Տ՝ ի նեղութենէն գողանալ զեղբարս իւրեանց 8 Բ յանօրէն Դ այլ յանօրինէն Վասակա զուժկանք հասեալ էին յառաջագոյն Ի անօրինին և հասեալ էին յառաջագոյն 9 ԲԳԳԸԸԺԿԿՂՏ՝Տ՝ պատեկով ԵԸԺԿԿՂՏ՝Տ՝ որ անցեալ էին ԲԳՏ՝ զոր անցուցեալ էին Դ զօրս 10 ԵԸԺԿՂ ամբաստանութիւն Կ ապստամբութիւնն 10—11 ԲԴ եկեղեցին փխ ուխտ եկեղեցւոյն 11 ԲԴ կրթէր ԸԵ չի՞ բանզի Ժ չի՞ այն իսկ Դ չի՞ իսկ ԵԸԿՂ քանզի կամբ

բութեամբ. գիտաց եթէ զամենայն զոր կամի առնել՝ ոչ կարէ կատարել. վասն այնորիկ և դադարեաց յանդուգն յարձակմանէն, և լոկոցոց զմոլեգնոտաբար գոչումնն:

- 5 Եւ որ մեծածայն բարբառով որոտայր, և ևս ահագին հրամանօքն զհեռուորս և զմերձուորս դողացուցանէր, սկսաւ քաղցր և աղերս բանիւք խօսել ընդ ամենեւեան և ասել ՇԶԻ՞նչ ինչ վնաս գործեալ է իմ, և զո՞ր յանցս յանցուցեալ կամ առ ազգս կամ առ լեզուս կամ առ անձն իւրաքանչիւր: Ո՞չ ահա բազում ուսմունք են յաշխարհիս Արեաց, և իւրաքանչիւր պաշտամունք յայտնի են. ո՞ երբէք նեղեաց պնդեաց դարձուցանել ի մի օրէնս մոգութեան. մանաւանդ վասն օրինաց քրիստոնէութեանն, որպէս հաստատուն և ճշմարիտ կացեալ են յիւրեանց դենին, նոյնպէս և առ մեզ լաւագոյն քան զամենայն կեշտսն նոքա երևեալ են: Եւ բիծ իսկ ոչ կարէ որ դնել ընտրեալ օրինաց նոցա. այլ զոյգ և հաւասար համարիմ դե-
- 15 նիս մազդեզանց, որպէս և յարգեալ իսկ էին նոքա առ նախնեօքն մերովք, զոր ես ինձէն իսկ յիշեմ առ հարրն իմով, որ նստէր ի մեծ գահոյս յայսմ: Յորժամ սկսաւ անդամել և քննել զամենայն ուսմունս և հաստատութեամբ ի վերայ հհաս, առաւել վեհ գտանէր զօրէնս քրիստոնէից քան զամենեցուն. վասն այսորիկ մե-
- 20 ծարեալք շրջէին ի Դրան արքունի, և առատաձեռն պարգևօք երահիկք լինէին ի նմանէ, և համարձակութեամբ շրջէին ընդ ամենայն երկիր: Նա և որ գլխաւորքն էին քրիստոնէից, զոր և եպիսկոպոս անուանեն, ընծայից և պատարագաց արժանիս առնէր զնոսա: Եւ իբրև հաւատարիմ ոստիկանս յանձն առնէր նոցա զհեռուոր մարդ-

1 Դ գիտացեալ ԲԴՏՁ զոր ինչ Գ ոչ կամի փխ ոչ կարէ Դ 1—2 կամի առնել՝ ոչ կատարեալ կարասցէ 2 ԳեժժեՏԻՏՁ այսորիկ ԲԴ շիֆ և ԲԳեժժեՏԻՏՁՏՁ ի յանգուգն ՁՎ յանգուգն է յանգուգն(1) 3 ԵժժեՏԻՏՁ զմոլեգնաբար գոչումն ԲԴ զգոչումն ԳԹ գոչումն V գոչումն 4 ԲԴ շիֆ և ԵժժեՏԻՏՁՏՁ մեծարարառ ձայնի ԲԳԴԿ բարբառովն ԲԴ շիֆ և 4—5 Բ հրամանաւ Դ հրամանան 5 ԵժժեՏԻՏՁՏՁ առհասարակ դողացուցանէր 6 Դ աղերսաբանութեամբ Ի խօսել լՏ՝ շիֆ խօսել ԲԴ և առ ԲԳԴեժժեՏԻՏՁՏՁ շիֆ ինչ ԱԶԷԹԻՎՏՅՏԱ զինչ ինչ 7 ԳեժժեՏԻՏՁ էր փխ է ԳեժժեՏԻՏՁ շիֆ իմ ԱԳԶԷԹԻՎ ի կամ և զոր Թ շիֆ և (զո՞ր) ՏՁ յանցուցեալ է իմ Բ և կամ զո՞ր վնաս և զանցս յանցեալ է իմ V անցուցեալ ԹԵԶԷ յանցանս Ի և կամ զո՞ր յանցանս յանցուցեալ Դ և կամ զո՞ր վնաս և զանցանս անցեալ եմ ԳեժժեՏԻՎՁ յանցանս յանցուցեալ էր 7—8 ԲԴ և կամ առ անձն 8 Ը անձին 9 Ը Այրեաց ԶԹԻՎ շիֆ են ԲԴ ուսմունք փխ պաշտամունք ԲԴ ո՞վ 10 ՏՁ շիֆ երբէք Ե մոգութեանն 11 ԲԳԴեժժեՏԻՏՁ քրիստոնէութեան ԳԿ շիֆ և 12 ԲՏՁ շիֆ են ԲԳԴեժժեՏԻՏՁՏՁ սոյնպէս 13 ԳեժժեՏԻՎՁՏՁՏՁ զայլ փխ զամենայն ԵՁ կեշտն (լուսանցում՝ կրօնսն) Ըժե կեշտն (լուսանցում՝ կրօնսն) Թ կեշտն (լուսանցում՝ կրօնք) ԲԴ նոքա լաւագոյն են Բ քան զայլ կեշտս Ա երևեալն Դ շիֆ նոքա երևեալ են 13—14 ԳԹ ոչ որ կարէ դնել Կ շիֆ որ ԲԴ և ոչ որ կարէ բիծ

բութեամբ. հասկացավ, որ չի կարող կատարել այն ամենը, ինչ որ կամենում է. այդ պատճառով էլ ետ կացավ այն հանդուգն հարձակումից և վերջ տվեց մոլեգնոտ գոռում-գոչումին:

Եվ նա, որ ահագին ձայնով որոտում էր և է՛լ ավելի ահեղ հրամաններով դողացնում էր հեռավորներին ու մերձավորներին, սկսեց քաղցր և աղերսական խօսքերով խօսել բոլորի հետ և ասել. «Ծս ի՞նչ մի՞ վնաս եմ տվել կամ ի՞նչ հանցանք եմ գործել որնէ ազգի կամ ժողովրդի կամ առանձին անձի դեմ: Զէ՞ որ Արյաց աշխարհում ահա բազմաթիվ կրոններ կան, և յուրաքանչյուրի պաշտամունքը հայտնի է: Ո՞վ երբևիցե նեղեց-ստիպեց [նրանց]՝ մոգության կրոնին դարձնելու համար. մանավանդ քրիստոնեական կրոնի վերաբերմամբ. ինչպես որ հաստատ ու հավատարիմ են մնացել իրենց հավատին, այնպես էլ մեր աշքում բոլոր կրոններից բարձր նրանք են եղևացել: Եվ ոչ ոք չի կարող որնէ բիծ դնել նրանց ընտիր կրոնին, այլ զուգահավասար եմ համարում մեր մազդեզանց հավատին, ինչպես որ նրանք հարգված էլ էին մեր նախնիքների օրով, որը և ես ինքս էլ հիշում եմ իմ հոր¹⁰³ ժամանակից, որը նստած էր այս մեծ գահի վրա: «Երբ նա սկսեց հետազոտել և քննել բոլոր կրոնները և հաստատ կերպով վերահասու եղավ, ամենից վեհը գտավ բոլորի մեջ քրիստոնեական կրոնը. այս պատճառով էլ մեծարանքներով շրջում էին արքունի պալատում և նրանից առատաձեռն պարգևներ ստանալով ուրախանում էին և ազատ-համարձակ շրջում ամբողջ երկրում: Նույնիսկ քրիստոնեյաների գլխավորներին, որոնց եպիսկոպոս են կոչում, ընծաների և պարգևների էր արժանացնում: Եվ ինչպես հավատարիմ ոստիկանների՝ նրանց էր հանձնում հեռավոր մարզերը

դնել ԵՂԼեՏԻՏՁՏՁ ոչ որ կարէ 14 Բ ընտրութեան փխ ընտրեալ 15 ԵժժեՏԻՏՁ մազդեզանց (լուսանցում՝ ԵՁ հաւատոյ հաւատոյն ԸԹ հաւատոյ հաւատոյս Թ հաւատոյս հաւատ և հաւատոյ հաւատ) Դ կարգեալ փխ յարգեալ Բ շիֆ իսկ 16 ԲԳԼ զոր և Գ և ես իսկ ինձէն ԵԹեՏ և ես 17 ԲԴ շիֆ մեծ Բ ի գահոցս յայսմ Դ ի գահոյս յայս Գ գահուս Կ յայսմ Ը ն այս փխ յայսմ ԵԹԼեՏ գահոյս յայս ՏՁ գահոյս յայսմ ՏԻ ի մեծ գահոս յայս 2 յայնժամ ԲԴՏՁ ընդամել 18 Ը ն շիֆ առաւել 19 ԲԳԴեժժեՏԻՎՁՏՁ այնորիկ 19—20 ԱԲԶԷԹԻՎՏՅՏ մեծարեալք և պատուեալք շրջէին ի դրան արքունի ԵԹ մեծարեալ շրջէին Դ մեծարանօք և պատուովք շրջէին ի դրան արքունի 20 2 լինէին փխ շրջէին Ա Ելանէին փխ շրջէին 20—21 ԲԴ և առատաձեռն լինէին պարգևօք ի նմանէ նոցա ԱԶԷԹԻՎՏՅՏ երահիկք ԳեժժեՏԻՎ երահիք Ծ երահիք Բ շիֆ երահիկք Ա երահք 22 ԱԳԴԶԷԿ քրիստոնէիցն ԳԴե շիֆ և 22—23 ԲԴ զոր եպիսկոպոսքն ասեն Գ Եպիսկոպոսս ԴՁ եպիսկոպոսք ԵԹԿ եպիսկոպոսն է անուանեցին 23 ԴԼՏ՝ պարգևաց փխ պատարագաց ԲԳԴեՏ արժանի Ե արժանին 23—24 ԵԼԿԶ և իբրև ԷԹԻԱ շիֆ և Ա իբր 24 Ը ն և յանձն առնէր Ը ն շիֆ իբրև հաւատարիմ ոստիկանս ԵՂԼեՏ շիֆ նոքա:

որն, և ոչ երբէք սխալ լինելը ի մեծամեծ իրացն արքունիք
«Եւ դուք զմի զայն երբէք ոչ լիշեցէք, այլ հանապազօր ձանձ-
րացուցէք զսեւիկս իմ, խօսելով զնոցանէ զամենայն շարժութիւնս: Տե-
սէք՝ զի նսուք գործել ինձ զոր ինչ ոչ կամէի, և եղեն վնասք մե-
ծամեծք ի սահմանսն ի մէջ երկուց անհաշտ թշնամեաց: Եւ մեր
գեռ ի հեռաւոր հանապարհի, և ոչ մի ինչ գործ պատերազմիս ի
զլուխ երթեալ, և դուք աստէն լիմում տանս յարուցէք ի վերայ իմ
պատերազմ, որոյ շարագոյն ևս լինելոց է կատարածն իւր քան
զարտաքին թշնամեացն»:

10 Զայս ամենայն և առաւել քան զսոյն խօսէր ընդ ամենայն ա-
ւազանին, և զվնասս յանցանացն արկանէր զմոզպետան և զմո-
զօքն: Եւ ամենայն վաւարկքն և պատուական նախարարքն, որ նըս-
տէին յատենին և ոմնկն ղեկին յեղեղուկ լիզուի նորա, ամաշեցեալ
կորանային և ընդ երկիր պշնուին, և զզլուխ ի վեր ոչ կարէին համ-
բանալ:

15 Բայց սակաւք ի նոցանէ զմիտս հաճելով՝ ասէին զայս. «Այո,
արքայ քաջ, այդ այդպէս է որպէս ասացիրդ, և արդ կարես զամե-
նայն ուղղութեամբ նուաճել: շիք ինչ այն որ ըստ քո կամսդ ար-
տաքս կարէ ելանել: զի տունայ է քեզ աստուածոցն, զի զամենայն
20 զոր և կամիս՝ կարենս առնել: Մի՛ նեղեալ տապնապիր յանձն քո և
հարկաներ զմիտս մեր ամենեցուն. թերևս և դիւր իցեն հնարք ի-
րացն կատարածի: Երկայնամիտ լիք, և համբերութեամբ թողացո
մարդկանց անզրէն զքրիստոնէութիւն, և դոքօք զստամբական ած-
ցես ի հաւանութիւն»:

1 ԲԳԵԼԻՆԿԷՆ մարզն Դ մարզն Ք մարզն (յուսանցում՝ համս կամ հարկն) ԺՏԻՏ
արծառի անէր զնսս և իբր հաւատարիմ ոստիկանս յանձն անէր զհեռաւոր մարզն Դ
սղալ ԲԳԴԵԼԻՆԿԷՆՆ շիք ի Խ շիք ի մեծամեծ 2 ԲԴ շիք երբէք Ը ոչ երբէք է լիշէք Խ
ոչ լիշեցէք երբէք ԲԳԴԵՆ հանապազ 2—3 Ի ձանձրացուցիք 3 Բ զսեւիկքն և զմեա-
նէ 3—4 ԲԳԸԼԻՆԿԷՆՆ տեսանէք Ի տեսից ԵՂ տեսանէր զի 4 Դ գործել զամե-
նայն շիք ինձ ԵՂ նսուր ինձ գործել ԸԺԽԵՏՆ ինձ գործել 4—5 ԽՏԷ եղէն ինձ մե-
ծամեծ վնասք ԵԸԺԼԻՆԿԷՆ մեծամեծ վնասք 5 ԲԴ և ի մէջ ԲԳԵԺԵՆ թշնամեացն 6
ԲԴ հանապարհի էաք ԳԿ մեծ գործ Ա ի պատերազմիս 6—7 Բ ի զլուխ չէր երթեալ
7 Դ երթեալ է ԸՆ շիք և զուք աստէն լիմում տանս Ք ի յարուցիք Ա շիք իմ 8 ԲԳ
կատարած ԲԴ շիք իւր Դ կատարածն իւրաքանչիւր 10 ԵԸԺԼԻՆԿԷՆ զսոյնս 11 ԲԳԴԽԿ
զվնաս Դ զմոզպետին 11—12 ԸՏԻ զմոզօքն և զմոզպետան 12 ԸՆ շիք ամե-
նայն ԵԿ զամենայն ԱԶՊԷՎՏԻՏՆ վարուկքն ԲԴՆ վարուկ Թ վարուկքն (յուսանցում՝ մեծ)
ԵԺՂ վարուկքն (յուսանցում՝ մեծ) Ա նախարարք ԲԴ որք 13 Ը լիզուկ ԳԵԸԺԻՆԿԷՆ
ամաշեալ 14 Բ շիք և Դ զզլուխն ԳԵԸԺԻՆԿԷՆՆ և զզլուխս ԱԲԸԼԻՆԿԷՆՆ Ա զզլուխս Գ
ու իշխէին 14—15 ԲԳԴԵԸԺԻՆԿԷՆՆ ամբառնալ 16 Բ բայց սակայն ոմանք ի նո-

և երբէք չէր սխալվում արքունի մեծամեծ գործերը [նրանց հանձնելով]:
«Եւս դուք այս բաներից ոչ մեկը երբէք չիշեցիք, այլ ամեն օր
ականջներս ձանձրացրիք՝ ամեն տեսակ շարժութեան խոսելով նրանց մա-
սին: Տեսնեք, որ ինձ գործել տվիք այն, ինչ որ չէի ուզում, և մեծամեծ
վնասներ եղան երկու անհաշտ թշնամիների միջև եղած սահմաններում:
Եվ մինչդեռ մենք դեռ հեռավոր հանապարհին ենք և այս պատերազմի
ոչ մի գործը զլուխ չենք հանել, դուք այստեղ իմ տան մեջ պատերազմ
հարուցիք իմ դեմ, որի վերջն ավելի վատթար է լինելու, քան արտա-
քին թշնամիների դեմ մղած պատերազմինը»:

Այս ամենը և սրանից էլ ավելին էր խոսում բոլոր մեծամեծների.
հետև մեղքն ու հանցանքը պցում էր մոզպետի ու մոզերի վրա: Եվ բո-
լոր վարուկներն ու պատվավոր նախարարները, որոնք նստած էին ատ-
յանում և ակամջ էին դնում նրա հեղհեղուկ խոսքերին, ամաշելով զլուխ-
ները կորացնում էին և գետնին էին նայում, և չէին կարողանում զլուխ-
ները վեր բարձրացնել:

Բայց նրանցից մի քանիսը թագավորին հաճոյանալու համար այն-
պես ասացին. «Այո՛, քա՛ջ արքա, այդ այդպես է, ինչպես ասացիր, և
այժմ կարող ես ամեն ինչ ճշմարտապես նվաճել. չկա այնպիսի մեկը,
որ կարողանա քո կամքից դուրս գալ. որովհետև աստվածները քեզ
այնպիսի [իշխանութուն] են տվել, որ ինչ կամենում ես, կարող ես
անել: Մի՛ սրտենդիր ու տապնապիր ինքդ քո մեջ և մի՛ կոտորիք մեր
բոլորիս սիրտը. բուցե գործերին վերջ տալու համար մի հեշտ հնարք
զտնվի: Միրտդ լայն պահիր և համբերութեամբ թույլ տուր այդ մարդ-
կանց նորից քրիստոնեական կրոնը պաշտելու, և դրանց միջոցով ապրս-
տամբների՛ հավանութեան կրեցես»:

ցանէ ԲԳԵԺԻՆԿԷՆ զմիտան ԳԵԸԺԻՆԿԷՆՆ շիք զայս ԲԴ շիք այո 17 Ա արքայ քաջ, արքա-
յից արքայ ԵԸԺԼԻՆԿԷՆՆ այս, քաջ և մեծ արքայ ԲԳԴԵԸԺԻՆԿԷՆ գոր վիս որպէս Լ այսպէս է
զոր Խ որ այդպէս է ԽՏԻՏ զոր ասացիրք ԲԴ բայց և արդ 17—18 ԲԴ զամենայն 18
ԳԵԸԺԻՆԿԷՆՆՆ վճարել վիս նուաճել ԵԸԺԼԻՆԿԷՆՆ աքն որ վիս ինչ այն Խ շիք ինչ ԳԵԸԺԻՆԿԷՆՆ
ՆՏԻՏ կամս 2 կամս (1) 18—19 Դ կարէ ելանել արտաքս Ժ ըստ քո կամս արտաքս
եղանել կարէ 19 ՏԻՏ յատուածոցն ԲԳԴԵԺԻՆԿԷՆՆ շիք զի (զամենայն) 20 Դ զոր
ինչ վիս զոր և ԲԳԵԸԺԻՆԿԷՆՆ և Դ կարող ես Դ շիք կարես 19—20 Կ տունայ է քեզ
աստուածոցն՝ զամենայն ուղղութեամբ վճարել և զամենայն զոր կամիս՝ կարես առնել
Դ մի՛ նեղես տապնապիւ 21 Գ շիք մեր Բ թերևս դիւրին իցեն Դ թերևս դիւրին իցէ
ԳԵԸԺԻՆԿԷՆՆՆ թերևս դիւրին ևս իցեն Թ դիւրք ԱԳԵԺԻՆԿԷՆՆ 21—22 իրացդ 22—
23 ԱԸԼԵՎՏՆ զքրիստոնէութիւն ԲԴ անգէն (Դ անգէն) թողացո զքրիստոնէութիւն մարդ-
կանն (Դ մարդկան) և այդքերք ԳԵԸԺԻՆԿԷՆՆՆ առջրէն թողացո (ՏՆ ղողացո) զքրի-
ստոնէութիւն մարդկանց 23 ԱԸԼԵՎՏՆՆ զպատմաբան ԵԸԺԼԻՆԿԷՆՆ զստամբական (յուսանց-
ում՝ զանիրանն) 23—24 ԵԸԺԼԻՆԿԷՆՆՆ աճես:

Հաճոյ թուեցաւ բանն առաջի թագաւորին. և անդէն վազվա-
ղակի կոչէր զառաջեալ յամենայն ազգացն որ ունէին զքրիստո-
նէութիւնն, որ ի զօրու նորա էին, և բունարար արգելիալ էր զնո-
սա, զի մի՛ որ իշխան լիցի յանդիման պաշտել զԱստուած: Քանզի որ
5 ընդդէմ կացին, շարշարեաց և արգել ի նոցանէ զյայտնի պաշտօնն,
և ոմանց ոմանց ահամայ երկիր ևս պագանել արեգական, և նրս-
տոյց ի սուգ տրտմութեան զամենայն զօրականսն:

Իսկ այն օր հրամայէր անդրէն համարձակութեամբ ըստ առա-
ջին կարգին հաստատուն կալ յօրէնս քրիստոնէութեանն: Իսկ որք
10 յանցաւորքն էին, ոչ կամէին վաղվաղակի առանց մեծի ապաշխա-
րութեան գալ և խառնել ի կարգ քրիստոնէութեան, հրամայէր թա-
գաւորն՝ զի բունի կալցին և տարցեն յեկեղեցին իւրեանց: Եւ երի-
ցանցն համարձակէր, որպէս զիարդ և զիտիցեն՝ ըստ կարգին իւ-
րեանց արսացեն: Եւ զհատեալ ոտճիկան կարգէր անդրէն իւրաքան-
15 չիւր, և զարգելալ բազմականսն ի նոցանէ՝ ի տեղի հրամայէր
մատուցանել, և հանապազորդ յարքունիս մտանել ոչ արգելոյր
զնոսա. և զամենայն որ զիարդ և կարգեալ էին յառաջագոյն՝ անդ-
րէն յօրինէր: Խոնարհէր և խօսէր ընդ նոսա սիրով ըստ առաջին
սովորութեանն:

20 Եւ իբրև զայս ամենայն արար և կարգեաց, յանդիման նոցա
թողութեան հրովարտակս առաքէր ընդ ամենայն երկիր իշխանու-
թեան տէրութեան իւրոյ վասն քրիստոնէից:

«Եթէ ի կապանս որ կայցէ, արքունի հրամանաւ արձակեալ
լիցի. և եթէ ինչ որ ուրուք յափշտակեալ իցեն, դարձցին անդրէն:
25 Սոյնայէս և երկիրք, եթէ հայրենիք, եթէ պարգևականք և եթէ քա-
կագինք, և հանեալ ուրուք իցէ, հրամայեցաք զի դարձցին»:

1 ԲԳԵԸԺԽԿՎՏՆՏՆԵ և հաճոյ թուեցաւ բանն A թուեցան բանքն 2 Գ շի՛ առաջի
Գ զառաջաւ ԲԻ ալզաց Գ յազգաց ազգաց փխ յամենայն ազգացն 2—3 Ա զքրիս-
տոնէութիւն եՐԺԼԽՆՏՆՏՆԵ ազգացն որ ի զօրուն էին և ունէին զքրիստոնէութիւնն ԳԿ շի՛
և Կ որ ի զօրուն էին նորա 3 Է իցեն փխ էին ԲԳ անդէր փխ արգելիալ էր 4 Ի
իշխօղ ԲԳ իշխեսցլ փխ իշխան լիցի 4—5 ԲԳ քանզի որք ընդդէմ կային եՐԺԼԽՆՏՆՏՆԵ
քանզի և որք ընդդիմացան 5 Գ պաշտեն 6 եՐԺԼԽՆՏՆԵ ևս երկիրպագանել Կ
շի՛ ևս ԱԳԶԷԹԻՎՏՆՏՆԵ արեգականն 7 Կ դօրականն 8 Գ շի՛ անդրէն եՐԺԼԽՆՏՆԵ ան-
դէն Ե համարձակութեան 9 2 կալ հաստատուն է յօրէնս քրիստոնէութեան ԱԶԷ
քրիստոնէութեանն ԳԳԵԺԼ որ փխ որք 10 Գ կարէին փխ կամէին 10—11 2
ապաշխարութեանն ԳԳԵԺԼ որ փխ որք 11 եՐԺԺԻԼԽԿՎՏՆՏՆԵ խառնել ի ի կարգս
ԱԶ քրիստոնէութեան Բ քրիստոնէութեանն ԲԳ և հրամայեաց 12 ԲԹԻՎ կալցեն ԳԵԸ
ԺԿՏՆՏՆԵ տարցին Կ յեկեղեցիս ԳԵ իրիցանցն 13 Գ համարձակաբար ԲԳ գիտացնեն

Այս խոսքը հաճելի եղավ թագաւորին. և անմիջապես իր առջև կան-
չեց իր զօրքի մեջ զամբլած ամեն ազգի պատկանող քրիստոնէականերին,
որոնց բունութեամբ արգելել էր, որ ոչ ոք չհամարձակվի իր ներկայու-
թեամբ աստծուն պաշտելու: Որովհետև ովքեր ընդդիմացան, շարշարեց և
արգելեց նրանց հայտնի պաշտամունք կատարել, ոմանց էլ ահամա եր-
կրքապաղել տվեց արեգակին և բոլոր զօրականներին տրտմութեան ու
սգի մեջ գցեց:

Իսկ այն օրը նորից հրամայեց, որ համարձակորեն առաջվա պես
հաստատ մնան քրիստոնէական կրօնի մեջ: Իսկ ովքեր հանցավոր էին,
չէին կամենում անմիջապես, առանց մեծ ապաշխարութեան, գալ ու խառ-
նըվել քրիստոնէության շարքին, թագաւորը հրամայում էր այդպիսինե-
րին բունութեամբ վերցնել և տանել իրենց եկեղեցին: Եվ երեցնեքին էլ
իրավունք տվեց, որ ինչպես գիտեն, իրենց կարգի համեմատ վարվեն:
Ում ոտճիկը կարել էր, կրկին սահմանեց ամեն մեկին, և ում բարձն ու
աստիճանը, իսկ էր, հրամայեց վերադարձնել և նրանց շէր արգելում
ամեն օր արքունիք մտնել. և ամեն բան, ինչ և ինչպես առաջ կարգված
էր, կրկին այնպես կարգավորեց: Խոնարհվում և սիրով խոսում էր նրանց
հետ նախկին սովորութեան համաձայն:

Եվ երբ այս ամենն արեց ու կարգադրեց, նրանց ներկայութեամբ
թողութեան հրովարտակներ ուղարկեց իր իշխանութեան ու տերութեան
բոլոր կողմերը քրիստոնէակաների վերաբերմամբ:

«Եթե մեկը կապանքի մեջ է, թող արքունի հրամանով արձակվի. և
եթե մեկի գուշքը հափշտակված է, թող վերադարձվի: Այդպես էլ հողե-
րը — թե՛ հայրական, թե՛ պարզև ստացած և թե՛ փողով գնած — եթե
որեւէ մեկը խլել է, հրամայեցինք, որ վերադարձվեն»:

ԲԻԿ և արսացեն 14 Գ դատեալ փխ զհատեալ Ե ըտճիկան 15 Է՛ Ի բազմականս
Ը ի տեղիս Գ հրամայէր ի տեղի 16 ԲԳ հանապազ Գ մտանելոյ Գ արգելու 17
Բ և զամենայն զինչ և կարգը ԳԵԸԺԼԽԿՎ զիարդ ինչ և կարգը ՏՆՏՆԵ զիարդ ինչ և կարգ
17—18 Գ և զամենայն ինչ որ կարգ լին յօրինէր 18 ԲԳ շի՛ և ԲԳ շի՛ սիրով 19
Ե սովորութեան 20 ԲԳԻՏՆԵ և կատարեաց փխ և կարգեաց 21 ԲԳԵԺԼԽՆՏՆՏՆԵ հրո-
վարտակ (Գ հրովարտաք) Գ երկիրն 21—22 Գ իշխանութեան և տէրութեան 22
ԱԶԷ քրիստոնէից ԲԳ քրիստոնէութեան 23 ԲԳ Եթէ կապեալ որ իցէ ԵՎ կացցէ
ԳԵԸԺԼԽԿՎ յարքունի հրամանէ ՍՏՆՏՆԵ յարքունի հրամանէն 24 Ե յափշտակալք Գ
իցէ Կ տարեն փխ դարձցին 25 ՏՆՏՆԵ Այնպէս և ԳԳԵԺԼԽԿՎՏՆՏՆԵ շի՛ և ԲԳ երկիր Ը
երկիրս ԱԳԵԸԺԹԺԺ շի՛ և 25—26 ԳԿ սակագինք Թ հանեալք ԲԳ հանեալ ուրուք
իցէ և կամ թէ քակագինք 26 Բ շնորհեսցէք զի անդրէն յարձցին ԳԳԵԸԺԼԽ
ԿՏՆՏՆԵ շնորհեսցաք փխ հրամայեցաք Գ անդրէն դարձցին:

Եւ իբրև այսմ ամենայնի զնոսա տեղեակս առնէր, խնդրէր ի նոցանէ վկայութիւն հաւատարմութեան յերկիրն Հայոց, և երգմամբ յուխտ մտանէր առաջի նոցա՝ հաստատութեամբ ամենայն մեծամեծաց իւրոց, եթէ «Ոչ ինչ յիշեցից ամենևին զբէն վրիժուցն խնդրելոյ: Որպէս ունէիք յառաջ ճշմարտութեամբ զօրէնս ձեր, այսուհետև առաւել կալարուք. բայց միայն ի ծառայութենէ մերմէ մի՛ ելանէք»:

2 Զայս ամենայն գրէր և ցուցանէր յերկիրն Հայոց և ի բազում յայլ աշխարհս, որ ունէին զօրէնս քրիստոնէութեան. և ինքն դազար խորամանկեալ փութացեալ դեսպանս առաքէր առ Մարկիանոս կայսր: Եւ իբրև ստուգեալ ճշմարտեաց, եթէ Հոռոմք ի բաց կացին ձեռնառու լինել քրիստոնէութեանն ոչ զօրու օգնականութեամբ և ոչ այլ իրօք, դարձեալ անդրէն ի նոյն յառաջին կարծիս մուրրութեանն շրջեցաւ: Զի զյաջողութիւն իրացն ի ձեռն իւրոց պաշտօնէիցն հրամայէր. և այնպէս ածէր զմտաւ, եթէ ըստ առաջին կարծեացն կատարեսցեն զամենայն:

3 Իսկ Հայք թէպէտ և ընկալան զգիրն խաբեբայ ողորանաց թագաւորին, որ ի վերոյ ունէր զաւետիս կենաց և ի ներքոյ զդառնութիւն մահու, զարմացեալ ընդ թերի խորհուրդսն՝ ասէին ցմիմեանս. «Քանի՛ լիրք է խորամանկ խաբէութիւն նորա, զի երկիցս և երիցս զփորձ առեալ կշտամբեցաւ և ոչ ամաչէ: Եւ տեղեակ եղեալ մերոյ անբակ միաբանութեանս, տակաւին լրբի և լկնի. զհետ մտեալ՝ կամի զմեզ լքուցանել:

4 «Իսկ հաւատասցո՞ւք անհաստատ հրամանի նորա. զո՞ր բարկզործութիւն տեսաք առ ամենայն եկեղեցիս, որ են յաշխարհին Պարսից: Զի որ ինքն իւր շար է, այլում բարի ոչ կարէ լինել. և որ

Եվ երբ նրանց տեղեկացնում էր այս ամենը, նրանցից խնդրում էր հավատաբերի մկայութիւն ուղարկել Հայոց երկիրը, և երդումով ուխտում էր նրանց առաջ՝ իր բոլոր մեծամեծների հաստատութեամբ, թե «Ամենևին մտքովս չեմ անցկացնի վրեժխնդիր լինել: Ինչպես առաջները ճշմարտութեամբ պահում էիք ձեր կրօնը, այսուհետև պիտի՛ պահեցեք. միայն թե ծառայութեանից դուրս մի՛ գաք»:

Այս ամենը գրում և ցույց էր տալիս թե՛ Հայոց երկրին և թե՛ ուրիշ շատ աշխարհների, որոնք քրիստոնեական կրօնին էին հետևում: Իսկ ինքը ծածուկ խորամանկութեամբ շտապով դեսպաններ ուղարկեց Մարկիանոս կայսեր մոտ: Եվ երբ ստուգեց-իմացավ, որ Հոռոմները հրածարվել են քրիստոնյաներին օգնական զորքով և որևէ այլ բանով օժանդակելուց, նորից դարձավ իր նախկին մուրր կարծիքին: Գործերի հաջողութեանը վերագրում էր իր պաշտոնյաներին և մտքովն անց էր կացնում, թե առաջվա մտածածի համեմատ կկատարեն ամեն ինչ:

Իսկ հայերը թեպետև ստացան թագավորի խաբեբայական սիրալիր գրութիւնը, որը երեսանց կյանքի ավետիս էր բերում, իսկ ներսից լի էր մահի զանուցմամբ, զարմացած էին նրա թերակատար մտածմունքների վրա և ասում էին միմյանց. «Որքան լիրք է նա իր խորամանկ խաբեբայութեամբ, որ երկու-երեք անգամ փորձ անելով՝ կշտամբվեց և չի ամաչում: Եվ տեղյակ լինելով մեր սնքակտելի միաբանութեանը՝ դեռևս լրբանում ու լկտիանում է. հետևներիցս ընկած՝ կամենում է վըհատեցնել մեզ:

«Բայց հավատա՞նք նրա հեղհեղուկ հրամանին. նրա ո՞ր բարեգործութիւնը տեսանք Պարսից աշխարհում գտնված բոլոր եկեղեցիների վերաբերմամբ: Որովհետև ով որ ինքն իրեն համար շար է, ուրիշի համար չի կարող բարի լինել. և ով որ ինքը խավարի մեզ է շրջում, նա

1 ԱԶԹՎ այս ԲԳ այսր է գայս (!) Ի այսու ԲԳ լիք զնոսա ԱԶԹԻՎՅՏՅԱ տեղեակ 1—2 ԲԳԵԼԻՆԺԻՆԻՎՅՏՅՆ և ի նոցանէ 2 ԲԳՏՅՆ հաւատարմութեամբ ԵժԼԻՆՅՏՅՆ հաստատութեան փխ հաւատարմութեան է երկիրն ՍՏՆ երկրին 3 Ի ուխտ ԱԷԹԻՎ մտանել 3—4 ԲԳ մտանէր նոսա հաստատութեամբ առաջի մեծամեծաց իրոց և ԲԳ լիք ամենայն 4 ԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ լիք ինչ 5 Թ առաջ 5—6 ԳԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆՏՅՆ առաւել այսուհետև 6 ԲԳ առաւել ևս այժմ կալիք ԳԵԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ ի ծառայութենէն է լիք մի՛ 8 էնձ երկիրն ՎՏՅԱ յերկրին 8—9 ԲԳ և յայլ բազում աշխարհս որք 9 ԵժԺՏՅՆ աշխարհ շ գոր (!) ԱԶ քրիստոնէութեան ԲՎՏՅՆ քրիստոնէութեանն 10 ԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ փութացէս ԳԳ դեսպան ԳԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ արձակէր փխ առաքէր 4 11 կայսրն ՎՏՅ Հոռոմք 12 ԲԳ ձեռնառու ի լինիլ Եժ քրիստոնէութեան ԱԻՏՅՆ օգնականութեան ԲԳ և ոչ զօրու օգնական եղէն 12—13 ԱԲԳԳԶԼԹԻՎԿ լիք և ոչ այլ իրօք ԵԼԺԵՆՆ Այլ ինչ իրօք 13 Բ անպէն ԲԳԵԼԻՆԻՎՅՏՅՆ լիք յառաջին Թ առաջին 14 ԱԶԼԹՎՅՏՅՆ Զի յաջողութեան ԲԳ և զաջողու-

թիւն ԳԵԼԺԼԻՆԻՎ զի յաջողութեան ՏՅ և զյաջողութեան Ա զանյաջողութեան 15 Ա համարէր փխ հրամայէր Ը լիք և Խ որոց (!) փխ եթէ Կ լիք առաջին է կործանեացն փխ կարծեացն 16 Շ կատարեցնին ԳԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ կատարիցեն Ա կատարիցից 17 ԲԳ իսկ Հայք իբրև լուսն է հարք փխ Հայք է լիք և Բ լիք թէպէտ ԲԳ խաբող փխ խաբեբայ 18 Շ զի փխ որ ԲԳ ի վեր փխ ի վերոյ 18—19 ԲԳ զբանութեան փխ զգառնութեան 19 ԲԳ և զարմացեալ ընդ ԱԶԼԹԻՎՅՏՅՆ զարմացեալ էին 20 ԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ քանզի փխ քանի ԲԳ խորամանկութեան փխ խորամանկ խաբութեան ԲԳ լիք խաբութեան ԳԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ շարութիւն փխ խաբութեան ԲԳ զերկից և զերից 21 ԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ ևս և (տեղեակ) ԲԳ լիք և (տեղեակ) ԲԳ մերոց 22 ԲԳ և զհետ մտեալ 24 ԲԳ իսկ արդ զհարք ԲԳ անհաւատ փխ անհաստատ Ի իսկ զի՞ հաւատասցո՞ւք ԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ իսկ մեք մի՛ հաւատասցո՞ւք Գ սորա ԵԼԺԼԻՆԻՎՅՏՅՆ զի զո՞ր 25 ԲԳ եկեղեցիսն ԳԵԼԵՆՆ էին փխ են Թ աշխարհին 26 է ինքն իւրաշանչիւր շար է (!) Դ այլոք Ի լինիլ Թ լիք և Գ լիք որ:

ինքն ընդ խաւար գնայ, ալլում ոչ առաջնորդէ ճշմարտութեան լուսով: Որպէս զի չիք յանիրաւութենէ արդարութիւն, այսպէս և ոչ ի ստութենէ ճշմարտութիւն, սոյնպէս և ի խռովասէր մտաց՝ ակեկալութիւն խաղաղութեան:

5 «Այլ մեք ապրեալքս զօրութեամբն Աստուծոյ, և հաստատեալք հաւատովքն ի յոյսն Քրիստոսի, որ եկն և էառ ի սուրբ կուսէն ըզմարմին մերոյ բնութեանս, և միացեալ անբաժանելի աստուածութեամբն՝ ընկալաւ զշարժարանս մերոյ մեղաց ի չիւր մարմինն, և նովին խաչեցաւ և թաղեցաւ և յարուցեալ երևեցաւ բազմաց, և վերացաւ յանդիման աշակերտացն առ Հայր իւր, և նստաւ ընդ աջմէ զօրութեանն, զսոյն հաւատամք Աստուած ճշմարիտ, և նմին ակն ունիմք, որ փառօք Հօր և զօրութեամբ գայ յարուցանել զամենայն ննջեցեալս, և նորոգել զճնութիւն արարածոց, առնել համառօտս յաւիտենից ի մէջ արդարոց և մեղաւորաց:

10 «Ոչ պատրիմք իբրև զսղայս, և ոչ մոլորիմք իբրև զանտեղեակս, և ոչ խաբիմք իբրև զտգէտս, ալլ պատրաստ եմք ամենայն փորձութեանց: Եւ աղաչեմք զԱստուած, և անզադար խնդրեմք ի բազում ողորմութենէ նորա, զի յորում սկսաք՝ ի նմին և կատարեացուք քաջութեամբ, և ոչ վատութեամբ: Զի արդ արևելք և արևմուտք գիտացին զձեր աստուածամարտոյ լինել, և զմեզ ի զուր սպանանել ի վերայ ամենայն վաստակոցն մերոց: Վկայեն մեզ երկիրք երկնաւորօք և երկիր երկրաւորօք, եթէ չեմք ինչ մեղուղեալ ի միտս մեր անգամ. և ի վերայ պարգեաց և բարիս առնելոյ մեզ՝

15 «Ոչ պատրիմք իբրև զսղայս, և ոչ մոլորիմք իբրև զանտեղեակս, և ոչ խաբիմք իբրև զտգէտս, ալլ պատրաստ եմք ամենայն փորձութեանց: Եւ աղաչեմք զԱստուած, և անզադար խնդրեմք ի բազում ողորմութենէ նորա, զի յորում սկսաք՝ ի նմին և կատարեացուք քաջութեամբ, և ոչ վատութեամբ: Զի արդ արևելք և արևմուտք գիտացին զձեր աստուածամարտոյ լինել, և զմեզ ի զուր սպանանել ի վերայ ամենայն վաստակոցն մերոց: Վկայեն մեզ երկիրք երկնաւորօք և երկիր երկրաւորօք, եթէ չեմք ինչ մեղուղեալ ի միտս մեր անգամ. և ի վերայ պարգեաց և բարիս առնելոյ մեզ՝

20 «Ոչ պատրիմք իբրև զսղայս, և ոչ մոլորիմք իբրև զանտեղեակս, և ոչ խաբիմք իբրև զտգէտս, ալլ պատրաստ եմք ամենայն փորձութեանց: Եւ աղաչեմք զԱստուած, և անզադար խնդրեմք ի բազում ողորմութենէ նորա, զի յորում սկսաք՝ ի նմին և կատարեացուք քաջութեամբ, և ոչ վատութեամբ: Զի արդ արևելք և արևմուտք գիտացին զձեր աստուածամարտոյ լինել, և զմեզ ի զուր սպանանել ի վերայ ամենայն վաստակոցն մերոց: Վկայեն մեզ երկիրք երկնաւորօք և երկիր երկրաւորօք, եթէ չեմք ինչ մեղուղեալ ի միտս մեր անգամ. և ի վերայ պարգեաց և բարիս առնելոյ մեզ՝

1—2 ԲԳ ճշմարտութեամբ չիք լուսով 2 ԲԳ յանօրէնութենէ փխ յանիրաւութեանէ ի չիք և 2 չիք այսպէս ՏՄ չիք այսպէս և 2—3 Ա այսպէս ի ստութենէ Ե և ի ստութենէ ԵԼԺԼԽՏՏ չիք այսպէս և ոչ ԶԵԹԻՄՏՅ չիք և ոչ 3 ԵԼԺԼԽՏՏՏՏ սոյնպէս և ոչ ի ԳԶԿ չիք ոչ ԲԳ և ոչ ի խռովութենէ մտաց փխ սոյնպէս և ի խռովասէր մտաց ԶԵՄ չիք ի (խռովասէր) 5 ԲԳՏՏ ապրեալք 5—6 ԵԼԺԼԽՏՏՏՏ հաստատեալքս հաւատովն 6 ԲԵԼԽՏ հաւատով ԳԳԿ հաւատովք ԵԼԼԽՏ Քրիստոս 6—7 Բ մարմին ի սուրբ կուսէն ըստ ԸՄՏՏՏՏ սրբոյ ԵԼԼԽՏ մարմին Դ էառ մարմին ի սրբոյ կուսէն ըստ մերում բնութեանս 7 ԵԼԺԼԽՏՏՏ ըստ մերոյ Հ ըստ միոյ (1) ԲՏՏ և մեացեալ փխ և միացեալ Բ անբաժանելի 8 Դ և ընկալաւ Բ շարժարանս 8—9 Հ զշարժարանս վասն մեղաց մերոց ի մարմինն իւր և նովին մարմնով ԵԼԺԼԽՏՏՏ մեղաց մերոց ԲԴ մեղացս իւրով մարմնովն ԳԿ չիք ի ԵԼԺԼԽՏՏՏ ի մարմինն իւր 9 ԵԼԺԼԽՏՏՏ նովին մարմնովն 9 ԲԴ չիք և (թաղեցաւ) 10 ԲԴ չիք իւր 11 ԲԴ զօրութեանցն Ե զօրութեան ԲԳԴԵԼԺԼԽՏՏՏՏ զնոյն ԲԴ յաստուած 12 ԲԴԵԼԺԼԽՏՏՏ չիք որ ԳԵԽ չիք և ԲԳԴԺՏՏՏ գալ 13 Բ զննջեցեալսն ԴԹ ննջեցեալսն ԵԼԺԼԽՏՏ արարածոցս 13—14 ԲԴ համառօտ 14 ԳԿ և ի մէջ մեղաւորաց Ե չիք և 15—16 ԱԶԵԹԻՄ ոչ

ուրիշին չի կարող ճշմարտութեան լուսով առաջնորդել: Ինչպես որ անիրավութեանից արդարութեան չի լինի, այնպես էլ ստութեանից ճշմարտութեան չի լինի, նմանապես և խռովասեր մտքից՝ խաղաղութեան ակեկալութեան:

«Բայց մենք, որ փրկված ենք աստծու զորութեամբ և հաստատված Քրիստոսի տված հույսի հավատով, որ եկավ և մեր բնութեանն ունեցող մարմին առավ սուրբ կույսից և անբաժանելի աստվածութեամբ միացած՝ իր մարմնով կրեց մեր մեղքերի շարժարանքը, և նույն մարմնով խաչվեց ու թաղվեց և հարութեան աննելով շատերին երևաց, և աշակերտների ներկայությամբ բարձրացավ իր հոր մոտ, և նստեց զօրութեան աջ կողմը, հենց սրան ենք մենք ճշմարիտ աստված դավանում և նրան ենք սպասում, որ Հոր փառքով ու զօրութեամբ գալու է հարութեան տալու բոլոր ննջեցյալներին, և նորոգելու արարածների հնութեանը, հավիտենական դատաստան անելու արդարների և մեղավորների միջև:

«Զենք խաբվի երեխաների նման և չենք մոլորվի անտեղյակ մարդ կանց նման և չենք խաբվի ինչպես տգետներ, ալլ պատրաստ ենք ամեն տեսակ փորձությունների: Եվ աղաչում ենք աստծուն և անզադար խնդրում նրա անշափ ողորմութեանից, որ ինչով սկսել ենք, նրանով էլ ավարտենք՝ քաջութեամբ և ո՛չ թե վախկոտությամբ: Որովհետև հիմա Արևելքն ու Արևմուտքն իմացան ձեր աստվածամարտ լինելը և մեզ զուր տեղը սպանելը, չնայած մեր բոլոր ծառայություններին: Մեզ վկա են երկիրք երկնավորներով և երկիրք երկրավորներով, որ մինչև իսկ մեր մտքերում էլ ամենեւին չենք մեղանշել. և փոխանակ մեզ պարգևներ տա-

խաբիմք ԲԴ արդ ոչ պարտիմք (!) Ա զտգայ ԱԶԵԹՄ որպէս զանտեղեակս 16 ԲԴ և ոչ որպէս զտգէտս խաբիմք 16—17 Ե չիք ամենայն Գ փորձութեան 17 Դ ալլ աղաչեմք ԲԴ և խնդրեմք անզադար է չիք և 18 Ը զթութիւն փխ ողորմութենէ է որում ԵԼԺԼԽՏՏՏՏ սկսաք ԵԼԺԼԽՏՏՏՏ ի սմին 19 Գ վատթարութեամբ ԵԼԺԼԽՏՏՏՏ քանզի 20 ԲԴԵԼԺԼԽՏՏՏՏ զձեզ աստուածամարտ Գ զաստուածամարտոյ ԱԶԵԹՏՏՏՏ զձեր աստուածամարտոյ Թ զձեր աստուածամարտ ի լինել ԱԲԳԴԵԶԷԸԹԻԿԶ չիք ի (զուր) 21 ԲԴԵԶԺՎ վաստակոց 22 ԱԲԴԶԷԹԻ երկիրքն երկնաւորօք Վ երկիրքն երկնաւորօք Հ երկնաւորօքս ԲԳԴԵԶԷԸԽՏՏՏ և Երկիրս երկրաւորօքս ԼՏՏՏ չիք և երկիր երկրաւորօք 22—23 ԳԵԶԷԽԿԶ և ի (միտս) Բ մեղացեալ և ոչ ի միտս մեր անգամ 23 Դ և ի միտս անկամ ՏՏ և ոչ ի միտս ԲԴ բարի:

զճշմարիտ կեանս կամիք հանել ի մէջ, որում չիք հնար, և այլ մի՛ լիցի:

«Իսկ արդ հաւատասցո՞ւք անարժան բերանոյ նորա, որ ստի-
պէր շարաշար յուրացութիւն, և այսօր առանց մի ինչ բարիս գոր-
ծելոյ լինիցի» նա քարոզիչ աւետեաց: Եւ որ հայհոյէրն զՔրիստոս,
և ուրացուցանէր ի նմանէ զհաւատացեալս, այսօր ակամայ խոս-
տովանութեանն ոչ կարեմք վաղվաղակի յանձն առնուլ: Եւ որ երդ-
նոյրն ի սնտոի պաշտամունս իւրոյ մոլորութեանն՝ անցուցանել
զամենայն շարաշարանս ընդ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ, արդ եկեալ
զողանալով գոհութիւն մատուցանէ, և այնու կամի զամենայն շա-
րութիւն իւր ի մեզ հեղուլ: Ոչ այդմ հաւատամք, և ոչ զսուտ հրա-
մանդ յանձն առնումք»:

Իսկ նա իբրև գիտաց, եթէ ոչ կարեմ քակել զհաստատութիւն
միաբանելոցն, յայնժամ քակեաց լինքննէ զծերն լի դառնութեամբ,
յորում հանգուցեալ էր սատանայ զօրութեամբ իւրով, և բազում
գործեալ էր նորա նախճիրս. որոյ կերակուր կամաց իւրոց էր ի
մանկութենէ անարատ մարմին սրբոց, և ըմպելի անյագութեան նո-
րին՝ արին անմեղացն: Յաւելոյր ևս ի վերայ շարութեան նորա և
զիւր մահաբեր հրամանն. գունդս գունդս յամենայն աշխարհացն
գումարէր ըւոզ նմա, և բազում երամակս փղաց յլէր ընդ նմա:

Հասեալ մերձ ի սահմանս Հայոց՝ մտանէր ի քաղաքն Փայտա-
կարան, և զգօրսն ամենայն սփռէր տարածանէր շուրջ զքաղաքան
առ ի զգուշութիւն պատրաստութեան իւրոյ շարահնար խորհրդոցն:
Եւ յամուր որջն մտեալ հին վիշապն շարաթոյն, և բազում կեղծա-
ւորութեամբ զինքն թաքուցանելով յաներկիւղութիւն, հեռաւորացն

1 Բ զկեանս Դ կեանս Գ կեանս կամին ի մէջ հանել ԵԸԺԼԽԶՏՉ կեանս մեր
կամին ի մէջ հանել Ը ի մէջ հանել ԽԿԶ չի՛ք հանել ի մէջ 1—2 Դ և մի՛ այլ
լիցի 3 ԵԸԺԼԽԿՀՏՂՏՉ իսկ արդ մի՛ հաւատասցուք ի չի՛ք իսկ արդ ի զի՛ք հաւատաս-
ցուք 4 ԲԳ ուրացուցանել ԸԽՏՉ լիցի Կ օրինաց փխ աւետեաց ԵԸԺԼԽԶ չի՛ք և Զ
ԱԶԷԹԻ ուրացուցանելն ԵԹԽԼԶՏՂՏՉՉ զամենայն հաւատացեալս 6—7 ԵԶ խոստովա-
նութիւն է խոստովանութեան 7 ԲԳ չի՛ք վաղվաղակի 7—8 ԳԻԶ երդնոյր 8
ԲԵԶ պաշտամունսն ՎՏՏ պաշտամունս ՏՉ իւր ԳԵԸԺԼԽԿՀՏՂՏՉ չի՛ք իւրոյ 9 ԲԳԵԸԼԽԿՀՏՂՏՉ
ընդ սուրբ Թ պաշտօնեայն ԲԿ եկեղեցւոյն Դ սուրբ եկեղեցւոյ 10 ԲԳ գողութեամբ
փխ գողանալով Բ գողութիւն փխ գոհութիւն Դ գովութիւն Ը մատուցանէր ԲԳԳԵԸԺԼԽԿՀ
ՏՂՏՉ չի՛ք այնու է այնուհետև փխ այնու 10—11 ԲԳԳԻԹԿ շարութիւնն 11 ԲԳԳԵԹԼ
ԽԿՀՏՂՏՉ չի՛ք իւր Բ չի՛ք ոչ (զսուտ) 11—12 ԳԵԸԽԵԾԿԶ սուտ հրամանիտ(1) ԼՏՂ սուտը
հրամանիդ Դ հրամանիդ Ժ հրամանիդ 13 Խ չի՛ք նա ԲԳԵԸԺԼԽԿՀՏՂՏՉՉ Ետես փխ գի-

լու և բարիք անելու՝ կամենում եք մեր ճշմարիտ կյանքը խլել մեզմից-
այդ անհնար բան է և այլևս չի լինելու:

«Իսկ այժմ հավատա՞նք նրա անարժան բերանին, որ շարաշար
ստիպում էր ուրացութիւն [հանձն առնել]. այսօր առանց որևէ բարիք
անելու նա կարո՞ղ է ավետիքի քարոզիչ լինել: Եվ նա, որ հայհոյում էր
Քրիստոսին և հավատացողներին ստիպում էր ուրանալ նրան, այսօր
չենք կարող նրա ակամայ խոստովանութիւնն անմիջապէս վատահել: Նա,
որ երգվում էր իր սուտ ու սնտոի հավատով՝ եկեղեցու պաշտօնյաներին
ամեն տեսակ շարաշարանքների ենթարկելու, այժմ եկել է գողիգող շնոր-
հակալութիւն է հայտնում և դրանով կամենում է իր ամբողջ շարութիւն-
ընդ մեզ վրա թափել: Ո՛չ դրան ենք հավատում և ո՛չ էլ այդ սուտ հրա-
մանն ենք ընդունում»:

Իսկ նա երբ հասկացավ, թե չի կարող քանդել միաբանվածների
հաստատակամութիւնը, այն ժամանակ իր մտտից արձակեց դառնու-
թյամբ լցված ծերին¹⁰⁴, որի մեջ սատանան բույն էր դրել իր զօրութեամբ,
և նա շատ արշունհեղութեաններ էր գործել. նրա ջանկարի կերակուրը
մանկութիւնից սրբերի անարատ մարմինն էր, և նրա ազահութեան ըմ-
պելիքը՝ անմեղների արշունը: Նրա շարութեան վրա ավելացրեց նաև իր
մահաբեր հրամանը — բոլոր երկրներից կազմված գնդեր էր գնում նրա
հետ, ինչպես և փղերի բազմաթիվ երամակներ էր ուղարկում նրա հետ:

Երբ [սա] հասավ Հայաստանի սահմանների մոտ, մտավ Փայ-
տակարան¹⁰⁵ քաղաքը և ամբողջ զորքը սփռեց-տարածեց քաղաքի շուր-
ջը՝ իբրև զգուշութիւն, իր շարահնար մտադրութիւնների համար պատ-
րաստութիւն տեսնելու նախատակով: [Այս] հին շարաթոյն վիշապը ա-
մուր որջի մեջ մտած և մեծ կեղծավորութեամբ իրեն անվախ ձեացնելով՝

տաց ԸԹԻ Թէ ԵԸԺԼԽԶՏՂՏՉ ոչ կարաց Գ կարէր Բ քակտել Դ խախտել փխ քակել
15—16 ԲԳՏՉ և բազում ոճիրս գործեալ էր նովաւ 16—17 ԲԳ ի մանկութենէ էր
17 Խ չի՛ք էր ԲԳԳԸԺԼԽԿՀՏՂՏՉՉ մարմինք ԲԳԳԿ սրբոցն Թ անյագութիւն 17—18 ԲԳ
չի՛ք նորին ԲԳԵԸԺԼ անմեղաց Լ չի՛ք նորին՝ արին անմեղացն յաւելոյր 18 է չի՛ք վե-
րայ ԲԳԸԺԼԽՏՂՏՉ նորա շարութեանն ԵԶ նորա շարութեան 19 ԲԳԸԺԼԽԶՏՂՏՉ հրա-
մանս և Դ հրամանս ԲԳ աշխարհաց 20 ԶԷՎ չի՛ք և բազում երամակս փղաց յլէր
ընդ նի՛ա ԱԹԻ երամս Դ փղեաց 21 ԲԳ միևն ի սահմանս ԲԳ և մտանէր 21—
22 ԱԶԷՎ Փայտակարանն 22 Զ զգօրս է չի՛ք և ԲԳ չի՛ք ամենայն ԲԳ և զգօրսն տա-
րածանէր և սփռէր Խ տարածէր 23 Թ խորհրդոյն 24 ԲԳ մտանէր ԲԳ շարու-
թեան փխ շարաթոյն ԳԳԵԸԺԼԽԿՀՏՂՏՉ չի՛ք և 25 ԱԶԻՎՏՉ յաներկիւղութիւն ԳԸԿՀՏՂՏՉ
յաներկիւղութեան ԵԹԼ յաներկիւղութեան և յաներկիւղութեամբ:

5 ահագին ձայնի սաստէր. և ի մերձաւորսն իբրև զօձ սողալով փչէր: Սա էր իշխան և հրամանատար ամենայն տէրութեանն Պարսից, որում անուն էր Միհրնհրսեհ, և շէր ոք ամենեին, որ իշխէր ըստ ձեռն նորա ելանելու Եւ ոչ միայն մեծամեծք և փոքունք, այլ և ինքն թագաւորն հրամանի նորա անսայր. որոյ և ձախող իրացն իսկ բուն հարեալ էր նորա:

հեռավորներին սաստում էր ահակու ձայնով, իսկ մերձավորների վրա օձի նման ֆշշացնում էր սողալով: Սա ամբողջ Պարսից պետութեան իշխանն ու հրամանատարն էր, որի անունն էր Միհրնհրսեհ, և ամենեին ոչ մեկը չկար, որ համարձակվեր նրա խոսքից դուրս գալ: Եվ ո՛չ միայն մեծամեծներն ու փոքրերը, այլև թագավորն ինքը լսում էր նրա խոսքին, որը, և հենց ձեռնարկել էր այն ձախողակ գործերը:

1 Թ շիբ ի ԲԴ և մերձաւորացն սողելով (Դ սողալով) իբրև զօձ փչէր ԱԲԳԵԸԺԻԼԵ ԿԶՏՅՏՏ սողելով իբրև զօձ փչէր ԳԵԺԼԿԶՏՅ շիբ և 2 Դ հրամանատու Ի հրամատար Ը իշխան ամենայն հրամանատոր ԵԷԶ տէրութեան 3 ՁՏՅՄ անունն ԳԵԸԺԵՄԿԶՏՏ Միհրնհրսեհ է Միհրհնհրսեհ ԸԵ շիբ ոք փխ չէր ոք 4—5 Բ որ ամենեին իշխէր ընդ

նորա ձեռն ելանել Դ որ իշխէր ամենեին ըստ նորա ձեռն ելանել է իշխան էր փխ իշխէր 5 ԵԸԺԼԵԶՏՅՏՏ շիբ և Ե ինք իսկ ԸԺԼԵԶՏՅՏՏ ինքն իսկ 6 Ա հրամանի բարանոյ նորա ԲԴ լսէր փխ անսայր ԳԵԸԺԵԿԶ զձախող ԲԴ որոյ զձախողակի իրաց: շիբ իսկ 7 ԳԵԸԺԼԵԿԶՏՅՏՏ բունն նորա հարեալ էր:

**Վ Ա Ս Ն Ե Ր Կ Պ Ա Ռ Ա Կ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ի Ծ Խ Ա Ն Ի Ն Ս Ի Ի Ն Ե Ա Յ
Ե Ի Ը Ն Կ Ե Ր Ա Յ Ի Ի Ր Ո Յ**

**Ս Յ Ո Ւ Ն Յ Ա Յ Ի Ծ Խ Ա Ն Ի Ե Վ Ի Ր Ը Ն Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ի
Ե Ր Կ Պ Ա Ռ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Մ Ա Ս Ի Ն**

Մինչև ցայս վայր ոչ ինչ կարի զանգիտէի պատմել զհարուածըս ազգիս մերոյ, որ յարտաքին իշնամեացն ճշմարտութեան շարաշար յարեան ի վերայ մեր. որք սակաւագոյնք հարին զմեզ, և յուղագոյնք հարեալ գտան ի մէջն, քանզի դեռ ևս միաբանք և հաւասարք էաք: Թէպէտ և ոմանք ի ծածուկ ունէին զերկմտութիւն նենգութեանն, սակայն յաշս արտաքնոցն ահաւոր երևէր միաբանութիւնն. որպէս յերկուս և յերիս տեղիս ոչ կարացին կալ առաջի Արդ յայսմ հետէ և անդր, ուր սպրդեալ անկանի երկպառակութիւն ի ներքս, ընդ քակել միաբանութեանն՝ և երկնաւոր առաքինութիւնն հեռանայ. և անձնորոտիրք լինելով՝ յոյժ բազմանայ լալումն ողբոյս: Քանզի հատեալ անկեալ անդամքն, որ յառաջագոյն սորուն սուրբ մարմնոյս էին, դաւնայ մարդ յարտասուս առաջի մերձակայ դիականն. ևս առաւել լնու դառնութեամբ ի վերայ այնորիկ, որ յոգի և ի մարմին առ հասարակ դիակնանայ: Եւ

Վերագիր ԱԶԹԻՎՏՅ Չորրորդ յեղանակն (ՏՅ յեղանակ) վասն երկպառակութեանն իշխանին Սիւնեաց և անօրէն ընկերաց իւրոց (Չ յորրորդ ի յեղանակ երկպառակութեան) Թ նորա ԲԳԴԵԺԿԷ Չորրորդ վասն երկպառակութեանն իշխանին Սիւնեաց և ընկերաց իւրոց (ԴԿ նորա) ԷԸ Չորրորդ յեղանակն վասն երկպառակութեանն (!) իշխանին Սիւնեաց և անօրէն ընկերաց իւրոց (Ը յի՛մ յեղանակն Ը շի՛մ անօրէն) ԼԾՍ Չորրորդ վասն երկպառակութեանն իշխանին Սիւնեաց և ընկերաց նորա Ա Չորրորդ յեղանակ երկպառակութիւն բաժանելոցն ի սուրբ ուխտէն 1 ԱԶԹԷԻ մէջն է յայս և այս Վ գինչ այս 2 շի՛մ կարի ԲԳՏՅ կամէի փխ կարի ԲԳԼՏՅՏՅ զաւշիտել և 2 է յազգիս ԳԵԸԺԿԷ թըշնամեաց ԱԳԸԺԺԿՎՏՅ ճշմարտութեանն 2—3 ԲԴ որ շարաշար 3 Դ սակաւագոյն և թէև հարին և շի՛մ և 4 Են յուղագոյն ԲԴ հարան ԳԿ հարեայք ՏՅ գտանին

Մինչև այստեղ շատ էլ չէի վախենում պատմել մեր ազգի այն հարվածները, որ ճշմարտութեան արտաքին իշնամիները շարաշար կերպով հարուցին մեզ վրա. որոնցից քշերը մեզ շարդեցին, և շատերը ջարդ կրեցին մեզանից, որովհետև դեռևս միաբան և ընկերակիցներ էինք: Թեպետև ոմանք ծածուկ նենգավոր երկմտութեան մեջ էին, սակայն արտաքինները աչքում միաբանութեանն ահաւոր էր երևում, ինչպես որ երկուերեք տեղ շարաշարացան էլ դեմ կանգնել [մեզ]: Արդ՝ այստեղից արդեն, երբ ներս է սպրդում երկպառակութեանը, միաբանութեանը քանդվելու հետ հեռանում է նաև երկնավոր առաքինութեանը, և անձնասիրութեանն ավելանալով՝ խիստ շատանում է լացն ու ողբը: Արդ՝ հետևեալ կտրվեցին-ընկան այն անդամները, որոնք առաջներում այս սուրբ մարմնին էին պատկանում, ուստի մարդու լացը գալիս է իր առջև այդ դիակը տեսնելիս. է՛լ ավելի դառնութեամբ է լցվում [սիրտը] այն մարդու պատճառով, որ հոգով ու մարմնով առհասարակ դիակ է

5 ԲԴ դերկպառակութիւն փխ դերկմտութիւն 6 Ե նենգութեան ԱԶԷԹԻՎ սակայն և ԹԻ երկիր 7 Ը որպէս և ԲԳԴԺԿԷ տեղիս նկ կեայ 8 ԲԴ ուր և անդր Գ շի՛մ և անդր 8—9 ԵԺԵՏԻ երկպառակութիւնս ԲԴ անկալ ի ներքս երկպառակութիւնն 9 ԱԲԳԹ քակեալ ի քակել ԵԺԵՏԻԷ ընդ հակել փխ ընդ քակել ԳԵԺԷ միաբանութեանս 9—10 Ե առաքինութիւն 10 Բ յանձնընտիր ԴՏՅ անձնընտիր Ը բարձրանայ փխ բազմանայ 11 ԲՏՅ ողբոյ Դ ողբոց Ե՛մ անգնալ Ա անկան Խ հակեալ անկեալ 12 ԲԹՏՅ նորուն Դ նորոյ ի սորին ԲՏՅ մարմնոյն ԱԹԻ մարմնոց ԳԵԸԺԺԿԷՏԻ մարմնոցս ԴԶԷՎ մարմնոցն Ա վասն որոյ (դառնայ) Դ դառնալ յարտասուս Դ շի՛մ մարդ 13 Բ դիական մերձակաց ի լնանի 14 Բ այսորիկ որ ի հոգի և ի մարմին Դ այսորիկ որ ի յոգի 2 ոգի և ի մարմին Ա հոգի ՎՏՅԱ շի՛մ ի (մարմին) ԲԴ շի՛մ առհասարակ Թ դիականաց:

եթէ ի վերայ միոյ անձին այսպէս, ո՛րչափ ևս առաւել ի վերայ ողջոյն ազգի միոջ:

Այլ յայսմ տեղուոջ ոչ միայն ի վերայ միոջ ազգի է ողբումնս մեր, այլ ի վերայ ազգաց և աշխարհաց. դոր և յառաջ մատուցեալ 5 ասացից ըստ կարգի, թէպէտ և ոչ խնդութեան մտօք: Ահա ակամայ ճառագրեմ զբազումս որպէս կորեան ոմանք ի ճշմարիտ կենացն իրեանց, և պատճառք եղին բազմաց կորստեանն, ոմանց՝ երեւելիացս միայն, և այլոց երևելիաց և աներևութից: Եւ այն՝ ևս շար է քան զամենայն. դուռն՝ զոր բացին կորստեան, Աստուծո՛յ 10 միայն կարողութիւն է փակել զնա. այլ ըստ մարդկան սահման՝ ահա անցեալ է հնար:

Այս անօրէն Միհրանբերսեհ, քանզի յառաջագոյն ստուգեալ գիտէր զամբարշտութիւնն Վասակայ, և յայնմ ժամանակի ևս յղէր և կոչէր զնա առ ինքն: Որպէս նորա իսկ յառաջագոյն զատեալ և որոշեալ էր ի միաբանութենէ Հայոց, եկն և յանդիման եղև. և ստուգէր զիւր հաւատարմութիւնն և զՀայոց անիրաւ ապստամբութիւնն: Յաւել և պատմեաց ևս առաւելաբանութեամբ զոր ինչ ոչ էր գործեալ Հայոց, և կամէր ընտանեբար ընդ միտ մտանել անօրինին:

Բայց նա թէպէտ և ի ներքոյ յոյժ զսրովէր զնա. այլ արտաքին դիմօք մեծարեաց, և եդ առաջի նորա զմեծամեծ պարգևս երկրաւորս: Եւ խոստացաւ նմա իշխանութիւն աւելի քան զոր ունէրն, և հայեցոյց զնա ի կարծիս սնոտիս, որ ի վեր էր քան զիւր տէրութիւնն. իբր թէ անկ իցէ նմա հասանել մինչ ի թագաւորական վիճակն. բայց միայն հնարս իրացն խնդրեցէ, թէ ո՛րպէս քակտեցի միաբանութիւն ուխտին Հայոց, և թագաւորին կամքն կատարես-

1 Գ այս ո՛րչափ ևս 1—2 Կ որչափ ևս առաւել լնու զանութեամբ ողջոյն ազգի միոջ Աջէթի միոյ ԲԳ ազգի ողջոյն միոջ 2 Վ մերոյ փխ միոջ 3 Դ յայտ ԲԳ ի վերայ ազգի միոյ է ԱնՁէՎ ողբումս Ի ողբայս Խ ողբումս այս 3—4 Ե չի՛ք մեր ԲԳՏ՝ Ես փխ և 5 Ե չի՛ք ոչ ԲԳ խնդութեամբ 5—6 Դ այլ ակամայ Ի յակամայ Տ՝ չի՛ք ակամայ 6 Ա նշանագրեմ փխ ճառագրեմ Գեթիկե՛լ բազումս Ա որ կորեան Ա չի՛ք ոմանք ԲԳԳեթիկե՛լՏ՝ առ ի (ճշմարիտ) 6—7 Գե կենաց 7 Ա և այլոց ((բազմաց) ԳեՁէ կորստեան Բ ոմանք փխ ոմանց 8 ԲԳՏ՝ երևելեացն 9 Գեթիկե՛լՏ՝ դուռն Բ որ Տ՝ կորստեանն 10 ԲԳԳեթիկե՛լՏ՝ միայն է (կարողութիւն) Դ փրկել զնոսա փխ փակել զնա 10—11 ԲԳՏ՝ այլ ըստ մարդկան հնար ահա անցանէ ե՛լժիկե՛լՏ՝ սահմանի 11 Գեթիկե՛լՏ՝ չի՛ք ահա Գեթիկե՛լՏ՝ հնարս 12 Գեթիկե՛լՏ՝ Միհրանբերսեհ 12—13 Դ գիտաց 13 Գ զամենայն ամբարշտութիւնն Ե զամբարշտութիւն Թ զապստամբութիւնն ԲԳ չի՛ք ևս ԲԳ չի՛ք և 14 ԲԳԳեթիկե՛լՏ՝ չի՛ք զնա ԲԳԳեթիկե՛լՏ՝ որպէս և Եթե՛Ս՝ յառաջն 14—15 Ե՛լժիկե՛լՏ՝ զատեալ

զառնում: Եվ եթե մի անձի վերաբերմամբ այսպես է, որքա՛ն ավելի կլինի մի ամբողջ ազգի վերաբերմամբ:

Բայց այստեղ մեր ողբը ո՛չ թե միայն մի ազգի համար է, այլ [շատ] ազգերի ու երկրների. որ և շարունակելով կպատմեմ կարգով, թեպետև ոչ ուրախ սրտով: Ահա ակամայ գրում եմ այն շատերի մասին, որոնք զրկվեցին իրենց ճշմարիտ կյանքից և ուրիշ շատերի էլ կորստան պատճառ եղան, ոմանց միայն այս երևացող բաների, իսկ մյուսների՝ թե՛ երևացող և թե՛ աներևույթ: Եվ ամենից վատն այն է, որ նրանց բաց արած կորստյան դուռը միայն Աստված կարող է փակել, իսկ մարդու [կարողության] սահմանից անցել է և այլևս հնար չկա:

Այս անօրեն Միհրանբերսեհը, քանի որ առաջուց ստույգ գիտեր վասակի ամբարշտությունը, այն ժամանակ էլ մարդ ուղարկեց և նրան իր մոտ կանչեց: Նա էլ, քանի որ առաջուց անշատվել ու բաժանվել էր Հայերի միաբանությունից, եկավ-ներկայացավ նրան. և ապացուցում էր իր հավատարմությունը և Հայերի անիրավ ապստամբությունը: Դեռ այնպիսի բաներ էլ ավելացրեց ու պատմեց, որ հայերը բնավ չէին արել, և կամենում էր ընտանեբար հաճոյանալ անօրենին:

Իսկ նա թեպետև ներքուստ սաստիկ պախարակում էր նրան, բայց արտաքուստ պատիվ տվեց և երկրավոր մեծամեծ պարգևներ առաջարկեց նրան: Եվ խոստացավ նրան ավելի մեծ իշխանություն, քան թե ուներ, և նրա ուշքը դարձրեց այնպիսի սնոտի բաների վրա, որ իր իշխանությունից վեր էր, իբր թե նրան վայել է թագավորական վիճակի հասնել. միայն թե այս գործի հնարը գտնի, թե ինչպես պետք է քանդել Հայոց ուխտի միաբանությունը, և թագավորի կամքը կատարվի այն

և հաւելալ էր (4 հատուցեալ էր) 15 Գ հատուցեալ փխ որոշեալ ԲԳ չի՛ք և (յանդիման) 16 Գեթիկե՛լՏ՝ ստուգէր նմա Ե հաւատարմութիւն 16—17 Բ ապստամբութիւնն Ի ապստամբութիւնն 18 ԲԳ գործեալ էր Դ պատմէր փխ կամէր ԶՏ՝ ընդաներար Զէթի՛Վ ընդ միտս 20 Դ թէև Կ չի՛ք և ԱԹԿ դրսովէր Բ դրսովեաց Դ դրսովեաց զնոսա ԳԿ չի՛ք այլ 21 ԲԳ դիմօքն ԳԿ դիմօքս 20—21 ԶէՎ չի՛ք այլ արտաքին դիմօք մեծարեաց և ԱԳեթիկե՛լՏ՝ մեծարեաց զնա ԱԲԳԹ չի՛ք և ԸԹԵ մեծամեծ է չի՛ք Եւ 22 ԲԳ առաւել փխ աւելի 23 Գե՛լ է փխ էր 23—24 Գ քան զամենայն տէրութիւն իւր 24 ԳԳԿ իրրե թէ ե՛լժիկե՛լՏ՝ իբրու թէ Տ՝ յանկ Տ՝ չի՛ք անկ իցէ Ա իցեն փխ իցէ ԳՏ՝ տացէ նմա Բ իբրև եթէ տացէ նմա հասանել Կ հասանել նմա մինչև ԲԳԳեթիկե՛լՏ՝ մինչև 25 ԲԳ հնարս արացէ իրացն Գեթիկե՛լՏ՝ իրացն հնարս Դ բայց միայն թէ է չի՛ք իրացն Կ և թէ Գ եթէ Դ չի՛ք թէ որպէս 25—26 Գ քանտեսցի (1) է քակեսցի Զէթի՛Վ քակտեսցէ Թ քակտեսցեն Դ քակել զուխտ միաբանութեանն Հայոց 26 Թ չի՛ք «միաբանութիւն—կատարեսցին» Գ կամք ե՛լժիկե՛լՏ՝ և կամք թագաւորին կատարեսցի ԲՏ՝ յաշխարհին Հայոց:

ցին յաշխարհին:

Եւ իբրև յանձն էառ զամենայն ինչ՝ երթալ զկնի կամաց նորա, զիտաց և ծերն դառնացեալ, եթէ թմբրեալ և ցնորեալ և քակեալ է ի հաստատութենէ միաբանելոցն. յոյժ մխիթարեցաւ ի միտս իւր

5 տրամեալս, և էած զմտաւ՝ թէ և զամենեանն ալսպէս կարիցեմ որսալ յանգիւտ կորուստն: Եւ իւրոյ հնարագիտութեանն տալը զիմաստութիւնն, և այնմ ոչ էր տեղեակ, թէ նա իւրովի զիւր անձն զատեալ և որոշեալ է ի սուրբ եկեղեցոյն, հեռացեալ և օտարացեալ ի սիրոյն Քրիստոսի:

10 Քանզի մոռացօնք եղեն նմա զալուստ որդւոյն Աստուծոյ, և ոչ յիշեաց զքարոզութիւն սուրբ աւետարանին. և ոչ ի սպառնալիացն զանգիտեաց, և ոչ յաւետիսն մխիթարեցաւ: Ուրացաւ զաւազանն՝ որ յղացաւ զնա, և ոչ յիշեաց զընկալուչ սուրբ հոգին՝ որ ծնաւ զնա: Անարգեաց զմարմինն պատուական՝ որով սրբեցան, և առ

15 ոտն եհար զարիւնն կենդանի՝ որով և քաւեցան ի մեղաց: Զնշեաց զզիր որդէզրութեանն, և իւրովք ձեռք խորտակեաց զհաստատուն կնիք մատանւոյն: Եւ ի թուոյ երանելեացն, և ապստամբեցոյց ընդ իւր զբազումս:

Ձեռն էարկ կամակորութեամբ և եմուտ յորդէզրութիւն դիւպաշտութեանն, և եղև աման շարին, և ելից զնա սատանայ ամենայն խորամանկութեամբ: Ի ձեռն էառ իբրև զվահան, և ազաւ զնա իբրև զզրահ, և եղև իբր զինուոր կատարեալ կամաց նորա: Մարտեաւ հնարիւք ընդ իմաստունս, և յոյժ խորագիտութեամբ ընդ գիտունս, յայտնի ընդ անմեղս, և ի ծածուկ ընդ խորհրդականս.

25 ձեռն էարկ և հասն զբազումս ի զնդէն Քրիստոսի, և խոտնեաց ի գունդս դիւաց: Եւ ի բազում յայլ տեղիս զողաբար սողեցաւ և եմուտ իբրև զօձ ի մէջ ամրացելոցն. և խրամ հատեալ յափըշ-

երկրում:

Եվ երբ ամեն բանի հանձնառու եղավ՝ նրա կամքի համաձայն վարվել, դառնացած ծերն էլ հասկացավ, որ նա թմբել ու ցնորվել և անշատվել է միաբանվածների հաստատութունից. իր տրամած սրտում շատ մխիթարվեց և մտքով անցկացրեց, որ կկարողանա բուրբին էլ այս ձևով որսալ զեպի անգլուտ կորուստը: Եվ իր հնարագիտութեանն էր վերագրում խելացի գործունեությունը, և տեղյակ չէր այն բանին, որ նա իր կամքով է իր անձը շոկել ու անշատել սուրբ եկեղեցուց, հեռացել ու օտարացել Քրիստոսի սիրուց:

Որովհետև նա մոռացութեան էր ավելի աստծու որդու զալուստը և շփոթեց սուրբ ավետարանի քարոզությունը, ո՛չ սպառնալիքներից վախեցավ և ո՛չ էլ ավիտիսով մխիթարվեց: Ուրացավ այն ավազանը, որ հղացավ նրան¹⁰⁶ և շփոթեց ընկալուչ սուրբ հոգին¹⁰⁷, որ ծնեց նրան: Անարգեց այն պատվական մարմինը, որով սրբվեց, և տանահարեց այն կենդանի արյունը, որով մեղքերի քավություն ստացավ: Զնշեց որդեգրութեան գիրք և իր ձեռքով խորտակեց մատանու հաստատուն կնիքը¹⁰⁸, դուրս եկավ երանելիների թվից և շատերին ապստամբեցրեց իր հետ:

Կամակորութեամբ ձեռնարկեց և դիւպաշտութեան որդեգիր մտավ, շարի անոթ դարձավ, և սատանան նրան լցրեց ամեն տեսակ խորամանկութեամբ: Իր ձեռքն առավ ինչպես վահան և հագավ նրան ինչպես զրահ, և դարձավ նրա կամքի կատարչու զինվորը: Հնարներով կոճի մղեց իմաստունների դեմ և մեծ խորագիտութեամբ՝ գիտունների դեմ, հայտնի կերպով՝ անմեղների դեմ և ծածկաբար՝ խորագետների դեմ. ձեռնարկեց և շատերին դուրս հանեց Քրիստոսի զնդից և խոտնեց զեկրի զնդերին: Շատ ուրիշ տեղիք էլ զողաբար սողոսկեց և օձի նման ներս մտավ ամրացածների մէջ. և ցանկապատի մեջ ձեղքվածք

1 Դ շիբ յաշխարհին 2 Հ շիբ ինչ Դ երթեալ ՌԴ զհետ փխ զկնի Ղն նոցա 3 Ա թմբեալ է շիբ և (ցնորեալ) Դ ցնորեալ է և քակտեալ է ԲՍՏՏՏ և քակտեալ 4 Գ միաբանութեանցն Գնեշի միտան ԳնԸԺԼԿԶՏՏ շիբ իւր 5 ԱԶԷԹԻՄ տրամեալն Ա ած ԳԳեԺԼԿ եթէ Բ շիբ թէ և ՎՏՅԱ կարիցեմք 5—6 Բ ալսպէս եթէ կարացէ որսալ ՏՏ կարացէ Դ կարեմ 6 Գն կորուստ Ե շիբ և Ե հնարագիտութեան 7 ԵԷԿՂ զիմաստութիւն Ա զանիմաստութիւն անն փխ զիմաստութիւնն է և յայմ ԵԸԺԼԿԶԶՏՏ եթէ ԱԶԷԹԻՄ թէ նա որ ԳԿՏՏ եթէ նորա ԲԳ նորա իւրովին ԵԸԺԼԿԶՏՏՏՏՏՏ նա իւրովի Դ անձնն 7—8 Բ զատեալ և որոշեալ է զանձն իւր Դ էր 8 Լ շիբ է 8—9 ԱԶԷԹԻՄ օտարացեալ է 9 Դ ի Քրիստոսէ 10 ԴԿ մոռացունք Ե մոռացօնք (օնք-ը զեղված է՝ վրան զրված է՝ ունն) Հ մոռացումն և մոռացօք(!) ԼՏՏ շիբ և 11 է զզալուստ փխ զքարոզութիւն ԲԳԴԵԺԼԿԶՏՏՏ շիբ և 12 Գ զաւետարանն փխ զաւազանն 13

ԲԳԵԺՏՏ որ ծնաւ զնա փխ որ յղացաւ զնա 13—14 ԲՏՏ որ լուսաւորեացն զնա փխ որ ծնաւ զնա Դ զընկալուչ ԺԼԿԶՏՏ ծնան 14 Դ սրբեցաւ 15 ԲԳԳեԺԼԿԶՏՏՏ շիբ և (քաւեցաւ) Դ քաւեցաւ 15 Գն իւրով ԳԹ ձեռքն Թ ձեռագրօք 17 ԵՂ մատնեոյն 17—18 ԶԷ զընդ իւր 19 ԱՏՏՏ արկ ԲԴ կամակորութեամբ 19—20 ԲՏՏ զիցապաշտութեան ԳՐԵ զիւպաշտութեան Ժ զիւպաշտ մուրութեանն 20 ԲԳԵԸԺԼԿԶՏՏՏ շիբ և Դ եչև նա Բ շարի Դ շիբ և 21 Դ հհար փխ էառ Հ շիբ իբրև Ի շիբ զնա 22 ԲԳՎՏՏՏ զրահս Դ զզրահ ԲԷԹ իբրև ԳԳԵԸԺԼԿԶՏՏՏ շիբ իբր 22—23 Բ և մարտեալ 23 ԲԵԸԸ խորամանկութեամբ ԺԼԿՏՏՏ խորամանկութեամբ 24 Բ շիբ ի 25 ԳԵԹԺԼԿԶՏՏ ի գունդն 26 ԳԳԵԼԿԶՏՏՏ և յայլ Ե և ի բազում և յայլ Դ շիբ և ն ի յայլ 26—27 Բ և յայլ բազում տեղիս սողացաւ և եմուտ Բն շիբ գողաբար ՏՏ սողացաւ 27 ԳԵԸԺԼԿԶՏՏՏ շիբ իբրև զօձ ԲՏՏ և խրամատեաց Դ խրամատեալ է խրամ խատեալ:

տակեաց և էառ և եհան յայտնութեամբ զբազումս յազատաց և զբազմագոյնս ի շինականաց, և զայլ ոմանս յանուանեալ քահանայից:

- 5 Որոց անունքն են այս՝ գործակցաց նորա.
 - Իշխան Ռշտունեաց՝ ԱՐՏԱԿ անուն.
 - Իշխանն Խորխոռունեաց՝ ԳԱԴԻՇՈՅ անուն.
 - Իշխանն Վահուունեաց՝ ԳԻԻՏ անուն.
 - Իշխանն Բագրատունեաց՝ ՏԻՐՈՑ անուն.
 - Իշխանն Ապահունեաց՝ ՄԱՆԷՃ անուն.
- 10 Իշխանն Գաբղէնից՝ ԱՐՏԷՆ անուն.
 - Իշխանն Ակէոյ՝ ԸՆԶՈՒՂ անուն.
 - Իշխանն Ուրծայ՝ ՆԵՐՍԵՆ անուն.
 - Իշխանն մեւս ևս Պալունեաց՝ ՎԱՐԱԶՇԱՊՈՒՆ անուն.
 - Անպոհ մի Ամատունեաց ՄԱՆԷՆ անուն.
- 15 Բազում և այլ ազատ մարդիկ, զոր ոստանիկսն անուանեն՝ յարքունի տանէ:
 - Եւ բովանդակ զիր բոլոր աշխարհն ապստամբեցոյց յուրացութիւն, ոչ միայն ըստ աշխարհական բազմութեանն, այլ և զբազումս ի սուրբ ուխտէ եկեղեցոյն. մանաւանդ սուտ երիցամբքն՝ որով զործէր զշարիսն. երէց մի Զանգակ անուն, երէց մի Պետրոս անուն, սարկաւազ մի Սահակ անուն, սարկաւազ մի Մուշի անուն, զորս յղէր առ անմեղ մարդիկ, խաբէր և պատրէր. սուրբ աւետարանաւն երդնուին և ասէին, եթէ «ի թագաւորէն շնորհեսցի ամենեցունց զբխտոնէութիւնդ»: Եւ այսպէս խորամանկ խաբելութեամբ
- 20 Տահնէին զբազումս ի սուրբ միաբանութենէն, ամէին և խառնէին ի զունդս ուրացողացն:

առաջացնելով՝ հայտնապես հափշտակեց-առավ ու դուրս հանեց բազմաթիվ ազատների և էլ այլևի բազմաթիվ շինականների, ինչպես և ուրիշ ոմանց, որոնք միայն անունով էին քահանա:

- Նրա գործակիցների անունները սրանք են¹⁰⁹.
 - Ռշտունյաց ԱՐՏԱԿ անունով իշխանը.
 - Խորխոռունյաց ԳԱԴԻՇՈՅ անունով իշխանը.
 - Վահունյաց ԳՅՈՒՏ անունով իշխանը.
 - Բագրատունյաց ՏԻՐՈՑ անունով իշխանը.
 - Ապահունյաց ՄԱՆԵՃ անունով իշխանը.
 - Գաբղէնից ԱՐՏԵՆ անունով իշխանը.
 - Ակեայի ԸՆԶՈՒՂ անունով իշխանը.
 - Ուրծի ՆԵՐՍԵՆ անունով իշխանը.
 - Պալունյաց մյուս մասի ՎԱՐԱԶՇԱՊՈՒՆ անունով իշխանը.
 - Ամատունյաց մի սեպուհ ՄԱՆԵՆ անունով:
 - Եվ ուրիշ շատ ազատ մարդիկ արքունի տնից, որոնց ոստանիկ են անվանում:

Եվ իր ամբողջ երկիրը լիովին ապստամբեցրեց և ուրանալ տվեց ո՛չ միայն բազմաթիվ աշխարհականների, այլև շատերին եկեղեցու սուրբ ուխտից, մանավանդ սուտ երեցների միջոցով, որոնց ձեռքով զործում էր այն շարիքները. այն է՝ մի երեց Զանգակ անունով, մի երեց Պետրոս անունով, մի սարկավազ Սահակ անունով, մի սարկավազ Մուշի անունով. սրանց ուզարկում էր անմեղ մարդկանց մոտ, խաբում էր ու մոլորեցնում. երդվում էին սուրբ ավետարանով և ասում. թէ «Թագավորի կողմից ամենքին պետք է շնորհմի զբխտոնէութիւնը»: Եվ այսպես խորամանկ խաբելութեամբ շատերին անջատում էին սուրբ միաբանութիւնից, անում ու խառնում էին ուրացողներ խմբերին:

1 Ի յափշտակեաց առաւել յայտնութեամբ ԵԸԺԼԽԿԷՆՏՍ՝ յափշտակեաց էառ և ել յայտնի (4 յայտնութեամբ) ԲԳ շիֆ և (էառ) Գ շիֆ և էառ և եհան Գ ել փս Զհան և յազատաց անտի և զյոյովս 2 Գ զբազմագոյն ԵԸԺԼԷՆՏՍ՝ զյոյովագոյնս և ի շինականաց անտի ԶԵՎՏՍ՝ իշխանաց փս ի շինականաց ԳԵԸԺԼԽՏՍ՝ և զայս 4 ԲԳ անտանք ԳԳԵ գործակցացն 5 ԳԴԵԾԽ Ընշտունեաց Գ Ատակ 6 ԲԳ Գաղեշ ԵԸԺԼԽԿԷՆՏՍ՝ Գաղեշոյ 7 ԳԵԸԺԼԽԿԷՆՏՍ՝ Վահուունեաց ՍՏՍ՝ Վահուունեաց ԱԳԴԶԷԹԻՄԿՎՏՍ՝ Գիտ ԲԵԸԺԼԽԷՆՏՍ՝ Գիւտ 7—8 ԲՏՏ՝ Յարբերող տղիսն հետևում է շիշխանն Ամատունեաց Մանաէիհ անուն 8 ԲՏՏ՝ Տիրան է Տիրոյ 9 Բ շիֆ իշխանն Ապահունեաց ՄանէՃ անուն Գ Մանահիճ 10 Գ Գաբղէնից ԵԸԺԼԽՏՍ՝ Գաբղէնեաց Ը Գաբղէնեաց 2 Գաբղէնեաց Գ Արտակ ԵՆ Արտէ 11 ԱԶԷԹԻՎՏՍ՝ Ակեաց (ԶԷ Ակէաց) ԳԳԵԸԺԼԽԿԷՆՏՍ՝ ԸՆԶՈՒՂ ԸՆԶՈՒՂ 12 Գ Արծրունեաց փս Ուրծայ է Ուրծոց և Ուրծոյ ԿԳ Ներսիս 13 Գ իշխան Բ շիֆ մեւս ևս ԳԳԵԸԺԼԿԷՆՏՍ՝ Վարազագորհ ԸԽ Վարազարագորհ 14 Բ Ամատունեաց Գ Ամատունի

2 Մանուն 15 Ա որ ԴՁԵՎ շիֆ ազատ ԹԼԽ մարդիկ ԵԸԺԹԻՄՎ ռոտիկանսն ԳԵԸԺԼԿԷՆՏՍ՝ ԸՆԶՈՒՂ ԸՆԶՈՒՂ 17 ԲՏՏ՝ և զիր աշխարհն բովանդակ ԵԸԺԼԽԿԷՆՏՍ՝ և բոլորովին ԵԸԺ շիֆ բոլոր 17—18 է շիֆ սապրատամբեցոյց—աշխարհականս 18 ՎՏՏ՝ ըստ աշխարհիս Ա աշխարհիկ ԲՏՏ՝ կարգին փս բազմութեանն ԲԳ շիֆ և 19 Ա յուխտէ փս ի սուրբ ուխտէ Գ իրիցամբք է իրիցամբք ԵԸԺՆՏ՝ որովք 20 Գ զարտափին ԸԹԽ էրեց Գ Զանգակ 20—21 ԶԵՎ շիֆ երեց մի Պետրոս անուն 21 ԲՏՏ՝ սարկաւազ մի Մուշի անուն մյուս բոլոր նեազիրեն-եր շունեն այս) 22 Գ մարդիք Բ և խաբէր 23 Բ շիֆ և ասէին Գ թէ 23—24 Բ շնորհեսցեն զբխտոնէութիւնն Բ շիֆ ամենեցունց ԳԵԸԺԼԽ ամենեցուն զբխտոնէութիւն Տ՝ ամենեցուն զբխտոնէութիւն 24 ԺԿՂ զբխտոնէութիւն ԲԳԴԵԸԺԼԽԿԷՆՏՍ՝ Տ՝ խորամանկ խաբելութեամբ (ԲՂ խորամանկ) էԹԻՎՏՍ՝ Տ՝ խորամանկութեամբ ԱՁ խորամանկութեամբ 25 Բ շիֆ զբազմս է ի սուրբ ուխտէն և միաբանութենէն ԸԽ խառնակէին 25—26 ԳԳ ի զունդ 26 Գ ուրացիոցն:

Եւ ժողովից զամենայն գայթակղութիւն, և արար գունդ զօրաց բազմաց. գրեաց և եցոյց զբազումս ի նոցանէ յանուանէ մեծ հազարապետին, և զիւր քաջութիւն արութեանն, մեծապէս պարծելով՝ ո՛րպէս աշակերտեաց ի մուրուքիւն խաբէութեան, և բաժանեալս և երկցեղս երկեցոյց զգօրսն Հայոց:

5 Եւ իբրև այս ամենայն շարիք յաշողեցան նմա, քակեաց և ըզմիաբանութիւն աշխարհին Վրաց ի Հայոց, և Աղուանիցն ոչ ետ յառաջ խաղալ. և զաշխարհն Աղանեաց ըստ նմին իսկ օրինակի յետս կալաւ: Գրեաց հրովարտակ և աշխարհին Յունաց, ցուցանելով նոցա այլ ընդ այլոց ստութեամբ, առ այր մի, որոյ Վասակ անուն էր, յայնց Մամիկոնենից՝ որ կան ի ծառայութեան Յունաց: Եւ ի թշուառութեան ժամանակին այրն այն սպարապետ էր Ստորին Հայոց, և հաւատարիմ զօրացն Հոռոմոց ի սահմանին Պարսից, և արտաքոյ էր օրինացն Աստուծոյ գործովք իւրովք: Եգիտ այս Վասակ զայն Վասակ իւր գործակից ի մեծամեծ շարիսն՝ զոր միաբանեցին երկոքեանն:

10 Գրէր նա և ցուցանէր հանապազորդ, իբր թէ ամենայն Հայք զկնի իւր միաբանեցին: Եւ զնոյն գիր մեծաւ զգուշութեամբ ներքին Վասակն տայր տանել ի թագաւորանիստ քաղաքն կայսեր. մինչև զսուրբ եպիսկոպոսացն զմիտս ևս ուժացոյց ի նոցանէ, և զամենայն զօրսն Յունաց յերկբայս արար յուխտէն:

15 Մանաւանդ զի ի ձեռն սուտ քահանայիցն պատրէր և խաբէր իբրև ճշմարիտ մարդովք. աւետարան հանդերձ խաշիւ տայր տանել, և զիւր զամենայն սատանայական ստութիւնն նորօք ծածկէր:

1 ԵԸԺԼԽԶՏ՝ չի՛ք և. ԲՏ՝ զգայթակղեալս ԱԶԷԹԻՎՏ՝ զայթակղութիւն ԳԵԼԽԿԶ զայթակղութիւն ԴԸԺ զայթակղութիւն Դ գունդս 2 Բ չի՛ր յականէ 2—3 Բ եցոյց մեծ հազարապետին զբազումս ի նոցանէ յանուանէ ԳԴԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ մեծ հազարապետին զբազումս ի նոցանէ յականէ և յանուանէ (Դ չի՛ք և ԺԼ չի՛ք մեծ ԸԽ չի՛ք յականէ յանուանէ) 3 Ե արութեան Տ՝ արութեանն 4 ԲՏ՝ որպէս ԲՏ՝ աշակերտեացն ի մուրս խաբէութիւնն ԴԿ խաբէութիւնն 4—5 Բ և բարձրեալ երկցեղս 5 է զգօրսն 6 Թ շարիքս ԲՏ՝ յաշողեցաւ Դ աշողեցան է չի՛ք և 7 Բ և զՀայոց և զԱղուանից և ոչ ետ Դ Աղուանից Ե ոչ յետ 8 Դ չի՛ք իսկ Բ ըստ նմին օրինակի և զաշխարհն Աղանեաց 8—9 Բ չի՛ք յետ կալաւ ԹԽ յետս ընկալաւ 9 ԳԿ հրովարտակս ԵԸԺԼԽԶՏ՝ գրեաց և հրովարտակս և յղեաց (Լ գրեցաւ) ԲԳԻ գրեաց և հրովարտակ (Դ հրովարտակս) ԼԽԶ աշխարհն ԱԲԳԵԹԺՎԿՏ՝ յաշխարհն ԶԷՎ յաշխարհին 9—10 Բ չի՛ք նոցա 10 Բ չի՛ք ստութեամբ Գ որ Դ չի՛ք որոյ ԵԺԼԽԿԶՏ՝ որում ԵԸԺԽԿԶ պիտանիւր Տ՝ անուանէր 10—11 Մ՝ անուն Վասակ ԲԳՏ՝ որոյ անուն էր (ԳՏ՝ չի՛ք էր) Վասակ Մամիկոնեան որ կայր 11 ԳԴ այնց ԵԸԺԼԽԿԶ Մամիկոնից ԴԻ ի ծառայութիւն 11—12 է թշուառութեան փխ թշուառութեան ԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ շուտու-

նա ժողովեց բոլոր գայթակղվածներին և մի մեծ զորագունդ կազմեց. նրանցից շատերի անունները մեկ առ մեկ գրեց և ցույց տվեց մեծ հազարապետին, ինչպես և իր արիւթյունն ու քաջությունը, մեծապես պարծենալով, թե ինչպես աշակերտեցրեց մուրս խաբէությանը. և այնպես ցույց տվեց, թե Հայոց զորքը բաժան-բաժան է եղել և պառակտված է:

Եվ երբ այս բոլոր շարիքները հաշողիցին նրան, քանդեց նաև Վրաց աշխարհի միաբանությունը¹⁰ Հայերից, Աղվանիցն էլ շթողեց առաջ շարժվել. նույն ձևով հս պահեց նաև Աղանյաց երկիրը: Թուղթ գրեց նաև Հունաց երկիրը Վասակ անունով մի մարդու այն Մամիկոնյաններից, որոնք Հույների ծառայության մեջ են գտնվում, ցույց տալով [ամեն ինչ] հեղաշրջված և սուտ ու սխալ: Այս թշուառության ժամանակ այն մարդը Ստորին Հայքի¹¹ սպարապետ էր և Հոռոմների գործերին հավատարիմ մի անձ Պարսից սահմանի վրա, և իր գործերով Աստուծո օրհնքներին հակառակ գործող մարդ էր: Այս Վասակն իրեն գործակից գտավ այն Վասակին այն մեծամեծ շարիքների մեջ, որի համար երկուսը միաբանվեցին:

Նա գրում և շարունակ ապացուցում էր, իբր թե ամբողջ Հայաստանը միաբանվել է իր հետ: Այս միջնույն դիրք ներքին Վասակը¹² մեծ զգուշությամբ ուղարկում էր եւայսեր թագավորանիստ քաղաքը, մինչև որ սուրբ եպիսկոպոսների մխթան էլ սառեցրեց նրանցից և հույների ամբողջ զորքի մեջ էլ կասկած գցեց ուխտի վերաբերմամբ:

Մանավանդ որ այն սուտ քահանաների ձեռքով խաբում ու մուրեցնում էր ինչպես ճշմարիտ մարդկանցով. ավետարան էր ուղարկում խաշի հետ միասին և իր ամբողջ սատանայական ստությունը ծածկում էր

Թեան 12 Բ ասպարապետ Բ տոհմին փխ ստորին Դ երկրին փխ ստորին 13 ԳԴԵԸԺԼԽԶՏ՝ հաւատարիմ էր Լ զօրացն Հոռոմաց ԻՄԶՏ՝ Հոռոմոց Բ ի սահման 13—14 ԳԴԵԸԺԼԽՏ՝ արտաքին էր ԿԶ արտաքին 14 Բ չի՛ք էր Ե օրինացն յաստուծոյ ԸԽ նոցա փխ աստուծոյ Թ չի՛ք իւրովք Դ այս Վասակս մյուս բոլորը՝ այս Վասակ 14—15 ԱԲԶԷԹՎ (զայն) Վասակն ԳԴԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ զայն Վասակ 15 Բ ի մեծ շարիսն Դ շարիս Ա յոր 15—16 ԲԳՏ՝ միաբանեցին երկոքին Դ միաբանին Կ երկոքեան 17 ԱԳԵԸԺԹԺԼԽԿԶՎՄՏ՝ հանապապորդ նա Բ գրէր և ցուցանէր հանապապորդս Ե՝ գրէր և ցուցանէր ԵԸԼԽ իբրու թէ ԳԿ իբրև Դ նաև փխ իբր թէ 15—18 է չի՛ք ԵԵԼԿԵԹԵԱՆԸ—միաբանեցին՝ 18 Ը չի՛ք իւր Խ նորս փխ իւր ԲՏ՝ միաբանեցան 19 Բ Վասակ 20 ԱԹԻՎՏ՝ միտան Գ ևս զմիտս ԵԸԼԽՏ՝ զմիտս ԲԳԴԵԸԺԼԽԶՏ՝ չի՛ք ևս 21 Բ զգօրսն Կ երկբայս ԲՏ՝ ի սուրբ ուխտէն 22 Բ չի՛ք գի Ը չի՛ք սուտ ԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ չի՛ք և խաբէր 23—24 Դ անտարան և խաշ տայր տանել ԶՎ անտարան 24 ԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ և զամենայն գիր Բ և զամենայն գիր սատանայական խորհուրդն Դ և զամենայն գիր զատանայական զստութիւնն Ե ստութիւնն Տ՝ խորհուրդն փխ ստութիւնն Բ չի՛ք նորօք Ե գինք:

Դնէր զինքն յաստուածայշտութեան կարգի և զամենայն կողմ ուրացելոցն. առաւել զինքն հաւատաւոր հաստատուն քան զամենայն զօրսն Հայոց. երդնոյր և հաստատէր, ևս և զամենայն հրամանս թողութեան յարքունուստ ցուցանէր:

5 Այն էին և կամք Յունաց աշխարհին, լսել զայն ախորժութեամբ. այլ ի ձեռն նորա առաւել ևս ի նոյն յեղեալ տապաւեցան: Սոյնպէս առնէր և ընդ ամենայն կողմանս ամբականաց աշխարհին, ի Տմորիսն և ի Կորդիսն, յԱրցախ և յԱղուանսն, ի Վիրս և յաշխարհն հաղտեաց. յղէր պնդէր, զի ասպնջականութեան ոք արժանի մի՛ արասցէ:

10 Եւ ըստ մեծի շարութեան նորա առաւել ևս ժամանակն երեք նմա զյաջողութիւն իրացն. զի ամենեկն արտաքուստ օգնական ոք ոչ գտաւ գնդին Հայոց, բաց յայնց Հոնաց, որոց բանս եղեալ էր: Սակայն և վտան նոցա կուտեաց զբազում ալրուծին Արեաց, արգել և փակեաց զգրունս ելին նոցա: Քանզի ոչ տայր դադար ամենեկին թագաւորին Պարսից, այլ յղէր և կոչէր գունդս բազումս ի պահակն ճորայ, և զՎրաց աշխարհն բովանդակ անդ գումարէր, զզօրսն կփնաց և զՃղրաց, և զՎատն, զԳաւն և զԳողուարն և զԵրսասնն և զՀեճմատակն, զՓասխն և զՓոսխն, և զՓիւքուան և

15 և զամենայն զօրսն Թաւասպարանն, զԼեոնայիկն և զաշտայիկն, և զամենայն ամբակողմն լերանցն: էր զոր կարասեալ, մեծաւ պարզեօք և առատաձեռն բաշխելով զգանձան արքունի, և էր զոր հրամանաւ թագաւորին սաստիւ տապնապէր:

20 Եւ ըստ մեծի շարութեան նորա առաւել ևս ժամանակն երեք նմա զյաջողութիւն իրացն. զի ամենեկն արտաքուստ օգնական ոք ոչ գտաւ գնդին Հայոց, բաց յայնց Հոնաց, որոց բանս եղեալ էր: Սակայն և վտան նոցա կուտեաց զբազում ալրուծին Արեաց, արգել և փակեաց զգրունս ելին նոցա: Քանզի ոչ տայր դադար ամենեկին թագաւորին Պարսից, այլ յղէր և կոչէր գունդս բազումս ի պահակն ճորայ, և զՎրաց աշխարհն բովանդակ անդ գումարէր, զզօրսն կփնաց և զՃղրաց, և զՎատն, զԳաւն և զԳողուարն և զԵրսասնն և զՀեճմատակն, զՓասխն և զՓոսխն, և զՓիւքուան և զամենայն զօրսն Թաւասպարանն, զԼեոնայիկն և զաշտայիկն, և զամենայն ամբակողմն լերանցն: էր զոր կարասեալ, մեծաւ պարզեօք և առատաձեռն բաշխելով զգանձան արքունի, և էր զոր հրամանաւ թագաւորին սաստիւ տապնապէր:

1 ԱՁԷԹԻՎ ի կողմ Գ կողմն Դ յամենայն կողմն եԼԺԽԷՏԻ և քան զամենայն կողմն 1—3 ՏՁ կողմն ուրացելոցն ինքն հաստատէր՝ առաւել քան զզօրսն Հայոց 2 Դ զինքն հաստատէր քան ԱԲԳԴԶԷԸԽԿՆԿԶ հաստատէր ԸԹԺԻՎՏԻՏՏ հաստատէր հաստատուն 3 ԳԴԵԸՄ զզօրսն 2—3 ԵԺԼԽԷՏԻ քան զզօրսն ամենայն Հայոց Դ զօրէնսն փխ զզօրսն ԸԼ շի՛ զամենայն 3—4 ԲՏ՝ հաստատարմացուցանէր զամենայն հրամանս արքունի 4 ԳԴ թողութեանն եԼԺԽԷՏԻՏՏ թագաւորութեան փխ թողութեան Բ շի՛ ցուցանէր 5 ԵԼԺԽ շի՛ այն ԲԳԼԿՏԻՏՏ էին էին 2 էին և կամք Դ շի՛ և Գ կամք և Բ աշխարհին Յունաց ԲՏ՝ զամենայն փխ զայն Դ զայն ամենայն 5—6 ԲՏ՝ ախորժելով 6 ԵԼԺԽ ԵՂՏԻ սորա փխ նորա ԵԼԺԹԻՎ և փխ ևս Գ շի՛ ևս ի նոյն յեղեալ ԵԼԺԽԿ շի՛ ի նոյն ԸԺԽԵՍ և զԵրսասն ԲՏ՝ յեղեալով Տ՝ առաւել ևս յեղեալ 7 Բ շի՛ առնէր ԳԿ կողմանս 7—8 ԲՏ՝ ընդ ամենայն կողմն աշխարհին ամբականացն առնէր Ի Ատրպատականաց փխ ամբականաց 8 ԱԷԻՎ Տզմորիսն Բ ի Տմորիս, ի Կորդիս, յԱրցախ, յԱղուանս Դ շի՛ և ի Կորդիսն Դ Կորդիսն Տ՝ Կորդիսն ԵԼԺԽԷՏԻ Կորդիսն ԳԴԵԸՄԿՆԿՆ յԱրցախն Կ յԱրցախն Դ շի՛ և (յԱղուանսն) ԵԺԼՏ՝ և ի Վիրս և ի Վիրս 9 Կ խախտեաց Տ՝ Եազտեաց ԲՏ՝ յղէր և պնդէր ԲԳԿՏ՝ զի և է մի փխ զի ԲՏ՝ զոր 10 Գ շի՛ արժանի ԲՏ՝ արասցեն 11 ԱՁԷԹ շարութեանն Բ մեծութեան շարութեանն ԲԴ շի՛ մս 12 Բ շի՛ նմա ԳԵԼԺԽԵՂ յաջողութիւն Դ զաջողութիւն է գրաւոր թիւն փխ զյաջող-

նրանցով: Իրեն և բոլոր ուրացողներին աստվածապաշտների կարգն էր դատում. իրեն ավելի հաստատուն էր ցույց տալիս, քան ամբողջ Հայոց զորքը. երդվում էր ու հաստատում և ցույց էր տալիս արքունիքից ստացած թողութեան բոլոր հրամանները:

Հույների երկրի կամքն էլ հենց այս էր— հաճութեամբ լսել այս ամենը. բայց նրա [Վասակի] շնորհիվ է՛լ ավելի փոխվելով՝ նույն մտքի մեջ գլորվեցին:

Այսպես էր վարվում նաև աշխարհի բոլոր ամուր կողմերում, Տմորիքում¹³ և Կորդվաց աշխարհում, Արցախում և Աղվանքում, Վրաստանում և Խաղտյաց աշխարհում¹⁴. մարդիկ էր ուղարկում, պնդացնում էր, որ ո՛չ ոք նրանց հյուրընկալութեան արժանի չհամարի:

Եվ նրա մեծ շարութեան համաձայն էլ առավելապես ժամանակը հաշողեցրից նրա գործերը, որովհետև Հայոց զորքին դրսից ոչ մի օգնող չեղավ, բացի այն հոնեից, որոնց հետ խոսք էին կապել: Սակայն նրանց զեմ էլ հավաքեց Արցախ բազմաթիվ հեծելազորը, արգելեց և փակեց նրանց ելքի ճանապարհը. որովհետև նա ամենեկին հանգիստ չէր տալիս Պարսից թագավորին, այլ ուղարկում-կանչում էր բազմաթիվ զորքեր ճորա պահակը, հավաքում էր այնտեղ Վրաց աշխարհի ամբողջ զորքը, ինչպես և կփնաց և Ճղրաց զորքերը, Վատը, Գավը և Գղվարը, Երսասնը և Հեճմատակը, Փասխը, Փոսխն ու Փլուքվանը և Թավասպարանի¹⁵ ամբողջ զորքը, լեոնայիկն ու գաշտայիկը և լեոնեի բոլոր բերդերին: Ոմանց գույքով, մեծ պարգևներով և արքունի գանձարանից առատ-առատ պարգևներ բաշխելով, ոմանց էլ թագավորի հրամանով սպառնալով՝ տապնապի մեջ էր գցում:

զուրիւն 12—13 Բ ոչ ոք 13 ԲԳԴԵԸԹԺԽԵՏԻՏՏ բայց փխ բաց ԲԴ յայնմ փխ յայնց ԳԴԵԺ Հոնացն և Հոնանացն Դ բանսն ՁԷՎ շի՛ էր 14 Դ շի՛ և ԲԳԴԵԸԹԺԽԷՏԻՏՏ այրուծի բազում Արեաց 15 ԱԳԴԵԸԼԸԹԺԽԵՍԿՆԿՆԵՆ և ին ԲՏ՝ և ին ԵԱ ԵԼԻ ԱՁԷԹԻՎ և քանզի ԲԲՏ՝ ամենեկին զուգար 16 Դ շի՛ թագաւորին Տ՝Ա գգունդս 17 Գ ճարայ Դ շի՛ և 2 ի Վրաց ԳԴԵԿ աշխարհն ԱԲԸԹԺԽԵՍԿՆԵՆ աշխարհն բովանդակ անդ գումարէր (Բ անդր գումարեաց) Ա զՎրաց աշխարհին բովանդակ գումարէր ԳԴԵԸԹԺԽԵՂՏԻՏՏ անդր 18 Բն զզօրս Դ զզօրն ԵԸԼՄՂՏԻՏՏ Լրեաց և Լրեոց Բ զՃղրաց ԲԴ շի՛ և (զՎատն) Բ զԳողուարն, զԳաւն է զԳողուարն Տ՝ զԳաւարն 19 ԲՏ՝ զԽաւասպարանն փխ զԵրսասն Բ զՀեճմատակն Տ՝ զՀեճմատակն ԱԷԹԻՎ զՀեճմատակն Բ շի՛ զՓասխն ԵՂԺԽԵՍԿՆԵՆ զՓոսխն Դ զՓասխն և Փոսխն Ք զՓարսն է շի՛ և զՓոսխն և Փոսխն Ա զՓիւքուանն Բ զՓիւքուանն Դ Փիւքուանն ԳԵԹԺԽԷՏԻՏՏ զՓիւքուանն ՁԷՎ զՓիւքուանն ԸԼ զՓիւքուանն Դ զՓիւքուանն 20 Բ զԹաւասպարանն ԳԴԿ զԹաւասպարանն է Թաւասպարանն ԸԺԽԷՏԻՏՏ Թաւասպարանն Տ՝ Թաւասպարանն Գ զԼեոնայիկն Դ լեոնայիկն և դաշտայիկն ԵԸԼԽԿՆԵՆ լեոնայիկն և դաշտայիկն 21 ԲԴԼՄ լերանց (Մ լերանցն) ԲԴ և մեծամեծ փխ մեծաւ 22 ԲԳԴԵԸԹԺԽԷՂՏԻՏՏ շի՛ և Բ զգանձս ԸԼ շի՛ և 23 ԲԴՏ՝ սաստիկ Բ տապնապէի:

5 Զայս ամենայն իրն արար և կատարեաց ըստ հրամանի Թա-
 գաւորին, որ ըստ օրէ գրէր և ցուցանէր մեծ հազարապետին Պարսից,
 որ ղողեալ և Թաբուցեալ էր ի քաղաքն Փայտակարան: Համարձա-
 կեցաւ այնուհետև և նա ցուցանել զինքն բազում ազգաց, էր՝ որոց
 20 ահ արկանէր, և էր՝ որոց սիրով պարգեա բաշխէր: Կոչէ առ ինքն
 զՎասակ, և որք ընդ նմա իշխանքն ամենեքեան, բազում պարգևս
 շնորհէր նոցա յարքունուստ, և զօրացն՝ որ ի նորա բանի էին:
 Տանէր զառաջեալ և զօրացեալ երիցունսն. ցուցանէր, հաստատէր
 և յայտ առնէր, եթէ սորօք որսացայց զնոսա՝ քակտել ի միաբան
 40 ուխտէն: Իսկ հազարապետն իրն զայն լսէր՝ յոյժ շնորհակալ լի-
 նէր երկոցունցն, և յոյս առաջի դնէր նոցա. ճնթէ լիցի մեր յաղթու-
 թիւն, զայլոց քահանայից կեանս ղոցա շնորհեցից, և զմեծ վաս-
 տակ ղոցա ցուցից Թագաւորին:

15 Եւ այսպէս շարժեաց և շփոթեաց զաշխարհն Հայոց, մինչև ըզ-
 բազում եղբարս հարազատս քակեաց ի միմեանց, ոչ եթող միաբան
 զհայր և զորդի, և ի մէջ խաղաղութեան արար խռովութիւն:

20 Եւ անդէն իսկ չիւրում աշխարհին եղբորորդիք երկու էին նորա
 ի սուրբ ուխտին առաքինութեան. գրեաց և եցոյց վասն նոցա
 յարքունիս, և էառ իշխանութիւն ի վերայ կենաց նոցա, մերժեաց
 և եհան զնոսա յաշխարհէն, զի մի՛ այլ դարձցին անդրէն: Հայա-
 ծեաց և փախոյց զամենայն միայնակեացս աշխարհին, ոչք հայ-
 հոյէին զանդարձ ամբարշտութիւն նորա: Արար և կատարեաց զա-
 մենայն շարիսն ընդդէմ ճշմարտութեանն. և զոր ինչ ոչ գիտէին
 անօրէն հեթանոսքն՝ իմացուցանէր նոցա, և վասն ուխտին քրիս-
 25 տոնէութեան, եթէ որպէս հնարիւք կարացէ բառնալ յաշխարհէն
 Հայոց:

1 Դ իբ իբրն է իբ և ԳԻԵԸԺԼԽԿԶՏՏՏ կամաց Բ զկամս փխ ըստ հրամանի 3
 Գ ղուղեալ ԳԻԵԸԺԼԽԿԶՏՏ իբ և ԲԳՏՏ ի քաղաքին 4 Բ և նա այնուհետև և ցու-
 ցանէր ԳԻԵԸԺԼԽԿԶՏՏ ապա այնուհետև նա Բ բազմաց փխ բազում ազգաց Մյուս քա-
 լաք՝ բազում ազգաց 5 Ըն հարկանէր փխ ահ արկանէր է իբ և Բ իբ սիրով Կ ոչ
 էր փխ կոչէր 6 Ե զՎասակն ԵԸԺԽԿՏ ընդ նմայն էին Բ զՎասակ և զամենայն իշ-
 խանսն որ ընդ նմայն էին ԱԳԶԵՄՏՏ և որք ընդ նմա իշխանքն ամենեքեան ԳԻԵԸԺՏՏ
 ընդ նմա էին Գ ամենայն 7 ԱԶԵԹԻՄՏՏ բաշխէր փխ շնորհէր ԲԳԻԵԸԺԼԽԿԶՏՏ յարքու-
 նուստ շնորհէր նոցա ԳԻԵԸԺԼԽԿԶՏՏ նոցա փխ նորա Գ բանին 8 Ա տարեալ էր
 փխ տանէր 4 տանէին Գ զառաջս Գ իրիցունսն ԳԻԵԸԺՏՏ ցուցանէր և հաստատէր Բ իբ
 հաստատէր 9 Բ և յայտնէր է յայնի առնէր ԲՏՏ նորօք ԲԳ որսացայ ժ որսացոյց
 ԲԳԶ քակել 9—10 ԲԳ ի միաբանութենէ քրիստոնէութեանն ԳԻԵԸԺԼԽԿԶՏՏ ուխտէն քրիս-
 տոնէութեան Ը ուխտէն քրիստոնէից ՏՏ քակտել ի միաբանութենէ քրիստոնէութեան Ի ի
 միաբանութենէն փխ ի միաբան ուխտէն 10 ՏՏ յուխտէն Գ զայս Գ իբ յոյժ 10—
 11 4 իբ լինէր ԳԼԿ երկոցունց ԲԳՏՏ լինէր նմա Ի երկյանցն 11 Ա երիցանցն փխ
 1192

Երբ այս ամենն արեց ու ավարտեց Թագաւորի հրամանի համա-
 ձայն, ամեն օր գրում ու ցուց էր տալիս Պարսից մեծ հազարապետին,
 որ ծածկվել-թաք էր կացել Փայտակարան քաղաքում: Այնուհետև նա
 [Միհրանէրսեհն] էլ համարձակվեց իրեն ցուց տալ շատ ազգերի. ոմանց
 ահ էր տալիս և ոմանց էլ սիրով պարգևներ էր բաշխում: Իր մտտ կան-
 չեց Վասակին և նրա հետ և ղոյժ բոլոր իշխաններին, շատ պարգևներ շը-
 նորհեց նրանց արքունի գանձարանից, նույնպես և այն ղորքերին, որ
 նրան համամիտ էին: [Վասակը] նրա առջև տարավ նաև ուրացող երեց-
 ներին. ապացուցում էր, հաստատում և հայտարարում, թե սրանց մի-
 ջոցով պիտի որսամ նրանց ու բաժանեմ միաբան ուխտից: Իսկ հազա-
 րապետը երբ այդ լսեց, շատ շնորհակալ եղավ երկուսից էլ և հուսադրեց
 նրանց. «Եթե հաղթութիւնը մեր կողմը լինի, մյուս քահանաների ունե-
 ցած-չունեցածը դրանց եմ շնորհելու և զրանց մեծ ծառայութեան մասին
 հայտնելու եմ Թագաւորին»:

Եվ այսպես [Վասակը] շարժեց ու շփոթեց Հայոց աշխարհը, մինչև
 իսկ բազմաթիվ հարազատ եղբայրների բաժանեց միմյանցից. հորն ու
 որդուն միաբան շփոթեց և խաղաղութեան մէջ խռովութիւն գցեց:

Նույնիսկ հենց իր երկրում նա երկու եղբորորդի ունեւր առաքինու-
 թեան սուրբ ուխտի մեջ. նրանց մասին գրեց և հայտնեց արքունիքին և
 իրավունք ստացավ նրանց ստացվածքի վրա, նրանց հեռացրեց-քշեց
 երկրից, որպեսզի այլևս այնտեղ չվերադառնան: Հայածեց ու փախցրեց
 աշխարհի բոլոր միայնակյացներին, որոնք նախատում էին նրա անդարձ
 ամբարշտութիւնը: Ամեն շարիք արեց-պրծավ ճշմարտութեան դեմ. և ինչ
 էլ որ չէին իմանում անօրեն հեթանոսները, հասկացնում էր նրանց, նաև
 քրիստոնէութեան ուխտի վերաբերյալ, թե ի՛նչ հնարքներով կարող է այն
 վերացնել Հայոց աշխարհից:

երկոցունցն Բ նոցա և ասէր ԳԻԵԸԺԼԽԿԶ 11—12 Բ մեր լիցի յաղթութիւնն Ա յաղ-
 քութիւնը 12 Գ զայլոյ Բ քահանայիցն զկեանսն Խ զկեանս 12—13 ԲԳԵԸԺԽԿԶՏՏ
 վաստակս Գ վաստակը Կ վաստակսը 14 ԲԳ իբ և Գ շփոթեաց 14—15 Խ բա-
 զում եղբայրս 15 Բ իբ հարազատս ԲԳ և ոչ եթող 15—16 Բ զհայր և զորդի
 միաբան 16 Լ իբ և ԳԻԵԸԺԼԽԿԶՏՏ արկանէր փխ արար ԲՏՏ խռովութիւն բազում
 17 Բ ի չիւրում ԵԸԺԼԽԿԶՏՏ երկու եղբորորդիք էին Բ էին նորա երկու Ե իբ երկու
 18 Ը քրիստոնէութեան փխ առաքինութեան Գ իբ և 19 Ի յարքունիս Գ յարքու-
 նիսն Գ առ Ը զիշխանութիւն Գ վասն փխ ի վերայ Բ իբ կենաց 20 ԳԿ իբ և ԲԸԺԼ
 ԽՏՏՏ իբ այլ 21 Գ իբ և ԲՏՏ զմիայնակեացսն յաշխարհէն որ ԳԻԵԸԺՏՏ որք 21—
 22 Ա հայհոյին 22 Կ որ արար Բ զշարիսն 23 Ե՛ ճշմարտութեան Բ ոչինչ փխ
 ինչ ոչ 24 Բ հեթանոսք՝ նա իմացուցանէր նոցա վասն Ի հեթանոսք ԵԸԺԼԽԿԶՏՏ
 իբ նոցա և ԳԳ իբ և 24—25 ԱԶ քրիստոնէութեան 25 ԲԳԻԵԸԺԼԽԿԶ Թէ ԵԸԺԼ
 ԽՏՏՏՏ որպիսի ԳԻ կարէ:

2 Զայս ամենայն շարիս իբրև հոտես ի նմա Միհրնեբսեհ, քան յանձն իր՝ առաւել ի նա էր յուսացեալ: Լարցանէր և ստուգէր՝ թէ քանի՞ այր կայ ի Հայոց աշխարհին ի գնդին Վարդանայ ընդ ամենայն բազմութիւնն: Իբրև լուա ի նմանէ՝ թէ աւելի քան զվաթսուն հազար են, խնդրէր ևս տեղեկութիւն վասն իւրաքանչիւր անձին քաջութեան, և կամ քանի՞ այն ոք իցեն՝ որ սպառազէնքն իցեն, և կամ քանի՞ այն ոք իցեն՝ որ մերկ առանց զինու աղեղնաւորք իցեն. սոյնպէս և վասն վահանաւոր հետեակացն:

5 Եւ իբրև լուա զթիւ համարոյ բազմութեանն, առաւել ևս փութացաւ ուսանել՝ թէ քանի՞ք իցեն պարագլուխք քաջ նահատակացըն, զի երիս ընդ միոյ պատրաստեսցէ առ մի մի ի նոցանէ, թող զայլն ամենայն: Այլ և դրոշից անգամ իւրաքանչիւրոց տեղեկանայր ի նմանէ. և թէ քանի՞ գունդ զգորսն բաժանիցեն, և ո՛ր ոք ի նոցանէ սաղարք լինիցին, և ո՛ր զօրագլուխ յորմէ կողմանէ յազմ մտանիցէ, և զինչ անուանք իւրաքանչիւր համհարգացն իցեն, և քանի՞ փողահարք ի մէջ գնդին ձայնիցեն: Ղակի՞շ գործիցեն արդեւք, եթէ արձակ բանակեսցին. ճակատ առ ճակատ գործիցեն, եթէ համագունդ ընդ մի տեղի դրդիցեն: Ո՛րք ի նոցանէ երկբայ կայցէ, և կամ ո՛րք ի նոցանէ զանձն ի մահ գնելով գունդ գործիցէ:

20 Եւ իբրև զայս ամենայն տեղեկացաւ ի նմանէ, կոչէր զամենայն զօրագլխեանն, պատուէր հրամանի տայր ամենեցուն յանդիման նորա, զի խրատու նորա լուիցեն ամենեքեան: Եւ զամենայն

1 Բ շիւ ի նմա եժԼեՏԻ ի նա ԳԵԸԺԵՆՆ Միբնեբսեհ 1—2 ԲՏ՝ առաւել քան յանձն իր 2 Գ ի նա յուսացեալ էր ԲԳԴԵԺԿԷ ԵԹէ 3 Բ ի յաշխարհին Հայոց Ե ի Հայոց գնդին աշխարհին Վարդանայ 4 Ե բազմութիւն Բ և իբրև ԲԳԴԿ ԵԹէ 4—5 ԵԸԺԼԵՏԻ աւելի են 5 Է էին փխ են ԲՏ՝ տեղեկագոյն 6 ԲԳԴԵԸԺԵԼԵԿԷՆ ՏԻՏ՝ այնոքի փխ այն ոք ԵԸԺԼԵՆՏԻՏ՝ են փխ իցեն ԸԽՆ շիւ «որ սպառազէնքն—այն ոք իցեն» ԲԵԺԿ Են փխ իբրև 7 ԲԳԴԺՏԻՏ՝ այնոքի իցեն Դ որք Դ մերկք 7—8 ԲԳՏ՝ աղեղնաւորքն 8 ԲՏ՝ նոյնպէս ԼՏ՝ շիւ վասն ԳԴԵԸԺԼԵԿԷՆՏ՝ հետեակաց Ա հետեակացն 9 ԲՏ՝ ստուգեաց փխ լուա ԳԴԵԸԺԼԵԿԷՆՏ՝ ուսու փխ լուա Գ համարոց ԾՏ՝ զանթիւ(1) Ե բազմութեան Բ շիւ ևս 10 Է առնուլ փխ ուսանելի Թ ուսանի ԲԳԴԿ ԵԹէ ԲԼ քանի Բ պարագլուխ 11 Է պատրաստիցէ 12 ԱԶԹՎՏՏ՝ զայլ փխ զայլն Գ շիւ զայլն Գ զամենայն Բ շիւ այլ ԴԿ դրոշուց Դ գորշուց ԲԴ շիւ անգամ ԲԳԴԵԸԺԼԵԿԷՆՏ՝ իւրաքանչիւր է իւրաքանչիւրոյ 13 Բ ի նոցանէ փխ ի նմանէ Բ շիւ և Բ ԵԹէ ի քանի գունդ զօրքն բաժանեցան և ո՛ր ոք ԳԿ զօրքն ԳԿ բաժանիցին ԸՆ բաժանեցին ԴԺ

Երբ այս բոլոր շարագործութիւնները Միհրնեբսեհը տեսավ նրա մեջ, իր անձից ավելի հույսը նրա վրա դրեց: Հարցնում և ստուգում էր, թե ընդամենը քանի՞ մարդ կա Հայոց աշխարհում Վարդանի գնդի մեջ: Երբ նրանից լսեց, թե վաթսուն հազարից ավելի են, նաև տեղեկութիւններ պահանջեց յուրաքանչյուրի քաջութեան մասին, կամ թե՛ նրանցից քանի՞ հոգի են սպառազեն, և կամ քանի՞ հոգի են առանց զենքի լոկ աղեղնավորներ. նույնպէս և վահանավոր հետեակների մասին:

Եվ երբ լսեց բազմութեան թիվն ու համարը, է՛լ ավելի շտապեց իմանալ, թե քանի՞սն են քաջ զինվորների պարագլուխները, որպէսզի նրանցից յուրաքանչյուրի գեմ երեքը պատրաստի, բացի բոլոր մնացած բաներից: Մինչև անգամ նրանցից ամեն մեկի դրոշների¹⁶ մասին էլ էր տեղեկութիւն հարցնում, և թե զորքը քանի՞ գնդի են բաժանելու և նրանցից ովքեր պետք է հրամանատար լինեն, և ո՛ր զօրագլուխը ո՛ր կողմից պետք է պատերազմի մեջ մտնի, և ի՛նչ են յուրաքանչյուր համհարգների անունները, և քանի՞ փողահար պետք է ձայն արձակեն գնդի մեջ: Արդոյք [ցցապատնեշներով ու խրամով շրջապատված] բանա՞կ պիտի դնեն, թե արձակ դաշտում տեղավորվեն. ճակատ առ ճակատ պիտի գործեն, թե համագունդ մի տեղի վրա պիտի գործ տան: Նրանցից ո՛րը պետք է տատանման մեջ մնա և կամ նրանցից ո՛րը ջանք թափի՞ իր անձը մահվան ենթարկելով:

Եվ երբ այս ամենի մասին տեղեկացավ նրանից, կանչեց բոլոր զօրագլուխներին, նրա ներկայութեամբ բոլորին հրաման տվեց, որ բոլորը կատարեն նրա հրահանգները: Եվ ամբողջ գորքը զօրագլուխների հետ

գունդը զօրք բաժանիցին ԵԸՆՆ զօրք Տ՝ բաժանեցին ԳԵԸԺԼԵՆՏ՝ և ո՛րք 14 ԵԸԺԵՆ սաղաւարք (լուսանցում՝ զօրագլուխ) Ծ սաղաւարք Տ՝ սաղաւարտօք (1) Զէ լինիցի Բ զօրագլուխք 15 Բ յազմ ոք Թ սազմ Տ՝Տ՝ ի սազմ ԻՍՏ՝Տ՝ համհարգացն 15—16 Վ համհարգ անցանիցեն (1) Տ՝ համհարգ անցանիցեն 16 Դ և կամ (քանի) է ձայնն ԵԸԺԵՆ լակի: (լուսանցում՝ համագունդ) Ի լակի Թ ղակի: (լուսանցում՝ համագունդ կամ միաժողով) 17 ԱԶԹԻՎՏՏ՝ բանակեսցին ԲԳԴԵԸԺԼԵՆՏ՝Տ՝ թէ արձակ բանակեսցին ԳԿ բանակիցին 17—18 Տ՝ շիւ գործիցեն 18 Բ ընդ միմեանս գրդեսցեն ԳՏ՝ միմեանս փխ մի տեղի Տ՝ դրդեսցին 19 ԲԳԴԿ զայլէ փխ կայցէ ԳԴԵԸԺԿԷՆՏ՝ շիւ ի նոցանէ 19—20 Բ դիցէ գունդ գործելով 21 Բ շիւ Ե ԱԳԴԶԼԹԻԿ ՎՏ՝ տեղեկացեալ Բ շիւ ի նմանէ 22 ԲԵԸԺԼԵՆՆՏ՝ զօրագլուխն (Ըն զօրագլուխն) ԱԳԴԶԼԹԻԿՎՏ՝ զօրագլխեան 22—23 Բ յանդիման լինելով փխ յանդիման նորա 23 ԳԴԵԸԺԼԵԿԷՆՏ՝ նմա փխ նորա Գ ամենեքեան:

գորսն գորագլխօքն հանդերձ յանձն առնէր առն միում յաւագացն, որում անուն էր Մուշկան նիւսալաւորտ:

Սւ ինքն խաղայր անդէն գնայր յերկիրն Արեւիլից. և յանդիման եղաւ մեծի թագաւորին, պատմէր զամենայն անցս իրացն. զիւր հնարաւոր իմաստութիւնն և զՎասակայ խաբերայ պատրանս հայթայթանացն. որպէս զառաջինն զիւր զամբարշտութիւնն կամեցաւ ծածկել այնու՝ զի քակեալ երկպառակեաց զգունդն Հայոց:

Իբրև լուաւ զայս ամենայն թագաւորն ի բերանոյ մեծ հազարապետին, դառնացաւ յանձն իւր, և ասէ անսուտ երդմամբ. «Եթէ ապրեսցի անօրէնն այն ի մեծ պատերազմէն, մեծաւ անարգանօր տամ ըմպել նմա զբաժակն դառնութեան մահուա»:

միասին հանձնեց ավագներից մեկին, որի անունը Մուշկան նյուսալաւորտ էր:

Իսկ ինքն այնտեղից ելաւ-գնաց Արեւիլյան երկիրը. և ներկայանալով մեծ թագաւորին՝ պատմեց նրան գործի բոլոր հանգամանքները, իր հնարագետ իմաստութիւնը և Վասակի խաբերա ճար ու հնարները. թէ ինչպես նա իր նախկին ամբարշտութիւնը կամեցաւ ծածկել նրանով, որ քանդից-երկպառակեց Հայոց զորքը:

Երբ թագաւորն այս ամենը լսեց մեծ հազարապետի բերանից, դառնացաւ ինքն իր մեջ և անսուտ երդմամբ ասաց. «Եթե այն անօրէնը ողջ ազատվի մեծ պատերազմից, մեծ անարգանքով նրան պետք է խրմացնեմ մահվան դառն բաժակը»:

1 Գ շիբ Կառն միում—անուն իր V աւագացն 2 ԲԳ Մուշկանն Բ նիւսալաւորտ Գ նիւսալաւորտ է նիւսալաւորտ Ա նիւսալաւորտ 3 ԱԳԶԷԹԻ գնայր անգրէն V անգրէն գնայր ԲԳԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ շիբ անդէն Ե Արեւիլից 4 ԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ մեծ փխ մեծի ԲԵԸԺԼԽԶ և զիւր 5 Ե իմաստութիւն է զիմաստութիւն ԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ զխաբերայ ԱԳԶԷԹԻԿԿՏՆ պատրանսն 2 զպատրանս 5—6 ԲՏՆ Հայթայթանս պատրանացն 6

ԱԶԹԻԿ զյառաջինն Բ ամբարշտութիւնն ԳԿ ամբարշտութիւնն ԴԺԼԽ ամբարշտութիւնն ԵԶ ամբարշտութիւն է զամբարշտութիւն 6—7 Թ կատարեցաւ փխ կամեցաւ 7 Բ այն փխ այնու ԲՏՆ քակեաց երկպառակեաց 8 ԵԸԺԼՏՆ թագաւորն զայս ամենայն 9 Ա յանձ 10 Դ պատերազմին 11 Դ ըմբել նմա է տալ ըմբել Ը տալ ըմպել նմա ԲԳԵԸԺԼԽԿԶՏՆՏՆ զբաժակ Դ շիբ մահուա

5 Եւ Խոսրով Գարեղեան,
 Եւ Կարէն Սահառունի,
 Եւ Հմայեակ Դիմաքսեան,
 Եւ մեա ևս այլ Գազրիկ Դիմաքսեան,
 Եւ Ներսէն Քաչքերունի,
 Եւ Փարսման Մանդակունի,
 Եւ Աբսէն Ընծայացի,
 Եւ Այրուկ Սղկունի,
 Եւ Վրէն Տաշրացի,
 10 Եւ Ապրսամ Արծրունեացն,
 Եւ Շահխոռապետն արձունի,
 Եւ Խուրս Սրուանձաեաց,
 Եւ Քաղեանէն և Ակէացիքն և Տրպատունիքն, և զօրքն Ռշտու-
 նեաց, և ամենայն զարծակալքն արձունի իւրաքանչիւր զօրքն և ևան-
 15 ղերծ:

Սորա ամենեքեան համագունդք հասանէին ի գործ պատերազ-
 մին ի դաշտն Արտազու և լինէր հանդես համարուն վաթսուն և վեց
 հազար այր ընդ հեծեալ և ընդ հետեակ:

20 Եկին ընդ նոսա սուրբն Յովսէփ և Ղևոնդ երէց, և բազում և
 այլ քահանայք, և ևս բազմագոյն պաշտօնեայք: Քանզի ոչ ինչ
 զանգիտեցին և նորա գալ ընդ նոսին ի գործ պատերազմին. զի ոչ
 եթէ մարմնական համարէին զկոխն այլ հոգևոր առաքինութեան.
 Գանկային մահակից լինել քաջ նահատակացն:

25 Սկսաւ սպարապետն խօսել միաբանութեամբ նախարարացն
 ընդ զօրսն և ասէ.

«Ի բազում պատերազմունս մտեալ է իմ, և ձեր ընդ իս. է ու-
 րբք՝ զի քաջապէս յաղթեցաք թշնամեացն, և է ուրբք՝ զի նորա

և Խոսրով Գարեղյանը,
 և Կարեն Սահառունի,
 և Հմայակ Դիմաքսյանը,
 և էլի մի ուրիշ Դիմաքսյան՝ Գազրիկը,
 և Ներսէն Քաչքերունին,
 և Փարսման Մանդակունին,
 և Աբսէն Ընծայացին,
 և Այրուկ Սղկունին,
 և Վրէն Տաշրացին,
 և Ապրսամ Արծրունին,
 և արձունի Շահխոռապետը,
 և Խուրս Մովանձայցը,

և Քոլյանները, և Ակեացիները, և Տրպատունիները, և Ռշտունիների
 զօրքը, և արձունի բոլոր զարծակալներն ամեն մեկն իր զօրքերի հետ
 միասին¹¹⁷:

Սրանք բոլորը համախմբված հասան պատերազմի գործի համար
 Արտազու դաշտը¹¹⁸, և նրանց ընդհանուր թիվը եղավ վաթսունևվեց հա-
 զար մարդ ձիավոր և հետեակ:

Նրանց հետ եկան սուրբ Հովսեփը, սուրբ Ղևոնդ երեցը և բազ-
 մաթիվ այլ քահանաներ և էլ՝ ավելի բազմաթիվ [հոգևոր] պաշտոնյա-
 ներ: Որովհետև նրանք էլ ամենեին շվախեցան պատերազմի գալ նրանց
 հետ, քանի որ ո՛չ թե մարմնական էին համարում այն կոռիվը, այլ հո-
 գևոր առաքինության կոռիվ. ցանկանում էին իրենք էլ քաջ զինվորներին
 մահակից լինել:

Սպարապետը նախարարների միաբանությամբ սկսեց խոսել զորքի
 հետ և ասաց.

«Շատ պատերազմներ եմ մղել ևս, և դուք էլ ինձ հետ. տեղ կար,
 որ քաջարար հաղթեցիք թշնամիներին, տեղ էլ կար, որ նրանք հաղ-
 13—14 Իժ ըմբռնեանց ը ըմբռնեանց 14 Գ զարծակալք ելժվեՆՏՏՏՏ զօրու Ի
 զօրօք 16 ԳԻԵԺԼԽՏՏ համագունդ և նորա ամենեքեան հասանին 16—17 ԳԻԹ
 ժՏՏ պատերազմի 17 Բ լինիր՝ ԳԼ համարոյն և համարու 18 ԲԶԷԻՎ և լիճ այր
 ժ լիճ ընդ հեծեալ և ընդ հետեակ 19 Խ եկին և ևս ընդ նոսա ԳԳԸԺԼԽՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ
 ժ^{18, 20, 23, 27} սուրբն 19—20 և բազում և այլ ԳԻԵԺԼԽՏ լիճ և (բազում) ԵԳԺԼ բազում
 և այլ ևս 20 Բ այք և լիճ ևս ելժվեՆՏՏ լիճ ինչ ևս բազմագոյն քահանայք և պաշ-
 տօնեայք և ևս բազում պաշտօնեայք 21 ԱԲԶԷԻՎ լիճ գալ ԱԲԳԻԵԺԸՏՏՏՏՏՏՏՏՏ
 նոսա 4 ընդ նոսին գալ 22 և մարմնական ինչ ԱԶԷՎ առաքինութեամբք ԲԹԻ առա-
 քինութեանք ժ՛ւ առաքինութիւն Տ՝ առաքինութեամբ 23 էի ցանկանային Գ մահա-
 կիցը լՍ նահատակացս 24 Ի խօսիլ Կ լիճ միաբանութեամբ նախարարացն 25 և
 ընդ զօրս 26 ԵՏՏ լիճ ի ելժվեՆՏՏ ընդ իմ 27 և է զի նորա մեղ ԲԹ յաղթե-
 ցին մեզ Գ զի և նորա:

1 ԳԻ Գարեղեան 2 ԳԻՃ^{11, 13, 26} Սախառունի 2—3 և լիճ Կարէն Սահա-
 ռունի և Հմայակ Դիմաքսեան 3 Հ Դիմաքսեան 4 ԱԲԳԻԶԷԹԻԿՂՎՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ
^{11, 18—14} Գազրիկ Դիմաքսեան ելժվեՆՏՏՏՏՏՏ ևս Գազրիկ Դիմաքսեան է զազրիկ Դիմաք-
 սեան Ա Դիմաքսեան Գազրիկ 5 Գ և լիճ և 6 Գ լիճ և Բ Փարսամ Զ Փարսամեան
 Ը Փարսամ Վ Փարս 7 ԳԻՏՏՏՏ^{4, 7, 11, 17—19, 23, 26} Ընծային ԳԺ՛ՏՏՏ Ընծայունի ելժվեՆՏ
^{28, 19, 14, 27} Ընծային Տ՛ ընծայային 8 ԵՆՏՏՏՏ Ողկունի Ա Սղկունի լՍՏՏՏ լիճ Այրուկ
 Սղկունի 10 ԲԳԻԵԺԸԹԺՎՍԿՂ Արծրունեաց և Արծրունի 11 ԱԲԶԷԹԻՎՏՏ Շահխո-
 ռապետն ԳԻՃ^{5—9, 1—13, 18, 26, 27} Շախոռապետն Ժ Շախոռապետն Լ Շախոռապետն ԵՆՏՏՏ
 Շախոռապետն 12 ԱԲԹԻ Սրուանձեաց ԶԷ Ոսրուանձեաց ԳԻՏՏ Սրուանձեաց ԸՏ՛
 Սրուանձեաց ԳԺՃ^{13—14} Սրուանձեաց Ժ Սրուանձեաց Վ Սրուանձեաց (1) և Սրուանձեաց
 Ե Խոսր Սրուանձեաց և և Խոսրով Ընծայի 13 Հ Քաղեանքն ԱԲԹ լիճ և (Քո-
 ղեանքն) ԲԹ Ակէցիքն Ը Էակայքիքն Թ և Ակէցիքն Դ Արտապատունիքն և և քովեանքն

կենաց մերոց սուրբ մահուամբ պատերազմիս, ընկալցուք խնդու-
թեամբ սրտիւ. բայց միայն յարութիւնս քաջութեան վատութիւն
մի՛ խառնեացուք:

- 5 «Մանաւանդ զի անմոռաց է ինձ, յիշելով զիմ և զոմանց ի
ձէնջ, ի ժամանակին՝ զի հանօրէն իշխանն խաբեցաք պատրեցաք
իրբն զմանուկ մի տղայ անպիտան. իբր այն եթէ ի վերին երեսս
զկամս նորա ամբարշտութեանն կատարեցաք. բայց ի ծածուկ
զխորհուրդս Տէր ինքնին վկայէ մեզ, որպէս անբակ կացեալ եմք
ի նմանէ: Ջոր և դուք ինքնին իսկ գիտէք. վասն սիրելեաց մերոց,
10 որ ի մեծի նեղութեան էին, հնարս խնդրէաք վասն յանդորր հա-
նելոյ, զի նորք հանդերձ մարտ եղեալ կոուեսցուք ընդ անօրէն
իշխանին վասն հայրենի աստուածատուր օրինացն: Եւ իբրև նոցա
ոչ ինչ կարացաք օգնել, անհնար լիցի այս՝ եթէ վասն մարմնաւոր
սիրոյ զԱստուած ընդ մարդկան փոխանակիցեմք:
- 15 Քիակ արդ չերկուս և չերեւ կոհու Տէր ինքնին մեծաւ զօրութեամբ
օգնեաց մեզ՝ որպէս զի զանուն քաջութեան ժառանգեցաք, և զգօրսն
արքունի շարաշար հարաք, և զմոզսն անողորմ սատակեցաք, և
զպղծութիւն կռապաշտութեանն ի տեղեաց տեղեաց սրբեցաք, զան-
օրէն հրաման թաղաւորին եղծաք ապականեցաք, զխտովութիւն
- 20 ծովուն ցածուցաք, լեռնացեալ ալիքն դաշտացան, բարձրադէզ
փրփուրն սպառեցաւ, գազանացեալ սրտմտութիւնն դաղարեաց:
Որ ի վերայ ամպոց որոտայր, նկուն եղեալ՝ քան զսովորական
բնութիւնն ի վայր գտաւ՝ ընդ մեզ խօսելով: Որ բանիւ հրամանաւ
կամէր կատարել զշարութիւնն իւր ի վերայ սուրբ եկեղեցւոյ, արդ
- 25 աղեղամբ և նիզակաւ և սրով կուռի: Որ իբրև զհանդերձ կարծէր

2 ԲԳ ի յարութիւնս Դ ի յարութիւնս ՋԻ արութիւնս ԽԶ արութիւնս Ա յարութիւնս
ԳԹԺՅՏՆՏՆ յարութիւնս Կ յարութեան ԳԵԸԺԽԶՏՆՏՆ քաջութեանս Բ վատութիւն ԶՄԹ վա-
տութեան 4 Դ զիս և զովմանց և զօմանս 5 ԲԳԳԻ ի ժամանակի եմ իշխանն Ա
զանօրէն իշխան եԸԺԽԶ խաբեցաք և պատրեցաք 6 Շ տղայ մի Ա լի մ ԲԺ՝ԱԵ
և անպիտան ԲԳԴԱԵ իբրև եԸԺԽԶՏՆ իբրու այն թէ 2 իբրու 7 Ե ամբարշտութեան
ԸԺ՝Ա կատարեացուք 7—8 Ա զծածուկս սրտից մերոց Բ զծածուկ խորհուրդս մերոց
8 ԳԴԿ զխորհուրդ մեր եԸԺԽԶՏՆՏՆ խորհուրդս մեր ժլ տերն Դ ինքնին տէր վկայէի
մեզ ԲԵԸԺԽԶՏՆՏՆՏՆՔՆ լի իմ 9 ԲԺ՝ԱԵ վկայէք փոյ իսկ գիտէր
ԲԺ՝ԱԵ զի վասն ԱԳԴԵԹԺԽԶ սիրելեացն 10 Բ ի մեծի նեղութեանս ԳԴԵԹՃԱ մեծ
ԳԴԵԶՏՆ նեղութեանս 10—11 Բ խնդրէաք յանդորր Ելանել ԳԴԵԸԺԽԶՏՆՏՆՔՆՔՆՔՆ
յանդորր հանել (ԳԿ յանդորր) ԴԺ՝Ա խնդրեցաք ԴԵԸԺԽԶՏՆՏՆՔՆ լի վասն Բ լի հանդերձ
11 ԳԴԵԸԺԽԶՏՆՔՆ կոուիցիմք Ըն կուիցեմք 12 Ա հայրենի ՏՆ լի աստուածատուր
11—12 ԲԺ՝ԱԵ աստուածատուր օրինացն զոր անօրէն իշխանն կամէր հանել ի մէջ
12 ԲԺ՝ԱԵ լի և 13 Բ ինչ ոչ կամեցաք փոյ ոչինչ կարացաք Բ լի այս 14 Բ

րանա ճշմարտութեան կողմը, իսկ եթե հասել է ժամանակը մեր կյանքը
սուրբ մահով ավարտելու այս պատերազմում, ընդունենք ուրախ սրտով,
միայն թե արիւթիւնն ու քաջութեան մեջ վախկոտութիւնն չխառնենք:

«Մանաւանդ ես չեմ մոռացել և հիշում եմ, թե ինչպէս ես և ձեզա-
նից ոմանք այն ժամանակ անօրեն իշխանին խաբեցինք-մուրեցրինք,
ինչպէս մի անպիտան մանուկ տղայի, երբ երեսանց նրա ամբարշտ
կամքը իբր կատարեցինք, բայց Տերն ինքը վկա է մեզ, թե ծածուկ
մտադրութիւններով ինչպե՛ս անբաժան ենք մնացել նրանից: Այս դուք
ինքնեքդ էլ գիտեք, որ հնարներ էինք փնտրում ազատելու մեր սիրելի-
ներին, որոնք մեծ նեղութեան մեջ էին, որպէսզի նրանց հետ միասին
մարտի մեջ մտնելով՝ կովենք անօրեն իշխանի դեմ հայրենի աստվա-
ծատուր օրենքների համար: Եվ երբ նրանց շարաղացանք որևէ կերպ
օգնել, թող անհնար լինի, որ մարմնավոր սիրո համար աստծուն մարդ-
կանց հետ փոխանակենք:

«Իսկ արդ՝ երկու և երեք կովիւնների մեջ ինքը Տերը մեծ զօրութեամբ
օգնեց մեզ, այնպէս որ քաջութեան անուն ժառանգեցինք և արքունի զօրքը
շարաշար շարճեցինք, մոգերին էլ անաղարմ կերպով կոտորեցինք և կռա-
պաշտութեան պղծութիւնը մի քանի տեղերից սրբեցինք, թագավորի
անօրեն հրամանը շնչեցինք-ոչնչացրինք, ծովի խտովութիւնն իջեցրինք,
լեռնացած ալիքները դաշտացան, բարձրադէզ փրփուրն սպառվեց, դա-
զանացած զայրույթը դաղարեց: Նա, որ ամպերի վրայից էր որոտում,
ընկնված՝ իր սովորական բնութիւնից էլ ցած իջավ՝ մեզ հետ խոսելով:
Նա, որ խոսքով ու հրամանով էր ուզում կատարել իր շարութիւնը սուրբ
եկեղեցու վերաբերմամբ, այժմ աղեղով ու նիզակով ու սրով է կովում:
Նա, որ կարծում էր, թե մենք քրիստոնեւորութիւնն իբրև զգեստ ունենք

Ճ՝ԱԵ մարդոյ փոխանակեցուք ԳԿԺ՝Ե, 12—14 մարդոյ Դ փոխանակեցուք ԵԸԺԽԶՏՆՔՆՔՆ
ընդ մարդոյ փոխանակեմք 15 Թ լի արդ Դ ինքնին տէր ԵԸՆՏՆ տէրն Ի յօծարու-
թեամբ փոյ զօրութեամբ 16 ԵԶ լի որպէս զի զանուն քաջութեան Ըն լի զԸՃ՝Ա
ծառանգեցուք ԲԴԵԸԽԶՏՆ լի և 17 Ա անողորմ Դ լի անողորմ 18 ԲԵԱ կռա-
պաշտութեան 2 տեղաց տեղաց 18—19 Բ և զանօրէն զթագատրին զհրամանս Ճ՝Ա
և զանօրէն թագատրին հրամանս 19 ԲԺ՝ԱԵ լի ապականեցաք 19—20 ԲԺ՝ԱԵ
զխտովութիւնն ցածուցաք: 20 լի ծովուն Ա ծովու ԱԺԻՆՏՆՔՆՔՆ լեռնացեալ ԱԶԻԹԻ
ԾՎ բարձրացեալ 21 ԲՏՃ՝ԱԵ պայթեաց փոյ սպառեցաւ և զգազանացաւ Վ տրտմու-
թիւնն (1) Ի դաղարեցաւ 22 Է որպէս փոյ որ Բ ամպոցն Դ ամբոցն 22—23 ԲԳԴ
ԵԸԺԽԶՏՆՔՆՔՆՔՆՔՆ 1, 5—6, 12—14 ԱԵ նկուն եղեալ գտաւ ի ներքոյ քան զսովորա՛յն բնութիւնն (Ե
բնութեան) 23 ԲԺ՝ԱԵ լի ընդ մեզ խօսելով 23—24 ԲՏՃ՝ԱԵ կամէր զմեզ կո-
րուսանել և կատարեալ (Ա կատարել) զշարութիւն ի վերայ սուրբ եկեղեցւոյն Դ լի
հրամանաւ ԵԸԺԽԶՏՆՔՆՔՆՔՆՔՆՔՆ քանի և հրամանաւ 24 Ե զշարութիւն ԳԵԸԺԽԶՏՆՔՆՔՆՔՆ
լի և 25 ԳԿ լի և (նիզակաւ) ԲԴՃ՝ԱԵ կուռի ընդ մեզ 2 հանդերձ:

ունելի մեզ գործատուներին, արդ իբրև զգույն ի մարմնույ շխարհ շրջել, թերևս և ոչ այլ կարացել մինչև ի կատարածս Փանգի հիմունք սորա հաստատութեամբ եղծալ են ի վերայ վիճիս անշարժութեան, ո՛չ ի վերայ երկրի, այլ ի վեր յերկինս, ուր ոչ անձեք իջանեն և ոչ հողմք շնչեն և ոչ հեղեղս յարուցանեն Եւ մեք թէպէտ և մարմնով յերկրի եմք, այլ հաստով յերկինս եմք շինեալ, ուր ոչ ոք կարէ հասանիլ յանձեռագործ շինուածն Քրիստոսի:

«Հաստատուն կացէք յանշուշտ զօրագլուխն մեր, որ ոչ երբէք մոռացի գործու նահատակութեան ձերոյ: Ո՛վ քաջք, մեզ այս մեծապէս է, զոր կատարեաց Աստուած ի ձեռն մերոյ ընութեանս, յորում և զօրութիւնն Աստուծոյ մեծապէս երևի: Զի եթէ գալլս կոտորելով ի վերայ աստուածային օրինացն՝ պարծանս անձանց ժառանգեցաք և զքաջ անուն ազգատոհմին մերոյ թողաք եկեղեցւոյ, և վարձուց ակնկալութիւն ի Տեառն է, որ պահի իւրաքանչիւր ումեք ի մէջ ըստ սրտին յօծարութեան և ըստ գործոց աստարկութեան, որչափ ևս առաւել՝ եթէ մեք մեռանիցիմք ի վերայ մեծի վկայութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում և երկնատրքն են ցանկացեալ, եթէ գոյր հնար Եւ զի այս պարգևք ոչ ամենեցուն է անկ, այլ որում պատրաստի ի բարերար Տեառնէն, և մեզ այս ոչ եթէ յարգար գործոց ինչ պատահեաց, այլ յաննախանձ պարզեատուէն. որպէս և ասէ իսկ ի սուրբ կտակարանին. «Ուր առաւել եղեն մեզքն, անդէն առաւելան շնորհքն Աստուծոյն»:

«Եւ մեզ կարի քաջ ի դէպ ելանէ հրաման պատասխանելոյս այսորիկ. որպէս և առաւելապէս երևեցաք մարդկան ամբարշտեալք, կրկին առաւելապէս երևեցուք արդարացեալք մարդկան և հրեշտակաց և Լօրն ամենեցուն: Զի որ օր լուան ապաքէն զմէնք մարդիկ ի գործ ամբարշտութեանն, արտասուս բազում հեղան ի

1 ԵԼՇԻՆՆՏՏՏՏՏ Սեղ ունիլ ԳԵԼՏՏՏՏ զգործատուութիւնս ԹՃՏՏՏ ոչ կարէ 2 ոչ կարէ ոք 1—2 ԲՁ կարացել շրջել 3 Ի շրջել է շարժել 4 ԲՁՏՏՏ նորա հաստատուել են ի վերայ վիճի հաստատութեանն ՄՏՏ նորա 5 ԲՁՏՏՏ շարժեն փխ շնչեն Ը հնչեն փխ շնչեն ԲՁՏՏ շր 6 ԸՏՏ էար փխ եմք (այլ) ԳԵԼՏՏՏՏՏՏՏՏՏ հաստատուք ԲՁՏՏՏ ԿՁՏՏՏ շինեալք 7 2 ի՞ կարէ Ը ի՞ ոք եմ՝ շինուածն Գ ի՞ Քրիստոսի 8 Թ ոչն 9 ԲԳԵԼՏՏՏՏՏՏ զգործ Ը զգութ փխ գործու ԵԼՇԻՆՆՏՏՏՏՏ նահատակութեանս ԳԵԼՏՏՏՏՏՏՏ ի՞ ձերոյ ԳԹ և քաջք ԲՁՏՏՏ այս ար փխ այս 10 Ը ի՞ է Թ կատարեացն Գ Քրիստոս փխ աստուած 11 2 որում Ե զօրութիւն Ե զայս փխ զայլս 12 Ը ամբարնք 13 Բ ի՞ և Ը ազգատոհմիս Ը զքաջատոհմ ազգի և եկեղեցւոյ թողաք Բ քաջ անուն ազգի և եկեղեցւոյ թողաք 14 ԲՁՏՏՏ որպէս փխ որ պահէ 15 ԼՏՏ ի մէջ Գ սրտի ԵԼՇԻՆՆՏՏՏՏ ըստ յօծարութեան սրտին և ըստ աստարկութեան գոր-

հազած, այժմ չի կարողանում մեզ փոխել, ինչպես մարմնի գույնը [չի կարելի փոխել], գուցե այլևս չկարողանա էլ մինչև վերջը: Որովհետև սրա հիմքերը հաստատ կերպով դրված են անշարժ վեմի վրա, ո՛չ թե երկրի վրա, այլ վերևում՝ երկնքում, ուր ո՛չ անձրևներ են զախս, ո՛չ քամիներ են փչում և ո՛չ էլ հեղեղներ հարուցանում: Եվ մենք էլ, թեպետև մարմնով երկրի վրա ենք, բայց հավատով երկնքում ենք հաստատված, որտեղ ոչ ոք չի կարող հասնել Քրիստոսի անձեռագործ շինվածքին:

«Հաստատ մնացեք մեր անդրովելի գորագլխի վրա, որ երբեք չի մոռանա ձեր քաջագործությունները: Ո՛վ քաջք, մեզ համար մեծ շնորհ է այս, որ աստված կատարեց մեր բնության միջոցով, որի մեջ և մեծապես երևում է աստծու գործօրումը: Որովհետև եթե ուրիշներին կոտորելով աստվածային օրենքի համար՝ մեզ պարծանք ժառանգեցինք և մեր ազգատոհմի քաջ անունը եկեղեցուն թողինք, և վարձի ակնկալութիւնը ճիրտից է, որ պահված է մեզմիջ ամեն մեկի համար իր սրտի հոծարութեան և կատարած գործերի համեմատ, ինչքա՛ն ավելի ևս, եթե մենք մեռնենք մեր տեր Հիսուս Քրիստոսի մեծ վկայության համար, որ նույնիսկ երկնավոր հրեշտակներն են ցանկանում եթե հնար լինելու Եվ որովհետև այս պարգևները ո՛չ թե բոլորին է պատշաճ, այլ ում համար պատրաստում է բարերար Տերը, մեզ էլ այս պատահեց ո՛չ թե մեր արդար գործերի համար, այլ աննախանձ պարզեատուի կողմից. ինչպես որ ասում էլ է սուրբ կտակարանում. «Ուր ավելի եղավ մեզքը, ավետեղ էլ ավելացան աստծու շնորհները»:

«Եվ խիստ հարմար է գալիս մեզ այս պատգամը. ինչպես որ մեծ շափով ամբարշտ երևացինք մարդկանց, կրկնապատիկ շափով արգարացած կերևանք մարդկանց ու հրեշտակներին և ամենքի հօրը: Որովհետև չէ՞ որ այն օրը, երբ մարդիկ շեցին մեր ամբարշտ գործը, շատ արտասուք թափվեց սուրբ եկեղեցւում, և է՛լ ավելի շատ՝ մեր սիրելիներ-

ոց ԲՁՏՏ ի՞ և ըստ գործոց աստարկութեան Ը յաստարկութեան 16 Ըն ի՞ մեք ԲԵԼՇԻՆՆՏՏՏՏՏՏ մեռանիմք Գ ի՞ մեծի 16—17 Գ վկայութեանն 17 Թ երկնատրք 18 ԲԳԵԼՏՏՏՏՏՏՏՏՏ ի՞ զի և և այսպէս փխ և զի այս Բ պարգևս ԲՁ էն փխ է և Ե ի՞ է 18—19 ԳԵԼՏՏՏՏՏՏ աննկ Գ Են ակն (Լ) 19 ԵԼՇԻՆՆՏՏՏՏՏՏ որոց փխ որում ԲՁ պատրաստին ԲՁՏՏՏ տեսնէ մերմէ 20 Գ ի՞ ինչ Բ պատահեցաւ 21 ԲՁՏՏՏ որպէս ասէ ի սուրբ 22 Գ մեղք ԲՁՏՏՏ ևս առաւելան փխ անդէն առաւելան Թ շնորհն 23 Ե ի՞ է 24 ԲԳԵԼՏՏՏՏՏՏ ի՞ և 24—25 Գ ամբարշտեալ 25 Գ արգարացեալ 26—28 ԲՁՏՏՏ հրեշտակաց և մարդկան 26 ԲԳԵԼՏՏՏՏՏ ի՞ զի Բ ի՞ օր ԲՁ զմէնք ապաքէն Գ ի՞ զմէնք Ըն զմէնք փխ զմէնք 2 ի մէջ 27 Գ մարդիք ի գործս ԱԳԵԼՏՏՏ ամբարշտութեան ԳԵԼՏՏՏՏՏՏՏՏ արտասուք Բ հեղով բազում Գ ի՞ բազում Գ հեղեն Ը հեղուն:

5

10

15

20

25

սուրբ եկեղեցւոյն, և ևս բազմազոյն ի մէջ սիրելեացն մերոց: Նա և ընկերք մեր սրով սրտմտեալ սպառնային մեզ, և մահ դառնութեան ի վերայ հասուցանել կամէին. և ծառայքն մեր սարտուցեալ փախչէին ի մէջ: Եւ հեռաւորաց, որոց լուեալ էր զանուն քրիստոնէութեան մերոյ, քանզի ոչ էին տեղեակ խորհրդոցն մերոց, ողբս ի բերան առեալ անդադար աշխարէին զմեզ, և անգիտութեամբ հայհոյութիւնս բազումս խօսէին զմէնք: Եւ որ մեծն քան զամենայն ասացից. ո՛չ միայն մարդիկ յերկրի՝ այլ և հրեշտակք յերկինս զերեսս իւրեանց դարձուցին ի մէջ, զի մի տխուր դիմօք հայեացին ի մեզ:

«Եւ ահա եկն եհաս ժամանակ, զի զամենայն զկեղտ անուն ի մէջ ի բաց բարձցուք: Յայնժամ իբրև զթախծեալ սզաւոր՝ յողի և ի մարմին էաք տրտմեալք, այսօր զուարթացեալք և զզաստացեալք յերկոսեան առ հասարակ եմք լրջացեալք. քանզի և զՏէրն բարերար ընդ մեզ տեսանեմք յառաջնորդութիւն. չէ մեր մարդ զօրավար, այլ զօրագլուխն ամենայն մարտիրոսաց: Երկիրդ՝ թերահաւատութեան է նշանակ. զթերահաւատութիւն մեր ի մէջ մերժեցաք, ընդ նմին և երկիրդ փախիցէ ի մտաց և ի խորհրդոց մերոց»:

Ձայս ամենայն առաքինի զօրավարն խօսեցաւ ընդ ամենայն բազմութեանն՝ դարձեալ և զմի մի ի՛նոցանէ քաջալերէր ի ծածուկ և սրտապնդէր, և զամենայն պակասութիւն աղքատութեան լնայր: Որոյ ոչ ինչ գոյր զօրականին, յանձնէ և լքնկերաց մատուցանէր. որոյ զէն չէր, զէն պատրաստէր. և որում հանդերձ պիտոյ էր, հանդերձ զզեցուցանէր, և որում երիվար պիտոյ էր, երիվար տայր: Եւ առատ ոռնկօք ուրախ առնէր զամենեւեան, և զուարթագին զինքն ցուցանէր ամենեցուն: Եւ ըստ պատերազմական կարգին՝ զքաջ ա-

րի մէջ: Մինչև անգամ մեր ընկերները զայրացած՝ սրով էին սպառնում մեզ և կամենում էին դառն մահով պատժել մեզ, և մեր ծառաները խրրոնում-փախչում էին մեզանից: Հեռավոր մարդիկ էլ, որոնք լսել էին մեր քրիստոնեութեան անունը, տեղյակ չլինելով մեր մտադրութեանն-րին, ողբ ասելով՝ անզազար սուգ էին անում մեզ վրա և անգիտութեամբ շատ անարգական բաներ էին խոսում մեր մասին: Եվ ինչ որ ամենից մեծն է՝ կասեմ. ո՛չ միայն մարդիկ երկրի վրա, այլև հրեշտակները երկրնում իրենց երեսները շուտ տվին մեզանից, որպեսզի տխուր դիմքերով շնայեն մեզ:

«Եվ ահա եկել-հասել է ժամանակը, որ ամեն մի կեղտ կոշված բան հեռացնենք մեզանից: Այն ժամանակ իբրև մի վշտալից սզավոր՝ հոգով ու մարմնով տրտմած էինք, այսօր երկուսով էլ զվարթացած ու զզաստացած՝ առհասարակ խելամիտ ենք դարձել. որովհետև բարերար տիրոջն էլ տեսնում ենք մեզ հետ իբրև առաջնորդ. մեր զօրավարը մարդ չէ, այլ բոլոր մարտիրոսների զորագլուխը: Վախք թերահավատութեան նշան է. թերահավատությունը մենք վաղուց ենք մերժել մեզանից. նրա հետ թող վախն էլ փախչի մեր մտքերից ու խորհուրդներից»:

Առաքինի զօրավարն այս ամենը խոսեց ամբողջ բազմության առաջ. զարծյալ և նրանցից սրան-նրան ծածուկ քաջալերում էր ու սիրտ տալիս և բոլոր պակասություններն ու թերությունները լրացնում: Ձորականներից ո՛րը ոչինչ չունէր, հոգում էր իր սեփականությունից և ընկերներից. ով զենք չունէր, զենք էր հայթայթում նրան, ում զգեստ էր պետք, զգեստ էր հագցնում, և ում ձի էր պետք, ձի էր տալիս: Եվ առատ պարենով ուրախացնում էր բոլորին, և ինքն իրեն զվարթ էր ցույց տալիս ամենքին: Եվ պատերազմական կարգի համաձայն՝ քաջ տղամարդկանց

1 ԲԳՂ սիրելեաց 2 ԲԳԼ ընկերքն ԱԶՎ որով փխ սրով Գ սպառնացան Բ լիբ և 2-3 ԳժեՏՏՏՂ զառնութեամբ 3 ԵԼԺԼԺՏՏՏՂ ի վերայ կամէին հասուցանել Գ ծառայք ԲԳԱՃ՛ԱԾ սարտուցեալ ԱԳՅԶԼԺԹԺԽԵՆԿՎՏՏՂ մարտուցեալ փխ սարտուցեալ 4 ԲԱ հեռաւորացն 4-5 Գ քրիստոնէութեանն 5 ԵԼԺԼԺՏՏՏՂ և քանզի ԲՃ՛ԱԾ լինէին փխ էին ԳԴ խորհրդոց նՏՏՂ ողբ 6 Բ աշխարէին զմեզ անդադար Ա ողբային զմեզ անդադար Վ լիբ անդադար 7 Գ լիբ բազումս Ը զմէնք (1) ԲՃ՛ԱԾ մեծն է Դ մեծ 8 ԳՆՎ մարդիկք Բ ի յերկրի Վ հրեշտակ Բ ի յերկինս 11 ԲԳԳԵԼԺԽԵՆԿՎՏՏՂ ՏՏՂ եւ արդ փխ և ահա ԲԱ ժամանակն ն ամենայն ԳԴՅԺԽԵՆ կեղտ ԵԼԺԼԺՏՏՏՂՏՏՂ անունդ 11-12 Ը ի մէջ փխ ի մէջ 12 Գ դիցուք փխ բարձցուք Բ լիբ իբրև ԲՏ՛ՏՏՂ սզաւորք 12-13 ԱՐԳԳԵԹԺԽԵՆԿՎՏՏՂՏՏՂ, 13-14 ԳՅ՛ յողի և ի մարմին ՋԵԼ յողի 2 ողբ Ա հողի և մարմին ԲՃ՛Ա ընդ նմին և երկիրդ փախիցէ յայնժամ թախծեալ սզաւորք ԳԴՅԺԽԵՆ Թախծեալ սզաւորք (Ա Թախցեալ զզաւորք) Է Թախանձեալ Ը Թախծեալ Թ զթախածեալ 2 լիբ զթախծեալ 13 Դ արտմեալ ԲԳԴԵԼԺԽԵՆԿՎՏՏՂՏՏՂ և այլօր զարթուցալք Ա զուարթացեալ ԲԳԴԵԼԺԽԵՆԿՎՏՏՂ զուարթացեալք փխ զզաստացեալք 14 Բ յեր-

կոսեանն ԲՃ՛Ա զղչացեալք փխ լրջացեալք ԳՅԺՏՏ լրջացեալ Դ լիբ և 14-15 ԲՃ՛ԱԾ զբարերարն ԵԼԺԼԺՏՏՏՂՏՏՂ զուարթար տէրն 15 ԳՅԺԽԵՆԿՎՏՏՂՏՏՂ յառաջնորդութեան ԵԼԺԼԺՏՏՂՏՏՂ չլ մեզ 16 ԲՃ՛Ա մարտիրոսաց 16-17 ԲԳԴԵԼԺԽԵՆԿՎՏՏՂՏՏՂ զթերահաւատութիւնն Թ զի թերահաւատութեան Տ՛ՏՏՂ թերահաւատութեանն Լ լիբ զթերահաւատութիւն 18 Դ և ընդ նմին երկիրդ Տ՛ ըստ նմին Գ երկիրդ Դ ի խորհրդոց և ի մտաց մերոց Բ լիբ մէրոց 19 Դ լիբ ամենայն 19-20 Ա խօսեցաւ ընդ ամենայն բազմութիւնն 20 Գ լիբ ի ծածուկ ԳԵԼԼԿՏՏՏՂՏՏՂ ի ծածուկ քաջալերէր 21 Գ աղքատութիւն պակասութեանն ԲԱ աղքատութեանն ԳԴՅԺԽԵՆԿՎՏՏՂՏՏՂ լիբ լնայր 22 ԲԴ՛Ա լրնկերացն Դ և ընկերացն 23 Լ լիբ որոյ զէն չէր՝ զէն պատրաստէր Դ որոց ԵԼՏՏՂՏՏՂՏՏՂ որոյ զէն ոչ գոյր ԵԺՏՏՂՏՏՂՏՏՂ որոյ զէն զզոյր ԳԿ պիտէր փխ պիտոյ էր 24 ԱԶԼՎ սզեցուցանէր ԱԶԼԿՎ լիբ և ԳՃ՛, 11 երիվար պիտէր 4 երիվար պիտէր Ա լիբ պիտոյ էր ԱՐԳԶԹԻՎՃ՛, 10, 12-15 ԳՅ՛ որում երիվար պիտոյ էր Վ երիվար տայր նմա 25 Ձ առնկովք 26 Ա զպատերազմական կարգին փխ ըստ պատերազմական կարգին ԳԵԼԺԽԵՆԿՎՏՏՂՏՏՂ զքաջաց 2 զքաջանց:

5 րանց զյիշատակարանս հանապազ երկրորդէր առաջի նոցա. զի և ինքն իսկ տեղեակ էր ի մանկութենէ իւրմէ սուրբ կտակարանաց: Զոր և ի ձեռն առեալ զքաջ նկարագիրն Մակարայեցոց՝ ընթեռնոյր ի լսելիս ամենեցուն, և յորդառատ բանիւք զելս իրացն իմացուցանէր և ոցա, ո՛րպէս մարտուցեալ կռուեցան ի վերայ աստուածատուր օրինացն ընդդէմ թագաւորին Անտիոքացոց: Զի թէպէտ և ի նմին կատարեցար մահուամբ, սակայն անուն քաջութեան եկաց մինչև ցայսօր ժամանակի, ո՛չ միայն յերկրի, այլ և անմոռաց յերկինս: Նա և զայն յուշ առնէր զօրականին, ո՛րպէս ազգատոհմն

10 Մատթեայ քակտեալ բաժանեցան ի միաբանութենէ նորա, դարձան ի հրաման թագաւորին, շինեցին մեհեանս, մատուցին զոհս պղծութեան, խոտորեցան յԱսուծոյ և ընկալան զպատիժս պատուհասի մահուան ի սուրբ միաբանելոցն. իսկ Մատթի և որք ընդ նմայն էին, ոչ ինչ լքեալ թուլացան, այլ ևս առաւելապէս պընդեցան, և ձեռնամուխ եղևն ի գործ պատերազմին բազում ժամանակս: Զայս ասէր, և անդէն ի քաջտին գտեղի առեալ՝ զզօրսն գետեղէր, և յամենայն կողմանց տակաւ զայրուծին կազմէր:

15 Իսկ յետ բազում ատուրց զօրագլուխն Պարսից խաղայր գայր ամենայն հեթանոսական բազմութեամբն. և եկեալ հասանէր յաշխարհն, Հայոց ի Հեր և ի Զարեանդ գաւառ: Եւ անդէն ի գաւառին գտեղի առեալ նորա՝ բանակ բոլորէր, փոս հատանէր, պատնէշ կանգնէր, շերտաւոր փակէր, ամբացուցանէր իբրև զքաղաք ամենայն պատրաստութեամբ: Գունդ բազում հատանէր ի զօրաց նորա, ասպատակաւ արշաւէր, յաւարի առնուլ կամէր զգաւառս բազումս:

20 Զայն իբրև լուան զօրքն Հայոց, սեպուհ մի յազգէն Ամատունեաց՝ Առանձար անուն ընտրեցին յամենայն զօրականէն՝ լի իմաս-

Նիշատակութեան արժանի գործերը շարունակ կրկնում էր նրանց առաջ, որովհետև հենց ինքն էլ մանկությունից տեղյակ էր սուրբ կտակարաններին: Եվ ձեռքն առնելով Մակարայեցոց քաջ նկարագիրը՝ կարդում էր, որ բոլորը լսեն, և հորդառատ խոսքերով նրանց հասկացնում էր գործերի հանգամանքները, թե ինչպես մարտնչելով կռվեցին աստվածատուր օրենքների համար Անտիոքացիների թագավորի դեմ: Թեպետև նրանք նույն պատերազմի մեջ իրենց մահը գտան, բայց նրանց քաջ անունն անմոռաց մնաց մինչև այսօր ո՛չ միայն երկրի վրա, այլև երկնքում: Հիշեցնում էր զօրականներին նաև այն, թե ինչպես Մատթիայի ազգատոհմը քակտվեց-անջատվեց նրա միաբանությունից, հնազանդվեցին թագավորի հրամանին, մեհյաններ շինեցին, պիղծ զօհեր մատուցին, աստուծոց շեղվեցին և մահվան պատիժ ստացան սուրբ միաբանվածների ձեռքով: Իսկ Մատթին և նրա հետ եղածները ամենևին չվհաստեցին և շթուլացան, այլ է՛լ ավելի զորացան և երկար ժամանակ ձեռնամուխ եղան պատերազմի գործին: Այս պատմում էր և տեղնուտեղը դաշտում տեղավորում զօրքը և բոլոր կողմերից հետզհետե կարգավորում այրուծին:

Մի քանի օրից հետո Պարսից զորագլուխը առաջ խաղաց ամբողջ հեթանոս բազմության հետ. եկավ-հասավ Հայոց երկիրը՝ Հեր և Զարեավանդ գավառը: Այնտեղ՝ գավառում կանգ առնելով, բանակ դրեց, փոս փորեց, պատնեշ շինեց, ցցապատերով փակեց և ամեն պատրաստությամբ ամբացրեց ինչպես քաղաք: Նրա զորքերից մեծաթիվ գունդ բաժանվեց, ասպատակելով արշավեց և կամենում էր բազմաթիվ գավառներ կողոպտել:

Երբ այդ բանը լսեց Հայոց զօրքը, բոլոր զորականների միջից ընտրեցին Ամատունյաց ցեղից մի սեպուհի Առանձար անունով, որ իմաս-

1 ԲԱՅ արանցն զյիշատակարանսն (և զյիշատակարանս) Թ շի՛հ հանապազ 2 Գ շի՛ իսկ և կտակարանացն 3 Բա նկարագիր ԱԲԳԶԷՎՏԹ մակարայեցոցն 4 ԲՃ՝, 5, 7, 12-14 ԱՅ յորդ և առատ բանիւք 4-5 ԲԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ Ճ՝, 5, 7, 12-14, 22 ԱՅ գիտւյր (2 գիտւթ) զելս իրացն իմացուցանել ժ իմացուցանել նոցա, Թէ 5 ԵԸԼԽԶ յ՛լ որպէս Բ կառէին 5-6 ԳՃ՝, 12 ԱՅ աստուածային 6 Բա Անտիոքայ Գ Անտիոքացոցն ԵԸԺԼԽԶՏ՝ Տ՝ Անտիոքոսի 7 ԳՃ՝ բարութեանն 9 ԱԻՎ ևս ևս ԲԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ ՏՃ՝ ԱՅ նա և զայն ևս Գ յոյժ առնէր (!) ԵԸԺԼԽԶՏ՝ Տ՝ զօրականացն յ՛լ որպէս 10 ԲՃ՝ Մատթիայն Ա Մատթեան Բա բարձանեղան ԱԲԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ ՏՃ՝, 5, 9, 12-14, 22 ԱՅ ի միաբանութենէ Ա ի միութենէ ԲՃ՝, 5, 9, 11-14, 22 ԱՅ նոցա փիս նորա 10-11 Գ և զարձան 11 Գ մեհեան 12 ԳԳԵԸԺԼԽԶ զպատիժ 13 ԲՃ՝ ԱՅ մահուամբ և միաբանեցն Բ Մատթիէ և Մատթիայ Գ Մատթիի եշ իմաստութիւն (!) փիս Մատթի Գ որոց փիս որք 14 ԳԸ ընդ նմա Գ ոչ լքեալ ինչ ԵԸԺԼԽՏ՝ ՏՃ՝ թուլացեալ լքան

Հ թուլացուցեալ 15 Գ պատերազմի ԱԲԳԳԻՎՃ՝ ԱՅ ի բազում 15-16 Գ ժամանակաւ 16 Գ շի՛հ գտեղի առեալ Բ զօրս 16-17 Խ զետեղէր զօրս 17 ԲԹ տակաւին ԲԳ զայրուղծին գումարէր (Գ անդր գումարէր) Ի զլարուծի ԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՝ ՏՃ՝, 5-7, 10-13, 17, 19-20, 26-27 ԱՅ գումարէր փիս կազմէր 18 Ա յետ ոչ բազում ատուրց ԱԲԳԳԻՎՃԸԺԼԽԿԶՏ՝ ՏՃ՝, 4-7, 9-15, 17, 19-20, 25-26 ԱՅ շի՛հ ոչ Ե պարսիցն ՆՏ՝, 12, 20 ԱՅ գնայր 19 ԲԳԳԵԸԺԼԽԶՏ՝ ԱՅ շի՛հ և 20 ԱԳԶԸԹԼՎՏ՝ Տ՝ Զարեանդ Բ շի՛հ ի (Զար...) ԲԳԳԵԸԺԼԽԿԶ շի՛հ և (անդէն) 20-21 ԱԶԸԹԻՎՃ՝, 5-6 ԱՅ և անդէն ի գաւառին գտեղի առեալ նորա և ԲՏ՝ անդէն ի գաւառին գտեղի առեալ և զբանակս բոլորեալ (Տ՝ բանակս) ԳԳԵԸԺԼԽԿԶ զտեղի առեալ և նորա Ա բանակս Ա զտեղի առեալ նորա ի գաւառին 21 ԲՃ՝ Ա փոս ԲՏ՝ Ա պատնէշս 22 ԲՏ՝, 12 ԱՅ շերտաւորս ԲՏ՝, 12 ԱՅ զքաղաք մի ամուր 23 ԲՏ՝, 12 ԱՅ գունդս բազումս ԲԳԵԸԼԽ ի զօրացն 25 Ա զայս ԳԿ սեպուխ 25-26 ԲՃ՝ ԱՅ յամատունեաց ազգէն:

տութեամբ և քաջութեամբ: Եւ ընդ առաջ նորա հազարօք երկու, հար սատակեաց զբազմութիւն զնդին, և զմնացեալսն ի նոցանէ անդրէն փախստական ի բանակն արկանէր: Եւ ինքն ողջանգամ այսրէն դառնալը, և լինէր սօն ուրախութեան մեծ յաւուրն յայնմիկ զօրացն Հայոց:

Գարձեալ միւսանգամ ուրացեալն վասակ անդրէն ի հնարս հայթայթանաց մտանէր ըստ առաջին կեղծատրութեանն իւրոյ. շրջեցաւ ի ձեռն սուտ երիցանցն, զոր յառաջագոյն ասացաք, նորօք հրամանաւ արքունի ի պատգամատրութիւն խօսէր, և երգմամբ հաստատէր զքրիստոնէութիւնն անդրէն ունել:

Եւ զայս արարեալ զբազում աւուրս՝ ոչ կարաց զմիաբանութիւնն քակտել, մանաւանդ զսուրբ ուխտ եկեղեցւոյն, որ ոչ էր հեռացեալ ի զօրականէն:

Որպէս երանելի երէցն Ղեւոնդ հրաման առեալ ի սուրբ ընկերացն՝ ի մեծէն Յովսէփայ և յամենայն մեծամեծացն, ի բահանայիցն և ի զօրագլխացն, երաց զբերան իւր և ասէ բարձր բարբառով առաջի հրեշտակացն.

«Յիշեցէ՛ք ամենեքեան զհարսն մեր զառաջինսն, որ յառաջ բան զծագումն Որդոյն Աստուծոյ յիւրաքանչիւր ժամանակի:

«Քանզի իբրև մերժեաց և ընկէց զմեզ շարն յաստուածային տեղոյն, զտաք մեք անկեալք ընդ անողորմ դատաստանօք ըստ մեղացն յանցաւորութեան, որ ի կամս ազատութեան մերոյ գործեցաք զանարժանս, և զարարչական զօրութիւնն շարժեցաք ի վերայ մեր ի ցասումն բարկութեան, և զողորմած դատաւորն յուզեցաք վրէժ առնուլ անաշուտութեամբ յարարածոցս. մինչև հրաման տուեալ երկնային ծովուն հեղուլ ի վերայ ցամաքիս, և հաստատուն յատակք երկրիս ծակոտեալ՝ ըզդէմ զհակառակսն զործեցին: Վե-

1 ԲՃ՝ԱԵ կլաներ ԲԳՏՃ՝ԱԵ նոցա փխ նորա ելժԺԼԽՏՏ՝ յառաջ նորա երկու հազարօք Ի հազարաւ ԳԿ երկուք ԹԻՄՂՏ՝ ԿՎար 1—2 ԲՃ՝ԱԵ սատակէր փխ հար սատակեաց 2 Բ զմնացեալն Թ անդէն 2—3 Ա շի՛ք ի նոցանէ անդրէն փախստական 3 ԳԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ Գ բանակն փախստական արկանէր ԲԳԱ անդրէն փխ արբէն 4 ԿՏ՝ շի՛ք մեծ 4—5 ԲԳԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ ԲՃ՝ՎՅ, 20, 27 ԱԵ յաւուրն մեծի զօրացն Հայոց է մեծ ամուրն (1) Կ շի՛ք մեծ ԲՃ՝ՎՅ շի՛ք յայնմիկ 6 Ա շի՛ք միւսանգամ Թ շի՛ք հնարս 7 Ե կեղծատրութեան Գ շի՛ք իւրոյ 8 ԲՃ՝Ա որ շրջեցաւ Գ երիցանց Ա յառաջագոյնն Բ ասացաւ 8—9 ԲՃ՝ԱԵ զի նորօք 9 Բ շի՛ք ի 10 ԲԳՏՃ՝ՎԵ հաստատէր շեորհել (Ա շեորհէր) Ե զքրիստոնէութիւն ԲԳԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ շի՛ք ունել 11 ԸԽՏ՝ ի բազում աւուրս ԺՂՏ՝ բազում 11—12 ԵՂ զմիաբանութիւն 12 ԳԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ քակել Տ՝ մանաւանդ զի ԲԳՃ՝ԱԵ զի սուրբ Գ սուրբ ուխտ Կ զուխտ ԲՏ՝Ա շի՛ք որ Ա ոչ էր մեկնեալ 13 ԵԸԺԺԽԿՂՏ՝ Գ զօրականացն 14 ԲՏ՝ԱԵ որպէս և ԳՃ՝Թ ԸԹՂՎ

տութեամբ ու քաջութեամբ լցված մի մարդ էր: Սա երկու հազարով դուրս եկավ նրա դեմ, շարճեց-սատկեցրեց նրա գնդից շատերին, իսկ մնացածներին փախցրեց-հասցրեց նրանց բանակը: Իսկ ինքը ողջ և առողջ վերադարձավ, և այն օրը մեծ ուրախության տոն եղավ Հայոց զորքի համար:

Ուրացյալ վասակը մի անգամ էլ սկսեց իր առաջին կեղծավորութեան համեմատ հնարներ գործ դնել. վերևում հիշված սուտ երեցնների հետ շրջում էր, նրանց միջոցով արքայի կողմից պատգամներ էր հայտնում և երգմամբ հավատացնում էր, որ կարող են նորից քրիստոնեությունը պաշտել:

Եվ այս բանը շատ օրեր կատարելով՝ չկարողացավ միաբանությունը քանդել, մանավանդ եկեղեցու սուրբ ուխտը, որ զորքից հեռացած էր:

Ինչպես երանելի Ղեւոնդ երեցը հրաման առնելով իր սուրբ ընկերներից՝ մեծ Հովսէփից և բոլոր մեծամեծներից, քահանաներից և զորագլուխներից, բաց արեց իր բերանը և բարձր ձայնով ասաց [զորքի] պատգամավորների առաջ:

«Բոլորդ հիշեցե՛ք մեր առաջին հայրերին, որոնք նախքան Աստծու որդու ծնունդը [պարել են] զանազան ժամանակներում:

«Որովհետև երբ շարը մեզ հեռացրեց ու դուրս գցեց աստվածային տեղից»¹¹⁹, անողորմ դատաստանի տակ ընկանք այն հանցանքի ու մեղքի համար, որ մեր ազատ կամքով գործեցինք անարժանաբար և զրգոնցինք արարչական զօրութեան զայրույթն ու բարկութիւնը մեզ վրա, և ողորմած գատավորին զրդեցինք անաշուտ կերպով վրեժ առնելու արարածներիցս, մինչև այն աստիճան, որ նա հրաման տվեց երկնային ծովին թափվել ցամաքի վրա, և երկրիս հաստատուն հատակները ծակծրկվելով՝ հակառակ կողմից նույնը գործեցին: Վերևներն ու ներ-

կրէցն Գ երանելի սուրբ երէցն 14—15 ԲԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ ՏՃ՝ ընկերակցացն 15 ԼՏ՝ ի մեծն Ճ՝ Յովսէփայ Ե Յուսեփա Ե ամենայն 15—16 ԲՏՃ՝ԱԵ և ի քահանայիցն Կ ի քահանայից ԳԳ ի քահանայից և ի զօրագլխաց 16 ԹԿ էրաց զբերանն Ճ՝ շի՛ք և ասէ 17 ԲՏՃ՝ԱԵ հրեշտակացն պարսից Գ շի՛ք առաջի հրեշտակացն 18 ԱԳԵԸԺԺԽԿՂՏ՝ Ճ՝ՎՅ, 17, 19, 27 զհարսն մեր ԲԳՏՃ՝ԱԵ զհարսն մեր զառաջինսն Ա շի՛ք մեր ԳԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ որք 18—19 ԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ 7, 11—13Կ յառաջագոյն փխ յառաջ բան 19 ԲԳԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ Ճ՝ՎՅ, 7, 11—14 ԱԵ ժամանակի Ա ժամանակս 20 Գ շի՛ք և Խ ընկեաց 21 ԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ Ե անողորմն 22 ԲԱ մեղաց է մերոցն փխ մեղացն Ե յանցաւորութիւն ԳԳ աղատութեանն 23 ԲԳ զանարժանն Գ զարարչականն 23—24 Ա զարարչական զօրութիւնն մեր շարժեցաք ի ցասումն 24 Ը թագաւորն փխ դատաւորն 25 Ե յարարածոցն 26 Ի հեղանկի Խ հեղեալ ԳԵԸԺԽԿՂՏ՝ ցամաքի 2 ցամաք 27 Գ ծակոտեալը:

բինք և ներքինը եղեն մեզ գործիք տանջանաց՝ անանց բարեխօսի վրէժ առնուլ յանցանաց մերոց:

«Ապաքէն արդարն Նոյ միայն գտաւ կատարեալ յազգի մարդկութեան», որ ցածոյց զսրմատութիւն բարկութեան տերունեան ցասմանն, և եղև սկիզբն առաջարկութեան առ աճումն բազմութեան մարդկային ազգիս: Գարձեալ և Աբրահամ ի փորձութեանն իւրում գտաւ առաքինի, և զընկալեալ պարզևան յԱստուծոյ՝ ինքեան ձեռք փոխ անդրէն նմին մատուցանէր. վասն այսորիկ և յառակա ընկալաւ զնա Աստուած, զի ի նմա տպաւորեալ տեսանէր զաներեւոյթ գալուստ Որդույն Աստուծոյ. և զըմբռնումն անըմբռնելույն և զգննումն անմահին, որ իւրով մահուամբն խափանեաց զիշխանութիւն մահու. Եւ եթէ մահուամբ մահ մեռանի, մի՛ երկիցուք մահակիցք լինել Քրիստոսի. զի ընդ որում մեք մեռանիմք, ընդ նմին և կենդանանամք:

«Յիշեցէք, առաքինիք, զմեծն Մովսէս, որ մինչև հասեալ էր յարութեան հասակն՝ խորհուրդ սուրբ նահատակութեանն ի տիտաղայութեանն երևէր նմա. և տուն թագաւորին Եգիպտացոց ի ծառայութիւն մտանէր նմա, և ահամայ դայեկութեամբ սնուցանէր զնա. և ի ժամ փրկելոյ զժողովուրդն ի նեղութեանն՝ միշնորդ եղև երկնի և երկրի, միանգամայն և աստուած անուանեցաւ ի վերայ Եգիպտացոցն: Քանզի ուր գտաւ սուրբ խորհուրդն զօրացեալ՝ անձամբ իւրով վրէժ առնոյր յԵգիպտացոցն. իսկ ուր աստուածային յայտնութիւնն ի վերայ նորա լինէր, ի ձեռն գաւազանին զորժէր զմեծամեծ սքանչելիսն: Եւ վասն սուրբ նախանձուն, զոր ունէր, եհար զԵգիպտացին և շնդաւազեաց. վասն որոյ մեծ անուն զնէր նմա, և առաջնորդն ժողովրդեանն զնա կացուցանէր: Եւ բազում այն է, որ հեղմամբ արեանն արդարացաւ, և անուանեցաւ մեծ քան զամենայն մարդարէս. ո՛չ միայն զարտաքին թշնամիսն կոտորելով, այլ և զազգատոհմսն, որ փոխանակեցին զԱստուած ընդ որ-

մեծ և անուանեցան զՄովսէս: Եւ զնա զարտաքին թշնամիսն կոտորելով, այլ և զազգատոհմսն, որ փոխանակեցին զԱստուած ընդ որ-

1 Ա և անանց 2 Եղև յանցանացն 3 2 չի՛ արդարն ԲԹ ի յազգիս Ա յազգիս 4 ԲԾ՝ Ա տէրունոյն Դ տէրունական 5—6 ԱԶԵԹԻԿ մարդկութեան Ժ մարդկայինս ԴԾ չի՛ բազմութեան ԲԾԹ բնութեան մարդկան ազգիս 6 Լ Աբրամ Ես ի փորձութեան 7 Դ պարզ և նոցա փխ յաստուծոյ Գ ընթեան ԲԴԾ՝ Ա ձեռքն Դ նմա 8 Կ գարձուցանէր փխ մատուցանէր Ը վասն այսորիկ ԲԴԾ չի՛ և 9 ի տեսանիս 9—10 Ա աներևոյթ զգալուստ 11 ԱԶԸԻԿԾ՝ ԱԹ գննումն 12—13 ԴԵԹԸԼԵ Ա մահակիցք Ի լինել և չի՛ լինել 13 Ժ ընդ ում ԲԾ՝ ԱԹ չի՛ մեք Դ մեք և մեռանիցիւք Ա և մեռանիմք 15 Ժ Մօսէս Բ չի՛ հասեալ էր 16 ԵԺՄԶՏ՝ ի յարիութեան ԽԾ՝ յարիութեան ԶԻԿ արութեան 2 ի յարիութեան ժամանակն Ե նահատակութեան Բ ի միտս փխ ի տիտ 16—17 Դ տղայութեան ԸԵ չի՛ ի տիտ տղայութեանն 17 Ի երկիր 216

բերնները մեզ համար տանջանքի գործիք դարձան, որ անանց բարեխօսի մեր հանցանքի վրէժն առնեն:

«ԶԷ՛ որ միայն արդար Նոյը կատարյալ գտնվեց մարդկային ազգի մեջ, որ իրենցից տերունական ցասումի սրմատութիւնն ու բարկութիւնը և սկիզբ դարձաւ մարդկային ազգի աճելուն ու բազմանալուն: Նույնպես և Աբրահամը առաքինի գտնվեց փորձութեան ժամանակ և աստուծոց օտացած պարզաները իր իսկ ձեռքով նորից նրան էր մատուցում. այդ պատճառով էլ աստված նրան որպես օրինակ ընդունեց, որովհետև նրա մեջ տպավորված էր տեսնում աստծու որդու աներևոյթ գալուստը, անըմբռնելի ըմբռնումը և անմահի գննումը, որ իր մահով խափանեց մահի իշխանութիւնը: Եթե ուրեմն մահը մեռնում է մահով, չվախենանք Քրիստոսին մահակից լինել, որովհետև ում հետ որ մեռենք մենք, նրա հետ էլ կկենդանանանք:

«Հիշեցէ՛ք, առաքինիներ, մեծ Մովսէսին, որ դեռ այրակուն հասակին շհասած՝ սուրբ նահատակութեան խորհուրդը տղայութեան հասակում երևաց նրան. և եգիպտացիների թագավորի տունը նրան ծառայութիւն էր մատուցանում և ահամա դայակութեամբ սնուցանում նրան. և ժողովրդին նեղութիւնից փրկելու ժամանակ երկնքի ու երկրի միջնորդ եղաւ, միևնույն ժամանակ նաև եգիպտացիների աստված անվանվեց: Որովհետև ուր սուրբ խորհուրդը զորացաւ, իր անձով վրէժ լուծեց Եգիպտացիներից, իսկ ուր աստվածային հայտնութիւնն եղաւ նրա վրա, զավազանի միջոցով էր մեծամեծ հրաշքները գործում: Եվ իր ունեցած սուրբ նախանձախնդրութեան պատճառով սպանեց եգիպտացուն և ավազի տակ թաղեց. դրա համար էլ նրան մեծ անուն տվեց և ժողովրդին առաջնորդ կարգեց: Եվ զլխավորն այն է, որ արյուն թափելով արդարացաւ և բուրբ մարգարեներից ավելի մեծ կոչվեց, ո՛չ միայն արտաքին թշնամիներին կոտորելով, այլ և իր՝ ազգակիցներին, որոնք անապա-

ԵԺԼԵՏ՝ ՍԶԾ՝ Ա և նմա Ա երևէր նմա և ահամա դայակութեամբ Բ եգիպտացոցն 18 Ա չի՛ և ասն թագաւորին եգիպտացոց ի ծառայութիւն մտանէր նմա 18—19 ԱԶԵԹԻԿ ԻՄԾ՝ չի՛ ահամայ դայեկութեամբ սնուցանէր զնա 19 Բ զժողովուրդն 22 ԵԶ աննոյր զվրէժ ԸԺԼԵՏ՝ Ա աննոյր վրէժ 23 ԲԾ՝ ԱԹ օգնակաւորութիւնն փխ յայտնութիւնն Ե յայտնութիւն Ը յարութիւնն փխ յայտնութիւնն ԲԻՏԾ՝ ԱԹ չի՛ նորա 24 ԲԹ չի՛ Ես 25 ԲԵԸԸԼ Ես Գ և ԵԺԾ 27 ԲԴԾ՝ ԱԹ արեան ԱԶԵԹԻԿՍԿԱ հեղմամբ արեամբն ԵԸԼԵՄԶՏ՝ հեղման արեամբ ԳԿ արեան Ժ արեամբ ԶԶ արեան 27—28 Բ չի՛ գամենայն ԲԾ՝ ԱԹ քան զմարգարէսն 28 ԵԺԼԵՏ՝ Ա մարգարէսն Ա զարտաքին զՔրիստոսին ԸԵ զարտաքինն Ը չի՛ թշնամիսն ԲԾ՝ ԱԹ կոտորեաց ԱԿԶԿ չի՛ և Բ զազգատոհմ իւր 29 ԵԸԺԼԵՏ՝ ՍԶԾ՝ ԱԹ այլ զազգատոհմն իւր (Ծ՝ Ա արև) ԴԵ որթոն:

մահուանէ և զժողովորդսն ի գերութենէ, և եղև անդրանիկ թագա-
ւորացն Իսրայելի, և անուանեցաւ հայր Ռդուոյն Աստուծոյ: Եւ ան-
ուանեցաւ առ ի պէտս ժամանակին, և դուք ճշմարիտ ծնեալք
ի սուրբ Հոգւոյն՝ որդիք էք Աստուծոյ և ժառանգակիցք Քրիստոսի:
5 Մի՛ որ զձեր բաժինն ի ձէնջ հատանիցէ, և զձեզ օտարախորթս
արարեալ՝ տարաբաժին հանիցէ:

«Յիշեցէք զամենայն զօրավարսն զառաջինսն Իսրայելի՝ զՅե-
սու, զԳեղէով, զՍփթայեա և զայլս ամենեսեան, որք ճշմարիտ
հաւատովք էին. հարին կոտորեցին զգօրսն հեթանոսաց, և սրբե-
ցին զերկիրն ի պիղծ կոռպաշտութենէն: Եւ վասն հաստատուն ար-
դարագործութեանն, որ ոչ ինչ երկմտեցին ի խորհուրդս իրեանց,
արեգակն և լուսին առանց ականջաց լուան և կատարեցին զբան
հրամանի նոցա. ծով և գետք ճանապարհ գործեցին առաջի նոցա
ըստ ոչ սովորութեան: Եւ բարձրացեալ պարիսպք քաղաքին ձայնի
10 լոկով անկեալ կործանեցան ի վրէժխնդրութիւն օրինացն արգա-
րութեան: Եւ այլքն ամենայն, որ ըստ հաւատոց քաջութիւնս կա-
տարեցին ի դարս իւրաքանչիւր, զօվեցան ի մարդկանէ և արդա-
րացան յԱստուծոյ:

«Ապաքէն նոյն Տէր է ի սկզբանէ և մինչև ցայսօր և առ յա-
20 պա, և յախտեանից յախտեանս, և անդր քան զամենայն յախտեանս
Ոչ նորոգի, զի ոչ հնանայ. ոչ մանկանայ, զի ոչ ծերանայ. ոչ փո-
փոխի անյեղեղուկ բնութիւնն Աստուծոյ. որպէս և ինքն ասէր բե-
րանով սուրբ մարգարէիցն. «Ես եմ, ես եմ, ես նոյն եմ ի սկզբանէ
մինչև յախտեան. ոչ տամ զփառս իմ այլում, և ոչ զքաջութիւնս
25 իմ դրօշելոց»*

1 ԳԳԵԺԽԿԶՏԻՃՂՁՅ զժողովորդն ԳԵԶԵԹԺԽԵԶՎ շիբ և (եղև) 2 ԳԹԺԿ Իսրա-
յելի 3 է առ ի դէպ փիս առ ի պէտս 2 շիբ առ Բ շիբ և դուք ճշմարիտ ծնեալք Գ
ճշմարիտք ծնեալ Գ ճշմարիտք 3—4 ԲԺՂԱԲ առ ի պէտս ժողովորդեանն ժամանակին
արդ դուք ի սուրբ հոգւոյն որդիք էք աստուծոյ 4 ԲԺՂԱԲ շիբ և ժառանգակիցք Քրի-
ստոսի 5 Գ բաժին ԲԺՂԱԲ հանիցէ փիս հատանիցէ Գ ի մէջ (!) Գ հատանիցէ ի
ձէնջ 5—6 Գ օտարախորթս արասցէ ԳԷԻՎՏՅՅ օտար խորթս ԸԺԶ յօտարս և խորթս
(ԺԶ խորդս) ԵԼԽՏՂՁՅ օտարս և խորթս 8 Բ տարաբաժին 7 Ա զառաջինս ԶԹԺ
Իսրայելի 7—8 Գ զՍոնն, զԳեղեղոնն, զՍփթայէն և զայլսն 4 զՅիշողն Թ զՍփթայի և
զայլսն ԵԸԺԽԵԶՏՂՁՅ զՅեսու, զԳեղեղոնն, զՍփթային և զայլսն ՏՂ զՍփթային Բ զՍփթայեա
և զայլսն զամենեսեան Ա զԳեղեղոն զՍփթայայ և զայլսն ամենեսին 8 ԳԿ ամենեսին
Թ զամենեսեան ԵԺԽԵ զամենեսին ԳԵԼԽ որ փիս որք 9 Գ հաւատովքն ԶԷՎ շիբ էին*
10 ԱԹ զերկիր Ա պիղծ ԲԺՂԱ կոռպաշտութենէ 10—11 Գ արդարագործութեան
նորս ոչինչ 11 Խ շիբ որ Թ շիբ իրեանց 12 Ի արեգակն և լուսին Ա լուսին
ԲԺՂԱԲ զբանս 13 ԱԹԿԶ ծովք ԴԽԱ ճանապարհորդեցին Բ յորդեցին ԸՏՂ հորդեցին
ԲԺՂԱ շիբ առաջի 14 Ը շիբ ոչ ԱԲԳԱ սովորութեանն Բ շիբ և ԲԺՂԱԲ ամրացեալ
փիս բարձրացեալ ԳԱ պարիսպ ԴԼ պարիսպն Երիբովի շիբ քաղաքն ԱԲԳԵԸԹԺԽԵԶՎՁԻ,
220

փրկեց մահվանից ու ժողովորդին՝ գերությունից, և եղավ Իսրայելի թա-
գավորների անդրանիկն ու աստծու որդու հայր կոչվեց: Եւ [այդպես]
կոչվեց ժամանակի պետքի համար, իսկ դուք, սուրբ հոգուց ճշմարտա-
պես ծնվածներդ, աստծու որդիներ եք և Քրիստոսի ժառանգակիցներ:
Թո՛ղ ոչ որ ձեր բաժինը ձեզնից չկտրի, և ձեզ օտար ու խորթ դարձնե-
լով բաժնից զրկի:

«Հիշեցե՛ք Իսրայելի բոլոր նախկին զորավարներին՝ Հեսուին, Գե-
ղեղոնին, Սփթայային և բոլոր մյուսներին, որոնք ճշմարիտ հավատ ու-
նեին. նրանք ջարդեցին-կոտորեցին հեթանոսների զորքը և երկիրը պիղծ
կոռպաշտությունից մաքրեցին: Եվ իրենց հաստատուն և արդար գոր-
ծունեություն համար, որ ամենևին չերկմտեցին իրենց մտքերի մեջ, արե-
գակն ու լուսինն՝ ականջներ չունենալով՝ լսեցին ու կատարեցին նրանց
պատվերը. ծովն ու գետերը ճանապարհ բաց արին նրանց առաջ հա-
կառակ իրենց սովորության: Եվ [Երիբով] քաղաքի բարձր պարիսպնե-
րը լոկ ձայնից ընկան-կործանվեցին՝ արդարության օրենքների վրեժ-
խնդրության համար: Եվ բոլոր մյուսները, որոնք չուրաքանչյուրն իր
դարում հավատի համեմատ քաջություններ կատարեցին, զովաբան-
վեցին մարդկանց կողմից, և աստված էլ նրանց արդարացրեց:

«Զէ՞ որ նույն Տերն է սկզբից մինչև այսօր և հետո էլ, հավիտյանս
հավիտեանից և բոլոր հավիտյաններից էլ այն կողմը: Չի նորոգվում,
որովհետև չի հնանում. չի մանկանում, որովհետև չի ծերանում. աստ-
ծու անհեղճեղուկ բնությունը չի փոխվում, ինչպես որ ինքն էլ ասում
էր սուրբ մարգարեների բերանով. «Ես եմ, ես եմ, ես նույնն եմ սկզբից
մինչև հավիտյան. իմ փառքը ուրիշին չեմ տա և ոչ էլ իմ քաջություն-
ները՝ կուտրերին»:

1—6, 12—15, 18, 27 ԱԲ շիբ երիբովի Ա քաղաքն Երիբովի 15 ԲԺՂԱԲ շիբ անկեալ ԲՏՂՏՂ
ՏՂԱԲ կործանեցաւ 15—16 ԵԸԺԽԵԶՏՂՁՅՅ շիբ ի վրէժխնդրութիւն օրինացն արդարու-
թեան 16 Թ այլք ԱԲԳԴԹ որք ԲԺՂԱԲ ըստ օրինացն փիս ըստ հաւատոց Գ ըստ հա-
ւատոցն 14—17 Լ շիբ ժայնիս լոկով—կատարեցին» 17 ԲԳԱ իւրաքանչիւրս
17—18 Թ յարդարացան 19 ԱԹԻ տէր է որ ի սկզբանէ ԵԶ տէրն ԱԲԴԵԹԺՏՂԱ շիբ
և 19—20 ԱԹԻԿ առ յապա մինչև յախտեանս և յախտեանից յախտեանս ԵԸ յախ-
տեան ԳԿ շիբ առ ԲԺՂԱԲ և առ յապա մինչև յախտեանս յախտեանից Գ յապա և մինչև
յախտեանս և յախտեանից յախտեան Գ և յապա և մինչև յախտեան և յախտեան և անդր
քան զամենայն յախտեան յախտեան ԼՏՂ շիբ և անդր քան զամենայն յախտեանս 21
ԲԱԲ և ոչ (փոփ...) 22 Գ անյեղեղուկ բնութիւն Խ անյեղուկ(!) ԲԺՂԱԲ շիբ աստուծոյ
ԱԴԿ ինքն իսկ ասէ: 22—23 ԲԺՂԱԲ ինքն իսկ ասէ ի բերանոյ սուրբ Գ ասէ 23
ԱԲԹԻԺՂԱԲ մարգարէին Ա ես եմ, ես եմ նոյն ի սկզբանէ ԲԺՂԱԲ շիբ ես նոյն եմ
Գ ես եմ, ես եմ նոյն, ես եմ ի Ը նոյն ի սկզբանէ ԹԻ նոյն փիս ես նոյն եմ ԳԵԺԽԵԶՏՂՁՅ
ՏՂՏՂ շիբ ես (նոյն եմ) 24 ԱԹԻ յախտեանս Բ ցյախտեան Ա ցյախտեանս Թ
քաջութիւնս Ա զքաջութիւն 25 Բ դրօշելոց:

* Զէ՛վ ձեռագիրները չունեն էջ 218, տող 10—էջ 220, տող 10—11 «էին—և ետ եմս
անուն»:

«Ձայս գիտելով, եղբարք, մի՛ թուլութեամբ լքանիցիմք, այլ պնդութեամբ սրտի և հաստատուն հաւատովք կամակար շարձակեսցուք ի վերայ թշնամեացն, որ շարուցեալ զան ի վերայ մեր: Մեր յոյսն մեզ կրկին երևի, եթէ մեռանիմք՝ կեամք, և եթէ մեռուցանեմք՝ մեզ նոյն կեանք առաջի կան: Յիշեսցուք զքանն Առաքելոյ, որ ասէ, թէ **Փոխանակ ուրախութեան, որ նմա առաջի կայր, յանձն էառ զհամբերութիւն մահու, և մահու խաչի՛ վասն այսորիկ և Աստուած զնա առանել բարձրացոյց, և ետ նմա անուն, որ ի վեր է քան զամենայն անուն.** զի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ամենայն ծունր կրկնեսցի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամեառականաց»:

«Եւ քանզի որ ճշմարտութեամբ միացեալ է ընդ սիրոյն Քրիստոսի, հոգւոյն աշօք տեսանէ զաներևոյթ յստակ լոյսն ճառագայթից իմանալի արեգական» որ յամենայն ժամ և յամենայն օր գեր ի վերոյ ծագեալ երևի ամենեցուն. և սրբատեսիլ և սրբահայեացս անպղտոր յատակութեամբ ձգտեսցուցանէ զհայեցումս, և թափանցանց եղեալ ընդ երկինս՝ յանմատոյց տեսիլն մերձեցուցանէ, և կորովութեամբ կշռէ զերկրպագութիւն զերից հատուածոցն միաւոր զօրութեանս: Եւ արդ որ ընդ Աստուծոյ աստիճանն ոտնփոխ եղեալ իցէ, և բարձրութեամբ յարբունիսն հասեալ, և զամենայն մեծութիւն բովանդակ տեսեալ, նա միայն է, որ ժառանգէ զանանց ուրախութիւնն և զանարամական մխիթարութիւնն:

«Մի՛, տեսարք իմ պատուականք, յետ այսչափ ի բարձունս վերանալոյ՝ այսրէն, յերկիր անկեալ թաւալիցիմք, այլ զտեղի տոեալ

«Այս գիտենալով, եղբայրնե՛ր, յթուանանք ու շահատիճնք, այլ պինդ սրտով և հաստատուն հավատով հոծարակամ հարձակիկնք այն թշնամիների վրա, որ վեր են կացել-գալիս են մեզ վրա: Մեր հույսը կրկնակի է երևում մեզ. եթէ մեռնենք՝ կապրենք և եթէ մեռնենք՝ միևնույն կյանքն է կանգնած մեր առաջ: Հիշենք առաջալի խոսքը, որ ասում է, թե՛ «Այն ուրախության փոխարեն, որ սպասում էր նրան, նա հանձն առավ համբերել մահվան, այն էլ՝ խաչի մահվան. այդ պատճառով էլ աստված նրան ավելի ևս բարձրացրեց և այնպիսի մի անուն տվեց նրան, որ բոլոր անուններից վեր է. որովհետև Հիսուս Քրիստոսի անվանը ծունր պիտի դնեն բոլոր երկնավորներն ու երկրավորները և սանդարամեառականները»:

«Որովհետև ով ճշմարտությամբ միացած է Քրիստոսի սիրո հետ, հոգու աշքով տեսնում է իմանալի արեգակի՝¹²¹ ճառագայթների անտեսանելի հստակ լույսը, որ ամեն ժամ և ամեն օր շատ ավելի պայծառ ծագելով երևում է բոլորին. և սրբատեսիլ ու մաքուր հայացքներն անպղտոր հստակությամբ դեպի ինքն է ձգում և թափանցեցնելով երկնքի միջով՝ մտնեցնում է անմերձենալի պատկերին և զորավոր մաքով որոշում է երկրպագել միասնական զորության երեք մասերին: Եվ արդ, ով աստվածալիկ աստիճաններով ելած լինի և բարձրությամբ [աստվածային] արբունիքին հասած ու նրա ամբողջ մեծությունը լիովին տեսած, միայն նա կժառանգի անանցանելի ուրախությունն ու անարտում մխիթարությունը:

«Ո՛չ, իմ պատվական տերե՛ր, այսչափ վեր բարձրանալուց հետո՛ նորից այստեղ երկիր չընկնենք ու թավալվենք, այլ այդ նույն բարձրու-

1 ԲՃ՝ԱԵ Եղբարք իմ և եղբայրք ԲՃ՝ թուլութեամբ մի՛ լքանիցիմք ԵՅ մի՛ լքանիցիմք 2 ԲԴԱ հատուով և կամակոր (1) 3 ԱԲԳԴԹԻԿՃ՝ԱԵ Ի վերայ շարուցեալ թշնամեացն (ԱԳԴԹԻԿ թշնամույն) ԱԲԳԴԹԻ չի՛ որ շարուցեալ զան ի վերայ մեր 4 ԱԲԳԴԹԻԿՃ՝5-10,12-20,28-26ԱԵ կեամք ԵԸԺԽՏ՝ՏՃՏԱ կեանք Դ մեռանիցիմք 5 Ի չի՛ մեզ ԳԼՏ՝ կեանքն ԱԹԻ նոյն կեանք առաջի կա մեզ ԲՃ՝ԱԵ նոյն կենդանութիւն առաջի կա մեզ 5-6 Բեձ՝ԱԵ յիշեցէք զքան առաքելոյն 6 Բ Եթէ ԱԲԳԴԻԱ ուրախութեան ԱԳԴԹԻԿ պատրաստեալ էր փխ կայր 6-7 ԲՃ՝ԱԵ կայր պատրաստեալ էր յանձն առ 7 ԱԴ առ Ա զհամբերութիւն մահու խաչի ԳԸԹԽ՝ՏՃ չի՛ մահու Թ չի՛ մահու և Ի չի՛ և մահու ԳԼն մահու և խաչի ԱԲԴՃ՝Ա այսորիկ 8 Լ չի՛ և (Աստ...) ԱԳԴԹԻԿԿՃ՝ չի՛ առանել ԲՃ՝ԱԵ և շնորհաց փխ և ետ 8-9 2 չի՛ որ ի վեր է քան զամենայն անուն 9 Գ յանունն ՏՃ չի՛ ամենայն 12 ԳԼՏ՝ չի՛ որ 12-13 ԱԿՃ՝5,12-14,18 սիրոյն աստուծոյ Ա որդւոյն աստուծոյ փխ սիրոյն Քրիստոսի ԳԹԻ սիրոյն 13 ԳԴԾԺԽՃ հոգւոյն ԳԵԺԽՃ աշօքն ԵԺ2 տեսանեն Ա որդւոյն ա՛հար 13-14 ԲՃ՝ԱԵ լոյսն յստակ ճառագայթիցն 14 ԱԳԴԵԸԺԻԿԿՃ՝Ա արեգականն Բ արեգակնն Դ չի՛ և Ա չի՛ յամենայն ժամ և 15 ԲԱԵ չի՛ և ԲՃ՝ԱԵ սրբատեսիլ և

սրահայեաց է որոց տեսիլ է ԸԽՏՃ սրբահայեաց ԼՏ՝ չի՛ և սրբատեսիլ Դ չի՛ և 16 Ա ձեռնեցուցանէ Ը ձեռնեցուցանէ ԲԴՃ՝ԱԵ զհայեցումսն ԵԼ2 զհայեցումս 16-17 ԱՏՃ թափանցիկ 17 Բեձ՝ԱԵ յերկինս 18 Կ կորովութեամբ (1) ԲԳԺ զերկրպագութիւնն Ա զերխ ԱԴԶԸԸԹԺԻԿ հատածացն ԲԳԼՃ՝ԱԵ հատածացն ԵԼ2 հատածն 19 ԱԶԸԹԻ զօրութիւն ԲԺՏՃ զօրութեանն ԳԴԼԿՏ՝ զօրութիւնն 18-19 Վ չի՛ զերից հատածացն միաւոր զօրութեան 19 ԱԶ աշտիճանն ԲՃ՝ԱԵ ընդ այս աշտիճան փխ ընդ աստուծոյ աստիճանն Բ ստին ոտնփոխեալ Ճ՝ԱԵ ստն ոտնփոխեալ ԵԸԺԼԿՃ՝ՏՃ ոտնփոխ ԳՃ ոտնփոխ 19-20 է չի՛ «աստիճանն-բարձրութեամբ» 20 ԱԳԹԻԽՏ՝ՏՅ իցեն ԴԼ չի՛ իցէ Ա բարձրութեամբ անդ յարբունիսն Բ ընդ արբունիսն Դ յարբունիս ԲՃ՝ԱԵ հասեալ կա ԵԸԺԽ հանեալ փխ հասեալ 20-21 Բ չի՛ և ԳԴԺ մեծութիւնն Ա զամենայն զմեծութիւն 21 ԲՃ՝Ա տեսանել Ա զանայնց (1) Լ չի՛ զանանց 22 ԱԶԸԹԻՎ չի՛ և զանարամական մխիթարութիւնն ԳԴԿ ուրախութիւնն ԵԸԺԽ2 ուրախութիւնն ԵԼ2 մխիթարութիւն 23 Թ չի՛ իմ Ի մտերիմք փխ մի՛ տեսարք իմ Ա մի՛ յետ ԲՃ՝ԱԵ այսչափ յերկինս փխ այսչափ ի բարձունս 24 ԲՃ՝ԱԵ անդրէն փխ այսրէն Ի մի՛ այսրէն ԴԱ չի՛ անկեալ ԸԽՏ՝Ճ թաւալիցիմք Ա ձեռնեց ԵԸԹՎ տեղի:

անդրէն ի բարձրութեանն հաստատեցաւ: Թէպէտ և հայեցուք ի ստորին կողմ՝ երկրիս, տեսանեմք զսա լի ամենայն ապականութեամբ և անսուրբ պղծութեամբբ: Քանզի զի՛նչ աղէտք տարակուսի են, որ ոչ գործին յերկրայինս արտաբերս. թշուառութիւնք աղքատաց և անթիւ շարշարանք նոցուն, աղցաւոր ծանրութիւնք հարկահանաց, զգուանք և կոփանք ի բռնաւոր ընկերակցաց, քաղց և ծարաւ ըստ կարօտութեան բնութեանս: Մտնամանիք ձմերայնուոյ և խորշակք ամարայնուոյ, հիւանդութիւնք տարածամբ և արտք մահաբերք հանապազ տանչին զմարդիկ. երկեւղ արտաքնոց, արհաւիրք ի ներքնոց անողորմար ի վերայ հասանեն, ցանկան մահու յառաջ բան զժամանակն, և ոչ գտանեն. և բազումք են, որ փորեն և խնդրեն, և խնդալից լինին յորժամ գտանեն: Իսկ որ թուին մեզ, եթէ յաջողեալ իցեն ի մեծութեան և փափկանան ուրախութեամբ ի պակասելի կեանս, մեծամտեալ հպարտանան յանցաւոր մասունս աշխարհիս. նորա են, որ կուրացեալ են ի ճշմարիտ կենացն: Իսկ արդ զի՛նչ այն շարիք իցեն, որ ի նոսա ոչ գործիցին. ընդ մեծութիւն խառնեալ է յափշտակութիւն ընչից աղքատաց, ընդ սուրբ ամուսնութիւնն՝ զէճ պղծութիւն: Յորս վայելեն ընտրութեամբ, նքոցուն երկրպագութիւնս իբրև Աստուծոյ մատուցանեն, մոլորեալք ի ճշմարիտ կենացն:

«Ո՛չ ահա ամենայն աշխարհս արարչին բոլորեցուն է գոյացութիւն. և զոր նոքայն պաշտեն և պատուեն՝ ապաքէն ի սմին նիւթոյ է մասն. իսկ արդ մասունքն մասանց կան ի ծառայութիւն: Զի եթէ մի մասն աշխարհիս ապականացու է, հարկ է թէ և

1 97 անդէն ԲԱ ի բարձրութիւնն հաստատեցիմք Ի հաստատեցուք Եժեռ թէ և ԲՃ՝ԱՅ յայիցիմք 2 ԳԾԺԽԿԷԿ կողմն 2—3 ԱՂԷԹԻՎԾՅԱ ապականութեամբք ԲԲ լի ապականութեամբ և անսորթութեամբք 3 Դ պղծութեամբք եւ և պղծութեամբք լցեալ ԸԺԵ անսուրբ և պղծութիւնք լցեալ Դ դին ինչ 4 Բ շիլ են ԲՃ՝ԱՅ յերկրաւորս փխ յերկրայինս արտաբերս ԳԷԿՅՏՉ յերկրայինս արտաբերս ԳԵԿՅՏՉ յարտաբերս Ա անբաւ են իշուառութիւնք 5 ԳԵԿՅՏՉ շիլ և ԲՏ՝ԱՅ նոցունք ԲԴԻԾ՝ԱՅ անցաւոր փխ աղցաւոր 2 ծանրաւորութիւնք 6 Ի զրկանք փխ զգուանք եւ ընտելուր (!) 7 ԳԳ ԼՏ՝Տ շիլ և Ի ծարաւի ԱԳԶԹԻՎ բռնութեանս փխ բնութեանս Բ բնութեանցն ԱՅ բնութեանց է բնութիւնս 7—8 Բ ոստնամանիկք ձմերայնի և խորշակք ամարանի Գ ձմերանու, Ա ձմերայնի, հիւանդութիւնք 8 Դ խորշակ Գ ամարանու Դ տարածամ արտք 9 Դ զմեզ փխ զմարդիկ Ը զմարդիկք եւ տանչեն զմեզ և մարդիկք ԳԵԿՅՏՉ Տ՝Տ յերկիւղք 9—10 ԸՃ՝ԱՅ շիլ արհաւիրք ի ներքնոց ԱՂԷԹԻՎՏՍՏ և արհաւիրք ԳԵԿՅՏ ԿՅՏՂՏՂ և ահք ներքնոց Դ ահ ներքնոց Է ահք: 10 շիլ ի ներքնոց Կ շիլ անզգար ԲՃ՝ հանապազ փխ անողորմար Դ հասցեն ԲՁԷ հասանեն Մ հասանին 2 շիլ մահու 11 ԱՂԷԹ բազում 11—12 ԱՂԷԹ փորեն և խորեն և խնդրեն ԸՎ շիլ զև բազումք են—

թյան վրա հաստատ կանգնած մնանք: Եթէ նայելու լինենք դեպի ցած՝ երկիր, այն կտեսնեք լի ամեն ապականութեամբ և անսուրբ պղծութիւններով: Որովհետեւ ի՛նչ աղետալի բաներ ասես, որ չեն գործվում այս արտաբեր երկրայինների մեջ. աղքատների թշուառութիւններ և նրանց անթիվ շարշարանքներ. հարկահանների կողմից ծանր նեղութիւններ, բռնավոր ընկերների կողմից զրկանք և խոշտանգում, քաղց ու ծարավ մեր բնութեան կարոտութիւն համեմատ: Զմեծվա ստոնամանիք և ամառվա խորշակ, տարածամ հիվանդութիւններ ու մահաբեր ցավեր շարունակ տանջում են մարդկանց. անողորմ վրա են հասնում երկյուղ արտաքիններից և արհաւիրք ներքիններից. ժամանակից առաջ մահ են ցանկանում, բայց չեն գտնում. և շատերը կան, որ հետամուտ են լինում ու փնտրում են, և երբ գտնում են՝ ուրախանում են: Իսկ ովքեր մեզ թվում է, թէ հաջողված են հարստութեան մեջ և փափկակցաց ուրախութեամբ են անցկացնում այս անցավոր կյանքը, մեծամտում հըպարտանում են այն աշխարհի դատարակ գործերով, հենց նրանք են, որ կուրացած՝ ճշմարիտ կյանքը չեն տեսնում: Իսկ արդ, ի՛նչ շարիքներ կան, որ չեն գործվում նրանց մեջ. հարստութեան հետ խառնված է աղքատների գուլքի հափշտակութիւնը, սուրբ ամուսնութեան հետ վատթար պղծութիւնը: Ըճմարիտ կյանքից շեղված՝ ինչ որ վայելում են ընտրութեամբ, նրանց էլ երկրպագութիւն են մատուցանում իբրև աստծու:

«Զէ՛ որ այս ամբողջ աշխարհը ամենքի արարչի ստեղծածն է, և ինչ որ նրանք պաշտում են ու պատվում, միևնույն նյութի մասն է, ապա ուրեմն՝ մասերը մասերին են ծառայութիւն մատուցանում: Որովհետեւ եթէ այս աշխարհի մի մասն ապականացու է, պետք է որ բոլոր մա-

յորժամ գտանեն» 12 ԲՃ՝ԱՅ և յորժամ գտանեն՝ խնդալից լինին ԶԷԻ խնդակից Բ Թուժ 13 ԲԳԾԺԽԿԷՆՏ՝ՏՃ՝Ն յարողեալք ԴԱ արողեալք ԲԳԵԿՅՏՅԿՊՆՏ՝ՏՃ՝ԱՅ ի մեծութիւն 14 ԱԴԶԹԻՎ ի պակասեալ ի կեանս ԲՃ՝ԱՅ պակասեալ ի կեանս աշխարհիս ՄՏ՝ պակասեալ ԳԾԺԽ հպարտանայ ԳԵԿՅՏՉ ի յանցաւոր Բ յանցաւոր իմաստունս Ա ի մասունս 15 ԲՃ՝ԱՅ շիլ աշխարհիս Դ աշխարհի ԲԳԳԵԿՅԿՊՆՏ՝ՏՃ՝ԱՅ սորա 2 ուրացեալ են 16 ԲՃ՝Ա են փխ իցեն Ին շարք ԳԵԿՅԿԷ շիլ ոչ ԲԳԿՅՏՅԿ գործիցին եւ գործիցին 16—17 ԲԺԽԱՅ ընդ մեծութիւնն 17 Ա յատն է 18 ԳԵԿՅ ամուսնութիւն ԲԳԾ զէջ Բ պղծութիւնն 19 ԱԳԳԵԶԷԸԹԺԺԽԿՊՆՏ՝ՏՃ՝ՏՉ յորս վայելեն ընտրութեամբ Ա վայելեն անընտրութեամբ ԲՃ՝ԱՅ յորս վայելեն տերութեամբ 18—19 ԲՃ՝ԱՅ նոցունք Դ երկրպագութիւն Ա յերկրպագութիւն ԵԸԺԽԿՅՏ՝ՏՃ՝Ն մոլորեալքն 21 ԱՂԸՎ յամենայն 21—22 Բ արարչին են գոացութիւնք Դ ամենեցուն ԲՃ՝ԱՅ շիլ բոլորեցուն 22 ԲԱՅ նորա ԲԲ պատուին և պաշտեն Դ ի նոյն ԵԸԺԽԿՅՏ՝ՏՃ՝Ն մի մի մասն Բ շիլ Ի 23 ԱՂԷԹԻՎՏՉ նիւթոց ԲԴԶԷԹԱ մասունք Գ մասն ԵԿՊԷՆ մասունքն 23—24 ԲԳ ի ծառայութեան 24 ԲԱ մին մասն Դ հարկ է եթէ Ի եթէ:

ամենայն մասունքն ընդ նմին ապականին: նա և ի մասանց անտի՝ պարտ է թէ և ընտրութիւնք երևեսցին. իսկ արդ որ լաւ է՝ յայտնի է ամենեցուն, և որ գիտէն իմանալ՝ նա է ընտիր ի մասանցն: Ապա թէ այդ այդպէս է, քան զամենայն պաշտամունս հեթանոսաց, որում երկիր պագանեն, երկրպագութեն են առաւելիալք քան զանբան տարեբան, որոց շարաշար կան ի ծառայութեան. և զէն Աստուած, որ ի մարդ կերպարանեցաւ, շարաշար, այլ արարածոց տանին երկրպագութիւն. որոց մեղաց չիք քառութիւն յարդար ատենին:

10 «Օ՛ն անդր ի բաց թողցուք զխաւարային խորհուրդս մոլորելոցն. եղկելիս և ողորմելիս քան զամենայն մարդիկ զնոսա համարեսցուք. մանաւանդ զի կամօք են կուրացեալք և ոչ ի հարկէ, և ոչ երբէք պտցեն զճանապարհն ճշմարտութեան: Այլ մեր բացահայեաց աշօք տեսեալ զլոյսն երկնաւոր, մի՛ պատահեսցէ մեզ խաւարն արտաքին: Զի ոչք էին ի խաւարի, եկն առ նոսա լոյսն ճշմարիտ կուրացեալք վրիպեցան ի կենացն, իսկ որք ընկալալքդ հաւատովք, որդիք էք և ոչ օտարախորթք, սիրելիք և ոչ թշնամիք, բաժանորդք և ժառանգորդք վերին իմանալի քաղաքին:

15 «Անդ է առաջնորդ փրկութեան մերոյ. աստ քաջութեամբ նահատակեցաւ, և զնոյն ուսուցց ամենայն նիզակակից գործակցաց իւրոց Առաքելոց. ընդ որս և դուք էք այսօր կրկին երևալ, օրհնելալք հաւատովք ընդդէմ աներևոյթ թշնամուոյն, պատենազէն զրահիւք դէմ ընդդէմ ընկերակից սատանայական գործոյն: Եւ եթէ այսպէս և եթէ այնպէս, զերկոսեան կողմանսն ի պարտութիւն

20 հատակեցաւ, և զնոյն ուսուցց ամենայն նիզակակից գործակցաց իւրոց Առաքելոց. ընդ որս և դուք էք այսօր կրկին երևալ, օրհնելալք հաւատովք ընդդէմ աներևոյթ թշնամուոյն, պատենազէն զրահիւք դէմ ընդդէմ ընկերակից սատանայական գործոյն: Եւ եթէ այսպէս և եթէ այնպէս, զերկոսեան կողմանսն ի պարտութիւն

1 ԳԳՎ մասունք ԲՃ՝ ընդ միոյն փխ ընդ նմին ԲՃ՝ ԲԵ՝ ապականեցին Բ ի մասանցն 1—2 Ը իմաստնոց անտի ԳԳԿ շիբ ի 2 Դ եթէ փխ թէ և ԳԵԺԻԿՆԵՏ ԺԲ և ԱԳԶԸԹԻՎ ընտրութիւն Ա ընտրութիւն Ա շիբ արդ ԲԱ լաւն է 3 Լ շիբ և ԲՃ՝ ԲԵ՝ զիտէ ԳԵԺԵՏ՝ զիտէն 3—4 Դ նա է տուիչ մասանց փխ նա է ընտիր ի մասանցն Ա մասանց Ըն իմաստնոցն փխ ի մասանցն 4 ԵԱ ապա եթէ ԲԳԸԺԻԿՆԵՏԵՆ ԵԹԷ Բ զպաշտամունս 4—5 Ա զամենայն զպաշտամունս հեթանոսացն Բ հեթանոսացն 5 ԶԷՎ յորում ԱՎ երկրպագութեն Դ երկրպագութեն Ա և երկրպագութեն ԲԴ առաւելալ 6 ԲԳՃ՝ ԲԵ՝ քան զամենայն զտարեբան որում ԳԵ տարեբար որ Թ տարեբարն ԴԼԿ՝ ի ծառայութիւն 7 ԵԼՃ՝ զէնն ԻԿ զայն փխ զէն ԳԴ կերպանայ ԵԺԻԿՆԵՏԵՆ կերպարանայ ԲՃ՝ ԲԵ՝ ոչ պաշտեն ԳԵԺԻԿՆԵՏԵՆ շիբ շարաշարն այլ ԳՃ՝ ԲԵ՝ և փխ այլ 8 Բ տան ԲԴ զերկրպագութիւն ԵՏ՝ յերկրպագութիւն Դ որոյ ԲԴ՝ ԲԵ՝ մեղացն Խ քառութիւնք 8—9 ԲՃ՝ ԲԵ՝ յարդարագատ Դ յարդարագատէն փխ յարդար ատենին Թ արդար 10 ԲԳԴ

սերն էլ նրա հետ փշանան: նաև այն մասերի մեջ էլ պետք է ընտրութիւն լինի. արդ, թե ո՞րն է լավը, այդ հայանի է բոլորին, և ով որ կարող է հասկանալ, նա՛ է մասերի մեջ ընտիրը: Իսկ եթե այդ այդպես է, ապա ուրեմն հեթանոսների պաշտած ու երկրպագած բոլոր բաներից՝ երկրպագութեն են ավելի գերազանց են, քան անբան տարերբը, որոնց նրանք շարաշար կերպով ծառայում են. և շին պաշտում է աստծուն, որ մարդու կերպարանք առավ, այլ երկրպագում են արարածներին. նրանց մեղքերին քավութիւն չկա արդար ատշանում:

«Եկե՛ք դեն զցենք մոլորվածների խավարային խորհուրդները, նրանց համարենք բոլոր մարդկանցից ավելի խղճալի և ողորմելի. մանավանդ որ իրենց կամքով են կուրացած և ոչ հարկից ստիպված և երբեք չեն գտնի ճշմարիտ ճանապարհը: Իսկ մենք, որ բացահայտ աշքով տեսել ենք երկնավոր լույսը, թող շարատահի մեզ արտաքին խավարը: Որովհետև ովքեր խավարի մեջ էին, նրանց մոտ եկավ ճշմարիտ լույսը. նրանք կուրացած՝ զրկվեցին կյանքից: Իսկ դուք, որ հավատով ընդունեցիք, որդիներ եք և ոչ թե օտար ու խորթ մարդիկ, սիրելիներ եք և ոչ թե թշնամիներ, վերին իմանալի քաղաքի մասնակիցներ և ժառանգորդներ:

«Այնտեղ է մեր փրկութեան առաջնորդը. նա այստեղ քաջութեամբ նահատակվեց և միևնույն բանը սովորեցրեց իր նիզակակից ու գործակից բոլոր առաքյալներին. նրանց հետ այսօր դուք էլ եք կրկին երևում, հավատով օրհնված՝ աներևոյթ թշնամու դեմ, որ զրահապատված կանգնած է դեմառգեմ իբրև սատանայական գործի ընկերակից: Այսպես թե այնպես, երկու կողմերին էլ պարտութիւն կպատճառեք, ինչպես որ ին-

ԵԸԺԻԿՆԵՏԵՆ ԵԹԷ՝ 6, 12—13, 27 արդ փխ օն Կ ի բաց թողուք 2 ի բաց թողուցուք 10—11 ԲՃ՝ ԲԵ՝ մոլորութեանն (Բ մոլորութեան) 11 Խ մարդիկք է զնա փխ զնոսա 12 ԲԵԼ ԽԿՆԵՏԵՆ կուրացեալ է կորսուեալք փխ կուրացեալք ԳԴԵԺԻԿՆԵՏԵՆ ԺԲ և 13 ԳՏ՝ զճանապարհս Դ արդ փխ այլ 15 ԲԳՃ՝ ԲԵ՝ որք ԳԴԵԺԵՏ՝ խաւարին ԳԴԵԺԵՏԵՆ և Եկն 16 ԲԱՆ և կուրացեալքն (Տ՝ կուրացեալ Դ կուրացեալ վրիպեցին ի կենաց ԳԵԺ ի կենաց ԲԴ ընկալալք Ա ընկալալք Ի հաւատով 17 Ա որդիք եմք ԵԸ օտար-խորթք Խ խորթք փխ օտարախորթք 19 ԲԳԵԸԺԻԿՆԵՆ առաջնորդն ԱԳԶ փրկութեանն 20 ԱԳԶԸԹԻՎ և զնոսա փխ զնոյն Ժ զնոյն և զամենայն 20—21 Ա նիզակակցաց իւրոց 21 ԲԴ՝ ԲԵ՝ սրբոց առաքելոցն Գ առաքելոցն ԲԳԴԵԺԻԿՆԵՏԵՆ ԵԹԷ՝ 5, 13—14, 18, 27 ԱՆ յորում և փխ ընդ որս և 21—22 Ա դուք այսօր կրկին երկիցք զինուք հաւատովք ԱԶԸԹԻՎՃԵՆ յորմէ ԱԳԶԸԹԻՎԿՆԵՏԵՆ ԵԹԷ՝ Երևեալք ԲԴ երևելիք Բ զիտովք և հաւատովք Ի օրհնելալ հաւատով Ճ՝ Ա զինուք փխ օրհնելալք 22 ԲՃ՝ ԲԵ՝ իսկ պատենազէն է պատմեն ազգէն(!) 23 ԳԴԵԺԻԿՆԵՏԵՆՆԵՆ զրահիւք ԲԳԴԵԺԻԿՆԵՏԵՆՆԵՆ ԺԲ զէմ Ա շիբ ընկերակից ԳԴԵԺԻԿՆԵՏԵՆՆԵՆ գործոցն 23—24 է շիբ և եթէ այնպէս 24 ԴԵԺԻԿՆԵՆ ԵԹԷ՝ զպարտութիւն(!) է ի պարտատուութիւն(!):

5

10

15

20

Յայս վայր խօսեցաւ ի գիշերին յայնմիկ սուրբ երէցն Ղևոնդ, և փառատրելով կատարեաց՝ զԱմէնն ստեղծելու: Եւ սեղան ուղղեալ՝ զամենասուրբ խորհուրդն կատարեցին. ուղղեցին և աւագան, և եթէ գոյր ոք երեխայ ի բազմութեան զօրուն՝ զգիշերն ամենայն մկրտեցին. և ընդ առաւօտս սուրբ օրինացն հաղորդեցան, և այնպէս լուսազգեստք եղին՝ որպէս ի տերունեան մեծի սուրբ զատիկին:

Եւ մեծաւ զուարճութեամբ և յոյժ խնդութեամբ ազաղակեաց ամենայն բազմութիւն զօրացն և տան. «Հաւատարեցի մահս մեր ընդ մահու արդարոցն, և հեղումն արեան մերոյ ընդ արիւն սուրբ մարտիրոսացն, և հաճեցի Աստուած կամաւոր պատարագաւս, և մի՛ տացէ զեկեղեցի իւր ի ձեռս հեթանոսաց»:

* Յետ այսորիկ իբրև ետես զօրավար զնդին Պարսից, եթէ հատան պատգամաւորքն ի միջոյ խաբել զնոսա, և բարձաւ յոյս աւերակալութեան իւրոյ ցրուել զնոսա յանքակ միաբանութենէն, յայնքմ ժամանակի յառաջ կոչէր զանօրէնն Վասակ և զամենայն ուրացեալ իշխանսն, որ էին ընդ նմա յաշխարհէն Հայոց. հարցնէր ըզնոսա, և ուսանէր ի նոցանէ զհնարագիտութիւն յաղթութեան: Եւ իբրև ուսեալ տեղեկացաւ զառն առն իւրաքանչիւր քաջութիւնս, կոչէր և զբազումս ի զօրավարացն՝ որ էին ընդ իւրով ձեռամբ, և հրամայէր ածել զառաջեալ զերամակս փղացն, և ի գունդս զունդս

1 ԲՃ՝ԱԲԿ մինչև Յայս վայր ԲԱԲ սուրբ երէցն Ղևոնդ ի գիշերին յայնմիկ Գ Ղևոնդ 2 Դ փառս տալով ժՄՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ փառատրելով ԲՃ՝ԱԲ շի կատարեաց Ա սեղան ուղղեցին Բ զուղեցին փխ ուղղեալ ԳԳԵԸԸԸԸԸԸԸՏՏՏՏ ուղղելով Դ շի Ե Մ և ուղղեցին 3 ԲՃ՝ԱԲԿ և զամենասուրբ Բ շի և Գ և ուղղեցին աւագան 3—4 ԲՃ՝ԱԲ կայր ոք փխ գոյր ոք Դ շի և Ե և ԲԷ 4 ԴՄԸՏՏՏՏՏ երեխա ԲՃ՝ԱԲ շի ի բազմութեան զօրուն Ե ի բազմութենէ զօրուն 4—5 Դ մկրտեաց 5 ԲԳԴՄՏՏՏՏՏՏՏՏ առաւօտն ԳԳՄՏՏՏ ի սուրբ խորհուրդն հաղորդեցան Դ հաղորդեցին 5—6 ԵՄԱ լուսազգեստ ԲՃ՝ԱԲ լուսազգեստք 6 Բ շի ի ԳԿ մեծ փխ մեծի ԼԱՏՏՏ շի մեծի Դ տեծի զատիկին 7 ԲՃ՝^{11,13,20}ԱԲԿ զորք քեամբ փխ զուարճութեամբ ԳԳԵԸԸԸԸԸԸԸՏՏՏՏՏՏ զուարթութեամբ Դ ազաղակեցին 8 Լ բազմութիւնն Ա բազմութեան ԼՏՏ շի զօրացն ԲԳՃ՝ԱԲ զօրուն ԳԳԵԸԸԸԸԸՏՏՏ և սակ ԱԸԸԹԻՄՏՏՏԱ հաւատարեցէ մահ 8—9 Լ մահուան արդարացն ԲԳԳԵԸԸԸԸԸՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ հաւատարեցի մահս մեր մահուան արդարոցն 9 Բ արեանս մերում ԳԵԸԸԸԸՏՏՏ արեանս Ա ընդ արեան 10 ԴՃ՝ մարտիրոսացն ԹԱ մարտիրոսաց Դ տէր փխ աստուած Դ ի կամաւոր պատարագ Կ կամաւոր պատարագս 12 ԲԳԳԵԸԸԸԸԸՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ զօրավարն Պարսից զնդին 13 Դ պատգամաւորք Ա պատգամորքն 13—14 Դ տեղեկալութեանն

Այսքանը խոսեց այն գիշերը սուրբ Ղևոնդ երեցը և փառատրելով վերջացրեց ամեն ստեղծելով: Եվ սեղան կանգնեցնելով՝ ամենասուրբ խորհուրդը կատարեցին. պատրաստեցին նաև ավագան, և եթև գորքի բազմութեան մեջ չմկրտված մարդ կար, ամբողջ գիշերը մկրտեցին. և առավոտյան սուրբ հաղորդություն ընդունեցին և այնպես լուսազգեստ դարձան, ինչպես տերունական մեծ սուրբ զատիկին:

Եվ զորքի ամբողջ բազմությունը մեծ զվարճությամբ և սաստիկ տրախությունով ազաղակեց. և ասում են. «Թող մեր մահը արդարների մահվան հետ հավասարվի և մեր արյունը թափվելը՝ սուրբ մարտիրոսների արյան հետ. թող աստծուն հաճելի լինի մեր կամավոր զոհարերությունը և իր եկեղեցին թող հեթանոսների ձեռքը չմատնի»:

Սրանից հետո, երբ Պարսից բանակի զորավարը տեսավ, որ մեջտեղն էլ պատգամավոր շմեաց նրանց խաբելու համար, և իր հույսն ու ահնկալությունը կտրվեց նրանց բաժան-բաժան անելու անքակտելի միաբանությունից, այն ժամանակ իր առջև կանչեց անօրեն Վասակին և նրա հետ հղած Հայոց աշխարհի բոլոր ուրացած իշխաններին. հարցառեւորձ արեց նրանց և նրանցից սովորում էր հաղթության հնարագիտությունը: Եվ երբ տեղեկացավ ամեն մեկի քաջությունները, կանչեց նաև իր ձեռքի տակ հղած զորագլուխներից շատերին և հրամայեց իր առաջ բերել փղերի երամակները. գունդ-գունդ բաժանեց այդ զաղան-

Դ տեղեկալութեան լուսայն իւրոյ 14 ԲՃ՝ԱԲ նոցա փխ իւրոյ Բ շի իւրոյ ԱԸԸՄՏՏՏ ցրուեալ ԵՃ ցրել ԲԵԸԸԸԸՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏՏ յայնժամ 15 ԲՃ՝¹³Բ կոչեաց Ա կոչեալ Ա զուրացեալն փխ զանօրէնն Դ զՎասակ Ի գիշխանսն 15—16 Ա շի ուրացեալ 16 Բ ի յաշխարհէն 17 Դ զհնարս գիտութեան յաղթութեանն Ա յաղթութեանն 18 Ա հասեալ փխ ուսեալ է տեղեկացեալ Ձ տեղեկացաւ Ե ամեն ԵԸԸԸԸՃ շի իւրաքանչիւր ԲԸԸԸՃ՝Ա զքաջութիւնս ԲՃ՝ԱԲ 18—19 կոչեաց 19 ԲԱ շի և ԲՃ՝ԱԲ հորա փխ իւրով 20 ԲԸԱ զառաջեալ ածել Դ զառաջու զերամակն Ա զերամակ Բ զերամակ սեալ փղացն Բ շի ի:

* Ձեռագիրներէից ոչ մեկը այստեղ վերնագիր չունի: ԱԳԸԹ նոր տալ: ԲԳԵԸԸԸԸԸԸԸՃ ԸՄ տոմեց նոր տալի, սովորական մեծատառ «Յ»-ով: Ա լուսազգեստ զուարճեան: ԸԸ տեղ են բողի մեծատառ «Յ» գրելու համար: Թ «Յետ այսորիկ»-կարմիր բառաւով: Տպագիրներէից—ՏՏՏ զլուս ԸՏՏ վեցերորդ յեղանակ Ա վեցերորդ յեղանակ. Պատեւորզմն Հայոց ՏՏՏՏ կրկին անգամ ընդդէմ կալ Հայոց պատերազմաւ թագաւորին Պարսից: Զառքնաբերերը նույնպես ոչ մի վերնագիր չունեն:

զգաղանսն բաժանէր, և առ մի մի փիղ երեք հազար սպառազէնք, թող գայլ զօրսն ամենայն:

Խօսէր և ընդ մեծամեծսն արքունի հրամանաւ և ասէր. «Յիշեցէ՛ք այր իւրաբանչիւր զպատուէր մեծ թագաւորին, և զի՛ք առաջի զանուն քաջութեան. ընտրեցէ՛ք զմահ քան զկեանս վատութեամբ: Մի՛ մոռանայք զհեղն և զպսակն և զուսն և զառատաձեռն սյարգեան, որ շնորհի ձեզ յարքունուստ: Տեարք էք իւրաբանչիւր զաւառաց, և ունիք իշխանութիւն բազում. զուր ինքնին զիտէք ըզքաջութիւն աշխարհին Հայոց, և զանն առն իւրաբանչիւր նահատակութիւն արութեան. զուցէ ձեր յ պարտութիւն մատնեալ՝ կենդանեաւ վրիպիցիք ի մեծ կենացն զոր ունիցիք: Յիշեցէ՛ք զկին և զորդիս ձեր, յիշեցէ՛ք զսիրելի բարեկամս ձեր. զուցէ ոտնհար յինիցիք յարտաքին թշնամեացն և ողբակիցք ի ներքին սիրելեացն»:

Նա և յուշ ևս ասնէր նոցա զբազում ընկերակիցս փախուցեալս, որք թէպէտ և ի պատերազմէն ասլրեցան, սրով շնկալան զվճիռ մահուն իւրեանց. ուստիք և զստերք և ամենայն ընտանիք իւրեանց յանաշխարհիկս գրեցան, և ամենայն հայրենի գաւառք հատան ի նոցանէ:

Զայս ասէր, և առաւել քան զսոյն սաստկացուցանէր զհրամանն արքունի: Կարգէր կազմէր զզօրսն ամենայն, և տարածանէր երկայնէր զճակատն յերկայնութիւն դաշտին մեծի: Սւ իւրաբանչիւր զազանացն յաջմէ և յահեկէ զերեքհազարեան սպառազէնսն պատրաստէր, և զընտիր ընտիր նահատակացն շուրջ զիւրեաւ զուժարէր. և այսպէս ամրացուցանէր զգունդն Մատեան իրրե զաշտարակ մի հզօր և կամ իբրև զբերդ մի անմատոյց: Նշանս բաշխէր, որոշս արձակէր, և ի ձայն մեծի փողոյն պատրաստ հրամայէր լինել: Իսկ զգունդն զԱպարհացի, և զԿատըացն և զՀեղաց,

1 ԲՁ բարձանէր եՂԺեՆՏՏՁ բաժանել զգաղանսն ԲԳԳեՂԼԿե՛ղ շի՛ք և Թ առ մի փեղ ԲԱ սպառազէն 2 Ա զօրս 3 ԲԳԳեՂԺԼԿե՛ղ շի՛ք և ԲՃ՝Ա խօսէր ընդ ամենայն մեծամեծսն 4 Առ մեծի ԲԳԳԼԿԱՅ շի՛ք և 5 ՉՄՏՁ քաջութեանն 6 Բ շի՛ք և զպսակն ԲՃ՝ԱՅ և զերեւելի պսակն ԱՐՁԷԹԻՏ՝Ճ՝Կ, 7-8, 10 ԱՅ զուսն V շի՛ք զուսն 7 Գ շնորհեցաւ եՂԺեՆՏՏՁ որ շնորհեցաւ և շնորհի 7 Թ էիք 8 ԲԳՃ՝ԱՅ իշխանութիւնս բազումս ԱՏՁ ձեզէն փխ ինքնին 8-9 Թ զբաշ 9-10 Բ զնահատակութիւն 10 եՂԺեՆՁ արիութեան (ն արիութեանն) է շի՛ք արութեան ԳԱ զփորձ առաւել ճանաչէք զուցէ է պատրաստութիւն փխ պարտութիւն 10-11 ԲեՂԺեՆՏՏՁՃ՝Զ, 5, 27 ԱՅ կենդանայ 11 ԳԼԱ վրիպիցէր ԳՃ՝16 շի՛ք մեծ ԲԼՏ՝Ճ՝27 ԱՅ ունիք ԹԱՅ յիշեցէք և 11-12 ԽՃ՝7-10, 17-19 շի՛ք յիշեցէք զկին և զորդիս ձեր 12 ԲեՂԼՉՄՏՁ ոտնահար լ առտանհար ն ասնձահար փխ ոտնհար 12-13 ԻՃ՝7-10, 12, 14-15 լինիցին ն լիցիք 13 ԲՃ՝15 ԱՅ ողբակիցք եՂԺեՆ ողբակից ԲՃ՝ԱՅ ատեյեացն փխ սիրելեացն

նհրին և ամեն մի փղի մօտ երեք հազար սպառազէն մարդ դրեց, բացի մնացած ամբողջ զորքից:

Արքունի հրամանով խոստում էր նաև մեծամեծների հետ և ասում. «Ամեն մեկը հիշեցեք մեծ թագավորի պատվերը և նպատակ դրեք քաջութեան անուն հանել. մահը զերազատեցեք, քան թե վախկոտ կյանքը: Մի՛ մոռանաք այն յուղը¹²², պսակը, ուտերն ու առատաձեռն պարգևները, որ շնորհվում են ձեզ արքունիքից: Ամեն մեկը գավառների տեր եք և շատ իշխանութիւն ունեք. զուր ինքնեղ զիտեք Հայոց աշխարհի քաջութեանը, և ամեն մեկի անվահերութեանը. զուցե պարտութիւն կրելով՝ կենդանի-կենդանի զրկվեք այն մեծ կյանքից, որ ունենալու եք: Հիշեցե՛ք ձեր կանանց և որդիներին, հիշեցե՛ք ձեր սիրելի բարեկամներին. զուցե ոտնահար լինիք արտաքին թշնամիներից և ներքին սիրելիների հետ միասին ողբաք»:

Հիշեցնում էր նրանց նաև բազմաթիվ փախած ընկերակիցներին, որոնք թեև պատերազմից փրկվեցին, բայց սրով ստացան իրենց մահվան պատիժը. նրանց տղաներն ու աղջիկները և ամբողջ ընտանիքը տուն ու տեղից զրկվեցին, և հայրենական բոլոր գավառները խլվեցին նրանցից:

Ասում էր այս բանը և սրանից էլ ավելի էր սաստկացնում արքունական հրամանը: Կարգավորեց ամբողջ զորքը և ճակատը տարածեց երկարացրեց մեծ դաշտի երկարութեամբ: Եվ ամեն մի զազանի աջ ու ձախ կողմը երեքական հազար սպառազէն պատրաստեց և ամենաընտիր քաջ զինվորականներին իր շուրջը ժողովեց. և այսպես Մատեան գունդն¹²³ ամրացրեց ինչպես մի հզօր աշտարակ և կամ մի անմատչելի բերդ: Նշաններ բաշխեց, դրոշներ արձակեց և հրամայեց, որ մեծ փողի ձայնին պատրաստ լինեն: Իսկ Ապարհացի գունդը և Կատըաց, Հոնաց և

ԳԳեժեՆ սիրելեաց 14 ԳՅ շի՛ք ևս ԲՃ՝ԱՅ շի՛ք նոցա Ա փախուցեալ 15 ԲԱ որ է՛կ շի՛ք և 16 ԲՃ՝2 մահուանն Գ մահու Դ՛է մահուան Ա և ուստեք ԳԼՏ՝ շի՛ք և ամենայն բնտանիք 16-17 Բ շի՛ք իրեանց 17 ԲԳԳեՂԺԼԿե՛ղ ԱՅ զաւառքն 19 ԳեՂԺԿԼՃՃ՝ԱՅՏՁ զսոյնս 19-20 ԲԳԹ զհրաման 21 ԲՃ՝ԱՅ շի՛ք երկայն՝ ԲՃ՝ԱՅ ընդ երկայնութիւն ԸժեՆ յերկայնութեան եՂԺեՆՏՏՁ մեծի դաշտին 22 Բ յայլմէ (!) եՂԺԼԿԼՏ՝Ճ՝Ճ՝16 հազար փխ հաղարեան ԲԽՃ՝ սպառազէնս 23 ԲՃ՝Զ, 15 և նահատակն ԳԼ զիւր փխ զիւրեաւ 24 ԲՃ՝Ա և այնպէս Գ շի՛ք և է շի՛ք և այսպէս ԱՁԷԹԻՎ արեան փխ Մատեան ԼՏ՝ շի՛ք Մատեան 24-25 Գ զաշտակ Ա աշտարակ ԲԱՅ շի՛ք և է շի՛ք զաշտարակ մի հզօր կամ իբրև 25 ԼՏ՝ շի՛ք կամ 26 Գ փողոյ մեծի եՂԺԼԿԼՏ՝Ճ՝Ա փողոյ 26-27 ԲԱՅ հրամայէր պատրաստ լինել Ի լինիլ 27 Ե զուսն ԱՐԹ զԱպարհացի և զԿատըաց ԶԵՎ զԱպարհացարիկ Ա զԱպարհացի ԳեՂԺԿԼՃՃ՝ՏՁՏՁ զԱպարհացի Թ զԱպարհացի ԳեՂԷԹԺԼԿԼՃՃ՝ՏՁՏՁ զԿատըաց ԳՃ՝Կ, 5-10 ԱՅ զԿատըաց է զՀեղաց փխ զՀոնաց Բ շի՛ք և (զԳեղայ) Ճ՝Ա զԳեղայ:

և զայլս ևս ամենայն զընտիր ընտիր մարդիկ զօրուն ի մի վայր ժողովէր, և հրաման պատուիրանի տայր ընդ աջմէ կողմանէ իւրոյ զնորին պատրաստ լինել ընդդէմ Հայոց զօրավարին:

5 Իսկ արին Վարդան յառաջ մատուցեալ և զաւագանին հարցանէր, և միաբան ամենեցուն իրատու զզօրագլուխսն կարգէր:

Զգունդն առաջին տայր և ի ձեռն իշխանին Արծրունեաց, և նիզակակից նմա զմեծ իշխանն Մոկաց .և զայլն ամենայն նախարարեան համհարզս երկոցունց, և զամենայն բազմութիւն զնորին թևս աստի և անտի կազմէր նոցա:

10 Եւ զգունդն երկրորդ տայր ի ձեռն Խորենայ Խորխոռունուոյ, և նիզակակից նմա զԼինծայինն և զՆերսէհ Քաջբրունին:

Եւ զգունդն երրորդ մատուցանէր ի ձեռն Քաթուլ Վանանդացուոյ, և նիզակակից նմա հրամայէր զՏաճատ Գնթունի, և զբազումս ի քաջ արանց աստի և անտի ի թևս նոցա:

15 Յանձն իւր առնույր զգունդն շորրորդ, և նիզակակից իւր զքաջն Արշալիւր և զհարազատ եղբայրն իւր զՀամազասպեան:

Կարգէր և կազմէր զճակատն յորդորելով ընդ ամենայն երեսս զաշտին դէմ յանդիման Արեաց զնորին, առ ափն Տղմուտ գետոյն:

Եւ իբրև այս այսպէս պատրաստեցան, երկոքեան կողմանքն
20 լի սրտամտութեամբ և մեծաւ բարկութեամբ զայրանային, և գազանացեալ զօրութեամբ յիրեարս յարձակէին և ամբոխ ազաղակին երկոցունց կողմանց՝ իբրև ի մէջ ամպոց շփոթելոց՝ ճայթմունս գործէր, և հնչումն ձայնից զքարանձաւս լերանցն շարժէր: Ի

1 ԲՃ՝ԱԲ և զայլ ամենայն ԲԵՃ՝ԱԲ ընդիր ընդիր մարդիկ զօրուն ԳԴԷԺԻԾՏ՝ՏՆ՝ մարդիկ զօրուն Ը ընտիր ընտիր և մարդիկ Կ մարդիկն զօրուն ԱԶԷՔԻՄՅՏՊՅՏՆ զընտիր ընտիր զօրուն մարդիկ 2 ԲԱԲ կացուցանէր փխ ժողովէր և պատուէր հրամանի 2—3 է իւրմէ գնդին 4 իւրմէ գնդին իւրոյ ի լինիլ Ա գնդին իւրոյ 3 ԲՃ՝ԱԲ զօրավարին Վարդանայ Ճ՝7—10, 13, 15 20, 23—25, 27, գնդին փխ զօրավարին և զօրագլխին 4 ԲՃ՝ԱԲ կորովին փխ արին ԲԱԲ լի և 4—5 ԲԱԲ հարցանէր զաւագանին Դ զիւր աւագանին ԲԱԲ լի և 5 ԵԼԺԺԻԿՏ՝ՏՆ իրատուք 4 իրատուու 2 իրատուր Ճ՝ԱԲ զօրագլուխս Բ զօրագլուխս Ա կարգէր այսպէս 6 ԵԼԺԺԻԿ Միւնեաց փխ Արծրունեաց 7 ԲԳԵԼԺԺԻԿՆԿՆՏ՝ՏՆ նմին Ա նորին Դ իւր փխ նմա ԲԳԴԵԿ զայլ և և այլ ամենայն Ծ և զայլ ամենայն 7—8 ԲՃ՝ԱԲ նախարարն ԳԴՏ՝ նախարարեանն 8 ԲԴՃ՝Ա համհարզ ԳԵԾԿՆՏ՝ՏՆ—14, 18, 28, 29 համհարցս(1) է համհարցս(1) Ք համհարցս Ըն համհարցս գերնս ԺՃ՝2 համհարցս Տ2 համհարզ Տ3 համհարզս Ա երկոցունցն Ա զօրութիւն փխ բազմութիւն ԳԵԺԿՆ լի և 10 ԲՃ՝ԱԲ մատուցանէր փխ տայր ԵԼԺԺԻ Խորէնուոյ ԱԲԳԴԵ ԶԷԼԺԺԻԿՆԿՆՏ՝ՏՆ՝1, 6, 11—14 փխ Խորխոռունուոյ Խորխոռունուոյ ՄՏՊՅՏՆ Ա Խորխոռունեաց 11

Գեղաց գնդերը¹²⁴ և էլի ուրիշ բազմաթիվ ընտիր-ընտիր զորականների մի տեղ ժողովեց և պատվեր տվեց իր զորքերի աջ կողմում¹²⁵ պատրաստ լինել ընդդէմ Հայոց զօրավարի:

Իսկ քաջ Վարդանը առաջ գալով՝ հարցուփորձ արեց մեծամեծներին և բոլորի տված խորհրդի համաձայն զօրագլուխներ նշանակեց:

Առաջին զօրամասը հանձնեց Արծրունյաց իշխանին և նրան նիզակակից կարգեց Մոկաց մեծ իշխանին. և ուրիշ բազմաթիվ նախարարների այս երկուսին նիզակակից նշանակեց, և զօրամասի ամբողջ բազմությունը այս ու այն կողմից օգնական տվեց նրանց:

Երկրորդ զօրամասը հանձնեց Խորեն Խորխոռունուն, և նրան նիզակակից կարգեց Լինծայինին¹²⁶ և Ներսէհ Քաջբրունուն:

Երրորդ զօրամասը հանձնեց Քաթուլ Վանանդացուն և նրան նիզակակից կարգեց Տաճատ Գնթունուն, և շատ քաջ մարդիկ էլ այս ու այն կողմից օգնական տվեց նրանց:

Ինքը վեցրեց շորրորդ զօրամասը և իրեն նիզակակից՝ քաջ Արշավրին և իր հարազատ եղբայր Համազասպանին:

Այսպես կարգավորեց և ճակատ կազմեց՝ սփռելով դաշտի ամբողջ երեսին, Արյաց զորքի դեմուղեմը, Տղմուտ գետի ափին:

Եվ երբ այս այսպես պատրաստվեց, երկու կողմերն էլ սրտամտութեամբ և մեծ բարկութեամբ զայրացան և զազանացած զօրութեամբ միմյանց վրա հարձակվեցին. երկու կողմերի աղմուկն ու ազաղակը ճայթում էր ինչպես իրար խառնված ամպերի միջից, և ձայների դրդոյունը շարժում էր լեռների քարանձավները: Բազմաթիվ սաղավարտներն ու

ԲՃ՝ԱԲ նմին ԳԵԼԺԺԻԿՆԿՆՏ՝ՏՆ—11, 13, 27, 29 ընծայ (ԵԼԺԺ քեւա) լինէր ԱԶԷԻՄ զընծային 2 Ընդգային էր(1) Ա զնծայինն ԳԵԼԺԺԻԿՆԿՆՏ՝ՏՆ—11, 13, 27, 29 լի և ԿՆ Ներսէհ 12 Ա մատուցանէ է Քաթուլ ԱԶԷԻՄՅՏՊՅՏՆ Վանանդեցուոյ Բ Վանանդեցուոյ Ա Վանանդեցուոց 13 Բ նմին տայր Ա նմա տայր փխ նմա հրամայէր և լի հրամայէր Ըն զՏաճ ԲՃ՝ԱԲ Գնթունի Դ Քթունի 2 Գնթունի 14 ԵԼԺԺ Լի աստի և ԳԵԿԱ լի ի 15 Դ լի իւր և զնիզակակից 16 Ի հարազատ Ա եղբայր ԲՃ՝ԱԲՅ զեղբայրն ԳԿ լի իւր ԲԳԸԵՏՆ Ճ՝ԱԲՅ զՀամազասպեանն ԱԵԼԻՄԿՄՏ՝ՏՆ զՀամազասպեան 17 ԵՆ յորդելով 2 լի ամենայն 18 Ա այրեաց Դ Տղմուտ 19 Ք և իբր ԲՃ՝Ա զայս ԳԵԼԺԺԻԿՆԿՆՏ՝ՏՆ լի այս Դ այնպէս ԲԱԲ պատրաստելին Բ կողանքն 20 ԲԳԴԵԼԺԺԻԿՆԿՆՏ՝ՏՆ լի ի ԲՃ՝ԱԲ լի մեծաւ 20—21 ԲՃ՝ԱԲՅ մեծաւ փխ գազանացեալ 21 Բ արձակէին ԳԵԼԺԺԿՆ Ի իրեարս (Ըն իրարս) արձակէին Ա յարձակէին երկոքեան ԱԶԷՄ յարձակէին երկոքեան Ք յարձակէին երկոքեանքն և ազաղակէին (1) 22 ԱԳԵԼԺԺԻԿՆՏ՝ՏՆ յերկոցունց ԲԳԵԿՄՏ՝ՏՆ՝Ճ՝ԱԲ կողմանցն Ա ամպոյ ԱԶԷԻՄՃՆ շփոթելուոյ ԲԱԲ ճայթիւնս 23 ԱԳԴԵ ԶԷԼԺԺԿՆ Գնչիցն ԲՃ՝Ա մեծի ձայնին ԴԱ յերանց:

բազմութիւնէ սաղաւարտիցն և ի փայլին պատենազէն վառելոցն իբրև նշոյլք ճառագայթից արեգական հասանէին: Նա և ի բազում շողալ սուսերացն և ի ճօճել բազմախուն նիգակացն իբրև յերկ- նուստ ահագին հրաձգութիւնք ևռային: Քանզի ո՞վ իսկ է բաւական 5 սակ զմեծամեծ տազնապ ահաւոր ձայնիցն, ո՞րպէս կոփիւնք վա- հանաւորացն և ճայթմունք լարից աղեղանցն զլսելիս ամենեցուն առ հասարակ խլացուցանէին:

Անգ էր տեսանել շտապ մեծի տազնապին և զաղէտս անբաւ տարակուսանացն երկոցունց կողմանցն՝ առ ի յանդուզն յարձակ- մանէն զմիմեանս՝ բախիւով. քանզի թանձրամիտքն յիշարէին և վատասիրտքն լքանէին. քաջքն խիզախէին և նահատակքն գոչէին: Եւ խումբ արարեալ ամենայն բազմութեանն՝ զգետն ի մէջ փա- կէին, և զանգիտեալ գունդն Պարսից ի դժուարութիւնէ գետցն՝ ըզ- տեղեան ղեռալ սկսան: Իսկ գունդն Հայոց հասեալ անցանէին, ձի 15 ի վերայ առեալ յարձակէին մեծաւ զօրութեամբ. սաստկապէս բա- խեալք ընդ միմեանս, յերկոցունց կողմանց բազում վիրաւորք յեր- կիր անկեալ դիւթաւ խաղային:

Յայնմ մեծ տազնապի ի վեր հայեցաւ քաջն Վարդան, և տե- սանէր զընտիր ընտիր քաջ նահատակաց Պարսից զօրուն, զի զձա- խակողմն շարժեցին զՀայոց զնդին. մեծաւ ուժով յարձակէր ի տեղին, և զաշ թէն Պարսից գնդին բեկեալ՝ արկանէր զգազանօքն, և շրջան առեալ կտորէր մինչև ի նոյն տեղի: Եւ այնպէս շտապ տազնապի ի վերայ հասուցանէր, մինչև գունդն Մատենան քակեալ բաժանեցան ի մեծ ամուր պատրաստութիւնէն, ղեռ ևս քաջ քաջ ի 25 փախուստ դառնային:

Ապա ղէտակն ի վեր ամբառնայր Մուշկան Նիսալաւուրտ, քա- կեալ զումանս տեսանէր ի գնդէն Հայոց, և զկնի մնացեալ ի հովի-

1 ԲԱԲ Ե ի բազմութիւնէ Թ սաղաւարտացն ԳԵԼԵՎԷՎ փայլուն Թ շիբ ի (փայլին) ԳԿՃՎ զվառելոց էՎ վաճառելոցն(1) 2 Բ արեգականն 2—3 Դ շիբ ի ԲՃ՝ԱԵ շո- ղալոյ ՄՏՊ ի բազում սուսերացն շողալ 3 Վ բազմախուն Դ նիգակաց 3—4 ԲՃ՝ԱԵՅ յերկնից Թ երկնուստ 4 ԳԵԼՔԼԵԿԷՎԷՎՏՂՏՂՏՂՏՂ հրաձգութիւնք ԵԼՔԷՎԷԷ Ե փխ բանգի ԲՃ՝Ա Իցէ փխ իսկ է 5 ԲԳԵԼՔԼԵԿԷՎԷՎՏՂՏՂՏՂՏՂՔՂ զմեծ Ե շիբ առև զմեծամեծ ԳՃ՝ զմեծ տազնապն է տազնապն է ահագին փխ ահաւոր Բ զկոփիւն ՏՂ որպէս զի կոփիւնք, Ա ոտ- պէս զի կոփիւն է փոկիւնքն (1) 5—6 Դ շիբ որպէս կոփիւնք վահանաւորացն 6 Կ աղեղնաւորաց Ա աղեղանց ԵՑԵ զլսելիստ 7 Դ խլացուցանէր 8 ԵՃՎՎ զՏՂտապ ՀԱ զշտապ ԲԱ տազնապի ԵԼՔԷՎԷ շիբ անբաւ 9 Ա տարակուսանաց Գ երկնցունց է կողմանց ՁԷ յանդուզն Վ յանդուզն 9—10 ԳԼԿ յարձակմանն 10—11 ԸԵ շիբ յիմարէին և վատասիրտքն 11 Բ նահատակք 12 ԵՎ բազմութեան Հ գետն 13 ԱԶԷԹՎ զօրսն փխ Գունդն Ժբ զօրքն (Ժ լաւանցում՝ գունդն) ԲՃ՝ԱԵ գնդին 14 ԲԴ

զրահապատված զորականների գեներերը փայլում էին ինչպես արևի ճա- րագայթների շողեր: Նաև բազմաթիվ սուսերների շողալուց և բազմա- խուն նիգակների ճոճվելուց կարծես ահագին կրակ էր թափվում եր- կրնքից: Որովհետև ո՞վ կարող է պատմել ահաւոր ձայների մեծ իրա- րանցումը, և թե ինչպիսի վահանավորների թնդունն ու աղեղների լա- րերի ճայթյունը առհասարակ խլացնում էին բոլորի ականջները:

Այնտեղ պետք էր տեսնել, թե ի՞նչ մեծ տազնապ և անշափ իրա- րանցման սրտենդութուն կար երկու կողմերում էլ, երբ հանդուզն հար- ձակումով իրար էին բախվում. որովհետև թանձրամիտները հիմարա- նում էին, և վախկոտները վհատվում. քաջերը խիզախում էին, և ան- վեհեր կտրիճներն աղաղակում: Եվ ամբողջ բազմությունը իրար զլխի խմբվելով՝ գետն ամեն կողմից փակեցին, և գետի դժվարությունից վախեցած Պարսից զորքն սկսեց իր տեղում վխտալ: Իսկ Հայոց զորքն անցավ գետը, և ձի նստած մեծ զորությամբ հարձակվեց: Ուժգին թա- փով իրար զարկվելով՝ երկու կողմից էլ բազմաթիվ վիրավորներ գետին ընկած թպրտում էին:

Այս մեծ տազնապի մեջ դեպի վեր նայեց քաջ Վարդանը և տեսավ, որ Պարսից զորքի ընտիր-ընտիր քաջ զորականները Հայոց զորքի ձախ կողմն ընկճեցին. նա մեծ ուժով հարձակվեց այն տեղը և Պարսից զոր- քի աշ թեք շարգելով՝ քշեց զազանների կողմը և շուրջը պտտելով կտոր- բեց մինչև նոսյն տեղը: Եվ այնպիսի տազնապ ու իրարանցում զցեց նրանց մեջ, որ մինչև անգամ Մատյան զնդի հաստատուն կազմակեր- պությունը քայքայվեց-ցրիվ եկավ, և նա ղեռևս պարտություն չկրած՝ փախուստ տվեց:

Ապա աչքերը վեր բարձրացրեց Մուշկան Նիսալաւուրտը և տեսավ, որ Հայոց զորքից ոմանք բաժանվել և ետ են ընկել լեռների հովիտնե-

Ժ՝ԱԵ գետեալ ՄՏՂ գետել 14—15 ԴՏՂՃ՝ԱԵ ի վեր լՏՂ շիբ ձի ի վերայ առեալ յար- ձակէին 15 Թ արձակէին 15—16 ԲՃ՝ԱԵ բախեալ զմիմեանս ԳԴԵՎԷԷ բախեալ 16 ԲԴԱ երկոցունց կողմանցն ԵՑՃՂ կողմանցն ԳԵՑ վիրաւորս 17 Ա դիթաւս 18 Ե յայնժամ մեծ ԲԳԴԻԼՏՂՏՂՔՂ ԱՅԷԷ ԱՅԶԷԸԹՎՏՂՔՂ ԱՅԷԷ տազնապի ԴԱ տազնապին ԲԳԴԵԾԼ ԵՅԿՏՂՔՂՔՂ շիբ և 19 ԱԳԴԶԷԹԻԿՎ Նահատակացն Կ Պարսիցն Ա զօրուն Պարսից 19—20 Է ձախ կողմն ԸՑԵԿ զձախ կողմն 20 ԷՎ Հայոց ԱԶԷԹԻՎ զօրութեամբ փխ ուժով ԲՃ՝ԱԵ իսկ քաջն Վարդան մեծաւ ուժով 21 ԲԱ Թև գնդին Պարսից բախեալ ԳԵԾԼՎԷՂ զգնդին Պարսից ԸԵՃՂՔՂ զնդին պարսից 22 ԶԷՎ ըշտապ 23 ԲՃ՝ԱԵ հասուցանէր ի վերայ Դ ի գունդն ԲԳԴԵԼՔԼԵԿԷՎԷՎՏՂՔՂՔՂՔՂՔՂ ԲԱԿԵԿԵԱԼ Կ ԲԱԿԵԿԵԱԼՔ 26 Բ դիտակն ՏՂՔՂ համբառնայր Բ Մուշկիան Կ Մուշկանն ԱԶԷՎՏՂ Նիսալաւուրտն ԵԼՔԷՎԷՑԱ Նիսալաւուրտ ի Նիսալաւուրտն 26—27 ԲՃ՝ԱԵ ԲԱԿԵԿԵԱԼ տեսանէր զոմանս ի Հայոց գնդն ԵԼՔԷՎԷՑԱ զոմանս ԲԱԿԵԱԼ տեսանէր 27 ԳԵԾԾ՝ՏՂ ի գնդին ԵԼՔԷՎԷ և գՆԵՍ փխ և զկնի:

տըս լիբանցն: Վասն որոյ զաղաղակ բարձեալ՝ քաջալիբէր շուրջ զիրեաւ զզօրս Արեաց, որք զտեղի առեալ կային ընդդէմ գնդին Վարդանայ: Եւ անդէն ի տեղուոն երկոքին կողմանքն զպարտութիւն խոստովանէին, և առ յոյժ թանձր անկեալ զիականցն իբրև ըզ-
 5 քարակոյտս դերբկաց երևէին:

Ձայն իբրև ետես Մուշկան Նիսալաւորտ, մնայր գազանացն Արտաշրի, որ ի վերայ նոցա նստէր ի բարձր դիտանոցին իբրև յա-
 մուր քաղաքի. և ի ձայն մեծ գալարափողոցն զիր գունդան ստի-
 պէր, և յառաջամարտիկ զօրօքն զնա ի մէջ փակէր:

10 Իսկ կորովին Վարդան իւրովք քաջ նիզակակցօքն ոչ սակաւ նախճիրս ի տեղուոն գործեաց, յորում տեղուչ և ինքն իսկ արժանի եղև անուլ զկատարեալ նահատակութիւնն:

Եւ յերկարև զործոյ պատերազմին՝ օրն տարածամէր, և մօտ առ երեկս կարճատէր. բազմաց օրահասք մահու հասանէին, մա-
 15 նաւանդ ի թանձրութենէ անկեալ զիականց մօտ առ մօտ խտա-
 ցեալ իբրև զփայտահարս մայրաւորաց:

Անդ էր տեսանել զբեկումն նիզակացն և զխորտակումն աղե-
 ղանց. վասն այնորիկ և ոչ կարէին կալ ճշմարտիս ի վերայ սուրբ
 մարմնոյ երանելեացն. և սաստիկ խուճապ տաղնապի էր կող-
 20 մանցն երկոցունց անկելոց: Եւ որք մնացեալքն էին՝ վառնեալք և
 ցրուեալք լինէին ի լեռնադաշտս ամուր ձորոցն. և յորժամ պատա-
 հէին միմեանց՝ դարձեալ միւսանգամ զմիմեանս սատակէին: Եւ
 մինչև ի մուտս արեգականն անդադար լինէր գործ դառնութեանն:

1 Դ լիբանցն ԲՃ՝ԱԲ վասն այնորիկ ԳՆԿՆՏ՝ՍՏ վասն որոյ և ԺԽ և զաղաղակ 2
 ԳԿ զիրև ԲԳԴԵԺԽԿԿՆԱ զզօրսն Ի արեացն ԲԱ որ ԲԳԵԸԺԽԿԿՆՏ՝ՍՏ կացին 3 Դ եր-
 կոքեան Բ կողանքն (1) է կողմանք 4 ԲԱԲ առ ի յոյժ ՏՃ՝ԱԲ թանձրանալ Ա զիա-
 կանց 4—5 Դ քարակոյտ 5 ԶԷՎ գերբկանց 6 Դ զայս Բ Մուշկանն Կ
 Մուշկանն ԱԶԷԹԻՎՏՆ Նիսալաւորտն ԵԸԹԺԽՏՆ Նիսալաւորտ 6—7 ԱԲՃ՝—ՊԱ շիբ
 մնայր գազանացն Արտաշրի 7 Գ Արտաշիրի 7—8 Ա որ ի վերայ գազանացն
 նստէր ի բարձր դիտանոցին իբրև յամուր քաղաքին ԲՏՊ զազանացն փխ
 նոցա ԱԳԶԷԹԻՎ ի վերայ գազանացն որ նստէր ի բարձր դիտանոցին և կամ իբրև յամուր քաղաքի ԳԼՏ
 շիբ ի վերայ նոցա ԳԼՏ շիբ դիտանոցին իբրև ԵԸԺ որ նստէր ի բարձր՝ դիտանո-
 ցին իբրև յամուր ԶԷՎ քաղաքին ՏՏ և կամ իբրև յամուր քաղաքին Բ դիտանոցէն
 ԳԼ ի բարձր և յամուր Դ և կամ իբրև ԿԸ Արտաշիրի որ նստէր ի բարձր
 դիտանոցին կամ (2 շիբ կամ) իբրև յամուր քաղաքի 8 ԲԱ շիբ և ԳԵԷ
 չիբ ի ԲՏ գալարափողոց ԳԾԿՏ՝ գալփողոցն ԴԺԽ զալ փղացն Դ Ը զալափողոցն 2 և
 ձայն մեծ փղացն ԱԲԳԵԺԽԿԿՆԱՏՎ գունդն փխ գունդան է շիբ և 9 Դ զօրսն 10
 Բ իւր Գ իւրով Ա իւրաքանչիւր փխ իւրով քաջ 11 ԵԸԺԽՆՏ ի տեղուոն ԲԳԴԵԸԺԽԿԿ

րում: Ուստի և աղաղակ բարձրացրեց, քաջալիբեց իր շուրջը գտնված
 Արյաց զորքին, որոնք կանգնած էին Վարդանի գնդի հանդեպ: Այնտեղ
 երկու կողմերն էլ իրենց պարտված էին զգում, և ընկած դիակներն թիվն
 այնքան մեծ էր, որ նմանվում էր խորհուրդը քարակոյտերի:

Երբ այս բանը տեսավ Մուշկան Նիսալավորտը, սպասում էր Ար-
 տաշրի գազաններին, որը նրանց վրա նստած էր բարձր դիտանոցում,
 ինչպես միջնաբերդում և գալարափողների բարձր ձայնով շտապեցրեց
 իր գնդերին և առաջամարտիկ զորքերով շրջապատեց նրան:

Իսկ կորովի Վարդանն իր քաջ նիզակակիցներով մեծ կոտորած ա-
 րեց այնտեղ, ուր և հենց ինքն էլ արժանի եղավ ստանալու կատարյալ
 նահատակության պսակը:

Եվ պատերազմի գործը երկարելով՝ օրը տարածամեց և երեկոյան
 դեմ դադարեց. շատերն իրենց մահվան օրհասը գտան. մանավանդ որ
 ընկածների դիակներն այնպես խիտ էին ոչ իրար մոտ թափված, ինչ-
 պես անտառի կտրատված փայտերը:

Այնտեղ պետք էր տեսնել նիզակների կոտորատումն ու աղեղների
 խորտակումը. ուստի և շէին կարողանում ստույգ որոշել երանելիների
 սուրբ մարմինները. և սաստիկ խուճապ ու իրարանցում էր երկու կող-
 մերի ընկածների համար: Իսկ ովքեր [կենդանի] էին մնացել, ցիրուցան
 եղան ամուր ձորերի լեռնադաշտերում. և երբ պատահում էին միմյանց,
 զարձյալ սպանում էին մեկմեկու: Եվ այսպես դաժան գործը շարունակ-
 վեց մինչև արևի մայր մտնելը:

ՏՏՃ՝ԱԲ զործը ԱԶԷԹԻՎՏՆԱ զործեաց ԲԳԵԸԺԽԿԿՆԱ շիբ իսկ 12 Ա նահատա-
 կութեանն պսակ 13 ԳԴԵԸԺԽԿԿՆԱՏՎ յերկարև ԱԶԷԹՎՏՆԱ յերկարև Թ երկարեալ
 Ի յերկարի Բ գործոյն Թ տարածամիւր ԲԱ շիբ մօտ 14 Դ առ ընդերեկս է առ երեկոյ
 ԱԶԷԹԻՎ կարճէր ԲԴԸԽԱ օրհասք ԶՎ օրհանցն է օրինահանք ԲԳԴԵԸԺԽԿԿՆԱՏՎՏՃ՝ԱԲ շիբ
 հասանէին 15 ԱԶԷԹԻՎ զիականցն ԲԳԴԵԸԺԽԿԿՆԱՏՎՏՃ՝ԱԲ շիբ անկեալ զիականցն Դ
 զիականցն անկելոյ 2 անկեալ զիականցն ԱԶԷԹԻՎՏՆԱ շիբ անկեալ 15—16 Կ խթա-
 ցեալ 16 2 շիբ իբրև Դ գիտատախարս(1) ԲՃ՝—6,27Ա մայրաւորաց 17—18 ԲՃ՝ԱԲ
 զբեկումն աղեղանց և զխորտակումն նիզակաց ԳԿ զբեկոյս Ի նիզակաց ԳԵԺԿԸ աղեղանցն
 18 ԲԱ իսկ փխ և Դ շիբ և Խ և ոչ իսկ Խ շիբ կարէին ԳԵԸԺԽԿԿՆԱՏՎ կարէին իսկ ԲԱ
 շիբ սուրբ 19 ԲԱ մարմնոցն Կ մարմնոց 2 մարմնոյն Դ երանելոյն Վարդանս փխ
 երանելեացն ԵԸԺԽՆՏ երանելոյն ԱԶԷԹԻՎ շիբ սաստիկ ԲԱ ի սաստիկ շիբ էր 19—20
 Դ կողմանց ԲԱ տաղնապի երկոցունց կողմանցն անգելոց 20 Դ անկելոցն Ի անկա-
 նելոց Ա և որ ԶԹ վատնեալ 21 ԲՃ՝,4,5,7,3,10Բ ի լեռն և ի դաշտս ԳԵԺ լեռնադաշտս
 Դ լեռնադաշտս ՏՏ լեռնադաշտս Ա ի լեռն և ի դաշտս ՏՏ ձորոյն 22 ԲՃ՝ԱԲ զար-
 ձեալ անդէն 23 ԳԴԸԺԽԿԿՆԱՏՎ ցմուտս ԵԺԸ ցմուտ ԲՃ՝ԱԲ յարեուն է դառնութեան:

5 Եւ քանզի զարնանային էր ժամանակն, ծաղկալից դաշտքն դառնային յորդահոսանս արեանց բազմաց: Մանաւանդ յորժամ տեսանէր որ զբազմակոյտ դիականցն անկելոց, սիրտն բեկանէր և աղիքն զալարէին՝ լսել զմենչիւն խոցելոցն և զմռնչիւնս բեկելոցն, զթաւալզոր խաղալ սողալ վիրաւորացն, զփախուստ վատացն, ըզթաբուստ լքելոցն, զսրտաթափումն զանարի արանցն, զճշիւն կանացեացն, զողբս սիրելեացն, զաշխարումն մերձաւորացն, զվայ և զաւաղ բարեկամացն: Քանզի որ եթէ կողմ էր՝ որ չաղկեաց, և կողմ էր՝ որ պարտեցաւ, այլ քաջք ընդ քաջս ելեալ՝ երկոթին կողմանքն ի պարտութիւն մատնեցան:

10 Բայց քանզի անկեալ էր զօրավարն Հայոց ի մեծ պատերազմին, ոչ որ զոյր այնուհետեւ ի մէջ գլխաւոր, յոր յեցեալ ժողովէին գունդք մնացելոցն: Թէպէտ և բազում այն էր որ պարեցան՝ քան թէ որ մեռանն, սակայն ցանեալ ցրտեցան, և հասեալ անկանէին ի տեղիս տեղիս յամուրս աշխարհին, և բռնանային ի վերայ բազում գաւառաց և բերդից, զոր և ոչ առնուլ իսկ որ կարէր:

15 Եւ այս անուանք են քաջ նահատակացն, որ անդէն ի տեղուոջն կատարեցան.

20 3ազգէն Մամիկոնէից Քաջն Վարդան հարեւր երեսուն և երեք արամբք.

3ազգէն Խորխոռունեաց Խորէնն Կորովի իննետասն արամբք.

3ազգէն Պալունեաց Աբին Արտակ յիսուն և եթն արամբք.

3ազգէն Գնթունեաց Զարմանային Տանատ իննետասն արամբք.

3ազգէն Դիմարսենից Իմաստունն Հմայեակ քսան և երկու արամբք.

1 Խ դաշտն 2 Խ շիբ դառնային ԲՃ՝ԱԲ դառնային ի գոյն յորդահոս ԳԳԷ ի յորդահոսանս 3 Թ շիբ որ է զբազմակոյտս դիակացն 2 դիակացն 3—4 V շիբ անկելոց սիրտն բեկանէր և աղիքն զալարէին Բ անկելոցն 4 ԲՃ՝Ա գունչիւն ԸԺԷ ԿՃՏ՝Տ շիբ և ԲԺԷԿՏ՝Ա գունչիւն Գ շիբ և զմռնչիւնս բեկելոցն Դ գայարէր՝ լսելով զմենչիւն և զմռնումն 5 ԲՃ՝Ա թաւալզոր ԳԿՏ՝ զթաւալզոր ԲՃ՝ԱԲ շիբ խաղալ ԳԿԵԸ ԺԷԿՃՏ՝Տ շիբ սողալ ԵԸԺԵԿՃՏ՝Տ վիրաւորելոցն 5—6 ԳԵԸԺԷԿՃՏ՝Տ շիբ զփախուստ վատացն, զթաբուստ լքելոցն Դ զթաբուստ լքելոցն և զփախուստ վատացն 6 Դ արի արանց ԵԺԵ անարի և արանց Ա անարի արիարանցն Բ զճշումն 6—7 Է կանացեացն 7 ԳԿԵԸԺԷԿՃՏ՝Տ գողբս ի վերայ սիրելեացն Ա սիրելեաց ԲԳԿԵԸԺԷԿՃՏ՝Տ զաշխարանս Ա մերձաւորաց 7—8 ԳԿՏ՝ զվայ աւաղ 8 Ծ աւաղ ես շիբ և Դ բարեկամաց 8—9 ԳԺԿԵԿՃՏ՝ և կամ կողմն ԲԵԸՃ՝Ա և կամ կողմ էր որ պարտեցաւ. 9 Ըն պարտաւորեցաւ ԲԳԵԺԷԿՃՏ՝Տ և երկոթեան 9—10 Ժ կողմանք 11 Ա մեծ սղարապետն Վիլ զօրավարն Ա շիբ մեծ (պատ...) 12 ԲՃ՝Ա շիբ ի մէջ ԳԵԸԺԷԿՃՏ՝Տ ի միջի ԱՃԷԹԻՄԱՅ ի մէջ Դ գլխաւոր ի մէջ 13 ԲԳԿԵԸԺԷԿՃՏ՝ՏՃ՝

Եվ որովհետեւ ժամանակը զարնանային էր, ծաղկալից դաշտերը լցվեցին հորդահոս արյունով: Մանավանդ երբ մեկը տեսնում էր ընկած բազմաթիվ դիակների կույտերը՝ սիրտը կտրատվում էր, և աղիքները գալարվում, լսելով խոցվածների մրմռոցը, և շարժվածների մռնչյունը, վիրավորների թավալզոր սողալն ու շարժվելը, վախկոտների փախուստը, վհատվածների թաք կենալը, անարի մարդկանց սրտաբեկութունը, թուլասիրտների ճիչերը, սիրելիների ողբը, մերձավորների սուգը, բարեկամների վայնասունը: Որովհետեւ ո՛չ թե մի կողմը հաղթեց, և մյուս կողմը պարտվեց, այլ քաջերը քաջերի դեմ դուրս գալով՝ երկու կողմերն էլ սլարտություն կրեցին:

Բայց որովհետեւ Հայոց զօրավարն ընկել էր մեծ պատերազմում, այնուհետեւ էլ ոչ որ գլխավոր չկար մեշտեղում, որին հենված ժողովվեին մնացած զորքերը: Թեպետև ողջ մնացածներն ափելի շատ էին, քան թե մեռնողները, սակայն նրանք ցանուցիր եղան և քաշվեցին երկրի զանազան ամուր տեղերը և ուժով տիրեցին շատ գավառների ու բերդերի, որոնք ոչ որ մինչև իսկ առնել չէր կարողանում:

Եվ սրանք են այն քաջ նահատակների անունները, որոնք այդ նույն տեղում վախճանվեցին:

Մամիկոնյան ցեղից Քաջ Վարդանը հարյուր երեսուն և երեք մարդով.

Խորխոռունյաց ցեղից Կորովի Խորենը տասնինը մարդով.

Պալունյաց ցեղից Աբի Արտակը հիսուն և յոթը մարդով.

Գնթունյաց ցեղից Զարմանայի Տանատը տասնինը մարդով,

Դիմարսյանց ցեղից Իմաստունն Հմայակը քսաներկու մարդով.

27 ԱԲ զունդք ԱՃԷԹԻՄԱՅՏ՝Ա զունդն ԲԱԲ ապրեցաւ ԳԵԺԷԿՃՏ՝Տ ապրեցանս 13—14 Բ շիբ ԲԷԸԺԷԿՃՏ՝Տ քան որ եթէ 14 ԲԳԱԲ մեռան Ը ցրեցան ԲԱ հասեալք 15 Բ ի յամուրս 16 ԲՃ՝ԱԲ ամուր փխ բազում ԳՏ՝ րերգաց Կ բազում բաղաբաց, գաւատաց և բերդաք Թ ոչ որ Ա գոր և ոչ որ առնուլ իսկ կարէր Դ գոր ոչ որ առնուլ կարէր ՋԷ գոր և ոչ իսկ որ ԲՃ՝ԱԲ շիբ և բերդից. զոր և ոչ առնուլ իսկ որ կարէր V շիբ գոր և ոչ առնուլ իսկ որ կարէր 17 ԲԳԿԵԸԺԷԿՃՏ՝ՏՃ՝ԱԲ եւ այս են անուանք Խ եւ այս էր Ճ որք 17—18 Ա շիբ որ անդէն ի տեղուոջն կատարեցան 19 ԱՃԷ Մամիկոնկենից ԳՄՃ՝ Մամիկոնկենից Դ Վարդան քաջ ԲՃ՝ՉԱԲ հարիւր և յսուն (Ա յիսուն) և երեք ԳԿ և երեսուն 20 Թ արամբ 21 Ա Խորխոռունեաց Բ Խորէն Ը շիբ չաղկել—արամբք Տ՝ տասնկին Թ արամբ 22 ԲՃ՝ՉԱԲ տասնեթե փխ յիսուն և եթն ԳԹ արամբ 23 ԲՃ՝Ա Քնթունեաց Խ Գնթունեաց Խախարաների կարգը Բ ձեռագրում էջ 240 տող 23— էջ 242 տող 4 ԵԴիմարսենից, Քնթունեաց, Գնթունեաց, Անձնացեաց, Արուանձարս: շիբ Քաջերունեաց 25—26 Տ՝ տասնկին ԳԹԿ արամբ ՋԷV շիբ իմաստունն ԲՃ՝ԱԲ քսան փխ քսան և երկու 26 ԳԹԿ արամբ:

Յազգէն Քաջերունեաց Հաշակեան Ներսէս եւթն արամբ.
 Յազգէն Գնունեաց Մանուկն Վահան երկը արամբ.
 Յազգէն Ընծայնոց Արքարն Արսէն եւթն արամբ.
 Յազգէն Մրուանծտայ Յաաչաղէմն Գարեգին երկու հարազա-

5 տօքն և ութուտասն արամբը:
 Այս երկերիւր ութսուն և եւթն նահատակք, ընդ ինն մեծամեծ նախարարսն անդէն ի տեղուշն կատարեցան: Եւ յարքունի տանէն և ի տանէն Արծրունեաց և յերաքանչիւր յայլոց նախարարաց տանէն, թող զայս երկերիւր ութսուն և եւթն, և այլ ևս եւթն հարիւր և քառասուն այր, որք զանուանս իրաքանչիւր ի դպրութիւն կենաց զրեցին ի նմին աւուր ի մեծ պատերազմին: Եւ միահամուռ լինի ամենայն հազար և երեսուն և վեց:

15 Իսկ ի կողմանէ ուրացելոցն անկանէր յայնմ աւուր երեք հազար հինգ հարիւր քառասուն և չորք այր: Ինն այր ի նոցանէ ի մեծ պատուաւորացն էր, վասն որոյ և կարի յոյժ ի խոր խոցեցաւ Մուշկան Նիսաւաւորտ: Մանաւանդ իբրև ետես զանհնարին հարուածսն երեքպատիկ զխորոյ գնդին քան զՀաւոցն, բեկաւ անկաւ զօրութիւն ուժոյն իւրոյ, և ոչ հանդարտէր կալ ի վերայ խորհրդոց մտացն. քանզի ոչ սրպէս կարծէր զպատերազմն՝ կատարեցաւ Մանաւանդ իբրև հարէր տեսանէր զքաղմութիւն անկեւոց իւրոյ կողմանն, և թիւ համարոյ ևս առնէր, և իբրև այնչափ յուով գտանէր զիւր անկեալսն քան զՀաւոց գնդին, ևս առաւել վասն երևելի արանցն, զորքս յականէ յանուանէ զիտէր թագաւորն, ի մեծ տազնապի լինէր

1 ԳԹՆ արամբ 2 Բ երեք փն երկը Գ արամբ 3 ԲՃ՝ԱԾ Անձնացեաց (Ճ՝ Անձնացեաց) փն Ընծայնոց ԵԸԺ Ընծայնոց Թ Ընծայնոց Խ Ընծանոց ԳԿ արամբ 4 ԲԳ Մրուանծտա ժ Մրուանծտայ Խ Մրուածտա Ս՝ Մրուանծտայ Լ առաչաղէմ 4-5 ԲՂԱ հարազատօք 5 ԳԴ ութսուան Տ՝ տասնեւթն ԳԴԹ արամբ 6 Գ ութսուն և ինն Տ՝ Գինք փն եւթն 6-7 Ա ընդ մեծամեծ նախարարացն որ անդէն ԱՂԺԹԻՄՏՅ ընդ նմին և մեծամեծ նախարարքն Բ ընդ նմին ինն այր ի մեծամեծ նախարարացն որ անդէն ԳԼ որ անդէն Զառնաբեհեր, բացի Ռ Ե-ից, շունն էր ենն ԳԳԵԸԺԿԵԿԼԱ ընդ ինն 7-8 ԳԼՍ՝ լիք և ի տանէն Խ տանէ Ա լիք և յարքունի տանէն 8 ԳՏՃՂՍՉ, ԽԿ և յարքունի տանէն Արծրունեաց ԲԳԴԵԶԷԸԹԺԽԷԼՍԻՏԶ նախարարաց ԳԴԶԷԼՍԻՏԶ յայլոց ԵԸԹԺԻԵԼ յայլոց Ա լիք յայլոց 9 Բ տանէ ԴԱ եւթն ժ եօթն Տ՝ Տնգեան փն եւթն ԳԵԶԷԻԵԼՂՄ լիք և (այլ ևս) 9-10 Բ հարիւր փն եւթն հարիւր 10 Ա որ ԳԵԸԸՑ ի դպրութեանն 11 ԴԵԸԹԺԻԵԼԿԶ զրեցան ԲԴ՝ԱԾ ի մեծ պատերազմին կատարեցան 11-12 ԱԲԶԷԺՄԶ՝ միահամուռն լինի (ԲԺ լինին) 12 ԱԲԳԵԶԷԺԺԻ

Քաջերունեաց ցեղից Հաշակեան Ներսէս յթը մարդով.
 Գնունեաց ցեղից Մանուկ Վահան երեք մարդով.
 Ընծայնոց ցեղից Արքար Արսէն յթը մարդով.
 Մրվանծտայն ցեղից Հաաչաղեմ Գարեգինը երկու հարազատներով և տասնութը մարդով:

Այս երկու հարյուր ութսունյոթը նահատակները՝ ինը մեծամեծ նախարարների հետ՝ հենց այնտեղ վախճանվեցին: Եվ թագավորական տնից և Արծրունյաց տնից և մյուս նախարարների տնից, բացի այս երկու հարյուր ութսունյոթ հոգուց՝ [զարձայւ ընկան] էլի յոթ հարյուր քառասուն հոգի, որոնք ամենքն էլ աջ օրը մեծ պատերազմում իրենց անունները զրեցին կյանքի մատչանի մեջ: Եվ այս բոլորը միասին լինում է հազար երեսունվեց մարդ:

Իսկ ուրացողների կողմից այն օրը ընկան երեք հազար հինգ հարյուր քառասունչորս մարդ: Նրանցից ինը հոգի խիստ պատվավորներից էին, ուստի, և շատ խոր վշտացավ Մուշկան Նիսաւավորտը: Մանավանդ էրր տեսավ, որ իր զորքի ստացած սաստիկ հարվածները երեք անգամ ավելի մեծ էին, քան հայերինը, նրա ուժն ու զորութիւնը կտարվեց, ընկավ, և նրա սիրտը չէր հանգստանում, որ մտածի ու որոշում անի. որովհետև պատերազմն այնպես շվեքշացավ, ինչպես ինքը կարծում էր: Մանավանդ էրր նայում էր ու տեսնում իր կողմից ընկածների բազմութիւնը և հաշիվ էլ էր անում ու այնքան շատ էր գտնում իր զորքից ընկածները Հաւոց զորքից ընկածների համեմատութիւնը, առավել ևս այն երևելի մարդկանց պատճառով, որոնց անուն-անուն ճանաչում էր թա-

ԱԾ ամենայն ԳԵԻԵԼՍՆՉ՝Ա լինին Տ՝ՏՉ ամենքեան ԲՃ՝ԱԾ վեց այր Ը և ԼԿ (=1034)
 13 Ա ուրացելոցն և Տեթանոսաց 14 ԲՃ՝ԱԾ չորք ԳԵԼԿԶՍՆՉ՝Ա չորք արք ԲԴԸԵՏՃ՝Ա
 ԱԾ ի մեծամեծ 15 ԳԴԿԶ՝ԱԾ պատուաւորաց ԲՃ՝ԱԾ վասն այնորիկ ԲԴՃ՝ԱԾ լիք և
 Դ լիք ի խոր 15-16 ԸԹԱ լիք ի Բ Մուշկանն Կ Մուշկանն 16 ԵԻՏՉԱ Նիսաւաւորտ
 ԶԷՄՏՅ Նիսաւաւորտն ԲՃ՝ԱԾ զհարուած անհնարին (Ճ՝ անհնարին Ա լիք անհր-
 նարին) 17 ԱԲԳԴԵԶԷԸԹԺԽԷԿՄՍԻՏՅՉՃ՝Ա, Կ, 6-12, 17-20, 23-25, 28 ԱԾՅ եւթնպատիկ Ա եռա-
 պատիկ ՃՅԵ երեքպատիկ յայնմաւուր Մ 4558 երեքպատիկ Բ իւրոյ գնդին եւթնպատիկ
 քան զՀաւոց ԶԷՄ զիւրոց ԳԴ զՀաւոց ԲՃ՝Ա անկաւ բեկաւ 18 Լ ուժոյ ԲՃ՝ԱԾՅ ուժոյ
 նորա Գ ուժոյ իւրոյ ԲՃ՝ԱԾ և ոչ կարէր հանդարտել Դ կարէր փն հանդարտել ԲՃ՝
 մտաց իւրոց ԱԾ խորհրդոց իւրոց 19 ԵԼ լիք ոչ ԲՏՃ՝ԱԾ պատերազմն 20 ԲՃ՝
 ԱԾՅ և տեսանէր Թ լիք անկեւոց 21 ԲԳԴԸԼԽԷԿՍԻՏՉ՝Ա լիք և էլ այնչափ 22 ԲՃ՝ԱԾ
 լիք ևս առաւել վասն երևելի արանցն 23 ԵԺԼՏՉ՝Ա յականէ և յանուանէ Ե թագաւոր

այրն յանձն իւր: Արդարութեամբ զիրսն զրել և ցուցանել՝ ի թագաւորէն երկնչէր. դարձեալ և թաքուցանել ևս ոչ կարէր, քանզի ոչ ծածկէր այնպիսի մեծ կոխ:

5 Եւ մինչդեռ յայսմ մտաց խորհրդի էր յանձն իւր և նեղէր ի միտս իւր, ուրացեալն Վասակ, որ զանձն իւր ի մէջ գազանացն թագուցեալ ապրեցոյց, մխիթար մատուցանէր մտացն լքելոց, և ուսուցանէր նմա հնարս նենգութեամբ, թէ ո՛րպէս կարասցէ մարտընչել ընդ ամուրսն խաբէութեամբ: Երգմունս կնքէր արքունի հրամանաւ և վկայութեամբ անձին իւրոյ և խաբեբայ երկցամբքն, որ ընդ նմայն էին. պատգամաւորս առնէր զնոսա, և երկցուցանէր զթողութիւն ապստամբութեանն առ ի շինութիւն եկեղեցւոյ շնորհել անդրէն, և զամենայն կարգս անդրէն յարմարել ըստ առաջին սովորութեանն: Թէպէտ և հրաման թագաւորին հաստատութեամբ էր տուեալ,— վասն զի յոյժ բեկաւ զօրութիւն նորա, որպես զի երկոթին կողմանք նորա հարան,— սակայն զօրքն Հայոց վասն նենգութեանն Վասակայ, որ բազում անգամ հասեալ էին ի վերայ ստութեան նորա, վասն այնորիկ և հրամանի թագաւորին վաղվաղակի ոչ կարէին հաւատալ:

գավորը,— այդ մարգը մեծ տագնապի մեջ էր ընկնում: Դեպքերն արգարութեամբ զրել և հայտնել՝ վախենում էր թագավորից. բայց թաքցընել էլ չէր կարող, որովհետև այդպիսի մեծ կոխիւր ծածկել չէր լինի:

Եվ մինչդեռ ինքն իրեն այս մտորումների մեջ էր և սրտնեղում էր, ուրացող Վասակը, որ գազանների մեջ թաք կացած աւշտել էր իր անձը, սկսեց մխիթարել նրա վհատված միտքը և նենգութեամբ նրան զանազան հնարներ էր սովորեցնում, թե ինչպե՛ս կարող է խաբուցեալ կովիւ բերդերի դեմ: Երդումներ էր կնքում թագավորի հրամանով: Եւ իր անձի վկայութեամբ և այն խաբեբա երեցների միջոցով, որոնք նրա հետ էին. պատգամավոր էր ուղարկում նրանց և այնպես էր ցույց տալիս, թե ապստամբութիւնը ներված է, և կրկին իրավունք է շնորհված անեղեցիները շինելու, և բոլոր կարգերը դարձյալ նորոգելու առաջվա սովորութեան համաձայն: Թեպետև թագավորի հրամանն իսկութեամբ էր տըրված,— որովհետև նրա զորութիւնը շատ կտտրվեց, ըստ որում նրա երկու կողմերն էլ¹²⁷ ջարդվեցին,— սակայն Հայոց զորքը, որ շատ անգամ վերահասու էր եղել Վասակի նենգութեանն ու խաբեբայութեանը, շուտով չէր կարողանում հավատ ընծայել նաև թագավորի հրամանին:

1 ԲԱՅ շԻԲ այրն 1—2 Ա և ցուցանել զիրսն երկնչէր: շԻԲ ի թագաւորէն ԲԳՃԵՅ Թագաւորին ԵՂԺԽԷՏՅ ի մեծ թագաւորէն 2 ԲՃԸՎ զիրսն փխ ևս 2—3 ՏՅ քանզի ոչ այնպիսի մեծ կոխ ծածկէր 3 ԶԻ ծածկիր 4 Լ շԻԲ էջ 244 տող 3—4 «այնպիսի—խորհրդի էր» ԲԱ յայս այսմ եւ շԻԲ և 5—6 Դ որ ի մէջ գազանացն թագուցեալ զանձն իւր ապրեցոյց 6 ԳԵԸԺԼԽԷՏՅՏՅՃԸՂ^{10—13, 18, 20} ապրեցոյց ԱԲԶԷԹԻՄ ՏՅԱԱ ապրեցուցանէր ԳԵԸԺԼԽԷՏՅՏՅ լքելոյ Դ լքեցելոյ 6—7 Ա լքելոցն: շԻԲ նմա 7 ԲԻԱՅԻ նենգութեան ԳԳԼԿՏՅ շԻԲ թէ 7—8 Ի մարտնչի 8 Ա եւ խաբէութեամբ երդմունս կնքէր 9 ԲԳԳԵԸԺԼԽԷՏՅՏՅ շԻԲ և (վկայութեամբ) Ա երկցամբքն(1) Ի երկցամբք ԴԿ իրկցամբքն 2 իրկցամբքն(1) 10 ԲԳԳԵԸԺԼԽԷՏՅՏՅ նմա ԲԵԸԺԼԽԷՏՅՏՅ Ա

ուաքէր եւ շԻԲ և 11 ԴՃԸՂ^{7—10, 13, 15, 16, 20, 23—25, 28} ապստամբութեանն Ե ապստամբութեան է առ իշխանութեան(!) ԸՍՇՏՅՏՅ առ իշխանութիւն եւ իշխանութիւն փխ առ ի շինութիւն 12 ԴԿ շԻԲ անդրէն ԲԱ զկարգան Դ կարգան Դ անդէն ԱԶԷԹԻՄ յարմարեալ 13—14 Ա շԻԲ և Ա հաստատուն փխ հաստատութեամբ 14 Դ տուեալ էր ԵԸԺՇ զի փխ վասնզի ԲԱՅ զի որպէս 15 ԲԵԺ կողմանքն Կ իւր փխ նորա Բ հաստան փխ հարան 16 ԵԼԽԷ Նենգութեան Բ շԻԲ բազում անգամ 17 Դ ստութեանն Վասակայ, վասն այնորիկ և ԲԱՅ շԻԲ և 18 ԲՃԸՎ շԻԲ վաղվաղակի ԵԸԺԽԷՏՅՏՅ ոչ կարէին հաւատալ վաղվաղակի:

չարինս, զոր անցուցեալ էր նորա ընդ աշխարհն Հայոց: Զոր և բազումք լուեալ՝ արդարացուցանէին զամբաստանութիւնն, ոչ միայն ի Հայոց կողմանէն, այլ ևս առաւել զօրքն Պարսից: Մոյն այս այս ի նմին գիշերի եկին հարեւր արամբք ել գնաց ի բերդէ անառի, և ոչ կարացին ձեռն արկանել ի նա:

Իսկ որ ի ներքս յամբին մնացին, թէպէտ և գիտէին ճշմարտիւ զխարեբայ երդմունս նոցա, ոչ ունէին համբար ի ներքս. իբրև ոչ կամաւ իջեալ կացին առաջի, հրամայեաց սպանանել ի նոցանէ երկերիւր և երեքտասան այլ: Աղաղակեցին ամենեքեան և ասն.
«Գոհանամք զբէն Տէր Աստուած մեր. մինչդեռ շէն են եկեղեցիք և անբակ տաճարք վկայից և միաբան սուրբ ուխտ եկեղեցույ և առաքինացեալ, արծանի արարեր զմեզ կոշմանդ երկնաւորի: Հաւասարեցի մահս մեր ընդ մահ բաշ նահատակացն, և խառնեցի արիւնս մեր ընդ արիւն անկեալ վիրաւորացն, և հաճեսցի Տէր ընդ եկեղեցիս իւր՝ բազմութեամբ կամաւոր դուարակացս, որ ելանեն ի վերայ սուրբ սեղանոյս»: Զայս ասելով ի տեղուջն կատարեցան երկերիւրքն և երեքտասանքն:

Իսկ սուրբ քահանայքն՝ որ անդ գիպեցան յամուրսն, երանելիքս այս Յովսէփ և Ղևոնդ՝ բազում ընկերակցօքն իրեանց, մատուցին և նոքա զպարանոցս իրեանց առաջի սրոյ դահճապետին, ասելով զնոյն բանս՝ զոր խօսեցան երկերիւրքն: Քանզի ոչ եթէ ականկալութիւն ինչ էր երանելեացն ըստ մարմնաւոր կենացս, այլ իմաստութեամբ հնարս խնդրէին լինել փոխանակ ամենայն աշխարհին շինութեան: Վասն որոյ և բողոք ի դուռն կարգային, և զամենայն ամբաստանութիւն արկանելին զվասակաւ: Զայս իբրև լուաւ Մուշկան նիսալաւորտ, ոչ իշխեաց ի նոսա

հասցրել էր Հայոց աշխարհին: Այս բանը շատերը լսելով՝ արդարացնում էին մեղադրանքները ո՛չ միայն Հայերի կողմից, այլ մասնավանդ Պարսից զորքը: Այդ միևնույն մարդը նույն գիշերը ելավ-հեռացավ այն բերդից յոթ հարյուր հոգով, և չկարողացան բռնել նրան:

Իսկ ովքեր ամբոցի ներսը մնացին, թեպէտև ստույգ գիտէին նրանց խաբեբայական երդումները, բայց ներսում պաշար չունէին: Երբ ակամա ցած իջնելով՝ ներկայացան նրան, հրամայեց նրանցից սպանել երկու հարյուր տասներեք հոգու: Բոլորն աղաղակեցին և ասացին. «Շնորհակալ ենք քեզանից, մեր տե՛ր աստված. քանի դեռ շէն են եկեղեցիները, և շէն քանդված վկաների մատուռները, և միաբան ու առաքինացած է եկեղեցու սուրբ ուխտը, մեզ արժանի արիր այս երկնավոր կոշումին: Թո՛ղ մեր մահը հավասարվի քաջ նահատակների մահվանը, և մեր արյունը խառնվի ընկած վիրավորների արյան հետ, և տիրոջը հաճելի լինեն իր եկեղեցիները՝ այն բազմաթիվ կամավոր զոհերով, որոնք բարձրանում են այս սուրբ սեղանի վրա»: Այս ասելով՝ տեղնուտեղը նահատակվեցին երկու հարյուր տասներեք հոգին:

Իսկ այն ամբոցում գտնված սուրբ քահանաները, այս երանելի շովսէփն ու Ղևոնդն իրենց բազմաթիվ ընկերներով, նրանք ևս իրենց պարանոցները մեկնեցին դահճապետի սրի առաջ, միևնույն խոսքերն ասելով, ինչ որ այն երկու հարյուր հոգին: Որովհետև այս երանելիները ո՛չ թե որևէ ականկալություն ունեին մարմնավոր կյանքի համար, այլ իմաստութեամբ հնարք էին փորում [զոհվելու] ամբողջ աշխարհի շինութեան համար: Ուստի և բողոքեցին արքունիք և ամբողջ մեղքը պղծեցին անօրեն վասակի վրա: Երբ այս լսեց Մուշկան-նիսալաւորտը, լը-

մահու 14 Դ ընդ արիւնս իձ՝ ընդ արեան ԳլՏ՝ լի՛ արիւն (անկեալ) ԵԸԺՆԸՏՊ վիրաւորնոցն 14—15 ԳեԸԺԼԽԿԸՏ՝ՏՊ հաճեսցի տւր կամարար 15 Բձ՝Ա եկեղեցի Ի մեր փխ իւր Ա զուարակացն 16 ՏՊ սրոյ ԱձԻՎ սեղանոյս քո ԲԱ սրոյ սեղանոյ քո Ի սրոյ սեղանոյս քո ԴՔ սեղանոյ քո Բձ՝Ա եւ զայս ասացեալ ԵԸԺՆԸՏՊ կատարեցան ի սեղանոյն 17 ԲԴԱ երկերիւր և երեքտասանքն Ա երեք տասանր ՏՊ երկու հարիւր տասներեքն 18 Իձ որք ԵԸԺԿԸ ի յամուրսն ՏՊ՝ յաւուրսն (1) 18—19 Դ շիբ երանելիքս այս 19 ԲԱ բազում և այլ ընկերաբ ԲԴ ընկերակցօք Բ լի՛ իրեանց Կ իւրով (1) ՁԻՎ լի՛ բազում ընկերակցօքն իրեանց 19—20 Դ մատուցանլին 20 ԱՂԻԹԻՎ լի՛ և 21 Բձ՝Ա զնոյն բանն ասելով Դ քան ԲՏՊձ՝Ա երկերիւր և երեքտասանքն ՏՊ երկուհարիւր տասներեքն 22 Ա լի՛ ինչ Բ մարմնական ՏՊ՝Ա կենացն 23 Դ խնդրել Ի լինի 23—24 Լ աշխարհի իշխանութեան 24 ԲԱ լի՛ և Բձ՝Ա կարգացին 25 Ա զամբաստանութիւնն ԲԳԴԹԻՎԱ ամբաստանութիւնն Ի զանօրինի զվասակաւ ԲԳԴԵԼԺԼԽԿԸԸձ՝Ա վասակաւ Ե վասակալ 26 ԲԴ Մուշկանն եւ Մուշկանն ԵԸԺԹԻՎՏՊՏՊԱ նիսալաւորտ:

1 Ը որ անցեալ էր (1) ԼՏ՝ Նա փխ նորա ԱՂԵԻՎՏՊ յորոց փխ զոր և 1—2 ԱԶ ԵԹԻՎՏՊ բազում իսկ ԲԳԴԵԼԺԼԽԿԸՏ՝ՏՊձ՝Ա որոց բազում վկայութիւն լուեալ ԵԸԺՆԸՏՊ վկայութեամբ 2 որ ասաց բազում վկայութեամբ լուեալ 2 Բձ՝Ա զամբաստանութիւն ասնն 3 և լի՛ կողմանէն ԳեԺԼՂՏՊ և զօրքն պարակաց ԵԸԺՆԸ այս այս և լի՛ այս Դ ի ամին 4 Բ շորս արամք փխ ԵԸՄ հարիւր արամք ԳեԺ արամք Ա շորք հարիւր արամք ԸՊ յոթն հարիւր արամք ԲԴ՝Ա ել և 4—5 Ի՛ԻԸ՝Ա և ոչ որ կարաց 5 Բ ի նմա ԳԼԿՏՊ ի նա ձեռն արկանել 6 Դ իսկ որք Դ յամբոցին ձ՝ՅԱ ի յամբին Բ Ըձմարիտ գիտէին Դ ճշմարտիւ գիտէին Ա ճշմարիտ գիտացին 7 Գ զխաբեբեա Բձ՝Ա այլ քանզի ոչ ունէին Դ ի ներս Ա լի՛ իբրև 8 ԸԱ կային ԲԱ և հրամայեաց 9 Բձ՝Ա տասներեք ԲԱ միաբան և ասն ամենեքեան 10 ԱԳԹԻՎՏՊ լի՛ տւր Բ լի՛ մեր ԵԺՆԸ որ մինչդեռ Դ եկեղեցիքս 11 ԲԴԹձ՝Ա տաճար ԲԴձ՝Ա աղօթից մերոց փխ վկայից և տաճար վկայից մերոց Դ եկեղեցոյս ԲԳԴԵԼԺԼԽԿԸՏ՝ՏՊձ՝Ա լի՛ և 12 Գ լի՛ զմեզ 12—13 ԲԳԴԵԹԻՎԽԿԸՂձ՝Ա հաւասարեցի ԱՂԵՎԱ հաւասարեցէ 13 ԲԴձ՝Ա ընդ

ձեռն արկանել մահուամբ. այլ զՅովսէփ և զԴևոնդ գան հարեալ՝ հրամայեցին պահել զգուշութեամբ, քանզի բողոք ի դուռն կարգացին. իսկ զայլ քահանայն արձակեցին յիրաքանչիւր տեղիս, հրաման տուեալ վասն շինութեան և խաղաղութեան աշխարհին:

5 Այլ մարդիկն Հայոց, որ հասեալ էին ի վերայ յեղևդուկ հրամանաց թագաւորին և ուրացեալ շարիմացին Վասակայ, ոչինչ հաւատային սուտ թուրութեանն. այլ քաջալերէին զմիմեանս և ասէին. «Զի՞ պիտոյ է մեզ բնաւ կեանք անցաւոր աշխարհիս, և կամ ընդէ՞ր տեսանեմք զարև յետ մերոց սիրելեացն: Զի եթէ քաջ նահատակքն մեր անկան ի մեծ պատերազմին, և բազում վիրաւորք տապաւեցան յարին յապաժոյժ ի մէջ դաշտին, և ամենեցուն մարմինքն եղեն գէշ թռչնոց և կերակուր գազանաց, և պատուական նախարարքն մեր հասին յանարգութիւն թշուառութեան, լքին զիրաքանչիւր իշխանութիւն և են ի հալածանս նեղութեան, և ամենայն փափկութիւնն Հայոց եհաս ի վիշտս վտանգի և յանհնարին ապականութիւն, ոչ անամք խարերայ հրամանացդ և անկանիմք ի ձեռս անօրէն իշխանացդ»:

Թողին այնուհետև իւրաքանչիւր զգեւղս և զաւանս և զագարակաւ: Սիին հարսունք յառագաստից և փեսայք ի սենեկաց, անկան ծերք յաթոռոց և տղայք ի գրկաց. երթային երիտասարդք և կուսանք և ամենայն բազմութիւն արանց և կանանց, հասեալ ունէին զամուրս անապատին և զանխար տեղիս բազում լերանց: Լա համարէին զգազանաբար բնակութիւնն աստուածաշտութեամբ ի քարանձաւս կելոյ, քան ուրացութեամբ փափկանալ յիրաքանչիւր շինուածս: Առանց տրտնջելոյ համբերէին խոտաբուտ կերակրոցն, և ոչ յիշէին զսովորական խորտիկան: Համարեալ էին նոցա դարա-

1 Եղժեհ2Տ2 ձեռն արկանել մահուամբ ի նոսա 2 ի՛ք մահուամբ 9 Ղևոնս 2 Ծ հրամեցին Ա հրամայեաց 2—3 Դ ի՛ք բանգի բողոք ի դուռն կարգացին ԸՏ2 կարգային 3 Լ արձակէին 4 Բձ՛Ա ի՛ք և խաղաղութեան 9 աշխարհի ԵԸԺԽ2Տ2 խաղաղութեան և շինութեան 5 Ը մարդկան և մարդիկն 5—6 Բ հրամանացն 6 ԲԳԵԸԺԽԿ2Տ2ձ՛Ա շարիմացն 9 ՄՏ՛ ի շարիմացն 6—7 Էձ՞ հաւատացին 7 Ե թողութիւն 8 Բձ՛Ա զի՞ բնաւ պիտոյ է (ձ՛Ա են) մեզ անցաւոր կեանք 2 բնաւ մեզ (Ա կեանքս Դ ի՛ք և 9 Դ մերոյ և քանդի 10 Բ ի՛ք մեր Բ ի՛ք և 10—11 ձ՛ թաւալեցան 11 Ա ի յարին ԱԲԴԶԹԻՏ2 ապաժոյժ ԲԱ և յապաժոյժ է ապայտոյժ (!) ՅՄ ապայտոյժ(!) 11—12 ԳԷՆ մարմինք 12 Բեձ՛Ա թաշնոց իրկնից 12 է մարմին գազանաց 13—14 Ան իւրաքանչիւր 14 Դ իշխանութիւնս Բձ՛Ա զիշխանութիւնս իւրաքանչիւր Ա և Լին Դ ի՛ք են ի հալածանս նեղութեան, որ և ԱԶԷԹԻՄՏ՛Ա որ և (ամենայն) 15 ԲեԱ փափկութիւն Բձ՛Ա հասին փիս եհաս 16 Դ ապականութեան

համարձակվեց նրանց մահվան պատիժ տալ. այլ Հովսէփին ու Դևոնդին ծեծել տալով՝ հրամայեցին զգուշութեամբ պահել, որովհետև բողոքեցին արքունիք: Իսկ մյուս քահանաներին արձակեցին ամեն մեկին իր տեղը, հրաման տալով, որ աշխարհը շենացնեն և խաղաղացնեն:

Սակայն հայ մարդիկ, որ լավ հասկացել էին թագաւորի և ուրացող շարամիտ Վասակի հեղհեղուկ հրամանները, բոլորովին շնամատացին այդ կեղծ ներմանը, այլ քաջալերում էին միմյանց և ասում. «էլ ինչի՞ է պետք մեզ այս անցավոր աշխարհի կյանքը, և կամ ինչո՞ւ ենք արև տեսնում մեր սիրելիներից հետո: Որովհետև քանի որ մեր քաջ կտրիճներն ընկան մեծ պատերազմում և բազմաթիվ վիրավորներ արյունաշաղախ տապալվեցին դաշտի մեջ, և բոլորի մարմինները թռչուններին գեշ և գազաններին կերակուր դարձան, և մեր պատվական նախարարները թշվառութեան ու անարգանքի հասան, լքեցին իրենց իշխանութիւնները և հալածանքի ու նեղութեան մեջ են, երբ Հայոց բոլոր փափկաստուծները վշտերի ու վտանգի և լլաված ոչնչացման ենթարկվեցին, էլ ականջ չենք դնի այդ խաբեբայական հրամաններին և չենք ընկնի անօրեն իշխաններիդ ձեռքը»:

Այնուհետև յուրաքանչյուրը թողեց իր գլուղը, ավանն ու ագարակը: Հարսները դուրս եկան առագաստներից և փեսաները՝ սենյակներից, ծերերն բնկած աթոռներից և երեխաները [ծնողների] գրկերից. երիտասարդներն ու կուսները և տղամարդկանց ու կանանց ամբողջ բազմութիւնը գնացին բռնեցին անմարդարնակ վայրերի ամբոցներն ու բազմաթիվ լեռների ապահով տեղերը: Ավելի լավ էին համարում գազանների նման քարանձաւների մեջ բնակվել աստվածաշտութեամբ, քան թէ ուրացութեամբ փափուկ կյանք վարել իրենց տներում: Առանց տրտնջալու գիմանում էին խոտեղեն կերակուրներին և չէին հիշում իրենց սովորական խորտիկները: Այդ դարափոսերը նրանք հավասար

9 խաբեբա Դ հրամանացն Բձ՛Ա հրամանացն և ոչ անգանիմք 16—17 ԳԵԸԺԽԿ2Տ՛Տ ի՛ք և անկանիմք ի ձեռս անօրէն իշխանացդ 17 Բձ՛Ա իշխանին փիս իշխանացդ 18 ԱԶ աթոհետև և ԲԱ զիրաքանչիւր գեւուղս ԳԳՄ զիրաքանչիւր Դ զգեւո 19 ԲԳԿ ԵԸԺԽԿ2Տ՛Տձ՛Ա յառագաստաց Բ անկանէին 20 Բձ՛Ա Լրթային այնուհետև 20—21 Բ և կուսանք, ծերք և տղայք, արք և կանայք և ամենայն բազմութիւն արանց և կանանց ձ՛ և կուսանք, արք և կանայք և ամենայն բազմութիւն արանց և կանանց 22 ԱԶԷԹԻՄ ի՛ք էջ 250 տող 22 մինչև էջ 252 տող 7 «և զանխար տեղիս—զանկեալսն ի սրոյ» (12 տող): 23 Բձ՛Ա համարեցան Բ բնակութիւնս 23—24 Բձ՛ ի քարանձաւս յերանցն կալով Ա ի քարանձաւս յերանց ընկելով 25—26 Կ ի՛ք յառագաստաց—համարեալ էին» 25 Ա և առանց տրտնջելով Դ կերակրոց 26 Հ հարամարեալ (!) և ի՛ք նոցա ԲԳՄ՛ դարափոսքն ԵԸԺԽ2Տ՛Տ դարանափոսքն Ա դարափոսն:

5 Եւ հասեալ բազում այրուծի՝ յանկելոցն, և լինէր գունդ բազմութեան իբրև զառաջինն: Եւ յառաջ խաղային ի միջոց աշխարհին, մարտ եղեալ կոռէին ընդ մեծ ամուրս Կապուտ լե-
րինն: Իսկ որ ի ներքսն էին, քաջութեամբ մարտուցեալ հարկա-
նէին զբազումս ի գնդէն Պարսից, և զմնացեալսն փախստական ի բանակն արկանէին: Իսկ նոքա զարձեալ յողջբանս մատուցեալ՝ նուաճել խարէութեամբ կամէին:

10 Իբրև ոչ ոք հաւատաց իջանել առ նոսա, զի մի՛ մատնեսցին շարաշար ի ձեռս թշնամեացն, սակայն վասն երդմանցն հարկ եղև քահանայի մի իջանել առ նոսա, որում անունն էր Արշէն: Խօսէր ընդ նոսա յաղերս ընտանեութեամբ, և զուցանէր զանվնաս փա-
խուստ անմեղացն, արկանէր զուրբ առաջի ուրացելոյն Վասակայ, և պաղատելով յիշեցուցանէր նմա զառաջին կարգ ուխտին քրիստո-
նէութեան, զի թերևս սակաւիկ մի քաղցրասցի յանհնարին զառնու-
թենէն: Այլ նա ոչ ինչ լուաւ և անսաց բազում բանիցն նորա, կա-
պիաց և խաղացոյց պերանելին և որք ընդ նմա իջեալ էին: Մա-
նաւանդ իբրև ետես, եթէ երթայ զօրավարն զհետ խրատու կամաց
15 նորա, սկսաւ այնուհետև ի բազում տեղիս արձակել զասպատա-
կաւորս, և զոր արտաքոյ քան զամուրսն գտանէին զբազմութիւն
մարդկանն, վարեցին ի գերութիւն, և զամբար ի ձեռն առեալ հրձ՛գ առնէին զբազում տեղիս:

Իսկ որք էին յամուրս Տմորեաց, իբրև լուան զայս ամենայն շարիս, զոր գործեցին զօրքն արքունի, ոչինչ շահ օգտի համարէին զկեալն ի մէջ ամրականացն: Քաջութեամբ ելեալ յարձակեցան օգ-
20 նականութեամբ ամրականացն, և հասեալ ի մօտաւոր աշխարհն Պարսկաց, յանխնայ կոտորելով՝ նախճիրս արեան գործէին, և զմնացեալսն գերի առեալ տանէին, և անդէն յամուրսն արկանէին,

1 Գ անկելոց 2 Բ բազմութեանն Բ լիբ եւ Ե խաղայր 3 ԲԸ՛Ա լիբ մեծ ՏՉ
Կապուտ ԲԳԼԿ 4 որք ԲԳԵԻԼ ի ներս Գ ի Կնրս ԲԱ մարտուցեալք 5 ԲԸ՛Ա զբազ-
մութիւն գնդին Պարսից Ե զբազմութիւն Պարսից 6 ԵԼԺԵԼՏՏ՛ Իսկ նոքա Թ մտեալ
փխ մատուցեալ 8 ԲԸ՛Ա եւ իբրև ԳԼ իբր 9 Գ թշնամեաց 10 ԳԼԽԶ քահա-
նային փխ քահանայի մի ԳՏՏ՛ թահառայիցն ԳԼԺԵԿԶ լիբ մի ԱԳԳԶ անուն է անուն է
նորա Ե անուն էր Արսէն փխ Արշէն 11 ԱԹԻՏ՛ ընտանութեան ԸԺՏ՛ ընդանութեան
Բ յաղերսարանութիւն Ե աղերսարանութիւն փխ յաղերս ընտանութեամբ Ե աղերս ըն-
տանութեան Ծ յաղերս ընտանութեան Գ ընդանեացն Կ ընտանութեան 11—12 Ե և
զուցանէր զաղէտս անվնաս փախստեան անմեղացն 12 Բ անմեղաց Ե արկանէր և
գուրբ ԳԼԺԿՏ՛ ուրացեալսն Թ լիբ և 13—14 ԲԸ՛Ա զառաջին ուխտն կարգին քրիստո-
նէութեանն Զ քրիստոսնէութեան 14 ԲԸ՛Ա սակաւ մի Ե ասկաւ Լ քաղցրասցի սա-
կաւիկ մի 15 ԲԱ անսաց և լուաւ 16 ԲԳԴԼԵ քանից ԵՆ ԵՎ փխ նմա ԲԿԸ՛Ա

նկու համար զորք գա: Եվ շատ հեծելագոր եկավ՝ ավելացավ սպան-
վածների տեղը, և զորքի թիվն էլի առաջվա շահի եղավ: Սրանք առաջ
շարժվեցին դեպի Միջնաշխարհը և պատերազմ սկսեցին Կապուտ լեռան
մեծ ամրոցների դեմ: Իսկ ներսում գտնվողները քաջությամբ կովելով
շարդեցին Պարսից զորքից շատերին և մնացածներին փախցրին: Հաս-
ցրբին բանակը: Իսկ նրանք դարձյալ անուշ խոսքերի դիմելով՝ ուզում
էին խարնությամբ նվաճել նրանց:

Երբ ոչ ոք չհավատաց ու շիջավ նրանց մոտ, որպեսզի շարաշար
կերպով շմատնվեն թշնամիների ձեռքը, հարկ եղավ, որ կրողմաների
պատճառով նրանց մոտ մի քահանա իջնի, որի անունն Արշէն էր: Մա
խոսում էր նրանց հետ մտերմաբար ու ազդերսելով, ապացուցում էր ան-
մեղների փախուստի անվնաս լինելը, աշխատում էր շարժել ուրացող
Վասակի գութը և պաղատելով հիշեցնում էր նրա քրիստոնեության ա-
ռաջին ուխտը, որպեսզի նա թերևս մի քիչ մեղմանա անշափ գաժանու-
թյունից: Բայց նա ամենևին չստաց և ականջ չգրեց նրա բազմաթիվ խոս-
քերին, կապեց ու տարավ երանելուն և նրա հետ իջած մարդկանց: Մա-
նավանդ երբ տեսավ, որ զօրավարը նրա խրատին է հետևում, այնուհե-
տև սկսեց շատ տեղեր ասպատակներ ուղարկել, և մարդկանց ինչ բազ-
մություն էլ գտնում էին ամրոցներից դուրս, գերի տարան և շահը ձեռք-
ներն առած՝ շատ տեղեր կրակ տվին:

Իսկ ովքեր Տմորիքի ամրոցներում էին, երբ լսեցին արքունի զորքի
կատարած այս բոլոր շարագործությունները, էլ ամենևին օգտակար չը-
համարեցին ամրոցներում նստելը: Քաջությամբ դուրս եկան և հար-
ձակվեցին ամրոցականների օգնությամբ, և հասնելով պարսիկների մօ-
տակա երկիրը, անխնա կոտորելով՝ արյան նախճիրներ գործեցին, մնա-

իջեալն 16—17 Գ մանաւանդ իբրև ետես զօրավարն եթէ երթայր զհետ... 17—
18 Ճ՛Ա նորա կամացն 18 Բ իրոց փխ նորա Բ և ի բազում 18—19 ԲԳ աս-
պատակաւորս ԳԵԼԺԵԼՏՏ՛ զասպատակաւորսն Ճ՛Ա ասպատակաւորս արձակել ԱԶԼԹԻՎ
ՏՅ՛Ա զասպատակաւորս 19 ԲԸ՛Ա և զորս Բ զմուտսն փխ զամուրսն ԲԳԴԵԼԺԵԿԶՏ՛Տ՛
Ճ՛Ա գտանէին ԱԶԼԹԻՎՏՅ՛Ա գտանէր 20 ԸԺԺԱ մարդկան ԲԱ վարէին ԵԼԺԵԼՏ՛Տ՛ ի գե-
րութիւն վարեցին Ե զամպար Բ ձեռս 21 ԲԸ՛Ա արարեալ փխ առնէին 22 ԲԳԵ
որ ԲԸ՛Ա յամուր տեղիսն փխ յամուրս Տմորեաց ԳԵԼԺԵԿԶՏ՛ յամուրսն Գ Տմորեացն
22—23 Ե զայս ամենայն շարիս 23 ԳԼՏ՛ արարին փխ գործեցին ԵԺԵԿԶ լիբ զոր
գործեցին Ե օգտի 24 ԱԶԼԹԺԵՎՏՅ՛ զկեալն ԳԼԿՏ՛Ա զկալն և զկեալն Գ զկալն
զկեալն ԵՂ զկեալն և զմէջ ԲԱ զկալն ԲԸ՛Ա ամրականին 24—25 ԲՎԸ՛Ա լիբ քա-
ջութեամբ ելեալ յարձակեցան օգնականութեամբ ամրականացն 25 Զ լիբ և հա-
սեալ Ե հասեալք ԲԱ աշխարհս 26 ԵԼԺԵԼՏ՛Տ՛ Պարսից ԲԸ՛Ա կոտորէին և 27 ԳԼ
ԿՏ՛Տ՛ անդրէն ԲԳԴԵԼԺԵՎՏ՛Տ՛ անկանէին (ԵԼ անկանէին):

և զքինուածսն աշխարհին դամբար ի ձեռն առեալ հրոյ ճարակ տալին:

7 Գարձեալ և որք էին ի լերինս Խաղտեաց, իրրև տեսին եթէ յանդգնաբար զօրքն Պարսկաց յաներկեզս իշաննն յամուրս աշխարհին Հայոց, յարձակեցան և նորա մեծաւ զօրութեամբ ի ձորագաւառն Տայոց: Եւ գտին անդ գունդ բազում ի զօրացն արքունի, որ գերի առնուլ կամէին զամրականս աշխարհին. դարձեալ և կարծէին ևս, եթէ գանձք նախարարացն անդ իցեն, վասն այնորիկ և յանխնայ յուզէին զվայրսն:

10 Նա և տեսին ևս անդ ի գեղս երկուս, որ գեկեղեցիսն այրեցեալ էր. առաւել ևս վասն այնր ի նախանձ բարկութեան բրդեցան: Յարձակեցան, հարան ի դիմի միմեանց, և կամակարութեամբ յաղթեալ, բեկեալ արկին զզօրութիւն գնդին Պարսից, և կոտորեցին զբազումս ի նոցանէ, և զմնացեալսն փախստական հանէին յաշխարհէն:

15 Եւ յայնչափ յանդուղն յարձակմանէն՝ միայն երանելին Ղմայեակ, եղբայր սպարապետին Հայոց Վարդանայ, յանխնայ քաջութեամբ մարտուցեալ՝ կատարեցաւ նահատակութեամբ ի վերայ սուրբ ուխտին միաբանութեան: Եւ այլքն ամենայն ողջանդամ ապրեալք երթալին գհետ փախստականին:

20 Եւ իբրև այս այսպէս կատարեցաւ, զաղարեցին զօրք թագաւորին խառնամուխ լինել յամենայն տեղիս անխտրութեամբ, և ևս առաւել ձեռնազահ լինել եկեղեցեացն: Գարձեալ միւսանգամ անդրէն հարցանել սկսան յարքունիսն:

25 Նա և որ յԱրձախայ մայրիսն անկեալն էին փախստականք, ոչ ինչ լռեալ զաղարեցին խաղաղութեամբ. այլ հանապազ յղէին յաշխարհն Հոնաց, շարժէին և յորդորէին զգունդն Հոնաց, և յիշե-

ցածսերին էլ գերի վերցնելով՝ տարան-զցեցին ամրոցները և շահը ձեռքնեռն առած՝ այն երկրի շինութիւնները հրի ճարակ դարձրին:

Նույնպէս և Խաղտայ լեռներում գտնվածները՝ երբ տեսան, որ Պարսից զօրքը հանդգնաբար և աներկյուղ դիմում է Հայոց աշխարհի ամրոցների վրա, նրանք էլ մեծ զորութեամբ հարձակվեցին Տայքի ձորագավառի¹²⁸ վրա: Այնտեղ նրանք գտան արքունի զորքերից մի մեծ գունդ, որոնք ուղում էին այն երկրում ամրացած մարդկանց գերի առնել. նմանապէս և կարծում էին, թե նախարարների գանձերն այնտեղ են, ուստի և անխնա հետախուզում էին այն վայրերը:

Այնտեղ աւեսան նաև, որ երկու գյուղերում այրել են եկեղեցիները. այս բանի պատճառով էլ ավելի բարկացան ու նախանձախնդրութեամբ լցվեցին: Հարձակվեցին, բախվեցին միմյանց և հորրապես հաղթելով՝ շարժեցին Պարսից գնդի զօրութիւնը. նրանցից շատերին կոտորեցին, իսկ մնացածներին բռնեցին-փախցրին երկրից:

Եվ այնչափ հանդուգն հարձակումից միմիայն Հայոց Վարդան սպարապետի եղբայր երանելի Ղմայակը՝ անձնազոհ քաջութեամբ կռուելով՝ նահատակութեամբ վախճանվեց միաբանութեան սուրբ ուխտի համար: Իսկ մնացած բոլորը ողջ ու առողջ փրկվելով [կովից]՝ հալածում էին փախստականներին:

Եվ երբ այս այսպէս կատարվեց, թագավորի զօրքը զաղարեց անխտրի կերպով ամեն տեղ գործի մեջ խառնվելուց, և մանավանդ զգուշանում էին եկեղեցիներին ձեռք տալուց: Նորից մի անգամ էլ սկսեցին հարցնել արքունիքին:

Նմանապէս և ուրբեր փախել-ընկել էին Արցախի անտառները, իրենց տեղերում ամենևին հանգիստ չմնացին, այլ շարունակ մարդ էին ուղարկում Հոնաց աշխարհը, զրգում և հորդորում էին Հոների զորքին

1 ԱԲԳԾԹ զքինուածս է շինուածս ԲԾ՝Ա շի՛ղ դամբար ի ձեռն առեալ Հ ի ձեռս 1—2 Դ տային ճարակ է հրաճարակ 3 ԲԱ ի լերինս Խաղտեացն էին ԳԵԺԾԿԶ ի լերինս Լ ի լերինս Դ յամուրս փխ ի լերինս Ե իբրև տեսեալ ԳԵԺԿԿԶ թէ 4 Դ աներկյուղ Ը յաներկիւզք Բ ի յամուրս 4—5 Ա յաներկիւզս յամուրս աշխարհին ԶԷ ՎՏՅԱ իգանէին 5 Բ արձակեցան 5—6 ԲԾ՝Ա ձորագաւառն ԳԳԵԼԺԿԿԶ՝ ի ձորագաւառն է ի ձորց գաւառն 6 ԲԾ՝Ա գունդս բազումս 7 Լ զամրականս Դ շի՛ղ և ԲԱ շի՛ղ ևս 8 ԳԵԺՏՂ գանձ Ա անտ իցէ ԶԷՄ առնիցեն փխ անդ իցեն Դէ շի՛ղ և 9 Բ ուղէին փխ յուզէին 10 ԽԱ շի՛ղ ևս ԲԾ՝Ա շի՛ղ անդ Բ գեաւղս Ա զի ի գեաւղս ԴԱ շի՛ղ որ ԲԳԵԼԺԿԿԶԶ՝ՏՂ զի փխ որ 10—11 Ա այրեալ էր գեկեղեցիսն 11 ԳԾՂՏ էին Դ շի՛ղ էր ԳԵԼԺԿԿԶԶ շի՛ղ ևս ԲԱ այնորիկ փխ այնր ԱԲ բարկութիւն բրդեցան ԲԳԳԵԼԺԿԿԶԶ՝ՏՂ՝ ի նախանձ բարկութեան բրդեցան Թ շի՛ղ բարկութեան ԶԷԲՎՏՅԱ բրդեցան բարկութեամբ Ա ի նախանձ բարկութեան զրգեալ 12 ԲԳԾ՝Ա բնորդմ փխ ի

դիմի ԳԵԼԺԿԿԶՂՏՂ կամակորութեամբ 12—13 ԲԾ՝Ա շի՛ղ յաղթեալ 13 ԲԳԳԵԼԺԿԿԶՂՏՂ՝ՏՂ՝Ա բեկին արկին ԲԾ՝Ա զզօրութիւնս Ի զզօրութիւնն Լ զօրութիւն 14 է զմնացեալն ԳԳԵԼԺԿԿԶՂՏՂ՝ հանին 16 է այնչափ ԶԷ յանդուղն ԲԾ՝Ա շի՛ղ յանդուղն 17 ԲԾ՝Ա սասարապետին ԲԳԳԵԼԺԿԿԶՂՏՂ՝ՏՂ՝ՏՂ՝Ա շի՛ղ Վարդանայ 17—18 է քաջ նահատակութեամբ: շի՛ղ յանխնայ քաջութեամբ մարտուցեալ կատարեցաւ 19 Դ շի՛ղ սուրբ Բ ևս այլք ԲԳԿԶՂՏՂ՝ ողջանդամք 19—20 ԺԿԶՂՏՂ՝ ապրեալ ևս արարեալ (!) գհետ երթալին 20 ԳԼՏՂ՝ փախստականիցն ԵԼԺԿԶՂՏՂ՝ փախստականացն 21 ԲԾ՝Ա զօրքն Պարսից Ի զօրքն 22 ԲԾ՝Ա ձեռնամուխ փխ խառնամուխ Ի լինիլ Ա սուղտն ԲԹԱ շի՛ղ և 23 ԳԳԹԺԿԿ Կանապուս Ի լինիլ Դ եկեղեցեաց Ա յեկեղեցեացն 23—24 ԲԳ շի՛ղ անգրէն Ա շի՛ղ ռզարձեալ—յարքունիսն 24 ԳԵԼԺԿԶ յարքունիս 25 Դ յարձախ ԱԳԵԼԺԿԿԶԶՂՏՂ՝ անկեալք Դ անկեալ ԲԾ՝Ա բնակեալ փխ անկեալքն 27 Բ յաշխարհէն Հայոց փխ յաշխարհն Հոնաց Ա յաշխարհն Հայոց Ի շի՛ղ շարժէին և յորդորէին զգունդն Հոնաց:

Եւ երկու ևս այլ քահանայք երանելիք, որոց անուանքն են Սամուէլ և Աբրահամ. քանզիալ էր և սոցա զատրուշանն յԱրտաշատ և յառաջագոյն ըմբռնեալ էին ի կապանս յուրացեալն Վասակայ. ածին և զնոսա առ առաքինի ընկերսն:

5 Եւ ժողովեցին ևս ի նոյն տեղի զմեծն Յովսէփ և զԼևոնդ և զՔաշաչ և զԱրշէն: Եւ իբրև ուսաւ և տեղեկացաւ յամենեցունց մարդպանն, գրեաց և եցոյց յարքունիս զամենայն ճշմարտութեամբ, որպէս զհարդ լուաւ ի բերանոյ նոցա:

10 Բայց Վասակ թէպէտ և յառաջագոյն հասեալ էր ի Դուռն, ըստ կամաց իւրոց այլ ընդ այլոյ երթեալ պատմէր զամենայն ստութեամբ, սակայն ի միտս թագաւորին ոչ կարէր զանձն արդարացուցանել. այլ պատասխանի արար նմա և ասէ. «Յորժամ քրիստոնեայքն ևս կեկացեն՝ հասարակաց լուայց յատենի»:

15 Իսկ զսուրբ քահանայսն՝ վասն զի կապանօք տանէին, յետ երկուց ամսոց և քսան աւուր հասանէին ի ձմերոցն արքունի: Իբրև լուաւ մեծ հազարապետն, եթէ ածին զնոսա ի քաղաքն, ինքնին իսկ ականատես լինէր նոցա: Բայց թէպէտ և տեղեկութեամբ լսէր ի նոցանէ զամենայն, ոչ կարէր ձեռն արկանել և շարշարել զնոսա, քանզի բազումք ի նախարարացն Հայոց դեռ ևս բռնացեալ ունէին

20 զամուրս աշխարհին, և զեռ ևս մարդպանն յերկիւղի էր: Վասն որոյ զգուշութեամբ հրամայեաց պահել զսուրբսն, և զաշխարհն հրամայէր սիրով նուաճել, վասն որոյ և ինքն իսկ շրջէր և ժողովէր և շինէր ուխտի հաստատութեան:

25 Եւ եպիսկոպոսացն հրաման տայր ունել զիրաքանչիւր իշխանութիւնս, և ըստ առաջին սովորութեանն պաշտել յայտնութեամբ, և համարձակ ևս զալ ի հրապարակ: Նա և ընծայից և պատարա-

1 ԳԳԼԽԿ չի՛ և ԲՃ՛Ա այլևս ԵԸԽԶ երկու և այլ Դ երկուք Ը չի՛ ևս Լ երկու այլևս քահանայք ԲԱ անուանք ևն այս ԳԳԿ անուանք 2 Դ Սամուէլ ԼԿ Աբրահամ ԲԱ չի՛ և ԲԹԱ նոցա 2—3 ԲՃ՛Ա զատրուշանն որ յԱրտաշատ ԵԸԹԽԶ զատրուշանն 3 Բ չի՛ էին ԲՃ՛Ա ըմբռնեալ էին ի տանջանս և ի կապանս ԲԽԽԶՃ՛Ա յուրացելոյն 4 ԱԶ էՔԻՎ չի՛ և ՏՅԱ յառաքինի փխ առ առաքինի ԲԴՃ՛Ա զառաքինիսն և այլ ընկերս նոցին 5 ԲԳ չի՛ և Բ և ի սոյն Վ զնոյն և ժողովեցին և իսկոյն զմեծն Գ զԼևոնդ իբրև 6—7 ԸՏ՛ՏՃ իսկ մարդպանին իբրև ուսաւ ԵԹԼԽ իսկ մարդպանն իբրև լուաւ և տեղեկացաւ յամենեցունց Դ ստուգեաց և ուսաւ 7 ԶՃ՛ զամենայն 7—8 է ճշտութեամբ 8 ԱԻ զհարդ և լուա իսկ Գ և լուա ԹԿ զհարդ և լուա ԲԶԵՎՃ՛Ա չի՛ որպէս զհարդ լուա ի բերանոյ նոցա 9 Հ չի՛ և 10—11 Ժ զամենայն այլ ընդ այլոյ երթեալ պատմէր ստութեամբ Հ իւրոց զամենայնն Ե ըստ կամաց իւրոց զամենայնն այլ ընդ այլոյ ԸՏ՛ՏՃ զամենայնն այլ ընդ այլոյ Զ յերթեալ ԵԸԽԶ ստուգութեամբ փխ զամենայն ստութեամբ Դ պատմեաց ԲՃ՛Ա զամենայն երթեալ պատմէր ստութեամբ ԸԼԼ չի՛ զամենայն 11 Գ զանձն 12 ԳԳԵԸԹԼԽԿԸՏՃ չի՛ այլ ԲՃ՛Ա չի՛ այլ պատասխանի արար նմա և

Երկու ուրիշ երանելի քահանաներ էլ, որոնց անուններն են Սամուէլ և Աբրահամ, սրանք էլ քանզի էին Արտաշատի կրակատունը, և ուրացող Վասակը նրանց առաջուց բռնել ու կապել էր տվել. սրանց էլ բերին առաքինի ընկերների մոտ:

Նույն տեղը բերին նաև մեծ Հովսեփին ու Զևոնդին, Քաշաչին և Արշենին¹³⁰, Եվ երբ մարդպանը բոլորից լսեց ու տեղեկացավ, ամեն ինչ գրեց և ցույց տվեց արքունիքին ճշմարտությամբ, ինչպես որ լսել էր նրանց բերանից:

Բայց Վասակը թեպետև առաջուց էր հասել Դուռը և ամեն ինչ իր ուզածի պես էր պատմել վարչիվերո և սուտ, սակայն չէր կարողանում իր անձն արդարացնել թագավորի առաջ, որը պատասխան տվեց նրան և ասաց. «Երբ որ քրիստոնյաներն էլ կգան, բոլորիդ միասին կլսեմ ասյանում»:

Իսկ որովհետև սուրբ քահանաներին կապանքներով էին տանում, երկու ամիս և քսան օրից հետո միայն հասան արքունի ձմեռոցը: Երբ մեծ հազարապետը լսեց, որ նրանց քաղաք են բերել, անձամբ այցելեց նրանց: Բայց թեպետև ամեն ինչ մանրամասնորեն լսեց նրանցից, սակայն շկարողացավ ձեռք տալ նրանց և շարշարել, որովհետև Հայոց նախարարներից շատերը դեռևս ուժով գրաված էին պահում աշխարհի ամուր տեղերը, և մարդպանը դեռևս երկյուղի մեջ էր: Դրա համար էլ հրամայեց զգուշությամբ պահել սրբերին և պատվիրեց աշխարհը սիրով նվաճել: Այդ պատճառով էլ հենց ինքը [մարդպանը] շրջում էր, ժողովում ու վերաշինում հաստատ խոստումներով:

Եպիսկոպոսներին էլ հրաման տվեց, որ ամեն մեկն իր իշխանությունն ստանձնի և նախկին սովորության համաձայն հայտնի կերպով պաշտոն կատարի, և ազատ համարձակ հրապարակ դուրս գաւ Մինչև

ասէ 12—13 ԹԱ չի՛ ևս ԲՃ՛Ա ասէ. լուայց յատենին 13 ԲԳԵԸԹԼԽԿԸՏՃՃ՛, ԿԱ հասարակաց ԱԶԵՎՏՃ՛Ա հասարակ ԳԹԿՏՃԱ յատենին Ը ատենին 14 ԹՄ սուրբ Թ քահանայս ԵԸԽԶ կամօք փխ կապանօք Դ չի՛ լետ 14—15 Դ յերկուց 15 Դ և ի քսան աւուրց Թ աւուրց ԴԱ հասուցանելին Բ ձմերոց ԵԸԹԽԶ ձմերոցսն ԲԴՃ՛Ա իսկ իբրև 16 Բ և ինքնին իսկ ԵԸԽԶՏՃ ինքն իսկ 17—18 Գ զամենայն ի նոցանէ 18 Թ ոչ կամէր փխ ոչ կարէր 19 Ա չի՛ զնուս 20 Բ յերկուցի էր 20—21 ԲԳԵԸԹԼԽԿԸՏՃՃ՛ Ա վասն որոյ և 21 ԲԳԵԸԹԼԽԿԸՏՃՃ՛Ա հրամայէր 22 Ե հրամէր Լ սիրով հրամայէր ԲՃ՛Ա ինքնին փխ ինքն իսկ 23 ԱԲԳԵԹԻԾԿԸՏՃՃ՛Ա հաստատութեամբ Դ խազադութեամբ փխ հաստատութեան 24 Գ եպիսկոպոսաց ԲՃ՛Ա տայր հրաման 24—25 ԱԲԳԵԸԹԼԽԿԸՏՃՃ՛Ա իշխանութիւն ԶՎ իշխանութիւնն 25 Ի սովորութեան 25—26 ԲՃ՛Ա չի՛ և համարձակ ևս ԲՃ՛Ա պաշտել յայտնապէս և գալ ի հրապարակն 26 Դ չի՛ ևս ԳԳԵԸԹԼԽԿԸՏՃՃ՛Ա համարձակութեամբ 2 չի՛ ևս ԲԱ ևս և Ա պարզեաց փխ պատարագաց:

գաց արժանի առնէր թողուլ զառաջեալ: Եւ քանզի բազում գալառս առեալ և աւերեալ էր զօրականին, թողուլ հրամայէր զհարկս աշխարհին. և զայրուծին ևս զարքունի թեթևացոյց առ ժամանակ մի: Եւ միայնակեացք, որք ելեալ և կորուսեալ էին, հրամայէր գալ և ունել զիրաքանչիւր տեղիս:

5 «Եւ զամենայն կարգս աստուածաշարունթեանն, որպէս զհարդ և ունէին յառաջ ժամանակաւ առ նախնեօքն, նոյնպէս և այժմ, ասէ, կայցին: Թու եթէ որ ի հետի աշխարհ ուրեք գնացեալ իցեն, ունիմ իշխանութիւն յարքունուստ, ասէ մարգպանն, եթէ յազատաց իցեն, եթէ ի շինականաց, եթէ յեկեղեցոյ, զինչ կեանս և թողեալ իցեն, եկեացեն և կայցեն զիրաքանչիւր զարարս»: 10

Երդումնս կնքէր և առաքէր ի կողմանս կողմանս: Որ և բազումք իսկ եկին և ժողովեցան, և կալան զիրաքանչիւր կալուածս: Եւ և որ մեծն է քան զամենայն, որ ի բռնութենէ որ ակամայ կալեալ էր զմոգութիւնն, հրովարտակս առաքէր յարքունուստ՝ անդրէն ունել զքրիստոնէութիւնն: Եւ յանդիման խօսէր թագաւորն, որք էին ի տանն արքունի, եթէ «Որք ոչ սիրով ունին զդեմի մազդեզն, այնպիսեաց և աստուածքն են ցասուցեալ, և ես ոչ ինչ հմ շնորհակալ. և այսօր զնոյն հրաման տամ ամենեցուն՝ ի կամս մարդոյն թողեալ ըստ իրաքանչիւր մտաց, որպէս զինչ և կամի պաշտել՝ պաշտեսցէ. ամենեցեան իմ ծառայք են»: Զայս ասէր, և զրով հրաման տայր ամենայն աշխարհին: 15

Իբրև զայս լուան և տեսին բազումք, որ էին ցանեալ և ցրուեալք ի հետուոր տեղիս, գային և ունէին զիրաքանչիւր արարս: 20

1 Ա զառաջեալ կողմով փխ թողուլ զառաջեալ 2 ԲԹԱ զհարկ 3 Բ զայր և զծի ԲԾ՝Ա շիբ ևս ԲԾ արքունի և և զայրուծին արքունի թեթևացոցանէր առ ժամանակ մի 4 ԳԲԱ որ ելեալ է հրամայեաց 5 ԲԳԾԹԹԿԷԶԾ՝ տեղիս և զիրաքանչիւր տեղին 6 Ա շիբ Եւ ԲԳԷ կարգ ԱՁԷԹԻՎ գործս փխ կարգս Գ աստուածաշարունթեան Դ շիբ և Ա զհագդ փխ որպէս զհարդ 6—7 Բ զոր և արդ ունէին 7 Բ առ նախնեօք նորին և առ նախնեօքն որ էին ԲԴԾԷԱ շիբ ասէ 7— 8 ԱԳՁԷԻԿ նոյնպէս ասէ և այժմ կայցին ԵԼԹԵԷՏՏ կայցեն, ասէ 8 Բ կայցեն ԹԾ՝Ա ի հետուոր ՎՏՏ շիբ ի ԲԸԵԾ՝Ա շիբ ուրեք ԲԾ՝Ա է փխ իցեն ԳԴԵԸԹԿԷԷՏՏ իցէ 8—9 ԵԹԵԷՏՏ իմ իշխանութիւն է և ունի իշխանութիւն 9 Ա շիբ ասէ մարգպանն 9—10 ԲԾ՝Ա յազատաց որ իցէ և եթէ ԳԵԸԹԻԿՏՏ իցէ ԳԷ՝Տ շիբ եթէ ի շինականաց իցեն Գ և եթէ ի շինականաց ԲԳԵԸԹԿՏՏԱ շիբ իցեն ԲԴԿ և եթէ Կ իցէ 10 ԱՁԷԹԻՎ յեկեղեց փխ յեկեղեցոյ ԵԸԹԵԷ շիբ կեանս 2 եթէ իշխանականաց զինչ որ թողեալ իցեն Ա իցէ 11 ԳԴԾԵԻԿԷԷ կայցին ԲԳԴԵԸԹԿԷՏՏԱ արարս 12 Ա զայս ասէր և երդմունս կնքէր ԱԷԹԻՎՏՏ երդմամբ կնքէր և առաքէր փխ երդմունս կնքէր և առաքէր Թ շիբ որ եւ որ ՏՏ ար և 12—13 ԳԷ շիբ իսկ Ա որք և 13 Ե շինածս փխ կալուածս

Իսկ իր մտտ կանչելով՝ ընծաների և պարզկների արժանացրից նրանց Եվ որովհետև զորականներն առել ու ավերել էին շատ գավառներ, ուստի հրամայեց երկրի հարկերը ներել. արքունի այրուծին էլ միառժամանակ թեթևացրեց: Հրամայեց նաև, որ միայնակացները, որ փախել-անհետացել էին, գան և ամենքն իրենց տեղերը բռնեն:

«Աստվածաշարունթյան բոլոր կարգերը, ասում էր, հիմա էլ այնպես կատարեն, ինչպես որ կատարում էին առաջվա ժամանակները, նախնիքների օրով: Եվ եթե մեկը որևէ հետու աշխարհ է գնացել, արքունիքից իրավունք հմ ստացել, ասում էր մարգպանը, որ, ազատ լինեն նրանք, թե՛ շինական, թե՛ եկեղեցական, ինչ կայք էլ թողած լինեն, թող գան և յուրաքանչյուրն իր ունեցածին տեր կանգնի»:

Երգումներ էր կնքում ու ուղարկում զանազան կողմեր: Հենց շատերն էլ եկան հավաքվեցին, և ամեն մեկը իր կալվածքին տեր դարձավ:

Նաև, որ ամենից մեծ բանն է, եթե որևէ մեկը բռնությամբ էր մոգություն ընդունել իր կամքի հակառակ, արքունիքից հրովարտակներ ուղարկեց՝ նոր քրիստոնյա դառնալու: Եվ թագավորը խոսում էր արքունիքում եղածների դեմ հանդիման, թե՛ «Ովքեր սիրով չեն ընդունում մազդեզն կրոնը, այդպիսիների վրա աստվածներն էլ են զայրանում, և ես էլ ամենևին շնորհակալ չեմ. և այսօր նույն հրամանն հմ տալիս բոլորին՝ ամեն մարդու թողնել իր կամքի համաձայն վարվելու. ով ինչ կամենում է, թող այն պաշտի. բոլորն էլ իմ ծառաներն են»: Այս ասում էր և գրավոր հրաման տալիս ամբողջ աշխարհին:

Երբ այս լսեցին ու տեսան շատերը, որոնք ցիրուցան էին եղել հեռավոր տեղեր, եկան և տեր կանգնեցին իրենց սեփականությանը: Իսկ

14 ԲԱ մեծ ԲԾ՝Ա ասէ որ ի Ի յակամայ ԲԴԾ՝Ա շիբ ակամայ 15 ԱԹԵԿ զմոգութիւն ԳԴԵԸԹԿԷԷՏՏ զմոգութիւն կայեալ էր ԲԱ որ կայս զմոգութիւն ԱԲԿԵԹԿԷԷՏՏ՝Ա հրովարտակ Դ հրովարտաց 2է հրովարտացս 16 ԲԵԾԱ անդէն ԳԵԷ զքրիստոնէութիւն 2 քրիստոնէութիւնն 17 Բ որ ԲԳԴԵԸԹԿԷԷՏՏ՝Ա՝Կ որ արան եւ շիբ եթէ Բ շիբ սիրով ԵԸԹԵԷՏՏ ունեցին Ա գորէնս զեմի 17—18 ԱՁԻՎՏՏ զդէմ մազդեզն է զդէմ մազդեզն 19 մազդեզն ԳԴՍ ունէին զդէմ մազդեզն (Դ մազդեզն) ԵԸԹԵԷՏ զդէմ մազդեզն (յուսացեցում՝ հաւատոյ հաւատ) ԲԾ՝Ա որք ունին զդէնս (Ա զդէն) մազդեզնաց 18 ԱԳԴԵԸԹՎՏՏ այնպիսեաց ԲԾ՝Ա այնպիսոյն Ա աստուածք Թ իցեն փխ են Բ շիբ եւ 18—19 Ա չեմ ինչ Բ ոչ եմ ինչ եւ ինչ ոչ եմ 19 Ա շնորհակալ (1) ԲԾ՝Ա շիբ զնոյն 20 Գ մարդոյ Ի մարդկան ԲԴԾ՝Ա թողուլ ԳԵԾԿՏՏ շիբ և ԲԾ՝Ա կամեացի 22 Բ և ամենեցուն գրով Բ շիբ ամենայն ԱԳՏՏ աշխարհի Ա աշխարհի ամենեցուն 23 ԱԳԴԸ ԷԹԻՎՏՏՏ զայս լուան ԲԾ՝Ա իսկ իբրև զայս տեսին և լուան որք ԵԸԹԵԷՏՏ լուան զայս Ա զայն ԵԸԹԵԷ շիբ և տեսին ԱՁԷԹԻՎ յանցեալ փխ ցանեալ (է անցեալ Թ յանցեալ) 23—24 ԲԱ ցրուեալ ԳԴԵԸԹԿԷԷՏՏ ցանեալք 24 է գնալին:

Իսկ նախարարքն, որ էին յամուրս անխարհեան և կամ ի հեռաւոր օտարութեան, իբրև տեսին, զշինութիւն երկրին, մանաւանդ զեկեղեցւոյն հաստատութիւն, քաշալիբեցան համարձակեցան և նոքա յանդիման լինել արքային՝ Վասն որոյ և պատգամ յղեցին առ մարզպան աշխարհին, զի ի Գուռն ցուցցէ զքանս նախարարացն, Իսկ նա վաղվաղակի յարքունուտ զիր ողորանաց և ուխտ հաստատութեան տայր տանել առ նոսա հրամանաւ արքունի: Բայց թէպէտ և գիտէին նոքա զգաւնութիւն տէրութեանն՝ թէ սուտեն յամենայնի, կամեցան շարշարակից լինել սրբոցն. զի եթէ մահ ևս առաջի կայցէ. ոչ ինչ գանգիտեսցեն երկիրդիւ:

Եւ զայս լուեալ թագաւորին՝ ոչ կապանօք, այլ արձակ ոտիւք և արձակ ձեռօք հրամայեաց առ ինքն կոչել: Ածին վաղվաղակի զկին և զորդիս, և զինչս իւրաքանչիւր ետուն ի ձեռս մարզպանին, և ինքեանք փութանակի գնացին ի ձմերոցն արքունի:

Եւ մինչդեռ անդէն ի ձմերոցին էր թագաւորն, ատեան հարցափորձի ի մէջ նոցա հրամայէր լինել: Եւ նստաւ հազարապետն՝ զի լուիցէ կողմանցն երկոցունց: Եւ իբրև յերկարեցաւ ամբաստանութիւնն զաւուրս բազումս, պարտաւորեցաւ կողմ ուրացելոցն:

Քանզի ցուցանէին զթուղթան՝ զոր տուեալ էր Վասակայ և ամենեցուն որ ընդ նմա էին, զի միաբանք իցեն ընդ նմա յուխտ ապստամբութեանն. թուղթ մի ի Վրաց աշխարհն, և թուղթ մի յԱղուանից աշխարհն. սոյնպէս և թուղթ մի յԱղձնիս, և հրովարտակ մի առ թագաւորն Յունաց, և թուղթ մը առ Ճեծ սպարապետն Անտիոքայ: Եւ ի բոլորեսին յայտոսիկ թուղթան վաւերական մա-

1 Բ յամուրսն Բ շի՛ և 1—2 Ի շի՛ և կամ ի հեռաւոր օտարութեան Ա աշխարհին կամ ի հեռաւոր օտարութիւն 2 Գճ՛ Կեոի փխ հեռաւոր ԵԼԼԽԿՆՏ՛Տ՛ Ի հեոի Տ՛ յօտարութեան 2—3 ԲԳճ՛Ա աշխարհին փխ երկրին 3 ԲԳԳԵԸԺԽԿՆՏ՛Տ՛ Ժ՛Ա զեկեղեցեացն հաստատութիւն 4 Ի լինիլ արքայի 5 Դ շի՛ և Դ պատգամն ԵԸԺԺԽԿՆՏ՛Տ՛ճ՛ պատգամաւորս 6 ԲԳԾ դուռնն Դ ցուցեն (!) Բճ՛Ա իսկ նորա 7 Բճ՛Ա շի՛ յարքունուտ Ըն ուղարանաց (!) 7—8 ԲԳճ՛Ա հրամանաւ արքունի տայր տանել առ նոսա 8 ԳԵԸԺԽԿՆՏ՛Տ՛ շի՛ հրամանաւ արքունի ԲԳԳԵԸԺԽԿՆՏ՛Տ՛ճ՛Ա քայց նոքա թէպէտ և գիտէին ԶԵՎ շի՛ գիտէին Ք նոքա գիտէին 9 Բճ՛Ա զգաւն տէրութիւնն Եթէ Ծ տէրութեան 10 ԲԳճ՛ Եասն առաջի կայցէ Գ թէև փխ եթէ էճ՛ կացցէ Ա մահն ևս 10—11 ԲԱ զանգիտէին ԵՂ զանգիտացին ԳԳԺՄՏ՛ զանգիտեցին 11 Ե երկիւղի Ք երկեղիւ 12 ԵԸԺԺ Թագաւորն 12—13 Բճ՛Ա շի՛ և արձակ ձեռօք հրամայեաց Ծ արձակ ոտիւք և ձեռօք հրամայեաց 13 ԳԳԵԸԺԽԿՆՏ՛ հրամայէր Բճ՛Ա տայր սձել փխ կոչել 14 Տ՛ զորդիսն ԱԶԵՎ զինչ Ըն ի ձեռն 15 ԵԸԺԺԽԿՆՏ՛

այն նախարարները, որոնք գտնվում էին երկրի ամբողջերում կամ հեռավոր օտարություն մեջ, երբ տեսան երկրի շինանալը, մանավանդ եկեղեցու ապահովությունը, նրանք էլ սիրտ առան և համարձակեցին ներկայանալ թագավորին: Ուստի և պատգամ ուղարկեցին երկրի մարզպանին, որ նախարարների խոսքերը հայտնի արքունիքին: Իսկ նա շտապով արքունիքի կողմից և արքունի հրամանով մի հորդորական և ապահով գաղտնիքի գիր ուղարկեց նրանց: Բայց նրանք, թեպետև գիտեին տերության դաժանությունը, որ ամեն լանի մեջ կեղծ են, ուզեցին մասնակից լինել սրբերի շարշարանքին. այնպես որ եթե մահ էլ սպասելու լինի նրանց, ամենեին երկյուղ չկրեն և շվարհենան:

Այս որ լսեց թագավորը, հրամայեց նրանց իրեն մոտ կանչել ո՛չ թե կապանքներով, այլ արձակ ձեռներով ու ոտներով: Նրանք շուտով բերին իրենց կանանց ու որդիներին և ունեցած գույքը հանձնեցին մարզպանի ձեռքը, և իրենք շտապով գնացին արքունի ձմեռոցը:

Եվ մինչդեռ թագավորը այնտեղ ձմեռոցում էր, հրամայեց հարցուփորձի ատյան կազմել նրանց միջև: Եվ հազարապետը նստեց, որ երկու կողմերին էլ լսի: Եվ երբ ամբաստանությունը երկար օրեր շարունակվեց, ուրացողների կողմը հանցավոր ճանաչվեց:

Որովհետև ցույց տվին այն թղթերը, որ Վասակը և բոլոր նրա հետ եղածները տվել էին, թե նրա հետ միաբան են ապստամբության ուխտի մեջ. մի թուղթ Վրաց աշխարհը և մի թուղթ Աղվանից աշխարհը. նույնպես և Աղձնիք գրած մի թուղթ և մի գրություն Հունաց թագավորին և մի թուղթ էլ Անտիոքի մեծ սպարապետին: Այս բոլոր թղթերի վրա

Տ՛ փութակէ Ի ձմերոց Է ի ձմերանոցն 16 ԲԱ շի՛ անդէն ԳԵԿ ի ձմերոցի Լ ի ձմերոց Ծ ի ձմերոցն Է ի ձմերանոցի Ա և մինչդեռ ի ձմերոցն էր 16—17 Խ հրափորձի (!) 17 Դ հրաման տայր տանել ԲԳԵԸԺԽԿՆՏ՛Տ՛ճ՛Ա տանել փխ լինել Ի լինիլ 18 ԳԵԸԺԽԿՆՏ՛Տ՛ որկոցունց կողմանցն Բճ՛ յանեցաւ Ա յամեցաւ փխ յերկարեցաւ Ծ երկարեցաւ Լ երկարացաւ Դ յերկարացաւ 18—19 Խ ամբաստանութիւն Է ամբարտաւանութիւն (!) 19 Բ աւուրս Է շի՛ բազումս Բճ՛Ա պարտեցաւ ԴԵԺԺԿՆՏ՛Տ՛ կողմն Ա ուրացելոյն 20 ԳԼ զթուղթս Դ Վասակ և Ա շի՛ և 21 Ա շի՛ էին զի միաբանք իցեն ընդ նմա ԲԿճ՛Ա ընդ նմայն էին զի միաբան (Կ միաբանք) էին ընդ նմա յուխտ ԳԵ միաբան 22 ԽԷ ճ՛Ա ամբաստանութեանն Բճ՛ճ՛Ա Ի Վրաց աշխարհն ԳԸԼԽԿ շի՛ և 22—23 ԵՂճ՛ շի՛ և թուղթ մի յԱղուանից աշխարհն Ժ՛ճ՛Ա և թուղթ մի յԱղձնից աշխարհն Այլու բոլոր՝ Վրաց աշխարհէն... Աղուանից աշխարհէն 23 Դ յԱղձնեաց 24—25 ԱԶԸԻ սպարապետն յԱնտիոքս ԳԳԵԸԺԽԿՆՏ՛ճ՛ յԱնտիոք ԲՄՏ՛ Անտիոքս Տ՛Տ՛ Անտիոք Բճ՛Ա սպարապետն Անտիոքս 25 ԲՔ շի՛ ի Բճ՛Ա յայս թուղթս ԳԳԵԸԺԽԿՆՏ՛ճ՛ յայն թուղթս (Դ յայս) Ա թուղթս Բճ՛Ա շի՛ վաւերական Ա վաւերական ԱԳԴԸԼԿՄՏ՛ վաւերականի ԵԸԺԺԽԿՆՏ՛ վաւերականի (լուսանցում՝ ընդունական):

տանի Վասակայ եղեալ էր: Մոյնպէս խառն էր նա և ի մահ մոգուցն ի Զարեհաւանի: Եւ զբազում բերդս՝ զոր հանին ի Պարսկաց, յայտ առնէին զնորա թուղթսն և զհրամանսն. քանզի նա էր մարդպան ի ժամանակին:

5 Որպէս և հրեշտակութեամբ յղեալ իսկ էր նորա առ Յոյնս նախարար մի, որում անունն էր Ատոմ՝ յազգէն Գնունեաց. սա մատուցեալ յանդիմանէր զնա առաջի մեծի ատենին հրովարտական իսկ, զոր տուեալ էր նորա իւրով մատանեալ:

10 Նա և ի մէջ իսկ բերել զամբաստանութիւն նորա Մուշկան նիսալաւորտ, և յայտ առնէր պատերազմակից ընկերօքն իւրովք, որ և յետ վճարելոյ պատերազմին բազում արիւն ետ հեղուլ Վասակ. թէ որպէս սուտ հրդամբք խարէր և իջուցանէր յամրոցաց անտի. էր՝ զոր կոտորէր, և էր՝ զոր գերի վարէր զծառայս և զազախնայս արքունի: Եւ ի վերայ այսր ամենայնի վնասու, և զող ևս զտանէր հարկի աշխարհին, որ յարքունիսն երթայր:

15 Նա և յուրացեալ ընկերացն նորա բազումք էին, որ յայտ արարին զչարիս նորա, զոր զործեալ էր ընդ աշխարհն Հայոց: Եւ ի մնացեալ մոգացն և ի փշտիպանացն, որք ի կայանսն ապրեալ էին և ապա ածին յարքունիս, հարցին և ցնոսա վասն նորա և առնն. «Դուք է՞ք ինչ տեղեակ վասն շարութեան նորա»: Ետուն պատասխանի և ասնն. «Ամենայն անցք շարշարանաց, որ անցին ընդ մեզ, և բազում հարուածք, որ եղին ի զօրսն արքունի, և աւեր և գերութիւն աշխարհին Հայոց, և կորուստ հարկացն արքունի, ըսկիզբն և առաջնորդ շարեաց այդոյ այդ եղեալ:

1 Ըն չի՛ եղեալ էր Եւ եղեալ էր ի վերայ ԲԱ սոյնպէս և նա խառն էր և նոյնպէս Գ չի՛ և 1—2 ԸՍ՝ սոյնպէս և ի մահ մոգացն խառն էր նա ի Զարեհաւանի Եւ ի Զարեհաւանի Բ մոգացն ի Զարեհաւան ԳԿ՝ մոգացն 2 ԲԺ՝ Եւ ի բազում Գ չի՛ բերդո ԳԵԿ ի պարսկացն 2—3 Ա յայտնի առնէին 3 Ա առ այն թուղթսն Բ զհրամանս ԳԵԺԿ Թուղթս և զհրամանս Դ զի Տ՝ մարդպան Ե չի՛ ի 3—4 ԲԺ՝ Եւ ի ժամանակին յայնմիկ 5 Գ հրջտակութեամբ 5—6 ԲԺ՝ նորա նախարար մի Ա իսկ զոր յղէր ԳԴԿՂ յղեալ էր Դ չի՛ իսկ ԵԼԺԿՍ՝ՏՁԱ յղեալ էր նորա առ յոյնս ԳԴԿ առ յոյնս նորա Ե յոյնս 6 ԲԳԴԵ՝ անուն 6—7 Է մատուցանէր 7 Բ զնոսա փխ զնա ԲԳԴԵԼԺԿՂԵԿՂԱ մեծ 8 ԲԴԺ՝ չի՛ իսկ Դ տուեալն Ե տուեալ էր նմա իւրով մատանեալն 9 ԱԲԻՎ զամբաստանութիւնն 2 զպատաստութիւնն (!) Բ զամբաստանութիւնն որ առ Բ Մուշկիան Կ Մուշկանն 10 ԵԼԺԿՍ՝ՏՁԱ նիսալաւորտ Դ ընկերովքն 11 ԲԺ՝ Եւ չի՛ որք ԳԴԵԼԺԿՂԵԿՂՏՁ չի՛ և Բ Ե պատերազմէն ԴԵԼԿԵԿՂՏՁ արիւնս Ը զամենայն արիւն ետ հեղուլ ԶԵՎ հեղել 12 ԲԳԴԵԺԿՂՏՁԱ չի՛ թէ ԴԵԻՏՁ երդամբ ԲԺ՝ Եւ երդամբքն և խաբարս երիցամբքն յարէր 13 Բ որ փխ զոր Դ չի՛ և ԶԵՎԱ տանէր փխ վարէր

զրված էր Վասակի վավերական մատանին¹³։ Նմանապես և նա խառն էր մոգերի կոտորածին Զարեհավանում։ Պարսիկներից խլված շատ բերդերի վերաբերմամբ էլ նրա թղթերն ու հրամաններն էին մեջտեղ բերում, որովհետև նա էր այն ժամանակվա մարդպանը։

Ինչպես նաև մի նախարար, որի անունն Ատոմ էր, Գնունյաց ցեղից, որին նա պատգամավոր էր ուղարկել հույների մոտ, առաջ եկավ և մեղադրեց նրան մեծ ատյանի առաջ հենց այն հրովարտակով, որ նա տվել էր՝ կնքած իր մատանիով։

Նրան ամբաստանում էր նաև Մուշկան-Նիսալավորտը և իր պատերազմակից ընկերների հետ միասին հայտարարում էր, թե պատերազմը վերջանալուց հետո էլ Վասակը շատ արյուն թափել տվեց. թե ինչպես սուտ երգումներով խաբում ու ցած էր իջեցնում ամրոցներից. արքունի ծառաներից ու զառխիմներից ոմանց կոտորում էր, ոմանց էլ գերի էր տանում։ Եվ բացի այս բոլոր վնասներից՝ նա զող դուրս եկավ նաև երկրի այն հարկի վերաբերմամբ, որ արքունիք էր վնասում։

Նույնպես և նրա ուրացող ընկերներից շատերը կային, որոնք բաց արին այն շարիքները, որ նա զործել էր Հայոց աշխարհի վերաբերմամբ։ Նրա մասին հարցրին նաև այն մոգերին ու փշտիպաններին, որոնք եղել էին կապանքների մեջ և փրկվել և ապա բերվել արքունիք, և ասացին. «Դուք որևէ բան գիտե՞ք նրա շարագործության մասին»։ Պատասխան տվին և ասացին. «Այն բոլոր անցքերն ու շարշարանքները, որ անցան մեր գլխով, և այն քաղամթիվ հարվածները, որ թափվեցին արքունի գործի վրա, և Հայոց աշխարհի ավերն ու գերությունը, այլև արքունի հարկերի կորուստը,— այդ բոլոր շարիքների սկզբնապատճառն ու առաջնորդն այդ մարդը եղավ»։

13—14 ԲԺ՝ Եւ զծառայսն և զազախնայսն 14 Է որ փխ եւ ԴԱ այս ամենայն Բ չի՛ և զող 15 Թի զառնիր ԲԺ՝ՏՁԱ հարկացն արքունի աշխարհին Արեաց Ե չի՛ և ԵԼ յարքունիս Ե չի՛ յարքունիսն երթայր 16 Ի ուրացեալ ԸՍ՝ յարուցեալ (!) ԲԳԴԵ՝ Եւ ընկերաց Ըն ի յայտ 17 ԲԺ՝ Եւ զարիսն ԲԺ՝ Եւ զործեալ էր նորա 17—18 Գ իմացեալ փխ ի մնացեալ ի չի՛ ի 18 Գ ի մոգացն ՏՁԱ մոգուցն ԵժԺԿՂ փշտիպանացն (յասանցեալ՝ մարմնապահ կանանցն) ԲԵ որ փխ որք 18—19 ԲԺ՝ Եւ կապանս արգելեալ էին Դ որ ապրեալ էին ի կապանսն ապրեալք էին ԵՏՁ ապրեալք Դ ի կապանս արգունի 19 ԲԴԱ յարքունիսն, եհարց ցնոսա ԳԴ չի՛ և (ցնոսա) 19—20 ԲԱ վասն նոցա և ստ է և ասն ցնոսա վասն նորա 20 Գ տեղեակ ինչ ժՍ՝ զուք զի՛նչ տեղեակ էք ԵԼԿԵԿՂՏՁ զուք ինչ տեղեակ էք (Ը տեղակ) ԱԳԴԶԵԿԿԿՍ սորա ԵԼԺԿՂՏՁ զորա 21 Բ անցս փխ անցք V անցանք փխ անցք 22 ԱԳԴԵԶԸԹԿ ՎԱ հարուածքն Բ հարուածս ԱԶԵԹՎՏՁ ի զորքն ԲԺ՝ Եւ ընդ զորս Դ ի զօրսն Ի ի զօրն Լ չի՛ և աւեր 22—23 Ըն չի՛ «և աւեր—արքունիք» 24 ԲԺ՝ Եւ չի՛ շարեաց Ե է փխ եզև։

Եւ մինչդեռ այս ամենայն ամբաստանութիւն զնմանէ էր զայն-
 շափ բազում աւուրս, յառաջ մատեան և իւր ազգականքն, որ ևս
 յառաջագոյն դատախազ լեալ էին զնմանէ առաջի արքային, սկսան
 կարգաւ ցուցանել և յայտ առնել, որպէս զի բարեկամացեալ էր
 5 նա ընդ Հեռուայ Հոնի միաբանութեամբ Բաղասական արքային,
 ի ժամանակին՝ զի կոտորեաց Հեռանն այն զգորսն Պարսից յև-
 դուանս, և ասուատակաւ ևհաս յերկիրն Յունաց, և բազում գերի և
 աւար խաղացոց ի Հոռոմոց և ի Հայոց և ի Վրաց և յևդուանից-
 որպէս զի ի վերայ իսկ եհաս խորհրդոցն ինքն իսկ թագաւորն,
 10 և սպան զԲաղասական արքայ: Եւ Վասակ մարզպան էր Հայոց ի
 ժամանակին, և թշնամեացն արքունի խորհրդակից գտաւ Յուցին
 և յայտ արարին աղբականքն նորա, որպէս զի հմուտ և տեղեակ
 իսկ էին շար խորհրդոցն նորա. զամենայն ցուցանելին և յայտ առ-
 նէին առաջի թաշաորին. և զայլ ևս բազմագոյն խարդախութիւնսն,
 15 որ ստութեամբ վաշէր զկեանս իւր՝ ո՛չ միայն առ ընկերս, այլ և
 առ թագաւորն ինքնին պիտովին. զի ոչ երբէք արդարութեամբ վաս-
 տակեալ էր ի մանկութենէ:

Յայնմ ժամանակի հրաման ևս հազարապետն և ասէ. «Ածէք
 այսր և ի կապելացն, որք են ի բանտի յանդ»: Լուծին և ածին յե-
 20 բանեկեացն զՍասակ եպիսկոպոս Ռշտունեաց, և զսուրբն Յովսէփ
 և զՂևոնդ երէց:

Եւ իբրև մերկացան ամենայն բունք առնին առաջի նոցա,
 ևս պատասխանի Սահակ եպիսկոպոսն և ասէ. «Որ յայտնի որո-
 ցեալն են ի ճշմարիտն Աստուծոյ, ոչ գիտեն զինչ գործեն և կամ
 25 զինչ խօսին. բանդի խաւարային ևն խորհուրդք նոցա զտեարս պաշ-
 տեն սուտ պատճառանօք, և ընդ ընկերս մտանեն յուխտ ստու-

1 ԲՃ՝ Ա չիք այս ամենայն Գ չիք ամենայն ԵԵՏ՝ ամբաստանութիւնս ի եղև փխ էր
 A կուտէր փխ էր 1—2 ԲԵ չիք զայնչափ 2 զանչափ 2 Գ չիք բազում Դ մա-
 սուցեալ ԲՃ՝ իւր իսկ 2—3 ԲԵ որ և յառաջագոյն իսկ 3 Գ դատայնազ Դ լիեալ
 Դ առ արքայն ՏՆՏ՝ չիք առաջի և առաջի արքայի ԳԵԺ սկսաւ 4 Բ յայտնել Դ չիք և
 յայտ առնել 4—5 Դ բարեկամացեալ նորա 5 ԲԳԵԼԺԵԺԿՃ՝ նորա փխ նա է
 չիք նա ԲԵ Խոռոմայ Դ Խոռոմայ ԲԳՃ՝ Բաղասական արքայի 6 ԲՃ՝ ի ժամանակի
 իբրև ԳԳԵԺ ի ժամանակի է զոր փխ զի է չիք զի Բ Խոռոմայն և Խոռոմայն Դ Խոռոմայն ԵԺ
 զգորս 6—7 Ժ ի յևդուանս 7 Դ Հոնաց փխ Յունաց 7—8 ԲԲԵ աւար և գերի
 8 Դ Հոռոմոց 2 և Հոռոմոց ԳԵԺ չիք և (ի Վրաց) ԲՃ՝ չիք և ի Վրաց 9 ԳԵԼԺԼԵԿՃՏ՝
 չիք իսկ Բ խորհրդոց ԳԵԼԼԵԿՃՏ՝ խորհրդոցն և չիք խորհրդոցն և ինքին փխ ինքն իսկ
 ԲԳԳԵԼԺԼԵԿՃՏ՝ չիք իսկ 10 Բ և էպպան ԵԼ Բաղասական A զբարդասական ԲՃ՝
 չիք Հայոց 10—11 Բ ի ժամանակի յայնմ և էր ի ժամանակին յայնմիկ և 11
 է Թշնամեաց 12 Ի արարին նմա ԳԻ ազգականք ԳԵԼԺԼԵԿՃՏ՝ չիք զի 12—13

Եվ մինչդեռ այս բոլոր ամբաստանութիւնները այնքան երկար օրեր
 չինում էին նրա վրա, առաջ եկան նրա ազգականները¹³², որ ազիլի առաջ
 էլ գանգատվել էին նրա վրա թագավորին, սկսեցին կարգով ցույց տալ և
 հայտնել, թե ինչպես նա բարեկամացել էր Հոն Հեռանի հետ Բաղասա-
 կան թագավորի հետ միաբանած, այն ժամանակները, երբ այդ Հեռանը
 կոտորեց Պարսից զորքերին Ազվանյում, ասպատակելով հասավ Հու-
 նաց երկիրը և բազմաթիվ գերիներ ու շատ ավար տարավ Հոռոմներից,
 Հայերից, Վրացիներից և Ազվաններից. այնպես որ թագավորն ինքն էլ
 հասկացավ այդ մտադրութիւններն ու սպանեց Բաղասական թագավո-
 րին: Իսկ Վասակն այն ժամանակ Հայոց մարզպանն էր և արքայի Քըշ-
 նամիներին խորհրդակից դուրս եկավ: Նրա ազգականները ցույց տվին և
 հայտնեցին, թե ինչպես իրենք հմուտ և տեղյակ էին նրա շար մտադրու-
 թիւններին, ամեն ինչ ցույց էին տալիս և հայտնում թագավորին, և էլի
 ուրիշ բազմաթիվ խարդախութիւններ, որ կեղծութեամբ էր վարում իր
 կյանքը ո՛չ միայն ընկերների վերաբերմամբ, այլև ամբողջովին հենց
 իրեն իսկ թագավորի նկատմամբ, որովհետև մանկութիւնից ի վեր եր-
 քեր արդարութեամբ չէր գործել:

Այն ժամանակ հազարապետը հրաման տվեց և ասաց. «Այստեղ
 բերեք նաև կապալաներից, որոնք բանտումն են գտնվում»: [Կապանքնե-
 րից] արձակեցին և բերին երանելիներից Ռշտունյաց Սահակ եպիսկոպո-
 սին, սուրբ Հովսէփին և Ղևոնդ երեցին:

Երբ առյանում խոսած բոլոր բաները հայտնեցին նրանց, Սահակ
 եպիսկոպոսը¹³³ պատասխան տվեց և ասաց. «Ովքեր հայտնի կերպով
 ուրացել են ճշմարիտ աստծուն, չգիտեն՝ թե ինչ են անում և կամ ինչ
 են խոսում, որովհետև նրանց միտքը խավարած է. տերերին ծառայում

ԲՃ՝ Ա տեղեակ էին իսկ (Ա չիք իսկ) ամենայն շարեաց նորա խորհրդոցն 13 ԱՏՏ՝
 ամենայն շար խորհրդոց (Տ՝ խորհրդոցն) նորա ԵԼԺԿՃ՝ ամենայն շար ԳԻ խորհրդոց ԱՋԷ
 ԹԿՎ ցուցին 13—14 ԱՋԷԻԹՎ և յայտ արարին 14 ԱԿ և զայս ևս Ե և զայս ևս
 ԲԳՃ՝ Բ բազում փխ բազմագոյն 15 ԱՋԷԻԿՎ և փխ որ ԲԵ որով փխ որ Ա առ ընկերան
 16 ԲԵ թագաւորն իսկ Դ չիք ինքնին ԲՃ՝ զի ոչ իսկ երբէք 16—17 ԲՃ՝ զատա-
 կեալ էր ի մանկութենէ իրմէ արդարութեամբ 18 Դ չիք հազարապետն ԱՋԷԻԹՎ
 չիք և ասէ 19 ԲԵ որ են Դ որ էին ԳԵԼԼԵ որ փխ որք ԲՃ՝ չիք անդ 19—20 Ա
 չիք յեբանեկեացն 20 Գ սուրբ եպիսկոպոս Դ ըմբշտունեաց ԵԼ ըմբշտունեաց 21
 Ա Ղևոնդ Դ զՂևոնդ Դ և զսուրբն Ղևոնդ երէց 22 Դ նորա փխ նոցա 23 ԲԳԻԿ
 եպիսկոպոս 23—24 ԲԳՃ՝ Ա որացեալքն ԳԵԼԼԵԿՎ որացեալ 24 Բ ի ճշմարտին
 ԵԵԼՃՃ՝ ի ճշմարտէն Ը աստուած Տ՝ ի ճշմարտէն աստուած ԲՃ՝ առնեն փխ գործեն
 ԸԵՏ՝ չիք կամ 25 ԱՋԷԻԿՎ խաւարալ ևն Ա խաւարեալ է Դ խաւարին ևն Բ զտէրս
 ՏՃ՝ զտարերս 26 Վ ընդ երեկս (!) փխ ընդ ընկերս Դ յուխտս և յուխտ արբութեան
 (!):

թեան: Եւ են նոքա դարանք սատանայի, զի նոքօք իսկ կատարէ
 զդառնութիւն կամացն իւրոց. որպէս երեւի իսկ ի դոյն յայդ Վասակ:
 Քանզի մինչ ունէր զանուն քրիստոնէութեան, վերին երեսօք կարծէր
 ծածկել և թագուցանել զամենայն շարութիւն իւր առաջի ձերոյ ան-
 5 գէտ տէրութեանդ, և զամենայն նենգութիւնն իւր քրիստոնէու-
 թեամբն ծածկէր: Ուստի և ձեր իսկ կարծեցեալ՝ մեծապէս պա-
 տուեցեք զդա առաւել քան զարժանն իւր: Հաւատացէք դմա գաշ-
 խարհն՝ Վրաց. հարցէք ցաշխարհս, և թէ՛ գո՞հ իցեն զգմանէ: Ետուք
 10 դմա զտէրութիւնն Սիւնեաց. լուարո՛ւք յազգականաց այտի դորա,
 զի՞նչ պատմեն զգմանէ: Արարէք զդա մարգպան Հայոց. զոր նախ-
 նեացն ձերոց մեծաւ աշխատութեամբ գտեալ էր, դա ի միում ամի
 կորոյս զերկիրն ամենայն: Տեսե՛ր, իբրև բարձաւ ի դմանէ պա-
 տուական անունն Աստուածոյ, զոր ունէր ստութեամբ, մերկ երևեցաւ
 ամենայն շարագործութիւնն զորա: Զի եթէ տա Աստուածն իւր սուտ
 15 գտաւ, առ ո՞՞ որ ի մասնկանացուաց աստի դա արդար գտցի:
 «Արդ ամենայն ամբաստանութիւն՝ որ այժմ յայտնի եղև
 զգմանէ, ո՞չ ահա ձեր իսկ յառաջագոյն լուեալ էր. բայց յոր դմս
 ծածկեցէքն՝ զուր ձեզն իսկ քաջ դիտէք: Ինձ այնպէս թուի, եթէ
 սուտ լուսով դա զձեզ խնդացոյց: Այլ ոչ դուք և ոչ դա և ոչ որ զկնի
 20 ձեր գալոցն է. դայն ի մեզ ոչ կարէ տեսանել: Արդ արարէք որպէս
 և կամիրք. ցմեզ զի՞՞ հարցանէք»:
 Զարմացաւ մեծ հազարապետն ընդ միտս իւր, և ի խորհուրդս
 իւր քննէր զամենայն բանս ատենին: Քանզի հասեալ էր ի վերայ,
 եթէ չիրաւի դատապարտեցաւ այրն ըստ անարժան գործոցն իւրոց.
 25 Եմտու և եցոյց զամենայն բանս ատենին յարբունիս: Եւ իբրև լուս

1 ԲԳԱ դարան Բ սորօք ԲԳԳԵԸԺԺԽԿՂՏՆՍՏՈՒ շի՛ր իսկ Թ կատարև 2 ԲԳԵԼԽԿՂՏՆՍՏՈՒ
 կամաց Գ ամենայն իրաց փխ կամացն իւրոց ԲԳԳԱ որպէս և ժ ի գոյն իսկ 3 ԳԳԿ
 միկն ԲԳԳԱ քրիստոնէութեանն ՏՅ վերինն ԲԱՏՏ երեսօքն ԼԾ շի՛ր կարծէր 4 Գ կորու-
 սանել փխ թագուցանել և ուստի և թագուցանել ԳԳ շարութիւնն Բ շի՛ր իւր Գ ձերոց
 4—5 Ա զամենայն առաջի ձերոց անգլտ տէրութեանդ 5 Ե նենգութիւնն ԲԱ շի՛ր իւր
 5—6 ԳՆԸԱ քրիստոնէութեամբ Բ քրիստոնէութեան կամէր ծածկել 6 Ա կամէր
 ծածկել Գ շի՛ր և Ա ուստի և կարծեցեալ ձեր մեծապէս 6—7 ԹԻ պատուեցիք
 7 ԳԳԿ անխի բան փխ առաւել քան ԹԻ հաւատացիք 8 ԱԶԹԻ հարցէք յաշխարհն՝
 և թէ՛ իցեն ԲԻԸՏՆՍՏՈՒ հարցէք զաշխարհն ՎՏՅԱ շի՛ր ցարխարհն Գ են փխ իցեն ԳԻԿՂ
 թէ՛ Թ ի գմանէ Գ և ետուք 9 Ե տէրութիւն ԲՃՆԱ շի՛ր այտի եԸԺԽԿՂՏՆՍՏՈՒ անտի ը ան-
 10 ԳԻ արարէք 10—11 ԲՃՆԱ որ ի նախնեացն 11 ԲՃՆԱ բազում փխ
 մեծաւ Ը շի՛ր մեծաւ ԲՃԱ աւուր փխ ամի 12 ԲՃՆԱ զամենայն երկիրն է զարձաւ փխ
 բարձաւ 13 Բ անտու Գ այն փխ աստուծոյ ԲՃՆԱ երկամտութեամբ փխ ստութեամբ
 14 Ա շարագործութիւնն զորա ԱԲԹ զի որ փխ գի եթէ ԲԳ Թէ փխ եթէ 15 ԲՃՆԱ

են սուտ պատճառանքներով և ընկերներէ հետ էլ կեղծ ուխտ են կա-
 պում: Նրանք սատանայի դարաններ են, որովհետև հենց նրանց միջո-
 ցով է կատարում իր դաժան կամքը, ինչպես որ երևում է հենց այդ
 Վասակի վերաբերմամբ: Որովհետև քանի դեռ նա քրիստոնէութեան ա-
 նունն էր կրում, կարծում էր, թե արտաբուստ ծածկում ու թաքցնում
 է իր ամբողջ շարութիւնը ձեր անգետ տէրութեանն առաջ և իր ամ-
 բողջ նենգութիւնը քրիստոնէութեամբ էր ծածկում: Ուստի և դուք էլ
 նրան վստահելով՝ մեծապէս պատվեցիք դրան, ավելի քան արժանի էր:
 Դրան հավատացիք Վրաց երկիրը՝¹³⁴ հարցրեք այդ երկիրն՝ արդո՞ւք գո՞հ
 են դրանից: Դրան ավի՛րք Սյունյաց իշխանութիւնը. իր ազգականներից
 լսեցե՛ք, թե ի՞նչ են պատմում դրա մասին: Դրան Հայոց մարգպան
 դարձրիք. այն, ինչ որ ձեր նախնիքները մեծ աշխատութեամբ էին ձեռք
 բերել, դա մի տարվա մեջ կորցրեց ամբողջ երկիրը: Տեսա՞ր, որ երբ
 դրանից վերացավ աստծու պատվական անունը, որ կեղծութեամբ էր
 կրում, բացեիք բերցավ դրա ամբողջ շարագործութիւնը: Որովհետև
 եթէ իր աստծու մտա սուտ դուրս եկավ, էլ այս մասնկանացուներից որի՞
 առջև պետք է դա արդար ճանաչվի:

«Արդ, այն ամբողջ ամբաստանութիւնը, որ այժմ հայտնի եղավ
 դրա մասին, չէ՞ որ դուք առաջուց արդեն լսել էիք. բայց թե ի՞նչ դի-
 տումով ծածկեցիք, դուք ինքներդ էլ լա՛մ գիտեք: Ինձ այնպես է թփում,
 թե դա ձեզ սուտ հուշով է ուրախացրել՝¹³⁵ Բայց ո՞չ դուք, ո՞չ դա և ո՞չ
 էլ ով ձեզանից հետո գալու է, այդ բանը չի կարող մեր մեջ տեսնել: Ու-
 բեմն, վարվեցե՛ք, ինչպես կամենում եք. մեզ էլ ի՞նչ եք հարցնում»:

Մեծ հազարապետը զարմացավ իր մտքում և ինքն իր մեջ քննում
 էր աստիճանում ասված բոլոր խոսքերը: Որովհետև հասկացել էր, որ այդ
 մարդը իրավացի կերպով դատապարտվեց իր անարժան գործերի հա-

ի մարդանէ փխ ի մասնկանացուաց աստի դա Գ շի՛ր աստի ԱՍ դտանիցի 16 ԳՃՏ
 ամբաստանութիւնն սորա Ա ամբաստանութիւնը որ յայտնի ԳՃՏ շի՛ր որ 16—17 Բ նորա
 յայտնի եղև զգմանէ փխ որ այժմ յայտնի եղև զգմանէ 17 Հ շի՛ր ոչ Գ շի՛ր ահա ԸԺԼ
 ԽՂՏՆՍՏՈՒ շի՛ր ձեր իսկ ԲՃՆԱ լուեալ էր զգմանէ ԳԳԿ յառաջագոյն իսկ Ե ո՞չ ահա յառաջա-
 գոյն լուեալ էր ձեր ԸԺԽԿՂՏՆՍՏՈՒ լուեալ էր ձեր Հ լուեալ էր ձեզ 17—18 ԹԻ ծածկեցիք
 Ա բայց յոր դմս ծածկեցէք և ինձ 18 ԳԵԸԺԽԿՂՏՆՍՏՈՒ շի՛ր իսկ ԲԳԳԵԸԺԽԿՂՏՆՍՏՈՒ և
 ինձ Ա շի՛ր դուք ձեզն իսկ քաջ դիտէք 19 ԳԵԸԺԽԿՂՏՆՍՏՈՒ շի՛ր ոչ (որ) Գ շի՛ր որ (զկնի) 20 ԲԱ
 զայոց են՝ Գ մեզ գայոչ ոչ կարեն տեսանել Գ գայոչ Զէ որ գայոցն է Գ կարէք ԱԶԹԻՎՏՅՅ
 զդա (որպէս և կամիրք) Ա արարէք ընդ դա որպէս 21 Գ շի՛ր և Գ զմեզ 22 ԲՃՆԱ
 ի միտս Բ շի՛ր իւր 23 Գ Եհաս փխ հասեալ էր 24 Ա թէ ԲԱ այրն այն Ը ըստ
 անարժանի Գ ըստ անորէն գործոց իւրոց ԲՏՂՃՆԱ ըստ արժանի ԽՂՏՆՍՏՈՒ արժան ԲԳԵԼԽՍԱ
 գործոց 25 Գ Եմտու երևեցոյց Ա շի՛ր Եմտու և եցոյց զամենայն բանս ատենին յար-
 բունիս Գ բանն Գ ատենին ԱԲԹՁԵԻՎՏՅՅ յարբունիս ԵԸԺԽԿՂՏՆՍՏՈՒ շի՛ր Ե Ը շի՛ր լուսաւ

Թագաւորն և ստուգեաց ի հազարապետէն զանն պարտաւորութիւն, բարկացաւ յոյժ և ի խոր խոցեցաւ. բայց երկայնամտութեամբ կամեցաւ հասուցանել զնա ի մեծ անարգութիւնս: Լուս եկաց ատուրս երկոտասան, մինչ ի գլուխ շոգաւ փութիշ ամբաստանութեանն:

5 Եւ եղև յատուր միող մեծի զամենայն երեւելի զպատուականս հրամայէր յընթրիս կոչել: Կոչեցին և զուրացեալն. և նա բատ առաջին կարգի օրինացն արքունի արկանէր զպատուական հանդերձըն, զոր ունէր ի թագաւորէն. կապէր և զպատուավորսն և զխոյրն ոսկեղէն զնէր ի վերայ, և զկուսակուս ձոյլ ոսկի կամարն ընդեւրեալ մարգարտով և ախամբք պատուականօք ընդ մէջ իւր ածէր, և զգինդսն յականջսն, և զգումարտակն ի պարանոցին, զամոյրսն զթիկամբքն, և զամենայն օրէնս պատուոյն զանձամբ արկեալ՝ հրթայր յարքունիս. շքեղ և երեւելի քան զամենեւեան երեւէր բազմութեանն:

15 Իսկ նախարարքն շքեղ կամօք ի Հայոց շոգան՝ անձամբ տուեալ զանձինս ի փորձութիւն, և սուրբքն որ յառաջագոյն հոտեալ էին, կապանօք ունէին զամենեւեան առ Դրանն արքունի: Իբրև տեսին զնա զարդարեալ և շքեղացեալ, և բազմամբքս գնդաւ գայր յարքունիս, ի միտս իւրեանց սկսան աշխատել զնա և ասել. «Ով անմիտ վաճառական, զանմահ և զանանց պատիւն ետուր, և զանցաւորդ գնեցեր, զոր և զայդ ևս ընդ մօտոյ ատուրս կորուսանելոց ես»:

20 Եւ նա և նստաւ ի ներքին դահլիճսն, որ էր հրապարակ մեծա-

1 Ըն շի և ստուգեաց Ըն զամենայն բանս ի հազարապետէն ԱԹԻՃԱՂՊՊ պատուութիւն վն պարտաւորութիւն ԲՃ՝Ա զան զպարտութիւնն Գ զան զպարտաւորութիւնն Լ շի ԳՁ՝Ա պարտաւորութիւն 2 ՎՏ՝Ա բայց միայն ԲԳԿԵԹԿՃ՝Ա երկայնամտութեամբ 3 ԲՃ՝ԱՆ՝ եմա վիս զնա ԲՏ՝Ա շի ի Գ մեծ անարգութեան Կ անարգութիւնս 3-4 ԱԳՂԵԹԻ՜ աւուրս տասն և երկուս 4 ԲՃ՝Ա տասնեկերկու Գ տասնեկուս ԲԳԵԹԻԿՂՏ՝ մինչև և մինչև ի գլուխ շոգաւ փութիշ ԲԳՂ փութիշ ԳԵԼԹԻԿՂՏ՝ փութիշ Թ փութիշ (յուսանցում՝ հարցումն) ԲԳԵԹԻԿՂՏ՝ ամբաստանութեան 5 ԲՁ՝ միտ ԲԿձ երեւելիս Գ երեւելիս ԱՂԵԹԻ՜ՎՏ՝Ա և զպատուականս ԲՁ զպատուականս ԳԵԼԹԻԿՂՏ՝Ա պատուականս 6 ԲՃ՝Ա շի հրամայէր ԳՁ յնթրիս ԲՃ՝Ա կոչէր ԲՃ՝Ա զարացեալսն Վասակ Ա չքե նա 6-7 Տ՝ առաջի 7 Գ կարգին Ե կարգացն օրին(1) 7-8 ԲՃ՝Ա հանդերձսն 8 ԲԳԻԿՁ շի և (զպատուութեան) ԳԵԼԹԻԿՂՏ՝ զպատուութեան է զպատուութեան Գ զպտիւս վարսն (յուսանցում՝ զպատիւ վարսին) ԱՏՃ՝ զպատիւ վարսին 9 Ը զկուսակուս Թ զկուսակուս (յուսանցում՝ զակուսակուս) 9-10 Բ կամարն ի վերայ ընդելուզեալ 10 Բ մարգարտաւ 10-11 Կ անել 11 ԳԻԵ ԸԻԿՂՏ՝ շի և Բ յականջին ԳԳԵԻԿՂ զգինդս յականջս Ժ զգինդս յականջս ԲԹ զգումարտակն Կ զգումարտակն (1) ԳԳ զգումարտակն ի պարանոցի 11-12 Ա զսասայրսն(1) ԲՃ՝Ա

մեմատ. ուստի մտով արքունիք և ատյանում ասված բոլոր խոսքերը հայտնեց թագավորին: Եվ երբ թագավորը լսեց և հազարապետից ստուգեց այդ մարզու մեղավորութիւնը. սաստիկ բարկացավ և խոր խոցվեց, բայց կամեցավ համբերութեամբ նրան մեծ անարգանքի հասցնել: Տասներկու օր լուս մնաց, մինչև որ ավարտվեց-պրծավ ամբաստանութեան հարցութորձը:

Եվ մի նշանավոր օր հրամայեց բոլոր երեւելի պատվավոր մարդկանց ընթրիքի կանչել: Կանչեցին նաև ուրացողին. և նա՝ արքունի նախկին կարգերի համաձայն՝ հազավ թագավորից ստացած պատվական հազուսար, կապեց նաև վարսակալը և զխիսն դրեց ոսկեղէն խուրը և մարգարտով ու թանկագին ակնեքով հյուսված կուսակուս ոսկեձուլ կամարը կապեց մեջքին, գինդերը կախեց ականջներից և մանյակը՝ պարանոցից, սամույրի մուշտակը գցեց ուսերին և թագավորից ստացած բոլոր շքագրեւտները վրա առնելով՝ զնաց արքունիք: Նա բոլորից ավելի շքեղ և երեւելի էր երևում բազմութեան աչքին:

Իսկ Հայաստանից կամավոր կերպով եկած նախարարներին, որոնք անձամբ իրենց սննդ փորձութեան էին տվել, և տոաջուց տեղ հասած սրբերին բոլորին շղթայակապ էին պահում Արքունի Դռանը: Երբ նրան տեսան զարդարված ու շքեղացած և բազմաթիվ խմբով արքունիք գնալիս, իրենց մտքերում սկսեցին ծաղրել նրան և ասել. «Ով անխելք վաճառական, անմահ և անանց պատիվը տվիր և այդ անցավորը գնեցիր. և այդ էլ մօտ օրերս կորցնելու ես»:

Հասավ և նստեց ներսի դահլիճում, որ մեծամեծների ժողովատեղին

և զամոյրն Գ զսամույրսն(1) 12 Բ զթիկամբք Է ի թիկամբքն Ա զթիկամբք Բ զանձամբք 13 ԲՃ՝Ա յարքունիսն երթայր ԹԻ երկուս 13-14 ԲԳԵԹԻԿՂՏ՝ԱՆ՝ մեմայն բարգմտեանն 14 Գ ամենեցուն վիս բարգմտեանն 15 ԳԳԿ որ վիս որք եԼԹԻ՜Է իսկ նախարարքն Հայոց որ կամօք իւրեանց շոգան ԲՁ որ կամօս շոգան ի Հայոց ԼՏ՝ կամօքն իւրեանց Տ՝ շոգան ի Հայոց 15-16 Ի շի ԳԻԿ—ի փորձութիւնս 16 ԲԳԵԹԻԿՂԻԿՂՏ՝Ա ի փորձութիւն Բ փորձութեան ԱՂՎՏ՝Ա ի փորձութիւնն Ա և սուրբք 17 ԲՃ՝Ա վասնի կապանօք զամենեւեան ունէին եԼԹԻ՜Ն և կապանօք 18 Գ շի և շքեղացեալ ու շքեղացեալ և զարդարեալ ԲՃ՝Ա զնդին 18-19 ԲՃ՝Ա յարքունիսն 19 Ա շի զնա 20 Բ զանանց և զանմահ պատիւն ԳԳԵԹԻԿՂՏ՝ԱՆ՝ պատիւն ԱՂԵԹԻ՜ՎՏ՝Ա պատիւ ԳԻԵԼԹԻԿՂՏ՝ շի և 20-21 ԲՃ՝Ա զանցաւորս Տ՝ զանցաւորսդ 21 Բ իրս վիս ես Ա զայդ իսկ ԲՃ՝Ա ի մօտոյ ԿՂ ընդ մօտ Տ՝ մօտ Թ սուրբ Գ ընդ մօտուորս ԳԵԼԹԻ՜ ընդ Տ՝ մօտ սուրս Լ կորուսելոց ես 22 Վ ԼՏ՝Ա Տ՝ ի ներքոյ վիս ի ներքին ԱՃ՝Ա զահլիճսն ԳԳ զպտիւսին ԲՃ՝ԱՆ՝ որ ԲՃ՝Ա հրապարակն մեծամեմայն էր:

մեծացն: Արդ եկն եւ սենեկապանն յարքունուստ, հարցանէր ցնա
և ասէ. «Արքայ չդեաց առ քեզ, յորմէ՞ գտեալ է քո զայդ ամենայն
պատուական պատիւդ, ասա ինձ վաղվաղակի, վասն որո՞յ արգար
վաստակոց»: Եւ յուշ անէր նմա զամենայն բանս ատենին, յորում
5 դատապարտեցան. նա և զոր ոչ ևս անդ խօսեցան՝ զայն ևս յայտ-
նէր նմա: Զի ոչ ըստ կարգի ունէր նա զտէրութիւնն Սիւնեաց աշ-
խարհին, այլ նենգութեամբ և քսութեամբ ետ սպանանել զՏօրեղ-
բայր իւր զՎաղինակ, և յինքն տարաւ զտէրութիւնն՝ իբրև քրպի-
կար յարքունիս: Նա և այլ ևս բազում բանիւք դատապարտեցին
10 զնա, որում ամենայն աւագանին վկայ գային: Պատանձեցաւ ամս
նկին, և շատաւ բան ճշմարիտ ի բերան նորա: Իբրև կրկնեցին և
երեքկնեցին ցուցանելով ի ներքս յարքունիսն, հատաւ վճիռ մահու
ի վերայ նորա:

Արդ եկն եւ զահապետն, և մատեաւ վաղվաղակի առաջի ա-
մենայն մեծամեծացն, մերկացոյց ի նմանէ զպատիւն զոր ունէր
15 յարքունուստ, և զգեցոյց նմա հանդերձ մահապարտի: Կապեցին
զոտս և զձեռս, և կանանցարար նստուցին ի ձի մատակ. տարան և
ետուն յայն զընդան, ուր կային մահապարտքն ամենայն:

Իսկ նախարարքն Հայոց և սուրբ եպիսկոպոսքն հանդերձ ե-
րիցամբքն, թէպէտ և էին ի մեծի պատահասի, ոչինչ յիշէին զնե-
20 զութիւնսն, որ անցնալ էր ընդ նոսա, և կամ որ այլ ևս ակնկալու-
թիւն էր գալ ի վերայ. այլ զարմացեալ էին ընդ մեծ յայտնութիւնն,
որ եղև յԱստուծոյ: Միխիթարէին զմիմեանս և ասէին. «Քաջութեամբ
պատերազմեցաք, առաւել ևս համբերութեամբ ճգնեսցուք: Լուեալ

էր: Արդ՝ դուրս եկավ արքունի սենեկապանը, թագավորի կողմից հար-
ցրեց նրան և ասաց. «Թագավորն [ինձ] ուղարկեց քեզ մոտ, թե՛ ումի՞ց
ես ստացել այդ բոլոր պատվական շքազգեստները, ասա՛ ինձ շուտով,
ո՞ր արդար ծառայութիւններիդ համար»: Եվ հիշեցրեց նրան ատյանում
ասված այն բոլոր խոսքերը, որով դատապարտվել էր. նույնիսկ այն-
պիսի բաներ էլ ասաց նրան, որ այնտեղ խոսված չէին: Որովհետև նա
օրինավոր կարգով չէր ստացել Սյունյաց աշխարհի իշխանութիւնը, այլ
նենգութիւամբ ու քսութիւամբ սպանել էր տվել իր հորեղբայր Վաղինակին
և ինքը գրավել իշխանութիւնը ինչպես արքունիքի համար վարձատրու-
թյան արժանի գործ կատարող¹³⁶: Էջի ուրիշ շատ խոսքերով դատապար-
տեցին նրան, և այդ բանին վկա էին բոլոր մեծամեծները: Նա բոլորովին
պապանձվեց, և ոչ մի ճշմարիտ խոսք չգտնվեց նրա բերանում: Երբ եր-
կու-երեք անգամ կրկնեցին՝ հասկացնելով թագավորին ներսում, մահ-
վան վճիռ տրվեց նրա համար:

Արդ՝ դուրս եկավ զահապետը, և շտապով մոտեցավ բոլոր մեծա-
մեծների առաջ, հանեց նրանից արքունիքից ստացած շքազգեստները և
նրան մահապարտի զգեստ հագցրեց: Ոտներն ու ձեռները կապեցին և
կնոջ նման մատակ ձի նստեցրին տարան և հանձնեցին պն զնգանը,
որտեղ բոլոր մահապարտներն էին գտնվում:

Իսկ Հայոց նախարարներն ու սուրբ եպիսկոպոսները երեսների հետ
միասին, թեպետև մեծ պատահասի մեջ էին, ամենևին չէին հիշում այն
նեղութիւնները, որ անցել էին նրանց գլխով և կամ որ սպասվում էին
սպազայում էլ, այլ զարմացել էին այն մեծ հայտնության վրա, որ
աստուծոց եղավ: Միխիթարում էին միմյանց և ասում. «Քաջութիւամբ պա-
տերազմեցինք, է՛լ ավելի մեծ համբերութիւամբ տանենք շարշարանքնե-
րը: Մեր սուրբ հայրերից լսել ենք, որ բոլոր առաքինութիւններից զըլ-

1 ԲՃ՝Ա շիբ եւ ԿՏ՝Ճ՝Ա սենեկապանն ԲՃ՝Ա շիբ յարքունուստ ԲԳԳԵԸԱ զնա 2
ԲՏ՝ՅԱ ասէր ԳԳԵԸԵՍՏ՝ և ասէր ԲՃ՝Ա Սիւնեաց տէր, սիւնեաց տէր, արքայ... ԱՔԻ յումէ
ԿՂՏ՝Տ՝Ճ՝Ա յումմէ 3 ԲՃ՝Ա շիբ պատուական շ պատիւդ պատուական Բ զպատիւդ
Ա շիբ ինձ եԼԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝Ճ՝Ա ո՞ր 4 Ի վաստակոցդ 5 ԲԳԳ զատապարտեցաւ Գ
պարտասորեցան Ա խօսեցան Կ խօսեցան անդ 5—6 ԲՃ՝Ա և զայն ևս յայտնեաց
նմա Գ յայտ անէր նմա 6—7 ԲԳԳԵԸԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝Ճ՝Ա զտէրութիւն աշխարհին
Սիւնեաց Ա աշխարհն Սիւնեաց 7 Գ քսութեամբ (!) ԲԱ ետ նա 7—8
ԲԳԳԸԿԱ զՏօրեղբայրն 8 ԱԲԳԳԸԷԹԻԿՎՏ՝ՅԱ և ինքն ԳԵ զտէրութիւն 8—9 Ա
քրտիկեար ԳԳԵԸԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝Ճ՝Ա զքրտիկար (ե՛ւ շ յուսանցում՝ պատրող) Թ զքրտիկար
(յուսանցում՝ հոտ զարշուբեան) ՃՃ՝Կ, 7—8, 10, 13, 14, 18, 20 զքրտիկար նմա. էջ 92 10
եԼԺԼԻՆՂ որում և Գ վկայեցին ԵՃ՝17, 19, 20 կային 10—11 Բ պատանձեցաւ ոչ գտաւ
ամենևին Ճ՝Ա պատանձեցաւ և ոչ գտաւ բան ի բերան նորա ճշմարիտ 11 ԳԳԿ շիբ և
ԹԻԵ ոչ գտաւ ԲՏ՝Ա Եւ իբրև 12 ԲԳՃ՝Ա շիբ ցուցանելով է ի ներսն Գ ի ներս ԲԳ ի
յարքունիսն ԳԵԺԼԻՆՂ յարքունիս շ զվճիռ 14 եԼԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝Ճ՝Ա շիբ արդ շիբ մատեաւ ԱԲԳ

ԳԸԷԹԻԿՃ՝ մատեաւ վաղվաղակի եԼԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝ՅԱ շիբ վաղվաղակի 15 ԲԳԵԸԺԼԻՆՂ
Տ՝Տ՝Ճ՝Կ, 12—13, 16, 18—19 մերկացոյց ԳԿՃ՝Ա մերկացոյց ԱԸԷԹԻՎՏ՝ՅԱ մերկեաց 15—16
եԼԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝Ճ՝Ա վաղվաղակի զպատիւն արքունի ԲԳԳԸԿՃ՝Ա զպատիւն արքունի Ը շիբ: զոր
ունէր Կ շիբ զոր ունէր յարքունուստ 16 Բ հանդերձս 17 Գ զձեռս և զոտս ԲԳԿ
զձեռս նորա ԳԿ կանացեարք ՏՃ կանացարար Թ նստուցին զնա ԲԳԳԵԸԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝Ճ՝ մատակի
ԲԳԵԸԺԼԻՆՂՏ՝ շիբ և 17—18 ԱԸԷԹԻՎՏ՝ՅԱ յայնմ ԳՃ՝Ա և տարան ետուն զնա ի զնգան
18 ԱԷԻ որ փխ ուր ԲԳՃ՝Ա էին փխ կային ԲԳԿ ամենայն մահապարտքն ԳԳԸԺԼԻՆՂՏ՝Տ՝Ճ՝
մահապարտքն ԱԸԷԹԻՎՏ՝ՅԱ մահապարտք եԼԺԼԻՆՂՏ՝Ճ՝ շիբ ամենայն 19 ԲՃ՝Ա ամենայն
փխ սուրբ է շիբ սուրբ ԲՃ՝Ա եպիսկոպոսքն որք էին ի բանդին հանդերձ... 19—20
Շ իրիցօքն 20 ԲԸԹԱ մեծ ԳԵՏՃ ի մեծ 20—21 ԲՃ՝ զձեռն նեղութիւնսն Ե զնեղու-
թիւնս ԹԻ զնեղութիւնսն Ա ի մեծ պատահասին 21 ԼԱ էին Բ ակնկալու էր 21—22
ԲԳՃ՝Ա ի վերայ մեծի յայտնութիւնսն 22 Ե յայտնութիւն 23 Գ եղև ԸԵՏՃ քա-
յապէս փխ քաջութեամբ 24 Ա և առաւել ևս:

Թագոյն և պայծառք երեւին որպէս յառաջագոյն յարքունիսն. հա-
լէր և կարօտէր, և ոչ որ խառնեաց զնա ի նոսա, այլ ուրոյն նովին
կապանօք պահէին: Եւ օր ըստ օրէ բերէին իբրև զգէշ ընկենուին
ի մեծ հրապարակին, ձաղէին և այգանէին, և տեսիլ ամենայն
5 կարասանին զնա անէին: Կողոպտեցին հանին և ոչ ինչ թողին զօր
ընդ իրն ունէր. այնպէս ձաղեցին աղքատութեամբ, մինչ հաց
մուրանային և բերէին նմա իւր ծառայքս: Եւ այնպէս սաստիկ ար-
կին զպարտերս հարկաց աշխարհին ի վերայ տան նորա, որ մին-
չև զհարց և զհաւուց և զիւր արարս և զզարգս կանանց ևս եղ ի
10 վերայ և ետ և տուծեցաւ, և ոչ կարաց հասուցանել զպարտսն ար-
քունի: Եւ յայն տեղի հասուցին, մինչև հարցանել նմա՝ «Եթէ կայ-
ցէ՞ ինչ գանձ ի գերեզմանս նախնեացն մերոց»¹ Եւ եթէ գտեալ էր
նորա, հանէր և տայր ընդ իւր և ընդ ընտանեացն տուգանս, որպէս
զի բազում մարդիկ իսկ չոգան ի տուծի:

15 Եւ իբրև այսպէս յամենայն կողմանց հարեալ վատթարացաւ,
անկաւ յախտս զձնդակս անդէն ի կապանսն Զեռաւ փոր նորա, և
հարան և տրորեցան զոգք նորա, և քամեալ մզեցաւ թանձրամսու-
թիւն նորա: Ծոացին որդունք ընդ աշս նորա, և ի վայր սորեցին
ընդ ընգունս նորա. խցան լսելիք նորա, և ծակոտեցան շարաշար
20 շրթունք նորա. լուծան շիլք բազկաց նորա, և յետ կոյս կորացան
կրկունք ոտից նորա: Բղխեաց ի նմանէ հոտ մահու, և փախստա-
կան եղեն ի նմանէ ձեռնասուն ծառայք նորա: Լեզուն միայն կայր
կենդանի ի բերան նորա, և ոչ գտաւ խոստովանութիւն ի շրթունս
նորա: Ծաշանկեաց զմահ հեղձամղձուկ, և էջ ի դժոխս անհնարին

1 Թ որպէս և ԳՅԸԺԼԽԶՏՏՏ յառաջ թի յարքունիսն 2 ԲՃԶ՝¹⁰Ա
խառնէր 3 ԱԶԹԻՎ կապանօքն Դ բերէին և ընկենուին իբրև զգէշ ԵԸԺԼԽԶՃ՝ և իբրև
գգէշ ՏՂ զէշ ԲՃ՝Ա և ընկենուին 4 ԹՃ՝ ի մէջ փխ ի մեծ ի ի մեծի ԲԱ հրապարակն
4—5 և իի և Ա տեսիլ զնա անէին 5 ԼՏ՝ իի զնա անէին կողոպտեցին ԵԸԺԼԽԿԶՂԱ
իի ինչ 6 ԲԱ ընդ իւր Գ աղքատութեամբն ԲԳԴԵԸԺԺԽԶՂՃ՝Ա մինչև 6—7 ԲԱ
մուրանային նմա իւր ծառայքն և բերէին Դ մինչև հաց մուրանային ծառայք նորա և
բերէին նմա 7 ԵԸԺԼԽԶՏՏՏ ծառայքն իւր Դ իի Եւ 7—8 ԲՃ՝ՂԱ և այն սաստիկ
արարին զպատսներն (Ա զպատսներն) 8 ԳԵԸԽԿԶ զպարտերս ԴԺԻԾՏՏՏՏ զպարտս և
զպարտէրս(1) Ա հարկաց աշխարհաց Գ տանն ԲԳԴԵԸԺԼԽԿԶՂՃ՝Ա իի որ 9 Գ զհաւուց
ԲԴԱ զպարտ Ե զարդս Դ իի ևս 10 ԲՃ՝Ա իի և ետ ԳԴԵԸԶՂՃ իի և (տուծեցաւ) Ե
հասուցանել և զպարզան և զպարտսն (1) 11 Թ յայնմ Գ տեսիս փխ տեղի ԳԵԺԽԿԶ
տեղիս Ըն Թէ 11—12 ԲԳԴԵԶԶ կացցէ 12 ԲՃ՝Ա գանձս ԳԵ նախնեաց ԲՃ՝Ա իւրոց
փխ մերոց Դ իի Եւ 12—13 ԲԱ գտանէր փխ գտեալ էր նորա 13 Դ հանեալ և
տուեալ էր ԳԵԸԺԽԿ ընդ իւրն 13—14 ԲՃ՝Ա ընտանեաց իւրում տուգանս և այնպի:

վելի զվարթ ու պայծառ էին երևում, ինչպես և առաջ արքունիքում. նա-
յում և կարտտում էր, բայց ոչ որ նրան չխառնեց նրանց հետ, այլ ա-
ռանձին էին պահում միևնույն կապանքներով: Եվ օր-օրի վրա բերում,
ինչպես գեշ պնում էին մեծ հրապարակը, նախատում ու ծաղրում էին և
ամբողջ բանակի առաջ խաղք ու խայտառակ անում նրան: Կողոպտե-
ցին-խլեցին ինչ որ հետն ունեւր և ոչինչ չթողին. այնպիսի խայտառակ աղ-
քատութեան մեջ պնեցին, որ նրա ծառաները մինչև իսկ հաց էին մուրում
և բերում նրան: Եվ երկրի հարկերի այնպիսի ծանր պարտք դրին նրա
տան վրա, որ նույնիսկ հայրերի ու պապերի և իր ունեցվածքն ու կա-
նանց զարդերն էլ վրան դրեց, տվեց ու տուծեց, բայց չկարողացավ
արքունի պարտքը վճարել: Այն տեղը հասցրին, որ նույնիսկ հարցնում
էր՝ «Մեր նախնիքների գերեզմաններում արդյոք որևէ գանձ մնացե՞լ է»: Եվ
եթէ գտներ, կհաներ և տուգանք կտար իրեն և ընտանիքի համար.
ինչպես որ շատ մարդիկ էլ տուժի փոխարեն [գերի] գնացին¹⁷:

Եվ երբ այսպես ամեն կողմից հարվածներ կրեց ու տկարացավ,
հենց այնտեղ կապանքների մեջ զձնդակ ցավերի մեջ ընկավ: Նրա փո-
րը եփ եկավ, նրա ծոցը ճզմվեց ու տրորվեց, և նրա թանձրամսութունը
հալվեց-բամվեց: Որդերը եռացին նրա աշքերի միջից և ցած թափվեցին
քթածակերից: Նրա ականջները ծանրացան, և սաստիկ ծածկվեցին նրա
շրթունքները: Նրա բազուկների շիլքը քայքայվեցին և ոտների կրունկ-
ները դեպի ետ ծովեցին: Մահվան հոտ փչեց նրանից և նրա ձեռնասուն
ծառաները փախան նրանից: Միմիայն լեզուն կենդանի մնաց նրա բե-
րանում, բայց խոստովանութուն չերեաց նրա շրթունքների վրա: Ծաշա-
կեց հեղձամղձուկ մահը և անհուն գառնութեամբ դժոխք իջավ: Նրան

չարարեալ ինէր, որպէսզի բազում իսկ մարդիկ Ե ընտանեաց Դ տուգան ԴԱ իի իսկ Ը
տուգանս 14 և իի մարդիկ Գ չոգաւ ԲԳԵԸԺԺԾՏՏՂԱ ի տուծին 15 Ա իի իբրև
ԱԶԺԹԻՎ այս այսպէս Բ հոտեալ փխ հարեալ ԲՃ՝Ա վիրատրեցաւ և շարաշար տանջեցաւ
փխ վատթարացաւ ՏՂ և շարաշար տանջեցաւ ԳԵԸԺԼԽԿՏՏՏ Վատթարեցաւ 16 ԲՃ՝Ա
անգաւ ԲԴՃ՝ յետս ԵԸԽԾՏՏՏՏ և անդն ԴԺԿ ի կապանս ԱՄ փորն 17 ԲԴԱ զոգ Դ
քակեալ փխ քամեալ Վ մղեցաւ (!) 17—18 Վ թանձրամսութիւն 18 Դ և ետա-
ցին և որդունքն և յաշս ԱԳԶԺԹԻ սորէին 19 ԱԹԻ ընկունս Բ ընկունս Գ ընկունս
Ձ ընկունս 18—19 Վ իի և ի վայր սորեցին ընդ ընգունս նորա ԲՏՃ՝Ա յուացան
փխ խցան 19—20 Դ շրթունք նորա շարաշար ԲՃ՝Ա իի շարաշար 20 ԶԵՄՏՏ
իիք և ճիւր Ըն իի լուծան շիլք բազկաց նորա ԲԳԵԸԶԶՂՃ՝Ա յետս Բ կորացան փխ կո-
րացան 21 ԱԶԺԹԻՎՎ կրունք ԴԺ կրկունք Ըն կրունկ ԻԾՏՏՏՏ կրունք 21—22
Դ փախստականք 22 ԱԳԴԹԻԿ իի ի նմանէ ԳԴՂԱ ձեռնասուն Թ ձեռնասունք ԵԺՍ Ժա-
ռայքն 22—23 Դ կար կանգուն 23 Կ ի բերան փխ ի շրթունս 24 Գ խեղ-
ձամղձուկ ի ի դժոխս:

դատնութեամբ: Ոսնհար եղեն նմա ամենայն սիրելիք նորա, և ոչ յագեցան սաստիկ հարուածովք ամենայն թշնամիք նորա:

Եւ այն որ կամէրն թագաւոր լինել մեղօք Հայոց աշխարհին, ոչ երևեցաւ տեղի գերեզմանի նորա. քանզի իբրև զշուն մեռաւ և իբրև զէշ քարշեցաւ:

5 Ոչ լիշեցաւ անուն նորա ի մէջ սրբոց, և ոչ մատեաւ յիշատակ նորա առաջի սուրբ սեղանոյն յեկեղեցւոջն: Ոչ ինչ եթող շարիս՝ դոր ոչ գործեաց ի կեանս իւր, և ոչ ինչ մնաց ի մեծամեծ շարեաց՝ որ ոչ անցին ընդ ևա ի մահուան նորա:

10 Գրեցաւ յիշատակարանս այս վասն նորա, առ ի կշտամբումն յանգիմանութեան մեղաց նորա. զի ամենայն՝ որ զայս լուեալ գիտացէ, նզովս ի հետ արկցէ, և մի՛ լիցի ցանկացող գործոց նորա:

անարգեցին իր բոլոր սիրելիները, իսկ բոլոր թշնամիները չկշտացան նրան հասած այդ սաստիկ հարվածներից:

Եվ նա, որ հանցագործութեամբ ուզում էր Հայոց աշխարհի վրա թագավոր լինել, նրա գերեզմանի տեղն էլ չգտնվեց. որովհետև մեռավ ինչպես շուն և քարշ տրվեց ինչպես էշ:

Նրա անունը չհիշվեց սրբերի շարքում, և նա չհիշատակվեց եկեղեցւում սուրբ սեղանի առաջ: Ոչ մի շարիք չթողեց, որ չգործեր իր կյանքում, և մեծամեծ շարիքներից ոչ մեկն էլ չմնաց, որ նրա գլխով շանցներ մահվան ժամանակ:

Այս հիշատակարանը գրվեց նրա մասին՝ նրա հանցանքները կըշտամբելու և նրան մեղադրելու համար, որպեսզի ամեն մարդ, որ լսի և իմանա այս բանը, նզովք կարդա նրա հետևից և նրա գործերին ցանկացող չլինի:

1 Դ ոսնհարին նմա ԵԸԼԽԿՏ՝ ՍՏՆՏԱՐԷԻՆ Գ լիւէին փխ եղէն Գ շիք և 2 ԱՔ ԳԵԸԺԼԽԶԱ հարուածովք Գ շիԼ ամենայն 3 ԳԳԵԺԻԼԽԿԶԱ կամեր Գ շի՛ մեղօք Ա մատնութեամբ փխ մեղօք ԵԸԺԼԽԶՏ՝ աշխարհին Հայոց ԲՃ՝Ա Հայոց և Վրաց աշխարհին 4 Ա և ոչ գերեզմանի նորա տեղի երևեցաւ ի նմին Ք շուն 5 ԱԳԶԸԹԻԽՎՏՅՅ Ճ՝, 7-8, 10, 13, 7-20, 23-24, 28 զգէշ փխ զէշ է զգիշեր քարշեցաւ (1) 6 ԲՃ՝Ա առաջի փխ թ մէջ Գ շմատեաւ 7 ԲԻ՝Ա սրբոյ փխ սուրբ Գ սեղանոյ ԲԳԵԸԺԼԽՏ՝Ճ՝Ա յեկեղեցւոյ Գ

շի՛ յեկեղեցւոյն ԲՃ՝Ա (յեկեղեցւոյ) և ոչ եղէն նուէրք պատարագաց նորա ԳԿ զարիս 8 ԳԸԽ որ է շի՛ և ԹԱ շի՛ Ինչ ԲԱ շարեացն 9 Գ անցուցին ԲԻՃ՝Ա ընդ նմա ԲՃ՝Ա ի մահուանն իւրում Գ ի մահուանն 10 Հ շի՛ այս Ի առ ի կշտամբանս 11 ԲՃ՝Ա վասն մեղաց նորա 11-12 Բ իմացի փխ գիտացցէ 12 ԱԹ՝ԻՃ՝ զհետ արկցէ ԲՃ՝Ա զհետ նորա արձակեցէ Դ արկանիցէ Հ զի մի՛ լիցի Դ և մի՛ որ լիցի Ա-ն ավելացեալ է՝ «աւարտեցան եւթն յեղանակքն»:

**ԳԱՐՁԵԱԼ ՎԱՍՆ ՆՈՐԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԵՒ
ՉԱՐՉԱՐԱՆԱՅ ՍՈՒՐԲ ԲԱՀԱՆԱՅԻՑՆ**

**ԳԱՐՁՅԱԼ ՆՈՒՅՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ
ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԲԱՀԱՆԱՆԵՐԻ
ՉԱՐՉԱՐԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

Արդ ի վեշտասաներորդի ամի տէրութեան նորին թագաւորի՝
գարձեալ անդրէն խաղայր գնայր յսխխարհն Քուշանաց մեծաւ
սրտմտութեամբ ի գործ պատերազմի: Եւ գնացեալ ի Վրկանէ, և
5 ելեալ յԱպար աշխարհ, նովին կապանօք գնախարարսն և զբա-
հանայսն հրամայեաց պահել ի զղեկ քաղաքի ի Նիշապուհ: և զեր-
կուս յերանելի կապելոցն ընդ իւր խաղացոյց: Ահ արկանէր ամե-
նայն քրիստոնէութեան՝ ընդ որ անցանէր:

Իբրև զայն տեսանէր Հոն մի, որ էր յազգէ թագաւորացն ի
հայլանդրաց աշխարհէն, Բէլ անուն, և ի ծածուկ խոնարհէր առ
10 քրիստոնէայսն, և սիրով յօժարութեամբ ուսանէր ի նոցանէ ըզ-
նշմարտութիւնն, և կամօք իւրովք նուաճեալ էր ընդ իշխանութեամբ
թագաւորին, և կարի յոյժ գառնանայր ի միտս իւր, յորժամ տե-
սանէր շարշարեալ զտուրսն: Եւ իբրև այլ ոչ ինչ էր ձեռնհաս, փախըս-
տական անկանէր առ արքայն Քուշանաց: Երթայր և պատմէր նմա

Արդ, նույն թագաւորի իշխանութեան տասնեվեցերորդ տարում¹³⁸
նորից մեծ բարկութեամբ վեր-կացավ գնաց Քուշանների աշխարհը պա-
տերազմելու: Եվ գնալով Վրկանից¹³⁹, անցավ Ապար աշխարհը, հրամա-
յեց նախարարներին ու քահանաներին նույն կապանքներով պահել Նյու-
շապուհ¹⁴⁰ քաղաքի զղլակում: Իսկ երանելի կապլալներից երկուսին իր
հետ տարավ: Որտեղից որ անցնում էր, սարսափ էր տարածում բոլոր
քրիստոնյաների վրա:

Երբ այդ տեսնում էր Բել անունով մի հոն, որ հայլանդուրների երկ-
րի թագաւորների ցեղից էր, և գաղտնի կերպով հակված էր քրիստոնյա-
ների կողմը և սիրով ու հոժարութեամբ սովորում էր նրանցից ճշմար-
տությունը, և իր կամքով հնազանդվել էր թագաւորի իշխանութեանը,
ամնշափ դառնանում էր իր սրտում, երբ տեսնում էր սրբերին շարշարվե-
լիս: Եվ երբ էլ ուրիշ ոչ մի օգնություն չկարողացավ անել, փախավ-
գնաց Քուշանների թագաւորի մոտ: Գնաց և պատմեց նրան այն բոլոր

Վերևագիւր ԱԳԴԵԶԷԸԹԺԻԽԾԿԶՄԿԶՄՍՏՏՅ Արտաքոյ և թն եղանակին ութերորդ՝ գար-
ձեալ վասն նորին պատերազմին և շարշարանաց սուրբ քահանայիցն (է ետքն Ը յեզա-
նակի ԳԸԺԵԿՏՔ պատերազմի ԱՉ եղանակին ԸԽ յեղանակի ի եօթներորդ Գ շի՛ արտաքոյ
և թն յեղանակին ԴԺ քահանայիցն Ղեոնդեանց ԶԷՎ քահանայից) Բ արտաքոյ վից եղա-
նակէն եթերորդ՝ գարձեալ վասն նորին պատերազմի և շարշարանաց սուրբ քահանայիցն
Ղեոնդեանց Ա Արտաքոյ և թն յեղանակին ութերորդ՝ վասն շարշարանաց սուրբ քահանա-
յիցն և նահատակութեան ՃՎ՝ եթերորդ յիղանակ գարձեալ վասն նորին պատերազմի և
շարշարանաց սուրբ քահանայիցն և կատարումն վկայութեամբ ի տէր: Մեացած բոլոր
ճարտարներէն ունեն վերևագիւր՝ «Վկայարանութիւն սրբոյ Ղեոնդեանցն», ոմանի՛ ավե-
լացնում ևն՝ «քահանայից» կամ սկզբից՝ «քարեկենդանի երեքշարթ օր» կամ «ի 2րդ
տից ի ԻԷ յիշատակ սրբոց քահանայիցն Ղեոնդեանց»:

1 ԳԿ վեշտասաներորդ ԱԲԹ շի՛ ամի ԲԳԱ տէրութեանն Դ թագաւորին Բ թագաւո-

րին Յաղկերտի 2 ԲԻՃ՝Ա յերկիրն փխ շարշարհն 3 Դ ուրախութեամբ փխ սրտ-
մտութեամբ և տրտմութեամբ (!) Բ Վրկանս Ա ի Վրկանայ 4 ԱԶԷԻՎՏՅ
ՃՎ-6, 17-18, 27-28 յԱպր աշխարհ 4 ԲԱ և նովին Բ կապանքն 4-5 է և սուրբ
քահանայսն 5 ՉՎ չի՛ պահել ԴԵԸԷԽԶԶ քաղաքին 5-6 ԳԱ երկուս ԵԺԵԶՏՔ և
յերանելի կապելոցն երկուս 6 ԲՃ՝ԵԱ ահ արկանելով 7 ԱԲԳԴԶԻԿԱ քրիստոնէու-
թեանն 8 ՈՃ՝Ա Եւ իբրև 8-9 ԱԷԶԻՎ իշխանդրաց Դ(Տ) թագաւորաց ի եղանդրաց-
ոց 9 ԹՃ՝Ա իշխանդրաց Բ Շայանդրացոց Ճ՝Ա Շաղանդրացոց 10 ԳԵ քրիս-
տոնեայս Ը քրիստոնայս ԵԺԶ և սիրով և Ա ընդունէր փխ ուսանէր Գ ի նոցանէն 10-
11 Ե զճշմարտութիւն 11-12 ԳԵԸԸԷԽԶՍՏՔ ընդ թագաւորին իշխանութեամբն (ԵԶ
իշխանութեամբ) 12 ԸԽ չի՛ յոյժ ԲՃ՝Ա ի սրտի իւրում փխ ի միտս իւր 13 Բ
շարշարել Բ ձեռնհաս օգնել ԳԵԺԸՏՏՔ՝Ա այլ ինչ ոչ էր ձեռնհաս և չի՛ ինչ 14 ԽՎ
արկանէր ԲՃ՝ Երթեալ պատմէր նոցա Ա երթեալ պատմլր:

ցեալ յանդիման ասէին ցթագաւորն. «Արքայ քաջ, մեր ի դենէ գիտեմք, զի ոչ ոք ի մարդկանէ կարէ կալ առաջի քոյոյ մեծի զօրութեանդ. այլ վասն քրիստոնէից, որ են ընդդէմ օրինաց մերոց, բարկացեալ են մեզ աստուածքն, զի մինչև ցայսօր կենդանի պահեցեր զնոսա»: Եւ լիշեցուցանէին ևս նմա, եթէ չ'որպէս նոքա ի բանտի անդ անիծանէին զքեզ: Եւ բազում և այլ ևս հայհոյութիւնս խօսէին զսրբոցն, և զօր հանապաղ զնոսա յաշաց հանէին, և զմիտս թագաւորին ածէին ի ցասումն բարկութեան. մինչև փութացաւ վաղվազակի հեղուլ զարիւն անմեղացն:

10 Եւ Տրաման վասն երկուցն որ անդէն ի կարաւանին առ իւրն էին, Սամուէլ և Արքահամ, զի գաղտ կորուսցին զնոսա: Իսկ որք էին ի ղզեկ քաղաքին, հեռի էին ի կարաւանէն իբրև օթիւք հընգետասան: Հրամայեաց համբարակապետին, որում անունն էր Դենշապուհ, զի յառաջ քան զնա երթիցէ ի քաղաքն, ուր էին սուրբ բահանայքն Տեառն, և շարաշար տանջանօք իշխեսցէ դատել և հարցանել, և սրով վախճանել:

15 Այլ զնոսա մոզպետին յառաջագոյն, որում յանձն արարեալ էր, բազում անգամ աւելի քան զհրամանն արքունի շարշարեալ էր. քանզի իշխան զենպետ էր Ապար աշխարհին, և առաւել շիրմազոյն էր ի մոզպետին. քան զբազում գիտունսն ևս տեղեակ էր զրադեշտական օրինացն: Նա և զոր մեծ պարծանս համարէին ըստ իւրեանց մոլորութեանն կարգին, Համակզեն անուն էր. գիտէր և զԱմպարտքաշն, ուսեալ էր և զԲողպայիտն, ունէր և զՊահալաիկն

1 ԲՃՅՂ շի՛ յանդիման Դ թագաւորին Թ ղենէ (յուսանցում՝ հաստոյ) ՎՏՁԱ ի ղենէ իսկ 1—2 Ա գիտեաք փխ գիտեմք 2 ԱՁԷԹԻ մեծի քոյոյ Ա քում 2—3 ԲՃԱ թագաւորութեանդ Դ թ տիրութեանդ փխ զօրութեանդ 3 ԲԳԴԵԼԿԱ քրիստոնէիցն Բ որ ընդդէմ օրինաց մերոց կան 2 որք 4 ԵԼԹԽԶ ընդ մեզ ՂՎ շատուածքն 5 ԳԵԼԹԻԽԶՆՏՏՁ շի՛ ևս Բ եթէ փխ որպէս Ա թէ փխ որպէս ԲՃԱ անդ որպէս ԱՁԷԹԻՎՏՁԱ շի՛ ևթէ ԵԼԿԶ ևթէ որպէս ԳԼԽՏԲ թէ որպէս Ա որպէս 6 ԴԻՃԻ,¹³ անիծանեն Ա անիծէին Դ լի՛ և ԲԼԽՏԶԻԹԱ ևս բազում այլ ևս ԳԵԿԶՏԻ և այլ ևս Դ լ այլ ևս հայհոյութիւն ԱՁԷԹԻՎՏՁԱ շի՛ ևս 7 լ շի՛ և (զօր) ԲՃԱ զգիրտ փխ զմիտս 8 Դ փութայ 9 Հ անմեղաց 10 ՁԹ որ անդ էին ի Բ իւր Դ ընդ իւրն Ա շի՛ առ իւրն 11 լ Արքահամ Ա զՍամուէլ և զԱրքահամ ԴԱ որ 12 Ա շի՛ ի Ե՛ ղզեկ ԹՃՁԱ ղզեակ Հ տեղեկ(!) Բ ի հեռի Ա և հեռի ԲՃԻՔԱ ատորք փխ օթիւք 13 ԳԴԵԼԹԻԿԶՏԻ ամբարակապետին ԽՏՁ ամբարակապետին 13—14 ԲՃԻ,¹¹,¹⁴,²⁵—²⁷ ամբարակապետին Դենշապուհոյ Ա սպարապետին Դենշապուհոյ ԳԳԻ անուն ԳԿ Դենշապուհոյ 14—15 ԳԴԵԼԹԻԿԶՏԻ շի՛ որ էին սուրբ քահանայքն Տեառն Ա շի՛ սուրբ Ա քահանայք 15—16 ԲՃԱ զի շարշարեացէ զնոսա, և եթէ ոչ հասանցին՝ սրով վախճանել 16 Թ վճարել փխ

նալով թագաւորին՝ ստացին նրան. «Քա՛ջ թագաւոր, մենք մեր կրօնից արդէն գիտենք, որ մարդկանցից ոչ ոք չի կարող կանգնել քո մեծ զօրութեան դեմ. բայց աստվածները մեզ վրա բարկացել են քրիստոնյաների պատճառով, որոնք մեր կրօնին դեմ են, որովհետև մինչև այսօր նրանց կենդանի ես պահել»: Եվ հիշեցնում էին նրան նաև, թե ինչպես նրանք բանտում անիծում էին քեզ: Ուրիշ շատ հայհոյություններ էլ էին խոսում այն սրբերի մասին և ամեն օր աշխատում էին աշքից գրել տալ և թագաւորի միտքը գրգռում, զայրացնում էին, մինչև որ շտապեց շուտով թափել այն անմեղների արյունը:

Հրաման տվեց այն երկուսի մասին, որ այնտեղ բանակում իր մոտ էին — Սամվելի և Արքահամի մասին — որպեսզի զաղտնի կորցնեն նրանց: Իսկ ովքեր քաղաքի դռնակում էին, բանակից տասնհինգ օթևանի շափ հետու էին: Հրամայեց համբարակապետին, որի անունը Դենշապուհ էր, որ իրենից առաջ գնա այն քաղաքը, ուր գտնվում էին Տիրոջ սուրբ քահանաները և իրավունք ունենա շարաշար տանջանքներով դատել և հարցուփորձ անել նրանց, և սրով սպանել:

Բայց դեռ առաջ՝ թագաւորի հրամանից շատ ավելի էր շարշարել նրանց այն մոզպետը, որին հանձնված էին նրանք. որովհետև նա Ապար աշխարհի զենպետ իշխանն էր և ավելի ջերմեանդ էր մոզպետի մեջ. նաև շատ գիտուններից ավելի տեղյակ էր զրադաշտական կրօնին: Այլև, որ մեծ պարծանք էին համարում իրենց մոլորութեան կարգի համեմատ, Համակզեն¹⁴ անուն էին տալիս նրան. գիտեր նաև Ամպարտքաշը¹⁴, սովորել էր նաև Բողպայիտը¹⁴, ծանոթ էր նաև Պահալաիկին

վախճանել 17 որում յառաջագոյն ԵԼԹԻԽԶՏԻՑՁ շի՛ որում 17—18 Ա շի՛ սորում — անգամ Բ շի՛ բազում անգամ 18 ԼԹՏԻՑՁ որ բազում ժՏԻՑՁ շի՛ աւելի ԵԼԽԶՏԻՑՁ աւելի շարշարեալ էր Ա զհրամանս 19 Ա զի փխ քանզի Բ իշխանն ԵԼԹԻԽԶ զենպետ (յուսանցում՝ գլխատր է(ր) Թ ղենպետ (յուսանցում՝ հաստոյ գլխոյ) ԱՁԷԹԻՎՏՁ Ապր Ի յկար լ յկար ԳԵ աշխարհի 20 Ե՛ ի մոզպետն ԲԳԴԵԼԿԱՏԻ և փխ ևս ԳԴԵԼԿԱՏԻՑՁ գիտունս և տեղեկաց ԳԴ շի՛ էր 21 ԵԼԹԽԶ զրադաշտական (Հ արդիշական(1) (յուսանցում՝ բուն բան կամ կարեոր ուխտ Բն բուն բարի կամ կարեոր ուխտ) ԼԽՏԻՑՁ զրադաշտական Թ զրադաշտական (յուսանցում՝ բուն բանք) Ա պարծանքն 22 ԱԲԳԵԶ մոլորութեան ՀԱ կարգի ԵԼԹԽԶ համակզեն (յուսանցում՝ բոլորից ուտուցել) Թ համակզեն (յուսանցում՝ ամենահատու) 24 ԲՃԱ զամբարտքաշն ԵԼԹԻ Ժամպարտքաշն (յուսանցում՝ յուսամիտ Ե ավելացում է՝ գերկու մեծամեծաց զգիտութիւն ունէր) ՀՏՁ ղամ պարտքաշն (յուսանցում՝ յուսամիտ) Թ ղամպարտքաշն (յուսանցում՝ ջահակօն) ԲԳ զԲողպայիտն ԵԼԹԻԽԶՏԻ շի՛ և զԲողպայիտն, ունէր Թ Բողպայիտն (յուսանցում՝ մեղաց քահարան) ԲՃԱ զՊահալաիկն Գ զՊահալաիկն Ե զՊահալաիկն (յուսանցում՝ կրօնք) ԵԼԹԻ ԽՏԻՑՁ Պահալաիկն Թ զՊահալաիկն (յուսանցում՝ մեծ գիտութիւն):

մաշեալ ընդ առողջութիւն անհրաճութեան նոցա, իբրև լսելիս
 զանդադար հնչումն ձայնիցն: Վասն այնորիկ պատմեցին յականջս
 մոգակտին և ասեն. «Ոչ են արքն այն լոկ առանց մեծի գորութեան.
 5 զի եթէ պղնձի մարմինք ունէին նորա, արդ լուծեալ էր ի գէճ խո-
 նառոյ անտի: Բազում ժամանակք են մեր, զի յանձն է մեզ պահ-
 պանութիւն բանտիս. ոչ յիշեմք՝ եթէ ի կապելոց որ ամսօրեայ ժա-
 մանակ կեցեալ է ի տանդ յայդմիկ: Արդ մեք ասեմք քեզ. եթէ ա-
 10 ռեր հրաման վասն մահու նոցա և սպանանես, դու գիտես. ապա
 թէ ոչ, պահել յանձն արարաւ քեզ և ոչ դատել զնոսս, շարաշար
 վտանգ է կապելոցն: Եւ և մեք զահի հարեալ եմք և յոյժ երկնչիմք,
 յորժամ տեսանեմք զայնպիսի անհնարին նկուղիւնս»:

Եւ իբրև զայս լուա մագպետն, յարուցեալ ինքնին երթալը ի
 մէջ գիշերին յերդ բանտին: Եւ հույեցեալ ի ներքս ընդ մութ գի-
 15 շերոյն, այն ինչ ինէր նոցա ի պաշտամանէն հանգչել, և տեսանէր
 զանձն իւրաքանչիւր կապելոցն, զի իբրև զկանթեղ անշիջանելի
 վառեալ բորբոքէր: Զահի մեծի հարաւ, և ասէր ընդ միտս իւր.
 «Զի՞նչ է այս մեծ սքանչելիքս. սատուածք մեր ուրեմն եկեալ իջեալ
 են ի բանտս, և նոցա փառատութիւնն լուցեալ բորբոքի: Եւ եթէ
 20 նորա առ սոսա ոչ մերձեանան, մարդոյ լոկոյ անհնարին է զայս-
 պիսի պայծառութիւն լուսոյ զգենուլ: Իմ յայպէս լուեալ էր վասն
 կեշտիս այնորիկ, եթէ առ յոյժ յիմարութեանն մոլորեալ են, և
 ստութեամբ կերպարանին յաշս տգէտ մարդկան. թերևս և այս տե-
 սիլ այնպէս ինչ երևեցաւ ինձ»:

Եւ ոչ կարէր համօրէն կալ ի վերայ իրացն երևման: Եւ մինչ-
 25 զհռ յայսմ մտաց խորհրդի էր, պարծեալ սուրբքն յիւրաքանչիւր

1 Գ անհրաճութեան ՏՃՁԱ անհրաճութիւն առողջութեան 2 Ս անդադար Բ
 շիւր զանդադար Ա ձայնից նոցա և շիւր պատմեցին 3 ԲՃՁ արքն այնորիկ ոչ լոկ Ա
 արքն այնորիկ ոչ առանց մեծի գորութեան են ժ այնորիկ Բ գորութեան են 4 ԳՁ
 պղնձի ԲՃՁ մարմինս ԳԵԸԿՁ մարմին ԲԻՁ զլշ 4—5 Բ խոնարու Դ խոնարութեան
 5 Թ շիւր մեր Ա ժամանակ է մեր ի յանձնեալ է 6 ԵԸԹԽԸՏՏՁ իշխեցաւ 6—7
 ԲՏՁՁՁ ժամանակ մի ԳԳԵԸԹԽԸՏՏՁ ամսօրեայ մի ժամանակ 7 Ա կացեալ Ա կե-
 ցեալ իցէ է Ա ի բանդ փիս ի տանդ ԲՃՁ շիւր մեք 8 ԲԳԳԵԸԹԽԸՏՏՁՁ վասն մա-
 հու նոցա Ա շիւր վասն Ա շիւր և ոպանանել Գ պանանել Գ գիտիցես 8—9 ԲՃՁ ապա
 եթէ պահել յանձն Թ եթէ ոչ ԳԳԵԸԹԽԸՏՏՁՁ ապա եթէ պահել 9 ԲՃՁ արարեալ
 է քեզ 10 ԲՃՁ գարհուրեալ 11 Դ զայսպիսի Ա գոռնպիսի Ա այսպիսի Լ շիւր
 «և յոյժ—տեսանեմք» Վ Ա նկուղիւնս 12 ԵԹԽԸՁ շիւր Ե ԲԵԸԸՁ Լուա զայս 13
 ԲԳՁՁՁ յերդ (Դ յերդս) բանդին ի մէջ գիշերին Գ գիշերի Դ ի ներս Ի մութն 13—14
 ԲՃՁ զիշերին 14 ՏՁ լսէր փիս ինէր Դ ի պաշտամանէն է պաշտամանէն Բ հանգչել Թ

տիկ զարմացել էին նրանց շհիվանդանալու և առողջութեան վրա, երբ
 լսում էին նրանց ձայների անդադար հնչումը: Այդ պատճառով ծածուկ
 պատմեցին մոգակտին և ասացին. «Այդ մարդիկ առանց մեծ գորու-
 15 թյան չեն. որովհետև եթէ պղնձի մարմիններ էլ ունենային նրանք, այն-
 տեղի խոնավութեանից արդեն քայքայված պիտի լինեին: Շատ ժա-
 մանակ է, որ այս բանտի պահպանությունը մեզ է հանձնված. չենք
 հիշում, որ կապվածներից որևէ մեկը մի ամիս ժամանակ ապրած լինի
 այդ տան մեջ: Արդ՝ մենք ասում ենք քեզ. եթէ նրանց վիրաւորամբ
 մահվան հրաման ես ստացել և կսպանես. դու գիտես. իսկ եթէ ոչ՝ քեզ
 հանձնարարված է պահել նրանց և ոչ թե պատմել, ապա կուլանավոր-
 20 ները սաստիկ վտանգի մեջ են: Մենք ինքնիրս էլ ահուղողի մեջ ենք և
 խիստ վախենում ենք, երբ տեսնում ենք այնպիսի անտանելի նեղու-
 թյունները»:

Երբ այս լսեց մոգպետը, կեսգիշերին ինքը վեր կացաւ, գնաց բան-
 տի երգիկը: Եվ գիշերային մթութեան մեջ ներս նայելով այն միջոցին,
 երբ նրանք պաշտամունքից հանգում էին, տեսավ, որ յուրաքանչյուր
 կապվածի անձը բորբոքվում էր անշեջ վառված կանթեղի նման: Մեծ
 սարսափի մեջ ընկաւ և ասում էր իր մտքում. «Ի՞նչ է այս մեծ հրաշքը.
 ուրեմն մեր աստվածները եկել-իջել են այս բանտը, և նրանց փառավո-
 րութեանն է վառված-բորբոքվում: Եվ եթէ նրանք սրանց շնորհեան, ան-
 կարելի է, որ սոսկական մարդը այսպիսի պայծառ լույսով լուսավորվի
 25 ես այսպես էի լսել այս կրոնի մասին, թե սաստիկ հիմարության պատ-
 ճառով մոլորված են և սուտ կերպարանքներ են ընդունում տգետ մարդ-
 կանց աշքում. գուցե այս տեսիլն էլ այդպիսի մի բան էր, որ երևաց
 ինձ»:

Եվ շէր կարողանում առհասարակ հասկանալ այդ տեսիլը: Մինչդեռ
 այսպիսի մտածմունքի մեջ էր, սրբերը նորից ամեն մեկն իր գետնան-

հանգչել 15 Շ ի յիւրաքանչիւր ԲՃՁ ի կապելոցն ԳԳԵԸԹԽԸՏՏՁ շիւր գի ԸԼն իրր
 ԲԳՁՁՁ զկանթեղս Կ անշիջելի 16 ԲՃՁ բորբոքէին ԹԻ բորբոքիւր ԲԳԳԵԸԸՁ
 ասէ 17 Բ զինչ են ԳԳԵԸԹԽԸՏՏՁՁ զինչ իցեն Ա շիւր զի՞նչ է այս մեծ սքանչելիքս
 ԳԳԿ սքանչելիք ԱԳԳԵԸԸՁ սատուածքն 18 ԲԵ փառատութիւն է ցոցեալ(!) 19
 ԳԵԸԹԽԸՏՏՁ ի սոսա Կ մերձեցան ԲՃՁ անհնար է 19—20 ԲԳԱ զայս 20 ԴՃՁ
 շիւր լուսոյ Լ սգենուլ է շիւր իմ 20—21 Դ շիւր վասն կեշտիս այնորիկ 21 ԵԸԹԽԸՁ
 կեշտիս (լուսեցեալ կրօնիս) ԱԲԳԳԵԸԸՁ յիմարութեան 22 ԴԵԸԸ ստուգութեամբ
 փիս ստութեամբ ԲԳԳԵԸԹԽԸՏՏՁՁ շիւր ի ԱԸԸԹԻՎՏՏՁ ի յայս ճՁՁ շիւր տգէտ ԲԳԸն շիւր և
 22—23 ԲՃՁ տեսիլս ԵԹԽԸՁ և ինձ է շիւր ինձ 2 տեսիլ և այնպէս ինչ երևեցաւ և ինձ
 24 Դ երևման 24—25 ԸԸԸն մինչդեռ նա ԱԲԳԳԵԸԹԽԸՏՏՁՁ և մինչդեռ նա յայս
 իրաց խորհրդի էր:

խշտեկացն կանգնեցան կացին ի սովորական պաշտամանն: Յայն-
 ժամ ճշմարտեալ գիտաց մոգպետն. և թէ ոչ այլ ընդ այլոց տե-
 սանէր՝ որ երևեցան նմա, այլ ի նոցունց յանձանց փայլէր լուսա-
 տորութիւնն: Յայնժամ կրկին անգամ դահի հարաւ և ասէ. «Ո՛ւմ ի
 5 կապելոցն եղև այսպիսի յայտնութիւն. ես և ոչ զմի ոք ոչ գիտեմ,
 և ոչ լուեալ է իմ ի հարցն յառաջնոց»: Եւ քանզի անհնարին շար-
 ժեցաւ ի մեծ սքանչելեացն, և դողացին ամենայն մարմինքն, և
 թմբրեալ կիսամեռ լինէր ի վերայ տանեացն մինչև յառաւտուն. և
 ի ծագել լուսոյն իբրև զբազմօրեայ հիւանդ յարուցեալ երթայր ի
 վասն իւր, այլ և ոչ ումեք իշխեաց ամենեկին պատմել զոր ինչ ե-
 տեսն:

Կոչեաց առ իւր զպահապանսն և ասէ ցնոսա. «Երթաջբ հանէք
 զկապեալան ի վերնատուն մի ցամաքագոյն, և անդ պահեցէք ըզ-
 նոսա զգուշութեամբ, որպէս և ասացէքն»: Մի ոմն ի դահճաց ան-
 տի, իբրև լուսա զհրամանս մոգպետին, փութով ընթացեալ երթայր,
 15 իբրև մեծ իմն աւետիս տանէր նոցա: «Հրամայեաց ձեզ, ասէ, ելա-
 նել ի ցամաք վերնատուն մի. արիք վազվազակի, և մի՛ հեղգաջբ,
 քանզի և մեք իսկ պաղատեցաք վասն ձերոյ տառապանացդ»:

Իսկ սուրբն Յովսէփ հեզաբար սկսաւ խօսել ընդ դահճին և
 ասէ. «Երթ և ասա ցլիմար առաջնորդն ձեր. չէ լուեալ թո վասն
 հանդերձեալ գալստեան Տեառն մերոյ և կամ վասն հրաշակիրտ
 շինուածոցն, որք մեզ կան պահին ի սկզբանէ պատրաստութեամբ,
 վասն որոյ դիրաւ համբերեմք մեծի նեղութեանս առ սէր այնր լու-
 սոյ՝ զոր տեսանեմք: Դու բարոք արարեր, զի արգահատեցեր մեծի
 25 նեղութեանս մարմնոյ. այլ ոչինչ եմք ձանձրացեալք իբրև զանաս-

1 ԱՊԵ խշտեկաց Բ խշտակաց ԳեղժիկեզՏՏՏՏ խշտեաց (եղժ լուսանցրում՝ դա-
 գարեաց) ԳԳԵԸԿԶՏՏՏՏ և կացին ժիկ կանգնեցան և կացին Դ պաշտամունսն ԸԵԵՏՏՏ
 պաշտաման 2 Ը ճշտեալ 2—3 ԲՃՂ Ը ընդ այլոց է տեսիլս (Ա տեսիլն) որ երևե-
 ցաւ նմա Դ Է տեսիլն փյս տեսանէր 3 ԱԲԳԹԱ երևեցաւ ի շի՛ և նմա Բ անձանցն ԳԹ
 անձանց Թ փայլիր 3—4 Ե լուսատորութիւն 5 ԱԲԱ կապելոց ԴԹԻ ի կապելոց
 և այսպիսի յայտնութիւն եղև ԲԱ շի՛ ոչ (զմի) ԴԹ զոր 6 Բ էր ԲԵԻ առաջնոց ԴԸԱ
 առաջնոցն ԳԳԵ շի՛ և 7 ԲԱ դողացան փյս և դողացին ԳԵԸԸԸԸԸԸԸՏՏՏՏ դողային Դ դո-
 զացեալ ԲՃՂԱ մարմինք նորա 8 Ը թմբրեալ ԲԳԵԸԸԸԸԸԸԸՏՏՏՏ ցառաւտուն 9 ԲԶ
 ԸԹԻԸԸԸՏՏՏՏՏՏ ընդ ծագել Ա և ընդ ծագեալ լուսոյն Դ արևուն փյս լուսոյն 9—10
 ԲՃՂԱ ի վասն իւր երթայր Դ ի տուն փյս ի վասն Ը ի վասն իւր 10 ԳԳԵԸԸԸԸԸՏՏՏՏ
 և այլ ոչ ումեք ԱԶԸԹԻԿՏՏՏՏՏՏ այլև ոչ ումեք 10—11 ԲՃՂԱ պատմել ամենեկին զտեսիլն
 ԲԳԳԵԸԸԸԸԸՏՏՏՏՏ շի՛ ինչ 12 ԲՃՂԱ ինքն փյս իւր Դ երթեալ 13 ԲՃՂ ցամաքա-
 յին նոյնպէս և անդ ԴՃԵ՛՛՛՛՛ ցամաք 14 ԲՃՂ ասացաքն Դ շի՛ և Դ ասացէրք Թ ա-
 սացիքն Ի ասացիք Թ և մի ոմն 15 ԳԳԵ զհրաման եժ զհրամանսն 15—16 Ա

կողմից վեր կացավ և սկսեցին սովորական պաշտամունքը: Այն ժամա-
 նակ մոգպետն ստուգեց և իմացավ, որ իրեն երևցածը մի խառնափնթոր
 տեսիլ չէր, այլ հենց նրանց անձերից էր բխում լուսավորութիւնը: Այն
 ժամանակ նորից սարսափեց և ասաց. «Կալանավորներից ո՛ւմ վրա է
 տեսնվել այսպիսի հայտնություն. ես ոչ մեկն էլ չգիտեմ և ո՛չ էլ լսել եմ
 նախնիքներից»: Եվ որովհետև շափազանց հուզվեց այն մեծ հրաշքից,
 ուստի ամբողջ մարմնով զոդում էր և մինչև առավոտ թմբած ու կիսա-
 մեռ մնաց [քանտի] կտորի վրա և լույսը բացվելու ժամանակ ինչպես
 մի երկար ժամանակվա հիվանդ վեր կացավ-գնաց իր բնակարանը,
 բայց իր տեսածը ամենեկին չհամարձակվեց պատմել որևէ մեկին:

Իր մոտ կանչեց պահապաններին և ասաց նրանց. «Գնացեք, կապ-
 վածներին տեղափոխեցեք մի ավելի շոր վերնատուն, և այնտեղ նրանց
 զգուշությամբ պահեցեք, ինչպես որ ասացիք»: Այն դահճիներից մեկը,
 երբ լսեց մոգպետի հրամանը, շտապեց գնաց՝ իբրև մի մեծ ավետիս
 տալու նրանց. «Հրամայեց, ասում է, որ դուք տեղափոխվէք մի ավելի
 շոր վերնատուն. դե՛հ, շուտ եկեք, և մի՛ ուշանաք. որովհետև մենք էլ
 պաղատեցիքն՝ ձեզ տառապանքներից [ազատելու] համար»:

Իսկ սուրբ Հովսէփն սկսեց մեղմաբար խօսել դահճի հետ և ասաց.
 «Գնա՛ և ասա՛ ձեր անխելք առաջնորդին. զու չե՞ս լսել մեր Տիրոջ ա-
 պագա գալստյան մասին և կամ այն հրաշակերտ շինվածքների մասին,
 որոնք սկզբից պատրաստ պահված են մեզ համար. այդ պատճառով էլ
 հեշտությամբ ենք դիմանում այս մեծ նեղութեանը այն հույսի սիրո հա-
 մար, որ տեսնում ենք: Դու լավ արիր, որ խղճացիր [մեր] այս մարմ-
 նավոր նեղութեան համար. բայց մենք ամենեկին չենք ձանձրացել իբրև
 մի անաստված մարդ, որի մտքում ոչ մի այլ հույս չկա, քան այն, ինչ որ

փութացեալ երթայր իբրև թէ 16 ԲՃՂԱ տանելով Դ տալով փյս տաներ 16—17
 ԲՃՂԱ ի վերնատուն մի ցամաք ելանել 17 Ի ի վերնատուն մի 18 Բ շի՛ և (մեք)
 ԲՃՂԱ նեղութեանդ փյս տառապանաց Թ տառապանաց 19 ԲԳՃՂԱ սկսաւ հեզաբար Ի
 խօսել Ա խօսել հեզաբար ԲԳԳԵԸԸԸԸԸՏՏՏՏՏՏ ընդ դահճին (Ը դահճին) ԱԶԸԹԻԿՏՏՏՏ
 ընդ դահճապետին 19—20 ԲԳԵԹ շի՛ և (ասա) 20 ԳԳԵԸԸԸԸԸՏՏՏՏՏ Երթ ասա
 դու Ա երթ ասա յիմար առաջնորդին ձեր Բ ընդ յիմար Դ ցիմար ԲՃՂԱ ձեր փյս Եր 21
 Բ շի՛ հանդերձեալ ԲՃՂԱ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ՎՏՏՏՏՏ Վասն մերոյ հրաշա-
 կերտ 21—22 Ա և կամ զհրաշակերտ շինուածոցն, որ ի նմանէ մեզ կան և պահին
 22 Դ շինուածոցն ԲԴ որ Բ մեզն, ասէ, կան ԳԻ կան և պահին ԲԳԳԸԸԸԸԸՏՏՏՏՏՏ պատ-
 րաստութեանքն 23 ԲԵԹ վասն որոյ և ԸԵՂ և դիրեաւ Ա նեղութեանց ԶԸԻ նեղութեանց
 23—24 Բ լուսոյն Դ այն լուսոյն 24 Ա բարեոք 23—25 Վ շի՛ ասա սիր-
 մարմնոք 24—25 ԱԶԸԹԻԿՏՏՏՏՏ արգահատեցեր մարմնաւոր նեղութեանս ԱԳԳՃՂԱ շի՛
 մեծի 25 Դ վասն մարմնաւոր նեղութեանց ԲԳ մարմնաւոր նեղութեանց ԲՃՂԱ այլ
 մեք ոչ եմք ԱԳԳԵԿՏ ձանձրացեալ Ը թանձրացեալ(!) Զ գանատուածք:

տուած որ, որ շիք այլ ինչ յոյս ի միտս նորա քան որ երևինս: Այլ մեք առ սէր Քրիստոսին մերոյ՝ ընդ այս յոյժ եմք խնդացեալ, և կատարեալ պարգևս զսա իսկ համարիմք, զի ժամանակեայ վըշտօրս զանժամանակեան երանութիւնսն ժառանգեսցուք:

5 «Եթէ շինուածոց իցեմք ցանկացեալք, ունիմք շինուածս յերկինս առանց մարմնատր ձեռագործի, որ ոչ երևին ձեր արքունիքդ առ նորօր: Նոյնպէս և հանգերծից և փառաց և անախտ կերակրոց. զոր եթէ որ կամեսցի ասել ձեզ, շնանդարտէ լսել ձեր տկարութիւնդ. վասն զի կուրութեան հնութեամբն շտեսանէք և ոչ լսէք և ոչ իմանայք, յայն սակս զմեզ զուր և անիրաւ և առանց յանցանաց անողորմն դատիք: Այլ մեր թագաւորն առատ է և բարեբար, և բաց է դուռն արքայութեան նորա. եթէ կամեսցի որ դիմել՝ դիմեսցէ համարձակ. ի դարձելոց յապաշխարութիւն շնախանձի և ոչ ընդ ումեք երբէք:

15 «Բայց վասն դիւրութեանս՝ որ դու հրամայեցիր առնել մեզ, էր մեր իշխանութիւն անդրէն յաշխարհին մերում շանկանել մեզ ի ձեռս թագաւորիդ. որպէս և այլքն՝ զի ապրեցան յայսպիսի փորձանաց. այլ որպէս կամօք և յօժարութեամբ եկաք, իբրև թէ գիտէար զվիշտս վտանգիս, ոչ ինչ զանգիտեցար յայսպիսի ճգանց, սոյնպէս և կամիմք՝ զի և այլ ևս ծանրացուցես ի վերայ մեր, մինչև քո շարութիւն կամացդ յագեսցի ի մեզ: Զի թէ Աստուածն մեր, որ է արարիչ երկնի և երկրի և ամենայն երևելեաց և աներևույթից, և առ սէր իբրոյ բարեբարութեանն խոնարհեցաւ առ ազգս մարդկան, և զգեցաւ մարմին շարշարելի, և անց ընդ ամենայն հանդէս առա-

25

1 Ա շիք այլ ԵԸԺԽԶՏՆՏՆ ինչ այլ ԳԵԸԺԽԶՏՆՏՆ ի մտի ԳԴ երևիս 2 ԶէնՎ սերն Ե ընդ յայս ԲԱ յոյժ խնդացեալք 3 Ա կատարիլ ՍՏՆ զայս իսկ Դ շիք իսկ ԲՃՆ զի առժամանակեան ԳԸԺԽԶՏՆՏՆ ժամանակեան Ա ժամանակեա 3-4 ԵԸ շիք ժամանակեալ վշտօրս ԲԸԺԽԶՏՆՏՆ զանժամանակեան ԱԳԶԻՍԿՏՆԱ զանժամանակ Գ ժամանակեան վիշտօրս զանժամանակեայ Ե անժամանակեան ԹՃՆ զանժամանակեայ է զժամանակ(!) Վ զանժամանակ 4 Ե երանութիւնս Ա երանութիւնս 5 ԲԳԵԸԽԶՎ ցանկացեալ Դ շինուած 5-6 ԲՃՆ շիք յերկինս 6 ԸԽ շիք որ Դ ոչ իսկ ԲԳԵԸԺԽԶՏՆՏՆՃՆ ոչինչ երևին Դ արքունիքս 7 Դ շիք անախտ 8 ԲՃՆ կամեսցի որ առ ձեզ ասել ԱԶԷԹԻ կամեսցի որ ԳԴԵԸԺԽԶՏՆՏՆ կամիցի որ Դ ասել առ ձեզ 8-9 Ե տկարութեանդ Ա ձեր տկարութիւնդ լսել 9 ԲՃՆ հնութեամբ կուրութեամբ ԳԴԸԺԽԶՏՆՏՆ հնութեան (Գ ինութեան) կուրութեամբն ԵԸ հնութեան կուրութեան Ի հաւանութեամբ փխ հնութեամբ ՏՆ ոչ տեսանէք 9-10 Ա ոչ լսէք, և ոչ տեսանէք և ոչ իմանայք 10 ԳԿ շիք ոչ ԲՃՆ այնք աղազաւ ԳՏՃՆՆ-19 յայն աղազս Դ աղազս ԵԸԺԽԶՏՆՏՆ յայն յաղազս 10-11 ԲՃՆ ի զուր, և սնողորմ, և անիրաւ առանց յանցանաց իբիք դատէք (Ա զատիք) 11 ԳՏՆ անողորմ ԹԻ անողորմ դատէք ԳԴԵԸԺԽԶՏ շիք և ԲՃՆ

երևում է: Բայց մենք մեր Քրիստոսի սիրո համար շատ ուրախ ենք այս բանի վրա. և այս նույնիսկ կատարյալ պարգև ենք համարում, որպեսզի այս ժամանակավոր վշտերի շնորհիվ անժամանակ Լրանությունները մտանգեանք:

«Եթէ շինվածքների ցանկացող լինեինք, երկնքում առանց մարմնավոր ձեռագործի շինվածքների ունենք, որոնց մոտ ձեր արքայական պալատները [բան] չեն երևաւ: Նույնպես էլ զգեստների, փառքի և անախտ կերակուրների վերաբերմամբ. այս բանը եթէ մեկը կամենա ձեզ ասել, ձեր տկարամտությունը չի կարողանա լսել. որովհետև վաղեմի կուրությունից չեք տեսնում և չեք լսում ու չեք հասկանում, այդ պատճառով էլ մեզ պատժում եք զուր ու անիրաւ և անողորմ՝ առանց հանցանքի: Բայց մեր թագավորն առատաձեռն է և բարեբար, և նրա արքայութեան դուռը բաց է. եթէ մեկը կամենա դիմել այնտեղ, թող համարձակ դիմի. դեպի ապաշխարություն դարձողներից և ոչ մեկին երբեք չար աչքով չի նայում:

«Բայց այն դյուրությունների համար, որ դու հրամայեցիր սուլ մեզ, մենք մեր աշխարհում հնարավորություն ունեինք քո թագավորի ձեռքը շնորհակալու, ինչպես և ուրիշները, որոնք ազատվեցին այսպիսի փորձանքներից. բայց ինչպես որ հոժարակամ եկանք, կտրժես գլտեանալով այս վիշտն ու վտանգները, և բուրոյվին շվախեցանք այլ պիտի նեղություններից, այդպես էլ կամենում ենք, որ է՛լ ավելի ծանրացնես դրանք մեզ վրա, մինչև որ քո շար կումքը հագնես մեր վերաբերմամբ: Որովհետև եթե մեր աստվածքը, որ երկնքի ու երկրի և բոլոր երևացող ու աներևույթ բաների արարիչն է, իր բարեբարութեանն ու սիրո պատճառով խոնարհվեց-իջալվ մարդկային ազգի մոտ և շարշարելի մարմին հագալվ,

առտու և բարեբար է 12 ԲՃՆ ողորմութեան փխ արքայութեան ԳԵԸԺԽԶՏՆՏՆ ԵԻՆ որ կամի Ի շիք որ Ե շիք դիմել Ա դիմեալ ԵԸԺՆՆ զիմեսցի 13 Գ համարձակութեամբ ՏՆ անապալ փխ համարձակ Ա շիք Ի Դ շիք և ոչ 14 Ա ոմեք փխ ոմեք ԲԳԴԵԸԺԽԶՏՆՏՆՃՆ շիք երբէք 15 Դ այլ փխ բայց ԲՃՆ զոր փխ որ ԵԸԺԽԶՏՆՏՆ մեզ առնել ՏՆ լը մեզ 16 Դ անդէն Ա շիք անդրէն Բ ի յաշխարհին Ի շանկանելի 2 չգտանել փխ շանկանելի 16-17 ԲԳ ի ձեռն Ա շանկանելի Ի ձեռս թագաւորին 17 Գ թագաւորին ԵԸԺԽԶՏՆՏՆ որ փխ զի ԲԸՃՆ յայնպիսի փխ յայնպիսի Ի այնպիսի 18 Բ շիք այլ ԱԳ ԴԹԻԿ շիք և է իբր թէ ԲԳԴԵԸԺՃՆ շիք թէ 18-19 ԵԸԺԽԶՏՆՏՆ զիտացար զվիշտ Ա երբի պիտեք զվիշտս վտանգի 19 Բ վտանգի Ա զանգիտեալք ԵԸ զանգիտացար ԲՃՆ ձգտեսցս ՏՆ ճգտաց Բ նոյնպէս 20 ԲԳԴԵԸԺՆ շիք և (կամիմք) ԲԳ շիք և (այլ ևս) 21 ԲԳԴԵԸԺԽԶՏՆՏՆ ԵԸ Ե շիք է 21-22 ԵԸՆ որ արարիչ է 22-23 ԲՃՆ շիք և (առ սեր) 23 ԵԸԱ բարեբարութեան ԲԱ մարդկութեան փխ մարդկան 24 Գ պիտեք ԹԻՆ (անց ԲՃՆ շիք ամենայն Ժ հանդէս (յուսանցում՝ ընտրութիւն):

քինութեան, և կատարեաց զամենայն գործ տնտեսութեան ի կամս իւր, մատնեցաւ ի ձեռս խաչահանուացն, մահու մեռաւ և եղաւ ի գերեզմուռի: և զօրութեամբ աստուածութեանն իւրոյ յարուցեալ երեւեցաւ աշակերտացն և այլոց բազմաց, և վերացաւ առ Հայր իւր յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ հայրենի աթոռոյն, և շնորհեաց մեզ զօրութիւն երկնաւոր, զի ըստ նորա անմահութեանն՝ և մեր մերով մահկանացու մարմնովս կարիցեմք շարշարակից լինել անմահ մեծութեանն, և նա ոչ ևս իբրև զմահկանացու համարի զմեր մահն, այլ իբրև անմահից հատուցանէ մեզ զվարձս վաստակոց մերոց, արդ փոքր համարիմք մեր զշարշարանս զայս առ սէր փոխարինին, զոր էարկ առ ազգս մարդկանս:

Իբրև լուաւ զայս ամենայն բանս մոզպետն ի զահնապետէ անտի, խոռովեցաւ, պղտորեցաւ ի միտս իւր, և հատաւ քուն յաշաց նորա զբազում գիշերս: Իսկ յաւուր միտք յերեկոսն պահուն յարուցեալ երթայր առ նոսա միայնիկ մնչիկ, և ոչ զոր առնոյր ընդ իւր ի սպասաւորացն: Եւ իբրև եհաս ի դուրս տանն, հայէր ընդ ծակ մի ի ներքս և տեսանէր ըստ առաջին տեսլեանն, բայց նոքա ի քուն կային խաղաղիկ: Հեզարար կարդաց յանուանէ զկախկոպոսն, քանզի քաջ իսկ գիտէր պարսկերէն: Եկն ի դուրս և հարցանէր. «Ո՞վ ևս դու:— Ես ինքն իսկ եմ, ասէ. կամիմ ի ներքս մտանել և տեսանել զձեզ»:

Եւ իբրև եմուտ ի մէջ սրբոցն, ոչ ևս երեւէր նմա այլ նշանն. և պատմեաց նոցա զերկիցս երևումն սքանչելեացն: Ետ պատասխանի Ղևոնդ երէցն և ասէ. «Աստուած, որ ասաց ի խաւարի լոյս ծագել, որ և ծագեաց և լուսաւորեաց իմաստութեամբ զաներևոյթ արարածս, նոյն զօրութիւն և այսօր ծագեաց ի խաւարեալ միտս քո,

ամեն տեսակ առաքինութիւն կատարեց և ավարտեց նախախնամութեան բոլոր գործերը, մատնվեց խաչահանների ձեռքը, մահով մեռավ ու գերեզմանի մեջ դրվեց, և իր աստվածութեան զօրութեամբ հարուստըն առնելով երևաց իր աշակերտներին և ուրիշ շատերին, և վերացավ երկինք իր հոր մոտ, և նստեց հայրենի աթոռի աջ կողմը և մեզ երկնավոր զօրութիւն շնորհեց, որպեսզի նրա անմահութեան համաձայն՝ մենք էլ մեր մահկանացու մարմնով կարողանանք շարշարակից լինել նրա անմահ մեծութեանը. և նա մեր մահն այլևս մահկանացու մահ չի համարում, այլ իբրև անմահների՝ հատուցանում է մեզ մեր աշխատութիւնների վարձը,— արդ՝ մենք փոքր բան ենք համարում մեր այս շարշարանները այն սիրո փոխարեն, որ նա ցույց տվեց մարդկային ազգին»:

Երբ մոզպետն այս բոլոր խոսքերը լսեց զահնապետից, հուզվեց, նրա միտքը պղտորվեց, և քունը նրա աչքերից փախավ շատ գիշերներ: Իսկ մի օր երեկոյան պահին վեր կացավ, գնաց նրանց մոտ միայնակ ու մնչիկ և սպասավորներից ոչ որի հետը չվեցրրից: Եվ երբ հասավ տան դռանը, մի ծակով ներս նայեց և տեսավ էլի առաջին տեսիլքի նման. բայց նրանք անդորր բնած էին: Մեղմորեն կանչեց եպիսկոպոսին անունով, որովհետև նա լավ գիտեր պարսկերեն: Նա դուրս եկավ և հարցրեց. «Ո՞վ ես դու:— «Ես հենց ինքն եմ, ասաց, ուզում եմ ներս մտնել և ձեզ տեսնել»:

Եվ երբ մտավ սրբերի մեջ, նշանն այլևս չերևաց նրան, և պատմեց նրանց, թե ինչպես իրեն երկու անգամ հրաշք երևաց: Ղևոնդ երեցը պատասխան տվեց և ասաց. «Աստված, որ ասաց, թե խավարի մեջ թող լույս ծագի, որ և ծագեց և իմաստութեամբ լուսավորեց աներևոյթ արարածներին, նույն զօրութիւնն այսօր էլ ծագեց քո խավարած մտքի

1 Բ զգործ տնտեսութեան ԴԸԱ գործս Գ տնտեսութեանն Ա տնտեսութեան 1—2 ԲԺՎ և կամաւ իւրով մատնեցաւ ԶԷՎ ի ձեռն Դ խաչահանուաց և մահուամբ մեռան ԴԶ չի և (եղաւ) 3 Ե չի և (զօրութեամբ) ԳԵԱ աստուածութեան 4 և աշակերտացն իւրոց ԲԳԴԵԺԿԶԸՏՁ չի և (վերացաւ) 4—5 ԲԱ հայր ի յերկինս ԲԴԵԼԿԶ չի իւր 5 ԴԱ աթոռոյն հայրենի 6 ԲԺՎ զզօրութիւն ԲԸԺԿՏԻՏՁ անմահ բնութեանն ԵԵԶ անմահ բնութեան ԲԱ չի մեր ԱԶԷՎ մերովք 7 Դ չի մահկանացու ԲԱ շարշարակիցք ի լինել ԲԺՎ նորա անմահ 7—8 Գ աստուածութեան նորա Դ մեծութեան նորա Ե աստուածութեան ԸԺԼԿՏԻՏՁ անմահ աստուածութեանն փխ անմահ մեծութեան 8 Կ չի ևս ԲԱ չի ևս ԳԵԸԺԵԶ զմահկանացուս Ա մահկանացուի Դ մահ ԲԺՎ զմահս մեր 9 և յանմահից Ա անմահակից Զ մատուցանէ փխ հատուցանէ 10 ԲԱ չի մեր ԸԵ մեզ փխ մեր Բ զշարշարանս Գ զշարշարանս Դ առ միոյ փոխարինին 11 Դ զոր արկ նա ԱԹԻ էարկ նա Գ էարկն Բ արկ Ա նա առ ազգս մարդկան

12 ԲԺՎ չի ամենայն ԳԴԺՎ չի բանս ԲԺՎ ի զահնէ 13 ԼՏ՝ խոռովեցաւ և պղտորեցաւ 14 ԲԺՎ իսկ ի յաւուր միտք յերեկոյն պահուն և յերեկոյն Դ պահու 15 ԳԿ միայնիկ ԵԺԼԶ մնչիկ և մնչիկ ԱԶԺԹԻՎՏՁ Ա լոկի փխ մնչիկ Բ առնէր 16 ԲԱ չի Եւ ԲԺՎ ի դուսն բանգին փխ ի դուրս տանն 17 Է ընդ առաօին 19 ԵԸԺԼԿ ԸՏՁ զի փխ քանզի Ի քանզի նա ԳԴԺ ի դուրսն 20 ԳԳԵԿԶ ինքնին փխ ինքն ԸԵ ևս ինքնին ևս եմ ԲԺՄՏԻՏՁՎ ասէ՝ ևս ինքնին իսկ եմ ԱԶԺԹԻՎՏՁԱ ևս ինքն իսկ եմ ԴԵԸԺԺԿԶՏԻՏՁ ասէ մոզպետն (Դ մոզպետն լուսանցում) 21 և զքեզ փխ զձեզ 22 Թ Լմառ Թ երկիր Ը չի նմա ԵԸԺԵՄԶՏԻՏՁ նշանն այլ Լ չի այլ Լ այլ փխ և ԲԳԴԵԿԶԶՏԻՏՁ չի և 23 ԲԺՎ չի նոցա Գ զերկից ԲԱ երևումն նոցա ԲԺՎ չի սքանչելեացն ԵԺԼԶ զսքանչելեացն 24 Գ Ղևոնա երէց ԱԲԴԵԺԿԶՏԻՏՁ երէց Թ Լրէց ԲԳ ի խաւարէ 25 ԲԱ չի որ և Գ չի որ ԴԱ ծագեալ Ա ծագեաց և լուսաւորեաց ԲԳԴԵԸԺԺԿԶՏԻՏՁ չի իմաստութեամբ 25—26 Բ զարարածս 26 Դ և այժմ ԲԳԿԺՎՁՁ ծագեալ ուրեմն ԲԺՎ ի խաւարային ԳԴԵԸԺԺԿԶՏԻՏՁ ի խաւար ԳԴԵԸԺԺԿԶՏԻՏՁ մտաց քոց փխ միտս քո:

և բացան աչք կուրացեալ ոգւոյդ և տեսնը զանշիշանելի լոյս շնորհացն Աստուծոյ. փութա, մի՛ հեղգար. գուցէ դարձեալ կուրացեալ ընդ խաւար զնայցես»:

5 Եւ զայս իբրև ասաց, յոտն կացին ամենեքեան ասելով ի քառասներորդ երկրորդ սաղմոսէն. «Առաքեա, Տէր, զլոյս քո և զճըշմարտութիւն քո, զի նոքա առաջնորդեսցեն և ածցեն զմեզ ի լիստն սուրբ և յարկս քո»: Արդարև ճշմարտիւ, Տէր, առաջնորդեսցիր և ածեր զմոլորեալս զայս յանանց ուրախութիւնդ և յանմերժելի հանգիստդ: Ահա նմանեալ է օրս այս սուրբ շարշարանացն քոց. որպէս ապրեցուցեր զմահապարտ աւագակն յերկրորդ մահուանէն, և նովաւ բացեր զաղխեալ դուռն Ադինայ, այսպէս գտեր և զայս կորուսեալս. որ էր պատճառք մահու բազմաց, արդ արարեր զնա պատճառք կենաց մեզ և անձին իւրում: Գոհանամք զքէն, Աստուած, զոհանամք և ձայնակիցք լինիմք սուրբ մարգարէին. Մի՛ մեզ, Տեր, մի՛ մեզ, այլ անուան քում տուր փառս վասն ողորմութեան և ճշմարտութեան քո. զի մի՛ երբէք ասացեն ի հեթանոսս, թէ ո՛ւր է Աստուած նոցա. որպէս և այսօր իսկ յայտնի եղև զօրութիւն քո մեծ ի մէջ ապարասան խաւարագղեստ ազգիս»:

15 Իսկ որ ձրին եզիտ զաստուածատուր շնորհան, սկսաւ և նա առանձինն ասել. «Տեր լոյս իմ և կեանք իմ, ես յումմէ՞ երկնայց. Տէր ապաւն կենաց իմոց, ես յումմէ՞ դողացայց». «Քանզի գիտեմ ճշմարտիւ, եթէ բազում են այսուհետև թշնամիք իմ, և կամին մերձեալ և ուտել զմարմինս իմ. այլ դու, Տէր ամենայնի, եկիր վասն

մեջ, և քո կուրացած հոգու աչքերը բացվեցին, և տեսար աստծու շնորհքի անշեջ լույսը. շտապի՛ր, մի՛ ծուլանար. գուցէ նորից կուրանալով՝ խավարի մեջ խարխափես»:

Եվ երբ այս ասաց, բոլորը ոտքի կանգնեցին, ասելով քառասներկուերորդ սաղմոսից. «Ուղարկի՛ր, Տէ՛ր, քո լույսն ու քո ճշմարտությունը, որ նրանք առաջնորդեն ու տանեն մեզ սուրբ լեռը և քո հարկերը»: Իսկպպես որ, «Տէ՛ր, ճշմարտությամբ առաջնորդեսցիր այս մոլորվածին և բերիր զեպի քո անանցունելի ուրախությունը և անմերժելի հանգիստը: Ահա՛ այս օրը նման է քո սուրբ շարշարանքներին. ինչպես որ մահապարտ ավագակին փրկեցիր երկրորդ մահից և նրանով բաց արիր Ադինի¹⁴⁶ կողպած դուռը, այնպես էլ գտար նաև այս կորուսյալին. սա, որ շատերի մահվան պատճառ էր, ոչո՛ք սրան դարձրիք կյանքի պատճառ մեզ և իր անձի համար: Շնորհակալ ենք քեզանից, ասովա՛ծ, շնորհակալ ենք և ձայնակցում ենք սուրբ մարգարէին. «Ո՛ր թե մեզ, Տէ՛ր, ո՛չ թե մեզ, այլ քո անվանը փառք տուր՝ քո ողորմության և ճշմարտության համար. որպեսզի հեթանոսների մեջ երբեք չտանն, թե ո՛ւր է նրանց աստվածը. ինչպես որ այսօր էլ հայտնի եղավ քո մեծ զորությունը այն անսանձ խավարասեր ազգի մեջ»:

Իսկ նա, որ ձրի գտավ աստծու աված շնորհները, նա էլ սկսեց ինքն իրեն ասել. «Տերն է իմ լույսն ու կյանքը, ես ումի՛ց պիտի վախենամ: Տերն է իմ կյանքի ապավենը, ես ո՛ւմից պիտի դողամ: Որովհետև ստույգ գիտեմ, որ այսուհետև իմ թշնամիները բազմաթիվ են և ուզում են մոտենալ ու ուտել իմ մարմինը. բայց դու, բոլորի Տէ՛ր, եկար բոլորին կյանք տալու համար, որպեսզի ետ դառնան և ապրեն քո

1 ԵՐԺԻԽԶՏԻՏԻ կուրացեալ աչք ԲԿԱ հոգւոյդ ԼԽԶՏՏ ոգւոյդ է շի՛ ոգւոյդ և 1—2 է շի՛ «տեսնը—կուրացեալ» 2 ԿՂ հեղգայր Բ կուրացեալ գարձեալ Գ շի՛ կուրացեալ 3 ԲԳԿԻՃՎԱ գնացես 4 Գ շի՛ Եւ 4—5 Բ ասելով զսաղմոսն ԱԶԷԹԻՎ զքառասներորդ սաղմոսն ԳԳԵԼԺԿՂ ասելով ի սաղմոսէն ի քառասներորդէ (ԳԿ երկրորդէ ԵԼԺԺ յերրորդէ) ԲՏՃ զքառասներորդ երկրորդ ՏԻՏԻ ի սաղմոսէն ի քառասներկուերորդէ և ասելով ի սաղմոսէն քառասներորդէ յերրորդէ 5 ՏՏ սաղմոսն է առաքեաց ԳԳԼԿՏԻ շի՛ Տէր 5—6 ԽՃՎԱ զճշմարտութիւնս 8 ԲԱ մեզ և հանցեն փխ և ածցեն ՏՏ շի՛ զմեզ 7 ԱԶԷԹ շի՛ սուրբ Գ շի՛ և ի յարկս ԲՃՎԱ ճշմարտիւ (Ա ճշմարտիւ), տէր աստուած մեր ԲՃՎԱ շի՛ առաջնորդեսցիր և 8 ԳԵԼԺԺՃՎՏՏ ուրախութիւնսդ 8—9 ԲՃՎ յանմահ հանգիստ Գ յանմերժ յանմահ հանգիստդ Ա յանանց հանգիստդ 9 ԲԳՃՎԱ նման է ԲԳԵԼԱ շարշարանաց 9—10 ԸԽԱ որ փխ որպէս Թ և որպէս 10 ԲԳԼՏԻ շի՛ յերկրորդ 11 Ա զախեալ Ը դրունս Ժ դուռն ԳԵԼԽԶՏԻՏՏ գրունս Բ դրախտին Երդմայ Գ Եդինայ Կ դրունս ԼԱԳԵՆԱ Ը զաղխեալ դուռն դրախտին Ադինայ 11—12 ԳԳԶ կորուսեալ Գ կորուսեալ էր այրո այս և գտեր զսա Լ կորուսեալ այրս այս, որ էր Ս և զայս կորուսեալ այրս Տ կորուսեալ այրս 12 ԲԵԽԶՏՏ պատճառ Ա պատճառս մահու ԱԲԳԳԵԼԺԿԻԽԶՏԻՏՏԱ շի՛ արդ ԼԿՏԻ և փխ արդ 13 ԲԳԵԿԶԱ պատճառս Ի պատ-

ճառ և ի պատճառս ԳԳԺՏԻ և մեզ և անձին մերում (Գ իւրում) ԲԱ իւրոյ ԵԼԺԽԶՏՏ անձին իւրում և մեզ Կ և մեզ 13—14 ԲԱ տէր աստուած մեր է տէր աստուած Ա տէր փխ աստուած 14 ԳԳԵԹԱ ձայնակից ԲԳՃՎ մարգարէիցն 14—15 Բ մի՛ մեզ տէր, մի՛ մեզ տէր, այլ վասն անուան քում Ա քո փխ քում ԲԵԼԺԺԿՂ զփառս 15—16 Բ ողորմութեան քում 16 Բ շի՛ և ճշմարտութեան քո ԼԱ քում ԸԽՏՏ շի՛ զի Թ հեթանոսք 17 ԲԳ շի՛ իսկ 18 ԵԺԺ ապարասան (լուսանցեալ՝ անհաւան կամ խիտ) Ա ապարասան և խեղաթեղ և խաւարագղեստ ազգիս այսորիկ ԲՃՎ և խաւարագղեստ ազգիս այսորիկ ԳԼՏԻ խաւարագղեստ 19 Բ ձրի Բ շնորհս ԵԼԺԽԶՏԻՏՏ շնորհն 19—20 ԳՏՏ առանձին ԼՏԻ ասել առանձինն 20 Կ շի՛ իմ (և կեանք) Ա շի՛ իմ (եւ յումմէ) ԱԲԿ յումմէ՞ ԲԳԳ երկնաց Ե երկայց 21 ԲՃՎԱ տէր օգնական և ապաւն Բ շի՛ իմոց ԱԿ յումմէ Բ և ես յումմէ ԵԼԺԽԿՂ գիտես 21—22 Գ գիտեմ ես այսուհետև ճշմարտիւ 22 Բ բազումք Ժ այսուհետև ԲՃՎԱ շի՛ այսուհետև 23 ԲԳԼԽԶՏՏ զմարմին ՏՏ զմարմինն ԲՃՎԱ շի՛ ամենայնի ԲՃՎԱ եկիր և մեռար ԳԳԵԼԺԿԻԽԶՏԻՏՏ որ եկիր:

ամենեցուն կենաց, զի դարձցին և կեցցեն առաջի քոյոյ մարդասիրութեանդ: Մի՛ որոշեր զիս ի սուրբ գառնացս, յորս խառնեցայ, զի մի՛ ըստ քո փարախդ արտաքս էլեալ՝ շար գազանն դարձեալ բեկանիցէ զիս: Մի՛ հայիր, Տէր, ի բազմամեայ ամբարշտութիւնս իմ, զի մի՛ մոլորեալ ի ճշմարիտ կենացդ՝ զբազումս անդրէն ի կորուստ աշակերտիցեմ, այլ որոց եղէ պատճառք մահու, նոցին եղէց և պատճառք կենաց: Սատանայ՝ որ ինեւ խրոխտացեալ պարծէր ի մէջ մեծի կորստականացս, ինև կորացեալ ամաչեսցէ ի մէջ իւրոց աշակերտացն»:

10 Եւ զայս իբրև ասացին, նմին իսկ ետուն կատարել գաղօթսն, և դազարեցին նովաւ հանդերձ մինչև ի պահն երրորդ, և այնպէս խաղաղեալ կացին ի քուն ամենեքեան մինչև ի ժամ առաւօտուն:

15 Իսկ նորա յոտն կացեալ, և ի քուն ոչ մտեալ, այլ զձեռսն իւր ի վեր ամբարձեալ՝ կայր յաղօթս: Եւ մինչդեռ ընդ երդն պշուցեալ հայէր յերկինս, յանկարծակի տունն լի եղև լուսով. և երևեցան նմա սանգուղք լուսեղէնք, որ կանգնեալ էր յերկրէ ի յերկինս. և գունդք գունդք զօրաց ելանէին ի վեր. և էր ամենեցուն տեսիլն նոր և շքնաղ և աճաւոր և սքանչելի իբրև գտեսիլ հրեշտակաց: Ունէր և զթիւ համարոյ ի միտս իւր զիւրաքանչիւր զնդիցն, զոր տեսանէր. էր որ զհազարի, էր որ զերեսուն և զերից, էր որ զերկերիւրոց և զերեքտասանից: Եւ այնպէս մօտագոյնս մերձենայր, մինչև ճանաչել նմա զերիս ի նոցանէ, զվարդան և զԱրտակ և զԹորէն: Եւ ունէին ինն պսակ ի ձեռին. խօսէին ընդ միմեանս և ասէին. «Ահա եկն եհն եհն ժամ, զի և սորա խառնեցցին ի գունդս մեր. քանզի և

25 մեր սոցա իսկ մնայար, և զառհաւատչեայ պատիւ սոցա բերարք

1—2 Ի քոյոյ մեծի տէրութեանդ փիս քոյոյ մարդասիրութեանդ Դ տիրութեանդ 2 ԲՁ Տէր, ի սուրբ V գառնացս(1) ԱԲԳԴԹ յոր փիս յորս 3 Բձ՛Ա փարախս էլեալ արտաքս (Ճ՛Ա փարախն) ԵՄ փարախտ ԲԳԵԸԼԽԿՂՏՆՍՁ՛Ա գազանն ԱՁԹԻՄՏՏՁ՛Ա գազան Գ շարագաղանն ԲԳԵԸԹԼԽԿՂՏՆՍՁ՛Ա շիբ դարձեալ 4 Աճ ամպարշտութիւնս 5 2 շիբ մի՛ 5—6 Ճ՛Ա շիբ ի կորուստ 6 ԳԿ եղէն ԲԵԻՂՃՁ՛ՏՁ՛Ա պատճառ Բձ՛Ա նոցունց: Ա եղևաց 6—7 ԲԳԵԸԹԼԿՂ շիբ և Դ շիբ նոցին եղէց և պատճառք կենաց 7 ԵԸԻՂ ՏՁՁ՛Ա պատճառ Բձ՛Ա ինև Թ պարծիր 8 Բձ՛Ա կորստականացն Բձ՛Ա շիբ մեծի Ե ինև Ե կորացեալ Թ ամաչեսցի 10 Բձ՛Ա իբրև սոցա՝ կատարեցին զաղօթսն բոլոր մշտմեներ՝ ասացին ԵԸԹԽՂՏՁ՛ և իբրև զայս Բ շիբ նմին իսկ ետուն կատարել 11 Դ պահս 12 ՄՏՁ՛Ա խաղաղացեալ Բ խաղաղիկ ԲԳԵԸԹԼԽԿՂՏՆՍՁ՛Ա կային Բձ՛Ա շիբ ի քուն ամենեքեան ԸԼՏՁ՛ շիբ ամենեքեան 13 ՄՏՁ՛Ա ի քուն ոչ մտանէր ԶԷԼՄ գձեոն Բ գձեոս ԹԼ ձեոն Ի ձեոս ԲԳԵԸԹԼԽԿՂՏՆՍՁ՛Ա շիբ իւր 14 Բձ՛Ա շիբ ի վեր ՏՁ՛Ա համ-

մարդասիրութեան առաջ: Ինձ մի՛ ջոկիր այս սուրբ գառնեքից, որոնց խառնվեցի, որպեսզի քո փարախից դուրս գալիս շար գազանը նորից չպատահուի ինձ: Տե՛ր, մի՛ նայիր իմ բազմամյա ամբարշտութուններին, որպեսզի ճշմարիտ կյանքիցդ շնորհովեմ և կրկին անգամ շատերին կորստյան ճանապարհը սովորեցնեմ, այլ որոնց մահվան պատճառ եղա, նրանց համար էլ կյանքի պատճառ դառնամ: Սատանան, որ ինձնով խրոխտացած պարծենում էր այս բազմաթիվ կորստյան մատուցվածների մեջ, թող ինձնով զլիսիկոր ամաչի իր աշակերտների մեջ»:

Այս ասելուց հետո հենց նրան էլ թույլ տվին աղոթքը ավարտել, և նրա հետ միասին հանգստացան մինչև երրորդ պահը, և այդպես խաղաղ քնի մեջ մնացին բոլորը մինչև առավոտյան ժամը:

Իսկ նա ոտքերի վրա կանգնած՝ շքնեց, այլ ձեռները վերև բարձրացրած՝ աղոթում էր: Եվ մինչդեռ աչքերը երդիկին սևեռած նայում էր երկինք, հանկարծ տունը լույսով լցվեց. և նրան մի լուսեղեն սանգուղք երևաց, որ դրված էր երկրից մինչև երկինք. և խումբ-խումբ զորքեր վեր էին բարձրանում. և բոլորի տեսքը նոր էր ու շքնաղ, ահավոր ու սքանչելի, ինչպես հրեշտակների տեսքը: Տեսած բոլոր խմբերի թիվն ու համարն էլ մտքում ունեւր. կար, որ հազար էր, կար, որ երեսունեերեք էր, կար, որ երկու հարյուր և տասերեք էր: Եվ այնքան շատ մոտեցավ, որ մինչև անգամ ճանաչեց նրանցից երեքին՝ Վարդանին, Արտակին և Խորենին: Նրանք իրենց ձեռներին ինն պսակ ունեին. միմյանց հետ խոսում էին և ասում. «Ահա եկավ-հասավ ժամանակը, որ սրանք էլ խառնվեն մեր խմբին, որովհետև մենք էլ հենց սրանց էինք սպասում և սրանց համար ենք բերել առհասովաւայա նվերը. իսկ որին շէինք էլ սպասում,

բարձեալ Ե նաէր(1) 14—15 Ը նայէր ԶԷՄՏՁ՛Ա ընդ երդ 15 Ա ընդ երկինս Դ յանկարծօրէն ԼՏ՛ տունն յանկարծակի 2 տունն լցեալ լուսով ԸԽ շիբ և ԲԳԼՁ՛Ա երևեցու 16 Դճ լուսեղէն ԱԲԳԵԸԹԼԽԿՂՏՆՍՁ՛Ա ի յերկրէ յերկինս (ԻՄՏՁ՛ ի յերկինս) Ա շիբ Ի Խ շիբ և 17 Բ զօրացն Բձ՛Ա տեսիլն ամենեցուն 18 Դ շքնաղ և նոր ԲԳԵԸԹԼԿՂՏՁ՛Ա շիբ և (աճաւոր) ԳԿՂ շիբ և (սքանչելի) ՄՏՁ՛Ա հրեշտակի 19 ԳԵԸԹԼԿՂ Լս և Ա զթիւ համարաց ԵԸՏՁ՛ համարոյն 20 Բ հազարից Դժ զհազարից Ա էր զոր հազարաց Ե շիբ էր որ զհազարի, էր որ զերեսուն և զերից ԳԵԸԹԼԽԿՂՁ՛ էր ուր ԱԹԻԱԶՁ՛ԱՁ՛ԱՁ՛ վեցից փիս զերից Ա ճետա այլ քանաբով կապիտ կերպով երից բառը սուղլված է վեցից ԳԵԸԹԼԿՂՁ՛ էր ուր 21 ԲԴ զերեքտասանց ԳԼ և այսպէս Դ մօտագոյն Բձ՛Ա մօտագոյն մեր-ձեռնայր տեսիլն ԳԵԸԹԼԽԿՂՁ՛ մինչ 22 ԲԳԵԸԹԼԽԿՂՁ՛ զերիսն ԵԸԹԽԿՂՁ՛ զվարդանն ԳԵԸԹԼԿՂՁ՛ զԹորէնն 23 ԱՁԹԻՄ շիբ ի ձեռին Դձ՛Ա շիբ ինն Բճ պսակս ի ձեռս (Ա ի ձեռ-սինս) իբրեանց 24 Ժ շիբ զի ԲԳճ շիբ և 25 2 շիբ մեք Ա առհաստայայ ԱՁԹԻՄ (Մ մնացար Բձ՛Ա զի և Բձ՛Ա պատիւն ԱԳԵԸԼԿ պատիւս Բձ՛Ա նոցա փիս սոցա:

Ան որում ոչ ևս մնայաք՝ եկն երեւեցաւ և խառնեցաւ, և եղև իբրև զմի ի գինուորացն Քրիստոսի»:

Այս երիցս անգամ երևեցաւ շքնաղ տեսիլս առն հրանելուց: Զարթոյց զսուրբսն ի բնոյ անտի, և պատմեաց նոցա զամենայն տեսիլն կարգաւ:

Իսկ նորա յարուցեալ կացին յաղօթս և ասէին. «Տէր, Տէր մեր, զի՛ սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի. համբարձաւ մեծ վայելչութիւն քո ի վերոյ քան զերկինս. ի բերանոյ մանկանց տղայոց ստնդիացաց հաստատեցիր զօրհնութիւն, զի եղծցի թշնամին և հակառակորդն»: Զի ոչ ևս է այսուհետև ասել, եթէ «Տեսից զերկինս զգործս մատանց քոց», այլ թէ տեսից զքեզ Տէր երկնի և երկրի. որպէս երևեցար իսկ այսօր ի ձեռն սուրբ զօրականացն քոց հեռուր օտարիս, որ անցեալ էր ըստ ակնկալութիւն կենաց իւրոց:

«Ահա դու, Տէր, ողորմութեամբ քով պսակեցիր զսիրելիս քո, և գթութեամբ քով ելեր ի խնդիր կորուսելոյս, զարձուցեր և խառնեցեր ի դասս սրբոց քոց: Ոչ միայն կտես սա զերկինս՝ զգործս մատանց քոց, այլ ետես զերկինս և զքնակիչս նորա, և մինչդեռ է յերկրիս՝ խառնեցաւ ի գունդս բիրաւոր հրեշտակաց քոց: Ետես և զոգիս արդարոց կատարելոց, ետես և զմամնութիւն փառաց աներեւոյթ պատրաստութեանցն, ետես և ի ձեռին նոցա զանշուշտ որունայն՝ որ հանդերձեալ պահի ի ձեռն ճարտարապետին: Երանի՛ սմա վասն սուրբ տեսլեանս, և երանի՛ է մեզ վասն սորա մերձաւորութեանս առ մեզ. քանզի հաստատեալ գիտացար սովաւ, եթէ որում այսպիսի սքանչելիք յայտնին, մեծ մասն ընկալաւ սա յանսպառ քոց բարութեանցդ: Անսպառ են պարգևքն քո, Տէր, և առանց

15 և գթութեամբ քով ելեր ի խնդիր կորուսելոյս, զարձուցեր և խառնեցեր ի դասս սրբոց քոց: Ոչ միայն կտես սա զերկինս՝ զգործս մատանց քոց, այլ ետես զերկինս և զքնակիչս նորա, և մինչդեռ է յերկրիս՝ խառնեցաւ ի գունդս բիրաւոր հրեշտակաց քոց: Ետես և զոգիս արդարոց կատարելոց, ետես և զմամնութիւն փառաց աներեւոյթ պատրաստութեանցն, ետես և ի ձեռին նոցա զանշուշտ որունայն՝ որ հանդերձեալ պահի ի ձեռն ճարտարապետին: Երանի՛ սմա վասն սուրբ տեսլեանս, և երանի՛ է մեզ վասն սորա մերձաւորութեանս առ մեզ. քանզի հաստատեալ գիտացար սովաւ, եթէ որում այսպիսի սքանչելիք յայտնին, մեծ մասն ընկալաւ սա յանսպառ քոց բարութեանցդ: Անսպառ են պարգևքն քո, Տէր, և առանց

1 Ա ոչ ևս ակն ունեար փխ ոչ ևս մնայաք 2 Բեժիկն գինուորաց ԳեճԷ ի գինուորաց Գ ի գինուորացս 3 ԲԳՃ՝Ա շի՛ անգամ 2 շղատաւտեխիս(!) Աս տեսիլն ԱԳԵ ԸԹժԻԼԷՆՁ առնն ԲՃ՝Ա առնս այսորիկ երանելոյց եճ երանելոյն 4 Գլ զսուրբս 4—5 ԲՃ՝Ա պատմեաց (Ա պատմեաց նոցա) կարգաւ զամենայն տեսիլն 6 ԲԳԼ նոցա ԳԻԵԸ ԺԼԿԷՃՃ՝Ա կային Բ Տէր աստուած մե՛ծ Գ շի՛ տէր 7 է ի վերայ ամենայն երկրի ԼՏ՝ շի՛ յամենայն երկրի 7—8 Բ վայելչութիւն 8 ԲեճԷԸԹԻԵՃՎՏ՝Տ՝ ի բերանոց 9 ԱՁԷԹԻՎՃ՝—6 ստնդիացոց Գ ըստընդիացոց ԳԺԱ ստնդիացոց ԵԿՃ՝ ստնդիացոց Ը ստընդիացոց Տ՝ ստնդիացոց Տ՝ շի՛ ստնդիացոց ԱԳԵԸԸԸԹԺԻԼԷԿԷՃ՝ հաստատեցաւ ԲՃ՝Ա և հաստատեցի ԱԲԳԵԸԸԸԹԺԻԼԷԿԷՃ՝ սրճնութիւն Գ զօրհնութիւնս քո ԲՃ՝Ա օրհնութիւն քո 10 Է շի՛ է ԲԳԳԵԺԼԷԿ՝Տ՝Ա այսուհետև է ասել ԵԼԷՃ՝ Թ Բ յերկինս 11 ԲԳԵԸԺԼԷԿ՝Տ՝Տ՝Ա ալլ զի ԳՇ շի՛ թլ 12 Կ որպէս և է երևեցաւ Գ շի՛ իսկ Բ շի՛ սուրբ ԲՃ՝Ա ի ձեռն զօրականին քո Գ զօրականաց 13 Գ բնոյ փխ ըստ Տ՝ ակնկալութեան Բ իմոց փխ իւրոց 14 Գ քոյով է շի՛ պսակեցեր զսիրելիս քո 15 ԲԱ քո փխ քով Ժ

եկավ-երեցավ և խառնվեց, և դարձավ ինչպես Քրիստոսի գինվորներից մեկը»:

Այս շքնաղ տեսիլքը երեք անգամ երևաց հրանելի մարդուն: Քնից զսրբնացրեց սրբերին և ամբողջ տեսիլքը կարգով պատմեց նրանց:

Իսկ նրանք վեր կացան, աղոթքի կանգնեցին և ասում էին. «Տե՛ր, տեր մեր, ի՛նչ սքանչելի է քո անունը ամբողջ երկրի վրա. քո մեծ վայելչությունը բարձրացավ երկնքից էլ վեր. ծծկեր մանուկների բերանից օրհնություն հաստատեցիր, որ ոչնչանա թշնամին ու հակառակորդը»: Որովհետև սրանից հետո այլևս չպետք է ասել՝ «Կտեսնեմ երկինքը, որ քո մատների գործն է», այլ թե՛՝ քեզ կտեսնեմ երկնքի ու երկրի տերինչպես որ այսօր իսկ երևացիր քո սուրբ զորականների միջոցով այս հեռավոր օտարին, որ իր կյանքի ակնկալությունից ձեռք էր քաշել:

«Ահա դու, Տե՛ր, քո սղորմությամբ պսակեցիր սիրելիներդ, և քո գթասրտությամբ ելար այս կորածին փնտրելու, զարձրիր և խառնեցիր քո սրբերի դասին: Սա ո՛չ միայն երկինքը տեսավ, որ քո մատների գործն է, այլ տեսավ երկինքն ու նրա բնակիչներին, և մինչդեռ այս երկրի վրա է, խառնվեց քո բյուրավոր հրեշտակների զնդերին: Տեսավ նաև նահատակված արդարների հոգիները, տեսավ նաև աներեւոյթ պատրաստությունների փառքի նմանությունը, տեսավ նրանց ձեռքին նաև անկասկածելի գրավականը»¹⁷, որ պատրաստված պահվում է ճարտարապետի ձեռքում: Երանի՛ սրան այս սուրբ տեսիլքի համար, և երանի՛ է մեզ, որ սա մտեցավ մեզ. որովհետև սրա միջոցով հաստատապես իմացանք, թե քանի որ սրան այսպիսի սքանչելիքներ են հայտնվում, քո անսպառ բարութուններից սա մեծ բաժին ընդունեց: Քո պարգևներն անսպառ են, Տե՛ր, և առանց խնդրելու տալիս

շի՛ քով ԳԿ կորուսելոցս 16 Ա բնտրելոց փխ սրբոց ԲՃ՝Ա շի՛ սա զերկինս 17 Բ և կտես զբնակիչս նորա ԳԿ և կտես եճ յերկինս փխ յերկրիս 18 Թ էր յերկիրս ԳԱ էր փխ է ԲեճԷԸՏ՝Ճ՝Ա 7,8,12,14,17—18 Ա ի բիրաւոր բանակս ԳԳԼԿ ի բանակս Տ՝Ճ՝Է ի բանակս բիրաւոր ԲԳՃ՝Ա շի՛ քոց 19 ԳԼՏ՝ զհոգիս ԲՃ՝Ա զհոգիս արանց կատարելոց եճ շի՛ և (զմամնութիւն) 20 Ե պատրաստութեանց ԳԵԺԷՆՁ Ի ձեռս Բ շի՛ ի ձեռին նոցա ԵԸԺԷՃ զանշուշտ (լուսանցում՝ զանշարժ) 20—21 ԲԳԼՏ՝Ճ՝Ա 7—8,12 աբրունեան(ն) է զանուշտ արունայն 21 Ա ռարունայն Թ որբունայն (լուսանցում՝ պրսակ) ԵԸՇ որունայն պրսակն Ժ որունան պրսակն Ե րարբունայն պրսակն Տ՝ ռարունան պրսակն «Պսակն» բառն անշուշտ լուսանցից է անցել տեխնիկ մեջ: Վ և հանդերձեալ ԲԱ պահին 22 Թ երանի է ն շի՛ և ԳԳԵԿՇՏ՝ շի՛ է 23 Գ որ առ մեզ ԲՃ՝Ա գիտեմք Գ թէ 24 Ա ում փխ որում 25 ԲԳՃ՝Ա քո բարեացդ ԱԲՇՃ՝Ա պարգևք քո ԲԳ տէր, պարգևք քո ԳԼ պարգևքդ ԳԵԸԺԷՆՁՏ՝ շի՛ տէր:

Ը քառորե՛ն լուսանցում՝ «հաստատյն մոգպետին»:

խնդրելոյ տաս ում և կամիս քոյով յորդ և աննախանձ առատութեամբ: Եւ եթէ որ ոչն խնդրեն՝ շարգելուս ի նոցանէ, բա՛ց մեզ, Տէր, զգուռն ողորմութեան քո, որ ի մանկութենէ մերմէ ցանկացնալ եմք բարեմասնութեան սրբոց քոց: Զնորագիտ դաստակերտս քո բարեխօս աննեմք վասն անձանց մերոց. մի՛ ընկզմեսցի նա հաւատոց մերոց ի մէջ ալէկոծեալ ծովու մեղաց»:

Եւ այսպէս յերկար կատարելով զաղօթսն, յորդ և առատ արտասուս հեղուին ի վերայ անձանց իւրեանց: Գու՞թ ողորմանաց արկանէին առաջի բարեբարին, զի լսելի լիցի ձայն պաղատանաց նոցա, և հաստատուն կացցեն ի վիշտս ճգանցն, զի մի՛ զրկեսցին ի ցանկալի պսակացն, զոր ունէին սուրբքն ի ձեռս իւրեանց, որպէս և ազգեցաւ նոցա ի Հոգւոյն սրբոյ. զի մերձեալ էր ժամանակ կոչման նոցա, որպէս զի երթիցեն և աներկել զաղարեսցին ի կասկածելի ակնկալութենէն, որում համբերէին բազում տառապանօք. զի առհաւատչէիւ փոքու հասցեն երկնաւոր մեծութեանն, որում ի վաղնջուց իսկ էին ցանկացեալք:

Եւ քանզի ինքն իսկ մոգպետն իշխան էր աշխարհին, և նմա յանձն արարեալ էր զկասկեալսն քաղաքին, վասն այնորիկ և համարձակութեամբ ընդ առաւօտն հանեալ տանէր զկասկեալսն յապարանսն իւր: Լուանայր և սրբէր զնոսա ի շարշարանաց բանտին, աննոյր զջուր լուացման սրբոցն և արկանէր զիւրով մարմնովն: Ուղղէր ի տան իւրում աւագան, և ընդունէր ի նոցանէ զսուրբ մըկըրտութիւնն. հազորդէր ի կենդանարար մարմինն և ի քափշ արիւնն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Բարձր բարբառով սղաղակէր և աօէր. «Մկրտութիւնս այս լիցի ինձ ի լուացումն մեղաց իմոց, և ի ծնունդս նորոգութեան վերստին Հոգւոյն սրբոյ, և ճաշակումն անմահ խորհրդոյս ի ժառանգութիւն երկնաւոր որդէզրու-

ես՝ ում կամենում ես՝ քո հորդարութիս և աննախանձ առատութեամբ: Եվ քանի որ լինդրոզներին էլ չես մերժում այն, բա՛ց մեզ, Տե՛ր, քո ողորմութեան դուռը, որ մեր մանկութեանից քո սրբերի բարեմասնութեան ցանկացող ենք եղել: Քո այս նորագոյտ ձեռակերտին բարեխօս Լնք դարձնում մեր անձերի համար. մեր հավատի նավը թող ընկզմովի մեղքերի ալէկոծված ծովի մէջ»:

Եվ այսպէս երկար աղօթք անելով՝ հորդ և առատ արտասուք էին թափում իրենց անձերի համար: Գթութիւնն էին հացում բարեբարից, որ լսելի լինի նրանց պաղատանքների ձայնը և հաստատուն մնան իրենց վիշտ ու նեղութիւնների մէջ, որպէսզի չզրկվեն այն ցանկալի պսակներից, որ ունեին սրբերն իրենց ձեռքին, ինչպէս և աղղարարվեց նրանց սուրբ հոգու կողմից, որովհետև մոտեցել էր նրանց կանչվելու ժամանակը, որ զնան և աներկյուղ հանգստանան այն կասկածելի ակնկալութեանից, որին դիմանում էին մեծ տառապանքներով, որպէսզի փոքրիկ առհավատչայով հասնեն երկնավոր մեծութեանը, որին ցանկացող էին ի վաղուց հետե:

Եվ որովհետև հենց ինքը մոգպետը այն աշխարհի իշխանն էր, և նրան էին հանձնված այն քաղաքի կալանավորները, ուստի և առավտայան համարձակ կերպով հանեց-տարավ կալանավորներին իր ապարանքը: Լվաց ու սրբեց նրանց բանտի աղտոնութիւններին, վերցնում էր սրբերի վնասաշորը և ածում իր մարմնի վրա: Իր տան մէջ ավագան սարքեց և նրանցից սուրբ մկրտութիւնն ընդունեց, հաղորդվեց մեր տեր Հիսուսի կենդանարար մարմնին և քափշ արշայնը: Բարձր ձայնով սղաղակում էր և ասում. «Այս մկրտութեանը թող իմ մեղքերի վնասումն լինի ինձ համար, և սուրբ հոգով վերստին ծնունդ ու նորոգութիւն, և անմահ խորհրդի ճաշակումը երկնավոր որդեգրութեան ժառանգ դարձնի ինձ»:

1 Ա քով փիւ քոյով է օսիզ(1) փիւ յորդ Թ լիք յորդ և 1-2 Դ առատութեամբ
 2 ԱԳ ոչս ԴեզէԸժՇՆՏՏ ոչ ՏՉ լիք ոչ ԱԳԹ ի սոցանէ ԲՃՂԱ բաց և մեզ 3 ԲԳԴԸԸժ
 ԽԿՆՏՏՏՃՃՃ լիք քո Ա լիք մերմէ 4 Ա զնորգիտ 5 ԲՃՂԱ լիք վասն Լ զի մի՛
 6 ԲԴՃՂԱ հաւատոյս մերոյ 2 լիք ի մէջ ԲՃՂԱ ալէկոծութեան ծովուս մեղաց ԳԼԿՏՂ ծովուս
 Դ մեղաց մերոց ԵԸժԽՆՏՏ մեղաց ծովուս Խ ալէկոծութեան մեղաց 7 ԳԵԸժԽԿՆՆ
 ՏՂՏՂ կատարելով յերկար Խ յաղօթսն Դ յորդառատ 8 ԲՃՂԱ և զուսն ԳԴԵԸժԽԿՆՆՏՂՏՂ
 զուսն ԸԽ ուղարանաց 9 ՃՂԱ լիքիցի Դ ձայնք 10 ԲՃՂԱ և զի (հաստատուն)
 ԸԽՃՂ կայցեն Դ ճգանց Ս ճգանացն Դ և մի՛ 11 ԷՎՏՏ ի ձեռն 12 ԴԸԽՏՂ լիք և
 ԲՃՂԱ լիք նոցա Ա ազգեցաւ իսկ 12-13 ԲՃՂԱ ժամանակ նոցա կոչմանն ԳԼ կոչմանն
 13 Ի լիք որպէս ԱԲԳԴԵԸժԹժՇՂՆՏՂ զաղարեսցեն 13-14 ԲՃՂԱ ի կասկածանաց
 14 ԳԵԺ յակնկալութենէն 2 յորում ԵԺԽՆ տառապանաց 15 ԲԴԱ առ-

հաւատչէին Թ առհաւատչեալս ի զառհաւատչայի ԵՆ մեծութիւն ԲԳԴԵԸժԽԿՆՆՏՂՏՂ
 քում և 15-16 Կ ի վաղնջուցն լին իսկ 16 ԲԴՃՂԱ լիք իսկ ԳԹ քանկացեալ
 17 ԲԳԴԵԸժԽԿՆՆՏՂՏՂՃՂՃՂ լիք իսկ ԳԵԸժԽԿՆՆՏՂՃՂՃՂ լիք և (նմա) 18 ԵՆ լիք էր ԳԴԵ
 ԽԱ զկասկեալսս Ա այսորիկ ԲԴԱ լիք և 19 ԳԴ առաւօտսն Ա հանեալ զնոսա տաներ
 ԲՃՂ տանէր զնոսա փխ հանեալ տանէր զկասկեալսն Ա լիք զկասկեալսն 19-20 ԳԴԵԱ
 յաղարանս 20 ԲՃՂԱ լիք և սրբէր Դ լիք զնոսա 21 Դ զորսն ՎՏՏ լուացմանն Ա
 սրբոց ԲՃՂԱ զմարմնով իւրով Ա զիւր 22 Բ և ուղղեր 2 սուրբ 22-23 և մկրտութիւն
 23 Ի հաղորդիւր ԳԵԸժԽԿՆՆՏՂՃՂՃՂ ի կենդանի ԲԴՃՂԱ ի կենարար ԳԵԸժԽԿ
 մարմին ՎԱ և ի մյուսները լիք և 23-24 ԲԴԵԸժԽԿ արիւն 25 ԲՃՂԱ եղիցի Ա
 լիք ինձ 26 ԳԴԼ լիք և ԱԲԳԴԹԵԼԱ ի ծնունդ ԵԸժԽՆ լիք ու ի մնանդս-հոգւոյն
 սրբոյ ԲՃՂԱ լիք վերստին ԳԼՏՂՃՂ ի հոգւոյն սրբոյ Ա հոգւոյն սրբոյ 27 ԳԼ խորհրդի
 զիս է երկնաւորդութիւն(1) ԴԵ որդեգրութեան:

Քեանն»։ Դնէր և ըստ մարմնոյ առաջի նոցա սեղան կերակրոյ, և մխիթարութեան բաժակ մատուցանէր նոցա, և միաբանէր ընդ նոսա ի հացին օրհնութեան։

Այլ թէպէտ և ինքն եհաս յերկնաւոր բարիսն, և աներկեղ էր ի մարդկանց հարուածոց, սակայն վասն ընտանեացն յոյժ ունէր կասկած, զի մի՞ իբրև վնասակարք մատնեցցին յիրս արքունի Վասրն այնորիկ և ժածուկ կոչէր ի գիշերի և զնախարարսն, որ ի նմին քաղաքի էին ի կապանս, և առնէր ծախս մեծամեծս։ Եւ էին ամենեքեան ի մեծի խնդութեան վասն նոր սքանչելեացն, որ երևեցաւ նոցա։ Ոչ յիշէին ամենևին, եթէ վիշտք ինչ անցեալ էին ընդ նոսա։

Բայց ի ժամ բազմականացն կարծիք իմն եղին ի միտս սրբոցն վասն երիցու միոյ, որ էր ընդ նոսա ի սուրբ կապանսն. զի ի մէջ շինական մարդկան կեցեալ էր, և տգիտագոյն ևս էր ի գրոց մխիթարութենէ։ Հրամայեցին նմա ունել զգլուխ բազմականին. ևս պատասխանի երանելին և ասէ. «Ձի՞նչ է այդ, զոր դուք գործէք-

15 և կամ յինէ՞մ զի՞ թաքուցանէք զծածուկս խորհրդոցդ։ Ես քան ըզկրտներս ձեր խոնարհագոյն եմ, և քան զեւս փոքունս յաշակերտաց ձերոց տգիտագոյն եմ. զիարդ կարացից այդմ տանել։ Այս իսկ մեծ էր ինձ, զի սուրբ կապանաց ձերոց հաղորդեալ եմ այսօր։ Եթէ

20 արժանի համարիք ձերում սեղանոյդ, կալարութ դուք զիրաքանչիւր տեղի բազմականիդ, և հրամայեցէք ինձ զիմ տեղին»։ Եւ բռնադատեաց սուրբ եպիսկոպոսն միաբանութեամբ ամենայն սրբոցն, և ի վերոյ քան զամենեսեան բազմեցուցին զնա։

Եւ իբրև բոլորեցաւ ակումբ բազմականին, և հաղորդեցան ա-

25 մենեքեան ի կերակուրն զուարթութեամբ, յոտն եկաց սուրբ Յով-

1 Գ ըստ մարմնոյ սեղան կերակրոյ առաջի նոցա ԵԼԺԽԶ զնէր առաջի նոցա և ըստ մարմնաւոր կերակրոց սեղան ԲԳԼՏՏՃՎԱ կերակրոց ՏԶ կերակրոց սեղան Ա սեղան կերակրոց 1—2 Հ և զմխիթարութեան 2 ԲՃՎԱ շի՛ք նոցա 3 ԱԳԵԶԸԹՄԻԼԵԿ շՎՏՏՃՎ ի հացին ԲՃՎԱ հացին Գ հացիս ևս օրհնութեանն ՏՃԱ հացին օրհնութեան 4 Բ ի յերկնաւոր Բ շի՛ք էր 4—5 ԲՃՎ ի մարդկան հարուածոյ ԳԻՏՏՃՎ ի մարդկան Գ ի մարդկային հարուածոց և ի մարդկան հարցուածոց 4 ի մարդկանէ և ի մարդկային(1) 5 Ը ընտանեաց 5—6 ԲՃՎԱ կասկածանս ԵԼԺԽԶՏՏ ունէր կասկած յոյժ 6 Ա զի մի՞ երբէք 2 ի փոքու(1) փխ իբրև ԵԼԺԽ իբրու ԳԵԹԼԽԶՏՏ մատնիցին 4 մատնիցեն 7 ԲԱ ի ծածուկ ի գիշերի կոչէր զնախարարս ԳԵԹ շի՛ք ի (ծածուկ) ԵԼԺ և ի գիշերի ԳԵԼՏՏՃՎ շի՛ք և 8 ԱԲԳԴԾԿՏՎԱ մեծապէս 9 ԱԲԳԴԵԶԹՄԻԼԵԿՎՏՏՃՎԱ վասն նոր սքանչելեացն Ա շի՛ք նոր ԳԼԿ երևեցան 10 Գ նմա փխ նոցա Գ շի՛քիւով ԲԳԵԶԹԼԽԵՎՏՏՃՎԱ շի՛քիւ ԲԹԹ շի՛ք ամենևին ԲԱ վիշտ անցեալ է ընդ նոսա Գ են ԵԼԺԽԶՎՏՏ էր ևս վիշտը մահու ընդ՝ շի՛ք ինչ 11 ԲԱ ի մէջ փխ ի ժամ ԳԼՏՏ շի՛ք ժամ 11—12 Բ շի՛ք սրբոցն և ի մէջ փխ ի միտս 12 ԶԵԹԻՎ երիցո(1) շՃՎ իրիցու ԸԽ շի՛ք սուրբ

նրանց առջև մարմնավոր կերակրի սեղան էլ բաց արեց, և նրանց մխիթարութեան բաժակ մատուցեց, և նրանց հետ միացաւ օրհնված հացն [ուտելուն]։

Բայց թեպէտ և ինքն հասաւ երկնավոր բարիքներին և երկյուղ չունէր մարդկային հարվածներից, սակայն սաստիկ կասկածի մեջ էր հարազատների վերաբերմամբ, որ չէին, թե մատնվեն իբրև արքունի գործերի մեջ վնասակար մարդիկ։ Այդ պատճառով գիշերով ծածուկ կանչեց նաև այն նախարարներին, որոնք կալանավորված պահվում էին նույն քաղաքում, և մեծամեծ ծախսեր արեց։ Եվ բոլորը մեծ ուրախութեան մեջ էին այն նոր հրաշքների համար, որ երևաց նրանց։ Ամենևին չէին հիշում, թե որևէ նեղութուններ էին անցել իրենց գլխով։

Բայց սեղան նստելու ժամանակ սրբերը մտները բերին մի երեցի՝¹⁸, որ նրանց հետ միասին սուրբ կապանքների մեջ էր. որովհետև նա շինական մարդկանց մեջ էր ապրել և ավելի տգետ էր սուրբ գրքի մխիթարութեան կողմից։ Նրան հրամայեցին նստել սեղանի գլխին. պատասխան տվեց երանելին և ասաց. «Այդ ի՞նչ բան է, որ դուք գործում եք, և կամ ինչո՞ւ եք ինձևից թաքցնում ձեր գաղտնի խորհուրդները։ Ես ձեր կրտսերներից էլ ավելի նվաաս եմ և ձեր աշակերտներից փոքրերից էլ ավելի տգետ. ինչպե՞ս կարող եմ զիմանալ այդ բանին։ Չենց այս էլ ինձ համար մեծ բան է, որ այսօր հաղորդակից եմ ձեր սուրբ կապանքներին։ Եթե ինձ արժանի եք համարում ձեր սեղանին, ամեն մեկդ ձեր տեղը բռնեցեք սեղանի շուրջը և ինձ էլ հրամայեցեք իմ տեղը նստել»։ Եվ սուրբ եպիսկոպոսը մյուս բոլոր սրբերի հետ միաբան հարկազրեցին և բոլորից վերև բազմեցրին նրան։

Եվ երբ բոլորը բազմեցին սեղանի շուրջը և ուրախ-զվարթ ճաշակեցին կերակուրը, ոտքի կանգնեց սուրբ Հովսեփը և սկսեց ուրախութեամբ

13 ԳԼՎԱ կացեալ էր Ա և տգիտագոյն իսկ էր ԶԵՎ ի սուրբ գրոց 14 ԱԲԳԴԶԸԹԻԼԿ ՎՏՏՃՎԱ հրամայեցին նմա ունել ԵԼԺԽԶՏՏ նմա հրամայեցին ունել Ա շի՛ք նմա 15 Բ զի՞նչ են ԲԵԶ դուք 15—16 Ա զի՞նչ է զոր դուք գործէք և յինէն թաքուցանէք 16 ԲՃՎ շի՛ք կամ ԲԱ շի՛ք զի՞ ԲՃՎ զծածուկ խորհուրդս ձեր 16—17 Գ զկրտսերս Բ զկրտսեր 17 ԲՃՎ շի՛ք զեւս ԳԵ յաշակերտացն 17 ՏՃ ըսց փխ ձերոց ԸԽՏՏ տկարագոյն ԳՃՎ շի՛ք եմ 18 ԲԱ է փխ էր ԳԹ ձեր սուրբ ԸԶ որպէս փխ սուրբ ԳԴԵԶԹԼԽԶ կապանացդ ԲԳԵԶԸԶՏՏՃՎՏՏՃՎՏՏ—7,^{10,12,14,17—18,27} և այսօր Ա և այսմ փխ այսօր և և եթէ 20 ԵԼԺԿՎՏՏՃՎ համարիք զիս է համարիցիք Ա համարիցիք ԲԳԱ սուրբ սեղանոյդ ԳԽԱ զիս ձերում ԲՃՎ կալէք ԳԴԼԿՏՎ կալաչք ԵԼԺԽԶՏՏԱ կալաչք է շի՛ք դուք 21 ԳԵԼԿՎՏՏՃՎ տեղիս 2 տեղի 22 Ա մեծ եպիսկոպոսն Յովսէփ փխ սուրբ եպիսկոպոսն ԵԼԺԽԶՏՏՃՎ ամենայն սրբոց միաբանութեամբն 23 Հ ի վեր ՎԱ ի վերոյ Ա և այլք ի վերայ ԲՃՎ նստուցին փխ բազմեցուցին 24 է մոլորեցաւ(1) է ակամբ(1) ԵԼԺԶ շի՛ք և 25 Գ ի կերակուրսն։

սէփ, և սկսաւ զուրախութեան նուազն մատուցանել և ասել այսպէս.

«Ուրախ լերուք ամենեքեան ի Քրիստոս. բանզի վաղիւ այս ժամ իցէ՝ ահա մոռացեալ իցէ մեր զամենայն նեղութիւնս և ըզ-
5 շարշարանս զոր կրեցաք: Եւ փոխանակ սակաւ աշխատութեանս մերոյ՝ բազմապատիկ հանգիստ ընդունելոց եմք, և փոխանակ խաւարային արգելանի բանտին՝ մտանելոց եմք լերկնից բաղարն լուսաւոր, որոյ բաղարի բաղաբապետ ինքն Քրիստոս է, հանգիստ-
10 պետ, յորում ասպարիսի նախ ինքն առաքինացաւ առնելով զնշան յաղթութեան: Եւ այսօր նոյն Տէր է, որ յաշողէ մեզ զնոյն նշան ընդունելով ի փրկութիւն անձանց մերոց և ի սարժանս մեծափառ սուրբ եկեղեցոյ: Եւ զոր օրինակ տեսէք դուք զեղբայրս զայս ի գլուխ բազմականիս մերոյ, սոյնպէս սա նախ ընդունելոց է վաղիւ զպսակն ի ձեռն կատարմանն իւրոյ: Զի ահաւասիկ եկն եհասս և մերձեցաւ առ մեզ թշնամին կենաց մերոց և պսակիչ սուրբ շարշարանաց ծառայիցս Քրիստոսի»:

Զայս իբրև ասաց, լուաւ ի նմանէ բանս պնդութեան, որով յոյժ մխիթարեցան ամենեքեան:

Ասէ. «Ի սուրբ աղօթից ձերոց այսպէս արասցէ ինձ Քրիստոս, և կատարեսցէ զիս վախճանին իմոյ յաշխարհէս ըստ քանի թում: Եւ ահա ընդ ասելոք թո ազգումն եղև հոգւոյս իմոյ, և յիշեցի ես զմարդասիրութիւնն Քրիստոսի, որոյ և գալուստ իսկ նորա յաշխարհս վասն մեր մեղացն եղև: Գթացի լիս որպէս և յաւազակն ի ժամ խաշին. որպէս նովաւ զդրունս փակեալ զրախտին երաց, և
25 յառաջեցաւ լինել կարապետ այնոցիկ՝ որ անդրէն ի նոյն տեղի դառնալոց էին յուրախութիւն, արասցէ և զիս այսօր Տէր Յիսուս Քրիստոս սպասաւոր ձերում մեծաշուք զնդիր»:

1 Ի շիփ և Կ սկսան 2 ուրախութեան Բձ և ասէ 3 ԲԸՃ՝Ա շիփ ի Քրիստոս և ի Քրիստոս ամենեքեան Ե վաղիւն 3—4 ԳԳԵԸԺԽԿԶՏՃ յայս ժամ 4 Ա է փյս իցէ ԵԸԺԽԶՏՃ իցէ՝ զի ահա 4—5 ԲԸԷՃ՝Ա զնեղութիւնս և զշարշարանս Ա յարշարանս 5 ԲԽՏՃ՝Ա կրեցաքն Բ այս սակաւ Ե այս փյս սակաւ 5—7 է շիփ ասակաւ-խաւարայինս Բձ մերոյ զոր կրեցաքն՝ բազմապատիկ ընդունելոց եմք հանգիստ 6 ՆՏ՝ ունելոց փյս ընդունելոց 7 ԱԶԺԻՎՏՃ շիփ խաւարային և արգելանաց ԱԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա բանդին (Ին քանտին) Ճ՝Ա շիփ մտանելոց եմք ԳԵԸԺԽՏՃ յերկնային Ե յերկինս 7—9 Բ քանդին ի յերկինս Ի բաղարն լուսաւոր որոյ բաղաբապետն Քրիստոս է, հանգիստպետ, յորում ասպարիսի ԵՂ բաղաբապետն Ե որոյ բաղաբապետն ԹՃ՝Ա շիփ ինքն Ա և հանգիստպետ ասպարիսին՝ յորում Ա և հանգիստպետ 9 ԹԽՂ շիփ ասպարիսին 9—10 Ա առաքինեցաւ առնելով զնշան յաղթութեանն ԳԳԶԷԹԿՎ առաքինեցաւ ԵԺԺՂՃ՝Ա առնելով Ի շիփ 10 Ե Գ աշողէ Թ շիփ մեզ Ե զնշան Ճ՝Ա նշան յաղթութեան 11 Կ գփրկու-

աղոթք մատուցանել և ասել այսպիսի.

«Բոլորդ էլ ուրախ եղեք Քրիստոսով. որովհետև վաղն այս ժամին արդեն մոռացած կլինենք այն բոլոր նեղութիւններն ու շարշարանքները, որ կրեցիք: Եվ մեր այս փոքրիկ աշխատութեան փոխարեն բազմապատիկ հանգիստ ենք ընդունելու և այս բանտի խավարային զնդանի փոխարեն մտնելու ենք երկնքի լուսավոր բաղարքը, որպիսի բաղարքի բաղաբապետը ինքը Քրիստոսն է, այն ասպարիսի հանգիստպետը, որի մեջ նախ ինքն առաքինացաւ՝ հաղթութեան նշանն առնելով: Եվ այսօր նույն Տերն է, որ հաշողում է մեր գործը՝ նույն նշանն ընդունելով մեր անձերի փրկութեան և մեծափառ սուրբ եկեղեցու պարժանքի համար: Եվ ինչպես որ դուք այս եղբորը տեսաք մեր սեղանի զլիսին, այնպես էլ վաղը ամենից առաջ սա է ընդունելու պսակն իր նահատակութեան միջոցով: Որովհետև ահա վասիկ եկել-հասել և մոտեցել է մեզ մեր կյանքի թշնամին և Քրիստոսի ծառաներիս սուրբ շարշարանքները պսակողը»:

Երբ այս ասաց, քաջալերման խոսքեր լսեց նրանից¹⁴⁹, որով բոլորն էլ շատ մխիթարվեցին:

Նա ասաց. «Ձեր սուրբ աղոթքներով թո՛ղ այդպես անի ինձ Քրիստոս և թո ասածի նման կատարի իմ կյանքի վախճանն այս աշխարհից: Եվ ահա թո ասելուն պես՝ ազգում եղավ հոգուս, և ես հիշեցի Քրիստոսի մարդասիրութիւնը, որի այս աշխարհը գալն էլ հենց մեր մեղքերի համար եղավ: Թո՛ղ զթա ինձ, ինչպես ավազակին խալվելու ժամանակ. ինչպես որ նրանով փակված զրախտի դռները բաց արեց, և առաջացավ՝ կարապետ եղավ նրանց համար, ովքեր նույն տեղն էին վերադառնալու ուրախութեան համար, թո՛ղ Տեր Հիսուս Քրիստոսն այսօր ինձ էլ ձեր մեծաշուք զնդին սպասավոր դարձնի»:

Թիւն ԶՎ յանձանց ԳԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա շիփ մերոց 12 ԸԵ շիփ սուրբ ԹԻ տեսիք Բ զեղբայրս ԲԳԳԵԸՂԱ շիփ 13 Լ մեր ԲԳԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա նախ սա 13—14 Ա վաղիւն պսակակ 14 Ա կատարման ԳԵԸԺԽՂՏՃ՝Ա մերոյ փյս իւրոյ Գ շիփ իւրոյ Գ շիփ եհասնելժՂ շիփ և 15—16 ԲՃ՝Ա շարշարանաց սուրբ 2 շարշարանացս 16 Ե ծառայից Գ մերոյ փյս ծառայիցս Քրիստոսի 17 է և լուս զնմանէ Բ բան 19 ԲՃ՝Ա և ասէ ԳԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա շիփ ասէ ԲԳԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա այսպէս ԱԶԷԹԻՎՏՃ՝Ա այդպէս ԵԸԺԽՂ Քրիստոս ինձ անարժանիս է ինքն փյս ինձ 19—20 ԳԽՏՃ՝ ասէ, և կատարեսցէ 20 է շիփ և ԲԳԹՎ վախճանի 21 ԲԳԳԵԸԺԽԿԶՂ շիփ և ԲՃ՝ ասելոյդ քում ԲԳ հոգոյ Ա ընդ ասելոյդ թո ազգ Եղև 22 Ե զմարդասիրութիւն Բ շիփ և ԱԳԵԸԺԽՂ զալուստն ԲԳ շիփ իսկ 23 Գ վասն իմ փյս վասն մեր մեղացն ԲԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա մեղատորացս փյս մեղացն Գ զթասցէ ԳԵԸՂԱ շիփ և Ա զոր օրինակ փյս որպէս 24 Ե զնովաւ Բձ զդուռն զրախտին երաց Բձ շիփ փակեալ 25 Ի լինիլ Բ այնորիկ Գ շիփ անդրէն Ժ անդէն 26 Գ են ԲԳԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա շիփ Յիսուս 27 ԲԳ՝ ձերոց է մերում ՏՃ՝Ա շիփ ձերում ԳԵԸԺԽԿԶՏՃ՝Ա՝ մեծաշուք գնդիդ ձերոյ (է զնդին) Ա ձերոյ մեծաշուք գնդիդ:

Անանիկ վասն միոյ մեղաւորի, որ դառնայ յապաշխարութիւնս, անվախճան լինի ուրախութիւն հրեշտակաց յերկինս. որպէս զի գիտեն իսկ զկամս Տեառն իւրեանց: Քանզի վասն միոյ կորուսելոյ ոչխարին եկն ի խնդիր, վասն այնորիկ և նոքա խնդակիցք լինին վասն միոյ դարձելոյ յապաշխարութիւն: Քերևս վասն իմ իսկ եկեալ էր մեծ զօրավարն Հայոց բազում սուրբ ընկերակցօքն իւրովը. զպսակն վասն ձեր բերեալ էր, այլ զուրախութեան աւետիսն հասարակաց տայր: Եւ առաւել ևս ընդ իս էին զարմացեալ. զի ոչ ճանաչէին զիս ի կեանս իւրեանց, ահա ի սուրբ մահն իւրեանց կամին՝ զի և ես մասն ընկալայց ընդ երանելիսն:

«Աղաչեմ զձեզ, տեսաք իմ և հարք, աղօթս արարէք ի վերայ անարժանութեանս իմոյ, զի արժանի եղէց մեծի աւետեացն հասանել, որ յանսուտ ձերոց բերանոցդ բարբառեցաւ ի լսելիս իմ: Արդ փութամ տեսանել զօրն, և յաւուր անդ զժամն եկեալ հասեալք ի վերայ մեր:»

Եւ ե՞րբ իցէ՞ զի ելից ի թանձրադանդաղ ձանձրալի մարմնոյս այսորիկ. ե՞րբ իցէ՞ զի տեսից զքեզ Տէր Յիսուս: Ե՞րբ իցէ՞ զի աներկիւղ եղէց ի մահուանէ. ե՞րբ իցէ՞ զի տգիտութիւնս իմ հասցէ ի կատարեալ գիտութիւն: Օգնեա ինձ, Տէր, օգնեա ինձ, և կարկառեա զամենազօր աչդ յօգնականութիւն. զի ըստ խոստման բանիցս իմոց և գործք արդեամբք կատարեսցին ի վերայ իմ. և փառաւոր լիցի լիս ի մեղաւորս անուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:

Չայս իբրև ասաց երանելին, յոտն կացին ի բազմականացն անդ, գոհանային ասելով. «Փա՛ռք քեզ, Տէր փա՛ռք քեզ, թագաւոր, զի ետուր մեզ կերակուր ուրախութեան. լցո՛ւ զմեզ Հոգւովդ սրբով, զի զայցուք անաչի քո հաճոյք և մի՛ ամաչեսցուք, զի դու հատուցանես իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր»:

1 Խ ատանելի 1—5 Կ շիբ անվախճան—յապաշխարութիւնս 2—3 Ա ուրախութիւն յերկինս, որպէս գիտեն Ա հրեշտակաց ԳԵՐԺԻԿԵՆՏԻՏԵՁԱ շիբ հրեշտակաց Դձ շիբ իսկ ԲԻՃԻ շիբ զի 3 Ա զի փխ բանդի ԼՏ՝ վասն միոյ մեղաւորի և կորուսելոյ 3—4 ԳԵ ոչխարի ԲԱ ոչխարի կորուսելոյ 4 Բձ՝Ա վասն որոյ Դ խնդալից լինէին ԵԼԺԵԿԵՆՏԵ Խնդալից ԼԱ խնդակից 5 ԵԼԶ դարձելոյն Ա շիբ իսկ 6 Դ է Բձ՝Ա շիբ մեծ Բձ՝Ա շիբ սուրբ 8 Բձ՝Ա շիբ ևս Ե ընդ լիս Ի ընդ ին ևն 9 Բ ի կենս Բձ՝Ա ահաւորիկ փխ ահա Ըն ընդ սուրբ ԱԹԻ մահս ԳԴԼԿՏ՝ մահն Բձ՝Ա մահուանն 9—10 ԶԵՎՏՅԱ կամէին 11 Խ հարք իմ և եղբայրք Կ և եղբարք փխ և հարք 12 Բձ՝Ա իմոյ անարժանութեանս Դ շիբ իմոյ ԲԱ եղէց արժանի 12—13 Ի հասանել 13 ԳԵԼԵՏԵՁԱ որ ի ԳԼՏ՝ բերանոց ձերոց ԵԼԺԵԿԵՆՏԵ բերանոց ձերոց Ա որոյ յանսուտ ձերոց բերանոց 14—15 Բ իմ փխ մեր Դ այլ փխ արդ Դ յաւուրն Դ շիբ անդ Բձ՝Ա իմ փխ մեր 16 Ազ շիբ Ե ԳԵ ձանձրանալի Դ շիբ ձանձրալի 17 ԲԳԴԵԺԿԵՆՏԻՏԵՁԱ

«Ահա մի ապաշխարող մեղավորի համար հրեշտակների ուրախութիւնն անվերջ է լինում երկնքում, որովհետև հենց գիտեն իրենց տիրոջ կամքը: Որովհետև նա եկավ փնտրելու մի կորած ոչխար, այդ պատճառով էլ նրանք խնդակցում են մի ապաշխարողի համար: Քերևս հենց ինձ համար էր եկել Հայոց մեծ զորավարն իր բազմաթիվ սուրբ ընկերակիցներով. պսակը ձե՛զ համար էր բերել, իսկ ուրախութեան ավետիսը առհասարակ բոլորին էր տալիս: Եվ ավելի ևս զարմացել էին ինձ վրա, որովհետև իրենց կենդանի եղած ժամանակ ինձ չէին ճանաչում, ահա իրենց սուրբ մահվան ժամանակ կամենում են, որ ես էլ բաժին ընդունեմ երանելիների հետ:»

«Աղաչում եմ ձեզ, ի՛մ տերեր ու հայրեր, աղոթք արեք անարժանիս համար, որպեսզի արժանի լինիմ հասնելու այն մեծ ավետիքին, որ ձեր անսուտ բերանով ասվեց, որպեսզի ես լսեմ: Այժմ շտապում եմ տեսնելու այն օրը, և այդ օրվա մեջ այն ժամը, որ եկել-հասել է մեզ վրա:»

«Ե՞րբ պիտի լինի, որ դուրս գամ այս թանձր ու զանգաղ ձանձրալի մարմնիցս. ե՞րբ պիտի լինի, որ տեսնեմ քեզ, Տէր Հիսուս: Ե՞րբ պիտի լինի, որ մահից չվախենամ, ե՞րբ պիտի լինի, որ իմ տգիտութիւնը կատարյալ գիտութեան հասնի: Օգնի՛ր ինձ, Տէր, օգնիր ինձ և ամենազօր աչդ մեկնի՛ր օգնելու համար. որպեսզի իմ խոսքերի խոստման համաձայն՝ գործն էլ իրոք կատարվի ինձ վրա, և ինձնով, մեղավորովս, փառավորվի մեր տեր Հիսուս Քրիստոսի անունը»:

Երբ երանելին այս ասաց, վեր կացան այն սեղանից, գոհութուն հայտնեցին՝ ասելով «Փա՛ռք քեզ, Տէ՛ր, փա՛ռք քեզ, թագավո՛ր, որ մեզ ուրախութեան կերակուր տվիր. լցո՛ւ մեզ սուրբ Հոգովդ, որպեսզի հաճելի լինենք քո առաջ և շամաչենք, որովհետև դու յուրաքանչյուրիս հատուցանում ես իր գործերի համեմատ»:

շիբ այսորիկ ԲԳ՝ շիբ զքեզ 17—18 Ա շիբ երբ իցէ՞ զի աներկիւղ եղէց ի մահուանէ ԳԴԵՐԺԿԵՆՏԵ Քրիստոս փխ Յիսուս Ըն և ե՞րբ իցէ զի աներկիւղ եղէց ի մահուանէ, երբ իցէ զի տեսից... 18 է գիտութիւնս 19 Ի օգնեա ինձ տէր, օգնեա ինձ տէր, օգնեա ինձ 19—20 Բձ՝Ա զհար Գ կարկառ փխ կարկառեա 20 ԲԱ աչդ քո Ա շիբ զի ըստ ԳԴԵՐԺԵՏՏ՝ շիբ ըստ Բձ՝Ա խոստմամբ 20—21 ԱԲԱ բանից 21 ԱԲԳԴԵԻՏ Տ՝Ա գործն Բձ՝Ա կատարեսցի լիս Դ շիբ ի վերայ իմ ԵԼԺԵԿԵՆՏԵՁԱ մեր փխ իմ 22 Բ լինի լիս 24 Լ զայս իբրև ասաց՝ բաներից հետս նորից կեկնում է «երաց» բար, ապա սկսվում է «երանելին» բառով՝ 312₂₁ և շարունակվում ըստ կարգին: Մ կանոնավոր է: Թ բազմականի 24—25 ԱԻ ի բազմականին անդ ԳԵՐԺԵԿԵՆՏԵ շիբ անդ Բձ՝Ա բազմականաց անտի և գոհանալով ասէին 25 ԵԼԺԵԿԵՆՏԵ և գոհանային Խ փառք քեզ Քրիստոս ԳԵՐԺԵԿԵՆՏԵ թագաւոր փառաց 26 ԲԸԺԵԿԵՆՏԵՁԱ որ փխ զի Ե զկերակուր Ժ զկերակուրս ԱԳԵՐԺԵԹԻԿԵՆՏԵՁԱ յուրախութիւն Դձ՝ հոգավո՛ր քո ԲԱ լցո և զմեզ հոգավո՛ր քով սրբով 27 ԲԴձ՝Ա և մի՛ ամաչեսցուք մյուս բոլորը՝ մի՛ ամաչեսցեալք 28 ԹԻ շիբ ըստ Բ գործ իւր ԹԻՏ՝ զգործս:

Ի նմին ժամու եղև խորհուրդ մեծ ի մէջ նոցա, թէ զի՞նչ օրինակաւ կարասցեն ապրեցուցանել զմոգպետն, զի մի՛ լուեալ յարքունիան՝ իբրև զհոսր բորբոքեացի բարկութիւն ի վերայ մնացելոցն: Իբրև ոչ ինչ կարացին ի ժամուն՝ վճարել, միաբանութեամբ աղօթս արարեալ՝ յԱստուած ապաստան առնէին զկեանս առնն հաւատացելոյ:

Իսկ նախարարքն հրաժարեցին ի սրբոցն յորդառատ արտասուօք, և ողբալից ուրախութեամբ անկեալ յոտս նոցա աղաչէին մեծաւ պաղատանօք՝ յանձն առնել զնոսա Հոգւոյն սրբոյ. «Զի մի՛ ոք ի մէջն, ասեն, թուլացեալ և ելեալ արտաքս ի հաւասար միաբանութենէս, կերակուր լիցի շարաբարոյ գազանին»:

Իսկ երանելիքն միաբան քաջալերէին զնոսա և ասէին. «Զօրացարուք, եղբարք, ի Տէր և մխիթարեցարուք ի մարդասիրութիւնն Աստուծոյ, որ ոչ թողու զձեզ որքս, և ոչ ի բացէ առնէ զողորմութիւնն իւր ի մէջն հաւատով ի Քրիստոս. բազում բարեխօսիքն, զոր ունիմք առ նմա, ոչ շիջանի վառումն կանթեղաց ձերոց, և ոչ ուրախ լինի խաւարասէր թշնամին կենաց ձերոց: Այլ նոյն Տէր է, որ զօրացոյց զառաջին նահատակսն՝ խառնելով զնոսա ի գունդս հրեշտակաց իւրոց. նոցուն սուրբ ոգիք և ամենայն դասք արդարոց հասցեն ձեզ յօգնականութիւն համբերութեան, զի ընդ նոսին նոցունց պսակացն արժանի լինիջիք»:

Զայս խօսէին ընդ նոսա, և զգիշերն ամենայն սաղմոսիւք ի գլուխ տանէին. իսկ ի ժամ առաւօտուն ասէին ամենեքեան. «Ծագեա, Տէր, զողորմութիւնս քո՝ ոյք ճանաչեն զքեզ, զարդարութիւնս քո՝ ոյք ուղիղ են սրտիւք: Մի՛ եկեսցէ ի վերայ մեր ոտն ամբարտաւանից, և ձեռք մեղաւորաց մի՛ զողացուցեն զմեզ: Անդ անկցին ամենեքեան, որ գործեն զանօրէնութիւն. մերժեցան, և այլ մի՛ կարացեն հաստատել»:

1 Բեճ՝ ա իմ մեծ ԲԳԳԵԺԿԶՏՑ Եթէ 2 Ա կարեն ապրեցուցանել 2—3 ԲԳԳԵՆԱ յարբուսին 3 ԲԳԸՃ՝ ա բորբոքեացի բարկութեամբ ԳՆԸԺԽԵՏՆՍՏՑՃԿՆԴՆԴՆՆԻՆ 17—18 բորբոքեացի բարկութիւն ԱԶԷԹԴՎԱ իմ բարկութիւն 4 ԲՃ՝ ա իմ ինչ Ա կարացին Ա վճարել ԲԳՁ վճարել ի ժամուն 5 ԲՃ՝ ա պապական արարել ԲԳԳԻ առն Ա ապաստան արարին զկեանս առն 7 Դ նախարար ԲՃ՝ յորդ և առտա 8 ԹԻ Ի յոտս Բ աղաչէին Ա աղաղակէին փխ աղաչէին Ա աղաչէին նոցա 9 Թ իմ զնոսա ԶԷՄ ի հոգւոյն սրբոյ 9—10 ԸԼԵ ի մէջն Բա զի մի՛ ոք, ասէ (Ա ասեն), թուլացեալ ի մէջն և ելեալ 10—11 Բ ի հաւատարմենէս և կերակուր Բ իմ միաբանութենէս Ի միաբանութենէն 11 Դ և կերակուր լիցի Կ լինիցի է շարոց բարոց Ա շարաբարու 12—13 Բ զօրացուր 13 ԸՆ իմ եղբարք 2 եղբարք իմ Ա իմ և Բ և մխիթարեցարուք ԵՂ ի մարդասիրութենէն 14 ԲՃ՝ ա Քրիստոսի աստուծոյ Ա իմ որ ոչ թողու զձեզ որքս ԵԺԵԶ ի բացեալ 14—15 ԲԳԳԵԶԸ զողորմութիւն 15 ԲՃ՝ ի մէջն ԲԳԳԵԺԿԶՃ՝ ա

Նույն ժամին նրանք մեծ խորհրդակցութիւն ունեցան, թե ի՞նչ եղանակով կարողանան փրկել մոգպետին, որպեսզի արքունիքում չսեն և բարկութիւնը կրակի պէս չբորբոքվի մնացածների վրա: Երբ այդ միջոցին շարողացան [խորհուրդը] վերջացնել, միաբանութեամբ աղօթք արին և այն հավատացյալ մարդու կյանքը աստուծու ձեռքը հանձնեցին:

Իսկ նախարարները սրբերից բաժանվեցին հորդառատ արտասուքներով, և ողբալից ուրախութեամբ նրանց ոտներն ընկած՝ սաստիկ աղաչում-պաղատում էին, որ սուրբ հոգուն հանձնեն նրանց, «Որպեսզի, ասում են, մեզնից ոչ ոք չթուլանա և հասարակաց միաբանութիւնից դուրս գալով՝ շարաբարո գազանին կերակուր դառնա»:

Իսկ երանելիները միաձայն քաջալերում էին նրանց և ասում. «Եղբայրներ, զօրացե՛ք Տիրոջով և մխիթարվեցե՛ք աստուծու մարդասիրութեամբ, որ ձեզ որք չի թողնում, և չի հեռացնում մեզնից իր ողորմութիւնը Քրիստոսի հավատով. շնորհիվ այն բազմաթիվ բարեխոսների, որ ունենք նրա մոտ, ձեր վառած կանթեղները չեն հանգչի, և չի ուրախանա ձեր կյանքի խավարասեր թշնամին: Նույն Տէրն է, որ զօրացրեց առաջին նահատակներին, խառնելով նրանց իր հրեշտակների գնդերի մեջ. նրանց սուրբ հոգիները և արդարների ամբողջ դասը կհասնեն ձեզ օգնելու համբերութեան մեջ, որպեսզի նրանց հետ միասին արժանի լինիք նրանց պսակներին»:

Այս էին խոսում նրանց հետ և ամբողջ գիշերը լուսացնում սաղմոսներով, իսկ առավոտյան ժամին բոլորն ասացին. «Տէ՛ր, քո ողորմութիւնը ծագի՛ր նրանց վրա, ովքեր ճանաչում են քեզ, քո արդարութիւնը՝ ովքեր ուղիղ են սրտով: Ամբարտաւանների ոտքը թո՛ղ մեզ վրա շլա, և մեղավորների ձեռքերը թո՛ղ չբողացնեն մեզ: Այնտեղ կործանվեն բոլորը, ովքեր անօրենութիւն են գործում. մերժվեցին, և այլևս

հաւատովք ի Քրիստոս Յիսուս ԲՃ՝ ա իմ բազում Թ ի բազում ԱԳԵԶԷԻԿԶԷԶ Բարեխօսիք 16 ՏԳԱ առ նա Գ մերոց փխ ձերոց 16—17 է իմ ոչ (ուրախ) ԲԸ իմ «և ոչ ուրախ—կենաց ձերոց» 17 ԵՂ աղիւր է Գ իմ է 18 ԳԼԿ ի գունդ 19 ԵՏՑ Եսոցունց Ա նոցին ԲԳԵԺԿԶՏՃ՝ ա ոգիքն էԹԿ հոգիք Ը հոգիքն ԲՃ՝ ա իմ ամենայն ԳԵԺԵԶՏՑ արդարոցն 20 ԲԳԳԵԺԿԶԷԿՆՍՏՑ Կասանեն Ի օգնականութիւն Գ համբերութեանն Գ իմ համբերութեան 20—21 ԳԳԱ նոցուն 21 ԲՃ՝ ա լիցուք ԳԳԵԺԿԶԷԿՆՍՏՑ լինիք 22 ԸԵՃՃ աղաճոսիւք և օրհնութեամբ 22—23 Գ ի գլուխ տանէին սաղմոսիւք 23 ԲՃ՝ ա հանէին փխ տանէին Գ ամենեքեան 23—24 ԸՆ իմ տէր 2 իմ զիսկ ի ժամ—ամենեքեան 24 Դա որք ԵՂ զքեզ տէր 25 ԵԸԺԵԶ որ փխ ոյք Գ որք ուղիղ են ԵՂ ույք ԲՃ՝ ա որ ուղիղ են սրտիւք և որ զհետ ալստրիկ (ուրեմն իմ 25—28 «մի՛ եկեսցէ—մի՛ կարացցէն հաստատել») 26 Ը զիս փխ զմեզ 27 ԳԿ ոյք փխ որ ԳԼԵՏՆՍՏՑ մերժեցին Ե մերժեցին(1) Ը մերժեցեն ԱԳԶԷԺԿԶԷԿՆՍՏՑ մերժեցան 28 Գ կարացին հաստատել ԹԺԻՍՏՆՍՏՑ հաստատել և հաստան(1):

5 Եւ անդէն վաղվազակի հասին դահիճքն ի դուռն բանտին, մտին ի ներքս և տեսին, զի որ յառաջ մոզպետն էր, և նմա իսկ յանձն արարեալ էր պահել զնոսա, նստէր ի մէջ նոցա և լսէր ի նոցանէ, նա և քաջալերէր ևս զնոսա շերկնչի ի մահուանէ: Իբրև տեսին զմեծ սքանչելիսն դահիճքն, յոյժ զարմացան ընդ իրան, այլ ոչ ինչ իշխեցին հարցանել ցնա. բայց շոքան և պատմեցին Գեներալ-հոյ, որում յանձն արարեալ էր զչարչարանս սրբոցն:

10 Իսկ նա իբրև լուա ի դահճացն արքունի, զահի մեծի հարաւ ի միտս իւր, թէ զուցէ և ինքն անձամբ ի ներքս լիցի, քանզի և ծանօթագոյն ևս էր առնն: Հրամայեաց հանել ի բանտէ անտի գամենեսեան կապանօքն, և հեռացուցանէր ի քաղաքէ անտի երկրտասան պարսիկ հրասախաւ: Եւ ի ծածուկ խօսէր ընդ մոզպետին, եթէ զի՞նչ պատճառք իցին կապանաց նորա: Եւ պատասխանի այլն և ասէ ցնա. «Մի՛ խօսիր ընդ իս ի ծածուկ և մի՛ լսիր զխորհուրդս լուսոյ ի մէջ խաւարի, զի բացան աչք իմ արդ, քանզի տեսի զլոյսն երկնաւոր: Եթէ կամիս լինել խորհրդակից կենաց, հարց ցիս յանդիման հրապարակաւ, և պատմեմ քեզ, զոր տեսի զմեծամեծան Աստուծոյ»:

20 Եւ իբրև լուա ի նմանէ զամենայն, և ստուգեաց ևս վասն իւրոյ միաբանութեանն, եթէ ոչ քակտի ի սրբոցն հաւանութենէ, ոչ իշխեաց ձեռն արկանել ի նա, թէպէտ և ունէր հրաման յարքունուտա: Այլ փութացաւ, և ինքն երթեալ պատմէր թագաւորին ի ծածուկ զամենայն որպէս զխարդ լուա ի նմանէ:

25 Եւ պատասխանի թագաւորն և ասէ ցԳեներալուհ. «Մի՛ որ ամենևին լուիցէ զայդ ի քէն, մանաւանդ մասն տեսլեանն մեծի, որ

չկարողացան հաստատել»:

Այդ միջոցին դահիճները շտապով հասան բանտի դուռը, ներս մտան և տեսան, որ նա, ով առաջ մոզպետ էր և հենց նրան էր հանձնված պահել նրանց, նստած էր նրանց մեջ և լսում էր նրանց. նույնիսկ քաջալերում էլ էր նրանց, որ մահից չվախենան: Երբ այս մեծ հրաշքը տեսան դահիճները, սաստիկ զարմացան այդ բանի վրա, բայց չհամարձակվեցին որևէ բան հարցնել նրան. սակայն զնացին և պատմեցին Գեներալուհին, որին հանձնարարված էր սրբերին շարչարելը:

Իսկ սա, երբ լսեց արքունի դահիճներից, մեծ երկյուղի մեջ ընկավ, մտածելով՝ թե զուցի անձամբ իրեն էլ գործի մեջ խառնեն, մանապէս որ շատ լավ ծանոթ էր այն մարդուն: Հրամայեց բանտից հանել ամենքին իրենց կապանքներով և այն քաղաքից տասներկու պարսկական հրասախ¹⁵⁰ հեռացրեց: Եվ թաքուն խոսեց մոզպետի հետ, թե ի՞նչ է նրա կալանավորված լինելու պատճառը: Պատասխան տվեց այն մարդը և ասաց. «Թաքուն մի՛ խոսիր ինձ հետ և լուսավոր մտքերը մի՛ լսիր խավարի մեջ, որովհետև այժմ իմ աչքերը բացվեցին, քանի որ տեսա երկնավոր լույսը: Եթե ուզում ևս կյանքի խորհրդակից լինել, զեմ հանդիման հրապարակով հարցրու ինձ, և կպատմեմ քեզ Աստուծո մեծամեծ գործերը, որ տեսա»:

Երբ նա լսեց նրանից ամեն բան և ստուգեց էլ նրա միաբանութեան վերաբերմամբ, որ չի բաժանվի սրբերի համերաշխութունից, չհամարձակվեց ձեռք բարձրացնել նրա վրա, թեպետև արքունիքից հրաման ուներ: Այլ շտապեց, ինքն անձամբ զնաց թագաւորի մոտ և թաքուն պատմեց նրան այն ամենը, ինչ և ինչպես լսել էր նրանից:

Պատասխան տվեց թագաւորը և ասաց Գեներալուհին. «Ոչ ոք ամենևին չլսի քեզանից այդ բանը, մանապէս այն մեծ տեսիլքի մասին,

1 Բա հասանէին դահիճք 2 ԳԳԵԼԺԼԵԿԷՆ շի՛ գի ՏՅ շի՛ որ ԲՃ՛Ա յառաջագոյն ժ մօզն էր Բ և նորա փխ և նմա իսկ 3—4 ԲԳԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Ճ՛Ա լսէր նոցա 4 Գ քաջալերիին զնա 5 Զէ դահիճք ԵՂ ընդ իրս 5—6 Ի բայց ոչ ինչ իշխեցին 6 ԶԷՄ իշխելին ՏՃ՛Ա իշխելին Բ ընդ նոսա փխ ցնա ԲԻՂ՛Տ՛Ճ՛Ա այլ փխ բայց 8—9 Բա ի միտս իւր և ասէ՛ եթէ զուցէ ինքն 9 ԳԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա եթէ ԱԶԷԹԺԿՎՅ՛Տ՛Ճ՛Ա թէ Գ ի ներս ԲԳԼԺԺԿՎՅ՛Տ՛Ճ՛Ա Ճ՛Ա լինիցի ԲԳԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա շի՛ և 9—10 ԳԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Ճ՛Ա լի՛ ևս ՏՅ քանզի ծանոթագոյն էր առն 10—11 Գ առն Գ հանել զամենեսեան ի բանտէ անտի ԲՃ՛Ա շի՛ կապանօքն ԳԳԵԼԺԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա զամենեսեան 11 ԲԳ՛Ա և հեռացուց ԳՎՏ՛Ճ՛ հեռացուցանել Գ ի քաղաքէն Գ շի՛ անտի 12 Կ շի՛ պարսիկ ԱԲԶԷԹԻՎ՛Տ՛Ճ՛ հրասախա Վ հրասախա(1) ԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա հրասախա 13 և են փխ իցեն ԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա կապանացն Ա զառանցանաց փխ կապանաց Զ շի՛ ետ 14 ԲԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա շի՛ ցնա Ե յիս 15 ԳԳԵԼԺԿ

ԵԿՂՏ՛Ճ՛Ա Տ՛Ճ՛Ա բաց են փխ բացան և ականջք իմ փխ աչք իմ Գ շի՛ արդ և զլոյս 16 ԲՃ՛Ա կամաց իմոց փխ կենաց 16—17 ԲՃ՛Ա 7—10, 11, 13, 17—19, 23—25, 28 Ա շի՛ լանդիման ԳԳԵԼԺԼԵԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա 12, 14, 27 յանդիման հրապարակաւ 17 ԱԶԷԹԻՎ՛Տ՛Ճ՛Ա շի՛ հրապարակաւ ԱՏ՛Ճ՛ զի փխ զոր 17—18 ԲՃ՛Ա պատմեմ քեզ զմեծամեծս ստուծոյ զոր տեսի ԳԳԵԼԺԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա զմեծամեծս 18 ՏՅ յաստուծոյ 19 ԲՃ՛Ա Եւ իբրև զամենայն ստուգեաց փխ և իբրև լուա ի նմանէ զամենայն և ստուգեաց ԲՃ՛Ա և ևս և վասն Գ շի՛ ևս 20 Ե միաբանութեան ԱԳԵԼԺԿԷՆ՝Տ՛Ճ՛Ա քակի ԱԲԶԷԹԻՎ՛Տ՛Ճ՛Ա միաբանութենէ Գ ի ստորջ միաբանութենէն փխ հաւանութենէ 21 ԲՃ՛Ա ի նա ձեռն արկանել 22 ԲԳ՛Ա շի՛ և ԲՃ՛Ա ինքն երթալ պատմել Տ՛Ճ՛Ա պատմել 23 Բա զամենայն ԳԷ՛Ա և լուա 24 ԲՃ՛Ա թագաւորն Գեներալուհոյ և ասէ Ե թագաւոր 25 Ժ լուիցէ ամենևին 24 ԲՃ՛Ա շի՛ ի քէն ԳՃ՛Ա վասն տեսլեանն մեծի մանաւանդ:

Երևեալ է նմա, զի մի՛ տգէտ մարդիկ երկմտեալ՝ բաժանեցին ի մեր հաստատուն օրինացս: Մինչ մեք զայլս կամէաք հնազանդեցուցանել՝ թերևս զոգիս գտցեն, իբրև նոցա ոչ ինչ կարացաք առնել, մեր որ վարդապետ օրինացդ էին, զկնի նոցա մուրթութեանն խոտորեցան:

5

«Նա և այն ևս շար է մեզ քան զամենայն, զի ոչ դուզնաքեայ որ խոտորեցաւ ի նոցա օրէնսն, այլ այր մի համակղեն, երևելի ընդ ամենայն վերին աշխարհս: Եթէ փայլարիմք ընդ նմա, նա տեղեկագոյն է քան զամենայն վարդապետս աշխարհիս. գուցէ ի հիմանէ խարխարեալ աւերէ զօրէնս մեր: Եւ եթէ դատիմք զնա ընդ այլ շարագործան, նա և այնպէս հռչակեալ ելանէ համբաւ քրիստոնէութեան նորա, և մեծ անարգանք զկնի զենիս ձգին: Եւ եթէ սըրով ևս վախճանեցի, բազում են քրիստոնեայք ի կարաւանիս, ընդ ամենայն երկիր ցանեալ ցրուեսցեն զուկերս նորա: Սակաւիկ ինչ էին մեզ անարգանք առ ամենայն մարդիկս, ուր մեծարեալ պատուէին ոսկերք նածրացուցդ. իսկ եթէ մոզացդ և մոզցետացդ զնոյն պատիւ կրեսցեն, մեք մեղէն լինիմք քակտիչք օրինացն մերոց:

10

15

«Այլ այժմ իմ է քեզ երդումն տոսեալ յանմահ զիսն. նախ ըզդատնացեալ ծերն կոշկա առաջի քո. եթէ հաւանեցի սիրով. և զղջացեալ ապաշաւեսցէ զկախարդութիւնս նոցա, մեծարեսիր զնա պատուով ըստ առաջին կարգին, և մի՛ որ գիտասցէ զթշնամանս նորա ամենկին: Ապա թէ ոչ հաւանեցի և ոչ կամեսցի անսալ բա-

20

որ երևացել է նրան, որպեսզի տգետ մարդիկ երկմտելով՝ շքաժանվեն մեր ճշմարիտ կրոնից: Մինչ մենք ուզում էինք ուրիշներին հնազանդեցնել, որ թերևս իրենց հոգիները զտնեն, երբ մենք չկարողացանք նրանց ոչինչ անել, մեր կրոնի վարդապետները շեղվեցին-գնացին նրանց մուրթութեան հետեից»:

«Նաև մեզ համար ամենից վատն այն է, որ մի շնչին մարդ չէ, որ շեղվել է դեպի նրանց կրոնը, այլ մի համակղեն մարդ, այս ամբողջ վերին աշխարհում¹⁵ երևելի: Եթև պայքարի մտնենք նրա հետ, նա ավելի տեղակ է, քան մեր աշխարհի բոլոր վարդապետները. գուցէ հիմքից խարխելով քանդի մեր կրոնը: Եվ եթև նրան մյուս շարագործների հետ պատեմք, այդ ձևով էլ կհռչակվի նրա քրիստոնեությունը համբավը, և մեծ անարգանք կկրի մեր հավատը: Եթև մինչև իսկ սրով սպանվի, մեր բանակում բազմաթիվ քրիստոնյաներ կան, նրա ոսկորները կցրենկատարածեն ամբողջ երկրով մեկ: Քիչ էր մեր անարգանքը այն ամեն մարդկանց մոտ, ուր մեծարում-պատվում էին այդ նածրացիների ոսկրները, իսկ եթև մոզերի և մոզպետների ոսկրներն էլ նույն պատիվն ստանան, հենց մենք ձեր ձեռքով քանդած կլինենք մեր կրոնը:

«Իսկ այժմ ևս քեզ երդվեցնում եմ անմահ աստվածներով. ամենից առաջ՝ այդ ժանտ ծերունուն կանչի՛ր քո առաջ. եթև սիրով համաձայնի և զղջալով հրաժարվի նրանց կախարդություններից, մեծարիք նրան՝ պատվելով ինչպիս առաջ. և թող ոչ որ ամենկին շիմանա նրա նախատինքը: Իսկ եթև շհամաձայնի և չկամենա ականջ դնել քո խոսքերին,

14—15 Բ ոչ սակաւ ինչ էին (սակաւ ինչ S² սակաւիկ ինչ 15 Բ ի մեզ Բ մարդիկ Գեկ մարտիկս 2 մերթիկս 15—16 ԲՃ՝Ա ուր և պատուեալ մեծարէին 16 Հ պատուեն Գ պատուին ԱԶԹԻՎ ոսկերքը նածրացուց S³ ոսկերքը նածրացուց և ոսկերաց յայծրացուց Բ ոսկերք նածրացուց ԿԿՏՏ՝Տ ոսկերքը նածրացուց 2 (յուսանցում՝ նազորացուց ԳՃ՝ նածրացուց Գ ոսկերքը նածրացուց իժ ոսկերիկ)՝ նածրացուց (յուսանցում՝ նազորացուց) Ը ոսկերս նածրացուց (յուսանցում՝ նազորացուց) Թ ոսկերքը նածրացուց (յուսանցում՝ նազորացուց) և զոսկերս նածրացուց (յուսանցում՝ նազորացուց) Ա ածարացուց ԱԶԹԻՎՏՏ՝Տ մոզպետաց ԲՃ՝Ա մոզպ և մոզպետաց Ա մոզպետաց Լ մոզպեց S² ի մոզպց և ի մոզպետաց 17 Ա մեղէն ելժԼՏՏ՝Տ մեղէն Ա լինիցիմք ելժԹՍՍՔ քակիչ 2 քառիչ(Լ) S¹ քակիչք ելժԹՆ օրինաց ԳԶԹ՝ օրինաց 17—18 ԲԳԻԿՃ՝ քակիչ օրինաց մերոց 19 ԱԳԻԵԼԹԻԿԵԼԵԼԱ չիք է Բ այժմիկ երդումն տուեալ է քեզ ՄՏՏ՝Տ իմ երդումն տուեալ քեզ 20 է կոշկաց և հաւանեցի քեզ սիրով 21 ԲՃ՝Ա ապաշխարիցէ ԳեկՏՏ՝ՏՃ՝, 1—6 ապաշխարեցէ ԱԵԶԵԼԹԻԿԵԼՎՏՏ՝ՏՃ՝ զկախարդութիւն ԳԿ զկախարդութիւն 21—22 ՎՏ՝Ա սիրով պատուով ԲՃ՝Ա չի՛ պատուով ԳեկՏՏՃ՝Տ օրատուին է պատուով զնա սիրով 22—23 ԲԳԵԼԹԻԿԵԼՎՏՏ՝ՏՃ՝Ա չի՛ ամենկին Գ ամենկին զթշնամանս նորա ԳԳԵԼԹԻԿԵԼՎՏՏ՝ՏՃ՝ Ա որ մի՛ Ձ գիտայչէ ԱԲԳԵԼԹ՝Ա ապա ևթէ 23 ելժԹԼՆՏ՝ՏՃ՝ հաւանի ԲԵԼԹԼՆՏ՝ՏՃ՝ կամի ԳԻՃ՝Ա կամիցի:

1 ԱԲԶԷԹՎԵ երևեալ էր եւ մարդիկք 1—2 Ա բարձանին ի մերոց ԲՃ՝ բաժանին ի մերոց Գ ի մերոց 2 Հ հաւատոյն օրինացս(Լ) Գ մինչև եւ կամէաք զայլս 2—3 ԲՃ՝Ա հնազանդել զի ԳԳԵԼԹԻԿԵԼՎՏՏ՝ՏՃ՝ հնազանդել 3 ԱԲԳԻԶԷԹԻԿԱ ինչ ոչ Բ կարաց 4 ԳԳԵԼԼԵՏՏ՝Տ վարդապետք ԲՃ՝Ա օրինադիրն էր 2 նորա փխ նոցա Ե մուրթութեան 4—5 ԲՃ՝Ա շքեցաւ ԳԼՏ՝ հետեւեցան Ի խոտորեցաւ է խորհեցան 6 Բ այս ԲԳ չի՛ ևս է այնու ևս 6—7 Բ դուզնարեալ որ է. որ խոտորեցաւ Գ զդուզնարեալ ԸՆՏ՝Տ զի ոչ եթէ այր դուզնարեալ ԼՏ՝ ինչ որ Ա դուզնարեալ որ էր որ խոտորեցաւ 7 ԲՃ՝Ա մուրթութիւնն փխ օրէնսն ելժԹՆՀ համակղեն (յուսանցում՝ բոլորից ուտուցի) Թ համակղեն (յուսանցում՝ ամենահատա) Ի և երևելի 8 ԲՃ՝Ա չի՛ վերին Ի աշխարհն 2 աշխարհս ԻՃ՝¹⁷ պարարիմք ԳՏ՝ՏՃ՝ փայլարիմք ԳՃ՝Ա պայքարիմք ելժԹՆՀ փոքարիմք 9 Ի աշխարհին 9—10 Բ ի հմանէ Ի ի հիմանց է ի նման(Լ) Ա ի հիմանէ ի վեր 10 ԶԷ խարխատեալ Թ խարխարեալ Վ խրխատեալ ԵԹԻ զտուեմք է զաւանիմք փխ դատիմք 11 ԸՆ չի՛ նա 12 է մեծարանօք փխ մեծ անարգանք ԸՆ անարգանօք ԲՃ՝Ա զէնիս մերոյ ԶԵՎ ձգնն Թ զէնիս (յուսանցում՝ հաւատոյս) 13 ԲՃ՝Ա չի՛ ևս ԲԳ քրիստոնեայք են Ա քրիստոնեայք են 14 ԱԲԳԵԼԹԻԿԵԼՎՏՏ՝ՏՃ՝ ցանեալ ցրուեն Վ ցրուեսցին Գ անցեալ ցրուեն ԸՆ ցրուեսցի ԸՆ ոսկերս նորա Ա նոցա

նից քոց, յարուսչիր ի վերայ նորա բազում ամբաստանս յաշխարհէ անտի, զի վնասակար գտցի իբրս արքունի. և աշխարհաւ փութիշն ի վերայ յարուսչիր, և շօթակ արասչիր յայնկոյս քան զԿուրան և զՄակուրան. և անդ ընկեցեալ զնա ի վիրապ մի, և ընկալցի զմահ թշուառութեանս. Եւ զայլազնան փութանակի կարճեա ի կենաց աշխարհիս, զի մի՛ դրդեցեցն զօրէնս մերոյ աշխարհիս: Զի եթէ զճարտար մոգպետն այնպէս արագ աշակերտեցին, սպէտ մարդիկ զիա՛րդ կարասցեն կալ առաջի նոցա պատիր խարէութեանն»:

Արդ ել նստաւ Գենշապուհ արտաքոյ բանակին յատենի, որպէս ասացաք, հեռի երկոտասան հրասախաւ: Հարցանէր ցմոգպետն և ասէր. «Իշխանութիւն առի վասն քո՛՛ ո՛չ միայն բանիս հարցանել, այլ և ամենայն հարուածովք տանջանաց: Մինչև ձեռն արկեալ է իմ ի քեզ, ընկալ զմեծարանս և արհամարհեա զանարգանս, և խնայեա ի պատուական ախոյ: Թող անդր ի բաց գորիստոնէութիւնդ՝ զոր ոչ ունէիր ի բնէ, և դարձիր անդրէն ի մոգութիւնն, որպէս զի վարդապետ իսկ էիր բազմաց»:

Ետ պատասխանի երանելին և ասէ. «Աղաչեմ զքեզ, տէր, որ յառաջ իբրև զհարազատ եղբայր համարեալ էիր յաշս իմ, և այսօր թշնամի կատարեալ, մի՛ ըստ առաջին սիրոյն գթար դու յիս, այլ կատարեա ի վերայ իմ զկամս շարութեան թագաւորին ձերոյ. և որպէս առեր իշխանութիւն ի վերայ իմ՝ դատեա զիս»:

Յայնժամ իբրև ետես Գենշապուհ, եթէ առ ոչինչ զպատանալիսն արքունի համարեցաւ, և ոչ ողորմանացն երեսս ինչ արար, և քան ի ծածուկ՝ յայտնի ևս կամէր զի խօսեսցի, կատարեաց ի վերայ նորա ըստ խրատուն արքունի: Եւ զազատագողի ընկեցաւ ի հեռաւոր օտարութիւն. որպէս զիարդ և ուսաւ ի վարդապետէն, և արար:

1 ՄՏՅԱ իմոց փխ քոց Դ շի՛ բազում 1—2 ԲՃ՛Ա ամբաստանութիւնս բազումս ի յաշխարհէ անտի 2Ե՛Վ ամպաստանս Ըն ամբաստանութիւն 2 ԳԳԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ յարքունի իբս ժ յարքունական իբս ա իբր արքունի Բ շի՛ և Բ փութիշն Դ փութիսն Եև փութիշ 2 փութիշ և փութիշն 3 Գ արասչիր փխ յարուսչիր և յարուսչիր(1) ԳԿ շօթակ ԴՄ՛ շի՛ և շօթակ արասչիր ԵԸԹԹԵՆՆ շօթակ (յուսանցում՝ տարաշխարհիկ) ԳԿՃ՛ զՏուրան 4 Ա և անդէն ԲԳՃ՛ ընկեա 2 ընկեալ ԲՃ՛ Ա վի՛ փխ վիրապ ԳԱ ընկալցի նա 5 ԲՃ՛ Ա թշուառութեամբ ԳԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ զայլազնանս Թ զայլազնանս (յուսանցում՝ այլահաստս) Ա վնասակ փխ կարճեա 6 Ա զգորդեցեն ԵԸԹԹՆՎՍՏ՛ աշխարհիս մերոյ ԵՄ՛ՍՏ՛ թէ 7 Թ Եարտար Գ այսպէս ԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ երազ Դ մարդիք և մարդիկ 8 ԵՆՆ խարէութեան 9 Ա յատենին 10 ԱԲԶԷԹԻՎՍՏ՛ հրասախա ԳՍ՛ՍՏ՛ հրասախա ԳԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ հրահաստ(1) 10—11 Ա զմոգպետն 11 ԲՃ՛ Ա ի վերայ քո փխ վասն քո ԲԳԳԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ ընկեա 12 Բ շի՛ այլև ԳԵԸԼՆՆ շի՛ և ԴԱ հարուածար 12—13 ԲԳՃ՛ Ա արդ մինչև իմ ձեռն արկեալ է ի քեզ Գ մինչև է իմ

նրա վրա բազմաթիւ մեղադրանքներ բարդիր այն երկրի կողմից, որպեսզի վնասակար համարվի արքունի գործերի մեջ. հրապարակով դատաստան արա և արսորիր Կուրանից ու Մակուրանից¹⁵² էլ այն կողմք. այնտեղ թող նրան պցեն մի վիրապի մեջ և թշվառութեան մեջ մեռնի: Իսկ այլակրոնների կյանքը շուտով կարճիր այս աշխարհից, որպեսզի մեր երկրի կրոնը շասանեցնեն: Որովհետև եթե ճարտար մոգպետին անպակաս շուտով իրենց աշակերտ դարձրին, տգետ մարդիկ ինչպե՞ս կարող են նրանց ստապատիր խարեութեանը դեմ կանգնել»:

Արդ, Գենշապուհը ելավ ատյան նստեց բանակից դուրս, ինչպես ասացինք, տասներկու հրասախ հեռու: Հարցրեց մոգպետին և ասաց. «Քո վերաբերմամբ իրավունք ստացա ո՛չ միայն խոսքերով հարցնել, այլև ամեն տեսակ տանջանքներ տալով: Քանի դեռ քեզ ձեռք չեմ տվել, ընդունիր մեծարարքներն ու արհամարհի՛ր անարգանքները և խնայի՛ր քո պատվական ծերությունը: Հեռացի՛ր քրիստոնէությունից, որ ի բնե շունեիր, և նորից դարձի՛ր մոգութեան, ինչպես որ շատերի համար նույնիսկ վարդապետ էիր»:

Պատասխան տվեց երանելին և ասաց. «Աղաչում եմ քեզ, տէ՛ր, որ առաջ իմ աչքոս հարազատ եղբայր էիր համարվում, իսկ այսօր՝ կատարյալ թշնամի. մի՛ գթա ինձ առաջվա սիրող համեմատ, այլ կատարի՛ր ինձ վրա ձեր շար թագավորի կամքը, և ինչպես որ իրավունք ես ստացել իմ վերաբերմամբ՝ այնպես էլ պատժի՛ր ինձ»:

Այն ժամանակ, երբ Գենշապուհը տեսավ, որ ոչ մի բանի տեղ չդրեց թագավորի սպանալիքները, և ոչ էլ իր հորդորներին ուշք դարձրեց, և ավելի կամենում էր, որ հայտնի խոսվի և ոչ թե ծածուկ, նրա վերաբերմամբ վարվեց թագավորի պատվերի համաձայն: Գաղտագողի բռնի տվեց հեռավոր օտարություն. ինչպես որ սովորել էր իր ուսուցչից, այնպես էլ արեց:

13 Գ շի՛ է 4 արարեալ փխ արկեալ Վ վասն քո ի քեզ Տ՛ՍՏ՛ արկեալ եմ ի քեզ 14 Թ շի՛ և Բ բաց 15 ԲԳԼԵՏ՛ Ա զքրիստոնէութիւնն Ե զքրիստոնէութիւն Զ քրիստոնէութիւն Գ անդէն Դ շի՛ անդրէն 15—16 ԲԳԵԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ Ա ի մոգութիւն 16 ՄՏՅԱ շի՛ իսկ էՆ է ի բազմաց(1) 17 ԳԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ շի՛ տէր 18 Ա յառաջն Բ քան փխ իբրև Ա Եր ԱԶԷԹԻՎՍՏ՛ հաստատեալ փխ համարեալ Ա շի՛ յաշս 18—19 ԲՃ՛ Ա շի՛ և այսօր թշնամի կատարեալ 19 2 զթոյն գթար ԲՃ՛ Ա շի՛ դու 20 Գ շի՛ ի վերայ իմ է շի՛ իմ 21 Ե շի՛ որպէս ԲՃ՛ Ա և որպէս առեր ի վերայ իմ իշխանութիւն 22 ԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ յայնժամ ժամանակի 22—23 ԳԶԷԻ զպատանալիս և ոչինչ համարեցաւ 23 ԳԴԿ ողորմանց և ուղորմանց 2 էրես Ա ինչ երեսս արար 24 ԲՃ՛ Ա յայտնապէս փխ յայտնի սև ԲԳԳԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ Ա և թէ փխ զի ԲՃ՛ Ա յայնժամ կատարեաց 25 Ա ըստ խրատու ԳԳՏ՛ զաղտագողացի ԵԸԼԵԿՆՎՅՆՍՏ՛ զազտ զողացի 26 Ա զիարդ ուսաւ ԲԳ շի՛ և (արար):

Եւ հրամայեաց ևս Դենշապուհոյ երկու ևս ընկերակիցս օգնականս յաւազ գործակալացն. զՋնիկանն, որ էր մարդպետ արքունի, և զՄովան հանդերձապետ՝ ի ձեռանէ Մովպետան մովպետի:

Արդ երեքեան սոքա իւրաքանչիւր սպասաւորօք առին ըզսուրբան յայնմ անապատէ, և փոխեցան նոցնչափ ևս հեռագոյն ի մեւ ևս դծնդակ տեղի ի նմին գիշերի: Եւ զոք ի կարաւանէ անտի ոչ թողին տեսանել, ո՛չ ի Հայոց և ո՛չ յամենայն քրիստոնէից, և ո՛չ բնաւ յարտաքին հեթանոսաց: Եւ սպասաւորքն, որ էին ի վերայ կապելոցն անդէն ի քաղաքին, հրամայեցին պահել զգուշութեամբ, զի զհետս նոցա մի՛ ոք գիտասցէ՝ ընդ որ տանիցեն ի մահու տեղի, մի՛ նոքա և մի՛ ամենեկին ոք ի մարդկանէ:

Բայց այր մի խուժիկ ի ղորացն արքունի, որ ի ծածուկ ունէր զբրէտոնէութիւնն, և վիճակեալ էր ի դասս դահճացն, և կայր ի սպասու օրապահացն հանդերձ գործիական տանջանարանօքն, եկն եմուտ ի մէջ գիշերին և խառնեցաւ ի դասս նախարարացն: Առաջին դասն ի միջնոցն կարծէր զնա, և միջինն երրորդին, և երեքեանն միմեանց համարէին զնա. և ոչ ոք ի նոցանէ հհարց՝ եթէ «Պու ս՛վ ես ընդ մեզ», ո՛չ ի տերանցն և ո՛չ ի սպասաւորացն:

Իբրև հասին ի տեղի անապատին, որ ամենեկին անբոյս էր ի դալարոյ, և այնպէս էր ապառած դծնեա, զի և ոչ նստելոյ անգամ տեղի գտաւ անդ նոցա, իջին հեռագոյն նախարարքն երևեան, և հրամայեցին դահճացն իւրեանց կապել զոտս և զձեռս նոցա: Եւ արկին պարանս երկայնս յոտս նոցա, և երկու երկու լծեցան և առին ի քարշ: Եւ այնպէս նշեցին և ճողքեցին բնդ ապառած տե-

Եվ [թագաւորը] հրամայեց Դենշապուհին ավագ գործակալներին երկու ընկեր էլ վերցնել իրեն օգնական—Ջնիկանին, որ արքունի մարդպետ էր, և Մովան հանդերձապետին՝ մովպետան մովպետի կողմից:

Արդ, այս երեքը, իրենց սպասավորների հետ միասին, վերցրին սրբերին այն անապատից և նույն գիշերը տարան նրանց նույնչափ հեռու մի ավելի դծնդակ տեղ: Եվ բանակի միջից ոչ ոքի չթողին տեսնելու նրանց, ո՛չ հայերից և ո՛չ էլ ուրիշ քրիստոնյաներից, ո՛չ էլ բոլորովին արտաքին հեթանոսներից: Եվ այն քաղաքում կալանավորների վրա նշանակված սպասավորներին հրամայեցին, որ նրանց զգուշութամբ պահեն, որպեսզի ոչ ոք չիմանա նրանց հետքը, որով տանելու են մահվան տեղը. ո՛չ նրանք և ո՛չ էլ ուրիշ որևէ մարդ:

Բայց արքունի զորքից խուժաստանցի մի մարդ, որ ծածուկ քրիստոնյա էր, և որին վիճակված էր դահիճների խմբում լինելու, և տանջական գործիքներով սպասավորում էր օրապահներին, կեսգիշերին եկավ-մտավ և խառնվեց նախարարների խմբերին: Առաջին խումբը կարծում էր, թե նա միջին խմբից է, միջին խումբը կարծում էր, թե նա երրորդ խմբից է, իսկ երեքն էլ նրան մյուս խմբից էին համարում. և նրանցից ոչ ոք չհարցրեց, թե «Պու ս՛վ ես մեզ հետ», ո՛ր տերերից և ո՛չ էլ սպասավորներից:

Երբ հասան մի անապատ տեղ, որ բոլորովին զուրկ էր բուսականութունից և այնպես դժնյա ապառած էր, որ նրանց համար նույնիսկ նստելու տեղ չգտնվեց այնտեղ, երեք նախարարներն իջան մի քիչ ավելի հեռու տեղ և իրենց դահիճներին հրամայեցին կապել նրանց ձեռներն ու ստները: Երկար պարաններ գցեցին նրանց ստներին և երկու-երկու լրծվեցին ու սկսեցին քարշ տալ: Եվ այնպես ձգեցին ու ճզճզոտեցին ապա-

1 Ժ հրամայեաց (վրան ավելացրած է՝ սաւս = հրամայեցաւ) Գ Դենշապուհի երկու ԲԳԳԵԸԺԾԻԿԵՆՆԵՆ շի՛ ևս 1—2 Գ ընկերակից օգնական Ա ընկերակից ԲՃ՝Ա օգնական նամ 2 Թ զՋնիկան ԱԳԻԹԻՃ՝27 մայրպետ Բ է մայրպետ Գ է փխ էր Գ մայրպետ 2 մայրպետ Կ մարտնապետ 3 Բ մովան մովպետին Գ մովպան մովպետին ԵԹԺՄ մովպետան մովպետի (յուսանցեմով՝ իշխանաց իշխան) ԳԸԺԿՍՃՃ՝27 անդերձապետ ԳԼՍ՝ աւղերձապետն 4 Ա երկորեան փխ երևեան Բ սպասաւորք 5 ԱԳԵԶԸԸԸԺԻԿԵՆ յանապատէ Թ յայն յանապատէ Տ՝ՏՃ շի՛ յայնմ ԲԺՃ՝Ա փոխեցին 6 ԲԳԳԵԸԺ Ի կարաւանէն ԲԴԱ անդ փխ անտի Գ անտր(!) ԵԸԺԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ անդր 7 Գ ի տեսանել Զ քրիստոնէից 8 ԲՃ՝ սպասաւորն Ա զսպասաւորսն 8—9 ԲԳԳԵԸԺԾԻԿԵՆՆԵՆ շի՛ ի վերայ 9—10 ԲՃ՝ զգուշութեամբ պահել Թ շի՛ պահել Ա զգուշութեամբ հրամայեցին պահել 10 ԲԱ դհետ ԳԴԵԶԺԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ տանիցին 10—11 ԳԵՂԱ ի մահուն 11 Բ տեղին Ա և մի ոք ամենեկին 12 ԲՂԵՎԱՏՃ՝Ա ի ստեղծման 13 ԳԵԿՂ քրիստոնէութիւն Թ դահճապետացն 14 ԲՃ՝Ա կապանաւորապահացն ԲԴԱ գործական ԳԸԺԺՃ՝27 տանարանաւրն 15 ԲՃ՝Ա և եմուտ շի՛ ևկն ԲԳԳԵԸԺԾԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ շի՛ մէջ

Գ ի գիշերի 16 ԱԶԵԹՎ Միջնոցն Բ ի միջոյն ԲՃ՝Ա և միջինն յերկորդին ԱԶԵԹՎ երկորդին 16—17 ԲԼՏՃ՝Ա երեքեան ի միմեանց 17 ԵԸԺԽՃ՝Ա ի միմեանց ԳԴԵԸԺԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ շի՛ զնա ԲԱ ի նոցանէն ԸԼԵ ԹԸ 17—18 Գ ս՛ ԵՂ ԹԸ ով էս դու 18 ԹԻ ի տերանց Դ և ոչ ի սպասաւորաց 19 ԲՃ՝Ա և իբրև Բ ի տեղին 19—20 ԲՃ՝Գ՝2,14,27 ի դալարաբեր բանջարոյ ԳԴԵԸԺԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ շի՛ ի դալարաբեր բանջարոց ԱԶԵԹՎՎՍՃ՝Ա ի դալարոյ 20 ԲԸ շի՛ էր Բ սպասաւորսն Ա սպասածն ԳԴԿ առապար ԵԸԺԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ և այնպէս առապար դծնեալ էր ԲԸ շի՛ էր Ա զի ոչ և 20—21 Ա տեղի անգամ գտաւ նոցա 21 ԵԸԺԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ անդ գտաւ ԲԹ շի՛ անդ Դ շի՛ հեռագոյն 22 Ե գահհաց Ա շի՛ իւրեանց 2 զձեռս և գտաւ նոցա 23 Գ զպարանսն Կ զպարանս ԲՃ՝Ա երկայն ոտից Դ երկայն ԳԴԵԸԺԾԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ զոտից նոցա 24 ԱԿԾ ձգեցին ճողքեցին ԲԴԸ՝ ձգեցին ճողքեցին ԳԵԶԸԸԹԺԻԿԵՆՆԵՆՆԵՆ շի՛ և (ճողքեցին) Ա ձգեցին քարշեցին ընդ սպասած տեղին ճողքելով, զի Բ սպասաւոր տեղին ԳԵԸԺՃՃ՝Ա առապար Ե ապաւս

դիան քարշելով, զի ամենևին խաթ ոչ մնաց ի մարմինս հրանելեացն: Եւ ապա լուծին և ածին ի մի տեղի:

5 Եւ թուէր իմն նոցա այսպէս, եթէ կակղեցաք զխստութիւն նոցա, և հնազանդեցուցաք զբիրտ ապստամբութիւն նոցա. և արդ զինչ և խօսիցիմք, անասցեն բանից մերոց, և առնիցեն զկամօ թագաւորին, և ապրեալ լիցին յանհնարին տանջանացն: Եւ զայն ոչ կարացին քաջ իմանալ, եթէ իբրև զքաջ զինուորս վառեցին զնոսա, և ի հրահանգս կրթութեան վարժեցին զնոսա, և իբրև զգազանս վայրենիս արինախանձս ուսուցին զնոսա: Եւ եթէ ունէին սակաւ ինչ կասկած յառաջագոյն, հայեցեալ նոցա ի շարաշար վէրս մարմնոց իւրեանց՝ զառաջին երկելզն ի բաց մերժեցին: Սկսան իբրև արբեալք անզգայք զմիմեամբք ելանել ի բանից պատասխանիս, և փութային իբր ծարաւիք յաղբեր, և թի նո՛ր նախ վաղ զիւր արիւնն հեղցէ յերկիր:

15 Եւ մինչդեռ յայն պատրաստութեան էին սուրբքն, խօսել ըսկըսաւ ընդ նոսա Գենշապուհ և ասէ. «Արքայ յղեաց զիս առ ձեզ. ամենայն աւեր աշխարհին Հայոց, ասէ, և կոտորածք զօրացն՝ որ հասին ի վերայ, ի ձէնջ եղեն վնասքն ամենայն, և ըստում նախարարք, որ այժմ կան կապանօք շարշարեալ, վասն ձերոյ յամառութեանդ եղև այդ ամենայն: Այլ և արդ եթէ կամիք ինձ լսել՝ ասեմ ձեզ. որպէս եղբուրք պատճառք ամենայն շարշարանաց մահուն, այսօր լերուք պատճառք կենաց ձերոց: Եւ նախարարքն՝ որ կան ի կապանս, ի ձեռն ձեր է իշխանութիւն արձակել զնոսա, և աւեր

1 Գ մինչև փս դի ք ոչ գտաւ փս ոչ մնաց 1—2 ԲՃ՝Ա նոցա փս հրանելեացն
3 ԲԱ ի տեղին Բ ի նմին տեղի 3 ԲԳԿԵԸՎԻԿՂՍՏ՝Տ՝ շի՛ք եւ Կ այդպէս ԲՃ՝Ա կակղարուցար Ի կակղեցուցար ԲՃ՝Ա զխստութիւնս 4 ԳԳԿ հնազանդեցար Ե շի՛ք և հնազանդեցուցար զբիրտ ապստամբութիւն նոցա Բ ապստամբութիւնս Գ ապստամբութիւնս Դ փժկն ապստամբութիւնս Դ ԵՑԸՎԻԿՂՍՏ՝ շի՛ք նոցա 5 ԱԳԶԵԹԻՎ զինչ և ս Տ՝ զինչ որ ԵԸԺՎԻԿՂՍՏ՝ խօսիմք ԲՃ՝Ա անասն Կ իմոց փս մերոց ԵՂ շի՛ք բանից մերոց և առնիցեն Բ և առնեն 6 Ը լ ինիցեն և լինիցին Դ տանջանաց 7 Դ զնոսա վառեցին 8 ԲՃ՝Ա շի՛ք և ի հրահանգս կրթութեան վարժեցին զնոսա և իբրև և վարեցին(1)
9 ԲԳ՝Ա արինախանձ 2 արինանախանձ Ը արինախանձ(1) ԳԳԵԸՎԻԿՂՍՏ՝ ինչ սակափկ մի շճ՝Ա շի՛ք մի Ե սակափկ 10 ԲՃ՝Ա կասկածանս ԲԱ շի՛ք նոցա ԲՃ՝ հայեցեալ ի վէրս շարաշար 10—11 Ե ի վէրս շարաշարս մարմնոյ իւրեանց Դ ի շարաշարս ԳԳ մարմնոցն ԲԳԵԸԺՆԾՏ՝Տ՝Տ՝Ճ՝ մարմնոց ԱԶԵԹԻՎՍՏ՝Յ՝ մարմնոյ 11 Դ ընկեցին փթմերժեցին 11—12 ԲԱ զարբեալք 2 արբեալ է արգիւնեալք 13 ԱԴԶԵԹԻՎ յանգ

նաժ տեղերով քարշ տալով, որ ոչ մի ողջ տեղ չմնաց հրանելիների մարմինների վրա: Եվ ապա կապեցը բաց արին ու մի տեղ բերին:

Նրանց մի տեսակ այնպես էր թվում, թե կակղացրին նրանց խրստությունը և հնազանդեցրին նրանց բիրտ ապստամբությունը. և հիմա ինչ էլ ասենք, մեր խոսքերին կլսեն և թագավորի կամքը կկատարեն և անտանելի տանջանքներից կազատվեն: Բայց այն չկարողացան լավ հասկանալ, որ նրանց քաջ զինվորների նման ոգևորեցին, կրթության հրահանգների մեջ վարժեցրին նրանց, և նրանց սովորեցրին ինչպես վայրենի արյունարբու գազանների: Եվ եթե առաջուց մի քիչ կասկած ունեին, նայելով իրենց մարմինների շարաշար վերքերին՝ նախկին վախը մի կողմ նետեցին: Հարբած ու անզգայացած մարդու նման սկսեցին միմյանցից զերազանցել պատասխաններ տալու մեջ, և շտապում էին՝ ինչպես ծարավը զեպի ազբյուրն է վազում, թե ո՛վ ափելի շուտ կթափի իր արյունը երկրի վրա:

Մինչդեռ սրբերն այս պատրաստության մեջ էին, խոսել սկսեց նրանց հետ Գենշապուհը և ասաց. «Թագավորն ինձ ուղարկեց ձեզ մոտ. Հայոց աշխարհի ամբողջ ավերածությունը, ասում է, և զորքերի կոտորածը, որ տեղի ունեցավ, ձեր պատճառով եղավ այդ ամբողջ վնասը. և շատ նախարարներ, որ այժմ կապանքների մեջ շարշարվում են, ձեր համառության պատճառով եղավ այդ բոլորը: Բայց հիմա էլ, եթե ուզում եք լսել ինձ, ասում եմ ձեզ. ինչպես որ բոլոր շարաշարանքների և մահվան պատճառ եղաք, այսօր էլ պատճառ եղեք ձեր կյանքի: Կապանքների մեջ եղած նախարարներին արձակելու իշխանությունն էլ ձեր ձեռին է.

զայք Ե ի բանիցն Բ ի բանից պատասխանիս 13 ԲՃ՝Ա որպէս փս իբր Դ իբրե Դ ԲԱԸՎԻԿՂՍՏ՝ իբրև Բ յաղբերն Ե յաղբերն ԿՂ յաղբեր Տ՝ շի՛ք յաղբեր ԵՂ թէ Գ շի՛ք վաղ Ը թէ ո՛ վաղ Ը և շի՛ք նախ 14—15 ԲՃ՝Ա եթէ ով զիւր անուն վաղ հեղցէ յերկիր Դ յերկրի 15 ԲՃ՝ շի՛ք եւ ԲՃ՝Ա յայն Ի պատրաստութեան Թ ի խօսիլ 16 Ը և շի՛ք և ասէ ԲԿՃ՝Ա առ ձեզ և ասէ ամենայն 17 ԿՃ՝Ա շի՛ք ասէ Դ կոտորած ԲԵԺԻՆՍՏ՝ կոտորուածք 18 Ե վնասք 19 Ի որբ ԲԱ այժմս ԲԱ շարաշարեալք 19—20 ԲՃ՝Ա յամառութեան ձերոյ 20 Դ եղէն ԲՃ՝,17—18 Ե լսել ինձ 21 Դ եղէք պատճառ Դ եղէք ԵԸԺՎԻԿՂՍՏ՝ որպէս ամենայն շարաշարանաց մահուն պատճառք եղէք (ԸժՎԻ շարաշարանաց 2 մահուն) Ե շարեաց և մահու շի՛ք ամենայն 21—22 է շի՛ք «եղբորք—լերուք» Բ շի՛ք ամենայն շարաշարանաց մահուն, այսօր լերուք Բ պատճառք անձանց ձերոց ԳԻՃ՝,2 Ե եղբորք 22 ԴՃ՝Ա պատճառ ԲԳԵԸՎԻԿՂՍՏ՝Տ՝Տ՝17—18 անձանց փս կենաց ԴՃ՝,Ե կենաց անձանց ձերոց ԲԱ նախարարք ԳԿ նախարարք Ը որբ 23 ԲԳԵԸՎԻԿՂՍՏ՝Տ՝Տ՝Ճ՝ Ե ձեռս:

աշխարհին ձերոյ ձեռք շինի, և բազումք որ վարեալ են ի գերութիւն, անդրէն դառնան:

«Ահա դուք ձերոյն աշօրդ տեսէք այսօր, եթէ զորպիսի՝ այր տոհմիկ, զոր թագաւորն ինքնին յականէ յանուանէ ճանաչէր վասն մեծի գիտութեան օրինացս մերոց, և կատարեալ էր յամենայն ի դէնիս և ամենայն մեծամեծաց սիրելի, և գրեթէ ըստը աշխարհս կախեալ էր զնմանէ, և վասն զի անարգեաց գղենի մազեղն, և պատրեցաւ ի ձեր տխմար գիտութիւնդ, ոչ ինչ խնայեաց թագաւորն ի մեծ պատիւ նորա, այլ իբրև զգերի մի զանաշխարհիկ շկօթակ արարի վնա յայնչափ օտարութիւն հեռաւոր, զի ընդ երթալն իսկ ոչ ժամանէ ի տեղի պատուհասին իւրոյ:

«Արդ եթէ ի բուն դայեկութիւնն վասն պատուական օրինացն ոչ խնայեաց ի նա, յ՛րչափ ևս առաւել ի ձեզ յօտարաշխարհիկսդ, որ մահապարտ իսկ էք յիրս արքունի: Եւ չիք ինչ ձեզ այլ հնար կենաց, բայց եթէ երկիր պագանիցէք արեգական, և կատարիցէք զկամս թագաւորին, որպէս և ուսոյց զմեզ մեծն Ջրադեշտն: Եւ եթէ դայդ առնէք, ոչ միայն արձակիք ի կապանացդ և ապրիք ի մահուանէ, այլ և մեծամեծ պարգևօք յուղարկիք յաշխարհն ձեր»:

Յառաջ մատեալ Ղևոնդ երէց և թարգման կացոյց զՍահակ եպիսկոպոս. «Ջիա՛րդ յուիցուք, ասէ. երկդիմի հրամանացդ քոց. ահա զերկրպագութիւնդ նախ հտուր արեգական, և զկատարումն երկրպագութեան ի կամս թագաւորին ձգեցեք. մեծարեցեք զարե-

1 Ի որք 1—2 Ա ի գերութեան 2 Ե՛՛ԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ դառնան անդրէն 3 Բձ՛ ձերովք աշօք Գ ձերոյն աշօք ԴԵ ձերով աշօք ԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ աշօք ձերովք Ի ձեր ԹԻ տեսիք ԲԳԳԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ ձ՛ա լիբ կթէ 4 ԲԵ զոր և 5 ԳԳԼԽ օրինաց ԵԱ օրինացն ԲԳԳԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ ձ՛ա լիբ է ԵԼ լիբ ամենայն 5—6 Բձ՛Ա յամենայն դէնիս մերում 6 Տ՛ է զէնիս Թ ի զէնիս (յուսանցեալ՝ հաւատոյս) ԸԼԾԻՏՅ՝ և մեծամեծացս ամենայնի 7 ՄՍ՛ կայեալ էր փխ կախեալ էր ԲԹ լիբ և (վասն զի) ԲԼՍ՛Յ՝ ձ՛ա զդենի մազեղն ԱԶԷ ԹԻՄՍ՛ մազեղն ԵԼԹԾԻԽԸ զդէնի մազեղն (յուսանցեալ՝ հաւատոյ հաւատ) 8 ԲԸԽ պարտեցաւ Բձ՛Ա գիտութեանդ Գ գիտութեանդ Գ տգիտութիւնդ փխ գիտութիւնդ ԲԳձ՛Ա ոչ փխ ոչ ինչ ԳԳԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ անխայեաց 8—9 ԳԵ պատիւն Ա լիբ թագաւորն 9 Բձ՛Ա անաշխարհիկ Գ լիբ զանաշխարհիկ Ա շկօթակ (յուսանցեալ՝ խորասոյզ) Ի ըչկօթակ ԳԴԿ շկապթակ Թ շկօթակ (յուսանցեալ՝ տարաշխարհիկ կամ խորասոյզ) ԵԼԾԻԽԸ շկօթակ (յուսանցեալ՝ տարագիր) Բձ՛Ա շկահթակ 10 ԲԴձ՛Ա արար բալօր մյուսնեքէ՛ արարի ԳԺՏ՛՛ ալնչափ ԳԺՏ՛՛ յօտարութիւն ձ՛ա յայնչափ (Ա յայնչափ) հեռաւոր օտարութիւն Բձ՛Ա զի յերթալն նորա իսկ 11 ԳԿ ի տեղիս ԲԴԱ պատուհասի 12 ԲԵ

և ձեր աշխարհի ավերը ձեզնով կշինվի, և շատերը, որ գերի են տարված՝ կվերադառնան:

«Ահա դուք ձեր աշօրով տեսաք այսօր, թե ինչպիսի՝ մի տոհմիկ մարդ էր, որին թագաւորն ինքն անձամբ ճանաչեալ էր մեր կրօնը շատ լավ գիտեանալու պատճառով, և կատարեալ էր մեր հավատի մեզ և բոլոր մեծամեծներին սիրելի, և գրեթէ այս ամբողջ երկիրը կախած էր նրանից, բայց որովհետև անարգեց դէնիս մազեղնը և մոլորվեց ձեր տխմար գիտութեան կողմը, թագաւորն ամենևին չխնայեց նրա մեծ պատվին, այլ, ինչպես մի անտուն-անտեր գերի նրան աքսորեցի այնպիսի հեռավոր օտարութիւնն, որ չի էլ կարող գնալ-հասնել իր պատժաւայրը:

«Արդ, եթե նույնիսկ նրա ազգակցութեանը չխնայեց պատվական կրօնի պատճառով, որքա՛ն ավելի չի խնայի ձեզ՝ օտարերկրացիներդ, որ նույնիսկ մահապարտ էլ եք արքունի գործերի վերաբերմամբ: Եվ ձեզ համար ապրելու ուրիշ ոչ մի ճար չկա, բացի այն, որ երկրպագութեան տար արեգակին և կատարեք թագաւորի կամբը, ինչպես որ սովորեցրել է մեծ Ջրադեշտը: Եթե այդ անեք, յ՛չ միայն կապանքներից կարձակվեք և մահից կփրկվեք, այլև մեծամեծ պարգևներով ձեր աշխարհը կուղարկվեք»:

Առաջ անցավ Ղևոնդ երեցը և թարգման դարձրեց Սահակ եպիսկոպոսին. «Ինչպե՛ս հնազանդվենք քո երկդիմի հրամաններին,— ասաց նա.— ահա դու երկրպագութեանդ նախ արեգակին տվիր, իսկ երկրպագութեան կատարումը թագաւորի կամքին վերագրեցիր. մեծարե-

լիբ ի Բ դայեկութեանն ԳԳԵՏ՛՛ դայեկութիւնս Բձ՛Ա լիբ վասն պատուական օրինացն 13 ԳԳԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ լիբ առաւել Բ յայպարաշխարհիկսդ ԳԵԼԽԿՍ՛ յօտարաշխարհիկս 14 ԲԵ ի յիրս Բձ՛Ա լիբ ինչ ԵԼ այլ մեզ փխ ձեզ այլ Բձ՛Ա լիբ այլ ԳԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ այլ ձեզ հր-նարք Դ Հնարս 15 Ե բաց փխ բայց Թ արեգականն ԲԵ կատարեցէք ԳԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ և կատարեք 16 ԲԴձ՛Ա լիբ և (ուսոյց) ԳԴԵ ուսոյցն Բձ՛Ա լիբ զմեզ ԱԳԳԻԿ՛ձ՛ Ջր-դեշտ ԼՍ՛Տ՛ Ջրադեշտ ԲԸՄՍ՛ Ջրադեշտն Թ Ջրադեշտ (յուսանցեալ՝ բուն բանիկ) Ա Ջր-դաշտ ԵԼԽԸ Ջրադեշտ (յուսանցեալ՝ կարեր ուխտ) Ծ Ջրադեշտ (յուսանցեալ՝ կարեր ուխտ) 16—17 ԳԸ լիբ Ե կթէ զայդ ամեկը 17 Բձ՛Ա դայս ևս փխ զայդ ԵԼԽԸ կայանաց 18 Բ յարկիք ի յաշխարհն ձեր յուղարկիք 19 ԲԳԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ ձ՛ա մատեալ ԱԳԸԷԹԻՄՍ՛Ա մատուցեալ Ծ մատեալ Գ Ղևոնտ ԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ կացոյց թարգման 19—20 Բձ՛Ա եպիսկոպոսն և ասէ 20 ԲԴձ՛Ա լիբ ասէ Ը երկմտի ԲԴԱ հրամանաց 21 ԲԳԳԵԼԾԻԽԸՏԻՏՅ՝ ձ՛ա հտուր նախ ԵԼԽ առեգականն Ա զկատարումն(Է) 21—22 ԳԾ երկրպագութեանն Ե երկրպագութիւն 22 Բձ՛Ա երկրպագութեանդ ձգեցեք ի կամս թագաւորին Բձ՛Ա մեծացուցեք:

զակն՝ յառաջ ձայնելով զանուն նորա, և մեծացուցիք զթագաւորն
աւելի քան զարեգակն. և յայտ արարեք՝ եթէ առանց կամաց իւրոց
սպասաւորէ արեգակնն արարածոց, իսկ թագաւորն ի կամս ազա-
տութեանն իւրոյ՝ զոր կամի աստուածացուցանէ, և զոր կամի ծա-
նայեցուցանէ. և ինքն ի ճշմարտութեանն վերայ չև է հասեալ: Մի՛
խօսիր ընդ մեզ իբրև ընդ տղայս, զի հասակաւ կատարեալ եմք, և
զիտութեան ոչ եմք անտեղեակ: Ուստի սկսար դու, այտի տաց
քեզ պատասխանի:

«Ապաքէն զմեզ եղիք պատճառս անբաժնոյ աշխարհին մերոյ
և հարուածոց զօրացն արքունի. մեր օրէնքն զմեզ այդպէս ոչ ու-
սուցանեն, այլ յոյժ պատուել հրամային զերկրաւոր թագաւորս, և
սիրել զնոսա յամենայն զօրութենէ մերմէ, ոչ իբրև զմարդ, ոք
զուզնաքեայ ի մարդկանէ, այլ իբրև Աստուծոյ ճշմարտի կալ ի
ծառայութեան. և եթէ զրկիմք ինչ ի նոցանէ, փոխանակ ընդ երկ-
րաւորիս զերկնիցն խոստացաւ մեզ զարքայութիւն: Եւ ոչ միայն՝
զարբանեկութիւն հպատակութեան պարտիմք հատուցանել նոցա,
այլ և մահու շափ զանձինս ի վերայ դնել սիրոյ թագաւորին: Եւ
որպէս յերկրի ոչ ունիմք իշխանութիւն փոխանակել զնա ընդ այլում
տեաան, նոյնպէս և յերկինս չունիմք իշխանութիւն փոխանակել ըզ-
ճըշմարիտ Աստուածն մեր ընդ այլում, որ շիք Աստուած քայց ի
նմանէ:

«Բայց ասեմ քեզ՝ որում սակաւիկ մի տեղեկագոյն ես: Ո՞վ ի
քաջ զօրականէն զկնի մտանիցէ ի պատերազմ. և եթէ զայս արաս-
ցէ, ոչ քաջ անուանի նա, այլ յոյժ վատ: Եւ կամ ո՞ յիմաստուն վա-
ճառականաց զպատուական մարգարիտն փոխանակիցէ ընդ անարգ
թրուշայի, քայց եթէ յիմարեալ իցէ տգիտութեամբ, որպէս և ձեր

1 ԲԳԹՃՎ՝ մեծարեցիք Գեղեցիկ զթագաւոր 2 ԲՃՎ՝ առանկ ԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝
ՏՃ իմ և ԲՃՎ՝ յայտնի 3 ԱԲԳԵԼԺԼՃՎ՝ՏՃՎ՝ արեգակն ԽՎ արեգականն(1) 4 իմ ա-
րեգակն ԲԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ արարածոց ԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ թագաւոր 3—4 ԳԵԼ՝ ազա-
տութեան ԲՃՎ՝ ազատութեան անձին իւրոյ 4 ԵԼԽՃ իմ և զոր կամի ծառայեցուցանէ
5 ԵԼՎ՝ ճշմարտութեան ԲԳ՝ հատատեալ 6 Ա կատարեալս 7 ԳԵՏՎ՝ՏՃՎ՝ գիտու-
թեամբ (և մ ԳՃՎ՝ անտեղեակ ԸԼԿՎ՝ այդի տայց ԲԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ անտի ԿՃ անդի Գ
տամ 9 ԲՄՏՎ՝ՏՃՎ՝ եղիք լՍ պատճառ Բ շայց փխ մերոյ 10 Գ հարուածոյ Գ օրէնք
մեզ ԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ մեզ մեր օրէնքն 10—11 ԲԳ՝ մեզ ԲՎ՝ ոչ ուսուցին 11 Ա պա-
տուակ 2 զերկնաւոր(1) Ա հրամայեցին Բ թագաւորն 12 ԱԳԵԼԺԿՎ՝ զնա 2 սիրելի
զնա Գ իւրեանց փխ մերմէ 12—13 ԲՎ՝ զոզնաքեայ ոք ԳԹ իմ ոք 13 Գ իմ ի
մարդկանէ ՎՏՃ՝ ճշմարիտ 14 ԲԼՃՃՎ՝, ԵՄ՝ ի ծառայութիւն 4 զրկիմք ՏՃՎ՝ իմ ինչ ԲԳ
ՃՎ՝ իմ ընդ 14—15 Խ զերկրաւորիս ԲՃՎ՝ զերկնային 15 ԵԼ՝ զերկնիցէ իմ
զերկնիցն ԲՃՎ՝ խոստացաւ տալ մեզ ԱԶԲՎ՝ զարքայութիւն Գ արքայութիւն Գ արքա-

ցիք արեգակին՝ նախ տալով նրա անունը, իսկ թագաւորին արեգակից
ավելի մեծացրիր. և ցույց տվիր, որ արեգակն առանց իր կամքի է սպա-
սավորում արարածներին, իսկ թագաւորն իր ազատ կամքով ում կա-
մենում է՝ աստվածացնում է և ում կամենում է ծառայեցնում է և ինքը
դեռ վերահասու չի եղել ճշմարտությանը: Մեզ հետ մի՛ խոսի ինչպես
երեսաների հետ, որովհետև հասակով կատարյալ մարդիկ ենք և գիտու-
թյանն էլ անտեղյակ չենք: Որտեղից դու սկսեցիր, հենց այնտեղից էլ
քեզ պատասխան կտամ:

«Մեր երկրի ավերածության և արքունի զորքերի կտորածի պատ-
ճառ չէ՞ որ մե՞զ համարեցիր, մեր կրոնն այդպես չի սովորեցնում մեզ.
այլ պատվիրում է մեծապես պատվել երկրավոր թագաւորներին և
նրանց սիրել մեր բոլոր ուժով, ոչ իբրև մի շնչին մարդու՝ մարդկանց
միջից, այլ ծառայել ինչպես ճշմարիտ Աստուծոյ. և եթե զրկանքներ
կրենք նրանց կողմից, երկրավորիս փոխարեն մեզ խոստացաւ երկնքի
արքայությունը: Եվ ո՞չ միայն իբրև հպատակ պարտավոր ենք ծառայե-
լ նրանց, այլ և մեր անձերը մահու շափ դնել թագաւորի սիրո համար: Եվ
ինչպես որ երկրիս վրա իրավունք չունենք նրան ուրիշ տիրոջ հետ փո-
խելու, նույնպես և երկնքում իրավունք չունենք ուրիշի հետ փոխելու մեր
ճշմարիտ աստծուն, որից բացի ուրիշ աստված չկա:

«Բայց քեզ մի բան ասեմ. որին ինքդ էլ մի քիչ տեղյակ ես: Քաջ
զորականներից ո՞րը հետևից կմտնի պատերազմի մեջ. և եթե այդպի-
սի բան անի, նա ո՞չ թե քաջ կկոչվի, այլ շատ վատկոտ: Կամ թե՛ իմաս-
տուն վաճառականներից ո՞վ պատվական մարգարիտը կփոխանակի ան-
պետք ուլունքի հետ, բացի նրանցից, ովքեր հիմարացած են տգիտու-

յութեան 16 ԲԳ՝ զարբանեկութիւն ԳԼՃ հպարտութեան փխ հպատակութեան ԵԼԽՎ՝
ՃՃ՝ արկանել ԳԵԼՎ՝ՏՃՎ՝ հարկանել փխ հատուցանել 17 ԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ մահուամբ շափ
ԱԶԵԼՎ՝ ունի փխ դնել ԱԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ սիրով Ա իմ սիրոյ ԲՃՎ՝ իմ Եւ 18 Բ ի յերկիրս
Գ յերկրէս Խ յերկնիս(1) ԲԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ՏՃՎ՝ լուսնիմք Բ փոխանակ ԲՃՎ՝ իմ զնա Թ
իմ «Տեաան—փոխանակել ԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ սոխպէս և ԶԵ յերկին Վ երկին 19—20 Գ
զճշմարիտ աստուածն մեր փոխանակել 20 Բ իմ ընդ այլում ԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝
այլ աստուած Ա բաց 22 ԲՃՎ՝ քայց զոր ԳԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ զայս ասեմ ԲԹՃՎ՝ ասեմք
Ա որոց Ա տեղեկագոյնը 22—23 Բ զօրականէ ԳԵԼՎ՝ ով քաջ ի զօրականէ Ե ով ի քաջ
զօրականէ (աղղված է՝ ով քաջ զօրականէ) Ա ի քաջ զօրականէ 23 ԵԼԽՎ՝ՃՎ՝
իմ զկնի Բ մտանիցէ ի պատերազմ յետոյ ԲՃՎ՝ մտեալ իցէ Գ ի պատերազմն ԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝
ՏՃՎ՝ ի պատերազմ յետոյ Գ իմ և ԳԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ զայն 23—24 ԲՃՎ՝ արարեալ 24
Բ անուանի է ԲՃՎ՝ իմ Եւ ո՞վ 24—25 ԲՎ՝ վաճառականացն 25 Գ փոխա-
կեսցէ Բ անարգս ՏՃՎ՝ իմ անարգ 26 ԲՏ՝ թրուշայն Ա թրուշայի (լուսանցում ան-
պիտան) Ա թուշակի ԵԼԺԿԵՆՎՃՎ՝ՏՃՎ՝ թրուշայի (լուսանցում՝ ԵԼ՝ ոչինչ) Բ տգիտութեամբն ԲՃՎ՝
իմ և:

մուտրութեան առաջնորդդ:

«Միայն գտեր զմեզ ի բազում յառաքինեացն մերոց, և կամիս գողութեամբ աւերել զամուրս խորհրդոց մերոց. շեմք միայն՝ որպէս և դուդ կարծես. չիք տեղի ունայն, ուր չիցէ Քրիստոս թագաւորն մեր. բայց միայն այնքով կ են թափուր և նմանէ, որ իբրև զքեզ և զշարադե իշխանն քո, որք ուրացեալ էք ի նմանէ: Զի հիկէ զինուորք աշխարհին մերոյ, որ աշակերտեալքն էին մեզ ի Քրիստոս, առ ոտն հարին զահագին հրամանս թագաւորին ձերոյ, և զմեծամեծ պարգևս նորա առ ոչինչ համարեցան, և զհայրենի տէրութիւնն ի բաց կողոպտեցան, շխնայեցին ի կին և յորդիս և ի գանձս մարմնաւորս կենաց աշխարհիս: Նա և ոչ զարիւնն իւրեանց ածէին ինչ զմտաւ վասն սիրոյն Քրիստոսի, այլ զերկրպագուս արեգականն, որ ձեր վարդապետք էին, շարաշար հարուածովք սատակեցին զնոսա, և մեծամեծ շարիս հասուցին ի վերայ զօրացն ձերոց, և բազումք ի նոցանէ անկանէին ի նմին պատերազմի, և այլք մատնեցան ի պէս պէս փորձութիւնս, և կէսքն ընկեցան ի հեռաւոր օտարութիւն, և ևս բազմագոյնք վարեցան ի գերութիւն: Եւ ամենեքին նոքա յառաջեցին քան զմեզ յարքայութիւնն Աստուծոյ, և խառնեալ են ի գունդս վերին հրեշտակացն և ցնծան ի պատրաստեալ յուրախութիւնս, յոր հասեալ խառնեցաւ երանելի այրն, զոր դու ասես շկօթակ արարի: Երանի տամ նմա, և երանի երկրին՝ ընդ որ նայն անցանիցէ, և տեղույն՝ ուր նայն վախճանես-

1 ԲՃ՝ա յիմարութեան փիս մուտրութեան Գ մուտրեալ ԲՃ՝ա առաջնորդն ևս առաջնորդք ԱՉԵՎ առաջնորդքս 2 ԲԳԳԵԺԻԽԿԼԶԸՉՎ առաքինեացն է առաքինութեանցն 2-3 ԲՃ՝ա շիբ «և կամիս-խորհրդոց մերոց» 3 ԲՃ՝ա շիբ մեք 4 ԲԳԸՉՉ շիբ և ԲԳՃ՝ գու ԳԳԵԺԻԽԿԼԶՏՃՉԸՉՉ ոչ իբէ 4-5 ԲԵԸԺԻԽԿԼԶՏՃՉՉՃ՝ա թագաւորն մեր Քրիստոս 5-6 ԲՉ զքեզդ Վ որ իբրև իշխանն շարադե քո և քեզ(1) 2 որ Ա ուրացեալք 6-7 ԱՉԵԹԻՎՏՃ Չի թէ Ա Չի և Բ որք 7 ԲՉ աշակերտեալք ԵԺՏ՝ՏՉՉ աշակերտեալ 8 Գ շիբ գահագին Գ զհրամանս 2 հրամանն 9 ԱՉԵԹԻՎՏՃԱ շիբ նորա 10 Բ զտէրութիւնն ԵԶ աւերութեանէ ԲԳԳԻԽԿԼԶՏՉՉՃ՝ա կողոպտեցին ԲՉ ոչ խնայեցին 10-11 ԲԳՃ՝ա և ոչ ի գանձս 11 2 ի գանձ ԴԺԻԽԿԼՉՉ մարմնաւոր Գ զարիւնս 11-12 ԲՃ՝ա նաև ոչ ի մարմինս իւրեանց վասն սիրոյն Քրիստոսի և շիբ իւրեանց 12 Բ շիբ ասծէին ինչ զմտաւ Ճ՝ա շիբ ասծէին զմտաւ Գ ասծեն զմտաւ շիբ ինչ ԳԵԸԺԻԽԿԼԶՏՃՉՉՃ՝ա ասծին ինչ զմտաւ Ա զմտաւ ինչ 12-13 Թ ևրկրպագուս 13 ԲԳՉ արեգական ԴԵԸԺԻԽԿԼՉՉՉ արեգականդ 13 ԲՃ՝ա ձեր իսկ ԳԳԵԺԻԽԿԼՉՉՉ վարդապետքն ԲՃ՝ա մեծամեծ հա-

Թյամբ, ինչպես և մեր մուտրութեան առաջնորդները:

«Մենակ ես գտել մեզ մեր բազմաթիւ առաքինիներից և ուզում ես խարդախութեամբ քանդել մեր հաստատուն մտադրութիւնները. մենք մենակ չենք, ինչպես որ դու ես կարծում. շկա ոչ մի դատարկ տեղ, որտեղ չլինի մեր թագաւոր Քրիստոսը. միայն քեզ և քո շարադե իշխանի նմաններն են, որ զուրկ են նրանից, որ մերժված են նրա կողմից: Որովհետեւ մեր աշխարհի զինվորներն էլ, որոնք մեր միջոցով աշակերտել էին Քրիստոսին, ոտնահարեցին ձեր թագաւորի ահեղ հրամանները և նրա մեծամեծ պարգևները ոչ մի բանի տեղ չդրին. նրանց հայրենական իշխանութիւնը կողոպտվեց, բայց նրանք շխնայեցին իրենց կանանց ու որդիներին և այս աշխարհի մարմնավոր կյանքի գանձերը: Մինչև անգամ իրենց արյունը մտքները չէին բերում Քրիստոսի սիրոյ համար, այլ արեգակի երկրպագուներին, որոնք ձեր ուսուցիչներն էին, շարաշար հարվածներով սպանեցին և մեծամեծ շարիքներ հասցրին ձեր գործին, և նրանցից շատերն ընկան նույն պատերազմի մեջ, ոմանք տեսակ-տեսակ փորձութիւնների մատնվեցին, ուրիշները հեռավոր օտարութեան քովեցին և է՛լ ավելի շատերը գերի տարվեցին: Նրանք բոլորը մեզանից առաջ մտան աստուծու արքայութիւնը և խառնված են վերին հրեշտակների գնդերին և ցնծում են պատրաստված ուրախութիւնների մեջ, որին հասնելով խառնվեց նաև այն երանելի մարդը, որի համար ասում ես, թե աքսոր քշեցի: Երանի եմ տալիս նրան և երանի այն երկրին, որի միջով նա պիտի անցնի և այն տեղին, որտեղ նա պիտի վախճանվի. նա

ուածովք 14 Ի սատակէին ԲՃ՝ա նոքա փիս զնոսա Բ շիբ և Ա մեծամեծ հարուածովք շարիս 14-15 Գ ի վերայ նոցա փիս ի վերայ գորացն ձերոց ԲԳԵԺԻԽԿԼՉՉՉ զօրաց 15 Գ ի նոցանէն ԲԳԵԺԻԽԿԼՉՉՉՃ՝ա անկան (ԲԺՉ անգան) ՄՏ՝ միայն փիս ի նմին Բ պատերազմին 16 ԲԳԳԼՆ ալլքն ԲԼՉ կէսքն ի նոցանէ անգան (Ա անկան) 1 և կէսք ԳԼԽՉՉ անկան 17 ԲԼ օտարութիւնս Գ ի գերութեան և գերութիւնս 18 ԲԳՃ՝ա ամենեքեան ԲՉ շիբ նոքա ԲՃ՝ա քան զմեզ յառաջեցին Ե յարքայութիւն 19 ԳԳԻԿԼՉՉՉՉ շիբ և 19 ԵԸԺԻԽԿԼՉՉՉՉ խառնեցան ի գունդ Գ ի գունդ ԳԳԻ հրեշտակաց 19-20 Ա ի պատրաստեալ ուրախութիւնն 20 ԱԹԻ ուրախութիւնն ԲԺԼՆ ուրախութիւնն ԳԳԻ ուրախութեանն 21 ԵԸԺԻԽԿԼՉՉՉՉ զորմէ ԲՉ շկահեթակ ասես արարի ԳԳԼ շկապթակ Ի ըզգոթակ Գ շկապթակն ասես արարի ԵԸԺԻԿԼՉՉՉՉ շկոթակ (յուսանցում՝ վտարանդի) Թ շկոթակ (յուսանցում՝ խորասոյգ) ԲԳԳԵԺԻԽԿԼՉՉՉՉՃ՝ա շիբ երանի 22 ԲԳԵԸԺ՝ա ևս փիս նայն ԵՃ՝ անցանէ Ժ անցանիցէ նա ԳԵԸԺԻԽԿԼՉՉՉՉ տեղեացն ուր վախճանիցի նա (ԽՏՉՉ վախճանիցէ) ԲԳԼԽԿԼՉՉՉՉՃ՝ա նա փիս նայն:

ցի. ոչ միայն զարթունեօք ձերովք անցանէ պատուականութեամբ, այլ և զերկնից լուսաւորօք, որում դուք երկիրպագանէք»:

5 Եւ պատասխանի Մովսէս անդերձապետ և ասէ ցնոսա. «Աստուածքն բարերար են, և երկայնամտութեամբ ջանան ընդ ազգի մարդկան, զի գիտասցեն և ծանիցեն գիրեանց փորքիութիւնն և գնոցա մեծութիւն, և վայելեսցեն ի պարգևս աշխարհիս, զոր տուեալ է իշխանութիւնն ի ձեռս թագաւորի, և ի բերանոյ նոցա ելանեն հրաման մահու և կենաց: Եւ ձեզ ոչ է այդպէս իշխանութիւն ընդդիմանալ կամաց նոցա և ոչ առնուլ յանձն զերկիրպագութիւն արեգակսն, որ ճառագայթիւք իւրովք լուսաւորէ զամենայն տիեզերս, և ջերմութեամբ իւրով հասուցանէ զկերակուր մարդկան և անասնոց. և վասն հասարակաբաշխ առատութեանն և անաչառ մատակարարութեանն անուանեցաւ Միհր աստուած, զի չիք ի նմա նենգութիւն անիմաստութիւն: Վասն որոյ և մեր երկայնամիտ լինիմք ի վրայ տգիտութեան ձերոյ. քանզի չեմք մարդատեացք իբրև զգազանս շողղակերս և արիւնարբուս: Խնայեցէք յանձինս ձեր, և մի՛ խառնէք զմեզ ակամայ յարիւնդ ձեր: Թողէք անդր զառաջին յանցանս ձեր, և զառաջիկայ իրս ուղղեցէք, զի և այլոցն վասն ձեր լիցի ողորմութիւն ի մեծ թագաւորէն»:

20 Առ այս ետ պատասխանի Սահակ եպիսկոպոս և ասէ. «Իբրև ուսեալ և յոյժ խրատեալ՝ զգեղեցիկ հոգ յանձին ունիս շինութեան աշխարհի և փառաց թագաւորին. բայց զայս կարի տգիտաբար ուսուցանես, զի աստուածս բազումս խոստովանիս և զմի կամս ոչ ասես ամենեցուն: Եթէ վեհճն առ միմեանս մարտուցեալ են, մեր խոնարհ 25 հաղոյնք քան զնոսա զիս՞որդ կարացուք հաւանել բանից քոց:

որ միայն ձեր արբունիքից է գերազանցում իր պատվականութեամբ, այլ և այդ երկնային լուսավորներից, որոնց դուք երկրպագում եք»:

Պատասխան տվեց Մովսէս անդերձապետը և ասաց նրանց. «Աստվածները բարերար են և համբերութեամբ հոգում են մարդկային ազգի համար. որպեսզի հասկանան ու ճանաչեն իրենց փորքիկութիւնն ու նրանց մեծութիւնը և վայելեն այս աշխարհի պարգևները, որոնք հանձնելված են թագավորի իրավունքին, և նրանց բերանից են դուրս գալիս կյանքի ու մահվան հրամանները: Դուք իրավունք չունեք այդպես ընդդիմանալու նրանց կամքին և հանձն շառնելու արեգակին երկրպագել, որ իր ճառագայթներով լուսավորում է ամբողջ տիեզերքը և իր ջերմութեամբ հասցնում է մարդկանց և անասունների կերակուրը. և իր ընդհանուրին բաշխող առատութեան ու անաչառ մատակարարութեան պատճառով կոչվեց Միհր աստված, որովհետև նրա մեջ չկա նենգութիւն և անիմաստութիւն: Ուստի և մենք էլ երկայնամիտ ենք լինում ձեր տգիտութեան վերաբերմամբ, որովհետև զիշակեր և արյունարբու գազանների նման մարդատյաց չենք: Խնայեցէ՛ք ձեր անձերին և մեզ ակամա մի՛ խառնէք ձեր արյունի մեջ: Մի կողմ թողեք ձեր նախկին հանցանքը և առաջիկա զործերդ ուղղեցեք, որպեսզի ձեր պատճառով ուրիշներն էլ ողորմութեան արժանանան մեծ թագավորի կողմից»:

Արան Սահակ եպիսկոպոսը պատասխան տվեց և ասաց. «Ինչպես մի ուսյալ և խիստ կրթված մարդ՝ գեղեցկապես հոգում ես աշխարհի շինութեան և թագավորի փառքի համար, բայց այս բանը շատ տգիտաբար ես սովորեցնում, որովհետև բազմաթիվ աստվածներ ես դավանում և բոլորի մասին չես ասում, թե մի կամք ունեն: Եթե վեհազունները հակամարտ են միմյանց, մենք, նրանցից ավելի խոնարհներս, ինչպե՞ս կարող ենք համաձայնել քո խոսքերին: Միացրո՛ւ ջուրն ու կրակը, որ-

1 Ա զարթունօքն ԲԳ զարթունօքն ԳԽՏՂ զարթունօքն Բ ձերուք ի պարաստութեամբ փխ պատուականութեամբ ԲՃՎԱ պատուականութիւն նորա 2 ԲԱ շիք և ԲԱ լուսաւորօքն ԲԳԲՃՎԱ զուք 2 Երկրպագէք 3 ԴԺԼՏՃՎԱ անդերձապետն ԵԼԽԶ անդերձապետն (լուսանցեալ՝ փառայ) 2 անդերձապետն Բ հանդերձապետն ՏՂ անդերձապետն Ա հանդերձապետն ԲԳԳԵԼԺԺԼԽԿՏՃՎԱ շիլ ցնոսա 3-4 ԳԵ աստուածք 4 Թ բարերարք ԲԳԶ ԷԸՎՏՃՎԱ Երկայնամտութեամբ ԲԳԺՎԱ ազգս 5 ԲՃՎԱ ծանիցեն և դիտասցեն ի փրկութիւնն(1) ԵԱ փորքիութիւն ԲԳԺՎԱ 6 ԱԲԳԴԶԸԹԺԼԽԿՎ մեծութիւնն և փրկութիւնն(1) ԵԱ փորքիութիւն ԲԳԺՎԱ 7-8 Դ որ ԲԳԴԱ իշխանութիւն ԲՃՎԱ թագաւորաց Դ թագաւորին Ե քե-րանոյն ԲՃՎԱ Եոցին 8 ԳԺԿՂՏՂ Ելանէ Բ հրամք (1) ԴՃՎԱ հրամանք ԲԳԵԼԺԺԼԽԿՂՏՂՏՂ ԺՎԱ կենաց և մահու Բ շիլ Եւ (ձեզ) 8-9 ԲԳԺՎԱ ձեզ ոչ այդպէս է իշխանութիւն ԳԸԹԻՎԶ շիլ այդպէս Ա իշխանութիւն այդպէս Կ ընդդիմանալ իշխանութեան և կամաց Եոցա ԳԶՃՎԱ նորա ԵԼԺԺԼԽԿՂՏՂՏՂ ալ փխ և ոչ Գ շիլ ոչ 10 ԲԳԵԼԱ ճառագայթիւքն Եոցա ԳԶՃՎԱ նորա ԵԼԺԺԼԽԿՂՏՂՏՂ ալ փխ և ոչ Գ շիլ ոչ 10 ԲԳԵԼԱ ճառագայթիւքն Եոցա Գ շիլ Կ լուսաւորաց 10-11 ԳԳԵԼԺԺԼԽԿՂՏՂՏՂ զտիեզերս ամենայն 11 ԲԳԵԼԽԿՂ շիլ Կ լուսաւորաց 10-11 ԳԳԵԼԺԺԼԽԿՂՏՂՏՂ զտիեզերս ամենայն 11 ԲԳԵԼԽԿՂ ԽԿՂ շերմութեամբն ԲԳԳԵԼԺԺԼԽԿՂՃՎԱ զկերակուրս և զամենայն կերակուրս 12 ԵԶ առատութեան 12-13 ԲՃՎԱ շիլ և անաչառ մատակարարութեանն 13 Ե մատակա-

բարութիւն և անուանեցաւ ԳԵԺԺԼԽԿՂՃՎԱ Միհր Դ Մեհր 2 Միհր(1) 14 ԲԳՏՃՎԱ ստութիւն և նենգութիւն փխ նենգութիւն և անիմաստութիւն ԳԵԺԺԼԽԿՂՃՎԱ անիմաստութիւն և նենգութիւն Դ շիլ և 15 ԲԳԵԼԺԺԼԽԿՂՃՎԱ տգիտութեանդ Դ ձերոյ տգիտութեանդ Կ գիտութեան(1) Ա զի փխ քանզի 16 ԲԶՃՎԱ յաղակերս 17 ԲԱ ակամայ զմեզ ի ԵԿ յակամայ ԲԱ ի յարիւնս (Ա շիլ ի) ձեր ԳԵԺԺԼԽ յարիւնս 2 շիլ ձեր 17-18 ԲԳԺՎԱ շիլ թողէք անդր զառաջին յանցանս ձեր 18 ԳԵԺԺԼԽ յանցանս Գ շիլ ձեր ԲԳԴԿՃՎԱ ալ փխ և (զառաջիկայ) Դ զառաջակա 18-19 Է շիլ և զառաջիկայ-վասն ձերս 19 Դ շիլ մեծ 20 ԸԺԽԶ Ետ պատասխանի Սահակ եպիսկոպոսն Ա առ այս և ասէ ՏՂ Եպիսկոպոսն առ այս 21 Լ և ոչ փխ յոյժ ԲԳԺՎԱ գեղեցիկ ես յանձինս Բ ի յանձինս Ա շիլ յանձինս 21-22 ԲԳԱ վասն շինութեան աշխարհի ԲԳԺՎԱ տգիտութեամբ 22-23 ԵԼԺԺԼԽԿՂՃՎԱ ուսուցանես կարի յոյժ ՏՂ շիլ զայս 24 Բ վեհք ԵԼԺԺԼԽԿՂՃՎԱ Է վիշտն(1) ՄՏՎ վիշտն(1) ԲԳԵԼԺԺԼԽԿՂՃՎԱ մատուցեալ են 24-25 Դ խոնարհա-գոյն 25 ԹԻ հաւանիլ:

Միաբանեա զչուր և զկրակ, զի ուսցուք ի նոցանէ զխաղաղութիւն-
կոչեա զարեգակն ի տուն որպէս կրակ, և եթէ նմա ոչ մարթի գալ՝
զի մի՛ աշխարհի ի խաւարի մնասցէ յղեա զգա առ նա, զի ուսցի
ի նմանէ զանկարօտութիւնն:

- 5 Եւ եթէ մի է բնութիւն աստուածոցն քոց, հաւասարեցեն առ միմեանս զուզութեամբ. լիցի անկերակուր կրակ իբրև զարեգակն, և մի՛ խափանեցին ծառայքն արքունի ի ծախս ոռնկաց սորա: Արդ մինդ անյազ ուտէ, և հանապաղ մեռանի. և մինն որ շուտէ, առանց օդոյն նուազի լոյս ճառագայթից իւրոց. ցրտանայ ձմերայ-նի, և սառուցանէ զամենայն քոյսս զալար խոտոյ, տօթանայ ամարայնի, և հրակէզ առնէ զամենայն կենդանիս: Եւ որ ինքն յար ի փոփոխման կայ, ոչ կարէ հաստատուն կեանս ումեք շնորհել: Եւ քեզ ոչ կարեմ մեղադիր լինել. որոյ ոչ տեսեալ է զմեծ թագաւորն, պատուաւորացն մատուցանէ զերկրպագութիւն. իսկ եթէ ոք
- 15 զայս ի հմուտ գիտնոցն արասցէ, վազվազակի մահ ի վերայ հրամայեն:

«Այլ վասն արեգական, եթէ կամիցիս ուսանել, զճշմարիտն ասացից քեզ: Մասն է նա աշխարհիս արարածոց, ի բազում մասանց մի մասն որոշեալ է. կէսքն ի վերոյ են քան զնա, և կեսքն ներքոյ նորա: Ոչ է նա առանձին սուրբ յատակ լուսով, այլ ի ձէռն օդոյն հրամանան Աստուծոյ տարածանէ զճառագայթս իւր, և հրային մասամբ շեռուցանէ զամենայն գոյացեալս ի ներքոյ իւրոյ կայանին: Իսկ վերինքն ոչ ինչ մասն ունին ի նորա ճառագայթիցն. քանզի իբրև յաման ինչ արկեալ է զլոյսն ի գունդ նորա, և ի վայր կոչս հեղու բերանացեալ՝ առ ի պէտս ներքնոցս վայելչութեան: Եւ զոր օրինակ նաւ մի թռուցեալ ի վերայ ծովային ջուրցն բազմու-

1 Տ՛ միաբանել 2 զչուրն Ա ուսուցուք(1) 3 Գծ ի նոցանէն 2 ի օնցանէ 2 2 կոչեաց Ըն շիբ ի տուն ԳԳԷԷԷՏ՝ որպէս և զկրակ ԱԲԲԲԲԲԷԷԷՃ՝ զկրակ Բ շիբ և ԲՃ՝ զմարթի V ոչ մարդի(1) 3 ԲԳՃ՝ աշխարհս խաւարեացի ԵԺԷԺ ի խաւար ԲՃ՝ յաղարկեա ԱՁԷԹV ուսցիս 4 է ի սմանէ ԵԺԺԷ զանկարօտութիւն 5 ԲԳԳԵԷԺԷ ԷԷԷՏՏՏՃ՝ շիբ և ԲԳԵԺԷԷԷԷ աստուածոց ԳԵԷԺԷԷԷԷՃ՝ հաւասարեցին 6 ԲԷԷՃ՝ արպէս 7 Է շիբ և ԷՃ՝ շիբ մի՛ Ձէ մի՛ խաւարեացի ԱՁԷԹԷV ճառագայթն(1) փի ծառայքն ԲՃ՝ նոցա փի սորա ԳԻ նորա 8 V անյոզ(1) ԲՃ՝ միեդ որ ոչ ուտէ Ձէ և մին ոչ ուտէ ԱԷԷԷV մին ԳԷ և մին Գ մինդ 9 ԱԲԳԳԷԷԷԷԷԷ օդոյ Ե առանց օդոյն ուղի(1) ԲՃ՝ ի լուսոյ ԳԻ նորա 9—10 ԱԲԳԳԵԷԷԷԷԷ ամերանի ԷՃՏՏՃՃ ի ձմե-րայնի 10 Ա զալար բոյս ԲԱ զալարոյ ԵԺԷՃՏ զալարարոյս ԳԳԷՃՏ՛ զալարարոյս ԳԳԵԷԷԷԷԷԷՃՏ՛ խոտոցն ՁէԹԷV զամենայն զալար բոյս խոտոյ Ը զալար բոյս 10—11 ԱԲԳԷՃ՛ յամարանի ԳԹ՝ ամարանի ԻՃ՛ ամարայնի Ա յամարայնի 11 ԱԳԳՁԷԹ

պեսզի նրանցից խաղաղություն սովորենք. արեգակին տուն կանչիք որպէս կրակ, և եթէ նրա գալը հնարավոր չէ, որպեսզի աշխարհը խաղաղի մեջ չմնա, դրան ուղարկիր նրա մտտ, որպեսզի նրանից անկարօտություն սովորի:

«Եվ եթէ բո աստվածների բնությունը մեկ է, թող միանալով հավասարվեն միմյանց. կրակն անկերակուր դառնա ինչպես արեգակը, և արքունի ծառաները [գործից] լիսափանակն՝ դրան փայտ հասցնելու համար¹⁵³: Արդ, դրանցից մեկն անհագարար ուտում է և շարունակ մեռնում, իսկ մյուսը, որ չի ուտում, առանց օդի նվազում է նրա ճառագայթների լույսը. ձմեռը ցրտանում է և բոլոր զալար բույսերը սառցնում, ամառը տոթանում է և այրում ամեն մի կենդանի բան: Եվ նա, որ շարունակ փոփոխության մեջ է, չի կարող որևէ մեկին հաստատուն կյանք շնորհել: Ես չեմ կարող քեզ մեղադրել. ով չի տեսել մեծ թագավորին, երկրպագություն է տալիս պատվավորներին. իսկ եթէ հմուտ գիտուններից մեկն այսպես վարվի, իսկույն մահվան հրաման կտան նրա վերաբերմամբ:

«Իսկ արեգակի մասին, եթէ կուզես սովորել, ճշմարիտը կասեմ քեզ: Նա այս աշխարհի արարածների մի մասն է, շատ մասերից մի որոշված մաս. ոմանք նրանից վերև են, ոմանք ներքև: Նա առանձին սուրբ և հստակ լույս չունի, այլ աստու հրամանով նա իր ճառագայթները տարածում է օդի միջով և հրային մասով տաքացնում է իր կայանի ներքևը գտնվող բոլոր արարածներին: Իսկ վերիններն ամենևին մաս չունեն նրա ճառագայթներից. որովհետև լույսը նրա զնդի մեջ տեղավորված է ինչպես մի ամանում, և բերանը դեպի ցած բաց արած՝ լույսը թափում է դեպի ներքև, որպեսզի ներքևում ապրողներս վայելենք: Ինչպես օրինակ, մի նավ թռչում-սահում է ծովային անհուն ջրերի

ԺԷԷՃ՝ հրկէզ Գ ինքն 12 Ա ի փոփոխումն և ումեք կեանս Կ շնորհել ումեք 13 ԵԷԺԷՃ՝ կարեմք Բ որոյ չէ տեսեալ Ե որոց ոչ է տեսեալ ԴԷՃ՝ ոչ է տեսեալ Ժ ոչ է ԸՏՏ՛ է տեսեալ 14 ԱՁ զերկրպագութիւնն ԵԷ զոր 2Տ՛ շիբ զոր 15 ԲՃ՛ շիբ զայս ԵԷԺԷՃ շիբ հմուտ ԲԳՃ՛ գիտնոց զայս արասցէ Ա զայն 15—16 ԲՃ՛ վազվազակի ի վերայ մահ հրամայեն Գ հրամայէ 17 ԲՃ՛ կամիս ԳԵԷԺԷՃ՝ կամեցիս Է կամեցես 2 կամեցի(1) ԹԻ ուսանի 17—18 Ա ուսուցից փի ասացից Գ շիբ զճշմարիտն ասացից քեզ 18—19 Գ մասանցն 19 Ի շիբ մի Բ արողեալ է Ա ուրուցեալ է ԲԹ կէսն ԲԹ և կէսն 20 ԲԳ՝ առանձինն ԲՃ՛ սուրբ և յստակ 21 ԲԳԵԷԷԷԷՃ՝ աղոյ ԲԳԳԵԷԷՃ՝ հրամանաւ 21—22 Գ մասամբն Ա և հրամանին մասամբ 22 ԳԵԺ իւրոց Կ իւր 22—23 ԱԳ կամանին(1) ԲՃ՝ կայնին 23 ԳԳԵԷԷԷՃ՝ վերինք ԳԳԵԷԷԷՃ՝ ԷԷԷՃ՝ շիբ ինչ 24 Ի ինչ յաման 2 անկեալ է ԲԳ՝ շիբ է 25 ԳԵԷԷԷԷՃ՝ շիբ առ ԱՁԷԹԷV ներքնոյս ԲԱ ներքնոցն:

թեան, անգիտութեամբ գնայ զուղևորութիւնն ի ձեռն հմուտ և ճարտար նաւապետին, այսպէս և արեգակն ի ձեռն կառավարին իւրոյ ունի զփոփոխմունս շրջանին իւրոյ տարևոր ժամանակին:

5 «Նւ որպէս այլ մատուր աշխարհիս հաստատեալ են վասն մեր կենաց, և զնա իրրև զմի յայլոց մասանց տուեալ է մեզ յառաջնորդութիւն լուսոյ, որպէս զլուսին և զաստեղս և զօդս յարածուփս և զամպս անձրևաբերս. նոյնպէս և յերկրես մասանց զծով և զգետրս և զաղբերս և զամենայն պիտանացու ջուրս, նոյնպէս և ըզցամաքայինս ամենայն պիտոյիւք իւրովք: Աստուած և զմի ոք ի սոցանէ չէ արժան անուանել. և եթէ ժպրհիցի ոք ասել, զանձն տգիտաբար կորուսանէ, և աստուած անունն մեծարելով զնոսա՝ նոքա ոչ ինչ օգտեցան: Միոյ իշխանութեան երկու թագաւորք ոչ լինին. և եթէ մարդ զայդ քեզ յանձն ոչ անու, քանի՛ ևս հեռի է յԱստուծոյ բնութենէն այդպիսի կարգ շփոթեալ:

15 «Արդ եթէ կամիս ուսանել զճշմարիտն, քաղցրացո զգառնութիւն սրտիդ, և բաց զաշս մտացդ, և մի՛ յարթութեան կուրութեամբ ընդ խաւար գնար, որ անկեալ ես ի խորխորատ, և զամենեւեան կամիս առ քեզ ձգել: Նւ եթէ քոյքն գան զկնի մուար վարդապետութեանդ՝ որ ոչ տեսանեն և ոչ իմանան, մի՛ և զմեզ կարծեք զոյն օրինակ. քանզի բաց են աչք մտաց մերոց և սրատեսիլ հմբ: Մարմնոյս աչօք զարարածս տեսանեմք, և իմանամք զսա յայլմէ արարեալ. և ամենեքեան ընդ ապականութեամբ: Իսկ արարիչն ամենեցուն աներևույթ է ի մարմնաւոր աշաց, այլ մտաց իմանի զօրութիւն նորա:

20

1 Գն անգիտութեամբն ԲԴՃՁ զուղևորութիւնն(1) ԱնՁ զուղևորութիւն ԲԵԸԺԼԽՁՏՂ ՏՅ շիֆ և 2 Ա այս փխ այսպէս ԳԴԵԸԺԼԽԿՂ և Բ արեգակն 3 Ա զփոփոխումն ԲՃՂԱ ժամանակու 4 Բ յաշխարհիս 5 Ա կենացն Ա յայսց մասանց ԳԵԸԼԽՁ մասանցն Դ շիֆ է 5—6 ԲԱ յառաջնորդութիւն մեզ լուսոյ 6 ԳԴ լուսին Թ շիֆ որպէս Դ շիֆ և զօդս ԱՁԷԹԻՎ յարարածոյս փխ յարածուփս ԳԵԸԺԼԽԿՂՏՅ յարածուս Դ յարարածու ՏՂ յարարածուս 7 ԱՁԷ զամբս ԲՃՂԱ շիֆ զամպս ԲՃՂ զանձրևաբերս ԴՁԷՎ յանձրևաբերս ԳԴԵԸԺԼԽԿՂՏՅ սոյնպէս և Բ ի յերկրի Թ երկրիս Ա յերկրի Լ յերկրիս Ս երկրիս 7—8 Դ զծովս գիսս 8 ԲԳԿ զաղբերս ԱՁԷԹԻՎ պիտանացուս ԳԿ ջուրն Թ շուրց Բ սոյնպէս Ա այնպէս 8—9 Դ զցամաքայինս Դ զցամաքայինս Լ ցամաքայինս 9 Ա պիտոյիւք և Բ Նւ աստուած ԵԸԼԽ շիֆ աստուած 9—10 ԲՃՂԱ և ոչ զմի ոք ի սոցանէ արժան է անուանել ԵԸԼԽ աստուած անուանել ԳԴ և մի զոք Կ զոք ԺՁՏՂՏՅ և զմի ոք ի սոցանէ չէ արժան աստուած անուանել Ը ի սոցանէ 10 ԲԳԴՃՂԱ ժպրհեսցի ԲԴՃՁ զանձն իւր 11 Դ կորուսէ ԲԻԱ անուն ԵԸԺԼԽՁՏՂՏՅ անուամբն 12 ԲՃՂԱ ինչ ոչ Դ շակտեցան Բ մի 2 Թագաւոր 13 ԵԹ ԲԷ ԳԴԵԸԺԼԽԿՂ քեզ զայդ Դ

վրայով, անգիտութեամբ ճանապարհ է կտրում հմուտ և ճարտար նավապետի ղեկավարութեամբ, այդպես էլ արեգակը իր կառավարի ձեռքով փոփոխում է իր շրջանը տարևոր ժամանակում:

«Եվ ինչպես որ այս աշխարհի ուրիշ մասերը հաստատված են մեր կյանքի համար, նա էլ, ինչպես մյուս մասերից մեկը, տրված է մեզ՝ լույս տալու համար, ինչպես լուսինն ու աստղերը և հարածուփ օդերն ու անձրևաբեր ամպերը, նույնպես և երկրիս մասերից՝ ծովն ու գետերը, աղբյուրներն ու բոլոր պիտանի ջրերը, նույնպես և ցամաքայիններն իրենց բոլոր պիտոյքներով: Սրանցից և ոչ մեկին էլ չպետք է աստված անվանել. իսկ եթե մեկը համարձակվի ասել, իր անձը կորցնում է տգիտաբար, իսկ նրանք էլ աստված անունով մեծարվելով՝ ոչ մի օգուտ չտացան: Մի իշխանութունը երկու թագավոր չի ունենում, և եթե մարդըն այդ բանը հանձն չի առնում, որքա՛ն ավելի հեռու է Աստծու բնությունից այդպիսի խառնաշփոթ կարգը:

«Արդ՝ եթե ուզում ես ճշմարիտը սովորել, քաղցրացրո՛ւ սրտիդ ժանտությունը և բաց արա՛ մտքիդ աչքերը և արթնութեան վիճակում կուրորեն մի՛ գնա խավարի միջով. ինքդ ընկել ես խորխորատը և բուրիին էլ կամենում ես քաշել քեզ մտու: Եվ եթե բոյինները զալիս են մուար ուսմունքիդ հետևից, առանց տեսնելու և հասկանալու, մեզ էլ այդպես մի՛ կարծի. որովհետև մեր մտքի աչքերը բաց են և սրատես ենք: Այս մարմնավոր աչքերով տեսնում ենք արարածներին և հասկանում ենք, որ սա ուրիշն է ստեղծել, և բոլորն էլ ապականացու են: Իսկ բոլորի արարիչն անտեսանելի է մարմնավոր աչքերի համար, և նրա գործվյունը մտքով է հասկացվում:

յանն լառու ԲԱ քանի ևս ինչ 13—14 ԲԳԴԵԸԺԼԽԿՂՏՅ Հեռի է առ ի յաստուծոյ Ա հեռի ի յաստուծոյ ԱՁԷԹԻՎՏՅ քանի ևս հեռի է այս յաստուծոյ 14 ԳԵԸԺԼԽԿՂՏՅ շփոթեալ է 15 ԹԻՏՂ ուսանիլ ճՂ զճշմարիտն ուսանիլ ճՂ ուսանիլ զճշմարիտն 15—16 Ա զբնութիւն փխ զգառնութիւն 16 ԵՂ շիֆ և (բաց) 16—17 Բ և մի յայտը(1) Հնութեան կուրութեամբ ԳԴԵԸԺԼԽԿՂ յար Հնութեան ՃՂ յար Հնութեամբ Խ յար Հնութեամբ կուրութեամբ(1) Դ կուրութեամբը ԵՂ կուրութեան 17 ՁԷՎ գնացես Ա գնացես ԲՃՂ որ և անկեալը ԳԵԸԺԼԽԿՂՏՅՂ անկեալը Ա որ արգելեալ ես 17—18 Դ զամենեքեան 18 ԴԵԸԼԽԿՂՏՅ գնան ԱՁԷԹԻ զկնի քո մուար 18—19 ԲԱ քո վարդապետութեանդ 19 ԳԵԸԺԼԽԿՂ շիֆ և (զմեզ) Բ կարծես 20 ԲՃՂ նոյն օրինակ Բ բացան փխ բաց են ԱՁԷԹԻՎՏՅ սրատես իսկ եմք Դ սրատեսիլ հմ 21 ԲԱ մարմնոյ Դ մարմնով ԳԼՏՂ մարմնովս ԴՃՂԱ գոսսա 22 ԵԹԼԽՁՏՂ շիֆ են ԲՃՂԱ ամենեքեան ընդ ապականութեամբ են Դ ապականութեան 23 ԲԳԵԸԼԽԿՂՏՅՂ աշացս է շիֆ այլ մտաց Ը ի մտաց 23—24 Ի զօրութիւնն:

«Եւ վասն զի ետես զմեզ ի մեծի սգիտութեանց, և ողորմեցաւ մերում անուսումնութեանն, յորում և մեք իբրև զձեզդ երբեմն գերեկիս կարծէաք արարիչ և գործէաք զամենայն անառակութիւնս, վասն այնորիկ առ սէր իւր եկն մարմնացաւ ի մարդկանէ, և ուսոյց մեզ զաներևոյթ աստուածութիւնն իւր: Այն զի բարձրացոյց զինքն ի խաչն կախադանի, և զի մարդիկ զճևտ լուսաւորացդ մուրհեցան, մերկեաց յարեգակնէ զլոյս ճառագայթիցն իւրոց, զի եղիցի խաւար սպասաւոր մարդկութեան նորա. զի որ իբրև զձեզ անարժանք իցեն, մի՛ տեսցեն զկեանս իւրեանց ի մեծի անարգութեան: Որպէս և այսօր, որ ոչ խոստովանի զխաչելեալն Աստուած, նոյն խաւար մածեալ է զոգով և մարմնով նորա. որպէս և դու իսկ այսօր ի նմին խաւարի կաս, և զմեզ դեռ ևս շարշարես: Պատրաստ եմք բոս օրինակի Տեառն մերոյ մեռանել. որպէս զիարդ և կամիս՝ կատարեա զկամս դառնութեան քո»:

15 Յայնժամ իբրև հայեցաւ ի նոսա անօրէնն Դենշապուհ, և ետես ի մեծի ուրախութեան զուարթագին զամենեսեան, գիտաց հիթ ոչ գնան առ նոսա բանք սպառնալեաց և ողորանաց: Հրամայեաց ըզմի ոմն ի կրտսերագունիցն յառաջ մատուցանել, երէց մի Արշէն անուն, վասն որոյ յառաջ կասկածն իսկ եղև սրբոցն: Կապեցին զոտան և զձեռան, և մեծաւ ուժով պրկեցին, մինչև ճարճատիւն հատաւ ամենայն ջղացն. և այնպէս կայր ցմեծ ժամս յաւհնարին պրկոցան:

Եբաց սուրբն զերան իւր և ասէ. «Ահա շրջեցան զինև շունք բաղումք, և ժողովք շարաց պաշարեցին զիս. ծակեցին զոտս իմ և

«Եւ որովհետև մեզ տեսալ մեծ սգիտութեան մեջ և խղճաց մեր անուսումնութեանք, որով մենք էլ ձեզ նման տեսանելի [արարածներին] արարիչ էինք կարծում և ամեն տեսակ անկարգութեաններ գործում, այդ սպառնալով էլ իր սիրով եկալ մարդկային մարմին առալ և մեզ սովորեցրեց իր աներևոյթ աստվածութեանը: Նա, որ իրեն բարձրացրեց կախադանի խաչի վրա, քանի որ մարդիկ մոլորվել էին այդ լուսավորների հետևից, արեգակին զրկեց իր ճառագայթների լուսից, որ խավարն սպասավոր լինի նրա մարդկութեանը. որսրեսզի ովքեր ձեզ նման անարժան լինեն, իրենց կյանքը շտեմեն մեծ անարգութեան մեջ: Այդպես և այսօր. ով չի խոստովանում խաչված աստծուն, նույն խավարն է պատել նրա հոգին ու մարմինը. ինչպես որ դու էլ այսօր նույն խավարի մեջ ես և դեռ մեզ էլ շարշարում ես: Պատրաստ ենք մեռնելու մեր Տիրոջ նման. ինչպե՛ս և ի՛նչ կերպ ուզում ես՝ կատարի՛ր քո դաժան կամքը»:

Այն ժամանակ, երբ անօրեն Դենշապուհը նայեց նրանց և տեսալ բոլորին մեծ ուրախութեան մեջ և զվարթ, հասկացալ, որ նրանց վրա ազդեցութեամբ չեն ունենում սպառնական և հորդորական խոսքերը: Հրամայեց առաջ բերել ամենակրտսերներից մեկին, Արշէն անունով մի երեցի, որի մասին առաջ հինգ կասկած էր առաջացել սրբերի մեջ: Կապեցին ոտներն ու ձեռները և այնպիսի մեծ ուժով ձիգ տվին, մինչև որ բոլոր ջղերի ճարճատուներ կտրվեց. և այսպես երկար ժամանակ մնաց անտանելի պրկոցի մեջ:

Սուրբն իր բերանը բաց արեց և ասաց. «Ահա իմ շուրջը պատեցին բազմաթիվ շներ և շարերի ժողովը պաշարեց ինձ. ծակեցին իմ ոտներն

1 Բ՛ՎՁ շի՛ և Գ՛ԿԵԹԼԿԶՏՅ՛ ի մեծ ԲԳԳԵԼԹԼԽԿԶՏ՛ՏՃ՛Ա շի՛ և V մերումն 2 ԳԴ ԵԼԿԶԱ անուսումնութեանս ԱԲԵԶԷԼԶՎԱ որում 2—3 ԲՃ՛Ա զձեզդ էոք և երբեմն զերեկիս ԵԼԶՏ՛ՏՅ՛ զձեզ Դ շի՛ Երբեմն Լ գերեկի ԵԹԹ գերեկիս 3 ԲՃ՛Ա գործէաք զանօրէնութիւն Դ անառակութիւնն 4 ԲԴՃ՛Ա և ճարմնացաւ 5 Լ տներևոյթ Ե աստուածութիւն Լ շի՛ այն և բարձրացաւ 6 Ե շի՛ զինքն ԲՃ՛Ա ի խաչին ԹԻ ի խաչ ԲՃ՛Ա շի՛ և Դ մարդիկ 2 զմարդիկ(!) 6—7 Բ մոլորէին ԳԴԼԿՏ՛ մոլորեալ են ՏՃՃ՛Ա մոլորեալ էին 7 ԱԴ մերկաց(1) 2 մեկեաց(!) ԱԲԳԴԿՏ՛Ա յարեգականել ԲԴ՛Ա ճառագայթից 8 ԳԵ մարդկութեանն Թ շի՛ որ 9 Ա տեսարանքն ԲՃ՛Ա Լին փիւ իցեն ԲՃ՛Ա մի՛ տեսանիցեն ԵԼԹԵԿԶՏ՛ իւրեանց, այլ ի մեծի ՍՏ՛ և ի մեծի 9—10 ԳԵԼԹԼ ԽԿԶՏ՛ՏՅ՛ տեսարգութեան եղիցին 10 ԲԱ խոստովանին ԱԴԵԹԼԶՃ՛Ճ՛Ա գիտալեան 11 V մնացեալ է փիւ մածեալ է ԱԵԶԷԹԼԽԶՏ՛ՏՅ՛ զմարմնով ԳԴԿՃ՛Ա զոգովք և զմարմնովք և հոգով և զմարմնով Ճ՛Ա նոցա փիւ նորա Բ շի՛ և 12 ԳԴԿ շի՛ ևս ԵԼԹԼԽԶՏ՛ՏՅ՛ և դեռևս զձեզ ԲՃ՛Ա շարշար տանջես 12—13 ԲՃ՛Ա այլ մեք պատրաստ եմք ԵԼԹԼԽԿԶՏ՛ՏՅ՛ մեք պատրաստ եմք 13 ԳԴԵԼԹԼԽԿԶՏ՛ՏՅ՛ շի՛ մեռանել ԹԻ մեռանել ԲԱ զու որպէս 2 շի՛ և 13—14 ԲՃ՛Ա զկամս թագաւորին քո դառնութեան 15 Ի ի

ևս փիւ ի նոսա Ա անօրէն 16 ԲԱ ուրախութեան գնոսա Ա և զուարթագին 16—17 Խ թէ ԳԿԵԹԼԽԿԶՏ՛ՏՅ՛ ոչինչ գնան Բ ոչ գնա ԱԶԷԼԹԻՎՏ՛Յ՛Ա ոչ գնան Ա ոչինչ զգա 17 ԲԳԿԵԹԼԽԿԶՏ՛ՏՅ՛Ա սպառնալեացն և ողորանացն ԼԽ ուղաբանացն 2 ողորանացն 18 ԱԳԹԿ կրսերագունացն Դ կրսերագոյնացն Ա կրսերագունիցն ԼՎ էրկց Ա Արսէն 19 ԲԱ վասն որոյ և Ի յառաջն ԲԱ յառաջ իսկ կասկաց(!) (Ա կասկած) Դ իսկ կասկած ԴԵԵԼ կասկած 19—20 ԳԴԿՃ՛, 12, 17—18, 27 կապեցին զոտան և մեծաւ ուժով պրկեցին զձեռան ԵԼԹԼԽԶՏ՛ՏՅ՛ պնդեցին զձեռան Ա կապեցին զոտս և զձեռա 20 ԲԴՃ՛Ա ճարճատումն 20—21 ԶԵՎ ճարճատեցան ամենայն շի՛քն 21 ԱԹԻ եղև փիւ հատաւ Ա հարաւ փիւ հատաւ ԴԹԿԵԱ շղացն Դ ամենայն անդամոցն և շղացն Բ կայր մինչև ցմեծ ժամն Ճ՛Ա կայր մինչև ցվեց ժամս ԳԴԵԼԹԼԽԿԶՏ՛ՏՅ՛ ցմեծ ժամս ԱԶԷԹԻՎՏ՛Յ՛Ա մեծ Ա շի՛ յահհնարին 22 ԲՃ՛Ա ի պրկաւոցն Ա պրկոցն Դ պրկոցին 23 ԲԱ գրեթե իւր սուրբն 2 զբերանն Դ և ասաց ԲԱ շի՛ ահա ԲՃ՛Ա շուրջ եղլն 24 ԵԼԽԶ շի՛ բազումք ԱԲԳԶԷԹԻԽՎ շարեաց ԵԶ շի՛ և ժողովք շարաց ԲԼԱ զձեռս իմ և զոտս իմ (Ա շի՛ իմ) ԵԼԹԼԽԶՏ՛ՏՅ՛ զձեռս և զոտս իմ ԳԴԿ շի՛ իմ:

զձեռս իմ, և փոխանակ բերանոյ իմոյ աղաղակեցին ամենայն ոսկերք իմ: Լո՛ւր ինձ, Տէր, և լո՛ւր ձայնի իմում, և ընկալ զոգի իմ ի ժողովս սուրբ զօրականին ջո, որ երևցանորակերտ դաստակերտին ջոյ: Ես որ կրտսերս եմ յամենեսեան, ողորմութիւն ջո գթացեալ յառաջեցոյց զիս»:

5 Եւ զայս իբրև ասաց, ոչ ևս կարէր բանալ զբերանն յանհնարին պրկոցաց գելարանին: Եւ անդէն վաղվաղակի դահիճքն հրաման առեալ յերկից նախարարացն՝ սրով հատանել զպատրանոց երանելոյն, և ընկեցին զմարմինն ի խորոտորատ մի ցամաք:

10 Եւ անդէն ի տեղոջն սկսաւ խօսել Գեներալուհ ընդ եպիսկոպոսին և ասէ. «Յորժամ եկի ես յաշխարհն Հայոց՝ զտարի մի և վեց ամիս եհաս շրջել ինձ անդ. ոչ յիշեմ ես ամենևին՝ եթէ բան մի տրտունջ յումեքէ լուայ վասն ջո, սոյնպէս և առաւել վասն Յովսէփայ. զի դա իսկ էր իշխան ամենայն քրիստոնէից, և հաւատարիմ յամենայն իրս արքունի: Նա և որ մարզպան աշխարհին լեալ էր յառաջ քան զիմ երթալն, մեծապէս գոհ էր զառնէս զայսմանէ. և ես ինձէն իսկ աչօք իմովք տեսի, զի որպէս հայր հաստատուն համարեալ էր ամենայն աշխարհին, և անաշատութեամբ սիրէր զմեծամեծս և զփոքունս:

20 «Արդ փոխանակ ընդ ձեր՝ ես աղաչեմ զձեզ. խնայեցէք ի պատուական անձինս ձեր, և մի՛ մատնիք ի մահ շարշարանաց ըստ առաջնոյն կարգի, զոր տեսէք աչօք ձերովք: Քանզի թէ ի դոյն միտքս յամառութեան կայք, և իմ եղեալ է ի մտի իմում բազում շարշարանօք կարճել զձեզ ի կենաց ձերոց: Ես գիտեմ, զի ի հրապոյրս առնդ այդօրիկ ելեալ էր դուք. բանզի ինքն ակտայցեալ է մարմնով, և ձեռնարկութեամբ բժշկաց շիք գտեալ առողջութիւն, և հիւանդոտ կենօք ձանձրացեալ է, և փափագէ ի մահ քան ի կեանս»:

1 ԱՁ աղաղակեցին է աղաղակեցին Գ աղաղակէ 2 Բ շիւ և ԳԿ զճոգիս Ե զճոգի Դ զոգիս 2—3 ԳԾԹԽԷ ի ժողով 3 Գ զօրականացն ջո որ երևցան զօրականին(!) է որպէս փիս որ ԳԸԹԽԷՆՏՏ երևեցան 4 ԳԵԸԽԷՆՏՏ կրտսր ի կրտսր էի ԳԳԸԹԽԷՆՏՏ էի Ա կրտսր ԳԿ ողորմութիւնդ Ժ շիւ քո 5 ՏՏ յառաջացոյց 6 Գ շիւ Ե ԲԵ շիւ և ԲԴԵ զբերան իր 6—7 ՏՏ յանհնարին ցառոցն և յահագին պրկոցաց 7 ԵԾԹԽԷՆՏՏ պրկոցացն է շիւ պրկոցաց գելարանին Գ զալարանին ԲԸՎՎ շիւ վաղվաղակի ԳԳԸԹԽԷՆՏՏ զահիճքն վաղվաղակի 8 ԲԸՎՎ առին 8—9 ԲԸՎՎ սրով կատարել զբերանին Արշէն (Ա Արսէն), որոց հատեալ զտուր պարանոցն ԳԴ հատեալ Ա երանելոյ ԲԸ շիւ երանելոյն 9 ԲԳԴԵ շիւ և Բ ի խորոտորատն ԲԸ շիւ մի 10 ԹԹ խօսիլ և ԳԵԸԽԷՆՏՏ 10—11 Բ եպիսկոպոսն ԵԾԹԽ արի մի ԸՏՏՏՏՏ արի Ա 11—12 զվեց ԲԸՎՎՎՎ եհաս շրջել ինձ անդ զտարի մի և ամիս վեց (ԸՎՎՎ զամիսս) ԳԿ արի մի և զվեց ամիս 12 ԳԸԹԽՏ զվեց ամիս ԸԾԹԽԷՆՏՏ եհաս ինձ ԵՂ ինձ շրջել անդ ի շրջել ԹԸ շիւ և Գ թէ 13 ԲԿԵ լուայ յումեքէ 2 յումեքէ վասն ջո լուա ԱԳԴԸԹԹԹ

ու ձեռները, և իմ բերանի փոխարեն բուրբ ոսկորներս աղաղակեցին: Լսի՛ր ինձ Տե՛ր, և լսի՛ր իմ ձայնին, և ընդունի՛ր իմ հոգին ջո սուրբ զօրականին ժողովում, որ երևաց ջո նորակերտ ձեռակերտին: Ես որ ամենքից կրտսերն եմ, ջո ողորմութիւնը գթալով ինձ վրա՝ առաջ քաշեց»:

Եվ երբ այս ասաց, այլևս չէր կարողանում բերանը բաց անել գելարանի անտանելի պրկոցներից: Դահիճներն անմիջապէս հրաման ստացան երեք նախարարներից՝ սրով կտրել երանելու պարանոցը, և մարմինը զցեցին մի ցամաք խորխորատի մէջ:

Եվ հենց տեղնուտեղը Գեներալուհն սկսեց խոսել եպիսկոպոսի հետ և ասաց. «Երբ ես եկա Հայոց աշխարհը, ինձ վիճակվեց մի տարի և վեց ամիս շրջել այնտեղ. ես ամենևին չեմ հիշում, թե որևէ մեկից մի տրտունջ լսած լինեմ ջո մասին, նույնպէս և ավելի Հովսէփի մասին. որովհետև հենց դա էր բուրբ քրիստոնյաների պետը և հավատարիմ էր արքունի բուրբ զործերի մէջ: Նույնպէս և նա, ով իմ գնալուց առաջ այն աշխարհում մարզպան էր, շատ գոհ էր այս մարդուց. ես ինքս էլ իմ աչքով տեսա, որ ամբողջ երկրի համար հաստատուն հայր էր համարվում, և անաշատ կերպով սիրում էր մեծամեծներին և փոքրերին»:

«Արգ, փոխանակ որ դուք աղաչեք, ե՛ս եմ աղաչում ձեզ. խնայեցե՛ք ձեր պատվական անձերին և մի՛ մատնվեք շարշարալից մահվան առաջինի նման, ինչ որ տեսաք ձեր աչքերով: Որովհետև եթե դուք այդ համառ մտքի վրա եք մնում, ես էլ մտքումս դրել եմ անթիվ շարշարանքներով վեցը զնեւ ձեր կյանքին: Ես գիտեմ, որ դուք այդ մարդու կողմից խաբված եք. որովհետև ինքը մարմնով հիվանդ է և բժիշկների օգնութեամբ չի կարողացել առողջութիւն գտնել, հիվանդոտ կյանքից ձանձրացել է և ավելի մահվան է փափագում, քան թե կյանքի»:

սոյնպէս և ԲԸՎՎ սոյնպէս ևս ԵԸԹԽԷՆՏՏՏ սոյնպէս և առաւել ևս 14 Բ Յուսիփա ԱՌԳԵԻՎ քրիստոնէիցն Զ քրիստոնէից 15 Բ մարզպանն Դ շիւ աշխարհին 16 ԲԸՎՎ զմեր փիս դիմ Գ շիւ մեծապէս 17 2 և Լս իսկ Ե ինձէն իսկ տեսի աչօք իմովք ԲԸՎՎ և ես ինձէն իսկ տեսանի աչօք իմովք, զի իբրև ԳԳԸԹԽԷՆՏՏ ինձէն իսկ ես ինձէն իսկ ինչ ԱԶԸԹԽՎՏՏՏ շիւ իսկ Ե զի իբրև ԳԸԹԽԷՆՏՏ տեսանէի իբրև հայր 18 ԳԸԹԽԷՆՏՏ էր համարեալ Կ շիւ և Ե համեալ էր(!) 19 ՎԵ զմեծամեծսն 20 Թ շիւ ընդ ԶԵՎ ձեզ փիս զձեզ 21 Բ յանձինս Ե մասնէք 21—22 Բ առաջնօր ԳԳԸԹԽԷՆՏՏՏ առաջնօր Ե ըստ առաջնօր 22 Դ շիւ կարգի Դ զորս ԹԹ տեսիք ԲԸՎՎ տեսանէք աչօք ձերովք Ե աչօք ձերովք: Քանզի եթէ ԲԳԴԸԹԽԷՆՏՏ եթէ 23 ԲԸ շիւ և ԸՎՎ շիւ և իմ 24 ԵԸԹԽԷՆՏՏ շիւ ձերոց ԵԸԹԽԷՆՏՏ և գիտեմ ևս որ ԳԿՎՍՏ շիւ զի 24—25 ԲԸՎՎ ի հրապոյր առնդ 25 էՂ շիւ ինքն 26 ԲԸՎՎ և ի ձեռն բժշկաց Ե բժշկացն Ե զառողջութիւն 27 ԲԳԴԸԹԽԷՆՏՏ շիւ և ԲՏՎՎ փափագի Ե փափագէ ԵԸԹԽ ԳԿԵԵԵ փիս ի կեանս:

Ան այս ետ պատասխանի սուրբն Յովսէփի և ասէ. «Գովութիւնըդ՝ զոր ետուր դու նախ եպիսկոպոսիդ և ապա ինձ, յիրաւի՛ արարեր և ըստ կարգի պատուեցեր վասն աշխատ. այդպէս իսկ արժան է: Այլ ճշմարիտ ծառայից Աստուծոյ ոչ է օրէն դիմադարձ լինել երկրատար իշխանաց, և ոչ զոր ի ծողովորոց տրտունջ առնել վասն մարմնաւոր զօշաքաղութեան. այլ ցածութեամբ և հեղութեամբ ուսուցանել զպատուիրանս Աստուծոյ, և առանց խարդախ իմաստութեան խաղաղասէր լինել առ ամենեւեան, և անաշտ վարդապետութեամբ առ մի Տէրն արարածոց առաջնորդել բոլորեցունց:

10 «Այլ վասն առնս այտորիկ հրապուրանաց՝ զոր ասացեր, և զայդ ոչ ստեցեր, այլ կարի զճշմարիտն ասացեր: Զի ոչ իբրև զօտար որ հրապուրել զմեզ, և ոչ իբրև զպատրուող որ խարեբայ մոլորեցուցանէ զմեզ, այլ յոյժ սիրէ զմեզ: Քանզի մի է մայր մեր եկեղեցի՝ որ երկնեացն զմեզ, և մի է հայր մեր սուրբ Հոգին՝ որ ծրնայ զմեզ. գիտ՛րդ համահարբ և միոյ մօր որդիք երկպառակք լինիցին, և ոչ միաբանք: Որ քեզ թուին՝ թէ հրապուրբ իցեն, մեր ի տուէ և ի գիշերի դոյն խորհուրդ էր՝ զի անքակ ունիցիմք զկենաց միաբանութիւնս: Իսկ եթէ սա ձանձրացեալ իցէ ելանել յախտայից մարմնոյս, առաւել ևս մեր ամենեքեան. զի շիք որ ամենեկին ի ծնունդս կանանց, որ ունիցի զմարմին առանց ցաւոց շարշարանաց»:

Ետ պատասխանի Դենշապուհ և ասէ. «Զայդ ոչ գիտէք, ո՛րչափ երկայնամիտ լինիմ ես ի վերայ ձեր. այս ոչ հրամանաւ արքունի է այսչափ երկայնաբան լինել ընդ ձեզ պայքարաւ, այլ յիմմէ քաղցրութենէ թողացուցի ձեզ. զի շեմ իբրև զձեզ անագորոյն, զի անձանց ատելի էք և այլոց թշնամիք: Իմ զի աղ և հաց կերեալ է յաշխարհին ձերում, գութ և սէր տենիմ ընդ աշխարհն ձեր»:

1 ԵԸԺԽԿՏԶ ետ պատասխանի առ այս 1—2 ԳԳԿՏԶ գովութիւնն ԵԻԶ գովութիւն 2 Բ որ ԲԳԵԸԺԿԿԶՏԶ՝ շիք դու 3 ԳԳԵՍԿԶՏԶ շիք և (ըստ) ԲԳԵ աշխատն ԲԵ աշխատն 4 ԲԵ էր ԵԸԺԽԶ աստուծոյ ծառայից Ի լինիլ 5 ԱԶԷԹԻՎ երկրատարաց փխ երկրատար իշխանաց ԳԵԺԽԶ իշխանացս ԵԶ ոչ որ Կ ի ծողովորոցս Թ հանել փխ առնել 7 ԲԳ զպատուիրանն 7—8 ԲՃ՝Ա շիք խաղաղասեր լինել առ ամենեւեան Գ առ ամենեւեան խաղաղասէր լինել ԵԸԺԽԶՏԶ և անխաղախ իմաստութեամբ 8 Ի լինիլ Գ ամենեւեան 8—9 Բ իմաստութեանն և անաշտ վարդապետութեանն 9 ԳԵ ԸԺԽԿԶՏԶ բոլորեցուն 10 Ի առն 11 Գ ոչ ևս ստեցեր ԲԳԶ՝Ա շիք կարի 12 ԲՃ՝Զ զպարտող(1) 12—13 ԲԵ խաբէ և մոլորեցուցանէ զմեզ Ի շիք այլ յոյժ սիրէ ԵԵԶ՝Ա շիք զմեզ 14 ԲԳԵ երկնեաց Թ շիք է ԿԶ հայրն մեր ԲԵԺԽԶՏԶ՝Ա հոգին սուրբ Ը հոգի սուրբ 14—15 Ա ձեաւ մեզ 15 Գ համահարբ ԲԳԳԵԸԺԿԿԶՏԶ շիք և ՍՏ՝ միատար 2 հօր փխ մօր ԲԳԵ երկպառակ 16 ԲԳԵ միաբան ԲԳԵԺԿԶ ԵԺ

Այս բանին պատասխան տվեց սուրբ Հովսեփը և ասաց. «Այդ գովասանքը, որ դու տվիր նախ այս եպիսկոպոսին և ապա ինձ, իրավացի արիր և ըստ կարգի պատվեցիր այդ աշխատության համար. այդպես էլ վայել է: Բայց աստծու ճշմարիտ ծառաներին օրենք չէ բնդդիմանալ երկրավոր իշխաններին, և ծողովորդից ոչ օրի՛ տրտնջալ մարմնավոր աշխատանքի համար, այլ խոնարհութեամբ և հեղութեամբ սովորեցնել աստծու պատվիրանները, և առանց խարդախամտության խաղաղասեր լինել բոլորի վերաբերմամբ, և անաշտ վարդապետութեամբ բոլորին առաջնորդել ղեպի արարածների միակ տերը:

Իսկ այս մարդու հրապուրանքների համար որ ասացիր, այդ էլ ըստ սրտեցիր, այլ բոլորովին ճշմարիտն ասացիր: Որովհետև ո՛չ թե իբրև մի օտար մարդ է հրապուրում մեզ և ո՛չ թե իբրև մի խարեբա մոլորեցնում է մեզ, այլ սաստիկ սիրում է մեզ: Քանի որ մեր մայր եկեղեցին մեկ է, որ երկնեց մեզ, և մեկ է մեր հայր սուրբ հոգին, որ ծնեց մեզ, ինչո՞ւ պետք է մի հոր և մի մոր որդիները երկպառակված լինեն և ոչ թե միաբանս Այն, ինչ որ քեզ թվում է, թե հրապուր է, մենք գիշեր ուցերեկ նույն մտածմունքի մեջ էինք, որ անքակ պահենք մեր կյանքի միաբանութունը: Իսկ եթե սա ձանձրացել է և ուզում է իր հիվանդ մարմնից դուրս գալ, ստավել ևս մենք բոլորս, որովհետև բնավ ոչ որ շկա կանանցից ծնվածների մեջ, որ առանց ցավերի ու շարշարանքների մարմին ունենա»:

Պատասխան տվեց Դենշապուհը և ասաց. «Դուք չգիտեք, թե որքա՞ն համբերող եմ ղեպի ձեզ. Թագավորի հրամանով չէ, որ այսչափ երկարաբանում եմ ձեզ հետ և վիճում, այլ իմ քաղցրութեամբ եմ այդ թույլ տվել ձեզ, որովհետև ձեզ նման անագորոյն չեմ, որ ձեր անձերին ատելի եր և ուրիշներին թշնամի: Ես աղ ու հաց եմ կերել ձեր աշխարհում, ուստի դուք ու սեր ունեմ ձեր աշխարհի վերաբերմամբ»:

17 ԵԸԺԽԶ խորհուրդ գոյն է ԲԳՏԶ՝Ա է փխ էր ԲԵ գիկնացն Լ կենաց 18 Բ միաբանութիւն Գ միաբանութիւնն Լ զի փխ իսկ Ա անձկացեալ իցէ փխ ձանձրացեալ իցէ Թ սխտայից 19 Խ մարմնոցս Բ շիք որ 19—20 ԳԵԸԺԿԿԶՏԶ շիք ի ծնունդս կանանց 20 Ի մարդկան փխ կանանց ԱԶԷԹԻՎՏԶ՝Ա զմարմինս ԲԳԵԸԺԿԿԶՏԶ՝ զմարմին և մարմին 20—21 Գ որ ոչ ունիցի ի մարմնի իրում ցաւա շարշարանաց 22—23 Գ թէ որչափ Ա որպէս փխ որչափ Ը Ե շիք ԵՍ Բ հրաման 24 ԳԵ երկայնաբանել Ի լինի ԲՃ՝Ա շիք ընդ ձեզ ԱԶԷԹԻՎ այդ փխ այլ Ա փայքարաւ 24—25 ԲԳ լիմէ 25 ԲԼ զի շեմ անագորոն իբրև զձեզ ԹԶ զձեզ և զձեզ ԳԶ՝Ա անագորոն Լ շիք անագորոյն 26 ԲԵԶԷԹԻՎ՝Ա ատելիք Ե շիք էք ԳԵԺԿԶՏԶ՝Ա թշնամի Ը շիք զի Ա մի փխ իմ 27 Բ ի յաշխարհին Ը յաշխարհն ԳԳԵԸԺԿԿԶՏԶ շիք ձեզ ԲԵԸԺԿԿԶՏԶ՝Ա առ փխ ընդ:

Ետ պատասխանի Ղևոնդ երէց և ասէ. «Որ առ արտաքինսն գուժ և սէր ունի, զպատուիրանսն Աստուծոյ կատարէ, այլ պարտի և յիւր ոգիսն խնայել. զի շեմք անձանց տեսարթ, այլ է, որ համարս խնդրէ ի մէնչ և վասն արտաքնոց և վասն ներքնոց: Այլ զոր ասացերդ՝ եթէ յինէն անսամ ձեզ և ոչ հրամանաւ թագաւորին, եթէ դուք սովոր էք անցանել ըստ հրամանաւ թագաւորին ձերոյ, զայդ բարիոք առնէք, զի աւերիչ աշխարհի է և սատակիչ անմեղ մարդկան, բարեկամ սատանայի և թշնամի Աստուծոյ: Այլ մեք ոչ կարեմք անցանել զհրամանաւ մերոյ թագաւորին, և ոչ զանանց կեանսն մեր կարեմք փոխանակել ընդ ապականացու պատրանս աշխարհիս:»

«Այլ վասն իմ զի ասացիր՝ շատեալ զառողջութիւն ի բժշկաց, սիրէ զմահ քան զկեանս, այդ բանք ոչ այնոցիկ են, որ տեսանեն զամենայն շարշարանս աշխարհիս: Աղէ ցածո զբեղ սակաւիկ մի ի զայրագին սրտամտութենէդ, և եկ զհետ ճշմարիտ բանից իմոց, և հաշկաց կարգաւ ընդ իրս աշխարհիս: Ո՞րք ի մահկանացուացս ունիցի կեանս անտրտումս. ո՞չ ահա ամենայն լի են ախտիւք, է որ ի ներքոյ, և է որ արտաքոյ. ցուրտ և սոթ, քաղց և ծարաւ և ամենայն աղքատութիւն կարօտութեան: Արտաքոյ՝ անիրաւութիւն, յափրշտակութիւն, գէճ պղծութիւն անառակ յարձակմամբ. ի ներքոյ՝ ամբարշտութիւն, ուրացութիւն, տգիտութիւն, անդարձ մոլորութիւն ի կամատր ազատութենէն:»

«Բայց դու որ զբժիշկս խոտեալ անարգեցիր, թէ չիք իմ ի նոցանէ գտեալ զառողջութիւն, չեն ինչ զարմանք. վասն զի մարդիկ են նոքա. է ցաւ՝ որում դտանեն հնարս առողջութեան, և է՝ որ ապրատամբէ ի հնարից նոցա. վասն զի ամենեքեան եմք մահկանացուք, այն որ բժշկէն և որ բժշկին: Այլ երանի թէ և դուք ըստ բժշկական արուեստին բերէիք զնմանութիւն. զի ոչ փոքր է ճըշ-

1 V էրէց և արտաքինս 2 ՌԳՅ զպատուիրանս ԴԱ զպատուիրանս 3 ՍՏ՝ շիբ և Բ յոգիսն 2 Նոգիսն Բ շեմք ինչ Դ տէրք 4 Բ արտաքնոցն և ներքնոցն Դ շիբ և վասն ներքնոցն Ե շիբ վասն (ներքնոց) ԲԳԳԵԸԺԺԽԿԶՏ՝ՏՁԱ զոր Ի շիբ որ 4—5 ԳԳԵԸ ԺԽԿԶՏՏՁԱ սասցերդ 5 ԲԳԳԵԸԺԺԽԿԶՏ՝ՏՁԱ եթէ յինէն ԱԶԷԹԻՎՏՏՁԱ որ ասացեր (Ի շիբ որ) Ա շիբ եթէ ԲԱ և ոչ եթէ Կ և ոչ է հրաման թագաւորին 2 և ոչ է հրամանաւ թագաւորին ՏՏՁ և ոչ է 6 Դ ընդ հրամանս ՂՏ՝ ընդ հրամանաւ Ի հրամանաւ ԲԳ ըստ հրաման ԱՏՁ զհրամանաւ մյուսները՝ ըստ հրամանաւ 7 Ա բարոք ԲՃՁ աւերիւք էք ԲԳ էք փխ է ԲԳՃՁ սատակիւք 9 ԲՃՁ ըստ հրամանաւ ԴԱ թագաւորին մերոյ 9—10 Բ զկեանսն Ե կեանս մեր 10 ԳԸ շիբ մեր Դ շիբ մեր կարեմք ԲԵԸ ԺԽԶՏ՝ՏՁԱ փոխանակել կարեմք Դ փոխանակեմք ՎՏՑ փոխարկել Դ կենաց փխ պատրան 12 Բ զիտեալ(1) 13 ԲՃՁ բանք Գ է 14 Ա զարշարանս ՎՏՁԱ սակաւիկ մյուսները՝ զսակաւիկ 15 ԲԵՍՏ՝ տրամութենէդ(1) ԲՃՁ Ա շիբ ճշմարիտ Ի մերոց

Պատասխան տվեց Ղևոնդ երեցն ու ասաց. «Ով զեպի դրսինները դուժ ու սեր ունի, աստծու պատվիրաններն է կատարում, բայց պարտական է խնայել նաև իր հոգին. որովհետև մեր անձերի տերը չենք, այլ կա մեկը, որ հաշիվ է պահանջում մեզնից թե՛ դրսինների և թե՛ ներսինների համար: Իսկ որ ասացի, թե իմ կամքով եմ ձեզ ականջ դնում և ոչ թե թագավորի հրամանով, եթե դուք սովոր եք զանց անել մեր թագավորի հրամանը, այդ լավ եք անում, որովհետև նա աշխարհ ավերող է և անմեղ մարդկանց սպանող, սատանայի բարեկամ և աստծու թշնամի: Բայց մենք չենք կարող մեր թագավորի հրամանից դուրս գալ, և ո՛չ էլ կարող ենք մեր անանց կյանքը փոխանակել այս աշխարհի ապականացու պատրանքների հետ:»

«Իսկ ինձ համար որ ասացիր, թե բժիշկներից առողջություն չգրտնելով՝ մահն ալիելի է սիրում, քան թե կյանքը, այդ խոսքերը վայել չեն այն մարդկանց, որոնք տեսնում են այս աշխարհի բոլոր շարշարանքները: Հապա՛, մի փոքր մեղմի՛ր այդ զայրագին սրտամտությունդ և հետևի՛ր իմ ճշմարիտ խոսքերին և կարգով նայի՛ր աշխարհիս գործերին: Մահկանացուներիցս ո՛վ է, որ անտրտում կյանք ունի. չէ՞ որ ահա բույրն էլ ախտերով լի են, ո՛րը ներսից և ո՛րն էլ դրսից— ցուրտ ու տոթ, քաղց ու ծարավ և ամեն տեսակ աղքատություն ու կարիք: Դրսից՝ անիրաւություն, հափշտակություն, գեճ պղծություն ու անառակություն ներսից՝ ամբարշտություն, ուրացություն, տգիտություն, անդարձ մոլորություն կամավոր ազատությունից:»

«Բայց դու որ բժիշկներին մերժելով անարգեցիր, թե ես նրանց միջոցով առողջություն չեմ գտել, այդ էլ զարմանալի չէ, որովհետև նրանք էլ մարդ են. ցավ կա, որի առողջացման հնարը գտնում են, և ցավ էլ կա, որ նրանց հնարներին չի ենթարկվում, որովհետև բույրոս էլ մահկանացու ենք, թե՛ բժշկողը և թե՛ բժշկվողը: Բայց երանի թե դուք էլ բժշկական արվեստից օրինակ առնեիք, որովհետև փոքր չէ նրանց բըփխ իմոց — 16 ԳԵՏՁ հայես Բ ո՛վ ԱԳԳԵԸԺԺԽԿ Ի մահկանացուաց Վ մահկանացուածոցս 17 ԳԹՎՏՁԱ ունի ՎՏՁԱ անտրտունչս ԲԳԳԵԸԺԺԽԿՏ՝ՏՁԱ ո՛չ ահա լի են ամենայն ախտիւք (Դ ախտովք) 17—18 Ը է որ ներքոյ 18 ԲԵ շիբ ի Լ շիբ որ (արտաքոյ) ՂՎ յարտաքոյ 19 ԳԵԺԽԿԶՏ՝ՏՁԱ աղքատութիւնք ԵԺԽԶՏ՝ՏՁԱ կարօտութեանց 19—20 ԲՃՁ անիրաւութիւնք յափշտակութիւնք Դ շիբ գէճ Գ անիրաւութիւն, գէճ պղծութիւն, յափշտակութիւն 20 ԲՃՁ պղծութիւնք անիրաւ յարձակմամբ Թ արձակմամբ 21 ԲԱ ամպարշտութեան 22 ԲԱ ազատութենէ 23 Վ խոտորալ(1) ԲԱ եթէ 23—24 Բ գտեալ ի նոցանէ 24 ԲՃՁ շիբ ինչ զարմանք Թ զարմացք և մարգիկք 25 ԲԱ որ փխ որում ԵԸԺԽԿԶՏ՝ՏՁԱ գտցին Բ հնար 25—26 ԲԱ ապրատամբեն 26 ԵՂ շիբ վասն 26—27 ԳԵԸԺԺԽԿԶՏՁ մահկանացու 27 Բ եթէ վիս Բէ Դ դու 27—28 Ա զբժշկական փխ ըստ բժշկական 28 Թ արհեստին Դ բերելու:

մարտութիւն նոցա բժշկութեանն: Քանզի յորժամ տեսանեն նորա զոք հիւանդացեալ, ոչ յապաղեն երթալ առ նոսա, այլ փութացեալ հնարին մատուցանել զառողջութիւն: Մանաւանդ եթէ յարքունիս մի ոք ի սիրելիաց թագաւորին ախտանայցէ, և հասեալ ի մեծ հրապարակն՝ տեսանիցէ զբաղմութիւն պատուաւորացն ու զառողջութիւն գեղեցիկ երիտասարդացն, և ևս ի ներքս մատուցեալ ի սրահան արքունի, և անդ տեսանիցէ զամենայն սպասաւորացն ըզլքնաղ և զսքանչելի տեսիլն, ոչ ինչ զարմանայ ընդ հրաշակերտ տեսիլն: Նա և եթէ զահոյք ականակապք իցեն և համակ ոսկեղէնք, յորոց վերայ հիւանդն անկեալ դնիցի, չէ ինչ նմա փոյթ զայնմ ամենայնէ. այլ ի բաց հրամայէ առնուլ զոսկեհոռովերարկուսն, և ձեռքն ի ներքս տարեալ՝ զննէ զամենայն մարմինն, եթէ ջե՛րմ իցէ բնութիւնն, և եթէ սիրտն ի տեղուցն հանդա՛րտ կայցէ, և կամ թէ լեարդն կակո՛ւղ իցէ, և կամ թէ շարժք երակացն յարմա՛ր իցեն. և ըստ նմին զդարման բժշկութեանն առնիցէ՝ շնորհելով նմա զառողջութիւն:

«Իսկ արդ եթէ մարդկային բժշկութիւնն այսպիսի գիտէ քամահել զամենայնիւ, և միայն զիւր արուեստն յառաջ մատուցեալ՝ զզործն կատարէ, ո՞րչափ ևս առաւել ձեզ արժան է, որ զբոլոր աշխարհս ունիք յիշխանութեան մեծի, հոգ յանձին տանել նախ ըզհոգիսդ բժշկել յամենայն ախտալից մոլորութեանց աշխարհիս, և մարմնովք իսկ կային ամենեքեան ձեզ ի ծառայութեան: Արդ այժմ զի դուք տգիտացարուք, և զանմահ հոգիսդ մահկանացու արարէք յանշէջ հուր գեհննին, մարմնովդ՝ եթէ կամիր և եթէ ոչ կամիր՝ ախտացեալ էր յախտաւորութիւն անառողջութեան. զմեզ նախատէք մարմնոյ ցաւովք, որ ոչ ի կամս մերոյ ազատութեան

1 ԲՃ՝ նոցա ճարտարութիւն բժշկութեանն փխ ճշմարտութիւն նոցա մյաւ բորբո՛ճմարտութիւն բժշկութեանն Ե բժշկութեան ԶԵՎ բժշկութեանն Ա զի ոչ փոք ինչ է ճարտարութիւն նոցա բժշկութեանն 2 ԲԱ յապաղեն նոքա Գ երթեալ ԱԶԷԹԿ շիփ փութացեալ 3 Ա մատուցանէր Ա զառողջութիւնն Դ թէ 4 ԲՃ՝ հասանիցէ Գ շիփ մեծ 5 ԲՃ՝ և տեսանիցէ Դ պատուաւորաց Զ պատուարացն(1) 6 Դ երիտասարդաց Ա շիփ և Դ ներս ԵԸԺԽԶՏՃ՝ շիփ ի ներքս 6—7 Բ ի սրահս ԸԽՍՃՃ՝ ի սրահն 7 ԵԸ զսպասաւորացն 7—8 ԲԱ չքնաղ 8 Տ՝ զսքանչելի տեսիլսն Ա սքանչելի ԳՅԺ զարմանայր Ը հրեշտակակերտ փխ հրաշակերտ 9 ԵԸԺԽԶՏ տեսիլսն ԲՃ՝ շիփ Նա Ա ականակապք 10 ԲԳԴԵԸԺԽԵԿՂՏՃ՝ յորոյ Տ՝ որոյ Բ փոյթ նմա 10—11 ԽԶ զայնմանէ փխ զայնմ ամենայնէ 11 Բ զոսկեհոռոս ԳԵԸԺԽԵԿՂՏՃ՝ զերարկուն 11—12 Դ ի ներս Ա զձեռնն ի ներքս արկեալ 12 ԲՃ՝ արկեալ փխ տարեալ ԱԶԷԹԿ և եթէ 13 Ե բնութիւն ԴԱ շիփ և Դ կացցէ ԲԳԵԿ շիփ և կամ Գ եթէ 14 ԴԵԶ լեարդն ԲԴԱ Եթէ Գ և եթէ ԳԵԶԷԹԺԽԵԿՂՏՃ՝ շարք երակացն 15 Դ ընդ նմին Ե

ժրշկութեան ճշմարտութիւնը: Որովհետև երբ նրանք մեկին հիվանդացած են տեսնում, չեն դանդաղում նրանց մոտ գնալ, այլ շտապում են հնար գտնել և առողջացնել: Մանավանդ եթե արքունիքում թագավորի սիրելիներից մեկը հիվանդանա, և մեծ հրապարակը հասնելով՝ [բժիշկը] տեսնի պատվաւոր մարդկանց մի բաղմութիւն և գեղեցիկ ու առողջ երիտասարդներ, և է՛լ ավելի ներս մտնելով արքայական սրահները՝ այնտեղ տեսնի բոլոր սպասավորների չքնաղ և սքանչելի տեսքը, նա ամենակին չի զարմանա այդ հրաշակերտ տեսարանով: Նաև, եթե ականառու և ամբողջովին ոսկեղեն լինի այն մահիճը, որի վրա դրված է հիվանդը, նա այդ բոլորի վրա բնավ ուշադրութիւն չի դարձնի. այլ կհրամայի հեռացնել ոսկեհոռու վերարկուսները, և ձեռքը ներս տանելով, կզննի ամբողջ մարմինը՝ արդյոք ջե՛րմ է բնութիւնը, և սիրտն արդյոք հանգի՛ստ է իր տեղում, և կամ թե լյարդը փափո՛ւկ է, և կամ թե երակների շարժումը կարգի՛ն է. դրա համեմատ էլ բուժելու դարման կանի՝ առողջութիւն շնորհելով նրան:

«Իսկ արդ, եթե մարդկային բժշկութիւնը այսպես գիտե արհամարհել ամեն բան և միայն իր արվեստն առաջ տանելով գործ կատարել, որքա՞ն ավելի արժան է ձեզ, որ այս ամբողջ աշխարհը [ձեր] մեծ իշխանութեան տակ եք առել, հոգ տանել նախ ձեր հոգիները բրժրշկելու այս աշխարհի ամեն տեսակ ախտալից մոլորութիւններից. իսկ մարմնով բոլորն էլ արդեն ձեր ծառայութեան մեջ էին: Այժմ, որ դուք տգիտացել եք և անմահ հոգիներդ մահկանացու եք դարձրել Գեհննի անշէջ կրակի համար, ուզեք-չուզեք՝ մարմնով էլ բնաված եք անբուժելի ցավերով. և մեզ նախատում եք մարմնի ցավերի համար, որ մեր ա-

բժշկութեան ԲՃ՝ զնորհել Դ շիփ նմա 17 ԲԴՃ՝ շիփ արդ V զմարդկային ԲԱ բժշկութիւնս ԴԵ բժշկութիւն Դ այնպիսի ԵԸԽԵԿՂՏՃ՝ ալգոպիսի 18 ԲԱ շիփ և շ արհեստն 19 ԲՃ՝ իցէ փխ է Տ՝ արժան էր 20 Բ աշխարհ V յիշխանութիւն ԲԴԱ յիշխանութիւն մեծ ԲՃ՝ ունի փխ տանել Ը հոգ անձին անել Տ՝ մեծ հոգ յանձին տանել Ա շիփ նախ 20—21 ԲԴՃ՝ զոգիս ԳԵԺԽԵԿՂՏՃ՝ զհոգիս 21 ԲԳԴԵԸԺԽԵԿՂՏՃ՝ սխտից փխ ախտալից ԲԱ որ և փխ և 22 ԲՃ՝ կան ԸԺ կային իսկ ԵԸԽԵԿՂՏՃ՝ մարմնով կային իսկ ձեզ ամենեքեան ԳԴԿ ձեզ կային ամենեքեան ԲՃ՝ ի ծառայութիւն ամենեքեան Ա ի ծառայութեան ամենեքեան ԵԸԺԽԵԿՂՏՃ՝ ի ծառայութիւն 23 ԱԶԷԹԿ զի և զուր ԳԴԻԿ ոգիոդ Դ մահկանացուս 23—24 Թի արարիք 24 ԲՃ՝ շիփ հուր ԲՃ՝ մարմնովք ԳԿ մարմնովքը Ն մարմնով եթէ կամիս Դ շիփ մարմնովք եթէ կամիր և 25 Բ յատարութիւն փխ ախտաւորութիւն Ա յանառողջութիւն ախտաւորութեան Ե անառողջութիւն ԱԶԷԹԿ շիփ և 26 ԲՃ՝ մարմնաւոր ԳԸԺԽԵԿՂՏՃ՝ մարմնոց ԶԷԹԿ և ոչ Դ մերոց Ա ազատութեանն ԲՃ՝ ազատութեանս:

է, այլ որպէս դիպեցաւ ի բնութեանս մարմնոյ իւրաքանչիւր մար-
դոյ:

«Եւ Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած կենդանի և կենդանարար՝
ի կամս իւրոյ բարերարութեան եղև բժիշկ հոգւոց և մարմնոց. և
5 նախ ինքն ի ցաւս շարչարանաց իւրոց բժշկեաց զամենայն ազգս
մարդկան: Եւ ևս խանդաղատագոյն գթացեալ, վերստին ծննդեամբն
ծնեալ զմեզ յառողջութիւն՝ անցաւս և անվէրս, և ի ծածուկ հա-
րուածոց զՀին ծակոտուածսն վիշապին ողջացոյց, և արար զմեզ
անսպիս և անարատս հոգւով և մարմնով, զի իցեմք բանակակից
10 հրեշտակաց և զօրք երկնաւոր թագաւորին մերոյ: Եւ քո զայս ոչ
դիտացեալ, և ոչ վայելեալ յերկնաւոր պարգևսն Աստուծոյ, և ոչ
ևս այլ կամիս ուսանել ի մէնջ. այլ և զմեզ ևս վրիպեցուցանել
կամիս, որում չիք հնար, և մի՛ այլ լիցի, և ոչ կարես իսկ առնել:

«Այլ վասն իմոյ արտալից մարմնոյս ասացից քեզ կարճա-
15 քօսուս: Խնդամ և ուրախ եմ յորժամ տեսանեմ զմարմինս իմ շար-
չարեալ. գիտեմ զի զօրանայ յիս առողջութիւն հոգւոյս իմոյ: Մա-
նաւանդ զի ունիմ ինձ գրաւական զմեծ վարդապետն հեթանոսաց,
որ ի ցաւս մարմնոյ անձին միսիթարէր, և ի կոփումն սատանա-
յական մարմնոյ պարծէր և ասէր. «Ձի եթէ տնկակիցք եղաք նմա-
20 նութեան մահու նորա, ո՛րչափ ևս առասել լիցուք հաղորդք յա-
րութեան նորա: Այլ դու, որ ունիս իշխանութիւն ի վերայ մեր,
դատեա զմեզ ըստ շարութեան կամաց քոց: Չեմք ինչ զանդիտե-
լոց յահագին յահաւոր սպառնալեացոյ քոց, և ոչ երկիրած ի զառն
մահուանէն, զոր ամելոց ես ի վերայ մեր»:

25 Յայնժամ մեկուսացոյց սակաւիկ մի զերանելիսն ի միմեանց,

1 Բ շիբ այլ ԲԳԵԼԽԿԷ որպէս և ԲԳԸ՝Ա բնութեան մարմնոյս 2 մարմնոց 4 շիբ
մարմնոյ 2է ի բնութեանս զառողջութիւն մանաւանդ մարմնոյ 3 ԲԷՏՃ՝Ա աստուած
ճշմարիտ Ա շիբ կենդանի և 4 է իւր ԱԲԳԴԶԹԻԱ բարերարութեանն և բժիշկ(1) Ի
հոգւոյ և մարմնոյ 4—5 ԱԵԸԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝Ա և նա ինքն 5 ԲԳԴԶԷԹԻՎՏՅՅՃ՝Ա նախ ինքն
ԳԴԵ շարչարանաց Գ և բժիշկաց 6 ԲՃ՝Ա խանդաղատագոյնս գթացաւ 6—7 ԲԳԵ
ԹՆԸՃ՝Ա մենդեամբ ծնաւ զմեզ Դ ծնաւ զմեզ 7 Բ յառողջութիւնս 8 ԲԳԵԼԽԵՍՏ
ծակոտուածսն (և ծակոտուած) Դ ծակոտած է վիրապին(1) ԲՃ՝Ա առողջացոյց 9 Դ
շիբ և (անարատս) ԲԵԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝Ա անարատս ԱԳԴԶԷԹԻՎԱ անարատ ԳԿ մարմնով և
հոգւով Բ բնակիչք փյս բանակակից ԳԴԵԺԵՍՏՃ՝Ա բանակակիցք Ի բնակակից և բնակա-
կիցք Լ բանակիցք 10 Տ՝ զօրաց 11 ԱԶԷԹԻՎ շիբ և ոչ վայելեալ ԲԳԴԵԸԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝
ՏՃ՝Ա յանապական փյս յերկնաւոր 11—12 ԲԳԴ շիբ ոչ ևս ԿԱ շիբ ևս ԵԸԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝
և ոչ կամիս ուսանել ևս ի մէնջ 12 ԱԹԻ ուսանել ԲԳ՝Ա շիբ ևս 12—13 և կամիս
վրիպեցուցանել 13 Բ որում և ԳԿ և այլ մի լիցի ԵԸԺԼԽԷ և մի լիցի այլ ԲԳԷ շիբ

զատ կամքից շին առաջացել, այլ ինչպէս յուրաքանչյուր մարդու պա-
տահում է մարմնի բնության համեմատ:

«Եւ Քրիստոսը՝ կենդանի և կենդանարար ճշմարիտ աստվածը՝ իր
բարերար կամքով հոգիներին և մարմիններին բժիշկ դարձավ. և նախ ինքն
իր շարչարանքներին ցավերի միջոցով բժշկեց ամբողջ մարդկային ազգը:
Եւ սրանից էլ ասվելի խանդաղատելով ու գթալով՝ կրկին ծննդամբ ծը-
նեց մեզ անցավ և անվերք առողջությամբ, առողջացրեց զազտնի հար-
վածներին վիշապի հասցրած հին վերքերը, և մեզ դարձրեց հոգով ու
մարմնով անսպի և անարատ. որպեսզի բանակակից լինենք հրեշ-
տակներին և զօրք՝ մեր երկնավոր թագավորի համար: Իսկ դու այս չի-
մանալով և վայելած չլինելով աստծու երկնավոր պարգևները՝ շնու էլ
կամենում մեզին սովորել, և դեռ մեզ էլ կամենում ես մոլորեցնել,
որ անհնար է և չի լինի, և շնու կարող անել:

«Իսկ իմ ցավագար մարմնիս մասին հակիրճ կասեմ քեզ: Շատ ու-
րախ եմ, երբ իմ մարմինը շարչարված եմ տեսնում. գիտեմ, որ իմ մեջ
զօրանում է հոգուս առողջութունը: Մանավանդ որ ինձ համար գրա-
վական ունեմ հեթանոսների մեծ վարդապետին¹⁵⁴, որ իր մարմնի ցա-
վերով իրեն միսիթարում էր և սատանայական մարմնի տանջանքով
պարծենում էր և ասում. «Որովհետև եթե տնկակից եղանք նրա մահ-
վան նմանությանը, որքա՞ն ավելի ևս մասնակից կլինենք նրա հարու-
թյանը»: Իսկ դու, որ իշխանութուն ունես մեզ վրա, դատի՛ր մեզ քո
չար կամքի համեմատ: Ամենևին չենք վախենալու, ո՛չ քո ահագին ահա-
վոր սպառնալիքներից և ո՛չ էլ երկյուղ ենք կրելու այն դաժան մահից,
որ բերելու ես մեր գլխին»:

Այն ժամանակ երանելիներին մի փոքր մեկուսացրեց միմյանցից

այլ ԺՄՃՏ՝ԱՏՃ՝Ա և ոչ կարես ԲՃ՝Ա և ոչ ևս կարես առնել ԵԸԺԼԽԷՄՍՏՃ՝Ա առնել իսկ 14
ԲՃ՝Ա դիմոյ փյս վասն իմոյ ԳԵԸԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝Ա ձեզ փյս քեզ Թ շիբ քեզ 14—15 ԲԹԿԸ՝Ա
կարճաքօս 15 և տեսանիցեմ ԱԳԴԵԶԷԹԻՎԽԷՄՍՏՃ՝Ա շիբ իմ 16 4 հոգւոց իմոց
17 Գ ինչ փյս ինձ ԵԸԺԼԽԷՄՍՏՃ՝Ա շիբ ինձ 18 ԳԴԱ մարմնոց ԳԴԵԶԷԹԻՎԽԷՄՍՏՃ՝Ա
ԱԶԷԹԻՎ և կոփումն է և փոփոխումն փյս և ի կոփումն 19 ԱԲԶԷԹԻՎՏՃ՝Ա մարդոց ԳԴ
Ճ՝Ա մարդոյ փյս մարմնոյ և պարձեր ԳԵԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝Ա տնկակից և անգակից ԱԳԴՃ՝Ա եղեմք
20 Դ մահուն փյս մահու նորա Բ հաղորդ 22 ԲԳԴԵԸԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝Ա²²—27 ըստ կամաց
չարութեան քո (Դ քոմ) 22—23 Բ չէ որ զանգիտելոց 23 Ը զահագին Գ ահաւոր
ԲԳԵԸԺԼԽԷՄՍՏՃ՝Ա շիբ յահաւոր և յահագին հրամանաց քոց ԲԴ սպառնալեաց Բ շիբ ոչ
Բ երկեղած ԵԸԺԼԽԷՄՍՏՃ՝Ա երկնչիմք փյս երկիրած 24 ԲԳԴԵԸԺԼԽԿԷՄՍՏՃ՝Ա մահուանէր
ԳԵԼԽԿԷՄՍՏՃ՝Ա որ 25 ԱԲԴԶԷԹԻՎՃ՝Ա յայնժամ դարձեալ ԲՃ՝Ա անօրէնն (և օրէնն) Դ ենչա-
պու՛ս մեկուսացոյց զերանելիսն Գ մեկուսեցոյց Դ սակաւ ԲՃ՝Ա շիբ սակաւիկ մի

և միայն ասէ ցուրբ եպիսկոպոսն. «Գո՞վութիւն, զոր ետու քեզ յառաջ, ոչ իմացար զպատիւ անձին քոյ: Յիշեցուցանեմ քեզ զչարհան, զոր գործեցեր դու, զի անձամբ զանձն քո արասցես մահապարտ: Արդարև դո՞ւ աւերեցեր զատրուշանն յիշտունիս, և կամ զկրակն դո՞ւ սպաներ. նա և որպէս լուայ և ստուգեցի, թէ և զմոգսըն դու շարշարեցեր, և զսպաս պաշտամանն դու տարար. արդ եթէ արդարև դու առեր, պատմեա ինձ»:

5 Ետ պատասխանի սուրբն և ասէ. «Ա՞րդ կամիս ուսանել զայդ յինէն, եթէ յառաջագոյն գիտէիր»:

10 Գեհնապուհ ասէ. «Այլ է համբաւ, և այլ է ճշմարտութիւն»:

Եպիսկոպոսն ասէ. «Որպէս կարծեսդ՝ ասա ինձ»:

Գեհնապուհ ասէ. «Իմ լուեալ էր, եթէ զամենայն վնասն յիշտունիս դու արարեր»:

Եպիսկոպոսն ասէ. «Եւ զի այդպէս հաւատեալս ի վերայ հասեր, կրկին զի՞ հարցանես»:

15 Գեհնապուհ ասէ. «Ձեզմարիտն ի քէն կամիմ ուսանել»:

Եպիսկոպոսն ասէ. «Ոչ զօգուտ կենաց քոց կամիս ուսանել յինէն, այլ արեան իմոյ ցանկան միտք քո»:

Գեհնապուհ ասէ. «Ձեմ գազան արիւնխաւնձ, այլ վրէժխնդիր եմ աստուածոցն անարգութեան»:

20 Եպիսկոպոսն ասէ. «Ձտարերս համերս աստուածս անուանես, և զպատկերակիցս քո մարդիկ խողխողել կամիս. տալոց հատուցանելոց ես վրէժ թագաւորան քով յանկաշառ ատենին Աստուծոյ: Եւ զոր քո շար կամօքդ կամիս լսել յինէն, զայդ ես ասեմ քեզ:

25 Ձտունն արդարև ես աւերեցի, և զմոգսն շարշարեցի զանիւ, և զկահ պղծութեան, որ ի տանն էր, ի ծովն ես ընկեցի: Այլ զկրակ ո՞վ կարէ սպանանել. քանզի ամենիմաստ արարիչն արարածոց հոգ խնա-

և միայն սուրբ եպիսկոպոսին ասաց. «Առաջ քեզ շատ զովասանք տվի, բայց քո անձի պատիվը շիմացար: Հիշեցնում եմ քեզ այն շարիքները, որ դու գործել ես, որպեսզի ինքդ քեզ մահապարտ անես: Իսկապես՝ դո՞ւ ավերեցիր ատրուշանը Ռշտունիքում և կամ կրակը դո՞ւ սպանեցիր. նաև, ինչպես լսեցի և ստուգեցի, մոգերին էլ դո՞ւ ես շարշարել և պաշտամունքի սպասները դո՞ւ ես տարել. արդ, եթէ իրոք դո՞ւ ես վերցրել, պատմի՞ր ինձ»:

Պատասխան տվեց սուրբը և ասաց. «Ա՞յժմ ես կամենում այդ իմանալ ինձնից, թե առաջուց գիտեիր»:

Գեհնապուհն ասաց. «Համբավն ուրիշ է, ճշմարտությունն ուրիշ»:

Եպիսկոպոսն ասաց. «Դու ինչպե՞ս ես կարծում՝ ասա՛ ինձ»:

Գեհնապուհն ասաց. «Ծա լսել եմ, որ բոլոր վնասները Ռշտունիքում դո՞ւ ես հասցրել»:

Եպիսկոպոսն ասաց. «Եթե այդպես ստույգ կերպով տեղեկացել ես, ինչո՞ւ ես նորից հարցնում»:

Գեհնապուհն ասաց. «Ուզում եմ ճշմարտությունը քեզնից իմանալ»:

Եպիսկոպոսն ասաց. «Ո՞չ թե կյանքիդ օգուտն ես ուզում լսել ինձնից, այլ իմ արյունն ես ցանկանում»:

Գեհնապուհն ասաց. «Արյունարբու դուզան շեմ, այլ վրեժխնդիր եմ լինում աստվածներին անարգելու համար»:

Եպիսկոպոսն ասաց. «Համբ տարրերին աստված ես անվանում և քո պատկերակից մարդկանց ուզում ես մորթոտել. քո թագավորի հետ միասին պատասխան պիտի տաս աստծու անկաշառ ատյանի առաջ: Եվ ինչ որ քո շար կամքով ուզում ես լսել ինձնից, այդ ես կասեմ քեզ: Արդարև կրակատունը ե՛ս ավերեցի և մոգերին ծեծելով շարշարեցի, և տան մեջ գտնված պղծության սպասները ե՛ս նետեցի ծովը: Բայց կրակն ո՞վ կարող է սպանել, որովհետև արարածների ամենիմաստ արարիչը առա-

1 Ըն յիմ միայն ԲՃ՝ զգովութիւն և զգովութիւն ԳԴԾԿ գովութիւն 2 ԱՔԳԳԵԸԹ ԺԼԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա զպատիւ ԶԵՄՏՅԱ պատիւ Գ յիմ անձին ԲԳՃ՝Ա յիմ քեզ 3 Գ յիմ դու 4 ԲԵԸԹԺԿԼԿՆՏՏՃ՝Ա զատրուշանն Թ զատրուշանն (լուսանցեալ՝ կրակարանն) ԵԸՃ՝Գ, 13 յԵՐԵՂՏՈՒՆԻՍ 5 ԲԱ նա փխ նաև ԲՃ՝Ա յիմ թէ ԳԵԸԹԼԿԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա ԵԸԹ՝ 5—6 Գ գմագո 6 ՏՅ սպաս 7 ԱԶԵԹԻՄ ասա ինձ փխ պատմեա ինձ 8—9 Գ զայդ ուսանել յինէն Թ ուսանել Ի յիմ ուսանել 9 Խ յառաջ փխ յառաջագոյն 10 ԵԸԹԼԿԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա համբաւն և այլ ի փխ այլ է ԸԹԼՏՏՃ՝Ա ճշմարտութիւնն 2 ճշտութիւն 11 ԲԳԵԸԹԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա կարծես Գ կարծես 12 և Գեհնապուհ ԳԵԸԹՎՆԱՍՍ ԿՏՃ՝Ա վնաս 12—13 Ե յԵՐԵՂՏՈՒՆԻՍ 14 ԲԱ յիմ Ե ԳԵԸԹԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա, 17, 18 հասեր ի վերայ 15 Գ զի՞ ևս ԲՃ՝Ա հարցանես զիս 16 Ը զճիշտն ԹԻԿՏՏՃ՝Ա ուսանել 17 և զօգուտն Բ յիմ քոց 17—18 ԲՃ՝Ա յինէն ուսանել ԹԻՏՏՃ՝Ա ուսանել 18 Գ յիմ յինէն ԲԳԵԸԹԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա, 27 արեանս իմում (2 արեան) և արեանս իմոյ Գ ցանկայ 19 ՏՃ՝ յիմ գազան Ը արիւնա-

խած(!) 19—20 և վրէժխնդ[իր] եմ 20 Գ շատուածոցն Գ անարգութեանն 21 Գ զհամերս Կ գտարերս աստուած ասես զհամերս Գ շատուածս ԵԸԹՎՏՏՃ՝Ա աստուած ԲՃ՝Ա խոստովանիս փխ անուանես 22 ԵԸԹԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա և զմարդիկ պատկերակից քո ԱՔԳԳԵԸԹԻԿ և զմարդիկ պատկերակիցս քո Լ և զմայրիկը և զմարդիկ զպատկերակիցս քո Բ տալոց և 22—23 ՏՃ՝ տալոց ես հատուցանելոց ես 23 Բ յիմ վրէժ ԳԴՁԹԺԻԿՎԿՆՏՏՃ՝Ա վրէժս և թագաւորին քո Բ քո ԲՃ՝Ա Քրիստոսի փխ աստուծոյ 24 ԲՃ՝Ա, 27 և կամք կամին ԳԴԼՏՏՃ՝Ա շար կամքդ կամին ԵԸԹՎՆՆ շար կամք կամին ԲՃ՝Ա լսես յինէն ԸԹԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա յիմ լսել յինէն ԲԳՃ՝Ա յիմ զայդ ես ասեմ քեզ 25 Բ զտունն ԱԶԵԹԻՄ այրեցի փխ աւերեցի ԳԵԸԹԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա և շարշարեցի է զգահ(1) 26 ԲԳԴԱ պղծութեանն Ժ Ի տունն ԲԳԴԵԸԹԼԿԿԿՆՏՏՃ՝Ա, 27 և յիմ ես ԲԳԴԱ ի ծով ԵԿՎ զկրակն ԳԴԵԸԹԼԿԿՆՏՏՃ՝Ա 27 ԲԳԴԱ ամենիմաստն ԲՃ՝Ա յիմ արարիչն Լ արարիչ ԵՍ արարիչն Գ հոգս ԲԳԴԱ խնամոց է խնամոցն:

մոյ տարեալ յառաջագոյն՝ անմահա հաստատեաց զբնութիւն շորից նիւթոցս: Աղէ սպան դու զող՝ եթէ կարես, և կամ ապականեա զհող՝ զի մի բուսուացէ զդալարի, փողոտեա զգետ՝ զի մեռցի: Եթէ զայդ երեսին կարես առնել, ապա և զկրակ կարես սպանանել:

5 «Ապա եթէ ճարտարապետն մեր միարանեաց շորից տարեր- ցրդ զանքակութիւն, ահա և գտանի բնութիւն հրոյ ի քարինս և յերկաթս և յամենայն տարերս զննելիս, ընդէ՞ր ստութեամբ զըր- սպարտես զիս, թէ դու զկրակ սպաննոր: Աղէ դու սպան զչերմութիւն արեգական, զի ունի նա մասն հրոյ, և կամ տուր հրաման՝ զի մի՞

10 թափեսցի հուր յերկաթոյ: Մեռանի այն, որ շնչէին և շարժի և գնայ և ուտէ և ըմպէ. ե՞րբ տեսեր դու զկրակ գնայուն կամ խօսուն կամ գիտուն: Արդ զոր կենդանի քո չէ տեսեալ՝ մեռեալ խոստովանիս: Քանի՞ անթողի է ամբարշտութիւնդ ձեր քան զամենայն հեթանո- սաց, որ զգտնագոյնք են քան զձեզ. որ թէպէտ և ի ճշմարիտն Աս- տուծոյ մոլորեալ են, զանխօս տարերս աստուած ոչ խոստովա- նին: Արդ եթէ դու անգիտութեամբ կորնչելի ասես զբնութիւն հրոյ, ոչ առնուն քեզ յանձն արարածքս. քանզի խառն է դա յամենե- ցունցս:

15 Դենշապուհ ասէ. «Ոչ ինչ մտանեմ ևս ընդ քեզ ի պայքար քննութեան վասն բնութեան արարածոցս. այլ խոստովանեա ինձ, եթէ դո՞ւ անցուցեր զկրակն, եթէ ոչ»:

20 Պատասխանի ետ երանելին և ասէ. «Որովհետև ոչ կամեցար լինել աշակերտ ճշմարտութեանն, ասացից զկամս հօրն քո սատա- նայի: Ես ինձէն իսկ մտի ի կրակատունն ձեր և տեսի, զի կային պաշտօնեայք ամբարշտութեանն սնտոի կարծեացն ձերոց, և կրա- կարանն լի հրով առաջի նոցա բորբոքեալ այրէր: Հարցի ցնոսա բանիւք և ոչ գանիր, թէ զի՞նչ համարիք ի միտս ձեր զկրակ պաշ- տամանս այսորիկ: Ետուն պատասխանի և ասեն: Մեր ինչ ոչ զի-

1 ՔՏՁ յառաջագոյն տարեալ 2 ԲԹԱ նիւթոց Դ զօդս ԲԱ թէ Ըե լիւ էթէ կարես Դ լիւ և 2-3 ԲՃՂ և կամ փողոտեա Ա կամ փողոտեա 4 ԲԱ երեսուն տանես Գ երեսունս ԴԿ երեսուն ԵԸԺԼԽԶՏՂՏՁ երեսուն ԱԶԵԹԻՎ սպանանել փխ առնել 5 Լ լիւ մեր 5-6 ԲԳԴԵԸԺԼԽԶՏՁՁ տարերցո ԱԶԵԹԻՎՏՏԱ տարերացո 6 ԲԳԴԵԸԺԼ ԽԶԶՏՁԱ և ահա ԲՃՂ հրոյ բնութիւն 8 ԲԳԴԵԸԺԼԽԶԶԱ և թէ ԲՃՂ սպաներ զկրակ ԲՃՂ լիւ դու 9 ԲՃՂ լիւ նա ԲԴՃՂ ի հրոյ Կ լիւ և 10 ԲԳԴԵԸԺԼԽԶԶԱ շնչէ 11 ԳԴԵԸԺԼԽԶ լիւ և (ուտ) Դե լիւ դու Ը զկրակն ԴՃՂ գնացուն(1) 12 ԳԴԵԸԺԼԽԶՏՂ ՏՁ չէ քո 13 ԴԸԺՎՏՂՏՂՏՂ քանզի փխ քանի 14 ԲՃՂ որք տգիտագոյնք են Դ գիտ- նագոյնք ԴԵԸԺԿ գիտնագոյն ԲԳԴԵԸԺԼԽԶԶԱ լիւ որ ԲԴԻՂՏՂՏՂՏՁՁ ի ճշմարտէն 14-15

չուց հոգ տանելով՝ շորս նյութերի բնությունը հաստատել է անմահո Հապա՛, եթե կարող ես, սպանի՛ր օդը կամ փշայցրո՛ւ հողը, որ խոտ շրուացնի, զհտը մորթի՛ր, որ մեռնի: Եթե այս երեք բանը կարող ես ա- նել, կրակն էլ կարող ես սպանել:

«Բայց քանի որ մեր ճարտարապետը այդ շորս տարրերն անքակ- տելի կերպով միացրել է, ուստի և կրակի բնությունը գտնվում է քա- րերի և երկաթների և զննելի բոլոր տարրերի մեջ, ինչո՞ւ ես ինձ ստու- թյամբ զրպարտում, թե դու կրակն սպանել ես: Հապա՛, սպանի՛ր արե- զակի շերմությունը, որ կրակի մասն ունի, և կամ հրաման տո՛ւր, որ երկաթից կրակ չթափվի: Մեռնում է այն, որ շնչում է և շարժվում, գնում, ուտում է ու խմում, ե՞րբ ես տեսել, որ կրակը գնա կամ խոսուն ու զի- տուն լինի: Արդ, ինչ որ կենդանի չես տեսել, մեռած ես ընդունում: Որքա՛ն ավելի աններելի է ձեր ամբարշտությունը, քան բոլոր հեթանոս- ներինը, որոնք ավելի գիտուն են, քան թե դուք. նրանք թեև ճշմարիտ աստծուց մոլորված են, բայց անխոս տարրերին աստված չեն ընդու- նում: Այժմ, եթե դու անգիտությամբ կորնչելի ես ասում կրակի բնու- թյունը, այս արարածները քո ասածը չեն ընդունի, որովհետև դա խառն է բոլորից»:

Դենշապուհն ասաց. «Ես քեզ հետ ամենևին վեճի ու քննության մեջ չեմ մտնում այս արարածների բնության վերաբերմամբ. այլ խոստովան- վիր ինձ՝ կրակը դո՞ւ ես հանգցրել, թե՞ ոչ»:

Պատասխան տվեց երանելին և ասաց. «Որովհետև չկամեցար ճշ- մարտությանն աշակերտ լինել, կասեմ քեզ քո հոր՝ սատանայի կամքը: Ես հենց ինքս մտա ձեր կրակատունը և տեսա ձեր սնտոի ուսմունքի ամ- բարիշտ պաշտոնյաներին կանգնած, և կրակարանը կրակով լի բորբոք- վում-այրվում էր նրանց առաջ: Հարցրի նրանց խոսքով և ոչ թե ծեծով, թե ձեր մտքում ի՞նչ եք համարում այս պաշտամունքի կրակը: Պատաս-

Բ աստուածս 15 ՏՁ լիւ ոչ 16 ԴԺ լիւ դու 17 Բ ոչ յանձն առնուն քեզ ԱԶԵԹԻ ի յանձն V ի քեզ յանձն Դ աստուածքն փխ արարածքս 17-18 ԲՃՂ ընդ ամենեցուն ԹԼ ամենեցունց 19-20 ԵԸԺԼԽԶՏՂՏՁ ես ի պայքար քննութեան ընդ քեզ Ա ոչ ինչ մտա- նեմ ընդ քեզ ես 20 ԲՃՂ լիւ քննութեան V լիւ բնութեան Դ բնութեամբ ԲԴԱ արա- րածոց ԲԴՃՂՁ, ալլ միայն 21 Բ զկրակարանն Դ զկրակ ԸԹԶ թէ 23 Ի լիւնի ԵԹԺԼ ԽԶԶՏՂՏՁ աշակերտ լինել Ե ճշմարտութեան Բ քում 23-24 Զ սատանայի(1) Լ հօրն քրիստոնէի(1) 24 ԲԳԵԸԺԼԽԶՏՂՏՁ ինձէն իսկ ԱԴԶԵԹԻՎՏՏԱ լիւ իսկ ԼՏՂ մտի իսկ Թ ի կրակատուն 25 Ե ամբարշտութեան Բ ձերոց սնտոի կարծեացն Դ կայծակացն(1) փխ կարծեացն 26 Թ ի արիւր 27 Ա քանիս Ա լիւ քանիս և ոչ ԲԺԶՂ, 7-9, 12, 17-18 քանիս ԲԴ լիւ թէ ԵԸԺԼԽԶ և թէ ԱԶԵԹԻՎ լիւ ի միտս ձեր 27-28 Լ պաշտմանս Ե զկրակապաշտմանս 28 ԴԵԺԼԽԶՏՂ ոչ ինչ գիտեմք Ը լիւ ինչ:

տեմք. բայց այսչափ ինչ իմանամք, զի սովորութիւն է նախնեացն և հրաման բուռն թազաւորին:

«Ասեմ դարձեալ ցնոսա. Եւ զբնութիւն կրակիդ զի՛նչ իմանայք արարի՞չ կարծէք, թէ արարած: Ասեն ամենեքեան միաբան. Արարիչ մեզ զդա ոչ զիտեմք, նաև ոչ հանգուցիչ աշխատելոց: Ձեռք մեր փապարեալ են ի կացնի, և ողունք մեր տեռեալ են ի փայտակրի. աչք մեր զիջացեալ են արտասուք ի կծութենէ ծխոյ դորա, և երեսք մեր մրոտեալ են ի խոնաւութեանց թանձրութենէ նորին ծխոյ: Եթէ շատ մատուցանեմք նմա զկերակուրն, յոյժ քաղցնու. և եթէ բնաւ չտամք. ամենեկն անցանէ. և եթէ մօտ երթամք և երկիր պազանեմք, կիզու գմեզ. և եթէ ոչ երթամք մօտ ամենեկն, մոխիր լինի: Մեր այդպէս հասեալ է վերայ բնութեան գորա:

10 «Ասեմ դարձեալ ցնոսա. Իսկ լուեա՛լ է ձեր՛ եթէ ո՛յր ուսուցեալ է ձեզ զայդպիսի մոլորութիւն: Ետուն պատասխանի և ասեն. 15 Ձի՛ ի լսելոյ հարցանես գմեզ, այլ հայեաց ընդ առաջիկայ իրօդ. զի օրէնսդիրքն մեր հոգւովք մտաց միայն կուրացեալ են, այլ թագաւորն մեր մարմնով միով ակամբն կոչր է, այլ ոգւոյն բնաւ չիք իսկ աչք:

20 «Վասն այնորիկ և ես իբրև լուայ զայս ի մոգուցն, յոյժ ողորմեցայ. զի տգիտութեամբ զարդարն խօսեցան: Մակաիկ մի շարշարեցի զնոսա զանի, և նոցուն իսկ ետու զկրակն ի շուրն ընկենուլ, և ասացի այսպէս. աստուածք, որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին, կորիցեն ի ներքոյ երկնից. և ասպ գմոզսն ի բաց տրձակեցիս:

25 Ձայս ամենայն իբրև լուալ Գենշապու՛ճ ի բերանոյ սուրբ

1 ԱԳԶԵԹԻՄՏՅՑ զայսչափ ինչ (ԳՏՅ այսչափ ինչ) ԲԳԵԹԼԻԿԵՆՄԵՄՅՈՒՄ չի՛ր ինչ է նախնեացն(!) փխ նախնեացն ԲՃ՝Ա նախնեացն մերոց ԳԳԵԿԵԿԵՆ նախնեաց 3 Գ չի՛ր Եւ ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ զի՛նչ իմանայք զբնութիւն կրակիդ Թ կրակի 4 ԱԲԳԴԵԶԵԼԻԿԱ ԵԹԷ Ա միաբան ամենեքեան 4—5 ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ մեր արարիչ 5 ԲՃ՝Ա ոչ զիտեմք զսա ԲՃ՝Ա և ոչ Ե ակտելոց(!) փխ աշխատելոց 6 Բ կափարեալ փխ փապարեալ ԵԹՆՉ փապարեալ են (լուսանցում՝ Ե խորտել են Թե խոչորեալ են Ն խոչորեալ են) է փարտեալ են ԱԲԹԻՎ ի կացնէ ՉԷՎ չի՛ր է կացնի և ողունք մեր տեռեալ են Ե ռունք(!) 7 ԲՃ՝Ա չի՛ր արտասուք Բ ի ծխութենէ փխ ի կծութենէ ԳԵԼԵԿԵՄՅՈՒՄ կծութենէ Ե չի՛ր գորա 8 ԱԶԵԹԻՄ չի՛ր և 8—9 ԲՃ՝Ա ի խոնաւութենէ թանձրութենէ (Ա թանձրութեանն) նորին ծխոյս ԳԴԻԿԵՄՅՈՒՄ ի խոնաւութենէ թանձրութեան ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ ի խոնաւութենէ 9 Ը Եւ ԵԹԷ ԲՃ՝Ա կերակուր մատուցանեմք Գ զկերակուր 10 ԲԱ չի՛ր և ԲՃ՝Ա չի՛ր անցանէ ԳԿ բնաւ անցանէ իսկ ի բաց ԳԹԻ անցանէ ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ բնաւ փխ ամենեկն ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ անցանէ և սպասի Գ չի՛ր և 11 Գ երկիրպագանի Գ մօտ երթամք ԲՃ՝Ա ի մօտ 12 ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ ի մոխիր դառնայ (ՏՄՏՅ չի՛ր ի) ԳԵԿԵ ԲԵՆԵԿԵՆԵԿ ԲՃ՝Ա մեր այդպէս է ասեալ զգորա բնութիւնդ Գ գորա բնութեանդ

խան տվին և ասացին. մենք ոչինչ չգիտենք. միայն այսչափն զիտենք, որ նախնեքների սովորությունն է և թագաւորի սաստիկ հրաման:

«Ասացի նրանց դարձյալ. այդ կրակի բնութիւնն՝ ինչպիսի՞նք հասկանում. արարի՞չ էք կարծո՞ւմ, թե՛ արարած: Բոլորը միաբան ասացին. մենք դրան արարիչ չենք համարում, ո՛չ էլ աշխատող մարդկանց հանգստացնող: Մեր ձեռքերը կոշտացել են կացին գործածելով, և մեր մեջքերը քերթվել փայտ կրելուց, աչքերս ջրակալել են արտասուքներով դրա ծխի կծու լինելուց, և մեր երեսները մրոտվել են դրա թանձր ծխի խոնավութունից: Եթե շատ ենք նրան կերակուր տալիս, սաստիկ սովածանում է. իսկ եթե բնավ չենք տալիս, բոլորովին հանգչում է. եթե մօտ ենք գնում և երկրպագութուն ենք տալիս, այրում է մեզ, իսկ եթե ամենեկին մօտ չենք գնում, մոխիր է դառնում: Մենք այսպես ենք հասկացել դրա բնութիւնը:

«Դարձյալ ասացի նրան. իսկ դուք լսե՛լ եք, թե ո՛վ է սովորեցրել ձեզ այդպիսի մոլորութիւնը: Պատասխան տվին և ասացին. ի՛նչ ես լսելու մասին հարցնում մեզ. ահա նայիք՝ ինչ որ կա առջեզ. որովհետև մեր օրենսդիրները միայն հոգու աչքերով են կուրացած, իսկ մեր թագաւորը մարմնի մեկ աչքով կուչր է՛⁵⁵, իսկ հոգին բնավ աչք չունի:

«Այս պատճառով էլ, կրք լսեցի մոգերից այս, շատ խղճացի, որովհետև տգիտութեամբ ճշմարտը խոսեցին: Մի քիչ շարշարեցի նրանց ծեծելով և հենց իրենց տվի կրակը, որ ջուրը գցեն և այսպես ասացի. «Այն աստվածները, որ երկինքն ու երկիրը չեն ստեղծել, թող կորչեն երկնքի տակից»: Եվ հետո արձակեցի մոգերին»:

Երբ Գենշապու՛ճը լսեց այս բոլորը սուրբ եպիսկոպոսի բերանից,

13 Ի չի՛ր ցնոսա ԲԳԴԵԼԻԿԵՆՄԵՄՅՈՒՄ իսկ ԵԹԷ ԲԳԴԵԿԵՄՅՈՒՄ չի՛ր ԵԹԷ ԱԶԵԹԻՄՏՅՈՒՄ իսկ լուեալ է ձեր Եթէ ԹՄՏՅ իսկ Եթէ է այր փխ ոչր 14 ԱԶԵԿՎ ԵՌՁ փխ ԵՌՁ ԲԹՁ մոլորութիւնդ ԲԱ պատասխանի ետուն Գ ստեն ցիս 15 Գ չի՛ր ի Բ զի՛ աչպէս հարցանես զմեզ և զի՛նչ այդպէս ի լսելոյ Բ չի՛ր ի լսելոյ ԴԱ ցմեզ Ի հարցանէք ԲԱ չի՛ր այլ Թ չի՛ր ընդ Գ իրաւ ԳԵԿԵԿԵՆ իրաւ 16 ԲԳԴԵԿԵՄՅՈՒՄ Չի՛ր զի Գ օրինադիրքն Ե չի՛ր մեր Բ հոգով մտացն ԱԳԵԿԵԿԵԿԵՄՅՈՒՄ ոգւովք Ն ոգովք Ե հոգովք Ե չի՛ր մտաց ԲԱ կարացեալ են միայն ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ են կուրացեալ ՏՅ են կուրացեալք 16—17 ԲՃ՝Ա և մարմնով ԵԼԵԿԵՆԵՄՅՈՒՄ մարմնոյ Ե այլ և 17 Լ ակամք ԲԳԴԵԿԵՄՅՈՒՄ իսկ հոգույն Կ հոգույն Լ հոգույն 17—18 Բ բնաւ չի՛ր աչք 18 ԲԴՂԱ չի՛ր իսկ 19 ԳԴԸԿ այսորիկ Գ չի՛ր և ես ԲԱ չի՛ր և Բ ի մոգուցն զայս Ե չի՛ր զայս ԳԴԵԿԵՄՅՈՒՄ մոգացն Ե ի մոգուցն 19—20 ԲՃ՝Ա յոյժ ողորմեցայ նոցա 20 ԲՃ՝Ա տգիտարար ԲՃ՝Ա սսացին փխ խօսեցան 21 ԲԴԵԿԵՄՅՈՒՄ ՍԵՆՆՈՒՄ ԲՃ՝Ա ծոլն փխ շուրն Գ ի շուր 22 ԵԼԵԿԵՆՄՅՈՒՄ և այսպէս ասացի Ե աստուած Բ զերկին ԸԿ զերկիրս 22—23 Ե որ ոչ արարին 23 Ա ի ներքոյ ԲՃ՝ Ա ներքոյ ոսից երկնի և երկրի ԳՃ՝Ա երկնի և երկրի 25 Գ չի՛ր սուրբ:

եպիսկոպոսին, անհնարին զահի հարաւ ի թշնամանաց թագաւորին
և յանարգանաց դեմին: Վասն որոյ և երկեալ իսկ մատուցանել զնա
ի տանջանս հարուածոց, թէ գուցէ այլ ևս մեծ անարգանս զթագա-
ւորէն տացէ ասել յատենին, և ի նա ձգիցին կարծիք թշնամանացն,
5 զի երկայնմտութեամբ պաշքարեցաւ ընդ նոսա:

Եւ քանզի սուսեր ընդ մէջ ածեալ նստէր յատենի աճ արկանե-
լով սրբոցն, գոշեաց իբրև զառեւծ զայրազին, և հանեալ զսուսերն՝
գազանաբար յարձակեցաւ ի վերայ երանելեացն, և եհար եպիսկո-
պոսին զաջ ուսն թիկամբն հետ և զձեռն ի վայր ընկէց: Եւ նորա յա-
10 հեակ կողմն յերկիր անկեալ, և զարձեալ անդրէն պատասպարէր,
առնոյր զաջ ձեռն ի վեր. ազաղակեաց մեծաձայն և ասէ. «Ընկալ,
Տէր, զկամաւոր պատարագս՝ որ ինձէն զիս քեզ մատուցի բոլորո-
վիմբ, և խառնեա զիս ի գունդս սուրբ զինուորացն քոց»:

Դարձեալ քաջալերէր զընկերակիցսն իւր և տսէր. «Հա՛ պա ա-
15 րաքինիք, եհաս ժամ կատարման մերոյ. խցէք զաչս մարմնոյ վայր
մի, և այժմ տեսանէք զյուսն մեր Քրիստոս»: Եւ թաւալելով ընդ ա-
րիւն անձինն իւրոյ ասէր. «Օրհնեցի՛ց զՏէր յամենայն ժամ, հա-
նապազ օրհնութիւն նորա ի բերան իմ: Ի տէր պարծեսցի անձն
իմ, լուիցեն հեզք և ուրախ եղիցին»: Եւ ասելով զսաղմոսս զայս
20 կատարէր մինչև ցայս տեղի. «Թագում նեղութիւնք են արդարոց-
յամենայնէ փրկէ զնոսա Տէր և պահէ զամենայն ոսկերս նոցա»:

Եւ մինչդեռ կայր ոյժ ի մարմնոյն սակաւիկ մի, իւրովք աշօք
իսկ հայեցեալ՝ տեսանէր յերկնից եկեալ գունդս բազում հրեշտա-
կաց և վեց պսակ ի ձեռին հրեշտակապետին: Դարձեալ և լսէր ևս
25 բարբառի ի վերուստ, որ ասէր. «Քաջալերեցարուք, սիրելիք իմ,

սաստիկ զարհուրեց, որ թագավորին այդպես նախատեց և կրոնն անար-
գեց: Ուստի և մինչև իսկ վախեցաւ հարվածներ ու տանջանքներ տալ
նրան, որ չիին թե ավելի մեծ անարգանքներ ասել տա թագավորի մա-
սին ատյանի մեջ, և իբնն վրա կասկած ընկնի իբրև այդ անարգանք-
ների պատճառ, որ այնքան համբերողութեամբ վեճի մեջ մտաւ նրանց
հետ:

Եվ որովհետև սուրբ մեջքին կապած նստած էր ատյանում, սար-
սափ գցելով սրբերի վրա, մոնչաց ինչպես զայրացած աշուժ, և հանե-
լով սուրբ՝ զազանաբար հարձակվեց երանելիների վրա և կտրեց եպիս-
կոպոսի աջ ուսը թիկունքի հետ միասին և [նրա] ձեռքը վայր գցեց: Իսկ
նա ձախ կողմի վրա դետին ընկնելով՝ նորից զտրացավ, աջ ձեռքը վեր
բարձրացրեց, բարձր ձայնով ազաղակեց և ասաց. «Ընդունի՛ր, Տէ՛ր,
այս կամավոր զոհը, որ ինքս ինձ ամբողջովին մատուցի քեզ, և խառ-
նի՛ր ինձ քո սուրբ զինվորների գնդին»:

Դարձյալ քաջալերում էր իր ընկերակիցներին և ասում. «Դե՛հ, ա-
րաքինիներ, ահա հասել է մեր նահատակութեան ժամը. մի վայրկյան
փակեցեք մարմնավոր աչքերդ և իսկույն կտեսնեք մեր հուշս Քրիստո-
սին»: Եվ իր արյունի մեջ թավալվելով՝ ասում էր. «Կօրհնեմ տիրոջը ա-
մեն ժամանակ, նրա օրհնութեանը միշտ իմ բերանում է: Տիրոջով թող
պարծենա իմ անձը. հեզերը լսեն և ուրախ լինեն»: Եվ այս սաղմոսն
ասելով՝ հասցրեց մինչև այստեղ. «Արդարները շատ նեղութեաններ ու-
նեն. այդ բոլորից կփրկի նրանց Տերը և կպահի նրանց բոլոր ոսկոր-
ները»:

Եվ մինչդեռ մի քիչ ուժ կար մարմնում, հենց իր աչքերով նայեց ու
տեսավ, որ երկնքից գալիս էին հրեշտակների շատ զնդեր և վեց պսակ
կար հրեշտակապետերի ձեռին: Նույնպես և ձայն լսեց վերևից, որ ասում
էր. «Քաջալերվեցե՛ք, ի՛մ սիրելիներ, որովհետև ահա մոտացաք ձեր այդ

1 ԲՃ՝, 2ա յոյժ փխ անհնարին 2 Թ դեմին (լուսանցում՝ հատուցին) ԲՃ՝
վասն այնորիկ Դ չի՛ք և ԳԴ չի՛ք իսկ Ա ի նմա 2—3 ԲՃ՝ ի նա զտանջանս հարուա-
ծոցն 3 ԳԳԵԸԺԼԽԿԶ ԵԹԷ Դ անարգութիւն 4 ԳԵԸԺԼԽԿԶՏՊՏՏ ասայէ Ըն լսե՛ք
փխ ասել ԲՃ՝, 2ա Լզեցին ԵՄ Լզեցին 5 ԲՃ՝ երկայնմտութեամբ 6 Ա չի՛ք Ե
ԲՃ՝, 2ա ածեալ ընդ մէջ Դեհշապուհ ՏՏ ածեալ Դեհշապուհ նստոր Ա նստեալ Թ նստիւր
ԵԸԺԼԽ յատենին ԳԸԺԼԽԿԶՏՊՏՏ ահա 6—7 Թ արկանել 7 ԱՁԷԹԻՄ առիժ ԲՃ՝
զսուրն 8 ԲՃ՝ սրբոցն փխ երանելեացն ԴԱ սրբոյն 8—9 Բ չի՛ք և ԳԵԺԼԽԱ զե-
պիսկոպոսին ԲՃ՝, 2ա զաջոյ Դ զաջ ուսն եպիսկոպոսին 9 Կ յուսն և թիկամբն ԳԴԸԺԼԽ
և թիկամբն ԵԺԼԽԶ չի՛ք և (զձեռն) ԲՃ՝, 2ա և զձեռնն հանդերձ թիկամբն ՏՊՏՏ և թիկամբն
հետ զձեռն 9—10 Ե ածեալ 10 Ե չի՛ք յերկիր Դ ի վայր անկեալ ԲԳԴԵԸԺԼԽԿԶ
ՏՊՏՏՃ՝, 2ա չի՛ք և Ը պարասպարէր(1) 11 Ա զաջ ձեռնն ի վեր 12 Ըն գոր Դ Ես
Ինձէն 12—13 ԳԴԸԺԼԽԿՏՊՏՏՃ՝, 5—6, 14, 16, 27 բոլորովին ԵԶ գրուողովին ԱՁԷՄՏՏԱ բո-
լորովին ԲԹԻՃ՝, 4, 7, 9, 17—19 բոլորովին 13 ԲԴԱ զինուորաց 14 ԲԱ զընկերակից
ԵԸԺԼԽԶՏՊՏՏ չի՛ք իւր ՏՊ Ահապա 15 ԳԵԸԺԼԽԿՏՊՏՏ պսակման փխ կատարման Հ

պսակելոյ ԵԶ խցեցէք ԲԴՏՏՃ՝, 2ա մարմնոյ ԳԵԸԺԼԽԿԶՏՊՏՏ մարմնոց 16 Բ տեսանե՛ք
Ը տեսէք ԳԵԸԺԼԽԿԶՏՊՏՏՃ՝, 9, 11, 14, 16 զյուսն Դ Ե թաւալել 16—17 ԱԲԴԵԶԷԹԺԼԽԿՏ
արիւն Ա արիւն 17 ԲՃ՝, 2ա մարմնոյն իւրոյ ԳԵԺԼԽԶՏՏՏ աճեին 17—18 ԴՃ՝, 2ա
յամենայն ժամ փխ հանապազ 18 ԲԳԴԱ իժում 19 Ե զսաղմոսս Ա զսաղմոսն
ԲՃ՝, 2ա չի՛ք զայս 20 ԲՃ՝, 2ա ցայն Գ յայս Դ բազումք 21 ԲԳՃ՝, 2ա ոսկերս նոցա և
մի ի նոցանէ ոչ կորիցէ (Դ կորիցեն) 22 ԲԱ ոյժ ի մարմնին կայր սակաւ մի ԸՏՏԱ
յուժի մարմնոյն Ա յուշի փխ ոյժ Դ սակաւ ՏՊՏՏ սակաւ մի ԱԻ աշօքն ԳԴԵԼԽ իւրով
22—23 Զէ աշօքն իսկ 23 Ա տեսանէր յերկնից եկեալ տեսանէր(1) ԲԳԴԵԸԺԼԽԿՏՊՏՏՃ՝, 2ա
եկեալ իջանէր Դ եկեալ իջեալ Հ չի՛ք եկեալ ԵԸԺԼԽԿՏՊՏՏ երկնից ԲԳԴԵԸԺԼԽԿՏՊՏՏՃ՝, 2ա
ԲԻ ի ձեռն ԲԴԱ չի՛ք և չի՛ք ևս 25 Բ զի ասէ փխ որ ասէր Ա զի ասէր ԳԴԵԸԺԼԽԿՏՊՏՏ
ՏՊ չի՛ք որ ասէր Դ քաջալերեցա՛ք իմ սիրելիք Ա քաջալերացուք:

Ղևոնդ երէց ի վանանդայ՝ ի գեղջէ Իջուանից .

Մուշէ երէց յԱղբակոյ .

Աւշէն երէց ի Բագրևանդայ՝ ի գեղջէ յԵղեգեկայ .

Քաջաչ սարկաւազ՝ ուստի եպիսկոպոսն էր Ռշտունեաց .

5 Իսկ երանելի Մոզպետն ի Նիւշապուռ քաղաքէ .

Սամուել երէց յԱյրարատոյ՝ ի գեղջէ յԱրածոյ .

Աբրահամ սարկաւազ ի նմին գեղջէ :

Արդ զվից զայս սուրբս յանապատին՝ ուր կատարեցին, Գինշապուռ և Մոզպետն և Ջնիկան մայպետն անդէն ի տեղուջն պահապանս ընտրեցին յիւրաքանչիւր սպասաւորացն, և պահել հրամայեցին զմարմինս երանելեացն ցաւուրս տասն կամ ևս աւելի, մինչև կարաւանն արքունի անցեալ զնասցէ. զի մի՛ ալլադենքն, ասեն, հիկեալ բառնայցեն զոսկիրս դոցա, և բաշխեալ սփռեցեն ընդ աշխարհս ամենայն, յոր և մարդիկ ևս առաւել յորդորեալ մոլորեցին զկնի նաժարացոց աղանդին :

15 Իսկ խուժիկն, զոր յառաջագոյն ասացաք, զինու հանդերձ մնալը անդէն ընդ պահապանսն որպէս զմի ի նոցանէ, այր լի իմաստութեամբ և կատարեալ աստուածային գիտութեամբ, սպա-

Ղևոնդ երէց վանանդից՝ Իջավան գյուղից .

Մուշն երէց Աղբակից .

Աւշէն երէց Բագրևանդից՝ Եղեգեկ գյուղից .

Քաջաչ սարկավազ, որտեղից Ռշտունայց եպիսկոպոսն էր .

Իսկ երանելի Մոզպետը Նիւշապուռ քաղաքից .

Սամվել երէց Այրարատից՝ Արած գյուղից .

Աբրահամ սարկավազ՝ նույն գյուղից :

Արդ, Գինշապուռը, մոզպետն ու Ջնիկան մայպետը նույն տեղում պահապաններ ընտրեցին ամեն մեկն իր սպասաւորներից և այն անապատում, որտեղ այս վից սրբերը նահատակվեցին, հրամայեցին երանելիներին մարմինները պահել մոտ տասն օր կամ ավելի, մինչև արքունի բանակն անցնի զնա, որպեսզի, ասում են, ալլակրոնները չգան ու չվերցնեն դրանց ոսկրները և բաժանելով տարածեն ամբողջ աշխարհով մեկ, որով և մարդիկ ավելի ևս քաջալերվելով կմոլորվեն-կզնան նաժարացիներին աղանդի հետևից :

Իսկ խուժիկը, որի մասին առաջ ասացինք, զենքով միասին սպասում էր այնտեղ պահապանների հետ, որպես նրանցից մեկը, իմաստութեամբ լի և աստվածային գիտութեամբ կատարյալ մի մարդ. նա

1 Գ Ղևոնդ V էրէց վանանդայ Բ ի վանանդա(1) ԱԳԵՂԹԺԺԻԿՆ Իջուանից Գ Իջուանաց Ղև յուանից SՃՃՊ Իջուանից ՄԺՑ Իջուանից 2 V էրէց ԱՁ յԱղբակոյ ԲԳԹԱ յԱղբակոյ Ժ ի յԱղբակոյ 3 Ա Արսէն V էրէց ԳԵԸԺԼԽԿՆՍԻՏՅՃՁ Բագրևանդա(1) Ժ ի գիւղջէ ԲԺՃԱ Եղեգեկոյ ԳԴԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ յԵղեգեկ ԹՃԱ յԵղեգեկայ Ի յԱղեգեկայ և յԵղեգէ 2 յԵղեգեկէ 4 ԳԵ յՈՂԵՂՇՏՈՆԵԱԿ 2 յՈՂԵՂՇՏՈՆԵԱԿ Ա յՈՂԵՂՇՏՈՆԵԱԿ 5 Գ Նիւշապուռ 6 ԳՃՂ Սանուել V էրէց Գ յԱյրարատոյ Ժ գիւղջէ ԲԺՃԱ Արածոյ ԳԴԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ յԱրածոյ է յԱրարածոյ(1) 7 Կ Աբրահամ Բ սարկավազ Ժ գիւղջէ 8 ԲԳԴԱ զվիցս Ա զուրբս Բ զուրբս Ժ զվից 2 սուրբս աշտօրի ԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ սուրբս զայսոսիկ Գ սուրբս որ կատարեցին յանապատին ԲԺՃԱ չի՛ ուր ԱԹԻ կատարեցան 8—9 Պարսիկ պաշտանյաների կարգը ոչ մի ձեռագիր հիշտ չի տալիս. փոխանակ 3-ի մեծ մասը 4 են տալիս, այսպես՝ ԱԳԵՂԹԺԺԻԿՆՍԻՏՅՁ ՅՅՁ Վանշապուռ և (Ա չի՛ և) Մոզպետն և Ջնիկան և մայպետն (ԳԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ Ջնիկան, ԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ Մոզպետն փխ մայպետն է սպայպետն և մայրպետն) ԲԱ Տուլպետ սխալ են տալիս՝ Գինշապուռ և Ջնիկան և մայպետն (ԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ զառնում են եւելու, քանի որ մայպետը Ջնիկանի պաշտոնի անունն է) Գ չի՛ և Ջնիկան մայպետն ՃԻԿ, Գինշապուռ և Մոզպետն հանդերձապետն և Ջնիկան մայպետն : 10 ԲԱ կացուցին փխ ընտրեցին 10 Ե սպասաւորաց Ա զինուորաց փխ սպասաւորաց 11 ԲԺՃԱ զմարմին սրբոյն մինչև յաւուրս փխ զմարմինս երանելեացն ցաւուրս Գ ա-

ւուրս և յաւուրս Բ կամ այլևս աւելի ԳԴԵԸԺԼ և կամ և կամ ևս առաւել 12 Ա կարաւան ԱԹԸՁԹԻՎՏՅՁՃԱ չի՛ անցեալ ԳԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ անցցել զնասցէ Դ անցցէ և զնասցէ Ա գնացէ 12—13 ԲԺՃԱ այլադէնքն, սակ, եկեայ ԱԿՍՏՅՁ զի մի՛ ասեն ԱՍՏՅՁ համակղէնքն և աղեհհիքն(1) ԳԴԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ զի մի՛ ասեն աղեհհիքն (ԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ լուսանցում՝ անհաւատքն) ԱԹԸՁԹԻՎՏՅՁ չի՛ ասեն Թ այլադէնքն (լուսանցում՝ այլահաւատքն) 13 է որս ԱՁ բաժնեալ է և բաժանեալ ԳԴԺԼԿՆՍԻՏՅՁ սփոխեցն 13—14 ԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ ամենայն աշխարհս Ա ընդ աշխարհ ամենայն 14 Ը յորում մարդիկ ԲԱ յորս փխ յոր և ԳԴԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ չի՛ և ԲԺՃԱ չի՛ առաւել Ա 14—15 մոլորեալ խտտրեցին Ի պաշտաման ԵԸ մոլորեցին ԲԺՃՂ մոլորեցին ի պաշտոն նաժարացոց աղանդին 15 ԵԸՃԱ նաժարացոց (լուսանցում՝ նազօրեցոց) ԸՆ նաժարեցոց (լուսանցում՝ նազօրեցոց) Թ նաժարացոյ (լուսանցում՝ նազօրացոյ) 2 նաժարացոց (լուսանցում՝ նազօրեցոց) Է նազօրացույ Լ նազօրացուց Ի նաժարացույ V նազօրացուց ՏՂ նազօրացուց ՏՑ նաժարեցուց ԴԹԻ աղանդոյն 16 ԲԱ իսկ երանելի խուժիկն ԱՁ յառաջագոյն ԲԺՃՂ յառաջ 17 ԲԱ ընդ պահապանն անդէն ԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁ չի՛ անդէն ԲԴԵԸԺԼԿՆՍԻՏՅՁՃԱ իրրե փխ որպէս Դ իրրե մի ԲԱ ի նոցանէն 18 ԳԺՄ գիտութեան Ե գիտութեան Գ աստուածգիտութեամբ Կ գիտութեամբ ՏՂ յաստուածային գիտութեանն է չի՛ և կատարեալ աստուածային գիտութեամբ Ա գիտութեամբ աստուածային :

սէր և գէտակն ունէր, եթէ որո՞վ օրինակաւ հնարս գտցէ զոսկերս սրբոցն գողանալ ի նոցանէ:

5 Եւ իբրև աուրք երեք անցին ի վերայ, արհաւիրք մեծ անկանէին ի վերայ ամենցուն, և իբրև թմբրեալք և կիսամեռք անյարիրք անկեալ զնէին, զերիս աուրանս Իսկ ի շորորդում աուրն երկուք ի սահապանացն շարաշար լլկեցան ի դիւէ: Գարձեալ հասարակ զիշերաւ շափ՝ ձայնք ասեղք հնչէին, և թնդիւնք որոտաձայնք ի ներքուստ՝ որպէս զզորդումն գետնաշարժի. երկիրն գողայր ի ներքոյ նոցա, և շողիւնք սուտերաց փայլատակունս արձակէին շուրջ զնորօք: Եւ զամենեսեան զդիակունսն կանգնեալ տեսանէին, և զնոյն բանս ատենին ասագինս բարբառէին ի լսելիս նոցա. մինչև խուճապել նոցա ընդ միմեանս, դեռ ևս զիրեարս սատակէին: Եւ այսպէս տազնապեալք և ցնորեալք, մինչև այր զընկերի փախուստ չգիտէր ընդ որ երթալու: Եւ եկեալ պատմէին մեծաւ զարմացմամբ զամեայն անցս շարաշարանացն, զոր կրեցին:

10 Ի խորհուրդ մտին նախարարքն երեքեան, և սկսան զարմանալով ասել ցմիմեանս. «Զ՞ինչ գործեսցուք, զի՞նչ արասցուք վասն անքնին աղանգոյն քրիստոնէից. քանզի մինչդեռ կենդանի են, զարմանալի են կեանք նոցա. ընշատեսցք են իբրև զանկարօտս, սրբասէրք են իբրև զանմարմինս, անաշտք են իբրև զարդարադատս. աներկիրք են իբրև զանմահս: Եթէ զայս ամենայն ասեմք իբրև զտգիտաց և իբրև զյանդգնելոց, իսկ զայն զի՞ առնիցեմք, զի ցաւատք ամենայն ի կարաւանի աստ նորօք առողջանան: Եւ կամ որ մեծս է քան զայդ ամենայն, ո՞յր ուրուք զի կանգնեալ երևեցաւ ի 15 կենդանեաց, կամ բարբառ բանից ոք լուաւ ի նմանէ:

1—2 Դու թէ ԵԼԺԽԶՏՏՁ գողանալ ի նոցանէ զոսկերս սրբոցն 3 Բ իսկ աուրք փխ և իբրև աուրք ԳԵԼԺԽԿԶՏՏՁ լի և և իսկ իբրև Թ՝ գծան (= Երեքտասան) փխ երեք ԳԵԼԺԽԿԶՏՏՁ անցանէին 3—4 Ժ անկանէր է լի արհաւիրք մեծ անկանէին ի վերայ Ժ անկանէր 4 է ամենեցունց և լի ամենեցուն ԳԼՏ՝ լի և ԲԳՁ՝ և ԲՅԵՐԻԿԵԱ և կիսամեռուք (ԴՅ կիսամեռք) ևճ՝ թմբրեալք ԱԶԼԹԻՎՏՏՁ թմբրեալ է թմբրեալ 4—5 և անյարիրք ԱԲԴՁԷԹԻՎ անարիր փխ անյարիրք 5 Բձ էին փխ զնէին ԲԳՅ աուրս ԲԵԽՏՏՁ շորորդումն աուրն ԳԼ շորորդումն աուր 6 Բձ երկու Դ երկուս Կ երկուքն և շարաշարք լլկեալք 6—7 ԲԴՁ՝ և ի հասարակ զիշերի ՏՁ գհասարակ 7—8 ԱԲԶԷԹԻՎՁ՝ և թնդիւնք և ոտնաձայնք ՏՅ և թնդիւնք և որոտաձայնք ԳԴԵԼԺԽԿԶՏՏՁ ՏՁ հնչիւնք (Կ զըրնգիւնք, Զ զնդիւնք) և թնդիւնք և ոտնաձայնք ի ներքուստ իբրև զզըր զումն գետնաշարժի 8 ԱԶԷԹԻՎԿԶՏՏՁ զզորդումն և իբրև զզորդումն 9 ԵԺԿԶ շողունք է փայտատունս փխ փայլատակունս և փայլատակունք 10 ԲՁձ՝ և Եւ զամենայն ԸԺԽ զամենեցուն Զ զամենեցունցն Լ զդիակունս 11 է լի և զնոյն բանս—բարբառէինս Բ քան ԳԼՏ՝ ասլին փխ ատենին 12 Ըձ խուճապեալ է ճուղապել ԲՁ՝ և

սպասում էր և ակնդեռ նայում, թե ի՞նչ եղանակով հնար գտնի սրբերի ոսկրները գողանալու նրանցից:

Եվ երբ երեք օր անցավ, մեծ սարսափ ընկավ բոլորի վրա, և ինչպես թմբած ու կիսամեռ անկանգնելի վեր ընկած մնացին այն երեք օրը: Իսկ շորորդ օրը պահապաններից երկուսը սաստիկ դիվահարվեցին: Գարձյալ կեսգիշերվան մոտ ասեղ ձայներ լսվեցին և ներքեից որոտաձայն թնդուններ, երկրաշարժի զզորոցի նման. երկիրը գողում էր նրանց ոտքի տակ և սրերի շողշողալուց կայծակ էր թափվում նրանց շուրջը: Եվ տեսնում էին բոլոր դիակները կանգնած, և ատյանում ասածները բարձր ձայնով խոսում էին նրանց սկանչին, այն աստիճան, որ նրանք՝ իրարանցման մեջ ընկնելով՝ միմյանց էին կոտորում: Եվ այսպես տագնապած ու ցնորված՝ ընկերն ընկերոջից փախուստ տալով՝ չգիտեր, թե ուր էր գնում: Եվ գալով՝ մեծ զարմանքով պատմեցին այն բոլոր անցքերն ու շարաշարանքները, որ կրեցին:

Խորհրդի նստեցին երեք նախարարները և սկսեցին զարմանքով ասել միմյանց. «Ի՞նչ անենք, ինչպե՞ս վարվենք քրիստոնյաների այս անջըննելի աղանդի հետ. որովհետև քանի կենդանի են, զարմանալի է նրանց կյանքը. ընշատյաց են՝ ինչպես անկարոտ մարդիկ, սրբասեր են՝ ինչպես անմարմինները, անաշտ են՝ ինչպես արդարադատ մարդիկ, աներկյուղ են՝ ինչպես անմահներ: Եթե այս բոլորի վերաբերմամբ ասենք, թե նրանք տգետ են և հանդուգն, հապա ա՞յն ինչ անենք, որ այստեղ բանակում եղած բոլոր ցավագարները նրանց շնորհիվ առողջանում են: Եվ կամ, որ այդ բոլորից մեծ է, ո՞ր մեռած մարդու դին է կանգնած երևացել. և ո՞վ է նրանից որևէ խոսք լսել:

զմիմեանս փխ զիրեարս 13 և լի և ցնորեալք Ե ԴԵՆՆ 13—14 ԱԳԴՁԸԹԺԽՅԱ այր զընկեր ի փախուստ 14 ՁԷՎ ի փախուստ տալը ԲՁ՝ և ոչ գիտեր ընդ որ երթիցէ Դ ոչ գիտեր ԵԺԽԶ չգիտէին 15 ԲՁ՝ և շարաշարանաց զոր կրեցին նորա անդ ԳԴԵԼԺԽԿԶՏՏՁ կրեցին նորա 16 ԲԳԴԵԼԺԽԿԶՏՏՁ՝ և լի և 17 ԳԴԵԼԺԽԿԶՏՏՁ՝ ցմբմեանս ասել և ասեն ցմիմեանս է լի զինչ արասցուք 18 Լ անքնին ԲՁ՝ և անքակ փխ անքնին ԱԶԷԹԻՎՏՏՁ քրիստոնէիցն (ԱԶ քրիստոնէիցն) և զի փխ բանդի Թ՝ մինչ Լ էր փխ են 19 ԲԳԸ՝ և էին եկանք ԲԳԴԵԼԺԽԿԶՏՏՁ՝ և իրեանց փխ նոցա Ա էին փխ են 20 Ա էին փխ են 21 Բ աներկեղք Գ աներկելու ԳԵԼԺԽԿԶՏՏՁ՝ և Եթէ զայն ԳԵ զայն Բ զամենայն փխ զայս ամենայն ԵԼԺԽԶ կամ փխ և իբրև 22 ԳԴԿՏՁ լի և և զանդգնելոց և լի իբրև (զյանդգնելոց) Դ իսկ զայս Ե անիցիմք 22—23 ԵԼԺԽԶՏՏՁ ամենայն ցաւոտք 23 ԲՁ՝, և ի կարաւանիս նորօք առողջանան աստ Բձ լի կամ 24 Բձ մեծ և Դ լի է ԵԼԺԽԶՏՏՁ մեծ Ը մեծ է ԼՏ՝ լի զայդ ԼՏ՝ լի զայդ ԲՁ՝ և զիսկ փխ դի 24—25 ԲՁ՝ և կենդանի ԳԴԵԼԺԽԿԶՏՏՁ լի ի 25 Բձ և կամ ԳԴԼՏ՝ լուաւ ոք Դ է ի նոցանէ:

«Զի սուտ չեն մեր սպասուորքն. մեր մեզէն իսկ հասեալ է ի վերայ ստուգութեան սոցա: Եւ եթէ կամեցեալ էր սոցա մարմնաւոր ինչ ազահուփիւն ի ներքս խառնել, սակաւ մի ակնարկէին քրիստոնէից ի կարաւանիս, զկշիռ իւրաքանչիւր մարմնոց նոցա ոսկի առնուին: Գարձեալ և արքոյ, որ ի դիւէ շարչարեցան, գի յայլ ժամս ցաւոտք չէին՝ մեր գիտեմք. յայտ է եթէ այսօր նշան մեծ երևեցաւ: Եթէ լուռ լինիմք, այսպէս մեզ և անձանց մերոց կասկած իսկ է. և եթէ տանիմք զոչսա առաջի թագաւորին, լսելով նորա ի զոցանէ զայդ ամենայն մեծամեծ սքանչելիս, գուցէ և օրինացս մերոց քակտումն ինչ հասանիցէ»:

Եւ պատասխանի մոզպետն և ասէ ցնոսա. «Ո՞չ գիս ոստիկան արարին ի վերայ ձեր երկոցունցոյ. գի՞ աչլուսի նեղեալ տագնապիք յանձինս ձեր. դուք զգործն ձեր կատարեցէք, և զհրամանն արքունի ի զլուս տարայք: Արդ եթէ համբաւ այդ յայտնեսցի, և հարցափորձ ինչ լինիցին առաջի արքային, այդ խնդիր մեր մոզպաց է. դուք անհոգ լիւրուք, և մի՛ ինչ ամէք զմտաւ: Եւ եթէ զարհուրեցայք ինչ յոգիս ձեր, վաղագոյն առաւօտուցն ի դարի թիր եկայք. զի վաղիւ անդ Մովսէսեան մովսէս ուստ յազէ, և նոյն հաճեալ հաւանեցուցէ զմիտս ձեր»:

Իսկ խոսժիկն իբրև լուսա զայս ամենայն, և գիտաց՝ եթէ փոյթ ինչ ոչ է նոցա յայնմհետէ սուրբ սպանելոցն, փութացաւ վաղվաղակի էտա տասն այր, որոց զլափ գիտէր զքրիստոնէութեանն, և հասեալ ի տեղին՝ շէն եգիտ զամենեսեանն: Եւ քանզի կասկած ունէր տակաւին ի նոցուն ի դահճացն, դարձեալ փոխեցին անտի

1 Եւ գինչ են սուտ(1) Ըժ չեն սուտ ԱԹի սպասուորքոյ ԲԳԵԸԺԽԿՍԻՏՑՑ սպասուորքս 2 Ըն տղիտութեան փխ ստուգութեան ԲԹՃԻՑ, նոցա ԲԳԻԵԺԽԿՍԻՏՑՑՃԻՑՃԻՑ 3 Գ ի ներս ԲԽՃԻՑ սակաւիկ մի 4 Եւ ակն արկանէին 5—6 Զ քրիստոնէից 4 Գ չիք ի ԲԱ ի կարաւանիդ Ի ի կարաւանին Գ զի կշիռ 5 Գ չիք և 6—6 ԲՃԻՑՑ զի յայլում ժամու ցաւոտք չէին ԱԶԷ ԹԻՎՏՑՑ Պ գի յայնժամ Գ ցաւոտ 6 Ա չիք և մեր գիտեմք ԲԳԻԵԸԺԽԿՍԻՏՑՑՃԻՑ չիք և ԱԶԷ ԹԻՎՏՑՑՑ Պ և մեր Ըն և եթէ Բ Եթէ յայտ է ԲՃԻՑ չիք այսօր նշան մեծ երևեցաւ 7 ԳԻԵԺ ԲԷ ԵԺՏՑՑ Եւ եթէ ԱԳԻԶԷԺ յանձանց Գ չիք մերոց ԲՃԻՑ չիք իսկ ԳԻԼՏԻ իսկ կասկած է 2 կասկած մեծ իսկ է 8 Բ զնոսա Գ չիք նորա 9 Գ չիք մեծամեծ ԲԱ սքանչելիս մեծամեծս Գ չիք և ԲԳՆ օրինաց 10 ԲՃԻՑ քակտումն ինչ հասանիցէ յարքունուստ Թ հասանիցի 11 ԲՃԻՑ պատասխանի Եւ ձ՛ն մովսէսն 11—12 Թ ոստիկան 12 ԲՃԻՑ երկուցոյ ԳԵԸԺԽԿՍԻՏՑՑ երկուցուն ԳԵ երկուցունց Ա երկուցունցն ԱԶԷՎՏՑՑ զի՞ այդ փխ զի՞ աչլուսի ԲԱ այդպէս 13 ԲՃԻՑ զգործս ՏՑ զգործն ԵԸԹԺԻԽ ԿԶՃԻ զգործն ձեր կատարեցիք ԱԳԻԶԷԺԼՎՏՑՑՑ զգործն և կատարեցիք և զհրաման ԲԳ զհրաման 14 ԳԻՏՏԻ տարէք ԲԳ արդ եթէ բան է ԳԼՏՏԻ բաներդ փխ համբաւ ԵԸԺՑ Բաներդ ԵԿԶՏՑՑ քանքոյ այդ ձ՛ն քանքոյ այդքիկ ԱԳԵԸԺԹԺԽԿՍԻՏՑՑ յայտնեսցին է յայտնեսցին

«Որովհետև սուտ չեն [սուտ] մեր սպասուորները. մենք ինքներս ստուգել ենք սրանց ճշտությունը: Եթե նրանք ուզենային մարմնավոր ազահուփյուն խառնել գործի մեջ, մի փոքրրիկ ակնարկ անեին բանակում եղած քրիստոնյաներին՝ իրենց կշռովը մեկ ոսկի կառնեին: Մեկ էլ՝ այն մարդիկ, որոնք դեմ կողմից շարչարկեցին, ուրիշ ժամանակ նրանք ցավոտ չէին, մենք այդ գիտենք. հայտնի է, ուրեմն, որ այսօր մեծ հրաշք կատարվեց: Եթե լուռ մնանք, մենք և մեր անձերը այդպիսով կասկածի տակ կընկնեն. իսկ եթե դրանց տանենք թագավորի առաջ, նա էլ դրանցից լսելով այդ բոլոր մեծամեծ հրաշքները, գուցե նույնիսկ մեր կրօնը քայքայվի»:

Պատասխան տվեց մոզպետն և ասաց նրանց. «Զէ՞ որ ինձ ոստիկան կարգեցին ձեր երկուսիդ վրա. ինչո՞ւ եք այդպես սրտնեղվում ու տագնապում ձեզուձեզ. դուք ձեր գործը կատարեցիք և արքունի հրամանը զրլուս բերիք: Արդ եթե այդ լուրն իմացվի և թագավորի առաջ որևէ հարցուփորձ լինի, այդ մեր, մոզպետս, գործն է. դուք անհոգ եղեք և ոչ մի բանի մասին մի՛ մտածեք: Եվ եթե ձեր մտքերը զարհուրած են, առավոտը վաղ եկեք Գարիթիթի»¹⁵⁸, որովհետև վաղն այնտեղ տեք¹⁵⁹ Մովսէսեան Մովսէսը զո՛ւ է մատուցանելու. նա էլ ձեր մտքերը կհանգստացնեն»:

Իսկ խոսժիկը, երբ այս բոլորը լսեց և հասկացավ, որ այնուհետև նրանք հոգս չեն քաշելու սուրբ սպանվածների մասին, շտապեց շուտով տասը մարդ վերցրեց, որոնց քրիստոնյա լինելու վրա վստահ էր, և հասնելով այնտեղ՝ բոլորին կարգին վիճակի մեջ գտավ: Եվ որովհետև դեռ կասկած ուներ նույն դահճների վրա, այնտեղից սրբերին էլի հեռացրին

14—15 Ա հարց և փորձ 15 ԵԸԺԽԶՏՑ չիք ինչ Գ լիցի ԵԺԽՏՑ լիցին Ա լինիցի ԲՃԻՑ արքայից արքայի ԳԻԿ արքայի Ա չիք այդ 1 մոզպոց Ա մոզպոցս 16 Ը չիք ինչ ԵԺԽԶՏՑ զմտաւ ամէք Ը չիք ինչ ԲԱ չիք Եւ 17 Ը չիք ինչ Ա հոգիս ԲԱ չիք ձեր ԲՃԻՑ վազ Ա վազ ինչ ԲԱ առաւօտուց ԱԶԷԹԻՎ Ի դարիթիրէ ԲԳԼՏՑ Ի դարիթիր Ըն Ի դարիթիր ձ՛ն, Ա ի դարիթիր ժ երթայր 18 ԲԵԸԺԽԶԸՑ անդր Թ մովսէսեան մովսէս (ըտանցեալ՝ իշխանաց իշխան) ԳԸԼԽՏՏԻՑՑ ուստ յազգէ (ԼՏ՛ ազգ) ՏՑ ուստ ազգէ(1) Թ յազգէ(1) Թ զնոյն Ըն Ի նոյն Վ աճեալ(1) 18—19 ԳԻԵԸԺԽԿՍԻՏՑՑ հաւանեցուցանէ է չիք Ա նոյն հաւանեցուցէ» 20 Ի չիք և Ե գիտեաց 20—21 ԲՃԻՑ և գիտաց եթէ յայնմհետէ վասն սուրբ սպանելոցն ոչ ինչ փոյթ է նոցա 21 Գ յայնմհետէ ԳԻԵԸԺԽԿՍԻՏՑՑՑ զուրբ Գ սպանելոցն 22 ԳԱ և առ ԲԳԵԸԺԽԿՍԻՏՑՑՑ զորոց Գ զորոյ ԵԺԺ քրիստոնէութեան ԱԶ զքրիստոնէութեան ԳԻՑ զքրիստոնէութեան 23—24 ԳԼՏՑՑՑ Ա նոցունց ԳԵԸԺԽԶՃԻՑ չիք ի ԲԱ չիք Եւ ԲԱ քանզի տակաւին կասկած ունէր ի նոցունց զահճացն դարձեալ փոխեցին զուրոն 24 Բնձ՛ն չիք անտի:

զսուրբան յայլ տեղի բացագոյն իբրև երկու հրասախօր: Եւ իբրև յանհոգս եղեն, սրբեցին կազմեցին զսակերս երանելեացն. բերին ի բանակն և ունէին ի ծածուկ. և առ սակաւ սալաւ յայտնեցին նախ զօրականին Հայոց, և ապա բազում քրիստոնէիցն, որ էին ի կարաւանին: Եւ զառաջին պտուղ ընծային մատուցանէին կապեալ նախարարացն. և անդէն վաղվաղակի արձակեցան նոքա ի կապանաց իրեանց, և սպառնալիք մահուանն անցին զնոքօք, և հրովարտակք թողութեան առաքեցան յաշխարհն Հայոց: —

Այս երանելի խուժիկս, որ արժանի եղև ի ծածուկ սպասաւոր լինել սրբոցն, որ ինչ ի մահուանէն և այսք սասցաւ դատակրնիք վճռիս այսորիկ, սա երկրորդեաց մեզ զամենայն կարգաւ. զշարաշար յարշումն, և զհարց և զփորձ դատաւորացն, և զխրոքանչիւր անձանց սրբոցն զպատասխանիսն, և զկատարումն մահուան նոցա, և զահագին արհաւիրսն, որ ի վերայ պահապանացն անկաւ, և զհեծեծումն քննութեան նախարարացն երեցունց, և զամփոփումն սուրբ ոսկերաց նոցա ոչ խառն ի խուռն ի մի վայր ժողովելով, այլ զմի մի ի նոցանէ ուրոյն ուրոյն ի վեց տապանս ժողովեալ էր, և զանուանս իւրաքանչիւր ուսեալ և ի վերայ տապանացն նշանակեալ էր: Եւ զկապանսն երկաթիս ընդ իւրաքանչիւր ոսկերսն եղեալ էր, քանզի դահճացն ի բաց ընկեցեալ էր. որպէս և զհանդերձս զիւրաքանչիւր տապանի նշանակեալ էր:

Եւ կատարեցան սոքա վեցեքեան սուրբ և ցանկալի մահուամբն իրեանց, որ օր քսան և հինգ էր հրոտից ամսոյ՝ ի մեծ անապատին յԱպար աշխարհի, ի սահմանս նիւշապուհ բաղաբի:

1 ԱԶԷԹԻՎ շի իբրև ԱԶԷԹԻՎՏՅ՝ հրասխօր Բ հրասխաւ Գեղժիկեղձ՝ հրասահաք Դ իրասախաք Տ՝ հրահասօր Ա հրասախաւ 2 ԲՃ՝Ա մտին փիւ եղևն V բերին 3— 4 Բ նախ յայտնեցին Ա յայտնէին նախ 4 Բ շի Հայոց ԴՃ՝Ա Հայոց զօրականին 5 ԱԹԻՎՏՅ՝ զառաջի Ա ընծայեցին ԲՃ՝Ա մատուցին ԵԺԻԶ ի կապանացն 6 ԲՃ՝Ա մահու Դ անց փիւ անցին 7—8 ԲԳԶԹԻԿԿՃ՝Ա հրովարտակ ԴԷ հրովարտաք 8 Դ շի թողութեան ԱԶԷԹԻՎ առաքեցին ԲՃ՝Ա առաքեցաւ 9 Ա Արդ երանելի այս ԱԶԷԹԻՎՏՅ՝ Արդ այս Գ շի այս 10 Ի լինիլ ԳԼ՝Ա սասցան 11 ԱԶԷԹՎԱ վճիս Դ կարգաւ զամենայն Ա զամենայն 12 ԳԵԿՂՏԻՏՅ՝ և զշարաշար Գ զհարցութիւն Դ և զհարցափորձ ԳԼԿ զատաւորաց 13—14 ԲՃ՝ մահու Կ մահուանն 14 Դ իք զահագին ԱԶԷԹՎ արհաւիրս 14—15 Դ զարհաւիրսն որ հասին 15 Բեզ անցան Գժիկեղձ՝ Տ՝Ա անկան ԱԹԻՎՃ՝Ա և զհեծումն Հ զհեծեծումնս ԲԳՃ՝Ա շի քննութեան ԳԵԼժիկեղձ՝ ՏՅ՝ քննման Բ զհեծումն... երկոցունց ԳԵԼժիկեղձ երկոցուն ԳԻԾ երկոցունց է երկոցունց 15—

երկու հրասախի շափ: Եվ երբ ապահովվեցին, մաքրեցին, կարգի բերին երանելիների ոսկրները. բերին բանակը և ծածուկ պահում էին. և կամաց-կամաց հայտնեցին նախ հայ զորականներին, ապա նաև բանակում եղած բազմաթիվ քրիստոնյաներին: Եվ ընծայի առաջին պտուղը մատուցին կապեած նախարարներին. և նրանք իսկույն ևեթ արձակվեցին իրենց կապանքներից¹⁶⁰, մահվան սպառնալիքը վերացավ նրանց վրայից, և ներման հրովարտակներ ուղարկվեցին Հայոց աշխարհը:

Այս երանելի խուժիկը, որ արժանի եղավ ծածուկ սպասավոր լինելու սրբերին, ինչ որ նրանց մահից մինչև այժմ ասվեց իբրև այս վճռի գատակնիք՝ սա՛ պատմեց մեզ կարգով այս ամենը—շարաշար քարշ տալը, դատավորների հարցութիւնը, սրբերից յուրաքանչյուրի պատասխանները, նրանց նահատակութունը և պահապանների կրած ահագին արհամիիրքները, և երեք նախարարների հեծեծանքն ու տարակուսանքները, և նրանց սուրբ ոսկրների ամփոփումը ո՛չ թե խառնիխուռն մի տեղ ժողովելով, այլ նրանցից ամեն մեկը առանձին-առանձին՝ վեց տապանների մեջ ժողոված. և յուրաքանչյուրի անունն էլ սովորել ու տապանների վրա նշանակել էր: Եվ երկաթե կապանքները դրել էր յուրաքանչյուրի ոսկրների հետ, որովհետև զահիճները դեն էին գցել. ինչպես նաև նշանակել էր յուրաքանչյուր տապանի հանդերձանքը:

Եվ սրանք վեցը իրենց սուրբ և ցանկալի մահով նահատակվեցին Հրոտից ամսի քսանհինգին Ապար աշխարհի մեծ անապատում՝ Նյուշապուհ բաղաբի սահմաններում:

16 Բ զփոփոխումն փիւ զամփոփումն 16 Դ ոչ խառն ի խուռն իմն ի մի մի վայր(1) 16—17 ԲՃ՝Ա ժողովեալ 17 ԱԴ որոյն սրոյն Ա շի որոյն (մեկը) 17—18 ԲՃ՝Ա տապանի ժողովեալ էր Ա ի վեց տապանի ԳԼԿԶՏ՝ՏՅ՝ տապանակս (ե՛շ տապանս) ժողովեալ էր Դ տապանակս ժողովէր ԱԶԷԹԻՎՏՅ՝Ա ժողովէր 18 Է զանուանն ԲՃ՝Ա սրբոցն ուսեալ ԳՂՏ՝ շի և 18—19 ԳԼԿՏ՝Ճ՝Ա տապանակացն 2 տապանացն նշան արկեալ էր 19 ԲԱ շի և ԱԿԻԶԷԺԺԻԿ զկապանս և կապանս 20 ԲԴ ոսկերս ԲԱ և բանդի ԱԳԹԻ շի «բանդի—ընկեցեալ էր» ՄՏ՝ ի բաց եղևալ էր Ա շի որպէ՛ս 20— 21 ԲԴՃ՝Ա զհանդերձսն իւրաքանչիւր ԳԵԼժիկեղձ զհանդերձսն ԼԵՏ՝ՏՅ՝ որպէս զհանդերձսն 21 Տ՝ՏՅ՝ տապանի ԲԳՃ՝Ա տապանի եղեալ էր ԱԳԶԷԹԻԿՎՏՅ՝Ա տապանակի նշանակեալ էր ԱԹԻ շի էր 22 ԲԳՃ՝Ա վեցեքին ԲԱ մահուամբ 23 ԲՃ՝—2,5—Ա քսան և եւթն ԳԴԵ հրոտից 24 ԱԶԷԹԻՎՏՅ՝ յԱպար աշխարհի ԴՃ՝—8,12—13,17—19 յԱպար աշխարհին ԲԿ նիշապուհ Դ բաղաբին:

Ա-ի մեր լուսատիպ օրինակը վերջանում է 17-րդ տողի «այլ» բառով:

Իսկ աշակերտք հրանելիացն ի կապանս կային ի ներքս ի քաղաքին. եկն դահճապետ մի արքունի և եհան զնոսա ի քաղաքէ անտի արտաքս:

5 Եհան ի նմին քաղաքէ ասորեստանեայս քրիստոնեայս արս հինգ, քանզի և նոքա ի կապանս էին վասն անուանն Քրիստոսի. եհարց ցընոսա բանիւք, և ոչ հաւանեցան երկիր պաղանել արեգական: Զարշարեաց զնոսա գանիւ, և նոքա ևս առաւել ի նոյն միտս պնդեցան. կտրեաց զնոցա ունչս և զականչս, և ետ տանել յԱսորեստան, զի կայցեն ի մշակութեան արքունի: Երթային մեծաւ յօժարութեամբ, իբրև այն՝ թէ մեծ պարգևս գտեալ ի թագաւորէն:

10 Արդ եկն դարձեալ նոյն դահճապետն առ աշակերտս սուրբ ըսպանելոցն, ընտրեաց երկուս ի նոցանէ, որ համեստագոյնք էին, առեալ մեկուսի յայլոցն և ասէ ցնոսա. «Զի՞նչ անուանք են ձեր»:

15 Ետ պատասխանի միին և ասէ. «Առ ի ծնողաց ինձ խորէն, և դմա Աբրահամ. իսկ ըստ շնորհատուր կարգիս՝ ծառայք Քրիստոսի հմք և աշակերտք հրանելիացն, զոր սպանէք»:

Ետ պատասխանի դահճապետն և ասէ ցնոսա. «Իսկ արդ զի՞նչ գործ է ձեր, և կամ բնաւ ո՞յր իսկ ածեալ է զձեզ այսր»:

ՎԵՐՆԱԳԻՐ—ԱՐԳԴԵԶԷԸՔՓԻԼԽԵՆՆՎՏՏՆՏՏՏՏ Գարձեալ վասն խոստովանող աշակերտաց նոցանց (Բ խոստովանող հրանելիաց աշակերտաց ԳժԿ աշակերտաց ԳԵԸՓԻԼԽԵՆՆՎՏՏՏՏ նոցին Դ նոցու) Ա վասն խոստովանողացն Հայոց խորենայ և Աբրահամու:

1 Բ էին ի կապանս Խ որ ի կապանս V և ի կապանս 1—2 Բ ի ներք ի քաղաքին Դ ի ներս Գ շի՛ք ի (ներքս) ՍՏ՝ ի ներք քաղաքին Ք ի քաղաքի 2 Զ դահճապետն 3—4 է շի՛ք աստի—քաղաքէ» 4 ՔԵ Եհան Գ և ի նմին ԲԵ ի քաղաքէն Բ ասորեստանեաց Ը ասորիս ԵՓԼՏՏՏՏ ասորի Խ ասորիստանեայս Բ շի՛ք քրիստոնեայս ԳԵ քրիստոնեայս 6 Բ բանիւ Բ ոչ հաւանեցան նոքա է երկրպագել Ք արեգականն 7 Լ սփռեցին 8—7 Ըժ շի՛ք սլարշարեաց—և նոքա 8 ԲԳԴԵԸՓՆՎՏՏՏՏ Կայցեն Բ ի մշակութեանս V յարքունի ԵԸՓԻԼԽՏՏՏՏ Ե նոքա երթային Ա յօժարութեամբ Բ ուրախութեամբ ԳԴԵԸՓԻԼԽՏՏՏՏ մեծաւ զօրութեամբ

Իսկ երանելիների աշակերտները կապանքների մեջ մնում էին նույն քաղաքի ներսում. արքունի մի դահճապետ եկավ և նրանց քաղաքից դուրս հանեց:

Նույն քաղաքից դուրս հանեց նաև հինգ ասորեստանցի քրիստոնյաների, որոնք նույնպես կապանքների մեջ էին Քրիստոսի անվան համար. սրանց հարցրեց խոսքերով, բայց չհամաձայնեցին արեգակին երկրպագություն տալ: Զարշարեց նրանց ծեծելով, բայց նրանք ավելի ևս հաստատվեցին նույն մտքի մեջ. կտրեց նրանց զթերև ու ականջները և ուղարկեց Ասորեստան, որ արքունի [գործերում] մշակություն անեն: Նրանք գնացին մեծ հոժարությամբ, կարծես թե մեծ պարգևներ ստացած լինեին թագավորից:

Այժմ դարձյալ եկավ նույն դահճապետը սուրբ սպանվածների աշակերտների մոտ, ընտրեց նրանցից երկուսին, որոնք ամենից համեստներն էին, մյուսներից հեռացրեց մի կողմ և ասաց նրանց. «Ձեր անուններն ի՞նչ է»:

Մեկը պատասխան տվեց և ասաց. «Ծնողներս իմ անունը խորեն են դրել, իսկ դրա անունն Աբրահամ է. իսկ ըստ մեր շնորհատուր կարգի՝ Քրիստոսի ծառաներ ենք և այն երանելիների աշակերտները, որոնց սպանեցիք»:

Պատասխան տվեց դահճապետը և ասաց նրանց. «Իսկ այժմ ձեր գործն ի՞նչ է, և կամ թե՞ ո՞վ է ձեզ այստեղ բերել»:

10 ԲԳԿ եթէ Բ գտեալ էր 11 ԳԵ դահճապետ ժ աշակերտն 11—12 ԴԵԸ սպանանելոցն 12 ԵԸՓԻԼԽՏՏՏՏ ընտրեաց ի նոցանէ երկուս (ՏՏՏՏ երկու) ԱԳԴԵԶԷԸՔԻԼԽՏՏՏՏ ՎՏՏՏ համեստագոյնցն 14 ԴԵԸՓԻԼԽՏՏՏՏ պատասխանի ետ Ա մին ժ մին ի նոցանէ Դ և ասէ ցնա 15 Կ դորա փխ դմա V աստուածատուր փխ շնորհատուր ԲԳ կարգի 15—16 Դ ծառայ հմք Քրիստոսի 16 Բ սպանէքն Ք սպանիք 17 ԱԳԴԶԷԸՔԻ և իսկ աստ փխ իսկ արդ 17—18 Բ զի՞նչ գործ է աստ ձեր 18 ԱԶԷԹԴՎ շի՛ք և կամ բնաւ ո՞յր իսկ ածեալ է զձեզ այսր Բ շի՛ք իսկ Խ շի՛ք է ԲԴ աստ փխ այսր:

Ան այս ետ պատասխանի Արրահամ և ասէ. «Չայդ ձեզ ի վար-
դապետաց մերոց արժան էր ուսանել. զի ոչ դուզնաքեայք որ էին
նոքա, այլ ունէին ստացուածս հայրենիս ըստ արժան բաւականին,
ըստ նմին և սպասաւորս, էր որ իբրև զմեզ, և էր որ լաւագոյն քան
5 զմեզ. որոց սնուցեալ և ուսուցեալ էր, ընդ նոսա եմք եկեալ: Քան-
զի և պատուէր իսկ ունիմք յաստուածատուր օրինացն մերոց՝ սի-
րել զնոսա իբրև զուրբ ծնողս, և սպաս տանել նոցա իբրև հոգև-
վոր տերանց»:

10 Ծասեալ զահապետն և ասէ. «Իբրև զանխրատ և զաներկիւղ
ստամբակս խօսիս: Մինչդեռ ի խաղաղութեան և յաշխարհի էիր,
բարիոր էր. յորժամ գրուահ եղեն նոքա յիրս արքունի և մահա-
պարտ գտան ըստ գործոց իւրեանց, ձեզ չէր արժան ամենևին մօտ
երթալ առ նոսա: Ո՛չ տեսանէք ի մեծ կարաւանիս, յորժամ որ ի
պատուաւորացն ի դիպահոջն արքունի լինիցի, սգոյ հանդերձ ա-
15 գանի, և զատեալ և որոշեալ ի բացէ նստի միայնիկ, և ամենևին
հուպ ոչ որ իշխէ երթալ առ նոսա: Եւ դու այդպէս իբրև զանյանցի
աշակերտ պարծելով խօսիս»:

Ան այս ետ պատասխանի խորէն և ասէ. «Ոչ ձեր կարգդ ա-
նիբաւ է և ոչ մերս ստույթեամբ. նախարարն յանցաւոր՝ ուստի
20 զպատիւն գտեալ էր, այնպէս պարտ էր նմա հպատակ լինել, զի
ի պատուոյն վերայ և այլ ևս պարգևս մեծամեծս գտանէր ի նմանէ:
Արդ փոխանակ զի զայն շարար, ձախողակի յետս ընդդէմքն պա-
տահեաց նմա: Եւ մեր վարդապետքն իթէ առ Աստուած յանցու-
ցեալ էին, և կամ առ թագաւորն մեղուցեալ ինչ էին, նոյն օրինակ
25 և մեք առ նոսա առնէաք. ոչ յաշխարհի մօտ երթալաք, և ոչ ի տար
աշխարհ այսր զհետ նոցա գնալաք: Արդ քանզի առ երկուսին կող-

Այս բանին Արրահամը պատասխան տվեց և ասաց. «Այդ դուք
պետք է մեր ուսուցիչներէք իմանալիք, որովհետև նրանք շնչին մարդիկ
չէին, այլ բավական հայրենի ստացվածքներ ունեին ըստ արժանիքի,
այնպես էլ սպասավորներ, որք մեզ նման և որն էլ մեզանից ավելի
լավ, ովքեր մեզ սնուցել և սովորեցրել են, նրանց հետ ենք եկել: Որով-
հետև մեր աստվածատուր օրհնքները պատվեր են տալիս մեզ՝ սիրել
նրանց ինչպես սուրբ ծնողների և ծառայել նրանց իբրև հոգևոր տերերի»:

Չայրացալ զահապետն ու ասաց. «Անկիրթ և աներկյուղ ապրս-
տամբի նման ես խոսում: Քանի որ խաղաղության մեջ և ձեր աշխար-
հում էիք, լավ էր. բայց երբ նրանք քրեական հանցանքի մեջ բռնվեցին
արքունի գործերում և մահապարտ համարվեցին իրենց գործերի հա-
մեմատ, ձեզ վայել չէր ամենևին նրանց մոտ գնալ: Չե՞ք տեսնում այս
մեծ բանակի մեջ [ինչպես է լինում]. երբ պատվավորներից որևէ մեկը
արքունի ժամանակավոր բանտն է ընկնում, սգի շորեր է հագնում, ջոկ-
վում-հեռանում է և միայնակ է նստում և ամենևին ոչ որ չի համար-
ձակվում մոտ գնալ նրանց: Իսկ դու այդպես պարծենալով ես խոսում,
ինչպես մի անմեղ մարդու աշակերտ»:

Սրան պատասխան տվեց խորենը և ասաց. «Ո՛չ ձեր կարգն է անի-
րավ և ո՛չ մերը սուտ. հանցավոր նախարարը ումից որ պարգև էր ստա-
ցել, այնպես պետք է հնազանդ լիներ նրան, որ բացի իր ունեցած շու-
քից ուրիշ մեծամեծ պարգևներ էլ ստանար նրանից: Արդ, քանի որ այդ
չի արել, նրան ձախողակի հակառակ բաներն են պատահել: Եվ մեր
ուսուցիչներն էլ, եթե հանցանք գործած լինեին աստծու դեմ և կամ որևէ
կերպ մեղանշած թագավորի դեմ, նույն ձևով էլ մենք նրանց հետ կվար-
վեինք. ո՛չ մեր աշխարհում նրանց մոտ կգնալինք և ո՛չ էլ նրանց հե-
տևից այս օտար աշխարհը կգնալինք: Բայց քանի որ երկու կողմերի

1 ԵԼԺԼԽԶՏԻՏՁ պատասխանի ետ առ այսր սուրբն Արրահամ ՏԻՏՏՅՎԱ սուէ ցնոսա
ԵԼԺԼԽԶ չի՛ր ձեզ 1—2 ԲԳԳԵԿԿՎ վարդապետացն Ը վարդապետապետաց(1) 2 ԵԼ
ԺԼԽԶՏՁ ուսանել ձեզ Թի ուսանիլ ԲԳԵԺԿԿԿՎ զուզնաքեալ 3 ԱԹԻՎ ունին 2 զստա-
ցուածս Դ հայրենի Բ հայրենեաց Բ արժանի րովականին Դ արժանի 4 Գ ընդ նմին
4—5 ՁԷՎ չի՛ր և էր որ լաւագոյն քան զմեզ 5 ԱԳԶԷԹԻՎ սնուցեալն ԴԵԺԼԽԶՏՁ ու-
սուցեալ Բ սնուցեալ և ուսուցեալ էր զնոսա, ընդ նոսին եկեալ եմք 6 Դ չի՛ր և ԲԳԳԹ
օրինաց 7 ԵՂ իբրու 7—8 Դ հոգևոր տէրանց մերոց Ը զհոգևոր 9 Բ ասէ
ցնոսա 9—10 Բ զաներկիւղ և զանխրատ ստամբակաց Դ զանխրատս և զաներկիւղս
10 Դ ստահակս փխ ստամբակս Ե ի խաղաղութիւն Դ յաշխարհ Թ Լք փխ էիք 11 Կ
բարուք Բ էիք փխ էր Բ արդ յորժամ Բ գրաւահ Դ գտան նոքա 12 Բ չէ փխ չէր
12—13 Դ անդ երթալ փխ մօտ երթալ 13 Թ չի՛ր ի մեծ 13—14 Բ ի պատուա-
ւորաց Դ պատուաւորացս ՏՁ ի սպասուորացն 14 ԱԲԳԳԵԼԹԺԼԽԶ ի դիպահոջ (Գ
ի դիպահոջ) ԸԽՏՁ լիցի 15 ԲԶԷ և զատեալ և որոշեալ ի բաց կայ անտի միայնիկ
ԴԼԽԶՏԻՏՁ ի բացեալ ԳԹԻԿԿԿՎՏԻՏՁՏՁ և զատեալ և որոշեալ ի բաց կայ անտի միայնիկ

ԴԼԽԶՏԻՏՁ ի բացեալ ԳԹԻԿԿԿՎՏԻՏՁՏՁ և զատեալ և որոշեալ ի բաց կայ անտի միայնիկ ԵԼԺ և
որոշեալ ի բացեալ Ա չի՛ր և (որոշեալ) 16 ԵԼԺԼԽԶՏԻՏՁՁ որ ոչ ԳԴ երթալ առ նա
16—17 Բ և դուք այնպէս որպէս զյանցաւորաց աշակերտս պարծանօք խօսիք 17 ԳԴ
ԵԼԺԼԽԿՎՏԻՏՁՁ պարծանօք 18 ԸԽ չի՛ր առ այս ԵԼԺԼԽԶՏԻՏՁՁ պատասխանի ետ Բ ձեր
Բ չի՛ր կարգք 19 Բ նախարարի յանցաւորի Թ անցաւոր փխ յանցաւոր 20 ԲԴ
զպատիւն րոյու մյուսները՝ զպարգևն Բ գտեալ է Բ պարտ է Ի լինիլ է 21 ԳԿ ի
պատուոյն Բ չի՛ր և Դ մեծամեծ պարգևս Դ ի նմանէն ԵԼԺԼԽԶՏԻՏՁՁ ի նմանէ գտանէր 22
Ա փոխանակ զի զայր(1) շարար ԶԷԹԻՎ զայր շար որ փխ զայն շարար ԲԳԳԵԼԺԼԽԿՎՏԻՏՁՁ
ոչ արար Դ ձախողակ 22—23 ԱԶԷԹԻՎ պատասխանեաց նմա Բ պատահեցան 23—
24 Բ ինչ յանցեալ էին 24 Դ թագաւորս Խ չի՛ր ինչ Բ նոցուն օրինակ 25 Բ չի՛ր
առնէաք (սակայն եհտո այլ գրչով և բաւաւով ավարցած է) Բ յաշխարհս Բ չի՛ր ոչ
26 Բ աշխարհի Դ աշխարհս ԲԴ չի՛ր այսր Թ այսօր(1) ԱԳԵԶԷԹԺԼԿՎ զայսր Բ արդ
վստանի զերկուսին Ա Բայց քանզի ԱԶԷԿ երկուսեան ԵԼԺԼԽԶՏՁ երկուքեան Դ երկուքեան:

մանսն արդարութեամբ կեցեալ են, և դուք զուր տարապարտուց սպանէք զնոսա, մեք արդ ևս առաւել սպասաւորեմք սուրբ ոսկերաց նոցա»:

5 Ասէ ցնա դահճապետն. «Ես յառաջագոյն իսկ ասացի՝ եթէ կարի ստամբակ ունիս ևս դու. ահա յայտ եղև առադիկ, եթէ յամենայն վնասս նոցա խառն էք դուք»:

Աբրահամ ասէ. «Յո՞ր վնաս»:

Դահճապետն ասէ. «Առաջին ի մահ մոգացն, ապա և յալլան ամենայն»:

10 Աբրահամ ասէ. «Այդ ոչ միայն ի մէջն է, այլ բոս կարգի և ձերոց օրինացդ. թագաւորք ձեզ տան հրաման, և դուք ի ձեռն ձերոց սպասաւորացդ գործէք»:

Դահճապետն ասէ. «Ի Միհր աստուած երգուեալ իմ. խոտագոյն ևս խօսիս քան զվարդապետսն քո. յայտ է եթէ վնասակարագոյնք ևս էք դուք: Արդ ոչ է հնար ձեր ապրել ի մահուանէ, բայց

15 եթէ երկիր պահանէք արեգական, և կատարիցէք զկամս օրինաց մերոց»:

Խորէն ասէ. «Ճայժմ իբրև զմարդ շարախօսէիր, և արդ իբրև զշուն անպիտան ընդ վայր հաշեա: Եթէ գոյր արեգական ականջք, դու տալիր նմա թշնամանս ղնել. արդ նա բնութեամբ անզգալ է,

20 և դու շարութեամբ անզգայագոյն քան զնա: Յի՞մ տեսեր զմեզ պակասագոյն քան զհարսն մեր. մի՞ բանիւք զփորձ առնուլ կամիս զմեր, այլ հանդէս արա քում շարութեանդ և մերում բարութեանս, և ամաչեցեալ գտանի հայրն քո սատանայ, ոչ միայն ի մէջն. որ

25 կատարելագոյնքս եմք, այլ և որ կարի փոքրիկն թուրցի քեզ՝ նա դիցէ վէրս սաստիկս յոգիս և մարմինս քո»:

Զայս իբրև լուաւ դահճապետն, սրտմտեալ բարկացաւ ի վերայ

վերաբերմամբ էլ արդար են վարվել, և դուք զուր ու անմեղ սպանեցիք նրանց, այժմ մենք էլ ավելի ենք սպասավորում նրանց սուրբ ոսկերներին»:

Դահճապետն ասաց նրան. «Ես արդեն առաջուց ասացի, թե դու մի շատ հանդուգն մարդ ես. ահա պարզ հայտնվեց, որ նրանց բոլոր հանցանքների մեջ դուք էլ խառն եք»:

Աբրահամն ասաց. «Ո՞ր հանցանքի»:

Դահճապետն ասաց. «Նախ՝ մոգերի սպանման և ապա մնացած բոլոր հանցանքների մեջ»:

Աբրահամն ասաց. «Այդ ո՛չ միայն մեղքից է, այլ նաև ձեր օրենքների կարգի համեմատ. թագավորները հրաման են տալիս ձեզ, իսկ դուք գործում եք ձեր սպասավորների ձեռքով»:

Դահճապետն ասաց. «Միհր աստուծով եմ երգվում, որ դու ավելի խիստ ես խոսում, քան թե քո ուսուցիչները, զբանից և բնում է, որ

դուք նույնիսկ ավելի վնասակար եք: Արդ, ձեզ համար մահվանից փրկվելու հնար չկա, բացի արեգակին երկրպագելուց և մեր կրոնի պատվերները կատարելուց»:

Խորենն ասաց. «Մինչև այժմ իբրև մարդ էիր շարախոսում, իսկ այժմ իբրև անպիտան շուն ես վայրահաշում: Եթե արեգակն ականջեր ունենար, դու նրան նախատել կտալիր. բայց նա բնությամբ անզգա է, իսկ դու շարությամբ ավելի անզգա ես, քան թե նա: Ինչի՞ մեջ մեզ ավելի պակաս տեսար, քան մեր հայրերն էին: Չի՞նի՞ թե խոսքերով ուզում ես փորձել մեզ. այլ հանդես բեր քո շարությունն ու մեր բարությունը, և թող ամոթով մնա քո հայր սատանան ո՛չ միայն մեղքից, որ

ավելի կատարյալ ենք, այլև ով քեզ խիստ փոքրիկ է թվում, նա էլ սաստիկ վերքեր կհասցնի քո հոգուն ու մարմնին»:

Նոր այս լսեց դահճապետը՝ սաստիկ բարկացավ նրանց վրա: Ա-

1 Դ կողմնակ Ք գնացեալ են Ք ի զուր 2 Դ սպանելք թի սպանիք Տ՝ սպանանէք ՆժժՆՏՃ՝ մեք այժմ Ք այժմ ևս Վիս արդ ևս Դ չի՞ սուրբ 4 ԱԲԳԶԷԹԻՎ ցնոսա Վիս ցնա ԵԼժԻՆՆ ի՞ք ցնա ԵԼժԻՆՆՏՃ՝ դահճապետն ասէ Տ՝ ասլ ցնոսա դահճապետն ՆՏ՝ դարձեալ դահճապետն Ղ թէ 5 Դ չի՞ առադիկ և ահա առադիկ 5—6 թ ամենայն 6 ԲԳԳԵԼԺԺԻԿԿԿՆՏՃ՝ վնասս ԱԶԷԹԻՎՏՃ՝ Վ վնաս և չի՞ ևոցա Բ խառն էք ի նոսա 7 ԳԴԵԼԺԺՆՏՃ՝ վնասս 8 ԲԴ առաջինն Ա մոգուցն ԵԼժԻՆՆ և ապա Դ չի՞ և Ա յայս 10 Բ այլև Բ ևս Վիս և 11 Դ ձերոյ ի ձերոց և Տ՝ օրինացն Դ թագաւորքն ձեր Բ ձեր ձեզ Դ տան ձեզ հրաման ԵԼժԻՆՆՏՃ՝ հրաման տան ձեզ 12 ԴՂ սպասաւորացն 13 Բ Միրոն ԳԵԼժԻԿԿԿՆ Միրոն ԳԵԼժԻԿԿ աստուածն ԵԿՂ երգուեալ եմ ՂՏ՝ է իմ 13—14 Բ եթէ խոտագոյն 14 Բ չի՞ ևս ՌԴԺԹՎ խօսի սա քան զվարդապետն իւր (Բ զընկերսն) ԲԿ եթէ է 14—15 լեձ թէ և ԱԲԳԿԵԶԷԼժԺԻԿԿԿԿԿՆՏՃ՝ վնասակարագոյնք ԹՎ վնասակարագոյն 15 Ե ևս էք ԴԶԷՎ և սորա Լ և ԱԳԴԻ ևս սո-

քա են Բ ևս են քան զնոսա թ նորս են Վիս էք դուք ԳԴԵԼժԻԿԿԿԿՆՏՃ՝ սպրել ձեզ թՎ սպրիլ ի ձեզ հնար սպրել 16 ԱԲԶԷԹԻՎ սպրելիցէք Դ սպրելէք երկիր թ արեգական ԱԳԴԵԶԷԼժԺԻԿԿԿԿԿԿՆ ի կատարէք 16—17 Բ չի՞ և կատարիցէք զկամս օրինաց մերոց է օրինացն ձերոց(!) ի օրինացս Կ օրինացն 18 ԲԴԹԻ շար խօսելի Կ և այժմ Վիս և արդ 19 Ի ի վայր հաճես(!) ԵԹժԻ արեգականն ԳԵԼժԻԿ ականջ 21 Բ ի շարութեան լ անզգայագոյն ևս և անզգագոյն ևս(!) ԵԼժՏՃ՝ ևս քան զնա ԱԳԴԶԷԼժԺԻԿԿԿՆՏՃ՝ Յի՞մ Վիս ի՞ժ ՆՏՃ՝ Ե՞րբ Վիս ի՞ժ 22 Բ բանիւ Դ փորձ ԳԴԵԼժԻԿԿԿԿՆՏՃ՝ կամիր ը կամէիր 22—23 է չի՞ «մի՞ բանիւք—զմեր» ի չի՞ կամիս զմեր 23 և զմեզ Վիս զմեր ԵԺՆՆ մեր 24 Բ յայնժամ Վիս և (ամաչեցեալ) Դ և այժմ 25 ԲԵԼժԻԿ և կատարելագոյնք Դ չի՞ և Բ այլ և որ քեզ փոքրիկն ԲԳԿԵԶԷԼժԺԻԿԿԿԿՆՏՃ՝ թուրցի ԱԶԷԹԻՎՏՃ՝ Ա թուի Կ ձեզ Վիս քեզ 26 Դ դիցէ՞ ԵԼժԻՆՆՏՃ՝ յոգի ԱԲԳԴԶԷԼժԺԻ և մարմինս Դ ձեր Վիս քո ԵԼՆՏՃ՝ ի մարմին քո Ղժ ի մարմին 27 Դ Ե կայս ը չի՞ ի վերայ:

նոցա: Ետ քարշել շարագոյն քան զառաջինսն. և այնչափ սաստիկ քարշեցին, մինչև բազմաց կարծիք եղեն՝ թէ մեռան:

Իսկ իբրև ժամք երեք ի վերայ անցին, դարձեալ խօսել սկսան երկորքեանն և ասեն. «Փոքր համարիմք զանարգանս զայս և առ ուշին զցաւս մարմնոյս առ մեծ սէըն Աստուծոյ, որով կատարեցան հարքն մեր հոգևորք: Հապա մի՞ դլար և մի՞ դադարեր, այլ զոր ինչ առ նոսայն արարեր, զնոյն և առ մեզ կատարեա: Եթէ շարագոյն թուին քեզ գործքն նոցա, կրկին և զմերս համարեսցիք. զի նորա բանիք հրամայէին, և մեք գործովք զարդիւնսն կատարէաք»: Յայն- 5 10 ժամ ևս առաւել զայրափնեցաւ ի վերայ նոցա, և հրամայեաց զմահու գան հարկանել: Եւ առ մի մի ի նոցանէ փոխեցաւ վեց վեց այր ի դահճացն. և մինչդեռ կիսամեռք յերկիր անկեալ դնէին, հրամայեաց զերկոցունց ականչս մօտ կտրել: Եւ այնպէս բեցին, որպէս թէ չիցէ չեալ ի տեղւոջն:

Զարթեան իբրև ի քնոյ ի սաստիկ հարուածոցն, սկսան աղա- 15 շելով պաղատանս մատուցանել, և ասեն. «Աղաչիմք զքեզ, քաջ զինուոր թագաւորին. կա՛մ կատարեա զմեզ իբրև զհարսն մեր մահուամբ, և կամ արա զպատուհասոյ ըստ օրինակի վերջնոցա: Զի ահա լսելիք մեր առողջացան զանախտաւորութիւն երկնաւոր, իսկ 20 հոտոտելիքս դեռ ևս աստէն ի տեղւոյ կան յանցս շարշարանաց. մի՛ կիսապարզև առներ զմեզ յերկնից բարութենէն: Մրբեցեր ըզմարմինս մեր քաշելով, և զլսելիս մեր կտրելով. սրբեա և զնզուսն մեր հատանելով. քանզի որչափ տգեղս առնես զմեզ երկրաւորաս, 25 զեղեցկագոյնս առնես զմեզ երկնաւորանս»:

Ետ պատասխանի հեղութեամբ դահճապետն և ասէ. «Եթէ և այլ յամեմ ես առ ձեզ մօտ կալով, կարծեմ՝ եթէ և աշակերտէք 4 զիս ի ձեր յամառութիւնդ: Զի ահա արդ և զխորհուրդս արքունի

1 Բ և ետ ԱԲԳԶԸԹԻՎ զառաջինն Բ այնպէս փխ այնչափ 2 ԵԺԺԿԷՇՏԵՉ շիբ բազմաց Ի եղև ԳԴԵՄԿՏԵՉ Էթէ 3 Բ անցին ի վերայ ՏՉ անձին(1) ԹԹ Խօսել 4 Ա երկորքեան Բ երկորքին 5 Թ ցաւա ԲԳԵԸԺԺԿԷԿ մարմնոցս Դ մարմնոց ԱԶԷԹԻՉՎՏՏԵՉՅԱ մարմնոյս 6 ԵՉ շիբ մեր Ի հոգևոր Դ մի՛ յագեանար փխ մի՛ դլար 4 մի՛ դեզեր(1) 7 2 առ նոսա Դ և զնոյն առ մեզ 8 Բ թուիցին ԲԴԵԸԺԺԿԷՏՉ գործք Դ կրկին ևս ՎՏՉՏՉ համարեսցիր 9 Բ բանիւ ԲԴ զարդիւնս ԱԶԷ ԹԻՎ կատարեմք 10 Դ զայրեղենեցաւ(1) և շիբ և հրամայեաց 10—11 Բ մահու 11 ԲԳ ի նոցանէ փոխեցան ԱԶԷԹԻՎ վեց այր ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ վեց վեց այս փոխեցաւ 12 Բ շիբ ի (դահճացն) 2 կիսամեռ Բ ի յերկիր Ե երկիր Թ շիբ յերկիր 13 Բ զականչս կտրել շիբ մօտ ԳԵԺԿԷՇՏԵՉ զերկոցուն ականչսն Դ զականչսն 14 Բ յեղեալ փխ չիցէ չեալ ԱԶ չիեալ(1) 15 ԱԳԴԵՆԶԸԹԻԿԷԿՉՏԵՉ իբրև ԲԻՎՏՏԵՉԱ որպէս փխ իբրև

առաջիններից ալիլի գետնաքարշ անել տվեց նրանց. և այնքան սաստիկ գետնաքարշ արին, որ շատերը կարծեցին, թե մեռան:

Բայց երբ երեք ժամ անցավ, նորից սկսեցին խօսել երկուսը և սացին. «Քիչ ենք համարում այս անարգանքը և ոչինչ մեր մարմնին տված ցավերը՝ աստժու մեծ սիրո հանդեպ, որով նահատակվեցին մեր հոգևոր հայրերը: Հապա՛, կանգ մի՛ առնի և մի՛ դադարի, այլ ինչ որ նրանց վերաբերմամբ արիք, նույնը կատարի՛ր նաև մեր վերաբերմամբ: Եթե նրանց գործերը քեզ վատթար են թվում, մեքը կրկնապատիկ հա- մարիր. որովհետե նրանք խոսքով էին հրամայում, իսկ մենք գործով կատարում էինք հրամայվածը»: Այն ժամանակ էլ ալիլի զայրացավ նրանց վրա և հրամայեց մահու ծեծ տալ նրանց: Նրանցից ամեն մեկին վեցական դահիճ փոխվեց, և մինչդեռ կիսամեռ ընկած էին գետնի վրա, հրամայեց երկուսի ականչները տակից կտրել: Եվ այնպես խոր կըտրեցին, որ կարծես երբեք իրենց տեղում չէին եղել:

Սաստիկ հարվածներից զարթնեցին ինչպես քնից, սկսեցին աղաչել ու պաղատել և սացին. «Աղաչում ենք քեզ, թագավորի քա՛ջ զինվոր, կա՛մ մեզ էլ մահով սպանի՛ր, ինչպես մեր հայրերին, և կամ մեր պատիժն էլ վերջիններիս նման արա: Որովհետև ահա մեր լսելիքն առողջացան երկնային առողջությամբ, իսկ հոտոտելիքը դեռ մնում են իրենց տեղերում ցավ ու շարշարանքի մեջ. կիսապարզև մի՛ առնի մեզ երկրն- քի բարությունից: Մեր մարմինները սրբեցին քարշ տալով և մեր լսելիքը՝ կտրելով սրբի՛ր նաև մեր քթերը կտրելով. որովհետև որքան մեզ տգեղացնես այս հողեղեն [մարմնով], այնքան ալիլի կգեղեցկացնես հոգևորով:

Դահճապետը մեղմորեն պատասխան տվեց և սացա. «Եթե ես ալիլի երկար մնամ ձեզ մօտ, կարծեմ ինձ էլ ձեր համառության աշակերտ կըղարձնեք: Ահա հայտնում եմ ձեզ նաև թագավորի կամքը: Զեզ պատ-

Բ հարուածոց անտի Դ և սկսան 15—16 Բ աղաղակելով փխ աղաչելով ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ շիբ աղաչելով 16 Բ ասեն ցնա 4 շիբ և ասեն Դ զձեզ 17 Բ Թագաւորին քո Դ զինուորք թագաւորից ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ թագաւորից Բ շիբ և կամ 18 Բ զպատուհաս Զ զպատուհաստ(1) ԲԻ վերջնոցն 19 Բ լսելիքս է սիրելիք(1) փխ լսելիք ԲԴ զանախտաւորութիւնն է անտաւորութիւն(1) ՍՏՅ շիբ իսկ 20 ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ հոտոտելիք մեր ԲԴԸԿ Ի տեղուչս Բ յայոց շարշարանաց 21 Բ կիսապարզև Դ ի բարութենէ է բարերարութենէն 22 ԱԶԷԹԻՎ շիբ սրբեա և ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ զհոտոտելիս փխ զնզուսն 22—23 Ը շիբ սրբեա և զնզուսն մեր հասանելով 23 Բ երկրաւորաս 24 Ա զեղեցկագոյն ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ շիբ զմեզ Բ երկնաւորացն 25 ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ զահճապետն հեղութեամբ Բ և եթէ ԳԴԵՄԿՉՏԵՉ թլ 26 ԵԸԺԿԷՇՏԵՉ մօտ կալով առ ձեզ ԳԴԵՄԿԷԿՉՏԵՉ թէ ԹԴ շիբ և 27 Դ դուք զիս ԲԴ արգարև փխ արդ և:

ի վեր հանեմ ձեզ: Յայդ վայր եղև հրաման պատուհասիդ ձերոյ, և ի վերայ դորին պատուհասի՝ երթալ ձեզ յԱսորեստան, և լինել ձեզ մշակ յարբունիս. զի որ ընդ ձեզ հայեցի մի՝ ի զմին յամա-
ուսթեան պնդեցի ընդդէմ հրամանաց թագաւորին»: ~

5 Ասեն ցնա երանելիքն. «Դու զմեր երկիրս կիսագործ թողեր. մեր յարբունի երկիրն կէս մարմնովք մերովք ոչ վաստակեմք»:

Իբրև զայս լուա դահճապետն, աղաչեաց զզինուորսն, որ տա-
նէին զնոսա, և ասէ. «Միայն աստի դուք առէք զնացէք, և հասեալ յԱսորեստան՝ ուր կամ իւրեանց է և շրջեցիքն»:

10 Այս են Հայոց խոստովանողք կատարեալք, որ զխեղութիւնն և զշարշարանսն խնդութեամբ ընկալան յանձինս իւրեանց: Եւ վասն զի վրիպեցին ի սուրբ մահուանէն, սգով և տրտմութեամբ երթային զերկայնութիւն ճանապարհին: Ոչ ծանր թուէին նոցա կապանք ոտիցն և ձեռացն, իբրև զայն՝ թէ ընդէ՞ր ոչ եղաք արժանի հաւա-
սարել ընդ քաջ նահատակսն:

15 Եւ իբրև տարան հասուցին զնոսա յերկիրն Բաբելացոց, ի գա-
ւառ մի, զոր Շահուղն անուանեն, թէպէտ և էին յարբունի պատու-
հասին, սակայն և յայտ և գաղտ մեծապէս ընկալեալ եղեն ի
բնակչաց աշխարհին: Սակայն երանելիքն և յայնմ յոյժ տրտմա-
գին էին իբր այն՝ եթէ սակաւ վաստակեցաք և մեծապէս հանդ-
չիմք. և հանապազ ի նմին զզման կային:

20 Եւ անդէն թևակոխէին տեսանել զսուրբ կապանսն նախարա-
րացն, լինել սպասաւոր մարմնաւոր պիտոյից նոցա: Իմացուցին
զայս մեծամեծաց աշխարհին, որք էին ի նմին սուրբ ուխտի քրիս-
տոնէութեանն: Եւ հաւանեալ ամենեցուն մեծամեծաց և փոքունց՝
25 ազդ առնել ամենայն երկրին, զի հաճոյ թուեցի ամենեցուն՝ ի ձե-
ռն մարմնաւոր պիտոյիցն կցորդ լինել սուրբ կապելոցն ի հե-
ռաւոր օտարութեանն:

1 ԲԴ հանի փխ հանեմ ժ զձեզ Բ մինչև ցայդ վայր Գ ցասման պատուհասիդ ձերոյ
2 Ե դորսին(1) փխ դորին Ի լինել 3 Բ յարբունիսն ԵԸԺԼԽՏՏՏ Ի ձեզ Տ՝ հայեցին
3-4 Բ յամաուսթեանդ 4 ԳՏ՝ պնդեցին 5 Բ երկրին Բ կիսամարմնովք ոչ
կարեմք վաստակել Բ շի՛ մերովք ԳԵԼԿՏՏՏ վաստակիմք ԸԽՁՏՏՏ մարմնով մերով ոչ վաս-
տակիմք 7 ԵԸԺԼԽՁՏՏՏՏ զայս իբրև Ե զինուորսն Բ որք 7-8 Գ տանէին 8
Ը շի՛ և ասէ Բ առէք աստի և զնացէք Գ շի՛ դուք Գ առեալ զնացէք 9 Բ ուր և ի-
րեանց կամն է՝ շրջեցիքն Գ կամք Գ շի՛ և 10 ԲԴ խոստովանողքն ԵԸԺԼԽՁՏՏՏ
խոստովանողք Հայոց կատարեալք Ա շի՛ կատարեալք Գ զխեղութիւն 10-11 ԲԵՁ
զխեղութիւն և զշարշարանս 11 Ե զշարշարանս 12 ԲԴ վրիպեցան 13 Բ զեր-
կարութիւն Բ թուէր կապանս և կապանքն 14 Գ ոտից ԵԸԺԼԽՁՏՏՏՏ ձեռացն և ոտիցն.
Ը և իբրու Բ այն ԳԵԼԿԵՁ Եթէ Բ շեղեաք ԳԵԸԺԼԽՁՏՏՏ շեղաք 14-15 Ի հաւասարել.
15 Բ քաջ նահատակացն 16 Գ շի՛ Եւ 16-17 Բ զեաղ փխ գաւառ 17 Բ

ելու վերաբերյալ եղած հրամանն այդքան էր. իսկ այդ պատժից հետո
ուր պետք է գնաք Ասորեստան և մշակություն անեք արբունի գործե-
րում. որպէսզի ով ձեզ նայի՝ այդ նույն համաուսթեան մեզ հաստատ
շմեա թագաւորի հրամանների դեմ»:

Երանելիներն ասացին նրան. «Դու մեր երկիրը կիսագործ թողիր¹⁶¹,
մենք արբունի երկրում մեր կես մարմիններով շենք կարող աշխատել»:

Երբ այս լսեց դահճապետը, նրանց տանող զինվորներին աղաչեց
և ասաց. «Այստեղից դուք առեք զնացեք միայն, երբ Ասորեստան հաս-
նեն, թող շրջեն՝ ուր կամենում են»:

Սրանք են հայոց կատարյալ խոստովանողները, որոնք ուրախու-
թյամբ իրենց անձերի վրա ընդունեցին խեղությունն ու շարշարանքը:
Բայց որովհետև ազատվեցին սուրբ մահից, սգով ու տրտմությամբ էին
գնում երկար ճանապարհը: Նրանց ծանր չէին թվում ոտները և ձեռ-
ների կապանքները, այլ ավելի այն, թե ինչու՞ արժանի չեղանք հավա-
սարվելու քաջ նահատակներին:

Երբ նրանց տարան-հասցրին Բաբելացոց երկիրը, մի գավառ, որ
Շահուղ¹⁶² է կոչվում, թևակոխ արբունի պատժի ենթակա էին, սակայն
թե՛ հայտնի և թե՛ գաղտնի մեծ ընդունելություն գտան այն երկրի բնա-
կիչների կողմից: Բայց երանելիներն. այնուամենայնիվ. խիստ տխուր
էին այն իմաստով, թե քիչ ենք աշխատել և շատ ենք հանգստանում.
և շարունակ նույն մտատանջութեան մեջ էին:

Նրանք աշխատում էին տեսնել նախարարների սուրբ կապանքները,
ծառայել նրանց մարմնավոր պիտույքներին: Այս բանն իմաց տվին այն
երկրի մեծամեծներին, որոնք քրիստոնէութեան նույն սուրբ ուխտի մեջ
էին: Եվ բոլոր մեծամեծներն ու փոքրները համախոսութեամբ տվին սրան՝
հայտարարել ամբողջ երկրում, որ ամենքն էլ համաձայն լինեն մարմ-
նավոր պիտույքներ [հայթայթելու] միջոցով մասնակից լինել սուրբ
կապավածներին հեռավոր օտարութեան մեջ:

Շագուրթն է Շահուղն Բ այլ թէպէտ և Գ շի՛ և 17-18 ԲԳԴԵԺԽ պատուհասի 18
ԲԴԵԼ շի՛ և (յայտ) Գ ի յայտ և ի գաղտ ԵԸԼԿՁ յայտնի ժև սակայն յայտնի և գաղտ
19 Դ՛ սակայն և երանելիքն ԵԸԺԽՁՏՏՏ այլ փխ սակայն Գ յայն ևս 19-20 ԵԸԺԼԽՁ
ՏՏՏՏ տրտում էին է տրտմագոյն 20 ԲԳԴԵԸԺԼԽԿՁՏՏՏ իբրև ԱԸԸԹԻՎՏՏՏՏ Իբր 21
ԱԳԸԸԹԻԿՎ և իբրև հանապազ Ա զեղջի Ձ զայնի(1) 22 Կ շի՛ գուրք ԲԳԴԵՁ կա-
պանս 23 Բ շի՛ սպասաւոր ԻՏ՝ լինել լՏ՝ շի՛ մարմնաւոր Բ և լինել նոցա բոտ
մարմնաւոր պիտոյից ԳԴԵԸԺԼԽԿՁՏՏՏ և լինել Բ շի՛ նոցա Բ Եւ իմացուցին 24 Բ ի
սուրբ և շի՛ սուրբ 24-25 Բ ուխտին քրիստոնէութեան Գ ուխտին Ձ քրիստոնէու-
թեան լՏՏ՝ շի՛ «աշխարհին-մեծամեծաց» 25 Զէ յամենեցուն Բ ամենեցունց 27
ԲԴ պիտոյից Ի լինել Բ կապանացն փխ կապելոցն 28 ԵՁ օտարութեան ԶԻՎ օտարու-
թեանէն:

5 Եւ այսպէս ամ յամէ ժողովէին՝ ըստ իւրաքանչիւր կարի մարդկանն, ոմն սակաւ և ոմն շատ, ոչր գինչ և ի ձեռս պատրաստութիւն լինէր, եթէ դրամոց և եթէ դահեկանաց, ժողովէին կազմէին տային յերանելիսն՝ տանել նոցա: Եւ այսպէս յարբանեկութեան կային, մինչև տասն ամն լցաւ սպասաւորութեանն:

Եւ վասն զի յոյժ խստագոյնս պահէին ի ջերմոջ աշխարհին, և անդադար էին ի ճանապարհորդութեանն ընդ նոյն Շահուղ, ընդ Մեշուլն և ընդ Քաշկար և ընդ ամենայն Ասորեստան և Խուժաստան, սաստիկ տապով հարեալ ի խորշակէ մեռանէր սուրբն Խորէն, և աւանդեալ լինէր ի բնակչաց աշխարհին ընդ սուրբ վկայսն:

10 Իսկ երանելին Աբրահամ կայր ի նմին առաքինութեան անդադար. և զամենայն տուրս հաւատացելոցն շրջէր ժողովէր և տանէր ի մեծ հեռաստանն, և ինքն մատակարարէր ըստ իւրաքանչիւր կարօտութեան: Եւ այնպէս յերկարեցաւ մինչև յիրկոտասաներորդ ամն պատժաւորացն, մինչև տղաշել զնա միաբան սմենեցուն, զի հաւանեցցի երթալ յաշխարհն Հայոց. զի ընդ մտանել նորա առ նոսա՝ ի նմա տեսցեն և զքաջ նահատակսն, որք կատարեցան սրով, ի նմա տեսցեն և զսուրբ կապանս շարշարանացն:

20 Եւ յորժամ մարտիրոսք և խոստովանողք և կապեալք նովաւ տեսանին, նովաւ օրհնի աշխարհն ամենայն, նովաւ օրհնին և տղայք նոցա յաճումն, նովաւ զգաստանան երխտասարդք նոցա ի սրբութիւն, նովաւ համեստանան ծերք նոցա յիմաստութիւն, նովաւ ուսանին իշխանք նոցա զմարդաւիրութիւն, նովաւ անկանի գութ յԱստուծոյ ի սիրտ թագաւորին՝ շինել և խաղաղութիւն առնել բոլոր աշխարհին: Նովաւ եկեղեցիքն պարծին իբրև քաջ և կատարեալ զինուոր, նովաւ վկայարանքն զարդարին, նովաւ և վկայքն ցնծա-

1 1 այնպէս 2 ԲԴ որ փխ ոչր 2-3 Կ ում փխ ոչր Բ զինչ և լինէր փխ զինչ և ի ձեռս պատրաստութիւն լինէր Գ շի և ԵԸԺԼԽՉՏՏՍՏ պատրաստ փխ պատրաստութիւն 3 ԱԲԳԴԵԶԸԹԺԿԻԼԽԿՆԿՆՎ զրամաց 4 ԲԴ և տային ցերանելիսն Բ այնպէս 4-5 ԵԸԸՏՏ յարբանեկութիւն 5 ԲԴ ամ Բ սպասաւորութեան նոցա Դ լցաւ նոցա սպասաւորութեանն ԵՂ սպասաւորութեան 6 Բ շի և յոյժ և և վասն յոյժ ջերմագոյն խոտութեամբ պահէին Դ ջերմոց 7 Ե ի ճանապարհորդութեան էԻՎ Շաուղ Թ Շաուղս 7-8 ԱԶԸԹԻՎ Մեշուլն Բ Շաուղս ընդ Մեշուր ԳԵԸԺԼԽԿ Մեշուն 2 Մեշուն ՏՏ Մեշուր Դ ընդ Մեշուն փխ ընդ Մեշուլն 8-9 Բ և ընդ Խուժաստան 9 է սակաւիկ փխ սաստիկ Բ ի սաստիկ տապոյն Բ խորշակէն Դ խորշակէ(1) 10 Դ աշխարհէն 11 ԲԴԵԿ առաքինութեանն է առաքինութեամբ 11-12 Դ յանդադար 12 Բ շի և Բ զամենայն հաւատացեալսն 12-13 Բ շրջէր և տանէր շի ժողովէր ԸԵ շոյէր և ժողովէր ԳԴԵԺԿԸՏՏՏ և ինքնին 14 ԲԴԺԵ կարօտութեանն Թ երկարեցաւ Ե յերկեցաւ(1) Բ ցերկոտասան ՏՏ ի տասներկու 15 ԳԴԵՏՏՏ ամ Դ մինչ Բ շի միաբան 16 Բ հաւանեցցի նա և շի ընդ ՏՏ ի փխ ընդ 16-17 Է շի ԸԷ ընդ-առ նոսա ԲԵ

Եւ այսպէս տարեցտարի ժողովում էին յուրաքանչյուր մարդու կարողութեան համեմատ, ո՛րից քիչ և ո՛րից շատ, ում ձեռին ինչ որ պատրաստ կար, թե՛ դրամ և թե՛ դահեկան, ժողովում-պատրաստում և տալիս էին երանելիներին, որ տանեն նրանց: Եվ այսպէս ծառայեցին նրանք, մինչև լրացավ սպասավորութեան տասը տարին:

Եվ որովհետև խիստ դժժան կյանքի մեջ էին այն շոգ երկրում և անդադար ճանապարհորդում էին նույն Շահուղ, Մեշուլն¹⁶³ և Քաշկար¹⁶⁴ երկրներում և ամբողջ Ասորեստանում ու Խուժաստանում, սաստիկ տոթից խորշակահար մեռավ սուրբ Խորենը և ամփոփվեց այն երկրի բնակիչների կողմից սուրբ վկաների հետ:

Իսկ երանելի Աբրահամը շարունակ նույն առաքինի գործն էր կատարում. շրջում-հավաքում էր հավատացյալներին բոլոր տուրքերը և տանում էր մեծ հեռաստանը և անձամբ բաժանում յուրաքանչյուրի կարիքների համեմատ: Եվ այսպէս շարունակվեց մինչև պատժվածների տասներկուերորդ տարին, մինչև որ բոլորը միասին աղաչեցին նրան, որ համաձայնի գնալ Հայոց աշխարհը, որպեսզի երբ նա հասնի նրանց մոտ, նրա մեջ տեսնեն նաև այն քաջ նահատակներին, որոնք սպանվեցին սրով, նրանում տեսնեն նաև շարշարանքների սուրբ կապանքները:

Եվ երբ մարտիրոսները, խոստովանողներն ու կապվածները հանձին նորա տեսնվեն, նրա շնորհիվ կօրհնվի ամբողջ աշխարհը, նրա շնորհիվ կօրհնվեն և կաճեն նրանց երիտասանները, նրանով կզգաստանան և դեպի սրբութիւն կգիմեն երիտասարդները, նրանով կհամեստանան և կիմաստանան նրանց ծերերը, նրա շնորհիվ նրանց իշխանները մարգասիրտփյուն կսովորեն, նրա շնորհիվ Աստուծուց գութ կընկնի թագավորի սիրտը՝ շինացնել ամբողջ երկիրը և խաղաղութիւն տալ նրան: Նրանով կպարծենան եկեղեցիներն իբրև կատարյալ և քաջ զինվորով, նրանով կզարդարվեն վկայարանները, նրանով վկաներն էլ կցնծան և կը-

զի ի մտանելն նորա ի նոսա ԳԴ մտանելն Ը ի մտանել ժԼԸ ի մտանելն 17 ԴԵԶԻԿԸ որ 17-18 ԼԾՏՏ շի «և զքաջ-տեսցեն և» 18 Ի շի և ԵԺԿ կապանսն 2 կապանս ԴԵԸ շարշարանաց 19 Է յորում փխ յորժամ Ե մարտիրոսքն 2 մարտիրոսքն ԸԵ շի և կապեալք 19-20 Դ շի նովաւ (տեսանին) 20 ԱԹԻՎ տեսանելին Գ շի օրհնի աշխարհն ամենայն Զ օրհնին Դ օրհնին և Բ և աշխարհն ԴԵԸԺԼԽԿԸՏՏՏ շի և 20-21 ԱԶ տղայքն ԱԴԶԸԹՎ սպաստանան Գ նովաւ օրհնի և աշխարհն ամենայն (այստեղ է բերված 20-րդ տողից) 21-22 Դ ի սրբութեան 22 Բ իմաստութեամբ 2 շի ԸՆՎ-վա-լիմաստութիւն» 22-23 Բ նովաւ ուսանի աշխարհն նոցա զմարգասիրտիւն Բ նովաւ և գութ անկանի ԳԴԵԸԺԼԽԿԸՏՏՏՏ դութ անկանի 24 ԱԲԳԸԹԻՎՏՏ ի սիրտս Դ թագաւորիս 25 ԲԴ նովաւ և Բ եկեղեցիքն մեր ԴԺ եկեղեցիք ԵԸԺԼԽԿԸՏՏՏ կատարեալ և քաջ 26 ԲՏՏ գինուորակցաւ ԳԴԵԸԺԼԽԿԸՏՏՏ գինուորաւ Դ վկայարանք և վկայարանն Բ նովաւ և (վկայարանքն) Դ զարդարին ի փասս աստուծոյ:

ցեալ բերկրին: Նովա և դաշտն Աւարայրի պայծառացեալ ծաղկալից լինի, ոչ յանձրեաբեր ամպոց, այլ ի սուրբ և յարկնարուխ վկայից ցանեալ և ցրունալ սպիտակութիւն սուրբ ոսկերացն: Յորժամ կոխեացեն ամենավաստակ ոտք խոստովանողին զյայնատարած տեղիս պատերազմին թէպէտ և երկիր իցէ ըստ բնութեան, յորժամ կենդանի մարտիրոս ընդ նա շրջեսցի, կենդանի առ կենդանիս երթեալ՝ ամենայն աշխարհին կրկին լինի կենդանութիւնն:

«Գիտեմք, ասեն, յորժամ տեսցեն զսա ամենայն միայնակեացք աշխարհին Հայոց, սովալ յիշեսցեն զհոգեւոր գունգս պատերազմողացն, որ փոխանակ մեր, ասեն, հստոն զանձինս ի մահ, և հեղին զարիւնս իրեանց ի հաշտութիւն պատարագ Աստուծոյ: Սովալ յիշեսցեն զսուրբ քահանայն, որք խողիողեցան յօտարութեանս և ցածուցին զսրտմտութիւն բարկութեան թագաւորին: Սովալ թերևս և զմեր կապանս յիշեսցեն, և աղօթս առնելով խնդրեսցեն յԱստուծոյ զի գերէդարձ լիցի մեզ անդրէն ի հայրենի երկիրն մեր:

«Քանզի յոյժ անձկացեալ եմք՝ ոչ միայն ըստ մարմնոյ կարօտութեան, այլ առաւել տեսանել զսուրբ եկեղեցիսն մեր և զսրբասէր պաշտօնեայն մեր, զոր ի նմա կարգեալ հաստատեցար: Եւ որք միւսովս յաշողեսցէ մեզ Աստուած երթալ և լնուլ զկարօտութիւն մնացելոցն, գիտեմք զի և մեզ բանայ Աստուած զգուռն ողորմութեան իւրոյ՝ ընդ նոյն ճանապարհ երթալ, ընդ որ ոտք սրբորոյ կարապետն»:

Ձայս խորհուրդ խորհելով աստուածաշնորհ նախարարացն՝ մեծաւ թախանձանօք ածէին զխոստովանողն ի հաւանութիւն: Եւ վասն

1 ԲԹ շի՛ և (դաշտն) 1—2 Տ՛ նովա դաշտ և այգի պայծառացեալ ծաղկալից լինին Բ Աւարայր 2 Ա անձրեաբեր ԱԶԷԹԻՎ ամպոյ (Վ ամոյլ) 4 յամպոց 2—3 Բ այլ յորդարուխ վաստակացն ցանեալք և ցրունալք սպիտակութիւն ոսկերացն ԳԳԵ բուղիս վասակաց ցանեալք 3 ԸԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛Տ՛Տ՛Տ՛Տ՛ վտակաց փխ վկայից ԱԶԷԹԻՎՏ՛Տ՛Տ՛Տ՛Տ՛Տ՛ ցանեալ ԺԼԽԿԶ ցանեալք 4 Գրունալ վաստակք Բ ոտքն ԸԽՏ՛Տ՛ սուրբ խոստովանողին 5 ԲԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛Տ՛Տ՛Տ՛Տ՛ զտեղիսն ԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛Տ՛ շի՛ իցէ Գ բնութեանն 6 Ա շի՛ թէպէտ և երկիր իցէ ըստ բնութեան 6 ԲԳԸԺԼՏ՛Տ՛ մարտիրոսս ԳԵ մարտիրոսս Խ շի՛ մարտիրոս 6—7 Բ կենդանին առ կենդանին երթիցէ և ԳԸԺԼԽՏ՛Տ՛ շրջիցի Ե երթալ 7 Բ լինիցի Տ՛ լիցի ԱԲԹԻ կենդանութիւն Գ ուրախութիւն և կենդանութիւն Գ լինի կրկին ուրախութիւն ԵԸԺԼԽՏ՛Տ՛Տ՛ ուրախութիւն փխ կենդանութիւն 8 Բ տեսանեն և զնա Խ զայս փխ զսա ամենայն ԲԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛ շի՛ ամենայն 9 Թ նովա (ուղղված՝ ասովա-ից) Բ յիշեն ԲԳԵԸԺԼԽԿԶ զունդն Գ գունդ 9—10 ԱԳԵԶԷԼԽ պատերազմողաց 10 ԲԳԸ շի՛ ասեն ԲԸԽՏ՛ զանձինս իրեանց 11 Ե՛ ի հաշտութիւն Ա

բերկրին: Նրանով նաև Ավարայրի դաշտը պայծառանալով՝ ծաղիկներով կլցվի, ո՛չ թե անձրեաբեր ամպերից, այլ նահատակների սուրբ արյունով և նրանց ցիրուցան եղած սուրբ ոսկրների սպիտակությամբ: Երբ խոստովանողն իր բազմավաստակ ոտքը դնի պատերազմի լայնատարած տեղերը, թեև ըստ իր բնության հող է, երբ կենդանի մարտիրոսը շրջի այնտեղ, կենդանին կենդանիների մոտ գնալով՝ ամբողջ աշխարհը նորից կենդանություն կստանա:

«Գիտենք, ասում են, երբ սրան տեսնեն Հայոց աշխարհի բոլոր միայնակացները, սրանով կհիշեն պատերազմողների հոգևոր խմբերին, որոնք իրենց անձը, ասում են, մեր փոխարեն մահվան ենթարկեցին և իրենց արյունը թափեցին իրեն հաշտության զոհ աստծուն: Սրանով կհիշեն այն սուրբ քահանաներին, որոնք սրախողխող արվեցին այս օտարության մեջ և իջեցրին թագավորի սաստիկ բարկությունը: Սրանով թերևս մեր կապանքներն էլ հիշեն և աղօթք անելով խնդրեն աստծուն, որ մեզ համար գերությունից դարձ լինի զնպի մեր հայրենի երկիրը:

«Որովհետև սաստիկ փափագում ենք ո՛չ միայն մարմնավոր կարօտը լցնելու, այլ ավելի ևս տեսնելու մեր սուրբ եկեղեցիներն ու մեր սրբասեր պաշտոնյաներին, որոնց մենք նշանակեցինք ու հաստատեցինք այնտեղ: Եվ եթե մյուս անգամ աստված հաշողի մեզ գնալ և լրացնե՞ր մնացածների կարօտությունը, գիտենք, որ աստված մեզ համար էլ կրանա իր ողորմության զուրը՝ միևնույն ճանապարհով գնալու, որով այս սրբի ոտքերը կառաջնորդեն»:

Այս խորհուրդը մտածելով աստվածաշնորհ նախարարները՝ մեծ թախանձանքով առան խոստովանողի հավանությունը: Եվ որովհետև եր-

ի հաշտութեան Բ պատարագաց 11—12 ԲԿԶ յիշեսցեն զսուրբ քահանայն ԱԶԷԹԻՎ Տ՛Տ՛Տ՛Տ՛ յիշին սուրբ քահանայն ԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛ յիշեն զսուրբ քահանայն Թ նովա (տես բաղ 9) 12 ԱԶԷԹԻ քահանայք ԳԳԵ որ Լ յոր 12—13 ԲԳ յօտարութեանն ի յօտարութեանս Բ զսրտմտութիւն և զբարկութիւն 4 զսրտմտութիւնս 13 է շի՛ բարկութեան 13—14 ԱԲԳԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛Տ՛ և զմեր ԶԷՎՏ՛Տ՛Տ՛ զի զմեր Թ նովա (տես առդ 9) 15 Բ դարձ փխ գերեզարձ ԸԽ լինի Բ անդրէն մեզ Գ աշխարհն 16 լՏ՛ շի՛ մեր 17 4 շի՛ յոյժ Ե անձկացեալ եմք Գ ճանձրացեալ եմք փխ անձկացեալ եմք 17—18 Բ ցանկութեան մեր փխ կարօտութեան 18 Բ այլ ևս առաւել 4 այլև 18—19 Ե՛ շի՛ և զսրբասէր պաշտօնեայն մեր 19 Լ պաշտօնեայս Բ ի նմին Ա կարգել 20 ԲԳԳԼԽԿ միովս փխ միւսովս ԵԸԺԼՏ՛Տ՛Տ՛ մերովս փխ միւսովս Բ յաշողեսցէ Գ աղօղեսցէ Գ երթեալ 21—22 Բ սրբոցն կարապետեցին 24 Բ խօսելով փխ խորհելով և խորհելով խորհուրդ 25 ԳԵԸԺԼԽԿԶՏ՛Տ՛Տ՛ ածին Բ ի հաւան զխոստովանողն Բ շի՛ Ե 4 շի՛ վասն Բ ևս է:

զի ոչ էր սովորութիւն երբէք բարւոյն ընդդէմ դառնալ, ըստ առաջին սովորութեան և յայտ վայրի փութացաւ վաղվաղակի կատարել զհրամանն զմիաբան հաւանեցելոցն յաստուածային առաքիւնութիւնն: Եկն եմուտ յաշխարհն Հայոց Մեծաց:

5 Փութացան և ելին ընդ առաջ նորա վաղվաղակի արք և կանայք, մեծամեծք և փոքունք, և ամենայն բազմութիւն ազատաց և շինականաց: Անկանէին և փարէին զտուրք և զձեռք առաջի սրբոյն և ասէին. «Օրհնեա՛լ Տէր Աստուած ի բարձունս, որ առաջեաց մեզ զհրեշտակ յերկնից՝ բերել մեզ զաւետիս յարութեան, զի լինիցիմք ժառանգք արքայութեան: 20 Զի ահա ի քեզ կերպարանեալ տեսանեմք զամենեսեան զհրաժարեալսն յուսով յարութեամբ, և զկապեալսն ակնկալութեամբ արձակելով: Ի քեզ տեսանեմք և զաշխարհիս շինութիւն խաղաղութեամբ. քև եկեղեցիքն մեր ցընծացեալ բերկրին, և քև սուրբ վկայքն մեր անդադար լիցին մեզ ի բարեխօսութիւն առ Աստուած: 15 Օրհնեա՛ զմեզ, սուրբ հայր մեր. դու ևս բերան հանգուցելոցն, խօսեաց ընդ մեզ յայտնի օրհնութեամբ, զի յոգիս մեր լուիցուք ի ծածուկ զօրհնութիւնս սրբոցն:

«Հորդեցեր ճանապարհ այնոցիկ, որ անձկացեալ էին գայ յերկիր իւրեանց. խնդրեա յԱստուծոյ զի ստէպ եկեսցեն զհետ սուրբ կարապետիդ: 20 Եւ որպէս հորդեցեր զարգելեալ ճանապարհ երկրի, բա՛ց և յերկինս զդուռն աղօթից մերոց, զի և մեր մեղաւորաց մտցեն պաղատանք առաջի Աստուծոյ ի բարեխօսութիւն նոցին կապելոց. և մինչդեռ եմք յելանելի մարմինս. որպէս տեսաք զքո զերանելի սրբութիւնդ, տեսցուք և զսիրելի անձկայիսն մեր, որ ի 25 բազում ժամանակաց հարեալ և պաշարեալ եմք յոգիս և ի մար-

1 2 չիւր Ա սովոր երբէք ՏՏՏՏ երբէք սրբոյն բարւոյն 1—2 ԱզէԹԻՎ սովորութիւնն ըստ առաջին ԲԳԴԸ սովորութեանն 2 Գ յայտ Բ վարի փխ վայրի 2—3 ԱԳԶԷԿՎ ի կատարել Բ և կատարեաց 3 Ի զհրամանսն ԲՏՏ հաւանելոցն ԵԸԺԼԽԶՏՏ հաւատացելոցն և աստուածային . 3—4 Ե առաքիւնութիւն 4 Բ արք եկն եմուտ ԲԵԸԺԼԽԶՏՏՏ Հայոց Մեծաց ԳԿ Մեծ Հայոց Դ Մեծաց Հայոց ԱզէԹԻՎՏՏԱ չիւր Մեծաց 5 Բ փութացան վաղվաղակի Դ չիւր և ԲԴ չիւր վաղվաղակի Դ մեծամեծ 6 Բ չիւր և (ամենայն) Բ չիւր բազմութիւն Դ բազմութիւնք 7—8 ԲԳԴԵԸԺԼԽԶՏՏ անկանէին առաջի փարէին զտուրք և զձեռք սրբոյն և... ԸԺԵՍԶՏՏՏ չիւր առաջի 8 ԲԳԴԵԸԺԼԽԶՏՏՏ օրհնեալ և 9 Ա հրեշտակ ՏՏ զհրեշտակ իւր Բ իւր ի բարձանց փխ յերկնից ՎՏՏԱ աւետիս 10 ԳԵԸԺԼԽԶՏ չիւր զպի—արքայութեանս Ս լիցիմք Դ ժառանգք ԱԲԶՎ արքայութեանն 11 Բ զամենայն Դ զամենիսեան Բ յուսով ակնկալութեանք 12 Ա արձակելոյ Բ արձակելու և յարձակելով 13 ԱԳԵԸԸԹԺԼԽԶՏՏ զաշխարհիս և զյաշխարհիս ԲԵԶ շինութիւն և խաղաղութիւն (Բ զխաղաղութիւն) ԲԴ չիւր և ԱԳԶԷԸԹԺԼԽԶՏՏՏ խաղաղութեան ԳԱ խաղաղութեամբ ԲԳ եկեղեցիք Դ չիւր մեր 13—14 Բ պայ-

բեր սովորութիւնն շունք բարի բանին հակառակ գնալ, իր նախկին սովորութեան համեմատ այստեղ էլ շտապեց շուտով կատարել աստվածային առաքիւնութեան հետևողների միաբան հրամանը: Եկավ-հասավ Մեծ Հայոց աշխարհը:

Իսկույն շտապեցին և նրա առաջ դուրս եկան տղամարդիկ և կանայք, մեծերն ու փոքրերը և ազատների ու շինականների ամբողջ բազմութիւնը: Ընկնում էին և փաթաթվում սրբի տաներով ու ձեռներով և ասում. «Օրհնեա՛մ լինի տեր աստվածը բարձունքում, որ երկնքից մեզ համար պատգամաբեր ուղարկեց՝ հարութեան ավետիս բերելու մեզ, որպեսզի արքայութեան ժառանգ լինենք: Բրովհետև ահա քո մեզ կերպարանք առած ենք տեսնում հարութեան հուսով բուրբ հրաժարվածներին և արձակման ակնկալութիւնն ունեցող կապվածներին: Քո մեջ ենք տեսնում նաև մեր աշխարհի շինութիւնը խաղաղութեամբ. քեզանով մեր Լկեղեցիները ցնծում են և բերկրանքի մեջ են, և քեզանով մեր սուրբ վկաները անդադար բարեխոս կլինեն մեզ համար աստծու մոտ: Օրհնի՛ր մեզ, մե՛ր սուրբ հայր, դու հանգուցյալների բերանն ևս, մեզ հետ խոսի՛ր հայտնի օրհնութեամբ, որպեսզի մեր հոգիների մեջ ծածուկ լսենք սրբերի օրհնութիւնները:

«Ճանապարհ բաց արիւր նրանց համար, ովքեր փափագում էին գալ իրենց երկիրը. խնդրի՛ր Աստուծոց, որ շուտով գան սուրբ կարապետիդ հետևից: Եվ ինչպես որ բաց արի՛ր երկրի արգելված ճանապարհը, երկրներում էլ բա՛ց արա մեր աղօթքների դուռը, որպեսզի մեր՝ մեղավորներիս՝ պաղատանքն էլ հասնի աստծու առաջ նույն կապվածների բարեխոսութեան համար. և քանի ղեռ այս մահկանացու մարմինների մեջ ենք, ինչպես որ տեսանք քո երանելի սրբութիւնը, տեսնենք նաև մեր անձկալի սիրելիներին, մենք, որ շատ ժամանակներից ի վեր կոտորված

ժառանգեալ փխ ցնծացեալ 14 ԳԴԵԸԺԼԽԶՏՏՏ բերկրեցին Բ չիւր քև սուրբ ԱԳԵԸԸԸԺԼԽԶՏՏ քև և ԳԹԵ չիւր և (քև) ՏՏ չիւր և քև ԱԳԵԸԸԸԺԼԽԶՏՏՏ վկայարանքն Ժ վկայ(արան)քն (փակագծում գրվածը հետո է ավելացրած լուսանցում) ԲՏՏ վկայքս 2 չիւր մեր Ը լիցիցին Բ չիւր և 15—16 2 սուրբ հանգուցելոցն 16 ԱզէԹԻՎ խօսեալ փխ խօսեաց 17 2 ոգիս ԱԲԴԿ զօրհնութիւն ԳԶԷԹԻՎ օրհնութիւն 18 ԲՏՏ Հորդեցեր մեզ ճանապարհ և այնոցիկ Ե անձկացեալ 2 յանձկացեալ է յանձկացեալ ԲՏՏ են փխ էին 18—19 Բ ի յերկիր 19 ԲԴ չիւր սուրբ Վ չիւր զհետ 19—20 Վ գուրբ ԲԵԸԺԼԽԶՏՏՏ մեղաւորաց Բ յերկրի 21 ԲԳ չիւր և ԲԵԸԺԼԽԶՏՏՏ մեղաւորացս ԱԳԴԶԷԹԻՎՏՏԱ մեղաւորաց 22 ԳԴԵ նոցուն ԸԺԼԽԶՏՏՏ նոցունց 22—23 ԲԴ կապելոցն 23 ԳԴԺԼԽՏՏՏ մարմնիս Ը մարմնոյս 23—24 Ե յերանելի Ա երանելի 24 Բ դերանելի փխ զսիրելի ԴԵ անձկայիսն 25 Ե ժամանակ 25—26 ԱԲԳԴԵԸԺԼԽԶՏՏՏ ի մարմինս Բ ի յոգիս և ԴԵԺԼՏՏ յոգի և ի Ա չիւր ի ԸԵ յոգի և ի մարմին 2 ոգի և ի ՏՏ ի հոգի և ի մարմինս մեր:

մինս մեր: Արդ հաւատամք յանսուտ յոյսն, զի որպէս լցեալ կատարեցաւ մեծ տեսիլս ի սուրբ սէր քո, այսպէս և ընդ մօտոյ ունիմք տեսանել զճշմարիտ վկայսն Քրիստոսի, որ հանապազ խանդակաթ եմք ի տեսիլս երկնաւոր գեղոյ նոցա»:

5 Բայց երանելի խոստովանողն, թէպէտ և այսպէս սիրով ընկալեալ եղև յամենայն աշխարհէն, ոչ ինչ կամեցաւ ամենեին մերձենալ առ ոք ըստ մարմնոյ կարօտութեան. այլ ընտրեաց իւր տեղի մի զատ յամենայն բազմամբոյս ժողովրդոց, և առաքինի եղբարբք երիւք կատարեաց զկեանս իւր մեծաւ ճգնութեամբ:

10 Զոր եթէ կամիցի ոք ի կարող արկանել, դժուարաւ կարասցէ ասել զվարս առաքինութեան նորա: Զի եթէ զտքնութիւնն ասիցես, իբրև զկանթիղ անշէջ կայր զամենայն գիշերս. և եթէ զսակաւապիտութիւնս կերակրոցն, համարեաց՝ եթէ զանկերակուր հրեշտակացն բերէր զնմանութիւն: Եթէ զհնգութիւն ցածութեանն կամիցիս ասել, ոչ զոր ի կենդանեաց կարիցիս գտանել նման նմա. և եթէ զանընչասիրութիւնն կամիցիս ասել, դարձեալ զոր օրինակ շպատորի մեռեալ ի կարասի, զնոյն օրինակ ճշմարտութեամբ և առ երանելին իմաստիբ:

20 Անյագական ձայնիւ հանապազորդեալ էր ի պաշտաման, և անհատ աղօթիբ միշտ ընդ Աստուծոյ փ բարձունս խօսէր: Աղ եղև նա անհամեկոց, և խթան ընդոստուցիչ ամենայն հեղգացիլոց: Գորովեցաւ նովաւ ազահութիւն, և կարի յոյժ ամաշեաց նովաւ շուայտութիւն որկորամոլութեան: Առողջութիւն եղև նա աշխարհիս Հայոց, և բազում վիրաւորք ի ծածուկ նովաւ գտին զառողջութիւն: 25 Եղև նա վարդապետ կատարեալ վարդապետաց իւրոց, և սուրբ հայր խրատաւ հարանց իւրոց: Ի լուր համբաւոյ նորա իմաստնա-

1 Բ ի յանսուտ ԲԳԼՏՅ յոյսն մեր Բ շիբ զի 2 ԳԳԵԸԺԿԵԿՏՏՏՏ մեծ տեսիլս Բ մեծ տեսիլս Դ շիբ և ԳԵԺԿԵԿՏՏ ընդ մօտս Դ ընդ մօտ ԱԶԷԹԻՄՏՏՏՏ ի քեզ փիւ մեծ Ի ի մօտոյ 3-4 Գ խանդազատիմք ԵԸԺԿԵԿՏՏ խանդազակաթ եմք 4 Բ տեսանել փիւ ի տեսիլս Դ ի տեսիլս Բ գեղոյն նորա 5 Բ բայց և 6 Ի շիբ եղև 7 ԵԸԺԿԵԿՏՏ խնդրեաց փիւ ընտրեաց Բ ի շիբ իւր 7-8 Գ տեղ մի 8-9 Բ եղբարք երկու 9 ՏՏ երկու Բ կատարեալ Բ իւրեանց Դ լաւ փիւ մեծաւ 10 ԲԵԺԿԵԿՏՏՏՏ կամեցի ԸԵՏՏ զի եթէ կամեցի ի գիր կարգ ԵԺԿԵԿՏՏՏ քո ի գիր արկանել Բ կարէ ԸԵ կարգեցէ 11 ԱԶԷԸ զվարս սուրբ Բ զսուրբ վարս ԳԵԶԷԹԺԿԵԿՏՏՏՏ սուրբ առաքինութեան ԵԸ զտքնութիւն Բ ասիցեմք 12 Բ զգիշերն Գ գիշերսն Դ գիշերն 12-14 ԵԸԺ զսակաւապիտութիւն ԱՐԳԴԶԷԹԻԿՎ զսակաւապիտութիւն կերակրոցն (Բ կերակրոց) կամիցիս ասել, համարեաց եթէ (Բ թէ) Հ զսակաւապիտութիւն կերակրոցն, համարեաց բերէր զամանութիւն 13 Ը կերակրոց Դ համարեալ ԲՏՏ իմն հրեշտակացն (ՏՏ հրեշտակացն) ԳԵԿ

ու պաշարված ենք մեր հոգիներով ու մարմիններով: Արդ, հավատում ենք անսուտ հուշօին, որ ինչպես կատարվեց-լրացավ քո սուրբ սիրո մեծ տեսիլը, այնպես էլ մտա ժամանակներս կտեսնենք Քրիստոսի ճշմարիտ վկաներին, որոնց երկնավոր գեղեցկության տեսքին փափագում ենք շարունակ»:

Բայց երանելի խոստովանողը, թեպետև այսպես սիրով ընդունվեց ամբողջ աշխարհի կողմից, ամենեին շուրջ որևէ մեկին մոտենալ մարմնավոր կարիքների բավարարման համար, այլ ընտրեց իրեն համար բազմամբոյս ժողովրդի մեկուսի մի տեղ և երեք առաքինի եղբայրների հետ մեծ ճգնությամբ օվարտեց իր կյանքը:

Եթե մեկը կամենա նկարագրել, դժվար թե կարողանա պատմել նրա առաքինի վտարքը: Որովհետև ԼԹԼ նրա տքնությունն ասես, անշեջ կանթեղի նման վառվում էր ամբողջ գիշերներ. թե սակավապետությունն ասես կերակուրների վերարեքմամբ, համարյա թե անկերակուր հրեշտակներին էր նմանվում: Եթե հեղությունն ու խոնարհությունն ուղենաս ասել, կենդանի էակների մեջ չես կարող նրա նմանը գտնել. իսկ ԼԹԼ անընչասիրությունն ուղենաս ասել, ինչպես որ մեռած մարդը կայքով չի խարվի, այդպես էլ ճշմարտությամբ իմացիբ այս երանելու վերուրբմամբ:

Անդադար ձայնով շարունակ պաշտամունք էր մատուցանում և անհասնում աղոթքով միշտ աստծու հետ խոսում էր բարձունքում: Աղ եղավ նա անհամացածների համար, և զրգիչ խթան հանդիսացավ բոլոր ծուլացածների համար: Նրանով պախարակվեց ազահությունը, և շվայտ որկրամոլությունը սաստիկ ամաշեց նրա շնորհիվ: Նա առողջություն եղավ Հայոց աշխարհի համար և շատ վիրավորներ դադարեցին կերպով առողջություն գտան նրա շնորհիվ: Նա կատարյալ ուսուցիչ եղավ իր ուսուցիչների համար և խրատաւ սուրբ հայր՝ իր հայրերի

հրեշտակաց 2 շիբ ԵԸԺ զանկերակուր հրեշտակացն 14 ՏՏ զնմանութիւնն ԲԳԳԵԸԺԿԵԿՏՏ ԵԸ ԵԸԺ ԲԵ ցածութեան ԲՏՏ կամիս 14-15 ԵԸԺԿԵԿՏՏ շիբ կամիցիս ասել 15 Թ ոչ ոք ԲՏՏ ի կենդանեացս Բ ԱԵԵԵԵԵԵ փիւ գտանել 16 ԲԵ զանընչասիրութիւն ԵԸԺԿԵԿՏՏ շիբ դարձեալ Ա. զոր օրինակ փիւ զոր օրինակ 16-17 ԱԶԷԻՄ շպատորի(!) ԲԳ ոչ պարտի ՏՏ ոչ պարտի 17 ԲՏՏՏ ի կարատոյ Թ ի կարիս(!) 18 Բ իմաստիբ 19 ԱԶԷ անյագական ԲԳՏՏ ի պաշտամանն 20 Գ միշտ ի բարձունս ընդ աստուծոյ խօսէր 21 ԸԵ յամեկոց փիւ անհամեկոց և հեղգայեկոց(!) 22 ԳԻ դրսովեցաւ Կ ազահութիւնն Դ շիբ նովաւ 23 ԲՏՏ որկորամոլութիւն (ՏՏ որկորատութիւն) շուայտութեան ԸԹԵՄ որկորամոլութեան Դ աշխարհին ԼԵՏՏ յաշխարհիս 25 ԲԳԶԷԹԻԿՎ ԵԸ եղև ԵԸ շիբ վարդապետ կատարեալ 26 ԲԳԶԷԸԹԻԿՏՏՏ խրատաւ ԵԻ խրատաւ ԲԳ հարց է համբաւոց փիւ հարանց:

ցան տգէտք, և ի տեսիլ մերձաւորութեան նորա զգաստացան լրկ-
տիք: Բնակեալ էր ըստ մարմնոյ ի նեղ խցկան, և ա՛հ սրբութեան
նորա անկեալ էր զհեռաւորք և զմերձաւորք: Զարհուրեցան դեր
և փախեան ի նմանէ, իջին հրեշտակք և բանակեալ էին զնովաւ:

- 5 Յոյնք երանի ետուն վասն նորա աշխարհին Հայոց, և բազում
բարբարոսք փութացան տեսանել զնա մարմնով: Սիրելի եղև նա
սիրելիաց Աստուծոյ, և զբազումս ի թշնամեաց ճշմարտութեանն
էած ի հաւանութիւն սուրբ սիրոյ: Սկիզբն արար առաքինութեանն
անզստին ի տղայ տիոց խրոց, և նովին առաքինութեամբ կա-
տարեցաւ ի վաճխան կենաց իւրոց: Որպէս ոչ խառնեցաւ ի կարգ
սուրբ ամուսնութեան աշխարհիս, այսպէս շեմուտ ընդ մարմնաւոր
պիտոյիւք ամենայն ապականացու իրաց աշխարհիս: Եւ եթէ պարտ
է պարզաբար ասել, որպէս փոխանակեաց զպէտս մարմնոյ ընդ
պիտանացու հոգևոր իրաց, այսպէս փոխադրեալ եղև յերկրէ ի յեր-
կինս:
- 10
- 15

համար: Նրա համբավը լսելով՝ իմաստնացան տգետները, և նրա մո-
տիկութիւնը տեսնելով՝ զգաստացան լկտիները: Մարմնով բնակվում էր
մի նեղ խցի մեջ, իսկ նրա սրբութեան ա՛հը պատել էր թե՛
հեռավորներին և թե՛ մերձավորներին: Գեները պարհուրեցին և փա-
խան նրանից, հրեշտակներն իջան և շրջապատել էին նրան:

Հույները նրա պատմաւորով Երանի ամին Հայոց աշխարհին և շատ
բարբարոսներ շտապեցին տեսնել նրան մարմնով: Նա սիրելի եղավ
աստծու սիրելիներին և ճշմարտութեան թշնամիներէից շատերին առաջ-
նորդեց զեպի սուրբ սելը: Իր առաքինութեան սկիզբը հենց մանուկ հա-
սակից գրեց և Նույն առաքինութեամբ հասավ մինչև իր կյանքի վերջը:
Ինչպես որ աշխարհիս սուրբ ամուսնութեան կարգի մեջ շմտավ, այնպես
էլ այս աշխարհի բոլոր ապականացու բաների մտրմնավոր պետքին
չենթարկվեց: Եվ եթե պէտք է պարզորեն ասել, ինչպես որ մարմնի պի-
տույնները փոխեց հոգևոր պիտանացու բաների հետ, հենց այնպես էլ
երկրից երկինք փոխադրվեց:

1 ԱՊՁԻԹՎ սգաստացան 2 Դ շիբ էր ԱԵԶԷԹԺԻԼԿՎՏՅՅ խցկանն 2 բրցկանն(!)
3 ԲԳԿԵԼԺԺԻՆՍԵՆՏՏՏՏՏ անկեալ էր ԱԶԷԹԻՎՏՏԱ արկեալ էր Լ զհեռաւորքն 4 Բ և
բնակեցան ԲԸԺ շուրջ զնովաւ Դ և շուրջ բանակեցան զնովաւ 5 Դ Յոյնքն Բ աշխար-
հին Հայոց վասն նորա Դ Հայոց աշխարհիս ԵԸԼԿԶՏՏՏՏ աշխարհիս և յաշխարհիս Բ շիբ
բազում 6 Խ ի տեսանել Բ շիբ նա 7 Ա սիրելիացն 7-8 Բ ճշմարտութեան
ած ի հաւան սուրբ սիրով Ա ած փխ էած Ե ճշմարտութեանն(!) 8 Հ շիբ ի հաւանու-
թիւն 3 ՏՏ սիրով ԳԳԵԶ առաքինութեան 9 Ի տղայութեան տիոց 10 Դ ի վախճանի

Բ շիբ ի վախճան կենաց իւրոց 9-10 Է շիբ «և նովին—կենաց իւրոց» ԲԳԿԵԼԺԺԻԿ
ՏՏՏՏ կարգ ԱԶԷԹԻՎՏՏԱ ի կարգս 11 Բ այնպէս Դ ոչ եմուտ 12 Բ պիտոյիւքս
Բ կենաց փխ իրաց Դ շիբ իրաց 12-13 ԲԳ պարտ իցէ 13 ԱԲԳԿԶԷԹԻԿՎ տար-
գապէս ՏՏ շիբ պարզաբար Բ մարմնոյն 14 ԲԿՏՏ հոգևորացն փխ հոգևոր իրաց
14-15 Դ փոխադրեալ եղև յերկինս: շիբ յերկրէ Բ ի յերկրէ ԳԵԼԿԶԶ շիբ ի Ժ յերկրէ
յերկինս:

Ուր կամօք յօժարութեամբ վասն սիրոյն Քրիստոսի ևսուն
զանձինս ի կապանս արժուի:

- Յազգէն Սրնեաց երկու եղբարք Բարգէն և Բալուր.
- Յազգէն Արծրունեաց Մերշապուն և Շաւասպ և Շնգին և Մեն-
րուժան և Պարգե և Տանատ.
- Յազգէն Մամիկոնէից Համագասպեան և Համագասպ և Աւ-
տաւազդ և Մուշեղ.
- Յազգէն Կամսարականաց Արշալիւ և Թաթ. Վարձ, Կերսեն և
Աշոտ.
- Յազգէն Ամատունեաց Վահան և Առանձար և Առնակ.
- Յազգէն Գնունեաց Ատոմ.
- Յազգէն Դիմաքսենից Թաթուլ և Սատոյ. երկու ևս այլովք ըն-
կերօք.
- Յազգէն Անձեացեաց Շմաուն և Զուարէն և Առաւան.
- Յազգէն Առաւելից Փապակ և Վարազդէն և Դատ.
- ՅԱրծրունեաց տոհմէն Ապրսամ.
- Ի տոհմէն Մանդակունեաց Ասնակ և Փարսաման.
- Յազգէն Տաշրացեաց Վրէն.

ՎԻՐՆԱԳԻՐ.—ԱՐԳԵՅԶԷԹԺԻՍԿՆՎՅՆՍՏՏՏ Անուանք նախարարացն որք կամօք յօժար-
ութեամբ վասն սիրոյն Քրիստոսի ևսուն զանձինս ի կապանս արքունի (Թ որ կամաւ
և զանձինս իրևանց Գեղժ որ ԵՂժՄՆՏՏՏՏ և յօժարութեամբ: զանձինս իրևանս ժԾ
արքունիս Ը արքունիս վասն սիրոյն Քրիստոսի և որ կապանօք կամօք և յօժարութեամբ
սուրբ սիրոյն Քրիստոսի ևսուն զանձինս իրևանց ի կապանս արքունիս և որ կամօք և
յօժարութեամբ...արքունիս վասն սիրոյն Քրիստոսի և յօժար արքայութեան) Դ շարունա-
կում է անընդհատաբար, առանց ընդ իսկ հար տողի. ընկ վերհագրի բառերն ունի:

1 Գեղժե՛՛՛՛ Բարբէն 2 և Արծրունեաց ԱԳՁԷՎ Մերշապուն: 4 Մերշապուն: 5 անուն
ԴՏՏՏՏՏ ներշապուն Բ Շաւասպ 2—3 ԳԿ ՄԵՆՈՒԺԱՆ Դ ՄԵՐՇՈՒԺԱՆ ԵՂՆ ՄԵՐՇՈՒԺԱՆ Ը
ՄԵՐՈՒԺԱՆ 4 Ա՛՛ Մամիկոնէից 5 Կ Մուշեղ 6 Գե՛՛՛՛ Կամսարականացն ԵՂ
ժԷ՛՛ Արշալիւ և Վարձ, Թաթ... ԱԶԷԹԻՎՏՏՏ Թաթուլ վիս Թաթ Բ Վաւոյ և ՍՆՏՏՏ Վարձ և
388

Որոնք իրենց հոժար կամօք Քրիստոսի սիրու համար իրենց ան-
ձերք արժուի կապանքերի հաճանքին:

- Սյունյաց ցեղից Երկու եղբայրներ Բարգեն և Բալուր.
- Արծրունյաց ցեղից՝ ներշապուն և Շավասպ և Շնգին և Մեհրու-
ժան և Պարգե և Տանատ.
- Մամիկոնյան ցեղից՝ Համագասպյան և Համագասպ և Արտավազդ
և Մուշեղ.
- Կամսարականների ցեղից՝ Արշալիւ և Թաթ, Վարձ, Կերսեն և Ա-
շոտ.
- Ամատունյաց ցեղից՝ Վահան և Առանձար և Առնակ.
- Գնունյաց ցեղից՝ Ատոմ.
- Դիմաքսյանների ցեղից՝ Թաթուլ և Սատոյ. երկու այլ ընկերներով.
- Անձեացյաց ցեղից՝ Շմալուն և Զվարեն և Առավան.
- Առաւելիցանների ցեղից՝ Փապակ և Վարազդեն և Դատ.
- Արծրունյաց տոհմից՝ Ապրսամ.
- Մանդակունյաց տոհմից՝ Ասնակ և Փարսաման.
- Տաշրացյաց ցեղից՝ Վրեն.

Թաթ և և Վարձ և Թաթ 7 ԳԺԿ Արշոտ Դ Աշոտ 8 ԵՂժե՛՛ շիւ յազգէն Անու-
տունեաց—և առնակ՝ ԱԳԴԶ Առնակ Բ և Առնակ և Առանձար V Սուանձար(!) Ի Ռոնակ(!)
Է Վաճան և Աւան և Առնակ S՝ Առանձար և Առնակ S2 Առնակ և Առանձար 9 Բ յազ-
գէն Սրնեաց սուրբ Ատոմ վիս յազգէն Գնունեաց Ատոմ Դ սուրբն Ատոմ 10 ԲՏՏ
Սատու ԲԵՂժԵՂՏՏՏ Երկու այլևս ԳԷ երկուք 10—11 Դ ընկերովք V երկու ևս Մ երկու
ևս այլովք ընկերօք 12 ԱՐԳԵՅԶԷԹԺԻՎՏՏՏ Անձաւացեաց 4 Անձաւացեաց 2 Անձաւուն-
ձեաց ԲՏՏ Զուրէն Թ Առան 13 ԱԻՏՏ Առաւելից Բ Առաւելից Թ Առաւելից ԱԲ
ԳԴԶԷԹԻՎ Վարազդէն ԱԶԷԹԻՎ Գաղ վիս Դատ ԲԳԴԵՂժԷՂՏՏՏՏ Գաղ 14 և յազգէն
Արծրունեաց Ապրսամ ԲՏՏ Վաճապրսամ V Արրսամ 15 Բ Մամիկոնէից վիս Մանդակ-
ունեաց և Փարսաման 16 Բ Տաշրաց Դ Տաշրացեաց ԵՂժԷՂՏՏՏ Տաշրունեաց:

ՅՈՒՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿԱՎԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՅՈՒՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿԱՎԱՆՆԵՐԻ:

Այս երեսունն և հինգ արք, են որ յաւագ նախարարացն, և են որ ի կրտսերագունիցն, սակայն ամենեքեան ըստ մարմնոյ են նախարարազունք, իսկ ըստ հոգևոր առաքինութեանն ամենեքեան երկնային քաղաքացիք: Եւ բազում ևս այլ ազատ մարդիկ, են որ յարքունի տանէ, և են որ ի տանէ նախարարացն իսկ նոցուն, նիզակակիցք և մարտակիցք քաջ նահատակացն: Եւ ամենեքին սոքա կամօք մատնեցան ի սուրբ կապանս շարշարանացն:

Այլ մեր առ այժմ ոչ ընդ այս եմք զարմացեալ միայն, զի կամօք շոգան մտին ի փորձութիւնն, այլ առաւել ընդ այն եմք սքանչացեալ, զի մարդիկ փոփոկ իբրև զնոսս՝ ընդարձակասուն բնակիչք ձիւնեղէն լերանց՝ եղծն բնակիչք խորշակաբեր դաշտաց: Որ զօրէն ազատ էրէոյ շրջին ի մէջ ծաղկաբեր լերանց, ընկեցան ի ոռոցակէզ աշխարհն արևելից կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռքօք: Հաց նեղութեան և շուր կարօտանաց, խաւարարգել ի տուէ և անլոյս ի գիշերի, անվերարկուք և անանկողինք, գազանաբար գետնախշտիք լինէին գինն ամ և զվեց ամիս: Եւ այնպէս մեծաւ խնդութեամբ տանէին զնեղութիւնն, զի ամենեկին ոչ ոք տրտունջ հայհոյութեան ի բերանոյ նոցա լուաւ, այլ յորդառատ գոհացութիւն ըստ նմանութեան բարեկեցիկ մարդկան, որ են յաստուածաշարտութեան:

Եւ մինչդեռ էին յայնպիսի նեղութեան, կարծիք եղևն ի միտս թագաւորին, թէ առ յոյժ վշտին ձանձրացեալ են զառնութեան կենօքն իւրեանց: Յզեաց առ նոսա զմեծ հազարապետն և ասէ. «Գոնեայ յայսմ հետէ զգաստացայք յանձինս ձեր, և մի՛ կայք ի նոյն յամառութեան. պաղէք երկիր արեգական, և արձակիք ի շարշար

ՈՒՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿԱՎԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՅՈՒՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿԱՎԱՆՆԵՐԻ:

Այս երեսունն հինգ մարդկանցից ոմանք ավագ նախարարներից էին, ոմանք կրտսերներից, բայց բոլորն էլ մարմնով նախարարազուններ են, իսկ հոգևոր առաքինութեամբ՝ բոլորն էլ երկնային քաղաքացիներ: Եվ ուրիշ շատ ազատ մարդիկ էլ, ոմանք թագավորական տնից և ոմանք հենց նույն նախարարների տնից, քաջ նահատակների նիզակակիցներ ու մարտակիցներ: Սրանք բոլորն էլ հոժարակամ հանձնվեցին շարշարանների սուրբ կապանքներին:

Բայց մենք այժմ ո՛չ միայն այս բանի վրա ենք զարմացած, որ կամովին զնացին, փորձութեան մեջ ընկան, այլ ավելի այն բանի վրա ենք սքանչալացած, որ նրանց նման փափկակցաց մարդիկ, ձյունապատ լեռների լայնարձակ ապրած բնակիչները, խորշակաբեր դաշտերի բնակիչ դարձան: Նրանք, ովքեր ազատ էրենների նման շրջում էին ծաղկաբեր սարերում, ձեռքերն ու ոտքերը կապած զցվեցին Արևելքի բոցակեզ աշխարհը: Հացի նեղութեան և ջրի կարտուութեան մեջ էին, ցերեկը խավարում և գիշերն անլույս, անվերարկու և անանկողին, գազանների նման զետնին փոված ինը տարի և վեց ամիս¹⁶⁵: Եվ այնպիսի մեծ ուրախութեամբ էին տանում այդ նեղութեանը, որ ոչ ոք ամենեկին տրտունջ ու հայհոյանք չլսեց նրանց բերանից, այլ հորդառատ գոհացողութեամբ աստվածապաշտութեան մեջ գտնվող բարեկեցիկ մարդկանց նմանութեամբ:

Եվ մինչդեռ նրանք այսպիսի նեղութեան մեջ էին, կասկած ընկավ թագավորի սիրտը, թե սաստիկ տառապանքի պատճառով ձանձրացած կլինեն իրենց դառն կյանքից: Նրանց մոտ ուղարկեց մեծ հազարապետին և ասաց. «Գոնեայ յայսուհետև զգաստացեք ձեզ ու ձեզ, և նույն համառութեան մեջ մի՛ մնաք. երկրպագեցեք արեգակին, և կարձակվեք այդ շարշար կապանքներից և ամեն մեկդ կրկին տեղ կդառնաք ձեր հայրա-

1 Ք Յոսիպիանն տոհմէն ՏՏ Յոսիպիանն տոհմէն Ք Ուսիպիանն ԳեղժիկակՏՏ Յոսիպիանն Դ յՈւսիպիանն տոհմէն ՋէԻՎ յՈւսիպիանն Ա Յովհանն (յուսակեցում կողմին՝ «Յուսիան») Բ Յունան Գ Յոսիան Դ Յովնան ԵԸԺԼԻԿՏ Յոհանն ՋէԻՎՏՏ Յոսիանան 2 Բ այր Բ նախարարացն են 3 Բ կրտսերագունիցն Գ կրտսերագունացն Դ կրտսերագունացն 3-4 ԲՏՏ արհազունք փխ նախարարագունք 4 ԴՆԼ ստապիտութեան Դ ամենիքեան 5 Թ մերկանային(1) փխ երկնային ԲՏՏ երկնաբազուցիցք Դ մարդիք 6 Բ տանէն ՏՏ ի տանէ նախարարացն 6-7 Բ նախարարաց նոցուն իսկ նիզակակիցք... ԵԸԺԼԻԿ իսկ նոցուն իսկ Բ նիզակակիցք քաջք և անուանիք Բ և մարտակից էլ չիք և մարտակիցք ՏՏՏ նոցուն իսկ նիզակակիցք քաջ նահատակացն 7 ԲԳ ամենեքեան Դ ամենիքեան 8 Դ չիք սուրբ ԵԸԺԼԻԿՏՏ շարշարանացն վասն Բրիտանոսի Դ շարշարանաց 9 Ը առ այս փխ առ այժմ ՏՏՏ չիք առ Դ ոչ եթէ 10 ԲԴ Դ մեծ փորձութիւնն ԵԸԺԼԻԿ փորձութիւն Բ այս 10-11 Բ սքանչացեալ 11 Դ մարդիք Բ մարդիք փափուկք 12 Բ և եղէն ԲԿՏ խորշակահար ԴԵԸԼԻԿՏ որք

13 ԵԸ էրէոյ ՏՏ էրէոց ՏՏ զօրէն նախարարացն ազատ որերոյ Բ և որ զօրէն նախարարացն ազատ այրոյ ԳԴԵԺ լերանցն 14 Դ արևելիաց Խ յարևելիաց Ս կապեալ ոտիւք և ձեռք ՏՏ չիք կապեալ 16 Բ անանկողիք 17 ՏՏ ինն ամ և վեց ամիս ՏՏ չիք Եւ Բ չիք մեծաւ 17-18 Դ այսպէս տանէին մեծաւ խնդութեամբ 18 ԲԳ զնեղութիւնն Ե զնեղութիւն ԲԴ ոչ ոք լուան Գ զտրտունջ 19 Բ ի բերանոց ԲԴ չիք լուաւ Բ յորդ և առատ ԲՏՏ գոհութիւն 20 Ա բարեկեցիկ 21 Դ չիք Եւ 2 մինչ Բ յայտպիսի 22 ԲԳԴԵԸԺԼԻԿՏ ԵԸԺԼԻԿ 22-23 Բ զառնութեամբ կենաց Դ կենօք Գ ձանձրացեալ են և դառնացեալ են անձուկ կենօքն իւրեանց 23-24 Դ գոնէ 24 ԱՋԵԻՎՎ սգաստացայք ԲՏՏ զգացարուք Ը բզգաստացայք (մի Լանի անգամ) Դ չիք և Բ ի նմին միտս փխ ի նոյն ՏՏ ի նոյն միտս 25 ՎՏՏԱ երկիր պաղէք ԵԸԺԼԻԿ արեգականն Դ արձակիցեք ԵՂ ի շարշարանաց փխ ի շարշար կապանաց:

կապանացո, և ունիք անդրէն գիրաբանչիւր հայրենի կեանս ձեր»:

Ետուն պատասխանի երանելիքն և ասեն. «Առ փո՞րձ ինչ եկեալ հարցանես ցմեզ, եթէ արդարե թագաւորն իսկ յղեաց զքեզ»: Երդուա հազարապետն և ասէ. «Զիք այդք բան աւելի կամ պակաս, որ աչ ի բերանոյ նորա ելեալ է»: Ասե ցնա անդրէն. «Որք միանգամ աշակերտեալ են ճշմարտութեանն, ոչ երբէք փոխին ի նմանէ. այլ որ ենն՝ նոյն կան: Միթէ յայնժամ առ շիմանա՞լ ինչ պնդեցաք, և այսօր նեղութիւնս իմաստնացո՞ց ինչ զմեզ. այլ ոչ այնպէս: Այլ զզուամն մտաց մերոց այս է, եթէ ընդէ՞ր ընդ առաջինըսն շկատարեցաք զկեանս մեր: Բայց արդ աղաչեմ զքեզ և քեզ զթագաւորն ձեր, մի՛ այլ վասն այդպիսի իրաց հարցանէր ցմեզ. այլ զինչ եղեալ է ի մտի ձերում վասն մեր՝ կատարեցէք»:

Իբրև լուսա դայս մեծ հազարապետն, յոյժ գովեաց ի միտս իր զպնդութիւն հաստատութեանն նոցա. և յայնմ հետէ սկսա արկանել սէր ընդ նոսա իբրև ընդ սիրելիս Աստուծոյ: Եւ բազում բանիւր ողորմանօք ածէր զթագաւորն ի հաւանութիւն, զի թողութիւն արասցէ նոցա ի կապանացն իրեանց: Զի թէպէտ և փոխեցաւ նա ի գործոյ հազարապետութեանն արքունի, և ի բազում իրս գտաւ վնասակար, ինքն իսկ յանձն իւր կրթէր զաւեր աշխարհին Հայոց, վասորն որոյ և մեծաւ անարգանօք յուղարկեցաւ ի տուն իւր, սակայն զկապալոցն որ երբէք շարախօս կամէր լինել մինչև ցօր վախճանի կենաց իւրոց:

Իսկ յերանելիացն բազումք ի նոցանէ, որ մանկագոյնքն էին, ուսան զդպրութիւն հայրենի աշխարհին իւրեանց, և եղև նոցա այն կերակուր հոգևոր, որով զանձինս քաջայերէին և զընկերսն մխիթարէին: Եւ այնպէս զմայլեցան ի միտս և յոգիս իրեանց, զի և որ ծերագոյնքն էին ի նոցանէ, փափկացան մատաղացան մանկացան:

5

10

15

20

25

1 Բ ունիցիք իրաբանչիւր որ զհայրենիս և զկեանս ձեր Բ շիմ անդրէն Գ իրաբանչիւր ՏՁ իրաբանչիւր որ Դ զհայրենի ՏՁ զհայրենիս և զկեանս ձեր Գ իւր փիս ձեր 2 Ըն առ ի փորձ 2—3 Բ եկեալ ես հարցանել զմեզ 3 ԲԳ շիմ իսկ Դ զմեզ փիս զքեզ 4 ԳԵԹԼԽԿԶՏՁ երդուա նոցա Դ նրդնու ԲՏՁ բնա բան Դ շիմ այդք բան 5 Բ որ ոչ էլ ի բերանոյ նորա ՏՁ որ ոչ կեալ է Դ նորա փիս ցնա անդրէն 6 Խ միանգամայն ՏՁ աշակերտեալք ԵԶ ճշմարտութեան է ճշմարտութեամբ ԲԳԴԵԹԼԽԿԶՏՁՏՁ փոփոխին 7 Խ էնն Բ ի նոյն ՏՁ ի նոյն կան ԴԸՆ առ ի շիմանալ Թ շիմ ինչ 7—8 ԲԳՁ ինչ իմաստնացոց Դ շիմ ինչ 8—9 ԵԹԼԽԿԶՏՁՏՁՏՁ ալ ոչ է այնպէս Բ ոչ այդպէս Ա ոչ այնպէս Գ այլ ոչ այնպէս է Դ ոչ այդպէս է 9 ԳԵԹԼԽԿԶՏՁ Թէ 10 Բ ոչ կատարեցաք Դ շիմ արդ 11 ԵԸԹԽԶ շիմ այլ Բ իրացո ինչ Դ հարցանել ԵԸԹԽ 2ՏՁ ալ հարցանէք 12 ԲԸ զմեզ Բ զինչ և ԲԳ շիմ վասն մեր Դ վաղվաղակի կատա-

կան գույքին»:

Պատասխան տվին երանելիներն ու ասացին. «Փորձելու համար ես եկել-հարցնում մեզ, թե՞ իսկապես թագավորն ինքն է ուղարկել քեզ»: Հազարապետը հրդիպեց և ասաց. «Ասածիս մեջ ավելի կամ պակաս խոսք չկա, որ նրա բերանից դուրս եկած չլինի»: Այն ժամանակ ասացին նրան. «Ովքեր մի անգամ աշակերտել են ճշմարտութեանը, այլևս երբեք ետ չեն դառնա նրանից, այլ ինչ որ կան՝ այնպես էլ մնում են: Մի՞թե այն ժամանակ շիմանալուց էինք պնդում, և այսօր նեղութիւնն իմաստնացրեց մեզ. այդպես չէ: Այլ մենք ափսոսում ենք այն բանի համար, թե ինչն՞ մենք էլ առաջինների հետ շվերջացրինք մեր կյանքը: Իսկ այժմ աղաչում ենք քեզ և քո միջոցով ձեր թագավորին՝ այդպիսի բաների մասին մեզ այլևս մի՛ հարցնեք, այլ ինչ որ մտքներումդ դրել եք մեր վերաբերմամբ՝ կատարեցե՛ք»:

Սրբ մեծ հազարապետն այս լսեց, իր մտքում շատ գովեց նրանց հաստատամտությունը, և այնուհետև սկսեց նրանց սիրալիրությունն ցույց տալ, ինչպես աստուծու սիրելիներին: Եվ շատ հորդորական խոսքերով թագավորին համոզում էր, որ նրանց ներքի և արձակի իրենց կապանքներից: Որովհետև նա թեպետև փոխվեց արքունի հազարապետութեան սլաշտոնից, և շատ բաներում վնասակար ճանաչվեց, ինքը հենց իրեն էր համարում Հայոց աշխարհի ավերման պատճառը, ուստի և մեծ անարգանքով իր տունն ուղարկվեց, սակայն կապվածների մասին երբեք չէր ուզում շարախօսել՝ մինչև իր կյանքի վերջը:

Իսկ երանելիներից շատերը, որոնք ավելի երիտասարդ էին, սովորեցին իրենց հայրենի երկրի գիրն ու գրականությունը, և այն դարձավ նրանց համար հոգևոր կերակուր, որով իրենց խրախուսում էին և ընկերներին մխիթարում: Եվ այնպես զմայլվեցին իրենց մտքով ու հոգով, որ նրանց ծերագույններն անդամ փափկացան, երիտասարդացան, մանկա-

րեցը 14 Դ հաստատութեանն Բ այնուհետև 14—15 ԲԴ սէր արկանել 15 Բ ընդ սիրելիս իւր բազում մշտանեցը՝ ընդ սիրելիս աստուծոյ 15—16 Ը ուղարկեց(1) 17 ԲԳԹ ի կապանաց Բ շիմ նա 17—18 ԳԵԹԼԽԿԶՏՁՏՁ ի գործոց 18 Ե հազարապետութեան Բ վասն զի փիս և Ձէ շիմ ի 19 ԳԴԵԹԽԶ ինքնին իսկ Ե յանձին ՏՁ ինքնին յանձն իւր ԹԼԿԶԶ կրտ փիս կրթէր 20 Դ շիմ և Թ ուղարկեցաւ ՄՏՁԱ ի տունն 20—21 Բ սակայն վասն սրբոցն ոչ կամեցաւ շարախօս լինել 21 ԿՄ ոչ երբէք կամէր շարախօս լինել Ի լինել ԳԴԵԹԼԽԿԶ յօր 23 ԲՄ երանելիացն Ե ի նմանէ Լ շիմ որ ԲԿ մանկագոցին 24 ԵԸԹԼԽ շիմ և Ա եղէն 24—25 Բ այն նոցա ի կերակուր 25 ԼՏՁ հոգևոր կերակուր Մ գանձինս իրեանց ԱԳԻ զընկերս Թ զնկերս 25—26 ԲԳԶՄ շիմ և զընկերսն մխիթարէին 26 Բ շիմ Եւ Բ ի յոգիս Խ և ի հոգիս ԲԳ շիմ և (որ) 27 Բ ի նոցանէ էին:

2ի թէպէտ և դպրութեան ժամանակքն անցեալ էին, սակայն բազում սաղմոսս ի բերան առեալ՝ հոգևոր երգակից լինէին մատաղերամ մանկատուն:

5 Եւ այնպէս բարձրացուցանէին զպաշտօնն սրբութեան, մինչև ոմանք ի դառն դահճացն մեծապէս բազցրութիւն անկանէր ընդ լսելիս նոցա, և որչափ ի ձեռս իւրեանց էր՝ արտաբոյ արբունի հրամանին դիւրութիւն առնէին նոցա, և սէր խնամոյ ունէին առ ամենեանս, և բազում անգամ զմարմնաւոր պէտս նոցա լնուին նոքա: Մանաւանդ զի նշանք ևս բժշկութեան յկատուծոյ յաջողեալ լինէր ի ձեռս նոցա. որպէս զի բազումք ի դիւահարաց սրբեցան ի նմին քաղաքի, որ կապեալքն կային: Իբրև ոչ ոք գոյր առ նոսա քահանայ, դիմէին առ նոսա հիւանդք և ախտածեալք քաղաքին, և ընդունէին ի նոցանէ զհրաքանչիւր ցաւոց զառողջութիւն:

15 Նա և որ մեծ իշխանն էր աշխարհին, զոր և Հարեշղոմ Շապուհ անուանէին, և նմա իսկ յանձն էին ամենայն պատժաւորքն, մեծապէս գութ սիրոյ էարկ առ ամենեանս: Զծերս ի նոցանէ առ հարսունէր, և զմանկագոյնս ի նոցանէ իբրև զսիրելի որդիս զգուէր Բազում անգամ գրեաց և եցոյց յարբունիս զվիշտս նեղութեան կապելոցն, և զառն առն իւրաքանչիւր զբարս ազնուականութեանն ցուցանէր նոցա. սոռաջի մեծամեծացն տառապէր, ջանալը աղբի ազգի հնարիք, մինչև բազում բարեխօսիք անին ի հաւան զթագաւորն: Հրամայեաց լուծանել զկապանս նոցա, և բառնալ ի նոցանէ զոսկ պատուհասին, և ազանել նոցա հանդերձ զօրէն նախարարութեանն. կարգեաց նոցա ոռճիկ, և զպատրաստութիւն սպառազինութեանն 25 հրամայեաց յարբունուստ: Գրեաց և յանձն արար մեծ սպարապետին, զի ընդ զօրս արբունի երթիցեն ի գործ պատերազմի:

1 Գ շիբ 2ի Գ լիբ և ԲՏ՝ ժամանակն դպրութեան Գեմն ժամանակն Գ ըստ դպրութեան ժամանակն Տ՝ անցեալ էր Բ էր վիս էին 1—2 Բ շիբ բազում 2 ԱԲԳԹԻՏՃԱ սաղմոսս Բ ի բերան նոցա 3 Լ մանկանցն 4 Լ այսպէս Բ բազմաբողջանելին ԿԹ՝ զպաշտօն ԲԳ սրբութեանն ԵԼԺԽԶ զդպրութեան վիս սրբութեան 4—5 ԲԳ սմանց 5 ԵՂ ի դուն(!) վիս ի դառն է ընդ սիրելիս վիս ընդ լսելիս Ը լսելիս Ժ ի լսելիս 6 ԲՏ՝ որչափ ևս ԺԻ ի ձեռս նոցա էր Բ հրամանին արբունի 7 Բ ընդ նոսա վիս նոցա ԵՂ շիբ «նոցա—ունէին» ԲՏ՝ խնամոց 8 Բ պէտան Բ շիբ նոցա 9 ԲԳ՝ շիբ ևս Բ շիբ յատուծոյ ԲԳ աջողեալ էր 10 Բ բժշկեցան վիս սրբեցան Գ ի նմին ժամու վիս ի նմին քաղաքի ևս ի նմին քաղաքէ 11 ԳեԼԺԿԶՏ՝ քաղաքէ Գ կապեալք Գ շիբ որ կապեալքն կային ԲՏ՝ ոչ կայր վիս ոչ որ գոյր 11—12 ԵՂ շիբ քահանայ. դիմէին առ նոսա ևս քահանայ առ նոսա 12 Թ շիբ և (ընդունէին) 12 ԳԿ առողջութիւն Ըն շիբ զհրաքանչիւր ցաւոց 14 Տ՝ է Ըն քաղաքին վիս աշխարհին ԱԶԹԻՎ

ցան: Որովհետև թեպէտ նրանց ուսման ժամանակներն անցել էին, սակայն բազմաթիվ սաղմոսներ բերան անելով՝ հոգևոր երգակից էին դառնում մանուկների մատաղերամ բազմութեանը:

Եվ այնպես էին պայծառացնում սրբութեան պաշտամունքը, մինչև որ դաժան դահիճներից ոմանք հրապուրվում էին՝ լսելով նրանց երգերի բազցրութեանը, և սրբան իրենց ձեռքից գալիս էր, բազաժորի հրամանից զօրս դյուրութեաններ էին ապիս նրանց, սեր ու խնամք էին ցույց ապիս բոլորին և շատ անգամ հոգում էին նրանց մարտավոր կարիքները: Մանաւանդ սր սասածու հաշտութեամբ բժշկութեան հրաւրներ էլ էին կատարվում նրանց ձեռքով. ինչպես որ զիվահարներից շատերը բժշկվեցին այն քաղաքում, որտեղ գտնվում էին կատարածները: Քանի որ նրանց մոտ ոչ մի քահանա չկար, նրանց էին զմում քաղաքն իջվանդներն ու ցավագարները, և նրանցից ստանում ամեն մեկն իր հիվանդութեան բժշկութեանը:

Այլև այն աշխարհի մեծ իշխանը, որի սնունդը Հարեշղոմ Շապուհ էր, և որին հանձնված էին բոլոր պատժամունքները, շատ գութ ու սիր ցույց տվեց նրանց բոլորին: Նրանցից ծերերին հոր տեղ էր ընդունում, իսկ ավելի վտերերին զգուս էր իբրև իր սիրելի որդիներին: Շատ ունգամ գրեց արբունիք և հայտնեց կապվածների ատուպանքն ու նեղութեանը, և նրանցից յուրաքանչյուրի աղնիվ վարք ու բարքը բացատրել նրանց. մեծամեծների առաջ ձգնում, ամեն տեսակ հնարքներով ջանք էր գործ զնում. մինչև որ շատ բարեխոսների միջոցով թագավորի հաճութեանն առան: Հրամայեց նրանց կապանքներն արձակել և վերացնել նրանց վրայից պատժի սուզը և նրանց նախարարութեանը վայել պատահաբան հազցնել. նրանց ոռճիկ կարգեց և հրամայեց ամբողջ սպառազինութեանն արբունիքից տալ: Գրեց և հանձնարարեց մեծ սպարապետին, որ արբունի գորբը հետ պատերազմելու գնան:

Հարեշղոմ՝ Շապուհուս Բ Շղոմապուսն Գ Հարեշղոմապուսն 2Տ՝ Շղոմապուսն 15 Տ՝ անուանեն Գ շիբ ամենայն 15—16 Բ սա մեծապէս 16 ԲԳ արկ Գ առ նոսա վիս առ ամենեանս 17 Բ գերե վիս ունէր ԳԼՏ՝ ընդունէր ի ունէին(!) Բ և զմանկունս ԳԳԵԺԿ Գմանկագոյնս ԲԳԳԵԼԿԶՏ՝ շիբ ի նոցանէ Բ որպէս վիս իբրև Բ անպէս զգուէր և զբարք 15 Կ նեղութեանն 19 Գ տան Բ գրանս ազնուական Գ ազնուականութեան և ազնուականութեան 19—20 Ժ ազնուականութեան նոցա ԲԳ շիբ նոցա 22 նոցա ցուցանել ԵԼԺԽԶ շիբ ցուցանել 20 ԲԳ շիբ սոռաջի ԲՏ՝ տառապէր և ջանալը 21 Գ բարեխօսք ԲՏ՝ բարեխօսութեամբ ԲՏ՝ անկին զկապաւորն ի հասան ԵԼԺԽԶ ի հաւանութեան 21 Բ և (հրամայեաց) 23 ԲՏ՝ ապուսցնել: Կ անգունել(!) Կ շիբ նոքա ԳԸ հանդերձ Բ շիբ հանդերձ ԳԿ նախարարութեան 24—25 ԲԳ ոռճիկս ԵՂ սպառազինութեան ԵԼԺԽԶ2 յարբունուստ տալ 25—26 Բ նապարապետին վիս սպարապետին 26 ԲԳ գօրն Գ ի մեծ պատերազմին:

Եւ իբրև այս այսպէս կարգեցաւ, և կազմեցաւ նոր հրաման թագաւորին, ի բազում տեղիս՝ ուր և հասին՝ տառելիալ գտան ի գործ արութեան, մինչև գովութեան հրովարտակ վասն նոցա ի Գուռն տային: Որպէս զի քաղցրացաւ իսկ մտաց թագաւորին, հրամայեաց զամենեսեան ածել զառաջեաւ: Եկին և յանդիման եղեն Յազկերտի արքայից արքային: Ետես զնոսա զուարթութեամբ, խօսեցաւ ընդ նոսա բանիւք խաղաղութեամբ, և խոստացաւ տալ նոցա զիրաքանչիւր իշխանութիւն ըստ կարգի հայրենի պատուոյն, և արձակել զնոսա յաշխարհն օրինօք քրիստոնէութեանն, յորոյ վերայ և մեծապէս էին շարչարեալ:

Եւ մինչդեռ անդէն մեծա խնդութեամբ շրջէին ի կարուանին առաջի թագաւորին, ի նմին ժամանակի հասանէր վախճան կենաց թագաւորին՝ յիննևտասներորդ ամի թագաւորութեանն իւրոյ: Եւ ընդ հակառակս ելեալ երկու որդիք նորա ի վերայ տէրութեանն կուռէին. սաստկանայք գործ դառնութեան պատերազմին զերկուս ամս:

Եւ մինչդեռ նոքա յալնմ խոովութեան էին, ապստամբեաց և Աղուանից արքայն. վասն զի բնորդի էր նոցա, և ըստ կարգի հայրենի հաւատոցն՝ քրիստոնեայ էր յառաջ, և Յազկերտ արքայից արքայ բռնի մոգ արար: Եւ նորա գտեալ ժամանակ անձինն պարապոյ, հարկեցաւ զանձն ի մահ դնել. լաւ համարեցաւ մեռանել ի պատերազմի, քան ուրացութեամբ ունել զթագաւորութիւնն: Վասն այսր ամենայնի յապաղումն եղև արձակելոյն նոցա յաշխարհն:

Իսկ կրտսեր որդուն Յազկերտի դայեակն, Ռահամ անուն ի Միհրան տոմհէն, թէպէտ և հտես զգունդն Արեաց ընդ երկուս բաժանեալ, սակայն կիսովն զազանաբար յարձակեցաւ ի վերայ երէց որդույ թագաւորին. հար, սատակեաց զգունդն, և ձերբակալ արա-

նել երբ այսպես կարգադրվեց ու կատարվեց թագավորի նոր հրամանը, շատ տեղերում, ուր որ նրանք հասան, գերադանց գտնվեցին՝ քաջության գործում, այնպես որ նրանց մասին գովասանության գրություն էլ գրվեց Դուռը: Թագավորի սիրտն այնպես քաղցրացավ, որ հրամայեց բոլորին իր առջև բերել: Եկան և ներկայացան արքայից արքա Հազկերտին: Ուրախ-զվարթ հանդիպեց նրանց, հունդիստ խոսքերով խոսեց նրանց հետ և խոստացավ ամեն մեկին իր իշխանությունը տալ հայրենի պատվի կարգով և նրանց իրենց աշխարհն ուղարկել՝ քրիստոնեական կրոնը պաշտելու, որի համար այնքան մեծամեծ շարչարանքներ էին կրել:

Եվ մինչդեռ նրանք այնտեղ մեծ ուրախությամբ [ազատ] շրջում էին բանակում թագավորի առաջ, այդ նույն ժամանակ հասավ թագավորի կյանքի վերջը՝ իր թագավորության տասնիններորդ տարում: Եվ միմյանց հակառակ դուրս գալով՝ նրա երկու որդիները կալում էին թագավորության համար. այս դմնդակ պատերազմի գործը սաստկությամբ շարունակվեց երկու տարի:

Մինչդեռ նրանք այս խոովության մեջ էին, ապստամբեց նաև Աղվանից թագավորը. որովհետև նրանց բնորդին էր և հայրենի հավատի համաձայն առաջ քրիստոնյա էր, և արքայից արքա Հազկերտը նրան բանությամբ մոգական կրոնին էր դարձրել: Եվ նա իրեն համար հարմար ժամանակ ընտրելով՝ իր անձը մահվան վտանգի ենթարկեց. սովելի լավ համարեց պատերազմում մեռնել, քան թե ուրացությամբ թագավոր լինել: Այս բոլորի պատճառով ուշացավ նրանց [Հայոց] աշխարհն ուղարկելը:

Իսկ Հազկերտի կրտսեր որդու դայակը, որի անունը Ռահամ էր Միհրան տոմհից⁶⁷, թեև տեսավ Արցաչ գորքը երկու մասի բաժանված, բայց մեկ կիսով պապանաբար հարձակվեց թագավորի երեց որդու վրա. չարդեց, կոտորեց նրա զորքը և թագավորի որդուն ձերբակալելով՝ հրա-

1 ԳԵԸԺԿԵՎԷ ԶԻՒ այս Բ կատարեցաւ կազմեցաւ ԴՆՏ՝ շիւ և (կազմեցաւ) Բ ի եոսա փիս նոր 2 Բ հասանէին 2 առաւել Բ գտանէին Դ գտին 3 ԲԳ արութեանն Դ հրովարտակ գովութեանն Թ շիւ գովութեան ԲՏ՝ հրովարտակս 3—4 Բ դուռն 4—5 Բ ի մտաց թագաւորն և հրամայեաց... 5 Գ զառաջաւ 6 ԲԸԽ Աղկերտի Բ արքայից արքայի 4 արքայի 6—7 ԲԳՏ՝ և խօսեցաւ 7 Է խաղաղութիւն Տ՝ խաղաղութեան 8 Դ շիւ և Բ իշխանութիւնս ԳԼԵԿՍ՝ շիւ կարգի ե՛՛՛՛՛՛ շիւ ըստ կարգի ԱԳԶԷԻԿՎՏՍ՝ՍՅ՝ պատուոցն 9 ԵժԽ արձակեալ Դ յաշխարհ ԵժԽԿ յաշխարհս ԲԵԶ քրիստոնէութեան Դ քրիստոնէութեամբ 10 ԳԵԸԺԿԵՎԷ ԶԻՒ և Դ շարչարել 11 Բ մեծապէս փիս մեծաւ 12 Բ շիւ առաջի թագաւորին Բ լինէր փիս հասանէր 13 ԱԲԶԷԸ ՎՏ՝ լինն և ի տասներորդ Դ յիննևտասներորդ ԲՏ՝ թագաւորութեան նորա ԴԵ թագաւորութեան 14 Տ՝ լեալ փիս ելեալ ԵԶ տէրութեան և կուռէին ի վերայ տէրութեանն 15 Բ և սաստկանայք [Տ՝ պատերազմին զաննութեան ե՛՛՛՛՛ զամս երկու Ժն զամս երկուս 2 ամս երկուս 15 Ըն Եւ մինչ Բ յայսմ Դ յայն ԱԶ խոովութեանն է խոովութիւն Բ

ապստամբեցաւ 2 շիւ և 17 ԱԳԿԵԸԹԻԿԵՎԷՏՏ՝ արքայ Գ վասն դի 18 Դ հաւատոց Բ շիւ հաւատոցն ԲԻ յառաջն Ը Աղկերտ 18—19 Բ և Յազկերտէ արքայից արքայ ընդ մոգ եղեալ 19 ՆՍ՝ մոգ արար զնա Ի և որա ԳԵԺԿԷԶ զժամանակն ԿԸԽ դժամանակ ԲԳԿԵԸԺԿԵՎԷ անձին 20 Բ շիւ հարկեցաւ զանձն ի մահ դնել Դ հնարեցաւ ԹԻԼՍ՝ մեռանել 21 Է ուրախութեամբ փիս ուրացութեամբ Ե պթագաւորութիւն 22 ԱԶԷԹՎՏ՝ շարձակելոյն ԲԳԼՍ՝ արձակելոյ Ի յարձակելոյն Տ՝ արձակելոյն նոցա Դ նոցա արձակելոյ յաշխարհ ԲԵԸԺԿԵՎԷ յաշխարհս 23 ԳԵԸԺԿԷԶ Էրսեր Բ Աղկերտի և դայակ նորին Ե շիւ Յազկերտի Բ Ռահ է Ռահման անուն 24 ԳԿԵԸԹԺԿԵՎԷՎՏՍ՝ ՍԵՏրան Բ Միհրանն տոմհի 25 Բ շիւ զապանաբար Բ յարձակել փիս յարձակեցաւ ԸՎ Էրեց 26 Դ որդուն Դ և հար Թ Է՛՛՛՛՛ հար ԲԻՍՏ՝Տ՝ Ե՛՛՛՛՛ հար:

րեալ զորդի թագաւորին՝ անդէն ի տեղւոցն հրամայէր սպանա-
նել: Եւ զմնացեալ զօրսն ածէր հաւանեցուցանէր, և առնէր միաբա-
նութիւն ամենայն Արեւաց զնոցին. և թագաւորեցուցանէր զիւր
սանն, որում անուն էր Պերոզ:

5 Սի թէպէտ և Արեւաց աշխարհին տոնէր մեծապէս խաղաղու-
թիւն, սակայն Աղուանից արքայն ոչ կամէր նուաճել անդրէն ի ծա-
ռայութիւն. այլ խրամատեաց զպահակն ճորայ, և անցոյց յայս
կոյս զօրսն Մասթաց. միաբանեաց զմնասան թագաւորս զԵնա-
նորդեայսն, և ընդդէմ եկաց պատերազմաւ Արեւաց զնոցին, և բա-
10 ղում վնաս արար զօրացն արքունի: Թէպէտ և երկիցս և երիցս ե-
տուն հրովարտակս աղաչանաց, ոչ ինչ կարացին ածել զայլն ի
հաւանութիւն. այլ գրով և պատգամաւ յանդիմանէր զնոսա վասն
զուր աւերածի աշխարհին Հայոց: Յիշեցուցանէր նոցա զմահ նա-
խարարացն և զշարշարանս կապելոցն: «Ի վերայ այնչափ սիրոյ և
15 վաստակոց փոխանակ կեանս առնելոյ՝ զարև հատէր, ոսկեր: Լաւ
լիցի ինձ, ասէ, զնոցա շարշարանսն յանձն իմ առնուլ, քան թողուլ
զքրիստոնէութիւնն»:

Եւ իբրև տեսին, թէ ոչ բռնութեամբ և ոչ սիրով կարացար ա-
ծել ի հաւանութիւն, զանձս սաստիկս հտուն տանել յաշխարհն
20 խայլանդրաց, բացին զորունս Ալանաց և հանին գունդ բազում ի
Հոնաց, և կռուեցան տարի մի ընդ Աղուանից արքայի: Թէպէտ և
թօթափեցան և ցրուեցան զօրքն իւր ի նմանէ, սակայն զնա ոչ կա-
րացին հնազանդել. այլ և հարուածք ևս մեծամեծք հասին ի վերայ
նոցա, էր որ կոտուվ և էր որ ախտիւ շարշարանօք: Եւ յայնչափ
25 ժամանակաց ընդերկարել պաշարմանն, մեծ կէս աշխարհին տե-
րեցաւ, այլ ոչ որ ի նմանէ երկմտեայ բաժանեցաւ:

Յղեաց առ նա դարձեալ թագաւորն Պարսից. «Զորոյդ իմ, ասէ,

մայեց տեղն ու տեղը սպանել: Իսկ մնացած զօրքն էլ հավանութեան բե-
րեց և միաբանութիւն հաստատեց Արյաց ամբողջ զօրքի մեջ, և թագա-
վորեցրեց իր սանին, որի անունը Պերոզ էր:

Թեպետև Արյաց աշխարհում կատարյալ խաղաղութիւն հաստատեց,
բայց Աղվանից թագավորը չէր ուզում նորից ծառայութեան տակ մտնել.
այլ նա քանդեց ճորա պահակը և Մասքութիւնների զօրքն այս կողմն անց-
կացրեց. միաբանեց տասնամեկ լեռնական թագավորներին և պատե-
րազմով ընդդիմ կացավ Արյաց զօրքին և մեծ վնաս պատճառեց ար-
քունի զօրքերին: Թեպետ երկու-երեք անգամ աղաչանքի գրութիւններ
ուղղեցին նրան, բայց չկարողացան այդ մարդուն համոզել. նա գրով ու
պատգամներով հանդիմանում էր նրանց՝ Հայոց երկիրն իղուր տեղը
ավերելու համար: Նրանց հիշեցնում էր նախարարների մահը և կապ-
վածների շարշարանքները: Ասում էր՝ «Այնչափ սիրո և վաստակների հա-
մար փոխանակ կյանք շնորհելու, նրանց արևը խավարեցրիք: Լավ կլի-
նի ինձ համար, ասում է, նրանց շարշարանքները հանձն առնել, քան թե
քրիստոնէութիւնը թողնել»:

Եվ երբ տեսան, որ ո՛չ բռնութեամբ և ո՛չ էլ սիրով չկարողացան
համոզել նրան, շատ զանձեր ուղարկեցին խայլանդուրների աշխարհը,
բաց արին Ալանների դոները¹⁶⁸, շատ չորք հանեցին հոներից և մի տա-
րի կովեցին Աղվանից թագավորի դեմ: Թեպետև նրա զօրքը ցրվեց ու
հեռացավ նրանից, սակայն նրան չկարողացան հնազանդեցնել, այլ դեռ
մեծամեծ հարվածներ էլ ստացան, ո՛րը պատերազմով և ո՛րը հիվան-
դութիւնների շարշարանքներով: Եվ պաշարումը երկար ժամանակ տե-
վելու պատճառով աշխարհի մեծ կեսն ավերվեց. բայց ոչ ոք նրանից
չերկմտեց ու չբաժանվեց:

Պարսից թագավորը դարձյալ մարդ ուղարկեց նրա մտտ՝ «Իմ քրոջն,

1 ԲԳ անդրէն Գ հրամայեաց 3—4 ԵՐԺԵԶ զսանն իւր 4 և շի՛ օրս. 7 ա-
նուն էր և ԳՊերոզ 5 Բ աշխարհին Արեւաց ԶԵՄ ասէր Գ մեծապէս առնէր 6 ԳԾ
ԸԺԼԵԿԶՏԶ արքա(յ) ԲԳ ոչ կամեցու ԹԵՏԻՏԶ նուաճիլ 6—7 ԲՏԶ ընդ նորս ճառա-
յութեամբ փխ անդրէն ի ծառայութիւն 7 և խրատեաց(!) ԲՏԶ այլ հրամայեաւ ար-
գելու անդրէն ընդ դուն Պահ(Տ) զպահակն ճորայ յարեկս Ը զպահակն 7—
8 Ա յայն կոյս Գ զօրս 8 ԹԵՏՏ Մաղթաց Գ միաբանեաց և 8—9 Բ և ունե-
տասն թագաւորսն զԵնանորդեայսն ՏԶ և զմնասան ԵՐԺԶ թագաւորսն զԵնանորդեայսն Կ
զթագաւորս ԷԻԾ զԵնանորդեայսն Լ զԵնանորդեայսն 10 ՏՏ վնաս 10—11 Գ Է-
տուն առնել 11 ԱԳԵԶԸԹԺԿԼԵԿԶՎՅՏՎՏԶ հրովարտակս ԲԳԸՏՅԱ հրովարտակ է աղա-
չանացս Բ զայն փխ զայլն 12 Է հրով փխ գրով 13 ԱԳԵԿԵՄՏՏ աւերածին ԲՏԶ
աւերածոյ Գ Հայոց աշխարհին ԵԶ աշխարհիս ԲՏԶ և զմահ փխ նոցա զմահ 14 ԶԵՄ
շարշարանս ԱԵԶԸԹԺԿԼԵԿԶՎՅՏՎՏՏ անչափ 15 Բ կեանս առնել, և դարգես շնորհելոյ

ԼԶ առնելոյ Գ ասէր՝ զարև հատէր ԲԾ ասէ փխ ասէր 15—16 ԼՏՎ լաւ իցէ ինձ
16 ՏԶ զնոցա ճանապարհն և զշարշարանս յանձն Թ զճանապարհն և զշարշարանս Ը
շարշարանս Ա յանձ ԲԿԵԶԸԺԿԼԵԿԶՏԶ չիլ իմ 17 ԲԳԳԵԶԸԿԼԵԿԶԶ զքրիստոնէութիւն 18
ԵԺԼԵԿԶՏԶ Ե՛՛՛՛՛ Ե՛՛՛՛՛ Կարացին 19 ԳԼ զանձ սաստիկ Գ շի՛ յաշխարհն 20 ԱԹԻՄ
խայլանդրայ Բ խաղանդրաց Զ խայլանդրա Է խայլանդրոց ՄՏՎ խոյանդրացուց Բ բացին
և ԳԵԶԸԿԶՏԶ զորունս ԲԳՏՏ զունդս բազումս 20—21 Է ի հնոց փխ ի Հոնաց 21
ԵՐԺԵԶ ընդ արքային Աղուանից Բ արքային 22 Է թոփեցան փխ թօթափեցան Գ շի՛ և
(ցրուեցան) 22—23 Բ ոչ կարացին զնա հնազանդեցուցանել ՏԶ զնա ոչ կարացին
հնազանդեցուցանել 23 Գ շի՛ և 24 ԱԶԷԹԻՄ կոտաւ Բ ախտիւք շարշար Գ
ախտիւք շարշարանաց ԵՐԺԵԶ շարշարանաց ՏՏ շարշար 25 ԳԵԶԿ յերկարի ԲՏԶ
պատերազմացն փխ պաշարմանն 26 ՏՏԶ ի նոցանէ փխ ի նմանէ Բ շի՛ այլ ոչ ոք
ի նմանէ երկմտեայ բաժանեցաւ ԱԶ բաժանեցաւ Գ բաժանեցան 27 Բ շի՛ դարձեալ
ԲՏԶ Պարսից Պերոզ Ե զքրոջս:

աբարակաց էր: Շարաթամուտն ըստ կարգի միայնակեցաց, որ յանապատս բնակեալ են: Ոչ ոք ումեք ջուր ի ձեռս արկանէր, և ոչ կրտսերք աւազաց դաստառակս մատուցանէին. շանկաւ օշնան ի ձեռս փափկասուն կանանց, և ոչ մատուցաւ եւլ ի զուարթութիւն խրախութեան: Չեղան առաջի սուրբ սկտեղք, և ոչ անկան բաժակակալք յուրախութիւն. շեկաց ուրուք նոցա նուիրակ առ դուրս, և ոչ կոչեցան պատուականք յարանց ի տաճարս նոցա. շիշեցան նոցա, թէ գուցէ ոք ամենևին ի բնակասնունդ դայեկաց և կամ բնաւ ի սիրելի հարազատաց:

10 Փոշոտեցան և ծխոտեցան սրահակք և սրսկապանք նորեկ հարսանց, և սարգի ուտայնք ձգեցան ի սենեակս առաքաստաց նոցա. կործանեցան բարձրագահք տաճարաց նոցա, և խանգարեցան սպասք երախանաց նոցա. անկան կործանեցան ապարանք նոցա, և տապալիալ աւերեցան ամուրք ապաստանի նոցա: Չորացան ա-

15 զազեցան բուրաստանք ծաղկոցաց նոցա, և տաշտախիլ եղեն որթք գինեբեր այգեաց նոցա:

Աշօք իւրեանց տեսին զյափշտակութիւն արարոց իւրեանց, և ականջօք իւրեանց լուան զլարչարանս վշտից սիրելեաց իւրեանց. առան գանձք իւրեանց յարբունիս, և ոչ մնացին ամենևին զարդք

20 երեսաց իւրեանց:

Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, որ գրգեալք և զգոեալք էին յիւրաբանչիւր բաստեռունս և ի դահաւորակս, հանապազ բոկ և հետի երթային ի տունս աղօթից, անձանձրոյթ յարեղբեալ ուխտիւք, զի համբերել կարացեն մեծի նեղութեանս: Որ

25 ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին ուղղովք զուարակաց և ամճովք էրէոց, խոտարուտ կենօք իբրև զվայրենիս ընդունէին զկերակուրն

1 Ք միայնակեցացն V միայնակեցաց 1—2 A յանապատի S2 յանապատ 2
PՔ բնակեալ էին Գ ի ձեռն ածեալ 2—3 ԵժՂ կրտսեր Խ և ոչ ոք կրտսերք 3 Խ
յաւազաց P դաստառակ Գ մատուցանէր Ք օշնան (լուսանցեալ՝ լօղան) V անան փխ
օշնան 3—4 ԱՁէիեՄ ի ձեռն 4— P փափկութեան փխ փափկասուն 5 P ու-
րախութեանն PՏ2 առաջի նոցա Ը ստեղք(!) P շիբ անկան 6 P ուրախութեանն Գ
յուրախութեանն PԳ ի նոցանէ փխ նոցա S1 շիբ նոցա ԵժՂՏՏ2 նուիրակ նոցա Ը նուիրա-
կաց նոցա Խ նուիրականաց նոցա P ի դուռն փխ առ դուրս 7 P ի պատուական P
նօքս փխ նոցա 8 PԳԵԸԹԿԷ Եթէ Ա ամենևին ի ամենևին P շիբ ի Ձ մի բրնակա-
ունդ(!) է մի բնականունդ(!) P դայեկացն S2 դայեկասնունդ բնակաց Գ շիբ բնաւ
9 P շիբ ի 10 P սրահք և որմակալք փխ սրահակք և սրսկապանք S2 շիբ և P 11
հարսանցն 2 ուտայնքն Ե սինեակս 12 P տաճարք 13 է երախանք Ը երախա-
նաց Է շիբ անկան կործանեցան ապարանք նոցա 14 Գ անբեցաւ 15 Գ բուրաստան

վորութեան համաձայն սպասավորելու համար, այլ [այդ ամենը] ընդ-
հանուր էր: Շարաթամուտն [անց էին կացնում] անապատում բնակվող
միայնակացների կարգով: Ո՛չ ոք մյուսի ձեռին ջուր չէր լցնում, և ո՛չ էլ
կրտսերները ավագներին սրբիչ էին մատուցանում. փափկասուն կանանց
ձեռքը օճառ չընկալ, և յուր շառաչարկվեց ուրախութեան հանդեսների
համար: Նրանց առջև մաքուր սկուտեղներ չըրվեցին և ո՛չ էլ բաժակա-
կալներ տրվեցին ուրախութեան համար. նրանցից ոչ մեկի դուռերի մոտ
նվիրակ չկանգնեց, և պատվական մարդիկ չկանգնեցին նրանց խնջուլքի
սեղանին. նրանց մտքերից չանցավ, թե գուցէ սնուցանող որևէ դաս-
տիարակ կամ մի սիրելի հարազատ ունեն:

Փոշոտվեցին ու ծխոտվեցին նորահարսների սրահակներն ու ա-
ռաքաստները և սարգի ուտայններ ձգվեցին նրանց հարսնարաններում.
կործանվեցին նրանց դահլիճների բարձր գահերը, և խանգարվեցին
նրանց սեղանների պարագաները. ընկան-կործանվեցին նրանց ապա-
րանքները, և տապալվեցին ու ավերվեցին նրանց ապաստան ծառայող
ամրոցները: Չորացան-ձոզեցին նրանց ծաղկանոցների բուրաստաննե-
րը, և արմատախիլ եղան նրանց գինեբեր այգիների տունկերը:

Իրենց աշքերով տեսան իրենց կայքերի հափշտակութունը և իրենց
ականջներով լսեցին իրենց սիրելիների վշտերն ու շարչարանքները.
նրանց գանձերն առան, թագավորական արին, և ամենևին զարդեր չմնա-
ցին նրանց երեսների վրա:

Հայոց աշխարհի փափկասուն տիկիները, որոնք փափուկ կյանքով
ու քնքուշ մեծացել էին բազմոցների ու գահավորակների մեջ. շարունակ
ու քնքուշ մեծացել էին բազմոցների ու գահավորակների մեջ. շարունակ
բորբիկ ու ոտքով էին գնում աղոթատները, առանց ձանձրանալու ուխտե-
լով և խնդրելով, որ կարողանան դիմանալ այն մեծ նեղությանը: Ովքեր
իրենց մանկութունից հորթերի ուղեղներով և էրենների փափուկ մտով
էին սնվել, մեծ ուրախությամբ խոտեղեն կերակուր էին ընդունում վայ-

ԱԵԶԷԸԹԹԻԼԵԿԵՆՎՅՏՏՏ զաշտախիլ 15—16 P տաշտախիլք այգեատանաց նոցա Գ
զաշտախիլ Կ շիբ եղևն Գ շիբ «և գաշտախիլ եղէն—այգեաց նոցա» 16 Ե այգաց
ժ այգեաց S1 գինեայգեաց 17 PԳ ի արարաց Ը արարածոց 17—18 P շիբ
«և ականջօք—սիրելեաց իւրեանց» 18 ԳԵԹԿԷԸՏՏՏ2 զվշտս շարչարանաց Գ շիբ
վշտից P շիբ իւրեանց 19 P շիբ և Գ շիբ ամենևին 20 Գ նոցա փխ
իւրեանց 21 Գ աշխարհին Հայոց 2 զրեալք(!) է զրեալք(!) Քժ զրեալք, 2
գնեպակ կամ կուպակ) Գ շիբ ի 22—23 P հանապազորդ 23 ԳԳԵԸԹԻԼԵԿԵՆՎՅՏՏ
ՔԳԵԹԵԹԻԼ Խնդրել 24 ԵժՂ նեղութեան 24—25 Գ որբ, շիբ իւրեանց 25 P
ուղղովք Գ Եւղղովք ԵՄՏՏՏ Եւղղովք ԸԹԵԿԷԸ Իւղղովք 26 Ա էրիոց ԳԵ էրիոց P կերա-
կուրովք փխ կենօք P զվայրենի ԱԳԵԶԷԸԹԹԻԼԵԿԵՆՎՅՏՏ զկերակուրսն P զկեսան իւրեանց փխ

մեծաւ խնդութեամբ, և ոչ յիշէին ամենկին զսովորական փափկութիւնն: Սեպեհալ ներկան մորթք մարմնոյ նոցա, վասն զի ցերեկ արեակէզբ և զամենայն փշերսն զետնարեկբ:

5 Սաղմոսք լին մշանջնատք մրմունջք ի բերանս նոցա, և մխիթարութիւնք կատարեալք ընթերցուածք մարգարէիցն: Միաբանեցին երկու երկու իբրև ումոյք հաւանք և հաւասարք՝ ուղիղ տանելով զսկօսն արբայութեան, զի առանց վրիպելոյ հասցեն ի նաւահանգիստն խաղաղութեան:

10 Մոռացան զկանացի տկարութիւն, և եղեն արու ատաքինիք ի հոգնոր պատերազմէն. մարտ եղեալ կռուեցան ընդ մեզսն կարեորս, հատին կարեցին և բնկեցին զմահաբեր արմատս նորա: Միամտութեամբ յազնեցին խորամանկութեան, և սուր սիրով յուացին ըզկապուտով ներկուածս նոխանձուն. հատին զարմատս ազահութեան, և չորացան մահաբեր պտուղք ստոց սոցա: Խոնարհութեամբ կռիւցին զամբարտաւանութիւն և հովն ի նախնութեամբ հասն երկնաւոր բարձրութեանն: Ազոթիք բացին զփակեալ սրտնս երկնից, և սուրբ խնդրուածովք իշուցին զհրեշտակս ի փրկկութիւն. տան տեախս ի հետատանէ, և փառաւորէին զկատուած ի բարձունս:

20 Այլիք որ ի նոսա լին՝ եղեն վերստին նախնոք ատաքինութեան, և բարձին յանձանց զնախատինս այրութեանն: Իսկ կանայք կապելոցն կամօք կապեցին զմարմնաւոր ցանկութիւնս, և եղեն կցորդ շարշարանաց սուրբ կապելոցն. ի կեանս իբրեանց նմանեցին քաջ նահատակացն մահուամբ, և ի հեռաստանէ եղեն վարդապետք մխիթարիչը բանատարկելիացն: Մատամբ իբրևանց մատակեցին և կերակրեցան, և զկարգեալ ոսճիկ նոցա յարբունուսս՝ ամ յամէ թողակ սունէին և տային տանն, նոցա ի մխիթարութիւն: Ա-

1 Բ պնդութեամբ փխ խնդութեամբ Բ լիք ամենկին զկերակորն ԳՏ՝ զկերակորն: Բ պնդութեամբ փխ խնդութեամբ Բ լիք ամենկին 1—2 Ե փափկութիւն 2 Մ սեպեհալ մորթք: լիք ներկան ըն ներկեցան Բ իւրեանց մարմնոցն ԳԳԵԸԺԿԻՆՏՏ՝ մարմնոցն ԲԿ ցերկին 3 Կ յիշէին փխ լին ԲԳ վշերն 4 Բ Կ բերանս նոցա մրմունջք ԳԵԸԺԿԻՆՏՏ՝ մրմունջք 4—5 Բ մխիթարութիւն 5 ԲԳԳԵԺԿԻՆՏՏ՝ կատարեալ: 5—6 Ե միաբանեցին իբրև 6 Գն լիք իբրև Բ հաւասար փխ հաւանք Բ ուղիղ 7 ԳՏՏ՝ լիք զսկօսն Ի զսկօս ԱԶԲՏՏ՝ արբայութեան Բ յարբայութեանն ատուածոյ ԳԳԸԺԿԻՆՏՏ՝ յարբայութիւնն ԵՂ յարբայութեան 7—8 Բ ուղիղ հասցեն ի նաւահանգիստ խաղաղութեամբ 9 ԱԻԻՎ զկանացի ԲԳԵԸԺԿԻՆՏՏ՝ տկարութիւն Բ իբրև զարուս 10 Բ մեղս ԱԶԸԺԻՎ կարեորսն 11 ԲՏ՝ հարին և կարեցին ԲԳ լիք և բնկեցին Գ և կարեցին Բ արմատ 11—13 ԵԸԺԿԵԸ լիք միամտութեամբ—նախանձունս 12 ԱԳԶԻԿՎՏՏ՝ խորամանկութեանն Ե խորա-

բնիկներ ի ման և ամենկին շէին հիշում իրենց սովորական փափուկ կյանքը: Նրանց մարմիններ ի մորթք սև գուլն ստացաւ, որովհետե ցերեկն արեակեզ էին լինում և ամբողջ գիշերներն էլ գետնի վրա էին քնում:

Մշտական սաղմոսներն էին նրանց բերանների մրմունջները, իսկ կատարյալ մխիթարութիւնը մարգարեների [զրբերի] ընթերցումն էր: Երկու-երկու միաբանվեցին իբրև իրար համաձայն ու հավասար ամուսններ՝ ուղիղ տանելով արքայութեան ակոսը, որպէսզի առանց վրիպելու հասնեն խաղաղութեան նավահանգիստը:

Մոռացան իրենց կանացի տկարութիւնը և ատաքինի տղամարդիկ դարձան հոգևոր պատերազմի մեջ. կոթիվ բաց արին ու մարտնչեցին ծայրագույն մեղքերի դեմ, կարեցին և զեն գցեցին նրա մահաբեր արմատները: Միամտութեամբ հաղթեցին խորամանկութեանը և սուրբ սիրով լքվացին նախանձի կապուտուցն ներկվածքը. կարեցին ազահութեան արմատները և շորացան նրանց ստտերի մահաբեր պտուղները: Խոնարհութեամբ հաղթահարեցին ամբարտաւանութիւնը և միևնույն խոնարհութեամբ հասան երկնավոր բարձրութեանը: Ազոթով բաց արին երկնքի փակված դռները և սուրբ խնդրվածքներով հրեշտակներին ցած բերին փրկութեան համար. ավետիս լսեցին հեռաստանից և փառավորեցին աստծուն բարձունքում:

Այն այրիները, որ նրանց մեջ կային, նորից ատաքինութեան հարսներ դարձան և իրենց վրայից վերացրին այրիութեան նախատինքնը: Իսկ կապվածների կանայք կամովին կապեցին իրենց մարմնավոր ցանկութիւնները և հաղորդակից եղան սուրբ կապվածների շարշարանքներին. իրենց կյանքում նմանվեցին մեռած քաջ նահատակներին, և հեռվից իրենց կյանքում նմանվեցին մեռած քաջ նահատակներին, և հեռվից մխիթարիչ վարդապետներ եղան բանատարկվածներին: Իրենց մատներով աշխատեցին ու կերակրվեցին, և թագավորից նրանց համար նշանակված ոսճիկը տարեցտարի թողակ էին անում և նրանց ուղարկում մխիթարե-

մանկութեանն ստանայի Բ լիք և 13 Ի կապուտակ Բ ներկուածոյ 14 Բ մահաբերք Կ պտուղք մահաբեր ՏՏ՝ շորացան պտուղք ստոց նոցա ԱԲԵԸԺԿԵԸ նորա վիս նոցա 15 Գ կոթեցին վիս կոթեցին 15—16 Բ ատաքինութեամբ փխ խոնարհութեամբ 16 ԵՂ բարձրութեան և զկապեալ փխ զփակեալ 17—18 Բ փրկութեան փխ ի փրկութիւն 18 Բ զաւետիս 20 Բ լին ի նոցանէ Գ էին ի նոսա 20—21 Գ եղէն հարսուք վերստին ատաքինութեան Բ ի նաւատութեան փխ ատաքինութեան 21 ԲԳ բարձին զնախատինս այրութեան յանձանց Գ զնախատանս Տ՝ այրիութեանն ԵԸԿԸ այրութեան 22 Բ կամու 23 ԱԳԳԻՎ կցորդք 23—24 Թ մատնեցին(1) փխ նմանեցին Տ՝ նմանեցան 25 Ըն մխիթարիչ ԲԳ բանատարկելոցն Բ մատամբ և մահուամբ փխ մատամբ 25—26 Կ վատտակեցան 26 ԱԶԸԺԻՎ կերակրեցին ԲԸն ոսճիկս Գ ոսճիկան ԵԺԿԸ ոսճիկն 27 ԳՏ՝ լիք ի մխիթարութիւն:

նարին Տիպոսնց նմանեցին, որ երգոյն քաղցրութեամբ առանց կերակրանաց կեան, և կենդանի են միայն զօրն ծծելով, զանմարմնոցն բերեն զնմանութիւն:

5 Բազում ձմերաց հալեցան սառնամանիք. և հաս գարուն և Եկին նորեկ ծիծառներ. տեսին և խնդացին կենցաղատէր մարդիկ, և նորա ոչ երբէք կարացին տեսնել զանձկալիսն իրեանց: Մաղիկք գարնանայինք յիշատակեցին զսոսկատէր ամուսինս նոցա, և աչք իրեանց կարօտացան տեսնել զցանկալի գեղ երեսաց նոցա: Սպառեցան բարակք որսականք, և խցեալ կուրացան ուրշաւանք որսորդաց: Բնագլօք յիշատակեցան նորա, և ոչ մի տօնք տարեկանաց ոչ ածին զնոսա ի հեռաստանէ. ի ճաշատեղս նոցա հայեցան և արտատուեցին, և յամենայն յատեանս յիշեցին զանուանս նոցա: Բազում արձանք կանդնեալ էին յանուն նոցա, և անուանք իւրաքանչիւր նշանակեալ ի նոսա:

15 Եւ իրի տյնալս յամենայն կողմանց ալէկոծ լինէին միտք նոցա, ոչ ինչ կասեալ թուլացան յերկնաւոր աստրինութեանէն: Արտաքնոցն երեկին իրի այրիք սգաւորք և շարշարեալք, և յօգիս իւրեանց զարգարեալք և միթիթարեալք երկնաւոր սիրով:

20 Այլ ևս սովորեցին հարցանել զեկեալ որ ի հեռաստանէ, Եթէ Երբ լինիցի մեզ տեսնել զսիրելիսն մեր. այլ այն էին իղձը ազօթից նոցա առ Աստուած, Եթէ որպէս սկսանն՝ քաջութեամբ և նմին կատարեսցին լի երկնաւոր սիրովն:

25 Եւ մեք և նորա հասարակ ժառանգեսցուք զքաղարամայրն բուրհաց, և հասցուք խոստացիւոց սիրելեացն Աստուծոյ ի Քրիստոս 3 խոսա ի Տէր մեր:

1 ԳՅԿՏ՝ ճիպոսց ԵԸԶ ճիպոսց Տ՝ նորանց Գ հրեշտակաց փխ ճիպոսց Գ և փխ որ ծ որք 1—2 Բ ճիպոսնց նմանեցան ձալիս ողով քաղցրութեամբ առանց կերակրոյ կենդանի են միայն զօրն... 2 Գ կերակրոյ 4 կան փխ կեան ԱԶԷԹԻՎ ծածկելով փխ ծծելով 2—3 Գ և (զանմարմնոցն) 3 ԳԼ Եմանութիւն 4 ԲԳՏ՝ զբազում ձմերանցն հալեցին զսառնամանիսն (Գ ձմերանց: զսառնամանիս) ԲԹ գարունն 5 ԳԵԺԼԶՏ՝ ծիծառներ Գ նոր ծիծառներ ԲԼԹԻԿԿՏ՝ ծիծառներ ԱԶԷՎՏՏԱ ծիծառներ Ին մարդիկք 6 Ըն յի՛ կրրէք Գ ոչ կարացին երբէք եծ՜ ոչ կարացին տեսնել երբէք Բ տեսին փխ կարացին տեսնել 4 զանձկալիս Ե զանձկալիսն 6—8 ԲՏ՝ ձաղիկք զարնանային ձաղիկցան և նորա ոչ յիշեցին զսոսկատէր ամուսնութիւնն իրեանց (Տ՝ զամուսինս) է յի՛ «ձաղիկք—աչք իրեանց» Ե ամուսինս(!) 7—8 Բ յի՛ և (աչք) 8 ԱԶԷԹԻՎ ցանկացան փխ կարօտացան Գ զգեղ 9 Տ՝ սպառացան(!) 2 սփռեցան(!) Բ բանակք փխ բարակք Գ յի՛ բարակք ծ բանակք բանակք 4 բարակք բարակք Բ կորացան փխ կորացան 10 Բ որողացն ԳԼԵԿԶՏ՝ բնագրար(!) Գ բնագրար ոչ յիշատակեցան նոցա Գ և ոչ մտաք փխ և ոչ մի տունք 10—11 է սողականաց(!) փխ տարեկանաց

լու համար: նմանվեցին անարյուն ճպուռներին, որոնք իրենց երգի քաղցրութեամբ ապրում են առանց կերակրվելու և կենդանի են միայն օդ ծծելով՝ նմանվելով անմարմին [հրեշտակ]ներին:

Շատ ձմեռների սառույցներ հալվեցին, գարուն հասավ և նոր ծիծեռներ եկան. կենցաղատեր մարդիկ տեսան և ուրախացան, բայց նրանք երբեք չկարողացան տեսնել իրենց անձկալիներին: Գարնանային ծաղիկները նրանց միտն էին բերում իրենց հավատարիմ ամուսիններին, բայց նրանց աչքերը կարօտ մնացին նրանց երեսների ցանկալի գեղեցկությունը տեսնելու: Որսի բարակները վերջացան, և բոլորովին զաղակցին որսորդների արշավանքները: Նրանք հիշվեցին միայն զոված հիշատակարաններով, և ոչ մի տարեկան տուն նրանց հեռու օտարությունից տուն չբերեց. նրանց ճաշատեղերին նայեցին ու արտասովեցին և բուրբ ատյաններում հիշեցին նրանց անունները: Շատ արձաններ էին կանգնեցրած նրանց անվանը, և ամեն մեկի անունը նշանակված էր նրանց վրա:

Եվ մինչդեռ աչքս ամեն կողմից ալէկոծվում էին նրանց մտքերը, նրանք ամենեկին շթուլացան երկնավոր աստրինությունից: Դրսից նայողներին երևում էին որպէս սգավոր և շարշարված այրիներ, իսկ իրենց սրտերում զարգարված ու միթիթարված էին երկնավոր սիրով:

Այլևս սովորություն չարին հեռու երկրից եկած մեկին հարցնելու, թե ե՛րբ կլինի, որ տեսնենք մեր սիրելիներին. այլ այն էր նրանց իղձն ու ազօթն ուր աստված, որ ինչպէս սկսել են, այնպէս էլ քաջութեամբ ու երկնավոր սիրով լի նույնը գլուխ հանեն-վերջացնեն:

Ե՛վ մենք, ե՛ նրանք առհասարակ ժառանգենք երկնքի արքայությունը և հասնենք այն ամենին, ինչ որ խոստացված է աստուծու սիրելիներին հանուն մեր տեր Հիսուս Քրիստոսի:

11 ԵԼԺԼԵԶՏ՝ յի՛ ոչ (ածին) ԳԿ ի ճաշատեղս Գ ի ճաշակատեղին ՏՅԱ ի ճաշակատեղս 12 Հ ամենայն ԳԼԵԶՏ՝ ատեանս 13 Բ յի՛ բազում արձանք կանգնեալ էին յանուն նոցա Գ արձան Գ արձանս կանգնեալ է 14 Գ յիւրաքանչիւր ԲԳ նշանակեալ է ի նոսա 15 Բ իբրև այս աչքս: յի՛ Ե, Գ յի՛ իբրև Բ ալէկոծէին փխ ալէկոծ լինէին 16 Գ և ոչինչ կասեալք Բ յալացան(!) փխ թուլացան Բ աստրինութեանէ 16—17 ԱԶԷԹՎ արտաքնոյն 17 Գ այրիքս իբրև թագաւորք փխ իբրև այրիք սգաւորք Ե վերջանում է՝ «շարշարեալք» բառով. թերք է ընկել. Ենտեալ էր հիշատակարան է: Ե վերջանում է սոզ 12—13 «զանուանս նոցա» բառերով: Անագրի վերջին թերքն ընկած է: Հ հոգիս 18 Գ յի՛ զարդարեալք և Գ յի՛ և միթիթարեալք երկնաւոր սիրով ԵԼԺԼ սիրովն 19 Բ սովորեցան Վ սովորեցին ԱԶԹՎ զեկեալքս 19—20 ԲԸՏ՝ թէ Հ յե՛րբ 20 Բ լիցի Գ յի՛ մեզ Գ զսիրելիս ԲԳ այս է հոգք փխ իղձք 21 Բ թէ որպէս սկսաք Տ՝ սկսան 21—22 Բ և կատարեսցուք 22 Բ սիրով 23 ԲԳԼՍՏ՝ առհասարակ 24—25 Բ յի՛ Ե և հասցուք—ի տէր մեր:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Եղիշեն իր պատմությունը գրել է Մամիկոնյան Դավիթ կրեցի խնդրով: Ո՞վ է դա՝
անհայտ է: Բանասեր Ք. Կյուլեսերյան (եղիշեն. Քննական ու ուսումնասիրություն:
Վիեննա, 1909, էջ 79—80) Դավիթ Անհաղթին է ենթադրում, սակայն այդպիսի ենթա-
դրության համար ոչ մի կովան և փաստի հետազոտ նմանություն չկա, բացի Դավիթին
«եքրկրավոր առատ գիտություն վերագրելուց», մի բան, որ չի կարելի Դավիթ Անհաղթի
մենաշնորհը համարել: Միքայել Փարբուզալ փաշան Դավիթ կրեցին նույնացնում է Ղա-
զար Փարպեցու կողմից իբրև Արտաշատի ժողովի մասնակից հիշված Դավիթ կրեցի հետ:
Այս կարծիքի դեմ է խոսում այն հանգամանքը, որ այս դեպքում եղիշեն չէր կարող չի-
մանալ իր մեկնեսախ Արտաշատի ժողովական լինելը և անշուշտ անտնով կհիշեր նրան
և ոչ թե կգործածեր «և պատուական երիցունք ի տեղեաց տեղեաց» անորոշ արտահայ-
տությունը*:

2. Եղիշեի բնագրի միտքն այստեղ մտին է, և այդ պատճառով էլ եղիշեի թարգ-
մանիչները այստեղ լուկ ենթադրական, բայց մեծ մասամբ սխալ թարգմանություններ են
տվել: Թվում է ինձ, թե այստեղ Եղիշեն մեծարում է իր մեկնեսախին՝ ասելով, թե նա
այնքան գիտուն անձ է, որ կարող է իր հրամայածից ավելի լավներ արտագրել, և ու-
րիշները պետք է իրեն դիմեին այդպիսի լավագույն գործերի համար: Մոտավորապես
այս իմաստով էլ թարգմանված է սույն աշխատության մեջ:

3. «Հաղթության գորագրվա» ասելով հասկացվում է Քրիստոսը:

4. «Արշակունյաց ցեղը» հայոց թագավորների այն հարստությունն էր, որ Հա-
յաստանում թագավորել է ըստ ավանդության Քր. առաջ 2-րդ դարի կեսերից (հավա-
նորեն 132 թվականից) մինչև 428 թվականը Քրիստոսից հետո, ուրեմն ճիշտ 560 տա-
րի: Սակայն պատմական ճշգրիտ տեղեկությունների համաձայն՝ Արշակունիները թագա-
վորել են Հայաստանում միայն 54 թվականից Քր. հետո, հաստատապես 86 թվականից
սկսած, երբ Արշակունի Տրդատ 1-ը թագ ընդունեց հողմեական կայսր Ներոնի ձեռքից:
Արշակունիների հաղորդականությունն ու ժամանակագրությունը մոտավորապես հետևյալն
է.

Տրդատ 1 (54 թ. պաշտոնապես 66—75?)

Ահսիդար (?—110)

Պարբամասի (110—114)

Վաղարշ I (118—140)

Սոյեմոս (140—162)

Պակուր (162—164)

* Մանթաղությունները տրվում են առանց փոփոխության, ըստ 1971 թ. հրատա-
րակության:

Սուլեյմա երկուրդ անգամ (164—169)

Սամաուրով (190—196)

Վաղարշ II (196—215)

Տրդատ II (216—222)

Արշակ II, Խոսրով (222—238)

Տրդատ III (238—252)

Արտավազ V (253—273?)

Պարսից տիրապետություն (273—297)

Տրդատ Մեծ (297—336)

Խոսրով II (337—342)

Տիրան (342—350)

Արշակ II (350—367)

Պապ (368—374)

Վարսագրատ (374—377)

Արշակ III (378—386)

Հայաստանի բաժանումը 384 թ., վերջնականապես 390 թ.

Խաւրով III Պարսից բաժնում (389—391)

Վասիշապուհ (391—414)

Շապուհ պարսիկ (415—419)

Անիշխանություն (419—422)

Արտաշես կամ Արտաշիր (422—428)

Արշակունյաց բարձումը 428 թ.:

5. Պարսիկ Սասանի ցեղը կամ Սասանյան տոհմը սկիզբ է առնում Սասանից, որի թոռն էր Պապակի որդի Արտաշիր 1-ը, Սասանյան պետության հիմնադիրը: Սա, թագավոր դառնալով, պատերազմի է դուրս գալիս պարթևների արքայից արքա Արտավանի դեմ և 224 թվականին հաղթում է նրան, 226 թ. զրափում է նաև Կտեսիփոն կամ Տիգրան մայրաքաղաքը և ամբողջ պետությունը ենթարկում է իրեն:

226 թվականից Սասանյան տոհմն իշխում է Պարսկաստանում և երկիրն ու պետությունը այնպիսի ծաղկման հասցնում, ինչպիսին նա ունեցել էր Աքեմենյանների ժամանակ միայն: Այս տոհմի օրով է, որ ազգային մշակույթի, կրոնական սովորությունների և կյանքի զարգացումն իր զագաթնակետին է հասնում, իրանական (զրադաշտական կամ մոզական) կրոնը հաղթական դիրք է զբաղում նաև Երանում լայնորեն տարածված քրիստոնեության հանդեպ և մեծ ծաղկման է հասնում, տեսնում մինչև Սասանյան պետության անկումը՝ 642 թվականը՝ արաբական արշավանքների հետևանքով:

Մինչև Կոստանդինի քրիստոնեությունը ընդունելը և քրիստոնեությունը Հռոմեական կայսրության մեջ պետական կրոն դարձնելը մենք ոչ մի տեղեկություն չունենք, որ պարսից թագավորներն սկզբունքով հալածած լինեին քրիստոնեությունը: Բայց այս իրադարձությունից հետո և պարսկահռոմեական պատերազմներին զուգընթաց Պարսկաստանում սկսվում են դաժան հալածանքները քրիստոնեության դեմ, որովհետև պարսիկները նկատում էին, որ Պարսկաստանի քոյոր քրիստոնեանների համակրությունը հոովմայեցիների կողմն էր:

Հայաժանգների վլիավոր նպատակն էր ոչնչացնել մասնավորապես քրիստոնեական եկեղեցու կազմակերպությունը: Այս ջազաքականությունն են վարում հատկապես Շապուհ II-ը և նրա հաջորդները մինչև Հազկերտ 1-ը (399—420), որի ժամանակ հա-

լածանքները զագարում են, և քրիստոնեանների դրուժությունն այն աստիճան է լավատում, որ նրանք 410 թվականին նույնիսկ ժողով են գումարում Սեկեդիայում, կարգավորում են իրենց եկեղեցական գործերը և Սեկեդիայի եպիսկոպոս Իսահակին ընտրում են բոլոր պարսից քրիստոնեանների կաթողիկոս: Հազկերտ 1-ի մահից հետո հալածանքները վերականգնում են Վուսթ V-ի ժամանակ կարճատև և սպառազինված երանգով՝ Հազկերտ II-ի օրով (438—457), որը հալածանքները տարածում է նաև Հայաստանի վրա:

Ահա այս հալածանքների պատմությունն է նվիրված Նդիշի Վարդանանց պատմությունը: Միանգամայն սխալ կլինի քրիստոնեության այս հալածանքները Սասանյան թագավորների կողմից կրոնական մոլեռանդությամբ ու մոգերի սաղանջներով բացատրել: Անկասկած է, որ պարսից թագավորների և պետական գործիչների համար ամենազիջավորն այստեղ քաղաքական խնդիրն էր՝ իրենց երկրի քրիստոնյաների և Բյուզանդական կայսրության միջև անչքստո դնել և թույլ լնալ որ սահմանակից քրիստոնյա երկրները իրենց ձեռքից դուրս գան և Բյուզանդիայի հետ միանան: Սրա փախումն ապացույցն այն է, որ քրիստոնեանների սկզբունքային հալածանքները պարսից պետության մեջ զագարեցին այն ժամանակվանից, երբ Պարսկաստանում հաստատվեցին Բյուզանդական կայսրության սահմաններից արտաքսված քրիստոնյա նեստորականները իրենց մետրոպոլիտ Բարձումայի (435—489) ջանքերով, և պարսիկները տեսան, որ այս քրիստոնյաները ամենեկին էլ համակրանքով լին վերաբերվում բյուզանդացիներին: Նույն քաղաքականությունը նկատվում է նաև հետագայում միաբնակների վերաբերմամբ: Սրան բնավ չի հակասում այն, որ մոգերն, իրենց հերթին, ամեն կերպ աշխատում էին օգտվել ստեղծված դրուժությունից և իրենց կրոնի սաղեցությունն ավելի հետոները տարածել:

Սասանյան թագավորների ժամանակագրական աղյուսակը սկսած Որմիզդ II-ից:

Որմիզդ II (303—310)

Շապուհ II (310—379)

Արտաշիր II (379—384)

Շապուհ III (385—388)

Վուսթ (Բանրամ) IV (389—399)

Հազկերտ I (399—420)

Վուսթ (Բանրամ) V (420—438)

Հազկերտ II (438—457)

Որմիզդ III (457—458)

Պեթոզ (458—484)

6. Այստեղ Նիշված Շապուհն անշուշտ Շապուհ III-ն է (385—388):

7. Վուսթ կամ Բանրամ V (420—438), Հազկերտ II-ի հայրը:

8. Հազկերտ II (438—457): Նյուդեքեն այս թագավորի մասին գրում է հետևյալը. «Բահրամի մահից (438 կամ 439) հետո թագավոր է դառնում նրա որդին՝ Հազկերտ II-ը: Սա հալածում էր թե՛ քրիստոնյաներին և թե՛ հրեաներին: Առհասարակ էլ զժմար է նրա մասին լավ բան ասել. նա վերացրեց ամեն ամսի 1-ին կուտարվող ընդունելությունները, որոնց ժամանակ ամեն մի ականավոր մարդ տեսնվում կարող էր իր գանգառները կամ խնդիրները հայտնել թագավորին: Նրա մասին պատմում են, թե ամուսնացել էր իր սաղեցու հետ— սա, իհարկե, հանցանք չէր զրադաշտական կրոնի հետևողի

համար, ընդհակառակը, նույնիսկ առաքինություն էր, —բայց հետո սպանել է այդ ազգրկան: (Th. Nöldeke, Aufsätze zur persischen Geschichte, էջ 106): Այս բնութագիրը միանգամայն համապատասխանում է Հազկերտ II-ի կատարյի բնավորությանը, ինչպես այն նկարագրում է Եղիշեն, իբրև սատանային գործակից, իբրև մի կատարյի դադան, իբրև մի մարդ, որին շատ սիրելի էր խաղվությունն ու արյունահեղությունը, իբրև մի շար դև և այլն:

9. Հունաց երկիր արտահայտությունը գործ է ածվում Հռոմեական կայսրության մեջ մտած երկրների համար. երկու տող ենթև Եղիշեն նույն երկրների համար գործ է ածում հռոմեացի զավառներ արտահայտությունը:

10. Մծրին—Վերին Միջագետքի կամ Արվաստանի (Բնթ-Արբայն) մայրաքաղաքը, շատին. Nisibis, Տիգրիսից մոտ 100 կիլոմետր դեպի արևմուտք: Պարսից և հռոմեացիացի հարաբերությունների մեջ հսկայական դեր խաղացող ռազմագիտական կետ: Այս քաղաքը և իր շրջանը Հռոմեանս կայսեր խայտառակ դաշինքի շնորհիվ 264 թվականին վերջնականապես անցավ պարսիկներին և պարսկա-հռոմեական բոլոր հետագա պատերազմներում պարսիկների համար իբրև հենակետ էր ծառայում թե՛ հարձակումների և թե՛ նահանջների ժամանակ:

11. Քեոզա II կայսր (408—450), Արևելյան Հռոմեական կայսրության ամենաթույլ կայսրերից մեկը, որ քաղաքականապես երբեք չափահաս չգարձավ և միշտ զրտնրվում էր իրեն շրջապատողների ազդեցության տակ:

12. Տիգրան կամ Կոնստանտին, այժմյան Բաղդատից մոտ 16 կիլոմետր դեպի ցած Տիգրիսի ձախ ափին, Սելևկյանների մայրաքաղաք Սելևկիայի դեմուղմը, Պարսիկների ժամանակից բարդավաճեց ու դարձավ պետության մայրաքաղաք և թագավորական ձմեռոց: Տիգրանն իր այս դիրքը պահեց նաև Մասսեյանների ժամանակ, մանավանդ Շապուհ II-ից սկսած: Այժմ ավերակ է:

13. Չախակոյվյան պաշտոնյաներ կոչվում են մոզերը:

14. Մոզեր — կոչվում են իրոնական կրոնի քահանաները, քրմերը ինչպես գրողաշտական կրոնից առաջ, այնպես էլ զրադաշտական կրոնի ժամանակ: Մոզ բառը գործ է ածվում նաև սկախարդ, «աստղագետ», «երազանան» նշանակություններով: Ավեստան խոսափում է այս անունից և քահանաներին իրենց կատարած գործի անունով կոչում է ավերվան = հրակ վառողներ: Անշուշտ ժողովրդի մեջ վերակաշել է մոզ անունը. հույներն ու հայերն էլ պարսկական քահանաների համար գործ են ածում այս բառը ի տարբերություն բարելական քահանաների, որոնք կոչվում են քաղդեացիներ կամ քավդեներ:

15. Փաշանեներ — հունական ցեղեր, որոնք ապրում էին Պարսկաստանի հյուսիս-արևելյան սահմաններին կից Բակտրիայում (այժմյան Խորասանում) և նրանից հյուսիս ու արևելք և այնտեղից հաճախակի արշավանքներ ձեռնարկում դեպի պարսից պետության սահմանները: Նրանց մայրաքաղաքն էր Բահլ, կոչվում էր նաև Բակտրա, համարվում էր Ջրազատի հայրենիքը, Կյուրոսի մայրաքաղաքը, արհեստների ու առևտրի կենտրոն, Պարսիկ և արաբ պատմիչները սրանց և սրանց հաջորդներին տալիս են հայրալ անունը, որը նույնն է հայ պատմիչների նեփթաղների հետ. վերջիններս կոչվում են նաև սպիտակ հոններ: Հեփթաղներն ավելի ուշ են պատմական թատերաբեմ դուրս գա-

լիս: Քաշանեները 468 թվականին մեծ պարսություն են կրում և անհետանալով պարսկական պետության հյուսիս-արևելյան սահմաններից՝ անցնում են Հինդուկուշ և մի նոր պետություն հիմնում Փեշավարում:

16. Պահ դառ — տեղը հաստատապես որոշել հնարավոր չէ: Պարզ է, որ այն պետք է որոնել Պարսկաստանի հյուսիս-արևմտյան կողմերում: Փորթուզալ փաշան Պահ դուռը համարում է էլբուրսի հարավակողմը գտնվող Միթրատա կոչված կիրճը և նույնացնում է այն նախկին դուռն Կասպից (Pylae Caspiae) կոչվածի հետ, որը պաշտպանելու համար կառուցված էր Ռեյ քաղաքը:

17. Կեճ բառն այստեղ չի գործածվում կրոնի կամ հավատի, այլ այդ կրոնի կամ հավատի հետ կապված գուշակությունների, հմայությունների իմաստով:

18. «Արի և Ամարի» համապատասխանում է պարսկերեն «Երան և Աներան» արտահայտությանը և նշանակում է Երան և Ու-Իրան, իրանացիներ և ու-իրանացիներ: «Արևաց և Անարեաց» կամ «Երան և Աներան» պարսից արքայից արքայի տիտղոսն է:

19. Ապար աշխարհի հին պարսկական ձևն է Ապրշահը, որ բառացի նշանակում է ուլների աշխարհ — Պարսկաստանի հյուսիս-արևելյան մասը (այժմյան Խորասան), որ տարածվում էր մինչև Վրկան աշխարհի սահմանները: Այստեղ էլ գտնվում էր Զարե-բուլ դե-տը և Հերաթ (Հին Հարև) քաղաքը, որ այսօր էլ վաճառաշահ քաղաք է: Այս քաղաքում էին գտնվում հայ նախարարները կապանքներից արձակվելուց հետո (Ղազար Փարպեցի, Քիֆիս, 19(4), էջ 1(8)): Ապար աշխարհի գլխավոր քաղաքն էր Նյուշապուհը, որ կառուցել էր Շապուհ I-ը: Այստեղ էլ գտնվում նաև Ռեվան գյուղը, որտեղ նահատակվեցին Ղևոնդյանք:

20. Աղվանից աշխարհ — Վրաստանից դեպի արևելք, Կովկասյան լեռներից հարավ, այժմյան Ադրբեջանի հյուսիս-արևմտյան մասում:

21. Կիւաց աշխարհ — լիփնք, Կովկասյան լեռնական ցեղ և երկիր, տեղը որոշակի հայտնի չէ. Ալիշանը Շիրվանի մեջ է գնում, Պլինիոսն այդ ցեղն անվանում է լուրիենի և գնում է Աղվանից հարևան:

22. Մավդեից աշխարհ — նույն տեղում հիշվում է երկու անգամ. առաջին անգամ «Վրաց, Աղվանից, Լիփնաց, Մավդեից» իրար հետ կապված, որ հավանական է դարձնում դրանց Կովկասյան լեռնական լիփնը և Մոտերի (Մոզեից) հետ նույնացնելը: Երկրորդ անգամ առվում է՝ «և որ այլ ևս ի կողմանց կողմանց հարաւոյ մերձ ի սահմանս Տաճկաստանի և ի Հռոմոց աշխարհն և ի Կորդուաց և ի Դասն և ի Մաղդեիցն և յԱրզնարդին» . այս կապակցությունը ցույց է տալիս, որ երկրորդ անգամ հիշված Մավդեից աշխարհը բաղադրվել է այլ է և կապ չունի առաջին անգամ հիշված հյուսիսային լեռնական երկրի հետ: Այս երկրորդ Մավդեից աշխարհն անշուշտ պետք է նույնացնել Կորդվաց աշխարհից հարավ գտնվող Zabdicene գավառի հետ (= ասոր. Be Zawdai), Տիգրիսի գետից դեպի արևմուտք (տե՛ս սրանց մասին H. Hubschmann, «Die altarmenischen Ortsnamen», Strassburg, 1904, էջ 321 և J. Marquart, «Eranschart», էջ 158):

23. Կորդվաց աշխարհ — Տիգրիսի ափին, սրա վտակների՝ Բոհտանուտի և Խարուրի

միջև մինչև Մոսուլի սահմանները: Այս անունից է առաջացել հավանորեն Քուրդիստան անունը:

24. Աղծնյաց աշխարհ, Աղծնիք—Arzanene—Տիգրիս գետից դեպի հյուսիս, Միջագետքից դեպի արևելք, Մեծ Հայքի 15 նահանգներից երրորդը, Հայաստանի հարավարևմտյան կողմը. սահմաններն են Չորրորդ Հայք, Տուրսիերան և Մոկր նահանգները և Ասորեստանը: Գլխավոր գետերն են՝ Տիգրիս և Քուխ, լեռները՝ Միմ, Տորոս, Խուլթի և այլն:

25. Տանկաստան այստեղ դործ է ամփած արարների երկիր իմաստով և համապատասխանում է Հյուսիսային Միջագետքի Արվաստան (Քևի-Արբայն) երկրամասին, որի մայրաքաղաքը Մծրինն էր և որտեղ մեծ քանակությամբ արարներ էին ապրում: Հմմտ. ծանոթ. 10:

26. Արզնագրին— Տիգրս տեղը հայտնի չէ: Անվանվում է Մոկաց և Մավդեից աշխարհների կողքին, ուրեմն պետք է նրանց սահմանակից լիներ. հավանորեն, Աղծնյաց աշխարհի Արան կամ Արզն գավառն է: Այս անունը հիշում է նաև Քովմա Արծրունին, Քարծումայի մասին խոսելիս՝ «Եկն և՛սա Արզնարդին և յաշխարհն Մոկաց»: Ալիբեյան, «Հանդես Ամասրյա», 1936 թ. էջ 42, ծանոթագր. 7-ում գրում է սրա մասին. «Ե՛նձ կթվի թե նույն է Արզն—Արզուն գավառին հետ, որ մասնակի մր երկուրի բաժնված կերևա. ասորի հեղինակը կզանազանեն Արզուն և Արզուն Ոստան (Braun, Synhadros, 32, 34, 162. Hübschmann, Altarmen. Ortsnamen, 248—251, 311, 321), երկուսն ալ եպիսկոպոսանիստ: Հավանորեն Արզն—Արզուն և Արզուն Ոստան. հետո... վարչականապես միացած են և կոչված Արզն—Արզուն—Արզնարդին»:

27. «Մարբարունե» էին անվանում հույները բոլոր օտար ազգերին: Պարսիկներն այդպիսիներին պիտի անվանեին ո՛չ թե բարբարոսներ, այլ «անարիներ»:

28. Հագկերտի 11-ի թաղավորության շարքերը սարվանից մինչև 11-րդ տարին կիսին 441/442—448/449, որովհետև Հագկերտի դահակայությունն ստաջին տարին է 438 թվականի օգոստոսի 4-ից մինչև 439 թվականի օգոստոսի 4-ը:

29. Խայլնդարեհ կամ Խայլնդարեհ—լուկասյան հոների անունն է: Մարքվարտի կարծիքով այդպես է կոչվել հոների արքայական հորդուն. սաղաղույցն այն է, որ հոները մեծ պետության քայքայումից հետո, այդ անունն էլ անհետանում է:

30. Ճորա պահակ, Ճորա, Չորա, Կապան Ճորա, Գուսն Աղվանից, Հոնաց և այլն դանվում էր այժմյան Գևորգեոս քաղաքի մոտերը՝ Կասպից ծովի ափին: Այդ վայրը խոշոր կարևորություն ուներ թե՛ հռոմեացիների և թե՛ պարսիկների համար: Հռոմեական օկուպությունը հոգ էր տանում և նույնիսկ դրամական միջոցներ էր տալիս Ճորա պահակը կարգին ամրացված վիճակում պահելու համար, որպեսզի հյուսիսային վայրերի ցեղերն այնտեղից Արաստան և Հայաստան ն ապա հռոմեական զավաճները չմտնեին: Նրբ Հռոմեացիները ուշադրում կամ դադարեցնում էին Ճորա պահակի պահպանման համար պայմանավորված սուբսիդիայի վճարումը. պարսիկներն անմիջապես պահանջ էին դնում վերականգնելու այդ վճարումները, և նրանց պարտիցումը պատճառ էր դառնում թշնամական ու պատերազմական դործողությունների:

31. Ասորեզան— այն սեղանն է, որի վրա վառվում էր կրակը. շատ տեղում դործ է անվում նաև կրակատուն իմաստով: Ասոր կամ Ասուր պ՛չ. նշանակում է կրակ:

32. Բարեյոնի հնոցը— անհարկություն է Դանիելի մարգարեության զլ. Գ 19 և 46—47, որտեղ նկարագրված է Սեղաակին, Միսաքին և Արևմտագովի խարույկ բարձրացնելը Նարեզոդոնտոսը թագավորի հրամանով: Թագավորը պատվիրում է հնոցը յոթնապատիկ շեռուցանել. և սպասավորները շեն դադարում հնոցը նավթով ու ձեթով և այլ վառելիքայինով բորբոքելուց, մինչև որ բոցը հնոցից 49 կանգուն վեր է բարձրանում և այրում է շրջապատող քաղաքներին:

33. Քավղեություն— բարելոնական կրոնի վերջին շրջանի անունը, երբ կրոնը ամբողջովին վեր էր անվել աստղաբաշխություն, կախարհությունների, հմայությունների և գուշակությունների: Կրոնի ներկայացուցիչը բուրմը կոչվում էր քավղես:

34. Իտազական երկիր— հայթաղների կամ հիթաղների երկիրը, ուրիշ խոսքով քուշանների երկիրը: Հմմտ. ծանոթ. 15:

35. Զրադաշտական կրոն կամ Մազդայականություն—իրանական կրոնը նրա մեծ մարդարն Զրադաշտի անունով կոչվում է զրադաշտականություն: Այլ անունով նա կոչվում է նաև Ահուրա-Մազդայի հավատ. զենիմազդեզն, Մազդայականություն, այլև մոզական կրոն՝ այդ կրոնի ներկայացուցիչը քահանաների անունով:

Զրադաշտական կրոնի էական բովանդակությունը միմյանց հակառակ երկու սկզբունքների՝ բարու և չարի, մշտական պայքարն է: Այդ պայքարն ու լոբվը շեն կարող վերջանալ, մինչև որ բարին չհաղթի չարին:

36. Խոնջան—վարտիքի կամ անդրավարտիքի կապ: Խոնջանները կենելը մի ծանր պատիժ էր Պարսկաստանում, որպեսզի հանցավորը մեա իր կեղտոտությունների մեջ և տանջվի:

37. Հագարապետ—երկրի բարձրագույն քաղաքացիական պաշտոնյան ու բարձրագույն դատավորը: Բառը նույն նշանակություն ունի, ինչ որ պարսկական buzarğ fra-madhar-ը: Այդ անունը սրվում էր նաև պարսից թեկնադասների բանակի կամ «անմահների» տասը զեղերից յուրաքանչյուրի հրամանատարին. այդ զեղերը բաղկացած էին հագարական հոգուց. այդտեղից էլ հագարապետ անունը:

Եղիշի մեջ այս տեղում խոսքը վերաբերում է Վահան Ամատունուն, որը Հմայակ Մամիկոնյանի հետ աշակերտել էր Մեսրոպ Մաշտոցին, և որոնց համար Կորյունն ասում է՝ «Արք պատուականք, երկիրլսածը հրամանատարսը վարդապետական հրամանացս (Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, հրատ. Մ. Արևիչյանի, Երևան, 1941, էջ 92)»:

38. Դանկան—հնագույն ձևը երևի «գարեհական»—Դարեհի նշանով պարսկական դրամ: Հյուսիսային (Arm. Gr., էջ 133) բացատրում է պարսկական դանգան բառից, որ նշանակում է «տասնոց» (Չր. Աճառյան, Արմատական բառարան, II հատ., էջ 382—384):

39. Սակ, Քաժ և Հաս—բաժը մաքան է, իսկ հասն ու սակը դժվար է միմյանցից որոշել: Գուցե սակը հողահարկն է, իսկ հասը՝ բահարն:

40. Վազարկ—պչւ. վազարգ կամ վազարգ բառն է, որ նշանակում է «ազագ, մեծ» (տե՛ս Hübschmann, Arm. Gr., էջ 246 և Հր. Աճառյան, Արմատ. բառարան, VI հ., էջ 652): Հրամանատարի կամ հետնազւոյն հրամանատարի կողքին զբո՛ւ վնէլ՞ նշանակում է մեծ հրամանատար, ավագ հրամանատար կամ, ինչպէս մեծք այժմ ասում ենք մեծ վեպի: Սա մովսէսեան մովսէսից հետո պետութեան բարձրագույն պաշտոնյան է: Այստեղ հիշված վզարկ հրամանատար (Տաբարիի մէջ buzurg framdhar) Միհրնբրսեհը հայտնի պատմական անձնավորութիւնն է, որ երկար տարիներ (Հազկերտ I-ի ժամանակից) կատարել է այդ բարձրագույն պաշտոնը և որին ծերութեան հասակում Հազկերտ II-ը նորից նույն պաշտոնին է կոչել: Տաբարին հետևյալ կերպով է արտահայտվում Միհրնբրսեհի մասին. «Այն Միհրնբրսեհը մեծ ակնածանք էր վաչելում: Պարտից բոլոր թագավորների կողմից իր նուրբ կրթութեան, մեծ խոհեմութեան և այն վստահութեան պատճառով, որ զկպի նա տածում էր ժողովուրդը» (Tabari, Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden. übersetzt von Th. Nöldeke, Leyden, 1879, էջ 109): Մի այլ տեղում՝ «նա իր ժամանակի իմաստուն մարդն էր, կատարյալ կրթութեան տեր, և իր վարվեցողութեամբ գերազանց ու աչքի ընկնող էր ժամանակակիցների մէջ» (Անդ. էջ 75—76): Սրան միանգամայն համաձայն է հայ եպիսկոպոսների պատասխանի Ռիտան, զի այլովդ ամենայնիւ յոյժ իմաստուն ես գովասանքը:

41. Երան և Անեբան— նույնն է, ինչ որ Արիք և Անարիք: Տե՛ս ծանոթագր. 18:

42. Գեներալգեներալ— մազրայական կրոն, իրանական կամ զրադաշտական կրոնի անունը Ահորա-Մազդայի անվան երկրորդ մասից (Մազդա = իմաստուն) և լան բառից, որ նշանակում է պաշտել: Մազդայական կրոնի մասին տե՛ս ծանոթագր. 35:

43. Հարամանի, Խարամանի կամ Հարաման, Խարաման—նույնն է, ինչ որ Արհմն կամ Ահրիման, լարութեան աստծու անունը: Hübschmann, Arm. Gr., Leipzig, 1897, էջ 26, ասում է. «Թվում է, թե հայերենի Հարամանի ձևը ավելի հին է (Արշակունիների շրջանից), իսկ Արհմն ձևն ավելի նոր է (Սասանյան)»: Արդեն Ուլեիկ (Վենետիկի ՌՄՆՆ, էջ 144 և 235) Խարաման կամ Խարամանի անունը գործ է ածում Արհմնի մասին: Խարամանի ձևը հավանորեն ստացվել է զուգակցվելով ասորերեն խարմանա բառի հետ, որ նշանակում է օձ և հիշեցնում է դրախտի օձին կամ աստանային:

44. Բանբուրակ— անշուշտ Պանթերա անվան ազգավազումն է: Հրեական գրույցները Քրիստոսի մասին ասում էին, նրա վարկը զցելու համար, թե անառակություններից ծնված մի մարդ է նա, և նրա հայրը եղել է հռովմայեցի մի զինվոր Պանթերա անունով:

45. Նածուցի կամ նածարացի— նույնն է, ինչ որ Նազուրացի կամ Նազուրեցի և նշանակում է Հիւրա Նազուրեցու հետևող կամ քրիստոնյա, բայց գործ է ածվում ընդհանուր նշանակությամբ թե՛ եպիսկոպոսների և թե՛ սովորական քրիստոնյաների համար (հմտ. Hoffmann, Auszüge 34): Վկայք Արևելից. էջմիածին, 1921, էջ 159 և 160. Յեզանդուխտն իրեն մասին ասում է՝ «Չի ես եմ կին Նազարացի և աղային Քրիստոսի»: Մակայն այստեղ հետաքրքրականն այն է, որ Միհրնբրսեհը Նածուցի է տնվանում միայն քրիստոնեական կրոնի առաջնորդներին («Մի՛ հավատար ձեր առաջնորդներին, որոնց նածուցի եք անվանում»): արդյոք այն պատճառով, որպեսզի միայն նրանց մեղապարտ և դատապարտեի քոյց տա. ինչպէս կարծում է Փորթուզալ փաշան (Նդիշե, 223), թե իրոք V դարում այդպես կոչվել են հատկապես քրիստոնյա հոգևորականները,

զժված է Տաստապոսական որոշել: Միհրնբրսեհի որոշակի արտահայտությունը հավանական է դարձնում այն ենթադրությունը, որ սկզբնապես ընդհանուր նշանակություն ունեցող բայը հետագայում սկսվել է գործածվել միայն զեկավարների համար:

46. «Կարասի, որ ծողովէ, ասել, մեղ էն յոյժ» բնուրբը բնագրում ազգավազված են թվում: Ըստ իմաստի պետք է լինէր՝ «Կարասի, որ ծողովէ, ասեն, շեն ինչ մեղք» (Ալիխյան), քանի որ այդ բառերին հետևում է «բայց զաղքատությունն առավել քան զյոյժ գովեն»:

47. Արաաշտի ժողովական եպիսկոպոսների անունները տալիս են մեզ թե՛ Նդիշեն և թե՛ Փարսկեցին, վերջինս առանց ժողովի տեղը հիշելու: Այդ անունների կարգը թեև տարբեր է երկու մատենագիրների մոտ, բայց բոլորը համապատասխանում են միմյանց, բացի մեկից. մինչդեռ Նդիշեն հիշում է Մարգարդի Նվղազ եպիսկոպոսին, Փարսկեցին նրա փոխարեն տալիս է Մանանազդու Ջավեն եպիսկոպոսի անունը: Մեզ ավելի ճիշտ է թվում Նդիշեի հաղորդածը, որովհետև մեր հին եպիսկոպոսական ամբոսների ցանկերում Մանանազին չի հիշվում, բացի Ղադար Փարսկեցու այս տեղից. իսկ Մարգարդի եպիսկոպոսությունը հիշվում է մի քանի անգամ, որինակ՝ Ներսես Բ-ի (547/548—556/557) ժողովում, Հովհաննես Բ-ի (556/557—571, մեռել է Կ. Պոլսում 573 թ.) թղթերում (տե՛ս Գիրք քղոց. Թիֆլիս, 1901, էջ 73, 78, 81), Ներսես Գ. Շիկողի 645 թ. Գվինում կայացրած ժողովում («Կանոնք Գունայ սուրբ ժողովոյն», էջմիածին, 1905, էջ 26—27):

Այստեղ հիշված աններից հայտնի են՝ Հովսեփ Վայց ձորի Հողոցիմը գյուղից, որ կաթողիկոսական իշխանություն վարեց 441—451. Մելիտե Մանակեբացին, որ կաթողիկոս դարձավ Հովսեփի նահատակությունից հետո. Բաղրեանզի եպիսկոպոս Տուրազավոր եղևիկ Կաղբացին, «եղծ աղանդոցի» անմահ հեղինակը և աստվածաշնչի թարգմանություն Լուանդուն մասնակիցը. Բզնունյաց տարահույզ Սուրմակ եպիսկոպոսը, Սահակ Պարթևի հակաթողիկոս և, ապա Մեծուրդ Մաշտոցի մահից հետո անվանապես կաթողիկոս պարսից թագավորի հրամանով. Փարթի՛ Սահակի և Մեծուրդի աշակերտներից: Մնացածներն անհայտ են: Բանասիրներից ոմանք Նդիշա Ամատունյաց եպիսկոպոսին նույնացնում են մեր պատմագրի հետ, բայց այդ կարծիքն անհավանական է:

48. Քոբեպիսկոպոս կոչվում էին Արևելքում գավառների ու գյուղերի եպիսկոպոսներն ի տարբերություն քաղաքների եպիսկոպոսներից: Մինչև IV դարի կեսերը քավական տարածված էին, ունեին լրիվ եպիսկոպոսական իրավունքներ և ստանում էին եպիսկոպոսական ձեռնադրություն. բայց IV դարի կեսերից սկսած ամեն կերպ աշխատում են նրանց իրավունքները կրճատել և նրանց ամբողջովին ենթարկել քաղաքների եպիսկոպոսներին. նրանք այլևս եպիսկոպոսական ձեռնադրություն չեն ստանում, այլ միայն քահանայական, և այս ձևով իրենց գոյությունը շարունակում են մինչև VI դարը: Տե՛ս Fr. Gillmann, Das Institut der chobischöfe im Orient, Müncher, 1903, VI+136:

49. Օրեցներ— հունարեն պրեքշուտե բառի թարգմանությունն է. այսպես էին կոչվում քրիստոնեական համայնքի ավագները, որոնք կանգնած էին լինում համայնքի զուլիս: Սկզբնական շրջանում նրանք ձեռնադրություն չէին ստանում և կառավարում էին համայնքի գործերը: Հետագայում, երբ կեղծեցին միապետական կերպարանք է ընդունում, նրանցից մի կողմից զարգանում է եպիսկոպոսական իշխանությունը, մյուս կողմից՝ Լրեցները քահանայական ձեռնադրություն են ստանում և դառնում են առանձին համայնք-

ների՝ հոգևոր դեկավարներ: Այդ պատճառով էլ մեզանում երեց և քահանա բառերը հետազգայում իրենց նշանակութիւնը նույնանում են:

50. Սպառ Արյաց—նշանակում է Արյաց զորարանակ: ՊՏԼ. սպահ, պրս. սիպահ նշանակում է «զորք, բանակ»: Այստեղից՝ սպասալար = սիպահալար, որ նշանակում է զորագնաց: Կա նաև սպայասալար ձևը (տե՛ս Նր. Անադյան, Արմատ. բառարան, VI հ., էջ 383—384 և 398):

51. Ուրմիզ արեա—Ուրմիզեան Ուրմիզը 111-ը Հազկերտ 11-ից հետո է գալիս (457—458), ուստի այստեղ խոսք կարող է լինել միայն Ուրմիզը 1-ի (273) կամ Ուրմիզը 11-ի (303—310) մասին, հավանորեն պետք է հասկանալ Ուրմիզը 11-ը: Մազզայական կրոնն ուրացած մոզգետի մասին ոչ մի տեղեկութիւն չի մնացել:

52. Անխան իշխան—նշանակում է աստված:

53. Գեհեհ—Ղ ԳԵ՛ՅՅՆՎԱ—հունականացրած բառ է երբայիբն Գե—Հիեոմ կամ ագնի ճշգրիտ՝ Գե—բնե—Հիեոմ բառից, որ նշանակում է Հիեոմի որդիների հովիտ՝ կիրճ: Հետին շրջանում հրեական ժողովրդական հավատի համաձայն՝ երուսաղեմից հարավ գլտնրվող այդ կիրճում պետք է տեղի ունենա վերջին դատաստանն ու պատիժը՝ նույնացվում է պատժի կրակի կամ դժոխքի կրակի հետ. այստեղից՝ Գեհեհի անշեջ հուր արտահայտութիւնը:

54. Ամլորդի Նովաննես— կոչվում է Նովաննես Մկրտիչը՝ Զաքարիա քահանայի և նրա կին Եղիսաբեթի որդին, որովհետև Եղիսաբեթն ամուլ էր (Ղուկ. Ա. 7):

55. Հորդանան գեա— կոչվում է այն գետը, որ անցնում է Պաղեստինի միջով հյուսիսից դեպի հարավ և ամբողջ երկիրը բաժանում է երկու մասի: Հորդանան գետն սկիզբ է առնում Հերմոն սարից բխող 3 աղբյուրներից և թափվում է Մեդիալ ծովը:

56. Պոնտացի Պիղատոս— Հրեաստանի և Սամարիայի 5-րդ հոռովմեական պրոկուրատորը (26—36 թթ.), որի ժամանակ, ավանդության համաձայն, հանդես է եկել Հիսուս Քրիստոսը: Պիղատոսը մի վախկոտ, բայց միեռնայն ժամանակ դաշնարարտ մարդ էր. մերթ երկշտ զիջողութիւններ էր անում հրեաներին, մերթ արյունահեղ դատաստան տեսնում նրանց զլխին (Ղուկ. ԺԳ 1): Ի վերջո՝ սամարացիների դաժնագտնների հիման վրա Միջիայի կուսակալ Վիտելիոսը նրան Հռոմ է ուղարկում՝ իր շարագործութիւնների պատասխանը տալու:

57. Պիթեւլաց սար—երուսաղեմի դիմացը դեպի արևելք ընկած լեռ 818 մետր բարձրությամբ: Այստեղ էր գտնվում Գեթսեմանի պարտեզը և այստեղից էլ, ավանդության համաձայն, երկինք համարձեղ Քրիստոսը (Գործք Առաքելոց, Ա 12), որ և այստեղ ակնարկում է Եղիշեն:

58. Խոնաստան— հավանորեն պարսից արքայական պալատի անունն էր:

59. Դառնացայ ձեռք— Միհրնբրահ հեծ հազարապետն է: Ուրիշ տեղ էլ Եղիշեն նույն կերպ է արտահայտվում Միհրնբրահի մասին (տե՛ս III գլխի վերջում):

60. «Հրաման տուր ճեմք», այսինքն՝ հրամայիր պալատի ներսում գտնվող գրագիրներին և այլ գործադիր պաշտոնյաներին:

61. «Դայնիլանունը բնակի»— մեկ տան մեջ մեկ խնամակալի ձեռքով մեծացած և դաստիարակված անձեր: Դայլակ պճ. նշանակում է «ծծմայր, ստնտու», բայց հաճախ զործ է անվում նաև տղամարդկանց մասին՝ դաստիարակ. խնամակալ նշանակությամբ Անուշ է եկել նրանից, որ հին ժամանակները սովորութիւն կար, որ թագավորն իր որդիներին հանձնում էր որևէ իշխանի դաստիարակութեան, և սա նրանց սնուցանում էր իր տանը իր զավակների հետ: Հաճախ թագավորազն և իշխանազն երկխաները միեռնայն կնոջ կաթով էին մեծանում և, այսպիսով, դանձում էին կաթնեղբայր ու մտերիմ: Դայնիլանունը անձերի միմյանց հետ սնեցած կապերը շատ սերտ էին. դայլակները սիրում էին իրենց սաներին հարազատ զավակների պես, հավատարիմ էին նրանց և ամեն նեղութիւն հանձն էին առնում նրանց վտանգներից փրկելու համար:

62. «Շապուհի ժամանակներ, որ քու պապն Հազկերտի հայրն էր»— Խոսքը Շապուհ 111-ի (385—388) և նրա որդի Հազկերտ 1-ի (399—420) մասին է: Առհասարակ Շապուհ 11-ից (310—379) հետո թագավորող անձերի ազգակցական կապերը միմյանց հետ անորոշ են. օրինակ՝ Վոսա (Բահրամ) IV (389—399), ոմանց սանելով Շապուհ 111-ի որդին էր, ուրիշների տաելով՝ Շապուհ 11-ի: Այդպես էլ Հազկերտ 1-ը ոմանց տաելով Վոսա (Բահրամ) IV-ի որդին էր, ուրիշների սանելով՝ նրա եղբայրն էր և այլն: Նչովի լեզուով Վոսա (Բահրամ) IV-ի որդին էր, ուրիշների սանելով՝ նրա եղբայրն էր և այլն: Նչովի լեզուով Վոսա (Բահրամ) IV-ին և Հազկերտ 1-ին, բայց ծանոթագրութեան մեջ երկուսի մասին էլ ասում է՝ (զուգուց սրանք Շապուհ 11-ի որդիներն են): Հետաքրքրական է, որ Եղիշեն պարզապես Շապուհ 111-ին է համարում Հազկերտ 11-ի պապ Հազկերտ 1-ի հայր:

63. Բոլոր տպագրութիւններն ունեն քաղկազ, միայն Թեոդոսիայինը (Անձնացայց օրինակը) տալիս է Կետար: Պետք է լինի քաղկազ, որ նշանակում է «մազդեզական կրոնի պատվիրած բարի գործեր, որոնք արժանի են վարձատրութեան»: Այս բառը զործ է անված միայն երկու անգամ. մեկ այստեղ և մեկ էլ Եղիշի VI գլխում. «...ևս սպանակել զՏօրեղարայրն իւր զՎաղիթակ և յինքն տարու զտերութիւնն իրրե քրտիկար յարքունիս»: Մանրագրական բացատրութիւնը տե՛ս Նր. Անադյան, Արմատ. բառարան, VI հատոր, էջ 1556—1559 և Փոքրուզալ վաշա, Եղիշի, էջ 252—253:

64. Սագաստան— սակերի երկիրը, պարսից պետութեան արեւելյան նահանգներից մեկն է, սահմանակից Հեղկաստանին, այժմյան Աֆղանստանի սահմաններում: Հետագայում, արաբական տիրապետութեանից սկսած կոչվում է Սեխստան (տե՛ս Hübschmann Arm. Gr., էջ 71 և Փոքրուզալ վաշա, Եղիշի, էջ 255, Հմմտ. նաև J. Marquart Eranschahr, էջ 35—39):

65. Խոնաստան—այժմ Խուզիստան, հունական Սուզիանան. բուն Պարսկաստանի մի մասը, որ արտրվում էին հանցավոր համարվածների կանայք և որդիները՝ արքունի կալվածքներում աշխատելու համար: Գտնվում է հին Բաբելոնից դեպի արևելք, Պարսից ծոցից դեպի հյուսիս:

66. Դառսան կամ Դասան աշխարհ—խկապես պետք է լինի Դասն. հիշատակվում

է Աղնչաց, Կորզվաց և Մավղիեց աշխարհների կողքին, ասորերեն՝ Բեթ-Գասան: Գիտելոյս տեղ: Մահրե (177.4) հիշում է Գանի Մասուլի շրջանում, արարերեն Գասին—Մեծ Զարից արևմուտք բնիսմ մի ցուվտու Ամաղիի և Գարս լեռների շրջակայքում (Hofjmann, Auszüge 202—207 և Hübbschmann, altarm. Ortsnamen, էջ 320—321): Ա.ս աշխարհը հիշատակվում է մի անգամ էլ Եղիշեի առաջին գլխում:

67. Փանդամ—ձերմակ լախից բող, որով մ գերն իրենց դեմքերը լածկում էին կրակին մոտենալիս, որպեսզի իրենց արտաշնչովյամբ չպղծեն սուրբ հոգի:

68. Գանգե— կովի մեզ, լվացման արարողությունների մեջ գործ էր անում կովի մեկը՝ պղծությունը սրբելու համար:

69. Կոպնարիվ մոխրաչափ կարգով— ինչպես այստեղից երևում է, յուրաքանչյուր տուն պարտավոր էր իրեն ապացույց իր լարեկաշտություն, կապիճով (չափի անուն է) շափելուս որոշ քանակությամբ մոխիր ներկայացնել:

70. Եկեղեցու սուր բվում— Եղիշեի մեջ առհասարակ եկեղեցու սուրբ ուժն ասելով պետք է հասկանալ մի ուրիշ կազմած ամբողջ հայ ժողովուրդը, որ մտնու սուրբ էր էլի պարսից արքունիքի զավթողական-ասիմիլյատորական բազալակոնություն գեմ և իր սուրբություններ պաշտպանում է հայ ժողովրդի ինքնուրույնությունը:

71. «Կանապես ողբում կին մեզ»,— ասում է Եղիշեն, ցույց տալու համար, որ նախարարների ուրաջության պահին ինքն էլ նրանց հետ եղել է Պարսկաստանում:

72. Մարտիրոս (μαρτυροσ) լոջվում էին Քրիստոսի անվան համար կամ քրիստոնեությունը շարունակու պատճառով նահատակված մարդիկ, որոնց գերեզմանների վրա վկայարաններ էին շինում. այդ վկայարանները հունարեն կոչվում էին μαρτυριον, որից և ստացվել է հայերեն անաստուս բառը:

73. Պարսից ամիսներ, որոնցից մի բանիսը հիշվում են Եղիշեի մեջ. հետևյալներն էին. 1) Ֆերվերդին, 2) Արդրեհեշտ, 3) Խորվազ, 4) Տիր, 5) Մորգուզ, 6) Շարիր, 7) Միհր, 8) Արան, 9) Ազիր, 10) Գեի, 11) Բահմեն և 12) Ասինեդարմեզ: Հիմնականում պարսկական տարին մեզ հետաքրքրող շրջանում եղել է փոփոխական տարի—12 ամիս 30-ական օրով և 5 ավելյաց օրեր: Պարսկականից փոխառություն են համարվում Կապադովկան և Հայկական օրացույցները: Սակայն հնարավոր է, որ երեքի հիմքն էլ մի ավելի հին և առաջավարտական տարի է (տե՛ս Ginzel, Handbuch der mathemat. und techn. Chronologie, Leipzig, 1906, I հատոր, էջ 274—309):

74. Անգղ գլադաբազալ— Այրարատի Սաղկոտն զավառում ամուր բերդ և գլադաբազաբ: Վագու Պարսկեցին (Պատմություն հայոց, Քիֆլիս, 1904, էջ 69) ասում է. «Գլային հասանին ի գաստան, որ կոչի Սաղկոտն, մերձ ի բերդն ամուր, գոր Անգղն սեռանեն»:

75. Այստեղ հիշված Շապուհ արքայից արքան ահշուշտ Շապուհ II-ն է (310—379), որի ժամանակ իրոք քրիստոնեությունը մեծ շափով տարածված էր թե՛ Արևմուտքում և թե՛ Արևելքում, և որի սաստիկ հայաթանքներից փոխառ պարսկական քրիստոնյաներն ամենայն հավանականությամբ հասել են մինչև Հնդկաստան: Սրա մասին էլ ասում Եղի-

շեն, թե «Իրքան ես կամեցազ արդեիլ, նրանք (քրիստոնյաներն) ավելի ու ավելի անցին ու բազմացան, և հասան մինչև Քուշանների աշխարհը, և այնտեղից էլ (քրիստոնեությունը) տարածվեց դեպի հարավ՝ մինչև Հնդկաստան»:

76. Անեղիկ— այստեղ գործ է անված «մանիքեցու» իմաստով, ճիշտ այնպես, ինչպես նաև Եզնիկն իր «Եղծ աղանդոց»-ի մեջ Մանիի հետևորդներին զանդիկ է կոչում (տե՛ս «Եղծ աղանդոց», Վենետիկ ԹՄՀԵ, էջ 116): Տարբերիք ևս Մանիի անվան կողքին դնում է զանդիկ բառը՝ «Շապուհի օրերում հանդես եկավ զանդիկ Մանին» (Tabari, էջ 40. 47 շար.): Զանդիկ բառի բացատրությունը դեռ հաստատապես չի տրված:

Անեղիկական կրոնի հիմնադիրն է 216 թվականին ծնված պարսիկ Մանին, որ իրեն հերձվածող ու մուրկեցուցիչ խաչվել է Վրամ (Բահրամ) I-ի ժամանակ 276/277 թվականին: Մանիի բարոյած կրոնը կամ մանիքեությունը պատկանում է սեմական բնույթի կրոնների շարքին և բարեյակական բնույթ ունի: Այդ կրոնը սերտորեն կապված է քրիստոնեական զննարկական Մոզոպսիդաների հետ, որոնք հրեական քրիստոնեության մեացորդներն էին Արևելքում: Մանիքեության հիմքն է կազմում հին պարսկական կրոնը լույսի և խավորի իր բարոյական երկվություններ, ինչպես և այդ երկու աշխարհների կոթիվը միմյանց հետ: Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Մանիքեության վրա, բացի նրա հիմքը կազմող հին պարսկական կրոնից, մեծ ազդեցություն են գործել նաև բրիտանեությունն ու հրեությունը, կարելի է այն բնորոշել իրեն առաջավոր Ասիայի բոլոր կրոններից կազմված մի սինկրիստիզմ (խառնուրդ) նոր-պարսկական պետություն հուղի վրա (Մանիի և Մանիքեության մասին տե՛ս և. Տեր-Մինասյան, Հնդհանուր եկեղ. պատմություն, հատ. I, էջ 186—190):

77. Խոտն ուղղված է այստեղ Մարզպանին, որ այն ժամանակ Վասակն էր: Խոտուղ Մոզպան է, որ հորդորում է Վասակին՝ եղևությունը հայտնել պարսից թագավորին, որպեսզի Մոզպետը չմեղադրվի անխոհեմության կամ անկարողության համար:

78. Մովսեսյան Մովսես—Մոզպանների Մոզպետ, Մազոպական կրոնի գլխավոր քահանայապետ: Սկզբնապես պհլ. ասվել է մոզպետ (գրվել է մազուպատ): Ստանյան շրջանում դարձել է մովսես և այստեղից՝ մովսեսյան մովսես, մովսես անդերձապետ և այլ արտահայտություններ (տե՛ս Hübbschmann, Arm. Gr., էջ 195 և ՀԵ. Անատյան, Արմատ. բառարան, հատ. IV, էջ 1087—1089):

79. Գարանդարապետ և անդերձապետ—«Պարսից արքունիքի մեծ պաշտոնյա»: Կա մոզուց անդերձապետ (Բուզ.), Մովան անդերձապետ (Եղիշե, Փարսեցի) և դերանդերձապետ (Եղիշե): Գրվում է նաև հանդերձապետ ԸԵ. Անատյանը (Արմատ. բառարան, հ. I, էջ 310—311) ասում է. «պհլ. andarzpāt «գանական, խորհրդական, որ կազմված է andarz «խորհուրդ» (տե՛ս անգլառ բառի տակ) և pāt «պետ» բառերից: Հին պարսից մեջ այսպիսի խորհրդականներ կային մոզպետի, նահանգապետների, հրամանատարների մոտ և այլն, բայց այն ունենք պհլ. andarzpāt—i—vas-Puhfakan «անդերձապետ անգանակո», my an andarzpāt... «մոզպետի խորհրդականը» = մոզուց անդերձապետ, dar-andarzpāt... «խորհրդական արքունի գոան» = դերանդերձապետ (կազմված պհլ. dar = պրա. dar «գոտն» բառով): Sagastan andarzpāt «խորհրդական նահանգապետի Սագաստանի» = Սակաստան անդերձապետ: Անդերձապետը սատրապից հետո նահանգի ա-

մենամեծ պաշտոնյան էր»։ Այս մասին տե՛ս նաև Hübschmann Գրմ. Գր., էջ 99 և 179։ Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Եղիշեի մեջ գիրանդերմայետը (= արքունի դուռն խորհրդակալները) հիշվում է մովսեսյան անմիջապես հետո և մեծ հազարապետից առաջ, պետք է ենթադրել, որ նա շատ բարձր դիրք է ունեցել պարսից արքունիքում և իր ազդեցությունը հավասար է եղել հետագայի արքայական պալատի միջնորդին։ Անդրձագպետները հիշվում են երբեմն նաև իբրև զորավարներ (Փալատ. Բուզանդ, IV գլ. Խճ և Խճ)։

80. Մեծ ճագարապետ—Միհրենքեհի տիտղոսն է, նշանակում է մեծ վեզիր և ամենայն հավանականությամբ «վզուրկ հրամանատարի» հայերեն թարգմանությունն է։ Այս տիտղոսը անշուշտ պետք է տարբերել հայերեն «ճագարապետ» բառից, որ ավելի սահմանափակ նշանակություն ունի։

81. Զարեհի սպարապետ ասելով հասկացվում է վարդան Մամիկոնյանը, թեև տեղեր տրված չէ։

82. Փշոխյան—պարսկերեն բառ է, որ նշանակում է թիկնապա՛, օգնական։

83. «Հավատալից կանայք»—տերմին է կույտերի, մայրապետների համար։

84. «Մեծարիվ բանակ» ասելով պետք է հասկանալ մոզերի և նախարարների հետ Պարսկաստանից եկած զորքը, որի մեջ էր նաև երկրի մարզպան Սյունյաց իշխան Վասակը։

85. Այստեղ հիշված բաղմամբիվ բերդերից մի քանիսի տեղն է միայն որոշակի հայտնի, մյուսներն անհայտ են։ Հայտնիներն են Արտաշատը, Գառնին, Անին, Արտազերսը (այժմյան Կաղզվանի մոտերքը), Ողականը (Մշու գաշտի արևմտյան ծայրին, Կորկուր կոչված տեղը, որտեղ Արածանին սեղմվում է երկու քարածալուների միջև. դրանցից երկու ժամի ճանապարհ դեպի ցած մի ապառաժ բարձրավանդակ, որտեղ մինչև այժմ էլ երեվում են Ողականի ավերակները), Վանը և Որոտնը (Սյունյաց երկրում)։ Մնացածները՝ Երկայնտորդը, Բարձրաբողը, Խորանխտը և այլն, անհայտ են, և նրանց տեղերը որոշելը հնարավոր չէ։ Հավանական է, որ այդ բոլոր ամուր տեղերն էլ գտնվում էին Հայաստանի պարսից բաժնում։

86. Ատրպատական—Եղիշեի ժամանակ այժմյան Ադրբեջանի հարավային և Պարսկաստանի հյուսիս-արևմտյան մասի անունը։ Սահմանները ճշտիվ որոշել հնարավոր չէ, որովհետև շարունակ փոխվել է այն երբեմն հօգուտ Հայաստանի, բայց մեծ մասամբ հօգուտ Պարսկաստանի (տե՛ս J. Marquart, Eranschahr, էջ 108—114)։

87. Վառական կբակ—Բահրամ Բաթալ, ամենաարքայան կրակը։

88. Սեռայի սահմաններից մինչև Գաղեբովնի կողմեր— Սերաց աշխարհը համարվում է Արևելյան Ասիան, իսկ Գաղեբովնը Կաղիքան է Սպանիայի հարավ-արևմտյան ծայրին։ Ուրեմն ուզում է ասել՝ Ասիայի արևելյան ափերից մինչև Եվրոպայի արևմտյան ծայրը։

89. Սիեկիլիոսս—ձերակույտ, սենատ, հունարեն Συναχλιτο, հայերեն գրվում է նաև Սիեկիլիոսս։

90. Մարկիանոս կայսր— (450—457) Քեոզոս կայսեր մահից (450 թվականի ամսանք) հետո կայսերական իշխանությունն անցավ Քեոզոսի թույր Պուլխերիային, որն ամուսնացավ Մարկիանոսի հետ, և վերջինս այսպիսով կայսր դարձավ։ Եղիշեն բավական ծանր խոսքերով է բնութագրում Մարկիանոս կայսրին. «Իրեն խրատ տվող վատ, անարգ և անասոված մարդկանց լսող, անարի կամ վախկոտ մարդ, որ մարմնավոր խաղաղության համար ավելի լավ էր համարում իր դաշինքը պահել հեթանոսների հետ. քան թե քրիստոնեական ուխտին պատերազմակից լինելը»։ Քեոզոս կայսրն էլ իր ժամանակ ո՛չ միայն չէր օղնել քրիստոնյաներին, այլ նույնիսկ իր մայրաքաղաքում եղած պարսիկ քրիստոնյաներին բռնել և մատնել էր Պարսից թագավորի ձեռքը (տե՛ս I գլուխ)։ Թայց Եղիշեն ո՛չ միայն խոսք չի գտնում նրա արած ամարդությունը պախարակելու, այլ մինչև իսկ արգարացնում է՝ «քանզի խաղաղասեր էր ի Քրիստոս» ասելով։ Արդյոք Մարկիանոսի և նրա ծառաների դեմ ուղղված այս նախատական խոսքերի մեջ չե՞ն արտացոլվում նաև Քաղկեդոնի ժողովի (451 թ.) հետ կապված հանգամանքներն ու այդ ժողովի շնորհիվ ամբողջ արևելյան կայսրության հավատի մեջ կատարված փոփոխությունը, որին բացասաբար է վերաբերվում Եղիշեն։

91. Հեթանոսների հետ կուսած դաշինք ասելով Եղիշեն այստեղ հասկանում է Հագկերտ II-ի և Քեոզոս կայսեր դաշինքը (զլ. I), որ այս անգամ ավելի է ամրապնդվում նրանով, որ Մարկիանոսը խոստատում է հայերին ոչ մի օգնություն ցույց չտալ ո՛չ զորքով և ո՛չ էլ զենքով։

92. Չեռ և Զարեանդ գավառներ—Պարս՝անայք կոչված նահանգի երկու գավառները, ոչ հեռու այժմյան Սալմաստից և Խոյից։

93. Խաղխաղ Բաղաբ— Աղվանից թագավորների ձմեռոցը V դարում, II և III դարերում հայոց թագավորների ձմեռոցը։ Գտնվում էր Ուտի կոչված նահանգում, այժմյան Չեզամ գետի ափին։ Մ. Բարիուդարյան (Արցախի Բաբու, 1895, էջ 421) հիշատակում է հին ավերակների վրա կառուցված Խաղխաղ անունով մի թուրքարձակ դյուղ, Չեզամ գետի մոտերքը։ Այս համապատասխանում է Եղիշեի ասածին, որ նույնպես Խաղխաղ քաղաքը դնում է վրաստանի սահմաններին մոտիկ։

94. Լոփնաու գետ—հավանորեն այժմյան Չեզամ գետը։

95. Բաղասական կողմեր կամ Բաղասական դաշտ— գտնվում էր Աղվանից երկրում, հավանորեն երկրի հյուսիս-արևելյան կողմերում, հուների սահմաններին մոտիկ (տե՛ս Մ. Արեղյան, Կորյուն, վարք Մաշտոցի, Երևան, 1941, ծանոթագր. 116 և J. Marquart, Eranschahr, էջ 119—120)։

96. Աղվանից մեծ շահատառն ասելով հասկացվում է Աղվանից աշխարհի մայրաքաղաք Պարտավը, Տրտու (այժմյան Քարթար) գետի ափին։ Շահատառն անունը տրվում էր մեծ ու վաճառաշահ քաղաքներին, նահանգի կամ գավառի կենտրոնական քաղաքին։

97. Կապիտե լեռներ—Կովկասյան լեռներ. Ռիֆլիսեցիք մինչև այժմ էլ անվանում են Կովկասի:

98. Լեռների պահակ— Կույնն է Ճորա պահակ: Տե՛ս ծանոթագր. 30:

99. Այստեղ հիշված ձմեռոցներն ու զորքերի կայանները մեծ մասամբ հայտնի անուններ են, ինչպես Գառնին, Երամոսնը, Օշականը, Արմավիրը (այժմ Շահբիար և Քափաղիտի գյուղերի մոտերքը, հայոց հնագույն մայրաքաղաքը), Կուսը ավանը (այժմյան Կոշը Արագածի հարավ-արևմտյան լանջին), Այուծը և Աշնակը (երկուսն էլ Քալիկի մոտերքը), Արագածոտն գավառը (այժմյան Քալինի, Քալիշի, Մարդարաքաղի, Կարբի, Լամբիրդի կամ Քյուրականի և Վաղարշապատի շրջակայքը), Արտաշատի նահանգն ու Արտաշատ քաղաքն ինքը: Մնացած անունների տեղերը որոշ կերպով հայտնի չեն, ինչպես՝ Գրասխանակեր, Վարդանշատը, Փառախոտը, Ցուլակերտը, Մարզանքը:

100. «Միջոց աշխարհին» կամ Միջնաշխարհ ասելով պետք է հասկանալ Այրարատը իբրև Հայաստանի կենտրոնը:

101. Հայկական տարվա ամիսները հետևյալներն են. 1) Նավասարդ, 2) Հոռի, 3) Սահլի, 4) Տրե, 5) Փաղոց, 6) Արուց, 7) Մեհեկան, 8) Արեգ, 9) Ահեկան, 10) Մարերի, 11) Մարդաց և 12) Հրոտից: Բոլոր ամիսները, պարսկական ամիսների նման, ունեն 30-ական օր և վերջին ամսից՝ Հրոտիցից՝ հետո գալիս են 5 ավելյաց օրերը՝ տարվա 365 օրը լրացնելու համար:

102. Պարսից արքայից արքայի ձմեռոցի տեղն ասելով պետք է հասկանալ Տիգրանի Տիգրանի մասին տե՛ս ծանոթագր. 12:

103. Հայկերտ II-ի հայրը Վոսմ (Բահրամ) V-ն էր (420—438):

104. Մեր ինչպես աստեղ, այնպես էլ այլ տեղերում, գործ է ածվում մեծ հազարապետ Միհրանեսի համար:

105. Փայտակառան քաղաք— Հայաստանի Փայտակարան նահանգը համարյա ամբողջով է Ստրաբոնի հիշած ΚΑΠΛΙΑΝՆՆ նահանգին, որ ընկած էր Ռաջաց երկրից դեպի արևելք Արարատի ավերին և տարածվում էր մինչև Կասպից ծովը: Այս նահանգն իր անունն ստացել է իր մայրաքաղաք Փայտակարանի անունից, որ գտնվում էր Կասպից ծովի ավին, Արարատի գետաբերանի մոտ: Փայտակարան քաղաքը հիշատակվում է Փավստոսի, Ագաթանգեղոսի, Փարսեցու, Եղիշիի, Մովսես Խորենացու և Սեբեոսի պատմությունների մեջ: Արարանի այդ քաղաքն անվանում են Ռայլաուն: Ոմանք միանշանակն սխալ կերպով Փայտակարան քաղաքը շիոթել են Քրիլիսիի և Պարտավի հետ: Տե՛ս Hübsehmann, altarmenische Ortsnamen, էջ 267—270 և J. Marquart, Eranschahr, էջ 108, 111, 118, 122 և այլն:

106. «Արագավ այն ավազանք, որ հիացավ Արան»— Իտալից քրիստոնեական մարգարտության մասին է, որով հին մարզը մեռնում է և մի նորը, վերակենդանացածն է ծնվում՝ քրիստոնեական վարդապետության համաձայն:

107. «Ընկալույ սուրբ հոգին»— պետք է հասկանալ՝ նրան քրիստոնեական համայնքի մեջ ընդունող սուրբ հոգին:

108. «Ձեռնց արդգրության գիրը և իր ձեռնով խորանկեց մատանու հաստատուն կնիքը».— այսպիսի հետևում է, որ Եղիշիի ժամանակ արդգրության համար հատուկ գիր էր պատրաստվում և այն կնիքվում էր մատանու վրա փորագրած կնիքով իբրև ստորագրություն: Խորանկի կնիքն արտահայտությունը ցույց է տալիս, որ կնիքը դրվում էր հավանորեն մեղրամտով և ոչ թե ներկիով, որի համար չէր կարելի խորանկել ասել:

109. Վասակի գործակիցների անունները և այստեղ հիշված իշխանությունները ցույց են տալիս, որ նրա կողմն էին անցել Ռշտունիք (Վանա ծովից հարավ-արևելք), Խորխոռնիք (Վանա ծովից հյուսիս-արևմուտք), Վահանիք (հավանորեն ստորին Բասեն), Գարեղյանք (այժմյան Կողղվանի շրջանը), Բագրատունիք (Հայաստանի ամենախոշոր և ամենապառվաժող նախարարներից, որոնց պատկանում էին Բարձր Հայոց Սպարապետը և Այրարատի Կողղիտ գավառը Գարույնք գլխավոր քաղաքով, այժմյան Հին Բայազետը), Ապահունիք (Վանա ծովից հյուսիս, այժմյան Մեղակերտի շրջանը), Այն (Պարսից Հայաստանում, այժմյան Մակուի շրջանում), Ուրծի տեղը որոշակիս հայտնի չէ (Ալիշանը դեռևս է Այրարատի արևելյան սահմանածայրին) և Պալունիք, որանք երկու մասի էին բաժանված, մի մասը բնակվում էր Վասպուրականում և գործակցում Վասակի հետ, մյուս մասը՝ սահմանակից էր Տարսնին և գործակցում էր Վարդան Մամիկոնյանի հետ:

110. Վրաց աշխարհի միաբանությունը հայերի հետ առաջ էր գալիս այն միանման քաղաքական գրությունից, որի մեջ գտնվում էին երկու ժողովուրդները պարսից պետության հանդեպ: Երկու ժողովուրդներին էլ ձուլում ու կործանում էր սպանում: Հենց դրանով էլ պայմանավորվում էր երկու հարևան ազգերի միասնությունն ու սուզմանը պաշինքը:

111. Ստորին Հայք— կոչվում է Հայաստանի արևմտահարավային մասը, Սոփիաց և Գիարրեքիի գավառները, որոնք ավելի ցածրադիր են և տաք կլիմա ունեն: Հ. Զ. Տաղյան (Վանա Ամս., 1937, էջ 14—15) այս մասին գրում է. «Ստորին Հայոց» Բարդանություն կրեա ըլլալ Armenia interior-ի, թեև ավելի ուղիղն էր «Ներքին» բառը: Ասով կհասկնալը՝ Քուրդուի բաժանումեն ետքը մինչև Հուսայինսնոս՝ «Կարնոյ աշխարհն» ընդարձակ մտոք...»: Թե ինչպես պետք է հասկանալ Վասակ Մամիկոնյանի վերաբերյալ այս հատվածը՝ այդ մասին տե՛ս սույն գրքի նախորդ հրատարակության մեջ ներածությունը մեջ:

112. Նեբեին Վասակի—Մամիկոնյան Վասակն է, որ ապրում էր Հոնաց բաժնում և գործակցում էր Սյունյաց իշխան Վասակին: Եղիշեն Մամիկոնյան Վասակին ևս նկարագրում է իբրև մի շարագործ և «ասածու օրենքներին հակառակ գործող մարդ»:

113. Տմորի—հնագույն ժամանակներից հիշատակվում է Կորդվաց երկրի և Կորդրիքի կողքին (Փավստոս, Եղիշի, Խորենացի), Պարսից երկրին մոտելի: Մովսես Խորենացին (Պատմության հայոց, Տիֆլիս, 1913, էջ 183) ասում է՝ Տմորիք, որ այժմ կոչվում է Կորդրիք: սրանից պետք է հետևել, որ Մովսես Խորենացու ժամանակ Տմորիքը

միացած է եղել Կորդրիբի հետ և այնուհետև կրել է Կորդրիբ անունը: Տմորիբի տեղը որոշելու համար կարևոր է հորինացու նույն հատվածը, որտեղ ասված է, թև Սմբատը բնակություն հաստատեց «Տմորիբում, որն այժմ Կորդրիբ է կոչվում, և գերինների բազմությունը բնակեցրեց Ալիկում»: Այլ Ալիկն այժմյան Ելիկն է, կամ Ելիկն է, մոտավորապես այժմյան Բոհտան գավառում (Քուրդիստան): Ասորիներն այդ երկրի բնակիչներին անվանում են Քմորայի, որանք եղել են ամի լեռնային վայրենի ժողովուրդ Պարսից պետության մեջ, որոնց դեմ դեռ 506 թվականի խաղաղությունից հետո ստիպված էր կոթվ մղել: Կավաղ արքայից արքան» (Ալլոպիս): S^h u Hübschmann, Altarmen, Ortsnamen, էջ 336—337 և J. Marquart, Ermanschalr, (էջ 170, ծանոթագր. 2):

114. Խաղալայաց աշխարհ, Խաղալիբ—հավանորեն հին իսպրիբի անունից, այդ երկիրն ընկած էր Ան ծովի հարավ-արևելյան ափերին, այժմյան Տրապիզոնից դեպի հարավ, Հայաստանի Տալք նահանգից դեպի հյուսիս-արևմուտք, Պարսարյան լեռների մոտ:

115. Այստեղ հիշված տասնմեկ երկրներն իրենց ժողովուրդներով ու թագավորներով պատկանում էին այն դաշտային ու լեռնային ժողովուրդներին, որոնք բնակված էին Կովկասյան լեռների արևելյան մասի հարավային ու հյուսիսային լանջերին և պահպանում էին Ճորա պահակը Հոնների և Մարտոթների արշավանքներից: Մրանց տեղերն առանձին-առանձին որոշել հնարավոր չէ: Փոքրուզալ փաշա (Եղիշե, էջ 329) կարծում է, որ այժմյան Քապանից Քավապարն է, Պուտուն-Վատը, Քուպան—Գավը և Խիրին—Խիրիովանը:

116. Իրոշ—բացի սղորշակն նշանակությունից՝ նշանակում է նաև մեկ դրոշի տակ խմբված զորաբաժին, «գունդ, վաշտ» (Հր. Անադյան, Արմատ, բառարան, հ. 11, էջ 642): Փավտոսն ասում է, «Բայց ուր լինէր հանդես ի նշանատը տեղիս, գնդի գնդի, դրոշու դրոշու, վաշտուց վաշտուց» և այլն (III է):

117. Վարդան Մամիկոնյանի երգակակիցներից էին՝ Արտակ Պալունին Պալունյաց ցեղի մի մասի տանուտերը Մոկաց գավառում: Պալունյաց ցեղի մյուս մասի իշխանը գործակցում էր Վասակին (տե՛ս ծանոթագր. 109): Վանան Ամատունին, Հայոց երկրի նախկին հազարապետը (տե՛ս ծանոթագր. 37), որին Վասակը բանաբարկություն հանել էր տվել պաշտոնից, հիմա Վարդան Մամիկոնյանի ամենաեռանդուն օղականն էր և ապստամբության գլխավոր հրահրողներից մեկը (Վաղար Փարպեցի, էջ 60): Քարալ Կրմախյան կամ Վանանդեցի (Եղիշե, V գլ. և Փարպեցի), Արշավիր Արշարունի, Շիրակի և Երասխանոսի տերն ու Արարունյաց իշխանը և շատ ուրիշ իշխաններ ու սկզբնականներ, որոնք թվարկված են այստեղ:

118. Արտագու դաշտ— այլ անունով Շավարշական դաշտ, Արտագու գավառ: Գրություն է Մասիսից դեպի հարավ արևելք, այժմյան Մտկուի մեջ: Պատերազմը տեղի է ունենում այն մեծ դաշտում, որը գտնվում էր Արտագի և Հեռ ու Զարևանդ գավառներին միջև, դրս համար էլ դաշտը կոչվում է Արտագի դաշտ: Այդ դաշտի միջով հոսում էր Տղմուս գետը, և Փարպեցիի դաշտն անվանում է Տղմուտի դաշտ, իսկ Եղիշեն անվանում է Ավարալը՝ մտքը եղած մի գլուղի անունով: «Արարատ» ամսագրում (1872 թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր) Գալուստ Ենրմազանյանը եկարագրում է Մակու գետն անցնելուց հետո դեպի հարավ ձգված դաշտեր, որոնցից մեկը կոչվում է Զորսի դաշտ և մյուս մոտակա

դաշտից բաժանվում է Աղսու գետով: Այդ Աղսու գետը համարվում է Տղմուտը, իսկ լեռներով շրջապատված Զորսի դաշտը՝ Ավարալի դաշտը:

119. Աստվածային տեղ ասելով հասկացվում է դրախտը, որտեղ բնակեցված էր Արամը, բայց աստծու պատվերը չպահելով և շարին լսելով՝ պատվիրանազանց գտնվեց և գուրս արվեց այնտեղից:

120. Մսեղեն մեծ բլուրը Գողգաթին է, որի գեմ դուրս եկավ պատանի Դավիթը պարսատիկով ու բարով և սպանեց նրան: Տե՛ս Ա. Քաղ. Ժ է գլուխ:

121. «Իմանալի առեգակ» արտահայտությունը գործ է ածվում Քրիստոսի համար:

122. «Մի՛ մոռանաք այն յուրը, սպակը, ուտերն ու առատածեռն պարզները, որ շնորհվում է ձեզ արքունիքից»,— ասում է Պարսից զորավար Մուշկան-Նիսավաթուրը իր զորքերին: Յուրե այնքան ազնիվ բան էր համարվում, որ մազգեղն արգարների հագնելը հանդերձալ կլանջում յուրով պիտի սնվեին: Պսակը նույնպես շատ գործածական էր Պարսկաստանում և նրանով պսակում կամ վարձատրում էին որևէ զործի մեջ աշքի ընկնող անձերին, իշխաններն ու մեծամեծներն այն իրենց զորաններին էին դնում տանի և նեվրուզի օրերը, իսկ այլ մարդիկ՝ ամուսնանալու ժամանակ: Այստեղից է առաջացել նաև անշուշտ մեր մեջ սովորական պսակվել խոսքը ամուսնանալ բառի փոխարեն: Ուրը, Երևի տրվում էր կամ պսակ շինելու համար կամ այդպես էր կոչվում խաղողի որթը, որ տրվում էր այգի տնկելու համար (հիմա. Փոքրուզալ փաշա, Եղիշե, էջ 350, ծանոթ. 1):

123. Մատյան գունդ— այսպես էր կոչվում Պարսից զորքի մեջ ամենաընդուն, լրիվ սպասարկված գունդը: Փավտոս Բյուզանդն ասում է մասունիկ գունդ: Ամենայն հավանականությամբ նույնն է, ինչ որ Հերոդոտի հիշած անմտենների գունդը, որ բաղկացած էր լինում 10 հազար ընտիր հեծյալներից. գունդն անմահ էր կոչվում այն պատճառով, որ կրք նրա միջից որևէ մեկն սպանվում էր կամ մեռնում, տեղն անմիջապես ուրիշին էին նշանակում, այնպես որ 10 հազար թիվը երբեք չէր պակասում (Հերոդ. գիրք է. գլ. 83): Հերոդոտի տեղեկությունը վերաբերում է Քսերքսեսի զորքերին, բայց VI դարի պատմիչ Պրոկոպիոսի վկայությունը համաձայն՝ Մասունյանները վերահաստատել են Անմահների գունդը (այս ամենի մասին տե՛ս Փոքրուզալ փաշա, Եղիշե, էջ 360—361):

118. Արտագու դաշտ— այլ անունով Շավարշական դաշտ, Արտագու գավառ: Գրություն էր ասում էին Կասպից ծովի հարավային և հարավ-արևմտյան ափերին: Պտղոմեոսի և Ստրաբոնի տված տեղեկությունների համաձայն՝ Կաստիշները բնակվում էին այժմյան Քալիշ նահանգում: Պտղոմեոսը Կաստիշները երկիրը նկարագրում է իբրև մի զգժվար մատչելի և միապատ երկիր որտեղ ո՛չ ցորեն էր բուսնում և ո՛չ էլ այլ արմուխ, երկրի պատերազմուտը բնակիչները սնվում էին տանձով ու խնձորով և ուրիշ պտուղներով: Փեղեղ այժմյան Գիլանի բնակիչներն են, իսկ Ապարհացիլ երևի Ստրաբոնի հիշած Պարսկաստաններն են, որոնց բնակության վայրը եղել է այժմյան Մուղանդարանի գավառը (տե՛ս Փոքրուզալ փաշա, Եղիշե, էջ 361 և J. Marquart, Eranschalr, էջ 125):

125. Պարսից զորավարը հրաման է տալիս իր զորքերի աջ կողմում պատրաստ լի-

նել ընդգեմ Հայոց զորավարի. այս նշանակում է, որ Վարդան Մամիկոնյանը բռնել էր Հայոց բանակի ձախ թևը:

126. Եսրեմ իսրայելացիների գլխավորը Բեմայիմը Արսեն Բեմայացին է (տե՛ս նաև զԼ. V և մի քիչ հետո նահատակների ցանկում՝ «յազդէն Բեմայնոց արգարն Արսէն»): Անձախի ձոր կամ Անձահից ձորը—Վասպուրականի գավառներից մեկն էր. գրվում է նաև Անձախաձոր և Բեմահից ձոր: Ըստ Քովժա Արծրունու՝ այս գավառի սահմանները հասնում են մինչև Պարսկաստանի Հեր գավառի սահմանները: Նշանավոր է այս ձորում գտնվող **Կոստր** բերդը, որի անունով էլ կոչվում է այժմյան Քոստր վիճակը (տե՛ս Հ. Ա. Էփրիկյան, *Քննաշարհիկ բառարան*, Վենետիկ, 1900, էջ 213):

127. «Պարսից երկու կողմերն էլ շարդվեցին» — ակնարկ է մի կողմից՝ III զլխում պատմած Քուշանների դեմ մղած պատերազմի անհաջողության մասին—«Մանասանը զի յարևելից պատերազմէն կորակոր և ոչ բարձրազուխ էր դարձալ» — մյուս կողմից՝ իրերի խոռնաշփոթ վիճակի մասին Հայաստանում:

128. Տայոց ձորագավառը — Հայաստանի XIV նահանգը, սահմանակից էր հյուսիս-արևմտյան կողմից Եգիպտոսի աշխարհին, իսկ հյուսիս-արևելյան կողմից Գուպարջին. հայտնի է իր անուր դիրքով, ամրոցներով ու բերդերով: Պատկանում էր IV դարում Մամիկոնյան տոհմին: Փավստոս Բուզանդն այս երկիրն անվանում է աշխարհ, Եղիշեն՝ ձորագավառ, հաճախ պարզապես գավառ է կոչվում Փարսկեոս կողմից (էջ 94, 110, 121):

129. Խիբրիովան — Կովկասյան լեռնահանձների երկրի անունն է. այս երկիրը չի հիշվում IV դիտի 11 լեռնական ցեղերի անունների շարքում, բայց այստեղ անվանված է նույն երկրների թվում և անշուշտ նրանցից մեկն է. Տե՛ս ծանոթագր. 115:

130. Մամուել, Աբրահամ, Արշն Երեցն և Քաջաչ սարկավազ:—VII զլխում Եղիշեն ավելի որոշ տեղեկություններ է հաղորդում սրանց մասին: Մամուելը Աբրահամից էր. Աբրահամ գյուղից (ըստ Ալիշանի՝ Երբակ, էջ 6, Շարտրի գաշտում), Աբրահամը, որ VIII զլխում սարկավազ է կոչվում, մինչդեռ VI զլխում քահանա է ասված, նույն գյուղից էր ըստ Փարսկեոսի (Տիբիսի՝ 1904, էջ 75 և 78) և Մամուելի «Տոգուլ որդին»: Պետք է ասել, որ Փարսկեոսն ևս Աբրահամին (էջ 75) քահանա է անվանում, իսկ էջ 78-ում՝ սարկավազ: Այս Աբրահամ նահատակին իհարկե շփոթք է շփոթել հայտնի Աբրահամ Եռասու-վանդի հետ, որը Տայոց գավառի Զենակ գյուղից էր: Սա ընհատակվող Պարսկաստանում, այլ բազմաթիվ տանջանքների ենթարկվելուց, խեղանդամ դառնալուց և երկար տարիներ աքսորում անցկացնելուց հետո Հայաստան վերադարձավ: Այս վերջինս է նաև Մայրիբեկաթի Եպիսկոպոս Մարութաբի հռչակավոր «Վկայք Արևելից» գրքի թարգմանիչը: Արշները Բագրևանդ գավառի Եղեղիկ կամ Եղեղյակ գյուղի երեցն էր. Քաջաչ սարկավազի մասին Եղիշեն ասում է. «Քոստեղից Ռշտունյաց եպիսկոպոս Մահակն էր», առանց ճշգրիտ որոշելու վայրը: Ղազար Փարսկեոս (էջ 79) Քաջաչ սարկավազի մասին ասում է՝ «որ էր և նա ի գաւառէն Ռշտունեաց, աշակերտ սրբոյ եպիսկոպոսին Մահակայո»:

131. Այլ բարձր թղթերի վրա գրված էր Վասակի վավերական մատուցին: Հին սովորության համաձայն մատանիների վրա կնիք էր փոքրագրվում և պաշտոնական գրությունները վավերացվում էին այդ կնիքը դրոշմելով ստորագրության փախարեն, եթե մասնավոր համապատասխան անձը անգրագետ էլ էր, ինչպես պատահում էր հաճախ:

132. Վասակին Պարսից արքունիքում ամբաստանող նրա ազգականները կարող էին միայն իր փեսա Վարազդադանը և հորեղբոր որդիները՝ Բագրենը և Բակուրը լինել, որոնց նա հալածել էր հայրենի ժառանգությունից և տիրացել Սյունյաց իշխանությանը: Եղիշեի գրքի IV զլխում նրանք եղբոր որդի են անվանված, բայց անշուշտ պետք է ասվել ընդարձակ իմաստով հասկանալ, Բագրենը և Բակուրը Վասակի հորեղբոր՝ Վազի-նակի որդիներն էին և բնականաբար թշնամի պիտի լինեին Վասակին, որովհետև սա բանասիրովյամբ սպանել էր սվել նրանց հորը և իշխանությունը հափշտակել:

133. Պարսից արքունիքում կատարված գաղտնավարության ժամանակ հոգեորդականների կողմից իրոսում և պատասխան է տալիս Ռշտունյաց Մահակ Եպիսկոպոսը, թեև այնտեղ էր գտնվում կաթողիկոսական իշխանությունը վարող Հովսեփ երեցը և իսկապես նա պետք է իբրև Էկեղեցու գլուխ բարձր հոգեորդականների կողմից պատասխան տար: Այդ բացատրվում է նրանով, որ ինչպես Եղիշեն VII զլխում ասում է՝ Մահակ Եպիսկոպոսը «լավ գիտեր պարսկերեն»: Նույնը վկայում է նաև Ղազար Փարսկեոսը (էջ 97). «Սուրբ Եպիսկոպոսն միայն գիտեր պարսկերեն, և այլ ոք ի սրբոցն ոչ գիտեր»:

134. «Իրան հավասարի վրաց սլխարհը» — ասում է Եղիշեն Վասակի համար, ակնարկելով նրա վրաց մարդկանց նշանակված լինելը: Երբ էլ Վասակը Վրաստանի մարզպան եղել, անհայտ է, համեմատն դուրս Հայաստանի մարզպան նշանակվելուց առաջ պետք է եղած լինի, հավանորեն 442—445-ի միջև: Այդ մարդպանության տեղեկությունը նույնպես անհայտ է, միայն այսքանն է երևում Եղիշեի խոսքերից, որ վրացիները շատ էլ դո՛ւ չեն եղել նրա իշխանությունից:

135. «Ինձ ալիոյս է քլում, բն դա ձեզ սուտ հույսով է արախացրեք» — ասում է Ռշտունյաց Մահակ Եպիսկոպոսը Վասակի մասին: Մահակ Եպիսկոպոսն ուզում է ասել՝ թեև դա շատ լավ գիտեր, որ հայերին պարսից կրոնին դարձնել չի կարող, բայց ձեզ կերակրել է սուտ հույսերով թե ինքն այդ գործը կկարողանա կատարել:

136. «Ի ոչ ըստ կարգի ունեք նա գտերութիւնն Սիւնեաց աշխարհին այլ նենկութեամբ և քուրթեամբ ետ սպանանել զհօրեղբայր իւր զՎազիեակ, և ինքն տալաւ զտերութիւնն Էբրև Էրաիկաւ յարհամիս»: Սա երկրորդ տեղն է, որ Եղիշեն գրք է ասում այս «քրտիկար» կամ ավելի ճիշտ՝ «քրտիկար» արտահայտությունը: Իմաստն այն է, որ Վասակը նենկութեամբ ու քուրթեամբ սպանել տալով իր հորեղբայր Վազիեակին՝ նրա իշխանությունը իբրև վարձատրության արժանի երախտավոր ցործ գրավել էր սվել հարբունի և իր այդ ծառայության փոխարեն նա ինքն էր Պարսից թագավորից ստացել Սյունյաց իշխանությունը:

137. «Քուրթեակի բազում մարդիկ իսկ շոգան ի առմին» ասելով պետք է հասկանալ, որ պարսկերենը Վասակի բնականորեն շատ մարդկանց բռնել և որպես գերի արքունիք էին տարել սուլթանի փոխարեն, որովհետև Վասակը գաղտնագրություն էր նաև արքունի հարկերը

տեղ շահացնելու և յուրացնելու համար, և նրա ու իր հայրերի անցած-չունեցածն ու նույնիսկ կանանց զարգերը բավական չէին եղել նրա վրա բարեղծած պարտքը հանդցնելու համար: Եղիշեն ասում է՝ հին վասակն իր նախնիքների գերեզմաններում էլ գանձ գտնելու հույս ունենար, նա շատ գանձերը կհաներ և տալանք կտար իրեն և ընտանիքի համարը:

138. Հագիեռա II-ի 16-րդ տարին համապատասխանում է 453/454 թվականին:

139. Վրիակ— Կասպից ծովից դեպի հարավ-արևելք ընկած աշխարհի անունը. այլ անունով կոչվում է Հրեականիա, հունարեն Ἰρῆακον: Անվան աղբյուր ուղ ձևն է Գուրգան, ինչպես գրած են ասում ասորիները Մինչև II դարի կեսերը Քր. հետո առանձին պետություն էր Այդ ժամանակվանից հետո Արշակունիների որով այդ երկրի գրություն մասին տեղեկություններ չկան մինչև Սասանյանների: Տարաբին տեղեկություն է տալիս նրա նվաճման մասին Արտաշիրի կողմից, առանց նրա քաղաքական դրություն մասին որևէ բան ասելու: Վրիակը շատ մեծ դեր էր կատարում. Պարսից թագավորների պատերազմների մեջ Քուշանների և Հեփթաղների դեմ ծառայում էր իբրև օգնության բազա: Հետագայում, 595—602, Ամրատ Բագրատունին այդ երկրի մարզպանն էր (տե՛ս J. Marquart, Eranschahr, էջ 72—74):

140. Նյուշապուն Բաղամ—Ակար աշխարհի մայրաքաղաքն այժմյան Խորասանում: Հիմնել է ըստ ոմանց Շապուհ I-ը (242—273), ուրիշների ասելով (Տարբեր, էջ 59)՝ այդ քաղաքը կառուցել է Շապուհ II (310—379): Անունը նշանակում է «Գեղեցիկ Շապուհ»: Տե՛ս Hübbschmann, Arm. Gr. էջ 20 և J. Marquart, Eranschahr, էջ 74:

141. Համակղեն—կրոնի ամբողջ ուսմունքը լավ գիտցող Քովմա Արծրունին (Հրատ, Պատկանյանի, էջ 2.) ասում է՝ «Անուանելին զինքեանս համակղենս, այսինքն ամենագետ ի հալատ կրակի»— կրակի հավատի կամ պաշտամունքի մեջ ամեն բան իմացող (տե՛ս Hübbschmann, Arm. Gr., էջ 117 և Հր. Անույան, Արմատ. բառարան, IV հատոր, էջ 57—58): Բայց այստեղ Եղիշեն համակղենությունը կարծես առանձին կեղծ կամ դավանանք է համարում այն իմաստով, որ նրա մեջ պարունակվում են մյուս բոլոր շարք կամ հինգ դավանությունները:

142. Անպարտալ—կոչվում է, հավանորեն, պարսից առաջին կամ նախնական կրոնը:

143. Բոզպայիտ—պարսկական կրոնին վերաբերյալ մի գրքի անուն, որ մեկնվում է իբրև «ճեղքերի քաղություն» (Hübbschmann, Arm. Gr., է, 122): Փոքրագլ փաշա (անդ, էջ 400) ենթադրում է, որ կարող է նշանակել «աղոթք, աղբյուր, պաշտամունք», և Եղիշեն այստեղ ուղում է ասել, թե մոգպետը ո՛չ միայն գիտեր բուն կրոնը, այլ նաև մյուս արտոթություններն ու պաշտամունքի կարգերն ու աղոթքները. հայտնի է, որ պարսիկներն այս վերջիններին էլ նույնքան կարեւորություն էին առաջին, որքան առաջինին (տե՛ս նաև Հր. Անույան, Արմատ. բառարան հ. 1, էջ 112 և 3. Թեոդորյան, Վերաբարտա մասագրք, 1908, էջ 735—736):

144. Պարզալիկ և Պարզալան—նշանակում է՝ մոգպետի ծածոթ էր պահպանել լեզ-

վին, որով թարգմանված և մեկնաբանված էին Ավեստայի անհասկանալի լեզվով գրված գրքերը, և, ուրեմն, գիտեք ամբողջ կրոնական վարդապետությունը, որ ամբողջով էր Պահլավիկ գրքի մեջ: Իսկ պարսկադեն ասելով պետք է հասկանալ այն ուսմունքներն ու գրությունները, որոնք պահպանվել են գրքերում չկան, ինչպես Զրդանի նախագրությունը, Որմաղի օպանունը, արևդակի և լուսնի առասպելախառն ծագումը և այլն, առաջ էին եկել Սասանյանների ժամանակ և տարածված էին Պարսկաստանի արևմտյան և հարավային նահանգներում և դավանանքի գորություն ունեին (Փոքրագլ փաշա, Անդ, էջ 399: Հմմտ. նաև J. Marquart, Eranschahr, էջ 123, ծանոթագր. 5):

145. Պետմոզ, այլ ընթերցված՝ մոգպետն—այսպես է անվանում Եղիշեն վեցերորդ կեղծը կամ դավանանքը: Ի՛նչ է այդ վեցերորդ կեղծը, և ինչպե՛ս պետք է բացատրել պետմոզ բառը, մինչև այժմ որոշ չէ: Գուցե նույնպես կրոնական որևէ գրքի անուն էր՝ նախորդների նման:

146. Աղեն—նույնն է, ինչ որ Եղմ կամ երբայցեքենն էղեն, որ նշանակում է «հաճույք, բերկրանք»: Այս ան պարտեզի կամ ուրիշ խոսքով գրախոսի անունն է, որ երբայական առասպելի համաձայն՝ աստված տնկեց նախամարդկանց—Ադամի և Եվայի համար, բայց նրանք պատվիրանազանց զոհվելով և օձին լսելով՝ զրկվեցին նրանից և արտաքսվեցին այնտեղից: Այդ պարտեզը կոչվում է նաև աստծու պարտեզ (Եզեկիի մարգարեությունը, Ի՛՛ 13 և Ա՛՛ 8 և այլն): Պատվիրազանցությունից և արտաքսվելուց հետո Եղմի դուռը փակված է մարդկանց առաջ, դրա համար էլ Եղիշեն այստեղ ասում է, որ Փրիստոսը սբաց է արել Աղենի կողպած դուռը:

147. Եմտես և ի ձեռին նոցա զանշուշա ուրբունայն, որ հանգրծեալ պահի ի ձեռն ճարտարպետին: Խաբունա (Ռահբունա) ասորիներն բառ է, որ անցել է հունարենին αἰσθηθῶν ձևով և նշանակում է գրավական, առհավաշայա (տե՛ս Pagne Smith, Syriac Dictionary, Oxford, 1903, էջ 531 և C. Brockelmann, Lexicon syriacum, Berlin, 1895, էջ 348):

148. Այստեղ առանց անունը տալու հիշված երեսը Բագրատունի Եղեզեկ դյուղի Արշեն երկնն է, ինչպես հետո՝ նահատակությունը պատմելիս բացատրում է ինքը Եղիշեն. «Երես մի Արշեն անուն, վասն որոյ յառաջ կասկածն իսկ եղև սրբոցն»: Այստեղ ասված է միայն՝ «կարծիք իմն եղեն ի միտս սրբոցն վասն երկցու միոյ, որ էր ընդ նոսա ի սուրբ կապանսն»:

149. «Ձալս իբրև ասաց, լուսա ի նման է բուն պնդութեան». քի նման է պետք է հասկանալ «ճազպետից», նկատի ունենալով հաջորդող խոսքերը, թեև մոգպետի մասին չէր առաջ խոսքը այլ Արշեն երկնի:

150. Հրասախ—ասվում է նաև Խրասախ, փարսաղ—երկայնության շափ է (5250 մետր): Փարսախ բառը ունեցել է իրանական լեզվի մեջ երկու ձև՝ արհ. frasang և հյուս. պհ. frasach. Հր. Անույան, Արմատ. բառարան, հ. VI, էջ 1186-ում գրում է՝ «Հայերեն Խրասախ գալիս է հյուս. պհ. frasach ձևից. նախաձայնը վերջնականից փոխվելով (հմմտ. Խարթախ > խարթախ) բառը հետո դարձած է խրասախ և ողմամբ՝ Խրասախ, խրասախ. հետին փարսախ ձևը փոխառյալ է արաբ. farsax-ից, իսկ փարսաղ՝ արաբ. farsang ձևովից:— Հյուսիս, էջ 183):

151. Վերին աշխարհ— բառացի թարգմանություն է Ապար աշխարհի կամ Ապրշահ-րի:

152. Կուրան և Մակուրան— Պետք էր սպասել, իսկապես, Տուրան և Մակուրան (Սե-րեսու, Երևան, 1939, էջ 111), որովհետև Պարսկաստանի այս երկու ամենահեռավոր հա-րավայրին նահանգները համարյա միշտ միասեղ են հիշվում: Եվ սա շատ հարմարվում է Եդիշների տեքստին, որտեղ սոված է, թե Հազկերտ II-ը հրաման է տալիս Դենշապու-հին՝ եթե մոզպետը գարծի շքա, նրան արտոբել Կուրանից ու Մակուրանից էլ այն կող-մը, ուրեմն Պարսից պետության ամենահեռավոր ծայրամասերը, և այնտեղ սպասել տալ նրան: Իրոք Տուրանն ու Մակուրանը կամ այժմյան Սևկրանը գտնվում էին Պարսից երկ-րի ամենահեռավոր հարավային ծայրին. այժմյան Բելուջիստանում, Հնդկաստանի սահ-մաններին կպած: Տուրանի և Մակուրանի մասին տե՛ս J. Marquart, Eranschahr, էջ 31—34:

153. «Մի՛ խավանեցի՛ն ծառային աբուսին ի ծախս ոսեկաց սորա»—խոսքը կրա-կի ռոմանիոսի մասին է. այս կապակցության մեջ և առհասարակ էլ ոսեկի բառը նշանա-կում է «որական ուտելիք, պարեն, թոշակ» (Հր. Անտալյան, Արմատ. բառարան, հ. V, էջ 1279), ուրեմն այստեղ վառելիքի այն քանակությունը, որ սահմանված էր պե-տության կողմից և անհրաժեշտ էր կրակը վառ պահելու համար: Պետությունը նշանա-ցել էր նաև պաշտոնյաներ՝ այդ գործին խնամք տանելու համար: Այդ պատճառով էլ Եդիշներն ասում է՝ «Թող կրակն անկերպիտը դառնա ինչպես արեզակը և արքունի ծառա-ները (գործից) չխափանվեն՝ դրան փայտ հասցնելու համար»:

154. «Ներանուսաց մեծ վարդապետ» կամ «Ներանուսաց մեծ Առաքյալ»։ Պողոս Առաք-յալի մակդիրն է իբրև հակադրություն մյուս առաքյալներին, որոնք սկզբում իրենց մի-միայն հրեաների առաքյալ էին համարում և հեթանոսներին քրիստոնեություն չէին բա-րոքում:

155. Այստեղից պետք է եզրակացնել, որ Հազկերտ II-ը մի աչքով կույր է եղել, և՛ ինչ նարտասանական դարձվածք չհամարենք «Բազաստրե մեր մարմնով միով ակամբն կույր է, այլ ոգույն բնավ չի՞ր իսկ աչք» արտահայտությունը:

156. Խոսքը Սուկիանու Նախավկա կոչվածի մասին է, որին քարկոծեցին հրեաները իբրև Քրիստոսի Նեոտեղի և վկայի՝ առաջին անգամը լինելով (տե՛ս Գործք Առաքելաց, 9 8—է 59):

157. Վատգես կամ Վաղգես—հին Բակարիայի գավառներից մեկն էր, Թահյ շահաս-տանից ոչ շատ հեռու, այժմյան Խորասանից դեպի արևելք և Հերաթից հյուսիս (հմմտ. J. Marquart, Eranschahr, էջ 64—78, 150 և այլն):

158. «Վաղազոյն առաւօտուցն ի Դարի-Քիր եկայք»։ գրվում է նաև թի Դարիթիրէս: Այս բառը միայն Եդիշներ ունի այստեղ: Բառին զանազան մեկնություններ են տրված, ինչպես օրինակ՝ «զուտն օրինաց», բայց այս իմաստը չի հարմարվում, որովհետև իշ-խանները ո՛չ թե դատարան պիտի գնային, այլ մոզպետի կողմից հրավիրվում են ներ-կա լինելու մոզպետան մոզպետի զոհաբերությանը: Մի այլ բացատրություն տրվում է օմոսի, միլին, միսպույն» նշանակությամբ, իբր թե իմաստն այն է, թե «վաղը մուլինն

եկեք»։ Բայց այս բացատրությունն ևս հարմար չէ, որովհետև Եդիշների ասածից երևում է, որ խոսքը տեղի մասին է. «Ձի վաղիւ անդ մոզպետան մոզպետ ասա՛ յաղէ»: Այս բա-ցատրությունները մերժելով՝ Փոքրուզուլ փաշան («Քաղմալիպ», 1895, էջ 6—7, Եդիշներ, էջ 438—439) Դարիթիր բառն առաջարկում է սրբազրել Դարիմիթ կամ առանց «Տ»-ի՝ Դա-րիմիթ = զուտն Միհրի», որ գործ էր սծվում մեծ զոհաբերությունների սրբավայրի, կրակի մեծ տաճարների համար: Այս բացատրությունը շատ հարմար է տեղին: Դարիթիր բառի մասին տե՛ս մանրամասն Հր. Անտալյան, Արմատ. բառարան, հ. II, էջ 454—456:

159. «Ձի վաղիւ անդ մոզպետան մոզպետ ասա՛ յաղէ»—«ասա» բառը նշանակում է է «զլխավոր, մեծ» և հաճախ գործ է սծվում որպես տիտղոս սրեկ զավառի պետի հա-մար:

160. Նախարարները կապանքներից արձակվելուց հետո Հայաստան չեն ուղարկվում, այլ ատժամանակ դեռ մնում են Պարսկաստանում և ուղարկվում են Հրե կամ այժմյան Հերաթի քաղաք՝ արքայից արքայի զորաբանակում ծառայելու և Քուշանների դեմ մղու-վող կռիվներին մասնակցելու համար:

161. «Կու գվեր Լեկիսու կիսագոծ բողեր, մեզ յաբուսին երկիրն կլս մարմնավ՛ մերով ոչ վատտակեմք»— հասկանալու համար անհրաժեշտ է նկատի ունենալ նա-խորդը. այնտեղ պատմված է, որ Խորենին ու Աբրահամին աստիկ տանջանքների են ենթարկում, մեռցնելու շափ ծեծում և երկուսի ակնաչներն էլ տակից կտրում, ինչպես Եդիշներն է ասում՝ այնպես խոր, որ կարծես երբեք իրենց տեղում չլինե եղել: Այս առ-թիվ նրանք ասում են դահճագետին. «Ահ մեր լսելիքն ատոլոսացան երկնային ատոլոս-թյամբ, իսկ հոտոտելիքը դեռ մնում են իրենց տեղերում շարչարանքի մեջ. կիսապարզն մի՛ անի մեզ երկնքի բարությունից... սրբի՛ր նաև մեր քիթը՝ կտրելով»: Սրբ դահճա-պետը նրանց առաջարկում է դ՛ալ Ասորեստան և մշակություն անել արքունի զործերում. Երանք դահճագետին ասում են այս ծանոթագրության սկզբում գրված խոսքերը, կամենա-լով մասնակցել, թե դահճագետը նրանց խեղանդամ է դարձրել, կիսապարզն անելով երկնքի բարո թյունից և շրթացնելով նրանց մարմնավոր շարչարանքը (= զու մեր երկիրը կիսագ ո՞ծ թողիր), իսկ խեղանդամ լինելով՝ նրանք արքունի հողը մշակել չեն կարող:

162. Եանուղ — Շահուղի փոխարեն Փարպեցին (էջ 106) տալիս է Եսիպու կամ Ես-բուլ: Անշուշտ Եդիշների մեջ «Տ»-ից հետո դուրս է ընկել «փ» կամ «բ» տառը: Այդ դա-վառը և իր նույնանուն գլխավոր քաղաք Եսպուրը պետք է լինի Շիրազի և Կազերուների մոտերքը և հիշատակվում է իբրև զավառ Տարաթի կողմից (տե՛ս էջ 111):

163. Մեշավն—պարսկերեն կոչվում էր Մեշուն և համապատասխանում է Մեշան կամ հունարեն Μεσηνιη կահանպին, որ մինչև Արշակունյաց հարստության վերջերն առանձին կիսանկախ պետություն էր կազմում, և Արտաշիթ Սասանյանը նվաճելով նահանգի վե-րածեց: Այդ նահանգը գտնվում էր այժմյան Բարսալի մոտերքը ստորին Տիգրիսի ափե-րին, Բրաքուն:

164. Քաշկար—գտնվում էր այդ վայրերից ավելի հյուսիս Սավաղում, այժմյան Վասիտի ճահճուտ վայրերո մ, նույնպես 410 թվից հայտնի է որպես Կալիսոպոսական ա-թառ և պատկանում էր Կոստիփոսի կամ Տիգրանի կաթողիկոսի թեմին: Սավաղի հին ա-նուն է Սուրխտան, որը թարգմանված է արամեերեն Քեթ—Արամալն—ասորիների երկիրը—

անճուրից, Հայ պատմիչներն (Ազաթանգիզոս, Փաղատոս, Եղիշե, Փարպեցի, Սերնոս) այս երկիրն անվանում են Ասորեստան, որի մայրաքաղաքն է Տիգրանը:

Ուրիշ խոսքով՝ հիշատակված երեք նահանգներն էլ գտնվում էին անմիջապես Պարսից ծոցից դեպի հյուսիս-արևմուտք, հյուսիս և հյուսիս-արևելք: Նրանց մասին տե՛ս ընդհանրապես Նյուրգեհն, Տարարի, էջ 13—15 և J. Marquart, Eranschahr, էջ 21 և 40—42:

165. Հայ նախաբանների ախոսի տեղադրյունը մոտ 12 տարի է. սկսած 451 թվականի վերջերից կամ 452 թվականի սկզբից մինչև 463/464 թվականը, երբ նրանք կրկին Հայաստան վերադարձան: Այստեղ հիշված 9 տարի և 6 ամիսը պետք է հասկանալ նախարարների կազմված ու բանտարկված վիճակի մասին: Մնացած ժամանակը նրանք թեև ազատ էին բանտարկությունից, բայց զեն աքսորի մեջ էին Պարսկաստանում, իրավունք չունեին Հայաստան վերադառնալու և ծառայում էին պարսկական հեծելազորի մեջ Հրեվում կամ Հերաթում:

166. «Նա և ուր մեծ իշխանն էր աշխարհին» — խոսքը Հրեի կամ Հերաթի մասին է:

167. Միևնույն տոմսը Սասանյանների պատմության մեջ հռչակված որ արձած երեք ամենանշանավոր տոհմերից մեկն է — Սուրենի, Ասպահակապետի և Միհրանի — երեքն էլ Արշակունի, բնակության վայրը բուն Պարթևների երկիրը: Այս տոհմի շառավիղ է համարվում նաև թե՛ Եղիշեի պատմությունից և թե՛ առհասարակ շատ հայտնի Միհրենբեհերը:

168. «Ալանաց դուռ» էր կոչվում նախկին Վաղարշավազի ճանապարհը կամ Գարիաի կիրճը:

169. Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Եղիշեն մի քանի անգամ տալիս է հայ նախարարական ցուցակներ, աճիլորդ շնքը համարում այստեղ դեռևս հայտնի գահնամակը (= հայ նախարարների զահերի դասավորությունը): Այդ գահնամակը գտել է Յ. Փ. Ախвердов-ը, առաջին անգամ հրատարակել է էմինը իր խորհնացու ուսուցիչն թարգմանության առաջին ապագրություն մեջ (1858 թ., էջ 358), նրանից վերջրել է խորեն Ստեփանեն, իսկ Այիշանն իր «Այրարատում» հրատարակել է այն ֆոտոտիպով, բնական մեծությամբ (էջ 430-ի և 431-ի միջև): Մենք վերցնում ենք այն Ն. Արոնցի «Армения в эпоху Юстиниана» (СПБ, 1908) աշխատությունից, որովհետև Արոնցի ընթերցումը լավագույնն է եղածների մեջ (տե՛ս հիշյալ գիրքը, էջ 249—250):

ԳԱՆՆԱԿԱԿ

(Իմ Սա)հակայ խնդիր արարեալ ի դրան արքունի յԱրտաշէսի թագաւորի զոր ի Տիսպոնն խաւսեցեալ եթէ ես զդամականն զնամա զոր Արտաշէրի ի դիւանին տեսի ի Քաղոց ամսոյ ժն: Եւ Վուսմայ արքայից արքայի և բարերարի և գիր արարի ես Սահակաթողիկոս թէ որպէս Ձեր բարերարութիւնդ հրաման տայցէ հայոց ազատաց և տանուաւորանց որպէս յառաջ առ հայոց ազգին, նույնպէս և ի ձերում դիւանի շահհամ(ր)ին առնել, որ յայտնհետէ հայոց ազատաց և տանուտէրանց գահ ի յայտ լինէր: Նույնպէս ներսէ՛հ հրամանաւ արքայից արքայի և ես (Սա)հակ հայոց կաթողիկոս կնքեցաք զգահնեմակին և եղաք մատանի զարքայից արքայի և զմերս. և է այնպէս արդար և ճշմարիտ:

[Առաջին իշխան Հայոց և մտխազն]

ա. Միւնեաց տէր	լգ. Այլ Աբեղեանն
բ. Ասպետ	լճ. Այլ Գիմաքսեանն
գ. Արծրունեաց տէր	լԵ. Պալունին
(դ. Մաղխազունի)	լԾ. Ասանդեանն
զ. Մամիկոնէից տէր	լս. Աշահմարեանն
է. Շահապե Սոփաց տէր	լտ. Համբուսեանն
զ. Մոկաց տէր	լր. Վարսուպակեանն
է. Ռշտունեաց տէր	լդ. Ջյունականն
ը. Վահունեաց տէր	լզ. Ակէացին
թ. Կասպէից տէր	լս. Զարեհաւանեանն
ժ. Անձուացեաց տէր	լսգ. Ընծայեցին
ժա. Ապուհունեաց տէր	լսճ. Մանգակունին
ժբ. Կոմարականն	լր. Սղկունին
ժգ. Այլ Ապահունի	լրթ. Տայրեանն
ժդ. Վանանդացին	ժ. Երմանթունին
ժե. Ամատունի տէր	ժա. Սպանդունին
ժզ. Գողթան տէր	ժբ. Առանեանն
ժէ. Գունայաց տէր	ժգ. Տրունին
ժը. Այլ Անձուացի	ժդ. Մամբերացին
ժթ. Տայոց	ժե. Հանունին
ի. Բասենոյ դատաւորն	ժզ. Բժնունին
իա. Գնթունեաց տէր	ժը. Մեհնունին
իբ. Վարձաւունին	ժթ. Նախներին
իգ. Գարգմանայ տէր	կ. Քաղաքապետն արքունի
իճ. Սահառունին	կա. Որսապետն արքունի
իզ. Գարեղէնից տէր	կբ. Արտաշեսեանն
իէ. Աբեղէնից տէր	կգ. Վանանդացին երկրորդն
իը. Սիւնեաց հրկրորդն	կդ. Յուլն
իթ. Արծրունեաց երկրորդն	կե. Վիթանու(նի)
լ. Արծրունեաց երրորդն	կզ. Աբաժու
լա. Մամիկոնէից երկրորդն	կը. Գազրիկանն
լբ. Ռոփսեանն	կթ. Մարացեան ա(ւ)ր
լգ. Գ-Աշոցեանն	հ. Վազրասպու(նին)
լդ. Գիմաքսեանն	
լէ. Բուխա Գիմաքսեանն	

Ն. Արոնց լգ. Գ-Աշոցեան ուղղում է Աշոցեան, համարելով զ տառը կրկնված, ծգ. Մամբերացին ստաշարկում է ուղղել Տամբերացի (նույն ստաշարկն արել է Ալիշանը, Այրարատ, Վենետիկ 1890, էջ 431, ծանոթադր. 1) և խ. Աշահմարեանն համարում է հավանորեն աղավաղված Աշխազարեանից:

Իսկ իգ. գահի բացթողումը բացատրվում է հետևյալ կերպով. «Առաջին իշխանն Հայոց և Մաղխազն» (խորխոսունեաց իշխանների տիտղոսը) իր տեղում լէ. հայտնի լէ. թե երբ խորխոսունեաց իշխաններից մեկն ստացել է Հայոց առաջին իշխանի գահը, և այդ պատճառով նրա անունը գահնամակում իր տեղից հանել են և տարել են վերև:

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆԵՐ

Արևիկյան Մ. 417, 425
 Արրաճամ առաքյալ 96, 97, 210, 217
 Արրաճամ կոստովանող 430
 Արրաճամ ստրկավագ 262, 263, 388, 389, 360, 361, 363—373, 378, 379, 430, 435
 Աղաթանդեղոս 426, 436
 Աղամ 429, 433
 Աղոնց Ն. 436, 437
 Ա՛իշան Ղ. 415, 420, 427, 436, 437
 Ակինյան Ն. 416, 419
 Աճառյան Հր. 417, 418, 420, 421, 423, 428, 432—435
 Ամյուրդի Հովհաննես, տե՛ս Հովհաննես Բերտիշ
 Այրուկ Սղկունի 202, 203
 Անանիա, Սյունյաց եպիսկոպոս 56, 57
 Անատուլ, սպարապետ 14, 15, 146, 147
 Աշոտ Կամսարական 388, 389
 Ալաճունյաց իշխան 148, 149
 Ապրամ Արծրունի 202, 203, 383, 389
 Առանձար 212, 213, 388, 389
 Առավան Անձևացի 388, 389
 Առնակ Ամատունի 388, 389
 Ատոմ Գևորգի 142, 143, 200, 201, 263, 269, 388, 389
 Ասորորմիզդ 260, 261.
 ԱրևաՆագով, աստվածաշնչային 417
 Արծրունյաց իշխան 234, 235
 Արճմն (Աճրիման) 50—53, 64, 65, 92, 93, 418
 Արշավիր Արշարունի 154, 155, 200, 201
 Արշակ II, հայոց թագավոր 11, 13, 412, 234, 235, 388, 389, 428, 436
 Արշավիր Կամսարական, տե՛ս Արշավիր

Արշարունի
 Արշեն, բաճանա, 254, 255, 262, 263, 338, 389, 360, 361, 433
 Արսեն Անձայացի 202, 203, 234, 235, 242, 243, 430
 Արտակ Մոկացի 86, 87
 Արտակ Պալունի 200, 201, 240, 241, 428
 Արտակ Ռշտունի 86, 87, 186, 187
 Արտաշես (Արտաշիր), հայոց թագավոր 12, 13, 412, 436
 Արտաշիր (տմն) 238, 239
 Արտաշիր I, պարսից թագավոր 412, 435
 Արտաշիր II, պարսից թագավոր 412, 413, 432
 Արտավազդ V, հայոց թագավոր 412
 Արտավազդ Մամիկոնյան 388, 389
 Արտավան, պարթևաց թագավոր 412
 Արտան, Գարեգենից իշխան 186, 187
 Աբար 218, 219
 Աբսիդար Արշակունի 411
 Բարգեն Սյունի 388, 389, 431
 Բարիկ Թափոտյան 390, 391
 Բաղրատունյաց իշխան 148, 149
 Բակի, հայ զորական 246, 247
 Բակուր Սյունի 388, 389, 431
 Բաղասանի թագավոր 152, 153, 270, 271
 Բանթուրակ 52, 53, 76, 77, 418
 Բարձուճա 413, 416
 Բասիլ, Մոկաց եպիսկոպոս 56, 57
 Բել, հոն 284—287
 Գաբիզենից իշխան 148, 149
 Գաթ, վանանդի եպիսկոպոս 56, 57
 Գադեռ (Գադիշո) հորթսոունի 86, 87

186, 187
 Գաղրիկ Դիմաքսյան 154, 155, 202, 203
 Գարեգին Արվանձաթյան 26, 27, 242, 243
 Գեղեթն, Իսրայելի զորավար 220, 221
 Գյուտ Վահուտի 86, 87, 148, 149, 186, 187, 200, 201
 Գոդիաթ, աստվածաշնչային 429
 Դանիել մարգարե 417
 Դավիթ Անհողթ 411
 Դավիթ Երեց 6, 7, 411
 Դավիթ, հրեից թագավոր 218, 219, 429
 Դատ Առավելյան 388, 389
 Դարճ 417
 Դեմաթյան 44, 45, 316, 317, 320—324, 330—311, 350—315, 360, 361, 434
 Դիոնիսիոս 420
 Եզնիկ, Բաղրևունդի եպիսկոպոս 54, 55
 Եզնիկ Կողբացի 418, 419
 Եճրայր, Անձապոստոս եպիսկոպոս 56, 57
 Եղիա 218, 219
 Եղիշա, Ամատունյաց եպիսկոպոս 56, 57, 419
 Եղիշե 411, 413, 414, 417—436
 Եղիաբեթ, աստվածաշնչային 420
 Եվդոզ եպիսկոպոս 56, 57, 419
 Եղվարդուս ոսարի 146, 147
 Եվա 433
 Երեմիա, Ալաճունյաց եպիսկոպոս 56, 57
 Երեմիա, Մարդաստանի եպիսկոպոս 56, 57
 Երիթայր, Իսրայելի զորավար 220, 221
 Զանդակ, երեց 186, 187
 Զավեն եպիսկոպոս 419
 Զարարիտ բաճանա, Հովհ. Միլիտի հայր 420
 Զրադաշտ 414
 Զվարեն Անձևացի 388, 389
 Զովան 48—51
 Էմին Մ. 436
 Էփրիկյան Հ. 430

Հնչող 186, 187
 Թաթ Կամսարական 388, 389
 Թաթիկ, Սահակի և Մեսրոպի աշակերտ 419
 Թաթիկ, Բասենի եպիսկոպոս 56, 57, 358, 359
 Թաթուլ Դիմաքսյան 200, 201, 234, 235, 338, 389, 428
 Թաթուլ Վանանդացի, տե՛ս Թաթուլ Դիմաքսյան
 Թեոդոս II 14, 15, 142, 143, 414, 425, 427
 Թևոդոս Երանեի 146, 147
 Թովմա Արծրունի 416, 430, 432
 Թերեաքյան Յ. 432
 Թաճակ, աստվածաշնչային 98, 99
 Թաճակ, Սերիկայի եպիսկոպոս 413
 Խոսրով Գաբրիելյան 202, 203
 Խոսրով II 413
 Խոսրով III 412
 Խուրս Արվանձաթյան 202, 203
 Խորեն Խորխոսունի 200, 201, 234, 235, 240, 241, 430
 Խորեն Կահաճակ 302, 303, 368—373, 378, 379, 435
 Խորեն Սահական 436
 Կավազ, պարսից թագավոր 428
 Կարեն Սահաունի 202, 203
 Կյուլենդյան Բ. 411
 Կյուրոս 414
 Կոստանդին 412
 Կորյուն 417
 Հուգիկոս I 90, 91, 412, 413, 418, 420, 421
 Հազիկոս II 12, 15, 396, 397, 413, 414, 416, 418, 420, 425, 426, 432, 433
 Համազասպ Մամիկոնյան 388, 389
 Հոմազասպյան Մամիկոնյան 234, 235, 388, 389
 Հարամանի, տե՛ս Արճմն

Հարեղզոմ Շապուհ 394, 395
Հեռան 270, 271
Հեսու, Բարայիի զորավար 220, 221
Հերոզոս 429
Հինոմ 420
Հրաու Քրիստոս 12, 13, 16, 17, 26, 27, 38, 39, 42—45, 76, 83, 88, 89, 104, 105, 108, 109, 128, 129, 134—139, 144, 145, 158, 159, 162, 163, 174—177, 184, 185, 208, 209, 220—223, 252, 253, 278, 279, 296, 297, 304—307, 310—315, 330, 331, 344, 345, 348, 349, 356—359, 368, 369, 384, 385, 388, 389, 408, 409, 411, 418, 420, 422, 425, 429
Հմայակ Դիմաքսյան 202, 203, 241, 242
Հմայակ Մամիկոնյան 256, 257, 417
Հյուրըման 417
Հոբիանոս կայսր 414
Հոհան Ռափսոնյան 390, 391
Հովհաննես Բ կաթողիկոս 419
Հովհաննես Մկրտիչ 80, 81, 420
Հովսեփ, Մարիամի ամուսին 52, 53
Հովսեփ Երեց 431
Հովսեփ Վալոցձորցի 54—57, 86, 87, 142, 143, 202, 203, 214, 215, 248—251, 262, 263, 270, 271, 294, 295, 308, 309, 340—343, 358, 359, 419, 431
Հուստինիանոս 427
Ղազար Փարպեցի 411, 415, 419, 422, 423, 426, 428, 430, 431, 435, 436
Ղևոնդ Երեց 116, 117, 202, 203, 214, 215, 230, 231, 248—251, 262, 263, 270, 271, 298, 299, 326, 327, 342—345, 358—361
Մախաւայան Ատ. 438
Մանեն Ապահունի 86, 87, 186, 187
Մանեն Ամատունի 186, 187
Մանի պարսիկ 423
Մատաթիա 212, 213
Մարիամ 52, 53, 78, 79
Մարկիանոս կայսր 146, 147, 172, 173, 425

Մարթարոս 416
Մելիտան Մանազկերտցի 419
Մեհրուան Արծրունի 388, 389
Մեղիտ, Մանազկերտի եպիսկոպոս 54, 55
Մեսրոպ Մաշտոց 417, 419
Միհր 64, 65, 70, 71, 372, 373
Միհրնիսեհ Վարդ 48, 49, 56, 57, 178, 179, 182, 183, 192—195, 258, 259, 418, 420, 424, 426, 436
Միսաք 417
Միքայել Փորթուզալ 411, 432
Մոզպետ, Էկեղեցական 360, 361
Մսկաց մեծ իշխան 234, 235
Մովան Հանդերձապետ 322, 323, 423
Մովսեսյան Մովսիս 364, 365
Մովսես Խորենացի 426, 427, 428
Մովսես մարգարե 70, 71, 216, 217
Մուշ Դիմաքսյան 154, 155
Մուշե Արծրունի 56, 57, 260, 261, 360, 361
Մուշեղ Մամիկոնյան 388, 389
Մուշի սարկավազ 186, 187
Մոշկան Նիսալավուրտ 196, 197, 236—239, 242, 243, 246—249, 260, 261, 268, 269, 429
Յեզանդուկետ 418
Նարեզդոնոսոս 417
Ներշապուհ, Նախարար Արծրունյաց տոհմից 86, 87, 200, 201, 388, 389
Ներշապուհ Ռմբոսյան 142, 143, 148, 149
Ներշապուհ Կամաարական 388, 389
Ներսեհ, տե՛ս Միհրնիսեհ
Ներսեհ, Ուրծի իշխան 148, 149, 186, 187
Ներսեհ Քաչրերունի 193, 234, 235, 242, 243
Ներսես Բ 419
Ներսես Գ Շինող 419
Նյուրեթ 413, 421
Նոյ 216, 217
Շահառապետան արքունյաց 202, 203
Շապուհ I 415, 421, 432

Շապուհ II 120, 121, 412—414, 421, 422, 432
Շապուհ III 12, 13, 90, 91, 413, 421
Շապուհ պարսիկ 412
Շավասպ Արծրունի 388, 389
Շեքիմազանյան Գ. 428
Շմավոն Անձեացի (Անձավացի) 86, 87, 388, 389
Շնփն Արծրունի 388, 389
Ռոմիղո I 420
Ռոմիղո II 413, 420
Ռոմիղո III 413
Պալունյաց իշխան 148, 149
Պակուր (Արշակունի) 411
Պանթերա, տե՛ս Բանթուրակ
Պապակ, պարսից թագավոր 412
Պարզե 388, 389
Պարթևամասիր 411
Պետրոս Երեց 186, 187
Պերոզ, թագավոր 398—401, 413
Պիղատոս Պոնտացի 80, 81, 420
Պլուտարքոս 429
Պողոս առաքյալ 22, 23, 434
Պաղոմեոս 429
Պրոկոպիոս պատմիչ 429
Պուլխերիա, Թեոդոսի քույր 425
Ջեփկան 322, 323, 360, 361
Ռահամ 396, 397
Սահակ, Հայոց կաթողիկոս 436, 438
Սահակ Մանդակունի 388, 389
Սահակ Պարթև 419
Սահակ, Ռշտունյաց եպիսկոպոս 56, 57, 260, 261, 270, 326, 327, 353, 359, 430, 431
Սահակ, սարկավազ 186, 187
Սահակ, Տարոնի եպիսկոպոս 54, 55
Սամվել Երեց 262, 263, 288, 289, 360, 361, 430
Սանատրուկ, Հայոց թագավոր 412
Սատոյ Դիմաքսյան 388, 389

Սեբեոս 426, 434, 436
Սեդրակ 417
Սեբուխտ, մարզպան 150, 151
Սմբատ Բագրատունի 432
Սոյնձես, Հայոց թագավոր 411, 412
Ստեփանոս Նախավիկա 358, 359, 434
Ստրաբոն 426, 429
Սուրեն Արշակունի 436
Սուրմակ, Բզնունյաց եպիսկոպոս 54, 55, 419
Վահան, Աղվանների թագավորի ցեղից 156, 157
Վահան Ամատունի 86, 87, 200, 201, 388, 389, 417, 428
Վահան Գեունի 242, 243
Վաղարշ I, Հայոց թագավոր 411
Վաղինակ, Վասակի հորեղբայր 276, 277, 421, 431
Վասակ Մամիկոնյան 188, 189, 190, 191, 427
Վասակ Սյունի 84, 85, 128, 129, 142, 143, 148—151, 158—165, 182, 183, 188, 189, 192, 193, 196, 197, 214, 215, 230, 231, 244—255, 258—263, 266—273, 278, 279, 423, 424, 427, 428, 431
Վարազդին Առավելյան 388, 389
Վարազդապուհ Պալունի 186, 187
Վարազդադան, Վասակի փեսա 431
Վարդան Մամիկոնյան 6, 7, 86, 87, 148—153, 160, 161, 194, 195, 200, 201, 234—241, 256, 257, 302, 303, 424, 427, 428, 430
Վարձ Կամաարական 388, 389
Վիտելիոս, Սիրիայի կուսակալ 420
Վրամ (Բահրամ) I 423
Վրամ (Բահրամ) IV 413, 421
Վրամ (Բահրամ) V 12, 13, 426
Վրամշապուհ, Հայոց թագավոր 12, 13, 412
Վրեն Տաշրուցի 202, 203, 388, 389
Վուրկ, Լինաց թագավորի եղբայր 154, 155
Տաշյան 2. 427

Տաճատ Գնթունի 200, 201, 234, 235
240, 241
Տաճատ Արծրունի 388, 389
Տաճատ, Տալոց եպիսկոպոս 54, 55
Տեր-Մինասյան Ե. 423
Տիրան, Հալոց Բաղավոր 12, 13, 412
Տիրոց Բաղրատունի 186, 187
Տրդատիոս 144, 145
Տրդատ I 411
Տրդատ II 412
Տրդատ III Մեծ 144, 145, 412

Փանդուրակ, տե՛ս Բանթուրակ
Փապակ Առավելյան 388, 389

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ալանաց դուռ 398, 399, 436
Ալկի, ալմի Ելիկ 428
Ակե (Ակեա) 186, 187, 427
Աղբակ 360, 361
Աղձնիք, Աղձնյաց աշխարհ 20, 21, 102, 103, 188—189, 266, 267, 416, 422
Աղսու, տե՛ս Տղմուտ գետ
Աղվանից աշխարհ 20, 21, 102, 103, 126, 127, 140, 141, 148—151, 154, 155, 160, 161, 188, 189, 260, 261, 266, 267, 396—399, 415, 425
Աղվանք 150, 151, 156, 157, 190, 270, 271
Ամադիե լեռ 422
Այրարատյան գավառ (Այրարատ) 54, 55, 160, 161, 380, 361, 422, 426, 427, 437
Անդղ, գյուղ 116, 117, 422
Անձախի ձոր, Անձախից ձոր 430
Անտիոք 266, 267
Աշնակ 158, 159, 426
Ապահունիք 427
Ապար աշխարհ 20, 21, 234, 285, 288, 289, 318, 319, 306, 367, 415, 432, 434
Ապրշահ, տե՛ս Ապար աշխարհ

Փալատոս Բուզանդ 424, 426—429, 436
Փարսան Մանդակունի 202, 203, 388, 389
Փեննահեղ 218, 219
Փորթուզալ փաշա 411, 415, 421, 428, 429, 432, 433, 435
Քաշաչ սարկավազ 262, 263, 260, 361, 430
Քաչ Վարդան, տե՛ս Վարդան Մամիկոնյան
Քասու, Տուրուբերանի եպիսկոպոս 56, 57
Քանեֆոն 430

Ասիա 423, 424
Ասորեստան 358, 359, 366, 369, 376—379, 416, 435, 436
Ավարայր 380, 381, 428
Ատրգատական 138, 139, 143, 149, 158, 159, 424
Արագած 426
Արագածոտն 158, 159, 426
Արածա, գյուղ 360, 361, 430
Արածանի 424
Արարատ 430
Արաբս 426
Արզնաղջուն 20, 21, 415, 416
Արիսի 136, 137
Արձն (Արզն), գավառ 416
Արմավիր 158, 159, 426
Արլայ աշխարհ 166, 167, 286, 287
Արվաստան (Բեթ-Արբայե) 416
Արտազերս 136, 137, 424
Արտազու գաշտ 202, 203, 428
Արտաշատ 200, 201, 262, 263, 411, 419, 424, 426
Արտաշատի նահանգ 158, 159, 426
Արցախ 190, 191, 252, 253, 256, 257, 425
Արուճ 158, 159, 426

Արփանյալ 133, 139
Արբունի Գուռ 274, 275
Արևելյան Ասիա 424
Արևելյան երկիր 196, 197
Արևելյան Հոսկմեակահ կայսրություն 414
Արևելք 6, 7, 14, 15, 20, 21, 25, 29, 38, 39, 142, 143, 146, 147, 174, 175, 350, 391, 419, 422, 423
Արևոտյան երկիր 142, 143
Արևոտք 122, 123, 174, 175, 422
Աֆղանստան 421, 436
Բարեղոն 26, 27, 376, 377, 421
Բագրեանդ 54, 55, 360, 361, 410, 430, 433
Բաճլ, Բակտրիայի մայրաքաղաք 414
Բազգուզ 414
Բազաուական, դաշտ 425
Բալլարան, տե՛ս Փալատկարան
Բասին 56, 57, 427
Բասրա 435
Բասրայից 136, 137
Բասրե շայր 427
Բաբու 425
ԲԷԹ—Գասեն, տե՛ս Գարսն
Բելուջիստան 434
Բյուզանդիա 413
Բյուզանդիան 426
Բոհտան, գավառ 428
Գառնի 136, 137, 159, 159, 424, 426
Գավ 190, 191
Գաբա լեռ 422
Գաղերովն 144, 145, 424
Գեթսեմանի պարտեզ 420
Գեղաց երկիր 232, 235
Գղվար, երկիր 190, 191
Գոչալ, գյուղ 135, 139
Գուգարք 430
Գասն (Գարսն, Գասան) աշխարհ 21, 102, 103, 421
Գարիալի կիրճ 436
Գարիթիր 364, 365, 434
Գարույնք, բաղաք 427
Գերբեկոս, քաղաք 416

Գիրբուկեր, գավառ 427
Գլխ 419
Դրասխանակերտ 159, 159, 426
Դուռ (Պարսից դուռ) 83, 89, 96, 97, 126, 127, 156, 157, 260—263
Եզերացոց աշխարհ 430
Եղեզնիկ, Եղեզյակ գյուղ 360, 361, 430, 433
Երամոնա 158, 159, 426
Երասխանոք 428
Երիթով, բաղաք 220, 221
Երևանոք 136, 137
Եվրոպա 144, 145, 424
Երուսաղեմ 420
Երևան 417, 425, 438
Զարեհավան 268, 269
Զարեանդ, գավառ 150, 151, 212, 213, 425, 426
Զենակ սուղ 430
Էլբուրս 415
Էլմիածին 418, 419, 423
Թալիե 426
Թալիշ 426, 429
Թավասպարների երկիր (Թավասերան) 190, 191, 260, 261, 423
Թամիկիպի գյուղ 426
Թեոքոսիոս 421
Թիֆլիս 415, 419, 422, 426
Թուխ, զեռ 416
Իջավան, գյուղ 360, 361
Իսրայել 220, 221
Իտաղական երկիր 36, 37, 220, 221, 417
Իրան 412, 415
Իրաք 435
Լուինուս, գետ 152, 153, 425
Լիվնայ աշխարհ (Լիփնեք) 20, 21, 102, 103, 154, 155, 190, 191, 260, 261, 415
Խարուր, Տիգրիսի վտակ 415

Խաղիսաղ, քաղաք 150, 151, 425
Խաղտյաց երկիր (Խաղտիր) 190, 191,
252, 253, 256, 257, 428
Խալանդուրների աշխարհ 24, 25, 284,
285, 398, 399
Խիրիովան (Խիրի) երկիր 260, 261, 428,
430
Խոյ 425
Խորանիստ 137, 138
Խորասան 414, 415, 432
Խորխոռուներ 427
Խրոսան 190, 191
Խուժաստան (Խուլխոստան) 96, 97, 378,
379, 421
Խուլթ, լեռ 416
Մախանիստ 137, 138
Մաղկոտն գավառ 422
Մավրեից աշխարհ 20, 21, 102, 103, 415,
416, 422
Մոփաց գավառ 427
Կաղբքս, տե՛ս Գաղբքովն
Կաղբրուն 435
Կաղզվան 424, 427
Կապիտճ լեռներ, տե՛ս Կովկասյան լեռ-
ներ
Կապուլա, ավան 138, 139
Կապուտ լեռ 254, 255
Կասպից ծով 415, 416, 426, 429, 432
Կարբի 426
Կոզովիտ, գավառ 427
Կովկասյան լեռներ 156, 157, 415, 426,
428
Կոտոր բերդ 430
Կորզվաց աշխարհ 20, 21, 102, 103,
190, 191, 415, 422, 427
Կորդրիք 427, 428
Կ. Պոլիս 419
Կտնախիտն, տե՛ս Տիգրոն
Կուաշ ավան (Կուշ) 158, 159, 426
Կուրան (Տուրան) 320, 321, 434
Կուր, գետ 150, 151
Կուրկուր, վայր 424
Հայաստան 88, 89, 118, 119, 126, 127,
444

176, 177, 188, 189, 258, 259, 274,
275, 411—413, 416, 424, 426—428,
430, 431, 435, 436
Հայոց աշխարհ 12, 13, 20, 21, 32,
33, 44, 45, 86—91, 98, 99, 102,
103, 106, 107, 114—117, 144, 145,
156—163, 172, 173, 192—195, 200,
201, 212—213, 230—233, 248, 249,
256, 257, 260, 261, 268, 269, 282,
283, 286, 287, 324, 325, 340, 341, 366,
367, 378—381, 384—387, 392, 393,
396—399, 402—405, 428
Հարե-բուլ, գետ 415
Հենձատակ (Հենձատակների երկիր) 190,
191, 260, 261
Հերաթ 415
Հեր, գավառ 150, 151, 212, 213, 425,
428, 430
Հերմոն սար 420
Հին Քայազետ, տե՛ս Գարույնք
Հինդուկուլ 415
Հյուսիսային Միջագետք 416
Հնդկաստան 120, 121, 421—423, 434
Հոդոցիմք, գյուղ 358, 359, 419
Հոնաց աշխարհ, տե՛ս Քուլանք 22, 23,
140, 141, 156, 157, 256, 257
Հոնաց պահակ, տե՛ս Զորս պահակ
Հոտովների աշխարհ 14, 15, 20, 21, 23—
25, 188, 189, 415
Հորդանան գետ 80, 81, 420
Հոտմ 144, 145, 420
Հոտմեհական կայսրություն 412, 414,
416
Հրեաստան 420
Հրե (Հերաթ), քաղաք 415, 435, 436
Հունաց երկիր 14, 15, 18, 19, 162, 163,
188, 189, 270, 271, 414
Ձեգամ, գետ 425
Ձիթենյաց սար 80, 81, 420
Ձորակերտ ավան 150, 159
Ճզբաց երկիր 190, 191, 260, 261
Ճորս պահակ (Ճորա, Ձորա, Կապան
Ճորա, Գուտն Աղվանից) 24, 25, 86,
87, 148—151, 190, 191, 286, 287,

298, 399, 416, 426, 428
Մաղանդարան, գավառ 429
Մակու, տե՛ս Ակե
Մակու գետ 428
Մակուրան 320, 321, 434
Մալիերկաթ 430
Մանաղկերտ 54, 55
Մանանաղի 419
Մասիս 428
Մարգաղի 56, 57
Մարգաստան 56, 57
Մեծ Ջար 422
Մեծ Հայք 20, 21, 416
Մեշոփն (Մեշոն), նահանգ 378, 379, 435
Մեուլու ծով 420
Միջագետք 416
Միջնաշխարհ (Ալթարատ) 158, 159,
252—255, 426
Մծրին 14, 15, 414, 416
Մշո դաշտ 424
Մոկաց աշխարհ (Մոկք) 416
Մոսուլ 416
Նյուշապուտ, քաղաք, 284, 285, 360, 361,
366, 367, 415, 432
Շահրիար, գյուղ 426
Շահուղ (Շափուլ, Շարուլ), գավառ 376—
379, 435
Շապուր, քաղաք, 435
Շավարդական դաշտ, տե՛ս Արտազու-
դաշտ
Շարուրի դաշտ 430
Շիրազ 435
Շիրակ 428, 430
Շիրվան 415
Ողական 137, 138, 424
Որոտն 138, 139, 424
Չորսի դաշտ, տե՛ս Ավարայր
Չորրորդ Հայք 416
Պալուներ 427
Պահ դուռ 18, 19, 38, 39, 415

Պաղեստին 420
Պարխարյան լեռներ 428
Պարսից երկիր 12, 13, 24, 25, 102,
103, 120—123, 172, 173, 178, 179,
258, 259, 398, 399, 412, 418, 427,
428, 434
Պարսից ծոց 421, 436
Պարսկաստան 412—415, 421, 422, 424,
429, 430, 433, 435, 436
Պարսկահայք 425, 430
Պարտավ 425, 426,
Պուտուն—Վատ 428
Սագաստան 96, 97, 421
Սալմաստ, գավառ 425
Սամարիա 420
Սասանյան պետություն 412
Սավաղ 435
Սարգարարազ 426
Սարդյանք 158, 159, 426
Սեխտան, տե՛ս Սագաստան
Սեկեկիա 413, 414
Սերա 144, 145, 424
Սիմ, լեռ 416
Սինա 70, 71
Սիրիա 420
Սիրտառա, կիրճ 415
Սյունյաց աշխարհ 126, 127, 162, 163,
272, 273, 276, 277, 424, 431
Սպանիա 424
Սպեր, գավառ 427
Ստորին Հայք 188, 189, 427
Սուդիանա, տե՛ս Խուժաստան
Սուրխտան, տե՛ս Սավաղ
Սև ծով 428
Վահաններ 427
Վաղարշապատ 426
Վայոց ձոր 358, 359, 419
Վան 138, 139, 424
Վանա ծով 427
Վանանդ 56, 57, 360, 361
Վաղակաշատ 138, 139
Վասիս 435
Վասպուրական 427
Վատգես 358, 359

Վատ 190, 191
 Վարդանաշատ 158, 159, 426
 Վենետիկ 418, 423, 437
 Վերին աշխարհ, տե՛ս Ա. ր աշխարհ
 Վերին միջագետք 414
 Վիննա 411
 Վյուդիկավիազ 437
 Վրաստան 190, 191, 415, 416, 425, 431
 Վրաց աշխարհ 20, 21, 93, 99, 102, 103, 148—151, 188, 189, 190, 191, 266, 267, 272, 273, 427, 431
 Վրկանից աշխարհ 284, 285, 415, 432
 Վուլգա (Գավ) 428
 Տունկաստան 20, 21, 122, 123, 415, 416
 Տալք 54, 55, 256, 257, 428, 430
 Տարոն 54, 55, 427
 Տիգրիս 414—416, 435
 Տիգրոն (Տիգրոն, Տիսպոն) 14, 15, 412, 414, 426, 435, 436
 Տղմուտ գետ 234, 235, 428, 429
 Տղմուտի դաշտ, տե՛ս Արտազի դաշտ
 Տմորիք 190, 191, 252—255, 427, 428
 Տորոս լեռ 416
 Տրապիզոն 428
 Տրոս (Քարթլար) գետ 425

Տուրքերան 56, 57, 416
 Տփիսիս 427, 430
 Եռլակերտ 426
 Ուտիք 425, 426
 Ործ 186, 187, 427
 Փայտակարան, քաղաք 176, 177, 192, 193, 426
 Փոստխոտ 158, 159, 426
 Փապի, երկիր 190, 191
 Փյունիան, երկիր 190, 191
 Փեղավար 415
 Քոսիս, երկիր 190, 191
 Քաղկեդոն 425
 Քաղկար 378, 379, 435
 Քասո 58, 57
 Քուչանների աշխարհ 18—21, 36, 37, 93, 99, 120, 121, 254—287
 Քուրդխտան 416, 428
 Օլորուլա 144, 145, 424
 Օշակուն 158, 159, 426

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Վասն Վարդանայ և Հայոց պատե- րագմին Դասի երկջա: Մա- միկալի հայցեալ	6	Մամիկոնյան Դավիթ երեցի խրեղ- բած (պատմությունը) վա- րանի և Հայոց պատերազմի մասին	7
ԱՌԱՋԻՆ ՑԵՂԱՆԱԿ		ԱՌԱՋԻՆ ԳՂՈՒՆ	
Ժամանակն	12	Ժամանակը	13
ԵՐԿՐՈՐԴ ԑՆՂԱՆԱԿ		ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՂՈՒՆ	
Իրացն պատահումն յիշխանն արևելից	28	Արևելքի իշխանի ձեռնարկած գործերը	29
ԵՐՐՈՐԴ ԑՆՂԱՆԱԿ		ԵՐՐՈՐԴ ԳՂՈՒՆ	
Վասն միարանութեան սուրբ ուխ- տին եկեղեցւոյ	108	Եկեղեցու սուրբ ուխտի միաբա- նության մասին	109
ՉՈՐՐՈՐԴ ԑՆՂԱՆԱԿ		ՉՈՐՐՈՐԴ ԳՂՈՒՆ	
Վասն երկպառակութեան իշխանին Սինեաց և ընկերաց իւրոց	180	Սյունյաց իշխանի և իր ընկերնե- րի մասին	181
ՀԻՆԿԵՐՈՐԴ ԶԵՂԱՆԱԿ		ՀԻՆԿԵՐՈՐԴ ԳՂՈՒՆ	
Կրկին անգամ ընդդէմ կայ Հայոց պատերազմաւ թագաւորին պարսից	198	Հայերի կրկին անգամ պատերազ- մով պարսից թագավորին դի- մագրելը	199
ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԑՆՂԱՆԱԿ		ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԳՂՈՒՆ	
Ցորում կարգադրի դարձեալ առա- քինութիւնն Հայոց և շարա- գոյնն ևս կրեի անօրէնութիւնն Վասակայ	246	Դարձյալ հայերի առաքինությունը և Վասակի անօրէնությունը	247
ԵՒԹՆԵՐՈՐԴ ԑՆՂԱՆԱԿ		ՅՈԹՆԵՐՈՐԴ ԳՂՈՒՆ	
Դարձեալ վասն ետրին պատերազ- մին և շարշարանաց սուրբ բանանայիցն	284	Դարձյալ ետրին պատերազմի և սուրբ բանանաների շարշա- րանքների մասին	285
Դարձեալ վասն խոստովանող ա- շակերտաց հոցունց	363	Դարձյալ նրանց խոստովանող աշակերտների մասին	369
		Մանարագություններ Յանկեր	410 439

ՎԱՐԻԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

Հրատարակության է ներկայացրել
համալսարանի հայ գրականության ամբիոնը

Հրատարակչության խմբագիր՝ Զ. Հ. Քանուզյան
Նկարիչ՝ Լ. Ա. Սողոմյան
Գեղարվեստական խմբագիր՝ Ն. Ա. Քովմայան
Տեխն. խմբագիր՝ Հ. Ս. Ալվրցյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ս. Վ. Ավետիսյան

ՔՐ 651

Հանձնված է շարվածքի 29.03.1988 թ.: Ստորագրված է տպագրության 20.01.1989.
Չափեր 60x84¹/₁₆: Քուպե № 1: Տառատեսակը «Սովորական»: Տպագրության եղանակը՝
«Քարձր»: Հրատարակչական 26,1 մամուլ +1 ներդիր: Տպագրական 28 մամուլ =
պայմանական 26,04 մամուլի: Տպագրանակ 30000: Պատվեր 578: Գինը՝ 2 ս. 60 կ.:

Յրևանի համալսարանի Հրատարակչություն, Երևան, Մազլյան, փ. № 1.
Издательство Ереванского университета, Ереван, ул. Мравяна, № 1.

Յրևանի համալսարանի տպարան, Երևան, Արազյան փ. № 52:
Типография Ереванского университета, Ереван, ул. Абовяна, № 52.